R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II ROMA
55
12. H
17

C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI LIBRI XXXVII.

DENVO AD VETVSTOS CODICES COLLATI, ET plurimis locis emendati, ut patet ex adiunctis Annotationibus.

In calce operis copiosus Index est additus.

FRO BEN

BASILEAE
IN OFFICINA FROBENIANA
M. D. XLV.

SIGISMVNDVS GELENIVS LECTORI S. D.

CVm præſentis editionis typos recognoſcerem, & ad manus etiamtū eſſet uetus exemplar, quo ab hinc decimo anno uſus fueram, libuit periculum facere nuncubi in priore collatione non ſatis oculati fuiſſemus: cumq́ꝫ mox ſocium conferendi animaduerterē attentiorem illo cui olim fiſus fueram, perrexi uſqꝫ ad finem ueterem codicem in conſilium adhibere. ita factum eſt, ut in hac uelut racematione caſtigationes quatuor folijs creuerint, quãuis nihil minutiarū (nam talium infinitus erat numerus) indicetur: quod & in prima caſtigatione ſedulò uitaui. id te amice lector, monitum uoluimus, ut ſcias nos nihil uel laboris, uel tedij defugere, dum tuis deſiderijs pro uirili ſatisfacere conamur. Vale.

REVERENDISSIMO

PRAESVLI, ET ILLVSTRISS. PRINCIPI STANISLAO Turzo, Olmutzensi episcopo DES. [illegible] S. D.

HABENT hoc egregia magnorũ artificum opera, præsul ornatissime, ut non solum nobilitent autores suos, quorum auspicijs impendijsúe nata sunt, aut quibus dicata fuerant: uerum etiam omnes, quicunq; uel in absoluendo, uel in sarciendo portionem aliquam industriæ suæ cõtulerunt. Quorundam etiam æmulatio quamuis parum felix, tamen illustris fuit. Quis enim hodie nosset Mausolum Cariæ regulum, aut huius coniugẽ Artemisiam, quis Scopã, Bryacem, Timotheum, Leocharem, aut Pithim, nisi Mausoleum opus longe celebratissimum omnibus famam dedisset immortalem, quũ ipsum sese ab iniuria tẽporis exedentis omnia, uindicare non potuerit. Nullum hodie uestigiũ extat operosi tabernaculi quod cõdidit Moses, aut celeberrimi quondam templi quod Hierosolymis extruxit Solomon, Esdras restituit: & tamen semper nicturum est in hominũ memoria nomen laudati Beselehelis, & Hyrã Tyriorũ regis. Quin & ipse Solomon, quamlibet alijs quoq; nominibus inclytus, bonã magnãq; gloriæ suę partẽ nobili debet ædificio. Solidior aũt uerior'q; gloria cõtingit ex his monumẽtis quæ uitæ mortaliũ insignem aliquam adferunt utilitatem, q̃ ex Aegyptiarum pyramidum molibus, quæ præter opulentiæ barbaricæ stultam & ociosam ostentationẽ nihil habẽt: aut ex Labyrinthis, colossis, nodis inexplicabilibus, muscis tegentibus quadrigã, Dodonæis lebetibus, heptaphonis porticibus, alijsq; id genus argumentis, quæ delectant quidem artis & ingenij miraculo, sed præterea nullo iuuant usu. huiusmodi famam pariunt autoribus suis uerius quàm gloriam. Nobilitatus est suo tauro æneo Perillus, sed ut præstiterit obscurũ esse. Plus itaq; ueræ laudis promeruerunt, qui extructis pontibus, portubus, thermis, & aquæ ductibus utilitatẽ cum operum magnificentia cõiunxerunt. E quibus omnibus, si quod est præstantissimũ eligas, quid ad hoc opus, quod nobis uiuũ ac spirans ingenij sui monumentũ reliquit Plinius? Imò nõ opus est, sed thesaurus, sed uere mundus rerum omnium cognitu dignarum. Proinde non mirũ si unum totuiros nobilitauit, hodieq; nobilitat. Nemo fuit tam obscurus, quin illustris esse cœperit, posteaquã huic operi manum admouit. Perierat nobis hoc diuinũ munus, ni certatim à summis ingenijs aduigilatũ esset, ut ex ruinis penè deploratis orbi renasceretũ. Inter hos prima citra controuersiã laus debetur Hermolao Barbaro, non tantũ ob id quod primus omnium facinus longe pulcherrimũ ausus sit aggredi, uerũ etiã quod cæterorũ nemo unus plura restituerit. Ac ne longũ texã catalogon, inter plurimos qui Barbari exemplũ sunt æmulati, non instrennuã operã hic nobis nauauit Guilelmus Budæus, uir præter absolutam eruditionẽ, exquisitæ diligẽtiæ. Post hũc Nicolaus Beraldus, homo supra peritiã humanarũ literarũ Mathematices etiam pulchre callens, quod'q; hic uel præcipuũ erat, sani iudicij, nõ minore studio q̃ religione uersatus est in hoc labore. Nuper omniũ postremus Ioannes Cæsareus in omni genere literarum exercitatissimus, non infelicem operã præstitit. Atq; horum omniũ quidem industriæ debemus, quòd Plinium habemus multo quàm antehac emendatiorem. Cæterum ut in picturis quibusdam artis exquisitæ, semper oculis contemplantiũ offert sese noui quippiam quod admirẽtur, ita in emaculando Plinio uersantibus, nunquã defuturũ est quod sarciendũ sit. Festiniter quidem dictum est à Plauto: Negocij sibi qui uolet uim comparare, nauim & mulierem hæc duo comparato. Nam nullæ res magis duæ plus negocij habent. Idem serio uere'q; dici potest, nunquam ei defuturũ negotium, qui in Plinio restituendo uelit operã sumere. Ut enim nihil

A 2 aliud

aliud, certe typographorum incuria facit, ut in probatiſsimis quibuſq; ſcriptoribus, ſem-
per eruditis uiris retexenda ſit, ut ita dicam, tela Penelopes, quandoquidem illi quotidie
plus deprauant ſua ſocordia, q̃ eruditorũ diligentia poſsit reponi. Nonnullorum ope-
rum ea diuinitas fuit, ut omnium artificũ manus inimitabili quadam artis eminẽtia de-
terrerent, uel à ſupplendo quod erat inchoatum, uel à farciẽdo quod erat deprauatũ. In-
ter Apellis opera duæ potiſsimum Veneres celebrantur à ſcriptoribus, altera emergẽs
è mari, unde & ἀναδυομένη dicta, altera quam Cois inchoauit, illam etiam ſuperaturus:
niſi mors inuidiſſet operi naſcenti. Prioris inferiorem partem corruptã nullus inuentus
eſt qui poſſet reficere: poſteriorem imperfectam nemo potuit ad præſcripta lineamenta
perficere. Quo magis probata eſt artificũ modeſtia, hoc magis deteſtanda eſt quorun-
dam temeritas ne dicam impietas, qui Plinianũ opus, omnibus omnium ſculptorum ac
pictorum operibus anteponendum, ſic uel deſcribendo uel excudendo corruperunt, ut
deuotis animis in tam eximij ſcriptoris exitiũ conſpiraſſe uideri queant. Atqui id ne fie-
ret, oportuit regum eſſe curam, quum nullus ſit liber dignior qui regum manibus terat̃,
quòd non ex alio citius hauriatur rerum omnium cognitio. Quid autem magis decet or
bis monarchas, quàm cæteris antecellere prudentia? Prudentia uero quæ rebus pericli-
tandis colligitur, nõ ſolum miſera eſt, quemadmodum uere ſcripſit ille, propterea quòd
magno multorum malo paratur, uerum etiam diſpendioſa, ut plerunq; ſero contingat.
Ariſtas moras nihilo magis fert Reſpublica, quàm nauis in mari periclitans nauclerum
imperitum donec proficiat. Præſens enim periculum artificem iam promptum requirit.
Itaq; Monarchas non uacat ullam uitæ portionem amittere, nec pueros eſſe licet, etiã ſi
ſint imberbes, animi canicies adſit oportet: ea nõ aliunde rectius colligitur quàm ex hoc
opere, quod tanto compendio rerum docet uniuerſitatẽ. Mundum docet Plinius. Quid
autem abſurdius, quàm imperare mundo, & neſcire quid ſit mũdus? Nec eſt quod excu-
ſent publica negocia. Talibus negocijs diſtrictus hæc ex tot librorũ milibus ſcripſit Pli-
nius. Certe par erat, aliquam horarũ partem quæ pereunt in alea, in tam frugiferam, nec
minus iucundam lectionem decidere. Verum ut quò cœpi pergã, quo deteſtabilior eſt
deprauatorũ temeritas, hoc eruditos omnes pro ſua quemq; uirili, maiore religione ad-
mouere manũ oportet operi reſtituendo. Superſtitio quidem eſt, nihil hic audere, quum
tam multis hic auſus feliciſsime ceſſerit. Temeritas eſt, ex quamlibet leui cõiectura expun
cta uetere ſcriptura nouam inducere. Religio eſt, ſeorſum annotare ſi quid probabilibus
argumentis deprehenſum eſt, & eruditis ad ulteriora peruestiganda ueluti gradum [illegible]e
re. Atq; utinam in hoc pulcherrimum negocium conſpirarent omnes rei literariæ proce
res, ut quiſq; quod deprehendit in medium cõferat, donec Plinium haberemus abſolu-
tum. Non leue præmium oſtenditur, uel unus locus reſtitutus promerebitur honeſtam
apud ſtudioſos nominis memoriam. Is eſt Pliniani nominis ſplendor, ea eſt operis tum
gratia tum utilitas. Bene merebitur de publicis ſtudijs, ſi tua autoritas Velium tuũ, aut ſi
qui ſunt Velij ſimiles, ad hanc prouinciã extimularit. Nos ex uetuſtiſsimo quodam co-
dice, ſed, ut ferè ſunt, deprauatiſsime ſcripto, non pauca reſtituimus, quæ citra ſubſidium
exemplaris corrigi non poterant, quæq; hactenus à nemine fuerant animaduerſa. Hoc
dictum ne fide careat, præſtabit hic locus libri xij. cap. iiij. Aethiopiæ forma, ut dixi-
mus nuper allata &c. Item lib. xiij. cap. xxiiij. Apes quoq; nunquam deſore &c. Rur-
ſum libro xviij. cap. vi. Verumq; confitentibus latifundia &c. & cap. xxi. Omneſq; eæ
differentiæ fiunt in octauis partibus ſignorum &c. Sed ineptum ſit recenſere quicquid
correctum eſt. hæc in hoc indicaui, quo lector collatis his locis cum omniũ æditionibus
perſpiciat ad hũc modum plurima feliciter reſtituta ex fide uetuſtiſsimi codicis, quæ nul-
lis coniecturis potuiſſent reſtitui. In cæteris item ita uigilatũ eſt, ut meo periculo non du-
bitem polliceri, nunquã hactenus exiſſe Plinium felicius tractatũ. Acceſsit officinæ Fro
benianæ maieſtas nitorq;, qui uir mihi literis illuſtrandis natus uidetur. Iam quo cõmen

datior

datior etiam Plinius exiret in manus hominũ, hoc operę tuo nomini dedicare uisum est. Scio quantũ debeam incõparabili uiro fratri tuo Turzoni, quondam præsuli Vratislauiensi, qui me tam procul semotum & splendidis xenijs, & amantissimis literis ad amicitiam prouocauit. Ab hoc ære alieno nõ liberat mors creditoris. Memoriæ persoluendũ, quod ipsi persoluere nõ licuit. Successisti in germani locum, iam semel atq; iterum lacessens ad amicitiã. Est tibi res, amplissime Præsul, cũ homuncione planè uitreo. Subinde periclitor. Proinde si deus dederit uitam longiorẽ, hanc arram esse putato, quæ adeo nõ liberat, ut obstrictiorem etiam reddat debitorem: sin minus, hoc erit argumentũ, mihi facultatem defuisse non animũ hominis grati memorisq;. Amplitudinem tuam seruet dominus Iesus. Basileæ. Anno ab orbe redempto M. D. XXV. sexto Idus Feb.

C. PLINIVS CÆCILIVS MARCO SVO S.

PErgratũ est mihi quòd tam diligẽter libros auunculi mei lectitas, ut habere oẽs uelis, quærasq; qui sint. Fungar indicis partibus, atq; etiã quo sint ordine scripti, notũ tibi faciã. Est enim hæc quoq; studiosis nõ iniucũda cognitio. De iaculatione equestri unus. Hunc cũ præfectus alæ militaret, pari ingenio curaq; cõposuit. De uita Q. Pomponij Secũdi duo, à quo singulariter amatus, hoc memorię amici quasi debitũ munus exoluit. Bellorũ Germanię uiginti, quibus omnia quæ cũ Germanis gessimus bella collegit. Inchoauit cũ in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescẽti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latissime uictor ibi perijt. Cõmendabat memoriam suam, orabatq; ut se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex uolumina propter amplitudinẽ diuisi, quibus oratorẽ ab incunabulis instituit & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cũ omne studiorũ genus paulo liberius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi XXXI. Naturę historiarum XXXVII. opus diffusum, eruditũ, nec minus uariũ q̃ ipsa natura. Miraris quòd tot uolumina, multaq; in ijs tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illũ aliquandiu causas actitasse, decessisse anno VI & L. mediũ tempus distentũ impeditũq;, quà officijs maximis, quà amicitia principũ egisse. Sed erat acre ingeniũ, incredibile studiũ, summa uigilantia. Lucubrare à uulcanalibus incipiebat, nõ auspicãdi causa, sed studendi statim à nocte multa: hyeme uero ab hora septima, uel cũ tardissime, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi, nonnunquã etiã inter ipsa studia instãtis, & deserentis. Ante lucẽ ibat ad Vespasianũ Imperatorẽ: nam ille quoq; noctibus utebat̃: inde ad delegatũ sibi officiũ. Reuersus domũ, q̃d reliquũ temporis, studijs reddebat. Post cibũ sæpe, quẽ interdiu leuẽ & facilẽ ueterũ more sumebat, æstate, si quid ocij, iacebat in sole, liber legebat̃, adnotabat excerpebatq;. Nihil enim unq̃ legit, q̃d non excerperet. Dicere etiã solebat, nullũ esse librũ tam malũ, ut nõ aliqua ex parte prodesset. Post solem plerũq; frigida lauabat̃. Deinde gustabat, dormiebatq; minimũ. Mox quasi alio die studebat in cœnæ tẽpus. Super hanc liber legebat̃, adnotabat̃, & quidẽ cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quædam pronunciasset perperã, reuocasse, & repeti coegisse. Huic auunculum meũ dixisse: intellexeras nempè, quũ ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decẽ amplius uersus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia tẽporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primã noctis, sed tanq̃ aliqua lege cogente. Hæc inter medios labores, urbisq; fremitũ. In secessu solũ balinei tẽpus studijs eximebat̃. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringit̃ tergiturq;, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solutus cæteris curis, huic uni uacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebant̃, ut ne cæli quidẽ asperitas ullũ studijs tẽpus eriperet. Qua ex causa Romæ quoq; sella uehebat̃. Repero me correptũ ab eo cum ambularẽ: Poteras, inquit, has horas nõ perdere. Perire em̃ omne tempus arbitrabat̃, quod studijs nõ impartiret̃. Hac intentione tot ista uolumina peregit, electorumq; cõmentarios CLX mihi reliquit, opisthographos quidẽ, & minutissime scriptos: qua ratione multiplicat̃ hic numerus. Referebat ipse, potuisse se cum procuraret in Hispania, uendere hos cõmentarios Largio Licinio CCCC milibus nummûm, & tunc aliquanto pauciores erãt. Nónne uidet̃ tibi recordanti quantũ legerit, quantũ scripserit, nec in officijs ullis, nec in amicitia principũ fuisse? Rursus cũ audis quid studijs laboris impẽderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est em̃ quod nõ aut illæ occupationes impedire, aut hæc instãtia nõ possit efficere? Itaq; soleo ridere cũ me quidã studiosum uocãt, qui si cõparer illi sum desidiosissimus. Ego aũt tantũ, quẽ partim publica, partim amicorũ officia distringũt? Quis ex istis, qui tota uita literis assident, collatus illi, nõ quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolã, quãuis hoc solũ q̃d requirebas scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Cõfido tamen hęc quoq; tibi nõ minus grata, q̃ ipsos libros futura, quę te nõ tantũ ad legendos eos, uerumetiã ad simile aliquid elaborandũ possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PEtis ut tibi auunculi mei exitum ſcribam, quo uerius tradere poſteris poſsis. Gratias ago. Nam uideo morti eius ſi celebrētur à te, immortalem gloriam eſſe propoſitam. Quamuis enim pulcherrimarū clade terrarū, ut populi, ut urbes, memorabili caſu quaſi ſemper uicturus occiderit, quamuis ipſe plurima ſcripſerit, plura tamen perpetuitati eius ſcriptorū tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum eſt, aut facere ſcribenda, aut ſcribere legenda: beatiſsimos uero, quibus utrunq;. Horum in numero auunculus meus & ſuis libris & tuis erit. Quo libentius ſuſcipio, depoſco etiam quod iniungis. Erat Miſeni, claſſemq; imperio præſens regebat. Calend. Nouembris hora ferè ſeptima, mater mea indicat ei apparere nubem inuſitata & magnitudine & ſpecie. Surgit ille, ut è ſole ſolebat, frigida guſtata: iacens enim ſtudebat. Popoſcit ſoleas, aſcendit locum, ex quo maxime miraculum illud conſpici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte, Veſuuiū fuiſſe poſtea cognitum eſt, oriebatur: cuius ſimilitudinem & formam non alia magis arbor, q̃ pinus expreſſerit. Nam longiſsimo uelut trunco efflata in altum, quibuſdam ramis diffundebatur. Credo quia recenti ſpiritu euecta, dein ſeneſcente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo uicta, in latitudinem uaneſcebat, candida interdum, interdum ſordida & maculoſa, prout terram cineremúe ſuſtulerat. Magnum id propiusq; noſcendum, ut eruditiſsimo uiro, uiſum eſt. Iubet liburnicam aptari, mihi ſi uenire unà uellem facit copiam. Reſpondi, ſtudere me malle: & fortè ipſe quod ſcriberem dederat. Egrediebatur domo, accepit codicillos Retinæ claſsiarij imminente periculo exterriti: nam uilla ea ſubiacebat, nec ulla niſi nauibus fuga, ut ſe tanto diſcrimini eriperet orabat. Vertit ille conſilium, & quod ſtudioſo animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, aſcendit ipſe, non Retinæ modo, ſed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium: properat illuc unde alij territi fugiunt, rectumq; curſum, rectaq; gubernacula in periculum tenet, adeo ſolutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretq;. Iam nauibus cinis inciderat: quo propius accederet, calidior & denſior: iam pumices etiā, nigriq; & ambuſti & fracti igne lapides: iā uadū ſubitū, ruinaq; montis littora obſtātia. Cunctatus paulū, an retro flecteret, mox gubernatori ut faceret monēti: Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianū pete. Stabijs erat, perueneratq; ſinu medio. Nam ſenſim circumactis curuatisq; littoribus mare infunditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conſpicuo tamen, & cum creſceret proximo, ſarcinas contulerat in naues, certus fugæ, ſi contrarius uentus reſediſſet. Quò tunc auunculus meus ſecundiſsimo inuectus, complectitur trepidantem, conſolatur, hortatur: utq; timorem eius ſua ſecuritate leniret, deferri ſe in balineum iubet: lotus accubat, cœnat, atq; hilaris, aut (quod æque magnū eſt) ſimilis hilari. Interim è Veſuuio monte pluribus locis latiſsime flammæ atq; incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agreſtium trepidatione igni relictas deſertasq; uillas per ſolitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum ſe quieti dedit, & quieuit uerißimo equidem ſomno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis grauior & ſonantior erat, ab ijs qui limini obuerſabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita iam cinere mixtisq; pumicibus oppleta ſurrexerat, ut ſi longior in cubiculo mora eſſet, exitus negaretur. Excitatus procedit, ſeq; Pomponiano, cæterisq; qui peruigilarant reddit: in cōmune conſultant, intra tecta ne ſubſiſtant, an in aperto uagenẽ: nam crebris uaſtisq; tremoribus tecta nutabant, & quaſi emota ſedibus ſuis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri uidebantur. Sub dio rurſus quanquam leuium exeſorumq; pumicum caſus metuebatur, quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationẽ, apud alios timorem timor uicit. Ceruicalia capitibus impoſita linteis conſtringunt. Id munimentum aduerſus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior denſiorq;, quam tamen faces multæ uariaq; lumina ſoluebant. Placuit egredi in littus, & ex proximo aſpicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc uaſtum & aduerſum permanebat. Ibi ſuper abiectum linteum recubans ſedit, atq; iterū frigidam popoſcit, hauſitq;. Deinde flammæ, flammarumq; prænuncius odor ſulphuris alios in fugam uertunt, excitāt illum, qui innixus ſeruis duobus aſſurrexit, & ſtatim concidit (ut ego cōiecto) craſsiore caligine ſpiritu obſtructo, clauſoq; ſtomacho, qui illi natura inualidus, & anguſtus, & frequēter intus æſtuans erat. Vbi dies redditus, is ab eo quem nouiſsime uiderat tertius, corpus inuentum integrum, illæſum, opertumq; ut fuerat indutus. Habitus corporis quieſcenti quàm defuncto ſimilior. Interim Miſeni, ego & mater. Sed nihil ad hiſtoriā, Nec tu aliud q̃ de exitu eius ſcire uoluiſti: finem ergo faciam. Vnum adijciam: omnia me, quibus interfueram, quæq; ſtatim, cum maxime uera memorantur, audieram, perſecutum. Tu potiſsima excerpes. Aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam, aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

C· PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. Plinius Secundus Veſpaſiano ſuo S.

LIBROS NATVRALIS HISTORIAE NOVITIVM
Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima
fœtura, licentiore epiſtola narrare conſtitui tibi iucundiſſime
Imperator (ſit enim hæc tui præfatio ueriſsima, dum maximè
conſeneſcit in patre.) Nanq; tu ſolebas meas eſſe aliquid puta
re nugas, ut obiter emolliam Catullum conterraneum meum.
Agnoſcis & hoc caſtrenſe uerbum. Ille enim, ut ſcis, permuta/
tis prioribus ſyllabis duriuſculum ſe fecit, quàm uolebat exiſti/
mari à Veraniolis ſuis & Fabullis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non
10 fieri queſtus es in alia procaci epiſtola noſtra, ut in quædam acta exeat, ſciantq; omnes
quàm ex æquo tecum uiuat imperium. Triumphalis & cenſorius tu, ſextumq; conſul, ac
tribunitiæ poteſtatis particeps: Et quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & e/
queſtri ordini præſtas, præfectus prætorio eius, omniaq; hæc Reipublicæ. Et nobis qui/
dem qualis in caſtrenſi contubernio? Nec quicquam mutauit in te fortunę amplitudo in
ijs, niſi ut prodeſſe tantundem poſſes ut uelles. Itaq; cum cæteris in uenerationem tui pa
teant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia ſola ſupereſt. Hanc igitur ti/
bi imputabis, & in noſtra culpa tibi ignoſces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quan/
do alia uia occurris ingēs, & longius etiam ſubmoues ingenij faſcibus. Fulgurat in nullo
unquam uerius dicta uis eloquentiæ, tribunitiæ poteſtatis facundia. Quanto tu ore pa/
20 tris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poetica es? O magna fœcunditas ani/
mi: quemadmodum fratrem quoq; imitareris excogitaſti. Sed hæc quis poſſet intrepi/
dus ęſtimare ſubiturus ingenij tui iudicium, præſertim laceſsitum? Neq; enim ſimilis eſt
conditio publicantiū, & nominatim tibi dicantiū. Tum poſſem dicere, quid iſta legis im/
perator? Humili uulgo ſcripta ſunt, agricolarū, opificū turbæ, deniq; ſtudiorum ocioſis:
quid te iudicem facis? Cum hanc operam condicerem, nō eras in hoc albo. Maiorem te
ſciebam, q̃; ut deſcenſurum huc putarem. Præterea eſt quædam publica etiam erudito/
rum reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenij aleam poſitus, & (quod mi/
remur) per aduocatū defenditur. Hęc doctiſsimū Perſium legere nolo, Lælium Decimū
nolo. Quod ſi hoc Lucilius, qui primus condidit ſtili naſum, dicendū ſibi putauit: ſi Cice
30 ro mutuandū, præſertim cum de republica ſcriberet: quanto nos cauſatius ab aliquo iudi
ce defendimur? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nūcupatione. Quāplurimum
intereſt, ſortiatur aliquis iudicem, an eligat: multūq; apparatus intereſt apud inuitatum
hoſpitē & oblatū. Cum apud Catonem illum ambitus hoſtem, & repulſis tanq̃; hono/
ribus indeptis gaudentē, flagrantibus comitijs pecunias deponerēt candidati, hoc ſe face
re pro innocētia (quod in rebus humanis ſummū eſſet) profitebant: inde illa nobilis M.
Ciceronis ſuſpiratio: O te fœlicē M. Porti, à quo rem improbā petere nemo audet. Cum
tribunos appellaret L. Scipio Aſiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc atteſtabat, uel ini
mico iudici ſe approbari poſſe. Adeo ſummū quiſq; cauſæ ſuæ iudicē facit, quēcunq; eli/
git, unde prouocatio appellatur. Te quidē in excelſiſſimo humani generis faſtigio poſi/
40 tū, ſumma eloquētia, ſumma eruditione præditū, religioſe adiri etiā à ſalutantib. ſcio. Et
ideo immēſa præter cæteras ſubit cura, ut quæ tibi dicantur, cōdigna ſint. Verum & dijs
lacte ruſtici multæq; gentes ſupplicāt, & mola tantū ſalſa litant, qui nō habēt thura. Nec

ulli fuit uitio deos colere,quoquo modo poſſet. Meæ quidē temeritati acceſſit hoc quoq;
quod leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenij ſunt capaces,quod alio/
quin nobis perquàm mediocre erat:nec admittūt exceſſus aut orationes,ſermonesue,aut
caſus mirabiles,uel euentus uarios,non alia iucunda dictu,aut legentibus blanda. Sterili
materia rerum natura,hoc eſt,uita narratur,& hęc ſordidiſſima ſui parte,ut plurimarum
rerum aut ruſticis uocabulis aut externis,imò barbaris,etiā cum honoris præfatione po/
nendis.Præterea iter eſt,nō trita autoribus uia,nec qua peregrinari animus expetat. Ne/
mo apud nos qui idē tētauerit,nemo apud Græcos qui unus omnia ea tractauerit. Ma/ 50
gna pars,ſtudiorū amœnitates quærimus. Quæ uero tractata ab alijs dicuntur immēſæ
ſubtilitatis,obſcuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quæ Græci τὰς
ἐγκυκλοπαιδείας uocant,& tamē ignota aut incerta ingenijs facta. Alia uero ita multis
prodita,ut in faſtidium ſint adducta.Res ardua,uetuſtis nouitatem dare,nouis autorita/
tem,obſoletis nitorem,obſcuris lucem,faſtiditis gratiā, dubijs fidem, omnibus uero na/
turam, & naturæ ſuæ omnia. Itaq; etiam non aſſecutis,uoluiſſe,abunde pulchrum atq;
magnificum eſt.Equidem ita ſenſo,peculiarem in ſtudijs cauſam eorū eſſe,qui difficulta
tibus uictis,utilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi:idq; iam & in alijs operibus
ipſe feci.& profiteor mirari me T.Liuium,autorē celeberrimum,in hiſtoriarum ſuarum,
quas repetit ab origine Vrbis, quodā uolumine ſic orſum : Iam ſibi ſatis gloriæ quæſitū, 60
& potuiſſe ſe deſinere,ni animus inquies paſceretur opere Profecto enim populi gētium
uictoris,& Romani nominis glorię,non ſuæ compoſuiſſe illa decuit.Maius meritū eſſet,
operis amore,non animi cauſa perſeueraſſe: & hoc populo Romano præſtitiſſe, nō ſibi.
Viginti milia rerum dignarum cura, (quoniam ut ait Domitius Piſo, theſauros oportet
eſſe,non libros) ex lectione uoluminū circiter duūm milium, quorum pauca admodum
ſtudioſi attingunt propter ſecretum materiæ,ex exquiſitis autoribus centum, incluſimus
triginta ſex uoluminibus,adiectis rebus plurimis,quas aut ignorauerāt priores, aut poſt
ea inuenerat uita. Nec dubitamus multa eſſe quæ & nos præterierint. Homines enim ſu/
mus,& occupati officijs : ſucciſiuiſq; temporibus iſta curamus, id eſt, nocturnis,ne quid
ueſtris putetis ceſſatū horis. Dies uobis impendimus. Cum ſomno ualetudinem com/ 70
putamus: uel hoc ſolo præmio contenti , quod dum iſta (ut ait M. Varro) muſinamur,
pluribus horis uiuimus. Profecto enim uita uigilia eſt. Quibus de cauſis atq; difficultati
bus nihil auſo promittere,hoc ipſum tu pręſtas quod ad te ſcribimus. Nec fiducia operis
hæc eſt,ſed indicatura. Multa ualde precioſa ideo uidētur,quia ſunt templis dicata. Nos
quidem omnes,patrem,te,fratremq; diximus opere iuſto,temporum noſtrorum hiſto/
riam orſi à fine Aufidij Baſſi. Vbi ſit ea quæres ? iam pridem peracta ſancitur. Et alio/
quin ſtatutum erat hæredi mādare,ne quid ambitioni dediſſe uitā indicaretur. Proinde
occupātibus locum fauco & poſteris,quos ſcio nobiſcum decertaturos , ſicut ipſi fecimus
cum prioribus Argumētum huius ſtomachi mei habebis,quod in his uoluminibus au/
torum nomina prætexui. Eſt enim benignū (ut arbitror) & plenum ingenui pudoris,fa 80
teri per quos profeceris , non ut pleriq; ex ijs quos attigi fecerunt. Scito enim conferen/
tem me autores , deprehendiſſe à iuratiſſimis & proximis ueteres tranſcriptos ad uerbū,
neq; nominatos , non illa Virgiliana uirtute ut certarent, non Ciceroniana ſimplicitate,
qui in libris de Republica,Platonis ſe comitem profitetur : in conſolatione filiæ, Cranto
rem,inquit. ſequor : item Panætium de officijs, Quæ uolumina eius ediſcenda, non mo
do in manibus habēda quotidie,noſti. Obnoxij profecto animi, & infelicis ingenij eſt.
deprehendi in furto malle quàm mutuum reddere,cum præſertim ſors fiat ex uſura. In/
ſcriptionis apud Græcos mira felicitas, κηρίον inſcripſere,quod uolebāt intelligi fauum.
Alij κέρας ἀμαλθείας, ut uel lactis gallinacei ſperare poſſis in uolumine hauſtum. Iam
Ia, Muſæ, πανδέκται, ἐγχειρίδιον, λειμών, πινακίδιον, inſcriptiones propter quas 90
uadimonium deſeri poſſit. At cum intraueris, dij deæq;,quàm nihil in medio inuenies.

Noſtri

Nostri crassiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiumq; quàm facetissimi. Lucubratio nem puto, qui Antias ciuis erat & uocabatur, Valerius primus asserit: Varro in satyris suis Sesculixem & Flexibulas. Apud Græcos desijt nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. Apion quidem grãmaticus, hic quem Tiberius Cæsar cymbalum mundi uocabat, quum publicæ famæ tympanum potius uideri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua cõponebat. Me uero nõ pœnitet nullũ festiuiorem excogitasse titulũ. Et ne in totum uidear Græcos insectari, ex illis nos uelim intelligi pingendi fingendiq; conditoribus, quos in libellis his inuenies, absoluta opera. & illa quoq;
100 quæ mirando nõ satiamur, pendenti titulo inscripsisse: Vt, Apelles faciebat, aut Polycletus: tanquã inchoata semper arte & imperfecta, ut contra iudiciorũ uarietates superesset artifici regressus ad ueniã, uelut emendaturo quicquid desideretur, si nõ esset interceptus. Quare plenum uerecundiæ illud est, quod omnia opera tanq; nouissima inscripsere, & tanq; singulis fato adempti. Tria nõ amplius, ut opinor, absolutæ quæ traduntur inscripta, ille fecit, quę suis locis reddam: quo apparuit, summã artis securitatẽ autori placuisse, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adijci posse multa confiteor: nec ijs solis, sed & omnibus quæ ædidi: ut obiter caueã istos Homeromastigas. Ita enim uerius dixerim, quoniã audio & Stoicos, et dialecticos, Epicureos quoq; (nam de grãmaticis semper expectaui) parturire aduersus libellos, quos de grãmatica ędidi, & subinde abor
110 tus facere iam decem annis, cum etiam celerius elephanti pariant: Ceu uero nesciam aduersus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, ut nomẽ diuinum inde inuenerit, scripsisse etiam fœminã, & prouerbiũ inde natum, suspendio arborem eligendi. Non queo mihi tẽperare, quo minus ad hoc pertinẽtia ipsa Censorij Catonis uerba ponam, ut inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina cõmentanti, qui sub Africano, imò uero & sub Annibale didicisset militare, & ne Africanum quidem ferre potuisset, qui imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos qui obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo uolumine? Scio ego quæ scripta sunt si palàm proferãtur multos fore qui uitilitigent, sed ij potissimum, qui ueræ laudis expertes sunt. Eorũ ego orationes sino præterfluere. Nec Plancus illepide, cum diceretur Asinius Pol
120 lio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci æderentur, ne respondere posset: Cum mortuis non nisi laruas luctari. Quo dicto sic repercussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo securi etiam contra uitilitigatores, quos Cato eleganter ex uitijs & litigatoribus composuit: quid enim illi aliud quàm litigant, aut litem quærũt? exequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum erat, quid singulis contineatur libris huic epistolæ subiunxi: summaq; cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & alijs præstabis ne perlegãt: sed ut quisq; desiderauerit aliquid, id tãtum quærat, & sciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis Valerius Soranus in libris quos ἐποπτίδων inscripsit. Vale.

C. PLINII SECVNDI HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS LIBRORVM OMNIum trigintaseptem liber unus qui primus. Summatim hæc insunt libris singulis.

PRimo, præfatio operis ad Titum Vespasianum Cæsarem. Item autorum nomina, ex quibus desumpsit ea quæ persequitur libris sex & triginta, capita rerum singularum attingens. Libros
Secundo de mundo, & elementis, & sideribus. Mundum
Tertio primus & secundus Europæ sinus. Hactenus
Quarto tertius Europæ sinus. Tertius
Quinto describitur Africa. Africam
Sexto Asiæ descriptio continetur. Pontus
Septimo de homine, & rebus ab homine inuentis. Mundus
Octauo terrestrium animalium genera. Ad reliqua
Nono aquatilia. Animalium
Decimo uolucrum genera. Sequitur
Vndecimo insecta animalia. Restant
Duodecimo plantæ odoratorum. Animalium
Decimotertio plantæ arborum peregrinarum. Hactenus
Decimoquarto plantæ uitium. Externæ
Decimoquinto plantæ arborum frugiferarum. Oleam
Decimosexto plantæ arborum syluestrium. Pomiferas
Decimoseptimo plantæ satiuarum. Natura
Decimooctauo natura frugum & cerealium, ac studia agricolatoris. Sequitur
Decimonono linum, spartum & hortensia. Siderum
Vigesimo quæ cibis & medicinæ in plantis satiuis conueniant. Maximum
Vigesimoprimo flores & coronamenta. In hortis
Vegesimosecundo coronæ & medicinæ ex herbis. Complesse
Vigesimotertio medicinæ ex uino & arboribus urbanis. Peracta
Vigesimoquarto medicinæ ex arboribus syluestribus. Ne syluæ
Vigesimoquinto medicinæ herbarum sponte nascentium. Ipsa quæ
Vigesimosexto noui morbi, & medicinæ quarũdã herbarũ per morbos. Sensit
Vigesimoseptimo herbæ aliæ quædam & medicinæ. Crescit
Vigesimooctauo medicinæ ex homine & animalibus magnis. Dictæ erant
Vigesimonono de medicinæ autoribus, & medicinę ex reliquis animalib. Natura
Trigesimo magia, & medicinæ quædam per membra. Magicas
Trigesimoprimo medicinæ ex aquatilibus. Aquatilium
Trigesimosecundo reliqua ex aquatilibus. Ventum
Trigesimotertio metalla auri & argenti. Metalla
Trigesimoquarto metalla æris & plumbi, & artifices ærarij. Proxime
Trigesimoquinto pictura, coloresq; & pictores. Metallorum
Trigesimosexto marmora & lapides. Lapidum
Trigesimoseptimo gemmæ. Vt nihil

LIbro secundo continetur de mundo & cælestibus & terrestribus, & aerijs.

De deo

De terris

Summa res, & historiæ, & obseruationes ccccxvii Ex auctoribus.

M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cæsare imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Liuio, Cor. Nepote, Statio Sebosò, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, L. Aquila, qui itẽ: Sergio Plauto Externis.

Hipparcho, Timarcho, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Calimãdro, Epigene Gnomonico, Euclide. Cerano Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Trasillo, Serapione, Dicæarcho. Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III cõtinetur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

Insularũ Ionij & Adriatici summa. Oppida gentes xxvi. Sũma flumina clara. Summi mõtes præclari. Summæ insulæ. Summa ea quæ intercidere oppida & gentes. Sũma res, & historiæ & obseruationes cccxxvi

Ex auctoribus.

Turãnio Graccula, Cor. Nepote, T. Liuio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Diuo Augusto, Varrone Artacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Cælio, Aruntio, Seboso, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, C. Aeliano, Valeriano. Externis

Artemidoro, Alexandro polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopõpo, Metrodoro Scepsio, Callicrate. Xenophonte Lãpsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII continent̃ situs, gentes, maria, oppida, montes, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

Insulæ

Ex autoribus

M. Varrone, Catone censorio, M. Agrippa, diuo Augusto, Varrõe Attacino. Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Muriano, Fabricio Thusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Timosthene, Ephoro, Cratete grãmatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho Siculo musico, Alexandro polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menæchmo, Aedosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Menephõte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro v. continẽtur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ populi qui sunt aut fuerunt.

Ex autoribus

Agrippa, Suetonio Paulino, Varrone Attacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Cl. Cęsare, Aruntio, Liuio filio, Sebuso Actis triumphorum.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicęarcho, Bione, Timosthene, Philonide Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timæo mathematico, Herodoro,

Myrsilo, Alexādro polyhistore, Metrodoro, Posidonio, qui periplū aut periegesim: Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lāpsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcōe, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

Sūma oppida CXCV. Sūma gētes DLXVI. Sūma flumina clara CLXXX. Sūma montes clari XXXVIII. Sūma insulæ CVIII. Summa quę intercidere oppida aut gētes CXCV. Sūma res, & historiæ & obseruationes duo M. CC. XIIII.

Ex autoribus

M. Agrippa, Varrōe Attacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Cæsare, Arūtio, Seboso, Fabricio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexādro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panętio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexandro polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continentur gentium mirabiles figuræ

De for

Ex autoribus

Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Muriano, Mutio, Massurio, Agrippina Claudij. M. Cicerõe, Asinio Pollione, Messala, Ruso. Cor. Nepote, Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Põponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catõe Censorio, Fabio Vestale. Externis Herodoto, Aristea, Betone, I[illegible]gono Crate te, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damõe, Megasthene, Ctesia, Taurõe, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate med. Asclepiade med. Hesiodo, Anacreõte, Theopõpo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexãdro Polyhistore, Xenophõte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui contra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Põtico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro octauo continentur animaliũ terrestrium naturæ pedatim gradientiũ.

Summa res & historiæ & obseruationes DCCLXXXVIII.

Ex autoribus

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Metello Scipione, Cor. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manilio Suta.

Externis

Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agriopa qui Olympionicas, Hierone rege, Attalo rege, Philometore itẽ, Ctesia, Duride, Philisto, Archita, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solẽse, Chærea Athenæo, Diodoro Prienco, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menandris Prieneo & Heracleote, Menecrate poeta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonẽ transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro nono cõtinentur animaliũ aquatilium historiæ & naturæ.

Ex autoribus

Turanio Gracula, Trogo, Mecœnate, Al/fio Flauo, Cor. Nepote, Laberio mimogra/pho, Fabiano, Fenestella, Mutiano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Coruino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis

Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasillo, Hegesi/demo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

Libro decimo continentur naturæ & historiæ animalium uolatilium

Summa, res, & historiæ, & obseruationes septingentæ uigintiquatuor.

Ex autoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Umbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Cor. Celso, Horatio Desulōe, Hygino, Sarsenis, Nigidio, Manilio Sura. Externis Homero, Phœmonoe, Philemōe, Boetho, qui ornithogoniā, Hyla qui de augurijs, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone, Philometore, Archita, Amphilocho Atheniēse, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymęo, Agathocle Chio, Apollōio Pergameno, Aristādro Athenæo, Bachio Milesio

Posidonio Stoico, Menandris Prienense & Heracliote, Euphronio Athenæo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Summa, res, & historiæ & obseruationes DCCCCLXXIIII.

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro q̃ Græce de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoro, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diognero, Nicobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo, Xenia Athenæo, Lyco, Anteo, Ephippo, Chærea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro q̃ de odoribus scripsit, Heraclide medico, Archidemo item, Dionysio item, Democle item, Euphrone item, Obsenide item, Diagora itẽ, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio, Eratosthene.

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proculo, Cl. Cęsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro, qui Græce de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate. Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Olympiodoro, Diognето, Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Anteo, Ephippo, Dione, Adimãto, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo itẽ, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio.

Ex autoribus

Cor. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Cęsorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio, Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Planco, Flauio Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitõe, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Leneo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Ruffo. Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archita, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye itẽ, Bachio Milesio, Bione Solẽse, Chærea Atheniẽse, Cheristo item, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphrone Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho, qui item, Dionysio q Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio

nysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro quintodecimo continentur de natura frugiferarum arborũ & cultarum.

Ex autoribus

Fenestella, Fabião, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catõe Censorio, Sarsconis patre & filio, Scropha, M. Varrõe, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Põpeio Leneo, M. Actio Planco, Flauio Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Sestio Nigro, Vibio Ruffo.

Externis

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archita, Philometore rege, Attalo rege, Xenophoote, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemoio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristãdro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solẽse, Chærea Athenæo, Cheristo itẽ, Diodoro Prieneo, Dione Colophõio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Atheneo, Aodrociõe q de agricultura scripsit, Aeschriõe qui itẽ, Dionysio, q Magonẽ transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomẽ fecit, Asclepiade med. Erasistrato itẽ, Comiade q de cõditura uini, Aristomacho, qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. continentur syluestrium arborum naturæ.

De arbo

Ex autoribus

M. Varrone, Fœciale, Nigidio, Cor. Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Mutiano, L. Pisone, Trogo, Calphurnio Basso, Cremutio, Sestio Nigro, Cor. Boccho, Vitruuio, Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timęo mathematico.

Libro XVII. continentur satiuarũ ac cultarum arborum naturæ.

Ex autoribus

Cor. nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sarsenis patre & filio, Scropha, Calphurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Græcino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Manilio, Dorseno Mundo, C. Epidico, L. Pisone.

Externis

Isidoro, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopõpo, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Archita, Xenophõte Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniẽse, Cheristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagõe Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonẽ transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Deli-

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, C. Helio Vestino. Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Lenço, Cornelio Celso, Calphurnio Basso, P. Largio, Licinio Macro, Sestio qui Græce scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui itẽ, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. cõtinetur de autoritate herbarum.

Ex autoribus

Iisdem quibus priore libro, & præter eos Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Libro XXIII. continẽt de cultis arborib. De medicinis uuarum recentium, & de sarmentis uuarũ, & uinaceis, et de uua theriace, & de uua passa, & astaphide, et astaphisagria, & pituitaria, & labrusca, & de uite alba, & nigra, & de mustis, & uini generibus, & aceto cap. I

De aceto scillino, & oxymelle, & sapa, & fece uini, aceti & sapæ cap. II

De oleis & folijs oleæ, flore & rinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca cap. III

De folijs oleastri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cupressino, & citreo, & carino cap. IIII

De myrobalano palma, & de palma elata

Medicinæ ex singulorũ generum (cap. V flore, folijs, fructu, ramis, cortice, ligno, succo, radice, cinere cap. VI

De piris & corũ obseruationibus, & de ficorũ obseruatione, & caprifico & erineo, & aliorum generibus medicinæ cap. VII

De pineis & amygdalis, et nuce auellana, et nuce iuglãde, & pistacijs, et castaneis, siliquis, cornu, & unedone, & lauro VIII

De myrto satiua, & myrtidano & myrto syluestri cap. IX

Sũma medicinæ & historiæ & obseruationes MCCCCXIX.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Lenco, Sestio Nigro qui Græce scripsit. Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarẽtino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Cratcua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damiõe, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petrino, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXIIII. continentur medicinæ ex arboribus syluestribus

Medicinæ ex arboribus syluestribus cap. I

Lotos cap. II

Glans cap. III

De cocco ilicis, & galla, & uisco, pilulis, glande, et de cerri radice, & subere cap. IIII

De fago et cupresso, et cedro magna, & de cedride, galbano cap. V

De ammoniaco, & styrace, et spondylio, et sphagno et terebintho, & camæpyti, & pityusa, et resinis, & picea et lentisco ca. VI

De pice spissa & liquida, & palimpissa, & pissasphalto, & zopissa, & tæda, & lẽtisco

De platano, & fraxino, & acere, (cap. VII & alba populo, et ulmo, et tilia, & sambuco, & iunipero cap. VIII

De salice, & amerina, & uitilibus, & erice caput IX

De uirga sanguinea, et silere, & ligustro, & alno, et edera, et cistho, et cisso, & erythrano, et chamæcisso, et smilace, & de clematide cap. X

De harundine, & papyro, ebeno, et rhododendro, de rhue erythro & erythrodano alysso, et radicula, & apocino, et rorēmarino, et canchry, et sabina, et selagine, & samulo, & gummi medicinis cap. XI

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio, & acacia cap. XII

De uulgari spina et syluestri, & de erysiceptro, et de apẽdice spina, et pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ cap. XIII

De cynosbato & Idæo rubo, & rhamno, & lycio, & sarcocolla, & de opotice medicinæ cap. XIIII

De chamædrye, et chamædaphne, & chamelæa, & chamæsyce, & chmæcisso, & chamæleuce, et chamæcyparisso, et ampeloprasо, & stachye, & clinopodio, & centunculo, & clematide Aegyptia medicinę caput XV

De aro, & dracũculo, dracõtio, & ari, & millefolio

Ex autoribus

Sex. Gallico, Pompeio Lenęo, Sestio Nigro qui Græce scripsit, Iulio Basso qui itẽ, Antonio Castore. Cornelio Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysip. Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andr. Mnesicle, Epicharmo, Damiõe, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Ex autoribus

M. Varrone, C. Valgio, Pompeio Leneo, Sestio Nigro qui gręce scripsit, Iulio Basso, qui item, Antonio Castore, Cor. Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Thebana Olympiade, Phyllino

Ex autoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Ruffo, Marso poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicinis Græce scripsit, Sestio Nigro qui itẽ, Fabio Vestale. Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate q item, Antigono qui itẽ, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Pasitele qui admirabilia opera scripsit, Nymphodoro, Timæo qui de medicina metallica scripsit, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryẽse, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex autoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Messala, Ruffo, Marso poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicina græcè scripsit, Sestio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensiũ anathemata scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Honos

Ex autoribus

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Muciano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fœciale, Fabiano, Catone Censorio. Victruuio.

Externis

Theophrasto, Praxitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Bucorida, Antisthene, Democrito, Demotele, Lycea.

Libro tricesimoseptimo continetur origo gemmarum.

Ex autoribus

M. Varrone, Actis triumphorum, Mœcenate, Iaccho, Cornelio Bocho.

Externis

Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nicãdro, Satyro, Theophrasto, Carete, Philomene Democrate, Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timæo Siculo. Nicea, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Thenomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro polyhistore, Apione, Horo Zoroastre, Zactalia.

Finis libri primi.

C· PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An finitus ſit mundus,& an unus CAP. I

MVNDVM, & hoc quod nomine alio cœlum appellare libuit, cuius circunflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par eſt, æternum,immẽſum,neq; genitum,neq; interiturũ unquam. Huius extera indagare,nec intereſt hominũ, nec capit huma/ næ coniectura mentis. Sacer eſt,æternus,immenſus, totus in toto,imò uero ipſe totũ:finitus,& infinito ſimilis: omniũ rerũ certus, & ſimilis incerto:extrà, intrà, cuncta complexus in ſe, idemq; rerum naturæ opus, & rerum ipſa natura. Furor eſt, menſurã eius animo quoſdã agitaſſe, atq; prodere auſos:ali/ os rurſus occaſione hinc ſumpta,aut his data, innumerabiles tradidiſſe mundos, ut toti/ dem rerum naturas credi oporteret:aut,ſi una omnes incubaret, totidẽ tamen ſoles,toti/ demq; lunas, & cætera etiam in uno & immenſa & innumerabilia ſidera: quaſi non ea/ dem quæſtione ſemper in termino cogitationis occurſura, deſiderio finis alicuius: aut, ſi hæc infinitas naturæ omnium artifici poſſit aſſignari,non illud idem in uno facilius ſit in telligi,tanto præſertim opere.Furor eſt,profecto furor,egredi ex eo:& tanquam interna eius cuncta planè iam ſint nota, ita ſcrutari extera: quaſi uero menſuram ullius rei poſſit agere,qui ſui neſciat: aut mens hominis uidere quæ mundus ipſe non capiat.

De forma eius. Cap. II

FOrmam eius in ſpeciẽ orbis abſoluti globatã eſſe, nomen in primis & conſenſus in eo mortalium,orbẽ appellantiũ,ſed & argumenta rerum docent: non ſolum quia ta lis figura omnib. ſui partibus uergit in ſeſe, ac ſibi ipſa toleranda eſt,ſeq; includit & conti net,nullarũ egens cõpaginum,nec finẽ aut initium ullis ſui partibus ſentiens,nec quia ad motũ quo ſubinde uerti debeat(ut mox apparebit) talis aptiſſima eſt:ſed oculorũ quoq; probatione, quod cõuexus mediuſq; quacũq; cernatur, quũ id accidere in alia nõ poſſit figura.

De motu eius. Cap. III

HAnc ergo formam eius,æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate,uiginti/ quatuor horarum ſpatio circumagi, ſolis exortus & occaſus haud dubiũ reliquere. An ſit immenſus,& ideo ſenſum aurium facile excedẽs,tantæ molis rotatæ uertigine aſſi dua ſonitus,non equidem facile dixerim,non hercle magis q̃ circumactorum ſimul tin/ nitus ſiderum,ſuoſq; uoluentium orbes:an dulci quidem & incredibili ſuauitate concen/ tus,nobis qui intus agimus, iuxta diebus noctibuſq; tacitus labitur mundus. Eſſe innu/ meras ci effigies animalium rerumq; cunctarum impreſſas,nec(ut in uolucrum notamus ouis)leuitate continua lubricũ corpus,quod clariſſimi autores dixere terrenũ,argumentis indicatur:quoniã inde deciduis rerum omniũ ſeminibus,innumerę,in mari præcipue,ac pleruncq; cõfuſis mõſtrificę gignantur effigies. Præterea uiſus probatione,alibi plauſtri, alibi urſi,tauri alibi,alibi literæ figura, candidiore medio ſuper uerticem circulo.

Cur mundus dicatur. Cap. IIII

EQuidem & conſenſu gentium moueor. Nam quem κόσμον Græci nomine orna/ menti appellauerunt,eum & nos à perfecta abſolutaq; elegantia, mundũ.Cœlum quidem haud dubie cœlati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. adiuuat re/ rum ordo,deſcripto circulo,qui ſignifer uocatur,in duodecim animaliũ effigies: & per il/ las ſolis curſus,congruens tot ſeculis, ratio.

De quatuor elementis. Cap. V

NEc de elementis uideo dubitari,quatuor ea esse.Ignium summũ,inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximũ spiritus, quem Græci nostriq; eodẽ uocabulo aera appellãt. Vitalẽ hunc,& per cuncta rerũ meabilẽ, totoq; consertũ: huius ui suspensam,cũ quarto aquarũ elemẽto,librari medio spatio tellurẽ. Ita mutuo cõplexu diuersitatis effici nexũ,& leuia ponderib. inhiberi,quo minus euolent:cõtraq; grauia ne ruant,suspendi leuibus in sublime tendentibus.Sic pari in diuersa nisu,ui sua qnq; cõsistere,irrequieto mundi ipsius cõstricta circuitu:quo semper in se currente,imam atq; mediã in toto esse terrã,eandẽq; uniuersi cardine stare pendentẽ,librantẽ per quæ pẽdeat:ita solam immobilẽ circa eam uolubili uniuersitate,eandẽ ex omnib. necti,eidemq; omnia inniti. 10

De septem planetis. Cap. VI

INter hanc cœlumq;,eodem spiritu pendent,certis discreta spatijs,septem sidera, quæ ab incessu uocamus errantia,quum errent nulla minus illis: eorũ medius sol fertur amplissima magnitudine,ac potestate:nec tẽporum modo terrarumq;,sed siderum etiã ipsorum cœliq; rector.Hunc mundi esse totius animũ,ac planius mentẽ,hunc principale naturæ regimen,ac numen credere decet opera eius æstimãtes.Hic lucem rebus ministrat, aufertq; tenebras: hic reliqua sidera occultat, hic uices temporũ, annumq; semper renascentem ex usu naturæ tẽperat:hic cœli tristitiam discutit,atq; etiam humani nubila animi serenat:hic suum lumẽ cæteris quoq; sideribus fœnerat,præclarus,eximius,omnia intuens,omia etiã exaudiens:ut principi literarum Homero placuisse in uno eo uideo. 20

De deo. Cap. VII

QVapropter effigiem dei,formamq; quærere imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est deus(si modo est alius)& quacũq; in parte,totus est sensus, totus uisus,totus auditus,totus animæ,totus animi,totus sui. Innumeros quidem credere,atq; etiã ex uirtutibus uitijsq; hominum,ut pudicitiã,concordiam,mentem,spem, honorem, clementiam, fidem,aut(ut Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiã accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor,ut portionibus quisq; coleret,quo maxime indigeret. Itaq; nomina alia alijs gentibus,& numina in ijsdẽ innumerabilia reperimus,inferis quoq; in genera descriptis,morbisq; & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoq; etiam publice Febris fanum in palatio dicatum est,Orbonæ ad ædem larium ara,& Malæ fortunæ exquilijs. Quamobrẽ maior cœlitũ populus etiam q̃ hominũ intelligi potest,cum singuli quoq; ex semetipsis totidẽ deos faciant, Iunones Geniosq; adoptando sibi. Gentes uero quædam animalia etiã,aliqua & obscœna, pro dijs habẽt, ac multa dictu magis pudenda,per fœtidos cibos & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter deos credi,tantoq; æuo ex his neminẽ nasci, & alios esse grandæuos semperq; canos, alios iuuenes atq; pueros,atricolores,aligeros,claudos,ouo ẽditos,& alternis diebus uiuentes morientesq;,puerilium propè deliramentorũ est.Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi,mox iurgia & odia,atq; etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam uia: Hac proceres iere Romani: hac nunc cœlesti passu cum liberis suis uadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus,fessis rebus subueniens. Hic est uetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos,ut tales numinibus adscribãtur. Quippe & omnium aliorum nomina deorum, & quæ supra retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Iouem quidẽ aut Mercurium,aliter'ue alios inter se uocari,& esse cœlestẽ nomenclaturã,quis non interpretatione naturæ fateatur? Irridendũ uero,agere curã rerum humanarũ,illud quicquid est summum. An ne tam tristi atq; multiplici ministerio nõ pollui credamus dubitemus'ue? Vix propè est iudicare,utrũ magis conducat generi humano,quando alijs nullus est deorum 40

respectus

respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant, & monstra quoque colunt: damnant, & excogitant cibos: imperia dita in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, nō liberos, non denique quicquā aliud, nisi iubentib. sacris deligūt. Alii in ipso Capitolio fallunt, ac Fulminantē peierāt Iouē: & hos iuuāt scelera, illos sacra sua pœnis agunt. Inuenit tamē inter has utrasque sententias mediū sibi ipsa mortalitas numē, quo minus etiā plana de deo coiectatio esset. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusque horis, omniū uocibus Fortuna sola inuocatur: una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cū conuiciis colitur, uolubilis, à plerisque uero & cæca etiā existimata, uaga, incōstans, incerta, uaria, indignorū
10 fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola utranque paginā facit. Adeoque obnoxiæ sumus sortis, ut sors ipsa pro deo sit, qua deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, astroque suo euentus assignat, & nascēdi legibus: semelque in oēs futuros unquā deo decretū, in reliquum uero ocium datū. Sedere cœpit sentētia hæc, pariterque & eruditū uulgus & rude in eam cursu uadit. Ecce fulgurū monitus, oraculorū præscita, aruspicū prædicta, atque etiā parua dictu in auguriis sternutamēta, & offensiones pedum. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceū præpostere inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Quæ singula improuidam mortalitatem inuoluunt, solum ut inter ista certū sit, nihil esse certi, nec miserius quicquā homine, aut superbius. Cæteris quippe animantiū sola uictus cura est, in quo sponte naturæ beni
20 gnitas sufficit. Vno quidē uel præferenda cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte nō cogitant. Verū in his deos agere curā rerum humanarū credi, ex usu uitæ est: pœnasque maleficiis aliquādo seras, occupato deo in tanta mole, nunquā aūt irritas esse. Nec ideo proximū illi genitū hominē, ut uilitate iuxta beluas esset. Imperfectæ uero in homine naturæ præcipua solatia, ne deū quidē posse omnia. Nāque nec sibi potest mortē cōsciscere, si uelit, quod homini dedit optimū in tantis uitæ pœnis: nec mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos: nec facere, ut qui uixit nō uixerit: qui honores gessit, nō gesserit: nullumque habere in præterita ius, præterquā obliuionis: atque (ut facetis quoque argumētis societas hæc cū deo copuletur) ut bis dena, uiginti nō sint, ac multa similiter efficere nō posse: per quæ declaratur haud dubie naturæ potētia, idque esse, quod
30 deum uocamus. In hæc diuertisse nō fuerit alienū, uulgata propter assiduā quæstionem de deo.

De natura siderum errantiū, & eorū ambitu Cap. VIII

Hinc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera, quæ affixa diximus mundo, nō illa, ut existimat uulgus, singulis attributa nobis, et clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucētia, adnumerata mortalibus, nec cū suo quæque homine orta moriūtur, nec aliquē extingui decidua significāt. Nō tanta cœlo societas nobiscū est, ut nostro fato mortalis sit ille quoque siderū fulgor. Illa nimio alimēto tracti humoris igneam uim abundantia reddunt, cū decidere credūtur, ut apud nos quoque id luminib. accensis liquore olei notamus accidere. Cæterū æterna est cœlestib. natura, intexentibus mundum, intextuque cōcretis: potentia aūt ad terrā magnopere eorū pertinēs, quæ pro
40 pter effectus claritatēque & magnitudinē, in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque cœli ratio in terræ mētione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet, signiferi modo inuētionibus non dilatis. Obliquitatē eius intellexisse, hoc est, rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius traditur primus olympiade quinquagesimaoctaua. Signa deinde in eo Cleostratus, & prima Arietis ac Sagittarii. Sphæram ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter cœlum terrasque tractentur. Summum esse quod uocāt Saturni sidus, ideoque minimum uideri, & maximo ambire circulo, ac trigesimo anno ad breuissima sedis suæ principia regredi certum est. Omnium aūt errantium siderum meatus, interque ea solis & lunæ, cōtra

rium mundo agere cursum, id est, læuum, illo semper in dexterā præcipiti. Et quāuis assi dua conuersione immēsæ celeritatis attollantur ab eo, rapiāturꝫ in occasum, aduerso ta men ire motu per suos quæqꝫ passus: ita fieri, ne cōuolutus aer, eandem in partē, æterna mundi uertigine, ignauo globo torpeat, sed findatur aduerso siderum uerbere discretus & digestus. Saturni aūt sidus gelidæ ac rigentis esse naturæ, multoqꝫ ex eo inferiorem Io uis circulum, & ideo motu celerioris duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis uocant, ignei, ardentis à solis uicinitate, binis ferè annis cōuerti. Ideoqꝫ huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectum ambobus, ex utroqꝫ tēperati Iouem, salutaremqꝫ fieri. Deinde solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta: sed ut obseruatio umbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adiici, superqꝫ quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalatis dies additur, ut temporū ratio solis itineri congruat. Infra solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu uagum, ipsisqꝫ cognominibus æmulum solis ac lunæ. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens, luciferi nomen accipit, ut sol alter, diem maturans: contrà ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, uicēqꝫ lunæ reddens. Quam naturā eius Pythagoras Samius primus deprehendit, olympiade circiter quadragesima secun- da, qui fuit urbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantæ, ut unius huius stellæ radiis umbræ reddātur. Itaqꝫ & in magno nominū ambitu est. Alii enim Iunonis, alii Isidis, alii Ma- tris deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanqꝫ in alterutro ex- ortu genitali rore cōspergens, nō terræ modo conceptus implet, uerum animantiū quoqꝫ omnium stimulat. Signiferi aūt ambitum peragit trecentis & duodequinquagenis die- bus, ab sole nunqꝫ absistens partibus sex atqꝫ quadraginta longius, ut Timæo placet. Si mili ratione, sed nequaqꝫ magnitudine aut ui, proximū illi Mercurii sidus, à quibusdam appellatū Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modo ante so lis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo uiginti tribus partibus re- motior ut hic idem & Sosigenes docēt. Ideo & peculiaris horum siderum ratio est, neqꝫ cōmunis cum supradictis. Nanqꝫ ea & quarta parte cœli à sole abesse & tertia, & aduer sa soli sæpe cernuntur, maioresqꝫ alios habent cuncta plenæ cōuersionis ambitus, in ma- gni anni ratione dicendos.

De lunæ natura Cap. IX.

SEd omnium admirationem uincit nouissimū sidus, tertisqꝫ familiarissimū, & in tene- brarum remedium ab natura repertum, lunæ. Multiformi hæc ambage torsit inge- nia cōtemplantium, & proximum ignorari maxime sidus indignantium, crescens sem- per aut senescens. Et modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinua- ta in orbem, maculosa, eademqꝫ subito prænitēs, immensa orbe pleno, ac repente nulla: aliâs pernox, aliâs sera, & parte diei solis lucē adiuuans: deficiens, & in defectu tamē con- spicua: quæ mensis exitu latet, cum laborare non creditur. Iam uero humilis & excelsa, & ne id quidē uno modo, sed aliâs admota cœlo, aliâs contigua montibus: nunc in aquilo- nē elata, nūc in austros deiecta: quæ singula in ea deprehēdit hominū primus Endymi- on, & ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos, qui la- bore curaqꝫ lucem nobis aperuere in hac luce: miraqꝫ humani ingenii peste, sanguinem & cædes condere annalibus iuuat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideoqꝫ minimo ambitu, uicenis dieb. septenisqꝫ & tertia diei par- te peragit spatia eadem, quæ Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata in coitu solis biduo, cū tardissime, à tricesima luce rursus ad easdem uices exit: haud scio an omnium quæ in cœlo pernosci potuerunt magistra. In duodecim men sium spatia oportere diuidi annum: quando ipsa toties solem, redeuntem ad principia, consequitur. Solis fulgore eam ut reliqua sidera tegi. Siquidem in totum mutuata ab eo luce

eo luce fulgere, qualē in repercussu aquæ uolitare conspicimus. Ideo molliore & imperfe-
cta ui soluere tantum humorē, atque etiā augere, quem solis radij absumant. Ideo & inæ-
quali lumine aspici: quia ex aduerso demū plena, reliquis diebus tantū ex se terris osten-
dat, quantū ex sole ipsa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniā haustū omnē lucis
auersa illò regerat, unde acceperit. Sidera uero haud dubie humore terreno pasci, quia
orbe dimidio nōnunquā maculosa cernatur, scilicet nondum suppetēte ad hauriendum
ultrà iusta ui. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

De defectu solis & lunæ, & de nocte Cap. X

DEfectus aūt suos & solis, rem in tota contemplatione naturę maxime mirā, & osten
10 to similem, eorum magnitudinum umbræque indices existere. Quippe manifestum
est solem interuentu lunæ occultari, lunāque terræ obiectu: ac uices reddi, eosdem solis ra-
dios luna interpositu suo auferente terrę, terraque lunæ. Hac subeunte repentinas obduci
tenebras, rursumque illius umbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctē, quàm terræ umbrā,
Figuram autem umbræ similem metæ ac turbini inuerso, quando mucrone tantum in-
gruat, neque lunæ excedat altitudinem, quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscu-
retur, & talis figura semper in mucronem deficiat. Spatio quidem cōsumi umbras, indi-
cio sunt uolucrū præalti uolatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumque æthe-
ris. Supra lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena: A nobis aūt per noctem cernun-
tur sidera, ut reliqua lumina è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit
20 luna. Stati aūt atque mēstrui nō sunt utrique defectus, propter obliquitatē signiferi, lunæque
multiuagos (ut dictum est) flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum
motu.

De siderum magnitudine. Cap. XI

HAec ratio mortales animos subducit in coelum: ac uelut inde cōtemplātibus, trium
maximarū rerū naturæ partiū magnitudinē detegit. Non posset quippe totus sol
adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quàm luna. Certior ex utraque uastitas solis
aperitur, ut non sit necesse amplitudinē eius oculorum argumentis atque cōiectura animi
scrutari: immēsum esse, qui arborum in limitibus porrectarum in quodlibet passuum mi-
lia umbras paribus iaciat interuallis, tanquam toto spatio medius. Et quia per æquinoctium
omnibus in meridiana plaga habitātibus, simul fiat à uertice: item quia circa solstitialem
30 circulum habitantium meridie ad septentrionem umbræ cadant, ortu uero ad occasum.
Quæ fieri nullo modo possent, nisi multo quàm terra maior esset. Et quod montē Idam exo-
riens latitudine exuperet, dextra læuaque large amplectens, præsertim tanto discretus in-
teruallo. Defectus lunæ magnitudinē eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruī
tatem ipse deficiens. Nanque cum sint tres umbrarum figuræ, constetque, si par lumini sit
materia quæ iactat umbram, columnæ effigie iaci, nec habere finē: si uero maior materia
quàm lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum, & simili modo infinita lon-
gitudo: si minor materia quàm lux, metæ existere effigiem in cacuminis finem desinentē, ta-
lemque cerni umbram deficiente luna: palàm fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio,
superari magnitudine terram: Id quidem & tacitis ipsius naturæ indicijs. Cur enim parti
40 tis uicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exusturus haud
dubie, & sic quoque exurens quadam in parte: tanta magnitudo est.

Quæ quis inueneerit in obseruatione cælesti. Cap. XII

ET rationē quidem defectus utriusque, primus Romani generis in uulgus extulit Sul-
pitius Gallus, qui cōsul cum M. Marcello fuit: sed tum tribunus militū solicitudine
exercitu liberato, pridie quàm Perseus rex superatus à Paulo est, in contionem ab imperato-
re productus ad prædicendam eclipsim, mox & cōposito uolumine. Apud Græcos aūt
inuestigauit primus omniū Thales Milesius, olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto
solis defectu, qui sub Astiage rege factus est, urbis conditæ anno clxx. Post eos utriusque

ſideris in ſexcentos annos præcinuit Hipparchus, menſes gentium dieſqꝫ & horas ac ſitus locorum, & uicos populorum complexus, æuo teſte, haud alio modo quàm conſiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, ſupraqꝫ mortaliũ naturã, tantorum numinum lege deprehenſa & miſera hominum mẽte abſoluta, in defectibus ſtellarum ſcelera aut mortem aliquã ſiderum pauente: quo in metu fuiſſe Steſichori & Pindari uatũ ſublimia ora palàm eſt deliquio ſolis, & in luna ueneficia arguẽte mortalitate, & ob id crepitu diſſono auxiliante. Quo pauore ignarus cauſæ Nicias Athenienſiũ Imperator, ueritus claſſem portu educere, opes eorũ afflixit. Macti ingenio eſte cœli interpretes, rerumqꝫ naturæ capaces, argumẽti repertores, quo deos hominesqꝫ uiciſtis. Quis enim hæc cernens & ſtatos ſiderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non ſuæ neceſſitati mortalis genitus ignoſcat? Nunc confeſſa de iiſdem breuiter atqꝫ capitulatim attingam, ratione admodũ neceſſariis locis ſtrictimqꝫ reddita. Nam neqꝫ instituti operis talis argumẽtatio eſt: neqꝫ omnium rerum afferri poſſe cauſas minus mirum eſt, quàm conſtare in aliquibus. 10

De defectibus Cap. XIII

DEfectus ducentis uiginti duobus mẽſibus redire in ſuos orbes certũ eſt, ſoliſqꝫ defectum nõ niſi nouiſſima prima'ue fieri luna, quod uocãt coitum. Lunæ aũt non niſi plena. ſemperqꝫ citrà quàm proxime fuerit. Omnibus aũt annis fieri utriuſqꝫ ſideris defectus ſtatis diebus, horiſqꝫ ſub terra. Nec tamen cũ fiant ſuperne, ubiqꝫ cerni, aliquando propter nubila, ſæpius globo terræ obſtante cõuexitatibus mũdi. Intra ducẽtos annos Hipparchi ſagacitate cõpertum eſt, & lunæ defectũ aliquando quinto menſe à priore fieri, ſolis uero ſeptimo. Eandẽ bis in triginta diebus ſupra terras occultari, ſed ab aliis atqꝫ aliis hoc cerni: quæqꝫ ſunt in hoc miraculo maxime mira, cum conueniat umbra terræ lunam hebetari, nunc ab occaſus parte hoc ei accidere, nũc ab exortus. Et quanã ratione cum ſolis exortu umbra illa hebetatrix ſub terra eſſe debeat, ſemel iam acciderit, ut in occaſu luna deficeret, utroqꝫ ſuper terrã cõſpicuo ſidere. Nã ut in duodecim diebus utrunqꝫ ſidus quæreretur, & noſtro æuo accidit, Imperatoribus Veſpaſianis, patre III filio iterũ conſulibus. 20

De lunæ motu. Cap. XIIII

LVnam ſemper, auerſis à ſole cornibus, ſi creſcat, ortus ſpectare: ſi minuatur, occaſus, haud dubium eſt. Lucere dodranteis ſemuncias horarũ ab ſecunda adiicientẽ uſqꝫ ad plenum orbẽ, detrahentẽqꝫ in diminutionẽ. Intra quatuordecim aũt partes ſolis, ſemper occultam eſſe. Quo argumẽto amplior errantium ſtellarum quàm lunæ magnitudo colligitur, quando illæ & à ſeptenis interdũ partibus emergant. Sed altitudo cogit minores uideri, ſicut affixas cælo ſolis fulgore interdiu non cerni, cum æque ac noctu luceant: idqꝫ manifeſtum fiat defectibus ſolis, & præaltis puteis. 30

Errantium motus & luminum canonica. Cap. XV

ERrantium autem tres, quas ſupra ſolem diximus ſitas, occultãtur meantes cum eo. Exoriuntur uero matutino, diſcedentes partibus nunquàm amplius undenis. Poſtea radiorum eius contactu teguntur, & in triquetro à partibus centũ uiginti ſtationes matutinas faciunt, quæ & primæ uocantur: mox in aduerſo à partibus cẽtum octoginta, exortus ueſpertinos. Itemqꝫ in cẽtum uiginti ab alio latere appropinquante, ſtationes ueſpertinas, quas & ſecundas uocãt: donec aſſecutus in partibus duodenis occultet illas, qui ueſpertini occaſus appellantur. Martis ſtella, ut propior, etiam ex quadrato ſentit radios, ab nonaginta partibus: unde & nomen accepit is motus, primus & ſecundus nonagenarius dictus ab utroqꝫ exortu. Eadem ſtationalis ſenis mẽſibus cõmoratur in ſignis, alioqui bimeſtris, cum cæteræ utraqꝫ ſtatione quaternos menſes nõ impleant. Inferiores autem duæ occultantur in coitu ueſpertino ſimili modo: relictoqꝫ ſole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque à longiſsimis diſtantiæ ſuæ metis ſolem inſequuntur, adeptæ'que occaſu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodem interuallo ueſpe- 40

ri exor-

ri exoriuntur usque ad quos diximus terminos, Ab his retro gradiunt ad solem, & occasu uespertino delitescut. Veneris stella & stationes duas, matutinā, uespertinamque ab utroque exortu facit, à longissimis distāriæ suæ finibus: Mercurij stationū breuiore momento, quam ut deprehendi possit. Hæc est luminū occultationumque ratio, perplexiore motu, multisque inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines suas & colores mutant, & eædem ad septentriones accedunt, abeuntque ad austrū, terrisque propiores aut cælo repente cernuntur: in quibus aliter multa quàm priores tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi uias quærendi demonstrauerint: modo ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt: prima circulorum, quos Græci absidas

10 in stellis uocant: etenim Græcis utendum erit uocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, alijque quàm mundo: quoniam terra à uerticibus duobus, quos appellauerunt polos, centrum cæli est, necnon signiferi, oblique inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exurgunt. Ideoque diuersos habēt orbes, motusque dissimiles, quoniā interiores absidas necesse est breuiores esse.

Quare eadem aliâs inferiora uideantur. Cap. XVI

Igitur à terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in scorpione, Ioui in uirgine, Marti in leone, Soli in geminis, Veneri in sagittario, Mercurio in capricorno, medijs omnium partibus Et econtrario ad terræ centrū humillimæ atque proximæ. Sic fit, ut tardius moueri uideantur cum altissimo ambitu feruntur: non quòd accelerent tardentue natu-

20 rales motus, qui certi ac singuli sunt illis: sed quia deductas à summa abside lineas, coartari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemque motus aliâs maior, aliâs minor, centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatum causa, quoniam à suo centro absidas altissimas habēt in alijs signis. Saturnus in libræ parte uicesima, Iupiter cancri quintadecima, Mars capricorni uicesimaoctaua, Sol arietis uicesimanona, Venus pisciū decimasexta, Mercurius uirginis decimaquinta, Luna tauri quarta. Tertia altitudinum ratio, cæli mensura nō circuli intelligitur, subire eas aut descendere per profundum aeris, oculis existimantibus. Huic connexa latitudinum signiferi obliquitatisque causa est. Per hūc stellæ quas diximus errantes feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quam quod illi subiacet. Reliqua à polis squalent. Veneris tantū stella excedit eum binis partibus. Quæ causa intelli-

30 gitur efficere, ut quædam animalia & in desertis mundi nascant. Luna quoque per totā latitudinē eius uagatur, sed omnino nō excedens eam. Ab his Mercurij stella laxissime, ut tamen è duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) nō amplius octonas pererret, neque has æqualiter, sed duas medio eius, & supra quatuor, infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconū meatu inæqualis: Martis stella quatuor medijs, Iouis media & super eā duabus, Saturni duab. ut sol. Hæc erit latitudinū ratio ad austrū descendentiū, aut ad aquilonem subeuntium. Hac constare & tertiā illam à terra subeuntium in cœlū, & pariter scandi eam quoque existimauere plerique falso: qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, & omnis eas complexa causas. Conuenit stellas in occasu uespertino proximas esse terræ & latitudine & altitudine, exortusque matutinos in

40 initio cuiusque fieri: stationes in medijs latitudinum articulis, quæ uocāt ecliptica. Perinde confessum est motū augeri, quandiu in uicino sint terræ: cum abscedant in altitudinē, minui. Quæ ratio lunæ maxime sublimitatibus approbatur. Aeque non est dubiū, in exortibus matutinis etiam numerū augeri, atque à stationibus primis tres superiores diminui usque ad stationes secundas. Quæ cum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi, quoniā in eo primum abitu incipiāt parcius adijci motus: in stationibus uero primis & altitudine subire, quoniā tum primū incipiant detrahi numeri, stellæque retroire. Cuius rei ratio priuatim reddenda est. Percussæ in qua diximus parte, & triāgulo solis radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea ui leuantur in sublime. Hoc nō pro

tinus intelligi poteſt uiſu noſtro, ideoq; exiſtimãtur ſtare, unde & nomen accepit ſtatio. Progreditur deinde eiuſdem radij uiolentia, & retroire cogit uapor repercuſſas. Multo id magis in ueſpertino earũ exortu, toto ſole aduerſo, cum in ſummas abſidas expelluntur, minimeq; cernuntur, quoniã altiſsime abſunt, & minimo feruntur motu, tanto minore, cum hoc in altiſsimis abſidũ euenit ſignis. Ab exortu ueſpertino latitudo deſcendit, parcius iam ſe minuente motu, nõ tamen ante ſtationes ſecundas augente, cũ & altitudo deſcenditur, ſuperueniente ab alio latere radio, eademq; ui rurſus ad terras deprimẽte, quæ ſuſtulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum intereſt, ſubeant radij, an ſuperueniant. Multoq; eadem magis in ueſpertino occaſu accidunt. Hæc eſt ſuperiorum ſtellarum ratio: difficilior reliquarum, & à nullo ante nos reddita. 10

Catholica ſiderum errantium. Cap. XVII

PRimum igitur dicatur, cum ſint diuerſæ ſtellæ, cur Veneris ſtella nunquam longius XLVI partibus, Mercurius uigintitribus à ſole abſcedant, ſæpe citra eas ad ſolem reciprocent. Conuerſas habẽt utræq; abſidas, ut infra ſolem ſitæ: tantumq; circulis earum ſubter eſt, quantum ſuperne prædictarũ: & ideo non poſſunt abeſſe amplius, quoniam curuatura abſidum ibi nõ habet longitudinem maiorem. Ergo utræq; ſimili ratione modum ſtatuunt abſidum ſuarũ margines, ac ſpatia longitudinis latitudinum euagatione penſant. At enim cur non ſemper ad quadragintaſex & ad partes uigintitres perueniunt? Imò uero. Sed ratio canonica fallit. Nanq; apparet abſidas quoq; earum moueri, quod nunquam tranſeant ſolem. Itaq; cum in partem ipſam eius incidẽre margines alterutro latere, tum & ſtellæ ad longiſsima ſua interualla peruenire intelligũtur: cum citrã fuere margines totidẽ partibus, & ipſæ ocyus redire creduntur, cum ſit illa ſemper utriq; extremitas ſumma. Hinc & ratio motuum conuerſa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occaſu ueſpertino, hæ tardiſsime: illæ à terra altiſsime abſunt cum tardiſsime mouentur, hæ cum ocyſsime. Quia ſicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in ijs extremitas circuli: Illæ ab exortu matutino minuere celeritatẽ incipiunt, hæ uero augere: Illæ retro curſum agunt à ſtatione matutina uſq; ad ueſpertinam, Veneris à ueſpertina uſq; ad matutinam. Incipit autẽ ab exortu matutino latitudinem ſcandere, altitudinem uero ac ſolem inſequi à ſtatione matutina, ocyſsima in occaſu matutino & altiſsima. Digredi autẽ latitudine, motumq; minuere ab exortu matutino: retro quidem ire, ſimulq; altitudine digredi, à ſtatione ueſpertina. Mercurij rurſus ſtella utroq; modo ſcandere ab exortu matutino, digredi uero latitudine à ueſpertino: conſecutoq; ſole ad quindecim partium interuallum, conſiſtit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine deſcendit, retroq; graditur ab occaſu ueſpertino uſq; ad exortum matutinum. Tantumq; hæc & luna, totidem diebus quot ſubiere, deſcendunt. Veneris quindecim & pluribus ſubit. Rurſus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiam quadruplicato. Tanta eſt naturæ uarietas, ſed ratio euidens, Nam quæ in uaporem ſolis nituntur, etiam deſcendunt ægre. Multa promi amplius circa hæc poſſunt ſecreta naturæ legesq;, quibus ipſa ſeruiat. Exempli gratia: In Martis ſidere, cuius eſt maxime inobſeruabilis curſus, nunq; id ſtationem facere, Iouis ſidere triquetro, raro admodum ſexaginta partibus diſcreto, qui numerus ſexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, niſi in duobus ſignis tantũ, cancri & leonis, ſimul ædere. Mercurij uero ſidus in piſcibus exortus ueſpertinos raros facere, creberrimos in uirgine: in libra matutinos. Item matutinos in aquario, rariſsimus in leone. Retrogradũ in tauro & geminis nõ fieri: in cancro uero nõ citra uigeſimamquintã partẽ. Lunam bis coitũ cum ſole in nullo alio ſigno facere q̃ geminis: nõ coire aliquãdo, in ſagittario tantũ. Nouiſsimã uero primamq; eadẽ die uel nocte, nullo alio in ſigno q̃ ariete conſpici: id quoq; paucis mortalium contigit, & inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cœlo Saturni ſidus & Martis cum plurimũ diebus centũſeptuaginta: Iouis

triginta

triginta sex, aut cum minimũ, denis detractis diebus: Veneris sexaginta nouem, aut cum minimum, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim, aut cum plurimum, septemdecim.

Quæ ratio colores eorum mutet. Cap. XVIII

COlores ratio altitudinũ temperat, siquidem earũ similitudinem trahunt, in quarum aera uenere subeundo, tingitq; appropinquantes utralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, uentosus in horrorem. Sol atq; cõmissuræ absidum, extremæq; orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuiq; color est, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgẽs, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli cum oritur ardens, postea radians, his causis connexo uisu & 10 earum quæ cœlo continentur. Nanq; modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes lunæ, placida nocte leniter illustrãte eas: modo raritas, ut fugisse miremur plenilunio abscondente, aut cum solis, supráue dictatũ radij uisus perstrinxere nostros. Et ipsa aũt luna ingruentium solis radiorum haud dubie differentias sentit, hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos, præterq; ubi recti angulorũ cõmpetunt ictus. Itaq; in quadrato solis diuidua est, in triquetro seminani ambitũ orbe, implet aũt in aduerso: rursusq; minuẽs easdẽ effigies, paribus edit interuallis, simili ratione qua supra solem tria sidera.

Solis motus & dierum inæqualitatis ratio. Cap. XIX

SOl aũt ipse quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, uere & autumno, & in centrũ incidẽs terræ octauis in partib. arietis ac libræ: bis permutatis spatijs, in au 20 ctũ diei, bruma octaua in parte capricorni: noctis uero, solstitio totidẽ in partibus cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est signiferi, cũ pars æqua mũdi sup subterq; terras omnibus fiat momẽtis. Sed quę recta in exortu suo cõsurgunt signa, lõgiore tractu tenẽt lucẽ: quæ uero obliqua, ocyore transeũt spatio.

Quare Ioui fulmina assignent. Cap. XX

LAtet plerosq;, magna cæli affectatione compertũ à principibus doctrinæ uiris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminũ nomen habeant: sed maxime ex ijs medio loco siti: fortassis quoniã contagiũ nimij humoris ex superiore circulo, atq; ardoris ex subiecto, per hunc modũ egerat. Ideoq; dictũ Iouem fulmina iaculari. Ergo ut è flagrante ligno carbo cum crepitu, sic à sidere cælestis ignis expuitur, præscita secũ afferens, ne abdicata quidẽ sui parte in diuinis cessante operibus. Idq; maxime 30 turbato fit aere, quia collectus humor abundantiã stimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi sideris partu.

Interualla siderum. Cap. XXI

INterualla quoq; siderũ à terra, multi indagare tentauerunt: & solem abesse à luna undeuiginti partes, quantũ lunã ipsam à terra, prodiderũt. Pythagoras uero uir sagacis animi, à terra ad lunã centũ uiginti sex milia stadiorũ esse collegit. Ab ea usq; ad solẽ duplum. Inde ad duodecim signa triplicatũ. In qua sentẽtia & Gallus Sulpicius noster fuit.

De siderum musica. Cap. XXII

SEd Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit à terra luna. Ab ea ad Mercurium, spatij eius dimidium: & ab eo ad Venerem ferè tantundem. A qua ad solem sesquiplum. A sole ad Martem tonum, id est, quantum ad lunam 40 à terra. Ab eo ad Iouem dimidiũ, & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde sesquiplum ad signiferum: ita septem tonos effici, quam diapason harmoniã uocant, hoc est, uniuersitatem cõcentus. In ea Saturnum Dorio moueri, Mercurium phthongo, Iouem Phrygio, & in reliquis similia, iucunda magis quàm necessaria subtilitate.

De mundi geometria. Cap. XXIII

STadium centum uiginti quinq; nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos uiginti quinq;. Posidonius non minus quadraginta stadiorum à terra altitudinem esse, in qua nubila ac uenti nubesq; proueniant. Inde purũ liquidumq;, & imperturbatæ lucis aerem. Sed à turbido ad lunã uicies centum stadiorum. Inde ad solem quinquies milies.

Eo spacio

Eo spacio fieri,ut tam immensa eius magnitudo nõ exurat terras.Plures aũt nubes non/
gentis stadijs in altitudinẽ subire prodiderunt. Incõperta hæc & inextricabilia, sed tam
prodenda,q̃ sunt prodita:in quis tamen una ratio geometricæ collectionis nunq̃ falla/
cis possit nõ repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec ut mensura (id eñ nelle penè
dementis ocij est)sed ut tantum æstimatio cõiectandi,constet animo. Nam cum trecen/
tis sexaginta & ferè sex partibus orbis solis ex circuitu eius patere appareat circulum per
quẽ meat, semperq; dimetiens tertiã partẽ ambitus,& tertiæ paulominus septimã colli/
gat, apparet dempta eius dimidia (quoniã terra centralis interueniat) sextã ferè partem
huius immensi spacij,quod circa terrã circuli solaris animo cõprehenditur,inesse altitudi
nis spacio,lunæ uero duodecimã,quoniã tãto breuiore q̃ sol ambitu currit:ita ferri eam 10
in medio solis ac terræ. Mirũ quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo
inuitata successu,sicut in supradictis occasionẽ impudentiæ ratio largitur: ausiq; diuinare
solis ad terram spacia,eadem ad cælum agunt, quoniã sit medius sol,ut protinus mundi
quoq; ipsius mensura ueniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat septimas,tan
tas habere circulum duo & uicesimas,tanq̃ planè à perpendiculo mensura cæli constet.
Aegyptia ratio, quã Petosiris & Necepsos ostẽdẽre,singulas partes,in lunari circulo (ut
dictũ est)minimo,triginta tribus stadijs paulo amplius patere colligit:in Saturni amplis/
simo duplum:in solis,quẽ mediũ esse diximus,utriusq; mensuræ dimidiũ. Quæ cõputa/
tio plurimũ habet pudoris: quoniã ad Saturni circulũ, addito signiferi ipsius interuallo,
innumerabilis multiplicatio efficitur. De repentinis sideribus Cap. XXIIII 20

RESTANT pauca de mundo, nanq; & in ipso cœlo stellæ repente nascuntur. Plura ca/
rum genera.

De cometis & cœlestibus prodigijs,natura & situ,& generibus eorũ. Cap. XXV

COMETAS Græci uocãt,nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarũ modo
in uertice hispidas. Iidem pogonias, quibus inferiore ex parte in speciẽ barbæ lon/
gæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo uibrantur ocyssimo significatu. Hæc fuit de
qua quinto consulatu suo Titus Imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit,ad hunc
diem nouissime uisa. Easdem breuiores & in mucronem fastigiatas, xiphias uocauere,
quæ sunt omniũ pallidissimæ, & quodam gladij nitore,ac sine ullis radijs: quos discus
suo nomini similis,colore autẽ electro, raros è margine emittit. Pithetes doliorum cerni/ 30
tur figura,in cõcauo fumidæ lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cũ Græcia
apud Salamina depugnauit. Lampades ardentes imitanẽ faces: Hippeus equinas iubas
celerrimi motus,atq; in orbem circa se euntes. Fit & candidus cometes,argẽteo crine, ita
refulgens,ut uix cõtueri liceat, specieq; humana dei effigiem in se ostendens. Fiunt & hir
ti uillorum specie,& iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in hastam
est,olympiade centesimaoctaua, urbis anno tricentesimo nonagesimooctauo. Breuissi/
mum quo cernerentur spacium,septem dierum annotatum est,longissimum octoginta.
Mouentur autem alij errantium modo, alij immobiles hærent. Omnes fermè sub ipso
septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida, quæ lactei circuli no/
men accepit. Aristoteles tradit & simul plures cerni, nemini compertũ alteri, quod equi/ 40
dem sciã. Ventos aũt ab ijs graues æstusq; significari. Fiũt & hybernis mensibus, & in
austrino polo, sed ibi citra ullum iubar: Diraq; cõperta Aethiopũ & Aegypti populis,
cui nomen æui eius rex dedit Typhon, ignea specie, ac spiræ modo intorta, uisu quoq;
toruo,nec stella uerius, q̃ quidam igneus nodus. Spargunẽ aliquando & errãtibus stel/
lis cæterisq; crines. Sed cometes nunq̃ in occasura parte cœli est,terrificũ magna ex par/
te sidus,ac non leuiter piatũ, ut ciuili motu Octauio cõsule,iterumq; Pompei & Cæsaris
bello. In nostro uero æuo circa ueneficium,quo Claudius Cæsar imperium reliquit Do/
mitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum prope ac sæuum. Referre arbitrãtur,

in quas

in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellæ uires accipiat, quasque similitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicæ arti portendere. Obscœnis autem motibus, in uerendis partibus signorum. Ingenijs & eruditioni, si triquetram figuram quadratamue paribus angulis ad aliquos perenniũ stellarũ situs ædant. Venena fundere, in capite septentrionalis austrinæue serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus diuo Augusto iudicatus ab ipso. qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Nanque his uerbis id gaudium prodidit: Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cœli, quæ sub septentrionibus est, 10 conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari uulgus credidit, Cæsaris animam inter deorũ immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est. Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natũ, seque in eo nasci interpretatus est: &, si uerũ fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui & hæc sidera perpetua esse credant, suoque ambitu ire, sed non nisi relicta à sole cerni. Alij uero, qui nasci humore fortuito, & ignea ui, ideoque solui.

Hipparchus de sideribus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, & chasma cœli. Cap. XXVI

IDem Hipparchus nunquam satis laudatus, ut quo nemo magis approbauerit cogna- 20 tionem cum homine siderum, animasque nostras partem esse cœli, nouam stellam & aliam in æuo suo genitã deprehendit: eiusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, an'ne hoc sæpius fieret, mouerenturque & eæ quas putamus affixas. Idemque ausus, rem etiam deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca atque magnitudines signarẽt: ut facile discerni posset ex eo, non modo an obirent, nascerenturue, sed an omnino aliqua transirent mouerenturue, item an crescerẽt minuerenturque, cœlo in hæreditate cunctis relicto, si quisquam qui rationem eam caperet, inuentus esset. Emicant & faces, non nisi quũ decidunt uisæ: qualis Germanico Cæsare gladiatorũ spectaculũ ædente, præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: Lampades uocant planè faces: alterum boli- 30 das, quale Mutinensibus malis uisum est. Distãt, quod faces uestigia longa faciũt, priore ardente parte: bolis uero perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas docos uocant: quales cum Lacedæmonij classe uicti, imperiũ Græciæ amisere. Fit & cœli ipsius hiatus, quod uocant chasma.

De cœli coloribus. Cap. XXVII

FIt & sanguinea species, & (quo nihil terribilibus mortalium timori est) incendiũ ad terras cadens inde, sicut Olympiadis centesimæseptimæ anno tertio, quũ rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statis temporibus naturæ, ut cætera, arbitror existere, non ut plerique uarijs de causis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: uerũ 40 hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non sicut exortus supra dictos defectusque & multa alia nosci.

De flamma cœli. Cap. XXVIII

CErnuntur & stellæ cum sole totis diebus, plerunque & circa solis orbem, ceu speciecoronæ: & uersicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

De coronis cœlestibus. Cap. XXIX

EXistunt eædem coronæ circa lunam, & circa nobilia astra, cœlo quoque inhærentia. Circa solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio coss. orbis L. Portio, M. Atilio.

De circulis

De circulis repentinis. Cap. xxx

CIrculus rubri coloris L. Iulio, P. Rutilio coss. Fiũt prodigiosi & longiores solis defectus, qualis occiso dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo. Plures soles. Cap. xxxi

ET rursus plures soles simul cernunt, nec supra ipsum nec infra, sed ex obliquo, nunquam iuxta, nec contra terrã, nec noctu, sed aut oriente aut occidente. Semel & meridie conspecti in Bosphoro produnt, qui à matutino tempore durauerunt in occasum. Trinos soles antiqui sæpius uidere: sicut Sp. Posthumio, Q. Mutio, & Q. Martio, M. Portio, & M. Antonio, P. Dolobella, & M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra ætas uidit diuo Claudio principe, consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul q̃ tres 10 uisi, ad hoc æui nunq̃ produntur. Plures lunæ. Cap. xxxii

LVnæ quoq; trinę, ut Co. Domitio C. Fannio cõsulibus, apparuere: quos plerīq; appellauerũt soles nocturnos. Dierum lux nocte. Cap. xxxiii

LVmen de cœlo noctu uisum est, C. Cæcilio, Cn. Papyrio cõsulibus, & sæpe aliàs, ut diei species noctu luceret. Clypei ardentes. Cap. xxxiiii

CLypeus ardens ab occasu ad ortũ scintillans transcurrit, solis occasu L. Valerio, C. Mario coss. Ostentum cœli. Cap. xxxv

SCintillam è stella cadere, & augeri terræ appropinquantẽ: ac postq̃ lunæ magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo diei: dein cum in cœlum se reciperet, lampadem factam, semel unquã proditur, Cn. Octauio, C. Scribonio coss. Vidit hoc Licinius Sylla 20 nus proconsul cũ comitatu suo. De discursu stellarum. Cap. xxxvi

FIeri uidenẽ & discursus stellarũ, nunq̃ temere, ut nõ ex ea parte truces uenti coorian tur. Existũt stellæ & in mari terrisq;. De stellis Castoribus. Cap. xxxvii

VIdi nocturnis militũ uigilijs, inhærere pilis pro uallo fulgorem effigie ea: & antennis nauigantiũ, alijsq; nauium partibus, ceu uocali quodam sono insistunt, ut uolucres sedem ex sede mutantes: graues cũ solitariæ uenere, mergentesq; nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ aũt salutares, & prosperi cursus prænuntiæ, quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatamq; Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignant, eosq; in mari deos inuocãt. Hominũ quoq; capita uespertinis horis, magno præsagio circũfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturæ 30 maiestate abdita De aere. Cap. xxxviii

HActenus de ipso mundo sideribusq;. Nunc reliqua cœli memorabilia. Nanq; & hoc cœlum appellauere maiores quod alio nomine aera: omne quod inani simile, uitalem hunc spiritum fundit. Infra lunam hæc sedes, multoq; inferior (ut animaduerto propemodũ cõstare) infinitũ ex superiore natura aeris, infinitũ & terrẽni halitus miscẽs, utraq; sorte cõfundit. Hinc nubila, tonitrua, & alia fulmina. Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortaliũ mala, & rerũ naturæ pugna secũ. Terrena in cœlũ tendentia deprimit siderũ uis: eademq; quæ sponte nõ subeũt, ad se trahũt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccãtur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in mediũ undiq; impellunt. Iidem infracti resiliunt: & quæ potuere, auferunt secũ. 40 Vapor ex alto cadit, rursumq; in altũ redit. Venti ingruunt inanes, ijdemq; cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritũ è sublimi trahit. At ille contra nitẽ, tellusq;, ut inani cœlo spiritũ infundit. Sic ultro citro cõmeante natura, ut tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assidue rapta conuoluitur, & circa terram immenso rerum quasi globo tendit, subinde per nubes cœlum aliud obtexens. Ventorum hoc regnũ. Itaq; præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas cõplexa causas, quoniam & tonitruũ & fulminum iactus, horum uiolentiæ plerīq; assignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim, q̃d uento sint rapti, & multa similiter. Quamob

rem

rem plura simul dicenda sunt

De statis tempestatibus. Cap. XXXIX

TEmpestatũ rerumq́ quasdam statas esse causas, quasdam uero fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates & hyemes, quæq́ in temporibus annua uice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ergo ut solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoq́ siderũ propria est quibusq́ uis, & ad suam cuiq́ naturam fertilis. Alia sunt in liquorem solui humoris fœcunda, alia cõcreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciari in grandines: alia flatus, alia teporis, alia uaporis, alia roris, alia rigoris. Nec uero hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur, cum esse corũ nullum minus luna tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæq́ motu na‑
10 turam suam exercent, quod manifestũ Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum hæc uis est, sed multorum etiam adhærẽtium cælo: quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine hyadas appellãt. Quin & sua spõte quædam statisq́ temporibus, ut hœdorum exortus. Arcturi uero sidus non fermè sine procellosa grandine emergit.

De ui caniculæ. Cap. XL

NAm caniculæ exortu, accendi solis uapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis uina, mouentur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contra stare & contueri tradit, ac uelut adorare, cum sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maxime in
20 rabiem agi, non est dubium.

Sidera in alijs signorum partibus & temporibus aliâs influere. Cap. XLI

QVin partibus quoq́ signorum quorundam sua uis inest, ut autumnali æquinoctio, brumaq́, cum tempestatibus confici sidus intelligimus: nec imbribus tantum tempestatibusq́, sed multis & corporũ & ruris experimẽtis. Afflantur alij sidere, alij commouentur statis temporibus aluo, neruis, capite, mente. Olea, & populus alba, & salices, folia solstitio circũagunt. Floret ipso brumali die, suspẽsa in tectis arentis herba pulegij, rũpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam unam, quæ uocatur heliotropium, abeuntem solem intueri semper, omnibusq́ horis cum eo uerti, uel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum, con
30 chyliorumq́, & concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero lunæ, exquisiuere diligentiores: minimumq́ animal formicam sentire uires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipue iumentorum quorundã in oculis morbos cum luna increscere ac minui. Patrocinatur uastitas cæli immensa, discreta altitudine in duo atq́ LXX signa. Hæ sunt rerum aut animantium effigies, in quas digessere cælum periti. In his quidam mille sexcentas annotauere stellas, insignes uidelicet effectu, uisúue. Exempli gratia, in cauda tauri septem, quas appellauere Vergilias, in fronte suculas, Booten, qui sequitur septentriones.

Imbrium, uentorum & nubium causæ. Cap. XLII

EXtra has causas non negauerim existere imbres uentosq́: quoniã humidam à ter‑
40 ra, aliâs uero propter uapores fumidam, exhalare caliginem certum est. Nubesq́ liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum corpusq́ haud dubio coniectatur argumento cum solem obumbrent, perspicuum aliâs etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

De tonitruis & fulguribus. Cap. XLIII

IGitur non eam inficias, posse in has & ignes superne stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorũ ictu cõcuti aera uerũ est, quando & tela uibrata strident. Cum uero in nubem peruenerint, uaporem dissonũ gigni, ut cãdente ferro in aquam demerso, & fumidum uorticem uolui. Hinc nasci procellas, Et si in nube luctetur flatus, aut uapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nu‑

bem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas, ideocꝫ protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu siderum depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, ædito fragore cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritū accendi. Posse & conflictu nubium elidi, ut duorū lapidum, scintillātibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & uana, ut quæ nulla ueniant ratione naturæ. Iis percuti montes, ijs maria, omnesꝗ alios irritos iactus. Illa uero fatidica ex alto, statisꝗ de causis, ex suis uenire sideribus. Simili modo uentos uel potius flatus, posse et ex arido siccoꝗ anhelitu terræ gigni non negauerim: posse et aquis aera expirātibus, qui necꝫ in nebulā densetur, nec crassescat in nubes: posse & solis impulsu agi: quoniā uentus haud aliud intelligatur, quàm fluctus aeris: pluribusꝗ etiā modis. Nancꝫ & è fluminibus ac niuibus, et è mari uidemus et quidē trāquillo, & alios quos uocant altanos è terra consurgere. Qui quidem cum è mari redeunt, tropæi uocantur: si pergunt, apogæi. 10

Qua ratione echo reddatur. Cap. XLIIII

MOntium uero flexus crebriꝗ uertices, & conflexa cubito, aut cōfracta in humeros iuga, concaui uallium sinus, scindunt inæqualiter inde resultantem aera: quæ causa etiam uoces multis in locis reciprocas facit.

De uentis iterum. Cap. XLV

SInc fine uentos generant iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatiæ ora, uasto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quāmuis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, cōfestim austro uoluente harenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeo causa non deest. Sed plurimum interest, flatus sit, an uentus. Illos status atque perspirantes, quos non tractus aliquis, uerum terræ sentiunt: qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa uenti sunt: qui siue adsiduo mundi ictu, & contrario siderū occursu nascuntur, siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc illucꝗ tanquam in utero aliquo uagus, siue disparili errantium siderum ictu, radiorumꝗ multiformi iactu flagellatus aer, siue à suis sideribus exeunt his propioribus, siue ab illis cœlo affixis cadunt, palàm est illud quocꝫ legem naturæ habere nō ignotam, etiamsi nondum percognitam. 20 30

Naturæ & obseruationes uentorum. Cap. XLVI

VIginti amplius autores Græci ueteres prodidere de his obseruationes. Quo magis miror, orbe discordi, & in regna hoc est in membra diuiso, tot uiris curæ fuisse tam ardua inuentu, inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fermè tenentibus: ut hodie quædā in suo quisꝗ tractu ex eorū commentarijs, qui nunquam eò accessere, uerius noscat, quàm indigenarum scientia: nūc uero pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiumꝗ principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne ueterum quidem inuenta perdisci. Non erant maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine, & ista plures sine præmio alio quàm posteros iuuandi eruerunt. Nancꝫ mores hominum senuere, non fructus. Et immensa multitudo aperto quodcunꝗ est mari, hospitaliꝗ littorum omniū appulsu nauigat, sed lucri nō scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens et tantum auaritiæ intenta, idipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius quàm instituto fortaſsis conueniat operi, tractabo uentos, tot milia nauigantium cernens. 40

Ventorum genera. Cap. XLVII

VEteres quatuor omnino seruauere, per totidē mūdi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti ut mox indicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter utranꝗ media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab oriēte æquinoctiali subsolanus, ab oriente

oriente brumali uulturnus: illum apelioten, hunc eurum Graeci appellant. A meridie auster, & ab occasu brumali africus, noton & liba nominant: Ab occasu aequinoctiali fauonius, ab occasu solstitiali corus, zephyron & argesten uocat: A septentrionibus septentrio, interque eum & exortum solstitialem aquilo, aparctias dicti & boreas. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, thrasciā, media regione inter septentrionem & occasum solstitialem: itemque caecian, media inter aquilonem & exortū aequinoctialem: Ab ortu solstitiali phoenician, media regione inter ortum brumalem & meridiem: Item inter liba & notou compositum ex utroque medium, inter meridiem & hybernum occidentem, libanoton. Nec finis: Alij quippe mesen nomine etiamnum addidere inter borean & caecian, &
10 inter eurum & noton euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gētibus uenti, non ultra certum procedentes tractum: ut Atheniensibus sciron, paulum ab argeste deflexus, reliquae Graeciae ignotus. Alibi elatior idem olympias uocatur. Consuetudo omnibus his nominibus argesten intelligit: & caecian aliqui uocant hellespōtium, & eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus uentorū est circius, nec ulli uiolentia inferior, Ostiam plerunque tecta Ligustico mari perferens: idem non modo in reliquis partibus caeli ignotus, sed ne Viennam quidem eiusdem prouinciae urbem attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursu tantus ille uentorum coercitus. Et austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturę, uentis etiā & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, fauonij
20 hybernum molliunt coelum, sole aquarij XXV. obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit fermè & hoc omnibus quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus, rursumque lustro sequenti ordinē seruantibus. Fauonium quidam ad VII. Cal. Martij chelidonian uocant, ab hirundinis uisu: nonnulli uero ornithian, uno & LXX. die post brumam, ab aduentu auium, flantem per dies IX. Fauonio contrarius est, quem subsolanum appellauimus. Datus est autē huic exortus Vergiliarum in totidē partibus tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinū est, huic uento septentrione contrario. Ardentissimo autem ęstatis tēpore exoritur caniculae sidus, sole primā partem leonis ingrediente: qui dies XV. ante Augusti Calen. est. Huius exortum diebus octo fermè aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Post bi-
30 duum autem exortus, ijdem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos etesias uocant. Molliri eis creditur solis uapor geminatus ardore sideris: nec ulli uētorum magis stati sunt. Post eos rursus austri frequētes usque ad sidus Arcturi, quod exoritur XI diebus ante aequinoctiū autumni. Cum hoc corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius uulturnus. Post id aequinoctium diebus fere quatuor & XL. Vergiliarum occasus hyemem inchoat: quod tempus in III Idus Nouembris incidere consueuit: hoc est aquilonis hyberni, multumque aestiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est africus. Ante brumam autem VII diebus, totidemque postea, sternitur mare halcyonum foeturae: unde nomen hi dies traxere: reliquum tempus hyemat. Nec tamen saeuitia tempestatum concludit mare. Piratae primum coegere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri ma-
40 ria: nunc idem auaritia cogit. Ventorum frigidissimi sunt quos à septentrione diximus spirare, & uicinus his corus. ij & reliquos compescunt, & nubes abigunt. Humidi, africus, & praecipue auster Italiae. narrant & in Ponto caecian in in se trahere nubes. Sicci corus & uulturnus, praeterquam desinentes. Niuales aquilo & septentrio. Grandines septentrio importat & corus. Aestuosus auster. Tepidi uulturnus & fauonius. Iidem subsolano sicciores: & in totum omnes à septentrione & occidente sicciores, quàm meridie & oriente. Saluberrimus autem omnium aquilo: noxius auster, & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiae noctu desinunt ferè, & à tertia diei hora oriuntur. In Hispania & Asia ab oriente flatus est corum, in Ponto ab aquilone, reliquis in partibus à meridie. Spirāt autem & à bruma cum

uocantur ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ, Auster Africæ serenus, aquilo nubilus. Omnes uenti uicibus suis spirant maiore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Cum proximi cadentibus surgunt, à læuo latere in dextrum (ut sol) ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maxime luna decernit. Iisdem autẽ uentis in contrarium nauigatur, prolatis pedibus, ut noctu plerunq; aduersa uela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur quàm aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoq; post austros noxij præcipue terræ motus. Noctu auster, interdiu aquilo uehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones impari ferè desinunt numero: quæ obseruatio et in alijs multis rerum naturæ partibus ualet. Mares itaq; existimantur impari numero. Sol et auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidensq;, comprimit meridianus æstiuis tẽporibus. Itaq; medio diei aut noctis plerunq; sopiuntur, quia aut nimio frigore aut æstu soluuntur. Et imbribus uenti sopiuntur. Expectantur autem maxime, unde nubes discussæ adaperuere cœlũ. Omniũ quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem uices quadriennio exacto Eudoxus putat, non uentorũ modo, uerum & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ ortu. De generalibus uentis hæc

De repentinis flatibus Cap. XLVIII

NVnc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum est) coorti, rursusq; deiecti, interim obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentiũ modo, ut aliquibus placere ostendimus, tonitrua & fulgura edunt. Maiore uero illati pondere incursuq;, si late siccam ruperint nubẽ, procellam gignunt, quæ uocatur à Græcis ecnephias. Sin uero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est sine fulmine, uorticem faciunt qui typhon uocatur, id est, uibratus ecnephias. Defert hic secum aliquid, abruptum è nube gelida conuoluens uersansq;, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida uertigine: præcipua nauigãtium pestis, non antemnas modo, uerum ipsa nauigia contorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipso repercussus, correpta secum in cœlum refert, sorbetq; in excelsum. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, turbinem uocant, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior accensusq; dum furit, prester uocatur, amburens contacta pariter & proterens.

Alia prodigiosa genera tempestatum. Cap. XLIX

NOn fit autem aquilonius typhon, nec niualis aut niue iacente ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitq;, & ignẽ habuit, nõ postea concepit, fulmen est. Distat à prestere, quo flamma ab igne. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autẽ remeando distat à turbine, & quo stridor à fragore. Procella latitudine ab utroque, disiecta nube uerius quàm rupta. Fit & caligo beluæ similis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cum spissatus humor rigensq; ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longam ueluti fistulam nubes aquam trahit.

Quibus in terris fulmina non cadant. Cap. L

HYeme & æstate rara fulmina, cõtrarijs de causis, quoniam hyeme densatus aer nubium crassiore corio spissatur: omnisq; terrarũ exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circa rigentia à fulminum casu præstat, & è diuerso nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi sicciq; halitus terræ, raras admodum tenuesq; & infirmas densantur in nubes. Vere autẽ & autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore æstatis hyemis'que causis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hyeme & æstate nimbosa, semper quodammodo uernat uel autumnat. Italiæ quoque partibus ijs, quæ à septentrione discedunt ad teporẽ, qualis est urbis & Campaniæ tractus, iuxta hyeme & æstate fulgurat.

quod

quod non in alio situ.

Fulgurum genera & miracula. Cap. LI

FVlminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca ueniunt, nō adurunt, sed dissi pant. Quæ humida, non urunt sed infuscant. Tertium est quod clarum nocant, miri fieæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloq; alio uestigio relicto. Aurum & æs & argentū liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarū icta grauida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum uixit. In Catilinianis prodigijs, Pompeiano ex mu nicipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

De obseruationibus. Cap. LII

10 THuscorum literæ nouem deos emittere fulmina existimant, eaq; esse undecim gene rum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex ijs seruauere: diurna attri buentes Ioui, nocturna Summano, rariora sanè eadem de causa frigidioris cœli. Hetruria erumpere terra quoq; arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæua ma xime & execrabilia, cum sint omnia quæ terrena existimant, non illa generalia, nec à side ribus uenientia, sed ex proxima atq; turbidiore natura. Argumentum euidens est, quod omnia à superiore cœlo decidentia obliquos habeant ictus: hæc autem quæ uocantur ter rena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur è terra exire, quoniam ex repulsu nulla uestigia ædant, cum sit illa ratio non inferni ictus sed aduersi. à Saturni ea sidere proficisci subtiliter ista consectari putāt: sicut cremantia, à Martis. Qualiter cum 20 Volsinij oppidum Thuscorū opulentissimū totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totā uitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suā cuiq; indepto. Cæterum existimant non ultra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio pri mo facta, aut natali die. Publica non ultra tricesimum annum, præterquam in deductio ne oppidorum.

De Fulminibus euocandis Cap. LIII

EXtat annalium memoria, sacris quibusdā & precationibus uel cogi fulmina uel im petrari. Vetus fama Hetruriæ est, impetratum Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod uocauere Voltam: euocatū et à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatum, in primo annalium suorum tradit L. Piso grauis autor: quod imitatū parum rite Tullum Hostilium, ictum fulmine. Lucosq; & aras, et sacra ha 30 bemus, interq; Statores, et Tonantes, et Feretrios, Elicium quoq; accepimus Iouem. Va ria in hoc uitę sententia, et pro cuiusq; animo. Imperari naturę, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficijs abrogare uires: quando in fulgurum quoq; interpretatione eò profecit sciētia, ut uentura alia finito die pręcinat: et an peremptura sint fatum, aut aper tura potius alia fata quę lateant, innumerabilibus in utroque publicis priuatisq; experi mentis. Quamobrem sint ista (ut rerum naturę libuit) alijs certa, alijs dubia, alijs proba ta, alijs damnanda. Nos cętera quę sunt in his memorabilia non omittemus.

Catholica fulgurum. Cap. LIIII

FVlgetrum prius cerni, quàm tonitrū audiri (cum simul fiant) certum est. Nec mirum, quoniam lux sonitu uelocior. Ictum autem et sonitum congruere, ita modulante na 40 tura. Sed sonitum profecti esse fulminis, non illati: etiamnum spiritum ocyorem fulmine, ideo quati prius omne et afflari quàm percuti: nec quenquam tangi qui prior uiderit ful men, aut tonitrua an[illegible]rit. Lęua prospera existimātur, quoniam lęua parte mundi ortus est. Nec tam aduentus spectatur, quàm reditus, siue ab ictu resiliat ignis, siue opere confe cto aut igne consumpto spiritus remeet. In sedecim partes cęlum in eo respectu diuisere Thusci. Prima est à septentrionibus ad æquinoctialem exortum: secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum, quarta obtinet, quod reliquū est, ab occasu ad septen triones. Has iterum in quaternas diuisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras toti dem è cōtrario appellauere dextras. Ex his maxime dirę quæ septentrionem ab occasu attingunt. Itaq; perplurimū refert, unde uenerint fulmina, & quò cōcesserint. Optimum

est,in exortiuas redire partes. Ideo cum à prima cœli parte uenerint, & in eãdem cõcesse-rint,summa felicitas portẽditur,quale Syllæ dictatori ostentũ datum accipimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quædã fulgura enunciare nõ putãt fas, nec audire,præterquam si hospiti indicẽtur aut parenti. Magna huius obseruationis uanitas,tacta Iunonis æde,Romæ deprehensa est Scauro cõsule,qui mox princeps fuit. Noctu magis quàm interdiu sine tonitribus fulgurat. Vnũ animal hominem non semper extinguit,cætera ilico: hunc uidelicet natura tribuente honorẽ,cum tot beluæ uiribus præstent. Omnia contrarias incubãt in partes. Homo nisi conuertatur ui percussus nõ expirat. Superne icti considunt. Vigilans ictus cõniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominẽ ita exanimatũ cremari fas non est,condi terra religio tradidit. Nullũ animal, nisi exanimatum,fulmine accenditur. Vulnera fulminatorũ frigidiora reliquo corpore sunt. 10

Quæ non feriantur fulmine. Cap. LV

EX ijs quæ terra gignuntur,lauri fruticem non icit: nec unquam quinque altius pedibus descendit in terrã. Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula è pellibus beluarum,quas uitulos marinos appellant,quoniã hoc solum animal ex marinis non percutiat,sicut nec è uolucribus aquilam,quæ ob hoc armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ,turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

De prodigiosis pluuijs,lacte,sanguine,carne,ferro,lana,lateribus coctis. Cap. LVI

PRæter hæc inferiore cœlo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisse M. Acilio,C.Portio coss. Et sæpe aliàs carne,sicut L.Volumnio,Seruio Sulpicio coss. exque ea non perputruisse quod nõ diripuissent aues. Item ferro in Lucanis anno antequã M.Crassus à Parthis interemptus est,omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. effigies quę plucrat,spongiarũ ferè similis fuit: aruspices cauenda præmonuerunt superna uulnera. L.autem Paulo, C. Marcello coss. lana pluit circa castellum Carissanum: iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse in eius anni acta relatum est. 20

De crepitu armorum & tubarum de cœlo audito. Cap. LVII

ARmorum crepitus & tubæ sonitus,auditos è cœlo Cimbricis bellis accepimus,crebrosque & prius & postea. Tertio uero consulatu Marij ab Amerinis & Tudertibus spectata arma cœlestia,ab ortu occasuque inter se concurrentia,pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cœlũ,minime mirũ est,& sæpius uisum,maiore ui ignis nubibus correptis. 30

De lapidibus è cœlo cadentibus. Cap. LVIII

CElebrant Græci Anaxagoram Clazomenium,olympiadis septuagesimæoctauæ secũdo anno,prædixisse cælestiũ literarũ scientia, quibus diebus saxum casurũ esset è sole. Idque factũ interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiã nunc ostenditur,magnitudine uehis,colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictũ credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi diuinitatẽ Anaxagoræ fuisse: soluique rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse sol lapis esse, aut unquam lapidem in eo fuisse credatur, decidere tamen crebro nõ erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur,hodieque,modicus quidem,sed quem in medio terrarũ casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa uocitata est,ob id deducta. Ego ipse uidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum. 40

De arcu cœlesti. Cap. LIX

ARcus uocamus extra miraculum frequentes, & extra ostentum. Nam ne pluuios quidem,aut serenos dies,cum fide portendunt. Manifestũ est, radium solis immissum cauæ nubi, repulsa acie in solem refringi, colorumque uarietatem mixtura nubium, aeris,igniumque fieri. Certe nisi sole aduerso non fiunt,nec unquam nisi dimidia circuli forma. nec noctu,quamuis Aristoteles prodat aliquando uisum: quod tamen fatetur idem non

non nisi quartadecima luna posse. Fiunt autē hyeme, maxime ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinoctio uerno, nō existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma uero, hoc est, breuissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili sole, humilesq́ sublimi, & minores occidente uel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, uerum ambitus maioris. Aestate uero per meridiem non cernuntur: post autumni æquinoctium, quacunq; hora: nec unquam plures simul quàm duo. Cætera eiusdem naturæ non multis dubia esse uideo.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore. Cap. LX

GRandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam aūt ex rore gelido. Per hyemē niues cadere nō grādines, ipsasq́ grandines in terdiu sæpius quàm noctu, & multo celerius resolui quàm niues. Nebulas nec æstate nec maximo frigore existere. Rores neq; gelu, neq; ardoribus, neq; uentis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutaq́ glacie non eundem inueniri modum.

De nubium imaginibus. Cap. LXI

VArietates colorum figurarumq́ in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet aut uincatur.

De proprietatibus cœli in locis. Cap. LXII

PRæterea quasdam proprietates cœli quibusdā locis esse. Roscidas æstate Africę noctes. In Italia Locris & in lacu Velino, nullo non die apparere arquus. Rhodi & Syracusis nunquam tanta nubila obduci: ut non aliqua hora sol cernatur, qualia aptius suis referentur locis. Hæc sint dicta de aere.

De natura terrę. Cap. LXIII

SEquitur terra, cui uni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ uenerationis. Sic hominum illa, ut cœlum dei: quę nos nascentes excipit, natos alit, semelq́ æditos sustinet semper: nouissime complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater operiens: nullo magis sacramento, quàm quo nos quoq; sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, nomenq́ prorogans nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen ultimum iam nullis precamur irati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis: At hæc bēnigna, mitis, indulgens, usuśq mortalium semper ancilla, quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores saporesq́? quos succos? quos tactus? quos colores? quàm bona fide creditum fœnus reddit? quæ nostri causa alit? Pestifera enim animantia, uitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnasq́ etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & uenena, nostri misertam instituisse credi potest, ne in tædio uitę diræ famis mors, terræ meritis alienissima, lenta nos cōsumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extingueremur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non uolucris, non fera attingeret: terræq́ seruaretur, qui sibi ipsi periisset. Et ut uerum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit, nos illud uitæ fecimus uenenum. Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur. Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficij causa tulisset. Aduersus unam quippe naturæ partem ingrati sumus: quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur, aut ut freta admittamus eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multoq́ plus ut delicijs, quàm ut alimentis famuletur nostris. Et tamen quæ summa patitur atque extrema cute,

tolerabilia uideantur. Penetramus in uiscera, auri argentiq; uenas, & æris ac plumbi metalla fodientes, gēmas etiam & quosdā paruulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus, ut digito gestetur gemma quam petimus. Quot manus atterūtur, ut unus niteat articulus? Si ulli essent inferi, iam profecto illos auaritiæ atq; luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur si eadē ad noxā genuit aliqua. Feræ enim credo custodiunt illā, arcentq; sacrilegas manus. Nónne inter serpentes fodimus, & uenas auri tractamus cum ueneni radicibus? Placatiore tamen dea ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus, ad scelera cædesq; & bella tendunt: quāq; sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen uelut exprobrato furore tandē ipsa se obducit, & scelera quoq; mortaliū occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quod naturam eius ignoramus 10

De forma terræ. Cap. LXIIII

EST autem figura prima, de qua consensus iudicat. Orbē certe dicimus terræ, globūq; uerticibus includi fatemur. Neq; enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planicie: sed cuius amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figurā absoluti orbis efficiat, id quod rerū ipsa naturæ cogit ratio non eisdem causis quas attulimus in cœlo. Nāq; in illo caua in se cōuexitas uergit, & cardini suo, hoc est terræ, undiq; incumbit. Hæc ut solida atq; cōferta, assurgit intumescēti similis, extraq; protenditur. Mundus in centrum uergit: at terra exit à centro, immensum eius globum in formam orbis assidua circa eam mundi uolubilitate cogente.

De antipodibus an sint, & aquæ rotunditate. Cap. LXV 20

INgens hic pugna literarum, cōtraq; uulgi, circunfundi terræ undiq; homines, conuersisq; inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cœli uerticē, simili modo ex quacūq; parte mediam calcari: illo quærente cur non decidant contrà siti: tanquā non & ratio præsto sit, ut nos non decidere mirentur illi. Interuenit sententia, quamuis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, & si sit figura pineæ nucis, nihilo minus terram undiq; incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipsam ac non cadere nobiscum, ceu spiritus uis mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, & quò cadat negāte. Nam sicut igniū sedes non est nisi in ignibus, aquarū nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terræ arcentibus cunctis, nisi in se locus nō est. Globū tamen effici mirū est, in tanta planicie maris camporumq;. Cui sententiæ adest Dicæarchus uir in primis eruditus, regū cura permēsus montes, ex quibus altissimū prodidit Pelion, M.ccl. pass. ratione perpendiculi, nullam esse eam portionē uniuersæ rotunditatis colligēs. Mihi incerta hæc uidetur cōiectatio, haud ignaro quosdam alpium uertices, longo tractu, nec breuiore L. milibus passuū assurgere. Sed uulgo maxima hæc pugna est, si coactam in uerticē aquarum quoq; figurā credere cogatur. Atqui non aliud in rerū natura aspectu manifestius. Nanq; & dependentes ubiq; guttæ paruis globātur orbibus: & pulueri illatæ frondiūq; lanugini impositæ, absoluta rotūditate cernūtur: & in poculis repletis media maxime tument. Quæ propter subtilitatē humoris, mollitiamq; in se residentē, ratione facilius q̄ uisu deprehenduntur. Idq; etiā magis mirū, in poculis repletis, addito humore minimo circunfluere quod superest: cōtra euenire ponderibus additis ad uicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorē in uerticē attollāt, at cumulo eminente infusa dilabātur. Eadem est causa, propter quā è nauibus terra nō cernatur, è nauiū malis cōspicua: ac procul recedente nauigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim descēdere uideatur, & postremo occultetur. Deniq; oceanus, quē fatemur ultimū, quanā alia figura cohæreret, atq; nō decideret, nullo ultra margine includēte? Ipsum id ad miraculū redit, quonā modo etiāsi globetur, extremū nō decidat mare. Cōtra q̄d, ut sint plana maria, & qua uidētur figura, nō posse id accidere, magno suo gaudio magnaq; gloria inuētores Græci subtilitate geometrica docēt. Nāq; cū è sublimi in inferiora aquæ ferātur, & sit hæc natura earum concessa, nec quisquā dubitet in littore ullo accessisse eas, quò longissime deuexitas 30 40

passa

passa sit, procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius cẽtro esse terrae: omnesq́ lineas quae emittantur ex eo ad proximas aquas breuiores fieri, quàm quae ad extremum mare à primis aquis. Ergo totas, omniq́ ex parte aquas uergere in centrum: ideoq́ non decidere, quoniã in interiora nitãtur. Quod ita formasse artifex natura credi debet: ut cũ terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur: hac sinus pandente, illa uero permeante totam, intra, extrà, suprà, uenis ut uinculis discurrentibus, atq; etiam in summis iugis erumpente: quò spiritu acta, & terrae pondere expressa, siphonum modo emicat: tantumq́ à periculo decidendi abest, ut in summa quaeq; & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est,

10 quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Quomodo aqua sit terrae innexa. Cap. LXVI

Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu praecincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris & fluminum. Cap. LXVII

A Gadibus columnisq́ Herculis, Hispaniae & Galliarũ circuitu, totus hodie nauigatur occidens. Septentrionalis uero oceanus, maiore ex parte nauigatus est, auspicijs diui Augusti Germaniã classe circũuecta ad Cimbrorum promontoriũ: & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicã plagã, & humore nimio rigentia. Propter quod minime uerisimile est illic maria deficere, ubi uis humoris superet. Iuxta uero

20 ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota uergens in Caspium mare, pernauigata est Macedonũ armis, Seleuco atq; Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atq; Antiochida ab ipsis appellari uoluere. Circa Caspium quoq; multa oceani littora explorata, paruoq́ breuius quàm totus hinc aut illinc septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturae locum sic quoq; non relinquat, ingens argumentũ paludis Maeoticae, siue ea illius oceani sinus est, ut multos aduerto credidisse, sine angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniae nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis, uictoriae magni Alexandri lustrauere, usq; in Arabicũ sinum. In quo res gerente C. Caesare Augusti filio, signa nauiũ ex Hispaniensibus naufragijs feruntur agnita. Et Hanno Carthaginis potentia florẽte, cir

30 cumuectus à Gadibus ad finem Arabiae, nauigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europae noscenda missus eodem tempore Himilco. Praeterea Nepos Cornelius autor est, Eudoxum quendã sua aetate, cum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usq; peruectũ: multoq́ ante eum Caelius Antipater, uidisse se qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiã cõmercij gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in cõsulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undiq; diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quae contemplatio apta detegendę mortalium uanitati poscere uidetur, ut totum hoc quicquid est, in quo singulis ni

40 hil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

Quae portio terrę habitetur. Cap. LXVIII

Iam primum in dimidio computari uidetur, tanquam nulla portio ipsi decidatur oceano: qui toto circumdatus medio, & omnes caeteras fundens recipiensq́ aquas, & quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantę magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam uastę molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit coelum. Nam cum sint eius quinque partes, quas uocant zonas, infesto rigore & ęterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis utrinq; circa uertices, hunc qui trionũ septẽ uocatur; eumq́ qui aduersus illi austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobiq;, & alieno molliorum siderum aspectu,

maligna

maligna ac pruina tātum albicans lux. Media uero terrarum, qua solis orbita est, exusta flammis & cremata, cominus uapore torretur. Circa duę tantum inter exustam & rigentes, tēperantur: eaeq́ ipsæ inter se nō peruiæ, propter incendiū sideris. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis una portio, haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, adeo uicino accessu interna maria allatrat, ut centum xv. milibus passuū Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius uero cccl xxv. milibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africā, Europam, Asiamq́ dispescit. Quantū terrarum occupet, cōputetur etiam nunc mensura tot fluminū, tantarum paludū. Addantur & lacus & stagna: iam elata in cælum, & ardua aspectu quoq́ iuga: iam syluæ uallesq́ præruptæ, & solitudines, & mille causis deserta detrahātur. Hæ tot portiones terræ, imò uero, ut plures tradidere, mundi punctus (neq́ enim est aliud terra in uniuerso) hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuatur humanū genus, hic instauramus bella etiam ciuilia, mutuisq́ cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentiū furores transeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoq́ uicini cespitem nostro solo affodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraq́ fines exegerit accolas, quota terrarū parte gaudeat? uel cum ad mensurā auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

Mediam esse mundi terram. Cap. LXIX

MEdiam esse mundi totius haud dubijs constat argumentis, sed clarissime æquinoctij paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctesq́ haberi non posse deprehenderunt & dioptræ, quæ uel maxime id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus occasusq́ cernatur, & solstitialis exortus per suam lineam, brumalisq́ occasus. Quę accidere nullo modo possent nisi in centro sita esset.

De siderum ortus inæqualitate, & de eclipsi, & ubi, & quare. Cap. LXX

TRes autem circuli supradictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt: Solstitialis à parte signiferi excelsissima nobis, ad septentrionalem plagam uersus, contraq́ ad alium polum brumalis, item medio ambitu signiferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quā globo similem, & cum ea aquas, iisdem intelligitur argumētis. Sic enim fit haud dubie, ut nobis septentrionalis plagæ sidera nunquam occidant, contra meridianæ nunquā oriantur: rursusq́ hæc illis non cernantur, attollente se contra medios uisus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice & confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, & quem uocant Bereni ces crinem, item quem sub diuo Augusto cognominauere Cęsaris thronon, insignes ibi stellas: adeoq́ manifesto assurgens fastigium curuatur, ut Canopus quartā ferè partē signi unius supra terrā eminere Alexandrię intuentibus uideatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipsam stringere: in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septentrio. Idē à Rhodo absconditur, magisq́ Alexandriæ: in Arabia Nouēbri mense prima uigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio uesperi paulisper apparet, paucisq́ ante exortū Arcturi diebus pariter cū die cernitur. Nauigantiū hæc maxime cursus deprehendunt, in alia aduerso, in alia prono mari, subitoq́ cōspicuis, atq́ ut è freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, sideribus. Neq́ enim (ut dixere aliqui) mūdus hoc polo excelsior se attollit: aut undiq́ cernerētur hæc sidera. uerū hæc eadē quibusq́ proximis sublimiora creduntur, eademq́ demersa longinquis. utq́ nunc sublimis in decliuitu positis uidetur hic uertex: sic in illam terrę deuexitatem transgressis, illa se attollūt, residentibus quæ hic excelsa fuerant, quod nisi in figura pilæ accidere nō posset. Ideoq́ defectus solis ac lunæ uespertinos orientis incolę non sentiunt, nec matutinos ad occasum habitantes: meridianos uero sæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri uictoria, luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eademq́ in Sicilia exoriens. Solis defe

ctum

ctum, Vipsanio & Fonteio c o s s. qui fuere ante paucos annos, factum pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimã & octauam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & undecimã prodidit uisum, circuitu globi alia alijs detegente & occultante. Quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesq; nõ fierent inæquales: neq; alijs quàm in medio sitis paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ nunc in omni parte simili modo congruunt.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris. Cap. LXXI

IDeo nec nox diesq; quæuis eadem toto orbe simul est, opposito globi noctẽ aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimẽtis. In Africa Hispaniaq; turrium 10 Annibalis: in Asia uero propter piraticos terrores, simili speculaꝝ præsidio excitato: in quis prenunciatiuos ignes sexta hora diei accensos, sæpe compertũ est, tertia noctis à tergo ultimis uisos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta stadia nouem diei confecit horis: indeq; quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remensus est. Causa, quod eunti cum sole iter erat, eundem remeans obuiũ contrario prætereuertebat occursu. Qua de causa ad occasum nauigantes, quamuis breuissimo die, uincunt spatia nocturnæ nauigationis, ut solem ipsum comitantes.

Gnomonica de eadem re, & horologio primo. Cap. LXXII

VAsaq; horoscopa non ubiq; eidem sunt usui, in trecenis stadijs, aut ut longissime in quingenis, mutantibus semet umbris. Solis itaq; umbilici (quem gnomonẽ appel- 20 lant) umbra, in Aegypto meridiano tẽpore, æquinoctij die, paulo plusquã dimidiã gnomonis mensurã efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbrę. In oppido Ancona superest quinta trigesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.

Vbi & quando nullæ umbræ. Cap. LXXIII

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinq; milibus stadiorum, solstitij die medio nullam umbram iaci: puteumq; eius experimẽti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum solem illi loco supra uerticem esse: quod & in India supra flumẽ Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constatq; in Berenice urbe Troglodytarum, & inde stadijs quatuor milibus dccc.xx. in eadem gente Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorũ uenatus con- 30 ditum est, hoc idem ante solstitium xl v. diebus, totidemq; postea fieri, & per eos xc. dies in meridiem umbras iaci. Rursus in Meroe insula, quæ est caput gentis Aethiopum, & quinq; milibus stadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno absumi umbras, sole duodeuicesimam tauri partem, & quartamdecimam leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, iuxta quem umbræ æstate in austrum, hyeme in septentriones iaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet septentrio. In eadem India Patales celeberrimo portu, sol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexandro morante annotatum, prima tantum noctis parte aspici. Onesicritus dux eius scripsit, quibus in locis Indiæ umbræ non sint, septentrionem non conspici, & ea loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.

40 Vbi bis anno umbrę, & ubi in contrarium. Cap. LXXIIII

AT in tota Troglodytice, umbras bis quadragintaquinq; diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longissimus dies, & ubi breuissimus. Cap. LXXV

SIc fit, ut uario lucis incremento in Meroe longissimus dies xij. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligat, Alexandriæ uero xiiij. horas. In Italia quindecim. In Britannia xvij. ubi æstate lucidæ noctes haud dubie repromittũt id, quod cogit ratio credi: solstitij diebus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesq; è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierũ nauigatione in septentrionem

trionem à Britannia distante: quidam uero & in Mona, quæ distat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis milibus, affirmant.

Item de horologio. Cap. LXXVI

VMbrarum hanc rationem, & quam uocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusq; horologium quod appellant sciotericum, Lacedæmone ostendit.

Quomodo dies obseruentur. Cap. LXXVII

IPsum diem alij aliter obseruauere. Babylonij inter duos solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Vmbri à meridie in meridiem: uulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diē diffiniere ciuilē, itē Aegyptij & Hipparchus, à media nocte in mediā. Minora aūt interualla esse lucis inter ortus solis iuxta solstitia, quàm æquinoctia apparet, quia positio signiferi circa media sui obliquior est, iuxta solstitium uero rectior. 10

Differentiæ gentium ratio. Cap. LXXVIII

COntexenda sunt his cœlestibus nexa causis. Nanq; Aethiopas uicini sideris uapore torreri, adustisq; similes gigni, barba & capillo uibrato, nō est dubium. Et aduersa plaga mundi atq; glaciali, candida cute esse gentes, flauis promissas crinibus: truces uero ex cæli rigore has & illas mobilitates habentes. Ipsoq; crurum argumento, illis in supera succū reuocari, natura uaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graues feras, illic uarias effigies animalium prouenire, & maxime alitum, & in multas figuras gigni uolucres. Corporum autem proceritatem utrobiq;, illic ignium nisu, hic humoris alimēto. Medio uero terræ salubris utrinq; mixtura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore temperies. Ritus molles, sensus liquidus, ingenia fœcunda, totiusq; naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nunquā extimis gentibus fuerint: sicut ne illæ quidem his paruerint auulsę, ac pro immanitate naturæ urgētis illas solitariæ. 20

De motu terræ. Cap. LXXIX

BAbyloniorū placita motus terræ, hiatusq;, & cætera omnia, ui siderū existimant fieri, sed illorū trium quibus fulmina assignant: fieri aūt, meantium cū sole aut cōgruentium, & maxime circa quadrata mundi. Præclara quædam esse & immortalis in eo (si credimus) diuinitas perhibetur, Anaximandro Milesio physico: quem ferunt Lacedæmonijs prædixisse, ut urbem ac tecta custodirent: instare enim motū terræ: cum & urbs tota corū corruit, & Taygeti montis magna pars ad formā puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur & Pherecydis Pythagorę doctoris alia cōiectatio, sed & illa diuina: haustu aquæ è puteo præsensisse, ac prædixisse ibi terræ motū. Quæ si uera sunt, quantū à deo tandē uideri possunt tales distare, dum uiuant? Et hæc quidē arbitrio cuiusq; existimanda relinquantur, uentos in causa esse non dubiū reor. Neq; enim unquā intremiscunt terræ, nisi sopito mari: cæloq; adeo tranquillo, ut uolatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui uehit: nec unquā nisi post uentos cōditos, scilicet in uenas & cauernas eis occulto afflatu. Neq; aliud est in terra tremor, q̃ in nube tonitruū. Nec hiatus aliud q̃ cū fulmen erūpit, incluso spiritu luctante, & ad libertatē exire nitente. 30

De terræ hiatibus. Cap. LXXX 40

VArie itaq; quatitur, & mira edūtur opera, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nonnunquam etiā ignibus calidisúe fontibus, alibi auerso fluminum cursu. Præcedit uero comitaturq; terribilis sonus, aliâs murmur similis mugitibus, aut clamori humano, armorumúe pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaq; uel cauernarum uel cuniculi per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus: item fremente contra solida. Itaq; & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur unquam, sed tremit uibratq;. Hiatus uero aliâs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliâs occultat ore compresso: rursusq;

ita inducto solo, ut nulla uestigia extent, urbibus plerunq; deuoratis, agrorumq; tractu
hausto. Maritima aũt maxime quatiuntur. Nec montosa tali malo carent. Exploratum
est mihi Alpes Apenninumq; sæpius tremuisse. Et autumno ac uere terræ crebrius mo/
uentur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Aegyptus minime quatiunt̃, quoniã hic æsta/
tis causa obstat, illic hyemis. Item noctu sæpius quàm interdiu. Maximi autem motus
existunt matutini uespertiniq;: sed propinqua luce crebri. Interdiu autem circa meridiem
fiunt, & solis lunæq; defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipue uero cum
sequitur imbrem æstus, imbres'ue æstũ.

Signa motus futuri. Cap. LXXXI

NAuigantes quoq; sentiunt nõ dubia cõiectura, sine flatu intumescente fluctu subi/
10 to, aut quatiente icti. Intremunt uero & in nauibus posita, æque quàm in ædificijs,
crepituq; prænunciant. Quin & uolucres non impauidæ sedent. Est & in cælo signum,
præceditq; motu futuro, aut interdiu, aut paulopost occasum sereno, ceu tenuis linea nu
bis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

Auxilia contra motus futuros. Cap. LXXXII

SIcut in ijsdem est remedium, quale & crebri specus præbent. Præconceptũ enim spi/
ritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiũtur, crebris ad elu/
uiem cuniculis cauata. Multoq; sunt tutiora in ijsdem illis quæ pendent, sicut Neapoli in
Italia intelligitur: parte eius quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædifi/
ciorum fornices, anguli quoq; parietum, postesq; alterno pulsu renitentes. Et latere ter/
20 reno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere mo
tus, pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimũ est, cum uibrat crispante ædificiorum
crepitu, & cum intumescit assurgens, alternoq; motu residet: innoxium & cum côncur/
rentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis incli/
natio, & fluctus more quædam uolutatio infesta est: aut cum in unam partẽ totus se mo/
tus impellit. Desinunt autem tremores, cum uentus emersit: sin uero durauere, non ante
quadraginta dies sistuntur: plerunq; & tardius, utpote cum quidã annuo & bienni spa/
tio durauerint.

Portenta terrarum semel uisa. Cap. LXXXIII

FActum est semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ uoluminibus inueni, ingẽs
terrarum portentum L. Marcio, Sex. Iulio COSS. in agro Mutinensi. Nanq; mon
30 tes duo inter se cõcurrerunt, crepitu maximo assultantes recedentesq;, inter eos flamma
fumoq; in cœlũ exeunte interdiu, spectante è uia Aemylia magna equitũ Romanorum,
familiarumq; & uiatorũ multitudine. Eo concursu uillæ omnes elisæ, animalia permulta
quæ intra fuerãt, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius
ipsi terræ Italiæ fuerit, q; ciuilia. Non minus mirũ ostentum & nostra cognouit ætas, an/
no Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisq; intercedẽte
uia publica in contrarias sedes transgressis, in agro Marrucino, prædijs Vectij Marcelli
equitis Romani, res Neronis procurantis.

Miracula terræmotus. Cap. LXXXIIII

FIunt simul cũ terræmotu & inundationes maris, eodẽ uidelicet spiritu infusi, aut resi/
dentis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortaliũ extitit motus, Tiberij Cæsa/
40 ris principatu, xij. urbibus Asię una nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra
eundem annum septies atq; quinquagies nunciatus Romã. Quo quidem anno ad Tra
symenum lacum dimicantes, maximũ motum neq; Pœni sensere, nec Romani. Nec ue/
ro simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius ostentum.
Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri euentus alicuius id pręnuncium esset.

Quibus locis maria recesserint. Cap. LXXXV

EAdem nascentium causa terrarũ est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo,
non ualuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum inuectu, sicut Echina
des insulę ab Acheloo amne congestę, maiorq; pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo
insula noctis & diei cursum fuisse Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de

Circeijs: Quod accidisse & in Ambraciæ portu decem miliū passuū interuallo,& Atheniensium quinq; miliū ad Piræum memoratur. Et Ephesi,ubi quondam ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidē si credimus, mare fuit supra Memphim usq; ad Aethiopum montes:itemq; à planis Arabię. Mare & circa Ilium,& tota Teuthrania,quaq; campos intulerit Mæander.

Ratio insularum enascentium. Cap. LXXXVI

NAscuntur & alio modo terræ,ac repente in aliquo mari emergūt,uelut paria secum faciente natura, quæq; hauserit hiatus,alio loco reddente.

Quæ,& quibus temporibus enatæ sunt. Cap. LXXXVII

CLaræ iampridem insulæ, Delos & Rhodos,memoriæ produntur enatæ. Postea minores,ultra Melon Anaphe,inter Lemnū & Hellespontum, Nea:inter Lebedum 10 & Teon, Alone:inter Cycladas olympiadis CXXXV. Anno quarto,Thera & Therasia. Inter easdem post annos CXXX. Hiera,eademq; automate. Et ab ea duobus stadijs post annos CX. in nostro æuo,M. Iunio Syllano,L. Balbo coss. ad viij. Idus Iulias,Thia.

Quas terras interruperint maria. Cap. LXXXVIII

ANte nos & iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit è mari M. D. passuum, unà cum calidis fontibus, altera olympiadis CXLiij. anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc uiolento cum flatu. Proditurq; memoriæ magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montē Epopon,cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planicie. In eadem & oppidum haustum pro- 20 fundo: alioq; motu terræ stagnum emersisse: & alio,prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam. Nanq; & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam Italiæ, Cyprū Syriæ, Eubœā Bœotiæ, Eubœæ Atalanten & Macrin, Besbycū Bithyniæ, Leucosiam Sirenū promontorio.

Quæ insulæ cōtinenti adiunctæ Cap. LXXXIX

RVrsus abstulit insulas mari,iunxitq; terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Ethusam Mindo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybāda quondā insula Ioniæ CC. nūc à mari abest stadijs. Syriten Ephesus in mediterranea habet, Derasidas & Sophoniam uicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricū insulæ esse desierūt.

Quæ terræ in totū mari permutatæ. Cap. XC

IN totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno,quæ uidemus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europā Asiamq; Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos. 30

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt. Cap. XCI

ATq; ut sinus & stagna prætercam,ipsa se cōdens terra deuorauit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite, Sipylū in Magnesia: & prius in eodem loco clarissimam urbem quæ Tantalis uocabatur. Galanis & Gamales urbium in Phœnice agros cum ipsis, Phegium Aethiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & littora.

Quæ urbes haustæ sint à mari. Cap. XCII

PYrrhā & Antissam circa Mæotin pontus abstulit, Elicem & Buram in sinu Corinthio,quarū in alto uestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta milia passuum abrupta subito, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem,ac quicquid ab Italia deest. Similiter in Bœotia & Eleusina. 40

De miraculis terrarum. Cap. XCIII

MOtus enim terræ sileantur,& quicquid est, ubi saltem busta urbium extant: simul ut terræ miracula potius dicamus, quàm scelera naturæ. Et Hercule non cœlestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam uaria, tam diues, tam fœcunda,tot seculis suboriens: cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum ueto luxuria & tot mortales conterant: gemmarum pi-

ctura

ctura tam multiplex,lapidum tam discolores maculæ,interq; eos candor alicuius,præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium uis: ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia:spiritus letales alibi,aut scrobibus emissi,aut ipso loci situ mortiferi,alibi uolucribus tantum, ut Soracte uicino urbi tractu: alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquã & homini,ut in Sinuessano agro & Puteolano:spiracula uocant,alij Charoneas scrobes,mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Ansancti,ad Mephitis ædem locum, quem qui intrauere moriũtur. Simili modo Hierapoli in Asia,matris tantum magnæ sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus,quorum exhalatione temulenti futura præcinũt,ut Delphis,nobilissimo oraculo.Quibus in rebus quid
10 possit aliud causæ afferre mortalium quispiam,quàm diffusæ per omne naturæ subinde aliter atq; aliter numen erumpens?

De terris semper trementibus. Cap. XCIIII

QVædam uero terræ ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro,non procul urbe Roma,iugera ferme ducenta,equitantium cursu:similiter in Reatino.

De insulis semper fluctuantibus. Cap. XCV

QVædam insulæ semper fluctuant, sicut in agro Cæcubo,& eodem Reatino, Mutiensi,Statoniensi:In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca sylua,quæ nunquam die ac noctu eodem loco uisitur:In Lydia quæ uocantur Calaminæ,non uentis solum,sed etiã contis quò libeat impulsæ,multorum ciuium Mithridatico bello salus.Sunt
20 & in Nymphæo paruæ,saltuares dictæ, quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantiũ pedum mouent.In Tarquiniensi lacu magno Italiæ duæ nemora circũferunt,nũc triquetrã figurã ædentes nunc rotundã cõplexu,uentis impellentibus,quadratã nunq̃.

Quibus in terris non pluat: & aceruata terrarum miracula, et cæterorum elementorum. Cap. XCVI

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream nõ impluit. Item in Nea oppido Troadis circa simulacrũ Mineruæ. In eodẽ & relicta sacrificia non putrescunt.Iuxta Harpasa oppidum Asiæ,cautes stat horrenda,uno digito mobilis:eadem si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorũ peninsula in ciuitate Parasino terra est,qua sanant omnia uulnera.At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur
30 omnia corpora:Sarcophagus uocatur.Duo sunt montes iuxta flumen Indum,alteri natura est ut ferrum omne teneat,alteri ut respuat. Itaq; si sint claui in calceamento,uestigia auelli in altero nõ posse, in altero sisti. Locris & Crotone pestilentiã nunq̃ fuisse,nec ullo terræmotu laboratũ,annotatũ est. In Lycia uero semp à terræmotu xl. dies serenos esse.In agro Ardano frumentũ satum nõ nascitur. Ad aras Murtias in Veiente,& apud Tusculanum, & in sylua Ciminia loca sunt in quibus in terrã depacta nõ extrahuntur. In Crustumino natum fœnum ibi noxium,extra salubre est.

Qua ratione æstus maris accedant & recedant. Et ubi ijdem extra rationem. Cap. XCVII

ET de aquarũ natura cõplura dicta sunt: sed æstus maris accedere & reciprocare, ma
40 xime mirum : pluribus quidem modis,uerũ causa in sole lunaq;. Bis inter duos exortus lunæ affluunt,bisq; remeant,uicenis quaternisq; semper horis.Et primũ attollente se cũ ea mundo intumescentes, mox à meridiano cœli fastigio uergẽte in occasum residẽtes:rursusq; ab occasu subter cœli ima,et meridiano cõtraria accedẽte,inundãtes:hinc donec iterũ exoriatur,se sorbẽtes.Nec unq̃ eodem tẽpore quo pridie reflui,ut ancillante sidere,trahenteq; secũ auido haustu maria,et assidue aliunde q̃ pridie exoriẽte:paribus tamẽ interuallis reciproci,senisq; semp horis,nõ cuiusq; diei aut noctis,aut loci,sed æquinoctialibus: ideoq; inæquales uulgariũ horarũ spatio, utcunq; plures in eas aut diei aut noctis illarũ mensuræ cadũt,et æquinoctio tantũ pares ubiq;. Ingẽs argumentũ plenũq; lucis ac uicis etiã diurnæ, hebetes esse, qui negẽt subter meare sidera, ac rursus eadem re-

surgere, similemq́ terris, imò uero uniuersæ naturæ exinde faciē, in ijsdē ortus occasusq́ operibus: nō aliter sub terra manifesto sideris cursu alióue effectu, q̃ cum præter oculos nostros ferat̃. Multiplex etiamnū lunaris differentia, primūq́ septenis diebus. Quippe modici noua ad diuiduā æstus, pleniore ab ea exundāt, plenaq́ maxime feruēt. Inde mi tescunt. Pares ad septimā primis. Iterūq́ alio latere diuidua augent̃. In coitu solis pares. Planè eadē aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, q̃ cum in austros digressa, propiore nisu uim suā exercet. Per octonos quoq́ annos ad principia motus & paria in crementa centesimo lunæ reuocant̃ ambitu, augēte ea cuncta solis annuis causis, duobus æquinoctijs maxime tumētes, & autumnali amplius q̃ uerno. Inanes uero bruma, & ma gis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporū articulis, sed paucis post diebus, sicuti neq́ in plena aut nouissima, sed postea: nec statim ut lunā mundus ostēdat occultétue, aut media plaga declinet, uerū duabus ferè horis æquinoctialibus serius, tardiore semp ad terras omniū quæ gerunt̃ in cœlo effectu cadēte quàm uisu, sicuti fulguris & tonitrus & fulminū. Omnes aūt æstus in oceano maiora integūt spatia inundantq́, quàm in reliquo mari: siue quia totum in uniuersitate animosius est q̃ in parte, siue quia magnitudo aperta sideris uim laxe grassantis efficacius sentit, eandē angustijs arcētib. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniā intumescere æstus, Pytheas Massiliensis autor est. Interiora aūt maria terris clauduntur ut portu. Quibusdā tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote cum plura exēpla sint, in tranquillo mari, nulloq́ uelorū impulsu, tertio die ex Italia prouectorū Vticam, æstu feruente. Circa littora aūt magis q̃ in alto deprehēdunt̃ hi motus: quoniā & in corpore extrema pulsum uenarū, id est, spiritus magis sentiūt. In plerisq́ tamē æstuarijs, ꝑpter dispares siderū in quoq́ tractu exortus, diuersi existūt æstus, tēpore nō ratione discordes, sicut in Syrtibus. Et quorundā tamē priuata natura est, uelut Taurominitani Euripi sæpius, & in Eubœa septies die ac nocte reciprocātis. Aestus idē triduo in mense cōsistit, septima, octaua, nonaq́ luna. Gadibus, q̃ est delubro Herculis ꝓximus, fons inclusus ad putei modū, aliâs simul cū oceano augetur minuiturq́, aliâs uero utrūq́ cōtrarijs tēporibus. Eodē in loco alter, oceani motibus cōsentit. In ripa Bætis oppidū est, cuius putei crescente æstu minuuntur, angescūt decedente, medijs temporū immobiles: Eadē natura in Hispali oppido uni puteo, cæteris uulgaris. Et Pontus semp extrà meat in Propontidē, introrsus in Pontū nunquā refluo mari.

Miracula maris. Cap. XCVIII

OMnia plenilunio maria purgant̃, quædā & stato tempore. Circa Messanā & Mylas fimo similia expuuntur in littus purgamenta, unde fabula solis boues ibi stabulari. His addit (ut nihil quod equidem nouerim prætereā) Aristoteles, nullū animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatū id multum in Gallico oceano, & duntaxat in homine compertū.

Quæ potestas lunæ, & terrena, & marina. Cap. XCIX

QVo uera coniectatio existit, haud frustra spiritus sidus lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensq́ corpora impleat, abscedēns inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia. & maxime spiritum sentire quibus sanguis nō sit. Sed & sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoq́ ac pabula (ut suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante ui.

Quæ solis, & quare salsum mare. Cap. C

ITaq́ solis ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sidus accepimus, torrēs cuncta sorbensq́. Sic mari late patenti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuiq́, quod facillime trahat uis ignea, omne asperius crassiusq́ linquatur. Ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam. Hanc esse ueriorē causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus, aut quia plurimū ex arido misceatur illi uapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Est in exēplis, Dionysio Siciliæ tyranno cum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, ut uno die in portu dulcesceret mare.

Item

Item de natura lunæ. Cap. CI

E Contrario ferunt lunæ fœmineũ ac molle sidus atq; nocturnũ soluere humorem, & trahere non auferre. Id manifestum esse, quod ferarũ occisa corpora in tabem ui/su suo resoluat, somnoq; sopitis torporem contractũ in caput reuocet: glaciem refundat, cunctaq; humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ uices, semperq; sufficere, alijs siderũ elementa cogentibus, alijs uero fundentibus. Sed in dulcibus aquis lunæ alimẽtum esse, sicut in marinis solis.

Vbi altissimum mare. Cap. CII

A Ltissimum mare xv. stadiorũ Fabianus tradit. Alij in Ponto ex aduerso Coraxo rum gentis (uocãt Bathea ponti) trecentis ferè à continenti stadijs immensam alti/ 10 tudinem maris tradunt, uadis nunquam repertis.

Miracula aquarum, fontium, & fluminum. Cap. CIII

M Irabilius id faciunt aquæ dulces, iuxta mare ut fistulis emicantes. Nam nec aquarũ natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehunt, leuiores haud dubie. Ideo & ma/rinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. Quædã uero & dulces inter se su/permeãt alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trãs alpes, superiores in Italia, multorũ milium transitu hospitales suas tantum, nec largiores q̃ intulere aquas euehentes. Proditũ hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; alijs. Quidã uero odio ma/ris ipsa subeũt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduñt iacta in Alpheũ: 20 qui per Olympiã fluens, Peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras, rursusq; red duntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Aesculapij fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduñt. Et in Atinate cãpo fluuius mer/sus, post xx. M. pass. exit. Et in Aquileiẽsi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, quí bitumen gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidẽ nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neq; exhaustis aquis minuitur, neq; infusis augeť. In Ciconũ flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem ple runq; durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silari ultra Surrentũ, nõ uirgul ta modo immersa, uerũ & folia lapidescunt, aliãs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis 30 Reatinæ, saxum crescit. Et in rubro mari oleæ, uirentesq; frutices enascuntur. Sed & fon tium plurimorum natura, mira est feruore. Idq; etiam in iugis alpium, ipsoq; in mari in/ter Italiam & Aenariã, ut in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multisq; alijs. Nam dulcis hau stus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias insulas & Aradũ, & in Gaditano oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ uirentes innascuñt, Pisanorũ ranæ: ad Vetulonios in Hetruria non procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellať Scatebra, frigidus, abun dantior æstate. In eo ut in Arcadiæ Stymphali, enascuñt aquatiles musculi. In Dodone Iouis fons cum sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueanť, accendit. Idem meridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon uocãt. Mox increscẽs ad me dium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyrijs supra fontẽ frigidũ expansæ 40 uestes accenduñt. Iouis hãmonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglody/tis fons solis appellatur dulcis, & circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepe/scens, ad noctis media feruore & amaritudine infestať. Padi fons medijs diebus æstiuis uelut interquiescẽs semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sex tam ab æstiuo solstitio exũdat. Et in Delo insula Inopus fons eodẽ quo Nilus modo, ac pariter cum eo decrescit augeturq;. Cõtra Timauũ amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt minuunturq;. In agro Pitinate trãs Apenninũ fluuius Nouanus omnibus solstitijs torrens, bruma siccatur. In Falisco om/nis aqua potata candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: Cephisus ex eodem lacu profluẽs, albas, rursus nigras Penius, ruffasq; iuxta Ilium Xanthus, unde &

nomen amni. In Ponto fluuius Aſtaces rigat campos, in quibus paſtæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminiæ appellatus, alio atq; alio loco exoritur, annonę mutationem ſignificans. Brundiſii in portu fons, incorruptas præſtat aquas nauigantibus. Lynceſtis aqua, quę uocatur acidula, uini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro inſula templo Liberi patris fontē nonis Ianuarijs ſemper uini ſapore fluere Mutianus ter COS. credit: Diotecnoſia uocatur. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota ilico necat. Item in Beroſo Taurorū colle tres fontes, ſine remedio, ſine dolore mortiferi. In Carrinenſi Hiſpaniæ agro duo fontes iuxtà fluunt, alter omnia reſpuens, alter abſorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes oſtendit piſces, nihil extra illam aquā cæteris differentes. In Comenſi iuxta 10 Larium lacū, fons largus, horis ſingulis ſemper intumeſcit ac reſidet. In Cydonia inſula ante Lesbon fons calidus, uere tantū fluit. Lacus Sinnaus in Aſia circumnaſcente abſynthio inficit̄. Colophone in Apollinis Clarij ſpecu lacuna eſt, cuius potu mira redduntur oracula, bibentiū breuiore uita. Amnes retro fluere & noſtra uidit ætas, Neronis principis annis ſupremis, ſicut in rebus eius retulimus. Iam omnes fontes æſtate q̄ hyeme gelidiores eſſe, quē fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbū in maſſa mergi, dilatata fluitare. Eiuſdemq; pōderis alia ſidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreū lapidē quāuis grandē innatare, eundēq; cōminutū mergi. Recētia cadauera ad uadū labi, intumeſcētia attolli. Inania uaſa haud facilius q̄ plena extrahi. Pluuias ſalinis aquas utiliores eſſe, q̄ reliquas: nec fieri ſalem niſi admixtis dulcib. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hyeme mare calidius eſſe, autumno ſalſius. Omne oleo tranquillari. 20 Et ob id urinantes ore ſpargere, quoniā mitiget naturā aſperā, lucemq; deportet. Niues in alto mari nō cadere. Cū omnis aqua deorſum ferat̄, exilire fontes, atq; etiā in Aetnæ radicibus flagrantis in tantū, ut quinquagena & centena milia paſſ. harenas flammarū globus eructet.

Igniū & aquarū iuncta miracula, & de maltha. Cap. CIIII

IAmq; & ignium, quod eſt naturæ quartū elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis. In Comagene urbe Samoſata ſtagnum eſt, emittens limum (maltham uocāt) flagrantē: cum quid attigit ſolidi, adhæret. præterea tactus ſequitur fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo, flagrabatq; miles armis ſuis: Aquis etiā accenditur. Terra tantum reſtingui docuere experimenta. 30

De Naphtha. Cap. CV

SImilis eſt natura naphthæ: ita appellat̄ circa Babyloniā, & in Auſtagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio igniū, tranſiliuntq; protinus in eam undecūq; uiſam. Ita ferunt à Medea pellicē crematā, poſtq; ſacrificatura ad aras acceſſerat, corona igne rapta.

De ſemper ardentibus locis. Cap. CVI

VErum in montiū miraculis, ardet Aethna noctibus ſemper, tantoq; æuo igniū materiæ ſufficit, niualis hybernis temporibus, egeſtumq; cinerē pruinis operiēs. Nec in illo tantū natura ſæuit, exuſtionē terris denuncians: Flagrat in Phaſelide mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui uero terra aut fœno, Gnidius Cteſias tradit. Eadē in Lycia Hephæſtij montes, tæda 40 flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoq; riuorū & harenæ in ipſis aquis ardeāt: aliturq; ignis ille pluuijs. Baculo ſi quis ex ijs accēſo traxerit ſulcos, riuos igniū ſequi narrant. Flagrat in Bactris Cophāti noctibus uertex. Flagrat in Medis & Ceſtia gente cōfinio Perſidis: Suſis quidē ad turrim albā, è XV. caminis, maximo eorū & interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadā ueluti piſcina iugeri magnitudine. Item Aethiopū iuxta Heſperium montē, ſtellarū modo cāpi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro, tametſi internus ſit ille iucundus, frondemq; denſi ſupra ſe nemoris nō adurens, & iuxta gelidum fontem ſemper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis ſuis portēdit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritq; bitumen, temperandū fonte illo

ingustabili

ingustabili, aliàs omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiã cũ ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio senatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theon ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentesq́ꝫ solis ardoribus flãmas egerit. Tot locis tot incendijs rerũ natura terras cremat.

Ignium per se miracula Cap. CVII

PRæterea cum sit huius unius elementi ratio fœcunda, seq́ꝫ ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ uoracitatem in toto mũdo auidissimã sine damno sui pascit? Addãtur ijs sidera innumera, ingensq́ꝫ sol. Addãtur humani ignes, & lapidũ quoqꝫ insiti naturæ, attrita inter se ligna,
10 iam nubiũ & origines fulminũ. Excedit profecto omnia miracula, ullũ diẽ fuisse quo non cuncta cõflagrarẽt: cũ specula quoqꝫ cõcaua aduersa solis radijs facilius etiã accẽdãtur, qꝫ ullus alius ignis. Quid qꝫ innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphæo exit è petra flãma quæ pluuijs accẽditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidẽ inualida cum transit, nec longe in alia durans materia. Viret æterno hunc fontẽ igneum cõtegens fraxinus. Exit in Mutinẽsi agro statis Vulcano diebus. Repetitur apud autores, subiectis Ariciæ aruis, si carbo deciderit, ardere terrã. In agro Sabino & Sidicino unctũ flagrare lapidẽ. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddã ibi sacrum, protinus flãmam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, cinerẽ immobilem esse, perflantibus undiqꝫ procellis. Quin & repentinos ignes existere, & in aquis, & in corporibus eti-
20 am humanis. Trasimenum lacum arsisse totum: Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flãmam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad ultionem exhortãti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctius. Nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationẽ naturæ, festinat legentiũ animos per totum orbẽ, uelu ti manu ducere.

Terræ uniuersæ mensura, longitudo & latitudo. Cap. CVIII

PArs nostra terrarũ, de qua memoro, ambienti (ut dictum est) oceano uelut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies cẽtena septuaginta octo. M. pass. ut Artemidoro autori placet. Vt uero Isidoro, nonagies octies cẽtena & decẽ & octo M. Artemidorus adij-
30 rit amplius, à Gadibus circuitu sacri promõtorij ad promontoriũ Artabrũ, quò longissime frõs procurrit Hispaniæ, octingẽta M. nonagintaunũ. Id mẽsuræ, duplici currit uia. A Gange amne ostioq́ꝫ eius, quo se in eoum oceanũ effundit, per Indiã Parthyenẽq́ꝫ ad Myriandrũ urbẽ Syriæ, in Issico sinu positã, quinquagies bis cẽtena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprũ Insulã, Patara Lyciæ, Rhodũ, Astypalæam, in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tænarũ, Lilybæũ Siciliæ, Calarim Sardiniæ, tricies quater cẽtena, quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies cẽtena & quinquaginta M. pass. Quæ mẽsura uniuersa ab eoo mari efficit octogies quinquies cẽtena, lxxviij. M. pass. Alia uia quę certior, itinere terreno maxime patet, à Gange ad Euphratem amnem quinquagies cẽtena M. p. & xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliij. Inde per Phry-
40 giam, Cariam, Ephesum cccc. M. pass. xcviij. Ab Epheso per Aegeũ pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducentaduo M. quingenti: Leucadẽ lxxxvi. milia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum trigintaduo milia quingenti: Brundisium lxxx. sex milia quingenti: Romam ccc. milia lx. Alpes usque ad Cincomagum uicum dxviij. M. Per Galliam ad Pyreneos montes Illiberim quingenta quinquagintasex M. Ad oceanum & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septem milia quingenti. Quæ mensura Artemidori ratione efficit octuagiessexies centena octoginta quinqꝫ. Latitudo aũt terræ à meridiano situ ad septentriones, dimidio ferè minor colligitur, quinquagies quater cẽtena sexaginta duo milia. Quo palàm fit, quantum & hinc

uapor abſtulerit, & illinc rigor. Necꝙ em̃ deeſſe arbitror terris, aut nó eſſe globi formã, ſed inhabitabilia utrincꝙ incóperta eſſe. Hæc menſura currit à littore Aethiopici oceani, quà modo habitaẽ, ad Meroen dl. M. Inde Alexandriã duodecies centena milia quin/quaginta. Rhodũ quingenta octogintatria. Gnidũ octogintaquatuor milia quingenti. Con uigintiquincꝙ milia. Samũ c. milia. Chiũ lxxxiiij. milia. Mitylenen lxv. milia. Te/nedon xxviij. milia. Sigæũ promõtoriũ xij. milia quingenti. Os Ponti cccxij. milia quin/genti. Carambin promontorũ cccl. Os Mæotidis cccxij. milia quingenti. Oſtium Tana/is cclxv. M. qui curſus cópendijs maris breuior fieri poteſt lxxxix. M. Ab oſtio Tanais nihil modicũ diligentiſsimi autores fecere, Artemidorus ulteriora incóperta exiſtimauit, cum circa Tanaim Sarmatarũ gentes degere fateretur ad ſeptentriones uerſas. Iſidorus 10 adiecit XII c M. L. uſcꝙ ad Thulen, quæ cóiectura diuinatiõis eſt. Ego nó minore ꝙ pro xime dicto ſpatio, Sarmatarũ fines noſci intelligo. Et alioquin quãtum eſſe debet, quod innumerabiles gentes ſubinde ſedem mutantes capiat: Vnde ulteriorẽ menſuram inha bitabilis plagæ, multo eſſe maiorẽ arbitror. Nam & à Germania immẽſas inſulas nó pri/dem cópertas, cognitũ habeo. De longitudine ac latitudine hæc ſunt, quæ digna memo ratu putem. Vniuerſum aũt hunc circuitum Eratoſthenes, in omniũ quidẽ literarũ ſubti litate, & in hac uticꝙ præter cæteros ſolers, quã cunctis probari uideo, ducẽtorũ quinqua gintaduorũ miliũ ſtadiũ prodidit. Quę menſura Romana cóputatione efficit trecenties quindecies cẽtena milia. paſſ. Improbũ auſum: uerũ ita ſubtili computatione cóprehen-ſum, ut pudeat nó credere. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligẽtia 20 mirus, adijcit ſtadiorũ paulo minus xxv. milia.

Harmoniaca mũdi ratio. Cap. CIX

ALia Dionyſodoro fides: necꝙ enim ſubtrahã exẽplum uanitatis Græcę maximũ. Melius hic fuit, Geometrica ſcientia nobilis. Senectã diem obijt in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cum ſecutis diebus iuſta perage rent, inueniſſe dicuntur in ſepulchro epiſtolã, Dionyſodori nomine ad ſuperos ſcriptã. Perueniſſe cum à ſepulchro ad infimã terram: eſſecꝙ eò ſtadiorũ quadragintaduo milia. Nec defuere geometrę, qui interpretarentẽ ſignificare epiſtolã à medio terrarũ orbe miſ/ſam, quò deorſum ab ſummo longiſsimũ eſſet ſpatium, & idem pilæ mediũ Ex quo con/ſecuta cóputatio eſt, ut circuitu eſſe ducẽta quinquagintaquicꝙ milia ſtadia pronunciarẽt. Harmoniaca ratio, quæ cogit rerũ naturã ſibi ipſam cógruere, addit huic mẽſuræ ſtadia 30 ſeptem milia, terramcꝙ nonageſimamſextammilleſimam totius mundi partem facit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HI/STORIAE LIBER III

PROOEMIVM.

HACTENVS de ſitu & miraculis terræ, aquarumcꝙ ac ſiderum, & ratione uniuerſitatis atcꝙ mẽſura. Nunc de partibus, quancꝙ infinitũ id quocꝙ exiſtimatur, nec temere ſine aliqua reprehen/ſione tractatum. Haud ullo in genere uenia iuſtior eſt, ſi modo minime mirum eſt, hominem genitum nó omnia humana no/ 40 uiſſe. Quapropter autorẽ neminẽ unum ſequar, ſed ut quencꝙ uerißimum in quacꝙ parte arbitrabor. Quoniam cómune fer/mè omnibus fuit, ut eos quiſcꝙ diligẽtiſsime ſitus diceret, in qui bus ipſe prodebat, ideo nec culpabo aut coarguam quencꝙ. Locorum nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate cauſiſcꝙ dilatis in ſuas partes. Nunc enim ſermo de toto eſt. Quare ſic accipi uelim, ut ſi uidua fama ſua nomina, qualia fuere pri/mordio ante ullas res geſtas, nuncupentur, & ſit quædam in his nomẽclatura quidẽ, ſed mundi rerumcꝙ naturæ. Terrarum orbis uniuerſus in tres diuiditur partes, Europam, Aſiam, Africã. Origo ab occaſu ſolis & Gaditano freto, quà irrũpens oceanus Atlãticus

in

in maria interiora diffuditur. Hinc intrãti dextra Africa est, læua Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanais et Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinẽ, quas diximus, fauces oceani patẽt, quinq; M. in latitudinẽ, à uico Mellaria Hispaniæ ad promontoriũ Africæ Albũ, autore Turannio Gracula iuxta genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderũt, ubi minimũ vij. M. pass. ubi uero plurimũ, x. M. Tam modico ote, tam immensa æquorũ uastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculũ minuit. Frequentes quippe tæniæ candicãtis uadi, carinas territãt. Qua de causa limen interni maris multi eum locũ appellauere. Proxima aũt faucibus utrinq; impositi montes, coercẽt claustra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborũ Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ 10 colũnas eius dei uocãt, creduntq; perfossas exclusa antea admisisse maria, & rerum naturæ mutasse faciẽ.

De Europa. Cap. I

PRimum ergo de Europa altrice uictoris omniũ gentiũ populi, longeq; terrarũ pulcherrima, quam pleriq; merito non tertiã portionẽ fecere, uerũ æquã, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretum uniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc, quod dictũ est, spatio Atlanticum mare infundens, & auido meatu terras, quæcunq; uenientẽ expauere, demergẽs, resistentes quoq; flexuoso littorũ anfractu lãbit, Europã uel maxime recessib. crebris excauãs, sed in quatuor præcipue sinus: Quorũ primus à Calpe Hispaniæ extimo (ut dictũ est) mõte, Locros & Brutiũ usq; promõtoriũ immẽso ambitu flectitur. In eo prima Hispania terrarũ est, ulterior appellata. Eadẽ Bætica. Mox à fine Vrgitano 20 citerior, eadẽq; Tarraconẽsis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas per longitudinẽ prouincias diuiditur. Siquidẽ Bæticæ latere septentrionali prętẽditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modo se in stagna fundẽs, modo in angustias resorbẽs, aut in totum cuniculis cõdens, & sæpius nasci gaudẽs, in Atlanticum oceanũ effunditur. Tarraconẽsis aũt affixa Pyrenæo, totoq; eius latere decurrẽs, & simul ad Gallicũ oceanũ Iberico à mari trãsuersa se pandẽs, Solorio mõte & Oretanis iugis Carpetanisq; & Asturũ, à Bætica atq; Lusitania distinguit. Bætica à flumine eam mediam secante cognominata, cunctas prouinciarũ diuiti cultu, & quodã fertili ac peculiari nitore præcedit. Iuridici cõuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubẽsis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero clxxv. In ijs coloniæ viij. municipia viij. Latio anti 30 quitus donata xxix. libertate vi. fœdere ij. stipendiaria cxx. Ex his digna memoratu, aut latiali sermone dictu facilia, à flumina Ana littore oceani oppidũ Ossonoba, Lusturia cognominatũ. Interfluẽtes Luxia & Vriũ. Mariani mõtes. Bætis fluuius. Littus Corẽse inflexo sinu. Cuius ex aduerso Gades inter insulas dicẽdæ. Promontoriũ Iunonis. Portus Besippo. Oppida Belon, Mellaria. Fretũ ex Atlãtico mari. Carteia, Tartessos à Græcis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidũ Barbesula cũ fluuio. Item Salduba oppidũ, Suel, Malacha cum fluuio fœderatorũ. Dein Menoba cũ fluuio. Sextifirmiũ, cognomine Iuliũ. Sexi & Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam uniuersam originis Pœnorũ existimauit M. Agrippa. Ab Ana aũt Atlãtico oceano obuersa Bastulorũ Turdulorũq; est. In uniuersam Hispaniã M. Varro peruenisse Iberos & Persas, & Phœnicas, Cel 40 tasq; & Pœnos tradit. Lusum enĩ Liberi patris ac Lysam cũ eo bacchantẽ, nomẽ dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectũ eius uniuersæ. At quæ de Hercule ac Pyrene uel Saturno tradunẽ, fabulosa in primis arbitror. Bætis in Tarraconẽsi prouincia, nõ ut aliqui dixere Mẽtesa oppido, sed Tygensi exoriẽs saltu, iuxta quẽ Tader fluuius, qui Carthaginẽsem agrũ rigat, Ilorci refugit Scipionis rogũ: uersusq; in occasum, Oceanũ Atlanticũ prouinciã adoptans petit, modicus primo, sed multorũ fluminũ capax, quib. ipse famã aquasq; aufert. Bæticæ primum ab Ossigetania infusus, amœno blãdus alueo, crebris dextra læuaq; accolitur oppidis. Celeberrima inter hũc & oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidẽtia, Virgao quæ Alba, Ebura quæ Cerealis. Eliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Astigi quod Iuliẽses, Vesci quod Fauentia,

Singilia

Singilia, Hegua, Arialdunum, Agla minor, Vbeda, Castra uinaria, Episibrium, Hippo noua, Illarco, Osca, Escua, Sucubo, Nuditanum, Tucci uetus, omnia Bastetaniæ uergentis ad mare. Conuētus uero Cordubensis circa flumen ipsum Ossigi, quod cognominatur Laconicum, Illiturgi quod Forumiulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & xiiij M. passuū remotū in mediterraneo Obulco, quod pōtificense appellatur. Mox Ripepora fœderatorū, Sacili, Martialiū Onoba. Et dextra Corduba, colonia patritia cognominata, inde primum nauigabili Bęti. Oppida Carbulo, Decuma: fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida Hispalensis conuentus, Celtiaca, Vacamana, Acria, Ilipa cognomine Italica. Et à leua Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia, Vergentum, quod Iulij genitor, Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba, & ipse à dextro latere infusus. Ac inter æstuaria Bætis oppidū Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, colonia Asta, quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asida, quæ Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes. Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Ituci quæ uirtus Iulia, Attubi, quæ claritas Iulia, Vrso quę Genua urbanorū, inter quę fuit Munda cum Pompeij filio capta. Oppida libera, Astigi uetus, Ostippo. stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Illipula minor, Merucra, Sucrona, Obulcula, Oningis. Ab ora uenienti prope Menobā amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi. Quæ aūt regio à Bæti ad fluuium Anam tendit, extra prædicta Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidemq́ gentes: Celticos qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis cōuentus: Turdulos qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum uocabulis, quæ cognominibus in Bętica distinguntur: Seria quæ dicitur fama Iulia: Vertobrige, concordia Iulia: Segede restituta Iulia: contributa Iulia, Vcultuniacū, quæ & Turiga nunc est: Laconimurgi, constantia Iulia: Teresibus fortunales, & Callensibus Emanici. Præter hæc in celtica Acinipo, Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Sisapona, Serippo. Altera Beturia quā diximus Turdulorum & cōuentus Cordubensis, habet oppida nō ignobilia, Arsam, Mellariam, Mirobricam, regiones Osintigi, Sisaponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorū Regina, Latinorū Regia, Carisa cognomine Aurelia, Vria cognominata castrum Iuliū. Item Cęsaris Salutariēsis. stipendiaria, Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Besippo, Callet, Cappagū, Oleastro, Ituci, Brana, Sarguntia, Andorisippo. Longitudinē uniuersam eius prodidit M. Agrippa cccclxv. M. passuū, latitudinē cclvij. M. sed cum termini Carthaginē usq; procederent, quæ causa magnos errores cōputatione mensuræ sæpius parit. Et dum alibi mutato prouinciarū modo, alibi itinerum auctis & diminutis passibus, incubuere maria tam longo æuo, alibi processere littora, torsere se & fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde alijs exordium mensuræ est, & alià meatus: ita fit ut nulli duo concinant.

Bæticæ longitudo & latitudo. Cap. II

BAeticæ longitudo nunc à Castulonis oppidi fine Gadeis cccclxxv. M. & à Murgi maritima ora xxij. M. pass. amplior. Latitudo à Carteiana ora ccxxiiij. M. pass. Agrippam quidē in tanta uiri diligētia, prætereq́ in hoc opere cura, cum orbē terrarū urbi spectandū propositurus esset errasse quis credat, & cum eo diuū Augustū? Is nanq; complexam cum porticū ex destinatione & cōmentarijs M. Agrippæ à sorore eius inchoatā peregit.

Hispania citerior. Cap. III

CIterioris Hispaniæ sicut cōplurium prouinciarū aliquantū uetus forma mutata est, utpote cū Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo dccclxvi. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionē à se redacta testatus sit. Nūc uniuersa prouincia diuiditur in cōuentus septē, Carthaginiensem, Tarraconensem, Cæsaraugu

ſaraugnſtanum,Clunienſem,Aſturum,Lucēſem,Bracarum. Accedunt inſulæ,quarum mentione ſepoſita,præter ciuitates contributas alijs,prouincia ipſa ccxciiij. cõtinet oppi/ da. In ijs colonias xij. Oppida ciuium Romanorum xiij. Latinorũ ueterum xvij. fœdera torum unum,ſtipendiaria cxxxij. Primi in ora Baſtuli, poſt eos quo dicetur ordine intus recedẽtes Menteſani,Oretani,& ad Tagum Carpetani,iuxta eos Vaccei, Vectones, & Celtiberi,Arrebaci. Oppida oræ proxima, Vrci,adſcriptiũq; Bæticæ Barea, regio Maui tania,mox Deitania, Dein Conteſtania, Carthago noua,colonia: cuius à promontorio quod Saturni uocat̃,Cæſariã Mauritaniæ urbẽ clxxxvij. M. paſſ. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, Colonia immunis, Illici,unde Illicitanus ſinus, in eam contribuuntur 10 Icoſitani:mox Latinorũ Lucentũ, Dianium ſtipẽdiariũ, Sucro fluuius,& quondã oppi/ dum, Conteſtaniæ finis. Regio Edetana amœno prętendente ſe ſtagno ad Celtiberos recedẽs. Valentia Colonia iij. M. paſſ. à mari remota: flumẽ Durias: tantundẽ à mari Sa guntum ciuium Romanorũ oppidum,fide nobile: flumen Idubeda: regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili cõmercio diues,ortus in Cãtabris haud procul oppido Iuliobri ca,cccl. M. paſſ. fluens, nauiũ per. cdx. M. à Varia oppido capax,quẽ propter uniuerſam Hiſpaniam Græci appellauere Iberiam. Regio Coſletania, flumen Subi, colonia Tarra co Scipionum opus,ſicut Carthago Pœnorũ. Regio Ilergetum,oppidũ Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Poſt eos quo dicetur ordine intus recedentes radice Pyrenæi, Auſetani, Itani, Lacetani, Perq; Pyrenæum Cerretani, dein Vaſcões. In 20 ora aũt colonia Barcino,cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorũ, Betulo, Illu/ ro, Flumen Larnum, Blandæ: flumen Alba, Emporiæ: geminũ hoc, ueterũ incolarum, & Græcorum, qui Phoceẽſium fuere ſoboles: Flumẽ Tichis. Ab eo Pyrenæa Venus in la tere promontorij altero xl. M. Nunc per ſingulos cõuentus reddẽtur inſignia præter ſu/ pradicta. Tarracone diſceptant populi xliij. quorũ celeberrimi ciuium Romanorũ Der/ tuſani, Bigargitani. Latinorũ Auſetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, et qui Au guſtani, Sedetani, Gerundenſes, Geſſoriẽſes, Teari qui Iulienſes. Stipendiariorũ Aqui/ caldenſes, Onenſes, Betulonenſes. Cæſarauguſta colonia immunis amne Ibero affuſa, ubi oppidũ antea uocabatur Salduba, regiõis Sedetaniæ, recipit populos lij. Ex his ciui/ um Romanorũ Bellitanos, Celſenſes. Ex colonia Calaguritanos qui Naſcici cognomi/ 30 nantur. Ilerdenſes Surdaonũ gentis, iuxta quos Sycoris fluuius: Oſcenſes regionis Veſci taniæ, Turiaſonenſes. Latinorum ueterũ Caſcantenſes, Ergauicẽſes, Gracuritanos, Leo nicenſes, Oſigerdẽſes. Fœderatos Tarragenſes. Stipendiarios Arcobricenſes, Andolo genſes, Arocelitanos, Burſaonenſes, Calaguritanos, qui Fibularenſes cognominantur: Cõplutenſes, Carenſes, Cincenſes, Cortonenſes, Dammanitanos, Larnẽſes, Ilurſenſes, Spalenſes, Ilumberitanos, Lacetanos, Vibienſes, Pompelonenſes, Segienſes. Carthagi/ nem cõueniunt populi lxij. exceptis inſularũ incolis. Ex colonia Accitana Gemellenſes, & Libiſoſona cognomine Foroauguſtana, quib. duabus ius Italiæ datũ. Ex colonia Sa/ larienſe oppidani Latij ueteris Caſtulonenſes, qui Cæſari uenales appellantur. Setabita ni qui Auguſtani, Valerienſes. Stipendiariorum autem celeberrimi, Babanenſes, Baſti/ 40 tani, Cõſaburenſes, Dianenſes, Egeleſtani, Ilorcitani, Laminitani, Mẽteſani, qui & Ori/ tani, Menteſani, qui & Baſtuli, Oretani, qui & Germani cognominantur, caputq; Celti beriæ, Segobrigenſes, Carpetani, & Toletani Tago flumini impoſiti. Dein Viacienſes, Virgilienſes. In conuentum Clunienſem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Laba nenſes tantum nominare libeat, Turmodigi quatuor, in quibus Segiſamonẽſes, Segiſa/ maiulienſes. In eundem conuentũ Carietes & Vennenſes quinq; ciuitatibus uadũt, qua/ rum ſunt Velienſes. Eodem Pelendones Celtiberorũ quatuor populis, quorũ Numanti ni fuere clari: ſicut in Vaccæorum xviij. ciuitatibus Intercatienſes, Pallãtini, Lacobricẽſes, Caucenſes. Nam in Cantabricis quatuor populis Iuliobrica ſola memoratur: In Autri/ gonum decem ciuitatibus Tritium, & Viroueſca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua.

Horum

Horum sex oppida, Saguntia & Vxama, quæ nomina crebro alijs in locis usurpantur, preterea Sagouia, & noua Augusta, Termes, ipsaq; Clunia Celtiberię finis. Ad oceanũ reliqua uergũt, Varduliq; ex prædictis & Cãtabri. Iũgunt his Asturũ XII. populi, diuisi in Augustanos Asturica urbe magnifica. In ijs sunt Giguri, Pesici, Lancienses, Zoelæ, Numerus omĩs multitudinis ad CCXL. M. liberorũ capitũ. Lucensis cõuentus populorũ est XVI. præter Celticos & Lebunos ignobilium ac barbaræ appellationis, sed liberorũ capitum fermè CLXVI. M. Simili modo Bracarum XXIIII. ciuitates CCLXXV. M. capitum, ex quib. præter ipsos Bracaros Vibali, Celerini, Galleci, Aequesilici, Querquerni citra fastidium nominenẽ. Longitudo citerioris Hispaniæ est ad finẽ Castulonis à Pyrenęo, sexcenta septẽ M. pass. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad littus Olarsonis CCCVII, Et radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustijs inter duo maria, paulatim deinde se pandens, quà cõtingit ulteriorẽ Hispaniã, tãtundem & amplius latitudini adijcit. Metallis, plũbi, ferri, æris, argenti, auri, tota fermè Hispania scatet, Citerior & specularib. lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapidicinæ. Vniuersæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis Reipub. Latij ius tribuit. Pyrenæi montes Hispanias Galliasq; disterminant, promontorijs in duo diuersa maria proiectis.

Narbonensis prouincia. Cap. IIII

NArbonensis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Bracata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, alpiumq; saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua uero Gallia latere septentrionali, montibus Cebenna et Iura: agrorum cultu, uirorum morumq; dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarũ postferenda, breuiterq; Italia uerius q̃ prouincia. In ora regio Sardonum, intusq; Consuaranorum Flumina Telin & Obrin. Oppida, Illiberis, magnæ quondam urbis tenue uestigium, Ruscino Latinorũ, flumen Atax è Pyrenæo Rubrensem permeãs lacum: Narbo Martius, decumanorũ Colonia XII. M. pass. à mari distans. Flumina, Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentib. stagnis, Agatha quondam Massiliensiũ, & regio Volcarum Tectosagum: atq; ubi Rhoda Rhodiorũ fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus fluuius, ex alpibus se rapiens per Lemanum lacum, segnemq; deferens Ararim, nec minus seipso torrentẽ Isaram, & Druentiã. Libyca apellantur duo eius ora modica. Ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum, tertium idemq; amplissimum Massalioticũ. Sunt autores, & Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse, ultra fossam ex Rhodano centũ passuũ, Marij opere & nomine insigne stagnũ: Astromela oppidũ, maritima Auaticorũ, superq; campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anataliorũ, & intus Desuuiatium, Cauarumq;. Rursus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, & Segouellaunorum, mox Allobrogum, ac in ora Massilia Græcorum Phocensium fœderata. Promontorium Citharista, portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supraq; Verucini. In ora autem hac Athenopolis Massiliensium: Forum Iulij Octauianorum colonia, quæ Pacensis appellatur, & classica: amnis in ea Argẽteus. Regio Oxybiorum, Ligaunorumq;, super quos Suebri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinũ Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex alpium monte Cema profusus. In mediterraneo colonia Arelate sextanorum, Bliteræ septumanorum, Arausio secundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida latina, Aquæ sextiæ Salyorum, Auennio Cauarum, Aptaiulia, Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba Heluorum, Augusta Tricastinorũ: Anatilia, Aeria, Bormannico, Macina, Cabellio, Carcasum, Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, Meminorum: Cenicenses, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur, Forum Voconij, Glanum, Liuij, Luteuani, qui & Foronerotienses, Nemausum Arecomicorum, Piscenæ, Ruteni, Sanagẽses, Tolosani, Tectosagi Aquitaniæ contermini. Tascodunitari, Cononienses, Vmbranici: Vocontiorũ ciuitatis fœderatæ duo

capita

capita, Vasco & lucus Augusti. Oppida uero ignobilia xix. sicut xxiiij. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulae Galba imperator ex inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios, quorũ oppidum Dinia. Longitudinẽ prouinciae Narbonensis ccclxx. M. p. Agrippa tradit, latitudinem ccxl viij.

Italia, Tiberis, Roma, Campania. Cap. V

ITalia dehinc, primique eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latiũ, ubi Tiberina ostia & Roma terrarũ caput xvi. p. interuallo à mari. Volscorum postea littus & Campaniae, Picentinum inde, ac Lucanum Brutiumque: quò longissime in meridiem, ab alpium penè lunaris iugis, in maria excurrit Italia. Ab eo Graeciae ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Tusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breuiter atque in transcursu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadẽ & parẽs, numine deûm electa, quae coelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret: & tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterque una cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Vrbs Roma, uel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniae ora per se, felixque illa ac beata amoenitas? ut palàm sit, uno in loco gaudẽtis opus esse naturae. Iam uero tota ea uitalis ac perennis salubritatis coeli tẽperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montiũ afflatus, tanta frugum & uitiũ olearumque fertilitas, tam nobilia pecori uellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipsa auide in maria procurrens. Neque ingenia ritusque ac uiros, & lingua manuque superatas cõmemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere Graeci, genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Graeciã magnam. Nimirum id quod in mentione coeli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum quaeso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari. Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior quàm latitudine, in laeua se flectens cacumine, & Amazonicae figura desinens parmae, ubi à medio excursu Cocinthos uocatũ, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetrã dextera, Laciniũ sinistra. Pater longitudine ab alpino fine praetoriae Augustae per Vrbem Capuamque cursu meante Rhegium oppidum in humero eius situm, à quo ueluti ceruicis incipit flexus, decies centena & uiginti M. passuum: multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi uideretur. Latitudo eius uaria est, ccccx. milium inter duo maria, inferũ & superum, amnesque Varum atque Arsiam: mediae atque fermè circa urbem Romam ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia cxxxvi. & paulo minus à Castro nouo Adriatici maris Alsium ad Tuscum aequor, haud ullo in loco cc. in latitudinem excedens. Vniuersae autem ambitus à Varo ad Arsiam $\overline{xxx}$. M. pass. lviij. efficit. Abest à circumdatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis c. M. pass. Ab Epiro & Illyrico l. Ab Africa minus cc. ut autor affirmat Varro. Ab Sardinia cxx. M. Ab Sicilia M. d. A Corcyra minus lxx. Ab Issa l. Incedit per maria coeli regione ad meridiem quidem: sed si quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum eius urbesque enumerabimus. Qua in re praefari necessarium est, autorem nos diuum Augustum secuturos, descriptionemque ab eo factam Italiae totius in regiones xi. sed ordine eo qui littorum tractu fiet: urbium quidem uicinitates oratione utique praepropera seruari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas eiusdem nos secuturos, coloniarũ mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originesque persequi

facile est, Ingaunis Ligunbus (ut cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Va ro Nicæa oppidum à Massiliensibus conditum. Fluuius Pado: alpes, populiq; inalpini multis nominibus, sed maxime capillati: oppidum Vediantiorũ ciuitatis Cemelion, portus Herculis Monœci, Ligustica ora. Ligurum celeberrimi ultra alpes Sallyi, Deceates, Oxybij: citra Veneni, & Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Casmonates, Veliates, & quorũ oppida in ora proxima dicemus. Flumen Rutuba, oppidum albium Intemeliũ, flumen Merula, oppidum Albingaunũ, portus uadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segesta Tiguliorum, flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem supradictorum omnium Apenninus mons Italiæ amplissimus, perpetuis iugis ab alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditissimũ, omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Trira, Barderate, Industria, Polentia, Carrea quod Potentia cognominatur, Forofului quod Valentinũ, Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Asta, aquis Statyellorum. Hæc regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram ccxi. M. p. Adnectitur septima in qua Hetruria est ab amne Macra, ipsa mutatis sæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelasgi. Hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à sacrifico ritu lingua Græcorum Thusci sunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiorq; Pisæ inter amnes Auserem & Arnum ortæ à Pelope Pisisq;, siue Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecina, Populonium Hetruscorum quondam hoc tantum in littore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ portusq; Telamon, Cossa, Volcientium à populo Romano deducta, Grauiscæ, Castrum nouũ, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipsum Cære intus M. pass quatuor, Agylla à Pelasgis conditoribus dictum: Alsium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiiij. M. pass. Intus coloniæ, Falisca Argis orta (ut autor est Cato) quæ cognominatur Hetruscorum, Lucus Feroniæ, Rusellana, Senensis, Sutrina. De cætero Aretini ueteres, Aretini fidentiores, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini ueteres, Fluentini præfluẽti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinũ, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, præfectura claudia Foroclodij, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui antè Aurinini uocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani cognomine Hetrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum ueterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis antea Tybris appellat⁹, & prius Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primo, nec nisi piscinis corriuatus, emissusq; nauigabilis, sicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorũ ita conceptu dierũ, si non adiuuent imbres: sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem præterquã trabibus uerius quàm ratibus longe meabilis fertur, per cl. M. passuum nõ procul Tiferno Perusia & Ocriculo, Hetruriã ab Vmbris ac Sabinis, mox citra xiij. M. pass. urbis Veientem agrũ à Crustumino, dein Fidenate, Latinumq; à Vaticano dirimens: sed infra Aretinũ Glanim duobus & xl. fluuijs auctus, præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbem perductis: & ideo quamlibet magnarũ nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentiũ mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur aspiciturq; uillis. Nulliq; fluuiorum minus licet inclusis utrinq; lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanq; creber ac subitis incremẽtis, & nusquã magis aquis quàm in ipsa urbe stagnantibus. Quinimò uates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus uerius quàm sæuus. Latium antiquũ à Tiberi Circeios seruatũ est M. p. L. longitudine. Tam tenues primordio imperij fuere radices. Coloniæ

sæpe

sæpe mutatis tenuere alij alijs tẽporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen modo Latij processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iouis indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia. Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeij quondam insula immenso quidem mari circundata (ut creditur Homero) at nunc planicie. Mirum est quod hac de re tradere hominũ notitiæ possumus. Theophrastus, q primus externorũ aliqua de Romanis diligẽtius scripsit (nam Theopompus, ante quẽ nemo mentionẽ habuit, urbem duntaxat à Gallis captã dixit:
10 Clitarchus ab eo proximus, legationẽ tantum ad Alexandrũ missam) hic iam plusquam & fama, Circeiorũ insulę & mensurã posuit stadia lxxx. in eo uolumine quod scripsit Nicodoro Atheniensiũ magistratui, q fuit urbis nostræ ccccl x. anno. Quicquid est ergo terrarũ præter x. M.p. prope ambitus, adnexũ insulæ. Post eum annũ accessit Italiæ aliud miraculũ: A Circeijs palus Pomtina est, quem locũ xxiij. urbiũ fuisse Mutianus ter cõsul ꝓdidit: Dein flumen Vfens, supra q̃d Tarracina oppidũ, lingua Volscorũ Anxur dictũ: & ubi fuere Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidũ Formiæ, Hormię dictũ, ut existimauere, antiqua Læstrygonũ sedes. Vltra fuit oppidũ Pyræ. Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa Glanico appellato. Oppidũ Sinuessa extremũ in adiecto Latio, quam quidã Sinopen dixere uocitatã. Hinc felix illa
20 Campania est. Ab hoc sinu incipiũt uitiferi colles, & temulẽtia nobilis succo ꝑ oẽs terras inclyto, atq; (ut ueteres dixere) summũ Liberi patris cũ Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtenduntᷣ agri. His iunguntᷣ Falerni, Caleni. Dein cõsurgũt Massici, Gaurani, Surrentiniq; montes. Ibi Laborini campi sternuntᷣ, & in delicias alicæ politᷣ messis. Hæc littora fontibus calidis rigantur: prętereq; cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquã generosior oleæ liquor. Et hoc quoq; certamen humanæ uoluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius, Vulturnũ oppidum cum amne, Liternũ, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarũ, Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: postq; Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis uicina. Littore autem
30 hoc Neapolis, Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeij: haud procul spectante monte Vesuuio, alluẽte uero Sarno amne, ager Nucerinus: & ix. M. passuũ à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam sede. nauigatio à Circeis duodeoctoginta M. passuũ patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ, Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida Abellinũ, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Afulani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni. Et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, Calatiæ, Casinum, Calenũ, Capitulum, Cernetũ, Cernetani qui Mariani cognominantᷣ: Corani à Dardano Troiano
40 orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano Foropopuliẽses. Ex Falerno Frusinates, Ferẽtinates, Freginates, Fabraterni ueteres, Fabraterni noui, Ficolẽses, Fregellani, Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani, qui & Latinates uocantᷣ, Ilionenses, Lauinij, Norbani, Nomentani, Prenestini, urbe quondã Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrẽses, Vluernates, superq; Roma ipsa: cuius nomen alterũ dicere, arcanis ceremoniarũ nefas habetᷣ: optimaq; & salutari fide abolitum enunciauit Valerius Soranus, luitq; mox pœnas. Non alienũ uidetur inserere hoc loco exemplũ religionis antiquæ, ob hoc maxime silentiũ institutæ. Nanq; diua Angerona, cui sacrificatur ad diem xij. Cal. Ianuarij, ore obligato obsignatoq; simu

lacrum habet. Vrbem tris portas habentē Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradētibus credamus) quatuor. Moenia eius collegere ambitu, imperatoribus censoribusq; Vespasianis anno cōdite dcccxxviij. pass. xiij. M. cc. Complexa montes vij. ipsa diuiditur in regiones xiiij. Compita larum cclxv. eiusdem spatij mensura currente à miliario in capite Ro. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero xxxvij. ita ut xij. portæ semel numerentur, prætereanturq; ex ueteribus vij. quæ esse desierunt. Efficit passuum per directum xxx. M. dcc. lxv. Ad extrema uero tectorum cum castris prætorijs ab eodem miliario per uicos omnium uiarum mensura colligit paulo amplius lxx. M. pass. Quò si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æstimationem concipiat, fateaturq; nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei cōparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanq; eum muris æquauit, quà maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi q; expatiantia tecta multas addidere urbes. In prima regione præterea fuere, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politoriū, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumeriū, Ameriola, Medullia, Corniculū, Saturnia, ubi nunc Roma est: Antipolis quod nūc Ianiculū in parte Romę: Antemnæ, Cameriū, Collatia, Amiternū, Norbe, Sulmo. & cū his carnē in monte Albano soliti accipere populi Albēses, Albani, Aesolani. Aciēses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretij, Hortenses, Latiniēses, Lōgulani, Manates, Macrales, Mutucumēses, Muniēses, Numiniēses, Ollicolani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolēses, Toleriēses, Tutienses, Vimitellarij, Veliēses, Venetulani, Vitellēses. Ita ex antiq; Latio liij. populi interiere sine uestigijs. In Cāpano aūt agro Stabię oppidū fuere usq; ad Cn. Pōpeiū, & L. Carbonē coss. pridie Cal. Maij. quo die L. Sylla legatus bello sociali id deleuit, qđ nūc in uillas abijt. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis Casilini reliquiæ. Præterea autor est Antias, oppidū Latinorū Apiolas captū à L. Tarquinio rege, ex cuius præda Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarū amnem xxx. M. p. ager Picentinus fuit, Tuscorum tēplo Iunonis Argiuæ sub Iasone cōdito insignis. Intus oppidū Salerni, Picētia. A Silaro regio tertia & ager Lucan⁹ Brutiusq; incipit, nec ibi rara īcolarū mutatiōe. Tenuerunt eā Pelasgi, Oenotrij, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maxime populi, nouissime Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppida Pæstum Græcis Posidonia appellatū, sinus Pæstanus, oppidū Helia, quæ nunc Velia. Promontoriū Palinurū: à quo sinu recedente traiectus ad columnā Rhegiā c. M. p. Proximū aūt huic flumen Melphes. Oppidū Buxentū græcè Pyxūs, Laus amnis: fuit & oppidū eodem nomine. Ab eo Brutiū littus, oppidū Blanda, flumen Batū, portus Parthenius Phocēsiū, sinus Vibonēsis, locus Clampetiæ, oppidū Tempsa à Græcis Temese dictū, & Crotoniensiū Terina, sinusq; ingens Terinęus. Oppidū Cōsentia. Intus in peninsula fluuius Acheron à quo oppidani Acherontini. Hippo quod nunc Vibonem Valentiā appellamus. Portus Herculis, Metaurus amnis. Tauraniū oppidū, portus Orestis & Medua. Oppidū Scylleū. Cratæis fluuius, mater (ut dixere) Scyllę. Dein columna Rhegia: Siculū fretū: ac duo aduersa ꝓmontoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorū xij. stadiorū interuallo. Vnde Rhegiū xij. M. d. pass. Inde Apēnini sylua, promontoriū Leucopetra xij. M. p. ab ea Locri cognominati à promontorio Zephyrio, absunt à Silaro ccciij. M p. Et includitur Europæ sinus primus, in eoq; maria nuncupant: unde irrumpit Atlanticū. ab alijs magnū: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanū fretum: cum intrauit, Hispanum quatenus Hispanias alluit: ab alijs Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicū ante Narbonensem prouinciam, hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliā insulam, Tuscūquod ex Græcis alij Notium, alij Tyrrhenū, è nostris plurimi inferum uocant. Vltra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes aūt inter ostium oceani & Sardiniam quicquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenū. Ab hac Cretā usq; Siculum. Ab ea Creticū. Insulæ per hæc maria

tia primæ omnium Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus uocatur utraq; ciuitate fœderata angusto freto interfluēte, patent xlij. M. pass. Absunt à Dianio septin gentis stadijs, totidem Dianium per cōtinentem à Carthagine noua. Tantundem à Pi tyusis in altū, Baleares duæ, & Sucronem uersus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Maior. c. M. passuū longitudine: circuitu uero ccclxxx. M. op pida habet ciuium Romanorū Palmam & Pollentiam, latina Cinium & Cunici, & fœ deratum Bochri fuit. Ab ea xxx. M. p. distat minor, longitudine lx. M circuitu cl. M. pass. ciuitates habet, Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore xij. M. pass. in altum abest Capraria, insidiosa naufragijs, & è regione Palmæ urbis Menariæ ac Tiquadra, &
10 parua Annibalis. Ebusi terrā serpētes fugat, Colubrariç parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terrā inferentibus: Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliæ xx. fermè paruæ mari uadoso. Galliæ aūt ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ Blascon uocatur, tres Stœchades à uicinis Massi liensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis uocabulis, Proten & Me sen, quæ & Pomponiana uocaē, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

De Corsica. Cap. VI

IN Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellauere, sed Tusco propior, à septentrione in meridiem proiecta, longa pass. cl. M. lata maiore ex parte l. Circuitu
20 cccxxij. M. Abest à uadis Volaterranis lxij. M. p. Ciuitates habet xxxiij. & colonias Ma rianā à C. Mario deductā, Aleriā à dictatore Sylla. Citra est Oglasa: intra uero lx. M. passuum à Corsica, Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideoq; nauigijs fallax. Amplior Vrgo & Capraria, quam Græci Aegilon dixere. Item Egilium & Dianiū quam Artemi siam, ambæ contra Cosanū littus: & paruæ, Menaria, Colubraria, Venaria: Illua cū fer ri metallis, circuitu c. M. à Populonia x. à Græcis Aethalia dicta. Ab ea Planasia xxxix. M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, & aduersū Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta non ab Aeneæ nutri ce, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa à statione nauium Aeneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecusa, non à simiarum multitudine (ut aliqui existimauere)
30 sed à figlinis doliariorum. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrēto viij. M. passuum distantes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu xl. M. pass. Leuco thea, Extraq; conspectum, pelagus Africum attingens Sardinia, minus ix. M. passuum à Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis paruis, quæ Cunicula riæ appellantur, itemq; Phintonis fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

De Sardinia. Cap. VII

SArdinia ab oriente patens, clxxxviij. M. pass. ab occidēte, clxx. M. à meridie, lxxiiij. M. à septentrione, cxxij. circuitu, dlx. M. abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta milia, à Gadibus quatuordecies centena. Habet & à Gorditano promontorio duas insulas quæ uocanē Herculis, à Sulchensi Enosin, à Caralitano Ficariam. Quidam
40 haud procul ab ea etiā Beleridas ponunt & Collodem, & quam uocāt Heras lutra. Ce leberrimi in ea populorum Ilienses, Balati, Corsi. Oppidorū xiiij. Sulchitani, Valentini, Neapolitani, Bocenses, Caralitani ciuiū Romanorū, & Norenses. Colonia aūt una, quæ uocatur ad turrim Libysonis. Sardiniā ipsam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine uestigij. Cōtra Pæstanū sinū Leucasia est, à Si rene ibi sepulta appellata. Cōtra Veliā, Pontia, & Iscia, utraeq; uno nomine Oenotrides, argumentū possessæ ab Oenotrijs Italiæ: & contra Vibonem paruæ, quæ uocanē Itha cesiæ, Vlixis specula.

De Sicilia. Cap. VIII

VErum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, ut autor est Agrippa, dcxviij. M.

paſſ. quondã Brutio agro cohærens, mox interfuſo mari auulſa xij. M. in longitudinem freto: in latitudinem aũt M.d.p iuxta columnã Rhegiam. Ab hoc dehiſcẽdi argumẽto, Rhegiũ Græci nomẽ dedere oppido, in margine Italię ſito. In eo freto eſt ſcopulus Scylla, item Charybdis, mare uorticoſum, ambo clara ſæuitia. Ipſius Triquetræ, ut diximus, promontoriũ Pelorus uocatur, aduerſus Scyllam uergens in Italiam, Pachynũ in Græciam, cxliiij. M. ab eo diſtante Peloponneſo: Lilybæũ in Africam clxxx. M. interuallo à Mercurij promontorio: & à Caralitano Sardiniæ cxx. M. Inter ſe aũt hæc promontoria ac latera diſtãt his ſpatijs. Terreno itinere à Peloro Pachynum clxvi. M. paſſ. Inde Lilybæum cc. M. Inde Pelorum clxx. M. Colonię ibi urbes ac ciuitates lxxij. A Peloro mare Ionium ora ſpectante, oppidũ Meſſana ciuiũ Ro. qui Mamertini uocant̃. Promontoriũ Drepanũ, colonia Taurominiũ, quæ antea Naxos, flumẽ Aſines, mõs Aetna nocturnis mirus incendijs. Crater eius patet ambitu ſtad. xx. Fauilla Taurominiũ & Catanã uſq; peruenit feruens, fragor uero ad Maronẽ & gemellos colles. Scopuli tres Cyclopũ, portus Vlixis, colonia Catana. Flumina Symethum, Terias, Intus Læſtrygonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis Pantagies. Colonia Syracuſæ, cũ fonte Arethuſa. Quanquã & Temenitis, & Archidemia, & Magæa, & Cyane, & Milichie fontes in Syracuſano potantur agro. Portus Nauſtathmus, flumen Elorum, promontoriũ Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumen Hirminiũ, oppidũ Camarina, fluuius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum noſtri dixere. Thermæ colonia, amnes Atys & Hypſa, Selinûs oppidum. Lilybæum ab eo promontoriũ. Drepana, mons Eryx. Oppida Panhormũ, Solûs, Himera cum fluuio, Cephalœdis, Aluntium, Agathirnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & unde cœpimus Pelorus. Intus latinæ conditionis Centuripini, Netini, Segeſtani: ſtipẽdiarij, Aſſorini, Aetnẽſes, Agyrini, Aceſtei, Acrenſes, Bidini, Citarij, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Eceſtiẽſes, Erycini, Entellini, Etini, Edini, Enguini, Gelani, Galathani, Haleſini, Hennẽſes, Hyblenſes, Herbitẽſes, Herbeſſenſes, Herbulẽſes, Halicyenſes, Hadranitani, Imacarenſes, Ichanenſes, Ietenſes, Mutuſtratini, Magellini, Murgentini, Mutyenſes, Menanini, Naxij, Noœni, Petrini, Paropini, Pinthienſes, Semellitani, Scherini, Selinuntij, Symethij, Talarenſes, Tiſſinenſes, Triocalini, Tiraciẽſes, Zanclæi Meſſeniorũ in Siculo freto. Inſulæ ſunt in Africam uerſæ, Gaulos, Melita à Camerina lxxxiiij. M. paſſ. à Lilybæo cxiij. Coſyra, Hieroneſos, Cæne, Galatha, Lopaduſa, Aethuſa, quam alij Aeguſam ſcripſerũt, Bucinna, & à Solunte lxxv. M. Oſteodes, contraq; Paropinos Vſtica. Citra uero Siciliam ex aduerſo Metauri amnis xij. milibus fermè paſſ. ab Italia, vij. Aeoliæ appellatæ. Eædem Lipareorum & Hephæſtiades à Græcis, à noſtris Vulcani, Aeoliæ, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat.

De Lipara. Cap. IX

Lipara cum ciuiũ Ro. oppido, dicta à Liparo rege, qui ſucceſsit Aeolo, antea Milogonis uel Meligunis uocitata, abeſt xij. M.p. ab Italia, ipſa circuitu paulo minori. Inter hanc & Siciliã altera, antea Theraſia appellata, nunc Hiera, quia ſacra Vulcano eſt, colle in ea nocturnas euomente flãmas. Tertia Strongyle, à Lipara M. paſſ. ad exortum ſolis uergens, in qua regnauit Aeolus, quæ à Lipara liquidiore flamma tantum differt: e cuius fumo, quinã flaturi ſint uenti, in triduũ prædicere incolæ tradunt̃: unde uentos Aeolo paruiſſe exiſtimatũ. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericuſa, Sexta Phœnicuſa, pabulo proximarũ relicta. Nouiſsima, eademq; minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ ſinu.

De Locris Italiæ fronte. Cap. X

A Locris Italiæ frons incipit, magna Græcia appellata, in tres ſinus recedẽs Auſonij maris, quoniam Auſones tenuere primi: patet octoginta duo M. paſſ. ut autor eſt Varro. Plerìq; lxxij. M. fecere. In ea ora flumina innumera, ſed memoratu digna à Locris Sagra, & ueſtigia oppidi Caulonis, Myſtia, Conſilinũ caſtrũ, Cocinthũ, quod eſſe longiſsimũ Italiæ promontoriũ aliqui exiſtimãt. Dein ſinus, & Scylacæũ, Scylletiũ Athenienſibus

ensibus cum conderet dictum: quem locum occurrens Terinæus sinus peninsulã efficit: & in ea portus, qui uocatur castra Annibalis, nusquam angustiore Italia. xx. M. p. latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adijcere Siciliæ noluit. Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x. M. p. à terra Dioscoron, altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: præterea tres Sirenussæ, Meloessa. Ipsum à Caulone abesse lxx. milibus pass. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ sinus. Cap. XI

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest lxxv. M. p. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurium inter duos amnes Crathin & Sybarin, ubi fuit urbs eodẽ nomine. Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclea, aliquando Siris uocitata. Flumina Acalandrum, Casuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Bruttiorum Aprustani tantũ. Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potẽtini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iungũtur. Prætereà interisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et Pandosiam Lucanorũ urbem fuisse Theopõpus, in qua Alexander Epirotes occubuerit. Cõnectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. sinu qui Tarẽtinus appellatur, ab oppido Laconũ in recessu hoc intimo sito, cõtributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest cxxxvi. M. p. à Lacinio promontorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittẽs. Græci Messapiam à duce appellauere: & ante Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salentino agro inter promontoria c. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundusium terreno itinere xxxij. M. pass. patet, multoque breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora uero Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa lxij. M. pass. à Tarento. Inde xxxij. M. promontorium, quod Acran Iapigiam uocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, & Hydruntum decem ac nouem M. p. ad discrimen Ionij & Adriatici maris, qua in Græciam breuissimus transitus. Ex aduerso Apollonia oppidum, latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc interuallum pedestri cõtinuare transitu pontibus iactis, primum Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eum M. Varro, cum classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrunque aliæ impediere curæ. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertiũ. Portus Tarentinus. statio militum Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium l. M. pass. ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac uelut certiore transitũ, sicuti longiore, excipiẽte Illyrica urbe Dyrrachio ccxx. M. traiectu. Brundisio cõterminus Pediculorũ ager. ix. adulescentes totidemque uirgines ab Illyrijs tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rhudia, Egnatia, Barion, ante Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia: amnes, Pactius, Aufidus ex Hirpinis mõtibus Canusium præfluẽs. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum, Sipontum, Vria: amnis Cerbalus, Dauniorũ finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, à Salentino siue Iapygio ccxxxiiij. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum. Itemque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani à duce Græcis: Lucani, subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ, Luceria, Venusia: Oppida Canusium, Harpi aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argiripa dictum. Diomedes ibi deleuit gẽtes Monadorũ, Dardorumque, & urbes duas, quæ in prouerbij ludicrũ uertere, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorũ colonia una Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. Auseculani, Aqui

ni,Aquiloni,Abellinates cognomine Protropi,Compſani,Caudini,Ligures qui cogno minantur Corneliani,& qui Bebiani,Veſcellani,Deculani,Aletrini,Abellinates cogno minati Marſi,Atrani,Accani,Alfellani,Attinates,Arpani,Borcani,Collatini, Corinẽ ſes,& nobiles clade Romana Cannẽſes,Dirini,Forẽtani,Genuſini,Hordoniẽſes,Hyri ni,Larinates,cognoīe Frẽtani,Metinates,ex Gargano Mateolani,Neritini, Matini,Ru buſtini,Syluini,Strapellini,Turmãtini,Vibinates,Venuſini, Vlurtini. Calabrorũ me diterranei,Aegetini,Apameſtini,Argẽtini,Butũtinẽſes,Deciani, Brũbeſtini,Norbanẽ ſes, Palionenſes, Sturnini,Tutini.Salentinorũ,Aletini,Baſterbini,Neretini, Valentini, Veretini.

Regio Italiæ quarta. Cap. XII

SEquitur regio quarta gentium uel fortiſſimarum Italiæ. In ora Frentanorum à Tifer no flumen Trinium portuoſum.Oppida,Hiſtoniũ,Buca,Ortona,Aternus amnis. Intus Anxani cognoīe Frentani , Carentini ſupernates , & infernates, Lanuẽſes: Mar rucinorum Teatini:Pelignorum Corfinienſes,Superęquani,Sulmonenſes: Marſorum Anxantini,Atinates,Fucẽtes,Lucẽſes,Maruuij, Albenſium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorũ Cliternini,Carſeolani: Veſtinorum Angulani,Pinnenſes,Peltuinates, quibus iunguntur Auſinates ciſmõtani : Samnitium,quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere,colonia Bouianum uetus,& alterũ cognomine Vndecumanorum.Aufidenates, Eſernini,Fagi,Fugali,Ficolenſes,Sepinates,Treuẽtinates:Sabinorum Amiternini,Cu renſes,Forum Decij,Forum nouum,Fidenates,Interamnates,Nurſini,Nomẽtani, Rea tini, Trebulani,qui cognominatur Mutuſcæi,& qui Suffenates,Tibuttes, Tarinates.In hoc ſitu ex Aequiculis interiere Comini , Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus autor eſt,lacu Fucino hauſtum Marſorum oppidum Archippe,conditum à Marſya duce Ly dorum:item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini(ut quidã exiſtimauere)à religione & deorum cultu Seuini appellati, Velinos accolunt lacus,roſci dis collibus . Nar amnis exhaurit illos ſulphureis aquis . Tiberim ex his petens replet, è monte Fiſcello labens,iuxta Vacunę nemora & Reate in eoſdẽ cõditus.At ex alia parte Anio,in monte Trebanorum ortus,lacus tris amœnitate nobiles,qui nomẽ dedere Sub laqueo,defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet̃ inſula, Italiæ umbilicũ eſſe M. Varro tradit.Infra Sabinos Latium eſt,à latere Picenum, à tergo Vm bria, Apennini iugis Sabinos utrinq; uallantibus.

Quinta regio Cap. XIII

QVinta regio Piceni eſt,quondam uberrimæ multitudinis.cclx.M.Picentium in fi dem po.Ro.uenere. Orti ſunt à Sabinis uoto uere ſacro. Tenuere ab Aterno amne ubi nunc ager Adrianus,& Adria colonia, à mari vij.M.p.flumen Vomanũ, ager præ tutianus,Palmenſiſq;.Item Caſtrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod ſolum Liburnorũ in Italia reliquum eſt.Flumina Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio & Picentum incipit. Cupra oppidum,caſtellũ Firmanorũ, & ſuper id colonia Aſculũ,Piceni nobiliſſima: Intus Nouana . In ora Cluana, Potentia, Numana à Siculis condita. Ab iiſdem colonia Ancona, appoſita promõtorio Cumero in ipſo flectentis ſe oræ cubito: à Gargano clxxxiij.M.p.Intus Auximates, Veregrani, Cingulani,Cuprenſes cognomine Montani,Falarienſes,Pauſulani,Pleninẽſes,Riciten ſes,Semptempedani,Tollentinates,Triacenſes,Vrbs ſaluia, Pollentini.

Sexta regio. Cap. XIIII

IVngitur his ſexta regio, Vmbriam cõplexa agrumq; Gallicum circa Ariminum.Ab Ancona Gallica ora incipit,togatæ Galliæ cognomine.Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuere,in primis Palmenſem, Prætutianum, Adrianumq; agrum. Vmbri eos expulere,hos Hetruria,hanc Galli. Vmbrorum gẽs antiquiſsima Italiæ exiſtimatur, ut quos Vmbrios à Græcis putent dictos, quod inundatiõe terrarum imbribus ſuperfuiſ ſent.ccc.eorum oppida Thuſci debellaſſe reperiuntur.Nunc in ora flumen Aeſis , Seno

gallia

gallia, Metaurus fluuius, colonia Fanum fortunæ, Pisaurũ cũ amne. Et intus Hispellũ, Tuder. De cętero Amerini, Attidiates, Asirinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuẽtillani, Carsulani, Dolates cognoĩe Salentini, Fulginates, Foroflaminienses, Foroiulienses, cognoĩe Concubienses, Forobremitiani, Forosempronieẽses, Inguini, Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, Meuanienses, Matilicates, Narnieẽses, quod oppidũ Nequinum antea uocatũ est. Nucerini cognoĩe Fauonieẽses, & Camelani, Otriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes, & alij Mergẽrini, Pelestini, Sentinates, Sarsinates, Spoletini, Suarrani, Sestinates, Suillates, Sadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini, & alij metaurenses, Vesionicates, Vrbinates cognomine Metaurenses, & alij Hortẽses, Vettionẽses, Vindinates, Viuẽtani. In hoc situ interiere Feliginates,
10 & qui Clusiolum tenuere supra Interamnã: & Sarranates, cum oppidis Acerris quæ Vafriæ cognominabanẽ, Turocelo, quod Vetriolũ. itẽ Solinates, Suriates, Fallienates, Apiennates. interiere & Arienates cum Crinouolo, & Vsidicani, & Plangẽses, Pisinates, Cælestini. Ameriã suprascriptã Cato ante Persei bellũ conditam annis dcccclxiiij. prodidit.

Octaua regio. Cap. XV

Octaua regio determinaẽ Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Crustumium, Ariminũ colonia cũ amnibus Arimino & Aprusa. Fluuius hinc Rubico quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, & Anemo, Rauẽna Sabinorũ oppidũ, cum amne Bedese, ab Ancone cij. M.p. Nec procul à mari Vmbrorũ Butriũ. Intus colonia Bononia,
20 Felsina uocitata, cũ princeps Hetruriæ esset: Brixillũ, Mutina, Parma, Placẽtia. Oppida, Cesena, Cliterna, Forũ Clodij, Liuij, Popilij, Truentinorũ, Cornelij. Licini, Fauentini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regiẽses à Lepido, Solonates, saltusq; Galliani qui cognominantur Aquinates, Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, Regiates, Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boij, quorũ tribus cxij. fuisse autor est Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

De Pado flumine. Cap XVI

Padus è gremio Vesuli mõtis, celsissimũ in cacumen elati, finibus Ligurũ Vagiennorum uisendo fonte, profluens, cõdensq; sese cuniculo, & in Forouibiẽsiũ agro iterũ exoriens, nulli amniũ claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis illustratus: augetur ad canis ortus liquatis niuibus, agris q̃ nauigijs torrẽtior, nil tamẽ ex rapto
30 sibi uindicãs. atq; ubi liquit agros ubertate largior, trecentis M.p. à fonte addens meatu duodenonaginta: nec amnes tantũ Apẽninos Alpinosq; nauigabiles capiens, sed lacus quoq; immẽsos in eũ sese exonerãtes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticũ defert. Celeberrima ex ijs, Apennini latere iactũ, Tanarũ, Trebiam Placẽtinũ, Tarũ, Niciam, Gabellũ, Scultennã, Rhenũ. Alpiũ uero Sturã, Morgũ, Durias duas, Sesliten, Ticinum, Lambrũ, Adduã, Oliũ, Minciũ. Nec alius amniũ tã breui spatio maioris incremẽti est. Vrgeẽ quippe aquarũ mole, & in profundũ agitur, grauis terræ, quãq; deductus in flumina & fossas inter Rauennã Altinũq; cxx. M.p. tamen quia largius uomit, septem maria dictus facere. Angusta fossa Rauennã trahiẽ, ubi Padusa uocaẽ, quondã Messani cus appellatus. Proximũ inde ostiũ, magnitudinẽ portus habet, qui Vatreni diciẽ: quo
40 Claudius Cæsar è Britannia triũphãs, prægrãdi illa domo uerius q̃ naue intrauit Adriam. Hoc ante Eridanũ ostiũ dictũ est, alijs Spineticũ ad urbe Spina, quæ fuit iuxta, præualens ut Delphicis creditũ est thesauris, cõdita à Diomede. Auget ibi Padũ Vatrenus amnis, ex Forocornelieẽsi agro. Proximũ inde ostiũ Caprasiæ, dein Sagis, dein Volane, quod ante Olane uocabaẽ. Omnia ea flumina, fossasq;, primi à Sagi fecere Tusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorũ paludes, quæ septẽ maria appellãtur, nobili portu oppidi Thuscorũ Atrię, à quo Atriaticũ mare ante appellabaẽ, q̃d nunc Adriaticum. Inde ostia plena, Carbonaria ac fossiones Philistinæ, q̃d alij Tartarũ uocaẽ: oĩa ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia, accedentib. Atesi ex Tridentinis alpibus, & Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum,

sicut

ſicut Edronẽ Medoaci duo,ac foſſa Clodia. His ſe Padus miſcet, ac per hæc effunditur,
pleriſq;,ut in Aegypto Nilus quod uocant Delta,triquetram figuram inter alpes atque
oram maris facere proditus,ſtad.ij. M. circuitu. Puder à Græcis Italiæ rationẽ mutuari.
Metrodorus tamen Scepſius dicit, quoniam circa fontem arbor multa ſit picea, quæ pa/
des Gallice uocetur, Padum hoc nomen accepiſſe.Ligurum quidẽ lingua amnem ipſum
Bodincum uocari,quod ſignificet fundo carentem. Cui argumẽto adeſt oppidum iuxta
Induſtria,uetuſto nomine Bodincomagum,ubi præcipua altitudo incipit.

Italia tranſpadana. Regio undecima. Cap. XVII

TRanſpadana appellaẽ ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cun/
cta fructuoſo aluco importãt.Oppida Vibiforum,Seguſio,Coloniæ ab alpiũ radi 10
cibus.Auguſta Taurinorum antiqua Ligurum ſtirpe,inde nauigabili Pado. Dein Sala
ſorum Auguſta prætoria,iuxta geminas alpium fauces,Graias atq; Pœninas. His Pœ/
nos,Graijs Herculem tranſiſſe memorant.Oppidum Eporediã,Sibyllinis libris à Pop.
Ro.condi iuſſum.Eporedicas Galli bonos equorum domitores uocant. Vercellæ Liby/
corum ex Sallyis ortæ,Nouaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieq; pago, non
(ut Cato exiſtimat) Ligurum:ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul
à Pado,ſicut Boij trans alpes profecti Laudem Pompeiam,Inſubres Mediolanũ. Oro
biorum ſtirpis eſſe,Comum atq; Bergomum, & Liciniforum, & aliquot circa populos,
autor eſt Cato:ſed originem gẽtis ignorare ſe fatetur, quam docet Cornelius Alexãder
ortam à Græcia,interpretatione etiam nominis, uitam in montibus degentibus. In hoc 20
ſitu interijt oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiãnum
prodente ſe altius quàm fortunatius ſitos. Interiere & Caturiges Inſubrũ exules, & Spi/
na ſupradicta.Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Inſubribus & Boijs & Se
nonibus deletum eſſe eo die,quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

Venetia. Decima regio. Cap. XVIII

SEquitur decima regio Italiæ Adriatico mari apposita, Venetia, cuius fluuius Silis ex
montibus Tauriſanis. Oppidum Altinum,flumen Liquentia ex montib. Opitergi/
nis,& portus eodem nomine,colonia Concordia,flumen & portus Romatium,Tillauẽ/
tum maius minuſq;,Anaſſum quo Vatramus defluit,Alſa,Natiſo cum Turro præfluẽ
tes Aquileiam coloniam xij.M.p.à mari ſitam.Carnorum hæc regio, iũctaq; Iapidum, 30
amnis Timauus, caſtellum nobile uino Pucinum: Tergeſtinus ſinus, colonia Tergeſte
xxiij.M.p.ab Aquileia. Vltra quam vi.M.p.Formio amnis,ab Rauẽna clxxxix. M.p.
antiquus auctæ Italię terminus,nunc uero Iſtriæ,quam cognominatã tradunt à flumine
Iſtro,in Adriam effluente è Danubio amne:eidemq; Iſtro ex aduerſo Padi fauces, con/
trario eorum percuſſu mari interiecto dulceſcẽte,pleriq; dixere falſo, & Nepos Corneli/
us etiã Padi acola. Nullus enĩ ex Danubio amnis in mare Adriaticũ effunditur. Dece/
ptos credo, quoniã Argo nauis flumine in mare Adriaticũ deſcẽdit, non procul Terge/
ſte:nec iam cõſtat quo flumine. Humeris trauectã alpes,diligentiores tradunt. Subijſſe
aũt Iſtro,dein Sao,dein Nauporto,cui nomen ex ea cauſa eſt,inter Aemonã alpeſq; ex
orienti.

De Iſtria. Cap. XIX 40

IStria ut peninſula excurrit. Latitudinem eius xl.M.p.circuitum uero cxxij. M. prodi/
dere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici ſinus. Alij Liburniæ clxxx. M.
Nonnulli in Flanaticum ſinum Iapidiam promouere,à tergo Iſtriæ,cxxx.M.paſſ. Dein
Liburniã cl.M.fecere. Tuditanus,qui domuit Iſtros,in ſtatua ſua ibi inſcripſit, ab Aqui/
leia ad Titium flumen ſtad. cc. Oppida Iſtriæ ciuium Ro. Aegida, Parentium: colonia
Pola,quæ nunc Pietas Iulia,quondam à Colchis condita. Abeſt à Tergeſte c. M. paſſ.
Mox oppidum Neſactium: & nunc finis Italiæ fluuius Arſia. Polam ab Ancona traie/
ctus cxx. M. p. eſt. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona, Brixia Ceno/
mannorum agro, Venetorum autem Ateſte, & oppida Acelum, Patauiũ, Opitergium,

Belunum, Vicetia, Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos autor est Cato. Cenomannos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini, & Tridentini, & Bernēses, Rhetica oppida: Rhetorum & Euganeorum Verona. Iulienses Carnorum. Dein quos scrupulose dicere non attineat, Alutracenses, Asseriates, Flamonienses, Vanienses, & alij cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, Varuani. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsicium: ex Venetis Atina, & Cælina: Carnis, Segeste, & Ocra: Tauriscis Norea. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidū etiam inuito senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso autor est. In hac regione & x. lacus inclyti
10 sunt, amnesq́ eorum partus aut alumni, si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinū Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem $\overline{x}$. pass. patere à supero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagines xxij. M. p. deductis: in latitudinē aūt Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. stadiorum: utercq diuersis in locis. Nam & centū milia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submouent, nec lxx. M. explent, reliqua sui parte graciles, ueluti naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, subter radices earum à Varo, per uada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam, dccxlij. milia passuum colligit.

De Alpibus & gentibus alpinis. Cap. xx

20 INcolæ alpium multi populi, sed illustres à Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Atali, Menocaleni, iuxtacq Carnos quondā Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rheti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhetos Thuscorum prolem arbitrantur, à Gallis pulsos duce Rheto. Verso deinde Italiam pectore alpium latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiij. enumerat Cato. Ex ijs Triumpilini uenalis cum agris suis populus: Dein Camuni, compluresq́ similes, finitimis attributi municipijs. Lepontios & Salasos, Tauriscæ gentis idē Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, præustis intra sinus alpium niue membris: eiusdē & Graios fuisse positos in transitu, Graiarum alpium incolas, præstātesq́ genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos.
30 Rhetorum Vennones, Sarunetesq́ ortus Rheni amnis accolunt, Lepontiorum qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, ut Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures. & qui montani uocantur: Capillatorumq́ plura genera ad confinium Ligustici maris. Non alienum uidetur, hoc loco subijcere inscriptionem è trophæo alpium, quæ talis est: Imperatori Cæsari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. xiiij. tribunitiæ potestatis S.P.Q.R. quod eius ductu auspicijsq́ gentes alpinæ omnes, quę à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium po. Rom. sunt redactæ. Gentes alpinæ deuictæ, Triumpilini, Camuni, Vennones, Venonetes, Hisarci, Breuni, Naunes, Focunates, Vindelicorum gentes quatuor, Consuanetes, Virucinates, Licates,
40 Catenates: Abisontes, Rugusci, Snanetes, Collucones, Brixētes, Lepontij, Viberi, Nantuates, Seduni, Veragri, Salasi, Acitauones, Medulli, Vceni, Caturiges, Brigiani, Sontiontij, Ebroduntij, Nemaloni, Edennates, Esubiani, Veamini: Gallicę, Trinlatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Verusi, Velauni, Suetri. Nō sunt adiectæ Cottianæ ciuitates xij. quæ nō fuerunt hostiles, sed item attributæ municipijs lege Pompeia. Hæc est Italia dijs sacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Aemylio Paulo, C. Atilio Regulo consulibus, nunciato Gallico tumultu, sola sine externis ullis auxilijs, atq etiam tunc sine transpadanis, equitum lxxx. M. peditū dcc. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id uetere consulto patrum, Italiæ parci iubentium.

Illyricum

Illyricum. Cap. XXI

ARsiæ gens Liburnorũ iungitur, usq; ad flumẽ Titiũ. Pars eius fuere Mẽtores, Hymani, Encheleæ, Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nũc totum uno noĩe Illyricũ uocatur generatim, populorũ pauca effatu digna aut facilia nomina. Côuentum Scardonitanũ petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates xiiij. è quibus Lacinienses, Scultinos, Burnistas, Albonenses nominare nõ pigeat. Ius Italicum habent eo côuentu Alutæ, Flanates, à quibus sinus nominatẽ: Lopsi, Varubarini, immunesq; Asseriates, & ex insulis Fulsinates, Curictæ. Cæterũ per oram oppida à Nesactio, Aluona, Flauona, Tarsatica, Senia, Iospica, Ortopula, Vegium, Argyruntũ, Corniniũ, Enona ciuitas, Pausinus flumẽ, Tedaniũ quo finitur Iapidia. Insulæ eius sinus cũ oppidis præter supra significatas, Absyrtiũ, Arba, Trageriũ, Issa, Pharos, Paros ante: Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in cõtinẽte colonia Iadera, quę à Pola, clx M. p. abest: inde triginta M. Colentũ insula, xviij. ostium Titij fluminis. 10

Liburnia. Cap. XXII

LIburniæ finis, & initiũ Dalmatiæ Scardona, in amne eo xij. M. p. à mari. Dein Tariotarum antiqua regio, & castellũ Tariona: promontoriũ Diomedis uel ut alij peninsula Hyllis, circuitu c. M. p. Trageriũ ciuium Romanorũ marmore notum: Sicum, in quẽ locum diuus Claudius ueteranos misit. Salona colonia, ab Iadera cccxij. M. p. petunt in eam iura descripti in decurias ccclxxij. Dalmatæ: xxij. Decuni: ccxxxix. Ditiones: lxix. Mezæi: lij. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Mandetriũ, Tribuliũ nobilitata Pop. Ro. prælijs castella. Petunt & ex insulis, Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiæ, Rataneũ, Narona colonia tertij côuẽtus, à Salona lxxij. M. p. apposita cognominis sui fluuio, à mari xx. M. p. M. Varro lxxxix. ciuitates eò uẽtitasse autor est. Nunc soli ꝑpe noscunẽ Cerauni decurijs xxiiij. Daorizi xvij. Desitiates ciij. Docleates, xxxiij. Deretini xiiij. Deremistę xxx. Dindari xxxiij. Glinditiones xliiij. Melcomani xxiiij. Naresii cij. Scirtari lxxij. Siculotæ xxiiij. populatoresq; quondam Italiæ Vardæi, nõ amplius q̃ xx. decurijs. Præter hos tenuere tractum cum Oenei, Partheni, Hemasini, Arthitæ, Armistæ. A Narone amne c. M. p. abest Epidaurum colonia. Oppida ciuium Rom. Rhizinium, Ascriuium, Butua, Olchinium, quod antea Colchinium dictum est, à Colchis conditum: amnis Drilo, superq; eum oppidum ciuium Romanorum Scodra, à mari xviij. M. p. Præterea multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatũ ualidarũ. Eo nanq; tractu fuere Labeates, Enederudini, Sassei, Grabei, propricq; dicti Illyrij, & Taulanti, & Pyræi. Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum, ab Epidauro c. M. passuum. 20 30

Macedonia Cap. XXIII

ALisso Macedonia prouincia, gentes Parthini, & à tergo eorum Dassaretæ. Môtes Candauiæ à Dyrrachio lxxix. M. p. In ora uero ciuium Ro. Epidãnum colonia, propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrachium appellata, flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatũ: Apollonia, quondã Corinthiorũ colonia vij. M. p. à mari recedens Cuius in finibus celebre Nymphæum accolunt barbari, Amãtes & Bulliones. At in ora oppidũ Oricũ à Colchis conditũ. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quib. hunc Europæ determinauimus finum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat lxxxv. M. p. A tergo Carnorum & Iapidum, quà se offert magnus Ister, 40

Norici Cap. XXIIII

RHetis iungũtur Norici. Oppida eorũ Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntũ, Viana, Aemonia, Claudia, Flauium, Soluense. Noricis iungunẽ lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen coloniã diui Claudij Sabaria, & oppido Scarabantia Iulia habitantur.

Pannonia, Dalmatia. Cap. XXV

INDE glandifera Pannonia: quà mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum à septentrione ad meridiem uersa, molli in dextra ac leua deuexitate consi-

dunt

dunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat,appellatur Dalmatia, & Illyricũ supra di/ ctum: Ad septentriones Pannonia uergit,finit inde Danubio. In ea coloniæ, Aemona, Siscia. Amnes clari,& nauigabiles in Danubiũ defluũt,Draus è Noricis uiolentior,Saus ex alpibus Carnicis placidior cxv. M. pass.interuallo. Draus per Serretes, Serrapillos, Iasos,Sandrizetes: Saus per Colapianos,Breucosq;: Populorum hæc capita: Præterea Ariuates,Azali,Amãtes,Belgites,Catari, Corneates, Arauisci,Hercuniates, Latouici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius,cuius in frõte Scordisci,in tergo Taurisci. Insula in San Metubarris,amnicarũ maxima Præterea amnes memorandi, Calapis in Saum in/ fluens iuxta Sisciam,gemino alueo insulam ibi efficiens,quæ Segestica appellatur. Alter
10 amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit: ubi ciuitas Sirmiensiũ,& Amantino/ rum. Inde xlv. M.pass. Taurunum,ubi Danubio miscetur Saus. Supra influunt Valda/ nus, Vrpanus,& ipsi non ignobiles. Mœsia. Cap. xxvi

PAnnoniæ iungitur prouincia quæ Mœsia appellatur, ad Pontum usq; cum Danu/ bio decurrens. Incipit à cõfluente supradicto. In ea Dardani,Celegeri,Triballi, Tri machi, Mœsi, Thraces, Pontoq; cõtermini Scythæ. Flumina clara Dardanos, Margis, Pingius, Timachus ex Rhodope, Oescus ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus. Illyrici lati tudo quà maxima est cccxxv. M.pass.colligit. Lõgitudo à flumine Arsia ad flumen Dri nium dccc. M. à Drinio ad promontoriũ Acroceraunium clxxij. M. Agrippa prodidit uniuersum hunc sinum Italiæ & Illyrici ambitu, $\overline{XIII}$. In eo duo maria quo distinximus
20 fine,inferum siue Ionium in prima parte, interius Adriaticum,quod superum uocãt. In/ sulæ in Ausonio mari,præter iam dictas,memoratu dignæ,nullæ,in Ionio paucæ: Cala bro littore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulũ littus Dio/ medea,conspicua monumento Diomedis: & altera eadẽ nomine,à quibusdã Teuthria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequẽtatur, natura uadosi maris, æstuarijsq; tenui alueo intercursantibus. Claræ ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu ma ris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullariæ,& Absyrtides Graijs dictæ, à fra tre Medeæ ibi interfecto nomine Absyrto. Iuxta eas Electridas uocauere,in quibus pro ueniret succinum,quod illi electrum appellant, uanitatis Græcæ certissimum documen/ tum: adeo ut quas earum designẽt,haud unq̃ constiterit. Contra Iader est Lissa: quæq;
30 appellatæ cõtra Liburnos Creteæ aliquot: nec pauciores Liburnicæ, Celadussæ. Contra Surium,bubus & capris laudata Brattia: Issa ciuium Romanorum reliqua, & cum oppi/ do Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorũ oppido distat xxij. milia passuum: inter quam & Illyricum Melita, unde catulos Melitæos appellari Calli/ machus autor est. xij. M. passuum ab ea iij. Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M M.passuum Sasonis piratica statione nota.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HI/ STORIAE LIBER IIII

VNDE PRIMVM OMNIS GRAECIAE FABV
40 lositas,& literarum claritas effulsit.

TERTIVS Europæ sinus Acrocerauniis incipit montibus, fini/ tur Hellespõto: amplectiẽ præter minores sinus $\overline{XIX}$.xxv. M. pass. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia. Iterũq; ab alio mari eadem Phocis,& Locris: Doris, Phthiotis, Thessa lia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabulositas sicut & literarum claritas,ex hoc primum sinu effulsit. Quapro/ pter in eo paululum cõmorabimur. Epiros in uniuersum appel lata, Acrocerauniis incipit montib. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein The/

ſproti, Antigonenſes: Locus Aornos, & peſtifera auibus exhalatio: Ceſtrini, Perrhæbi, quorũ mons Pindus, Caſsiopæi, Dryopes, Sellæ, Hellopes, Moloſsi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illuſtre: Tomarus mons, centũ fontibus circa radices, Theopompo celebratus. Epirus. Cap. I

EPirus ipſa ad Magneſiã Macedoniamq; tendens, à tergo ſuo Daſſaretas ſupradictos liberã gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere & Mœſicæ gentes, à fronte iunguntur Mædi ac Denſelatæ, quibus Thraces, ad pontũ uſq; pertinentes. Ita ſuccincta Rhodopes, mox & Hæmi uallatur excelſitas. In Epiri ora caſtellũ in Acroceraunijs Chimæra, ſub eo aquę regiæ fons, Oppida Mæandria, Ceſtria, flumen Theſprotię Thyamis, colonia Buthrotum, maximeq; nobilitatus Ambracius ſinus, faucibus ſpatioſum æquor accipiẽs longitudinis xxxix. M. paſſ. latitudinis xv. M. In cũ defertur amnis Acheron, è lacu Theſprotiæ Acheruſia profluẽs xxxvi. M. paſſ. inde, & mille pedũ ponte mirabilis omnia ſua mirantib. In ſinu oppidũ Ambracia. Moloſſorũ flumina, Aphas, & Arachthus. Ciuitas Anactoria, lacus Pandoſia. Acarnaniæ quæ antea Curetis uocabatur, oppida Heraclia, Echinus, & in ore ipſo colonia Augusti Actiũ, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Egreſſos ſinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadiũ littus, promontoriũ Leucates Dein ſinus ac Leucadia ipſa peninſula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abſciſa à cõtinenti, ac reddita uentorum flatu congeriem harenæ accumulantiũ, qui locus uocatur Dioryctos, ſtadiorũ longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritũ dictum. Deinde Acarnanũ urbes, Halyzca, Stratos, Argos Amphilochiũ cognominatũ. Amnis Achelous è Pindo fluens, atq; Acarnaniã ab Aetolia dirimens, & Artemitã inſulam aſsiduo terræ inuectu continenti annectens. Aetolia. Cap. II

AEtolorũ populi Athamanes, Tymphei, Ephyti, Aenienſes, Perrhæbi, Dolopes, Maraces, Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidum Calydon eſt ſeptem miliũ quingẽtorũ paſſuũ à mari, iuxta Euenũ amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mons eſt Taphiaſſus. At in ora promõtoriũ Antirium, ubi oſtiũ Corinthiaci ſinus, minus mille paſſuum latitudine influẽtis, Aetolosq; dirimentis à Peloponneſo. Promontoriũ, quod contra procedit, appellatur Rhion: ſed in Corinthiaco ſinu oppida Aetoliæ Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halyſarna. Montes clari, in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus: in Aetolia Acanthon, Panætoliũ, Maciniũ Locri. Cap. III

PRoximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidũ Oeanthe. Portus Apollinis Phæſtij, ſinus Criſſæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæſtũ Calamiſus. Vltra Cirrhæi Phocidis campi, oppidũ Cirra, portus Chalæon, à quo vij. M. paſſuum introrſus liberum oppidum Delphi, ſub monte Parnaſo, clariſsimi in terris oraculi Apollinis. Fons Caſtalius, amnis Cephiſus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam urbe. Præterea oppidũ Criſa, & cũ Bulenſibus Anticyra, Naulochũ, Pyrrha, Amphiſſa immunis. Trichõe, Tritea, Ambryſus, Drymęa regio, Daulis appellata. Dein in intimo ſinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis, Gymnis, Thebis, quæ Corſicæ cognominatæ ſunt iuxta Heliconem. Tertiũ ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ, unde Peloponneſi proſilit ceruix. Peloponneſus. Cap. IIII

PEloponneſus, Apia ante appellata & Pelaſgia, peninſula haud ulli terræ nobilitate poſtferenda, inter duo maria, Aegæũ & Ionium, platani folio ſimilis, propter anguloſos receſſus, circuitu dlxiij. M. paſſuum colligit autore Iſidoro. Eadem per ſinus penè tantundem adijcit. Anguſtiæ unde procedit, Iſthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerſo quæ dicta ſunt maria, à ſeptentrione & exortu eius omnẽ ibi latitudinem uorant, donec cõtrario incurſu æquorũ tantorũ, in quinq; M. paſſ. interuallo, exeſis utrinq; lateribus, anguſta ceruice Peloponneſum cõtingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus

nicus appellatur sinus: Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet. Quam ob causam perfodere nauigabili alueo angustias tentauere, Demetrius rex, dictator Cæsar, C. princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod isthmon appellauimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque littore stadijs, è summa sua arce quæ uocatur Acrocorinthus, in qua fons Pyrene, diuersa duo maria prospectans. lxxxvij. M. pass. ad Corinthiacum sinũ traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia in longissimo promontorio Peloponnesi cõdita, ex aduerso Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M. pass. (ut dictũ est)
10 interuallo, in ipsis faucibus. sinum Corinthiacum lxxxv. M. pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt.

Achaia. Cap. V

ACHaiæ nomen prouinciæ, ab Isthmo incipit: ante Aegialos uocabatur, propter urbes in littore per ordinem dispositas. Primę ibi quas diximus, Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorũ castellum. Oppida Helice, Bura, in quę refugêre haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos: Intus Cleone, Hysiæ. Panhormus portus, demonstratũque iam Rhiũ, à quo promontorio quinque M. pass. absunt Patræ, quas supra memorauimus. Locus Pheræ in Achaia, ix. montiũ Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidũ Olenũ, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cylene sinus, promontoriũ Chelonates, unde Cylenen duo M.
20 pass. castellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, postea Asophis. Inde Eliorũ ager, qui antea Epei uocabantur. Ipsa Elis in mediterraneo, & à Pylo xij. M. pass. Intus delubrũ Olympij Iouis, ludorũ claritate fastos Græciæ cõplexum. Pissęorũ quondam oppidum, pręfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys: amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida, Aulon, Leprion, promontoriũ Platanistus: omnia hæc ad occasum uersa. Ad meridiem autẽ Cyparissius sinus cum urbe Cyparissa lxxij. milium passuum circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promontoriũ Acritas, sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus à Corone. finiũtur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeuiginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, uarijs clara tẽporibus. Hu
30 ius sinus circuitus lxxx. M. pass. traiectus uero xxx. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberę gẽtis: & sinus circuitu cevi. M. traiectu xxxix. M. Oppida Tænarũ, Amyclæ, Pheræ, Leuctra, & intus Sparta, Theramne, atque ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidũ Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretã insulã certissimus cursus. Omnia aũt Maleo promontorio includunt. Qui sequit sinus ad Scylleũ, Argolicus appellat, traiectu quinquaginta. M pass. idem ambitu centũ septuagintaduorũ miliũ. Oppida Boea, Epidaurus, Limera cognomine: Zarax, Cyphanta portus. Amnes, Inachus, Erasinus, inter quos Argos hippiũ cognominatũ, supra lacum Lernen, à mari M M. pass. nouemque additis milibus, Mycenæ: & ubi fuisse Tyrintha tradunt: & locus Mantinea.
40 Montes, Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, alijque undecim numero. Fõtes Niobe, Amymone, Psammate. A Scylleo ad Isthmum clxxvij. M. passuum. Oppida Hermione, Trœzen, Coryphasium: appellatumque aliâs Inachiũ, aliâs Dipsium Argos. Portus Cænites, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, unde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurũ oppidum, Aesculapij delubro celebre, Spiræum promontoriũ, portus Anthedon, & Bucephalus: & quas supra dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cũ delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnensem orã lancinant, tot maria allatrant. Siquidẽ à septentrione Ioniũ irrumpit, ab occidente Siculo pulsatur, à meridie Cretico urgetur, ab oriente brumali Aegæo, ab oriente solstitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

De Arcadia. Cap. VI

MEditerranea eius Arcadia maxime tenet,undiq; à mari remota:initio Drymodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius,Psophis,Mantinea,Stymphalum, Tegea, Antigonea,Orchomenum,Phencum,Palantium unde palatium Romæ:Megalopolis Gauna,Bocaliū,Carnon,Parrhasię,Thelphusa,Melanæa, Heræa,Pyle,Pellana,Agrę Epium,Cynætha,Lepreon Arcadiæ,Parthenium,Alea,Methydriū,Enispe,Macistū, Lampe, Clitoriū, Cleone,inter quæ duo oppida regio Nemæa, Bembinadia uocitata. Montes in Arcadia,Pholoe cum oppido,item Cyllene,Lyceus,in quo Lycæi Iouis delubrū:Mænalus,Artemisius,Parthenius,Lampeus,Nonacris:prætereą ignobiles octo. Amnes,Ladon è paludibus Phenei,Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alphæum defluentes. Reliquæ ciuitates in Achaia dicendæ,Aliphiræi, Abeatæ,Pyrgenses,Perethes,Paragenitæ, Tortuni,Typania, Tryasii,Tritteses. Vniuersæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus,in latitudine à promontorio Maleæ,ad oppidum Lechæum Corinthiaci sinus clx. M. pass. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv. M. Ab Olympia Argos per Arcadiam lxiij. M. Ab eodē loco ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem,uelut pensante æquorū incursus natura,in montes vi. atq; lxx. attollitur.

Græcia & Attica. Cap. VII

AB Isthmi angustijs Hellas incipit,nostris Græcia appellata. In ea prima Attica,antiquitus Acte uocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à colonia Megara,è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt utraq; ex parte,uelut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenenses cōtributi Megarensibus,In ora autē hac portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon. Scyronia saxa vi. M. lōgitudine, Geranea. Megara,Eleusin. Fuere & Oenoa & Probalinthos quæ nunc non sunt. Ab isthmo lv. M. pass. Piræus & Phalera portus,v. M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga ullius præconij amplius, tanta claritas supfluit. In Attica fontes,Cephisia,Larine,Calliroe, Enneacrunos Montes,Brilessus,Aegialeus,Icarius,Hymettus,Lycabetus,amnis Ilissos. A Pyræo xlij. M. pass. Sunium promontoriū, Doriscum promontorium. Potamos,Brauron, quondam oppida. Rhamnûs pagus. Marathon,campus Thriasius,oppidū Melita,& Oropus, in cōfinio Bœotiæ. Cuius Anthedon,Onchestos,Thespiæ liberū oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate,quæ cognominātur Bœotiæ Thebæ,duorū numinum Liberi atq; Herculis(ut uolunt)patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Cithæron,amnis Ismenus Præterea fontes in Bœotia,Oedipodia,Psammate,Dirce,Epigranea,Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos,Mycalesus,Adilisius,Acontius. Reliqua oppida,inter Megaram & Thebas Eleutheræ,Haliartus,Plateæ,Pheræ,Aspledon, Hylæ, Thisbe,Erythræ,Glissas, Copæ:iuxta Cephisum amnē Lamia & Anichia: Medeō, Phligone, Grephis,Coronæa, Chæronia. In ora aūt infra Thebas, Ocale,Elæō,Scolos,Schœnos,Peteon, Hyrię,Mycalessus,Hyreseon,Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus euripi, quē facit obiectu insulæ Eubœæ,Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere. Locri deinde,Epicnemidij cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephisus defertur in mare. Oppida, Opûs,unde opuntinus sinus,Cynos. Phocidis in littore unū Daphnûs. Introrsus in Locris Elatæa, & in ripa Cephisi (ut diximus) Lilæa,Delphosq́ uersus Cnemis,& Hyampolis. Rursus Locrorū ora,in qua Larymna, Throniū, iuxta quod Boagrius amnis deferē in Mare. Oppida Narycion,Alope,Scarphia Postea Maliacus sinus ab incolis dictus:in q̄ oppida, Halcyone,Econia, Phalara. Doris deinde,in qua Sperchios,Erineon, Boion,Pindus,Cytinū. Doridis à tergo mōs est Oeta. Sequit mutatis sæpe nominib⁹ Aemonia. Eadē Pelasgicū Argos,Hellas eadē Thessalia, & Dryopis,semper à regib. cognominata. Ibi genitus rex nomine Græcus,à quo

quo Græcia: ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eosdē Homerus tribus nominib⁹ appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achæos. Ex his Phthiotæ nominanť Dorida accolentes. Eorū oppida, Echinus in faucibus Sperchij fluminis, Thermopylarū angustiæ: quo argumento iiij. M. p. inde Heraclea, Trachin dicta est. mons ibi Callidromus, Oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne. Thessalia. Cap. VIII

IN Thessalia autem Orchomenus, Minyeus antea dictus: & oppidū Almon, ab alijs Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarū à tergo Pierus ad Macedoniam protendiť, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem postea Demetrias dictū, Tricca, Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quodam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt iiij. atq; xxx. quorū nobilissimi Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharū sedes. hi ad occasum uergētes: ad ortus, Pelios: oēs theatrali modo inflexi cuneatis ante eos lxxv. urbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: interq; Ossam & Olympū nemorosa conualle defluens d. stadijs, dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe uocanť v. M. pass. longitudine, & fermè sesquiiugeri latitudine, ultra uisum hoīs attollentibus se dextera læuaq; leniter cōuexis iugis. Intus sua luce uiridante allabiť Peneus, uiridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auiū cōcentu. Accipit amnem Euroton nec recipit, sed olei modo supernatantem (ut dictū est Homero) breui spatio portatū abdicat: pœnales aquas dirisq; genitas, argēteis suis misceri recusans. Magnesia. Ca. IX

THessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methōe, Olizon. Promontoriū Sepias. Oppida, Castana, Spalathra Promontorium Acantium. Oppida, Melibœa, Rhizus, Erymne, ostiū Penei, oppida Homoliū, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumacię, Gyrton, Cranon, Acarne, Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ. Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectū longitudo cccclxxx. M. pass. traditur, latitudo cclxxxvij. M. Macedonia. Cap. X

MAcedonia postea d. populorū, duob. inclyta regibus, quondāq; terrarū imperio, Aemathia antea dicta. Hęc ad Epiroticas gentes in solis occasum recedēs post terga Magnesiæ atq; Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius septentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegūt à Triballis. Oppida, Aegę, in quo mos sepelire reges: Berœa: & in regione quæ Pieria appellať à nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas: Oppida, Phina, Oloros. Amnis Haliacmō. Intus Haloritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestę Tyrissei. Pella colonia. Oppidū Strobi ciuium Ro. Mox Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodemq; nomine p quod Rhœdias fluit. Heordeæ Scydra, Mieza Gordiniæ. Mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniā accolūt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes, Parorei, Heordenses, Almoprj, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarū, Arethusii, Antiochienses, Idomenenses, Dobérienses, Trienses, Allantēses, Audaristenses, Morylli, Garesci, Lyncestæ, Othrionei, & liberi Amantini atq; Orestæ, coloniæ Bullidensis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus Macedōici oppidū Chalastra, & intus Phileros, Letę: medioq; flexu littoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio cxiiij. M. passuum. Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derra, Scione, Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, Brygion, Eleon, Mendæ, & in Pallenensi isthmo quondam Potidæa, nūc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Meciberna. Oppida Physcella, Ampelos, Torone, Soggostedes: fretum quo montem Athon Xerxes rex Persatum

continenti abscidit, in longitudine passuum M.d. Mons ipse à planicie excurrit in mare lxxv.M. passuũ. Ambitus radicis cl.M.colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon. Nũc sunt Vranopolis,Palæotriũ,Thyssus,Cleone, Apollonia,cuius incolæ Macrobij cognominantur. Oppidũ Cassera, faucesq́; alteræ Isthmi,Acanthus,Istria,Grastonia, Heraclea.Regio Mygdoniæ subiacens.In qua recedentes à mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidiũ,& sinus cũ oppido Cermoro, Amphipolis. Libera gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon,ortus in Hemo. Memorãdum,in septem lacus eum fundi,priusquã dirigat cursum.Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam:Hæc Asiam,Armeniam,Iberiam,Albaniam,Cappadociam,Syriam,Aegyptum,Taurũ,Caucasum transgressa:hæc in Bactris,Medis,Persis dominata,toto orien 10 te possesso:hæc etiam Indiæ uictrix,per uestigia Liberi patris atq; Herculis uagata: hæc eadem est Macedonia, cuius uno die Paulus Aemilius imperator noster lxxij. urbes direptas uendidit.Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.

Thracia. Cap. XI

THracia sequitur,inter ualidissimas Europæ gentes,in strategias L. diuisa. Populorũ eius quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletæ,& Mædi, Bisaltas usq; supra dictos:læuo,Digeri,Bessorumq́; multa nomina,ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientẽ,inter Eletos,Diobesos, Carbilesos,inde Brysas,Sapæos.Odomantes Odrysarum gens infundit Hebrum accolentibus Carbiletis,Pyrogeris,Drugeris,Cænicis,Hypsaltis,Benis,Corpillis,Botiæis,Edonis.Eodẽ 20 sunt in tractu Selletæ,Priãtæ,Doloncæ,Thyni,Celetæ,maiores Hæmo,minores Rhodopæ subditi.Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox à conditore Philippopolis,nunc à situ Trimontiũ dicta. Hemi excelsitas vi. M.p. subitũ. Auersa eius & in Istrũ deuexa Mœsi,Getæ,Aoti,Gaudę,Clariæq́;,& sub ijs Arræi Sarmatę,quos Areatas uocãt,Scythæq́;,& circa Ponti littora Moriseni,Sithonijq́; Orphei uatis genitores obtinẽt.Ita finit Ister à septẽtrione.Ab ortu Pontus ac Propontis.A meridie Aegeũ mare,cuius in ora à Strymone, Apollonia,Aesima,Neapolis,Pastos. Intus Philippi colonia, absunt à Dyrrachio cccxxv.M.p. Scotusa, Topiris,Nesti amnis ostium.Mons Pangæus,Heraclea,Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnũ Bistonum & gens. Oppidũ fuit Tinda,Diomedis equorum stabulis dirum. Nũc sunt Di- 30 ceæ.Ismaron,locus Parthenion,Phalesina,Maronea prius Ortagurea dicta.Mons,Serrium & Zone,tum locus Doriscus cxx.M. hominũ capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum Aenos liberũ cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio.A Dorisco incuruatur ora ad Macron tichos centũuiginti duorum M.pass. Circa quem locum fluuius Melas,à quo sinus appellaĩ.Oppida, Cypsela, Bisanthe, Macron tichos dictũ, qua à Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectis muris procurrentẽ excludit Cherronesum.Nanq; Thracia altero latere à Pontico littore incipiẽs,ubi Ister amnis immergitur,uel pulcherrimas in ea parte urbes habet Istropolin Milesiorum,Tomos Calatinq́;,quæ antea Aceruetis uocabatur. Heracleam habuit,& Bizonem terræ hiatu raptã,Nunc habet Dionysopolin,Crunos antea 40 dictã. Alluit Zyras amnis: Totũ eũ tractũ Scythę Aroteres cognominati tenuere.Eorũ oppida Aphrodisias,Libistos, Zigere,Borcobe,Eumenia,Parthenopolis,Gerania,ubi Pygmæorum gens fuisse proditur,quos Catizos Barbari uocãt,creduntq́; à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorũ.Flumen,Pamisus. Oppidũ,Terta, Naulochus. Mons Hemus uasto iugo procumbens in Pontũ, oppidũ habuit in uertice Aristæum:Nunc in ora Mesembriam, Anchialum,ubi Mesembria fuerat. Astice regio habuit oppidum Anthiũ,Nũc est Apollonia.Flumina Panissa,Rira,Tearus,Orosines. Oppida,Thynnias,Almedessos,Deuelton cum stagno quod nunc Deultũ nocant. Veteranorũ Phinopolis,iuxta quam Bosphorus.Ab Istri ostio ad os ponti pass.dlv.M.alij

fecere

fecere. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad mutum supradictũ cl. ab eo Cherronesus cxxvi. M. Sed à Bosphoro sinus Casthenes. Portus senum, & alter qui mulierũ cognominatur. Promontorium, Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ cõditionis, antea Lygos dictum. Abest à Dyrrhachio dccxi. M. p. Tantũ patet longitudo terrarum inter Adriaticũ mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, Pydaras, siue Atyras. Oppida, Selimbria, Perinthus, latitudine ducentorum passuum cõtinenti adnexa. Intus Byzia arx regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine inuisa hirundinibus: regio Cęnica, colonia Flauiopolis, ubi antea Zela oppidum uocabatur. Et à Byzia quinquaginta M. pass. Apros colonia, quæ à Philippis abest dxxxviij. M. p. At in ora amnis Erginus, oppi-
10 dum fuit Gonos, deseritur & Lysimachia iam in Cherroneso. Alius namq; ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine & pari latitudine: Illustrant duæ urbes utrinq; littora, quæ haud dissimili modo tenuere, Pactiæ à Propontide, Cardia à Melane sinu, hæc ex facie loci nomine accepto, utræq; cõprehẽsæ postea Lysimachia, v. M p. à longis muris. Cherronesos à Propõtide habuit Tyristasin, Crithoten, Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet à colonia Apro xxxij. M. p. Resiston, ex aduerso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus septẽ (ut diximus) stadijs Europam ab Asia diuidens, quatuor illic inter se contrarias urbes habet. In Europa Callipolin & Seston. In Asia Lampsacum & Abydon. Dein promontoriũ Cherronesi Mastusia aduersum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynossema, ita appellat̃ Hecubæ tumulus, statio Achæorũ. Turris & delubrũ Protesi-
20 lai. Et in extrema Cherronesi fronte, quæ uocat̃ Aeoliũ oppidũ Elæûs. Dein petenti Melanem sinũ portus Cœlos, & Panhormus & supradicta Cardia. Tertius Europæ sinus ad hunc modũ clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus. Melanphyllon. Flumina in Hebrũ cadẽtia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti longitudo supradicta. Quidã dccxx. M. faciunt. Latitudo cclxxxiij. M. est. Aegeo mari nomen dedit scopulus inter Tenedum & Chium uerius q̃ insula, Aex nomine, à specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repente in medio mari exiliens. Cernũt eum à dextra parte Andrum nauigãtes ab Achaia, dirum ac pestiferũ. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parua, quæ cernitur Macedoniam à Geresto petentibus, haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellãt,
30 Macedonicum quodcunq; Macedoniam aut Thraciam attingit, Græciense quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum ac Creticũ ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum & Myconũ. Cætera nomina sinus dedere quos diximus. Et maria quidem gentesq; in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ. Cap. XII

INsulæ aũt ex aduerso Thesprotiæ Corcyra, à Butroto xij. M. pass. eadem ab Acroceraunijs quinquaginta M. cum urbe eiusdẽ nominis Corcyra liberæ ciuitatis, & oppido Cassiope, temploq; Casii Ionis, pass. xcvij, M. in longitudinẽ patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiã Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam uergẽs
40 Thoronos, ad Leucadiã Paxæ duæ, quinq; M. discretæ à Corcyra: nec procul ab ijs ante Corcyram Ericusa, Marate, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quẽ mutatã Vlixis nauem à simili specie fabula est. Ante Leucadiã Sybota. Inter Leucadiam aũt & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eędẽ quæ Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoessa: & ante Aetoliã Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, Mystus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utræq; liberæ, Ithaca, Dulichiũ, Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, xi. M. p. abest, circuitu patet xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamẽ oppida tria habet. Inter hãc & Achaiam cum oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacin-

thus aliquando appellata Hyrie, Cephaleniæ à meridiana parte xxij. M. abest: mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit xxxvi. M. Ab ea Ithaca xij. M. distat, in qua mōs Neritus. Tota uero circuitu patet xxv. M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promōtorium xij. M. pas. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum xxxv. M. pas. in eurum uentum Strophades duæ, ab alijs Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia: Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, antea Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleę promontorio v. M. p. ancipiti propter angustias ibi nauiū ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre. contra Hermioniū agrum Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzeniū Calauria, quingentos passus distans, Plateis, Belbina, 10 Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos vi. M. p. à continente. ab hac Aegina liberæ cōditionis xvij. M. p. cuius xx. M. p. prętemauigatio est: eadē aūt à Piræo Atheniensium portu xij. M. pass. abest, ante Oenone uocitata. Spiræo promontorio obiacēt Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, Cæcię duæ, Selachusa, Dacēchris, Aspis, vij. Et in Megarico sinu Methurides quatuor. Aegila aūt xv. M. p. à Cythera: eademq; à Cretæ Phalasarna oppido xxv. M. pass. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septentrionē uersa, inter ortum occasumq; porrigitur, c. urbiū clara fama. Dosiades eam à Creta nympha Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum, Philistides, Mallotes Crates primum Aeriam dictam, deinde postea Curetin, & Macaron nōnulli à temperie cœli appellatam existimauere. Latitudine nusquam quinquaginta M. p. excedens, 20 & circa mediam sui partem maxime patens, longitudine implet cclxx. M. pass. circuitu d.lxxxix. flectensq; se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad orientem Sammonium promontorium aduersum Rhodo, ad occidētem Criu metopon Cyrenas uersus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhythymna, Panormum, Cyteum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: Et in mediterraneo, Gortyna, Phæstū, Gnosus, Polyrheniū, Myrina, Lycastus, Rhānus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleuthernæ, Therapne, Marathusa, Cyrinos: & aliorū circiter lx. oppidorum memoria extat. Montes, Cadiscus, Idæus, Dictæus, Coricus. Ipsa abest promōtorio suo quod uo 30 catur Criu metopon, ut prodit Agrippa, à Cyrenarū promōtorio Phycunte cccxxv. M. pass. Item Cadisco à Malea Peloponnesi lxxx. A Carpatho insula promontorio Sammonio lx. M. in fauoniū uentū. Hęc inter eam & Rhodum interiacet. Reliqua circa eam ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidē Mylæ: & latere septentrionali, dextera Cretam habenti, cōtra Cydoniam Leuce, & duæ Budorę. Contra Matium Dia. Contra Itanum promontoriū Onisa, Leuce: Cōtra Hierapytnam, Crysa, Gaudos. Eodē tractu Ophiussa, Butoa. Rhānus: circūuectisq; Criu metopon, tres Musagores appellatę. Ante Sammonium promontoriū, Phocæ, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade etiamnum in Aegeo Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, cōpluresq; aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contra Eleusina clara Salamis, an- 40 te eam Psytalia: à Sunio uero Helene v. M. pass. distans. Dein Ceos ab ea totidē, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingentis longa stadijs fuit quondā: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam uergebāt, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Cartheiam: intercidere Coressus, Pœessa. Ex hac profectam delicatiorem fœminis uestē, autor est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluēte Euripo ut ponte iungatur, ad meridiē promōtorijs duobus, Geresto ad Atticam uergente, & ad Hellespontū Caphareo insignis, à septentrione Cæneo, nusq; latitudinē ultra xl M. pass. extendit, nusquā intra xx. M. cōtrahit: sed in longitudinem uniuersæ Bœotiæ, ab Attica Thessaliam usq; prætēta in cl. M. pass. circuitu

uero

uero ccclxv: abest ab Hellespōto parte Capharei cccxxv. M. pass. urbibus clara quondā, Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Occhalia, nūc Chalcide cuius ex aduerso in continenti Aulis est, Geresto, Eretria, Carysto, Oritano Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelaoto, aquisq; calidis quæ Hellopiæ uocantur nobilis, notior tamen marmore Carystio: antea uocitata est Chalcodontis, aut Macris, ut Dionysius & Ephorus tradunt, ut Aristides Macra, & Callidemus Chalcis, ære ibi primum reperto: ut Menæchmus, Abaotias, ut poetę uulgo Asopis. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maxime illustres Glauconesos, & Aegilia. Et à promontorio Geresto, circa Delum in orbem sitæ, unde & nomen traxere, Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido,
10 abest à Geresto x. M. pass. à Ceo xxxix. M. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatā tradit, Callimachus Lasiam, alij Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. patet circuitu xciij. M. pass. Ab eadem Andro passus mille, & à Delo xv. M. Tenos cū oppido xv. M. pass. porrecta, quam propter aquarum abundantiam Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Cæteræ Myconos cum monte Dimasto, à Delo xv. M. pass. Scyros, Siphnus ante Meropia, & Acis appellata, circuitu xxviij. M. pass. Seriphus xij. Præpesinthus, Cythnos: Ipsaq; longe clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata (ut proditur) sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata: Aeglosthenes
20 Cynthiam, alij Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primum reperto. Cingitur quinq; M. passuum, assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quàm Anticlides Celadussam uocat, item Artemiten Helladius. Syros quam circuitu patere xx. M. pass. prodidere ueteres. Mutianus clx. Olearos, Paros cum oppido ab Delo xxxviij. M. marmore nobilis, quam primo Pactiam, postea Minoida uocaruot. Ab ea septem M. quingentis Naxus, à Delo xviij. cum oppido, quam Strongylen, dein Diam, mox Dionysiada à uinearum fertilitate, alij Siciliam minorē, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu lxxv. M. passuum, dimidioq; maior est, quàm Paros. & hactenus quidem Cycladas seruant, cæteras quæ sequuntur Sporades. Sunt autem Helene, Phocussa, Phæcasia, Schinussa, Pholegādros, & à Naxo decem & septem M.
30 pass. Icaros, quæ nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso, ante uocata Doliche, & Macris, & Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali à Delo quinquaginta M. pass. Eadem à Samo xxxv. M. Inter Eubœā & Andrum x. M pass. freto. Ab ea Gerestum cxij. M. quingenti passus. Nec deinde seruari potest ordo. Acervatim ergo ponentur reliquæ. Ios à Naxo xiiij. M. pass. Homeri sepulchro ueneranda, longitudinis xxv. M. antea Phœnice appellata. Odia, Letandros, Gyaros, cum oppido, circuitu xij. M. pass. prope. Abest ab Andro sexagintaduo. M. pass. Ab ea Syrnos lxxx. M. pass. Cynethussa, Telos unguento nobilis, à Callimacho Agathussa appellata. Donysa, Patmos circuitu xxx. M. passuum. Corasiæ, Lebinthus, Leros, Cynara, Sycinus, quæ antea Oenoe, Heratia quæ Onus, Casus quæ Astrabe,
40 Cimolus quæ Echinussa. Melos cum oppido quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnū, & Acyton. Hæc insularū rotundissima est. Post Machia, Hypere quondā Patage, ut alij Platage, nūc Amorgos, Polyægos, Phyle, Thera, cum primum emersit, Calliste dicta: ex ea auulsa postea Therasia, atq; inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: & in nostro æuo Thia iuxta eandē Hieram nata. Distat Ios à Thera xxv. M pas. Sequunt Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris, Hippurissusa. Astypalæa liberę ciuitatis, circuitu lxxxviij. M. p. abest à Cadisco Cretæ cxxv. M. Ab ea Platea lx. M. Vnde Camina xxxviij. M. Azibītha. Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia, Chalcia, Calydna, in qua oppida iij. Calymnæ ij. Olymnos. Aqua Carpathus, quę nomē Carpathio mari dedit, xxv. M. p. Inde Rhodū

Africo

Africo uento quinquaginta M.pass. à Carpatho ad Cason vij. M. à Caso Samonium Cretæ promontorium xxx. M. In Euripo autem Euboico primo ferè introitu Petaliæ, quatuor insulæ, & in exitu Atalante. Cyclades, & Sporades, ab oriente litoribus Icarijs Asiæ, ab occidente Myrtois Atticæ, à septentrione Ageo mari, à meridie Cretico & Carpathio inclusæ, per cc. M. in longitudinem iacẽt. Pagasicus sinus ante se habet Euty/chiam, Cicynetum, & Scyrum supradictam, sed Cycladum et Sporadum extimam, Ge/ronriam, Scadiram, Thermeusim, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Mi/neruæ sacra est. Athos ante se quatuor, Peparethum cum oppido, quondã Euonnm di/ctam ix. M. pass. Scyathum xv. M. Imbrum cum oppido lxxxviij. M. pass. Eadẽ abest à Mastusia Cherronesi lxxv. M. pass. Ipsa circuitu lxxij. M. pass. Perfundit̃ amne Ilisso. Ab ea Lemnos xxij. M. quæ ab Atho lxxxvij. M. pass. Circuitu patet xxij. M. d. pass. Oppida habet Ephęstiã & Myrinam, in cuius forũ solstitio Athos eiaculatur umbram. Ab ea Thassos libera quinꝗ M. pass. olim Aeria uel Aethria dicta. Inde Abdera cõti/nentis xx. M. pass. Athos lxij. M. tantundẽ ad insulã Samothracen, quæ libera ante He/brum, ab Imbro xxxij. M. à Lemno xxij. M. d. attollitur mõte Saoce. x M. pass. portuo/sissima omnium: Callimachus eam antiquo noĩe Dardaniam nominat. Inter Cherro/nesum & Samothracen utrinꝗ ferè xv. M. Halonesos, ultra Gethone, Lãponia, Alope cõnesus haud procul à Cœlo Cherronesi portu, & quędã ignobiles. Desertis quoꝗ red dantur in hoc sinu, quatũ modo inueniri potuerũt nomina, Desticos, Larnos, Cyssiros, Carbrusa, Calathusa, Scylla, Dialeon, dicta Melãtia, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Aeantion, Phaterunesos, Pateria, Calete, Neriphus, Polen/dos. Quartus è magnis Europæ sinus ab Hellespõto incipiẽs, Mæotis ostio finitur. Sed totius Ponti forma breuiter amplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare præiacens Asiæ & ab Europa porrecto Cherronesi littore expulsum, angusto meatu ir/rumpit in terras, septem stadiorum, ut dictum est, interuallo Europã auferens Asiæ. Pri/mas angustias Hellespontum uocant. Hac Xerxes Persarum rex, constrato in nauibus ponte, duxit exercitũ. Porrigitur inde tennis Euripus lxxxvi. M. pass. spatio ad Priapum urbem Asiæ, quà magnus Alexander transcendit. Inde expatiatur æquor, rursusꝗ in arctum coit laxitas. Propõtis appellatur. Angustiæ Thracius Bosphorus, latitudine d. passuum, qua Darius pater Xerxis copias ponte transuexit. Tota ab Hellesponto lon/gitudo ccxxxix. M. pass. Dein uastum mare, pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoꝗ littorum flexu retro curuatus in cornua, ab his utrinꝗ porrigitur, ut sit planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungit̃ ostio Mæo/tici lacus. Cimmerius Bosphorus id os uocatur, MMD. passuum latitudine. At inter duos Bosphoros Thraciũ & Cimmeriũ directo cursu, ut autor est Polyb. d. M. pas. intersunt. Circuitu uero totius Põti uicies semel cẽtena quinquaginta M. ut autor est Varro, & ferè ueteres. Nepos Cornelius ccc. M. l. adijcit. Artemidorus uicies nouies cẽtena xix. M. facit. Agrippa x xiii. lx. milia. Mutianus x x viii. lxv. M. Simili modo Europę latere men surã alij quatuordecies cẽtena lxxviij. M. d. determinauere: Alij undecies cẽtena lxxij. M. M. Varro ad hũc modũ metit̃. Ab ostio Põti Apolloniã dxxxviij. M. d. pas. Calatin tã tundẽ. Ad ostiũ Istri cxxv. Ad Borysthenen ccl. Cherronesum Heracleatarũ oppidum cccl xxv. M. pass. Ad Panticapæum quod aliqui Bosphorum uocant, extremum in Eu/ropæ ora cc. xxij. M. d. quæ summa efficit x iii. xxxvi. M. d. Agrippa à Byzantio ad flumen Istrũ. d. lx. Inde Panticapæũ dcxxx. Inde lacus ipse Mæotis Tanain amnem ex Riphæis montibus defluentem accipiens, nouissimum inter Europam Asiamꝗ finem x iiii. vi. M. circuitu patere tradit̃. Ab alijs xi. xxv. M. Ab ostio eius ad Tanais ostinm directo cursu ccclxxv. M. pas. esse cõstat. Accolę sinus eius in mẽtione Thracię dicti sunt Istropolin usꝗ. Inde ostia Istri. Ortus hic in Germanię iugis mõtis Abnobę, ex aduerso Raurici Galliæ oppidi, multis ultra alpes milibus, ac ꝑ innumeras lapsus gẽtes Danubij

nomine

nomine,immenſo aquarũ auctu,& unde primũ Illyricum alluit Iſter appellatus.ſexagin
ta amnibus receptis,medio fermè numero eorum nauigabili,in Põtum uaſtis ſex flumi-
nibus euoluitur.Primum oſtium Peuces,mox ipſa Peuce inſula: à qua proximus alueus
appellatus,xix.M.paſſ.magna palude ſorbetur. Ex eodem alueo & ſuper Iſtropolim la
cus gignitur,lxiij.M paſſ.ambitu, Halmyrin uocant. Secundum oſtium Naracuſtoma
appellatur. Tertium Caloſtoma iuxta inſulam Sarmaticam. Quartum Pſeudoſtoma,
& inſula Conopon diabaſis,poſtea Boreoſtoma & Spireoſtoma Singula aũt ora tanta
ſunt,ut prodatur in xl.M.paſſuum lõgitudinis uinci mare, dulcemq; intelligi hauſtum,
Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum ſont gentes, uariæ tamen littori appoſita
10 tenuere,aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorumq;
Hamaxobij aut Aorſi, aliâs Scythæ degeneres & à ſeruis orti, aut Troglodytæ, mox
Alani & Roxalani.Superiora aũt inter Danubium & Hercinium ſaltum, uſq; ad Pan-
nonica hyberna Carounti,Germanorũq; ibi confinium, campos & plana Iazyges Sar-
matæ, mõtes uero & ſaltus pulſi ab his Daci, ad Pathiſſum amnem a Moro,ſiue is Du-
ria eſt, à Sueuis regnoq; Vanniano dirimens eos: auerſa Baſternæ tenent, alijq; inde
Germani. Agrippa totum eum tractum ab Iſtro ad oceanum bis ad decies centum M.
paſſuum in longitudinem,quantum minus quadringentis in latitudinem,ad flomen Vi
ſtulam à deſertis Sarmatiæ,prodidit.Scytharum nomen uſquequaq; trãſit in Sarmatas
atq; Germanos. Nec alijs priſca illa durauit appellatio, q̃ qui extremi gentium harum
20 ignoti propè cæteris mortalibus deguot. Verum ab Iſtro oppida, Cremniſcos, Aepoliũ,
montes Macrocremnij,clarus amnis Tyra,oppido nomen imponẽs,ubi antea Ophi-
uſa dicebatur.In eodẽ inſulã ſpatioſam incolunt Tyragetę. Abeſt à Pſeudoſtomo Iſtri
oſtio centum triginta M.paſſ. Mox Axiacæ cognomines flumini, ultra qoos Crobyzi,
flumeo Rode, ſinus Sagaricus, portus Ordeſus.Et à Tyra centum uigioti M. paſſ. flu-
men Boriſthenes, lacuſq; & gens eodem nomine, & oppidum à mari recedens quinde
cim M.paſſuũ,Olbiopolis & Miletopolis,antiquis nominibus Rurſuſq; in littore por-
tus Achæorum.Inſula Achillis, tumulo eius uiri clara.Et ab ea centum xxv.M.paſſuum
peninſula, ad formam gladij in tranſuerſum porrecta, exercitatione eiuſdem cognomi-
nata Dromos Achilleos, cuius longitudinem lxxx. M.paſſ. tradidit Agrippa. Totum
30 eum tractum Tauri Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde ſylueſtris regio Hylæum mare,
quo alluitur, cognominauit, Enœcadloe uocantur incolæ. Vltrà Panticapes amnis, qui
Nomadas & Georgos diſterminat: mox Aceſinus. Quidã Panticapen confluere infra
Olbiam cum Boryſthene tradunt,diligẽriores Hypanin:taoto errore eorũ,qui illum in
Aſiæ parte prodidere. Mare ſubit uaſto receſſu,donec quinq; M.paſſ.interuallo abſit à
Mæotide,uaſta ambiens ſpatia multaſq; gẽtes. Sinus Carcinnites appellatur flumẽ Pa
cyris,Oppida Naubarum,Carcine. A tergo lacus Buges,foſſa emiſſos io mare. Ipſe Bu
ges à Coreto, Mæotis lacus ſinu,petroſo diſcluditur dorſo. Recipit amnes Bugem, Ger-
rhum, Hypanio, ex diuerſo uenĩeres tractu. Nam Gerrhus Baſilidas & Nomadas ſepa
rat.Hypanis per Nomadas & Hylęos fluit,manu facto alueo in Bugen,naturali in Co
40 retum.Regio Scythiæ Sendica oomioaẽ.Sed à Carcinite Taurica incipit, quondã mari
circunfuſa & ipſa,quaqua nunc iacẽt campi Deinde uaſtis attollitur iugis. Triginta ſunt
eorũ populi. Ex ijs mediterranei xxiiij.Sex oppida,Orgocyni, Caraſeni, Aſſyraoi, Tra-
ctari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugum ipſum Scythotauri tenẽt. Clauduntur ab occidente
Cherroneſo,ab ortu Scythis Satarchis.In ora à Carcinite oppida, Taphrę,in ipſis angu
ſtijs peninſulæ:mox Heraclea Cherroneſos,libertate à Romanis donatũ Megarice uo-
cabatur antea,præcipui nitoris in toto eo tractu,cuſtoditis Græciæ moribus, qoinq; M.
paſſ.ambiente muro. Inde Parthenium promoootorium Taurorom,ciuitas Placia.Sym-
bolon portus.Promontorium Criu metopon, aduerſum Carambi Aſiæ promontorio
per medium Euxinum procurrens clxx.M. paſſ. interuallo: quæ maxime ratio Scythici
arcus

arcus formā efficit. Ab eo Taurorũ portus multi & lacus, oppidũ Theodoſia à Criume-
topo cxxij.M.paſſ.A Cheronneſo clxv.M.paſſ.Vltra fuere oppida,Cyte, Zephyriũ,
Acre,Nymphæum,Dia. Reſtat longe ualidiſſimum in ipſo Boſphori introitu, Pantica
pæum Mileſiorũ,à Theodoſia M.xxxv.paſſ.A Cimmero uero oppido trans fretũ ſito
MMD.(ut diximus) paſſ. Hæc ibi latitudo Aſiam ab Europa ſeparat, eaꝗ ipſa pedibus
plerũꝗ peruia,glaciato freto.Boſphori Cimmerij latitudo xij.M.D.paſ. Oppida habet
Hermiſium,Myrmecium: & intus inſulam Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo
Iſthmo,qui locus Taphræ uocatur,ad os Boſphori cdx.M.paſſ.longitudo colligitur.A
Taphris per continentē introrſus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri
apud quos Boryſthenes,Geloni,Thuſſagetæ,Budini,Baſilidæ, & cæruleo capillo Aga
thyrſi.Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge ſuper Mæotin Sauroma-
tæ,& Eſſedões. At per orā ad Tanaim uſꝗ Mæotę,à quib.lacus nomē accepit:ultimiꝗ
à tergo eorum Arimaſpi. Mox Riphæi montes, & aſſiduo niuis caſu pinnarum ſimilitu
dine,Pterophoros appellata regio: pars mũdi damnata à natura rerum, & denſa merſa
caligine:neꝗ in alio ꝙ rigoris opere gelidiſꝗ aquilonis cōceptaculis.Ponè eos montes,
ultraꝗ aquilonem,gens felix(ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoſo de-
git æuo,fabuloſis celebrata miraculis. Ibi creduntur eſſe cardines mũdi,extremiꝗ ſiderũ
ambitus,ſemeſtri luce & una die ſolis auerſi:nō, ut imperiti dixere,ab æquinoctio uerno
in autumnum.Semel in anno ſolſtitio oriuntur ijs ſoles,brumaꝗ ſemel occidunt. Regio
aprica,felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus ijs nemora luciꝗ, & deorum
cultus uiritim gregatimꝗ, diſcordia ignota & ægritudo omnis. Mors non niſi ſatietate
uitæ,epulatis delibutiſꝗ ſenibus luxu, ex quadam rupe in mare ſalientibus. Hoc genus
ſepulturæ beatiſſimũ. Quidam eos in prima parte Aſiæ littorũ poſuere,non in Europa,
qui ſunt ibi ſimilitudine & ſitus, Atacorum nomine. Alij medios fecere eos inter utrũꝗ
ſolem, Antipodum occaſum exorientemꝗ noſtrum,quod fieri nullo modo poteſt,tam
uaſto mari interueniente.Qui non alibi ꝙ in ſemeſtri luce conſtituēre eos, ſerere matuti-
nis,meridie metere, occidente ſole fœtus arborum decerpere, noctibus in ſpecus condi
tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, cum tot autores prodant frugũ primitias ſo
litos Delon mittere Apollini,quem præcipue colunt. Virgines ferebāt eas hoſpitijs gen
tium per annos aliquot uenerabiles:donec uiolata fide,in proximis accolarum finibus de
ponere ſacra ea inſtituēre, hicꝗ ad conterminos deferre,atꝗ ita Delon uſꝗ.Mox & hoc
ipſum exoleuit.Sarmatiæ,Scythiæ, Tauricæ,omniſꝗ à Boryſthene amne tractus lōgi-
tudo dcccclxxx.M. Latitudo dccxvij. M.à M. Agrippa tradita eſt. Ego incertā in hac
terrarum parte menſurā arbitror. Verum inſtituto ordine, reliqua huius ſinus dicantur:
& maria quidē eius nuncupauimus.

Inſulæ Ponti. Cap. XIII

HEllespontus inſulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duæ, M D. paſ.ab Eu
ropa,xiiij.M.ab oſtio,Cyaneæ ab alijs Symplegades appellatæ,traditæꝗ fabulis
inter ſe concurriſſe:quoniā paruo diſcretæ interuallo,ex aduerſo intrantibus geminæ cer-
nebantur,paulumꝗ deflexa acie,coeuntium ſpeciem præbebant. Citra Iſtrum Apollo-
niatarum una lxxx.M.à Boſphoro Thracio,ex qua M.Lucullus Capitolinum Apolli-
nem aduexit. Inter oſtia Iſtri quæ eſſent diximus. Ante Boryſthenē Achillea eſt ſupra-
dicta,eadē Leuce & Macaron appellata. Hanc tēporum horũ demōſtratio à Boryſthe
ne cxl. M. ponit,à Tyra cxx.M. à Peuce inſula quinquaginta M. Cingiē circiter x. M.
paſſ.Reliquæ in Carcinite ſinu Cephalonneſos,Rhoſphoduſa,Macra. Nō eſt omitten
da multorũ opinio,priuſquam digrediamur à Ponto,qui maria omnia interiora illo capi
te naſci non Gaditano freto,exiſtimauere,haud improbabili argumento: quoniā æſtus
ſemper è Ponto profluens nunquā reciprocetur.Excundũ deinde eſt, ut extera Europæ
dicantur:transgreſsiſꝗ Riphæos montes,littus oceani ſeptētrionalis in læua,donec per-
ueniatur Gades,legendum. Inſulæ complures ſine nominibus eo ſitu traduntur. Ex qui
bus

bus ante Scythiã quæ appellatur Bannomanna abesse à Scythia dici cursu, in quam ue-
ris tẽpore fluctibus electrũ eijciatur, Timæus prodidit. Reliqua littora incerta signata fa-
ma. Septentrionalis oceanus, Amalchiũ cum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne
quà Scythiã alluit, quod nomen eius gentis lingua significat cõgelatũ. Philemon Mori-
marusam à Cimbris uocari, hoc est mortuum mare, usq; ad promontoriũ Rubeas, ultra
deinde Cronium: Xenophon Lampsacenus, à littore Scytharũ tridui nauigatiõe, insulam
esse immẽsæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandẽ Pytheas Basiliam nominat. Feruntur
& Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ uiuant. Aliæ, in quibus equinis pedibus
homines nascantur, Hippopodes appellati: Fanesiorũ aliæ, in quibus nuda alioquin cor
10 pora prægrandes ipsorum aures tota cõtegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente
Ingæuonũ, quæ est prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immẽsus, nec Riphæis iugis
minor, immanem ad Cimbrorũ usq; promontoriũ efficit sinum, qui Codanus uocatur,
refertus insulis: quarũ clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem
tantum eius, quod sit notum, Hilleuionũ gente D. incolẽte pagis, quæ alterum orbem ter-
rarũ eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidã hæc habitari ad Vistulam
usq; fluuium, à Sarmatis Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum Clylipenum uocari, &
in ostio eius insulã Latrin. Mox alterũ sinũ Lagnũ, cõterminũ Cimbris. Promontoriũ
Cimbrorũ excurrẽs in maria longe peninsulã efficit, quæ Cartris appellatur, xxiij. M.p.
Inde insulæ Rom. armis cognitæ. Earũ nobilissimæ, Burchanoa, Fabaria à nostris dicta,
20 à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à
Barbaris Austrania, prætereaq; Actania. Toto aũt hoc mari ad Scaldin usq; fluuiũ, Ger-
manicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tam immodica prodentium discordia
est. Græci & quidã nostri, XXV. M.p. oram Germaniæ tradiderũt. Agrippa cum Rhe
tia & Norico longitudinẽ dclxxxvi. M. passuum, latitudinem cclxviij. M.

Germania. Cap. XIIII

RHetiæ propè unius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ. Nam Ger-
mania multis postea annis nec tota percognita est. Si coniectare permittitur, haud
multum oræ deerit Græcorũ opinioni, & longitudinis ab Agrippa proditę. Germano-
rum genera v. Vindili, quorũ pars Burgundiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterum
30 genus Ingæuones, quorũ pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorũ gentes. Proximi aũt Rhe
no Istæuones, quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorũ Sueui, Hermun-
duri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, supradictis contermini Dacis.
Amnes clari in oceanũ defluunt, Guttalus, Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisi-
us, Rhenus, Mosa. Introrsus uero, nulli inferius nobilitate, Hercyniũ iugũ prætenditur.

Insulæ in Gallico oceano. Cap. XV

IN Rheno ipso, propè c. M. pass. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, &
Canneufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorũ, Frisiabonũ, Sturiorum, Marsatiorum,
quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellãtur ostia in quæ effusus Rhenus, ab
septentrione in lacus, ab occidente in amnẽ Mosam se spargit: medio inter hæc ore, mo-
40 dicũ nomini suo custodiens alueũ.

Britannia & Hybernia. Cap. XVI

EX aduerso huius situs Britãnia insula, clara græcis nostrisq; monumẽtis, inter septẽ
trionem & occidentẽ iacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ
partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur
oẽs, de quibus mox paulo dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorum gentis littore,
proximo traiectu l. M. minimũ, circuitu uero patere tricies octies centena uigintiquinq;
M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiã eius Rom. armis non
ultra uicinitatem syluæ Calidoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem dccc. M.p.
esse: latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem, sed longitudinem cc.
M. passuum minorem. Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Silurum gente

xx.M.paſ.Reliquarum nulla cxxv.M.circuitu amplior proditur. Sunt aũt xl. Orcades, modicis inter ſe diſcretæ ſpatijs. Septẽ Acmodæ, & xxx. Hæbudes, & inter Hiberniam & Britanniã Mona, Monapia, Ricnea, Vectis, Silimnus, Andros. Infra uero Siambis, & Axantos. Et ab aduerſo in Germanicũ mare ſparſæ Gleſſariæ, quas electridas Græci recentiores appellauere, quod ibi Electrũ naſceretur. Vltima omniũ quæ memorantur, Thule: in quã ſolſtitio nullas eſſe noctes indicauimus, cancri ſignũ ſole trãſeũte, nullosq́ contrà per brumã dies. Hæc quidam ſenis mẽſibus continuis fieri arbitrantur. Timæus hiſtoricus à Britannia introrſus ſex dierum nauigatione abeſſe dicit inſulam Mictim, in qua candidũ plumbũ proueniat. Ad eam Britannos uitilibus nauigijs corio circũſutis nauigare. Sunt & qui alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximamq́ omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. A Thule unius diei nauigatione mare concretũ, à nonnullis Cronium appellatur. 10

Gallia. Cap. XVII

GAllia omnis comata uno nomine appellata, in tria populorũ genera diuiditur, amnibus maxime diſtincta. A Scalde ad Sequanã Belgica. Ab eo ad Garumnã Celtica eademq́ Lugdunenſis. Inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania, Aremorica antè dicta. Agrippa uniuerſarũ Galliarũ inter Rhenum & Pyrenæũ, atq́ oceanũ ac montes Cebennã & Iuram, quibus Narbonẽſem Galliam excludit, longitudinẽ cccccxx. M. paſſ. latitudinem cccxiij. cõputauit. A Scaldi incolunt externi Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromanſaci iuncti pago qui Geſſoriacus uocatur: Britanni, Ambiani, Bellouaci, Haſſi. Introrſus Caſtologi, Atrebates, Neruij liberi, Veromandui, Sueconi, Sueſſiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Friſiabones, Betaſi, Leuci liberi, Treueri liberi antea, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Heluetij. Coloniæ, equeſtris & Rauriaca. Rhenũ aũt accolentes, Germaniæ gentiũ in eadẽ prouincia, Nemetes, Tribochi, Vangiões, hinc Vbij, Colonia Agrippinenſis, Gugerni, Bataui, & quos in inſulis diximus Rheni. 20

Lugdunenſis Gallia. Cap. XVIII

LVgdunenſis Gallia habet Lexouios, Vellocaſſes, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Oſiſmios, flumẽ clarum Ligerim. Sed pẽinſulã ſpectatiorẽ excurrentẽ in oceanum à fine Oſiſmiorũ circuitu dcxxv. M. p. ceruice in latitudinẽ cxxv. M. Vltra eam Nannetes. Intus aũt Hedui fœderati, Carnuti fœderati, Boij, Senones, Aulerci, qui cognominãtur Eburouices, & qui Cenomãni, Meldi liberi, Parrhiſij, Trecaſſes, Andegaui, Viducaſſes, Vadicaſſes, Venelli, Carioſuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Iteſui, Secuſiani liberi. in quorũ agro colonia Lugdunum. 30

Aquitania. Cap. XIX

AQuitanicæ ſunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi, Seſignani, cognomine Vbiſci, Aquitani unde nomen ꝓuinciæ. Sediboniates. Mox in oppidũ contributi Conuenæ, Begerri, Tarbeli quatuorſignani, Cocoſſates ſexſignani, Venami, Onobriſates, Belẽdi, ſaltus Pyrenæus. Infraq́ Moneſi, Oſquidates mõtani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Saſſumini, Vellates, Tornates, Conſoranni, Auſci, Eluſates, Sottiates, Oſquidates cãpeſtres, Succaſſes, Latuſates, Baſabocates, Vaſſei, Sennates, Cãbolectri, Ageſinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemouices, Arucrni liberi, Gabales. Rurſus Narbonenſi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarneq́ amne diſcreti à Toloſanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum ſeptentrionalis oceanus, inter Rhenum & Sequanã Britannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Inſulæ cõplures Venetorũ, & quæ Veneticæ appellantur, & in Aquitanico ſinu Vliarus. 40

Citerior Hiſpania. Cap. XX

APyrenæi promontorio Hiſpania incipit, anguſtior nõ Gallia modo, uerumetiã ſe metipſa, ut diximus, immẽſum quãtum hinc oceano, illinc Iberico mari cõprimentibus. Ipſa Pyrenæi iuga ab exortu æquinoctiali fuſa in occaſum brumalẽ, breuiores latere ſeptẽtrionali q̃ meridiano Hiſpanias faciunt. Proxima ora citerioris eſt, eiuſdemq́ Tar

raconenſis

raconensis situs, à Pyrenæo per Oceanū Vasconum saltus, Olarso, Vardulorū oppida
Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatū
ix. Regio Cantabrorū, flumē Sanda, portus uictoriæ Iuliobrigensium. Ab eo loco fon/
tes Iberi xl. M. p. Portus Biendium, Origeni mixtis Cantabris. Portus eorū Vesci, Ve/
ca. Regio Asturum, Neoga oppidū, in peninsula Pesici. Et deinde cōuentus Lucēsis à flu
mine Nauilubione, Cibarci, Egouarri cognoīe Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promon/
torium Celticum. Amnes, Florius, Nelo, Celtici cognoīe Neriæ, superq; Tamarici, quo
rum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cæpori, oppidum Noela. Celtici
cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominādæ, Corticatā, & Annios. A Cilenis,
10 conuentus Bracarum, Heleni, Granij, castellum Tyde, Græcorū sobolis oīa. Insulæ Ci/
cæ. Insigne oppidū Abobrica. Minius amnis iiij. M. p. ore spatiosus, Lenni, Seurbi, Bra/
carum oppidū Augusta, quos supra Gallecia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis
Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiā: lapsus dein per Areuacos Vacce/
osq;, disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Gallecis, ibi quoq; Turdulos à
Bracaris arcens. Omnisq; dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argēti, ferri, plum
bi, nigri albiq;.

Lusitania — Cap. XXI

A Durio Lusitania incipit, Turduli ueteres, Pesuri, Flumen Vacca. Oppidum Tala/
brica. Oppidum & flumen Mininm. Oppida Cornibrica, Colippo, Eburo, Briti/
um. Excurrit deinde in altum uasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appella/
20 nere, alij magnum, multi Olissiponense ab oppido, terras, maria, cœlum disterminās.
Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. — Cap. XXII

Septentrio hinc Oceanusq; Gallicus, occasus illinc & oceanus Atlanticus. promonto
rij excursum lx. M. prodidere, alij xc. M. p. Ad Pyrenæum inde non pauci XII. l. mi/
lia, & ibi gentē Artabrum, quæ nunq; fuit manifesto errore. Arrotrebas eñ, quos ante
Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis. Erratum & in
amnibus inclytis. Ab Minio quem supra diximus, cc. M. pass. (ut autor est Varro) abest
Aeminius, quē alibi quidā intelligunt, & Limęā uocant, obliuionis antiquis dictus, mul/
tumq; fabulosus. Ab Durio Tagus cc. M. p. interueniēte Munda. Tagus auriferis hare/
30 nis celebratur. Ab eo clx. M. p. promontorium sacrum è media propè Hispaniæ fronte
prosilit. XIIII. M. p. inde ad Pyrenæū medium colligi Varro tradit. Ab Ana uero, quo
Lusitaniā à Bætica discreuimus, ccxxvi. M. p. A Gadibus cij. M. p. additis. Gentes Celti
ci, Varduli, & circa Tagum Vettones. Ab Ana ad sacrū Lusitani: oppida memorabi/
lia à Tago in ora, Olissippo equarū è fauonio uēto cōceptu nobile, Salacia cognomina/
ta Vrbs imperatoria, Merobrica. promōtoriū sacrum, & alterū Cuneus. Oppida, Osso
noba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in cōuentus tres, Emeritēsem, Pacen
sem, Scalabitanū. Tota populorū xlv. in quibus coloniæ sunt quinq;, municipiū ciuium
Ro. unū. Latij antiqui tria. Stipēdiaria, xxxvi. Colonię, Augusta emerita Anę fluuio ap
posita, Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognoīe. Contributa sunt in eam
40 castra Iulia, castra Cæcilia. Quinta est Scalabis, quæ præsidium Iulium uocatur. Munici
pium ciuiū Ro. Olissippo, felicitas Iulia cognominatū. Oppida ueteris Latij Ebora, quod
idem liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quę diximus. Stipendiariorū, quos nomina
re nō pigeat, præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammien
ses, Aranditani, Axabricēses, Balcenses, Cæsarobricenses, Caperenses, Caurēses, Colar/
ni, Cibilitani, Concordiēses, qui & Boccori, Interausenses, Lanciēses, Mirobrigēses qui
Celtici cognominent, Medubricēses, qui Plūbarij, Ocelenses qui & Lanciēses, Turduli
qui Barduli & Tapori. Lusitaniā cū Asturia & Gallecia patere lōgitudine dxl. M. p. lati/
tudine d. xxxvi. M. Agrippa prodidit. Oēs aūt Hispaniæ à duob. Pyrenæi promonto/
rijs per maria totius orę circuitu p. XXIX. M. colligere existimant, ab alijs XXVII. M.

Ex aduerso Celtiberiæ cōplures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, à fertilitate plum bi: & è regione Arrotrebarum promontorij, deorum sex, quas aliqui fortunatas appella uere. In ipso uero capite mox Bæticæ, ab ostio freti pass. lxxv. M. Gadis, longa (ut Poly bius scribit) xij. M. lata. iij. M. p. Abest à continēte proxima parte minus passus dcc. Re liqua plus septē M. Ipsius spacium xv. M. p. est. Habet oppidum ciuium Romanorum quod appellatur Augusta urbs Iulia Gaditana. Ab eo latere quo Hispaniā spectat, pas sibus ferè c. altera insula est longa iij. M. p. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, à Timæo & Sileno Aphrodisias, ab indige nis Iunonis. maiorē Timęus Cotinussam apud eos uocatā ait: nostri Tartesson appellāt, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrij ab origine eorum orti ab Erythreo mari ferebātur. In hac Geryones habitasse à quibusdā existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lu sitaniam arbitrentur, eodemq́ue nomine quondam ibi appellatam.

Vniuersæ Europæ mensura. Cap. XXIII

PEracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, ne quid nō in expedito sit no scere uolētibus. Longitudinē eius Artemidorus atq́ue Isidorus à Tanai usq́ue Gades LXXXIIII. xiiij. M. prodiderūt. Polybius latitudinē Europę ab Italia ad oceanū scripsit XI. M. l. esse, etiā tum incōperta magnitudine eius. Est aūt ipsius Italiæ (ut diximus) XII. xx. M. ad alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quà uide tur mensurā agere Polybius. XI. M. lxviij. Sed certior mensura ac lōgior ad occasum so lis æstiui ostiūq́ue Rheni, per castra legionum Germanię ab ijsdem dirigitur alpibus XII. xliij. M. pass. Hinc deinde Africa atq́ue Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HI STORIAE LIBER V

AFRICAE DESCRIPTIO.

AFRICAM Græci Libyam appellauere, quà mare ante eam Li bicum incipiens, Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarū paucio res recipit sinus, longe ab occidente litorum obliquo spatio. Po pulorū eius oppidorūq́ue nomina, uel maxime sunt ineffabilia, præterq́ue ipsorum linguis, & aliàs castella ferme è inhabitant.

Mauritania. Cap. I

PRincipio terrarū Mauritaniæ appellātur, usq́ue ad C. Cæsa rem Germanici filiū regna, sæuitia eius in duas diuisæ pro uincias. Promontorium oceani extimū Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes ultra columnas Herculis, nunc est Tingi quondā ab Antæo cōditū: postea à Claudio Cæsare, cū coloniā faceret, appellatū traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticę, pximo traiectu xxx. M. p. Ab eo xxv. M. p. in ora oceani colonia Augusti Iulia cōstantia, Zilis regū ditioni exēpta, & iura in Bæticā petere iussa: & ab ea xxxij. M. p. co lonia à Claudio Cæsare facta Lixos, uel fabulosissime ab antiquis narrata. Ibi regia An tæi, certamēq́ue cū Hercule. & Hesperidū horti. Affundit aūt huic æstuariū è mari flexuo so meatu, in q̄ draconis custodiæ instar fuisse nūc interpretant. Amplectit intra se insulā quā solam è uicino tractu aliquāto excelsiore, nō tamē æstus maris inundat. Extat in ea & ara Herculis, nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus pro fecto mirenē portentosa Græciæ mendacia, de ijs & amne Lixo prodita, qui cogitent no stros nuper paulominus monstrifica quædā de ijsdē tradidisse: prævalidam hāc urbem, maiorēq́ue Carthagine magna: præterea ex aduerso eius sitā, & prope immēso tractu ab Tingi: quęq́ue alia Cornelius Nepos auidissime credidit. Ab Lixo xl. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia campestris appellata: & tertia Banasa lxxv. M.

Valentia

Valentia cognominata Ab ea xxxv.M.p. Volubile oppidũ, tantũdẽ à mari utroq; distans:& in ora à Lixo l.M.amnis Subur,præter Banasam coloniã defluens,magnificus & nauigabilis.Ab eo totidem M.p.oppidum Sala,eiusdem nominis fluuio impositum, iam solitudinibus uicinum,elephantorumq; gregibus infestum, multo tamẽ magis Autololum gente,per quã iter est ad montem Africæ uel fabulosissimũ Atlantem.E medijs hunc harenis in cœlum attolli prodidetunt,asperũ,squallentẽ, quà uergat ad littora oceani,cui cognomen imposuit.Eundem opacum nemorosumq;,& scatebris fontium riguum,quà spectat Africam,fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus,ut nunquam satietas uoluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni, silere omnia haud

10 alio q; solitudinum horrore,subire tacitam religionẽ animos propius accedentium,præterq; horrorẽ elati super nubila,atq; in uiciniam lunaris circuli.Eundemq; noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumq; lasciuia, impleri tibiarum ac fistulæ cantu,tympanorumq; & cymbalorũ sonitu strepere. Hæc celebrati autores prodidere,præter Herculi & Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertũq;. Fuere & Hannonis Carthaginensium ducis cõmentarij,Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africæ iussi:quem secuti plerıq; è Græcis nostrisq; ad alia quædam fabulosa, & urbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarũ nec memoria ulla, nec uestigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerẽte,Polybius annaliũ conditor ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad occasum uersus saltus

20 plenos feris,quas generat Africa:ad flumen Anatin ccccLxxxv. M. pass. Ab eo Lixum ccv.M. pass. Agrippa Lixum à Gaditano freto cxij.M.p. abesse.Inde sinum qui uocetur Sagnti.Oppidum in promontorio Mulelacha.Flumina, Subur, & Salam. Portum Rutubis à Lixo cccxiij.M.p.Inde promontorium solis,portum Risardir,Getulos Autololes,flumen Cosenum,gentẽ Scelatitos & Masatos. Flumẽ Masatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum dcxvi. M. p. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum,quod appellatur Surrentium.Postea flumen Palsum, ultra quod Aethiopas Perorsos, quorũ à tergo Pharusos. Iis iungi mediterraneos Getulos Daras. At in ora Aethiopas Dataritas,Flumen Bambotum, crocodilis & hippopotamis refertum.Ab eo mõtes perpetuos usq; ad eum quem Theôn ochema dicemus.Inde ad pro-

30 montorium Hesperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo spatio Atlãtem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum. Ro. arma primum Claudio principe in Mauritania bellauere,Ptolemæum regem à C. Cæsare interemptum ulciscente liberto Aedemone,refugientibusq; barbaris,uentũ cõstat ad montẽ Atlantem. Nec solum cõsulatu perfunctis , atq; è senatu ducibus, qui tum res gessere, sed equitibus quoq; Ro.qui ex eo præfuere ibi,Atlantẽ penetrasse in gloria fuit. Quinq; sunt (ut diximus)Ro.coloniæ in ea prouincia,peruiũq; famæ uideri potest.Sed id plerunq; fallacissimum experimento deprehẽditur , quia dignitates cum indagare uera pigeat, ignorãtiæ pudore mentiri nõ piget:haud alio fidei proniore lapsu, q; ubi falsæ rei grauis autor exi-stit. Et quidem minus miror incõperta quædam esse equestris ordinis uiris , iam uero &

40 senatorij,nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficacissima uis sentitur atq; maxima, cum ebori citroq; syluæ exquirantur, omnes scopuli Getuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala cl. M. pass. flumen Asanam marino haustu,sed por tu spectabile:mox amnem quem uocant Fut,ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua conuenit)cc.M. pass.interueniente flumine,cui nomen est Viot. Ibi fama,existere circa uestigia habitati quõdam soli,uinearum palmetorumq; reliquias.Suetonius Paulinus,quem cõsulem uidimus,primus Romanorũ ducum transgressus quoq; Atlantem aliquot milium spatio,prodidit de excelsitate quidem eius quæ cæteri: Imas radices densis,altisq; repletas sylnis,incognito genere arborum,proceritatẽ spectabilẽ esse enodi nitore,frondes cupressis similes,præterq; grauitatẽ odoris, tenui eas obduci lanu-

f 3 gine

gine:quibus addita arte,posse quales è bombyce uestes confici. Verticē altis etiam æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & ultra ad fluuium, qui Niger uocatur, per solitudines nigri pulueris,eminētibus interdū uelut exustis cautibus, loca inhabitabi lia feruore,quanq̃ hyberno tēpore experto. Qui proximos inhabitēt saltus,refertos ele phantorū ferarūq; & serpentiū omni genere,Canarios appellari. Quippe uictū eius ani malis promiscuū his esse,& diuidua ferarū uiscera. Iunctā Aethiopū gentē, quos Peror sos uocāt,satis cōstat. Iuba Ptolemæi pater,qui primus utriq; Mauritaniæ imperauit,stu diorū claritate memorabilior etiā q̃ regno,similia prodidit de Atlāte: præterq; gigni ibi herbā euphorbiā nomine,ab inuētore medico suo appellatā. Cuius lacteū succum miris laudibus celebrat in claritate uisus,cōtraq; serpētes & uenena omia,priuatim dicato nolu mine. Et satis superq; de Atlante. 10

Tingitania prouincia. Cap. II

TIngitaniæ prouinciæ longitudo clxx. M.p.est. Gētes in ea,quondā præcipua Mau rorū,unde nomē prouinciæ,quos plerīq; Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massesulorū fuerat,sed simili modo extincta est. Ge tulæ nunc tenēt gētes, Banutri,multoq; ualidissimi Autololes: Et horū pars quondā Ve suni,qui auulsi his,propriā fecere gentē uersi ad Aethiopas. Ipsa prouīcia ab oriēte mon tosa,fert elephantos. In Abila quoq; monte, & quos septē fratres à simili altitudine ap pellant: ij freto imminēt iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumē Tamuda nauiga bile,quondā & oppidū. Flumen Laud, & ipsum nauigiorū capax. Rusardir oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispania 20 sitæ,Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Nanq; diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaret extima: itemq; Bochi,quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Ma gnus à spatio appellatus,ciuiū Ro. oppidū. Amnis Mulucha, Bochi Massæsulorumq; fi nis. Quiza xenitana peregrinorū oppidum, Arsennaria Latinorū, tribus milibus pass. à mari. Cartenna colonia Augusti,legio secūda. Itē colonia eiusdem deducta cohorte præ toria Gunugi,promontoriū Apollinis. Oppidumq; ibi celeberrimū Cæsarea, antea uo citatum Iol, Iubæ regia, à diuo Claudio coloniæ iure donata,eiusdē iussu deductis uetera nis. Oppidū nouū,& Latio dato, Tipasa. Itemq; à Vespasiano Imperatore eodē mune re donatū Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Rusucuriū ciuitate honoratū à Claudio, Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem, Igilgili,oppidū Tucca impositum ma 30 ri & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta,quæ itē Succubar. Itē Tubusuptus. Ci uitates, Timici, Tigauæ. Flumina Sardabala, Nabar, gens Macurebi, flumen Vsar, gēs Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea cccxxxij. M. pass. Vtriusq; Mauritaniæ longitudo dccc. xxxix M. Latitudo cccclxvij. M. passuum.

Numidia. Cap. III

AB Ampsaga Numidia est, Masanissæ clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: Numidæ uero Nomades, à permutandis pabulis: mapalia sua, hoc est domus, plaustris circūferentes. Oppida Cullu, Rusicade, & ab eo ad xlviij. M.p. in medi terraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine, & alia intus Sicca, liberumq; oppidum Bulla regia. Et in ora Tacatua, Hippo regius, flumē Armua. Oppidū Tabracha ciuium 40 Ro. Tusca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarūq; prouentum aliud insigne.

Africa. Cap. IIII

A Tusca Zeugitana regio, & quæ proprie uocetur Africa, est. Tria promōtoria. Can didum, mox Apollinis aduersum Sardiniæ, Mercurij aduersum Siciliæ, in altum procurrētia, duos efficiunt sinus: Hipponēsem proximū ab oppido, quod Hipponē di rutum uocant, Diarrhytum à Græcis dictū, propter aquarū irrigua. Cui finitimū Theu dalis immune oppidum, longius à littore. Dein promontoriū Apollinis, et in altero sinu Vtica ciuium Ro. Catonis morte nobilis, flumen Bagrada. Locus, castra Cornelia, colo nia Carthago, magnæ in uestigijs Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi, Mi

sua

sua. Et liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices uocantur, qui Byzacium incolūt. Ita appellatur regio ccl. M. passuum circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetū, Ruspina, Thapsus Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo dlxxx. M. p. Latitudo, qua cognitū est, cc. M. Ea pars quam Africā appellauimus, diuiditur in duas prouincias, ueterē & nouā, discretas fossa, inter Africanū sequentem & reges, Thenas usque perducta, quod oppidum à Carthagine abest ccxvij. M. p. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarum Syrtium uadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam quæ minor est, à Carthagine ccc. M. pass. Polybius 10 tradit. Ipsam c. M. passuum aditu, ccc. M. ambitu. Et terra autem siderum obseruatione ad eam per deserta harenis, per que serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta uasta, ultra que Garamantes, ab Augylis dierū xij. itinere distātes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circūdatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quæ ad occidentem uergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari utrinque interuallo, sed littore inter duas Syrtes, ccl. M. pass. Ibi ciuitas Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonū, Leptis altera quæ cognominatur magna. inde Syrtis maior, circuitu dcxxv. M. p. aditu autem cccxiij. M. pass. Inde accolit gens Cisipadū. In intimo 20 sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philenorū aras: ex harena sunt eæ. Ab his nō procul à continente palus uasta amnem Tritonem, nomenque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis uero inter duas Syrtes. Promontorium quod maiorem includit, Borion appellatur: Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hūc finem Africa à fluuio Ampsaga populos xxvi. habet, qui Rom. parent imperio. In his colonias vi. præter iam supradictas, Vthinam, Turburbin. Oppida ciuium Rom. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanū, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense. Vcitana duo, maius & minus, Vagense. Oppidum Latinum unum Vsalitanum. Oppidum stipendiariū unum Castris Cornelijs. Oppida li30 bera xxx. ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanū, Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanū, Tiricense, Tiphicense, Tunisense, Theudense, Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, Zamense. Ex reliquo numero nō ciuitates tantum, sed pleræque etiā nationes iure dici possunt, ut Nattabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubij, & tota Getulia ad flumen Nigrin, qui Africā ab Aethiopia dirimit.

Cyrene. Cap. V

Cyrenaica eadem Pentapolitana regio illustratur Ammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc. M. p. fonte solis, urbibus maxime quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondā uocata He40 speridum supradictarum, uagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantē. Abest à Lepti ccclxxxv. M. pass. Ab ea Arsinoe, Teuchira uocitata, xliij M. p. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij. M. pass. Mox ccl. M. promontoriū Phycûs per Creticum mare excurrit, distans cccl. M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta uero ipsa cxxv. M. Post id Cyrene à mari xi. M. passuum. A Phycunte Apolloniam xxiiij. M. passuum. ad Cherronesum lxxxviij. M. passuum. Vnde Catabathmum ccxvi. M. passuū. Accolunt Marmaridæ, à Paratonij fermè regione ad Syrtin usque maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Græci appellauere ab argumento loci, medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager xv. M. pass.

latitudine à littore & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantũ: mox xxx. M. p. latitudine, & ccl. M. pass. longitudine, lasere modo. Post Nasamones Hasbitę & Macæ uiuunt. Vltra hos Hammanientes xi. dierum itinere à Syrtibus maioribus ad occidentẽ, & ipsi quaqua uersus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binû m fermè cubitorũ inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos sale montibus suis exciso ceu lapide cõstruunt Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum iiij. iter, cum quibus cõmercium gemmæ tantũ, quam carbunculũ uocamus, ex Aethiopia uectæ. Interuenit ad solitudines Africæ supra minorẽ Syrtin dictas uersa Phasania, ubi gentem Phazaniorũ, urbesq́ Alelen & Cillabã subegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tẽdit, Ater nostris dictus à natura, adusto similis, aut solis repercussu accenso. Vltra eum deserta: Matelgæ oppidum Garamantũ: itemq́ Debris, affuso fonte, à medio die ad mediã noctem aquis feruẽtibus, totidemq́ horis ad medium diem rigentibus: clarissimumq́ oppidum Garama caput Garamantũ: omnia armis Ro. superata, & à Cornelio Balbo triumphata, unius omnium externo curru & quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Ro. cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, supradicta oppida ab eo capta, autores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho præter Cydamum & Garamã, omnium aliarũ gentium urbiumq́ nomina ac simulacra duxisse, quæ iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeiũ natio, Vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidũ, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidũ, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida cõtinua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mõs Gyri, in quo gẽmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt non alte fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, quod cum Oeensibus gessere initijs Vespasiani Imperatoris, compendium uiæ quatridui deprehensum est. Hoc iter uocatur, præter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum & uallis repente conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa à Syrti minore decies centena lx. M. passuum in longitudine patet: in latitudine qua cognitum est dccc.

Libya Mareotis. Cap. v

EA quæ sequit̃ regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto cõtermina. Tenẽt Marmarides, Adirmachidæ, dein Mareotæ: Mensura à Catabathmo ad Parætonium lxxxvi. M. pass. In eo tractu uicus Apis interest, nobilis regione Aegypti locus. Ab eo Parætonium xij. M. pass. Inde Alexandriam c. M. pass. latitudo dxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriã terrestri itinere dxxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto $\overline{xxx}$ xl. M. passuũ longitudinẽ. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab oceano ad Carthaginem magnam $\overline{xvi}$. M. p. ab ea Canopum Nili proximũ ostium $\overline{xvi}$. M. passuum xxix. fecerunt: Isidorus à Tingi Canopum $\overline{xxxv}$ xcix. M. passuum: Artemidorus xl. minus quàm Isidorus.

Insulæ circa Aphricam, & ex aduerso Africæ. Cap. vii

INsulas non ita multas cõplectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx, longitudine xxxv. M. passuum, latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningen ab Africæ latere, & altero Thoar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus cc. sita. Ab ea c. M. p. contra læuum Cercina, cum urbe eiusdem nominis libera, longa xxv. M. passuum, lata dimidium eius ubi plurimũ, ac in extremo non plus v. M. passuũ. Huic perparua Carthaginem uersus Cercinitis ponte iungitur. Ab his l. M. ferè passuum, Lopadusa, longa vi. M. pass. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem dirum animal Africæ necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso Cosyra cũ oppido. At contra Carthaginis sinũ duo Aegimori à re, scopuli uerius

quàm

quàm insulæ inter Siciliam maxime & Sardiniam. Autores sunt, & has quondã habitatas subsedisse. Interiori aũt ambitu Africæ ad meridiem uersus, superq́ Getulos interuenientibus desertis, primi omnium Libyægyptij, deinde Leucæthiopes habitant.

Aethiopes. Cap. VIII

Supet eos Aethiopũ gentes Nigritæ, à quo dictũ est flumine: Gymnetes, Pharusi, & iam oceanũ attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus uastæ solitudines orientem uersus, usq; Garamãtes, Augylasq́; & Troglodytas: uerissima opinione eorũ, qui desertis Africę duas Aethiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientẽ occasumq́; uersos. Nigri fluuio eadẽ natura quæ Nilo, calamum & papyrũ, & easdem gignit animantes, ijsdemq́; temporibus augescit. Oriẽ inter Tarelcos Aethiopas, & Oecalicas. Horũ oppidũ Mauin quidã soli tudinibus interposuerũt. Adlãtas iuxta eos, Aegipanas semiferos, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros, & Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neq; nominum ullorum inter eos appellatio est, & solem orientem occidentemq́; dira imprecatione cõtuentur, ut exitialem ipsis agrisq́;: neq; insomnia uisunt, qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excauant. Hæ illis domus, uictus serpentium carnes, stridorq́; nõ uox: adeo sermõis cõmercio carẽt. Garamãtes matrimoniorũ exortes, passim cũ fœminis degũt. Augylæ inferos tantũ colũt. Gamphasantes nudi, præliorũq́; expertes, nulli externo cõgregant. Blemmyis traduñt capita abesse, ore & oculis pectori affixis. Satyris præter figurã nihil moris humani. Aegipanũ qualis uulgo pingitur forma. Himantopodes loripedes quidã, quibus serpendo ingredi natura est. Pharusi quondam Persæ, comites fuisse dicũtur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

De Asia. Cap. IX

Adhæret Asia, quã patere à Canopico ostio ad ponti ostiũ Timosthenes $\overline{XXVI}$ xxxviiij. M. pass tradidit. Ab ore aũt ponti ad os Mæotis Eratosthenes $\overline{XV}$. xlv. M. p. Vniuersãm uero cũ Aegypto ad Tanain Artemidorus & Isidorus $\overline{LXXXVIII}$ M. passuum. Maria eius complura ab accolis traxere nomina, quare simul indicabũtur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedẽs, donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partẽ Nilus, dextra læuaq́; diuisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco clxx. M. p. interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere, ita se findente Nilo, ut triquetrã terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ uocabulo, Delta appellauere Aegyptum. Mensura ab unitate alueì, unde se primum findit in latera, ad Canopicum ostium, cxlvi. M. ad Pelusiacũ cclvi. M. est. Summa pars cõtermina Aethiopiæ, Thebais uocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorum, quas nomos uocant, Ombiten, Phatuiten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phanturiten, Coptiten, Tentiriten, Diospoliten, Antæopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ iuxta Pelusiũ est regio, nomos habet, Pharbæriten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua aũt Arabicũ, Ammoniacũ tendentem ad Ammonis Iouis oraculũ, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesiũ, Sebẽniten, Capastiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Thermopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, Nitriten, Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexãdriæ regione. Item Libyæ Mareotis, Heracleopolites est in insula Nili, longa passuũ l. M. in qua & oppidũ Herculis appellatũ. Arsinoitæ duo sunt: hi & Memphites, usq; ad summum Delta perueniunt, Cui sunt cõtermini ex Africa duo Oeasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphitem lacus fuit, circuitu ccl. M. p. aut ut Mutianus tradit, cccl. M. & altitudinis l. pass. manu factus, à rege qui fecerat, Mœridis appellatus. Inde lxxij. M. pass. abest Memphis, quondam arx Aegypti regũ: unde ad Ammonis oraculum

lum xíj.dierum iter eſt,ad ſciſſuram aũt Nili,quod appellauimus Delta,xv.M.p. Nilus
incertis ortus fontibus,it per deſerta & ardentia: & immenſo longitudinis ſpatio ambu/
lans,famaq́ tantũ inermi quæſitu cognitus ſine bellis, quæ cæteras omnes terras inuene
re,originẽ(ut Iuba rex potuit exquirere)in monte inferioris Mauritaniæ nõ procul occa/
no habet,lacu protinus ſtagnante,quẽ uocant Nilidem. Ibi piſces reperiũtur alabetæ,co
racini,ſiluri, crocodilus quoq́. Inde ob argumentũ hoc Nili ortus creditus, Cæſareæ in
Iſeo dicatus ab eo ſpectaẽ hodie. Præterea obſeruatũ eſt,prout in Mauritania niues im/
breſúe ſatiauerint,ita Nilũ increſcere. Ex hoc lacu profuſus indignatur fluere per hareno
ſa & ſqualentia,conditq́ ſe aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore,in Cæſarienſis
Mauritaniæ gente Maſſæſylûm erumpit,& hominum cœtus ueluti circũſpicit, ijſdẽ ani
malium argumentis:iterum harenis receptus conditur rurſus xx. dierum deſertis ad pro/
ximos Aethiopas:atq́ ubi iterum ſenſerit hominem, proſilit fonte(ut ueriſimile eſt) illo
quem Nigrin uocauere. Inde Aphricã ab Aethiopia diſpeſcens,etiã ſi non protinus po/
pulis,feris tamen & beluis frequens,ſyluarumq́ opifex,medios Aethiopas ſecat, cogno
minatus Aſtapus.quod illarum gentiũ lingua ſignificat aquam è tenebris profluentem.
Inſulas ita innumeras ſpargit,quaſdamq́ tam uaſtę magnitudinis,quanq́ rapida celeri
tate, ut tamen dierum v. curſu nõ breuiore tranſuolet:circa clariſsimam earum Meroen,
Aſtabores læuo alueo dictus,hoc eſt,ramus aquę uenientis è tenebris:dextero uero Aſtu
ſapes,quod latentis ſignificationẽ adijcit: Nec ante Nilus, q́ ſe totum aquis cõcordibus
rurſus iunxit, ſic quoq́ etiamnum Siris ut ante nominatus per aliquot milia,& in totum
Homero Aegyptus,alijſq́ Triton. Subinde inſulis impactus,totidẽ incitatus irritamen
tis,poſtremo incluſus montibus,nec alibi torrentior,uectus aquis properantibus ad locũ
Aethiopũ, qui Catadupi uocantur, nouiſsimo cataracte inter occurſantes ſcopulos non
fluere immenſo fragore creditur,ſed ruere. Poſtea lenis & cõfractis aquis, domitaq́ uio/
lentia,aliquid & ſpatio feſſus,multis quamuis faucibus in Aegyptiũ mare ſe euomit. Cer
tis tamen diebus auctu magno per totã ſpatiatus Aegyptum , fœcundus innatat terræ.
Cauſas huius incrementi uarias prodidere, ſed maxime probabiles,eteſiarum eo tempo
re ex aduerſo flantium repercuſſum, ultro in ora acto mari: aut imbres Aethiopiæ æſti/
uos,ijſdem eteſiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam
protulit rationẽ:Phialam appellari fontẽ eius,mergiq́ in cuniculos ipſum amnem,uapo
re anhelantem fumidis cautibus ubi conditur. Verũ ſole per eos dies cominus facto, ex/
trahi ardoris ui & ſuſpenſum abundare, ac ne deuoreẽ abſcondi. Id euenire à canis ortu,
per introitum ſolis in leonem, cõtra perpendiculum fontis ſidere ſtante,cum in eo tractu
abſumantur umbræ:Pleriſq́ è diuerſo opinatis largiorẽ fluere,ad ſeptentrionem ſole di
ſcedente,quod in cancro & leone euenit, Ideoq́ tũc minus ſiccari. Rurſus in Capricornũ
& auſtrinum polum reuerſo ſorberi , & ob id parcius fluere. Sed Timæo ſi quis extrahi
poſſe credat,umbrarũ defectus ijs diebus & locis ſine fine adeſt. Incipit creſcere luna no
ua,quæcunq́ poſt ſolſtitium eſt, ſenſim modiceq́ cancrũ ſole tranſeunte, abundantiſsi/
me autem leonem. Et reſidit in uirgine,ijſdem quibus accreuit modis. In totum autem re
uocaẽ intra ripas in libra,ut tradit Herodotus,centeſimo die. Cum creſcit,reges aut præ/
fectos nauigare eo, nefas iudicatũ eſt. Auctus eius per puteos menſuræ notis deprehen/
duntur. Iuſtũ incrementũ eſt cubitorũ xvi. Minores aquæ non omnia rigant, amplio/
res detinent tardius recedendo . Hæ ſerendi tẽpora abſumũt ſolo madente,illæ nõ dant
ſitiente. Vtrunq́ reputat prouincia. In xij. cubitis famem ſentit, in xiij. etiamnum eſurit:
xiiij.cubita hilaritatem afferunt:xv.ſecuritatem:xvi. delicias. Maximũ incrementum ad
hoc æui fuit cubitorum xviij. Claudio principe: minimumq́ Pharſalico bello,ueluti ne/
cem Magni prodigio quodã flumine auerſante. Cum ſtetere aquæ,apertis molibus ad/
mittuntur. Vt quæq́ liberata eſt terra,ſeritur. Idem amnis unus omnium nullas expirat
auras. Ditionis Aegypti eſſe incipit à fine Aethiopię Syene:ita uocaẽ peninſula c.M.p.

ambitu

ambitu,in qua Cerastæ sunt latere Arabiæ,& ex aduerso insulæ iiij.Philæ, dc. M.pass. à Nili fissura, unde appellari diximus Delta : hoc spatium ædidit Artemidorus,& in eo ccl.oppida fuisse.Iuba cccc.M.pass.Aristocreon ab Elephantide ad mare dccl.M.p.Elephantis insula infra nouissimũ cataracten tria. M.p. & supra Syenen xvi. M. habitat̃, nauigationis Aegyptiæ finis,ab Alexandria dlxxxvi.M.p. In tantũ errauere suprascripti.Ibi Aethiopicę cõueniunt naues. Nancq3 eas plicatiles humeris transferũt, quoties ad cataractas uentũ est. Aegyptus super cæterã antiquitatis gloriã xx. M. urbiũ sibi Amase regnante habitata præfert, nunc quoq3 multis etiamsi ignobilibus frequẽs:celebrat̃ tamen Apollinis,mox Leucotheæ,& Diospolis magna,eadẽ Thebe portarũ c. nobilis fa
10 ma,Coptos Indicarũ Arabicarũq3 merciũ Nilo proximũ emporiũ.Mox Veneris oppidum,& iterum Iouis,ac Tentyris:infra quod Abydus,Memnonis regia & Osiris tẽplo inclytũ, vij M.d.p. in Lybiã remotũ à flumine. Deinde Ptolemais & Panopolis ac Veneris iterum.Et in Libyco Lycon,ubi montes finiũt Thebaidem. Ab ijs oppida Mercurij,Alabastrũ,canũ,& supradictũ Herculis.Deinde Arsinoe,& iã dicta Memphis,inter quã & Arsinoiten nomõ,in Libyco turres quę pyramides uocant̃, Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificat⁹:& oppidũ Crialon. Vnũ præterea intus & Arabiæ conterminũ,claritatis magnæ,Solis oppidũ.

Alexandria. Cap. x

SEd iure laudet̃ in littore Aegyptij maris Alexandria, à magno Alexandro cõdita in Africæ parte,ab ostio Canopico xij.M.p.iuxta Mareotin lacũ.qui lacus antea Ara-
20 potes nominabat̃. Metatus est eam Dinochares architectus plurib⁹ modis memorabili ingenio,xv.M.pass.laxitate infessa,ad effigiem Macedonicę chlamydis,orbe gyrato laciniosam, dextera læuaq3 anguloso procursu,iã tum tamen quinta situs parte regiæ dicata.Mareotis lacus à meridiana urbis parte, euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo cõmercio, insulas quoq3 plures amplexus, xxx.M.pass. traiectu, dc. ambitu, ut tradit Clau.Cæsar. Alij schœnos in longitudinẽ patere xl. faciũt,schœnumq3 stadia xxx. ita fieri lõgitudinis cl.M. p. tantundẽ & latitudinis. Sũt in honore & intra decursus Nili multa oppida,præcipue quæ nomina dedere ostijs,nõ omnibus, xi. enim reperiunt̃, superq3 quatuor,quæ ipsi falsa ora appellant:sed celeberrimis septẽ,proximo Alexandriæ Canopico,deinde Bolbitino,Sebẽnitico, Phatnitico,Mendesico, Tanitico,ultimoq3 Pe
30 lusiaco. Præter ea Butos, Pharbœtos, Leontopolis, Atribis,Isidis oppidũ,Busiris, Cynopolis,Aphroditos,Sais, Naucratis, unde ostiũ quidã Naucraticũ nominãt,quod alij Heracleoticũ,Canopico cui proximũ est,præferentes.

Arabia. Cap. xi

VLtra Pelusiacũ Arabia est, ad rubrũ mare pertinens, & odoriferã illam ac diuitem & beatæ cognomine inclytã . Hæc Catabanũ & Esbonitarũ & Scenitarũ Arabũ uocat̃,sterilis,præterq3 ubi Syriæ cõfinia attingit,nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab oriente Canchlei, à meridie Cedrei,qui deinde ambo Nabatæis. Heroopoliticus uocatur, alterq3 Aelaniticus sinus rubri maris in Aegyptũ uergentis, cl.M. passuum interuallo inter duo oppida Aelana,& in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen rubri maris oppidũ,per deserta cxxv.M p. tradit.tam paruo distat ibi tan-
40 ta rerum naturæ diuersitas.

Syria,Palæstina,Phœnice. Cap. xii

IVxta Syria littus occupat,quondã terrarũ maxima,& pluribus distincta nominibus, Nancq3 Palæstina uocabat̃ quà cõtingit Arabas,& Iudæa,& Cœle,dein Phœnice:& quà recedit intus,Damascena:ac magis etiamnum meridiana,Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratẽ & Tigrin,quaq3 transit Taurũ, Sophene:citra uero etiã Comagene. Et ultra Armeniã,Adiabene,Assyria ante dicta:& ubi Ciliciã attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciã & Arabiam cccclxx.M.p.est. Latitudo à Seleucia Pieria,ad oppidũ in Euphrate Zeugma,dxxv.M.p. Qui subtilius diuidunt,circũfundi Syria Phœnicen uolunt,& esse oram maritimã Syriæ,cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur.

Ipsa

Ipsa gens Phœnicum in gloria magna litterarum inuentionis & siderum, naualium'q; ac bellicarum artium. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrũ Iouis Casii, tumulus magni Pompeij, Ostracine. Arabia finitur à Pelusio lxv. M. passuum.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria, Ascalo, Azotus, Cæsarea. Cap. XIII

MOx Idumæa incipit & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quẽ quidam cl. M. p. circuitu tradidere: Herodotus Casio monti applicuit: nũc est palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mõs Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidũ Ascalo liberũ, Azotus: Iamnes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicum, antiquior terrarũ inundatione, ut ferunt. Insidet collem præiacente saxo, in quo uinculorum Andromedæ uestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à Vespasiano Imperatore deducta. Finis Palæstines clxxxix. M. pass. à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida, Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur, Sebaste, in monte altiore Gamala.

Iudæa, Galilæa, Hiericho, Emmaus, Lydda, Ioppe. Cap. XIIII

SVpra Idumæam & Samariam Iudæa longe lateq; funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa uocatũ: Arabiæ uero & Aegypto proxima, Peræa, asperis dispersa montib⁹, & à cæteris Iudæis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias x. quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitã, fontibus irriguam Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenã, Gophniticã, Thamniticã, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma longe clarissima urbium orientis, non Iudææ modo: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis. Iordanis. Cap. XV

IOrdanis amnis oritur è fonte Paneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosus: accolisq; se præbens, uelut inuitus Asphaltitem lacũ dirũ natura petit, à quo postremo ebibitur, aquasq; laudatas perdit pestilentibus mixtas. Ergo ubi prima cõuallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesarã uocant xvi. M. pass. longitudinis, vi. M. latitudinis, amœnis circumseptum oppidis: ab oriente Iuliade & Hippo, à meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant, ab occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites. Cap. XVI

ASphaltites nihil præter bitumen gignit, unde & nomen. Nullũ corpus animalium recipit: tauri cameliq; fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit c. M. passuum, latitudine maxima xxv. implet, minima sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, à meridie Macherũs, secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Calliroe, aquarum gloriam ipso nomine præferens. Gens Essenorum. Cap. XVII

AB occidente littora Esseni fugitant usq; quà nocent, gens sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine ulla fœmina omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo conuenarũ turba renascitur, large frequentantibus quos uita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per seculorum milia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorum uitæ pœnitẽtia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundũ ab Hierosolymis fertilitate, palmetorumq; nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, & ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudæa est. Decapolis. Cap. XVIII

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorũ, in quo non omnes eadem obseruant. Plurimi tamen Damascũ & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, ferulem Philadelphiam, Raphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin antea Nysam, à Libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara Hieromiace præfluente, & iam dictũ Hippon Dion. Pellã aquis diuitẽ, Galasam, Canathã. Intercursant

cinguntq;

cinguntq́ has urbes tetrarchiæ, regnorum instar singulæ, & in regna cōtribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Cæsarea cū supradicto fonte, Abila, Arca, Ampeloessa, Gabe.

Tyrus & Sidon. Cap. XIX

HInc redeundū est ad orā atq; Phœnicen. Fuit oppidū Crocodilon, est flumen: memoria urbiū, Dorū, Sycaminū, promontoriū Carmelū, & in monte oppidū eodē nomine, quōdam Ecbatana dictū. Iuxta Getta, Iebba. Riuus Pagida siue Belus, uitri fertiles harenas paruo litori miscēs. Ipse è palude Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxta colonia Claudij Cæsaris Ptolemais, quæ quondā Ace. Oppidū Ecdippa. Promontorium album. Tyrus quōdam insula, præalto mari septingentis passib. diuisa, nūc uero 10 Alexādri oppugnantis operibus cōtinens, olim partu clara urbibus genitis, Lepti, Utica, & illa Romani imperij æmula, terrarū orbis auida, Carthagine, etiā Gadibus extra orbem cōditis. Nunc oīs eius nobilitas conchylio atq; purpura cōstat. Circuitus xix. M. p. est, intra Palætyro inclusa. Oppidū ipsum xxij. stad. obtinet. Inde Euhydra, Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex uitri, Thebarumq́; Bœotiarum parens.

Mons Libanus. Cap. XX

A Tergo eius mons Libanus orsus, mille quingētis stad. Simyram usq; porrigitur, quà Cœle Syria cognominatur. Huic par, interiacēte ualle, mons aduersus Antilibanus obtenditur, quondam muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est, prædictæq́; cum ea tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas. At in ora etiamnum subie- 20 cta Libano, fluuius Magoras: Berytus colonia, quæ felix Iulia appellatur. Leontos oppidum, flumē Lycos, Palæbyblos, flumē Adonis. Oppida Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos, Tripolis, quam Tyrij & Sidonij & Aradij obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen, Oppida, Simyra, Marathos, contraq; Aradum Antarados septem stadiorum oppidum & insula cc. passus à continente distans. Regio in qua supradicti desinunt montes: & interiacentibus campis, Bargylus mons incipit. Hinc rursus Syria, desinente Phœnice. Oppida Carne, Balanea, Paltos, Gabale: promontoriū, in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

Syria Antiochena. Cap. XXI

DEinde promontoriū Syriæ Antiochenæ. Intus ipsa Antiochia libera, Epidaphnes 30 cognominata, Oronte amne diuiditur. In promontorio aūt Seleucia libera, Pieria appellata.

Casius mons. Cap. XXII

SUper eam mons eodē quo alius noīe, Casius. Cuius excelsa altitudo quarta uigilia orientē per tenebras solem aspicit: breui circūactu corporis, diem noctemq́; pariter ostendens. Ambitus ad cacumē xix. M. p. est, altitudo per directū iiij. At in ora amnis Orōtes, natus inter Libanū & Antilibanum, iuxta Heliopolin. Oppidū Rhosos, & à tergo portæ quæ Syriæ appellantur, interuallo Rhosiorū montiū & Tauri. In ora oppidū Myriandros, mons Amanus, in quo oppidū Bomitæ. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

Cœle Syria. Cap. XXIII

NUnc interiora dicantur. Cœle habet Apamiā, Marsya amne diuisam à Nazerino 40 rum tetrarchia. Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis uocatur, Syris uero Magog. Ibi prodigiosa Atargatis, Græcis aūt Derceto dicta, colitur. Chalcidem cognominatā ad Belum, unde regio Chalcidene fertilissima Syriæ: & unde Cyrrestica, Cyrrum: Gazatas, Gindarenos, Gabenos, tetrarchias duas, quæ Granucomatæ uocantur, Hemisenos, Hylatas, Ituræorum gentem, & qui ex ijs Bætarreni uocātur, Mariāmitanos. Tetrarchiam, quæ Mammisea appellatur, Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias præter iam dictam duas, quæ ad Euphraten, & quæ ad Belum uocantur, Carditenses. Reliqua autem Syria habet, exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethusios, Berœenses, Epiphanenses. Ad orientē Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissæos, præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus xvij.

g Euphrates

Euphrates. Cap. XXIIII

ET de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, ut prodidere ex iis qui proxime uiderunt, Domitius Corbulo in monte Aba, Licinius Mutianus sub radicibus montis quē Capoten appellant, supra Simyram xij. M p. initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenē primū, mox Anaetiam, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Dascusa abest à Simyra lxxv. M. p. Inde nauigatur Pastonam l. M. p. Melitenen Cappadociæ lxxiiij. M. p. Elegiam Armeniæ x. M. p. acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mōs, nec resistit quanq̄ xij. M. p. latitudine præualens. Omirtam uocant irrumpentem, mox ubi perfregit, Euphratem, ultra quoq; saxosum ac uiolentum. Arabiam inde 10 læua, Merorum dictam regionem trischœna mensura, dextraq; Comagenem disterminat, pontis tamen etiam ubi Taurum expugnat patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum solis agit. Primo hunc illi impugnatus cursum Taurus aufert: uictusq; & abscisus sibimet, alio modo uincit, ac fractum expellit in meridiem. Ita naturę dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò uult, illo prohibente ire quà uelit. A cataractis iterū nauigatur: xl. M. p. inde Comagenes caput Samosata. Arabia supradicta habet oppida, Edessam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Calliroen à fonte nominatam, Carras clade Crassi nobiles. Iungitur præfectura Mesopotamiæ, originem à Syris trahens, in qua Anthemusia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Rhetaui uocantur: horum caput Singara. A Samosatis aūt latere Syriæ, Marsyas amnis influit. Cingla Comagenem finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluūtur Epiphania & Antiochia, quę 20 ad Euphraten uocantur. Item Zeugma lxxij. M. p. à Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex aduerso Apamiam Seleucus, idem utriusq; conditor, pōte iunxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ, Rhoali uocātur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur usq; Vram locum, in quo conuersus ad orientem, relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines, quæ usq; ad Petram urbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

Palmyra. Cap. XXV

PAlmira urbs nobilis situ, diuitiis soli & aquis amœnis, uasto undiq; ambitu harenis includit agros: ac uelut terris exempta à rerum natura, priuata sorte inter duo imperia summa, Romanorū Parthorūq;, & prima in discordia semper utrinq; cura, abest 30 à Seleucia Parthorum, quæ uocatur ad Tigrin dxxxvij. M. p. A proximo uero Syriæ littore ducentis quinquagintaduobus milibus, & à Damasco uiginti septem propius.

Hierapolis. Cap. XXVI

INfra Palmiræ solitudines, Stelendena regio est. dictæq; iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra Palmiram quoq; ex solitudinibus iis aliquid obtinet Hemesa, item Elatium, dimidio propior Petræ q̄ Damascus. A Sura aūt proxime est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem: ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidemq; ferè Babylonem. Scinditur Euphrates à Zeugmate lxxxiij. M. p. circa uicum Massicen. Et parte læua in Mesopotamiam uadit per ipsam Seleuciam, circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonem, quondam Chaldææ caput, petit, mediamq; permeans, item quam Otrin uocant, distrahitur in paludes. Increscit autem & ipse 40 Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat sole obtinente uicesimam partem cancri. Minui incipit in uirgine, & leone transgresso. In totum uero remeat in uigesimanona parte uirginis.

Cilicia & adiunctæ gentes Isauricæ, Homonadum, Pisidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. Cap. XXVII

SEd redeamus ad oram Syriæ, cui proxima est Cilicia. Flumē Diaphanes, mons Crocodilus, portæ Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus, sinus Issicus. Op

pidum

pidum Iſſos,inde Alexandria:flumen Chlorus, oppidũ Aegæ liberũ, amnis Pyramus,
portæ Ciliciæ:oppida, Mallos, Magarſos,& intus Tarſos. Campi Aleij: oppida Caſſi
polis,Mopſos liberũ Pyramo impoſitũ,Thynos,Zephyriũ,Anchiale. Amnes Saros,
Cydnus Tarſum liberã urbẽ procul à mari ſecans. Regio Celẽdiritis cũ oppido. Locus
Nymphæũ, Solœ Cilicij nũc Põpeiopolis,Adana, Cybira,Pinara,Pedalie,Halix,Ar
ſinoe,Tabæ,Doron.Iuxtaq; mare Corycos,eodẽ noĩe oppidũ & portus et ſpecus.Mox
flumen Calicadnus.Promontoriũ Sarpedon:oppida Olme,Myle,promontoriũ & op/
pidũ Veneris. à quo proxime Cyprus inſula.Sed in cõtinenti oppida,Myãda,Anemu
rium, Coraceſiũ, finisq; antiquus Ciliciæ Melas amnis. Intus aũt dicendi Anazarbeni,
10 qui nũc Cæſarauguſtani,Caſtabala,Epiphania quæ antea Eniãdos, Eleuſa, Iconiũ. Se/
leucia ſupra amnẽ Calicadnum Trachiotis cognoĩe,à mari relata, ubi uocabat̃ Hormia.
Præterea intus flumina,Liparis,Bõbos,Paradiſus. Mons Imbarus. Ciliciæ Pamphyliã
omnes iunxere neglecta gente Iſaurica: oppida eius intus Iſaura,Clibanus, Lalaſſis:de/
currit autem ad mare Anemurij regione ſupradicti. Simili modo omnibus qui eadem
cõpoſuere, ignorata eſt contermina illi gens Homonadũ, quorum intus oppidum Ho/
mona. Cætera caſtella xliiij.inter aſperas cõualles latent.Inſident uerticẽ Piſidę,quondã
Solymi appellati, quorum colonia Cæſarea,eadẽ Antiochia. Oppida Oroanda,Saga/
leſſos. Hos includit Lycaonia in Aſiaticã iuriſdictionẽ uerſa, cum qua cõueniunt Philo/
meliẽſes,Tymbriani,Leucolithi,Pelteni,Hyriẽſes.Datur & tetrarchia ex Lycaonia,qua
20 parte Galatiæ contermina eſt,ciuitatũ xiiij.urbe celeberrima Iconio. Ipſius Lycaoniæ ce/
lebrantur Tembaſa in Tauro,Sinda in cõfinio Galatiæ atq; Cappadociæ. A latere aũt
eius ſuper Pamphyliã ueniunt Thracũ ſoboles, Milyæ,quorũ Aricanda oppidũ,Pam/
phylia ante Mopſopia appellata.Mare Pamphyliũ Cilicio iungit̃.Oppida eius Side,&
in monte Aſpendũ,Plantaniſtus,Perga:Promõtoriũ Leucolla.Mons Sardemiſus, am
nis Eurymedõ iuxta Aſpendũ fluẽs:Cataractes,iuxta quẽ Lyrneſus & Olbia:ultimaq;
eius oræ Phaſelis.Iunctum ei mare Lycium eſt,gensq; Lycia,unde uaſtus ſinus. Taurus
mons, ab Eois ueniens littoribus, Chelidonio promontorio diſterminat. Immenſus
ipſe,& innumerarũ gentium arbiter,dextero latere ſeptentrionalis, ubi primum ab Indi/
co mari exurgit,leuo meridianus,& ad occaſum tendens: mediãq; diſtrahens Aſiam,ni
30 ſi opprimenti terras occurrerent maria. Reſilit ergo ad ſeptentriones, flexusq; immen/
ſum iter quærit, uelut de induſtria rerum natura ſubinde æquora opponente,hinc Phœ
nicium,hinc ponticum,illinc Caſpium & Hyrcanium,contraq; Męoticũ lacum. Torque
tur itaq; colliſus inter hæc clauſtra,& tamẽ uictor, flexuoſus euadit uſq; ad cognata Ri/
phæorum montiũ iuga,numeroſis nominibus & nouis quacũq; incedit inſignis: Imaus
prima parte dictus,mox Emodus,Paropamiſus, Circius,Chambades,Pharphariades,
Choatras,Oreges,Oroãdes,Niphates,Taurus. Atq; ubi ſe quoq; exuperat,Caucaſus:
ubi brachia emittit,ſubinde tentãti maria ſimilis Sarpedon,Coraceſius,Cragus,iterũq;
Taurus:etiam ubi dehiſcit,ſeq; populis aperit, portarum tamen nomine unitatẽ ſibi uin
dicans,quæ alibi Armeniæ,alibi Caſpiæ,alibi Ciliciæ uocantur. Quinetiam confractus,
40 effugiens quoq; maria, plurimis ſe gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra
Hyrcanus,Caſpius: à læua Pariedrus,Moſchicus,Amazonicus, Coraxicus, Scythicus
appellatus. In uniuerſum uero Græce Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius
oppidum Simena,mons Chimęra noctibus flagrans,Hephæſtium ciuitas,et ipſa ſæpe
flagrãtibus iugis.Oppidũ Olympus ibi fuit,nũc ſunt montana, Gage,Corydalla,Rho/
diopolis.Iuxta mare Lymira cũ amne,in quẽ Arycandus influit,& mõs Maſſycites,An
driaca ciuitas,Myra. Oppida,Apyre,& Antiphellos, quæ quondam Habeſſus, atq; in
receſſu Phellus. Deinde Pyrrha, itemq; Xanthus à mari xv. M paſſuum flumenq; eo/
dem nomine.Deinde Patara, quæ prius Sataros, & in monte Sydima. Promontorium
Gragus. Vltra par ſinus priori.Ibi Pinara,& quæ Lyciam finit Telmeſſus. Lycia quon/

dam lx. oppida habuit, nũc xxxvi. habet. Ex his celeberrima præter supra dicta Canas, Candyba ubi laudatur Oenium nemus. Podalia, Choma præfluente Adesa, Cyane, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Cõprehendit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres urbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. A Telmesso Asiaticum mare siue Carpathium, & quæ proprie uocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab oriente Phrygia & Lycaonia, ab occidente Aegeo mari, à meridie Aegyptio, à septentrione Paphlagonia. Huius longitudinẽ cccclxx M.p. latitudinem ccc. M. fecit. Alterã determinauit ab oriente Armenia minore, ab occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à septẽtrione prouincia Pontica, à meridie mari Pamphylio, longã dlxxv. M.p. latam cccxxv. M. In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam Acolis. Caria mediæ 10 Doridi circunfunditur, ad mare utroq; latere ambiens. In ea Promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferẽs Telmessum. Oppida Dædala, Crya fugitiuorũ. Flumẽ Axon, oppidum Calydna.

Indus fluuius. Cap. XXVIII

AMnis Indus in Cybiratarum iugis ortus, recipit lx perennes fluuios, torrentes uero amplius c. oppidũ Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula xx. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, Paridiõ, Larymna. Sinus Thymnias. Promontoriũ Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa & Stadia appellata. Ab ea Doris incipit, sed prius terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse cõueniat. Vna appellatur Cybiratica. Ipsum oppidum 20 Phrygiæ est. Conueniunt eò xxv. ciuitates,

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. Cap. XXIX

CElebertima urbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro, appellata primo Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo cõuentu quos nominare nõ pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hieropolitæ: Alter conuentus à Synnada accipit nomẽ. Cõueniunt Lycaones, Appiani, Cercopeni, Dorylei, Midæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius Apamiam uadit, ante appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice mõtis Signiæ, circũfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminib. in Mæandrum cadẽtibus. Marsyas ibi redditur, ortus ac paulo mox cõditus, ubi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita uocatur cõuallis x. M. p. ab Apamia, Phrygiã 30 petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, Elæûs, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaiũ, Eutanæ, Halicarnassus: sex oppida contributa ei sunt à magno Alexãdro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euraniũ, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus. Ceramicũ & Iasiũ. Inde Myndos, & ubi fuit Palæmyndus, Nariãdus, Neapolis, Cariãda. Termera libera, Bargyla & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: quippe ubi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circũfluunt Mæãder & Mossinus Fuit in eo tractu et Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glauc' amnis, Lysias oppidũ & Orthosia, Berecynthius tractus, 40 Nysa, Trallis, eadẽ Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidã ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabãda libera. quæ cõuentum cum cognomina uit: Stratoniceæ libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Lõginquiores eodem disceptant foro, Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisiẽses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & Trallicon cũ fuit alluebatur. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæãdri recursibus, super Ioniam procedit. Phrygiæ ab exortu solis uicina, ad septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia ante appellata.

Celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui ante Timolus appellabatur,
uitibus conſitus, & ex eo profluente Pactolo eodemq́ Chryſorrhoa, ac fonte Tarne: à
Mæonijs ciuitas ipſa Hyde uocitata eſt, clara ſtagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur
ea iuriſdictio. Conueniuntq́ in eam extra prædictos, Macedones Caduceni, Loreni, Phi
ladelpheni, & ipſi in radice Tmoli Cogamo flumini appoſiti Mæonij, Tripolitani: ijdẽ
& Antoniopolitæ Męandro alluunť: Apollonohieritæ, Myſotmolitę, & alij ignobiles,
Ionia ab Iaſio ſinu incipiens, numeroſiore ambitu littorum flectiť. In ea primus ſinus Ba
ſilicus, Poſideum promõtoriũ & oppidum, oraculum Brãchidarũ appellatũ, nunc Didy
mæi Apollinis, à littore ſtad. xx. Et inde clxxx. Miletus Ioniæ caput, Lelegeis ante & Pi
10 tyuſa et Anactoria nominata, ſuper lxxx. urbium per cuncta maria genitrix: nec fraudã/
da ciue Cadmo, qui primus proſam orationem condere inſtituit. Amnis Mæander or/
tus è lacu in monte Aulocrene, plurimiſq́ affuſus oppidis, & repletus fluminib. crebris
ita ſinuoſus flexibus, ut ſæpe credatur reuerti, Apamenã primũ peruagatur regionem,
mox Eumeneticã, ac dein Bargylleticos cãpos: poſtremo Cariã placidus, omneſq́ eos
agros fertiliſſimo rigans limo, ad decimũ à Mileto ſtadiũ lenis illabitur mari. Inde mõs
Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognoĩs caricæ, Myûs, quod primo condidiſſe
Iones narrãtur. Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur,
Geſſus amnis. Regio omnibus Ionibus ſacra, & ideo Panionia appellata. Iuxta fugitiuis
conditum (uti nomen indicio eſt) Phygela, fuit & Marathesium oppidum. Supra hæc
20 Magneſia Mæandri cognoĩe inſignis, à Theſſalica Magneſia orta. Abeſt ab Epheſo
xv. M. p. Trallibus eo amplius ccc. antea Theſſaloce & Androlitia nominata, & litto/
ri appoſita, Deraſidas inſulas ſecũ abſtulit mari. Intus & Thyatira alluitur Lyco, Pelo/
pia aliquãdo & Euhippa cognominata. In ora autem Manteium, Epheſus Amazonũ
opus, multis ante experita nominibus: Alopes cum pugnatũ apud Troiã eſt, mox Orty
gia & Morges uocata eſt, et Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, & Ptelea. At
tollitur monte Pione. Alluitur Cayſtro in Cylbianis iugis orto, multoſq́ amnes deferen
te & ſtagnũ Pegaſeum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi eſt, qua ter
ras propagat, medijſq́ iam cãpis Syrien inſulam adiecit. Fons in urbe Callippia, & tem
plum Dianæ cõplexi è diuerſis regionib. duo Selinuntes. Ab Epheſo Manteium aliud
30 Colophoniorum, & intus ipſa Colophon, Haleſo affluente. Inde Apollinis Clarij pha/
num, Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas ccl.
M. p. excurrens, atq́ in continentibus campis reſidẽs. Quo in loco magnus Alexander
intercidi planiciẽ eam iuſſerat. vij. M. d. p. lõgitudine, ut duos ſinus iungeret, Erythraſq́
cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc
eſt Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontoriũ, Clazomene, Parthenie, & Hip/
pi, Chytophoria appellatæ cum inſulæ eſſent, Alexander idem per duo ſtadia continẽ/
ti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermeſia, & Sipylum, quod ante Tantalis uo
cabatur, caput Mæoniæ, ubi nunc eſt ſtagnum Sale: ob id & Archæopolis ſubſtituta Si
pylo, & inde illi Colpæ, & huic Lebade. Regredientibus inde abeſt xij. M. p. ab Ama/
40 zone condita, reſtituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens non pro/
cul orto. Montes Aſiæ nobiliſsimi in hoc tractu ferè explicãt ſe, Maſtuſia à tergo Smyr
næ & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone deſinit, Draco in Tmolo,
Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini
ſuo adoptat. Oritur iuxta Dorilaum Phrygiæ ciuitatem, multoſ'que colligit fluuios,
inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria eam diſterminat, Hyllum &
Cryon, & ipſos Phrygiæ, Myſiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum
Temnos: nunc in extremo ſinu Myrmeces ſcopuli, oppidum Leuce in promonto/
rio quod inſula fuit, finis'que Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum magna pars
Aeoliæ quæ mox dicetur, frequentat: præter'que Macedones Hyrcani cognominati,

& Magnetes à Sipylo. Ephesum uero alterum lumen Asiæ, remotiores conueniunt Cæsarienses, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones, Mastaurenses, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ. Aeolis, Troas, Pergamus. Cap. xxx

AEolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quæ Hellespōto adiacet Troas. Ibi à Phocæa, Ascanius portus, dein fuerat Larissa, sunt Cyme, Myrrhine, quæ Sebastopolim se uocat: & intus Aegæ, Attalia, Possidea, Neon tichos, Temnos. In ora aūt Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantum portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elea, & ex Mysia ueniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Cane, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocillum, Thebæ, Astyre, Chrysa, Palæscepsis, Gergithos, Neandros: nunc est Perpetēne ciuitas, Heracleotes tractus. Coriphas oppidum, amnis Gryliosolius. Regio Aphrodisias, quæ antea Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen Euenū, cuius in ripis intercidêre Lyrnesos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominauit & cōuentum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos, Eryanos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara eodēq; nomine oppidū. Rursus in littore Antandros, Edonis prius uocata, deinde Cimmeris, & Assos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontoriū Lecton disterminās Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryssa, & Larissa alia. Sminthcū templum durat. Intus Colone intercidit, deportata Adramytteū negocia. Apolloniatæ à Rhyndaco amne, Eressij, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, Aschilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia: Ipsaq; Troas Antigonia dicta, nunc Alexādria, colonia Ro. Oppidum Nee. Scamander amnis nauigabilis, & in promōtorio quondā Sigæum oppidum. Dein portus Achæorū in quem influit Xanthus Simoenti iunctus, stagnumq; prius faciens Palæscamāder. Cæteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius uestigia non habent. Granicus diuerso tractu in Propontida fluit. Est tamē & nunc Scamādria ciuitas parua, ac M.d p. remotū à portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas. Extra sinū sunt Rhœtea littora, Rhœteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidū iuxta tumulum Achillis conditū à Mitylenæis, & mox Atheniensibus, ubi classis eius steterat. In Sigæo fuit & Aeantium à Rhodijs conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto xxx. stad. interuallo à Sigæo, & ipso in statione classis suæ. Supra Aeolida & partē Troadis in mediterraneo est, quę uocatur Teuthrania, quā Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cum totū Mysia appellaretur. In ea Pioniæ, Andera, Dale, Stabulū, Conisiū, Tegium, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Partheniū, Thymbre, Oxiopū, Lygdanum, Apollonia, longeq; clarissimū Asiæ Pergamū, quod intermeat Selinus, pręfluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul Elea, quā in littore diximus. Pergamena uocatur eius tractus iurisdictio. Ad eam cōueniūt Thiatyreni, Mygdones, Mossini, Bregmēteni, Hieracomitę, Perpereni, Tyareni, Hierapolēses, Harmatopolitę, Attalenses, Pantaenses, Apollonidienses, aliæq; inhonoræ ciuitates. A Rhœteo Dardanium oppidum paruum abest stad. lxx. Inde xviij. M. promōtoriū Trapezæ, unde primum concitat se Hellespontus. Ex Asia interijsse gētes tradit Eratosthenes Solymorū, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorū, Trepsedorū. Isidorus Arimos, & Capretas, ubi sit Apamia cōdita à Seleuco rege inter Ciliciam, Cappadociā, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam uocatam.

Insulæ ante Asiam, Pamphyliū mare, Rhodus, Samus, Chius. Cap. xxxi

INsularū ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (ut ferūt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ colonia Cæsaris dictatoris Pharus, quondam diei nauigatione distans ab Aegypto, nunc è turri nocturnis ignibus cursum

ſum nauium regens. Nanq; fallacibus uadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Poſideo, Tauro. In Phœniceo deinde mari eſt ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectā beluæ Andromedam ferūt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem l. cubita alto mari (ut autor eſt Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo corijs facto, uſque à uado trahitur. Pamphylium mare ignobiles inſulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occaſumq; Ciliciæ ac Syriæ obiectam, quondam ix. regnorum ſedem. Huius circuitum Timoſthenes ccccxxix. M. d. prodidit. Iſidorus ccclxxv. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta, quod eſt ad occaſum, Artemidorus clxij. d. Timoſthenes cc. uocatam ante Acamantida, Phi-
10 lonides Ceraſtin, Xenagoras & Aſpeliam, & Amathuſiam, & Macariam, Aſtynomus Crypton, & Coliniā. Oppida in ea xv. Paphos, Palæpaphos, Curias, Citium, Corinæum, Salamis, Amathus, Lapethos, Solœ, Tamaſcus, Epidarū, Chytri, Arſinoe, Carpaſiū, Golgœ. Fuere & ibi Cinyria, Mariū, Idaliū. Abeſt ab Anemurio Ciliciæ l. M. p. Mare quod prætenditur, uocant Aulona Ciliciū. In eodem ſitu Elæuſa inſula eſt, & quatuor ante promontorium ex aduerſo Syriæ Clides, rurſuſq; ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebuſſa, Cypriæ tres ſteriles, & Dionyſia prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontoriū peſtiferæ nauigantibus Chelidoniæ, totidem ab ijs cū oppido Leucola, Pactyæ, Laſia, Nymphais, Macris: Megiſta cuius ciuitas interijt. Multæ
20 deinde ignobiles. Sed contra Chimæram Dolichiſte, Chirogylium, Crambuſſa, Rhoge, Enagora viij. M. p. Dædaleon duæ, Cryeon tres, Strongyle, & cōtra Sidyma Antiochi, Glaucumq; uerſus amnem Laguſa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aſpis, & in qua oppidū interijt Telandria, proximaq; Cauno Rhoduſſa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu cxxx. M. p. aut ſi potius Iſidoro credimus ciij. habitata urbibus Lindo, Camiro, Ialyſo nunc Rhodo. Diſtat ab Alexandria Aegypti dlxxviij. M. ut Iſidorus tradit: ut Eratoſthenes cccclxix. milia: ut Mutianus D. à Cypro clxvi. Vocitata eſt antea Ophiuſa, Aſteria, Aethræa, Trinacria, Corymbia, Pœeſſa, Atabytia ab rege. Deinde Macria, & Oloeſſa. Rhodiorum inſulæ, Carpathus quæ mari nomen dedit: Caſos, Achne olim: Niſyros diſtans ab Gnido xij. M. d. Porphyris antea dicta. Et eo-
30 dem tractu media inter Rhodum Gnidumq; Syme. Cingitur xxxvij. M. d. Portus benigne præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon, Cordyluſa, Diabetæ iiij. Hymos, Chalce cum oppido, Seutluſa, Narthecuſa, Dimaſtos, Progne: & à Gnido, Ciſeruſſa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Niſyro, Mendetero, & in Arconeſo oppidum Ceramus. In Cariæ ora quæ uocantur Argiæ, numero uiginti, & Hyetuſſa, Lepſia, Leros. Nobiliſsima autē in eo ſinu Cos, ab Halicarnaſſo quindecim M. p. diſtans, circuitu c. ut plures exiſtimant Merope uocata. Cos ut Staphylus, Meropis ut Dionyſius, dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Niſyron abruptam illi putant, quæ Porphyris antea dicta eſt. Hinc Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnaſſo Pidoſus. In Ceramico autem ſinu Priaponneſos, Hipponneſos, Pſyra, Mya,
40 Lampſemandus, Paſſala, Cruſa, Pyrrhe, Sepiuſſa, Melano: paulumq; à continente diſtans, quæ uocata eſt Cinædopolis, probroſis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora Aegeas & Corſeas habet, & Icaron de qua dictum eſt: Laden quæ prius Late uocabatur, atq; inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto uicinas: Mycalen, Trogilias, Trepſilion, Argennon, Scandalion, Samon liberam, circuitu octoginta ſeptem M. paſſuū: aut ut Iſidorus c. Partheniam primum appellatam, Ariſtoteles tradit, poſtea Dryuſam, deinde Anthemuſam: Ariſtocritus adijcit Melamphyllum, dein Cypariſsiam: alij Parthenoaruſam, Stephanen. Amnes in ea Imbraſus, Cheſius, Ibettes. Fōtes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent inſulæ, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea diſtat xciij. M. paſſuū, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus

prisco nomine appellat, Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityusam. Montem habet Pellenæũ, marmor Chium: circuitu cxxv. M. pass. colligit, ut ueteres tradidere. Isidorus ix. milia adijcit. Posita est inter Samum & Lesbum, ex aduerso maxime Erythrarũ. Finitimæ sunt Thallusa, quã alij Daphnusam scribũt. Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cũ oppido. Iam hæc circa Ephesum, & quæ Pisistrati uocanẽ, Anthinæ, Myonnesos, Diareusa. In utraq; oppida intercidere. Poroselene cũ oppido, Cerciæ, Halone, Cõmone, Illetia, Lepria, & Rhesperia. Procusę, Bolbulæ, Phanæ, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirheusa, multæq; ignobiles. Clara uero in alto Teos cum oppido, à Chio lxxi. M. p. tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Pe risterides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crõmyonnesos, Megale. Ante Troada Ascaniæ, Placeæ iij. Dein Lamiæ, Plitaniæ ij. Plate, Scopelos, Getone, Arthei don, Celæ, Lagussæ, Didymæ. Clarissima autẽ Lesbos, à Chio sexagintaquinque mi lia pass. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, octo oppidis inclyta. Ex ijs Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarũ motu subuersa. Antissam Methymna traxit in seipsam viij. urbibus Asiæ in xxxvij. M. pass. uicina. Et Agamede obijt & Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, & libera Mitylene, annis D. potens. Tota insula circuit, ut Isidorus clxviij. M. p. ut ueteres cxcv. M. Montes habet Lepethymũ Ordy mnũ, Macistũ, Creonem, Olympũ. A ꝓxima cõtinente abest vij. M. d. p. Insulę appositæ, Sandalion, Leucæ v. Ex ijs Cydonea cũ fonte calido. Argenussę ab Aege iiij. M. p. distãt. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontũ aduersa Sigæo littori adiacet Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo lvi. M. p. à Sigeo xij. M. d.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosphorus. Cap. XXXII

IMpetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, uorticibus limitẽ fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo x. M. pass. Abydum oppidum, ubi angustiæ septem stadiorũ. Deinde Percote oppidum, & Lampsacum, antea Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis, ita appellatur ubi se dilatat mare. Flumen Granicũ, Artace portus, ubi oppidum fuit. Vltrã insula, quã continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorũ Cyzicum, antea uocitatum Arconnesos, & Dolionis, & Dindymis, cuius à uertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorũ à tergo mons Olympus, Mysius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, ante Lycus uocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim, recipit Macestom & plerosq; alios, Asiam Bithyniamq; disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliãde & Strymõis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine, nũc sunt xv. ciuitates, inter quas Gordiu come, quæ Iuliopolis uocatur, & in ora Dascylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidũ, quæ Germanicopolis, alio noĩe Boosccete, sicut Apamia quæ nunc Myrlea Colophoniorũ: flumen Etheleũ, antiquus Troadis finis & Mysiæ initium. Postea sinus in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporiũ non procul accolentis Phrygiæ, à Milesiis quidem conditũ, in loco tamen qui Ascania Phrygię uocabatur. Quapropter nõ alibi aptius de ea dicaẽ. Phrygia Troadi superiecta, populisq; à ꝓmontorio Lecto ad flumen Etheleũ prædictis, septentrionali sui parte Galatiæ cõtermina, meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæq;, ab oriente Cappadociã attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, Cotiaion, Cerane, Iconiũ, Midaion. Sũt autores transisse ex Europa Mysos, & Brygas, & Thynos, à qbus appellanẽ Mysi, Phryges, Bithyni. Simul dicẽdũ uideẽ & de Galatia, quæ superposita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, caputq; quondã eius Gordiũ. Qui partem eam insedere

Gallorum Toliſtobogi,& Voturi,& Ambitui uocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionē, Trocmi. Prætendit Cappadocia à ſeptentrione & ſolis ortu, cuius uberrimam partem occupauere Tectoſages,ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi uero ac tetrarchiæ omnes numero CXCV. Oppida, Tectoſagum Ancyra, Trocmorū Tauium, Toliſtobogorum Peſinūs. Præter hos,celebres Attalenſes,Araſenſes,Comenſes,Dioſhieronitæ,Lyſtreni,Neapolitani,Oeandenſes,Seleucenſes, Sebaſteni, Timoniacenſes, Tebaſeni. Attingit Galatia & Pamphyliæ Cabaliā, & Milyas, qui circa Barin ſunt, & Cyllanticum,& Oroandicū Piſidiæ tractū. Item Lycaoniæ partē Obigenen. Flumina ſunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus,à quo nomen traxere matris deûm ſacerdotes. Nunc reliqua in ora,à Cio intus in Bithynia Pruſa, ab Annibale ſub Olympo
10 condita. Inde Nicæam XXV. M. p. interueniente Aſcanio lacu. Deinde Nicæa in ultimo Aſcanio ſinu, quę prius Olbia:& Pruſa item altera ſub Hippio mōte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis,Coryphāta. Sūt in ora amnes,Aeſius,Bryazon,Platane⁹,Areus,Siros, Gendos,qui & Chryſorrhoas. Promontoriū in quo Megarice oppidum fuit. Inde Craſpedites ſinus uocabatur, quoniam id oppidum uelut in lacinia erat. Fuit & Aſtacū, unde & ex eo Aſtacenus idem ſinus. Fuit & Libyſſa oppidum,ubi nūc Annibalis tantū tumulus,eſt in intimo ſinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas ꝓmontoriū, quo includit Aſtacenus ſinus, à Nicomedia xlij. M. d. Rurſusq́ʒ coeūtibus terris anguſtiæ pertinentes uſq́ʒ ad Boſphorū Thraciū. In ijs Chalcedon libera,à Nicomedia lxxij. d. Pro
20 cetaſtis antea dicta,dein Compuſa: poſtea Cæcorū oppidum, quod locū eligere neſciſſent,ſeptem ſtadijs diſtante Byzātio, tanto feliciore omnibus modis ſede. Cæterū intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippēſes,Iuliopolitæ,Bithynion. Flumina,Syriū,Lapſias,Pharmicas,Alces,Crynis,Lylæus,Scopius,Hieras,qui Bithyniā & Galatiā diſterminat. Vltra Chalcedona Chryſopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiam num ſinus retinet. In quo portus Amyci. Deinde Naulochū promontorium, Eſtiæ templum Neptuni, Boſphorus D. p. interuallo Aſiā Europæ iterū auferens, abeſt à Chalcedone xij. M. d. p. Inde fauces primæ viij. M. ccl. p. ubi Phin opolis oppidū fuit. Tenent oram omnē Thyni,interiora Bithyni. Is finis Aſiæ eſt,populorumq́ʒ cclxxxij qui ad eū locum à fine Lyciæ numerant. Spatiū Helleſponti & Propontidis ad Boſphorū Thra
30 cium clxxxviij. M. p. diximus. A Chalcedone Sigæū Iſidorus cccl xij. M. d. p. tradit. Inſulæ in Propontide ante Cyzicū Elaphonneſus,unde Cyzicenū marmor. Eadem Neuris,& Proconneſus dicta. Sequunt̄ Ophiuſa,Acanthus,Phœbe,Scopelos,Porphyrione,Halone cum oppido. Delphacia, Polydora, Artacæon cū oppido. Eſt & contra Nicomediam Demonneſos. Item ultra Heracleā aduerſa Bithyniæ Thynnias,quam barbari Bithyniā uocant. Eſt & Antiochia, & contra fauces Rhyndaci Besbicos, xviij. M. circuitus,Eſt & Elæa,& duæ Rhodiuſſæ,Erebinthus,Megale,Chalcitis,Pityodes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VI

Pontus Euxinus. Caput I

40 PONTVS Euxinus antea ab inhoſpitali feritate Axenos appellatus eſt, peculiari inuidia naturæ, ſine ullo fine indulgentis auiditati maris. Et ipſe in Europam Aſiamq́ʒ funditur. Non fuerat ſatis oceano ambiſſe terras, & partem earum aucta immanitate abſtuliſſe,nō irrupiſſe fractis montibus,Calpeq́ʒ Africæ auulſa tanto maiora abſorbuiſſe quàm reliquerit ſpatia, nō per Helleſpontum Propontida infudiſſe, iterum terris deuoratis: à Boſphoro quoq́ʒ in aliā uaſtitatem panditur nulla ſatietate, donec expatianti lacus à Mæoti rapinā ſuam iungat. Inuitis hoc accidiſſe terris indicio ſunt tot anguſtiæ, atq́ʒ tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Helleſpontum octingen-

totum

torum lxxv.pass.ad Bosphoros duos, uel bubus meabili transitu. Vnde nomen ambobus, & tanquã in dissociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canumq́ latratus inuicem audiuntur: uocis etiã humanæ cõmercia inter duos orbes manente colloquio, nisi cũ idipsum auferunt uenti. Mensurã Ponti à Bosphoro ad Mæotiũ lacum quidam fecere XIIII.xxxviij.M.d.p. Eratosthenes c.minorẽ. Agrippa à Chalcedone ad Phasin X.M. Inde Bosphorũ Cimmerium ccclx. M. Nos interualla generatim ponemus comperta in nostro æuo, quãdo etiã in ipso ore Cimmerio pugnatũ est. Ergo à faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quẽ aliqui Rhœsum dixerunt. Deinde Psillis, portus Calpas. Sangarius fluuius ex inclytis. Oritũ in Phrygia, accipit uastos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum. idem Sangarius à plerisq́ dictus Coralius, à quo incipiunt Maryandini sinus oppidumq́ Heraclea Lyco flumini appositũ. Abest à Ponti ore M. ducentis: portus Acone, ueneno aconito dirus. Specus Acherusia. Flumina Pedopiles, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea xxxviij. M.pass. Fluuius Bilis.

Gens Paphlagonum & Cappadocum. Cap. II

VLtra quẽ gens Paphlagonia, quam Pylæmeniam aliqui dixerũt, inclusam à tergo Galatia. Oppidũ Mastya Milesiorũ, deinde Cromna. Quo loco Henetos adijcit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, à Tio lxiij. M.p. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promontorium Carambis uasto excursu, abest à Ponti ostio cccxv. M.p. uel ut alijs placuit ccd. M. Tantundem à Cimmerio, aut ut ali qui maluere cccxij. M.d. Fuit & oppidũ eodem nomine, & aliud inde Armine, nũc est colonia Sinope à Cytoro clxiij. M. Flumen Varetum. Gens Cappadocum. Oppidũ Gaziura & Gazelum. Amnis Halys, à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamq́ decurrens Oppida Gangre, Carissa: Amisum liberũ, à Sinope cxxx. M.p. Eiusdemq́ nominis sinus tanti recessus, ut Asiam penè insulam faciat. cc. M.pass. haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantũ gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicã, Aeolicam, cæteras Barbarorũ esse. Amiso iunctũ fuit oppidũ Eupatoria, à Mithridate cõditũ. Victo eo, Pompeiopolis utrunq́ appellatũ est.

Cappadocia. Cap. III

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys. Oppida Comana quod Sarus, Neocæsaream quod Lycus, Amasiã quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena uero Sebastiã, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria supradictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsaream, Tyana, Castabala, Magnopolin, Zelam. Et sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatũ. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene uocatũ. Comagenæ, Cataonia, Phrygiæ, Garsauritis: Sargaurasanæ, Cammanene: Galatiæ, Morimene: ubi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomẽ traxere, antea Leucosyri dicti. A Neocæsarea supradicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora aũt ab Amiso oppidũ & flumen Chadisia, Lycastũ, à quo Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycũ. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & uictoria C. Cæsaris: in ora amnis Thermodoon, ortus ad castellũ quod uocant Phanaroeã, præterq́ radices Amazonij montis lapsus. Fuit oppidũ eodẽ noĩe, & alia quinq́, Phamizoniũ, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc manteũ.

Themiscyræ regionis gentes. Cap. IIII

GEntes, Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, flumenq́ Sidenum, quo alluitur oppidũ Polemonium, ab Amiso cxx. M.pass. Inde flumina Iasonium, Melanthium, & ab Amiso lxxx. M.p. Pharnacea oppidũ, Tripolis castellum & fluuius. Item

Item Philocalia,& sine fluuio Liuiopolis,& à Pharnacea c.M.pass. Trapezus liberũ ua sto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes,& maior Armenia xxx.M.p. distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites:ultra uero gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarũ cum castello cognomine in faucibus,à Trapezunte cl. M.p. Eius loci à tergo montium Iberia est,in ora uero Heniochi,Ampreutæ,Lazi. Flumina Campseonysis,Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matiũ,flumen Heracleũ,& promontoriũ eodem nomine,clarissimusq; Ponti Phasis. Oritur in Moschis,nauigatũ quamlibet magnis nauigijs xxxviij. M.d.p.inde minoribus longo spatio, põtibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura:celeberrima,Tyritacen,Cygnum,& in faucibus Phasin. Maxime autem inclaruit Aea. xv. M. pass. à mari.ubi Hippos & Cyanos uasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum,& ipsum ab amne influente ibi cognominatũ , usquequò magnarũ nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios,magnitudine,numeroq; mirabiles,inter quos Glaucum. In ore eius insulę sine nomine. Abest Absaro lxxv.M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti,& Suani Flumen Cobũ è Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes Sigania, Tersos, Atelpos,Chrysorrhoas, gens Absilæ,castellum Sebastopolis,à Phaside c.M.p.gens Sannigarum,oppidum Cygnus,flumen & oppidum Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

Regio Colchica,Achæi,& cæteri eodem tractu. Cap. v

SVbijcitur Ponti regio Colchica,in qua iuga Caucasi ad Riphæos montes torquentũ,ut dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa,altero in Caspiũ & Hyrcanium mare. Reliqua littorũ feræ nationes tenẽt,Melanchlæni,Coraxi urbe Colchorũ Dioscuriade,iuxta fluuium Antemunta,nũc deserta:quondam adeo clara,ut Timosthenes in eam ccc. nationes,quæ dissimilibus linguis uterentũ, descendere prodiderit. Et postea à nostris cxxx.interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui cõditam eam ab Amphito & Telchio , Castoris ac Pollucis aurigis putent , à quibus ortam Heniochorum gentem ferũ cõstat. A Dioscuriade oppidũ Heracleum, distat à Sebastopoli lxxx.M.p. Achæi, Mardi, Cercetæ, post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidũ opulentissimum,ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritæ,Sarmatarum populus in Caucasi iugis,post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe,narrauitq; Thalos ijs esse cõfines,qui ab oriente Caspij maris fauces attingerẽt:siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas,flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumine,ab Heracleo cxxxvi. M. Inde promontorium Cronea, quo superciliũ arduũ tenent Toretæ,ciuitas Sindica ab Hiero lxvij.M.passuum. Flumen Sceaceriges.

Bosphoros Cimmericus,Mæotis. Cap. vi

INde ad Bosphori Cimmerij introitum lxxxviij. M.d. p. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis,non amplior lxxxvij. M.d.p. longitudo est, latitudo nusquam infra duo iugera. Eionem uocãt. Ora ipsa Bosphori, utrinq; ex Asia atq; Europa , curuatũ in Mæotin. Oppida,in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepœ Milesiorũ. Mox Stratoclia & Phanagoria, & penè desertũ Apaturos, ultimoq; in ostio Cimmerium,quod antea Cerberion uocabatur.

Gentes circa Mæotin. Cap. vii

INde Mæotis lacus in Europa dictus. A Cimmerio accolũt Mæotici, Vali,Serbi, Arechi,Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem,gemino ore influentem , incolunt Sarmatæ, Medorum (ut ferunt) soboles,& ipsi in multa genera diuisi. Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni,unde Amazonum connubia. Dein Euazæ,Cottæ,Cicimeni,Messeniani, Costobocci,Choatræ,Zigœ,Dandari, Thussagetæ,Turcæ, usq; ad solitudines saltuosis cõuallibus asperas:ultra quos Arimphæi,qui ad Riphæos pertinent montes. Tanain ipsum Scythæ Silyn uocãt,Mæotin Temerinda,quod significat matrẽ maris. Oppidũ in

in Tanais quoq; ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenij & Mæones, postea Panticapenses. Sũt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes altiores has tradunt gentes, à littore Napæas, supraq; Essedones Colchis iunctos ac montiũ cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Ascanticos, Acapeatas, Agagammatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos. Et ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Carastascos, Asuciandas: Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: ubi gentes Caucadas, Opharitas. Amnem Menotharũ, Imituenis ex montib⁹ scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, Gregaros. Circaq; fontẽ Imitissi, Imituos, & Aparrhenos. Alij influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas uiritim deletos. Aliqui flumen 10 Ophariũ labi p Canteecos & Sapeos. Tanain uero transisse Phatarcos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

Armeniæ duæ. Cap. VIII

PEracta est interior ora, omnesq; accolæ: nũc reddantur gẽtes in mediterraneo sinus, in quo multa aliter ac ueteres proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibusq; inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur aũt à Cappadocũ gente. Longissime hæc Ponticarũ omniũ introrsus recedens, minorem Armeniã maioremq; & Comagenem læuo suo latere transit: dextra uero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnoq; impetu scandẽs ad ortũ solis & Tauri iuga, trãsit Lycaoniã, Pisidiã, Ciliciam: 20 Vadit super Antiochiæ tractũ, & usq; ad Cyrresticã eius regionem, parte sua quæ uocatur Cataonia, contendit. Itaq; ibi longitudo Asiæ XII. I. M. p. efficit, latitudo dcxl, M.

Armenia autem maior. Cap. IX

ARmenia autẽ maior incipiens à Pariedris montibus, Euphrate amne (ut dictũ est) aufertur Cappadociæ: & quà discedit Euphrates, Mesopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrũq; fundit ipsa, & initiũ Mesopotamiæ facit, inter duos amnes iturę. Quod interest ibi, tenẽt Arabes Orei. Sic finẽ usq; in Adiabenem perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrũ amnem transuersa in Araxem: longitudinem uero ad minorem usq; Armeniam, Absaro amne in pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundunt Absarũ) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochijs 30 montibus, quos alij Coraxicos uocauere, Araxes eodẽ monte quo Euphrates vi. M. p. interuallo: auctusq; amne Musi, & ipse (ut plures existimauere) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cæsarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arsamote Euphrati proximũ, Tigri Carcathiocerta, in excelsis aũt Tigranocerta, & in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersę magnitudinẽ Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinẽ à Dascusa ad confiniũ Caspij maris XIII. M. p. latitudinem dimidiũ eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certũ est) in præfecturas quas ij strategias uocant, quasdam ex ijs uel singula regna quondam, barbaris nominibus cxx. Claudunt eam ab oriente montes, sed non statim Ceraunij, nec Adiabene regio. Quod interest spatij, Sopheni tenent: ab his iuga: ultrà Adiabeni tenent. Per 40 conualles aũt proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum est, & prospectus Caspij maris. Ex oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totumq; Caucasiis montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

Albania, Iberia. Cap. X

PLaniciem omnem à Cyro usq;, Albanorũ gens tenet: mox Iberum, discreta ab ijs amne Alazone, in Cyrũ è Caucasiis montibus defluente. Prævalent oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare usq; ad Partedoros montes. Vltra sunt Colchicæ solitudines: quarũ à latere ad Ceraunios uerso

so, Armenochalybes habitant, & Moschorũ tractus ad Iberũ amnẽ in Cyrũ defluentẽ: & infra eos Sacassani, & deinde Macrones ad flumen Absarũ, Sic plana ac deuexa obtinentur. Rursus ab Albaniæ cõfinio, tota montiũ fronte, gentes Syluorũ feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

Portæ Caucasiæ. Cap. XI

AB ijs sunt portæ Caucasiæ, magno errore à multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus, montibus interruptis repente, ubi fores obditæ ferratis trabibus, subter medias amne Dyriodori fluẽte, citraq; in rupe castello (quod uocatur Cumania) cõmunito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis discluso, ex aduerso maxime Harmastis oppidi Iberũ. à portis Caucasijs per mõtes Gordyeos Valli, Suarni
10 indomitæ gentes, auri tantũ metalla fodiunt. Ab ijs ad Pontum usq; Heniochorũ plura genera, mox Achæorum. Ita se habet terrarũ sinus è clarissimis. Aliqui inter Pontum & Caspium mare ccclxxv. M. pass. non amplius interesse tradiderunt, Cornelius Nepos d. M. Tantis iterum angustijs infestatur Asia. Claudius Cæsar à Cimmerio Bosphoro ad Caspium mare cl. M. prodidit: eaq; perfodere excogitasse Nicatorem Seleucũ, quo tempore ab Ptolemæo Ceranno sit interfectus. A portis Caucasijs ad Pontũ cc. M. passuum esse constat ferè.

Insulæ in Ponto. Cap. XII

INsulæ in Ponto Planetæ, siue Cyaneæ, siue Symplegades. Deinde Apollonia Thynnias dicta, ut distingueretur ab ea, quæ est in Europa. Distat à continenti passibus M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Græci Ariam dixerunt, sa-
20 cramq; Marti, & in ea uolucres cum aduenis pugnasse, pinnarum ictu.

Gentes in Scythico oceano. Cap. XIII

NVnc omnibus quæ sunt interiora Asiæ dictis, Riphæos mõtes transcẽdat animus, dextraq; littore oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Asiã, Scythicus à septentrione, ab oriente Eous, à meridie Indicus uocatur: uarieq; per sinus & accolas in cõplura nomina diuiditur. Verum Asiæ quoq; magna portio apposita septẽtrioni, iniuria sideris rigentis uastas solitudines habet. Ab extremo aquilone ad initiũ oriẽtis æstiui Scythæ sunt. Extra eos ultraq; aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primum inde noscitur promontoriũ Celticæ Lytarmis, fluuius Carambucis, ubi lassata cum siderum ui Riphæorũ montium deficiunt iuga. Ibiq; Arimphæos
30 quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentẽ. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus iuxta fœminis uirisq; in probro existimatur, ritus clementes. Itaq; sacros haberi narrant, inuiolatosq; esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modo, sed illos etiam qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythę, Cimmerij, Cisianthi, Georgi, & Amazonum gens. Hæc usq; ad Caspium & Hyrcanium mare. Nanq; id erũpit Scythico oceano in auersa Asiæ, pluribus nominibus accolarũ appellatum, celeberrimis duobus Caspio & Hyrcano. Nõ minus hoc esse quàm Pontũ Euxinũ Clitarchus putat. Eratosthenes ponit & mensurã: ab exortu ad meridiẽ, per Cadusiæ & Albaniæ oram quinquies M. cccc. stad. Inde per Atiaticos, Amarbos, Hyrcanos, ad ostiũ Zoni fluminis, quater M. dccc. stad. Ab eo ad ostiũ Iaxartis M. cccc. Quæ summa efficit quindecies cẽte-
40 na lxxv. M. p. Artemidorus hinc detrahit xxv. M. p. Agrippa Caspium mare, gẽtesq; quæ circa sunt, & cum his Armeniam determinans, ab oriente oceano Serico, & ab occidente Caucasi iugis, à meridie Tauri, à septẽtrione oceano Scythico, patere quà cognitũ est cccexc. M pass. in longitudinem: ccxc. M. in latitudinem prodidit. Non desunt uero qui eius maris uniuersum circuitum à freto XXV. M. pass. tradunt. Irrumpit autẽ arctis faucibus in longitudinem spatiosis. At ubi cœpit in latitudinẽ pandi, lunaris obliquatur cornibus: uelut ad Mæotiũ lacũ ab ore discedens, Scythici arcus (ut autor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus, utrinq; enim accolunt Scythę, & per angustias inter se cõmeant, hinc Nomades et Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronẽ ipsum faucium tenent Vdini, Scytharum

h populus

populus: dein per oram Albani (ut ferunt) ab Iasone orti. Ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Hęc gens superfusa montibus Caucasicis, ad Cyrum amnem, Armeniae confinium atq; Iberiae, descendit, ut dictum est. Super maritima rius, Vdinorumq; gentem Sarmatae, Vtidorsi, Arotreres praetenduntur: quorũ à tergo indicatae iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrũt in mare, Casios & Albanos: deinde Cãbyses in Caucasijs ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnem à Caucaso praealtis rupibus inaccessio, patere cccc. xxv. M. pass. autor est Agrippa. A Cyro Caspiũ mare uocari incipit, accolũt Caspij. Corrigẽdus est error in hoc loco multorum, & eorum etiam qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Nanq; hi Caspias appellauere portas Iberiae, quas Caucasias diximus uocari: situsq; depicti, & inde missi, hoc nomẽ inscriptũ habent. Et Neronis principis cõminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, cum peteret illas, quae per Iberiã in Sarmatas tendũt, uix ullo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliae Caspijs gẽtibus iũctae: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanq; Persarũ regna, quae nunc Parthorũ intelligimus, inter duo maria Persicũ & Hyrcanũ Caucasijs iugis attolluntur: utrinq; per deuexa laterũ Armeniae maiori, à frontis parte quae uergit in Comagenem, Sophene (ut diximus) copulatur, eiq; Adiabene Assyriorũ initiũ. Cuius pars est Arbelitis, ubi Dariũ Alexander debellauit, proxima Syriae. Totã eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à similitudine. Oppida Alexandria, item Antiochia quam Nisibin uocant. Abest ab Artaxatis dccl. M. pass. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad solis occasum spectans, quondã clarissima. Reliqua uero fronte qua tẽdit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniae Otene regiõe discreta Araxe. Oppidũ eius Gazae ab Artaxatis quadringenta quinquaginta M. pass. Totidẽ ab Ecbatanis Medorũ, quorũ pars sunt Atropateni.

Media, Caspiae portae. Cap. XIIII

Ecbatana caput Mediae, Seleucus rex cõdidit: à Seleucia magna dccl. M. pass. à portis uero Caspijs xx. M. Reliqua Medorum oppida, Phausia, Agamzua, Apamia Raphane cognominata. Causa portarum nominis eadem quae supra, interruptis angusto transitu iugis, ita ut uix singula meent plaustra, longitudine viij. M. passuũ toto opere manufacto. Dextera leuaq; ambustis similes impendent scopuli sitiente tractu per xxxviij. M. pass. Angustias impedit cotriuatus salis è cautibus liquor, atq; eadem emissus. Praeterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

Gentes circa Hyrcanum mare. Cap. XV

Adiabenis cõnectuntur Carduchi quondã dicti, nũc Cordurni, praefluente Tigri: his Pratitae Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiae, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiae amoenissimus situs, qui uocatur Choara. Duae urbes ibi Parthorum, appositae quõdam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius uero Parthiae caput Hecatompylos abest à portis cxxxiij. M. pass. Ita Parthorum quoq; regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad littora usq;, quae nomẽ portis & mari dedit. Laeua montosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrũ amnem produntur ccxx. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas dcc. M. pass. Hunc enim deinde cardinem Alexandri magni itinera fecere, ab ijs portis ad Indiae principiũ, stadia xv. M. dclxxx. prodẽdo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria M. dcc. Inde ad Iaxartem amnem. v. M.

Item aliae gentes. Cap. XVI

A Caspijs ad oriẽtem uersus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclytae locus Daricum. mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorũ littoribus idem mare Hyrcanũ uocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane apricitatis inclytę, sola in eo tractu uitifera, undiq; inclusa mõtibus amoenis ambitu stadiorũ mille quingentorũ, difficilis aditu propter

pter harenosas solitudines per cxx. M. pass. & ipsa contra Parthiæ tractum sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta à barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiam appellari. Vrbis amplitudo circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros usq; gens Mardorū, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarci, Cōmani, Marucæi, Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Cridinū: Vltraq; Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelæ quos Græci Cadusios appellauere, Matiani. Oppi-
10 dum Heraclea, ab Alexandro conditū: quod deinde subuersum ac restitutū, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorū medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatæ, Oxij, Tagæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorū oppidum Zariaspe, quod postea Bactrum à flumine appellatum est. Gens hæc obtinet auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidū Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno conditū. Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ, item Cyro & Semiramide atq; Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarū, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn uocant: Alexander, militesq; eius, Tanain putauere esse. Transcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regū dux, quem maxime sequimur in ijs: arasq; Apolli-
20 ni Didymæo statuit.

Scytharum gens. Cap. XVII

VLtrà sunt Scytharū populi. Persę illos Sacas in uniuersum appellauere à proxima gēte, antiqui Arameos. Scythæ ipsi Persas, Chorsaros: & Caucasum montē, Graucasum: hoc est, niue candidū. Multitudo populorū innumera, & quę cū Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorū Sacæ, Massagetæ, Dahæ, Essedones, Ariacæ, Rhymnici, Pesici, Amordi, Histi, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatę, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaspi antea Cacidiri, Asęi, Oetei. Ibi Napæi interisse dicūtur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caspasium. Nec in alia parte maior autorū inconstantia, credo, propter innumeras uagasq; gētes. Haustū ipsius maris dulcē esse, & Alexāder Magnus prodidit, & M. Varro talem perlatū Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, ma-
30 gnitudine haud dubie influentium amnium uicto sale. Adijcit idem, Pompei ductu exploratum, in Bactros vij. diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyrum subuectas, quinq; non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontū Indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari multæ, uulgata una maxime Tazata: à Caspio mari Scythicoq; oceano, in eam cursus inflectitur, ad orientem cōuersa littorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: proxima, inculta sæuitia gentium, Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus uescētes. Ideo iuxta uastæ solitudines, ferarumq; multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidēs. Iterum deinde Scythæ, iterumq; deserta cum beluis, usq; ad iugum incumbēs mari, quod uocant Tabin. Nec ante dimidiā ferme lon-
40 gitudinem ęius oræ quæ spectat æstiuum orientem, inhabitatur illa regio. Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium caniciem: unde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursumq; texēdi: Tam multiplici opere, tam lōginquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Seres mites quidē, sed & ipsi feris persimiles, cœtum reliquorū mortalium fugiūt, cum commercia expetant. Primū eorū noscitur flumē Psitaras, proximū Carabi, tertium Lanos, à quo promontoriū, Chryse sinus, Cyrnaba flumen, Attanos sinus. Et gens hominū Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eadē qua Hyperborei degūt temperie. De ijs priuatim cōdidit uolumē Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thyri & Tochari, & iam Indorū Casiri: introrsus ad Scythas uersi, hu

manis corporibus uefcũtur. Nomades quoq; Indiæ uagãtur. Sunt qui ab Aquilone con
tingi ab ipfis & Cyconas dixere, & Bryfanos. Sed inde (ut planè cõfentiunt oẽs) Emodi
montes affurgunt, Indorumq́; gens incipit, non eo tantũ mari adiacens, uerum & me-
ridiano, quod Indicũ appellauimus: quæq́; pars orienti aduerfa recto prætẽditur fpatio,
ad flexũ & initiũ Indici maris XVIII.lxxv.M.paff. colligit. Deinde qua flectitur in meri-
diem XXIIII.lxxv.M.p. ut Eratofthenes tradit, ufq; ad Indum, qui eft ab occidẽte finis
Indiæ. Complures aũt totam ipfius longitudinẽ xl. dierũ noctiumq́; uelifico nauiũ curfu
determinauere: & à feptentrione ad meridiem XXVII.l.M.paff. Agrippa longitudinis
XXXIII.M. latitudinis XXIII.M. ꝓdidit Poffidonius ab æftiuo folis ortu ad hybernũ
exortũ metatus eft eam, aduerfam Galliæ ftatuẽs, quam ab occidẽte æftiuo ad occidentẽ 10
hybernũ metabatur totam à fauonio. Itaq; obuerfam eius uenti afflatu iuuari Indiam, fa
lubremq́; fieri, haud dubia ratiõe docuit. Alia illius cæli facies, alij fiderũ ortus: binæ mef-
fes in anno, binæ æftates, media inter illas hyeme etefiarũ flatu: noftra uero brumali. *Le-
nes* ibi auræ, mare nauigabile, gẽtes & urbes innumerabiles, fi quis omnes perfequi uelit.
Etenim patefacta eft nõ modo Alexandri Magni armis, regũq́; qui ei fucceffere, circum
uectis etiã in Hyrcanũ mare & Cafpiũ Seleuco & Antiocho, præfectoq; claffis eorũ Pa-
trocle: uerũ & alijs autoribus Græcis, qui cũ regibus Indicis morati funt: ficut Megafthe-
nes, & Dionyfius à Philadelpho miffus ex ea caufa. Vires quoq; gentiũ prodidere. Nõ
tamẽ deeft diligentiæ locus, adeo diuerfa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni co
mites in eo tractu Indiæ quem fubegerant, fcripferunt v.M. oppidorum fuiffe, nullũ Co 20
minus, gentium ix. Indiamq́; tertiam partem effe terrarum omnium, multitudinẽ popu-
lorum innumeram, probabili fane ratione. Indi enim prope gentium foli nunquam emi
grauere finibus fuis. Colligũtur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum
cliij. annis vi M.cccclij. adijciũt & menfes tres. Amnium mira uaftitas. Proditur Alexan
drum nullo die minus ftadia fexcenta nauigaffe in Indo, nec potuiffe ante menfes v. ena
uigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange effe conftat. Seneca etiam a-
pud nos, tentata Indiæ commentatione lx. amnes eius prodidit, gentes duodeuiginti
centumq́;. Par labor fit montes enumerare. Iunguntur inter fe Imaus, Emodus, Paro-
pamiffus, Caucafi partes, à quibus tota decurrit in planiciem immenfam, & Aegypto fi-
milẽ. Verũ ut terrena demonftratio intelligatur, Alexandri Magni ueftigijs infiftamus. 30
Diognetus & Beton itinerũ eius mẽfores, fcripfere, à portis Cafpijs Hecatompylon Par-
thorum quot diximus milia effe: inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex cõdidit,
d.lxv.M. Inde ad Prophthafiam Drangarum cxcix. M. Inde ad Arachofiorum oppi-
dum d.xv.M. Inde Orthofpanum ccl.M. Inde Alexandri oppidũ l. M. In quibufdam
exemplaribus diuerfi numeri reperiuntur: hanc urbẽ fub ipfo Caucafo effe pofitam. Ab
ea ad flumen Chepta, & oppidum Indorum Peucolaitin ccxxvij.M. Inde ad flumen In
dum & oppidum Taxila lx.M. Ad Hydafpen fluuiũ clarum cxx.M. Ad Hypafin non
ignobiliorem xlix. cccxc. M. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen
amne, arifq́; in aduerfa ripa dicatis. Epiftolæ quoq; regis ipfius confentiunt his. Reliqua
inde Seleuco Nicatori peragrata funt: ad Hefidrum clxviij. M. Iomanem amnem tan- 40
tundem. Exemplaria aliqua adijciunt v. M. paffuum. Inde ad Gangen cxij. M. Ad
Rhodapham clxix. M. alij cccxxv. M. in hoc fpatio produnt. ad Calinipaxa oppidum
clxvij.d. alij cclxv. M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, & Gangis dcxxv. M. pleri-
que adijciunt xiij. M. ad oppidumq́; Palibotra ccccxxv. Ad oftium Gangis dc.xxxviij.
M. paff. Gentes quas memorare non pigeat à montibus Emodis, quorum promonto-
rium Imaus uocatur, incolarum lingua niuofum fignificãte, Ifari, Cofyri, Izgi, & per iuga
Chifiotofagi, multarumq́; gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ.
flumina Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gẽtes Calingæ
proximi mari, & fupra Mandei, Malli quorũ mõs Mallus, tractufq́; eius finis Ganges.

Fluuius

Fluuius Ganges. Cap. XVIII

HVnc alij incertis fontibus ut Nilum, rigantemq; uicina eodē modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eum xix. amnes. Ex ijs nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Cosoagum, Sonum. Alij cū magno fragore ipsius statim fontis erumpere: deiectumq; per scopulosa & abrupta, ubi primum molles planicies contingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, ubi minimū viij. M. pass. latitudine, ubi modicum, stadiorum c. altitudine nusquam minore pass. xx.

Gentes Indiæ. Cap. XIX

NOuissima gente Gangaridum Calingarum regio Pattalis uocatur: regi lxx. M. peditum, equites mille, elephanti dcc. in procinctu bellorū excubāt. Nanq; uita mitioribus populis Indorū multipartita degitur. Alij tellurem exercēt, militiam alij capessunt, merces alij suas euehunt, res externas inuehunt, res publicas optimi ditissimiq; tēperant, iudicia reddūt, regibus assident. Quintū genus celebratæ illic, & propè in religionē uersę, sapientiæ deditū, uoluntaria semper morte uitā accenso prius rogo finit. Vnū super hoc est semiferū, ac plenū laboris immensi, & quo supra dicta continētur, uenādi elephantes domandiq;. His arant, ijs inuehūtur, hæc maxime nouere pecuaria, ijs militāt, dimicantq; pro finibus. Delectum in belua uires & ætas atq; magnitudo faciūt. Insula in Gange est amplæ magnitudinis, gentē cōtinens unam, Modogalicam nomine. Vltra siti sunt Modubæ, Molindæ, ubere cum oppido eiusdē nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Calissæ, Sasuri, Passalæ, Colubæ, Orxulæ, Abali, Taluctæ. Rex horū peditū l. M. equitum iij. M. elephātos cccc. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis uicis, xxx. oppidis, quæ muris turribusq; muniuntur, regi præbet peditum c. M. equitum ij. M. elephantos mille. Fertilissimi sunt auri Dardę, Setæ uero argēti. Sed omniū in India propè, non modo in hoc tractu, potentiam claritatemq; antecedunt Prasij, amplissima urbe ditissimaq; Palibotra. Vnde quidā ipsam gentē Palibotros uocāt, imò uero tractū uniuersum à Gange. Regi eorū peditum sexcenta M. equitum xxx. M. elephantorū ix. M. per omnes dies stipendiantur. Vnde cōiectatio ingens opum est. Ab ijs in interiore situ Monedes & Suari, quorū mons Maleus, in quo umbrę ad septentrionē cadūt hyeme, æstate in austrum, per senos menses. Septentriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi xv. diebus, Beton autor est: hoc idē pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa uocāt. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyrisoborca. A Gange uersa ad meridiem plaga tinguntur sole populi, iam quidem infecti, nondum tamē Aethiopum modo exusti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore præferunt sidus. Indus statim à Prasiorum gente, quorū in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes $\overline{\text{x}}$ $\overline{\text{xi}}$. M. pass. interesse tradit.

Indus fluuius. Cap. XX

INdus, Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucasi montis quod uocat̄ Paropamissus aduersus solis ortū effusus, & ipse undeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos Hydaspem quatuor alios afferentē, Cantabram tres. Per se uero nauigabiles Acesinū & Hypasin, quadā tamen aquarū modestia nusquā latior quinquaginta stadijs, aut altior xv. p. amplissimam insulam efficiens, quæ Prasiane nominatur, & aliam minorem quę Patale. Ipse p $\overline{\text{xii}}$. xl. M. p. parcissimis autoribus nauigatus, & quodā solis comitatu in occasum uersus, oceano infunditur. Mensurā in ora ad eum ponam, ut inuenio, generatim, quanquam inter se nullæ congruant. Ab ostio Gangis ad promontoriū Calingon, & oppidū Dādagula dcccxxv. M. pass. Ad Tropina $\overline{\text{xii}}$. xxv. M. Ad Perimulæ promontoriū, ubi est celeberrimū Indiæ emporiū dccl. ad oppidū in insula quam supra diximus Patalam dcxx. M. pass. Gentes montanæ inter eum & Iomanē Cesi, Cetriboni syluestres: deinde Megallæ, quorū regi quingēti elephāti, peditū equitumq; numerus incertus: Chrysei, Parasangæ, Asangæ tigri fera scatētes. Armant peditū xxx. M. elephātos ccc. equites dccc.

Hos includit Indus, montium corona circũdatos & solitudinibus per dcxxv. M. Infra solitudines, Dari, Suræ: iterumq́ solitudines per clxxxviij. M. p. plerunq; harenis ambientibus haud alio modo quàm insulas mari. Infra deserta hęc Malteco:ę, Singæ, Marohę, Rarungæ, Moruntes, Masuæ, Pagungæ: iam hi montiũ qui perpetuo tractu oceani oram tenent incolæ, liberi & regum expertes, multis urbibus montanos obtinẽt colles. Narcæ deinde, quos claudit mons altissimus Indicorũ Capitalia. Huius incolæ, alio latere late auri & argẽti metalla fodiũt. Ab ijs Oraturæ, quorũ regi elephãti quidẽ x. sed amplæ uires peditum: Varetatæ, qui sub rege elephantos nõ alunt, fiducia equitũ peditumq́: Odomboeræ, Salabastræ, Horatæ urbe pulchra, fossis palustrib. munita: per quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditũ nisi ponte nõ dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositũ littori, quinq; amniũ in unũ cõfluente cõcursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. dc. peditum cl. M. equitũ quinq; M. Pauperior Charmarũ rex, elephãtos lx. paruasq́ reliquas uires habet. Ab ijs gens Pandæ, sola Indorũ regnata fœminis. Vnam Herculi sexus eius genitã ferũt, ob idq́ gratiorem præcipuo regno donatã. Ab ea deducentes originẽ imperitant ccc. oppidis, peditum cl. M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarũ urbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbrę, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatritæ, Salobriasæ, Olostræ Patalã insulam attingẽtes: à cuius extremo littore ad Caspias portas xviii. xxv. M. produnt. Hinc deinde accolunt Indũ aduersum euidẽti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in ccl. M. pass. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab ijs solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Gũbritæq́, quorũ xij. nationes, singulisq́ binę urbes. Aseni triũ urbiũ incolę. Caput eorũ Bucephala, Alexãdri regis equo (cui fuerat hoc nomẽ) ibi sepulto conditũ. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ, transgressisq́ Indũ, & cũ eo decurrentibus Samarabriæ, Sambraceni, Brisabritæ, Orsij, Antixeni, Taxilæ, cũ urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui uniuerso nomẽ Amandræ Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim pleriq; ab occidente non Indo amne determinant, sed adijciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamissadas.

Arij & iunctæ gentes. Cap. XXI

VLtimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorũ esse alijs placet. Necnõ & Nysam urbẽ pleriq; Indiæ ascribunt, montemq́ Merum Libero patri sacrum: unde origo fabulæ, Iouis fœmine æditũ: Item Aspagonas gentẽ, uitis & lauri & buxi, pomorumq́ omnium in Græcia nascentium fertilẽ. Quæ memorãda & prope fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum arborumq́, aut ferarũ aut uolucrum & aliorum animalium traduntur, suis quæq; locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor uero satrapiæ mox paulo, ad Taprobanen insulam festinante animo. Sed ante sunt aliæ, Patale, quam significauimus, in ipsis faucibus Indi triquetra figura cc. xx. M. p. latitudine. Extra ostium Indi, Chrysæ, & Argyræ, fertiles metallis, ut credo. Nã quod aliqui tradidere, aureum argenteũq́ ijs solũ esse haud facile crediderim. Ab ijs xx. M. p. Crocale. Ab ea xij. M. p. Bibaga, ostreis & conchylijs referta. Deinde Torallibа ix. M. p. à supradicta, multæq́ ignobiles.

Taprobane insula. Cap. XXII

TAprobanen alterũ orbẽ terrarũ esse, diu existimatũ est, Antichthonũ appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri Magni ætas resq́ præstitere. Onesicritus classis eius præfectus, elephãtos ibi maiores bellicosioresq́ quàm in India gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolasq́ Palæogones appellari, auri margaritarumq́ grãdium fertiliores quàm Indos. Eratosthenes & mensurã prodidit lõgitudinis vij. M. stad. latitudinis v. M. nec urbes esse, sed uicos septingẽtos. Incipit ab Eoo mari, inter ortũ occasumq́ solis Indiæ pretenta, & quondam credita xx. dierũ nauigatione à Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentisq́ Nili peteretur, ad nostrarũ nauiũ cursus.

vij.

vij.dierum interuallo taxato. Mare interest uadosum, senis non amplius altitudinis passi bus, sed certis canalibus adeo profundũ, ut nullę ancorę sidãt: ob id nauibus utrinq; pro rę, ne per angustias aluei circũagi sit necesse. Siderũ in nauigãdo nulla obseruatio. Septen trio nõ cernitur, sed uolucres secũ uehunt emittentes sæpius, meatumq; earũ terras peten tium comitãtur. Nec plus quàm ternis mẽsibus in anno nauigant. Cauent à solstitio ma xime c. dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis memorata: nobis diligentior no- titia Claudij principatu contigit, legatis eũa ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: An- nij Plocami, qui maris rubri uectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigãs, aquilonibus raptus præter Carmaniam xv. die Hippuros portũ eius inuectus, hospitali

10 regis clemẽtia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti postea enarrauit Ro manos & Cæsarẽ: mirũ in modũ in auditis iustitiam ille suspexit, quod pares pondere de narij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarẽt à pluribus factos. Et hoc maxime sollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorũ Rachia. Ex ijs co- gnitũ D. esse oppida, portũ cõtra meridiẽ appositũ oppido Palesimundo, omniũ ibi cla- rissimo, ac regiæ cc. M. plebis. Stagnum intus Megisba, cclxxv. M. p. ambitu, insulas pa buli tantum fertiles, cõplexum. Ex eo duos amnes erumpere, Palesimundum, iuxta oppi dum eiusdem nominis influentẽ in portum tribus alueis, quinque stadiorum arctissimo, xv. amplissimo. Alterum ad septentrionẽ Indiamq; uersum, Cydara nomine. Proximũ esse Indiæ promontorium, quod uocetur Colaicum, quatridui nauigatione, medio in eur

20 su solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, præterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterẽtibus. Septentriones Vergiliasq; apud nos ueluti in nouo cæ lo, mirabantur: Lunam quidem apud ipsos nõ nisi ab octaua ad xvi. supra terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingẽs & clarũ. Sed maxime mirũ ijs erat, um- bras suas in nostrum cælum cadere, nõ in suum: solemq; à læua oriri, & in dexterã occide re potius quàm è diuerso. Iidem narrauere, latus insulæ quod prætẽderetur Indiæ x. M. stad. esse, ab oriẽte hyberno ultra mõtes Emodos. Seras quoq; ab ipsis aspici, notos etiã commercio. patrem Rachiæ commeasse eò. aduenis ibi feras occursare. Ipsos uero excede re hominum magnitudinẽ, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, nulli commercio linguæ. Cætera eadẽ quæ nostri negociatores. Fluminis ulteriore ripa merces positas iu-

30 xta uenalia tolli ab his, si placeat permutatio: nõ aliter odio iustiore luxuriæ, quàm si per- ducta mens illuc usq; cogitet, quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbẽ à natura relegata, nostris uitijs caret. aurũ argentumq; & ibi in pre- tio. marmor testudinis simile, gemmæ margaritæq; in honore multo præstãtiores, & to tius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulen- tiæ maiorem usum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu somnum: ædificia modice ab humo extantia: annonam nunquã augeri, non fora litesúe esse. coli Herculem: eligi re gem à populo senecta clementiaq;, liberos non habentẽ: & si postea gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo xxx. dari: nec nisi pluriũ sententia quem quam capitis damnari: sic quoq; appellationẽ esse ad populũ, lxx. iudices dari: si liberent

40 ij reum, amplius triginta ijs nullã esse dignationẽ, grauissimo probro. regi cultum Liberi patris, cæteris Arabum. regẽ, si quid delinquat, morte multari, nullo interimẽte, auersan- tibus cunctis, & cõmercia etiã sermonis negantibus. Festa uenatiõe absumi, gratissimam eam tigribus elephãtisq; cõstare. Agros diligẽter coli, uitis usum nõ esse, pomis abunda re. Esse & in piscatu uoluptatem, testudinũ maxime, quarum superficie familias habitan tiũ cõtegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominũ centum annis modicã. Hæc com perta de Taprobane. Quatuor satrapiæ, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

Capissene, Carmania. Cap. XXIII

A Proximis Indo gẽtibus mõtana Capissenę habent Capissam urbẽ, quã diruit Cy rus. Arachosia cũ oppido & flumine eiusdẽ nõis, quod quidã Cophen dixere, à Se

miramide conditũ. Amnis Hermãdus præfluens per Abesten Arachosiorũ. Proximos ijs à meridie ad partẽ Arachotarũ faciunt Gedrosos, & à septentrione Paropamissadas. Cartana oppidũ sub Caucaso, quod postea Tetrogonis dictũ. Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorũ deinde, cuius oppidũ Alexandria, à cõditore dictum. Syndraci, Dangulæ, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum Cadrusi oppidũ ab Alexandro conditũ. Infra hæc omnia. ora ab Indo. Ariana regio ambusta feruoribus, desertisq; circundata, multa tamẽ interfusa opacitate: cultores cõgregat circa duos maxime fluuios, Tonderon & Arosapen. Oppidũ Artacaena. Arius amnis, qui præfluit Alexandriã ab Alexandro conditam. patet oppidũ stad. xxx. multoq; pulchrius, sicut antiquius, Artacabane iterum ab Antiocho munitũ, stad. l. Dorisci gens. Amnes Pharnacotis, Ophradus, Prophthasia oppidum Zarasparum, Drangæ, Argetæ, Zarangæ, Gedrusi. Oppida Paucolais, Lymphotta, Methoricũ desertũ. Amnis Manain. Augutturi gens. Flumẽ Borru, Gens Vrbi, flumẽ nauigabile Ponamus Pandorum finibus. Item Caberon Sorarũ ostio portuosus. Oppidũ Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eũ nauigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus. Arianæ partẽ esse Daritin aliqui uolunt, mensuramq; produnt utriusq; lõgitudine XIX. l. M. p. latitudine dimidio minore q̃ Indiæ. Alij Gedrusos & Syros posuere per clxxxiij. M. p. Mox Ichthyophagos Oritas, propria nõ Indorũ lingua loquentes, per cc. M. p. Inde posuere Arbiorum gentẽ per cc. M. Ichthyophagos omnes Alexãder uetuit piscibus uiuere. Vltrà deserta, deinde Carmania, ac Persis, atq; Arabia. Sed priusquam hęc generatim persequamur, indicare conuenit, quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri circumuectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime à Iuba: dein eam nauigationem, quæ his annis cõperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionũ nec spatia. Primũq; Xylenepolis, ab Alexandro condita, unde cœperũt exordium, iuxta quod flumẽ, aut ubi fuerit, non satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produntur ab eis: oppidum à Nearcho conditũ in nauigatione ea. Flumen Nabrum nauiũ capax, contrà insula distans lxx. stad. Alexandria cõdita à Leonato iussu Alexandri in finibus gentis, Argenus portu salubri, Flumen Tuberũ nauigabile, quod circa Patiræ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut xx. dierũ spatio prænauigauerint. Insula, quæ solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullũ non animal absumitur, incertis causis. Ori gens. Flumẽ Carmaniæ Hytanis portuosum & auro fertile. Ab eo primũ septentriões apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis unquã. Achemenidas usq; illo tenuisse. Aeris et ferri metalla & arsenici & minij exerceri. Inde promontoriũ Carmaniæ est: ex quo in aduersa ora ad gentẽ Arabiæ Macas traiectus distat l. M. p. Insulæ tres, quarũ Organa tantũ habitatur aquosa, à continenti xxv. M. p. Insulæ iiij. iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini uicenũ cubitorũ adnatantes terruere classem. Insula Acrotadus, item Gauratæ, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarũ nauium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile Phirstimus, insula sine nomine. Flumẽ Granius modicarũ nauium capax, per Susianen fluit: dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumẽ perficiũt. Flumẽ Oroatis ostio difficili nisi peritis, insulæ II paruæ, inde uadosa nauigatio palustri similis: per euripos tamẽ quosdã peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrũ inuenerunt septimo mense, postquam digressus ab ijs fuerat Patalis, tertio nauigationis. Sic Alexãdri classis nauigauit. Postea à Syagro Arabiæ promõtorio Patalam fauonio, quem Hypalum ibi uocãt, peti certissimũ uidebatur XIII. xxxij. M. p. æstimatiõe. Secuta ætas propiorem cursum tutioremq; iudicauit, si ab eodem promontorio Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diuq; ita nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucroq; India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorũ cohortibus impositis. Etenim piratæ

tatæ maxime infestabant. Nec pigebit totũ cursum ab Aegypto exponere, nunc primũ certa notitia patescente. Digna res, nullo anno imperij nostri minus HS quingenties exhauriente India & merces remittente, quæ apud nos centuplicato ueneant. MM passuum ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis. Inde nauigant Nilo Coptum ccciij. M. pass. qui cursus Etesijs flantibus peragitur xij. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreuma xxxij. M. Secũda in monte, diei itinere. Tertia in altero hydreumate à Copto xcv. M. Deinde in monte. Mox ad hydreuma Apollinis, à Copto clxxxiiij. M. p. Rursus in mõte. Mox ad nouũ Hydreuma à Copto ccxxxiij. M. p. Est & aliud Hydreuma uetus, Troglodyticũ nominatꝰ, ubi præsi-
10 dium excubat diuerticulo II. miliũ. Distat à nouo Hydreumate iiij. M. p. Inde Berenice oppidum, ubi portus rubri maris, à Copto cclviij. M. p. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter æstus, & statiuis dies absumuntur, totũ à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur. Nauigare incipiũt æstate media ante canis ortum, aut ab exortu protinus. Veniũtq́ circiter xxx. die Ocelim Arabiæ, aut Canan thuriferæ regiõis. Est & tertius portus, qui uocatur Muza, quem indica nauigatio nõ petit, nec nisi thuris odorumq́ Arabicorum mercatores. Intus oppida, regia eius appellatur Saphar, aliudq́ Sabe. Indos autem petentibus utilissimũ est ab Oceli egredi. Inde uento Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim, non expetendum propter uicinos piratas, qui obtinẽt locum nomine Hydras, neq́ est abundans mercibus. Præte-
20 rea longe à terra abest nauium statio, lintribusq́ efferuntur onera, quæ gerũtur. Regnabat ibi, cum proderẽ hæc, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidon, qui uocatur Becare. Ibi regnat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distante oppido, quod uocatur Modusa. Regio aũt ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, uocatur Cottona: quæ omnia gentium portuumúe aut oppidorum nomina apud neminem priorũ inueniuntur. Quo apparet mutari locorũ status. Ex India renauigant mẽse Aegyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut utiq́ Mechiris Aegyptij intra diem sextũ, quod fit intra Idus Ianuarias nostras. Ita euenit, ut eodẽ anno remeent. Nauigant autem ex India uento uulturno: & cum intrauere rubrum mare, africo uel austro. Nunc reuertemur ad propositũ. Carmaniæ oram patere duodecies centena L. M. pass. Nearchus scri-
30 psit. Ab initio eius ad flumen Sabin C. M. passuũ. Inde uineas coli & arua ad flumen Andanin, XXV. M. spatio. Regio uocatꝰ Armuzia. Oppida Carmaniæ Zetis & Alexãdria. Irrumpit deinde & in hac parte geminũ mare in terras, quod rubrum dixere nostri, Græci Erythræum à rege Erythra, aut (ut alij) solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alij ab harena terraq́: alij tali aquæ ipsius natura.

Sinus Persicus & Arabicus. Cap. XXIIII

SEd in duos diuiditꝰ sinus. Is qui ab oriente est, Persicus appellatur XXV. M. pass. circuitu, ut Eratosthenes tradit. Ex aduerso est Arabia, cuius XII. M. pass. est lõgitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato: oceanum qui influit, Azaniũ appellãt. Persicum introitũ v. M p. latitudinis, alij iiij. fecerunt. Ab eo ad intimũ sinum recto cursu
40 XI. XXV. M propemodũ constat esse, & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinũ Persicũ, atq́ illinc Babylonẽ ab Euphratis paludibus, scripserunt XXV. M. passuũ esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne uescẽtes. A flumine Arbi promontoriũ ipsum inhabitãt, præter capita toto corpore hirti, corijsq́ piscium uestiti.

Cascandrus insula, Parthorum regna. Cap. XXV

AB horũ tractu Indiã uersus Cascãdrus deserta insula in oceano L. M. p. traditur: iuxtaq́ eã freto interfluẽte Stoidis, quęstuosa margaritis. A promõtorio Carmanis iũguntꝰ Armozei. Quidã interponũt Arbios ccccxij. M. p. toto littore. Ibi portus Macedonũ, & aræ Alexãdri in ꝓmõtorio. Amnes Saganos, dein Daras & Salsos. Ab eo ꝓmontorium

torium Themiſteas,inſula Aphrodiſias habitatur.inde Perſidis initiũ ad flumen Oroa-
tin,quo diuiditur ab Elymaide. Contra Perſidem inſulæ, Philos, Caſandra, Arata cũ
monte præalto Neptuno ſacra. Ipſa Perſis aduerſus occaſum ſita obtinet littora d. l. M.
paſſuũ,etiam in luxum diues,in Parthorum iampridem translata nomen.Horum de im
perio nũc paucis.Regna Parthorũ duodeuiginti ſunt omnia,ita enim diuidũt prouincias
circa duo(ut diximus)maria,rubrum à meridie,Hyrcanũ à ſeptentrione. Ex ijs undecim,
quæ ſuperiora dicuntur,incipiunt à confinio Armeniæ,Caſpijsq; littoribus: pertinẽt ad
Scythas,cũ quibus ex æquo degunt.Reliqua ſeptem regna inferiora appellantur. Quod
ad Parthos attinet,ſemper fuit Parthia in radicibus montium ſępius dictorũ,qui omnes
eas gentes prætexũt. Habet ab ortu Arios,à meridie Carmaniam & Arianos,ab occaſu
Pratitas,Medos,à ſeptentrione Hyrcanos,undiq; deſertis cincta. Vlteriores Parthi No-
mades appellantur : citra deſerta,ab occaſu urbes eorum,quas diximus, Iſſatis & Callio-
pe : ab oriente æſtiuo Europum, ab hyberno Mania:in media Hecatonpylos, Arſacia:
regio Niſæa Parthyenes nobilis,ubi Alexandropolis à conditore.

Media,Meſopotamia,Babylon,Seleucia. Cap. XXVI

NEceſſarium eſt hoc in loco ſignare & Medorum ſitum,terrarumq; faciẽ circumage-
re ad Perſicum mare,quo facilius deinde reliqua noſcantur,Nanq; Media ab occa-
ſu tranſuerſa oblique Parthiæ occurrens,utraq; regna includit. Habet ergo ipſa ab ortu
Caſpios & Parthos,à meridie Sittacenen & Suſianen & Perſida,ab occaſu Adiabenẽ,à
ſeptentrione Armeniã.Perſæ rubrũ mare ſemper accoluere, propter quod is ſinus Perſi-
cus uocatᷣ. Regio ibi maritima Cyropolis. Quà uero ipſa ſubit ad Medos Elymais.Me-
gala appellatur locus,arduo montis aſcenſu pęr gradus,introitu anguſto, ad Perſepolin
caput regni,dirutam ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab
Antiocho conditã. Inde ad orientẽ Magi obtinent Paſſagardas caſtellũ,in quo Cyri ſe-
pulchrũ eſt : & horum Ecbatana oppidũ translatũ ab Dario rege ad montes. Inter Par-
thos & Arianos excurrũt Paraetaceni. His gentibus & Euphrate,inferiora regna cludun-
tur. Reliqua dicemus à Meſopotamia, excepto mucrone eius Arabũq; populis, in prio-
re dictis uolumine. Meſopotamia tota Aſſyriorum fuit uicatim diſperſa præter Babylo-
na & Ninum. Macedones eam in urbes congregauere, propter ubertatem ſoli. Oppida
præter iam dicta , habet Seleuciam , Laodiceam , Artemitam : item in Arabum gente,
qui Aroci uocantur,& Mardani, Antiochiam: quæ à præfecto Meſopotamiæ Nicano-
re condita Arabis uocatur. Iunguntur his Arabes, introrſus Eldamarij. Super quos ad
Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Maſci Arabes. Gordyæis uero iuncti
Aloni , per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit , Azones, Silices montani, & Orontes.
Quorum ad occidentem oppidum Gaugamela. Item Sue in rupibus. Suprà Silci, Claſ-
ſitæ,per quos Lycus ex Armenia fertur : Abſitris ad hybernum exortum. Azochis op-
pidum . Mox in campeſtribus oppida Dioſpage , Polytelia , Stratonicea , Anthemus.
In uicinia Euphratis Nicephorion,quod ut diximus, Alexander iuſſit condi propter lo-
ci opportunitatem . Dicta eſt & in Zeugmate Apamia , ex qua orientem petentes ex-
cipit oppidum apprime munitum , quondam ſtadiorum ſexaginta quinque amplitudi-
ne, & ſatraparum regia appellatum,quò tributa cõferebantur,nunc in arcem redactum.
Durant ut fuerant Hebata , & ductu Pompeij Magni terminus Romani imperij Oru-
ros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus paſſuũ. Sunt qui tradunt Euphratem
Gobaris præfecti opere diductũ, ubi eum diximus findi , ne præcipiti curſu Babyloniã
infeſtaret:ab Aſſyrijs uero uniuerſis appellatum Armalchar,quod ſignificat regium flu-
men . quà diriuatur oppidum fuit Agrani è maximis , quod diruêre Perſæ . Babylon
Chaldaicarum gentium caput diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe , propter
quam reliqua pars Meſopotamiæ Aſſyriæq; Babylonia appellata eſt , ſexaginta millia
paſſ. amplexa muris,ducenos pedes altis,quinquagenos latis,in ſingulos pedes ternis di-
gitis

gitis mensura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroq;. Durat adhuc ibi Iouis Beli templum. Inuentor hic fuit sideralis scientiæ. Cætero in solitudinem rediјt, exhausta nicinitate Seleuciæ, ob id conditæ à Nicatore intra nonagesimum lapidem, in cõfluente Euphratis fossa perducti atq; Tigris: quæ tamẽ Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonumq; moris. Ferũt ei plebis urbanæ dc. M. esse: situm uero mœnium aquilæ pandentis alas: agrum totius oriẽtis fertilissimũ. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertiũ ab ea lapidem in Chalonitide cõdidere Parthi, quod nũc est caput regni. & postquam nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidũ Vologesocertam in uicino condidit. Sunt etiamnũ in Mesopotamia oppi-
15 da, Hipparenũ, Chaldæorũ & hoc sicut Babylon, iuxta flumen Narragã, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorũ Persæ diruere. Orcheni quoq; tertia Chaldæorũ doctrina, in eodẽ situ locantur, ad meridiẽ uersi. Ab hijs Notitæ & Orthophantæ, & Græciochantę Euphrate nauigari Babylonẽ è Persico mari cccclxij. M. pass. tradũt Nearchus & Onesicritus. Qui uero postea scripsere, à Seleucia ccccxc. M. Iuba à Babylone Characem clxxv. M. passuum. Fluere aliqui ultra Babylonem cõtinuo alueo priusquam distrahitur in irrigua lxxxvij. M. Vniuerso autem cursu xi. M. pass. Inconstantiam mẽsurę diuersitas autorum facit, cum Persæ quoq; schœnos & parasangas alij alia mensura determinent. Vbi desinit alueo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones Arabũ gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu uero Euphratis Noma-
20 des Arabiæ usq; ad deserta Syriæ, unde in meridiẽ flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquẽtem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus undecies centena xxv. M. p. A mari rubro si Tigri nauigetur, cccxx. M. A Zeugmate dxxvij. M. Zeugma à Seleucia Syriæ ad nostrũ littus, cxxxij. M. p. Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici uero regni dcccc. xliiij. M. passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod uocant Digbam.

Flumen Tigris. Cap. XXVII

SEd & de Tigri ipso dixisse cõueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planicie. Loco nomẽ Elongosine est. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: unde concitatur, à celeritate Tigris incipit uocari. Ita appellant Medi sagittã. Influit lacum Are-
30 thusam omnia illata pondera sustinẽtem, & nitrum nebulis exhalantem. Vnum genus ei piscium est, idq; transcurrentis nõ miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacũ transnatant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis: transuectusq; occurrẽte Tauro monte in specu mergitur: subterq; lapsus, à latere altero eius erumpit. Locus uocatur Zoroanda. Eundẽ esse manifestũ est, quod demersa perfert. Alterum deinde transit lacũ, qui Thospites appellatur, rursusq; in cuniculos mergitur, & post xxv. M. pass. circa Nymphæũ redditur. Tam uicinũ Arsaniæ fluere eũ in regione Arhene Claudius Cæsar autor est, ut cũ intumuere, confluant, nec tamen misceantur, leuiorq; Arsanias innatat iiij. M. fermè spatio: mox diuisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris, Partheni, Agnice, Phariõe, Arabas Orios Adiabenosq; disterminans, & quam
40 diximus Mesopotamiam faciens, lustratis mõtibus Gordyæorũ circa Apamiam Mesenes oppidũ, citra Seleuciam Babyloniam cxxv. M. passuũ, diuisus in alueos duos, altero meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad septentrionẽ flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Vbi remeauere aquæ, Pasitigris appellatur. Postea recipit ex Media Choaspem: atq; (ut diximus) inter Seleuciam & Ctesiphontẽ uectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eosq; lxx. M. passuũ amplitudine implet. Mox uasto alueo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico decumo ore. Inter duorũ amnium ostia xxv. M. passuum fuere, aut (ut alij tradunt) vij. M. utroque nauigabili. Sed longo tẽpore Euphratem præclusere Orcheni, & accolæ agros rigantes, nec nisi per Tigrin defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum

est de

De prodigiosis partubus. Cap. III

TErgeminos nasci certum est, Oratiorum Curiatiorumq́ exemplo: supra inter osten ta ducitur, praeterq́ in Aegypto, ubi foetifer potu Nilus. Annis proximis, supremis diui Augusti, Fausta quaedã è plebe, Ostiae duos mares, totidem foeminas enixa, famem quae cõsecuta est portendit haud dubie. Reperitur & in Peloponeso quinos quater enixa, maioremq́ partẽ ex omni eius uixisse partu. Et in Aegypto septenos uno utero simul gi gni, autor est Trogus. Gignũtur & utriusq́ sexus, quos Hermaphroditos uocamus olim Androgynos uocatos, & in prodigijs habitos, nũc uero in delicijs. Pompeius magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligentius magnorum artificum ingenijs elaboratas: inter quas legitur Eutyche, à xx. liberis rogo illata Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantum, quanquam inter ostenta est. Nanq́ & serpentem pe perit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Caesar scribit Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die inte rijsse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle uidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reuersus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

De mutatione sexus, & geminis partubus. Cap. IIII

EX foeminis mutari in mares non est fabulosum. Inuenimus in annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino c o s s. Cassini puerũ factum ex uirgine sub parẽtibus, iussuq́ aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mutianus prodidit uisum à se Argis Arescontem, cui nomen Arescusae fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & uirili tatem prouenisse, uxoremq́ duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnae puerum à se uisum. Ipse in Africa uidi mutatũ in marem nuptiarũ die, L. Cossiciũ ciuem Tisdritanũ. Aeditis gemi nis rarã esse, aut puerperae, aut puerperio, praeterq́ alteri, uitã. Si uero utriusq́ sexus aediti sint gemini, rariorẽ utriusq́ salutẽ. Foeminas gigni celerius quàm mares, sicut celerius sene scere. Saepius in utero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in lęua foeminas, cõstat.

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad XI. Cap. V

CAeteris animantibus statum, & pariendi, & partus gerendi tempus est: homo toto anno & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octauo, & usq́ ad initia decimi undecimiq́. Ante septimum mensem haud unquam uitalis est. Septimo non ni si pridie posteróue plenilunij die, aut interlunio concepti nascuntur. Translatitium in Ae gypto est, & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse uitales. Contrà prisco rum opiniones uariãt hęc pluribus modis. Vestilia C. Herdicij, ac postea Pomponij atq́ Orsiti clarissimorum ciuiũ coniunx, ex his quatuor partus enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suillium Ruffum undecimo, Corbulonem septimo, utrunq́ consulem: po stea Cęsoniam Caij principis coniugem, octauo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimũ diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letalesq́ in ijs abortus. Massurius autor est, L. Papyrium praetorem, secundo haerede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se xiij. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum uideretur.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis praeuenientia partum. Cap. VI

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum uertigines tenebręq́, fastidium in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem fe renti, & facilior partus: motus in utero quadragesimo die. Cõtraria omnia in altero sexu: Ingestabile onus, crurum & inguinum leuis tumor. Primus autem xc. die motus. Sed plu rimum languoris in utroq́ sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tem pus aeditos quoq́ infantes praecipue infestat. Adeoq́ incessus, atq́ omne quicquid dici potest, in grauida refert: ut salsioribus cibis usae, carentem unguiculis partum edant: & si respirauere, difficilius enitantur. Oscitatio quidẽ in enixu letalis est: sicut sternuisse à coi

tu,abortiuum. De conceptu hominum & generatione. Cap. VII

MIseret atq; etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi ortgo,cum plerunq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principijs nascuntur tyranni,his carnifex animus. Tu qui corporis uiribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris,& te ne alumnum quidem eius existimas,sed partum:tu cuius semper in uictoria est mens, tu qui te deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes,quantulo serpentis ictus dente:aut etiã ut Anacreon poeta,acino uuæ passæ:ut Fabius senator prætor,in lactis haustu uno pilo strangulatus. Is demũ profecto uitam æqua lance pensitabit,qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

De Agrippis. Cap. VIII

INpedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellauere Agrippas,ut ægre partos:qualiter M. Agrippam ferunt genitum unico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoq; aduersa pedum ualetudine, misera iuuenta, exercito æuo inter arma mortesq;, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni,sed per utrasq; Agrippinas maxime,quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere totidem faces generis humani: præterea breuitate æui quinquagesimo uno raptus anno,in tormentis adulteriorum coniugis,socerię; prægraui seruitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoq; paulo ante principem, & toto principatu suo hostem generis humani,pedibus genitum parẽs eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est,pedibus efferri.

Monstruosi partus excisi utero. Cap. IX

AVspicatius enecta parẽte gignuntur:Sicut Scipio Africanus prior natus,primusq; Cæsarum à cæso matris utero dictus:qua de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius,qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui sint Vopisci. Cap. X

VOpiscos appellabant è geminis,qui retenti utero nascerentur, altero interempto abortu. Nanq; maxima,& rara,circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosæ sobolis. Cap. XI

PRæter mulierem, pauca animalia coitũ nouere grauida. Vnũ quidem omnino aut alterum superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia cõsectari curæ fuit,uno abortu xij. puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit,utercq; perfertur:ut in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit,& in ea,quæ gemino partu,alterũ marito similem,alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla,quæ eiusdem diei coitu,alterum domino similem,alterũ procuratori eius: Et in alia,quæ unum iusto partu,quinq; mensium alterum ædidit: Rursus in alia,quæ septem mensium ædito puerperio,insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa uulgata,uarie ex integris truncos gigni,ex truncis integros,eademq; parte truncos:signa quędam næuosq; & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. Cap. XII

IN Lepidorum gente tres,intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: Et ex geminis quoq; alterum patri,alterum matri:annoq; post genitũ, maiori similem fuisse ut geminũ. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam uiro,quasdã nulli,quasdam fœminã patri,matrem sibi. Indubitatũ exemplum est Nicæi nobilis pyctę Byzantij geniti,qui adulterio Aethiopis nata matre,nil à cæteris colore differente, ipse auum regenerauit Aethiopem. Similitudinũ quidem in mente reputatio est,& in qua credantur multa fortuita pollere,uisus, auditus,memoria, haustæq; imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animũ subito transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoq; plures in homine, q̃ in cæteris omnibus animalibus differẽtiæ,quoniam uelocitas cogitationum,animiq; celeritas,& ingenij uarietas

uarietas multiformes notas imprimit: cum cæteris animantibus immobiles ſint animi, &
ſimiles omnibus, ſingulisq; in ſuo cuiq; genere. Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Ar
temon in tantũ ſimilis fuit, ut Laodice coniunx regia, necato iam Antiocho, mimum per
eum cõmendationis, regniq; ſucceſſionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è
plebe & Publicius etiam ſeruitute liberatus, indiſcreta propè ſpecie fuere ſimiles, illud os
probũ reddentes, ipſumq; honorem eximiæ frontis. Qualis cauſa patri quoq; eius, Me/
nogenis coci ſui cognomen impoſuit, iam Strabonis à ſpecie oculorum habenti, uitium
imitata & in ſeruo: Scipioni Serapionis: is erat ſuarij negociatoris uile mancipiũ. Eiuſdem
familiæ Scipioni poſt eum cognomen Salutio mimus dedit: Sicut Spinter ſecundarum,
10 tertiarũq; Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli c o s s. In quo perquã importune for/
tuitum hoc quoq; fuit, duorum ſimul conſulum in ſcena imagines cerni. E diuerſo L. Plan
cus orator, hiſtrioni Rubrio cognomẽ impoſuit. Rurſus Curioni patri Burbuleius, itẽq;
Meſſalæ Cenſorio Menogenes, perinde hiſtriones. Suræ quidem proconſulis etiam ri/
ctum in loquendo, contractionemq; linguæ, & ſermonis tumultum, non imaginem mo/
do, piſcator quidã in Sicilia reddidit. Caſſio Seuero celebri oratori, armentarij Mirmillo
nis obiecta ſimilitudo eſt. Toranius M. Antonio iam triumuiro, eximios forma pueros,
alterum in Aſia genitũ, alterum trans alpes, ut geminos uendidit: tãta unitas erat. Poſtq;
deinde ſermone puerorum detecta fraude à furente increpitus Antonio eſt, inter alia ma
gnitudinẽ pretij conquerente (nam ducentis mercatus erat ſeſtertijs) reſpondit uerſutus
20 ingenij mango, ob id ipſum ſe tanti uendidiſſe, quoniã non eſſet mira ſimilitudo in ullis
eodem utero æditis: diuerſarũ quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, ſu/
per omnem eſſe taxationẽ. Adeoq; tempeſtiuam admirationẽ intulit, ut ille proſcriptor
animus, modo & contumelia furens, non aliud in cenſu magis ex fortuna ſua duceret.

Quæ ſit generandi ratio. Cap. XIII

EST quædam priuatim diſſociatio corporum: & inter ſe ſteriles, ubi cum alijs iunxere,
gignunt: ſicut Auguſtus & Liuia. Item alij aliæq; fœminas tantum generant aut ma
res: plerunq; & alternant: ſicut Gracchorũ mater duodecies, & Agrippina Germanici no
uies. Alijs ſterilis eſt iuuenta: alijs ſemel in uita datur gignere. Quædam nõ perferunt par
tus: quales ſiquando medicina & cura uicere, fœminam ferè gignunt. Diuus Auguſtus in
30 reliqua exemplorum raritate, neptis ſuæ nepotem uidit, genitum quo exceſſit anno M.
Syllanum: qui quum Aſiam obtineret poſt conſulatum, Neronis principis ſucceſſione,
ueneno eius interemptus eſt. Q. Metellus Macedonicus, cũ ſex liberos relinqueret, unde/
cim nepotes reliquit, nurus uero generosq;, & omnes qui ſe patris appellatione ſalutarẽt,
uiginti ſeptem. In actis diui Auguſti temporum inuenitur, XII. conſulatu eius, L.q; Sylla
collega, ad III. Idus Aprilis, C. Criſpinum Hilarum ex ingenua plebe Feſulana, cum li/
beris nouẽ (in quo numero filiæ duæ fuerunt) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX.
neptibus IX, prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolaſſe.

De eodem multiplicius. Cap. XIIII

MVlier poſt quinquageſimũ annum nõ gignit, maiorq; pars quadrageſimo proflu
40 uium genitale ſiſtit. Nam in uiris Maſaniſſam regẽ, poſt LXXXVI. annũ generaſſe
filium, quẽ Methymathnũ appellauerit, clarum eſt: Catonẽ Cenſorium octogeſimo ex/
acto, è filia Salonij clientis ſui. Qua de cauſa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani
ſunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Vticenſis fuit. Nuper etiam L. Voluſio Satur/
nino in urbis præfectura extincto, notum eſt Cornelia Scipionum gentis Voluſium Sa
turninum, qui fuit conſul, genitum poſt LXII. annum. Et uſq; ad LXXXV. apud ignobi/
les uulgaris reperitur generatio.

De menſtruis mulierum. Cap. XV

SOlum aũt animal menſtruale mulier eſt: inde unius utero, quas appellarũt molas. Ea
eſt caro informis, inanima, ferri ictum & aciem reſpuens. Mouetur, ſiſtitq; menſes: &
ut partus, aliâs letalis, aliâs unà ſeneſcens, aliquando aluo citatiore excidens. Simile quid/

dam & uiris in uentre gignitur, quod uocăt scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio uiro. Sed nihil facile reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuen tu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fru ctus arborum quibus insedêre, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisq́ nitor, aluci apum emoriuntur: æs etiam ac ferrũ rubigo pro tinus corripit, odorq́ dirus aera: & in rabiem aguntur gustato eo canes, atq́ insanabili ue neno morsus inficitur. Quin & bituminũ sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui uocatur Asphaltites) certo tempore anni supernatãs, nequit sibi auelli, ad omnẽ con tactum adhærens, præterquàm filo quod tale uirus infecerit. Etiam formicis, animali mi nimo, inesse sensum eius ferunt: abijciq́ gustatas fruges, nec pòstea repeti. Et hoc tale tan tumq́ omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, & trimestri spacio largius. Qui busdam uero sæpius mense, sicut aliquibus nunquã: sed tales nõ gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerãte, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturq́. Ergo cum grauidis fluxit, inualidi aut non uitales partus eduntur, aut saniosi, ut autor est Nigidius.

Item de ratione partuum. Cap. XVI

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem uiro rursus conceperit, ar bitratur. Incipiente aũt hoc statu aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcun ditans in fœminis prærogatiuam accepimus, inunctis medicamine oculis, saliuam infici. Cæterum editis primores septimo mense gigni dentes, priusq́ in supera ferè parte, haud dubium est. Septimo eosdẽ decidere anno, aliosq́ suffici. Quosdam & cum dentibus na sci, sicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: & Cn. Papyriũ Carbonem, præclaros uiros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regum tẽporibus. Cum ita na ta esset Valeria, exitio ciuitati, in quã elata esset, futurum, responso aruspicum uaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimã deportata est, ueridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui uice dentium, cõtinuo osse gignuntur: sicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius, su perna parte oris. Dentes aũt tantum inuicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo cor pore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medi camine. Vsu atteruntur, multoq́ primũ in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantũ & alimen tis necessarij: quippe uocis sermonisq́ regimen primores tenent, cõcentu quodã excipien tes ictum linguæ, seriemq́ structuræ, atq́ magnitudine mutilantes mollientesúe aut hebe tantes uerba: & cum defluxere, explanationem omnem adimentes. Quin & augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini uiris attribuuntur, excepta Turdulorũ gente: quibus plures fuere, longiora promitti uitæ putant spacia. Fœminis minor numerus. quibus in dextra parte gemini superne, à canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitij Neronis matre: contrà in læua. Hominẽ priusq́ genito den te cremari, mos gentium nõ est. Sed mox plura de hoc cũ membratim historia decurret. Risisse eodem die quo genitus esset, unum hominẽ accepimus Zoroastren. Eidem cere brum ita palpitasse, ut impositã repelleret manum, futuræ præsagio scientiæ. In trimatu suo cuiq́ dimidiam esse mensurã staturæ certum est. In plenum autẽ cuncto mortalium generi minorem indies fieri, propemodum obseruatur: rarosq́ patribus proceriores, con sumente ubertatem seminum exustione, in cuius uices nunc uergat æuum. In Creta ter ræ motu rupto monte, inuentum est corpus stans XLVI. cubitorũ, quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrãtur. Orestis corpus oraculi iussu refossum, vij. cubitorũ fuisse monumen tis creditur. Iam uero ante annos propè mille, uates ille Homerus nõ cessauit minora cor pora mortalium quàm prisca cõqueri. Naeuij Pollionis amplitudinẽ annales nõ tradunt. Sed quia populi concursu penè interemptus esset, prodigij uice habitum. Procerissimum hominẽ ætas nostra diuo Claudio principe Gabbarã nomine, ex Arabia aduectum IX. pedum

pedum & totidem unciarũ uidit. Fuere sub diuo Augusto semipede addito, quotũ corpo ra eius miraculi gratia, in cõditorio Salustianorum asseruabantur hortorũ: Pusioni & Secundillæ erant nomina. Eodem præside minimus homo duos pedes & palmũ Conopas nomine, in delicijs Iuliæ neptis eius fuit: Et mulier Andromeda liberta Iuliæ Augustæ. Manium Maximũ, & M. Tulliũ equites Romanos, binûm cubitorũ fuisse autor est M. Varro, & ipsi uidimus in loculis asseruatos. Sesquipedales gigni quosdam lõgiores, in tri matu implentes uitæ cursum, haud ignotum est. Inuenimus in monumẽtis Salamine Eu thimenis filium, in tria cubita trienuio adolcuisse, incessu tardũ, sensu hebetem: & iam puberem factum uoce robusta, absumptũ contractione membrorũ subita triennio circumacto. Ipsi nos pridem uidimus eadem fermè omnia, præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ectrapelos Græci uocant eos: in Larino non habent nomen.

Insignia corporum. Cap. XVII

QVod sit hominum spatium à uestigio ad uerticem, id esse passis manibus inter longissimos digitos obseruatum est: sicuti uires dextra parte maiores, quibusdã æquas utraq;, aliquibus læua manu præcipuas: nec id unquã in fœminis: Mares pręstare pondere, & defuncta uiuentibus corpora omniũ animaliũ, & dormientia uigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, fœminarũ prona: uelut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla uariarum figurarum. Cap. XVIII

COncreris quosdam ossibus, ac sine medullis uiuere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquã & uoluntate scimus sitim uictam: equitemq; Romanum Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitum humore à medicis, naturã fecisse consuetudine, atq; in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.

Diuersorum morum exempla. Cap. XIX

FErunt Crassum auum Crassi in Parthis interempti nunquã risisse, ob id Agelastum uocatum: sicuti nec flesse multos. Socratẽ clarum sapientia eodem semper uisum uultu, nec aut hilari magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam, toruitatemq; naturæ duram & inflexibilem, affectusq; humanos adimit, quales apathes Græci uocant, multos eius generis experti: quodq; mirum sit, autores maxime sapientiæ, Diogenem cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc prauæ naturæ insignia in multis uaria cognoscuntur: ut in Antonia Drusi nunquam expuisse, in Pomponio cõsulari poeta nunquam ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei uocantur.

De fortitudine & uelocitate. Cap. XX

COrpore nescio, sed eximijs uiribus Tritanum, in glatorio ludo Samnitium armatura celebrem, filiumq; eius militẽ Magni Pompeij, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachijs etiam manibusq;, autor est Varro in prodigiosa uirium relatione. Atq; etiã hostem ab eo ex prouocatione dimicantẽ, inermi dextra uno digito superatũ, & postremo correptum in castra translatũ. A. Iunius Valens meruit in prætorio diui Augusti centurio, uehicula cũ culeis onusta donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta cõprehensa una manu retinere, obnixus contra nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulũ suum tollebat. Fusius Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris cõtra scalas ferebat. Nos quoq; uidimus Athanatũ nomine, prodigiosę ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisq; quingentorum pondo calciatũ per scenam ingredi. Crotoniatam Milonem athletam, cum constitisset, nemo uestigio educebat: malũ tenenti nemo digitum corrigebat. Cucurrisse MCLX. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidem, magnum erat: donec Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri

Magni, à Sicyone Elin, uno die MCC. stad. cucurrerunt. Nunc quidem in circo quosdam CLX. pass. tolerare non ignoramus. Nuperq; Fonteio & Vipsanio COSS. annos IX. genitum puerum à meridie ad uesperum LXXV. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida perueniat, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter uehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantẽ ad Drusum fratrem ęgrotãtem in Germania: in eo fuerunt CCM. passuum.

De uisu. Cap. XXI

OCulorũ acies uel maxime fidem excedẽtia inuenit exempla. In nuce inclusam Iliada Homeri carmen in membrana scriptũ tradidit Cicero. Idem fuisse qui peruideret CXXXV. M. pass. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonẽ uocatum. Solitum aũt Punico bello, à Lilybæo Siciliæ promontorio, exeunte classe Carthaginis portu, etiã numerum nauiũ dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, ut partes earũ à cæteris cerni nõ possent. Myrmecides quidã in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadẽ materia quã musca integeret alis fabricatã, & nauem, quam apicula pinnis absconderet.

De auditu. Cap. XXII

AVditus unum exemplum habet mirabile, prœliũ quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditũ Olympiæ. Nam Cimbricæ uictoriæ, Castoresq; Romani qui Persicam uictoriam ipso die quo contigit, nunciauere, uisus, & numinum fuere præsagia.

Exempla patientiæ. Cap. XXIII

PAtientia corporis, ut est crebra sors calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in fœminis Leænę meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas: in uiris Anaxarchi, qui simili de causa cum torqueretur, prærosam dentibus linguam, unamq; spem indicij in tyranni os expuit.

Memoriæ exempla. Cap. XXIIII

MEmoria necessariũ maxime uitæ bonum, cui præcipua fuerit haud facile dictu est, tã multis gloriã eius adeptis. Cyrus rex omnib. in exercitu suo militib. nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cyneas Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die q̃ aduenerat. Mithridates duarũ & xx. gentiũ rex, totidẽ linguis iura dixit, pro cõcione singulas sine interprete affatus. Charmidas quidã in Græcia, quæ quis exegerat uolumina in bibliothecis, legentis modo repręsentauit. Ars postremo eius rei facta, & inuenta est à Simonide melico, consummata Metrodoro Scepsio, ut nihil non iisdem uerbis redderetur auditum. Nec aliud est æque fragile in homine, morborũ & casus iniurias atq; etiã metus sentiens, aliàs particulatim, aliàs uniuersa. Ictus lapide oblitus est literas tantũ. Ex præalto tecto lapsus, matris & affinium, propinquorũq; cepit obliuionẽ: Alius ægrotus, seruorum etiã: sui uero nominis Messala Coruinus orator. itaq; sæpe deficere tentat ac meditatur uel quieto corpore & ualido. somno quoq; serpente computat, ut inanis mens quærat ubi sit loci.

Laus C. Iulij Cæsaris. Cap. XXV

ANimi uigore præstãtissimum arbitror C. Cæsarẽ dictatorem. Nec uirtutẽ constantiamq; nunc cõmemoro, nec sublimitatẽ omnium capacẽ, quæ cælo cõtinentur: sed proprium uigorẽ celeritatẽq; quodã igne uolucrẽ. Scribere & legere simul, dictare et audire solitum accepimus. Epistolas uero tantarum rerum quaternas pariter librarijs dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis collatis quinquagies dimicauit: solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicauerat. Nam præter ciuiles uictorias, undecies C. & XCII. M. hominum occisa prælijs ab eo, non equidẽ in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non prodendo. Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI. naues piratis ademisse. Cæsari proprium & peculiare sit, præter supradicta, clementiæ insigne qua usque ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim ædita effusasq; opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit uera & incomparabilis

rabilis inuicti animi sublimitas:captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scriniis epistolarum,iterumq́ apud Thapsum Scipionis,concremasse ea optima fide,atq́ non legisse.

Laus Pompeij Magni. Cap. XXVI

VErum ad decus imperij Ro.nō solum ad uiri unius pertinet uictoriā,Pompeij Magni titulos omnes,triumphosq́ hoc in loco nūcupari: æquato nō modo Alexādri Magni rerū fulgore,sed etiam Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primū Syllanus in Reip.causa exoriens auspicatus est: Africa uero tota subacta, & in ditionem redacta,Magniq́ nomine spolio inde capto, eques Ro. (id quod antea nemo)curru triūphali reuectus est:& statim ad solis occasum transgressus,excitatis in Pyrenæo trophæis,oppida DCCCLXXVI.ab alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem redacta uictoriæ suæ asscripsit,& maiore animo Sertoriū tacuit:belloq́ ciuili(quod omnia externa conciebat)extincto,iterum triumphales currus eques Ro.induxit,toties imperator antequā miles. Postea ad tota maria & deinde solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos,more sacris certaminibus uincentium. Neq́ enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronāt. Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruę,quod ex manubijs dicabat. Cn.Pompeius Magnus Imp.bello XXX.annorū confecto,fusis,fugatis,occisis, in deditionem acceptis hominū uicies semel centenis LXXXIII. M. depressis aut captis nauibus DCCCXLVI.oppidis,castellis M.D.XXXVIII. in fidē receptis: terris à Mæotis lacu ad rubrum mare subactis,uotum merito Mineruæ. Hoc est breuiariū eius ab oriente. Triumphi uero,quem duxit ad tertiū Calendas Octobres M. Messala,M. Pisone consulibus, præfatio hæc fuit:Cum oram maritimam à prædonibus liberasset, & imperiū maris populo Romano restituisset,ex Asia,Ponto,Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia Syria,Scythis,Iudæis,Albanis,Iberia,insula Creta,Basternis,& super hæc de regib. Mithridate atq́ Tigrane triumphauit.Summa summarum in illo gloria fuit(ut ipse in concione dixit,cum de rebus suis dissereret)Asiam ultimā prouinciarum accepisse,eandemq́ mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo uelit percensere Cęsaris res, qui maior illo apparuit,totum profecto terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conueniet.

Laus Catonis primi. Cap. XXVII

CAeteris uirtutū generibus uarie & multi fuere pręstātes. Cato primus Porciæ gētis, tres summas in homine res pręstitisse existimatus est, optimus orator,optimus imperator,optimus senator: quæ mihi omnia,etiamsi nō prius,attamē clarius fulsisse in Scipione Aemiliano uidentur:dempto pręterea plurimorū odio,quo Cato laborauit. Itaq́ sit proprium Catonis,quater & quadragies causam dixisse:nec quenquam sępius postulatum,& semper absolutum.

Item de fortitudine. Cap. XXVIII

FOrtitudo in quo maxime exstiterit,immensę quęstionis est,utiq́ si recipiatur poetica fabulositas. Q.Ennius T.Cæciliū Teucrū,fratremq́ eius pręcipue miratus, propter eos sextū adiecit Annalē. L.Siccius Dentatus,qui tribunus plebei fuit,Sp. Tarpeio, A. Aeternio cōsulibus,haud multo post exactos reges,uel numerosissima suffragia habet, centies uicies prœliatus,octies ex prouocatione uictor,XLV. cicatricibus aduerso corpore insignis,nulla in tergo. Itē spolia cepit XXXIIII. donatus hastis puris duodeuiginti, phaleris XXV.torquib.tribus & LXXX.armillis CLX.coronis XXVI.ciuicis XIIII.aureis VIII. muralibus III.obsidionali una,fisco æris,X. captiuis & XX.simul bubus,Imperatores IX. ipsius maxime opera triūphātes secutus: prterea(qd optimū in operib.eius reor)uno ex ducib.T.Romulio ex cōsulatu ad populū cōuicto male acti imperij rei militaris. Haud minora forēt Manlij Capitolini decora, ni pdidisset illa exitu uitæ. Ante decimū septimū annū bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronā muralē acceperat, VI. ciuicas, XXXVII. dona, XXXIII. cicatrices aduerso corpore exceperat: P.Seruiliū magistrū equitū seruauerat, ipse uulneratus humerū ac femur. Super omnia,Capitoliū summāq́ rē in eo solus à Gallis seruauerat,si nō regno suo seruasset. Verū sunt in his quidē uirtutis opera magna,

sed maiora fortunæ. M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquam hominũ iure prætulerit: licet pronepos Catilina grauam nomini derogarit. Secũdo stipendio dexterã manum perdidit: stipẽdijs duobus ter & uicies uulneratus est: ob id ueutra manu, neutro pede satis utilis: uno tantũ seruo, plurimis postea stipendijs debilis miles. Bis ab Annibale captus (neq; enim cũ quolibet hoste res fuit) bis uiuculorũ eius profugus, xx. mẽsibus nullo non die in catenis aut cõpedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnauit, duobus equis insidente eo suffossis. Dexterã sibi ferreã fecit, eaq; religatã præliatus, Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparent, habita cũ in prætura sacris arceretur à collegis ut debilis. Quos hic coronarũ aceruos constructurus hoste mutato? Etenim plurimũ refert, in quæ cuiusq; uirtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinusq; aut Trasymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? unde fugisse, uirtutis summũ opus fuit. Cæteri profecto uictores hominum fuere, Sergius uicit etiam fortunam.

De ingenijs siue laudibus quorundam ab ingenijs. Cap. XXIX

INgeniorum gloriæ quis possit agere delectũ, per tot disciplinarum genera, & tantã rerum operumq; uarietatẽ? nisi forte Homero uate Græco, nullum feliciorẽ extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur. Itaq; Alexander Magnus (etenim in sui guibus iudicijs optime citraq; inuidiam tam superba cẽsura peragetur) inter spolia Darij Persarũ regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro gẽmisq; ac margaritis preciosum, uarios eius usus amicis demonstrantibus (quando tædebat unguenti bellatorẽ & militia sordidum) imò Hercule, inquit, librorum Homeri custodiæ detur: ut preciosissimum humani animi opus, quàm maxime diuiti opere seruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibusq; iussit parci, cũ Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriã cõdidit: tãtęq; rerum claritati, tam benignũ testimonium miscuit. Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus mœnia Lacedæmonijs: Lysandro eorum rege in quiete sępius admonito, ut pateretur humari delicias suas. Requisiuit rex quis supremum diem Athenis obijsset: nec difficulter ex ijs quæ deus significasset, intellexit: pacemq; funeri dedit.

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone. Cap. XXX

PLatoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliâs sæuitię superbięq; natus, uittatam nauem misit obuiã: ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Isocrates uẽdidit. Aeschines Atheniensis summus orator, cũ accusationem qua fuerat usus, Rhodi legisset, legit & defensionẽ Demosthenis, ob quã in illud depulsus fuerat exiliũ: mirãtibusq;, tũ magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantẽ audiuissent: in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem imperatorem Athenienses in exilium egere, rerum conditorem reuocauere, eloquentiam mirati, cuius uirtutem damnauerant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti & Macedoniæ cõtigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ pręlata literarum cõscientia. Perhibuere & Romani proceres etiã exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Posidonij sapientiæ professione clari domũ, fores percuti de more à lictore uetuit: & fasces lictorios ianuę submisit is, cui se oriens occidensq; submiserat. Cato Censorius, in illa nobili trium sapientiæ procerũ ab Athenis legatione, audito Carneade, quàm primum legatos eos censuit dimittendos: quoniam illo uiro argumentante, quid ueri esset haud facile discerni posset. Quanta morum commutatio? Ille semper alioquin uniuersos ex Italia pellẽdos censuit Græcos: at pronepos eius Vticensis Cato, unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandemq; linguam ex duobus Catonibus, in illo abiecisse, in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorum gloriam percenseamus. Prior Africanus Q. Ennij statuam sepulchro suo imponi iussit: clarumq; illud nomen, imò uero spolium

lium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilij cremari cõtra testamenti eius uerecundiam uetuit: maiusq́ ita uati testimonium cõtigit, quàm si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quę prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romę est, unius uiuētis posita imago est: haud minore (ut equidē reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronã dante, q̃ cum eidem Magnus Pōpeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cum plures una gens in quocunq́ genere eximios tulerit, quàm cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceã? quo'ne maxime excellentem insigni prædicem? quo

10 potius quàm uniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatasq́ se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orãte, proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæq́ lauream merite, & facundiæ Latiarumq́ literarum parens: atq́ (ut dictator Cæsar hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij.

De morum maiestate. Cap. XXXI

20 Reliquis animi bonis, præstitere cæteros mortales sapiētia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis.

De autoritate. Cap. XXXII

Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando aureis literis, quæ sunt hæc: Nosse se quenque: & Nihil nimium cupere: Comitemq́ æris alieni atq́ litis, esse miseriã. Quin & funus eius, cum uictore filio Olympiæ expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

De diuinitate Cap. XXXIII

Diuinitas, & quædã cœlitum societas nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex uiris in Melãpode apud Grecos, apud Ro. in Marcio.

De Nasica. Cap. XXXIIII

30 Vir optimus semel à condito æuo indicatus est Scipio Nasica, à iurato senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori nõ licuit: non Hercule magis, quàm extra uincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. Cap. XXXV

Pudicissima fœmina semel matronarum sentẽtia iudicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fului Flacci: electa ex cẽtum pręcipuis, quę simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum religionis experimẽto Claudia, inducta Romam deorum matre.

De pietate. Cap. XXXVI

Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romę unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa car-

40 cere inclusa matre, cum impetrasset aditum, à ianitore semper excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus donata pietati est, ambæq́ perpetuis alimentis. Et locus ille eidem consecratus est deæ, C. Quintio, M. Attilio coss. templo pietatis extructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater, anguibus prehensis in domo, cum responderetur, ipsum uicturum alterius sexus interẽpto: imò meo, inquit, meum necate: Cornelia eñ iuuenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat uxori parcere, & reipublicæ consulere. Idq́ mox cõsecutũ est. M. Lepidus Apuleię uxoris charitate post repudiũ obijt. P. Rutilius morbo leui impeditus, nunciata fratris repulsa in cõsulatus petitiõe, ilico expirauit. P. Catienus Philotimus, patronum adeo dilexit, ut hæres omnib. bonis institutus, in rogum eius se iaceret.

De artium

De artiũ plurimarũ excellentia, Astrologia, Grãmatica, Geometria. Cap. XXXVII

VAriarum artium scientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit, florem hominum libantibus: Astrologia Berosus, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publice in gymnasio statuã inaurata lingua statuere. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina, qui uenientem ab Illyrijs pestilentiam prædixit, & discipulos ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalensibus sacris donauit C. talẽtis, seruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, & citra deformitatẽ oris curata orbitate luminis. Summa aũt Asclepiadi Prusiensi, condita noua secta, spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua uinum ægris medetur, relato è funere homine & seruato: sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si unq̃ inualidus ullo modo fuisset ipse: & uictor suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est. Grãde & Archimedi geometricæ ac machinalis sciẽtiæ testimoniũ M. Marcelli cõtigit, interdicto, cũ Syracusæ caperentur, ne uiolaretur unus, nisi fefellisset imperiũ militaris imprudẽtia. Laudatus est & Ctesiphon Gnosius, æde Ephesię Dianæ admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armamẽtario mille nauiũ: Ctesibus, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates, metatus Alexãdro cõdente in Aegypto Alexandriã. Idẽ hic imperator edixit, ne quis ipsum alius quàm Apelles pingeret, quàm Pyrgoteles sculperet, quàm Lysippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis. Item mira opera artificis. Cap. XXXVIII

ARistidis Thebani pictoris unam tabulam, centum talentis rex Attalus licitatus est. Octoginta emit duas Cæsar dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in tẽplo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturã Magnetum exitij mediocris spacij pari rependit auro. Rhodũ nõ incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulã Protogenis cremaret, à parte ea muri locatã. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiaq̃ Venere, præcipue uæsano amore cuiusdam iuuenis insigni: & Nicomedis æstimatione regis, grandi Gnidiorũ ære alieno permutare eã conati. Phidiæ Iupiter Olympius quotidie testimonium perhibet, Mentori capitolinus & Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius uasa. De seruitijs. Cap. XXXIX

PRetium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem comperim) fuit grãmaticæ artis Daphnidis, Cn. Pisaurensi uendente, & M. Scauro principe ciuitatis IIIMDCC. sestertijs licẽte. Excessere hoc in nostro æuo nec modice histriones, sed libertatẽ suam mercati. Quippe cum iam apud maiores Roscius histrio H-S. quingenta annua meritasse prodatur: nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulo ante propter Tyridatẽ gesti, dispẽsatorẽ, quẽ Nero H-S. CXX. M. manumisit. Sed hoc pretium belli nõ hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis nõ formæ Pæzontẽ è spadonib. Seiani III. M. D. mercante Sutorio Prisco. Quã quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniã arguere nulli uacabat. De præstantia gentium. Cap. XL

GEntium in toto orbe præstantissima una omni uirtute haud dubie Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini nõ est humani iudicij: cum prosperitatẽ ipsam alius alio modo, & suopte ingenio quisq̃ terminet. Si uerum facere iudicium uolumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abunde igitur atq̃ indulgenter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non infelix potest. Quippe ut alia non sint, certe ne lassescat fortuna metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid, quod nemo mortalium omnibus horis sapit? utinamq̃ falsum hoc, & non à uate dictum quàmplurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad circũscribendum seipsam ingeniosa, cõputat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimẽto cuiusq̃ diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atq̃ ita de quoq̃ pronunciat.

Quid

Quid, quod iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & ultimis mersere supplicijs? Ista nimirum bona, si cui inter illa, hora in gaudio fuit. Ita est profecto, alius de alio iudicat dies, & tamen supremus de omnibus: ideoque nullis credendum est. Quid? quod bona malis paria non sunt, etiam pari numero: nec lętitia ullo minimo mœrore pęsanda. Heu uana & imprudens diligentia: numerus dierum comparatur, ubi quæritur pondus.

De felicitate summa. Cap. XLI.

VNa fœminarum in omni æuo Lampido Lacedęmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit: Vna Pherenice, quę filia, soror, mater Olympionicarum: Vna familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterũt: Vna Fabiorum, in qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

Varia exempla fortunæ. Cap. XLII.

CAetera exempla fortunæ uariãtis innumera sunt. Etenim quæ facit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudijs?

De bis proscripto, L. Sylla, Q. Metello. Cap. XLIII.

SEruauit proscriptũ à Sylla M. Fidustiũ senatorẽ, annis XXXVI. sed iterum proscriptus. Superstes Syllæ uixit, sed usque ad Antoniũ: cõstatque nulla alia de causa ab eo proscriptum, quàm quia proscriptus fuisset. Triumphare P. Ventidiũ de Parthis uoluit quidem solum, sed eundẽ in triũpho Asculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerũ: quanquam Masurius autor est, bis in triumpho ductũ: Cicero, mulionem castrensem suffarraneũ fuisse: plurimi, iuuentam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius maior cõsul, sed accusatus, atque de iure uirgarũ in eũ iudicũ in consiliũ missus, primus externorũ; atque etiam in oceano genitorũ, usus illo honore, quem maiores Latio quoque negauerunt. Est & L. Fuluius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantiũ consul: eodemque honore, cũ transisset, exornatus confestim à populo Romano: qui solus eodẽ anno quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex ijs, quorũ consul fuerat. Vnus hominũ ad hoc æui, felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot milia ciuium ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorũ miseremur hodie, cũ Syllam nemo non oderit? Age, nõ exitus uitæ eius, omniũ proscriptorũ ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignẽte? Quod ut dissimulauerit, & supremo somnio eius (cui immortuus quodammodo est) credamus, ab uno illo inuidiã gloria uictã: hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quòd Capitoliũ nõ dedicauisset. Q. Metellus in ea oratione quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, pontificis, bis cõsulis, dictatoris, magistri equitũ, quindecimuiri agris dandis, qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triũpho, scriptũ reliquit: decẽ maximas res optimasque, in quibus quærẽdis sapientes ætatem exigerent, cõsummasse eũ. Voluisse enim primariũ bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimũ imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summũ senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc cõtigisse ei, neċ ulli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abunde uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio cum Palladium raperet ex æde Vestę, memorabili causa, sed euentu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Ro. quod nunquam ulli alij ab condito æuo, ut quoties in senatum iret, curru ueheretur ad curiam: Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

De altero Metello. Cap. XLIIII.

HVius quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exẽpla numeratur. Nam pręter honores amplissimos, cognomenque è Macedonia, quatuor

quatuor filijs illatus rogo, uno prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore dignationis suæ ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem è senatu censor eiecerat, reuertens è campo meridiano tempore, uacuo foro & capitolio, ad Tarpeium raptus ut præcipitaretur, conuolante quidē tam numerosa illa cohorte, quæ patrē eum appellabat, sed (ut necesse erat in subito) tarde & tanq; in exequias, cū resistendi sacroq; sanctum repellendi ius non esset, uirtutis suæ opera & censuræ periturus ægre tribuno qui intercederet reperto, à limine ipso mortis reuocatus: alieno beneficio postea uixit, bonis inde etiam consecratis à damnatu suo: tanquam parum esset, faucium certe intortarum, expreßisq; per aures sanguinis pœnam exactam esse. Equidem & Africani sequentis inimicum fuisse inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquam ciuis maioris funus uidebitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis & Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verum ut illa sola iniuria æstimetur, quis hūc iure felicem dixerit, periclitatū ad libidinē inimici, nec Africani saltē, perire: quos hostes uicisse tanti fuit? aut quos non honores currusq; illa sua uiolentia fortuna retroegit, per mediā urbem censore tracto, (etenim sola hæc moriēdi ratio fuerat) tracto in capitoliū illud, in quod triumphās ipse de eorū exuuijs, nec captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico uel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, uelut exequijs quoque triumphans nulla est profecto solida felicitas, quam contumelia ulla uitæ rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morū gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.

De diuo Augusto. Cap. XLV

IN diuo quoq; Augusto, quem uniuersa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperiantur uolumina. Repulsa in magisterio equitum apud auunculum, & cōtra petitionem eius prælatus Lepidus: proscriptionis inuidia, collegium in triumuiratu peßimorum ciuium, nec æqua saltem portione, sed prægraui Antonio: Philippensi prælio morbus, fuga, & triduo in palude latebræ ægroti: & (ut fatentur Agrippa & Mœcenas) aqua subter cutem fusa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoq; in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga urgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: sollicitudo martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli uota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidijs uita, incusatæ liberorum mortes, luctusq; non tantum orbitate tristes: adulterium filiæ, & consilia parricidę palàm facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendij, rebellio Illyrici, seruitiorum delectus, iuuētutis penuria: pestilentia urbis, fames sitisq; Italię, destinatio expirandi: & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hęc Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio, abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem: inde suspitio in Fabium, arcanorumq; proditionem: hinc uxoris & Tiberij cogitationes suprema eius cura. In summa, deus ille, cœlumq; nescio adeptus magis an meritus, hærede hostis sui filio excessit.

Quos beatißimos dij iudicauerint. Cap. XLVI

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula, uelut ad castigandam hominum uanitatem à deo emissa. Duo sunt hęc: Phedium felicißimum, qui pro patria proxime occubuisset. Iterum à Gyge rege tunc amplißimo terrarum consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustißimo Arcadię angulo paruum, sed annuis uictibus large sufficiens, prædium colebat, nunquam ex eo egressus: atque (ut è uitæ genere manifestum est) minima cupidine minimum in uita mali expertus.

Quem

da omnia in orientem præmisit diuus Augustus,ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasq; res maiore filio. Non me præterit,nec sum oblitus, sui quęque situs diligentissimum autorem uisum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubamq; regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis uoluminibus de eadem expeditione Arabica.

Arabia,Nomades,Nabatæi,Omani,Tylos & Ogyris insulæ. Cap. XXVIII

ARabia gentiũ nulli postferenda,amplitudine longissima à monte Amano à regione Ciliciæ Comagenesq; descēdit,ut diximus,multis gentibus eorum deductis illo à Tigrane magno, spōte uero ad mare nostrum littusq; Aegyptiacum, ut docuimus: necnon in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus Nubeis, quibus iungũtur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa uero peninsula Arabia inter duo maria, rubrum Persicumq; procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudinē atq; magnitudinem Italiæ mari circumfusa, in eandē etiam cæli partem nulla differentia spectat. Hæc quoq; in illo situ felix. Populos eius à nostro mari usq; ad Palmyrenas solitudines diximus: reliqua nũc inde peragemus. Nomades infestatoresq; Chaldæorum Scenitæ (ut diximus) claudunt, & ipsi uagi,sed à tabernaculis cognominati,quæ cilicijs metantur ubi libuit.Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle,paulo minus II. M.pass.amplitudinis,circundatum montibus inaccessis amne interfluēte.Abest à Gaza oppido littoris nostri dc.M.à sinu Persico cxxij.M. Huc conuenit utrunque biuium,eorum qui Syriæ Palmyram petiere,& eorum qui ab Gaza uenerunt.A Petra incoluerunt Omani ad Characē usq;,oppidis quondam claris à Semiramide cōditis,Abesamide & Soractia. Nũc sunt solitudines. Deinde est oppidũ quod Characenorũ regi paret in Pasitigris ripa,Forath nomine,in quo à Petra cōueniunt,Characemq; inde xij.M.p.secundo æstu nauigant. E Parthico enim regno nauigantibus uicus Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris : læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse à Petra x.dierũ nauigatione, nostri negociatores dicunt, Characenorumq; regi parere. & Apamiā sitam ubi restagnatio Euphratis cũ Tigri confluat. Itaq; molientes incursionem Parthos,operibus abiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus oram,Epiphani primũ exquisitam:locus ubi Euphratis ostium fuit, flumen salsum,promontoriũ Chaldone,uoragini similius ꝙ mari per l.M.oræ, flumen Achana,deserta c.M.pass.usq; ad insulam Icharam. Sinus Capeus quem accolunt Gaulopes & Chateni.Sinus Gerraicus.Oppidũ Gerra v.M.pass.amplitudine,turres habet ex salis quadratis molibus,à littore l.M.pass.regio Attene. Ex aduerso Tylos insula,totidem milibus à littore, plurimis margaritis celeberrima cum oppido eiusdem nominis: iuxtaq; altera minor,à promōtorio eius xij.M. pass. Vltra magnas aspici insulas tradũt, ad quas non sit peruentum. Huius ambitũ cxij.M. D. passuum,à Perside lōgius abesse, adiri uno alueo angusto. Insula Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos. Vltra nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba,prætermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maxime celebrari à Persico mari nostri negociatores dicũt. A flumine Canis,ut Iuba tradit,mons adusto similis.Gentes Epimaranitæ.Mox Ichthyophagi,insula deserta,gentes Bathymi.Eblitei montes,insula Omoenus.Portus Machorbæ, insulæ Eraxalos,Onchobrice:gēs Chadæi.Insulæ sine nominibus multæ. Celebres uero Isura,Rhinnea,& proxima in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboea portus,Bragæ insulæ desertæ.Gēs Thaludæi.Dabanegoris regio.Mōs Orsa cũ portu.Sinus Duatus,insulę multę. Mons Tricoryphos.Regio Cardalena,insulæ Solanidæ,Capina.Item Ichthyophagorum.Deinde Glari.Littus Hammæum,ubi auri metalla. Regio Canau

na,gētes Apitami,Gasani.Insula Deuadæ. Fons Goralus,Garpheti,insulę Aleu & Amnamethu. Gens Darræ,insulæ Chelonitis, Ichthyophagon multæ. Eodanda deserta, Basag.Multæ Sabæorū.Flumina,Thamar,Amnon,insulæ Dolicæ.Fontes,Daulotes, Dora:insulæ Pteros,Labanis,Coboris,Sambracate, & oppidū eodem nomine in continenti.A meridie insulæ multæ,maxima Camari.Flumē,Myfecros.Portus,Leupas.Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ. Emporium eorū Acila,ex quo in Indiam nauigatur. Regio, Amithoscuta,Damnia. Mizi maiores & minores,Drimati,Macæ. Horū promontoriū contra Carmaniā est.Distat l. M. p. Mira res ibi traditur:Numeniū ab Antiocho rege Mesenæ prępositū ibi uicisse eodē die classe,æstuq; reuerso iterū equitatu contra Persas dimicantem, & gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat à continente cxxv. M. p. circuitu cxij.M. p. Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscoridu,distans à Syagro extimo promontorio cclxxx.M.p.Reliqui in continente à noto etiamnum Autaridæ,in montes vij.dierum transitus.Gentes Larendani,Catabani,Gebanitę pluribus oppidis,sed maximis,Nagia,& Tamna templorum lxv.Hæc est amplitudinis significatio.Promontorium,à quo ad continentē Troglodytarum l.M p.Toani,Acchitæ,Chatramotitæ,Tomabei,Antidalei,Lexianæ,Agrei, Cerbani, Sabæi arabum propter thura clarissimi,ad utranq; maria porrectis gentibus. Oppida eorū in rubro littore Marane,Marma,Corolia,Sabatra:intus oppida Nascus,Cardaua,Carnus,& quò merces odorū deferunt Tomala. Pars eorum Atramitæ,quorum caput Sobotale lx.templa muris includēs. Regia tamē omniū est Mariaba.sinum obtinet xciij.M.pass.refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi,mare accolunt & Elamitæ. Oppidum eiusdem nominis. Iis iuncti Cagulatæ. Oppidum Siby,quod Græci Apaten uocant:Arsicodani, Vadei cum oppido magno, Batasei, Licheni. Sygaros insula, quam canes non intrant, expositiq; circa littora errando moriuntur. Sinus intimus in quo Leanitæ qui nomen ei dedere.Regia eorū Agra,& in sinu Læana,uel,ut alij,Aelana. Nam & ipsum sinum nostri Aelaniticum scripsere, alij Elenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabię à Charace Lęana colligere prodit quadragies octies cētena lxv.M.Iuba paulominus XL.M.putat.Latissima est à septentrione inter oppida Heroū & Characem. Nunc & reliqua mediterranea eius dicantur. Nabateis Thimaneos iunxerunt ueteres, nunc sunt Taueni, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum in quo omnis negociatio conuenit, Hemuatæ, Analitæ:oppida, Domada,Egra. Thamndei, oppidum Badanatha.Carrei,oppidum Chariati:Achoali,oppidum Phoda:ac Minæi,à rege Cretæ Minoe(ut existimant)originem trahentes:quorum Charmei,oppidum xiiij. M. passuum Mariaba,Baramalacum,& ipsum nō spernendum:item Carnon : Rhammei,& horum origo Rhadamantus putatur frater Minois.Homeritæ, Massala oppido. Hamirei,Gedranitæ,Ampræ,Ilisanitæ,Bachilitæ, Sammei, Amathei cū oppidis Nessa & Cennesseri. Zamareni cum oppidis Saiace, Scantate, Bacascami. Riphearma oppidum, quo uocabulo hordeum appellant. Autei & Raui, Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cū oppido Ebode.Agacturi in mōtibus,oppido xx. M. pass.in quo fons Emischabales,quod significat camelorum.oppidum Ampelone,colonia Milesiorum. Actrida oppidum:Calingij,quorum Mariaba oppidum significat dominos omniū. Oppida, Pallon, Murannimal iuxta flumē,per quod Euphratem emergere putant. Gentes Agrei, Hammonij. Oppidum,Athenæ. Caurarani,quod significat ditissimos armento, Coranitæ,Cæsani, Choani.Fuerunt & Gręca oppida,Arethusa,Larissa,Chalcis,deleta uarijs bellis.Romana arma solus in eam terrā adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantum Arabiam.Gallus oppida diruit nō nominata ab auctoribus qui ante scripserunt,Egran,Annestū,Escam,Magusum, Tammacū,Labeciam, & supradictā Mariabam,circuitu vi.M.p.Item Caripeta,quò longissime processit. Cætera

tera explorata retulit, Nomades lacte & ferina carne uesci. Reliquos uinum ut Indos palmis exprimere, oleũ sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustisq́; in pecore diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maxime Chatramotitas. Carræis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos ditissimos syluarũ fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræq́; prouentu. De odoribus suo dicemus uolumine. Arabes, mitrati degũt, aut intonso crine: barba abraditur, præterq́; in superiore labro. Alijs & hæc intonsa: mirumq́; dictu, ex innumeris populis pars æqua in cõmercijs aut latrocinijs degit: in uniuersum gẽtes ditissimæ, ut apud quas maxime opes Romanorũ Parthorumq́; subsidant, uendentibus quæ è mari aut syluis capiant, nihil in uicem redimentibus. Nunc reliquã oram Arabiæ contrariã persequemur. Timosthenes totũ sinum quatridui nauigatione in longitudinẽ taxauit, bidui in latitudinem, angustias iiij.M.D.p. Eratosthenes ab ostio xiii.M. in quanq; partẽ. Artemidorus Arabiæ latere xiiii.l.M.

Sinus maris rubri, Troglodytici & Aethiopici. Cap. xxix

Troglodytico uero xi.lxxxij.M.passuũ, Ptolemaida usq;. Agrippa xiiii.xxij.M. pass. sine differentia laterum. Pleriq; latitudinem ccccIxij. prodiderunt, faucesq́; hyberno orienti obuersas, alij iiij.M. alij vij.M. alij xij.M.p. patere. Situs aũt ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus quẽ Arabes Aeant uocãt, in quo Heroum oppidũ est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitus. Gens Tyra. Daneon portus, ex quo nauigabilẽ alueũ perducere in Nilũ, qua parte ad Delta dictũ decurrit lxij.M.p. interuallo (qđ inter flumen & rubrũ mare interest) primus omniũ Sesostris Aegypti rex cogitauit: mox Darius Persarũ. deinde Ptolemæus sequẽs: qui & duxit fossam latitudine pedũ c. altitudine xxx. in lõgitudinẽ xxxvij.M.D p. usq; ad fontes amaros. ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis rubro mari comperto, q̃ terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrũperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequẽtatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, uia non reperitur, subinde aura uestigia operiente. Alterum uero ii.M. passuũ ultra Casium montem, quod à lx.M. passuum redit in Pelusiacam uiam. Accolunt Arabes Autei. Tertium à Gerro (quod Adipson uocant) per eosdem Arabes lx.M.pass. propius, sed asperum montibus & inops aquarum. Eæ uiæ omnes Arsinoen ducunt, cõditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, amnem qui Arsinoen præfluit, Ptolemæum appellauit. Mox oppidum paruũ est Aennum, pro quo alij Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubijs Arabes feri: Insulę, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, ubi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quã prisci Michoen, alij Midoen dixere. mons Pentedactylos. insulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex ijs quæ Mareu uocãtur, aquosæ: quę Eratonos, sitientes. Regũ ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos uocant, serpentibus uesci assueti. Neq; alia regio fertilior earum. Iuba qui uidetur diligentissime prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium uitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est. Tertiam quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice longe procurrente, ubi fauces rubri maris, iiij.M.D.pass. ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topaziũ ferens & ipsa. ultrà syluæ, ubi Ptolemais à Philadelpho condita ad uenatus elephantorum ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo uolumine à nobis significata: in qua xlv. diebus ante solstitium, totidemq́; postea, hora vi. consumuntur umbræ, & in meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in septentrionem: cum in Berenice quam primam posuimus, ipso die solstitij vi. hora umbræ in totum absuman-

tur,nihilq; adnotetur aliud noui,dcij.M.pass.interuallo à Ptolemaide:res ingentis exempli,locusq; subtilitatis immensæ,mundo ibi deprehenso:cum indubitata ratione umbrarum,Eratosthenes mensurã terræ prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare,promontorium quod aliqui Hispalũ scripsere.Lacus,Mandalũ.Insula Colocasitis,& in alto multæ,in quibus testudo plurima.Oppidum,Suchæ,insula Daphnidis. Oppidum,Aduliton.Aegyptiorum hoc serui à dominis profugi condidere.Maximũ hic emporium Troglodytarum,etiam Aethiopum. Abest à Ptolemaide v. dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur,rhinocerotum cornua,hippopotamorũ coria, celtium testudinũ,sphingia,mancipia. Suprà Aethiopes Aroteres. insulæ quæ Aliæu uocãtur, item Bacchias & Antibacchias,& Stratonis. Hinc in ora Aethiopiæ sinus incognitus, quod admiremur, 10 cũ ulteriora mercatores scrutentur.Promontoriũ in quo fons Cucios,expetitus nauigantibus. Vltrà Isidis portus x. dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha cõfertur.Insulæ ante portũ duæ, Pseudopylæ uocantur,interiores totidẽ Pylæ.In altera stelæ lapideæ literis ignotis. Vltrà sinus Abalites. Insula Diodori, & aliæ desertæ.per cõtinentẽ quoq; deserta. oppidũ Gaza, promõtoriũ & portus Mossylites, quò cinnamomũ deuehit̃. Hucusq; Sesostris exercitũ duxit. Aliqui unũ Aethiopiæ oppidũ ultra ponũt in littore Baragaza. A Mossylite promõtorio Atlanticũ mare incipere uult Iuba, præter Mauritanias suas Gadis usq; nauigandũ coro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum quod uocatur Lepte acra,ab alijs Drepanũ, proponit recto cursu præter exusta ad Malchu insulam xv. M. 20 p.esse.Inde ad locũ quem uocant Sceneos,ccxxv. M. Inde ad insulam Sadanum cl. M. passuũ.Sic fieri ad apertum mare xviii.lxxxv.M.p. Reliqui omnes propter solis ardorem nauigari posse non putauerunt.Quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati,quoniam bubulos utres binos sternentes ponte,piraticam exercẽt sagittis uenenatis.Gẽtes Troglodytarũ idẽ Iuba tradit Therothoas à uenatu dictos,miræ uelocitatis:sicut Ichthyophagos,natantes ceu maris animalia: Bargenos,Zageras, Chalybas,Saxinas,Syrecas,Datemas,Domazanes. Quin & accolas Nili à Syene nõ Aethiopum populos,sed Arabum esse dicit usq; Meroen. Solis quoq; oppidũ quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas cõditores habere. Sunt & qui ulteriorem ripam Aethiopiæ auferãt,adnectantq; Africæ.ripas aũt incoluere propter aquam.Nos 30 relicto cuiq; intelligendi arbitrio,oppida quo tradũtur ordine utrinq; ponemus.A Syene,& prius Arabiæ latere,gens Catadupi. Deinde Syenitæ.Oppida,Tacompson,quã quidam appellauerunt Thathicen, Araniũ, Sesanium,Sandura,Nasaudum, Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana,Leuphitorga,Tãtarene, Mœchindira,Noa,Gophoa, Gystatę,Megeda,Lea,Rhemnia,Nupsia,Direa,Pataga,Bagada, Dumana,Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur.Boron in mediterraneo, Mallos,proximũ Meroæ. sic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam,quod Arabes Myrson nocauere. deinde Tacompson, Aranium,Sesaniũ, Piden,Mamuda,Corambin, iuxta eam bituminis fontẽ,Hammodara,Prosda,Parẽta, Mama,Tessara,Callas,Zoton,Graucomẽ,Emeũ,Pidibotas,Hebdomecontacometas, 40 Nomadas in tabernaculis uiuentes: Cysten, Pemman, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupsin,Daselin,Patin,Gãbreues,Magasen, Segasmala, Cranda,Denna, Cadeuma, Thena,Batha,Alana,Macua, Scammos, Goram in insula:ab ijs Abala, Androcalim, Seren,Mallos,Agocen.Ex Africę latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera, siue pars prioris: Mogora, Sea,Edosa, Pelenaria, Pyndis,Magusa, Bauma. Linitima, Spyntuma,Sydopta,Gensoa,Pindicitora,Eugoa,Orsima,Suasa,Mauma,Rhuma,Vrbubuma,Mulona,quod oppidum Græci Hypaton uocarunt: Pagoargas,Zannes,unde elephanti incipiãt:Mamblia,Berresa,Cetuma.Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen,anteq; Bion scriberet deletũ.Hęc sunt prodita usq; Meroen,ex quibus hoc tempore

tempore nullũ prope utroq; latere extat. Cætera solitudines, nuper renunciauere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis præfecto Aegyptijs. Oppida eorũ expugnauit, quę sola inuenerat quo dicemus ordine: Pselchin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attenan, Stadisin, ubi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longissime autẽ à Syene progressus est dccclxx. M. passuũ. Nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptiorũ bellis attrita est Aethiopia, uicissim imperitando seruiendoq;, clara & potens etiam usq; ad Troiana bella Memnone
10 regnante: & Syriæ imperitasse eam, nostroq; littore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de mensura eius uaria prodidere: primus Dalion ultra Meroen longe subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor, etiã quinquennio in Meroe moratus cũ de Aethiopia scriberet. Nam & Timosthenes classiũ Philadelphi præfectus, sine mẽsura dierum lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes dcxxv. M. Artemidorus dc. M. Sebosus ab Aegypti extremis sexdecies cẽtena lxxv. M. pass. unde proxime dicti $\overline{XII}$. lxx. Verũ omnis hæc finita nuper disputatio est, quoniam à Syene dccclxij. M. Neronis exploratores renũciauere his modis: A Syene Hieran sycaminon liiij. M. pass. Inde Tama lxxv. M. pass. regionẽ Euonymiton Aethiopum primam cxx. Acinam liiij. M. Pitaran xxv. Tergedum cvi. M. insulam Gagauden esse in
20 medio eo tractu. Inde primum uisas aues psittacos, & ab altera (quæ uocatur Artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Napata lxxx. M. Oppidũ id paruũ inter prædicta solũ. Ab eo ad insulã Meroen ccclx. M. Herbas circa Meroen demum uiridiores syluarũq; aliquid apparuisse, & rhinocerotũ elephantorũq; uestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulæ abesse lxx. M. p. iuxtaq; aliam insulam Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminã Candacen, quod nomẽ multis iam annis ad reginas transijt. Delubrum Ammonis & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterũ cum potirentur rerũ Aethiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum cd. M. dare solitam, artificum cccc. M. alere. Reges Aethiopum xlv. & hodie traduntur.

30 Multiformes & miræ hominum effigies. Cap. xxx

VNiuersa uero gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethiope Aethiopia. Animaliũ hominũq; effigies mõstriferas circa extremitates eius gigni minime mirum, artifici ad formanda corpora effigiesq; cælandas mobilitate ignea. Ferũt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, æquali totius oris planicie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, uno tantũ foramine spirat, potumq; calamis auenæ trahit, & grana eiusdem auenæ sponte prouenientis ad uescendũ. Quibusdã pro sermone nutus motusq; membrorum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit usus ignium. Quidã & Pygmæorũ gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus oriré
40 tur. In ora autẽ ubi desijmus, continui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & rubro mari à Meroe tractus omnis superponitur: à Napata tridui itinere ad rubrum littus, aqua pluuia ad usum compluribus locis seruatur, fertilissima regione quæ interest auri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis uescitur. Ex aduerso in Africæ parte Macrobij. Rursus à Megabaris Memnones & Dauelli, dierumq; xx. interuallo Critensi. ultra eos Dochi. deinde Gymnetes semper nudi. mox Anderæ, Mathitæ, Mesagebes. Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorũ lacte uiuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonum cubitorum esse dicũtur. Aristocreon Libyæ

latere à Meroe oppidum Tolen dierum v. itinere tradit. Inde dierum xij. Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammetichum fugerint: in eo produntur annis ccc. habitasse. Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen uocat, quod ille Esar, & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula Sembobitin, & tertium in Arabia Sai. Inter montes autem & Nilum Symbari sunt, Phalanges, in ipsis uero montibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum v. itinere. Viuũt elephantorũ uenatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginæ paret. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes: Aurus pi oppido longe à Nilo sito. Postea Achisarmi, Phaliges, Marigerri, Casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit, à Sembobiti Meroen uersus dierum toto itinere xx. Proximæ insulæ, oppidũ Semberritarũ sub regina: & aliud Asar. alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen uocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem quo oppidum nomine Garoden. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Regia suprà Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur à quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternum & quaternum oculorum uiros: non quia sic sint, sed quia sagittis præcipua cõtẽplatione utantur. Ab ea uero parte Nili quæ supra Syrtes maiores oceanumq́ meridianum protenditur, Dalion uocatos esse dicit, pluuia tantũ aqua utentes Cisoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum v. itinere Vsibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa: ad occidentem uersus Nigrœ, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi pantherarum & leonũ carnibus maxime uiuentes. Pamphagi omnia mandantes. Anthropophagi humana carne uescentes. Cynamolgi caninis capitibus. Arthabatitæ quadrupedum ferarũ modo uagi. Deinde Hesperij, Perorsi quos in Mauritaniæ cõfinio diximus. Pars quædam Aethiopum locustis tantum uiuit, fumo & sale duratis in annua alimẽta: ij quadragesimum annum uitæ non excedunt. Aethiopum terram uniuersam cum mari rubro patere in longitudinem semel & uicies centena lxx. M. pass. in latitudinẽ cum superiore Aegypto duodecies cẽtena xcvij. M. Agrippa existimauit. Quidã lõgitudinẽ ita diuiserũt. A Meroe Sirbitum xij. dierũ nauigationẽ. Ab ea xij. ad Dauellos. Ab ijs ad oceanum Aethiopicum vi. dierum iter. In totum autem ab oceano ad Meroen dccxxv. M. pass. esse inter autores ferè conuenit: inde Syenen quantum diximus. Sita est Aethiopia ab oriente hyberno ad occidentem hybernum. Meridiano cardine syluæ hebeno maxime uirẽt: à media eius parte imminẽs mari mons excelsus, æternis ardet ignibus, Theon ochema dictus Græcis: à quo nauigatio quatridui ad promontoriũ quod Hesperion ceras uocatur, cõfine Africæ iuxta Aethiopes Hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate uestitos Aegipanum Satyrorumq́ produnt.

Insulæ Aethiopici maris. Cap. xxxi

INsulas toto eo mari & Ephorus cõplures esse tradidit, & Eudoxus & Timosthenes, Clitarchus uero Alexandro regi renuntiatam adeo diuitem, ut equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, ubi sacer mons opacus sylua repertus esset, distillantibus arboribus odore miræ suauitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Aethiopiæ, cuius neq́ magnitudo, neq́ interuallũ à continente cõstat. Aethiopas tantum populos habere proditur. Ephorus autor est, à rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdã columnas (ita appellãtur paruæ insulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduerso maxime Carthaginis à continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia insula contra montem

Atlantem, & ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios, & promontoriū quod uocauimus Hesperion ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in occasum ac mare Atlanticum. Contra hoc promontorium Gorgades insulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatiõe distantes à cõtinente, ut tradit Xenophon Lampsacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorum imperator, prodiditq; hirta fœminarū corpora, uiros pernicitate euasisse: duarumq; Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas usq; ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnū duæ Hesperides insulæ narrãtur. Adeoq; omnia circa hæc incerta sunt, ut Statius Sebosus à Gorgonū insulis prænauigatione At-10 lantis dierum xl. ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab ijs ad Hesperion ceras unius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modo cõstat esse ex aduerso Autololum, à Iuba repertas, in quibus Getulicam purpuram tingere instituerat.

De fortunatis insulis. Cap. XXXII

SVnt qui ultra eos fortunatas putant esse quasdamq; alias, quorū numero idem Sebosus etiam spatia cõplexus, Iunoniam abesse à Gadibus dccl. M. pass. tradit. Ab ea tantundem ad occasum uersus Pluuialiam Caprariamq; : in Pluuialia non esse aquam nisi ex imbribus. Ab ijs ccl. M. passuum Fortunatas, contra læuam Mauritaniæ viij. M. passuum. Oram solis uocari in conualle à connexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu ccc. M. pass. Arborum ibi proceritatem ad centum quadragintaquatuor pedes ado-20 lescere. Iuba de fortunatis ita inquisiuit: sub meridiem positas esse prope occasum, à Purpurarijs dccxxv. M. passuum, sic ut ccl. supra occasum nauigetur: deinde per ccclxxv. M. passuum ortus petatur. Primam uocari Ombrion nullis ædificiorum uestigijs: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus aquæ exprimãtur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantum lapide extructam. Ab ea in uicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Niuariam, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam uocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt Iubæ duo: apparentq; ibi uestigia ædificiorum. Cum autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abun-30 dent, hanc & palmetis caryotas ferẽtibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrū quoq; & siluros in amnibus gigni. Infestari eas beluis, quæ expellãtur assidue, putrescentibus. At abunde orbe terrarū extrà intrà indicato, colligẽda in arctū mensura æquorum uidetur.

Terræ per mensuras cõputatæ digestio. Cap. XXXIII

POlybius à Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis, $\overline{\text{XXXIIII}}$. xxxvij. M. d. pass. prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam $\overline{\text{XII}}$. lx. M. d. pass. Cretam ccclxxv. M. pass. Rhodū clxxxvi. d. pass. Chelidonias tantundem: Cyprum cccxxv. M. pass. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam cxv. M. passuum. Quæ cõputatio efficit uicies ter centena xl. M. pass. Agrippa hoc idẽ interuallū à freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam $\overline{\text{XXXIIII}}$. xl. passuum M. taxat, in quo 40 haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam cursus $\overline{\text{XII}}$. l. M. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit ad Mæotin lacum $\overline{\text{CLVI}}$. M. passuum. Artemidorus adijcit dcclvi. M. Idem cum Mæotide $\overline{\text{CLXXIII}}$. xc. M. pass. esse tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcunque difficultatem afferet autorum diuersitas. Aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo $\overline{\text{LXXXI}}$. xlviij. M. passuum. Africæ (ut media ex omni uarietate prodentium sumatur computatio) efficit lõgitudo $\overline{\text{XXXVII}}$. xlviij. M. Latitudo quà colitur, nusquam ccl. M. pass. excedit. Sed quoniam à Cyrenaica eius parte dcccc x. M. pass. eam fecit Agrippa,

deserta eius ad Garamantas usq; quà noscebantur, complectens, uniuersam mensuram quæ uenit in computationem XLVI. viij. M. pass. efficit. Asiæ longitudo in confesso est lxiij.M.dccl.M.pass. Latitudo sanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilũ sitam,ut per Meroen & Syenen mensura currat XVIII.lxxv.M.pass.Apparet ergo Europam paulominus dimidia Asiæ parte maiorẽ esse quàm Asiam.Eandẽ altero tanto & sexta parte Africæ ampliorẽ quàm Africã. Quod si misceantur omnes summę, liquido patebit Europam totius terrę tertiam esse partẽ & octauã paulo amplius: Asiam uero quartam & quartamdecimã: Africam autẽ quintam & insuper sexagesimam. His addemus etiamnum unam Græcæ inuentionis sententiam uel exquisitissimæ subtilitatis,ut nihil desit in spectando terrarum situ:indicatisq; regionibus noscatur, & quæ cuiq; earum societas sit siue cognatio dierũ ac noctiũ, quibusq; inter se pares umbræ & æqua mundi conuexitas:Ergo reddetur hoc etiam,terraq; uniuersa in membra cœli digeretur. Plura sunt autẽ hæc segmenta mundi,quæ nostri circulos appellauere, Græci parallelos.

Digestio terrarum in parallelos & umbras pares. Cap. XXXIIII

PRincipium habet Indiæ pars uersa ad austrum. Patet usq; Arabiam & rubri maris accolas.Continentur Gedrosi,Persæ, Carmani, Elymæi,Parthyene,Aria,Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usq;, Syriacœle, Pelusiũ Aegypti:inferiorq; ora quæ uocat Alexandriæ,Africæ maritima.Cyrenaica oppida omnia, Thapsus,Hadrumetũ,Clupea, Carthago, Vtica,utraq; Hippo. Numidia, Mauritania utraq;,Atlanticũ mare,columnæ Herculis.In hoc cœli circumplexu æquinoctij die media,umbilicus,quẽ gnomonem uocant,vij.pedes longus,umbrã nõ amplius iiij.pedes longam reddit.Noctis uero dieiq; longissima spatia horas xiiij.æquinoctiales habent, breuissima ẽ contrario x. Sequens circulus incipit ab India uergente ad occasum,uadit per medios Parthos,Persepolin,citima Persidis, Arabiã citeriorem, Iudæam, Libani montis accolas.Amplectitur Babylonẽ, Idumæam,Samariam,Hierosolymam, Ascalonem,Ioppen,Cæsaream,Phœnicen,Ptolemaidem,Sidonem,Tyrum,Berytum, Botryn,Tripolin,Biblum,Antiochiã,Laodiceã, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprũ, austrinam Cretam,Lilybæum in Sicilia,septentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio xxxv. pedum, umbram xxiiij. pedes longam facit, Dies autem noxq; maxima xiiij. horarum æquinoctialium est,accedente ijs quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas Mediæ proximas, Cataoniam,Cappadociam, Taurum,Amanum,Issum,Cilicias portas,Solos,Tarsum, Cyprum,Pisidiam,Pamphyliæ Siden,Lycaoniã,Lyciæ Pataram, Xanthum, Caunũ, Rhodũ,Coum,Halicarnassum, Gnidum,Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium,Maleam,Argos,Laconiam,Elin,Olympiam,Messanam Peloponnesi,Syracusas,Catinam,Siciliam mediam,Sardiniæ austrina, Carteiam,Gades.Gnomonis centum unciæ, umbram lxxvij. unciarum faciunt, Longissimus dies est æquinoctialium horarum xiiij.atque dimidiæ,cum xxx.parte unius horæ.Quarto subiacent circulo quæ sunt ab altero latere Imai. Cappadociæ austrina, Galatia,Mysia,Sardis,Smyrna,Sipylus,Tmolus mons Lydiæ,Caria,Ionia,Trallis,Colophon. Ephesus, Miletos, Samos, Chios,Icarium mare,Cyclades septentrionales,Athenæ,Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia,Patræ,Isthmos,Epirus,septẽtrionalia Siciliæ,Narbonẽsis Galliæ exortiua,Hispaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum. Gnomoni xxi.pedum,respondent umbræ xvij. pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias unius horæ. Quinto cõtinẽtur segmẽto ab introitu Caspij maris, Bactria, Iberia, Armenia, Mysia,Phrygia,Hellespõtus,Troas,Tenedus, Abydos, Scepsis, Iliũ, Ida mõs,Cyzicũ,Lampsacũ,Sinope,Amisum, Heraclea in põto,Paphlagonia,Lẽnus, Imbrus,Thassus,Cassandria,Thessalia,Macedonia, Larissa, Amphipolis,Thessalonice,Pella, Edessa, Beroea, Pharsalia, Carystum, Euboea, Bœoti, Chalcis,Delphi,Acarnania

nania, Actolia, Apollonia, Brundisium, Tarentũ, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Nea-
polis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica. Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pe-
des, umbræ sex. Magnitudo dici summa, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta
comprehensio qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, se-
ptentrionalia Armeniæ, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Niceam, Chal-
cedonem, Byzantium, Lysimachiam, Cherronesum, Melanem sinũ, Abderam, Samo-
thraciam, Maroneam, Aenum, Bessicam, Thraciam mediã, Pæoniam, Illyrios, Dyrrha-
chium, Canusium, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Pisas, Lunam, Lucã, Ge-
nuam, Liguriam, Antipolin, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraco-
10 nensem mediam, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes nouẽ, umbræ octo. Longissi-
ma dici spatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte unius horæ: aut,
ut Nigidio placuit, quinta. Septima diuisio ab altera Caspij maris ora incipit: caditq; su-
pra Callatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ auersa, Triballos, Illyrici re-
liqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Vero-
nam, Cremonã, Rauennam, Anconam, Picenũ, Marsos, Pelignos, Sabinos, Vmbriã,
Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanũ, omniaq; ab Apennino: transq; alpes,
Galliã Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Vmbilico trigintaquinq; pe-
dum, umbræ trigintasex, ut tamen in parte Venetiæ exæquetur umbra Gnomoni: am-
plissima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium.
20 Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentissimi, quod superest
terrarum tribus assignauere segmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas usque
Borysthenem, atq; ita per Dacos partemq; Germaniæ, Gallias, oceani littora amplexi,
quod esset horarum sedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarũ decem
& septem. Postremo Scythicum à riphæis iugis in Thulen, in quo dies cõtinuarentur (ut
diximus) noctesq; per uices. Iidem & ante principia quæ fecimus, posuere circulos duos.
Primum per insulam Meroen, & Ptolemaidem, in rubro mari ad elephantorũ uenatus
conditam: ubi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidia hora amplior. Secun-
dum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum tredecim. Iidemq; singulis dimi-
dia horarum spatia usque ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

30

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HI-STORIAE LIBER VII.

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gentes, maria, insulæ, insignes urbes, ad
hunc modum se habẽt. Animantium in eodem natura, nullius
propè partis contemplatione minor est, siquidẽ omnia exequi
humanus animus queat. Principiũ iure tribuetur homini, cuius
causa uidetur cuncta alia genuisse natura, magna & sæua mer-
40 cede contra tanta sua munera: ut non sit satis æstimare, parens
melior homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia unũ ani-
mantiũ cunctorũ, alienis uelat opibus: cæteris uarie tegumenta
tribuit, testas, cortices, coria, spinas, uillos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, uellera.
Truncos etiam arboresq; cortice, interdũ gemino, à frigoribus & calore tutata est. Homi-
nem tantũ nudũ, & in nuda humo, natali die abijcit ad uagitus statim & ploratũ, nullũq;
tot animaliũ aliud ad lachrymas, & has protinus uitę principio. At Hercule risus, pręcox
ille & celerrimus, ante quadragesimũ diẽ nulli datr. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras
quidẽ inter nos genitas, uincula excipiũt, & omniũ membrorũ nexus: itaq; feliciter natus
iacet, manibus pedibusq; deuinctis, flens, animal cæteris imperaturũ: & à supplicijs uitã

auspicatur

auspicatur,unam tantum ob culpam,quia natum est.Heu dementiam ab ijs initijs existi mantiũ ad superbiã se genitos.Prima roboris spes,primumq́ temporis munus quadru pedi similẽ facit.Quando homini incessus? quando uox? quãdo firmũ cibis os?quandiu palpitans uertex,summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium?Iam morbi,totq́ medicinæ contra mala excogitatæ,& hæ quoque subinde nouitatibus uictæ.Cætera sen tire naturam suam, alia pernicitatem usurpare, alia præpetes uolatus, alia uires, alia nare: Hominem scire nihil sine doctrina,non fari,non ingredi,non uesci: breuiterq́ non aliud naturæ sponte quàm flere. Itaque multi extitere, qui non nasci optimum censerent, aut quàmocyssime aboleri. Vni animantium luctus est datus, uni luxuria, & quidem innu merabilibus modis, ac per singula membra: uni ambitio, uni auaritia, uni immensa ui- 10 uendi cupido, uni superstitio, uni sepulturæ cura, atq; etiam post se de futuro. Nulli uita fragilior,nulli rerũ omnium libido maior,nulli pauor cõfusior,nulli rabies acrior. Deniq; cætera animantia in suo genere probe degunt: congregari uidemus,& stare contra dissi milia:leonum feritas inter se non dimicat,serpentum morsus nõ petit serpentes:ne maris quidẽ beluæ ac pisces,nisi in diuersa genera,sæuiunt: At Hercule homini plurima ex ho mine sunt mala.

Gentium mirabiles figuræ. Cap. I

ET de uniuersitate quidem generis humani,magna ex parte in relatione gentium di ximus. Neq; enim ritus moresq́ nunc tractamus innumeros,ac totidem penè quot sunt hominum cœtus. Quędam tamen non omittenda duco,maximeq́ longius à mari degentiũ:in quibus prodigiosa aliqua & incredibilia multis,uisum iri haud dubito. Quis 20 enim Aethiopas anteq́ cerneret,credidit, aut quid nõ miraculo est cũ primũ in notitiam uenit? Quàm multa fieri nõ posse,priusquam sint facta,iudicãtur? Naturæ uero rerũ uis atq; maiestas,in omnibus momẽtis fide caret:si quis modo partes eius,ac nõ totam com plectatur animo. Ne pauones aut tigrium,pantherarumq́ maculas,& tot animalium pi cturas cõmemorem,paruum dictu,sed immensum æstimatione,tot gentium sermones, tot linguæ,tãta loquẽdi uarietas,ut externus alieno penè nõ sit hominis uice.Iam in facie uultuq́ nostro,cum sint decẽ aut paulo plura mẽbra, nullas duas in tot milibus hominũ indiscretas effigies existere:quod ars nulla in paucis numero præstet affectando. Nec ta men ego in plerisq; eorũ obstringã fidẽ meam, potiusq́ ad autores relegabo,qui dubijs reddentur omnibus: modo ne sit fastidio Græcos sequi,tanto maiore eorũ diligentia uel 30 cura uetustiore.

De Scythis & aliarum diuersitate gentium. Cap. II

ESse Scytharum genera,& quidẽ plura, quæ corporibus humanis uescerentur, indi cauimus. Idipsum incredibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarũ ac Sicilia & Italia fuisse gentes huius monstri,Cyclopas & Lestrygonas,& nuperrime trans alpes hominem immolari gentiũ earum more solitum,quod paulum à mandendo abest. Sed & iuxta eos, qui sunt ad septentrionem uersi, haud procul ab ipso aquilonis exortu, spe cuq́ eius dicto, quem locum Gesclitron appellant, produntur Arimaspi quos diximus, uno oculo in fronte media insignes: quibus assidue bellũ esse circa metalla cum gryphis, ferarum uolucri genere quale uulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris custodientibus,& Arimaspis rapientibus,multi,sed maxime illustres Herodotus 40 & Aristeas Proconnesius,scribunt.Super alios antẽ Anthropophagos Scythas,in qua dam conualle magna Imai montis, regio est quæ uocatur Abarimon, in qua syluestres uiuunt homines, auersis post crura plantis, eximiæ uelocitatis, passim cũ feris uagantes. Hos in alio nõ spirare cœlo,ideoq́ ad finitimos reges non pertrahi,neq; ad Alexandrũ Magnum pertractos, Beton itinerum eius mẽsor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad septentrionem esse diximus,x. dierum itinere supra Borysthenem amnem,ossi bus humanorũ capitum bibere, cutibusq́ cum capillo pro mantilibus ante pectora uti, Isigonus Nicæensis. Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorũ acie,à pueritia sta tim canos,qui noctu plusquam interdiu cernant. Idem itinere dierum x.supra Borysthe

nem

nem, Sauromatas tertio die cibũ capere ſemper. Crates Pergamenus in Helleſpõto circa
Parium, genus hominũ fuiſſe tradit, quos Ophiogenes uocat, ſerpentum ictus contactu
leuare ſolitos, & manu impoſita uenena extrahere corpori. Varro etiã nunc eſſe paucos
ibi, quorũ ſaliuæ contra ictus ſerpẽtum medeantur. Similis & in Africa gens Pſyllorum
fuit, ut Agatharchides ſcribit, à Pſyllo rege dicta, cuius ſepulchrũ in parte Syrtium maio
rum eſt. Horum corpori ingenitum fuit uirus exitiale ſerpentibus, ut cuius odore ſopirẽt
eas. Mos uero, liberos genitos protinus obijciendi ſæuiſſimis earum: eoq; genere pudici-
tiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus.
Hæc gens ipſa quidẽ propè internicione ſublata eſt à Naſamonibus, qui nunc eas tenẽt
10 ſedes: genus tamen hominum ex his qui profugerant, aut cum pugnatum eſt, abfue-
rant, hodieq; remanet in paucis. Simile & in Italia Marſorum gẽtis durat, quos à Circes
filio ortos ferũt, & ideo ineſſe ijs uim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus con
tra ſerpentes ineſt uenenũ. Feruntq; ictas ſaliua, ut feruẽtis aquæ contactũ fugere. Quod
ſi in fauces penetrauerit, etiã mori: idq; maxime humani ieiuni oris. Supra Naſamonas
cõfineſq; illis Machlyas, Androgynos eſſe utriuſq; naturæ, inter ſe uicibus coeũtes, Cal-
liphanes tradit. Ariſtoteles adijcit, dextrã mammam ijs uirilem, læuam muliebrem eſſe.
In eadem Africa familias quaſdam effaſcinantium, Iſigonus & Nymphodorus tradunt:
quorũ laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriãtur infantes. Eſſe eiuſdem
generis in Triballis & Illyrijs, adijcit Iſigonus, qui uiſu quoque effaſcinent, interimantq;
20 quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis: quod eorum malum facilius ſentire pube-
res. Notabilius eſſe quod pupillas binas in oculis ſingulis habeant. Huius generis & fœ
minas in Scythia, quæ uocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto
Thibiorum genus, multoſq; alios eiuſdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo
geminam pupillam, in altero equi effigiem: Eoſdem præterea non poſſe mergi, ne ueſte
quidem degrauatos. Haud diſſimile ijs genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Da-
mon, quorum ſudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes ubi-
que uiſu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoq; apud nos autor eſt. Adeo
naturæ, cum ferarum morem ueſcendi humanis uiſceribus in homine genuiſſet, gignere
etiam in toto corpore & in quorundã oculis quoque uenena placuit: ne quid uſquam ma
30 li eſſet, quod in homine non eſſet. Haud procul urbe Roma in Faliſcorum agro familiæ
ſunt paucæ, quæ uocantur Hirpiæ: quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem
Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo
ſenatuſconſulto militiæ omniumq; aliorum munerum uacationem habent. Quorun-
dam corpore partes naſcuntur ad aliqua mirabiles: ſicut Pyrrho regi pollex in dextero
pede, cuius tactu lienoſis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuiſſe
tradunt, conditumq; loculo in templo. Præcipue India Aethiopumq; tractus, miraculis
ſcatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio ſunt canes grandiores cæteris. Ar
bores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperari nequeant. Hæc facit uber-
tas ſoli, temperies cæli, aquarum abundantia (ſi libeat credere) ut ſub una ficu turmæ con-
40 dantur equitum. Arundines uero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alueo nauiga-
bili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita conſtat longitudine exce-
dere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarum
corporis partium: tam moderato ſolis uapore durari. Philoſophos eorũ quos Gymno-
ſophiſtas uocant, ab exortu ad occaſum perſtare, contuentes ſolem immobilibus oculis:
feruentibus harenis toto die alternis pedibus inſiſtere. In monte cui nomen eſt Milo, ho
mines eſſe auerſis plantis, octonos digitos in ſingulis pedibus habentes, autor eſt Mega
ſthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus
uelari, pro uoce latratum ædere, unguibus armatum uenatu & aucupio ueſci. Horum ſu-
pra cxx. M. fuiſſe prodente ſe, Cteſias ſcribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas ſemel

in

Quem uiuentem ut deum coli iusserunt. Cap. XLVII

COnsecratus est uiuus sentiensq; oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus pycta, semper Olympiae uictor, & semel uictus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius & Olympiae alterā eadem die tactā fulmine, Callimachum ut nihil aliud miratum uideo, deumq; iussisse sacrificari: quod & uiuo factitatum & mortuo: nihilq; adeo mirum aliud, quàm hoc placuisse dijs.

De spatijs uitae longissimis Cap. XLVIII

DE spatio atq; longinquitate uitae hominum, non locorum modo situs, uerū exempla, ac sua cuiq; sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose (ut reor) multa de hominū aeuo referens, cornici nouem nostras attribuit aetates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phoenice ac nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartessiorū regi cl. tribuit annos, Cyniræ Cypriorū x. annis amplius, Aegimio cc. Theopompus Epimenidi Gnosio clvij. Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis cc. explere. Cui astipulatur Damastes, memorans Pictoreum ex ijs praecipuum corpore uiribusq;, etiam ccc. uixisse. Ephorus Arcadum reges ccc. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico D. uixisse. Xenophon in periplo, maritimorum regem dc. atq; ut parce mentitus, filium eius dccc. quae omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alij aestate unum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidā lunae senio, ut Aegyptij: itaq; apud eos aliqui & singula millia annorū uixisse produnt. Sed ut ad cōfessa transeamus, Argāthoniū Gaditanū lxxx. annis regnasse propè certū est: putāt quadragesimo coepisse. Masinissā lx. annis regnasse indubitatum est: Gorgiam Siculū cviij. uixisse. Q. Fabius Maximus lxiij. annis augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in cōsulatu sententiam rogauerāt, superstites fuere. Perpenna vij. reliquit ex ijs quos censor legerat, uixit annos xcviij. Qua in re & illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo senator nullus moreretur: cum Flaccus & Albinus censores lustrum cōdidere usq; ad proximos cēsores, ab anno urbis quingentesimo septuagesimonono M. Valerius Coruinus c. annos impleuit: cuius inter primū & sextum consulatum xlvi. anni fuere. Idem sella curuli semel ac uicies sedit, quoties nemo alius. Aequauit eius uitae spatium Metellus pontifex. Et ex foeminis Liuia Rutilij xcvij. annos excessit. Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouem. Terentia Ciceronis ciij. Clodia Ofilij cxv. haec quidem etiā enixa quindecies. Luceia mima centū annis in scena pronunciauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, Cn. Pompeio, Q. Sulpicio coss. ludis pro salute diui Augusti uotiuis, annum centesimumquartum agens: quae producta fuerat tyrocinio à M. Pomponio aedili plebis, C. Mario, Cn. Carbone cōsulibus, ante annos nonagintaunum: & à Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Samullam quoq; c. decem annis uixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus saltare instituit) utrisque secularibus ludis saltasse, & diui Augusti, & quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecit, quādo lxiij. non amplius anni interfuere, quanquam & postea diu uixit. In Tmoli montis cacumine, quod uocant Tempsin, cl. annis uiuere, Mutianus autor est. Totidē annos censum Claudij Caesaris censura T. Fullonium Bononiensem: idq; collatis censibus quos ante detulerat, uitaeq; argumentis (etenim id curae principi erat) uerum apparuit.

De uarietate nascendi. Cap. XLIX

POscere uidetur locus ipse sideralis scientiae sententiam. Epigenes cxxij annos impleri negauit posse: Berosus excedi cxvij. Durat & ea ratio, quā Petosiris ac Necepsos tradiderunt, & tetartemorion appellant, à trium signorum portione, qua posse in Ita-

liæ tractu cxxvi. annos uitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam xc. partium exortiuam mensuram (quod anaphoras uocant) transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radijs eorum solisque. Rursus Aesculapij secta, quæ stata uitæ spacia à stellis accipi dicit, sed quantum plurimum tribuat, incertum est. Rara aũt esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus lunæ dierum'ue septem atque ix. (quæ nocte ac die obseruantur) ingens turba nascatur, scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non ferè ita genitis liiij. annũ excedentibus. Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi census, quem intra quadriennium imperatores Cæsares Vespasiani, pater filiusque censores egerunt. Nec sunt omnia uasaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninũ Padumque, ponemus exempla. Centum uiginti annos Parmæ tres ædidere, Brixelli unus. cxxv, Parmæ duo. cxxx, Placentiæ unus. cxxxi, Fauentiæ una mulier. cxxxii, Bononiæ L. Terentius Marci filius. Arimini uero M. Aponius c & l, Tertulla, cxxxvii. Circa Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium, in quo cx annos sex detulere, quatuor centenos uicenos, unus cxl. M. Mutius M. filius, Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octaua centenum annorum censi sunt homines liiii. centenum denum homines lvii. centenum uicenum quinum homines duo, centenum tricenum homines quatuor, centenum tricenum quinum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres. Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diuersæ sortis uiros. C. Mario, Cn. Carbone iii coss. ad v. Kalend. Iunias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Caluus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari euentu. Hoc etiam ijsdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit, pariterque domini ac serui gignuntur, reges & inopes.

In morbis uaria exempla. Cap. L

Publius Cornelius Rufus, qui consul cum M. Curio fuit, dormiens oculorum uisum amisit, cum id sibi accidere somniaret. E diuerso Phalereus tum deploratus à medicis uomicæ morbo, cum mortem in acie quæreret, uulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram prælio commisso aduersus Allobrogum Aruernorumque gentes, ad vi. idus Augustas cxxx. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum uero & breue etiam in ijs, quibus largissime contingit, uniuersum utique æui tẽpus intuentibus. Quid, quod æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio uitæ suæ uiuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni qui sensu carent, non senectæ in pœnam uiuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, ut nullum frequentius sit uotum. Natura uero nihil hominibus breuitate uitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur uisus, auditus, incessus, dentes etiã ac ciborum instrumenta, & tamen uitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum musicum centum & quinque annis uixisse sine ullo corporis incommodo. At Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor: neque horis modo, sed & diebus noctibusque trinis quadrinis'ue, etiam anno toto: Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiã mori. Morbis enim quoque quasdã leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum uitæ spatium non accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipue. Senes minime sentire pestilentiã. Nanque & uniuersis gentibus ingruũt morbi, & generatim modo seruitijs, modo procerũ ordini, aliosque p gradus. Qua in re

in re obseruatum, à meridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semper ire: nec un quam ferè aliter nisi hyeme, nec ut ternos excedat menses.

De signis mortis. Cap. LI

IAm signa letalia: In furoris morbo risum: sapientiæ uero ægritudine, fimbriarũ curam & stragulæ uestis plicaturas, à somno mouentiũ neglectũ, præfandi humoris è corpore effluuiũ: in oculorũ quidem & nariũ aspectu indubitata maxime, atque etiã supino assidue cubitu: uenarũ inæquabili aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cũ innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt. Quippe cum Censorius Cato ad filium de ualidis quoque obseruationem ut ex ora 10 culo aliquo prodiderit, senilem iuuentã præmaturæ mortis esse signũ. Morborum uero tam infinita est multitudo, ut Pherecydes Syrius copia serpentiũ ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, ut C. Mœcenati. Eidem triennio supremo nullo horæ momẽto cõtigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tantũ natali corripiebatur febri, & eo consumptus est satis longa senecta.

De his qui elati reuixerunt. Cap. LII

AViola consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, uiuus crematus est. Similis causa in L. Lamia prætorio uiro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem prætura functum à rogo relatum, Messala Rufus, & plerique tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, ut 20 de homine ne morti quidẽ debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenij animã relicto corpore errare solitã, uagamque è longinquo multa annũciare, quæ nisi à præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ uocabant) remeãti animæ uelut uaginã ademerint: Aristæi etiã uisam euolantem ex ore in Proconneso, corui effigie, magna quæ sequitur fabulositate: quam equidem & in Gnosio Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu vij. & l. dormisse annis: rerum faciem mutationemque mirantem, uelut postero experrectum die: hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimum uitæ duraret annum. Fœminarũ sexus huic malo uidetur maxime opportunus, cõuersione uuluæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc perti 30 net nobile illud apud Græcos uolumen Heraclidis, septẽ diebus fœminæ exanimis ad uitam reuocatæ. Varro quoque autor est, xx. uiris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferrẽ feretro, domũ remeasse pedibus: Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritũ funere locato reuixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adijcit miracula, quæ tota indicasse cõueniat. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio maiori accidisse, ut uideretur expirasse, apertoque testamento recitatum hæredem minorem funeri instituisse: interim eum, qui uidebatur extinctus, plaudendo conciuisse ministeria, & narrasse à fratre se uenisse, cõmendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum præterea quo in loco defodisset aurũ nullo conscio, & rogasse ut ijs funebribus quæ comparasset efferrẽ. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annunciauere exanima 40 tum illum: & aurũ ubi dixerat repertũ est. Plena præterea uita est his uaticinijs, sed non conferenda, cum sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris classiarius fortissimus captus à Sex. Pompeio, iussu eius incisa ceruice, & uix cohærẽte, iacuit in littore tota die. Deinde cum aduesperauisset, cum gemitu precibusque congregata multitudine petijt, uti Pompeius ad se ueniret, aut aliquẽ ex charis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quæ nunciaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus: Inferis dijs placere Pompeij causas & partes pias. proinde euentum futurum quem optaret, hoc se nunciare iussum. argumentum fore ueritatis, quod peractis mandatis, protinus expiraturus esset. Idque ita euenit. Post sepulturam quoque

uiſorum exempla ſunt: niſi quod naturæ opera, non prodigia conſectamur.

De mortibus repentinis. Cap. LIII

IN primis autem miraculo ſunt atq; frequenti mortes repentinæ, hoc eſt ſumma ui-tæ felicitas, quas eſſe naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum dele-ctu modum ſeruabimus. Gaudio obiere præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionyſius Siciliæ tyrannus, uterq; accepto tragicæ uictoriæ nuncio. Mater pugna illa Cannenſi, filio incolumi uiſo contra falſum nuncium. Pudore Diodorus ſapientiæ dia-lecticæ profeſſor, luſoria quæſtione nõ protinus ad interrogationes Stilbonis diſſoluta. Nullis euidentibus cauſis obiere, dum calciantur matutino duo Cæſares, prætor & præ-tura perfunctus dictatoris Cæſaris pater: hic Piſis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in conſulatu ſuo pridie Kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus pauciſsima rum horarum conſulatum petijt: Item C. Vulcatius Gurges ſenator. Omnes adeo ſani atque tempeſtiui, ut de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incuſſo pollice limini cubiculi. C. Aufidius egreſſus cum in ſenatum iret, offenſo pede in comitio. Legatus quoq; qui Rhodiorũ cauſam in ſenatu magna cum admiratione ora-uerat, in limine curiæ protinus expirauit progredi uolẽs. Cn. Bebius Pamphilus, præto ra & ipſe functus, cum à puero quæſiſſet horas. A. Pompeius in capitolio cum deos ſalu taſſet. M. Iuuentius Talua cos. cum ſacrificaret. C. Seruilius Panſa cum ſtaret in foro ad tabernã hora diei ſecunda, in P. Panſam fratrem innixus. Bebius iudex dum uadimoni-um differri iubet. M. Terentius Corax dum tabellas ſcribit in foro. Necnõ & proximo anno, dum cõſulari uiro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui eſt in foro Auguſti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, ſpecillum per oculum trahens. Iam Manlius Torquatus cõſularis cum in cœna placentã appeteret. L. Durius medicus Valla, dum mulſi potionẽ haurit. Ap. Saufeius, cũ à balineo reuerſus mulſum bibiſſet, ouumq; ſorberet. P. Quintius Scapula cũ apud Aquiliũ Gallum cœnaret. Deci mus Saufeius ſcriba cum domi ſuæ pranderet. Cornelius Gallus prætorius & T. Aethe rius eques Ro. in Venere obiere. Et quos noſtra adnotauit ætas, duo equeſtris ordinis in eodem pantomimo Mythico tũ forma præcellente. Operoſiſsima tamen ſecuritas mor tis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, comœdiarũ hiſtrione. is cum populo admo dum placuiſſet natali die ſuo, cõuiuiumq; haberet, ædita cœna calidam potionem in pul-tario popoſcit, ſimulq; perſonã eius diei acceptam intuens, coronam è capite ſuo in eam tranſtulit, tali habitu rigens nullo ſentiente, donec accubantium proximus tepeſcere po-tionem ammoneret. Hęc felicia exempla: at contra miſeriarũ innumera. L. Domitius cla riſsimę gentis apud Maſsiliam uictus, Corfinij captus ab eodem Cæſare, ueneno poto propter tædium uitæ, poſtquam biberat, omni ope ut uiueret annixus eſt. Inuenitur in actis, Felice ruſſato auriga elatoq; in rogum eius unum è fauentibus ieciſſe ſeſe: friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur, aduerſis ſtudijs copia odorum corruptũ criminan-tibus. Cũ ante nõ multo M. Lepidus nobiliſsimæ ſtirpis, quẽ eueni anxietate diximus mortuũ, flammæ ui è rogo eiectus, recondi propter ardorẽ non potuiſſet, iuxtà ſarmẽtis alijs nudus crematus eſt.

De ſepultura. Cap. LIIII

IPſum cremare, apud Romanos nõ fuit ueteris inſtituti: terra condebantur. At poſtq̃ longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc inſtitutũ. Et tamen multæ familiæ pri-ſcos ſeruauere ritus: ſicut in Cornelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus. Idq; uoluiſſe, ueritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus, humatus uero humo contectus.

De anima, uel de manibus. Cap. LV

POſt ſepulturã aliæ atq; aliæ maniũ ambages. Omnibus à ſuprema die eadem quæ ante primum: nec magis à morte ſenſus ullus aut corpori aut animæ, quàm ante na-talem

talem. Eadem enim uanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque tempora ipsa sibi uitam mentitur: aliâs immortalitatem animæ, aliâs transfigurationem, aliâs sen-sum inferis dando, & manes colendo, deumque faciendo, qui iam etiã homo esse desierit: ceu uero ullo modo spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet, aut non diuturnio ra in uita multa reperiãtur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ persequitur materiã? ubi cogitatio illi? quomodo nisus, auditus, aut quid agit, qui usus eius, aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantáue multitudo tot seculis animarum uelut umbrarum? Puerilium ista deliramentorũ, auidæque nũquam desinere mortalitatis commenta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum ac
10 reuiuiscendi promissa Democrito uanitas, qui non reuixit ipse. Quæ (malum) ista de-mentia est, iterari uitam morte? quæ'ue genitis quies unquam, si in sublimi sensus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profecto ista dulcedo credulitasque præcipuum na-turæ bonum, mortem, ac duplicat obitus, si dolere etiam pòst futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce uiuere, cui potest esse uixisse? At quanto facilius certiusque, sibi quenque cre dere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

Quæ quis inuenerit in uita. Cap. LVI

CONsentaneum uidetur, priusquam digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiusque inuẽta sunt. Emere ac uendere instituit Liber pater. Idem diadema regiũ insigne, & triumphum inuenit. Ceres frumenta, cum antea glande uescerentur. Eadem
20 molere & conficere in Attica, Italia & Sicilia: ob id dea iudicata. Eadem prima leges de-dit, ut alij putauere Rhadamãthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alij apud Aegyptios à Mercurio, ut Gellius: alij apud Syros repertas uolunt. Vtique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmũ sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adie-cisse quatuor hac figura ΘΞΦΧ. Totidem post eum Simonidẽ melicum, ΖΗΨΩ: quarum omnium uis in nostris recognoscitur. Aristoteles X & viij. priscas fuisse, ΑΒΓ ΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΥΦ: & duas ab Epicharmo additas Θ Χ, quàm à Pa-lamede mauult. Anticlides in Aegypto inuenisse quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios dccxx. annorum obseruationes siderum
30 coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis autor in primis: qui minimũ, Berosus & Cri-todemus, cccc.lxxx. annorum. Ex quo apparet æternus literarum usus. In Latium eas at-tulerunt Pelasgi. Laterarias ac domos constituerũt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea specus erant pro domib. Gellio Doxius Cœli filius, lutei ædificij inuen-tor placet, exemplo sumpto ab hirundinũ nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Ce-cropiam, quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege ante conditum uo-lunt, quidam & Sicyonem. Aegyptij multo ante apud ipsos Diospolin. Tegulas inuenit Cynira Agriopæ filius, & metalla æris, utrunque in insula Cypro: Item forcipem, marcu-lum, uectem, incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto aduectus in Græciam, quæ uocaba tur Argos dipsion. Lapidicinas Cadmus Thebis, aut (ut Theophrastus) in Phœnice.
40 Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes: Tirynthij, ut Theophrastus: Aegy-ptij textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes, linũ & retia Arachne. Fulloniã artem Nicias Megarensis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptij apud ipsos uolũt repertã: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filiũ: Her-bariam & medicamentariã à Chirone, Saturni & Phyllyræ filio. Aes conflare & tempe-rare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricã alij Chalybas, alij Cyclopas. Ferrũ Hesiodus in Creta eos qui uocati sunt Dactyli Idæi. Argentũ inuenit Erichthonius Atheniẽsis, ut alij Aeacus. Auri me-talla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangeũ montem: ut alij, Thoas & Eaclis in

Panchaia. aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inuentionem & mellis afsi-gnat. Plumbũ ex Cafsiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricã ferreã inue-nere Cyclopes. Figlinas Chorœbus Atheniẽsis. In ijs orbẽ Anacharsis Scythes, ut alij Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea serram, asciam, per-pendiculum terebram, glutinum, ichthyocollã: normam autem & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palame-des, ut maluit Gellius. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula, Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas ui-tium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum Buzyges Atheniensis, ut alij Triptolemus. Regiam ciuitatem Aegyptij, popularem Attici. Post Thesеum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudiciũ capitis in Ariopago primũ actum est. Prælium Afri contra Aegyptios primum fecere fustibus, quos uocãt phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Mydias Messenius. Galeam, gladi-um, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythem Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt: lanceas Aetolos, iaculum cum amento Aetolum Martis filium. Hastas uelitares Tyrrhenum, pilumque, Penthesileam Amazonem securim, Pisеum uenabula. Et in tormentis scorpionem Cretas, catapul-tam Syros, Phœnicas ballistam & fundam. Aeneam tubam Piseum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in murali-bus machinis Epeum ad Troiam. Equo uehi Bellerophontem. Frenos & strata equo-rum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitãtes secundum Pelium montem. Bigas primum iunxit Phrygũ natio, quadrigas Erichtho-nius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, uigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem significationem eodem Sinon. Inducias Lycanor. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car, à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orphe-us. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia auium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Li-byæ filius, ut alij Aegyptij, ut alij Assyrij. Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ven-torum rationem Aeolus Hellenis filius. Musicam Amphion. Fistulam & monaulum Pan Mercurij. Obliquã tibiam Midas in Phrygia. Geminas tibias Marsyas in eadem gente. Lydios modulos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsyas Phryx, Citharã Amphion, ut alij Orpheus, ut alij Linus. Septem chordis additis Ter-pander. Octauam Simonides addidit. Nonam Timotheus. Cithara sine uoce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion, ut alij Linus. Citharœdica carmina compo-suit Terpander. Cum tibijs canere uoce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhicen Pyrrhus, utranque in Creta. Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, Cyri regis ætate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon, fune-bres Acastus in Iolco, post eum Theseus in Isthmo. Hercules olympiæ athleticam Py-thus pilam lusoriam. Gyges Lydius picturã in Aegypto. In Græcia uero Euchir Dæ-dali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polignotus Atheniensis. Naue pri-mus in Græciã ex Aegypto Danaus aduenit: ante ratibus nauigabatur, inuentis in ma-ri rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiunt qui Mysos & Troianos priores excogi-tasse in Hellesponto putent, cum transirent aduersus Thracas. Etiam nũc in Britannico oceano uitiles corio circũsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa na-

ue

ue Iasonem primum nauigasse, Philostephanus author est: Egesias Paralum: Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Aegeonem: Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucydides Aminoclen Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Xenagoras Syracusius: ab ea ad decéremem Mnesigeton. Alexandrum magnũ ferunt instituisse ad xij. ordines: Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est, ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercuron Cyprij. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem eius Platææ, uela Icarus, malum & antennam Dædalus, Hippegum Samij, aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasij: antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Rostra addidit Pisens: Tyrrheni ancoram, Eupalamus eandem bidentem, Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

In quo primus gentium consensus. Cap. LVII

GEntium cõsensus tacitus primus omnium conspirauit, ut Ionum literis uterentur.

De literis antiquis. Cap. LVIII

VEteres Græcas fuisse easdem pené quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cũ inscriptione tali, Ναυσικράτης ποτεμγ̃ὸς Αθηνᾶιος κόρᾳ ϗ̀ ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν.

Quando primum tonsores Romæ Cap. LIX

SEquens gentiũ consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia uenere post Romam conditam anno quadringentesimoquinquagesimoquarto, adducente P. Ticinio Mena, ut autor est Varro: ante intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens diuus Augustus cultris semper usus est.

Quando primum horologia. Cap. LX

TErtius consensus est in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens. quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo uolumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominatur: post aliquot annos adiectus est & meridies, accenso consulum id pronunciante, cum curio inter rostra & Græcostasim prospexisset talem solem. A columna ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronunciabat. Sed hoc serenis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologium statuisse, ante duodecim annos quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cum eandem dedicaret, à patre suo uotam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationem uel artificem significat, nec unde translatum sit, aut apud quem scriptũ id inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala consule Catina capta in Sicilia: deportatũ inde post xxx. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno urbis cccclxxvij. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen ei annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatum iuxta posuit: idq́ munus inter censoria opera gratissime acceptum est. Etiam tum tamẽ nubilo incertæ fuere horæ usq́ ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æque noctium ac dierum. Idq́ horologium sub tecto dicauit, anno urbis dxcv. Tam diu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primumq́ terrestria.

De animalibus terrestribus. elephantorũ cõmendatio, & de sensu eorũ. Cap. I

AD RELIQVA transeamus animalia, & primũ terrestria. Maxi
mum est elephas, proximũq; humanis sensibus: quippe intelle
ctus illis sermõis patrij, & imperiorũ obediẽtia, officiorũq; quæ
didicere memoria, amoris & gloriæ uoluptas: imò uero (quæ eti
am in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoq;
siderũ, solisq; ac lunæ ueneratio. Autores sunt, in Mauritaniæ
saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente 10
luna noua, greges eorũ descendere: ibiq; se purificantes solenni
ter aqua circumspergi, atq; ita salutato sidere in syluas reuerti, uitulorũ fatigatos præ se fe
rentes. Alienę quoq; religionis intellectu, creduntur maria transituri nõ ante naues con
scendere, q̃ inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visiq; sunt fessi ægritudine (quãdo &
illas moles infestant morbi) herbas supini in cælum iacientes, ueluti tellure precibus alle-
gata. Nam quod ad docilitatẽ attinet, regẽ adorãt, genua submittunt, coronas porrigũt.
Indis arant minores, quos appellant nothos.

Quando primum iuncti. Cap. II

ROmę iuncti primũ subiere currũ Pompeij Magni Africano triumpho, q̃d prius In
dia uicta triũphante Libero patre memoratũ. Procilius negat potuisse Pompeij tri- 20
umpho iunctos ingredi portã. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdã incondi
tos motus ædidere, saltantiũ modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferẽtibus
uentis, atq; inter se gladiatorios congressus ædere, aut lasciuiente pyrrice colludere: po-
stea & per funes incessere, lecticis etiam ferẽtes quaterni singulos puerperas imitãtes: ple
nisq; hominũ tricliniis accubitu iere per lectos, ita libratis uestigiis, ne quis potantiũ at-
tingeretur.

De docilitate eorum. Cap. III

CErtum est, unum tardioris ingenij in accipiẽdis quæ tradebantur, sæpius castigatũ
uerberibus, eadem illa meditantẽ noctu repertũ. Mirum maxime, & aduersis qui-
dem funibus subire, sed regredi magis utiq; pronis. Mutianus ter cõsul autor est, aliquẽ
ex his & literarum ductus Græcarũ didicisse, solitumq; perscribere eius linguæ uerbis: 30
Ipse ego hæc scripsi, & spolia celtica dicaui. Itemq; se uidente Puteolis, cum aduecti è na-
ue egredi cogerentur, territos spatio pontis procul à cõtinente porrecti, ut sese longinqui
tatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Prædam ipsi in se expetendã, sciunt so-
lam esse in armis suis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consue-
tudo melius, dẽtes. Quamobrem deciduos casu aliquo uel senecta defodiunt: hoc solum
ebur est, cætero, & in his quoque quà corpus intexit, uilitas ossea. Quanquã nuper ossa
etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præter-
quam ex India, reperitur: cætera in nostro orbe cessere luxuriæ. Dentium candore intelli
gitur iuuenta. Circa hos beluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prælijs he-
bes: alterius operario usu fodiunt radices, impellunt moles. circũuentiq; à uenãtibus, pri- 40
mos constituunt quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur. postea fessi, impactos ar
bori frangunt, prædaq; se redimunt.

De clemẽtia eorũ, & q̃ pericula sua intelligant, & de tigridis truculẽtia. Cap. IIII

MIrum in plerisq; animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant.
Elephas homine obuio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placi-
dusq; etiam demonstrare uiam traditur. Idem uestigio hominis animaduerso prius
quàm homine, intremiscere insidiarũ metu, subsistere ab olfactu, circũspectare, iras pro-
flare, nec calcare, sed erutum proximo tradere: illum sequenti, nuncio simili usq; ad extre-
mum: & tunc agmen circumagi, & reuerti, aciemq; dirigi: adeo omniũ odori durare uirus

illud

illud, maiore ex parte ne nudorũ quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, atq; ipsa elephanti quoq; spernẽs uestigia, homine uiso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conspecto illo quem timet? Etenim tales syluas minime frequẽtari certũ est. Sanè mirẽtur ipsam uestigij raritatẽ, sed unde sciũt timẽdũ esse? Imò uero cur uel ipsius conspectũ paueant, tanto uiribus, magnitudine, uelocitate pręstãtiores? Nimirũ hęc est natura rerũ, hęc potẽtia eius, sæuissimas ferarũ maximasq; nunquam uidisse quod debeant timere, & statim intelligere cur sit timendum.

De intellectu & memoria eorum. Cap. V

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterẽte alueum, crescat gurgitis altitudo. Antipater autor est, duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiã cognominibus fuisse: etenim nouere ea. Certe Cato, cum imperatorum nomina annalibus describeret, eum qui fortissime præliatus esset in punica acie, Surum tradidit uocatum, altero dente mutilato. Antiocho uadũ fluminis experiẽti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper: Tum pronunciatum, eius fore principatum qui transisset: ausumq; Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, & reliquo omni primatu donauit. Ille qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus nanq; pudor est, uictusq; uocem fugit uictoris: terram ac uerbenas porrigit. Pudore nunquam nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, fœmina decennis. Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cuiusq; anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria nouere, nulla'ue propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris uis: nanq; traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas uendentem. ac ne quis uulgariter dilectam putet, miretur gratam Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius quotiens non uideret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium à conspectu, blanditięq; inconditę, stipesq;, quas populus dedisset, seruatę, & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorẽ, quibus sit memoria. Idem nanq; tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cum Bochus rex triginta elephantis, totidem, in quos sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici, ut crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

Quando primum in Italia. Cap. VI

ELephantos Italia primũ uidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit, in Lucanis uisos, anno Vrbis quadringẽtesimo septuagesimosecundo. Roma aũt in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimosecundo, uictoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centũ quadragintaduo fuere transuecti ratibus, quas doliorũ consertis ordinibus imposuerant. Verrius eos pugnasse in circo, interfectosq; iaculis tradit penuria consilij: quoniã neq; ali placuisset, neq; donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in circum, atq; ut contẽptus eorum incresceret, ab operarijs hastas præpilatas habẽtibus, per circum totum actos. Nec quid deinde ijs factum sit, autores explicant, qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum. Cap. VII

CLara est unius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cum Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanque unum qui supererat, obiecit elephanto: & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit. Annibal, cum famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis inteligeret, equites misit qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillime amputari Pyrrhi præliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit

tradit primum omniū in circo Claudij Pulchri ædilitate curuli, M. Antonio, A Posthumio coss. anno urbis sexcentesimo quinquagesimoquinto. Itē post annos xx. Lucullorum ædilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoq; altero cōsulatu, dedicatione templi Veneris uictricis, pugnauere in circo uiginti, aut ut quidam tradunt xvij. Getulis ex aduerso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in cateruas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia uoluptati spectantibus erāt in orbem circumacta, uelut arte non furore beluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum sub oculo adactū, in uitalia capitis uenerat. Vniuersi eruptionē tentauere, non sine uexatione populi, circundati clatris ferreis. Qua de causa Cæsar dictator, postea simile spectaculum editurus, euripis harenā circundedit: quos Nero 10 principes sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe misericordiam uulgi inenarrabili habitu quærentes supplicauere, quadam sese lamentatione cōplorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens uniuersus cōsurgeret, dirasq; Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæsari dictatori tertio consulatu eius, uiginti contra pedites quingentos: iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditū, & pari equitū ex aduerso dimicante: postea singuli, principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narrātur clemētia contra minus ualida, ut in grege pecudū occurrētia manu dimoueat, ne quod obterat imprudēs: nec nisi lacessiti noceāt, ideoq; gregatim semper ambulēt, minime ex omnibus soliuagi. Equitatu circum 20 uenti, infirmos aut fessos uulneratos'ue in medium agmen recipiunt: ac uelut imperio ac ratione, per uices subeunt. Capti celerrime mitificantur hordei succo.

Quomodo capiantur. Cap. VIII

CApiuntur autem in India, unum ex domitis agente rectore: qui deprehēsum solitarium, abactum'ue à grege, uerberat ferum: quo fatigato, transcēdit in eum, nec secus ac priorē regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri cōgerunt ramos, moles deuoluūt, aggeres cōstruūt, omniq; ui conanē extrahere. Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in cōuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossisq;, fame domabant. Argumentū erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentiū causa, pedes eorum iaculantur alioquin mollissimos. 30 Troglodytæ cōtermini Aethiopiæ, qui hoc solo uenatu aluntur, arbores propinquas itineri eorū conscēdunt. Inde totius agminis nouissimū speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua apprehendit cauda, pedes stipantur in sinistro fœmine. Ita pendēs alterū poplitem dextra cædit: ac præacuta bipenni hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragēs. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui uiribus iuuenes cōtinēt, alij connixi pari conatu tēdunt, ac prætereuntibus sagittarū uenabula infigunt, mox sanguinis uestigijs sequuntur. Elephantorū generis fœminæ multo pauidiores.

Quomodo domentur. Cap. IX

DOmanē aūt rabidi fame & uerberibus, elephātis alijs admotis, qui tumultuantē catenis coerceāt: & aliās circa coitus maxime efferanē, & stabula Indorū dentib. sternūt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarūq; pecuaria separāt, quæ haud alio modo q; armentorū habent. Domiti militant, & turres armatorū in hostes ferunt, magnaq; ex parte orientis bella cōficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, uulneratiq; & territi retro semper cedunt, haud minore partiū suarum pernicie. Indicū Afri pauent, nec cōtueri audent: nā & maior Indicis magnitudo est. 40

De partu eorum & reliqua natura. Cap. X

DEcem annis gestare in utero uulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius q; semel gignere, plures'ue quàm singulos: uiuere ducenis annis, & quosdā trecenis. Iuuen-

Iuuenta eorũ à ſexageſimo incipit. Gaudent amnibus maxime, & circa fluuios uagãtur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis nõ poſſint. Iidem frigoris impatien tes. Maximum hoc malum, inflationemq́ & profluuium alui, nec alia morborum gene ra ſentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere inuenio: à ſudore au tem facilius adhæreſcere. Et terram ediſſe ijs tabificum eſt, niſi ſæpius mãdant. Deuorãt autem & lapides. Truncos quidem gratiſsimo in cibatu habent. Palmas excelſiores fron te proſternunt, ac ita iacentium abſumunt fructum. Mãdunt ore: ſpirant & bibunt, odo ranturq́ haud improprie appellata manu. Animalium maxime odere murem: & ſi pa bulum in præſepio poſitum attingi ab eo uidêre, faſtidiunt. Cruciatum in potu maximũ ſentiunt hauſta hirudine, quam ſanguiſugã uulgò cœpiſſe appellari aduerto. Hæc ubi in ipſo animæ canali ſe fixit, intolerãdo afficit dolore. Duriſſimum dorſo tergus, uentri molle, ſetarum nullum tegumentum, ne in cauda quidem præſidium abigendo tædio muſcarum (nanq́ id & tanta uaſtitas ſentit) ſed cancellata cutis, & inuitans id genus ani maliũ odore. Ergo cũ extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cancellis, com prehenſas enecant: Hoc ijs pro cauda, iuba, uillo eſt. Dentibus ingens pretium, & deo rum ſimulacris laudatiſsima ex ijs materia. Inuenit luxuria commendationem & aliam, expetit in callo manus uim ſaporis, haud alia de cauſa credo q̃ quia ipſum ebur ſibi mã dere uidetur. Magnitudo dentium uidetur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Aethiopiæ eſt, poſtium uicem in domicilijs præbere: ſe pesq́ in ijs & pecorum ſtabulis pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius tradit, autore Guluſſa regulo

Vbi naſcant̃, & de diſcordia eorũ & draconũ. Cap. XI

ELephãtes fert Africa ultra Syrticas ſolitudines, & in Mauritania: ferũt Aethiopes & Troglodytæ, ut dictum eſt: ſed maximos India, bellãtesq́ cum ijs perpetua diſ cordia dracones, tantæ magnitudinis, ut & ipſos circumflexu facili ambiant, nexuq́ no di præſtringant. Cõmoritur ea dimicatio: uictusq́ corruens, cõplexum elidit pondere.

De ſolertia animalium. Cap XII

MIra animalium pro ſe cuique ſolertia eſt, ut ijs una ſcandendi in tantam altitudi nem difficultas. Draco itaq́ iter ad pabula ſpeculatus, ab excelſa ſe arbore inijcit. Scit ille imparem ſibi luctatum contra nexus. itaq́ arborum aut rupium attritum quæ rit. Cauent hoc dracones, ob idq́ greſſus primum alligant cauda. Reſoluunt illi nodos manu. At hi in ipſa nare caput condunt, pariterq́ ſpiritum præcludunt, & molliſsimas lancinant partes. Iidẽ obuij deprehẽſi, in aduerſos erigunt ſe, oculosq́ maxime petunt. Ita fit ut pleruncq́ cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ diſcordiæ cauſam attulerit, niſi naturæ ſpectaculum, ſibi paria cõponentis? Eſt & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidiſſimum eſſe ſanguinem, ob id æſtu tor rente præcipue à draconibus expeti. Quamobrẽ in amnes merſos inſidiari bibentibus: arctatisq́ illigata manu in aurem morſum defigere: quoniã is tantũ locus defendi non poſſit manu. Dracones eſſe tantos, ut totum ſanguinem capiant. Itaq́ elephantos ab ijs ebibi, ſiccatosq́ concidere: & dracones inebriatos opprimi, commoriq́.

De draconibus. Cap. XIII

GEnerat eos Aethiopia Indicis pares, uicenûm cubitorum. Id modo mirum, unde cri ſtatos Iuba crediderit. Aſachæi uocant̃ Aethiopes, apud quos maxime naſcuntur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinosq́ inter ſe cratium modo implexos, ere ctis capitibus uelificantes ad meliora pabula Arabiæ uehi fluctibus.

De ſerpentibus maximis & bois. Cap. XIIII

MEgaſthenes ſcribit in India ſerpentes in tantam magnitudinem adoleſcere, ut ſoli dos hauriant ceruos taurosq́. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut ſuperuolantes quamuis alte perniciterq́, alites hauſtu raptas abſorbeant. Nota eſt, in punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo imperatore baliſtis tormentisq́, ut oppi

dum

dum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum lõgitudinis. Pellis eius maxillæq; usq; ad bellum Numantinũ durauere Romæ in tẽplo. Faciunt his fidẽ in Italia appellatæ boæ: in tantã amplitudinẽ exeuntes, ut diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomẽ traxere. Cæterorum animalium, quæ modo cõuecta undiq; Italiæ contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulose referre.

De Scythicis animalibus & septentrionalibus. Cap. XV

PAucissima Scythia gignit, inopia fruticũ: pauca cõtermina illi Germania: insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellẽtiq; & ui & uelocitate uros, quibus imperitũ uulgus bubalorũ nomẽ imponit, cũ id gignat Africa, uituli potius ceruiue quadã similitudine. Septentrio fert & equorũ greges ferorum, sicut asinorũ Asia & Africa: præterea alcen, ni proceritas auriũ & ceruicis distinguat, iumento similem, Itẽ notam in Scandinauia insula, nec unq; uisam in hoc orbe, multis tamen narratã, machlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideoq; nõ cubantẽ, sed accliuem arbori in somno, eaq; incisa ad insidias capi, aliâs uelocitatis memoratæ. Labrũ ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendẽs inuoluatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ bonasus uocetur, equina iuba, cætera tauro similẽ, cornibus ita in se inflexis, ut nõ sint utilia pugnæ. quapropter fuga sibi auxiliari, reddentẽ ea fimum interdũ & trium iugerum lõgitudine: cuius cõtactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, cõdito in corporis uaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturue, ingredi: auersisq; falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

De leonibus. Cap. XVI

LEoni præcipua generositas, tunc cum colla armosq; uestiũt iubæ. Id eñ ætate cõtingit è leone conceptis. Quos uero pardi generauere, semper insigni hoc carẽt. Simili modo fœminæ. Magna ijs libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maxime spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantib. se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus, uarie fœminis cuiusq; generis mares aut ui aut uoluptate miscẽte. Vnde etiam uulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africã afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaq; ui consurgit in pœnã. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel aũt ædi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, uulgum credidisse uideo. Aristoteles diuersa tradit, uir quem in ijs magna secuturus in parte præfandum reor: Alexandro Magno rege inflãmato cupidine animalium naturas noscendi, delegataq; hac cõmentatione Aristoteli, summo in omni doctrina uiro, aliquot milia hominum in totius Asiæ Græciæq; tractu parẽre iussa, omnium quos uenatus, aucupia, piscatusq; alebant: quibusq; uiuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid usquam genitũ ignoraretẽ ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctum cum ijs quæ ignorauerat, quæso ut legentes boni cõsulant, in uniuersis rerum naturæ operibus, medioq; clarissimi regum omniũ desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere v. catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere. Informes minimasq; carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres uix ingredi posse, nec nisi bimestrem moueri. In Europa autẽ inter Acheloum tantum & Nestum amnes leones esse, sed longe uiribus præstantiores ijs quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, cõpactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse quàm longo simplicíq; uillo, eos cõtemptores uulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere ut canes: grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, uesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint in mandendo solida deuorare: nec capiẽte aluo, coniectis in fauces unguibus extrahere, ut (si fugiẽdum sit) non in satietatem abeant. Vitam ijs longam docet argumẽto, quod pleriq; dẽtibus defecti reperiãtur. Polybius Aemiliani comes, in senecta hominem appeti ab ijs refert, quoniam ad persequendas feras uires

non

non superant. Tunc obsidere Africæ urbes: eaq́; de causa crucifixos uidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & ubi sæuit, in uiros prius quàm in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectũ peruenire ad eos precum. Captiuam certe Getuliæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausæ dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omniũ generosissimi, cæterisq́; imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusq; uel casu, mulceri alloquijs feras: quippe ubi etiã serpentes extrahi cantu, cogiq́; in pœnam, uerum falsumúe sit, uita non decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorũ aures. Nãq; & has notas generosissimo cuiq; natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientiq́; similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra uerberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni uulnere, siue ungue impresso siue dẽte, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas maxime in periculis deprehenditur: nõ in illo tantummodo, quod spernens tela diu se terrore solo tuetur ac uelut cogi testatur: cooriturq́; non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & uenantium urgente ui, contẽptim restitansq́; cedit in campis, & ubi spectari potest: idem ubi uirgulta syluasq́; penetrauit, acerrimo cursu fertur, uelut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum uero qui tela quidem miserit, sed tamen non uulnerauerit, correptum raptatumq́; sternit, nec uulnerat. Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne uenabula expauescat. Cæterum dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspiciq́; simili modo nolunt. Creditum est à moriente humum mordere, lacrymamq́; leto dari. Atque hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currusq́; inanes, & gallinaceorum cristæ cantusq́; etiam magis terrent, sed maxime ignes. Aegritudinem fastidij tantum sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate. Centum autẽ iubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea dictator fuit, in prætura. Post eum Pompeius Magnus in circo DC. ac in ijs iubatorum CCCXV. Cæsar dictator CCCC. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueisq́; maxime. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Getuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, uix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita ut deuinciatur non repugnans: uidelicet omnis uis constat in oculis. Quo minus mirũ sit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatũ leonem. Iugo subdidit eos, primusq́; Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quod ita uectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiã illarum calamitatũ fuit. Primus autem hominũ leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur: damnatusq́; illo argumento, quoniam nihil non persuasurus uir tam artificis ingenij uidebatur: & male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Sunt uero & fortuita eorũ quoq; clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter uolutante, attonitus pauore, cum refugienti undiq; fera opponeret sese, & uestigia lamberet adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorẽ uulnusq́;, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africã delatus naue, iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuo-

m cato

cato:quoniam tum præcipuus notorum locus est, cum spei nullus est. Neque profugienti cum potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu quo terruerat miseratione quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabatque inedia tum penè in ipsis eius telis suspectantē, ac uelut mutis precibus orantē: dum fortuitu fidens nō est cōtra ferā, multo diutius miraculo quàm metu cessatum est. Degressus tandem euellit præbēti, & quā maxime opus esset accōmodanti. Traduntque quādiu nauis ea in littore steterit retulisse gratiā uenatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος διονύσου appellauere. Miremur postea uestigia hominum intelligi à feris, cum etiam auxilia ab uno animaliū sperent. Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte uis malorum, etiam feras omnia 10 experiri cogit.

De pantheris. Cap. XVII

Aeque memorandum & de panthera tradit Demetrius physicus, iacentē in media uia hominis desiderio, repente apparuisse patri cuiusdā Philini, affectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse regredi, ferā uero circumuolutari non dubie blandientē, seseque conflictantem mœrore, qui etiā in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit nō expauescere, proximum ei curam intendere: secutusque quà trahebat uestem unguium leui iniectu, ut causam doloris intellexit, simulque salutis suæ mercedem, exemit catulos: eaque cum ijs prosequente, usque extra solitudines deductus, læta atque gestiente: ut facile appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare, quod etiā in homine rarum est. Hæc fidem etiā Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia seruatum à dracone narrat. nutrierat eum puer dilectum admodum: pauensque serpentis naturā, & magnitudinē metuēs, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronum insidijs, agnitoque uoce, subuenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ arbitror. Panthera & tigris macularum uarietate propè solæ bestiarum spectātur, cæteris unus ac suus cuiusque generis color est. Leonū tantū in Syria niger. Pantheris in cādido breues macularū oculi. Ferunt odore earum mire sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui tradunt in armo ijs similem lunæ esse maculam, crescentē in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc narias & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaque. Quidam ab ijs pantheras candore solo discernunt, nec adhuc aliam differentiam inueni. Senatusconsultum fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permisitque circensiū gratia importare. Primus autem Scaurus ædilitate sua uarias centum quinquaginta uniuersas misit, dein Pompeius Magnus quadringentas decem, diuus Augustus quadringētas uiginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. IIII. Nonas Maij, theatri Marcelli dedicatiōe, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam: Diuus uero Claudius simul quatuor.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & qñ primū uisa Romæ. Cap. XVIII

Tigrin Hircani & Indi ferunt, animal uelocitatis tremendæ, & maxime cognitæ dum 40 capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiāte rapitur equo quàm maxime pernici, atque in recentem subinde transfertur. At ubi uacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore uestigans. Raptor appropinquante fremitu, abijcit unum ex catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterumque consequitur, & subinde, donec in nauem egresso irrita feritas sæuit in littore. Camelos inter armenta pascit oriens, quorum duo genera, Bactriani & Arabici: differunt, quod illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. Dentiū superiore ordine, ut boues, carent in utroque genere. Omnes autem iumētorum in ijs terris dorso funguntur, atque etiam equitantur in prælijs. Velocitas inter equos,

sed

fed fua cuiq; menfura,ficuti nires. Nec ultrà aſſuetum procedit fpatium, nec plus inſtituto onere recipit. Odium aduerfus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implenturq; cum bibendi occafio eſt, & in præteritum & in futurũ, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtrunq; rabiem & ipfi fentiunt. Caftrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum eſt: fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua fimilitudo in duo transfertur animalia: Nabin Aethiopes uocant, collo fimilem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem diſtiugnentibus, unde appellata camelopardalis, dictatoris Cæfaris Circenfibus ludis primum uifa Romæ. Ex eo fubinde cernitur, 10 aſpectu magis quàm feritate conſpicua: quare etiam ouis feræ nomen inuenit.

De chao & cepho. Cap. XIX

POmpeij Magni primũ ludi oſtenderunt chaum, quẽ Galli rhaphiũ uocabãt, effigie lupi, pardorũ maculis. Iidem ex Aethiopia quas uocant cephos, quarũ pedes poſteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere fimiles. Hoc animal poſtea Roma non uidit.

De rhinocerote. Cap. XX

IIſdem ludis & rhinoceros, unius in nare cornu, qualis fæpe, uifus. Alter hic genitus hoſtis elephanto: cornu ad faxa limato præparat fe pugnæ, in dimicatione aluũ maxime petens, quam fcit eſſe molliorem. Longitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.

De lyncibus, & fphingibus, & crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, 20 leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, mantichora, monocerote, catoblepa, bafilifco. Cap. XXI

LYncas uulgo frequẽtes, & fphingas, fufco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multaq; alia monſtro fimilia: pẽnatos equos & cornibus armatos, quos Pegafos uocant: Crocutas uelut ex cane lupoq; conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusq; deuorata conficientes uentre: Cercopithecos, nigris capitibus, pilo afinino, & difsimiles cęteris uoce: Indicos boues unicornes tricornesq;: Leucrocutam pernicifsimam feram, afini feri magnitudine, cruribus ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melũ, bifulca ungula, ore ad aures uſque refciſſo, dentium locis oſſe perpetuo. Hanc feram humanas uoces tradunt imitari. Apud eofdem & quæ uocatur eale, magnitudine equi fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra uel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua 30 habens, mobilia, quæ alterna in pugna fiſtit, uariatq; infeſta aut obliqua, utcunque ratio monſtrauit. Sed atrocifsimos habet tauros fylueſtres maiores agreſtibus, uelocitate ante omnes, colore fuluos, oculis ceruleis, pilo in cõtrarium uerfo, rictu ad aures dehifcente, iuxta cornua mobilia, tergori duricia filicis, omne refpuens uulnus. Feras omnes uenãtur: ipfi nõ aliter quàm foueis capti, feritate femper intereũt. Apud eofdem nafci Ctefias fcribit, quam mantichoram appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntiũ, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore fanguineo, corpore leonis, cauda fcorpionis modo fpicula infigentẽ: uocis, ut fi mifceatur fiſtulæ & tubæ concentus: uelocitatis magnæ, humani corporis uel præcipue appetentẽ. In India & boues folidis ungulis, unicornes: & fe-40 ram nomine axin, hinnuli pelle, pluribus candidioribusq; maculis, facram Liberi patris. Orfei Indi fimias candentes toto corpore uenantur. Afperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo fimilem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, uno cornu nigro media fronte cubitorum duũm eminente. Hanc feram uiuam negant capi. Apud Heſperios Aethiopas fons eſt Nigris, ut plerique exiſtimauere Nili caput, ut argumenta quæ diximus perfuadẽt. Iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, cæterisq; membris iners, caput tantum prægraue ægre ferens: id deiectum femper in terram, aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius uidere confeſtim expirãtibus. Eadem & bafilifci ferpentis eſt uis. Cyrenaica hunc generat prouincia XII. non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula ut quodã diadema-

te insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici ut reliquæ, corpus impel-
lit, sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices, nō contactos modo, uerū & af-
flatos, exurit herbas, rumpit saxa. Talis uis malo est. Creditum quondam, ex equo occiso
hasta, & per eam subeunte ui, nō equitem modo, sed equū quoq; absumptū. Atq; huic ta
li monstro (sæpe enim enectum concupiuere reges uidere) mustelarum uirus exitio est:
adeo naturæ nihil placuit esse sine pari. Inijciunt eas cauernis, facile cognitis sola tabe. ne
cant illæ simul odore, moriunturq;, & naturæ pugna conficitur.

De lupis. Cap. XXII

SEd in Italia quoque creditur luporum uisus esse noxius: uocemq; homini quem prio-
res contemplentur, adimere ad præsens. Inertes hos paruosq; Africa & Aegyptus 10
gignunt, asperos trucesq; frigidior plaga. Homines in lupos uerti, rursumq; restitui sibi,
falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia quæ fabulosa tot seculis
comperimus. Vnde tamen ista uulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis uersipel-
les habeat, indicabitur. Euanthes inter autores Græciæ nō spretus, tradit Arcadas scribe-
re, ex gente Antæi cuiusdam sorte electum ad stagnum quoddam regionis eius duci, ue-
stituq; in quercu suspenso tranare, aque abire in deserta, transfigurariq; in lupū, & cum
cæteris eiusdem generis congregari per annos IX. Quo in tempore si homine se abstinue
rit, reuerti ad idem stagnum: & cum tranauerit, effigiem recipere, ad pristinū habitum ad-
dito nouem annorum senio. Id quoq; Fabius, eandem recipere uestem. Mirum est, quò
procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaq; 20
Agriopas qui olympionicas scripsit, narrat Demænetum Parrhasium in sacrificio quod
Arcades Ioui Lyceo humana etiam tum hostia faciebant, immolati pueri exta degustas-
se, & in lupum conuertisse: eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugila-
tu, uictoremq; olympia reuersum. Quin & caudæ huius animalis creditur uulgo inesse
amatorium uirus exiguo in uillo, eum'que cū capiatur abijci, nec idem pollere, nisi uiuenti
direptum. Dies quibus coeat, toto anno nō amplius XII. Eundem in fame uesci terra. In-
ter auguria ad dexteram commeantium præciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum om
nium præstantius. Sunt in eo genere qui ceruarij uocantur, qualem è Gallia in Pompeij
Magni harena spectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti, si respexit, obliuio
nem cibi surripere aiunt, digressum'que quærere aliud. 30

De serpentibus. Cap. XXIII

QVod ad serpentes attinet, uulgatum est colores earū plerasq; terras habere in quas
occultētur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula sæpe quadri-
gemina: quorum motu reliquo corpore occultato, sollicitent ad se aues. Geminum caput
amphisbænę, hoc est ad caput & ad caudam, tanquam parum esset uno ore fundi ue-
nenum. Alijs squamas esse, alijs picturas: omnibus exitiale uirus. Iaculum ex arborum ra
mis uibrari: nec pedibus tantum pauendas serpentes, sed & missili uolare tormēto. Colla
aspidum intumescere nullo ictus remedio, præterquam si confestim partes contactæ am
putētur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, uel potius affectus est. Coniuga fermè
uagantur: nec nisi cum compare, uita est: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri ul- 40
tionis cura. Persequitur interfectorem, unum'que eum in quantolibet populi agmine no
titia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus ar-
cetur, aut præceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala an remedia genuerit.
Iam primum hebetes oculos huic malo dedit: eos'que non in fronte ex aduerso cernere,
sed in temporibus: itaq; excitatur, sed sæpius auditu quàm uisu.

De ichneumone. Cap. XXIIII

HAbet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notū est animal hac gloria
maxime, in eadem natum Aegypto. Mergit se limo sæpius, siccatq; sole. Mox ubi
pluribus eodem modo se corijs loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens,
ictus

ictus irritos auersus excipit, donec obliq̃ capite speculatus inuadat in fauces. Nec hoc cõtẽtus, aliud haud mitius debellat aial. De crocodilo, & scinco & hippopotamo. C.xxv

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Vnum hoc animal terrestre linguæ usu caret. Vnũ superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliàs terribile, pectinatim stipante se dentiũ serie. Magnitudine excedit plerumq; duodeuiginti cubita. Parit oua quanta anseres: eaq; extra eum locum semper incubat, prædiuinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et unguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrunq; 10 ratione. Hunc saturum cibo piscium, & semper esculento ore, in littore somno datum, parua auis, quæ trochilos ibi uocatur, rex auium in Italia, inuitat ad hiandum pabuli sui gratia, os primũ eius assultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoq;, ad hanc scabendi dulcedinem quãmaxime hiantes: in qua uoluptate somno pressum cõspicatus ichneumon, per easdem fauces ut telum aliquod immissus, erodit aluũ. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra uenena præcipuus antidotis: item ad inflammandam uirorũ Venerem. Verum in crocodilo maior erat pestis, quàm ut uno esset eius hoste natura cõtenta. Itaque & delphini immeãtes Nilo, quorum dorso tanquã ad hunc usum cultellata inest pinna, abigẽtes eos præda, ac uelut in suo tantum amne regnãtes, alioquin impares uiribus ipsi, astu interimũt. Callent enim in hoc cuncta 20 animalia, sciuntq; non sua modo commoda, uerũ & hostium aduersa: norunt sua tela, norunt occasiones, partesq; dissidentium imbelles. In uentre mollis est tenuisq; cutis crocodilo: ideo se ut territi mergunt delphini, subeuntesq; aluum illa secant spina. Quin & gens hominum est huic beluæ aduersa in ipso Nilo Tentyritæ, ab insula in qua habitat appellata. Mensura eorum parua, sed præsentia animi in hoc tantum usu mira. Terribilis hæc contra fugaces belua est, fugax contra insequentes: sed aduersum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsoq; equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua, dextra ac læua tenentes extrema eius utrinq;, ut frenis in terram agunt captiuos: ac uoce etiam sola territos, cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque uni ei insulæ crocodili non adnatant: olfactuq; eius gene30 ris hominũ, ut Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi uisus: quatuorq; menses hyemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc unum quamdiu uiuat, crescere arbitrantur: uiuit autẽ longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo belua hippopotamus editur: ungulis bifidis quales bubus, dorso equi, & iuba, & hinnitu, rostro resimo, cauda & dentibus aprorũ, aduncis, sed minus noxijs: tergoris ad scuta galeasq; impenetrabilis, præterquam si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus uestigijs, ne quæ reuertenti insidiæ comparentur.

Quis primus Romæ hippopotamum & crocodilos ostendit: & medicinæ ab animalibus repertæ. Cap. XXVI

40 PRimus eum & quinq; crocodilos, Romę ædilitatis suę ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadã medẽdi parte etiam magister extitit. Assidua nanq; satietate obesus exit in littus, recẽtes harundinũ cæsuras perspeculatus: atq; ubi acutissimũ uidet stipitem, imprimens corpus uenam quandam in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidũ aliàs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

Quæ animalia quas herbas ostenderũt, cerui, lacerti, hirundines, testudines: mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, ursi, palumbes, columbæ, grues, coruus. Cap. XXVII

SImile quiddã & uolucris in eadem Aegypto monstrauit, quæ uocatur ibis: rostri aduncitate per eam partẽ se perluens, qua reddi ciborũ onera maxime salubre est. Nec

hæc sola à mutis animalibus reperta sunt, usui futura & homini. Dictamū herbā extrahendis sagittis cerui monstrauere, percussi eo telo, pastuq́ eius herbę eiecto. Idē percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentium ictus præcipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, uulnerati refouent. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines monstrauere, uexatis pullorum oculis illa medentes. Testudo cunilæ, quam bubulam uocant, pastu uires contra serpentes refouet: Mustela ruta, in murium uenatu cum ijs dimicatione conserta: Ciconia origano. Edera apri in morbis sibi medentur, & cancros uescendo, maxime mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidusq́ uernat. Exuit autem à capite primum, nec celerius quàm uno die ac nocte replicans, ut extra fiat membranæ quod fuerat intus. Idem hyberna latebra uisu obscurato, marathro herbæ sese affricans, oculos inungit ac refouet: si uero squamæ obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco uernā nauseam syluestris lactucæ succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito (uenenum id est) barbari uenantur: Occupat ilico fauces earum angor, quare pardalianches id uenenum appellauere quidam. At fera cōtra hæc excrementis hominis sibi medetur: & aliâs tam auida eorum, ut à pastoribus ex industria in aliquo uase suspensa altius quàm ut queat saltu attingere, iaculando se appetendoq́ deficiat, & postremo expiret: alioqui uiuacitatis adeo lentæ, ut eiectis interaneis pugnet. Elephas chamæleonte cōcolori frondi deuorato, occurrit oleastro huic ueneno suo. Vrsi cum mandragorę mala gustauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare uenenatis pabulis resistit. Palumbes, graculi, merulę, perdices, lauri folio annuum fastidiū purgant: colūbæ, turtures, & gallinacei, herba quæ uocatur helxine: anates, anseres, cęteræq́ aquaticę herba siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso chamęleonte, qui etiam uictori nocet, lauro infectum uirus extinguit.

Prognostica animalium. Cap. XXVIII

Millia præterea, utpote cū plurimis animalibus eadem natura rerū, cœli quoq́ obseruationē, & uentorū, imbriū, tempestatū præsagia, alijs alia dederit: quod persequi immensum est, æque scilicet, q̃ reliquam cum singulis hominū societatem. Siquidem & pericula pręmonent, nō fibris modo extisq́, circa quod magna mortalium portio hęret, sed alia quadam significatione. Ruinis imminentibus musculi pręmigrāt, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artē fecere, apud Romanos & sacerdotum collegium uel maxime solenne est. In Thracia locis rigentibus & uulpes, animal alioqui solerti auditu, amnes gelatos lacusq́ non nisi ad pastus ituræ redituræq́ transeunt. Obseruatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelus.

Ciuitates & gentes à minutis animalibus deletæ. Cap. XXIX

Nec minus clara exitij documenta sunt etiam ex cōtemnendis animalibus. M. Varro autor est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia: ab ranis ciuitatē in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladū insula incolas à muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas late deserta regio est, à scorpionibus & solpugis gente sublata: Et à scolopēdris abactos Trerienses, autor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

De hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. Cap. XXX

Hyænis utranq́ esse naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare uulgus credit, Aristoteles negat. Collum & iuba continuitate spinę porrigitur, flectiq́ nisi circumactu totius corporis nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maxime sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nomenq́ alicuius addiscere, quem euocatum foras laceret. Item uomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes, quos inuadat. Ab uno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminam raro capi. Oculis mille esse uarietates, colorumq́ mutationes. Præterea umbræ

bræ eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustrauerit, in uestigio hærere. Huius generis coitu leæna Aethiopica parit crocutã, similiter uoces imitantem hominum pecorumq;. Acies ei perpetua in utraq; parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari & mantichoram in Aethiopia, autor est Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quę & asinorum syluestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt: morsuq; natos mares castrant. Contra grauidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentq; copia libidinis. Easdem partes sibiipsi Pontici amputãt
10 fibri, periculo urgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id uocant medici: aliâs animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina ut ferro cædit: hominis parte comprehensa, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. Cauda piscium ijs, cætera species lutræ. Vtrunq; aquaticum, utriq; mollior pluma pilus.

De ranis, & uitulis marinis, & stellionibus. Cap. xxxi

RAnæ quoq; rubetæ, quarũ & in terra & in humore uita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere à pastu dicũtur, uenena tantũ semper sibi reseruantes. Similis & uitulo marino uictus, in mari ac terra: simile fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamenta utile: Item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus autor est, angues eo modo & stelliones senectutem exuere,
20 eamq; protinus deuorare, prę̃ripientes comitiali morbo remedia. Eosdẽ mortiferi in Gręcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

De ceruis. Cap. xxxii

CEruis quoq; est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Vrgente ui canum, ultro confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cauẽt, humanis uestigijs tritas, quàm secreta ac feris oportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferũt partus, interdũ & geminos. A cõceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæuiunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorũ nigrescunt, donec aliquãdo abluant imbres. Fœminæ autẽ ante partũ purgantur herba quadã, quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pa
30 stæ redeunt ad fœtũ: illis primos uolunt succos, quacunq; de causa. Aeditos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltumq; demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis, auide petunt pabula. Vbi se præpingues senserefe, latebras quærunt, fatentes incõmodum pondus: Et aliàs semper in fuga acquiescunt, stantesq; respiciunt, cum propè uentum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu leui rumpatur intus. Fugiũt autem latratu canum audito secunda semper aura, ut uestigia cũ ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali & cantu: cum erexere aures, acerrimi auditus: cum remisere, surdi. Cætero animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: in tantũ, ut equo aut bucula accedente propius, hominem iuxta uenantẽ non cernant, aut si cernant, arcum ipsum sagittasq; mirentur. Maria tranant gre
40 gatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentiũ clunibus, uicibusq; ad terga redeuntes. Hoc maxime notatur à Cilicia Cyprũ traijcientibus. Nec uident terras, sed in odore earum natant. Cornua mares habent, soliq; animaliũ omnibus annis stato ueris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quàm maxime inuia petunt. Latẽt amissis uelut inermes, sed & hi bono suo inuidentes. Dextrũ cornu negant inueniri, ceu medicamẽto aliquo præditũ. Idq; mirabilius fatendum est, cũ & in uiuarijs mutent omnibus annis. defodi ab ijs putant. Accensis autem utrislibet, odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoq; ætatis in illis gerunt, singulos annis adijcientibus ramos usq; ad sexennes. ab eo tempore similia reuiuiscunt: nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos

alioquin ante frontẽ prominere foliros iunioribus. Non decidunt castratis cornua nec na ſcuntur. erumpunt autem renaſcentibus tuberibus primo aridæ cutis ſimilia. eadem teneris increſcunt ferulis arundineas in paniculas, molli plumata lanugine. quàm diu carent ijs, noctibus procedunt ad pabula: increſcentia ſolis napore durant, ad arbores ſubinde experiẽtes: ubi placuerit robur, in aperta prodeũt. Captiq́; iam ſunt, edera in cornibus uiridante, ex attritu arborum, ut in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuiſſe traditur Q. Sertorij ceruã, quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat. Et ijs eſt cum ſerpente pugna. Veſtigant cauernas, nariumq́; ſpiritu extrahũt renitentes. Ideo ſingulare abigẽdis ſerpẽtibus, odor aduſto cerui no cornu. Cõtra morſus uero præcipuũ remediũ ex coagulo hinuli in matris utero occiſi. uita ceruis in confeſſo longa, poſt c. annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obeſitate. Febrium morbos non ſentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quaſdam nos principes fœminas ſcimus omnibus diebus matutinis carnem eam deguſtare ſolitas, longo æuo caruiſſe febribus: quod ita demum exiſtimant ratum, ſi uulnere uno interierit.

De tragelapho, & chamæleonte. Cap. XXXIII

EST eadem ſpecie, barba tantum & armorũ uillo diſtans, quem tragelaphon uocant, nõ alibi quàm iuxta Phaſin amnẽ naſcens. Ceruos Africa propemodum ſola nõ gignit. At chamæleontẽ & ipſa, quanquam frequentiorẽ Indię. Figura & magnitudo erat lacerti, niſi crura eſſent recta & excelſiora. Latera uẽtri iungũtur ut piſcibus, & ſpina ſimili modo. Eminet roſtrum, ut in paruo haud abſimile ſuillo: cauda prælonga in tenuitatem deſinẽs, & implicans ſe uiperinis orbibus: ungues adunci, motus tardior, ut teſtudini: corpus aſperum, ceu crocodilo: oculi in receſſu cauo, tenui diſcrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquam eos operit: nec pupillæ motu, ſed totius oculi nerſione circumſpicit. Ipſe celſus hianti ſemper ore, ſolus animaliũ nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat nanque eum ſubinde, & oculis & cauda, & toto corpore: redditq́; ſemper quemcunq́; proxime attingit, præter rubrum candidumq́;. Defuncto pallor eſt. Caro in capite & maxillis, & ad commiſſuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: ſanguis in corde, & circa oculos tantum: uiſcera ſine ſplene. Hybernis menſibus latet ut lacerta.

De tarando & lycaone & thoe. Cap. XXXIIII

MVtat colores Scytharũ tarandus, nec aliud ex ijs quæ pilo ueſtiuntur, niſi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoes, luporũ id genus eſt procerius lõgitudine, breuitate crurũ diſſimile, uelox ſaltu, uenatu uiuens, innocuũ homini, habitum nõ colorem mutãt, per hyemes hirti, æſtate nudi. Tarando magnitudo quæ boui, caput maius ceruino, nec abſimile: cornua ramoſa, ungulæ bifidę, uillus magnitudine urſorũ. Sed cum libuit ſui coloris eſſe, aſini ſimilis eſt. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omniũ arborum, fruticum florum, locorumq́; reddit metuens, in quibus latet, ideoq́; raro capitur. Mirum eſſet habitum corpore tam multiplicem dari, mirabilius & uillo.

De hyſtrice. Cap. XXXV

HYſtrices generat India & Africa ſpina cõtectas, ac herinaceorũ genere: ſed hyſtrici longiores aculei, & cum intendit cutẽ, miſſiles. Ora urgentiũ figit canũ, & paulo longius iaculatur. Hybernis aũt ſe menſibus condit: quæ natura multis, & ante omnia urſis.

De urſis & fœtibus eorum. Cap. XXXVI

EOrum coitus hyemis initio: nec uulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus cõplexiſq́;. Deinde ſeceſſus in ſpecus ſeparatim, in quibus pariunt trigeſimo die, ac plurimũ quinos. Hi ſunt cãdida informiſq́; caro, paulo muribus maior, ſine oculis, ſine pilo: ungues tantum prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquã rarius quàm parientem uidere urſam. Ideo mares quadragenis diebus latẽt, fœminæ quaternis menſi-

mensibus. Specus si nō habuere, ramorum fruticumq́ cōgerie ædificant, impenetrabiles imbribus, molliq́ fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, ut ne uulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum ueterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contraq́ defluuium capilli tenaces. Ab ijs diebus residunt, ac priorum pedum suctu uiuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, non alio incubitu quàm oua uolucres. Mirum dictu, credit Theophrastus per id tempus coctas quoq́ ursorum carnes, si asseruentur, increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedūt uere, sed mares præpingues: cuius rei causa non 10 prompta est: quippe nec somno quidem saginatis præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis deuorant, circa surculos cum dentiunt prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebro: qua maxime causa fauos expetunt, ut conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum urso caput, quod leoni fortissimum: ideo urgente ui, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena colapho infracto exanimantur. Cerebro ueneficium inesse Hispaniæ credunt, occisorumq́ in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem auersi derepunt. Tauros, ex ore cornibusq́ eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior. Annalibus nota- 20 tum est, M. Pisone, M. Messala c o s s. ad XIIII. kaleñ. Octobr. Domitiū Aenobarbum ædilem curulē ursos Numidicos c. & totidem uenatores Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursos non gigni constet.

De muribus Ponticis, & alpinis, & herinaceis. Cap. XXXVII

CONduntur hyeme & Pontici mures, hi duntaxat albi: quorum palatum in gustu sagacissimum, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & alpini, quibus magnitudo melium est: sed hi pabulo ante in specus conuecto, cum quidam narrent alternos marem ac fœminam supra se complexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, inuicem detrahi ad specum: ideoq́ illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares & in Aegypto: similiterq́ residūt in clunes, & binis pedibus gradiūtur, prioribusq́ 30 ut manibus utuntur. Præparant hyemi & herinacei cibos: ac uolutati supra iacentia poma affixa spinis, unum non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile, præsagiunt. Vbi uero sensere uenantem, contracto ore pedibusq́, ac parte omni inferiore, qua raram & innocuam habent lanuginem, confluunt in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione uero, urinam ex se reddunt tabificam tergori suo spinisq́ noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem exinanita prius urina uenari, ars est. Et tum præcipua dos tergori, aliâs corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si uiuat subtractus fuga: ob id non nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odere suum ueneficium, ita parcentes sibi terminumq́ supremum opperientes, ut fermè ante captiui- 40 tas occupet. Calidæ postea aquæ aspersu resoluitur pila: apprehensusq́ pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter nō est occidere & tergori parcere. Ipsum animal non uerentur pleriq́ dicere uitæ hominum superuacuum esse, si nō sint illi aculei, frustra uellerum mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliuntur uestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nulloq́ non principe adito querimonijs prouincialibus.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. Cap. XXXVIII

VRinæ & è duobus alijs animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus uocari paruū, nec alibi nascens quàm ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa uis, ac cæteris quadrupedum imperitās, ilico expiret. Ergo corpus eius adustū aspergunt alijs carnibus

polentę

polentę modo, insidiantes feræ, necantq; etiã cinere. Tam contraria est pestis. Haud im/merito igitur odit leo, uisumq; frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà urinam spar/git prudẽs, hanc quoq; leoni exitialem. Lyncũ humor ita redditus ubi gignũtur, glaciatur arescitúe in gemmas carbũculis similes, & igneo colore fulgẽtes, lyncuriũ uocatas, atq; ob id succino à plerisq; ita generari prodito. Nouere hoc sciuntq; lynces, & inuidentes urinã terra operiunt, eoq; celerius solidatur illa. Alia solertia in metu melibus, sufflatæ cutis di/stentu ictus hominũ & morsus canum arcẽt. Præuident tempestatẽ & sciuri: obturãtisq; quà spiraturus est uentus cauernis, ex alia parte aperiũt fores: de cætero ipsis uillosior cau/da pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

De uipera, cochleis, & lacertis. Cap. XXXIX 10

Serpentium uipera sola terra dicitur condi, cæterę arborum aut saxorum cauis. Et aliàs uel annua fame durant, algore modo dempto. Omnia secessus tempore ueneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidẽ iterum & æstatibus, adhærentes maxime saxis: ut etiam iniuria resupinatæ auulsæq;, nõ tamen exeant. In Balearibus uero insulis ca uaticæ appellatæ, nõ prorepunt è cauis terræ: neq; herba uiuũt, sed uuæ modo inter se co hærent. Est & aliud genus minus uulgare, adhærente operculo eiusdem testę se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantum alpes quondam effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamẽ laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicis/simum genus cochleis, negantur semestrem uitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: in Indiæ uero Nysa monte xxiiii. in longitudine pedum, colore fului aut punicei, aut cerulei. 20

De canibus. Cap. XL

Ex his quoq; animalibus quæ nobiscum degunt multa sunt cognitu digna, fidelissi/múq; ante omnia homini canis atq; equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectumq; plagis à corpore non recessisse, uolucres & feras abi/gentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percussorem domini, laniatu & latra/tu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere præ/liati contra resistentes. Propter bella Colophonii, itemque Castabalenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquam detrectantes. Hæc erant fi/dissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendère Cimbris cæsis domus eo/rum plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaq; 30 consumptus est. Is uero cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi ro/go iniecit se flammæ: similiterq; Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore eius Consingi la/cerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Ce/sellium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cum aduesperauisset, canis à grassatore defendit: Item Cælium senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec prius ille uulneratus est quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo a/ctis populi Romani testatum, Appio Iunio & P. Silio COSS. cum animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filii, in T. Sabinum & seruitia eius, unius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, abiecto in gradibus gemoniis mœstos e/ 40 dentem ululatus, magna populi Romani corona circumstante: ex qua cum quidam ei ci/bum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idem cadauere in Tiberim abiecto su/stentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem. Soli dominum no/uere: & ignotum quoque, si repente ueniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli uocem do/mesticam agnoscunt. Itinera quamuis longa meminere. Nec ulli præter hominem me/moria maior. Impetus eorum & sæuitia mitigatur ab homine considente humi. Plurima alia in his quotidie uita inuenit. Sed in uenatu solertia & sagacitas pręcipua est. Scruta/tur uestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua uisa quàm silens & occulta, quàm significans demõstratio est, cauda primum, deinde rostro.

Ergo

Ergo etiam senecta fessos cæcosq; ac debiles sinu ferunt, uentos & odorem captantes, prodentesq; rostro cubilia. E tigribus eos Indi uolunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni, tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in uenatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis unum: cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptu immobili iacente. Eaq; segnitie tanti corporis offensus
10 Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nunciauit hoc fama regi. Itaq; alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri uellet, sed in leone elephantoúe. duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemq; fractum protinus uidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus uillis, ingenti primum latratu intonuit: mox ingruit assultans, contraq; beluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione qua maxime opus esset infestans atq; euitans, donec assidua rotatum uertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt uterum sexagenis diebus. Gignũt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem uisum accipiunt, non tamen unquam ultra uicesimumprimum diem, nec ante septi-
20 mum. Quidam tradunt, si unus gignatur nono die cernere: si gemini, decimo. Idemq; in singulos adijci, totidemq; esse tarditatis ad lucẽ dies. Et ab ea quæ fœmina sit ex primipara genita faunos cerni. Optimus in fœtu, qui nouissime cernere incipit, aut quẽ primum fert in cubile fœta. Rabies canum sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per XXX eos dies, gallinaceo maxime fimo mixto canum cibis: aut si præuenerit morbus, ueratro.

Ad canis rabidi morsum. Cap. XLI

AD morsum uero, unicũ remedium oraculo quodam nuper repertũ, radix syluestris rosæ quæ cynorhoda appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die quàm sit natus, castretur morsu cauda, summusq; eius articulus auferatur, sequenti neruo exem-
30 pto, nec canes rabidos fieri. Canem locutum in prodigijs (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cum pulsus est regno Tarquinius.

De natura equorum. Cap. XLII

EIdem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum uocarũt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum, etiam tum puero capto eius decore. Neminem hic alium quàm Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alios passim reijciens. idem in prælijs memoratæ cuiusdam perhibetur operæ, Thebarũ oppugnatione uulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa præterea eiusdem modi, propter quę rex defuncto ei duxit exequias: urbẽq; tumulo circũdedit nomine eius. Nec Cæsaris
40 dictatoris quenquã alium recepisse dorso equus traditur, idemq; humanis similes pedes priores habuisse: hac effigie locatus ante Veneris genitricis ædẽ. Fecit & diuus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti cõplurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum à Semiramide usq; ad coitum, Iuba autor est. Scythæ quidem equitatus & equorũ gloria strepunt. Occiso deniq; ipsorum regulo ex prouocatione dimicante, hostem cum uictor ad spoliandum uenisset, ab equo eius ictibus morsuq; confectum. Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petijsse prærupta, atq; exanimatum. Equæ eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam inuenimus. Nanq; & cognationum intellectus in ijs est: itaque in grege prioris anni sorore libentius etiam quàm matre equa comitatur. Docilitas tanta est,

ut uni

ut uniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lachrymasq; interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus eius inedia uitam finiuit. Philarchus refert Centaretum è Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo eius conscendisse ouanté. At illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatumq; unà. Philistus à Dionysio relictum in cœno hærentem, ut sese euellisset, secutum uestigia domini, examine apum iubę inhærente: eoq; ostento tyrannidem à Dionysio occupatam. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes, obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuq; inuitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris secularium ludorũ circensibus excusso in carceribus auriga, albati equi palmã occupauere, primatum obtinuere, opposita effundentes, omnia, quę contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente, facientes: cum puderet hominum artes ab equis uinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeis circensibus excusso auriga, ita ut si staret in Capitolium cucurrisse equos, sedemq; ter lustrasse: maximum uero, eodem peruenisse ab Veijs cum palma & corona, effuso Ratumena, qui ibi uicerat: unde postea nomen portæ est. Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, exiguum tantum potum impartientes: atq; ita per centena milia & quinquaginta continuo cursu euntibus insidenr. Viuunt annis quidam quinquagenis: fœminæ minore spatio: eædem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio uate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito, & ferè inter omnes constare uideo. Diuersa autem circo ratio quæritur. Itaq; cum bimi in alio subigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus uerno ęquinoctio bimo utrinq; uulgaris, sed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres, utpote cum à circo post uicesimum annum mittantur ad sobolem reparandam. Et ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas, qua de causa per interualla admissuræ dantur, nec tamen quindecim initus eiusdem anni ualet tolerare. Equarum libido exinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuaginta quinque annis proditur. In hoc genere grauida stans parit, prætereq; cæteras fœtum diligit. Et sanè equis amoris innasci ueneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim ædito partu deuorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti, reliquæ fœtæ educanr orbum. Terram attingere ore triduo proximo quàm sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythę per bella fœminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant. Constat in Lusitania circa Olyssiponẽ oppidum & Tagum amnem, equas fauonio flante obuersas animalem cõcipere spiritum, idq; partum fieri, & gigni pernicissimum ita, sed triennium uitæ non excedere. In eadem Hispania Gallaica gens, & Asturica, equini generis, quos thieldones uocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quibus non uulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: unde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè qui homini morbi, prætereq; uesicæ cõuersio, sicut omnibus in genere ueterino.

De asinis. Cap. XLIII

Asinum cccc nummũm emptum Q. Axio senatori, autor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animaliũ uicto: opera sine dubio geruli mirifica, arando quoq;, sed mularũ maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maxime impatiens, ideo nõ generatur in Ponto:

nec

nec æquinoctio uerno,ut cætera pecua,admittit̃,sed solstitio Mares in remissione operis deteriores. Partus à tricesimo mẽse ocyssimus, sed à trimatu legitimus:totidẽ quot equæ & eisdem mensibus,& simili modo. Sed incontinẽs uterus urinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum uerberibus à coitu.Raro geminos parit: paritura lucem fugit, & tenebras quærit,ne cõspiciatur ab homine. Gignit tota uita, quæ est ei ad trigesimũ annum. Partus charitas summa,sed aquarũ tædium maius. Per ignes ad fœtus tẽdunt. Eædem, si riuus minimus intersit,horrent ita,ut pedes omnino caueant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, qui sunt in pecuarijs, atque ita ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes transeunt, per raritatem eorum translucentibus fluuijs. Mirumq́ dictu,sitiunt: & si immutentur aquæ , ut bibant cogendæ exorandæ'ue sunt. Nec nisi spatiosa incubitant laxitate. Varia nanq́ somnio uisa cõcipiunt,ictu pedũ crebro : qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiæ claudicatẽ ilico affert. Quæstus ex ijs opima prædia exuperat. Notum est,in Celtiberia singulas quadragenis milibus nummorũ enixas. Ad mularum maxime partus,aurium referre in his et palpebrarũ pilos aiunt. Quamuis enim unicolor reliquo corpore,totidẽ tamẽ colores quot ibi fuere,reddit. Pullos earũ epulari Mœcenas instituit, multũ eo tẽpore prælatos onagris:post eũ interijt autoritas saporis. Asino moriente uiso,celerrime id genus deficit.

De mulis. Cap XLIIII

EX asino & equa mulus gignitur mense XII.animal uiribus in labores eximium. Ad tales partus equas neq́ quadrimis minores,neq́ decẽnibus maiores legũt: arceriq́ utrunq́ genus ab altero narrant, nisi in infantia eius generis quod ineant lacte hausto: quapropter surreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarum'ue equuleos admouent. Gignitur autem mula ex equo & asina, sed effrenis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia esse uetulis. Conceptum ex equo, secutus asini coitus,abortu perimit:non item ex asino equi. Fœminas à partu optime septimo die impleri obseruatũ est, mares fatigatos melius implere. Quæ non prius q̃ dentes, quos pullinos appellant,iaciat,conceperit,sterilis intelligitur,& quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asina genitos mares, hinulos antiqui uocabant:contraq́ mulos,quos asini & equę generarent. Obseruatum, è duobus diuersis generibus nata,tertij generis fieri,& neutri parentum esse similia: eaq́ ipsa quæ sunt ita nata,non gignere,in omni animalium genere: Idcirco mulas nõ parere. Est in annalibus nostris peperisse sæpe, uerũ prodigij loco habitũ. Theophrastus uulgo parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur uini crebriore potu. In plurimũ Græcorũ est monumẽtis,cum equa muli coitu natũ, quẽ uocauerint hinnũ, id est, paruũ mulum. Generanẽ ex equa & onagris mansuefactis mulæ ueloces in cursũ, duritia eximia pedũ, uerũ strigoso corpore,indomito animo, sed generoso. Onagro & asina genitus omẽs antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia pręcipui. Pullis eorum ceu præstantibus sapore,Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum LXXX. annis uixisse, Atheniensium monumentis apparet. Eo gauisi cum templum in arce facerent,quod derelictus senecta,cadentia iumenta comitatu nisuq́ exhortaretur,decretum fecere quo caueretur , ne frumentarij negociatores ab incerniculis eum arcerent.

De bubus. Cap. XLV

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur,cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis laus maxima, à Pyrrhi(ut ferũt)iam inde regis cura. Id consecutus est,non ante quadrimatũ ad partus uocãdo. Prægrãdes itaq́ fuere,& hodieq́ reliquiæ stirpium durant, At nunc anniculæ ad fœcunditatẽ poscũtur, tolerantius tamen bimæ. Tauri generationem quadrimi implent,& singulis denæ eodem anno tradũtur. Si aũt post coitũ ad dextrã partem abeãt tauri,generatos mares esse, si in læuam fœminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ si forte errauit, uigesimo post die marem fœmina repetit. Pariunt mense decimo quicquid ante genitũ inutile est: Sũt autores,ipso complente decimũ mensem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus à delphini exor-

tu ad pridie nonas Ianuarij diebus xxx. aliquibus & autumno: gentibus quidem quæ lacte uiuunt ita dispensatus, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius quàm bis die ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur, apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis longissima, maribus xx. Robur in quinatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in uiscera adigat. Nō degeneres existimādi etiā minus laudato aspectu. Plurimum lactis alpinis, quibus minimum corporis, plurimū laboris, capite non ceruice iunctis. Syriacis non sunt palearia sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi uisu, tubere super armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cætero nigri coloris candidi'ue, ad laborem damnātur. Tauris minora quàm bubus cornua, tenuioraq́;. Domitura boum in trimatu, postea sera: antè præmatura. Optime cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agriq́; culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, ut sit inter exempla damnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderit bouē, actusq́; in exilium tanquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota cōminatio prioribus in pedibus stat, ira gliscente alternos replicans, spargénsq́; in altum harenam, & solius animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumq́; resurgere, modo iacētes ex humo tolli, bigarumq́; etiam cursu citato uelut aurigas insistere. Thessalorum gentis inuentū est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare: primus id spectaculū dedit Romæ Cæsar dictator. Hinc uictimæ opimæ & lautissima deorū placatio. Huic tantum animali omnium quibus procerior cauda non statim nato consumatæ, ut cæteris, mensuræ crescit uni, donec ad uestigia ima perueniat. Quamobrem uictimarum probatio in uitulo, ut articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoq́; notatum, uitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec claudicantem: nec aliena hostia deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigijs priscorū, bouem locutum: Quo nunciato, senatum sub dio haberi solitum.

De Api boue. Cap. XLVI

BOs in Aegypto etiā numinis uice colitur, Apim uocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus lunæ crescere incipiētis. Nodus sub lingua, quē cantharum appellant. Non est fas eum certos uitæ excedere annos, mersumq́; in sacerdotū fonte enecāt, quæsituri luctu alium quē substituāt, & donec inuenerint mœrent, derasis etiā capitibus: nec tamen unq́; diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ uocant thalamos, auguria populorū. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multo post extincti. Cætero secretus, cum se proripuit in cœtus incedit summoto lictorum, grexq́; puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere uidetur, & adorari uelle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam alijs: semperq́; eodem die & inueniri eam & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura uocant Phialam, omnibus annis ibi auream pateram argenteamq́; mergentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirumq́; neminem per eos à crocodilis attingi: octano post horam diei sextā redire beluæ feritatem.

De natura pecorum, & generatione eorum. Cap. XLVII

MAgna & pecori gratia, uel in placamentis deorum, uel in usu uellerum. Vt boues uictum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinq́; ad nouenos annos, quibusdam & ad decimum. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus ad Arcturi occasum, id est à tertio Idus Maias ad aquilæ occasum, x. calendas

lendas Aug. Gerunt partum diebus CL. Postea concepti inualidi. Cordos uocabãt antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferũt uernis, quoniam magis interfit ante folftitiũ, q̃ ante brumam firmos effe, folumq; hoc animal utiliter bruma nafci. Arieti naturale agnas faftidire, fenectã ouiũ confectari: & ipfe fenecta melior, illis quoq; utilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurẽ terebrato. Dextro tefte præligato fœminas generat, læuo mares. Tonitrus folitarijs ouibus abortus inferunt. Remediũ eft congregare eas ut cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares cõcipi dicunt, auftri fœminas: atq; in eo genere arietũ maxime fpectantur ora: quia cuius coloris fub lingua habuere uenas, eius & lanitium eft in fœtu, uariumq; fi plures fuere, & mutatio aquarum potusq; uariat. Ouium fumma genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in pafcuo delicatius, quippe cum tectum rubis uefcatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

De generibus lanarum & ueftium. Cap. XLVIII

LAna aũt laudatifsima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertiũ locum Milefiæ oues obtinent. Apulæ breues uillo, nec nifi penulis celebres. Circa Tarentum Canufiumq; fummã nobilitatem habent. In Afia uero eodem genere Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra cẽtenos nummos ad hoc æui excefsit ulla. Oues nõ ubiq; tondentur. Durat quibufdã in locis uellendi mos. Colorum plura genera, quippe cum defint etiã nomina eis, quas natiuas appellant, aliquot modis. Hifpania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes cani: Afia rutili, quas Erythreas uocant: item Bætica: Canufium fului: Tarentum & fuæ pulliginis. Succidis omnibus ufus medicatus. Iftriæ Liburniæq; pilo propior quàm lanæ, pexis aliena ueftibus, & quam fola ars fcutulato textu commendat in Lufitania. Similis circa Pifcenas prouinciæ Narbonenfis: fimilis & in Aegypto, ex qua ueftis detrita ufu tingitur, rurfusq; æuo durat. Eft & hirtę pilo craffo in tapetis antiquiffima gratia: iam certe prifcos ijs ufos, Homerus autor eft. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per fe coactæ ueftem faciunt: & fi addatur acetum, etiam ferro refiftunt: imò uero etiã ignibus, nouifsimo fui purgamento: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti ufum ueniunt, Galliarum, ut arbitror, inuento: certe Gallicis hodie nominibus difcernitur, nec facile dixerim qua id ætate cœperit. antiquis enim torus ẽ ftramento erat, qualiter etiam nunc in caftris gaufape. Patris mei memoria cœpere amphimalla noftra, ficut uillofa etiam uentralia. Nam tunica lati claui in modum gaufape texi nunc primum incœpit. Lanarũ nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarũ infectu fuis locis dicemus, in conchylijs marinis, aut herbarum natura. Lanam cum colo & fufo Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia uocata eft, in templo Sangi duraffe, prodente fe, autor eft M. Varro: factamq; ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat ufus. Inde factum ut nubentes uirgines comitaretur colus compta & fufus cum ftamine. Ea prima texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tyroni induuntur nouæq; nuptæ. Vndulata ueftis primo ẽ lauifsimis fuit, inde foriculata defluxit. Togas rafas Phrygianasq;, diui Augufti nouifsimis tẽporibus cœpiffe, fcribit Feneftella. Crebræ papaueratæ antiquiorẽ habent originem, iam fub Lucilio poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud Hetrufcos originem inueni. Trabeis ufos accipio reges. Pictas ueftes iam apud Homerum fuiffe, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerũt, ideoq; phrygiones appellati funt. Aurum intexere in eadẽ Afia inuenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. Colores diuerfos picturę intexere Babylon maxime celebrauit, & nomẽ impofuit. Plurimis uero licijs texere, quę polymita appellant, Alexandria inftituit: fcutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica feftertium octingentis milibus uæniffe iam tunc, pofuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies feftertio nuper ftetere. Seruij Tullij prætextę, quibus fignum Fortunę ab eo dicatę coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirumq; fuit nec defluxiffe eas, nec teredinum iniurias fenfiffe annis DLX.

Vidimus iam & uiuentiũ uellera,purpura,cocco,conchylio,sesquilibris infecta, uelut illa sic nasci cogente luxuria. In ipsa oue satis generositatis ostenditur breuitate crurũ, uētris uestitu:quibus nudus esset,apicas uocabāt,damnabātq́.Syrię cubitales ouiũ caudę, plurimumq́ in ea parte lanicij. Castrari agnos nisi quinquemestres, præmaturũ existimāt.

De musmone. Cap. XLIX

EST & in Hispania,sed maxime Corsica,nō maxime absimile pecori, genus musmonum, caprino uillo q̄ pecoris uelleri propius. Quorũ è genere & ouibus natos prisci umbros uocauerunt. Infirmissimũ pecori caput: quamobrem auersum à sole pasci cogendum. Quàm stultissima animaliũ lanata. Quà timuere ingredi,unum cornu raptum sequuntur. Vita longissima anni X. in Aethiopia XIII. Capris eodem loco XI. in reliquo orbe plurimum octoni. Vtrunq́ genus intra quartum coitum impletur.

De capris,& generatione earum. Cap. L

CApræ pariunt & quaternos,sed raro admodũ. Ferũt quinq́ mensibus ut oues. Capræ pinguitudine sterilescũt. Trimæ minus utiliter generāt, & in senecta,nec ultra quadrienniũ. Incipiunt septimo mēse,adhuc lactantes. Mutilum in utroq́ sexu utilius. Primus in die coitus non impleι,sequēs efficacior,ac deinde. Cōcipiunt nouembri mense, ut martio pariant turgescentibus uirgultis,aliquādo anniculæ, semper bimæ, in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci puncto sanguine exonerat,caper rubi. Solertiã eius animalis Mutianus uisam sibi prodidit in ponte prætenui,duabus obuijs è diuerso:cum circumactũ angustię nō caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca,torrente rapido minaciter subterfluente, alterã decubuisse,atq́ ita alterã proculcatæ supergressam. Mares q̄ maxime simos, longis auriculis infractis,armis q̄ uillosissimis probāt. Fœminarum generositatis insigne,laciniæ corporibus è ceruice binæ depēdentes. Nō omnibus cornua:sed quibus sunt in his & indicia annorũ per incrementa nodorũ. Mutilis lactis maior ubertas. Auribus eas spirare non naribus, nec unquam febri carere Archelaus autor est: ideo fortassis anima his q̄ ouibus ardentior,calidioresq́ concubitus. Tradunt & noctu nō minus cernere q̄ interdiu:ideo si caprinũ iecur uescātur,restitui uespertinã aciem his quos Nyctalopas uocant. in Cilicia circaq́ Syrtes uillo tonsili uestiuntur. Capras in occasum decliui sole, in pascuis negant contueri inter sese,sed auersas iacere: reliquis aũt horis aduersas,& inter cognationes. Dependet omniũ mento uillus, quem aruncum uocāt: hoc si quis apprehensam ex grege unam trahat,cęteræ stupentes spectant. Id etiã euenire,cum quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis. Oliuam lambēdo quoq́ sterilem faciunt, eaq́ ex causa Mineruæ non immolantur.

De suibus & natura earum. Cap. LI

SVilli pecoris admissura à fauonio ad æquinoctium uernum, ætatis VIII. mense: quibusdam in locis etiã IIII. usq́ ad VII. annum. Partus bis anno,tempus utero IIII. mensium,numerus fœcunditatis ad uicenos,sed educare tam multos nequeũt. Diebus X. circa brumã statim dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu,qui & geminatur propter facilitatem abortiendi: Remedium, ne prima subatione, neq́ ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Fœminæ senectute fessæ cubantes coeunt. Comesse fœtus his non est prodigiũ. Suis fœtus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octauo, bouis XXX. Coruncanius ruminales hostias, donec bidentes fierēt, puras negauit. Suem oculo amisso putant cito extingui, alioqui uita ad XV. annos, quibusdam & uicenos. Verũ efferātur, & aliàs obnoxium genus morbis, anginę maxime & strumæ. Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquũ in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiũt, & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto uolutatio generi grata. Intorta cauda: id etiã notatum, facilius litare in dexterũ q̄àm læuum detorta. Pinguescunt LX. diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc

hoc maxime brutum,animamq; ei pro sale datam non illepide existimabatur. Compertũ
agnitam uocem suarij furto abactis,mersoq; nauigio inclinatione lateris unius remeasse.
Quin & duces in urbe forum nundinarium domosq; petere discunt:et feri sapiunt uesti/
gia palude cõfundere,urina fugam leuare. Castrantur fœminę quoq; sicuti cameli,post
bidui inediã,suspensæ pernis primoribus,uulua recisa:celerius ita pinguescunt. Adhibet
& ars iecori fœminarũ sicut anserũ,inuentum M. Apicij, fico carica saginatis,ac satie ne/
catis repẽte mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosior materia ganeæ:quinqua/
ginta propè sapores,cum cæteris singuli. Hinc censoriarum legum paginæ, interdictaq;
cœnis abdomina,glandia, testiculi,uuluæ, syncipita uerrina, ut tamen Publij mimorum
10 poetæ cœna,postq; seruitutem exuerat,nulla memoretur sine abdomine,etiam uocabu/
lo suminis ab eo imposito. Placuere aũt & feri sues. Iam Catonis censoris orationes apru/
gnum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiso, media ponebatur lumbus apru/
gnus appellata. Solidum aprum Romanorũ primus in epulis apposuit P. Seruilius Rul/
lus,pater eius Rulli,qui Ciceronis consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propin
qua origo nunc quotidianæ rei est. Et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emẽdatio
nem morum:quibus notata quidẽ cœna,sed in principio, bini terniq; pariter mãdantur
apri. De uiuarijs bestiarum. Cap. LII

Viuaria horum cæterorũq; syluestrium, primus togati generis inuenit Fuluius Lip/
pinus, qui in Tarquiniẽsi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lu/
20 cullus,& Q. Hortẽsius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperi/
tas. Tunc inter se dimicant,indurantes attritu arborum costas,lutoq; se tergorantes. Fœ
minæ in partu asperiores,& ferè similiter in omni genere bestiarũ. Apris maribus nõ ni/
si anniculis generatio? In India cubitales dentiũ flexus gemini ex rostro, totidẽ à fronte
ceu uituli cornua exeunt. Pilus æreo similis agrestibus,cæteris niger. At in Arabia suillũ
genus non uiuit. De semiferis animalibus Cap. LIII

IN nullo genere æque facilis mistura cũ fero, qualiter natos antiqui hybridas uocabãt
ceu semiferos,ad homines quoq;,ut in C. Antoniũ Ciceronis in cõsulatu collegã, ap/
pellatione translata. Non in suibus tantũ, sed in omnibus quoq; animalibus cuiuscunq;
generis ullum est placidũ, eiusdem inuenitur & ferũ, utpote cum hominũ etiã syluestriũ
30 tot genera prædicta sint. Capræ tamẽ in plurimas similitudines transfigurant̃. Sunt ca/
preæ,sunt rupicapræ,sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanq; onerato capite uastis cor/
nibus gladiorumq; uaginis:in hæc se librant,ut tormento aliquo rotati in petras, potissi/
mum è monte aliquo in aliũ transsilire quærẽtes,atq; recussu pernicius quò libuerit exul/
tant. Sunt & oryges,soli quibusdã dicti cõtrario pilo uestiri,& ad caput uerso. Sũt & da/
mæ, & pygargi, & strepsicerotes, multaq; alia haud dissimilia. Sed illa alpes, hæc trans/
marini situs mittunt. De simijs. Cap. LIIII

SImiarum quoq; genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguunt̃. Mira
solertia,uisco inungi laqueisq; calceari imitatione uenantiũ tradunt. Mutianus & la/
trũculis lusisse ficta cera,nuces uisu distinguere:luna caua tristes esse, quibus in eo genere
40 caudã sit,nouã exultatione adorare: nanq; defectũ siderũ & cæteræ pauent quadrupe/
des. Simiarum generi præcipua erga fœtũ affectio. Gestant catulos: quos mansuefactæ
intra domos peperere,omnibus demõstrant, tractariq; gaudent, similes gratulationem
intelligentis. Itaq; magna ex parte cõplectendo necant. Efferatior cynocephalis natura,
sicut mitissima satyris & sphingibus. Callitriches toto penè aspectu differũt: barba est in
facie,cauda late fusa primori parte. Hoc animal negat̃ uiuere in alio,q̃ Aethiopiæ, quo
gignitur cœlo. De leporibus & cuniculis. Cap. LV

ET leporum plura sunt genera: In alpibus candidi,quibus hybernis mensibus pro ci
batu niuẽ credũt esse:certe liquescente ea rutilescunt annis omibus. Est & alioqui ani
mal intolerãdi rigoris alumnum. Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos ap/

pellat fœcunditatis innumeræ, famemq́ Balearibus insulis, populatis messibus afferen-tes. Fœtus uentre exectos uel uberibus ablatos nõ repurgatis interaneis, gratissimo in ci batu habent: laurices uocãt. Certum est Balearicos aduersus prouentũ eorum auxilium militare à diuo Augusto petisse. Magna propter uenatum eum uiuerris gratia est. Inij-ciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde & nomen animali: atq; ita eiectos su perne capiunt. Archelaus autor est, quot sint corporis cauernæ ad excremẽta lepori, toti-dem annos esse ætatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utranq; nim singulis inesse ac sine mare æque gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœ-cunda generauit. Lepus omnium prædæ nascens, solus præter dasypodem superfœtat, aliud educans, aliud in utero pilis uestitum, aliud implume, aliud inchoatũ gerẽs pariter. Necnon & uestes leporino pilo facere, tentatũ est, tactu nõ perinde molli ut in cute, pro-pter breuitatem pili dilabidas. 10

De semiferis. Cap. LVI

HI mansuescunt raro, cũ feri dici iure non possint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera, sed mediæ inter utranq; naturæ, ut in uolucribus hirũdines, apes, in mari delphini.

De muribus & gliribus. Cap. LVII

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernẽdum in ostentis etiã publicis animal. Arrosis Lauinij clypeis argẽteis, Marsicũ portendere bellũ: Carboni imperatori apud Clusiũ fascijs, quibus in calceatu utebatur, exitiũ. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus autor est, in Gyaro insula cum incolas fugassent, ferrũ quoque rosisse eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrarijs officinis: Aurarijs quidem in metallis, ob hoc aluos eorum excidi, semperq́ furtum id deprehen-di: tantam esse dulcedinem furandi. Venisse murem CC. nummis, Casilinum obsidente Annibale: eumq́ qui uendiderat fame interisse, emptorẽ uixisse, annales tradunt. Cum candidi prouenere, lætũ faciunt ostentum. Nam soricũ occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme cõdi, autor est Nigidius, sicut glires: quos cen-soriæ leges, princepsq́ M. Scaurus in cõsulatu, nõ alio modo cœnis ademere, q̃ conchy-lia, aut ex alio orbe cõuectas aues. Semiferum & ipsum animal, cui uiuaria in dolijs idem qui apris instituit. Qua in re notatum, non congregari nisi populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne uel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. Senium finitur hyberna quiete, conditi enim & hi cu bant: rursus æstate iuuenescunt, simili & nitelis quiete. 20 30

Quæ animalia quibus locis non sint. Cap. LVIII

MIrum, rerum naturam non solum alia alijs dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades non transeunt montes Syris uicinos: ona-gri montem qui Cappadociam à Lycia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non com meant cerui: & circa Arginussam Elatum montem non excedunt, auribus etiam in mon te fissis. In Pordoselene insula uiam mustelæ nõ transeunt. in Bœotiæ Lebadia illatæ so-lum ipsum fugiunt, quæ iuxta in Orchomeno tota arua subruunt talpæ, quarum è pelli-bus cubicularia uidimus stragula. Adeo ne religio quidem à portentis summouet delici-as. In Ithaca lepores illati moriuntur, extremis quidẽ in littoribus: in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hispania Balearibusq́. Cyrenis mutę fuere ranæ, illatis è cõtinente uoca libus durat genus earum. Mutæ sunt etiã nunc in Seripho insula. Eędem aliò translatæ canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis ue nenatus est morsus: eosdem ulterior Apẽnino regio nõ habet. Iidẽ ubicunq; sint, orbitã si transiere moriunt̃. In Olympo Macedoniæ mõte nõ sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem nõ uulpes ursiue, atq; omnino nullum maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præter 40

quàm

quàm in Cydoniatarum regione, nō esse: item apros, & attagenas, herinaceos: in Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec ursos.

Quæ aduenis noceant. Cap. LXX

IAm quædam animalia indigenis innoxia, aduenas interimūt: sicut serpentes parui in Tyrinthe, quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficia: alijs cuiuscunq; gentis infesti, auide & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoq; animalium, & præter 10 terrestria, indicemus genera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER IX

DE AQVATILIVM NATVRA CAP. I

ANIMALIVM quæ terrestria appellauimus, hominum quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse uolucres conuenit. Quamobrem prius æquorū, amnium stagnorumq; dicentur.

Quare in mari maxima animalia. Cap. II

20 SVnt aūt cōplura in ijs, maiora etiā terrestribus. Causa euidens, humoris luxuria. Alia sors alitū, quibus uita pendentibus. In mari autem tam late supino, mollíq; ac fertili accremento, accipiente causas genitales è sublimi, semperq; pariente natura, pleraq; etiā monstrifica reperiuntur, perplexis & in semet aliter atq; aliter nunc flatu, nunc fluctu cōuolutis seminibus atq; principijs: ut uera fiat uulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ ulla, & in mari esse, præterq; multa quæ nusquam alibi. Rerum quidem non solū animalium simulacra esse, licet intelligere intuentibus uuam, gladium, serras, cucumim uero & colore & odore similem: quominus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris beluis. Cap. III

30 PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balenæ quaternū iugerum, pristes ducenum cubitorum: quippe ubi locustæ quaterna cubita implent: anguillæ quoq; in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari beluæ circa solstitia maxime uisuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montium iugis procellæ ab imo uertunt maria, pulsatasq; ex profundo beluas cum fluctibus uoluunt, & aliàs tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri classi haud alio modo, quàm hostium acie obuia contrarium agmen aduersa fronte direxerit, aliter sparsis nō erat euadere: non uoce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrent, nec nisi ruina turbantur. Cadara appellatur rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu uastus efficitur sinus xij. dierum & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recipit afflatum. Huius 40 loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinē beluæ adolescunt. Gedrosos qui Arbin amnem accolunt, Alexādri Magni classiū præfecti prodidere, in domibus fores maxillis beluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenûm cubitorum longitudinis reperta. Exeunt & pecori similes beluæ ibi in terrā, pastæq; radices fruticum remeant: & quædam equorū, asinorum, taurorū capitibus, quæ depascuntur sata.

Quæ in quoq; oceano maxima. Cap. IIII

MAximum animal in Indico mari pristis & balena est: in Gallico oceano physeter, ingentis columnæ modo se attollens, altiorq; nauiū uelis diluuiem quandam eructans. In Gaditano oceano arbor in tantum uastis dispansa ramis, ut ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparēt & rotæ appellatæ à similitudine, quaternis di-

ſtinctæ radijs, modiolos earum oculis duobus utrinq; claudentibus.

De tritonum, & nereidum, & elephantorum marinorum figuris. Cap. V

TIberio principi nunciauit Olyſipponenſiũ legatio ob id miſſa, uiſum auditumq; in quodam ſpecu concha canentem tritonem, qua noſcitur forma: & nereidum falſa non eſt, ſquamis modo hiſpido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Nanq; hæc in eodem ſpectata littore eſt, cuius morientis etiam gannitum triſtem accolæ audi-uere longe. Et diuo Auguſto legatus Galliæ complures in littore apparere exanimes ne-reidas ſcripſit. Autores habeo in equeſtri ordine ſplendentes, uiſum ab his in Gaditano oceano marinũ hominẽ, toto corpore abſoluta ſimilitudine. aſcendere eũ nauigia noctur-nis temporibus, ſtatimq; degrauari quas inſederit partes: & ſi diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe cõtra Lugdunẽſis prouinciæ littus in inſula ſimul trecẽtas ampli-us beluas reciprocãs deſtituit oceanus, miræ uarietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore: interq; reliquas elephantos & arietes, candore tantũ cornibus aſsimu-latis, nereidas uero multas. Turanius prodidit expulſam beluam in Gaditana littora, cu-ius inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent, dentes eiuſdem cxx. maxi-mi dodrantium menſura, minimi ſemipedũ. Beluæ cui dicebatur expoſita fuiſſe Andro-meda, oſſa Romæ apportata ex oppido Iudææ Ioppe, oſtendit inter reliqua miracula in ædilitate ſua M. Scaurus longitudine pedũ xl. altitudine coſtarũ indicos elephantos ex-cedente, ſpinæ craſsitudine ſeſquipedali.

De balenis & orcis. Cap. VI

BAlenæ & in noſtra maria penetrãt. In Gaditano oceano non ante brumã conſpici eas tradunt, condi autẽ ſtatis temporibus in quodã ſinu placido & capaci, mire gau-dentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtã his belluã, & cuius imago nulla repræſentatio-ne exprimi poſsit alia, q̃ carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpũt ergo in ſecreta, ac uitulos earũ & fœtas, uel etiamnũ grauidas lancinãt morſu, incuſſæq; ceu Liburnicarũ roſtris fodiũt. Illæ ad flexũ immobiles, ad repugnandũ inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & utero graues, pariendiue pœnis inualidæ, ſolum auxiliũ nouere in altum profugere, & ſe toto defendere oceano. Cõtrà, orcæ occurrere laborãt, ſeſeq; opponere, & cautium anguſtijs trucidare, in uada urgere, ſaxis illidere. Spectantẽ ea prælia, ceu ma-ri ipſo ſibi irato, nullis in ſinu uentis, fluctibus uero ad anhelitus ictusq; quãtos nulli tur-bines uoluũt. Orca & in portu Oſtienſi uiſa eſt, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum, inuitata naufragijs tergorũ aduectorũ è Gallia: ſatiansq; ſe per cõplures dies, alueum in uado ſulcauerat, accumulata fluctibus in tantũ, ut circũagi nullo modo poſſet: & dum ſaginã perſequitur, in littus fluctibus propulſa, emineret dor-ſo multũ ſupra aquas carinæ uice inuerſæ. Prætendi iuſsit Cæſar plagas multiplices in-ter ora portus: profectusq; ipſe cũ prætorianis cohortibus populo Romano ſpectaculũ præbuit, lanceas cõgerente milite è nauigijs aſſultantibus, quorũ unũ mergi uidimus, re-flatu belluæ oppletũ unda. Ora balenæ habent in frontibus: ideóq; ſumma aqua natan-tes, in ſublime nimbos efflant.

An ſpirent piſces, an dormiant. Cap. VII

SPirant autem confeſsione omnium & paucifsima alia in mari, quæ internorum uiſce-rum pulmonem habẽt, quoniam ſine eo nullum animal putatur ſpirare: nec piſcium branchias habentes, anhelitũ reddere, ac per uices recipere exiſtimãt, quorũ hæc opinio eſt: nec multa alia genera etiã branchijs carentia: in qua ſententia fuiſſe Ariſtotelẽ uideo, & multis perſuaſiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorũ accede-re haud diſsimulo: quoniã & pulmonũ uice alijs poſſunt alia ſpirabilia ineſſe uiſcera, ita uolente natura: ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. In aquas quidẽ penetrare ui-talem hũc halitũ quis mireẽ, qui etiã reddi ab his cũ cernat: & in terras quoq; tãto ſpiſsio-rem naturæ partẽ, penetrare, argumento animaliũ, quæ ſemper defoſſa uiuũt, ceu talpę? Accedunt apud me certe efficacia, ut credã etiã omnia in aquis ſpirare naturæ ſuæ ſorte, primum ſæpe adnotata piſciũ æſtiuo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo uelut

oſcitatio

oſcitatio,ipſorũ quoq; qui ſunt in aduerſa opinione,de ſomno piſciũ cõfeſsio. Quis enim ſine reſpiratione ſomno locus? Præterea bullantiũ aquarũ ſufflatio, lunæq; effectu con/charum quoq; corpora augeſcẽtia. ſuper omnia eſſe auditũ & odoratũ piſcibus non erit dubiũ, ex aeris utrunq; materia. odorem quidẽ non aliud q̃ infectũ aera intelligi poſſe. Quamobrem de his opinetẽ,ut cuiq; libitũ erit. Branchiæ nõ ſunt balenis nec delphinis. Hæc duo genera fiſtulis ſpirant,quę ad pulmonẽ pertinent,balenis à fronte,delphinis à dorſo. Et uituli marini,quos uocant phocas,ſpirant ac dormiunt in terra: Item teſtudines de quibus mox plura.

De delphinis. Cap. VIII

Velociſsimum omniũ animalium nõ ſolum marinorum eſt delphinus,ocyor nolu/cre,ocyor telo: ac niſi multũ infra roſtrũ os illi foret medio penè in uentre, nullus pi/ſcium celeritatẽ eius euaderet. Sed affert morã prouidentia naturę,quia niſi reſupini atq; conuerſi non corripiũt,quæ cauſa præcipue uelocitatem eorũ oſtendit. Nam cũ fame con citi,fugientem in uada ima perſecuti piſcem, diutius ſpiritum cõtinuere, ut arcu emiſsi ad reſpirandum emicant: tantaq; ui exiliunt, ut plerunq; uela nauium tranſuolent. Agunt ferè coniugia: pariunt catulos decimo menſe,æſtiuo tempore,interim & binos: nutriunt uberibus ſicut balena: atq; etiã geſtant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu co/mitantur,magna erga partũ charitate. Adoleſcũt celeriter, decẽ annis putanẽ ad ſummã magnitudinem peruenire: uiuunt & tricenis, quod cognitũ præciſa cauda in experimen/tum. Abduntur tricenis diebus circa canis ortum, occultanturq; incognito modo: quod eo magis mirũ eſt, ſi ſpirare in aqua nequeunt. Solent in terrã erumpere incerta de cau/ſa: & ſtatim tellure tacta moriuntur, multoq; ocyus fiſtula clauſa. Lingua eſt his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atq; lata, haud differens ſuillæ. Pro uoce gemitus humano ſimilis, dorſum repandum, roſtrum ſimum. Qua de cauſa nomen Simonis o/mnes miro modo agnoſcunt, maluntq; ita appellari. Delphinus non homini tantũ ami/cum animal, uerũ & muſicæ arti, mulceẽ ſymphoniæ cantu, & præcipue hydrauli ſono. Hominem non expaueſcit ut alienum, obuiam nauigijs uenit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit uela. Diuo Auguſto principe Lucrinũ lacum inuectus pauperis cuiuſdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meri diano immorans appellatum eum Simonis nomine, ſæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexiſſet, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mœcenatis & Flauiani & Flaui Alfii, multorumq; eſſet literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat: paſtusq; è manu præbebat aſcenſuro dorſum, pinnæ aculeos uelut uagina condens: receptumq; Puteolos per ma/gnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo reuehens pluribus annis: donec morbo ex/tincto puero, ſubinde ad conſuetum locum uentitans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quo/que (quod nemo dubitaret) deſiderio expirauit. Alius inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti ſimili modo ex hominis manu ueſcens, præbensq; ſe tractan/dum, & alludens natantibus, impoſitosq; portans, unguento perunctus à Flauiano pro conſule Africæ, & ſopitus (ut apparuit) odoris nouitate, fluctuatusq; ſimilis exanimi, caruit hominum conuerſatione, ut iniuria fugatus, per aliquot menſes: mox reuerſus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ poteſtatum inhoſpitales ad uiſendum uenientium, Hip/ponenſes in necem eius compulerũt. Ante hæc ſimilia de puero in Iaſſo urbe memoran/tur, cuius amore ſpectatus longo tempore dum abeuntem in littus auide ſequitur, in ha/renam inuectus expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitij fuiſſe interpretatus. In eadem urbe Iaſſo Ege/ſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem, cum repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet, relatum: delphinumq; cauſam le/thi fatentem non reuerſum in maria, atq; in ſicco expiraſſe. Hoc idem & Naupacti acci/diſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarenti/ni de

ni de pueris delphinisq́ narrant. Quę faciunt ut credatur Arionem quoq́ citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditũ, ut prius caneret cithara, cõgregatis cantu delphinis cum se iecisset in mare, exceptũ ab uno Tænarũ in littus peruectũ. Est prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnũ Laterra appellatũ, ubi cum homine delphini societate piscantur: innumera uis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erũpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi nõ queunt retia, quæ molẽ ponderis ullo modo tolerent, etiamsi non solertia insidiet̃ tempori. Simili ratione in altũ protinus tendũt, quod uicino gurgite efficit̃: locumq́ solũ pandendis retibus habilem effugere festinãt. Quod ubi animaduertẽre piscantes, cõcurrit aũt multitudo temporis gnara, & magis etiã uoluptatis huius auida, totusq́ populus è littore quanto potest clamore cõciet Simonẽ ad spectaculi euentũ: celeriter delphini exaudiũt desideria, aquilonũ flatu uocem prosequente, austro uero tardius ex aduerso referente. Sed tum quoq́ improuiso in auxiliũ aduolant. Propere appa ret acies, quæ protinus disponitur in loco ubi cõiectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidosq́ in uada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisq́ subleuant. at mugilum nihilominus uelocitas transilit: at illos excipiunt delphini, & occidisse ad præsens cõtenti, cibos in uictoriam differunt. Opere prælium feruet, includiq́ retibus se fortissime urgentes gaudent. ac ne idipsum fugã hostiũ stimulet, inter nauigia & retia natantes ue homines ita sensim elabuntur, ut exitus nõ appareat. Saltu quod est aliâs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittantur sibi retia. egressus protinus ante uallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemere diripiunt. Sed enixioris operæ quàm in unius diei præmium conscij sibi, operiuntur in posterum: nec piscibus tantum, sed intrita panis è uino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iasio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultro neq́ inclamati præsto sint, partesq́ è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipsis quoq́ inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatoq́ in portu delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitat̃ ut custos. Conspectiq́ sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à beluis.

De tursionibus. Cap. IX

DElphinorum similitudinẽ habent qui uocantur tursiones. Distãt & tristitia quidem aspectus, abest enim illa lasciuia, maxime tamen rostris canicularũ maleficẽtiæ assimilati.

De testudinibus, & quomodo capiantur. Cap. X

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integãt: atq́ inter insulas rubri præcipue maris nauigent his cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime euectæ in summa pelagi antemeridiano tẽpore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ uoluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitas sui, ut solis uapore siccato cortice, nõ queant mergi, inuitæq́ fluitent opportunæ uenantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auideq́ saturatas lassari: atq́ ut remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, tumq́ leuiter capi. Adnatare eñ singulis ternos, à duobus in dorsum uerti, à tertio laqueum inijci supinæ, atq́ ita ad terrã à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroq́ ueniunt stato tempore anni in amnem Eleutherũ effusa multitudine. Dentes nõ sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidũ modo. In mari conchylijs niuũt, tanta oris duritia, ut lapides comminuãt. In terrã egressæ, in herbis pariũt oua, auiũ ouis similia, ad centena numero. Eaq́ defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore & cõplanata, incubãt noctibus. Educant fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoq́ oua foueri ab ijs putãt. Fœminã coitum fugere, donec mas festucã aliquam imponat auersæ. Troglodytæ cornigeras

nigeras habẽt,ut in lyra,annexis cornibus latis,sed mobilibus,quorũ in natãdo remigio se adiuuant:Celtiũ genus id uocatur eximiæ testudinis,sed raræ. Nanq; scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ aũt ad quos adnatant,ut sacras adorãt.Sunt & terrestres,quæ ob id in operibus cherfinæ uocant̃,in Africæ desertis, qua parte maxime sitientibus harenis squalent,roscido ut creditur,humore uiuentes. Neq; aliud ibi animal prouenit.

Quis primus testudines secare instituerit. Cap. XI

TEstudinũ putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria his uestire, Carbilius Pollio instituit,prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

Digestio aquatilium per species. Cap. XII

10 AQuatilium tegumenta plura sunt:Alia corio & pilis tegunt̃,ut uituli & hippopotami.Alia corio tantũ,ut delphini:cortice,ut testudines:silicũ duritia,ut ostreæ & conchæ:crustis,ut locustæ:crustis & spinis,ut echini:squamis,ut pisces:aspera cute, ut squatina,qua lignum & ebora poliuntur: molli,ut murenæ:alia nulla,ut polypi.

De uitulo marino. Cap. XIII

QVæ pilo uestiuntur,animal pariunt, ut pristis,balena,uitulus. Hic parit in terra pecudum more:secundo partus reddit initu.Canũ modo cohæret: & parit nunquam geminis plures:educat mammis fœtũ.Non ante duodecimũ diem deducit in mare,ex eo subinde assuefaciẽs.Interficiunt̃ difficulter,nisi capite eliso.Ipsis in somno mugitus,unde nomen uituli.Accipiunt tamen disciplinam,uoceq; pariter & uisu populum salutant,in-

20 condito fremitu:nomine uocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis quibus in mari utuntur,humi quoq; nice pedum serpunt.Pelles eorũ etiam detractas corpori,sensum æquorum retinere tradunt,semperq; æstu maris recedente inhorrescere:præterea dextræ pinnæ uim soporiferam inesse,somnosq; allicere subditam capiti.

De piscibus pilo carentibus,& quõ pariant,& quot eorũ genera. Cap. XIIII

PIlo carentium duo omnino animal pariũt, delphinus ac uipera Piscium species sunt septuaginta quatuor:præter crustis intecta,quæ sunt triginta. De singulis aliàs dicemus.Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. Cap. XV

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse.Eiusdem

30 caudę latitudinẽ duo cubita & palmũ.Sunt & in quibusdã amnibus haud minores, silurus in Nilo,esox in Rheno,attilus in Pado,inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boũ iugis extractus: Atqui hũc minimus piscis appellatus clupea,uenã quandã eius in faucibus mira cupidine appetens,morsu exanimat. Silurus grassat̃ ubicunq; est omne animal appetẽs,equos natãtes sæpe demergẽs,præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisboũ.Et in Danubio mario extrahit̃,porculo marino simillimus:& in Borysthene memorat̃ præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisue interstitis,carne prędulci In Gange Indiæ platanistas uocãt,rostro delphini & cauda,magnitudine aũt XV. cubitorũ. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert,uermes branchijs binis LX. cubitorũ, ceruleos,qui nomen à facie traxerunt.His

40 tantas esse uires,ut elephãtos ad potum uenientes, mordicus cõprehensa manu eorũ abstrahant.Thynni mares sub uentre nõ habent pinnã. Intrant è magno mari Pontũ uerno tẽpore gregatim,nec alibi fœtificãt. Cordylla appellat̃ partus, qui fœtas redeũtes in mare autumno comitat̃. Limosæ uero à luto pelamides incipiũt uocari, & cum annuum excessere tẽpus,thynni. Hi mẽbratim cæsi, ceruice & abdomine cõmendant̃ atq; clidio, recenti duntaxat,& tũ quoq; graui ructu: cætera parte plenis pulpamẽtis sale asseruant̃. Melandria uocant̃,cæsis quernis assulis similima. Vilissima ex his quæ caudæ proxima, quia pingui carẽt:probatissima quæ faucibus:at in alio pisce circa caudam exercitissima. Pelamides in apolectos particulatimq; cõsectæ, in genera cybiorũ dispartiunt̃. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit,maxime in Ponto. Causa,multitudo amnium dulces

dulces inferentium aquas. Amiam uocant,cuius incrementũ fingulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæ & pelamides in Pontũ ad dulciora pabula intrant gregatim cum fuis quæq; ducibus,& primi omniũ fcombri,quibus eft in aquis fulphureus color,extra q cę teris. Hifpaniæ cetarias his replent,thynnis non cõmeantibus.Sed in pontũ nulla intrat beftia pifcibus malefica,præter uitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrãt, exeunt læua.Id accidere exiftimaſ, quia dextro oculo plus cernãt,utroq; natura hebete. Eft in euripo Thracij Bofphori,quo Propontis Euxino iungiſ,in ipfis Europã Afiãq; feparantis freti anguftijs,faxũ miri candoris, à uado ad fumma perlucens,iuxta Chalce/ donẽ in latere Afiæ. Huius afpectu repente territi, femper aduerfum Byzantij promon toriũ,ex ea caufa appellatũ auricornu, præcipiti petũt agmine. Itaq; omnis captura By/ zantij eft,magna Chalcedonis penuria, D. paff. medij interfluentis euripi. Operiuntur aũt aquilonis flatũ, ut fecundo fluctu exeant ex Ponto:nec nifi intrantes Pontũ Byzan/ tij capiuntur. Bruma nõ uagantur: ubicunq; deprehenfi ufq; ad æquinoctiũ ibi hyber/ nant. Iidem fæpe nauigia uelis euntia comitantes,mira quadã dulcedine per aliquot ho/ rarum fpatia & paffuũ milia à gubernaculis non feparantur,ne tridente quidẽ in eos fæ/ pius iacto territi. Quidã eos qui hoc è thynnis faciant, põpilos uocãt. Multi in Propon/ tide æftiuant,Pontũ non intrant. Item foleæ cum rhombi intrent:nec fepia eft,cũ loligo reperiaſ.Saxatiliũ, turdus & merula defunt, ficut cõchylia,cũ oftreæ abundent. Omnia autem hybernant in Aegæo.Intrantiũ Pontũ foli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerifq; nominibus uti par erit,quãdo alijs atq; alijs eofdem diuerfi appellauere tractus. Sed hi foli Iftrum amnem fubeũt,ex eo fubterraneis eius uenis in Adriaticum mare de/ fluunt:itaq; & illic defcendẽtes,nec unq; fubeuntes è mari,uifuntur. Thynnorũ captura eft à Vergiliarũ exortu ad Arcturi occafum:reliquo tẽpore hyberno latent in gurgitibus imis,nifi tepore aliquo euocati,aut plenilunijs. Pinguefcunt & in tantũ,ut dehifcãt. Vita longifsima his biennio. Animal eft paruũ,fcorpionis effigie,aranei magnitudine. Hoc fe & thynno & ei qui gladius uocatur,crebro delphini magnitudinẽ excedenti, fub pin/ na affigit aculeo:tantoq; infeftat dolore,ut in naues fæpenumero exiliãt. Quod & aliàs faciunt aliorum uim timentes, mugiles maxime, tam præcipuæ uelocitatis, ut tranfuerfa nauigia interim fuperiactent.

De augurijs & diuerfitate pifcium. Cap. XVI

SVnt & in hac parte naturæ auguria, funt & pifcibus præfcita.Siculo bello ambulãte in littore Augufto,pifcis è mari ad pedes eius exilijt: quo argumẽto uates, fpondere Neptunum patrem, adoptato tum fibi Sex. Pompeio (tanta erat naualis rei gloria) fub pedibus Cæfaris futuros qui maria tempore illo tenerent. Pifciũ fœminæ maiores q̃ ma res.In quodã genere omnino nõ funt mares,ficut in erythinis et Chanis.Oẽs enim ouis grauidæ capiunſ. Vagantur gregatim ferè cuiufq; generis fquamofi. Capiuntur ante fo lis ortũ:tum maxime pifciũ fallitur uifus.Noctibus quidẽ illuftribus æque q̃ die cernũt. Aiunt & fi iterctur gurges, intereffe capturæ, itaq; plures fecũdo tractu trahi q̃ primo. Guftu olei maxime,dein modicis imbribus gaudent aluntur q;. Quippe & harundines, quãuis in palude prognatæ,nõ tamen fine imbre adolefcũt:& aliàs ubicunq; pifces in ea dẽ aqua afsidui,nifi appluat,exanimanſ. Prægelidã hyemem oẽs fentiũt,fed maxime q lapidẽ habere in capite exiftimanſ,ut lupi,chromes,fcienæ,pagri. Cum afperæ hyemes fuere,multi cæci capiunſ. Itaq; his menfibus iacent fpeluncis cõditi,ficut in terreftriũ ge/ nere retulimus,Maxime hippurus & coracinus,hyeme nõ capti preterquã ftatis diebus paucis,& ij fdẽ femper:Itẽ murena & orphus,cõger,percæ,& faxatiles oẽs. Terra quidẽ, hoc eft,uado maris excauato cõdi per hyemes torpedinẽ, pfittã,foleãq; tradũt. Quidã rurfus æftus impatiẽtia,medijs feruoribus fexagenis diebus latent,ut glaucus,afelli,aura tæ. Fluuiatiliũ filurus caniculæ exortu fideraſ,& aliàs fulgure fopitur, Hoc & in mari acci dere cyprino putant: Et alioquin totum mare fentit exortum eius fideris, quod maxime in Bofphoro apparet. Algæ enim & pifces fuperferuntur,ab imo uerfa omnia.

De mugili & alijs piscibus, & quod non ijdem ubiq; placeant. Cap. XVII

MVgilum natura ridetur, in metu capite abscōdito, totos se occultari credentiū. Iisdē
tamen tanta salacitas, ut in Phœnice & Narbonensi prouincia coitus tēpore è niua/
rijs marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare eademq; linea
retractum fœminæ sequantur ad littus, rursusq; fœminā mares partus tempore. Apud
antiquos pisciū nobilissimus habitus acipenser, unus omniū squammis ad os uersis, con/
tra aquam nando meat: nullo nunc in honore est: quod quidē miror, cum sit rarus inuen/
tu. Quidam eum elopem uocāt. Postea præcipuam autoritatē fuisse lupo & asellis, Cor/
nelius Nepos & Laberius poeta mimorum tradidere. Luporum laudatissimi, qui appel/
10 lantur lanati à candore mollitiaq; carnis. Asellorum duo genera, callariæ minores & bac/
chi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis in amne capti præ/
feruntur. Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisq; uesci
nō alijs piscibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontoriū Troadis Lecton spon
te nunquā transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præ/
fectus classis, inter Ostiensem & Campaniæ orā sparsos disseminauit. Quinquēnio ferè
cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inueniuntur Italiæ in litto/
re, non ante ibi capti. Admouitq; sibi gula sapores piscibus satis, & nouum incolam mari
dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima est his mensa generis dun
taxat mustelarum, quas mirū dictu inter alpes quoq; lacus Rhetiæ Brigantinus æmulas
20 marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitu
do modica, binasq; libras ponderis raro admodum exuperant, nec in niuarijs piscinisq;
crescunt. Septētrionalis tantum hos & proxima occidētis parte nō gignit oceanus: cætero
eorum genera plura. Nā & alga uescuntur, & ostreis, & limo, & aliorū piscium carne, bar/
ba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex ijs uilissimi generis appellant. Hunc
semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatū deuorat pa/
bulum. Nec littoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella
à colore mulleorū calciamentorum datum putat. Pariūt ter anno. His certe toties fœtura
apparet. Mullum expirantē uersicolori quadam & numerosa uarietate spectari, proceres
gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentē, utiq; si uitro spe/
30 ctetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingeniū mirus, in sociorū garo (nam ea quoq;
res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit, atq; è iecore eorū alecem excogitare
prouocauit. Id enim est facilius dixisse, quàm quis uicerit. Asinius Celer è cōsularibus, hoc
pisce prodigus, Claudio principe unū mercatus octo millibus nummûm: quæ reputatio
aufert transuersum animū ad contemplationē eorum, qui in cōquestione luxus cocos emi
singulos pluris quàm equos quiritabant. At nunc coci triumphorum pretijs parantur, &
coquorū pisces. Nullusq; prope iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritissime cen/
sum domini mergit.

De mullo & coracino, salpa, & salmone. Cap. XVIII

MVllum lxxx. librarum in mari rubro captum Licinius Mutianus prodidit, quanti
mercatura eum luxuria, suburbanis littoribus inuentū? Est & hæc natura, ut alij ali/
40 bi pisces principatum obtineāt: coracinus in Aegypto: zeus idem faber appellatus, Gadi/
bus: circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusquā percoqui possit, nisi ferula uerbera
tus: in Aquitania salmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piscium alij brāchias mul
tiplices habent, alij simplices, alij duplices. his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis
indicium squamarum duricia, quę nō sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus
alpiū, Larius & Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum or/
tu existunt squamis conspicui crebris atq; præacutis, clauorum caligarium effigie: nec am
plius q̄ circa eum mensem uisuntur.

De exocœto, Cap. XIX

MIratur & Arcadia suū exocœtū, appellatū ab eo quod in siccum somni causa exeat.
Circa Clitorium uocalis hic traditur, & sine branchijs: idē aliquibus adonis dictus.

Exeunt in terram & qui marini mures uocantur,& polypi, & murenæ. Quin & in Indiæ fluminibus certũ genus piscium,ac deinde resilit.nam in stagna & amnes transeundi plerisq; cuidẽs ratio est,ut tutò fœtus ædant,quia nõ sunt ibi quæ deuorẽt partus,fluctusq; minus sæuiãt.Has intelligi ab his causas seruariq; temporũ uices magis miretur:si quis reputet quoto cuiq; hominũ nosci ubertimam esse capturam sole transeunte pisciũ signum.

Digestio piscium in figuras corporum. Cap. xx

MArinorum alij sunt plani, ut rhombi, soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantum corporum differũt.Dexter resupinatus est illis,passeri læuus.Alij longi,ut murena, conger.Ideo pinnarũ quoq; fiunt discrimina,quæ pedum uice sunt datæ piscibus. Nullis supra quaternas.Quibusdã binæ,quibusdam trinæ,aliquibus nullæ. In Fucino tantũ lacu piscis est,qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis,ut anguillis & congris. Nullæ, ut murenis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra: in sicco quoq; repunt, ideo etiam uiuaciora talia.Et è planis aliqua non habent pinnas,ut pastinacæ:ipsa enim latitudine natant:Et quę mollia appellantur,ut polypi,quoniam pedes illis pinnarum uicem præstant.

De anguillis. Cap. xxi

ANguillæ octonis uiuunt annis.Durant & sine aqua senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus.At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida:ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tum præcipue turbidis.Pascuntur noctibus.Exanimes piscium solæ non fluitant.

De captura earum in lacu Benaco. Cap. xxii

LAcu est Italiæ Benacus,in Veronensi agro Mincium amnem transmittens,ad cuius emersus annuo tempore octobri ferè mense, autumnali sidere, ut palàm est, hyemato lacu, fluctibus glomeratæ uoluuntur in tantũ mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis,ob hoc ipsum fabricatis,singulorum milium globi reperiantur.

De murena. Cap. xxiii

MVrena quocunq; tempore parit, cum cæteri pisces stato pariant.Oua eius citissime crescunt.in sicco littore lapsas uulgus coitu serpentiũ impleri putat. Aristoteles myrum uocat marem qui generat. Discrimen esse, quod murena uaria & infirma sit, myrus unicolor & robustus,dentesq; extra os habeat.In Gallia septẽtrionali murenis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ,ad formam septentrionis, aureo colore fulgent,duntaxat uiuentibus,pariterq; cum anima extinguuntur.Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Ro. ex amicis diui Augusti, uiuarijs earum immergens damnata mancipia,non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus,sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Ferunt aceti gustu præcipue eas in rabiem agi.Tenuissimum his tergus:contrà anguillis crassius,eoq; uerberari solitos tradit Verrius prætextatos,& ob id mulctam his dicit non institutam.

De planis piscibus. Cap. xxiiii

PLanorum piscium alterũ est genus, quod pro spina cartilaginem habet,ut raiæ,pastinacæ,squatinæ, torpedo:& quos bouis, lamiæ,aquilæ, ranæ nominibus Græcia appellat. Quo in numero sunt squali quoq;: quamuis non plani. Hæc græce in uniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere nõ possumus,nisi cartilaginea appellare libeat.Omnia autẽ carniuora sunt talia,& supina uescuntur,ut in delphinis diximus.Et cum cæteri pisces oua pariant,hoc genus solum ut ea quæ cete appellant, animal parit,excepta quam ranam uocant.

De echeneide. Cap. xxv

EST paruus admodũ piscis assuetus petris,echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naues tardius ire creduntur,inde nomine imposito,quã ob causam amatorijs quoq; ueneficijs infamis est,& iudiciorum ac litium mora,quæ crimina una laude pensat,fluxus grauida

grauidarum utero sistens,partusq; continens ad puerperium:In cibos tamen non admittitur.Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine. Mutianus muricem esse latiorẽ purpura,neq; aspero,neq; rotundo ore,neq; in angulos prodeunte rostro,sed simplice,cõcha utroq; latere sese colligente:quibus inhærentibus,plenam uentis stetisse nauem,portantem nuncios à Periandro,ut castrarentur nobiles pueri,conchasq; quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinq; digitorum: naues morari. præterea hanc esse uim eius asseruati in sale,ut aurum quod deciderit in altissimos puteos,admotus extrahat.

De uarietate naturæ piscium. Cap. XXVI

10 MVtant colorẽ candidæ hyeme menæ,& fiunt æstate nigriores.Mutat & phycis,reliquo tempore candida, uere uaria.Eadem piscium sola nidificat ex alga, atq; in nido parit. Volat hirundo,sanè perquam similis uolucri hirundini:item miluus.

De lucerna pisce,& dracone marino. Cap. XXVII

SVbit in summa maria, piscis ex argumento appellatus lucerna,linguaq; ignea per os exerta,tranquillis noctibus relucet. Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua,quæ ab his nomen traxit.Rursus draco marinus captus,atq; immissus in harenam, cauernã sibi rostro mira celeritate excauat.

De piscibus sanguine carentibus. Cap. XXVIII

PIsciũ quidã sanguine carent,de quibus dicemus. Sunt aũt tria genera: In primis quæ 20 mollia appellãtur,deinde cõrecta crustis tenuibus,postremo testis cõclusa duris. Mollia sunt,loligo,sepia,polypus,& cætera eius generis. His caput inter pedes & uentrẽ, pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his lõgissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos,& in fluctibus se uelut ancoris stabiliunt: cæteri cirri quibus uenantur.

De loligine,& sepijs,& polypis,& nautilis. Cap. XXIX

LOligo etiam uolitat,extra aquam se efferens,quod & pectunculi faciunt, sagittæ modo. Sepiarum generis mares uarij & nigriores,cõstantiæq; maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur,at fœmina icto mare fugit. Ambo aũt ubi sensere se apprehendi, effuso atramento,quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Polyporum multa genera: Terreni maiores q̃ pelagij, omnes brachijs ut pedibus ac manibus utun30 tur:cauda uero quæ est bisulca & acuta,in coitu.Est polypis fistula in dorso,qua transmittunt mare:eamq; modo in dexteram partem,modo in sinistram trãsferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum est sufflatione uiuentibus. Cætero per brachia uelut acetabulis dispersis,eo hausto quodãmodo,cui adhærescunt,tenent supini,ut auelli nõ queant.Vada nõ apprehendunt:& grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccũ exeunt duntaxat asperum,leuitatẽ odere. Vescuntur conchyliorum carne,quorum conchas complexu criniũ frangunt:itaq; præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cũ alioqui brutum habeatur animal,ut quod ad manũ hominis adnatat,in re quodammodo familiari callet.Omnia in domum cõportat, dein putamina erosa carne egerit, adnatãtesq; pisciculos ad ea uenatur. Colorem mutat ad similitudinẽ loci & maxime in metu. Ipsum 40 brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei:sed renasci sicut colotis & lacertis caudã,haud falsum. Inter præcipua aũt miracula est qui uocatur nautilos, ab alijs Pompilos.Supinus in summa æquorum peruenit,ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua,uelut exoneratus sentina,facile nauiget.Postea prima duo brachia retorquens,membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua uelificante in aura, cæteris subremigans brachijs,media cauda ut gubernaculo se regit.Ita uadit alto,Liburnicarum ludens imagine:& si quid pauoris interueniat,hausta se mergens aqua.

De ozena,nauplio,& locustis. Cap. XXX

POlyporũ generis est ozena, dicta à graui capitis odore, ob hoc maxime murenis eã consectantibus.Polypi binis mensibus cõduntur. Vltra bimatũ non uiuunt.Pereunt

autem tabe semper, fœminę celerius, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharũ. illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorũ, ultroq; escam ex prædante capere. Carent conchæ uisu, omniq; sensu alio q̃ cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositoq; lapillo extra corpus, ne palpitatu eijciatur, ita securi grassantur, extrahuntq; carnes: illæ se cõtrahunt, sed frustra discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoq; est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiẽdum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cum in naufragos urinantésue impetũ capit. Sed si inuertatur, elanguescit uis. Exporrigunt enim se resupinati, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoq; eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monstro propiora possunt uideri. Carteiæ in cetarijs assuetus exire è mari in lacus eorum apertos, atq; ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectæ, sed has transcẽdebat per arborem: nec deprehendi potuit nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, cõcitiq; custodes expauere nouitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi uidebantur. Nanque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachijs clauarum modo incussos, ægreq; multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atq; (ut ipsius Trebij uerbis utar) barbas quas uix utroq; brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedũ xxx. acetabulis siue caliculis urnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere pondo dcc. Sepias quoq; & loligines eiusdem magnitudinis expulsas in littus illud, idem autor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neq; his bimatu longior uita. Nauigeram similitudinem & aliam in Propontide uisam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Trãquillo enim uectorem demissis palmulis ferire ut remis. Si uero flatus inuitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandiq; concharum sinus auræ. Huius uoluptatem esse ut ferat. illius ut regat: simulq; eam descendere in duo sensu carentia: nisi forte tristi (id enim cõstat) omine nauigantium humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniuntur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis: Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo ueris principio senectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in undis natant: locustæ reptantium modo fluitãt: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: ijsdem erectis in pauore oblique in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi uiuum feruenti aqua incoquatur, fluida carne non habet callum.

De cancris, echinis, & echinometris. Cap. XXXI

Viuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica littora sectãtur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme lęduntur, autumno & uere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distant. In Phœnice hippœ uocantur, tantæ uelocitatis ut cõsequi non sit. Cancris uita longa. Pedes octoni, omnes in obliquũ flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Pręterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur: inferiore immobili. Dextrum brachiũ omnibus maius. Vniuersi ubi aliquando congregantur, os ponti euincere nõ ualent: quamobrẽ regressi circumeunt apparetq; tritum iter. Pinnoteres autem uocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic

solet

solertia est inanium ostrearum testis se condere: & cum accreuerit, migrare in capaciores. cancri in pauore etiam retrorsum pari uelocitate redeunt. Dimicant inter se ut arietes aduersis cornibus incursantes, Contra serpentium ictus medentur. Sole cancri signum transeunte, & ipsorũ, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his in orbem uolui: itaq; detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idem uitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omniũ amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram uersa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, correptisq; operiri lapillis, mobilitatẽ ponderе stabilientes: nolunt uolutatione spinas atterere. Quod ubi uidere nautici statim pluribus ancoris nauigia infrenant.

De cochleis. Cap. XXXII

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terrestresq;, exerentes se domicilio, binaq; ceu cornua protendentes contrahentesq;: oculis carent: itaq; corniculis prætentant iter.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. Cap. XXXIII

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: unguesq; uelut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ uarietas, tot oculorũ differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, leuibus, rugatis, denticulatis, striatis, uertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione uirgulata, crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim, imbricatim undata, cãcellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his ueneriæ, præbentesq; concauam sui partem & auræ opponentes, per summa æquorum uelificant. Saliunt pectines, & extra uolitant, seq; & ipsi carinant.

De diuitijs marinis. Cap. XXXIIII

SEd quid hæc tã parua cõmemoro, cũ populatio morũ atq; luxuria nõ aliunde maior quàm è concharũ genere proueniat? Iam quidẽ ex tota rerũ natura damnosissimum mare est, tot modis, tot mẽsis, tot pisciũ saporibus, quibus pretia capientiũ periculo fiunt.

Quomodo & ubi inueniantur margaritæ. Cap. XXXV

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas cõdi maria, nisi manibus, auribus, capite, toroq; corpore à fœminis iuxta uirisq; gestarentur. Quid mari cum uestibus? Quid undis fluctibusq; cum uellere? Non recte recipit hæc nos rerum natura nisi nudos. Esto, si tanta uentri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi qui uescimur periculis, etiam uestiamur. Adeo per totum corpus, anima hominis quæsita maxime placet. Principium ergo culmenq; omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas belluas tales tantasq;, quas diximus, per tot maria uenientes, tam longo terrarum tractu, è tantis solis ardoribus, atq; Indis quoq; in insulas petuntur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu mundi: itẽ Perimula promontoriũ Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris rubri. Origo atq; genitura conchæ, est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione impleri roscido conceptu tradunt, grauidas postea eniti: partumq; concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si uero turbidus, & fœtum sordescere: eundem pallere, cœlo minante conceptum: ex eo quippe constare, cœliq; eis maiorem societatem esse quàm maris, inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiue satientur, grandescere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si uero & tonuerit, pauidas ac repente compressas, quæ uocant physemata

efficere, speciem modo inani inflatam sine corpore: hos esse concharũ abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit: itaq; & purgantur à peritis. Mirot ipso tantum eas cœlo gaudere, sole rubescere, candoremq; perdere ut corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ quàm ut penetrẽt radij. Flauescũnt tamen & illæ senecta, rugisq; torpescũt: nec nisi iuuenta constat ille qui quæritur uigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisq; adhærescunt, nec ijs auelli queunt nisi lima: quibus una tantum est facies, & ab ea rotunditas, auersis planicies, ob id tympania nominãtur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguenta circũferentibus. Cætero in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cum manũ uidet comprimit sese, operitq; opes suas, gnara ptopter illas se peti: manumq; si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & alijs munita supplicijs. quippe inter scopulos maior pars inuenitur: sed in alto quoq; comitãtur marinis canibus: nec tamẽ aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & uetustate præcipuas esse ueluti duces, miræ ad cauendum solertiæ: has urinantium cura peti, illis captis, facile cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in uasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdã corporũ, hoc est, uniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, coloremq; indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos nõ est, ne apud Barbaros quidẽ inuentores eius aliud q̃ margaritæ. Et in candore ipso màgna differentia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimulat, aliàs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos uocari. Et procerioribus sua gratia est. elenchos appellãt fastigiata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquisita perditione portatu: siquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoq; gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Affectantq; iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico unionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt. Neq; enim gestare iam margaritas, nisi calcẽt, ac per uniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebant, crebrius circa Bosphorũ Thracium, ruffi ac parui in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania, quæ uocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci. Namq; & Iuba tradit Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, colorisq; marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, coloremq; expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu frangũtur. Non aũt semper in media carne reperiũtur, sed alijs atq; alijs locis. Vidimusq; iam extremis etiam marginibus uelut è concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinosq;. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atq; decolores nasci certum est: quoniam diuus Iulius thoracem, quem Veneri genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factũ uoluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solenni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, uidi smaragdis margaritisq; opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus digitisq;, quæ summa quadringenties H—S colligebat: ipsam confestim paratã nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ. Hic est rapinatũ exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio uenenum biberet

beret,ut neptis eius cccc. H-s operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula,& ex altera parte Lolliam,unam imperij mulierculam accubantem: nō illos curru detractos,quàm in hoc uicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi uniones per omne æuum,utrunque possedit Cleopatra, Aegypti reginarum no uissima,per manus orientis regum sibi traditos. Hæc cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis,superbo simul ac procaci fastu,ut regina meretrix lautitiā eius omnem apparatumq́ obtrectans,quærēte eo quid astrui magnificentiæ posit, respondit, una se cœna centies H-S absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbi-
10 trabatur. Ergo sponsionibus factis,postero die quo iudicium agebatur,magnificam aliâs cœnam,ne dies periret,sed quotidianam Antonio apposuit,irridenti, computationemq́ expostulanti. At illa corollarium id esse,consumpturamq́ se ea in cœna taxationem confirmans, solamq́ se centies H-S cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri unum tantum uas ante eam posuere aceti, cuius asperitas uisq́ in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cum maxime singulare illud, & uere unicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quid nam esset actura, detractum alterum mersit,ac liquefactum absorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus iudex sponsionis eius, cum quoque paranti simili modo absumere, uictum'que Antonium pronunciauit homine irato. Comitetur fama unionis eius parem,capta illa tantæ quæstionis uictrice regina dis-
20 sectum, ut esset in utrisque Veneris auribus Romæ in pantheo dimidia eorum cœnā. Non ferent tamen hanc palmam,spoliabunturq́ etiā luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnę taxationis Clodius tragœdi Aesopi filius,relictus ab eo in amplis opibus hæres,ne in triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus,& quidem nulla sponsione ad hoc producto, quo id magis regium erat, sed ut experiretur in gloria palati,quid saperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret,singulos uniones conuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem usum uenisse,Alexandria in ditionem redacta: primum autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & uiles Fenestella tradit manifesto errore,cum Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat. Et hoc
30 tamen æternę propè possessionis est. Sequitur hęredem, in mancipatum uenit ut prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit,quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

De natura purpurę & muricis. Cap. XXXVI

PVrpuræ uiuunt annis plurimum septenis. Latent sicut murices circa canis ortum tricenis diebus. Congregātur uerno tempore, mutuoq́ attritu lentorē cuiusdam ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitū uestibus, in medijs habēt faucibus. Liquoris hic minimi est in candida uena,unde pretiosus ille bibitur uigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere cōtendunt, quia cum uita succum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha
40 auferunt: minores trapetis frangūt,ita demū rorem eum excipiētes Tyrij. Præcipuus hic Asiæ,in Meninge Africæ,& Getulo littore oceani,in Laconica Europæ. Huic fasces securesq́ Romanæ uiam faciunt,idemq́ pro maiestate pueritiæ est. Distinguit ab equite curiam,dijs aduocatur placandis,omnemq́ uestem illuminat,in triumphali miscetur auro: quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed unde conchylijs pretia, quis uirus graue in fuco,color austerus in glauco,& irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali,qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ,diebus quinquagenis uiuunt saliua sua. Conchæ omnes celerrime crescunt,præcipue purpuræ: anno magnitudinem implēt. Quod si hactenus transcurrat expositio,fraudatā profecto se luxuria credat, nosq́ indili

gentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiã officinas: ut tanquam in uita frugum no scitur ratio, sic omnes qui istis gaudent, præmia uitę suæ calleant. Concharũ ad purpuras & conchylia eadem quidẽ est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Bucci num minor concha, ad similitudinẽ eius buccini, quo sonus editur: unde et causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura uocatur, cuniculatim procurrente ro stro, & cuniculi latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea clauatũ est ad turbinem usq; aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed utrisq; orbes toti dem quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circaq; scopulos legitur.

Quot sint genera. Cap. XXXVII

PVrpuræ, nomine alio pelagiæ uocantur. Earũ genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algẽse enutritũ alga uilissimũ: utrisq; melius Teniense in Teneî maris ora collectum, hoc quoq; tamen etiamnum leuius atq; dilutius: calculosæ appellan tur à calculo maris, mire apto cõchylijs: & longe optimum purpuris Dialutense, id est ua rio soli genere pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; textu uelut nassis in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacesq; conchæ, ceu mitulos uidemus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ porrectisq; linguis infe stant. at illæ aculeo extimulatæ claudũt sese, comprimuntq; mordentia: ita pendentes aui ditate sua purpuræ tolluntur

Quo capiantur tempore. Cap. XXXVIII

CApi eas post canis ortum, aut ante uernum tempus utilissimum: quoniam cum foeti ficauere, fluxos habent succos. Sed id tingẽtium officinæ ignorant, cum summa uer tatur in eo. Eximitur postea uena quam diximus, cui addi salem necessarium, sextarios fer mè in libras centenas. macerari triduo, iustum. Quippe maior uis tanto, quãto recentior. Feruere in plumbo, singulisq; aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicami nis libras æquari, ac modico uapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita de spumatis subinde carnibus quas hæsisse uenis necesse est, decimo fermè die liquata corti na, uellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, uritur liquor. Ru bens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusq; mergitur carminata, do nec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniã fucum remittit. pelagio admodum alligatur, nimiæq; eius nigritiæ dat austeritatem illam nitoremq; qui quæri tur cocci. Ita permixtis uiribus alterum altero excitatur aut astringitur. Summa medica minum in libras uellerum, buccini CC. pelagij CXI. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primum satiatur immatura uiridiq; cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemq; suspectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur sanguis.

Romæ quando usus purpuræ. Cap. XXXIX

PVrpuræ usum Romæ semper fuisse uideo, sed Romulo in trabea. Nam toga præ texta & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum usum Hetruscis deuictis satis constat. Nepos Cornelius qui diui Augusti principatu obijt: Me, inquit, iuuene uio lacea purpura uigebat, cuius libra denarijs cẽtum uenicbat, nec multo post rubra Tarenti na. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille nõ poterat emi. Hac P. Lẽ tulus Spinter ædilis curulis primus in prętexta usus improbabatur: qua purpura quis nõ iam, inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit urbis cõditæ anno septingentesimo, Cice rone consule. Dibapha tunc dicebatur, quę bis tincta esset, ueluti magnifico impẽdio, qua liter nunc omnes penè cõmodiores purpuræ tingũtur. In cõchyliata ueste cætera eadem sine buccino: prætereq; ius temperatur aqua pro inniso humani potus excremento, dimi dia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoq; dilucidior, quanto magis uellera esuriunt.

De pretio earum. Cap. XL

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum uiliora: non tamen usquam pelagij

pelagij libras quinquagenos nummos excedere & buccini centenos sciat, qui ista mercantur immenso. Sed alia sunt è fine initia i iuuatque ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere ut electra fiant, addere his æra, ut Corinthia.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino. Cap. XLI

NOn est satis abstulisse gemmę nomen amethystum, rursum absolutus inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simul'que luxuria duplex: & cum confecere conchylia, transire melius in tyrium putant. Pœnitentia hoc primum debet inuenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratione nata, notum quoque factum 10 è uitio portentosis ingenijs, & gemina demonstrata uia luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniorque dictus. Quin & terrena miscere, coccoque tinctum tyrio tingere ut fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus, idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti uires, neque senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se nitorum iuxta fœminarumque forma credit amplissimam fieri.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium sensu. Cap. XLII

COncharũ generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec unquã sine comite, quem pinnoterem uocãt, alij pinnophylacem. is est squilla parua, alibi can20 cer dapis assectator. Pãdit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus prębens. Assultant illi protinus, & ubi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leui significat. Illa ore compresso quicquid inclusit exanimat, partemque socio tribuit. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpedo uim suam ipsa non torpens: mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere corripiens. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix uocatur: eminentia sub oculis cornicula turbato limo exerit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam propè accedant, ut assiliat. Simili modo squatina & rhombus abditi pinnas exertas mouent specie uermiculorum: itemque quæ uocatur raia. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum 30 est ei) figens. Argumenta solertiæ huius, quod tardissimi piscium hi, mugilem uelocissimum omnium habentes in uentre reperiuntur.

De scolopendris, uulpibus & glanis. Cap. XLIII

SColopendræ terrestribus similes, quas centipedes uocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At uulpes marinæ, simili in periculo glutiunt amplius usque ad infirma lineæ, quæ facile prærodant. Cautius qui glanis uocatur, auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

De ariete pisce. Cap. XLIIII

GRassatur aries ut latro. Et nunc grandium nauium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi uoluptas inuitet expectat: nunc elato extra aquam capite, piscan40 tium cymbas speculatur, occultusque adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, & de urticis & spongijs. Cap. XLV

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec animalium, neque fruticũ, sed tertiam ex utroque naturã habent, urticis dico & spongijs. Vrticæ noctu uagantur, noctuque mutantur: carnosæ frondis his natura, & carne uescuntur. Vis pruritu mordax, eademque quæ terrestris urticę. Contrahit ergo se quàm maxime rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complectensque deuorat. Aliàs marcenti similis, & iactari se passa fluctu algę uice, contactos pisces, attrituque petræ scalpentes pruritum inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit, dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat &

con

contrahitur, Tacta uredinem mittit,paulumq́ʒ si fuit interualli, absconditur. Ora ei in ra
dice esse traduntur,excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera
accipimus,spissum ac prędurum & asperum,tragos id uocatur:minus spissum & mollius
manon:tenue densumq́ʒ,ex quo penicilli,Achilleum. Nascũtur omnes in petris, aluntur
conchis,pisce,limo. Intellectum inesse ijs apparet, quia ubi auulsorem sensere, contractæ
multo difficilius abstrahuntur.Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca,manifesto
cõchæ minutæ in his repertæ ostendunt.Circa Toronen uesci illis auulsas etiam aiunt, &
ex relictis radicib.recrescere.In petris cruoris quoq́ʒ inhæret color,Africis præcipue quæ
generãtur in Syrtibus.Maximæ fiunt manę,sed mollisimę circa Lyciã.In profundo aũt
nec uentoso molliores.In Hellespõto asperæ,& densæ circa Maleã. Putrescunt in apricis 10
locis,ideo optimæ in gurgitibus. Viuẽtibus idem qui madentibus nigricãs color. Adhæ
rent nec parte nec totæ:intersunt eñ fistulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinæ,
per quas pasci existimantur.Sunt & aliæ,sed superne concretæ.Et subesse mẽbrana quæ
dam radicibus earum intelligitur.Viuere constat longo tempore. Pessimũ omniũ genus
est earum quæ aplysiæ uocantur,quia elui non possunt,in quibus magnæ sunt fistulæ, &
reliqua densitas spissa. De caniculis marinis. Cap. XLVI

CAniculárũ maxime multitudine circa eas urinantes graui periculo infestantur. Ipsi
ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorũ piscium similem, pre
mentem eos,arcentemq́ʒ à reciprocando,& ob id stilos præacutos lineis annexos habere
sese:quia nisi perfossæ ita non recedant,caliginis & pauoris,ut arbitror,opere. Nubem e 20
nim & nebulam(cuius nomine id malum appellant)inter animalia haud ullam comperit
quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina & calces omnemq́ʒ candorem cor
porum appetunt.Salus una in aduersas eundi,ultroq́ʒ terrendi. pauet enim hominem æ
que ac terret. Et sors æqua in gurgite . ut ad summa aquę uentũ est, ibi periculũ anceps,
adempta ratione contra eundi dum conetur emergere,& salus omnis in socijs. funem illi
religatum ab humeris eius trahunt,hunc dimicãs,ut sit periculi signũ,læua quatit:dextra
apprehenso stilo in pugna est: modicus aliãs tractus. Vt prope carinam uentum est,nisi
præceleri ui repente rapiãt,absumi spectãt. Ac sæpe iam subducti, è manibus auferũtur,
si non trahentium opem,conglobato corpore in pilæ modum,ipsi adiuuere. Protendunt
quidem tridentes alij,sed mõstro solertia est nauigiũ subeundi,atq́ʒ ita è tuto præliandi. 30
Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

De his quæ silicea testa includuntur,& quæ sine ullo sensu,& de
reliquis sordidis animalibus. Cap. XLVII

CErtisima est securitas uidisse planos pisces:quia nunquã sunt,ubi maleficę bestiæ:
qua causa urinantes sacros appellãt eos. Silicea testa inclusis fatendũ est nullum esse
sensum,ut ostreis.Multis eadẽ natura quę frutici,ut holothurijs, pulmonibus, stellis. A
deoq́ʒ nihil non gignitur in mari,ut cauponarũ etiam æstiua animalia.pernici molesta sal
tu,aut quæ capillus maxime celat,existant:& circumglobata escæ sæpe extrahuntur:quæ
causa somnũ pisciũ in mari noctibus infestare existimatur.Quibusdã uero ipsis innascun
tur,quo in numero chalcis accipitur. De uenenatis marinis. Cap. XLVIII 40

NEc uenena cessant dira,ut in lepore:qui in Indico mari etiã tactu pestilẽs, uomitum
dissolutionemq́ʒ stomachi protinus creat:in nostro offa informis,colore tantum le
pori similis:in Indis,& magnitudine, & pilo duriore tantũ, nec uiuus ibi capitur. Aeque
pestiferũ animal araneus.spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullũ usquã execrabilius est
radius,super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant,quincunciali
magnitudine.arbores infixus radici necat,arma ut telum perforat ui ferri et ueneni malo.

De morbis piscium. Cap. XLIX

MOrbos uniuersa genera piscium,ut cætera animalia etiam fera,non accipimus senti
re. Verum ægrotare singulos manifestum facit aliquorum macies,cum in eodem
genere

genere præpingues alij capiantur. De generatione eorum mira. Cap. L

Quonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu uentrium roeunt, tanta celeritate ut uisum fallant: Delphini & reliqua cete simili modo, paulo diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, uentrem eius rostro pulsans: sub partu mares fœminam similiter, oua uescentes earũ. Nec satis est generationi per se coitus, nisi æditis ouis, inter se nersando mares & fœminæ uitale asperserint uirus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine, alioqui replerẽtur maria & stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant.

Item de generatioue, & qui pisces oua pariant. Cap. LI

10 Piscium oua in mari crescũt, quædam summa celeritate, ut murenarum, quædam paulo tardius. Plani piscium quibus cauda non est, aculeatiq́;, ut testudines in coitu super ueniunt: Polypi crine uno fœminæ naribus adnexo: Sepiæ & loligines linguis, rompo-nentes inter se brachia, & in coutrariũ nautes: ore & pariunt. Sed polypi in terram uerso capite cocunt. Reliqua mollium tergis, ut canes. Item locustæ & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos uocant, oculis tantum & cauda insignes: mox pedes figurãtur, cauda findente se in posteriores. Mirumq́;, semestri uita resoluuntur iu limum nullo cernẽte, & rursus uernis aquis renascũtur quæ fuere natæ, perinde occulta ratione, cũ omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in hare
20 nosis proueniunt. Quæ durioris testę sunt, ut murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices, atque spuma maris incalescente, cum admissus est imber. Quæ uero siliceo tegmine operiũtur, ut ostrea, putrescẽte limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixosq́; palos, & lignũ maxime. Nuper compertum in ostrearijs, humorem ijs fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis, ea strigmenta uiuiscũt, nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non roeunt, pręter squatinam & raiam, ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex utroque compositum apud Græcos trahit. Quædam tempore anni gignuntur, & in humore & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines eodem tempore euanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit: & saxatiles omnes. Mulli ter ut chalcis, cyprinus sexies, scorpioues bis ac sargi, uere
30 & autumno. Ex planis squatina sola bis, autumno & uergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mẽsibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumuo: Sargi, torpedo, squali circa æquinoctium. Molles uere. Sepia omnibus mensibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem uuę cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliâs sterilescunt. Polypi hyeme roeunt, pariunt uere oua tortili uibrata pampino, tanta fœcunditate, ut multitudinem ouorum occisi non recipiant cauo capitis, quo pręgnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustę & reliqua tenuioris crustę ponunt oua super oua, atq; ita incubant. Polypus fœmina modo in ouis sedet, modo cauernam cancellato brachiorũ implexu claudit. Sepia & in terreno parit inter harũdines, aut sicubi enata alga, excludit quintodecimo die. Loligiues in alto conserta oua ædunt, ut se-
40 piæ. Purpuræ, murices, eiusdemq́; generis, uere pariunt. Echini oua pleuilunijs habent hyeme, rochleę hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eaq́; intra se parit oua pręmollia, in alium locum uteri transferens, atq; ibi excludens. Simili modo omnia quę cartilaginea appellanimus. Ita fit, ut sola piscium & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas solus omnium ædita custodit oua sępe & quinquagenis diebus, ne absumãtur ab alijs. Cæterę fœminę in triduo excludunt, si mas attigit. Acus siue beloue unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. A partu coalescit uulnus, quod & in cęcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effossa parit oua, & rursus obruit terra. Tricesimo die refossa aperit, fœtum'que in aquam ducit.

De

eo amne decedente, ouis relictis in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchijs, quod fieri non indigo humoris: propter quod & anguillas diutius uiuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari, ut testudinũ. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones, non nisi patinarum calore uitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis ubi nullę restagnent aquæ, miraturq́ & ipse gigni sine coitu. Humoris quidem uim aliquam inesse quam puteis arbitratur, cum in nonnullis reperiantur pisces. Quicquid est, hoc certe minus admirabile talparũ facit uita subterranei animalis, nisi forte uermium terrenorum &

10 piscibus natura est. De muribus Nili. Cap. LVIII

VErum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedentẽ miracula. Quippe detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræq́, iam parte corporis uiuentes, nouissima effigie etiamnum terrena.

De anthia pisce, & quomodo capiatur. Cap. LIX

NEc de anthia pisce sileri conuenit quæ plerosque adnerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ, scopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis, & celeriter capitur, uno genere: Paruo nauigio, & concolori ueste, eademq́ hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escamq́ proijcit. quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est: cauensq́ quod timuit, cum id sæpe factũ est, unus

20 aliquando consuetudine inuitatus anthias, escam appetit. notatur hic intentione diligenti, ut autor spei, conciliatorq́ capturæ. neq́ enim est difficile, cum per aliquot dies solus accedere audeat. tandem & aliquos inuenit: paulatimq́ comitatior, postremo greges adducit innumeros, iam uetustissimis quibusq́ assuetis piscatorem agnoscere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in esca iaculatus hamum, singulos inuolat uerius quàm capit, ab umbra nauis breui conatu rapiens, ita ne cæteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium duci insidiatũ pulchre noto cepisse malefica uoluntate: agnitum in macello à socio, cuius iniuria erat, & dati damni formulam editam, condemnatumq́,

30 addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ cum unum hamo teneri uiderint, spinis quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

De stellis marinis. Cap. LX

PRæter hæc claros sapientia autores uideo mirari stellam in mari. Ea figura est parua admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multo memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est. De dactylis, eorumq́ miraculis. Cap. LXI

COncharum è genere sunt dactyli, ab humanorũ unguium similitudine appellati.

40 His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeãt, lucere in ore mandentiũ, lucere in manibus, atq́ etiã in solo atq́ ueste, decidentibus guttis: ut ꝑcul dubio pateat, succi illã naturã esse, quã miremur etiã in corpore.

De inimicitijs & amicitijs inter se aquatilium Cap. LXII

SVnt & inimicitiarũ atq́ concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & murena, caudas inter se prærodentes. Polypum in tantum locusta pauet, ut si iuxta uiderit, omnino moriatur. Locustam conger, rursus polypum congri lacerant. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemq́ statis mensibus cõcordes esse. Omnes autem uiuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos de quorum diximus societate, balena & musculus: quando præ

graui superciliorum pondere obrutis eius oculis,infestantia magnitudinem uada prænatans demonstrat,oculorumq́ uice fungitur. Hinc uolucrum naturæ dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS

De natura auium. Caput I

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi uel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt,celeritatē uincunt,ad hoc demum datis pennis, ut currentem adiuuent: cætero non sunt uolucres,nec à terra tolluntur. Vngulæ ijs ceruinis similes, quibus dimicāt, bisulcæ, comprehendendis lapidibus utiles,quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed nō minus stoliditas,in tanta reliqui corporis altitudine,cum colla frutice occultauerint,latere sese existimantium.Præmia ex ijs oua, propter amplitudinem pro quibusdam habita uasis, conosq́ bellicos & galeas adornantes pennæ.

De phœnice. Cap. II

AEthiopes atq́ Indi,discolores maxime & inenarrabiles ferunt aues,& ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulose,unum in toto orbe,nec uisum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine,auri fulgore circa colla,cætera purpureus,ceruleam roseis caudam pennis distinguentibus,cristis faciem caputq́ plumeo apice cohonestāte. Primus atq́ diligentissimus togatorū de eo prodidit Manilius, senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem extitisse qui uiderit uescentem: sacrū in Arabia soli esse,uiuere annis DCLX. senescentem casia thurisq́ surculis cōstruere nidum, replere odoribus, & superemori. Ex ossibus deinde è medullis eius nasci primo ceu uermiculum,inde fieri pullum.Principioq́ iusta funeri priori reddere,& totū deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis uita magni conuersionē anni fieri prodit idem Manilius,iterumq́ significationes tempestatū & siderum easdem reuerti. Hoc aūt circa meridiē incipere, quo die signū Arietis sol intrauerit. Et fuisse eius cōuersionis annū prodente se P.Licinio,M.Cornelio coss. CCXV. Cornelius Valeriāus phœnicē deuolauisse in Aegyptū tradit,Q. Plautio,Sex.Papinio coss. Allatus est & in urbē, Claudij principis censura,anno urbis DCCC. & in comitio ꝓpositus,quod actis testatū est,sed quē falsum esse nemo dubitaret.

De aquilis. Cap. III

EX his quas nouimus,aquilæ maximus honos,maxima & uis Sex earū genera:Melænaetos à Græcis dicta,eademq́ ualeria,minima magnitudine,uiribus præcipua, colore nigricans:sola aquilarum fœtus suos alit,cæteræ,ut dicemus,fugant: sola sine clangore,sine murmuratione.Cōuersatur aūt in montibus. Secūdi generis pygargus,in oppidis mansitat & in campis,albicāte cauda. Tertij morphnos, quā Homerus & percnon uocat,aliqui & plancum,& anatariam,secunda magnitudine & ui:huicq́ uita circa lacus. Phœmonoe Apollinis dicta filia,dentes ei esse prodidit,mutæ aliàs,carētiq́ lingua:eandem aquilarū nigerrimā, prominentiore cauda. Consentit & Boethus.Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ sors interemit poetam Aeschylum, prædictam fatis (ut ferūt) eius diei ruinam secura cœli fide cauentem.Quarti generis est percnopterus:eadem oripelargus,uulturina specie,alis minimis,reliqua magnitudine antecellēs,sed imbellis & degener,ut quam uerberet coruus.eadē ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis:sola aquilarū exanima fert corpora,cæteręq́ cum occidere considunt. Hæc facit ut quintū genus gnesion uocetur,uelut uerum,solumq́ incorruptæ originis,media magnitudine,colore subrutilo,rarum conspectu.Superest haliæetos,clarissi

ma oculorũ acie, librans ex alto sese:uisoq; in mari pisce, præceps in eum ruens,& discus sis pectore aquis rapiens. Illa quã tertiã fecimus,circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasq; rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad persugia littorũ tendente, maxime si condensa harundo sit: aquila inde ictu abigente alæ, & cum appetit in lacus cadente, umbrãq; suã nanti sub aqua à littore ostendẽte:rursus aue in diuersa,& ubi minime se credat expectari,emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi,quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum hostem obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum,unà merguntẽ. Haliæetus tantum implumes etiamnum pullos suos percutiẽs,subinde cogit aduersos intueri solis radios: & si
10 conniuentẽ humectantemq; animaduertit, præcipitat è nido, uelut adulterinũ atq; degenerem:illũ cuius acies firma contrà steterit,educat. Haliæeti suũ genus nõ habent, sed ex diuerso aquilarũ coitu nascũtur. Id quidem quod ex ijs natum est, in ossifragis genus habet,è quibus uultures progenerantẽ minores: & ex ijs magni,qui omnino nõ generãt. Quidam adijciunt genus aquilæ, quam barbatã uocant,Thusci uero ossifragã. Tribus primis & quinto aquilarũ generi inædificant nido lapis aetites, quẽ aliqui dixere gagatẽ, ad multa remedia utilis,nihil igne deperdens:Est aũt lapis iste prægnans:intus cum qua tias,alio uelut in utero sonãte.Sed uis illa medica nõ nisi nido direptis. Nidificãt in petris & arboribus, pariũt oua terna:excludũt pullos binos,uisi sunt & tres aliquãdo. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibũ negauit natura, prospiciens ne
20 omnium ferarũ foetus raperentur. Vngues quoq; earũ inuertuntur diebus ijs,albescunt inedia pennę,ut merito partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatũ genus ossifragę excipiunt,& educant cũ suis. Verũ adultos quoq; persequitẽ parens,& longe fugat,æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin unũ par aquilarũ magno ad populandũ tractu ut satietur indiget. Determinãt ergo spatia, nec in proximo prædantẽ. Rapta nõ protinus ferũt,sed primo deponũt,expertæq; pondus tũc demũ abeũt. Oppetũt nõ senio,nec ægritudine, sed fame,in tantũ superiore accrescẽte rostro,ut aduncitas aperiri nõ queat. A meridiano aũt tempore operantẽ,& uolant:prioribus horis diei, donec impleantẽ hominũ conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarũ pennæ mixtas reliquarũ alitũ pennas deuorant. Negant unquã solam hanc alitem fulmine exanimatã,ideo armigerã Iouis cõsuetudo iudicauit.

30 Quando legionũ signa esse coeperint, & cum quibus sit aquilis bellũ. Cap. IIII

ROmanis eam legionibus C. Marius in secundo cõsulatu suo proprie dicauit. Erat & antea prima cum quatuor alijs:lupi, minotauri,equi, apriq; singulos ordines anteibant. Paucis ante annis sola in aciem portari coepta erat, reliqua in castris relinquebantẽ. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum,non ferè legionis unquam hybernasse castra ubi aquilarum nõ sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantũ quadrupedum rapina,sed etiã cum ceruis prælia. Multum puluerem uolutatu collectũ,insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora uerberãs,donec præcipitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est:acrior est cũ dracone pugna,multoq; magis anceps etiã si in aere. Oua hic consectatẽ aquilæ auiditate malefica,at illa ob hoc rapit ubicunq; uisum. Ille multiplici ne
40 xu alas ligat,ita se implicãs,ut simul decidat. Mirum de aquila. Cap. V

ESt percelebris apud Seston urbem aquilæ gloria: educatam à uirgine retulisse gratiam,aues primo, mox deinde uenatus aggerentẽ. Defuncta postremò,in rogũ accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod uocant Heroum, in eo loco fecere,appellatum Iouis & uirginis, quoniam illi deo ales ascribitur.

De uulturibus. Cap. VI

VVlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere,qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare falsò. Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Foetus quidẽ sæpe cernuntẽ ferè bini. Vmbricius aruspicũ in nostro æuo peritissimus, patere tria dit oua tria:uno ex ijs reliqua oua nidumq; lustrare, mox abijcere. Triduo autẽ ante aut

biduo uolare eos, ubi cadauera futura sunt. De sanguale. Cap. VII

SAngualem autem atq; immussulum, augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum aliqui uulturis pullũ arbitrãtur esse, & sangualem ossifragę. Massurius sangualem ossifragam esse dicit, immussulum aũt pullum aquilæ priusquã albicet cauda. Quidã post Mutiũ augurẽ uisos nõ esse Romæ cõfirmauere, ego (quod uerisimilius est) in desidia rerũ omniũ non arbitror agnitos. De accipitribus. Cap. VIII

ACcipitrum genera xvi. inuenimus. Ex ijs circon claudum altero pede prosperrimi augurij nuptialibus negocijs & pecuariæ rei. Triorchem à numero testiũ, cui principatum in augurijs Phœmonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiã ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis naui sedisset. Aesalona Græci uocãt, 10 qui solus omni tempore apparet. cæteri hyeme abeunt. Distinctio generũ ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem, alij non nisi circa arbores uolitantem, alij sedentem in sublimi, aliqui uolantem in aperto. Itaq; & columbæ nouere ex ijs pericula, uisoq; confidunt, uel subuolant, contra naturã eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant, nec alibi nascuntur illis assueti gentibus. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues, illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidũt cum ijs. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: & cum tempus sit capturæ, clangore ac uolatus genere innitare ad occasionem. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem à piscantibus suam accepere, ex- 20 pansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis uocatur, rarus etiam in syluis, interdiu minus cernens. Bellum interneciuum gerit cum aquila, cohærentesq; sæpe prehenduntur.

De coccyce, quæ à suo genere interimitur. Cap. IX

COccyx ex accipitre uidetur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparẽt reliqui, nisi perquàm paucis diebus: Ipseq; modico tempore æstatis uisus non cernitur postea. Est autem neq; aduncis unguibus solus accipitrũ, nec capite similis illis, neq; alio q̃ colore, ac rictu columbi potius. Quin & absumitur ab accipitre, si quando una apparuere: sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & uocem: procedit uere, occultatur caniculæ ortu: semperq; parit in alienis nidis, maxime palumbi- 30 um, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis: raro bina. Causa subijciendi pullos putatur, quod sciat se inuisam cunctis auibus. nam minuta quoq; infestãt: ita nõ fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaq; pinguescit, & nitidus in se nutricem cõuertit. illa gaudet eius specie, miraturq; sese ipsam, quod talem pepererit: suos comparatione eius damnat ut alienos, absumiq; etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoq; iam uolandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

De miluis. Cap. X

MIlui ex eodem accipitrũ genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissi- 40 mam & famelicã semper alitem nihil esculenti rapere unquã ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara: ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorũ immolantiũ ostento. Iidem uidentur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cœlo monstrante natura, quod opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent, nõ tamen ante hirundines abeuntes. Traduntur autem & à solstitijs affici podagra.

Digestio auium per genera. Cap. XI

VOlucrum prima distinctio pedibus maxime constat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedũ in genere sunt, uti anseres, & aquaticę ferè aues. Aduncos ungues habentia, carne tantum uescuntur ex parte magna.

De inauspi-

De inauſpicatis auibus, cornice, coruis, bubone. Cap. XII

Cornices & alio pabulo, atq; duritiem nucis roſtro repugnantẽ, uolantes in altum in ſaxa tegulasue iaciunt iterũ ac ſæpius, donec quaſſatam perfringere queant. Ipſa ales eſt inauſpicatæ garrulitatis, à quibuſdam tamen laudata. Ab arcturi ſidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templiſq; raro, alicubi omnino nõ aſpici, ſicut Athenis. Præterea ſola hæc etiam uolantes pullos aliquandiu paſcit: inauſpicatiſſima fœtus tempore, hoc eſt, poſt ſolſtitiũ. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac uolare cogunt, ſicut & corui: qui & ipſi non carne tantum aluntur, ſed robuſtos quoq; fœtus ſuos fugant longius. Itaq; paruis in uicis non plus bina coniugia ſunt:
10 Circa Cranonem quidem Theſſaliæ ſingula perpetuo: genitores ſoboli loco cedunt. Diuerſa in hac & ſupradicta alite quædam. Corui ante ſolſtitium generant: ijdem ægreſcũt ſexagenis diebus, ſiti maxime, antequã fici coquant autumno. cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire uulgus arbitratur. Ideoq; grauidas, ſi ederint coruinũ ouum, per os partum reddere: atq; in totũ, difficulter parere, ſi recto inferantur. Ariſtoteles negat, nõ hercule magis quàm in Aegypto ibim: ſed illam exoſculationem, quæ ſæpe cernitur, qualem in columbis eſſe. Corui in auſpicijs ſoli uidentur intellectum habere ſignificationum ſuarum. nam cum Mediæ hoſpites occiſi ſunt, omnes è Peloponneſo & Attica regione uolauerunt. Peſſima eorum ſignificatio, cum glutiunt uocẽ uelut ſtrangulati. Vncos ungues & nocturnæ aues habẽt,
20 ut noctuæ, bubo, ululæ. Omniũ horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maxime abominatus, publicis præcipue auſpicijs, deſerta incolit: nec tantum deſolata, ſed dira etiam & inacceſſa: noctis monſtrũ, nec cantu aliquo uocalis, ſed gemitu. Itaq; in urbibus aut omnino in luce uiſus, dirum oſtentum eſt. Priuatorũ domibus inſidentem plurimis ſcio nõ fuiſſe feralem. Volat nunquã quò libuit, ſed tranſuerſus aufert. Capitolij cellam ipſam intrauit Sex. Papellio Iſtro, L. Pedanio coss. propter quod nonis Martijs urbs luſtrata eſt eo anno. De incendiaria aue. Cap. XIII

Inauſpicata eſt & incendiaria auis, propter quã ſæpenumero luſtratã urbem in annalibus inuenimus, ſicut L. Caſſio, C. Mario coss. quo anno & bubone uiſo luſtrata eſt. Quæ ſit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidã ita interpretant, incendiariã eſſe quæ-
30 cunq; apparuerit carbonẽ ferẽs ex aris uel altaribus. Alij ſpinturnicem eã uocãt: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aues, qui ſe ſcire diceret nõ inueni. De cliuina. Cap. XIIII

Cliuinã quoq; auem ab antiquis nominatã animaduerto ignorari. Quidã clamatoriam dicũt, Labeo prohibitoriã. Et apud Nigidiũ ſubis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat. De auibus incognitis. Cap. XV

Svnt præterea complura genera depicta in Hetruſca diſciplina, ſeculis non uiſa: quæ nunc defeciſſe mirum eſt, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. Cap. XVI

Externorũ de augurijs peritiſſime ſcripſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuã, bubonem, picũ arbores cauantẽ, trogonẽ, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam
40 pondere capitũ peruerſa oua, poſteriorẽ partem corporũ fouendam matri applicent.

De noctuis. Cap. XVII

Noctuarum contra aues ſolers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, reſupinę pedibus repugnant, collectæq; in arctũ, roſtro & unguibus totæ tegunt. Auxiliatẽ accipiter collegio quodã naturæ, bellumq; partit. Noctuas ſexagenis diebus hyemis cubare, & nouẽ uoces habere tradit Nigidius. De pico martio. Cap. XVIII

Svnt & paruæ aues uncorum unguiũ, ut pici, martio cognomine inſignes, & in auſpicijs magni. Quo in genere arborum cauatores, ſcandentes in ſubrectum felium modo, illi uero & ſupini, percuſsi corticis ſono, pabulũ ſubeſſe intelligunt. pullos in cauis educant auium ſoli. Adactos cauernis eorum à paſtore cuneos, admota quadam ab his her

ba, elabi creditur uulgo. Trebius autor eſt, clauum cuneumúe adactum quanta libeat ui arbori in qua nidum habeat, ſtatim exilire cum crepitu arboris, cum inſederit clauo aut cuneo. Ipſi principales Latio ſunt in augurijs, à rege qui nomen huic aui dedit. Vnũ eorum præſcitũ tranſire nõ queo. In capite prætoris urbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, ſedit ita placide, ut manu prehenderetᷣ. Reſpondere uates, exitiũ imperio portendi ſi dimitteretur: at ſi exanimaretur, prętori. Et ille autem protinus cõcerpſit: nec multo poſt impleuit prodigiũ. Veſcuntur & glande in hoc genere, pomiſꝗ multæ, ſed quæ carne tantum non uiuunt, excepto miluo: quod ipſum in augurijs dirum eſt.

De uncos ungues habentibus & digitos — Cap. XIX

VNcos ungues habentes omnino nõ congregantᷣ, & ſibi quæꝗ prædantᷣ. Sunt aũt 10 omnes ferè altiuolæ præter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguũ. Ambulant difficulter. In petris raro conſiſtunt, curuatura unguiũ prohibente. Nunc de ſecũdo ordine dicamus, qui in duas diuiditur ſpecies, oſcines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaꝗ præcedent & ordine.

De pauonibus, & quis eos primus cibi cauſa occiderit. — Cap. XX

OMnesꝗ reliquas in his pauonũ genus, cũ forma tũ intellectu eius et gloria. Gẽmantes laudatus expãdit colores aduerſo maxime ſole, ꝗa ſic fulgentius radiant. Simul umbræ quoſdam repercuſſus cæteris, qui in opaco clarius micant, cõchata quærit cauda: oẽsꝗ in aceruũ cõtrahit pennarũ, quos ſpectari gaudet oculos. Idẽ cauda annuis uicibus amiſſa cũ folijs arborũ, donec renaſcatᷣ iterũ cum flore, pudibũdus ac mœrẽs quærit late- 20 bram. Viuit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus nõ glorioſum tantũ animal hoc traditur, ſed & maleuolum, ſicut anſer uerecundum: quoniã has quoꝗ quidã addiderũt notas in his, haud ꝓbatas mihi. Pauonẽ cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortẽſius, aditiali cœna ſacerdotij. Saginare primus inſtituit circa nouiſsimũ piraticũ bellũ M. Aufidius Lurco, exꝗ eo quęſtu reditus ſeſtertiũm ſexagena M. habuit.

De gallis, & quõ caſtrentur, & de gallinaceo locuto. — Cap. XXI

PRoxime gloriã ſentiũt & hi noſtri uigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoꝗ ſomno natura genuit. Norunt ſidera, & ternas diſtinguũt horas interdiu cantu. Cũ ſole eunt cubitũ, quartaꝗ caſtrenſi uigilia ad curas laborẽꝗ reuocãt. Nec ſolis ortũ incautis patiuntur obrepere, diemꝗ uenientẽ nuntiant cantu, ipſum uero 30 cantum plauſu laterũ. Imperitant ſuo generi, & regnũ in quacunꝗ ſunt domo exercent. Dimicatione paritᷣ hoc quoꝗ inter ipſos, uelut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligentes: nec finis ſæpe cõmorientib. Quod ſi palma cõtingit, ſtatim in uictoria canũt, ſeꝗ ipſi principes teſtantur. Victus occultatᷣ ſilens, ægreꝗ ſeruitiũ patitur. Ec plebs tamen æque ſuperba graditur ardua ceruice, criſtis celſa: cœlũꝗ ſola uolucrũ aſpicit crebro, in ſublime caudam quoꝗ falcatã erigens: itaꝗ terrori ſunt etiã leonibus ferarũ generoſiſsimis. Iam ex his quidam ad bella tantũ & prælia aſsidua naſcuntur, quibus etiã patrias nobilitarũt Rodũ ac Tanagrã. Secũdus eſt honos habitus Melicis ac Chalcidicis, ut planè dignæ aliti tantũ honoris præbeat Romana purpura. Horum ſunt tripudia ſoliſtima. Hi magiſtratus noſtros quotidie regũt, domoſꝗ ipſis ſuas claudũt aut reſerãt: hi faſces Ro. impel- 40 lunt aut retinẽt, iubent acies aut prohibẽt, uictoriarũ omniũ toto orbe partarũ auſpices: hi maxime terrarum imperio imperant, extis etiã fibriſꝗ haud aliter ꝙ opimæ uictimæ dijs grati. Habent oſtenta & prępoſteri eorũ ueſpertiniꝗ cantus. Nanꝗ totis noctibus canendo, Bœotijs nobilem illam aduerſus Lacedæmonios præſagiuere uictoriã, ita cõiecta interpretatione, quoniã uicta ales illa nõ caneret. Deſinunt canere caſtrati, quod duobus fit modis, lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus: mox ulcere oblito figlina creta: facilius ita pingueſcunt. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorũ publice æditur ceu gladiatorum. Inuenitur in annalibus, in Ariminenſi agro M. Lepido, Q. Catulo coss. in uilla Galerij locutum gallinaceum, ſemel quod equidem ſciam.

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe anserino Comageno. Cap. XXII

Est & anseri uigil cura Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrē cibaria anserum censores in primis locant. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canētis, quam eodem tempore & aries amasse proditur. Potest & sapientiæ uideri intellectus ijs esse. Ita comes perpetuo adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquā ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinē crescit, exemptum quoq; lacte 10 mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus uir consularis, an M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod cōstat) Messalinus Cotta, Messalæ oratoris filius, palmas pedū in his torrere, atq; patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis usq; Romam pedibus uenire. Fessi proferuntur ad primos, ita cæteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum uectigal in pluma. Velluntur quibusdā locis bis anno. Rursus plumigeri uestiuntur: molliorq; quæ corpori q̄ proxima, & è Germania laudatissima. Candidi ibi, uerum minores, ganzæ uocantur. Precium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunq; auxiliorum præfectis, à uigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eoq; deliciæ 20 processere, ut sine hoc instrumēto durare iam ne uirorū quidē ceruices possint. Aliud repetit Syriæ pars, quæ Comagene uocat: adipem eorū in uase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratū, ad usum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Comagenū. Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas nō nouit Britannia chenerotes, fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutaq; nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus uulturū magnitudinē excedit, quorum & colorē reddit. Nec ulla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantū aucta, ut in terra quoq; immobilis prehendatur. Gignunt eos alpes, & septentrionalis regio. In auiarijs saporem perdunt. Moriuntur cōtumacia spiritu retento. Proximę eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in ci30 bis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplo sequitur.

De gruibus, ciconijs, oloribus, & pegrinis auibus, & coturnicibus, & glotte. Ca. XXIII

Inducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (ut diximus) cum ijs dimicantium. Immensus est tractus quo ueniunt, si quis reputet à mari eoo. Quando proficiscātur consentiunt, uolant ad prospiciendum alte, ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per uices, qui acclament dispositos habent, & qui gregem uoce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædē mansuefactæ lasciuiunt, gyrosq; quosdam indecoro cursu uel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuola40 turas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon & Carambin: mox saburra stabiliri. cum medium transierint, abijci lapillos è pedibus: cum attigerint continentē, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui diui Augusti principatu obijt, cum scriberet turdos paulo ante cœptos saginari, addidit ciconias magis placere q̄ grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo uelit attigisse. Ciconięquonam è loco ueniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo uenire non dubium, eodem quo grues modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæq; sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo uidit agmen discedentiū, cum discessurum appareat: nec uenire, sed uenisse cernimus: utrunq; nocturnis fit tēporibus. Et quamuis

ultra citráue peruolent, nunc͡q tamen aduenisse usquã, nisi noctu existimant. Pythonos comen uocant in Asia patentibus campis, ubi congregatæ inter se cõmurmurant, eã quę nouissima aduenit lacerant, atq͡ ita abeunt. Notatum, post Idus Aug. non temere uisas ibi. Sunt qui ciconijs non inesse linguas confirment. Honos ijs serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadẽq͡ legibus pœna, quę in homicidã. Simili an seres quoq͡ & olores ratione cõmeant, sed horũ uolatus cernitur: liburnicarũ more rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, q͡ si recta fronte impellerẽt: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeq͡ impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus, fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdẽ repetunt, genitricum senectã inuicẽ educant. Olorum morte narratur flebilis cãtus, falso, ut arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne uescunt inter se. Verum hæc cõmeantium per maria terrasq͡ peregrinatio nõ patitur differri minores quoq͡, quibus est natura similis: utcunq͡ enim supradictas magnitudo & uires corporum inuitare uideri possunt. Coturnices ante etiam semper adueniunt q͡ grues, parua auis, & cum ad nos uenit, terrestris potius q͡ sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigãtium, cum appropinquauere terris. Quippe uelis sæpe insidunt, & hoc semper noctu, mergũtq͡ nauigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non uolant, humido scilicet & grauiore uento. Aura tamen uehi uolunt, propter pondus corporũ, uiresq͡ paruas. Hinc uolantium illa con questio labore expressa. Aquilone ergo maxime uolant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantẽ accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum sollicitãt, abeuntq͡ una persuasę glottis & otis & cychramus. Glottis prælongã exerit linguam, unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auide profectam, pœnitentia in uolatu cum labore scilicet subit, reuerti incomitatam piger, & sequi: nec unquã plus uno die pergit, in proximo hospitio deserit. uerum inuenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseuerantior festinat etiam peruenire ad expetitas sibi terras. itaq͡ noctu is eas excitat, admonetq͡ itineris. Otis bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus, unde & nomen illi: quidam Latine asionẽ uocant: imitatrix aliâs auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. capitur haud difficulter ut noctuæ, intenta in aliquo circumeunte alio. Quod si uentus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture harena repleto, stabilitæ uolant. Coturnicibus ueneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mensæ, simulq͡ comitialem propter morbum despui suetum, quem solæ animalium sentiunt præter hominem.

De hirundinibus, merulis, turdis & sturnis, turturibus & palumbis Cap. XXIIII

ABeunt & hirundines hybernis mensibus, sola carne uescens auis ex ijs, quæ aduncos ungues nõ habẽt: sed in uicina abeunt, apricos secutæ montium recessus: inuentæq͡ iam sunt ibi nudæ atq͡ deplumes. Thebarũ tecta subire negant, quoniã urbs illa sæpius capta sit: nec Biziæ in Thracia propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarũ dominus, cõprehensas in urbem secum auferẽs uictoriæ nuntias amicis mittebat, in eũdẽ nidũ remeãtes illito uictoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in annalibus suis, cum obsideretur præsidiũ Romanum à Ligustinis, hirũdinem à pullis ad se allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ turdiq͡ & sturni, simili modo in uicina. Sed hi plumã non amittunt, nec occultantur, uisi sæpe ibi, quò hybernũ pabulũ petunt. itaq͡ in Germania hyeme maxime turdi cernuntur. Verius turtur occultatur, pennasq͡ amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in ijs incertũ. Sturnorum generi proprium cateruatim uolare & quodã pilę orbe circumagi, omnibus in mediũ agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi uolatus, uelox celeritas, quibus ex causis neq͡ rapinæ cæterarũ alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in uolatu pascitur.

Quæ

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres Cap. XXV

TEmporũ magna differẽtia auibus. Perennes ut columbæ, semestres ut hirundines, trimestres ut turdi & turtures, & quæ cũ fœtum eduxere, abeunt, ut galguli, upupę.

De auibus mira. Cap. XXVI

AVtores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Aethiopia aues, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas uocant. Hoc idem quinto quoq; anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis, exploratũ sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinarũ genus, gibberum, uarijs sparsum plumis, quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mẽsas receptæ
10 propter ingratum uirus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus. Cap. XXVII

SEleucides aues uocantur, quarũ aduentũ ab Ioue precibus impetrãt Casij montis incolæ, fruges eorũ locustis uastãtibus. Nec unde ueniãt, quoue abeant cõpertũ, nunq̃ conspectis nisi cũ præsidio earũ indigetur. De ibi. Cap. XXVIII

INuocant & Aegyptij ibes suas cõtra serpentiũ aduentũ: & Elei Myiagron deum, muscarũ multitudine pestilentiã adferente: quæ protinus intereunt qua litatũ est illi die.

Quæ aues in quib. locis nõ sunt, & quę mutãt colorẽ & uocẽ, & de luscinijs. Ca. XXIX

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur, quarũ genus in Creta insula nõ est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hęc quoq; mira naturæ differen
20 tia: alia alijs locis negat, tanq̃ genera frugũ fruticum'ue, sic & animaliũ: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirũ. Quid est illud unius generis saluti aduersum, quæ'ue ista naturæ inuidia? aut qui terrarũ dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta alpes Larium lacum appellat, amœnum arbusto agro ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum circa lapidem ab eo, immensa alioqui finitimo Insubriũ tractu examina graculorũ monedularumq;, cui soli aui furacitas auri argentiq; præcipue mira est. Picus Martius in Tarẽtino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apẽnino ad urbẽ uersus cerni cœpere picarũ genera, quę longa insignes cauda uariæ appellantur. Propriũ his caluescere omnibus annis, cũ serantur rapa. Perdices nõ transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec ulla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achil
30 les, sacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidũ faciunt. At in agrum Volaterranum palumbiũ uis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muscę nec canes intrãt. Multa præterea similia, quæ prudẽs subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cũ Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiã colũbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica uocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutant colorẽ uocemq; tempore anni, ac repente fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantum. Eæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra ruffescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitiũ muta. Rostrum quoq; anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicẽ uarius, hyeme cõcolor. Luscinijs diebus ac noctibus continuis XV. garrulus sine intermissu
40 cantus, densante se frondiũ germine, non in nouissimũ digna miratu aue. Primum tanta uox tam paruo in corpusculo, tã pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicæ scientia modulatus ęditur sonus: & nunc cõtinuo spiritu trahitur in longũ, nunc uariatur infle xo, nũc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secũ ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, ubi uisum est uibrans, summus, medius, imus. Breuiterq;, omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarũ tormentis ars hominũ excogitauit: ut non sit dubium hanc suauitatem præmonstratã efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec ijdem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamq; animosa contentio est. Victa morte finit sæpe uitam, spiritu prius deficiente quàm

te qu àm cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna & reddit, uicibusq; reticent. Intelligitur emẽdatæ correctio, & in docente quædã reprehensio. Ergo seruorũ illis precia sunt, & quidẽ ampliora q̃ quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertijs vi. candidã alioquin, quod est prope inusitatũ uenisse, quæ Agrippinæ Claudij principis cõiugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæ'ue parua aliqua opposita mora, indiscreta redderẽt similitudine. Sed ex tantæ tamq; artifices argutiæ à xv. diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere aut satiatas. mox æstu aucto in totum alia uox fit, nec modulata aut uaria. mutatur & color. postremo hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, qua & cæteris auibus. Pariunt uere primo, cum plurimum sena oua. Alia ratio ficedulis. Nam formam simul colorẽq; mutant. Hoc nomen nõ nisi autumno habent, postea melancoryphi uocantur. Sic & erithacus hyeme, idẽ phœnicurus æstate. Mutat & upupa, ut tradit Aeschylus poeta, obscœna aliàs pastu auis, crista uisenda plicatili, contrahens eam subrigensq; per longitudinem capitis. Oenanthe quidẽ etiã statos latebræ dies habet, exoriẽte sirio occultata, ab occasu eiusdẽ prodit: quod miremur, ipsis diebus utrũq;. Chlorion quoq; qui totus est luteus, hyeme non uisus, circa solstitia procedit.

De merulis. Cap. xxx

MErulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquã aliubi candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantum nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium genituræ. Cap. xxxi

OScines, præter exceptas, non temere fœtus faciunt ante æquinoctium uernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium uitales.

De halcyonibus, & de diebus earũ nauigabilibus, & gauijs, & mergis. Cap. xxxii

EO maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria quiq; nauigant nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantũ purpureis & cãdidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonẽ uidere rarissimũ est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumam'ue, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntẽ. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides uocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maxime. In reliquis partibus est quidẽ mitius pelagus, Siculum utiq; tractabile. Faciunt aũt septẽ ante brumã diebus nidos, & totidẽ sequentibus pariunt. Nidi earũ admirationẽ habent. pilæ figura, paulũ eminenti ore perq; angusto grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu ualido, ut spuma arida maris. Nec unde confingantur, inuenitur. Putãt ex spinis aculeatis: piscibus enim uiuunt. Subeunt & in amnes. Pariũt oua quina. Gauiæ in petris nidificãt, mergi & in arboribus. Pariũt plurimum terna. Sed gauiæ æstate, mergi incipiente uere.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cynamomis, & perdicibus. Cap. xxxiii

HAlcyonum nidi figura, reliquarũ quoq; solertiæ admonet: neq; alia parte ingenia auium magis admirãda. Hirundines luto cõstruunt, stramẽto roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum uero nidum mollibus plumis floccisq; consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresq; circũagi docent, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarũ & agrestium, quæ raro in domibus, diuersos figura, sed eadẽ materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustũ, utero capaci mirũ, qua peritia & occultandis habiles pullis, & substernẽdis molles. In Aegypti Heracleotico ostio molem cõtinuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt

stadij

radijs ferè unius spatio, quod humano opere perfici non posset. In eadē Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quā ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus uernis diebus palea & stramēto rostrū eius firmantes, cōtinuatis per triduū noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Ea militia illis cum anno redit semper. Tertiū est earū genus quæ ripas excauant, atq; ita internidificāt. Harū pulli ad cinerem ambusti, mortifero fauciū malo, multisq; alijs morbis humani corporis medenī. Nō faciunt hæ nidos. Migrātq; multis diebus ante, si futurū est ut auctus amnis attingat. In genere paratum est cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadē figura ex ligno intexens. Picorū aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidē ipsos dependentes pedibus somnū capere cōfirmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicū quidē omniū est, tabulata ramorū sustinendo nido prouide eligere, cameraq; ab imbri aut fronde protegere densa. In Arabia cinamomus auis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis grana. In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ cum diligētius uisum ab homine nidum sensere, oua trāsferunt aliò. Hoc in his auibus, quarū digiti nō sunt accōmodati cōplectendis transferendisq; ouis, miro traditur modo. Nanq; surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua utrinq; libra deportant aliò. Nec uero ijs minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops uocatur, genitores suos recōditos pascens, pallido intus colore pennarū, superne cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedū defossa altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculū, ut contra feras abunde uallenī. Ouis stragulū molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubant, néue cui frequētior cōuersatio sit suspecta, trāsferunt aliò. Illæ quidē & maritos suos fallunt, qm̄ intēperantia libidinis frangūt earū oua, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: uictum aiunt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus & gallinaceos aliquando: Perdices uero à domitis feros & nouos aut uictos iniri promiscue. Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis indicem exeunte in prælū duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptū fœminæ capiuntur, contra aucupū fœminā exeuntes, ut rixando abigant eam. Neq; in alio animali par opus libidinis. Si cōtra mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnātes fiunt. Hiantes aūt exerta lingua per id tēpus æstuant, cōcipiuntq; superuolantium afflatu, sæpe uoce tantū audita masculi. Adeoq; uincit libido etiā fœtus charitatē, ut illa furtim & in occulto incubans, cū sensit fœminā aucupis accedentē ad marē, recanat reuocetq;, & ultro prębeat se libidini. Rabie quidē tanta feruntur, ut in capite aucupantiū sæpe cæcę metu sedeant. Si ad nidū is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta, prægrauē aut delumbē sese simulās, subitoq; in procursu aut breui aliquo uolatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurū effugiēs, spemq; frustrans, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem in pauore libera, ac materna uacans cura, in sulco resupina gleba se terrę pedibus apprehensa operit. Perdicum uita ad sexdecim annos durare existimatur.

De columbis. Cap. XXXIIII

AB his columbarum maxime spectantur simili ratione mores ijdem, sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidē nō uiolant, cōmunemq; seruant domum. Nisi cœlebs aut uidua, nidū non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura nō sit. Tunc plenū querela guttur sæuiq; rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utriq; sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis

primo

primo salsiorem terram collectam gutture in ora insputunt, præparãtes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturũ, cum bibant colla non resupinare, largeq; bibere, iumentorum modo. De palumbibus. Cap. xxxv

Viuere palumbes ad xxx. annũ, aliquos ad xl. habemus autores, uno tantũ incõmodo unguium, eodem & argumẽto senectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atq; idem, trino cõficitur uersu, præterq; in clausula gemitu: hyeme mutis, uere uocalibus. Nigidius putat, cum oua incubat, sub tecto nominatam palumbẽ relinquere nidos. Pariunt aũt post solstitiũ. Columbæ & turtures octonis annis uiuunt.

De passeribus. Cap. xxxvi

Contrà passeri minimũ uitæ, cui salacitas par. Mares negant anno diutius durare, argumẽto, qa nulla ueris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium. Verum columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, uarietatẽq; dispositam: quin etiã ex uolatu quæritur plaudere in cœlo, uarieq; sulcare. Qua in ostentatione ut uinctæ præbẽtur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur, alioquin soluto uolatu in multum uelociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

De tinnunculo. Cap. xxxvii

Ob id cum ijs habenda est auis quæ tinnunculus uocatur. Defendit eñ illas, terretq; accipitres naturali potentia, in tantũ, ut uisum uocemq; eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorũ. Feruntq;, si in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, nõ mutare sedem columbas: quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxijs uulneribus, multiuaga alioquin aue. Est eñ ars illis inter se blandiri, & corrũpere alias, furtoq; comitatiores reuerti. Quin & internũciæ in rebus magnis fuere, epistolas annexas earũ pedibus obsidione Mutinẽsi in castra cõsulũ Decimo Bruto mittente. Quid uallũ & uigil obsidio, atq; etiã retia amne prætẽta profuere Antonio, per cœlum eunte nuncio? Et harum amore insaniunt multi, super tecta exædificant turres ijs, nobilitatẽq; singularum & origines narrant, uetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringẽtis singula paria uendita uit, ut M. Varro tradit. Quin & patriã nobilitauere, in Campania grandissimæ prouenire existimatæ. Harum uolatus in reputationẽ cæterarũ quoq; uolucrum nos impellit.

De uolatu & incessu auium. Cap. xxxviii

Omnibus animalibus reliqs certus & uniusmodi, & in suo cuiq; genere incessus est: aues solæ uario meatu feruntur, & in terra & in aere. Ambulant aliquæ, ut cornices: saliunt aliquæ, ut passeres, merulæ: currunt, ut perdices, rusticulæ: ante se pedes iaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentesq; raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, sed & primas duntaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt. quædam uero maiore ex parte compressis uolant. percussoq; semel aliquæ & gemino ictu aere feruntur: uelut inclusum eum premẽtes, eiaculãtur sese in sublime, in rectũ, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solæ, quæq; sunt eiusdẽ generis, in sublime protinus sese tollũt, atq; è uestigio cœlum petunt, & hoc etiã ex aqua. Itaq; in foueas quibus feras uenamur, delapsæ solæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissæ nõ euolant, cauda reguntur. Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ uescuntur ea quæ rapuere pedibus. Sine uoce nõ uolant multę: aut è cõtrario semper in uolatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ in latera, in ora, quædã & resupinæ feruntur: ut si pariter cernantur plura genera, nõ in eadẽ natura meare uideantur.

De apodibus. Cap. xxxix

Plurimum uolant quæ apodes, quia careant usu pedum, ab alijs cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt quæ toto mari cernuntur: Nec unquam tam longo naues, tam' que continuo cursu recedunt à terra, ut non circumuolitent

litent eas apodes. Cætera genera residunt & insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent aut iacent. Et ingenia æque uaria, ad pastum maxime.

De caprimulgis & plateis. Cap. XL.

CAprimulgi appellantur grandioris merulę aspectu, fures nocturni: interdiu enim uisu carent. Intrant pastorum stabula, caprarumque uberibus aduolant suctum propter lactis, qua iniuria uber emoritur, caprisque cæcitas quas ita mulsere oboritur. Platea nominatur aduolans ad eas quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum deuoratis se impleuit conchis, calore uentris coctas euomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.

De ingeniis auium. Cap. XLI

VIllaribus gallinis & religio inest: Inhorrescunt ædito ouo, excutiuntque sese, & circum actæ purificant, ac festuca aliqua sese & oua lustrant.

De carduele, & psittaco, & auibus quæ loquuntur. Cap. XLII

MInimæ auium cardueles imperata faciunt, nec uoce tantum, sed pedibus & ore pro manibus. Est quæ boum mugitus imitetur, in Arelatēsi agro taurus appellata, alioquin parua. Est quę equorū quoque hinnitus, anthus nomine, herbę pabulo aduentu coactum pulsa imitatur, ad hunc modum se ulciscens. Super omnia humanas uoces reddunt, psittaci quidem etiā sermocinantes. India hanc auem mittit, sittacem uocat, uiridem toto corpore, torque tantum miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit uerba pronunciat, in uino pręcipue lasciua. Capiti eius duritia eadē quę rostro. hoc, cum loqui discit, ferreo uerberatur radio: non sentit aliter ictus, Cum deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuiorem que se ita pedū infirmitati facit. Minor nobilitas, quia nō ex longinquo uenit, sed expressior loquacitas certo generi picarū est. Adamant uerba quę loquantur. Nec discunt tantum sed diligūt: meditantes que intra semet, cura atque cogitatione intentionem nō occultant. Constat emori uictas difficultate uerbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quęrētes mirum in modum hilarari, si interim audierint id uerbum. Nec uulgaris iis forma, quamuis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verum addiscere alias negant posse, quàm quę ex genere earum sunt, quę glande uescantur: & inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus, ac ne eas quidē ipsas nisi primis duobus uitę annis. Latior iis est lingua: omnibus que in suo cuique genere, quę sermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudii Cæsaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitātem sermones hominum, cum hæc proderem. Habebāt & Cæsares iuuenes item sturnum, luscinias, Gręco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assidue noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur secreto, & ubi nulla alia uox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quæ condita uelit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. Cap. XLIII

REddatur & coruis sua gratia, indignatione quoque populi Ro. testata, non solum conscientia. Tiberio principe ex fœtu supra Castorū ædem genitus pullus, in oppositā sutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinę domino. Is mature sermoni assuefactus, omnibus matutinis euolans in rostra, in forum uersus, Tiberium, dein Germanicum & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntē populum Ro. salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio mirus. Hunc siue æmulatione uicinitatis manceps proximæ sutrinæ, siue iracūdia subita, ut uoluit uideri, excrementis eius imposita calceis macula, exanimauit, tanta plebei consternatione, ut primo pulsus ex ea regione, mox & interemptus sit, funusque innumeris aliti celebratum exequiis, constratum lectum super Aethiopum duorū humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generū, ad rogū usque: qui cōstructus dextra uiæ Appiæ ad secundū lapidem, in cāpo Rediculi appellato fuit. Adeo satis iusta causa populo Ro. uisa est exequiarū ingenium auis:

aut supplicij de ciue Romano:in ea urbe,in qua multorũ principum nemo deduxerat funus:Scipionis uerò Aemiliani,post Carthaginẽ Numantiamq; deletas ab eo,nemo uindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Cestio coss. ad v. Kalen. April. Nunc quoq; erat in urbe Roma,hæc prodente me,equitis Ro. cornix è Bætica, primum colore mira admodũ nigro,deinde plura contexta uerba exprimens, & alia atq; alia crebro addiscens. Necnon & recens fama Crateri moceronis cognomine in Erizena regione Asiæ, coruorum opera uenãtis,eo quod deuehebat in syluas eos confidentes corniculis humerisq;,illi uestigabant agebantq;,eò perducta cõsuetudine, ut exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam,uisum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti,in qua pluuia aqua durabat,sed quæ attingi non posset: ita descendere pauentem expressisse tali congerie,quantum poturo sufficeret.

De Diomedeis auibus. Cap. XLIIII

NEc Diomedeas præteribo aues: Iuba cataractas uocat, & eis esse dentes, oculosq; igneo colore,cætero candidis tradens. Duos semper ijs duces:alterũ ducere agmen, alterum cogere:Scrobes excauare rostro,inde crate cõsternere, & operire terra quæ ante fuerit egesta:in his fœtificare. fores binas omnium scrobibus: orientem spectare quibus exeãt in pascua,occasum quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis uisuntur,in insula,quam diximus nobilem Diomedis tumulo atq; delubro,contra Apuliæ oram, fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant,Græcis tantũ adulantur,miro discrimine, uelut generi Diomedis hoc tribuentes:ædemq; eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atq; purificant:unde origo fabulæ,Diomedis socios in earum effigies mutatos. 20

Quæ animalia nihil discant. Cap. XLV

NOn omittendũ est,cũ de ingenijs disserimus, è uolucribus hirũdines esse indociles, è terrestribus mures:cum elephanti iussa faciant,leones iugũ subeant,in mari uituli, totq; piscium genera mitescant.

De potu auium. Cap. XLVI

BIbunt aues suctu,ex his quibus longa colla,intermittentes,& capite resupinato uelut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit. idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens,deinde pede ad rostrum ueluti manu afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra ijs & prælonga crura rubent. 30

De himantopode,& onocrotalis,& de peregrinis auibus. Cap. XLVII

HAec quidem & himantopodi,multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Præcipue ei pabulũ muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge uescuntur,aluuolæ carne tantũ. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare quæ cæteræ reddunt. Olorum similitudinẽ onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino,nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit,mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina sensim inde in os reddita,in uerã aluum ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionalis proxima oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu inusitata genera aliũ accepimus, quarũ plumæ igniũ modo colluceãt noctibus:in cæteris nihil,præter nobilitatem longinquitate factam,memorandũ occurrit. 40

De multarũ auiũ nominibus,& natura. Cap. XLVIII

PHalerides in Seleucia Parthorũ, & in Asia aquaticarũ laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subriguntq;,Numidicæ in parte Africæ Numidia,omnesq; iam in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit nepotũ omniũ altissimus gurges. Attagen maxime Ionius celebratur,uocalis aliâs,captus uero obmutescens,quondam existimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniaq; capitur,& per alpes etiã, ubi & phalacrocoraces aues, Baleariũ insularum peculiares:sicut alpiũ pyrrocorax,luteo rostro,niger,& præcipuo sapore lagopus. pedes leporino uillo ei nomen hoc dedere:cætero cãdidæ,columbarũ magnitudine. Nõ extra ter

tam eam uesci facile, quãdo nec uiua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantũ differens, crocco tinctu cibis gratissima. Visam in alpibus ab se peculiarẽ Aegypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit. De nouis auibus, & de fabulosis Cap. XLIX

VEnere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padũ & nouæ aues (ita enim adhuc uocãtur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam supradicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item uipiones, sic enim uocant minorẽ gruem. Pegasos equino capite uolucres, & gryphas aurita adũcitate rostri, fabulosos reor: illos in
10 Scythia, hos in Aethiopia. Equidem & tragopanadem, quam plures affirmãt, maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentem, ferruginei coloris, tantũ capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulcerię́ earum cantu, quos grauatos somno lacerent. Qui credit ista, & Melampodi profecto aures lambendo, dedisse intellectũ auium sermonis dracones non abnuet: uel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæq́ de una aue galerita priuatim cõmemorat, etiam sine his immensa uitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, auium genus: necq́ harum satyricos motus cum insident, plerisq́ memoratos facile conceperim mente: necq́ ipsæ iam aues nascũtur. Quamobrem de con
20 fessis disseruisse præstiterit.

Quis gallinas farcire instituerit. De auiarijs, & quis ea primus instituerit. Cap. L

GAllinas saginare Deliaci cœpere: unde pestis exorta, opimas aues, & suopte corpore unctas deuorandi. Hoc primũ antiquis cœnarũ interdictis exceptũ inuenio iam lege C. Fannij cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid uolucrum poneretur, præter unã gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Inuentũq́ diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoq́ pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut diuidantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ repositoria occupent. Dedere &
30 Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mãgonio quicquã totũ placet: hic clune, alibi pectore tantũ laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omnium generũ auibus, M. Laelius Strabo Brũdisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cœlum assignauerat. De Aesopi patina. Cap. LI

MAxime tamen insignis est in hac memoria, Clodij Aesopi tragici histrionis patina, sexcentis H—S. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales, nũmis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus, illos opimos & uoce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut uerum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quod minus est, summas rerum naturæ opes
40 quàm hominum linguas cœnasse.

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. Cap. LII

GEneratio auium simplex uidetur esse, cum & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habẽt ungues: cenchris sola ex his supra quaterna ædit oua. Tribuit hoc auium generi natura, ut fœcundiores essent fugaces earum quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, sali. Coitus auibus duobus modis: Fœmina humi cõsidente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus. Ouorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridum: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum

uolucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quàm albi, idq; ipsum magis lucidum quàm caeteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatiliũ rotunda, reliqua ferè fastigio cacuminata. Exeunt à rotũdissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. Quae oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Foeminam aedunt quae rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest ceu gutta eminens in putamine.

De ouorum generatione, incubatu auium & coitu. Cap. LIII

QVaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, & pariunt, praeterquã duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex ijs iuuencae plura q̃ ueteres, sed minora: & in eodem foetu prima & nouissima. Est autẽ tanta foecunditas, ut aliquae & sexagena pariant, aliquae quotidie, aliquae bis die, aliquae in tantum ut effoetae moriantur. Hadrianis laus maxima. Columbae decies anno pariunt, quaedã & undecies: in Aegypto etiã brumali mense. Hirundines, & merulae, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: caeteręq; aues ferè semel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, penè cõtextim, in secessu generant. A coitu x. diebus oua maturescunt in utero. Vexatae autẽ gallinae & columbae penna euulsa, aliáue simili iniuria, diutius. Omnib. ouis medio uitelli parua inest uelut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ouo certe gutta salit, palpitatq;. Ipsum animal ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore, oculi cõpressi capite maiores. Increscente pullo, candor in medium uertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moueatur ouum, iam uiuẽtis intra putamen uox auditur. Ab eodem tẽpore plumescit, ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dexterã uero alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes nascuntur, contrà q̃ reliqua animalia. Quaedam gallinae omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus autor est: alterum maiorẽ, alioqui negant omnino geminos excludi. Plus uicena quina incubãda subijci uetant. Parere à bruma incipiunt. Optima foetura ante uernum aequinoctium. Post solstitium nata nõ implent magnitudinẽ iustã, tantoq; minus quãto serius prouenere.

De uitijs & remedijs incubantium. Cap. LIIII

OVa incubari intra x. dies aedita utilissimum, uetera aut recẽtiora infoecunda. Subijci impari numero debent. Quarto die postquam coepere incubari, si contra lumen cacumine ouorum apprehẽso una manu, purus & uniusmodi perluceat color, sterilia existimãtur esse, proq; eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum, inane fluitat: itaq; sidentia, hoc est plena, subijci uolunt. Concuti uero experimento uetant, quoniã non gignant confusis uitalibus uenis. Incubationi datur initium post nouam lunam, quia prius inchoata nõ proueniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo aestate undeuicesimo educunt foetum, hyeme xxv. Si incubatu tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita uoce uitiantur. Remedium cõtra tonitrum, clauus ferreus sub stramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quaedam autem & citra incubitum, sponte naturae gignunt, ut in Aegypti simetis. Scitum de quodam potore reperitur, Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra foetum aederent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De augurijs ouorum. Cap. LV

IVlia Augusta, prima sua iuuenta Tiberio Caesare ex Nerone grauida, cum parere uirilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falso augurata proditur. Nuper inde fortasse inuentum, ut oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine uersante, pariterq; & stato die illinc erumperet foetus. Traditur quaedam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quod ex quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti earum uisi succedentes in uicem, & reliqua foetae mo

re fa

te facientes,abstinentes'q; se à cantu. Super omnia est anatum ouis subditis atq; exclusis admiratio,primo nō planè agnoscentis fœtum:mox incertos incubitus sollicite conuocantis:postremo lamenta circa piscinæ stagna,mergentibus se pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. Cap. LVI

GAllinarum generositas spectatur crista erecta,interdum et gemina,pēnis nigris,ore rubicundo,digitis imparibus,aliquando & super quatuor digitos transuerso uno. Ad rem diuinam,luteo rostro pedibusq;,puræ non uidentur:ad opertanea sacra,nigræ. Est & pumilionum genus non sterile in ijs,quod nō in alio genere alitū,sed quibus certa fœcunditas rara,& incubatio ouis noxia.

10 De morbis earum & remedijs. Cap. LVII

INimicissima autē omnium generi pituita,maximeq; inter messis & uindemiæ tēpus. Medicina in fame,& cubatus in fumo,si utiq; ex lauro aut herba sabina fiat:penna per transuersas inserta nares,& per omnes dies mota: cibus allium cum farre,aut aqua persusus,in qua lauerit noctua,aut cum semine uitis albæ coctus:& quædam alia.

De conceptu & numero fœtus auium. Cap. LVIII

COlumbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderante,ut alijs crebrior sit fœtus,alijs numerosior. Palumbes & turtures plurimum terna,nec plus quàm bis ferè pariunt: atq; ita,si prior fœtus corruptus est,quamuis tria pepererint,nunquā plus duobus educant. Tertium quod irritum est,urinum uocant. Pa-
20 lumbes incubat fœmina post meridiana in matutinū,cætero mas. Columbę marem semper & fœminam pariunt,priorem marem,postridie fœminam. Incubāt in eo genere ambo,interdiu mas,noctu fœmina. Excludunt xx. die. Pariunt à coitu quinto. Aestate quidem interdum binis mensibus terna ædunt paria. Nanq; XVIII. die excludunt,statim concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur,& alij prouolant,alij erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant. Et ipsæ autem inter se (si mas nō sit) fœminæ æque saliunt,pariuntq; oua irrita,ex quibus nihil gignitur:quæ hypenemia Græci uocant.

De pauone & anseribus. Cap. LIX

PAuo à trimatu parit. Primo anno unū aut alterū ouum,sequenti quaterna quináue, cæteris duodena,non amplius. intermittens binos dies ternos'ue parit,& ter anno si
30 gallinis subijciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt,aut in excelso cubantes: & nisi molli strato excepta franguntur. Mares singuli quinis sufficiūt coniugibus. Cum singulæ aut binæ fuere,corrumpitur salacitate fœcūditas. Partus excluditur diebus ter nouenis,aut tardius tricesimo. Anseres in aqua coeunt,pariunt uere:aut si bruma coiere,post solstitium quadraginta propè. Bis anno,si priorem fœtum gallinæ excludāt,aliâs plurima oua sedecim, paucissima septem. Si quis surripiat,pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subijci utilissimum IX. aut XI. Incubant fœminæ tantum tricenis diebus. Si uero tepidiores sint,uiginti quinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera. Nec minus auiditas, nunc satietate nimia,nunc suamet ui:quando apprehensa radice,morsu sæpe conātes auellere,ante colla
40 sua abrūpunt. Contra urticā remedium est,stramēto ab incubatu subdita radix earum.

De ardeolis:& quomodo seruentur optime oua. Cap. LX

ARdeolarū tria genera,leucon,asterias,pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum uociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat,& ferè maiores alites: minores uicenis, ut miluus & accipiter. Singulos ferè parit,nunquam plus ternos,is qui ægolios uocatur quaternos, coruus aliquando & quinos: Incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica nouenos, Melancoryphus supra xx. parit,semper numero impari: nec alia plures,tanto fœcunditas maior paruis. Hirundini cæci primo pulli, & ferè omnibus quibus numerosior partus. Irrita oua,quæ hypenemia diximus,aut mutua fœminæ inter se libi-

dinis imaginatione cōcipiunt,aut puluere:nec columbæ tantum, sed & gallinę, perdices, pauones,anseres,chenalopeces.Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & uento putant ea generari:qua de causa etiam zephyria appellantur. Hæc autem uere tantũ. Vrina fiunt,incubatione derelicta,quę alij cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur,ut per annulos transeant. Seruari ea in lomento,aut hyeme in paleis,æstate in furfuribus utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

Quæ uolucrum sola animal pariat,& lacte nutriat. Cap. LXI.

VOlucrum animal parit uespertilio tantum,cui & membranaceæ pinnę uni. Eadē sola uolucrũ lacte nutrit ubera admouēs,geminos uolitat amplexa infantes,secumq́ deportat. Eidem coxendix una traditur,& in cibatu culices gratissimi.

De conceptu uiperæ & partu,& quæ terrestriũ oua pariant. Cap. LXII.

RVrsus in terrestribus oua pariũt serpentes,de quibus nondũ dictũ est. Coeunt complexu,adeo circũuolutæ sibi ipsę, ut una existimari biceps possit. Viperę mas caput inserit in os,quod illa abrodit uoluptatis dulcedine. Terrestriũ eadem sola,intra se parit oua unius coloris,& mollia ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit,uiginti ferè numero. Itaq; cæteræ tarditatis impatientes, perrumpũt latera,occisa parente. Cæteræ serpentes cōtecta oua in terra incubant, & fœtũ sequente excludũt anno. Crocodili uicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorũ quoq; terrestriũ reddatur generatio.

De generatione terrestriũ. Cap. LXIII.

BIpedum solus homo animal gignit. Homini tantum primi coitus pœnitentia,augurium scilicet uitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus stati per tempora anni concubitus,homini(ut dictum est)omnibus horis dierum noctiumq́. Cæteris satietas in coitu,homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, hanc regalem existimās palmam,elegit in id certamen nobilissimā è prostitutis ancillā mercenariæ stipis, eamq́ die ac nocte superauit quinto ac uicesimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata,omnia scelere naturæ,fœminis uero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quàm feræ sumus? Viros auidiores Veneris hyeme,fœminas æstate, Hesiodus prodidit. Coitus auersus elephantis,camelis,tigribus,lyncibus,rhinoceroti,leòni,dasypodi,cuniculis,quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certe petunt,neq; interuenire datur sine pernicie. Coitus tota die est tantum ijs ex omnibus,quibus solida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Auertuntur & canes,phocæ,lupi,in medioq; coitu inuitiq; etiam cohærent. Supradictorum plerisque fœminæ priores superueniunt,reliquis mares. Vrsi autem, ut dictum est, humanitus strati: Herinacei stantes ambo inter se complexi: Feles mare stante, fœmina subiacente: Vulpes in latera proiectæ, marem que fœmina amplexa. Taurorum ceruorumq́ fœminæ uim non tolerant, ea de causa ingrediuntur in coitu. Cerui uicissim ad alias transeunt,& ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu Venerem mouere. Omnia animalia quo maiore corpore,hoc minus fœcũda sunt. Singulos gignũt elephanti,cameli,equi: Acanthis duodenos,auis minima. Ocyssime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal,tanto diutius formatur in utero. Diutius gestantur quibus longiora sunt uitæ spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandum ætas. Quæ solidas habent ungulas,singulos: quæ bisulcas,& geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura diuisa est, eo numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus,hæc inchoatos,in quo sunt genere leænæ,ursæ, & uulpes. Informia etiam magis quàm supradicta, ursæ pariunt,rarumq́ est uidere parientes. Postea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea,& figurant. Pariunt plurimum quaternos. Cæcos autem gignunt canes,lupi,pantheræ,thoes. Canum plura genera: Laconicæ octauo mense utrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, & plurimum tribus. Cæteræ canes & semestres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quę ante iustum tempus concepere, diutius

tius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimātur in urina attollere crus ferè semestres, id est signum cōsummati uirium roboris, fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant: sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoqꝫ mares pariunt, in cæteris alternāt, si ineant opportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera xv. annos, aliquando uiginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à xii. desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt quamuis ubera siccante fœtu. Pariunt non cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine uituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt uere, iterumqꝫ post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntqꝫ inuitas. Et mulier septima die concipere facilime creditur. Equarū iubas tondere præcipiūt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso aquilonum austrorumu'e, prout marem aut fœminam concepere. Colorem ilico mutant rubriore pilo, uel quicunqꝫ sit pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam uolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntqꝫ grauidæ. Vicisse Olympia prægnātem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt: Equas domitas lx. diebus equire, antequam gregales: Sues tantum coitu spumam ore fundere: Verrem subantis audita uoce, nisi admittatur, cibum non capere usqꝫ in maciem: fœminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime ueste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturę asperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri: sicut uiro eruca, pecori cepa. Quæ ex feris mitigentur, nō concipere, ut anseres: apros uero tarde, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est, quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantum.

De uaria generatione animalium. Cap. LXIIII

QVæcunqꝫ animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus ante diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, uerū ex semetipsa tantum conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricemqꝫ habere per se uitam illam, quæ satis arboribusqꝫ contingat.

De murium fœtu. Cap. LXV

EX omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantū & numerosos ædunt: item plures, contra naturam solidipedum aut bisulcorum. Supra cuncta est muriū fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanqꝫ sub autore Aristotele & Alexādri Magni militibus generatio eorum lambendo constare nō coitu dicitur: ex una genitos cxx. tradiderunt, apud Persas uero prægnantes & in utero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnātes opinantur. Itaqꝫ desinit mirū esse, unde uis tanta messes populetur muriū agrestiū: in quibus illud quoqꝫ adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiūtur, neqꝫ extat qui murē hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt: & iam inde fugauerūt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris uermiculū in capite gigni. Aegyptijs muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidē bipedes ambulant, ceu alpini. Cum diuersi quoqꝫ generis coire animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere (ut creditur uulgo) Aristoteles negat: neqꝫ incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaqꝫ catuli per se erumpunt.

De spina hominis anguem nasci. Cap. LXVI

ANguem ex medulla hominis spinæ gigni,accepimus à multis. Pleraq; enim occulta & cæca origine proueniunt,etiam in quadrupedum genere.

De salamandra. Cap. LXVII

SIcut salamandra,animal lacerti figura,stellatum,nunquã nisi magnis imbribus proueniens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor,ut ignem tactum extinguat,non alio modo quàm glacies.Eiusdem sanie,quæ lactea ore uomitur, quacunq; parte corporis humani contacta,toti defluunt pili:idq; quod contactum est,colorem in uitiliginem mutat.

De ijs quæ nascuntur ex non genitis,& quæ nata nihil gignunt. Cap. LXVIII

QVædam uero gignuntur ex non genitis, & sine ulla simili origine, ut supradicta: & quæcunq; æstas aut uer, statumq; tempus anni generant. Ex ijs quædam nihil gignunt, ut salamandræ. Neq; est ijs genus masculinum fœmininumue, sicut neq; in anguillis,omnibusq; quæ nec animal nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus,& cæteris adhærentibus uado uel saxo. Quæ autem per se generantur,si in mares ac fœminas descripta sunt,generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut uermiculos muscæ.Id magis declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quaptopter ingenium prædictorum & reliqua subtexat dissertatio.

De sensibus animalium. Cap. LXIX

EX sensibus ante cætera homini tactus,deinde gustus:reliquis superatur à multis. Aquilæ clarius cernunt, uultures sagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra,tam denso atq; surdo naturæ elemento.Præterea uoce omnium in sublime tendente,sermonẽ exaudiunt: & si de ijs loquare,intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominũ primo negatus est,huic & sermonis usus ablatus: nec sunt naturaliter surdi,ut non ijdem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse,non est uerisimile,sed ad sonum mergere se solent.Ideo & silentium in mari piscantibus.

Auditum & olfactum esse piscibus. Cap. LXX

PIsces quidem, auditus nec membra habent nec foramina, audire tamen eos palàm est:utpote cum plausu congregari feros ad cibum consuetudine in quibusdam uiuarijs spectatur:& in piscinis Cæsaris,genera piscium ad nomen uenire,quosdam singulos. Itaq; produntur etiam clarissime audire,mugil,lupus,salpa,chromis,& ideo in uado uiuere. Olfactus ijs esse manifeste patet. Quippe non omnes eadem esca capiuntur, & prius quàm appetant,odorantur. Quosdam & speluncis latentes,salsamento illitis faucibus scopuli,piscator expellit,uelut sui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniuntq; ex alto etiam ad quosdam odores,ut sæpiam ustam, & polypum: quæ ideo conijciuntur in nassas. Sentinæ quidam nauium odorem procul fugiunt, maxime tamen piscium sanguinem. Non potest petris auelli polypus:idem cunila admota, ab odore protinus resilit. Purpuræ quoq; fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore serpentes fugantur,sed maxime styracis:Origani, aut calcis, aut sulphuris, formicæ necantur. Culices acida petunt,ad dulcia non aduolant.

Tactum communem esse omnibus. Cap. LXXI

TActus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis & terrestribus uermibus quoq;. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores appetunt? in quo uel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine runnt, alia acumine excauant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, uorant. Nec miror uarietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

Quæ

Quæ uenenis uiuant,& quæ terra. Cap. LXXII

VEnenis capreæ & coturnices(ut diximus)pinguescunt,placidissima animalia:at serpentes ouis,spectanda quidem draconũ arte.Aut enim solida hauriũt,si iam fauces capiunt, quæ deinde in semet cõuoluti frangunt intus, atq; ita putamina excutiunt:aut si tenerior est & catuli adhuc ætas,orbe apprehensa spiræ,ita sensim uehemẽterq; præstringunt,ut amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeãt. Simili modo auibus deuoratis solidis,contentione plumas & ossa reuomunt.Scorpiones terra uiuunt. Serpentes,cum occasio est,uinum pręcipue appetunt,cum alioquin exiguo indigeant potu.Eædem minimo & penè nullo cibo, cum adseruantur inclusæ: sicuti aranei quoq; alioqui suctu uiuentes.Ideo nullum interit fame aut siti uenenatum.Nam neq; calor his,neq; sangnis,neq; sudor,quæ auiditatem naturali sale augent.In quo genere omnia magis exitialia,si suum genus edêre antequã noceant.Condit in thesauros maxillarũ cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit. Et quod formicis in annum solenne est,his in dies uel horas.

De cibo & potu quorundam. Cap. LXXIII

VNum animal digitos habentium herba alitur,lepus:sed & fruge solidipedes,& è bisulcis sues omni cibatu & radicibus.Solidipedum uolutatio propria.Serratorũ dentium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge,fronde,uindemia,pomis uiuunt & apibus,cancris etiam & formicis: Lupi,ut diximus,& terra in fame.Pecus potu pinguescit, ideo sal illis aptissimus: item ueterina, quanquam & fruge & herba: sed ut bibêre secedunt. Ruminant,præter iam dicta,syluestrium cerui,cum à nobis aluntur.Omnia autem iacentia potius quàm stantia,& hyeme magis q̃ æstate, septenis ferè mensibus. Pontici quoq; mures simili modo remandunt. In potu, quibus serrati dentes, lambunt:Et mures hi uulgares,quamuis ex alio genere sint.Quibus cõtinui dentes,sorbent,ut equi,boues.Neutrum ursi,sed aquã quoq; morsu uorant. In Africa maior pars ferarũ æstate nõ bibunt,inopia imbrium:Quam ob causam capti mures Libyci,si biberint,moriũtur.Orygem perpetuo sitientia Africæ generãt,& natura loci potu carentem,& mirabili modo ad remedia sitientium. Nanq; Getuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris uesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arborum,occultatiq; earũ ramis, in prętereuntia desiliunt,atq; è uolucrum sede grassantur.Feles quidẽ quo silentio,quàm leuibus uestigijs obrepunt auibus? quàm occulto speculatu in musculos exiliunt? Excrementa sua effossa obruunt terra,intelligentes odorem illum indicem sui esse.

Quæ inter se dissideãt,& quæ inter se conueniant. Cap. LXXIIII

ERgo & alios quosdam sensus esse quàm supradictos,haud difficulter apparet. Sunt enim quædã his bella amicitiæq;,unde & affectus,præter illa quæ de quibusq; eorũ suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: Coruus & chlorio,noctu inuicẽ oua exquirentes: simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: Cornices & noctua: Aquilæ & trochilus(si credimus)quoniã rex appellatur auium: Noctuæ & cæterę minores aues. Rursus cum terrestribus mustela & cornix: Turtur & pyralis: Ichneumones uespæ, & phalangia aranei. Aquaticæ,anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ,inuicem fœtibus insidiantes. Aegithus auis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens,nidos eius dissipat:quod adeo pauet,ut uoce omnino rudentis audita,oua eijciat,pulli ipsi metu cadant. Igitur aduolans ulcera eius rostro excauat. Vulpes & Nili angues: mustelę & sues. Aesalon uocatur parua auis,oua corui frangens,cuius pulli infestantur à uulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsamq; uellit. Quod ubi uiderunt corui,contrà auxiliantur, uelut aduersus communem hostem. Et acanthis in spinis uiuit,idcirco asinos & ipsa odit,flores spinæ deuorãtes. Aegithum uero anthus in tantum,ut sanguinem eorum credant non coire,multisq; ob id ueneficijs infament. Dissident thoes & leones,& minima æquè ac maxima. Formicosam arborem sorices cauent. Librat araneus

se filo

se filo in caput serpentis porrectæ sub umbra arboris suæ: tantaq; ui morsu cerebrum apprehendit, ut stridẽs subinde, ac uertigine rotata, ne filũ quidem desuper pendentis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortẽ est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, merulæ & turdi, cornix & ardeolæ contra uulpinum genus communibus inimicitijs. Harpe & miluus contra triorchyn. Quin & affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere. Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato, & agnita uoce hominis. De aspide miraculum Philarcho reddatur: Is enim autor est, cum ad mensam cuiusdam ueniens in Aegypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum: illam reuersam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reuersam. 10

De somno animalium. Cap. LXXV

SOmni quæstio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quæ cor habent, dormire manifestum est. Aquatilia quoq; exiguum quidem etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia nõ habent genas, uerum ipsa quiete cernũtur placida ceu soporata, neq; aliud quàm caudas mouentia & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in uado, ut manu sæpe tollantur. Nam delphini balenæq; stertentes etiam audiuntur. Insecta quoq; dormire silentio apparet, quia nec luminibus quidem admotis excitentur. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies uigilia. Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur, & suctum imitatur. Quidam uero nunquam, quibus mortiferũ fuisse signum contra consuetudinem somnium, inuenimus exempla. Magnus hic inuitat locus, & diuersis refertus documentis, utrumne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraq;. Et si exemplis agatur, profecto paria fiant. A uino & à cibis proxima; atq; in redormitione uana esse uisa, propè conuenit. Est autem somnus nihil aliud, quàm animi in medium sese recessus. Præter hominem somniare equos, canes, boues, pecora, capras, palàm est. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De ijs quæ oua gignunt, incertum est, sed dormire ea certum. Verum ad insecta transeamus. Hæc nanq; restant immensæ subtilitatis animalia. 20

30

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neq; spirare, & sine sanguine esse etiam prodiderunt.

De insectorum genere. Cap. I

MVlta hæc & multigena, terrestrium uolucrumq; uita. Alia pennata, ut apes: alia utroq; modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia, Et iure omnia insecta appellata ab incisuris, quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum atq; alui præcincta separant membra, tenui modo fistula cohærentia. Aliquibus uero, non tota incisura eas ambiente rugas, sed in aluo, aut superne tantum, imbricatis flexilibus uertebris, nusquàm alibi spectatiore naturæ rerum artificio. 40

De subtilitate in his naturæ. Cap. II

IN magnis siquidẽ corporibus, aut certe maioribus, facilis officina sequaci materia fuit. In his tam paruis, atq; tam nullis, quæ ratio, quanta uis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed ubi uisum in eo prætendit? ubi gustatum applicauit? ubi odoratũ inseruit? ubi uero truculentã illam & portione maximã uocem ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura?

ta: dispo sult ieiunā caueam uti aluū, auidam sanguinis, & potissimū humani sitim accen/dit. Telum uero perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio. Atq; ut in capaci cum cerni nō possit exilitas, ita reciproca geminauit arte, ut fodiendo acuminatū pariter sorbēdoq; fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cū sono teste dentes affixit, potissi/mumq; è ligno cibatū fecit. Sed turrigeros elephantorū miramur humeros, taurorumq; colla, & truces in sublime iactus, tigriū rapinas, leonū iubas, cum rerū natura nusquā ma/gis q̄ in minimis tota sit. Quapropter quæso, ne hęc legentes, quoniā ex his spernūt mul ta, etiā relata fastidio dānent, cū in contemplatione naturæ nihil possit uideri superuacuū.

Vtrum spirent, an habeant sanguinem. Cap. III

10 INsecta multi negarūt spirare, idq; ratione persuadentes, quoniā uisceri interiori nexus spirabilis non inesset. Itaq; uiuere ut fruges, arboresq;: sed plurimum interesse, spiret ali quid an uiuat. Eadem de causa nec sanguinem ijs esse, qui sit nullis carentibus corde atq; iecore. Sic nec spirare ea quibus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionū series exoritur. Iidem enim & uocem esse his negant, in tanto murmure apum, cicadarū sono, & alijs quę suis æstimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec uideo cur magis possint non trahere animam talia, & uiuere, quàm spirare sine uisceribus: quod etiā in marinis docuimus, quamuis arceret spiritum densita/te & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipso spiritu uiuentia, habere sensum uictus, generationis, operis, atq; etiā de futuro curam: & quamuis nō sint 20 membra, quæ uelut carina sensus inuehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatum, eximia præterea naturæ dona, solertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sangui/nem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, uerum simile quiddam. Vt sepię in mari sanguinis uicem atramentū obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis quisquis est uitalis humor, hic erit & sanguis, donec existimatio sua cuiq; sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas indicare dubias.

De corpore eorum. Cap. IIII

INsecta, ut intelligi possit, nō uidentur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilagi/nem, nec pinguia, nec carnes, ne crustā quidem fragilē, ut quædā marina, nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdā inter omnia hæc naturæ corpus, arēti simile, neruo molli 30 us, in reliquis partibus siccius uerius q̄ durius. Et hoc solū his est, nec pręterea aliud. Nihil intus, nisi admodū paucis intestinū implicatū. Itaq; diuulsis præcipua uiuacitas, & partiū singularū palpitatio. Quia quęcūq; est ratio uitalis, illa nō certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite: solumq; nō mouetur, nisi cū pectore auulsum. In nullo ge/nere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius uiuūt diuulsa, ut in scolopendris uidemus. Habent aūt oculos, pręterq; è sensibus tactū atq; gustatū, aliqua & odoratum, pauca & auditum.

De apibus. Cap. V

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominū causa genitis. Mella contrahunt, succumq; dulcissimū atq; subtilissimum, ac saluberrimum. Fauos confingunt & ceras. Illæ ad usus uitę laborem tolerant, opera confi 40 ciunt, Remp. habent, cōsilia priuatim ac duces gregatim: & quod maxime mirū sit mores habent. Præterea cum sint nec mansueti generis nec feri, tamē tanta est natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incōparabile effecerit quiddā. Quos efficaciæ indu/striæq; tantæ cōparemus neruos? quas uires? quos ratione medius fidius uiros? hoc cer/te præstantioribus, quo nihil nouere nisi commune. Non sit de anima quæstio, constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest. Aestimemus postea ingenium.

Qui ordo naturæ in eis. Cap. VI

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuesq;, & aquilonū flatus perferendos uires? Sanè & insecta omnia, sed minus diu, quę parietibus nostris occultata mature tepefiūt. Circa apes aut tēporum locorumúe ratio mutata est, aut errauerūt priores. Con/duntur

duntur à uergiliarum occasu, sed latent ultra exortum: adeo non ad ueris initium, ut dixere, nec ut quisquã in Italia de alueis existimat. Ante fabas florentes nõ exeunt ad opera & labores, nullusq́ue, cum per cœlum licuit, ocio perit dies. Primum fauos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasq́ue faciũt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem è lachrymis arborum quæ glutinum pariunt, salicis, ulmi, harundinis, succo, gummi, resina. His primum alueum ipsum intus totum, ut quodam tectorio illinunt, & alijs amarioribus succis contrà aliarũ bestiolarum auiditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His deinde fores quoq́ue latiores circumstruunt.

De uocabulis operis. Cap. VII

PRima fundamenta comosin uocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter cotia cerasq́ue, magni ad medicamina usus. Comosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam uenit, picantiũ modo ceu dilutior, ceræ initiũ plerũq́ue è mitiore gummi. Propolis crassioris iam materiæ additis floribus, nondũ tamen cera, sed fauorũ stabili mentũ, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruuntur, odore & ipsa etiamnũ graui, ut qua pleriq́ue pro galbano utantur. Præter hæc cõuehitur erithace, quam aliqui sandaracam, alij cerinthum uocant. Hic erit apum dum operantur cibus, qui sæpe inuenitur in sauorũ inanitatibus sepositus, & ipse amari saporis. Gignitur aũt rore uerno, & arborũ succo, gũmi modo, africi minor, austri flatu nigrior, aquilonibus melior & rubẽs, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florẽ esse dicit, futuræ messis indiciũ, sed nemo præter eum.

Ex quibus floribus opera fiant. Cap. VIII

CEras ex omnium arborũ satorumq́ue floribus cõfingunt, excepta rumice & chenopode. Herbarũ hæc genera. Falso excipitur & spartũ, quippe cũ in Hispania multa in spartarijs mella herbã eam sapiant. Falso & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certũ est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidẽ, nõ modo corporibus, insidũt. Operãtur intra sexaginta passus. Et subinde cõsumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula ulteriora mittũt. Noctu deprehensæ in expeditione, excubãt supinæ, ut alas à rore protegãt.

De amatoribus earũ. Cap. IX

NE quis miretur amore earũ captos, Aristomachũ Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscũ uero Thasium in desertis apes colentẽ Agriũ cognominatum: qui ambo scripsere de his.

Ratio operis. Cap. X

RAtio operis hæc: Interdiu statio ad portas more castrorũ, noctu quies in matutinũ, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuersæ pro uolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinãt enim uentos imbresq́ue, & tunc se continent tectis. Itaq́ue temperie cœli (& hoc inter præscita habẽt) cum agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasq́ue lanugine totius corporis, quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & supradicta conuehunt: seniores intus operantur. Quæ flores comportãt, prioribus pedibus fœmina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro: totæq́ue onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ atq́ue exonerant. Sunt enim intus quoq́ue officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo quod allatum est. Neq́ue enim separatim uescuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orsa ea concameratione alnei, textumq́ue uel usq́ue ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, ut alijs intrẽt, alijs exeant. Faui superiore parte affixi, & paululum etiam lateribus simul hærent, & pendent unà. Alueum non cõtingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poposcit alueus: aliquando & duorum generum, cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à solo fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. Primi ferè tres uersus inanes struuntur, ne promptũ sit quod inuitet furantem. Nouissimi maxime implentur melle, ideoq́ue auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehensi pondusculo lapilli se librant

librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uero terram uolant in aduerso flatu uepribus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæq; inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, unũ congesta in locũ, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cum aduesperascit, in aluco strepunt minus ac minus, donec una circumuolet eodem quo excitauit bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt.

De fucis. Cap. XI

Domos primum plebei exædificant, deinde regibus. Si speratur largior prouentus, 10 adijciunt & contubernia & fucis. His cellarum minimę, sed ipsi maiores apibus. Sunt aũt fuci, sine aculeo uelut imperfectæ apes, nouissimæq; à fessis & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia uerarum apum. Quamobrẽ imperant ijs, primosq; in opera expellunt, tardantes sine clementia puniũt. Neq; in opere tantũ, sed in fœtu quoq; adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior fuerit multitudo, eo maior fiet examinũ prouentus. Cum mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæq; singulos aggressæ trucidant. Nec id genus nisi uere cõspicitur. Fucus ademptis alis in alueũ reiectus, ipse cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in una parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, à singulorũ earum pedũ opere. Nihil horum sta20 to tẽpore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alteróue ad summũ die cellas teplent.

Quæ natura mellis. Cap. XII

Venit hoc ex aere, & maxime siderũ exortu, præcipueq; ipso sirio explendescẽte fit, nec omnino prius uergiliarũ exortu sublucanis tẽporibus. Itaq; tum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt. Siue ille est cœli sudor, siue quædã siderum saliua, siue purgãtis se aeris succus: utinamq; esset & purus ac liquidus, & suæ naturæ qualis defluit primo: nunc uero è tanta cadens altitudine, multumq; dum uenit sordescens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus, & in utrerculos congestus apum (ore enim uomunt) ad hæc succo florũ corruptus, & alueis maceratus, toties q; mu30 tatus, magnam tamen cœlestis naturæ uoluptatem affert.

Quæ optima mella. Cap. XIII

Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum cõditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ, Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Est aũt initio mel (ut aqua) dilutum, & primis diebus feruet ut mustum, seq; purgat uicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimum & minime fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum folijs.

Quæ genera mellis in singulis. Cap. XIIII

Summa quidem bonitatis natione cõstat (ut supra diximus) pluribus modis. Alibi enim faui cera spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: alibi mellis copia, ut in 40 Creta, Cypro, Africa: alibi magnitudine, ut in septentrionalibus, uiso iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunq; tamẽ tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus constructo fauo, quod ideo uocatur anthinum. Hoc quidam attingi uetant, ut largo alimento ualida exeat soboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas magnorũ syderum exortu. Præterea solstitio, cum thymum & uua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis fauis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturq; aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert, ac iam melle nõ erithace pascuntur. ergo diligentiores, ex hac uindemia XII. partem apibus relinquunt. Dies status inchoandi, ut quadam lege naturæ, si scire aut obseruare homines uelint, XXX. ab educto examine: fereq;

Maio mense includitur hæc uindemia. Alterū genus est mellis æstiui, quod ideo uocatur horæum, à tempestiuitate præcipua, ipso sirio explendescēte post solstitiū diebus XXX ferè. Immensa circa hoc subtilitas naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrūperet. Nanque ab exortu syderis cuiusque, sed nobiliū maxime, aut cœlestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radijs, medicamēta nō mella gignūtur, oculis, ulceribus, internisque uisceribus dona cœlestia. Quod si seruetur hoc sirio exoriente, casusque congruat in eundē diem (ut sæpe) Veneris, aut Iouis, Mercurij'ue exortus, non alia suauitas, uisque mortaliū malis à morte uocandis, quàm diuini nectaris fiat.

Quomodo probentur mella. Cap. XV

MEl plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle quod per se fluit, ut mustum oleumque, appellaturque aceton, maxime laudabile est. Aestiuum omne rutilum, ut diebus cōfectum siccioribus. Aptissimum existimatur è thymo, coloris aurei, saporis gratissimi, quod fit palàm doliolis, pingue, marino è rore spissum. Quod cōcrescit aūt, hoc minime laudatur. Thymosum non coit, & tactu prætenuia fila mittit, quod primum grauitatis argumentum est. Abrumpi statim & resilire guttas, uilitatis indicium habetur. Sequēs probatio, ut sit odoratum ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Aestiua mellatione decimā partē Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si pleni fuerint aluei: si minus, pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic uindemiæ Attici signū dedere initium caprificialem diem Vulcano sacrum.

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. Cap. XVI

TErtium genus mellis, minime probatum, syluestre, quod ericæum uocant. Conuehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in syluis, ob id harenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æstiuam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies XIIII. & ab æquinoctio ad Vergiliarū occasum diebus XLVIII. plurima fit erice. Athenienses tetralicem appellant, Eubœa sisarā, quam putāt apibus esse gratissimā, fortassis quia nulla tunc alia sit copia. Hęc ergo mellatio fine uindemiæ & Vergiliarū occasu, idibus Nouemb. ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, & semper eas partes fauorum, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX. somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium uernum tepidiore tractu iam uigilant: sed etiam tunc aluco se cōtinent, seruatosque in id tempus cibos repetunt. In Italia uero hoc idem à Vergiliarū exortu faciunt, & in eum dormiūt. Alueos quidā in eximēdo melle expendūt, ita diribentes quantū relinquāt. Aequitas quidē etiā in eis obstringit: feruntque societate fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitur ut lauti purique eximant mella. & furem mulierumque menses odēre. Cum eximūtur mella, apes abigi fumo utilissimū, ne irascantur, aut ipsę auide uorēt. Fumo crebriore etiā ignauia earum excitatur ad opera. nam nisi incubauere, fauos liuidos faciūt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarū iniuriā celerrime sentiūt mella, uel minimo contactu roris acescētia. Et ob id inter genera seruatur, quod acapnon uocant. Album mel nō fit quod bithymū est, sed oculis & ulceribus aptissimū existimatur. Fœtus quonā modo progenerarēt, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum em̄ coitus uisus est nunq̄. Plures existimauere oportere cōfici floribus cōpositis apte atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hūc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo nō ædi: apesque reliquas tanquam marem fœminas comitari, non tanquam ducem: quam probabilem aliàs sententiā fucorum prouētus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior uero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fugant. Oestrus uocat̄ hoc malū: quonā modo nascens, si ipsæ fingunt? Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum uermi

uermiculus uidetur candidus, iacens transuersus, adhærensq; ita ut pascere uideatur. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neq; uermiculus, sed statim pen niger. Cætera turba cum formã capere cœpit, nymphæ uocantur: ut fuci, sirenes aut cephe nes. Si quis alterutris capita demat, prius q̃ pẽnas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedẽte instillãt cibos, atq; incubant, tum maxime murmurãtes caloris (ut putant) faciẽdi gratia, necessarij exducendis pullis, donec ruptis membranis, quæ singulos cingũt, ouorũ modo uniuersum agmen emergat. Spectatũ hoc Romæ cõ sularis cuiusdã suburbano, alueis cornu laternæ trãslucido factis. Fœtus intra XLV. diẽ peragitur. Fit in fauis quibusdã, qui uocatur clerus, amaræ duritia ceræ, cum fœtum inde
10 non eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apum. Pro tinus aũt educti operãtur quadã disciplina cum matribus: regemq; iuuenẽ æqualis tur/ba cõmitatur. Reges plures inchoantur ne desint. Postea ex his soboles, cum adulta esse cœpit, concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo aũt genera eo/rum, melior ruffus q̃ niger uariusq;. Omnibus forma semper egregia, & duplo q̃ cæ/teris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam dia/demate candicans. Multum etiam nitore à uulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. Cap. XVII

QVæratnunc aliquis, unusne Hercules fuerit, & quod Liberi patris sepulchrum, &
20 reliqua uetustatis situ obruta. Ecce in re parua, uillisq; nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter autores: rex nullum ne solus habeat aculeum, maiestate tan/tum armatus: an dederit eum quidem natura, sed usum eius illis tantum negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, unà est totum examen, circaq; eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reli/quo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresq;, assidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detrun/cet, nõ fugiet examen. Cum processere, se quæq; proximam illi cupit esse, & in officio cõ/
30 spici gaudet. Fessum humeris subleuant, ualidius fatigatum ex toto portant. Si qua lassa/ta deficit, aut forte aberrauit, odore persequitur. Vbicunq; ille consedit, ibi cunctarum ca stra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica, uua dependẽte in domibus tẽplisue, sæpe expiata magnis euentibus. Sedêre in ore infantis tum etiam Platonis, suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedêre in castris Drusi imperatoris, cum pro/sperrime pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum conie/ctura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migratq; ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusq; nascentium domos diruunt, si prouentus de/speratur: tunc & fucos abigunt. Quanquam de ijs uideo dubitari, propriumq; ijs genus
40 esse aliquos existimare, sicut furibus, grandissimis inter illas sed nigris, lataq; aluo: ita ap/pellatis quia furtim deuorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascãtur, in quæstione est. Humido uere melior fœtus, sicco mel copiosius. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars quæ sibi fauere sentit, non appetit eum. Ex alijs quoq; sæpe dimicant causis, easq; acies contrarias duo imperatores instruunt, maxime rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusq; euocantibus: Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Re conciliantur uero lacte uel aqua mulsa.

De genere apum, & quæ inimica apibus. Cap. XVIII

APes sunt & rusticæ syluestresq́, horridæ aspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore præstãtes. Vrbanarũ duo genera: Optimæ breues, variæq́, & in rotundita tẽ compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo uesparũ: etiãnum deterrimę ex ijs pilosæ. In Ponto sunt quædã albæ, quæ bis in mẽse mella faciũt. Circa Thermodoontẽ aũt fluuiũ duo genera: Aliarũ quæ in arboribus mellificant: aliarum quæ sub terra, tripli ci cerarũ ordine uberrimi prouẽtus. Aculeũ apibus natura dedit uentri consertum: Ad unum ictum hoc infixo, quidã eas statim emori putant. Aliqui non nisi intantũ adacto, ut intestini quippiã sequat̃: sed fucos postea esse, nec mella facere, uelut castratis uiribus, pariterq́ & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab ijs occisos. Odere fœ dos odores, proculq́ fugiunt, sed & infectos. Itaq́ unguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animaliũ iniurijs obnoxiæ. Impugnãt eos naturæ eiusdẽ degeneres uespæ atq́ crabrones, & è culicum genere qui uocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum cum sobolem faciunt. Nec hæ tantum quæ stagna riuosq́ obsident, uerum & rubetæ ue niunt ultro, adrepentesq́ foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant, confestimq́ abripi untur. Nec sentire ictus apũ ranæ tradũtur. Inimicæ & oues, difficile se à lanis earum ex plicantibus. Cancrorum etiam odore si quis iuxta coquat, exanimãtur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cum ante fores in teporem solis promotis aliæ cibos ministrant, cum defunctas progerunt, funerantiũq́ more comitan tur exequias. Rege ea peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore: Non cibos conge hunt, non procedunt, tristi tantũ murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq́ deducta multitudine: aliàs spectantes exanimẽ, luctum non minuunt. Tunc quoq́ ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

De morbis apum. Cap. XIX

SVnt & operis morbi: cum fauos non explent, cleron uocant. Iidem blapsigoniam si fœtũ nõ peragãt. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoq́ uel maxime hostiles, cum præualuere ut intexãt, enecãt alueos. Papilio etiã hic ignauus & inhonoratus, luminibus accẽsis aduolitãs, pestifer, nec uno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excremẽta quib. teredines gignun tur: filis etiam araneosa, quacunq́ incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipue appetũt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, uerno maxime tẽpore aluo cita. Oleo quidem non apes tantum, sed om nia insecta exanimantur, præcipue si capite uncto in sole ponãtur. Aliquãdo & ipsæ con trahunt mortis sibi causas, quum sensere eximi mella auide uorãtes. Cætero praparcæ, & quæ alioquin prodigas atq́ edaces non secus ac pigras & ignauas proturbent. Nocẽt & sua mella ipsis, illitæq́ ab aduersa parte moriũtur. Tot hostibus, tot casibus, & quota portione eorum cõmemorata: tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis. Nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus, & quomodo reparentur. Cap. XX

GAudent plausu atq́ tinnitu æris, eoq́ cõuocantur: Quo manifestũ, auditus quoq́ inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationẽ tum solennem habẽt: spatiataq́ in aperto, & in altum datæ gyris uolatu æditis, tum demum ad cibũ redeunt. Vita eis longissima, ut prospere inimica ac fortuita cadãt, septenis annis uniuersa. Alueos nunq́ ultra decẽ annos durasse prodit̃. Sũt qui mortuas, si intra tectũ hyeme seruẽtur, deinde sole uerno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putẽt reuiuiscere. In totũ uero amissas reparari uentribus bubulis recẽtibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum uespas atq́ crabrones, sicut asi norum scarabeos, mutante natura ex alijs quædam in alia. Sed horum omnium coitus

cerunn

ternuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura quæ apibus.

De uespis & crabronibus. Cap. xxi

Vespæ in sublimi è luto nidos faciunt, & in ijs ceras: Crabrones in cauernis ac sub terra. Et horũ omniũ sexangulæ cellæ, cætera aũt è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis ut barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in uermiculo. Et autũno nõ uerno omia ea. Plenilunio maxime crescunt. Vespæ quæ ichneumones nocãtur (sunt aũt minores ꝙ aliæ) unum genus ex araneis perimunt, phalangiũ appellatum, & in nidos suos ferunt: deinde illinunt, & ex ijs incubando suum genus procreant. Præterea oẽs carne nescuntur contra ꝙ apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed uespæ muscas grandiores ne-

10 nantur: & amputato ijs capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum syluestres, in arborum cauernis degunt: hyeme ut cætera insecta conduntur: uita bimatum nõ transit. Ictus eorum haud temere sine febri est. Autores sunt, ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum qui minores uidẽtur, duo genera: Opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres quæ biennio durant, ij & clemẽtes. Nidos uere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generẽtur. Iis educatis, alios deinde nidos maiores fingunt, in quibus matres futuras producãt. Iam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species, dubiumꝗ an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidã opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autẽ, nec uesparum generi reges aut examina: sed subinde renouatur multitudo sobole.

20 De bombycibus, & bombyli, & necydalo, & quis primus bombycinam uestem inuenerit. Cap. xxii

Quartum inter hæc genus est bombycum, in Assyria proueniens, maius ꝙ supradicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritia, ut spiculis perforari uix possint. In ijs et ceras largius ꝙ apes faciunt, deinde maiorẽ uermiculũ. Et alia horum origo è grãdiore uermiculo, germina protẽdens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde quod uocatur bombylis, ex ea necydalus, ex hoc in VI. mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad uestem luxumꝗ fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursusꝗ texere inuenit in Ceo mulier Pamphila Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet fœminas uestis.

30 De bombyce Coa. Cap. xxiii

Bombycas & in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florẽ imbribus decussum terræ halitu animãte. Fieri aũt primo papiliones paruos nudosꝗ, mox frigorum impatiẽtia uillis inhorrescere, & aduersum hyemẽ tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radẽtes foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his cogi subigiꝗ unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehẽsam corpori inuolui nido uolubili. Tum ab homine tolli, fictilibusꝗ uasis tepore & furfurum esca nutriri: atꝗ ita subnasci sui generis plumas, quibus uestitos ad alia pensa dimitti. Quæ uero cœpta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has uestes usurpare etiã uiros, leuitatẽ ꝓpter æstiuã. In tantũ à lorica gerẽda

40 discessere mores, ut oneri sint etiã uestes. Assyria tñ bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis, & generatione eorum. Cap. xxiiii

Araneorum his non absurde iungat natura, digna uel præcipua admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxij morsus, corpus exiguum, uarium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum nomine minimi non texunt. Maiores in terra cauernis exigua uestibula præpandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione cõspicuũ. Orditur telas, tãtiꝗ operis materiæ uterus ipsius sufficit: siue ita corrupta alui natura

stato tempore(ut Democrito placet)siue est quædam intus lanigera fertilitas:tam mode rato ungue,tam tereti filo,& tam æquali deducit stamina,ipso se pondere usus. Texere à medio incipit,circinato orbe subtegmina adnectēs: maculasq́ paribus semper interual lis,sed subinde crescentibus,ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quāta ar te celat pedicas scutulato rete grassantes,q̄ nō ad hoc uidetur pertinere cribratæ pexitas telæ,& quadā polituræ arte,ipsa per se tenax ratio tramæ? q̄ laxus ad flatus non ad re spuenda quæ ueniant sinus,derelicta lasso præteri summa parte,ut arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur:atq; ut in plagis lineæ offensæ præcipitant in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora quanto uillosior? q̄ remotus à medio, ali udq́ agenti similis.inclusus uero sic,ut sit nec ne intus aliquis, cerni nō possit? Age firmi tas quanta irrumpentibus uentis, qua puluerum mole degrauante? Latitudo telæ sæpe inter duas arbores,cum exercet artem & discit texere:Longitudo fili à culmine,ac rursus à terra per illud ipsum uelox reciprocatio,subitq́ pariter ac fila deducit. Cum uero captu ra incidit,q̄ uigilans & paratus ad cursum?licet extrema hæreat plaga, semper in mediū currit, quia sic maxime totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit ad polituram sarciens. Nanq; & lacertarum catulos uenantur: hos primum tela inuoluētes, & tunc de mum labra utraq; morsu apprehendentes,amphitheatrali spectaculo cum cōtigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altius tollunt. Iidem fere no non texunt,nubilo texunt. Ideoq́ multæ araneæ imbrium signa sunt. Fœminam pu tant esse quæ texat, marem qui uenatur: ita paria fieri merita cōiugio. Aranei cōueniunt clunibus:pariunt uermiculos ouis similes. Nam nec horū differri potest genitura,quoni am insectorū uix ulla alia narratio est. Pariunt aūt oua ea in telas et sparsa,quia saliūt,atq; ita emittunt. Phalangius tantum in ipso specu incubat magno numero:qui ut emerserit, matrem cōsumit,sæpe & patrem:adiuuat enim incubare. Pariunt aūt & tricenos,cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

De scorpionibus. Cap. XXV

Similiter his & scorpiones terrestres, uermiculos ouorū specie pariunt, similiterq́ pe reunt:pestis inportuna ueneni serpentium, nisi quod grauiore supplicio lenta per tri duum morte conficiunt, uirginibus letali semper ictu, & fœminis ferè in totum: uiris aūt matutino,exeuntes cauernis,prius q̄ aliquo fortuito ictu ieiunū egerāt uenenum. Sēper cauda in ictu est,nulloq́ momēto meditari cessat,ne quādo desit occasioni. Ferit & obli quo ictu & inflexo. Venenum ab ijs candidum fundi Apollodorus autor est, in nouem genera descriptis,per colores maxime superuacuos,quoniam non est scire,quos minime exitiales prædixerit. Geminos quibusdā aculeos esse,maresq́ sæuissimos. Nam coitum ijs tribuit. Intelligi aūt gracilitate & lōgitudine. Venenum omnib. medio die, cum incan duere solis ardoribus. Itēq; cum sitiunt,inexplebiles potu. Constat & septena caudæ in ternodia sæuiora esse. Pluribus em̄ sena sunt. Hoc malū Africæ uolucre etiā austri faciūt, pandētibus brachia,ut remigia subleuantes. Apollodorus idem planè quibusdā inesse pennas tradit. Sæpe Psylli,qui reliquarum uenena terrarū inuehentes, quæstus sui causa peregrinis malis impleuere Italiā,hos quoq; importare conati sunt.sed uiuere intra Sicu li cœli regionē non potuere. Visuntur tamē aliquādo in Italia,sed innocui, multisq́ alijs in locis, ut circa Pharū in Aegypto. In Scythia interimunt etiā sues, alioquin uiuaciores contra uenena talia: nigras quidem celerius,si in aquam se immerserint. Homini icto pu tatur esse remedio ipsorū cinis potus in uino. Magnam aduersitatem oleo mersis & stel lionibus putant esse,innocuis duntaxat ijs,qui & ipsi carent sanguine,lacertarum figura. Atq; scorpiones in totū nulli nocere,quibus non sit sanguis. Quidam & ab ipsis fœtum deuorari arbitrantur. Vnum modo relinqui solertissimum,& qui se ipsius matris clunib. imponendo,tutus & à cauda & à morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum ultorem,qui po stremo

stremo genitores supernè conficiat. Pariuntur autem undeni.

De stellionibus,& cicadis. Cap. XXVI

CHamæleonum stelliones quodammodo naturā habent,rore tantū uiuentes,præterq; araneis.Similis cicadis uita,quarū duo genera.Minores,quæ primæ prouenīunt,& nouissime pereunt. sunt aūt mutæ.Sequens est uolatu rara. Quæ canūt,uocantur achetæ:& quæ minores ex eis sunt,tettigoniæ:sed illæ magis canoræ.Mares canunt in utroq; genere:fœminæ silent.Gentes uescunī ijs ad orientē, etiā Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, à coitu fœminas,ouis earū correptis quæ sunt candida.Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso,qua excauant fœturę locū in terra.Fit

10 primo uermiculus:dein ex eo quæ uocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia euolant,noctu semper. Primū nigræ atq; duræ. Vnum hoc ex ijs quæ uiuūt,& sine ore est.Pro eo quiddā aculeatū linguis simile, & hoc in pectore quo rorem lambunt.Pectus ipsum fistulosum:hoc canunt achetæ,ut diximus.De cætero in uentre nihil est.Excitatæ cum subuolant,humorem reddūt:quod solum argumentū est rore easdem ali.Iisdem so lis nullū ad excremēta corporis foramen.Oculi tam hebetes,ut si quis digitū cōtrahēs ac remittens ijs appropinquet,transeant uelut in folia:Quidā duo alia genera faciunt earū: Surculariā,quæ sit grandior: frumentatiā, quā alij auenariā uocāt.Apparet enim simul cum frumentis arescentibus. Cicadæ ubi nō sint,& ubi mutæ. Cap. XXVII

CIcadæ nō nascunī in raritate arborū,idcirco sunt Cyrenis circa oppidū,nec in cam-

20 pis,nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. Est quædam & ijs locorū differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriā earū & copiam dirimit. At in Rhegino agro silent omnes:ultra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus,sed pro corpore amplior.

De pennis insectorum,& scarabeorum generibus. Cap. XXVIII

INsectorum quædā binas gerunt pinnas,ut muscæ:quædā quaternas,ut apes.Membranis & cicadæ uolant. Quaternas habent quæ aculeis in aluo armanī.Nullū, cui telum in ore,pluribus q̄ binis aduolat pennis. Illis enim ultionis causa datū est,his auiditatis.Nullis eorum pennæ reuiuiscūt auulsæ. Nullum cui aculeus in aluo,bipenne est. Quibusdam pennarum tutelæ crusta superuenit,ut scarabeis, quorū tenuior fragiliorq; pen-

30 na.his negatus aculeus:sed in quodā genere eorū grandi cornua prælonga,bisulcis dentata forcipibus, in cacumine cum libuit ad morsum coeuntibus, infantiū etiā remedijs ex ceruice suspendūtur.Lucanos uocat hos Nigidius. Aliud rursus eorū genus, qui è fimo ingenteis pilas auersis pedibus uolutant,paruosq; in ijs contra rigorem hyemis uermiculos fœtus sui nidulanī. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore uocales. Lucent igniū modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides,nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc uero cōpressu obumbratæ,nō ante matura pabula,aut post defecta conspicuæ. Econtrario tenebrarum alumna blattis uita,lucemq; fugiūt in balineis maxime humido uapore progna tæ.Fodiunt ex eodē genere rutili atq; prægrandes scarabei tellurem aridā, fauosq; par-

40 uæ ac fistulosę modo spongiæ, medicato melle fingūt. In Thracia iuxta Olynthū locus est paruus,in quo unū hoc animal exanimaī,ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ insectis omnibus sine scissura,nulli cauda nisi scorpioni. Hic eorū solus & brachia habet,& in cauda spiculum.Reliquorū quibusdā aculeus in ore,ut asilo,siue tabanū dici placet,item culicib. & quibusdā muscis. Omnibus aūt his in ore & pro lingua sunt hi aculei. Quibusdā hebetes, neq; ad pūctū,sed ad suctū,ut muscarū generi, in quo lingua euidēs fistula est:Nec sunt talibus dentes. Alijs cornicula ante oculos prætenduntur ignaua,ut papilionibus.Quædam insecta carēt pennis,ut scolopendræ. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquū mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, ut locustis.

De locustis. Cap. xxix

HAe pariunt in terrã demisso spinæ caule, oua condensa, autumni tẽpore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu ueris emittũt paruas, nigrãtes, & sine cruribus, pennisq; reptantes. Itaq; uernis aquis intereũt oua, sicco uere maior prouẽtus. Alij duplicem earum fœtum, geminumq; exitũ tradunt. Vergiliarum exortu parere, deinde ad canis ortum obire, & alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres cum pepererint, certũ est, uermiculo statim circa fauces innascente, qui eas strangulat. Eodem tẽpore mares obeũt. Tam friuola ratione morientes, serpentẽ (cum libuit) necãt singulę, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascunt̃ nisi in planis & rimosis locis. In India ternũ pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & fœminibus serrarũ usum præbere cum inaruerint. Est & alius earũ obitus. Gregatim sublatæ uẽto in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuq; euenit, non (ut prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderũt, ignari etiã longinqua maria ab ijs transiri, cõtinuata pluriũ dierum (quod maxime miremur) fame quoq; quã propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Nanq; & grandiores cernunt̃, & tanto uolant pennarũ stridore, ut aliæ alites credant̃: solemq; obumbrant, sollicite suspectantibus populis, ne suas operiãt terras. Sufficiunt quippe uires, & tanquã parũ sit maria transisse, immensos tractus permeãt, diraq; messibus cõtegunt nube, multa cõtactu adurentes: omnia uero morsu erodentes, & fores quoq; tectorũ. Italiam ex Africa maxime coortæ infestant, sæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiã est ter anno debellãdi eas, primo oua obterendo, deinde fœtũ, postremo adultas, desertoris pœna in eum qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quã singuli enecatarũ ad magistratus referãt. Graculos quoq; ob id colũt, aduerso uolatu occurrẽtes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntũ. Tot orbis partibus uagatur id malũ. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earũ proficisci ab occipitio uidetur. Eo loco in cõmissura scapularũ habere quasi dentes existimant̃, eosq; inter se terendo stridorẽ edere, circa duo æquinoctia maxime, sicut cicadæ circa solstitiũ. Coitus locustarũ, q & insectorũ omniũ quæ coeũt, marem portante fœmina, in eum fœminarũ ultimo caudæ reflexo, tardoq; digressu. Minores aũt in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis nostratibus. Cap. xxx

PLurima insectorum uermiculum gignunt. Nam & formicæ similem ouis uere: & hæ communicantes laborem ut apes: sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione uires esse maiores. Gerũt ea morsu. Maiora auersæ postremis pedibus moliũtur, humeris obnixæ. Et ijs reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa cõdunt, ne rursus in fruges excãt è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atq; siccant. Operantur & noctu plena luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniã ex diuersis conuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionẽ mutuã nundinis dant̃. Quæ tunc earũ concursatio? quàm diligens cum obuijs quædam collocutio atq; percontatio? Silices itinere earũ attritos uidemus, & in opere semitam factã, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacũq; assiduitas. Sepeliũtur inter se uiuentiũ solæ, præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. Cap. xxxi

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurũ ex cauernis egerunt terræ, in regione septentrionalium Indorũ, qui Dardæ uocantur. Ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporũ. Erutum hoc ab ijs tempore hyberno, Indi furantur æstiuo feruore, conditis propter uaporem in cuniculos formicis: quę tamen odore sollicitatæ prouolant, crebroq; lacerant, quamuis præuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasq; est cum amore auri.

De diuersitate

De diuersitate insectorum. Cap. XXXII

MVlta autẽ insecta & aliter nascunẽ,atq; in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo uere,& spissatus sole in magnitudinem milij cogitur. Inde porrigitur uermiculus paruus,& triduo mox eruca:quæ adiectis diebus accrescit,immobilis, duro cortice: ad tactũ tantũ mouetur aranei. Hæc eruca quã chrysalidẽ appellãt, rupto deinde cortice uolat papilio.

De animalibus in ligno,& ex ligno nascentibus. Cap. XXXIII

SIc quædam ex imbre generantur in terra,quædã & in ligno. Nec enim cossi tantum in eo,sed etiã tabani ex eo nascũtur,& alia ubicunq; humor est nimius:sicut intra hominem tæniæ tricenum pedum,aliquando & pluriũ longitudine. Iam in carne exanimi, & uiuentiũ quoq; hominũ capillo,qua fœditate & Sylla dictator, & Alcman ex clarissimis Græciæ poetis,obiere. Hoc quidẽ & aues infestat,phasianas uero interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentiũ asinum tantũ immunẽ hoc malo creduut,& oues. Gignuntur aũt & uestis genere, præcipue lanicio interemptarũ à lupis ouiũ. Aquas quoq; quasdam,quibus lauamur,fertiliores eius generis,inuenio apud autores. Quippe cum & ceræ id gignãt,quod animaliũ minimũ existimatur. Alia rursus generant sordibus aridi soli, posteriorum crurum lasciuia petauristarum. Alia pulucte humido in cauernis,uolucria.

De animali,cui cibi exitus non est. Cap. XXXIIII

EST animal eiusdem turpidinis,infixo semper sanguini capite uiuens,atq; ita intumescens,unũ animalium cui cibi non sit exitus:dehiscitq; nimia satietate,alimento ipso moriens. Nunquã hoc in iumentis gignitur,in bubus frequens,in canibus aliquando,in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solũ. Aeque est mira sanguinis & hirudinũ generi in palustri aqua sitis. Nanq; & hæ toto capite conduntur. Est & uolucre canibus peculiare suum malum,aures maxime lancinans, quæ defendi morsu non queunt.

De tineis, & culicibus. Cap. XXXV

IDem puluis in lanis & ueste tineas creat, præcipue si araneus unà includatur. Sitit enim & omnem humorẽ absorbens,ariditatẽ ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earum genus tunicas suas trahentiũ quo cochleæ modo. Sed harũ pedes cernuntur. Spoliatæ expirãt. Si accreuere,faciũt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharides uermiculi ficorum & piri,& peuces,& cynacanthæ,& rosæ. Venenũ hoc remedia secũ habet. Alæ medentur, quibus demptis letale est. Rursus alia genera culicũ acescens natura gignit. Quippe cum & in niue candidi reperiantur,& uetustiore uermiculi:in media quidem altitudine rutili(nam & ipsa nix uetustate rubescit)hirti pilis,grandiores torpẽtesq;.

De pyrali siue pyrausta. Cap. XXXVI

GIgnit aliqua & contrariũ naturæ elementũ. Siquidem in Cypri ærarijs fornacibus ex medio igni, maioris muscæ magnitudinis uolat pennatũ quadrupes:appellatur pyralis,à quibusdã pyrausta, Quandiu est in igne,uiuit:cũ euasit longiore paulo uolatu, emoritur. Hypanis fluuius in Ponto,circa solstitiũ defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit uolucre quadrupes supradicti modo, nec ultra diem uiuit,unde hemerobion uocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarij sunt numeri,culici & uermiculo ter septeni, corpus parientibus quater septeni. Mutationes & in alias figuras transitus,trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata,autumno ferè moriunẽ:tabani quidem etiã cæcitate. Muscis humore exanimatis,si cinere condantur,redit uita.

Historia naturæ animalium per singula membra. Cap. XXXVII

NVnc per singulas corporis partes, præter iam dicta,membratim tractetẽ historia. Caput habẽt cuncta quæ sanguinẽ. In capite paucis animaliũ, nec nisi uolucribus, apices,diuersi quidem generis. Phœnici plumarũ serie,medio eo exeũte alio: pauonibus crinitis arbusculis,stymphalidæ cirro: phasianæ corniculis: præterea paruæ,quæ ab illo galerita appellata quondã,postea Gallico uocabulo etiã legioni nomen dederat alauda. Diximus & cui plicatilem cristam dedisset natura, per mediũ caput à rostro residentem.

Et fulica

Et fulicarũ generi dedit cirros. Pico quoq; Martio & grui Balearicæ. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, uerũ peculiare. Draconum enim cristas qui uiderit, nõ reperitur. Cornua multis quidẽ & aquatiliũ, & marinorũ, & serpentiũ uarijs data sunt modis: sed quæ iure cornua intelligant quadrupedũ generi tantũ. Actæonẽ enim, & Cippum etiã in Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lasciuia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut ceruorũ. Alijs simplicia tribuit, ut in eodẽ genere subulonibus ex argumẽto dictis. Aliorũ finxit in palmas, digitosq; emisit ex ijs, unde platycerotas uocãt. Dedit ramosa capreis, sed parua, nec fecit decidua. Conuoluta in anfractũ arietũ generi, ceu cestus daret: infesta, tauris. In hoc quidẽ genere, & fœminis tribuit: in multis, tantũ maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in aduersum. Erecta aũt, rugarumq; ambitu contorta, & in leue fastigiũ exacuta (ut lyras diceres) strepsiceroti, quẽ addacẽ Africa appellat. Mobilia eadem (ut aures) Phrygię armẽtis: Troglodytarũ, in terrã directa: qua de causa obliqua ceruice pascunt. Alijs singula, & hæc medio capite, aut narib⁹ ut diximus. Iamq; alijs ad incursum robusta, alijs ad ictũ, alijs adunca, alijs redunca, alijs ad iactum, pluribus modis, supina, cõuersa, cõnexa: omnia in mucronem migrantia. In quodã genere pro manibus ad scabendũ corpus. Cochleis ad prætentandũ iter: corporea hæc, sicut cerastis, aliquãdo & singula. Cochleis semper bina, & ut prætendant, resiliãt. Vrorum cornibus Barbari septẽtrionales potant, urnasq; binas capitis unius cornua implẽt. Alij præfixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucẽt, atq; etiam lumen inclusum latius fundunt, multasq; alias ad delicias cõferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quæ cerostrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem caua, & in mucrone demum cõcreta sunt. Ceruis tantũ tota solida, & omnibus annis decidua. Boũ attritis ungulis, cornua unguendo aruina, medentũ agricolæ. Adeoq; sequax natura est, ut in ipsis uiuentium corporibus feruenti cera flectant, atq; incisa nascentium in diuersas partes torqueant, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunq; sunt, ut in pecore multis: ouiũ nulla, nec ceruarũ, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedũ ulli: excepto asino indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli, superne primores habẽti dẽtes. Qui putãt eos in cornua absumi, facile coarguunt ceruarum natura, quæ neq; dentes habent, ut neq; mares, nec tamẽ cornua. Cæterorũ ossibus adhærẽt, ceruorũ tantũ cutibus enascuntur. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergãtur. Ostrearum generi, nulla, nec spongijs, nec alijs ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, ut cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidẽ promiscue maribus ac fœminis, apud intonsas utiq; gentes: Atq; etiam nomina ex eo capillatis alpiũ incolis, Galliæ comatæ, ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconij carentes eo gignunt, sicut in Cauno lienosi. Et quædã animaliũ naturaliter caluent, sicut struthiocameli, & corui aquatici, quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarum, in spadonibus non uisum, nec in ullo ante Veneris usum. Nec infra cerebrũ, aut infra uerticẽ, aut circa tempora atq; aures. Caluitium uni tantũ animaliũ homini, præterq; innatũ. Canicies homini tantũ & equis, sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa. Vertices bini homini tantũ. Aliquibus capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa cõpagib. Perfracta nõ queunt solidari: sed exempta modice nõ sunt letalia, in uicẽ eorũ succedẽte corporea cicatrice. Infirmissima esse ursis, durissima psittacis, suo diximus loco. Cerebrũ omnia habẽt animalia quæ sanguinem: etiã in mari quæ mollia appellauimus, quamuis careãt sanguine, ut polypi. Sed homo portione maximũ & humidissimum, omniumq; uiscerum frigidissimũ, duabus suprà subterq; membranis uelatũ, quarũ alterutrã rumpi mortiferũ est. Cætero uiri q̃ fœminæ maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine uenis, & reliquis sine pingui. Aliud esse q̃ medullã, eruditi docent, quoniã coquẽdo durescat.

Omnium

Omnium cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominũ infantia palpitat, nec corro
boratur ante primũ sermonis exordium. Hoc est uiscerũ excelsissimũ, proximumq; cœ/
lo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus: hanc habent sensus arcem: huc uenarum
omnis à corde uis tendit, hic desinit: hic culmen altissimũ, hic mentis est regimen. Omniũ
autem animalium in priora pronum, quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscĩ
somnus, hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capi
te inesse uermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum quà caput iungitur, numero ui
ginti produntur. Aures homini tantum immobiles. Ab ijs Flaccorum cognomina. Nec
in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In oriente quidẽ &
10 uiris aurum gestare eo loci decus existimatur. Animaliũ alijs maiores, alijs minores. Cer
uis tantũ scissæ, ac uelut diuisæ: soricibus pilosæ, Sed auriculæ omnibus animal duntaxat
generãtibus, excepto uitulo marino atq; delphino, & quæ cartilaginea appellauimus, &
uiperis. Hæc cauernas tantũ habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinũ, quem
tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcẽtur, & capiuntur attoniti sono. Quo
nam modo audiãt, mirũ. Iidem nec olfactus uestigia habẽt, cũ olfaciant sagacissime. Pen
natorum animalium buboni tantum & oto, plumæ uelut aures, cæteris cauernæ ad audi
tum. Simili modo squamigeris atq; serpentibus. In equis & omnium iumentorum gene
re, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolu
tæ ægris. Facies homini tantũ, cæteris os aut rostra. Frons & alijs: sed homini tantũ tristi
20 ciæ, hilaritatis, clemẽtię, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini, & pariter & al
terne mobilia, & in ijs pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maxime indicãt fastũ. Su/
perbia aliubi cõceptaculũ, sed hic sedẽ habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Ni/
hil altius simul abruptiusq; inuenit in corpore, ubi solitaria esset. Subiacẽt oculi, pars cor
poris preciosissima, & qui lucis usu uitã distinguãt à morte. Non omnibus animaliũ hi.
Ostreis nulli. Quibusdã concharũ dubij. Pectines eñ, si quis digitos aduersum hiantes
eos moueat, cõtrahuntur ut uidentes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupe
dum talpis uisus non est, oculorum effigies inest, si quis prætentã detrahat membranã.
Et inter aues ardeolarũ genere, quos leucos uocãt, altero oculo carere tradunt. Optimi au
gurij, cum ad austrum uolant, septentrionem'ne. Solui enim pericula & metus narrant.
30 Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum uicem cornicula bina præ
tentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, uermiumúe generi. Oculi homini tantum diuer
so colore, cæteris in suo cuiq; genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homĩ
ne numerosissimæ uarietatis atq; differẽtię, grandiores, modici, parui, prominẽtes, quos
hebetiores putant: conditi, quos clarissime cernere, sicut in colore caprinos. Præterea alij
contuentur longinqua, alij nisi propè admota non cernunt. Multorum uisus fulgore so
lis constat, nubilo die nõ cernentiũ, nec post occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præ
ter cæteros cernũt. De geminis pupillis, aut quibus noxij uisus essent, satis diximus. Cęsii
in tenebris clariores. Ferunt Tiberio Cæsari, nec alij genitorũ mortalium, fuisse naturã,
ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo q; luce clara cõtueretur omnia, paula
40 tim tenebris sese obducẽtibus. Diuo Augusto equorũ modo glauci fuere, supraq; homĩ
nem albicantis magnitudinis. Quã ob causam diligẽtius spectari eos, iracunde ferebat.
Claudio Cæsari ab angulis cãdore carnoso, sanguineis uenis subinde suffusi: Caio prin
cipi rigentes: Neroni nisi cum conniueret ad prope admota hebetes. Viginti gladiatorũ
paria in Caij principis ludo fuere, in ijs duo omnino qui contra cõminationem aliquam
non conniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisq; uero natu
rale, ut nictare non cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus unicolor nulli, cum can/
dore omnibus medius color differens. Neq; ulla ex parte maiora animi indicia cunctis
animalibus, sed homini maxime, id est, moderationis, clemẽtiæ, misericordiæ, odij, amo/
ris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoq; multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, trans/
uersi

uerſi,limi,ſummiſsi,blandi.Profecto in oculis animus inhabitat.Ardẽt,intendũtur, hu/
mectant,conniuent.Hinc illæ miſericordiæ lachrymæ. Hos cũ oſculamur,animũ ipſum
uidemur attingere.Hinc fletus,& rigãtes ora riui.Quis ille humor eſt,in dolore tam fœ/
cundus & paratus,aut ubi reliquo tempore? Animo autem uidemus, animo cernimus:
oculi,ceu uaſa quædam,uiſibilem eius partem accipiunt,atq; tranſmittunt. Sic magna co
gitatio obcæcat,abducto intus uiſu.Sic in morbo comitiali aperti nihil cernũt,animo cali
gante.Quin & patentibus dormiunt lepores,multiq; hominũ,quod corybantian Græ/
ci dicunt. Tenuibus multiſq; membranis eos natura compoſuit,calloſis cõtra frigora ca/
loreſq; in extremo tunicis, quas ſubinde purificant lachrymationũ ſaliuis,lubricos pro/
pter incurſantia & mobiles.Media eorũ cornea feneſtrauit pupilla,cuius anguſtiæ nõ ſi/ 10
nunt uagari incertam aciem,& uelut canali dirigunt, obiterq; incidentia facile declinant:
alijs nigri,alijs atri,alijs ruffi,alijs glauci coloris orbibus circundatis, ut habili mixtura &
accipiatur circumiecto candore lux,& temperato repercuſſu nõ obſtrepat.Adeoq; ijs ab
ſoluta uis ſpeculi, ut tam parua illa pupilla, totã imaginem reddat hominis. Ea cauſa eſt,
ut pleræq; alitum è manibus hominum oculos potiſsimũ appetant,quod effigiem ſuam
in ijs cernentes, uelut ad cognata deſideria ſua tendunt. Veterina tantum quædam, ad
incrementa lunæ morbos ſentiũt.Sed homo ſolus emiſſo humore cæcitate liberatũ. Poſt
uiceſimum annũ multis reſtitutus eſt uiſus. Quibuſdã ſtatim naſcentibus negatus nul/
lo oculorum uicio:multis repente ablatus ſimili modo, nulla præcedente iniuria. Venas
ab ijs pertingere ad cerebrum,peritiſsimi autores tradunt:ego ad ſtomachũ crediderim. 20
Certe nulli ſine redundatione eius, eruitur oculus.Morientibus illos operire, rurſuſq; in
rogo patefacere, Quiritiũ magno ritu ſacrũ eſt:ita more condito, ut neq; ab homine ſu/
premum eos ſpectari fas ſit,& cœlo nõ oſtendi nefas. Vni animaliũ homini deprauan/
tur,unde cognomina Strabonũ & Petorum. Ab ijſdem qui altero lumine orbi naſceren
tur,Coclites uocantũ:qui paruis utriſq;, Ocellæ, Luſcini iniuriæ cognomen habuere. No/
cturnorum animalium,uelut felium,in tenebris fulgent radianteſq; oculi, ut contueri non
ſit: & capræ lupoq; ſplendent, lucemq; iaculantur. Vituli marini & hyenæ in mille colo/
res tranſeunt ſubinde.Quin & in tenebris multorum piſcium refulgent aridi,ſicut robu/
ſti caudices uetuſtate putres.Non cõniuere diximus,quæ nõ obliquis oculis,ſed circum/
acto capite cernerẽt.Chamæleonis oculos ipſos circumagi totos tradunt. Cancri in obli 30
quũ aſpiciunt. Cruſta fragili incluſis rigentes. Locuſtis ſquilliſq; magna ex parte ſub eo
dem munimento præduri eminent.Quorũ duri ſunt, minus cernunt,quàm quorum hu
midi.Serpentium catulis,& hirundinum pullis,ſi quis eruat,renaſci tradunt.Inſectorum
omnium,& quibus teſtacea operimenta,oculi mouentur, ſicut quadrupedũ aures. Qui/
bus fragilia operimẽta,ijs oculi duri.Omnia talia,& piſces, & inſecta, nõ habent genas,
nec integũt oculos.Omnibus membrana uitri modo translucida obtenditur.Palpebræ
in genis homini utrinq;. Mulieribus uero etiam infectæ quotidiano. Tanta eſt decoris
affectatio,ut tingantur oculi quoq;. Alia de cauſa hoc natura dederat,ceu uallum quod/
dam niſus, & prominens munimentũ contra occurſantia animalia, aut alia fortuitu inci/
dentia.Defluere eas, haud immerito, uenere abundãtibus tradũt. Ex cæteris nulli ſunt, 40
niſi quibus & in reliquo corpore pili.Sed quadrupedib. in ſuperiore tantũ gena,uolucri/
bus in inferiore: & quibus molle tergus, ut ſerpentibus: & quadrupedũ quæ oua pariũt,
ut lacertæ.Struthiocamelus alitũ ſola(ut homo)utrinq; palpebras habet. Nec genæ qui/
dem omnibus:ideo neq; nictatiões ijs quæ animal generãt. Grauiores alitũ inferiore ge
na cõniuent,Eædem nictantũ,ab angulis membrana obeũte. Columbæ & ſimilia utraq;
cõniuent. At quadrupedes quæ oua pariũt,ut teſtudines,crocodili, inferiore tantum ſine
ulla nictatione,propter præduros oculos.Extremum ambitũ genæ ſuperioris antiqui ci
lium uocauere,unde & ſupercilia.Hoc uulnere aliquo diductũ nõ coaleſcit, in paucis hu/
mani corporis mẽbris. Infra oculos malæ, homini tantũ,quas priſci genas uocabãt, XII
tabula

tabularum interdicto radi à fœminis eas uetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maxime osten ditur rubor. Infra eas hilaritatem risumq́ indicantes, buccæ. Et altior homini tantum, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probum duriusúe, animal generantibus: pro ijs cornea & acuta uolucribus rostra. Eadem rapto uiuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limumq́ lata, ut suum generi. Iumẽtis uice manus ad colligenda pabula ora, apertiora laniatu uiuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec
10 malæ. Maxillas crocodilus tantũ superiores mouet: terrestres quadrupedes, eodem quo cætera more, præterq́ in obliquum. Dentium tria genera: Serrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exerti, ut apro, hippopotamo, elephãto. Continuorũ qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt duplices: qui discriminãt eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut utraq́ parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ouibus, omnibusq́ quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus serrati: Raro fœminæ, & tamen sine usu. Itaq́ cum apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: sed omnibus concaui, cæteri dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic uni a-
20 quatilium plani. Cætero multis eorum in lingua & toto ore: ut turba uulnerum molliant, quæ attritu subigere non queunt: Multis & in palato, atque etiam in cauda: Præterea in os uergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo in supera parte dextra læuaq́ longissimi, tenui fistula perforati (ut scorpionum aculei) uenenum infundentes. Non aliud hoc esse quàm fel serpentium, & inde uenis sub spina ad os peruenire, diligentissimi autores scribunt. Quidam unum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari cum momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rursusq́ recrescere facilem decussu, & sine eo esse quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem prægnans ueneno, impresso dentium repulsu uirus fundit in morsus. Volucrum
30 nulli, dentes, præter uespertilionem. Camelus una ex ijs quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earum derosa uitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit miror. Dentium uice, aculeus insectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, præterq́ eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balenam antecedit, nullos habet: sed pro ijs, setis intus os hirtum, & linguam etiam ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinq́ longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquã natus est septimo mense. Reliquis perpetuo manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani & ruminantibus. Sed leoni & ca-
40 ni, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini uocantur, circiter uicesimum annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoq́: sed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in senecta, & mox renasci certum est. Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus uisum à se prodidit. Cætero maribus plures quàm fœminis in homine, pecude, caprisúe. Timarchus Nicoclis filius Paphij, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideoq́ prætriuit. Est exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquam renascuntur. Cæteris senecta rubescunt, equo tantum candidiores fiunt. Aetas ueterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero XL. Amittit tricesimo

 mense

mense primores utrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cum subeunt dicti colu mellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur: Septimo omneis habet, & renatos & immutabiles. Equo castrato prius, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quod si non prius pepetere quàm decidant postremi, sterilitas certa. Boues bimi mutant. Suibus decidunt nunquam. Absumpta hac obseruatione senectus in equis, & cæteris ueterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canicie, & circa ea lacunis cum ferè XVI. annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest uirus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant, & columborum fœtus implumes necant. Reliqua de ijs in generatione hominum dicta sunt. Erumpẽtibus morbi corpora infantium accipiũt. Reliqua animalia quæ serratos habent, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus & trisulca, uibrans, atri coloris, & si extrahas prælonga: lacertis bifida & pilosa: uitulis quoque marinis duplex: sed supradictis capillamenti tenuitate. Cæteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulominus quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguę uice carnosum aquatilibus palatũ. Leonibus ac pardis, omnibusque generis eius, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuãsque lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam mansuefacta, ubi ad uicinum sanguinem peruenit saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture qua uocem mittunt. Mares tum uocantur ololygones. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. Quibus in posteriori parte aculei, ijs & dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminẽs & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, ijs nec lingua nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, ut formicis. Cæterum lata elephanto præcipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita sæpe constricta uenis, ut intercidi eas necesse sit. Metellum pontificem adeo inexplanatæ fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde opiferæ dicere. Cæteris septimo fermè anno sermonẽ exprimit. Multis uero talis eius ars contingit, ut auium & animalium uocis indiscrete edatur imitatio. Intellectus saporum est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas uuæ nomine ultimo dependet palato, homini tantũ est. Sub ea minor lingua epiglossis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus inter posita fistulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu ac uoce illac meante, si potus cibusue in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appellatur sanè gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, is in uentrem. Hanc per uices operit, cum spiritus tantum aut uox commeat, ne restagnatio intempestiua alui obstrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne constat. Ceruix nulli, nisi quibus utraque hæc. Cæteris collum quibus tantũ gula. Sed quibus ceruix, è multis uertebratisque orbiculatim ossibus flexilis ad circunspectum, articulorũ nodis iungitur. Leoni tantum & lupo & hyænæ, ex singulis rectisque ossibus rigens. Cætero spinæ annectitur. Spina lumbis, ossea sed tereti structura, per media foramina à cerebro medulla descẽdente. Eandẽ esse ei naturã quam cerebro colligunt, quoniã prætenui eius mẽbrana modo incisa statim expiretur. Quibus longa crura, ijs longa & colla Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus: simili modo uncos ungues. Guttur homini tantum & suibus intumescit, aquarum quæ potantur plerunque uitio. Summum gulæ fauces uocantur, extremũ stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, & ora uentribus iunguntur. Testudini marinę lingua nulla, nec dentes: rostri acie

comminuit

comminuit omnia. Poſtea arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modum tubi ad con
ficiendos cibos, decreſcentibus crenis quicquid appropinquat uentri. Nouiſſima aſperi-
tas, ut ſcobina fabri. Cor animalibus cæteris in medio pectore eſt: homini tantum infra
læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc
primum naſcentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, ſicut tardiſſime oculos.
Sed hos primum emori, cor nouiſſime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, & quaſi alte-
rum mouetur animal, intra præmolli firmoq; opertum membranæ inuolucro, munitum
coſtarum & pectoris muro, ut pariat præcipuam uitæ cauſam & originem. Prima domi-
cilia intra ſe animo & ſanguini præbet, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in
10 nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes uenæ in priora & terga
diſcurrunt, ſparſæq; ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris uitalem ſangui-
nem rigant. Solum hoc uiſcerum uitijs non maceratur, nec ſupplicia uitæ trahit, læſumq;
mortem ilico affert. Cæteris corruptis, uitalitas in corde durat. Bruta exiſtimãtur anima-
lium quibus durum riget, audacia quibus paruum eſt, pauida quibus prægrande. Maxi-
mum autem eſt portione muribus, lepori, aſino, ceruo, pantheræ, muſtelis, hyenis, &
omnibus timidis, aut propter metũ maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In
equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum. Augeri id per ſingulos annos in ho
mine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum annum accedere: ab eo detrahi
tantundem, & ideo non uiuere hominem ultra centeſimum annum defectu cordis, Aegy
20 ptij exiſtimãt, quibus mos eſt cadauera aſſeruare medicata. Hirto corde gigni quoſdam
homines proditur, neq; alios fortioris eſſe induſtriæ, ſicut Ariſtomenen Meſſenium, qui
ccc. occidit Lacedæmonios. Ipſe conuulneratus & captus ſemel per cauernam latomia-
rum euaſit, anguſtos uulpium aditus ſecutus. Iterum captus, ſopitis cuſtodibus ſomno,
ad ignem aduolutus lora cum corpore exuſſit. Tertio capto Lacedæmonij pectus diſſe-
cuere cauſa uidendi, hirſutumq; cor repertum eſt. In corde ſummo, pinguitudo eſt quæ-
dam lætis extis. Non ſemper autem in parte extorum habitum eſt. L. Poſthumio Albi-
no rege ſacrorum poſt centeſimamuiceſimamtertiam olympiadem, cum rex Pyrrhus ex
Italia diſceſſiſſet, cor in extis aruſpices inſpicere cœperunt. Cæſari dictatori, quo die pri-
mum ueſte purpurea proceſſit, atque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis in extis defuit.
30 Vnde quæſtio magna de diuinatione argumentantibus, potuerit ne ſine illo uiſcere ho-
ſtia uiuere, an ad tẽpus amiſerit? Negatur cremari poſſe in ijs, qui cardiaco morbo obie-
rint, negatur & ueneno interemptis. Certe extat oratio Vitellij, qua reum Piſonem eius
ſceleris coarguit, hoc uſus argumento: palamq; teſtatus, non potuiſſe ob uenenum cor
Germanici Cæſaris cremari. Contrà genere morbi defenſus eſt Piſo. Sub eo pulmo eſt,
ſpirandiq; officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus
cauus. Pauca eum (ut dictum eſt) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, ſpu-
moſum, nec ſanguineum, ideo non ſitiunt. Eadem eſt cauſa, quare ſub aqua diu ranæ &
phocæ urinentur. Teſtudo quoq;, quamuis prægrandem & ſub toto tegumento habeat,
ſine ſanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto uelocitas maior. Cha-
40 mæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte eſt. In eo quod
caput extorum uocant, magnæ uarietatis. M. Marcello circa mortem, cum perijt ab An-
nibale, defuit in extis: Sequenti deinde die geminũ repertum eſt. Defuit & C. Mario, cum
immolaret Vticæ. Item Caio principi calen. Ianuarijs, cum iniret conſulatum, quo anno
interfectus eſt. Claudio ſucceſſori eius, quo menſe interemptus eſt ueneno. Diuo Augu-
ſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex uictimarum iocinera replicata intrin-
ſecus ab ima fibra reperta ſunt: reſponſumq; duplicaturum intra annum imperium. Ca-
put extorum triſtis oſtenti cæſum quoq; eſt, præterquam in ſollicitudine ac metu. Tunc
enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherroneſ-
ſo ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem eſt fel, non

omnibus datum animalibus. In Euboeæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumq́ue, ut prodigij loco utrunque adnenæ. Equi, muli, asini, cerui, capræ, apri, cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum ualetudo firmior, & uita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & ceruo in cauda aut intestinis: Ideo tantam habent amaritudinem, ut à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certe iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde cui iungitur, funditq́ue in uenas. Sed in felle nigro insaniæ causa homini, morsq́ue toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte uirus, cum se fundit in animum. Quin & toto corpore uagum, colorē quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescuntq́ue contacta eo, ne quis miretur id uenenum esse serpentium. Carent eo qui absinthium uescuntur in Ponto. Sed renibus, & parte tantum altera intestino, iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, murenis. Paucis auium in iecore. Serpentibus portione maxime copiosum, & piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, miluo. Pręterea in iecore est & cetis omnibus: uitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminumq́ue fuit diuo Augusto, quo die apud Actium uicit. Murium iecusculis fibræ ad numerum lunæ in mense congruere dicuntur, totidemq́ue inueniri quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum exta in Bætica gemina sæpe reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter uenenum, ut arbitrantur. Iecur maxime uetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die perijt, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore uiscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia uiscera, membranis proprijs ac uelut uaginis inclusit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris causa uicinitas alui, ne cibo supprimeretur animus. Huic certe refertur accepta subtilitas mentis, ideo nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenniore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prælijs gladiatorumq́ue spectaculis mortem cum risu traiecta præcordia attulerunt. Subest uenter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinis enim quibusdam ab ore incipiens, quadam uia eodem reflectitur, ut sæpię, polypo: In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior: itaque & sola uomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere non potest ijs, quorum spatiosa laxitas eum ad inferiora transmittit. Ab hoc uentriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora intestina ad aluum, hominiq́ue flexuosissimis orbibus. Idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus uenter. Aues quoque geminos sinus habent. Quædam unum quo merguntur recentia ut guttur, alterum in quem ex eo demittunt concoctione maturata, ut gallinę palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, sed gula patentiore utuntur, ut graculi, corui, cornices. Quædam neutro modo, sed uentrem proximum habent, quibus prælonga colla & angusta, ut porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestrium alijs denticulatę asperitatis, alijs cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa omnibus, in homine suillæ infima parte similis, à Gręcis appellatur colon, ubi dolorum magna causa est. Angustissima canibus: qua

de causa

de causis uehementi nisu, nec sine cruciatu leuant eam. Insatiabilia animalium, quibus à uentre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis ceruarijs, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera suibus similia: pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus uenter carnosus callosusq́. In uentre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonij uocantur, magicis narrati artibus, reperiũtur. Et in iuuencarum secundo uentre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare (ut putant) remedium ægre parientibus, si tellurẽ non attigerit. Ventriculus atq; intestina pingui ac tenui omento integuntur, præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte aduersus iecur, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. Quidam eum putant 10 inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certe apparet in testudine & crocodilo, & lacertis, & ranis. Aegocephalo aui nõ esse constat, neq; ijs quæ careant sanguine. peculiare cursus impedimentũ aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per uulnus etiã exempto uiuere animalia tradunt. Sunt qui putẽt adimi simul risum homini: intemperantiamq́ eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, & inde ad lienem inuẽta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: cõtra pẽnatis squamosisq; nulli. Cætero summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, sicciorq́. Vtriq; aũt pinguitudo è medio exit, præterq́ in uitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oues quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes 20 habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientiũ testudo sola, quę & alia omnia uiscera. sed homo bubulis similes, uelut è multis renibus cõpositos. Pectus, hoc est ossa, præcordijs & uitalibus natura circundedit: at uentri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa uentrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, uolucribus magis, & inter eas aquaticis maxime. Costæ homini tantũ octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte uesica, quæ nulli oua gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In uesica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarũ capillamẽta. Vesica membrana con 30 stat, quę uulnerata cicatrice nõ solidescit: neq; qua cerebrũ aut cor inuoluitur. Plura enim membranarũ genera. Fœminis eadem omnia, præterq́ uesicæ innexus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus uuluam. Hæc uiperæ, & intra se parientibus, duplex: Oua generantium adnexa præcordijs: Et in muliere geminos sinus ab utraq; parte laterum habet, funebris quoties uersa spiritum inclusit. Boues grauidas negant præterquàm dextero uuluæ sinu ferre, etiam cũ geminos ferant. Vulua eiecto partu melior quàm edito. Eiectitia uocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima. contrà effœtis. à partu, præterquàm eodem die suis occisę, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, præterquàm primipararum probatur, potiusq; ueterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo eiecerint die. Proxima 40 eiectitiæ est occisę uno die post partum. Huius & sumen optimũ, si modo fœtus non hauserit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen uocabãt, priusquàm calleret id, sciẽtes occidere non assueti. Cornigera una parte dentata, & quæ in pedibus talos habẽt, seuo pinguescunt. Bisulca scissisue in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cum refrixit, fragilis: semperq́ in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemq́, succo liquidum. Quædam non pinguescũt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus & in fœminis. Senescunt celerius præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, qui nec arterias habet, nec neruos. Plerisq; animalium est pinguitudo sine sensu, quam ob causam sues spirantes à muribus tradũt arrosas. Quin & L. Apronij cõsularis uiri filio detractos adipes, leuatumq́ corpus immobili

onere. Et medulla ex eodem uidetur esse, in iuuenta rubens, & senecta albescens. Non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente euenit medulla. Est autẽ pinguis ijs, quibus adeps, seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantum dorsi, ossa non habentibus, ut piscium generi: ursis nulla, leoni in fœminum & brachiorũ ossibus paucis, exigua admodum: cętero tanta duritia, ut ignis elidatur, uelut è silice, & ijs dura quæ non pinguescũt: asinorum ad tibias canora. Delphinis ossa non spinæ, animal enim pariunt: serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus nulla: sed corpus circulis carnis uinctum, ut sepię atque loligini. Et insectis negatur æque esse ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculæ ac nares quæ modicum eminent, flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt, præterquam ueterinis ab ungula ad suffraginẽ. Homo crescit in longitudinem ad annos usque ter septenos, tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubescens nodum quendam soluere, & præcipue ægritudine, sentitur. Nerui orsi à corde, bubuloque etiam circumuoluti, similem naturam & causam habẽt, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodosque corporum, qui uocantur articuli, alibi interuentu, alibi ambitu, alibi transitu ligantes, hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio. Neque ij solidantur incisi: mirumque, uulneratis summus dolor, præfectis nullus. Sine neruis sunt quædam animalia, ut pisces: arterijs enim cõstant. Sed neque eæ molli piscium generi. Vbi sunt nerui, interiores conducunt membra, superiores reuocãt. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritus semitæ. His innatant uenæ, id est, sanguinis riui. Arteriarũ pulsus, in cacumine maxime membrorum euidẽs, index ferè morborum, in modulos certos legesque metricas, per ætates stabilis aut citatus aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ uate, miranda arte, nimiã propter subtilitatem desertus. Obseruatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula uitæ tẽperat. arteriæ carẽt sensu, nam & sanguine. Nec omnes uitalem cõtinent spiritũ: præcisisque torpescit tantũ pars ea corporis. Aues nec uenas nec arterias habẽt: itẽ serpẽtes, testudines, lacertæ, minimũque sanguinis. Venæ in prætenues postremo fibras subter totã cutẽ dispersæ, adeo in angustã subtilitatẽ tenuãtur, ut penetrare sanguis non possit, aliudue quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innũeris sudor appellatur, in umbilico uenarũ nodoso coitu.

De sanguine, & quorũ celerrime siccetur, quorum non coeat, quorum grauissimus uel tenuissimus, quorum nullus. Cap. XXXVIII

SAnguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus quàm fœminis nigrior: & iuuentæ magis quàm senio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo uitalitatis portio. Emissus spiritum secum trahit, tamẽ tactum non sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapiẽtiora, quibus tenuior: timidiora quibus minimus: at quibus nullus, hebetia. Taurorum celerrime coit atque durescit, ideo pestifer potu maxime. Aprorum & ceruorum, caprarumque & bubalorum omnium nõ spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. Iis quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluuiũ eius uni fit in naribus homini, alijs nare altera, alijs utraque, quibusdam per inferna. Multis per ora stato tempore, ut nuper Macrino Visco uiro prætorio, & omnibus annis Volusio Saturnino urbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum. Siquidem hostiæ abundantiorem fundunt, si prius bibẽre. Quæ animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: Sicut in homine, uim eius ad minima momenta mutari, non modo tanto minore suffusi materia, uerũ ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius uerecundiæ. Nam & in metu refugere, & nusquam esse certum est: multisque non transfluere transfossis, quod homini tantum euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercussu: homo solus in se mutat. Mor-

tat. Morbi omnes morsq; sanguinem absumunt.

An in sanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis. Cap. XXXIX

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisq; corporũ magis aut minus bruta esse, ut ostrea & testudines: boum tergora, setas suum obstare tenuitati inmeãtis spiritus, nec purum liquidumq; transmitti: sic & in homine, cum crassior callosiorue excludat cutis: ceu uero non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, ut inde tornentur hastæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite. Vbicũq; per se, ac sine carne est, uulnerata non coit, ut in bucca ciliocq;. Quæ animal pariunt, pilos habent: quę oua, pennas, aut squamas, aut corticem, aut testam ut testudines, aut cutem puram ut serpentes. Pennarum caules omnium auium præcisæ non crescunt, uulsę autem renascuntur. Membranis uolant fragilibus insecta, humẽtibus hirundines in mari, siccis inter tecta uespertilio. Horum alæ quocq; articulos habent. Pili à cute exeunt crassa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contingat, sterilis in gignendo est, seu masculus, seu fœmina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec fœminis magnopere. Inuentæ tamen quædam defluuio capitis inualidę: ut & lanugines oris, cum menstrui cursus stetere. Quibusdam post geniti uiris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci annuum est. Viris crescunt maxime in capite, mox in barba. Recisi non ut herba ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt & in quibusdam morbis, maxime phthisi, & in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturius defluunt: agnati, celerius recrescunt. Quadrupedibus senectute crassescunt, lanęq; rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, uentres glabri. Boum corijs glutinum excoquitur, taurorumq; præcipuum. Mammas homo solus è maribus habet: cętera animalia mammarum notas tantum. Sed ne fœminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere: Oua gignentium nulli: nec lac, nisi animal parienti: uolucrum uespertilioni tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantiũ labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sit auium, constare non arbitror.

Notabilia animalia quę mammis. Cap. XL

ASinis à fœtu dolẽt, ideo sexto mense arcẽt partus, cum equæ anno propẽ toto præbeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos fœtus, hęc omnia binas habent mãmas, nec alubi q̃ in fœminibus. Eodem loco bisulca & cornigera: boues quaternas, oues capręq; binas. Quę numeroso fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hęc plures habent toto uentre duplici ordine, ut sues: generosę duodenas, uulgares binis minus. similiter canes. Alia uentre medio quaternas, ut pantherę: alia binas, ut leęnæ. Elephas tantum sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulla in fœminibus, digitos habentium. Primis genitis in quocq; parte sues primas prębent: eę sunt faucibus proximę: ut suam quisque nouit in fœtu quo genitus est ordine, eacq; alitur nec alia: detracto illa alumno suo sterilescit ilico, ac resilit. uno uero ex omni turba relicto, sola muniſex, quę genito fuerat attributa, descendit. Vrsæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantum, nec euidentes, & paulo in obliquum porrectas. Necq; aliud animal in cursu lambitur. Et balenæ autem uituliq; mammis nutriunt fœtus.

De lacte, & unde caseus non fiat. Cap. XLI

MVlieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quod uitalis est partus, salubre. Plerisq; autem totis mã mis, atq; etiam alarum sinus fluit. Cameli

lac habent donec iterũ grauescant. Suauissimũ hoc existimatur, ad unam mensurã tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper à partu colostra fiunt: quæ, ni admisceatur aqua, in pumicis modũ coeunt duritia. Asinæ prægnãtes continuo lactescunt. Pullis earum, ubi pingue pabulũ, biduo à partu maternũ lac gustasse letale est. genus mali uocatur colostratio. Caseus non fit ex utrincꝙ dẽtatis, quoniã eorũ lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis. crassissimum asinæ, ut quo coaguli uice utãtur. Conferre aliquid & cãdori in mulierum cute existimatur. Poppea certe Domitij Neronis coniunx, quingẽtas secum per omnia trahens foetas, balnearũ etiã solio totũ corpus illo lacte macerabat, extendi quoꝙ cutem credens. Omne aũt lac igne spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius quàm caprinũ, ex eadẽ mensura penè altero tanto. Quæ plures qua ternis mammas habẽt, caseo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulũ hinulei, leporis, hędi laudatum. Præcipuum tamẽ dasypodis, quod & profluuio alui medetur, unius utrinque dentatorũ. Mirum barbaras gentes quę lacte uiuãt, ignorare aut spernere tot seculis casei dotẽ, densantes id alioquin in acorẽ iucundũ, & pingue butyrũ: spuma id est lactis, concretiusꝙ quàm quod serũ uocatur. Non omittendum in eo olei uim esse, & barbaros omnes infantesꝙ nostros ita ungi.

De diuersitate caseorum. Cap. XLII

LAus caseo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouincijs Nemausiensi pręcipua Lesuræ Gabalicíꝙ pagis. sed breuis ac musteo tantum cõmendatio. Duobus alpes generibus pabula sua approbant, Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maxime lactis: Aesinatem ex Vmbria: mixtoꝙ Hetrurię atque Liguriæ cõfinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula milia pondo premitur. Proximum autem urbi Vestinum, eumꝙ è Cæditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est. Agrigenti maxima, eam augente gratiam fumo, qualis in ipsa urbe cõficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti uim obtinet. Trans maria uero Bithynus ferè in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salẽ caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo uixisse annis uiginti, ita temperato, ut uetustatem non sentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. Cap. XLIII

TErrestrium solus homo bipes. Vni iuguli, humeri, cæteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosæ: extra, neruis & cute constant. Digiti quibusdam in manibus seni: M. Curiatij ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatiũ Sedigitũ, illustrẽ in poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduersus uniuersis flectitur: per se uero in obliquum porrigitur, crassior cæteris. Huic minimus mẽsura par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. Quibus ex rapina uictus quadrupedũ, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente: reliqua quæ sunt minora, digitos quinos. Brachia nõ omnibus paria secum. Studioso thraci in C. Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam, ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum, sedentꝙ ad os illis admouentia cibos, ut sciuri.

De simiarum similitudine. Cap. XLIIII

NAm simiarũ genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas solę quadrupedũ & in inferiore habẽt gena. Iam mammas in pectore & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremꝙ medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus prælongi, sed uestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoꝙ his & articuli ut homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tantum, uiscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De

De unguibus. Cap. XLV.

VNgues clauſulæ neruorum ſummæ exiſtimantur. omnibus hi quibus & digiti. ſed ſimiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto creſcunt: rapacibus unci, cæteris recti, ut canibus, præter eum qui à crure pleriſque dependet. Omnia digitos habent quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, ſed indiuiſi, ac leuiter diſcreti, unguliſque haud unguibus ſimiles, et pedes maiores priores. In poſteriorib. articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuerſum poſterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante ſe flectunt, & ſuffraginum artus in auerſum. Homini genua & cubita contraria: Item urſis & ſimiarum generi, ob id minime pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priota genua poſt curuantur, poſteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouiſsima ſalientibus. Aues, ut quadrupedes, alas in priora curuant, ſuffragines in poſteriora. Hominis genibus quædam & religio ineſt, obſeruatione gentium. Hæc ſupplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortaſsis quia ineſt ijs uitalitas. Nanque in ipſa genu utriuſque commiſſura, dextra læuaque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas ineſt: qua perfoſſa, ceu iugulo, ſpiritus fugit. Ineſt & alijs partibus quædam religio: ſicut dextra oſculis auerſa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in ſupplicādo mentū attingere mos erat. Eſt in aure ima memoriæ locus, quem tangentes atteſtamur. Eſt poſt aurem æque dextram Nemeſios, quæ dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit, quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, ueniam ſermonis à dijs ibi recondentes. Varices in cruribus uiro tantum, mulieri raro. C. Marium qui ſepties conſul fuit, ſtantem ſibi extrahi paſſum unum hominem Oppius autor eſt. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, ſiniſtras incubant. Reliqua ut libitum eſt gradiuntur. Leo tantum & camelus pedatim, hoc eſt, ut ſiniſter pes non tranſeat dextrum, ſed ſubſequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantum, & crura carnoſa. Reperitur apud autores, quendam in Aegypto non habuiſſe ſuras. Vola homini tantum, exceptis quibuſdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Panſæ, ſicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinij, quæ uitia & in quadrupedibus. Solidas habēt ungulas, quæ nō ſunt cornigera, igitur pro eis telum ungula eſt illis: Nec talos habent eadem. At quæ biſulca ſunt, habent. Iidem digitos habentibus non ſunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali ſimiles bubulis, ſed minores paulo. Eſt enim biſulcus diſcrimine exiguo pes imus, ueſtigio carnoſo, ut urſi: qua de cauſa in longiore itinere ſine calciatu fatiſcunt.

De ungulis. Cap. XLVI

VNgulæ ueterino tantū generi renaſcūtur. Sues in Illyrico quibuſdā locis ſolidas habent ungulas. Cornigera ferè biſulca. Solida ungula, & bicorne nullū: Vnicorne aſinus tantū Indicus. Vnicorne biſulcū oryx. Talos aſinus Indicus unus ſolidipedū habet. Nam ſues ex utroque genere exiſtimantur, ideo fœdi carum. Hominem qui exiſtimarunt habere, facile conuicti. Lynx tantum digitos habentium, ſimile quiddam talo habet. Leo etiamnum tortuoſius. Talus autem rectus eſt in articulo pedis uentre eminens, concaua in uertebra ligatus.

De pedibus auium & unguibus. Cap. XLVII

AVium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrūque, diuiſis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus à calce. Hic deeſt quibuſdā longa crura habētibus. Iynx ſola utrinque binos habet. Eadem linguā ſerpentium ſimilem in magnā longitudinē porrigit. Collum circumagit in auerſum. Vngues ei grandes ceu gracculis. Auium quibuſdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli uncos habentium ungues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus uolant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant uolucrem ullam ſine pedibus eſſe, confirmant & apodas habere, & ocen & drepanin, in eis quæ rariſsime apparent. Viſæ iam etiam ſerpentes

tes anſerinis pedibus.

De pedibus inſectorum. Cap. XLVIII

INſectorum pedes primi longiores,duros habentibus oculos, ut ſubinde pedibus eos tergeāt,ceu notamus in muſcis. Quæ ex his nouiſsimos habent longos, ſaliunt ut locuſtæ. Omnibus aūt his ſeni pedes. Araneis quibuſdam prælongi accedūt bini. Internodia ſingulis terna. Octonos et marinis eſſe diximus,polypis,ſepijs,loliginibus,cācris,qui brachia in contrarium mouēt,pedes in orbem aut in obliquum. Iidem ſoli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent,cancri tantum quaternos. Quę hunc numerum pedum exceſſere terreſtria,ut plerięꝗ uermes,non infra duodenos habēt, aliqua uero & centenos. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedū crura ſtatim iuſta naſcūtur menſura: poſtea exporrigentia ſe uerius ꝙ creſcentia. Itaꝗ in infantia ſcabūt aures poſterioribus, quod addita ętate nō queunt,quia longitudo ſuperficiem corporum ſolam ampliat. Hac de cauſa inter initia paſci,niſi ſubmiſsis genibus nō poſſunt,nec uſꝗ dum ceruix ad iuſta incrementa perueniat.

De pomilionibus & genitalibus Cap. XLIX

POmilionum genus in omībus animalibus eſt,atꝗ etiā inter uolucres. Genitalia maribus quibus eſſent retro,ſatis diximus. Oſſea ſunt lupis, uulpibus,muſtelis, uiuerris, unde etiam calculo humano remedia pręcipua. Vrſo quoque ſimul atꝗ expirauerit, cornеſcere aiunt. Camelino arcus intendere orientis populis fidiſsimum. Necnō aliqua gentium quoꝗ in hoc diſcrimina,& ſacrorū etiā,citra pernicię̄ amputātibus matris deūm gallis. Contrà mulierū paucis prodigioſa aſsimulatio. Sicut hermaphroditis utriuſꝗ ſexus: quod etiā quadrupedum generi accidiſſe Neronis principatu primū arbitror. Oſtētabat certe hermaphroditas ſubiūctas carpento ſuo equas,in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè uiſenda res eſſet, principem terrarum inſidere portentis. Teſtes pecori armentoꝗ ad crura decidui, ſuibus adnexi, delphino pręlongi ultima conduntur aluo, & elephanto occulti: oua parientium lumbis intus adhęrent,qualia ocyſsima in Venere. Piſcibus ſerpentibuſꝗ nulli, ſed eorum uice binæ ad genitalia à renibus uenę. Buteonibus terni. Homini tantum iniuria,aut ſponte naturę franguntur: idꝗ tertium ab hermaphroditis & ſpadonibus ſemiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores,pręterquàm in pantheris & urſis.

De caudis. Cap. L

CAudę pręter hominem ac ſimias omnibus ferè animalibus,& oua gignētibus,pro deſiderio corporum: nudæ hirtis,ut apris: paruę uilloſis,ut urſis: prælongis ſetoſæ, ut equis. Amputatæ lacertis & ſerpentibus renaſcuntur. Piſcium meatus gubernaculi modo regūt: atꝗ etiam in dextram atꝗ læuam motę,ut remigio quodam impellunt. Lacertis inueniūtur & geminę. Boum caudis longiſsimus caulis,atꝗ in ima parte hirtus. Idem aſinis lōgior quàm equis,ſed ſetoſus ueterinis. Leoni infima parte,ut bubus & ſorici: pantheris non item: uulpibus & lupis uilloſus,ut ouibus,quibus procerior. Sues retorquēt,canum degeneres ſub aluum reflectunt.

De uocibus. Cap. LI

VOcem non habere niſi quæ pulmonem et arterias habent,hoc eſt,niſi quę ſpirant, Ariſtoteles putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe,non uocem,intus meante ſpiritu,& incluſo ſonante. Alia murmur edere,ut apes. Alia cum tractu ſtridorem,ut cicadas: Recepto enim ut duobus ſub pectore cauis ſpiritu, mobili occurſante membrana intus, attritu eius ſonare uiſcera ſat notum eſt. Cætera ſimul cum uolatu incipere audiri, & deſinere, ut muſcas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima reddi. Locuſtas pennarum & fœminum attritu ſonare,creditur ſanè. Item aquatilium pectines ſtridere cum uolant, Mollia & cruſta intecta, nec uocem nec ſonum ullum habere. Sed & cæteri piſces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum ſine ullo ſono ſunt. Stridorem cum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper uocatur in Acheloo amne grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua parientib. ſibilus,ſerpentibus longus,teſtudini abruptus. Ranis ſonus ſui generis,ut dictum eſt,niſi ſi & in his ferēda dubitatio eſt, qui mox in ore concipitur non in pectore. Multum tamen in ijs refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia

cedonia traduntur,mud & apri. Auium loquaciores quæ minores,et circa coitus maxime. Alijs in pugna uox,ut coturnicibus:alijs ante pugnam, ut perdicibus : alijs cum uicere,ut gallinaceis. Iiſdem ſua maribus:alijs eadem,ut fœminis, ut luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt,quædam certis temporibus,ut in ſingulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo,ſternutamento ſimilem elidit ſonum,per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantum fœminis uox grauior,in alio omni genere exilior quàm maribus: in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequã totus emergat utero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundijs:quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur XIIII.anno. Eadem in ſenecta exilior:neq; in alio animalium ſæpius mutatur. Mira præterea ſunt de uoce digna dictu. In theatrorum orcheſtris ſcobe aut harena ſuperiecta deuoratur,& in rudi parietum circumiectu,dolijs etiam inanibus: currit eadem concauo uel recto parietum ſpatio, quamuis leui ſono dicta uerba ad alterum caput perferẽs,ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam uultus habet partem. Agnoſcimus eam prius quàm cernamus,non aliter quàm oculis : totidemq; ſunt eæ, quot in rerum natura mortales,& ſua cuiq; ſicut facies. Hinc illa gentium totq; linguarum toto orbe diuerſitas, hinc tot cãtus & moduli flexionesq;. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit à feris,inter ipſos quoq; homines diſcrimen alterũ æque grande q̃ à beluis fecit.

De agnaſcentibus membris,& dicta Ariſtotelis de uita hominis. Cap. LII

MEmbra animalibus agnata inutilia ſunt,ſicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum,binis & in auerſa capitis parte oculis hominem,ſed ijs non cernentem. Miror quidem Ariſtotelem nõ modo credidiſſe præſcita uitæ eſſe aliqua in corporibus ipſis, uerumetiam prodidiſſe. Quæ quanquam uana exiſtimo,nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxie quærat: attingam tamen quæ tãtus uir in doctrinis non ſpreuit. Igitur uitæ breuis ſigna ponit raros dentes, prælongos digitos,plumbeũ colorem, pluresq; in manu inciſuras,nec perpetuas. Contrà longæ eſſe uitæ incuruos humeris, & in manu una duas inciſuras longas habentes, & plures quàm XXXII.dentes,auribus amplis. Nec uniuerſa hæc(ut arbitror)ſed ſingula obſeruat,friuola(ut reor)& uulgo tamen narrata. Addidit motũ quoq; aſpectus ſimili modo apud nos Trogus,& ipſe autor ſeueriſsimus,quos uerbis eius ſubijciã: Frons ubi eſt magna, ſegnẽ animum ſubeſſe ſignificat : quibus parua,mobilem: quibus rotunda, iracundum, uelut hoc ueſtigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignificant:quibus iuxta naſum flexa ſunt,auſteros: quibus iuxta tempora inflexa, deriſores: quibus in totum demiſſa,maleuolos & inuidos. Oculi quibuſcunq; ſunt longi, maleficos eſſe indicant. Qui carnoſos à naribus angulos habent,malitiæ notam præbent. Candidi pars extenta,notam impudentiæ habet: Qui identidem operire ſolent,incõſtantiæ. Oricularum magnitudo,loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt, Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ guſtata interimant,et de uictu hominis,et quibus de cauſis non coquatur. Cap. LIII

ANimæ leonis uirus graue,urſi peſtilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit, citiusq; putreſcunt afflata reliquis. Hominis tantum natura infici uoluit pluribus modis, & ciborum ac dentium uitijs,ſed maxime ſenio. Dolorem ſentire non poterat, tactu ſenſuq; omni carebat:ſine qua nihil ſentitur. Eadem commeabat recens aſsidue, exitura ſupremo,et ſola ex omnibus ſuperfutura. Deniq; hæc trahebatur è cœlo. Huius quoque tamen reperta pœna eſt,ut neq; idipſum quo uiuitur,in uita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipue,et à iuuenta, propter indiſcretos cibos:nanq; et uino fœtẽt ora nimio. Sed ſibi proceres medẽtur grano Aſſyrij mali,cuius eſt ſuauitas præcipua, in eſculẽta addito. Elephantorum anima ſerpentes extrahit,ceruorum item urit. Diximus hominũ genera,

qui

qui uenena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin & subus serpentes in pabulo sunt,& alijs uenenum est. Quæ insecta appellauimus, omnia olei aspersu necantur. Vul-
tures unguento qui fugantur, alios appetunt odores: Scarabei rosam. Quosdam ser-
pentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt uiperina sanie & humano sanguine: ir-
remediabile id scelus, mortem ilico adfert leui tactu. Quæ animalium pascerentur ue-
neno diximus. Quædam innocua alioquin, uenenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuosis, salamandra ab his deuorata, qui edêre moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore uel sapore. Et aqua uinumq; interimit, salamandra ibi immortua, uel si omnino biberit unde potetur: item rana quam rubetã uocant. Tantum insidiarum est uitæ. Vespæ serpente auide uescuntur, quo alimento mortiferos ictus fa-
ciunt. Ideoq; magna differentia est uictus: ut in tractu pisce uiuentium Theophrastus prodidit, boues quoq; pisce uesci sed non nisi uiuente. Homini cibus utilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera,& cõdimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia,& auide hausta,& æstate quàm hyeme difficilius,& in senecta quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpo-
ra faciunt, inimicæ oculis maxime ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ quàm firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipue uincuntur cibi.

De corpulentia augenda uel minuenda,& quæ gustu famem ac sitim sedent. Cap. LIIII

AVgescunt corpora dulcibus atque pinguibus & potu: minuuntur siccis & aridis, frigidisq; ac siti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bi-
bunt. Homini non utique septimo letalis inedia, Durasse & ultra undecimum plerosque certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate, animalium uni homini. Quæ-
dam rursus exiguo gustu famam ac sitim sedant, conseruant'que uires, ut butyrum, hip-
pace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem & in omni quidem uita quod nimium, præ-
cipue tamen corpori, minuiq; quod grauat quolibet modo utilius. Verum ad reliqua na-
turæ transeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HI-STORIAE LIBER DVODECIMVS.

PROOEMIVM

ANIMALIVM omnium, quæ nosci potuere, naturæ genera-
tim membratimq; ita se habent. Restant neque ipsa anima ca-
rentia (quandoquidem nihil sine ea uiuit) terra ædita, ut inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fue-
re occulta eius beneficia, summum'que munus homini datum, arbores syluæ'que intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro uestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab ijs principijs cædi montes in marmora, uestes ad Seras peti: unionem in rubri maris profundo, sma-
ragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium uulnera: nimirũ quoniam parum erat collo crinibusq; gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem uitę,& arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore,& quando platanus primum in Italia,& de natura earum. Cap. I

HAec fuere numinum templa, priscoq; ritu simplicia rura etiã nũc deo pręcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atq; ebore simulacra, q̃ lucos, & in ijs silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuo seruãtur, ut Io-

ui

ui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunosq; & dearũ genera syluis ac sua numina, tanq̃ & cœlo, attributa credim'. Arbores postea blandioribus fruge succis hominẽ mitigauere. Ex ijs recreans mẽbra oleiliquor, uiresq; potus uini, tot deniq; sapores annui sponte nenientes: & mẽsæ, depugnetur licet earũ causa cum feris, & pasti naufragorũ corporibus pisces expetant, etiamnum tamen secundæ. Mille præterea sunt usus earũ, sine quis uita degi nõ possit. Arbore sulcamus maria, terrasq; admouemus, arbore ædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato beluarũ cadaueri, anteq̃ ut à dijs nato iure luxuriæ, eodẽ ebore numinũ ora spectarent & mensarũ pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primũ habuisse causam superfundendi se Italiæ, quod Elico ex Heluetijs ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & uuam, oleiq; ac uini præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc uel bello quæsisse uenia sit. Sed quis non iure miretur arborem umbræ gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primũ inuecta, inde in Siciliã transgressa, atq; inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos usq; peruecta, ad tributariũ etiã pertinens solum, ut gentes uectigal & pro umbra pendãt. Dionysius prior Siciliæ tyrãnus Rhegiũ in urbem transtulit eas, domus suæ miraculum, ubi postea factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud autores inuenitur. Hoc actum circa captæ urbis ætatem, tantumq; postea honoris increuit, ut mero infuso enutriantur: compertum id maxime prodesse radicibus, docuimusq; etiam arbores uina potare. Celebratæ sunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXVI. unius radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilij modo caua LXXX atq; unius pedum specu, nemoroso uertice, & se uastis protegens ramis, arborũ instar, agros longis obtinẽs umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos cõplexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter cos. & nuper prouinciæ eius legatus, prodendũ etiã posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, large ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem quàm marmorũ nitore, picturę uarietate, laqueariũ auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caij principis, in Velitetno rure mirati unius tabulata, laxisq; ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, cum ipse pars esset umbræ, XV. conuiuarum ac ministerij capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Est Gortinæ in insula Creta iuxta fontẽ platanus una, insignis utriusq; linguæ monumẽtis, nunq̃ folia dimittẽs: Statimq; ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cum Europa cõcubuisse: ceu uero non alia eius generis esset in Cypro: sed ex ea primũ in ipsa Creta (ut est natura hominũ nouitatis auida) platani satę regenerauere uitiũ: quandoquidẽ cõmendatio arboris eius nõ alia maior est, quàm solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoq; ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Eserniui libertus, sed qui se potẽtiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, ut merito dici posset is quoq; Dionysius, trãstulit id genus. Durantq; etiã in Italia portenta terrarũ, præter illa scilicet quæ ipsa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & quis totonderit uiridaria. Cap. II

Nanq; & chamæplatani uocantur coactæ breuitatis, quoniã arborum etiã abortus inuenimus. Hoc quoq; ergo in genere pumilionũ infelicitas dicta erit. Fit autẽ & serendi genere & recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos LXXX annos.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria. Cap. III

Peregrinæ & cerasi, Persicæq;, & omnes quarũ Græca nomina aut aliena: sed quę ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter fructiferas. In præsentia externas

persequemur, à salutari maxime orsi. Malus Assyria, quã alij uocant Medicam, uenenis medetur. Folium eius est unedonis intercurrentibus spinis. Pomum ipsum aliàs nõ man ditur, odore præcellit foliorũ quoq;, qui transit in uestes unà cõditus, arcetq; animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadentibus, alijs maturescentibus, alijs uero subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad sese, propter remedij præstantiam fictilibus in uasis, dato per cauernas radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius, seri arctissime transferriq; meminisse cõuenier, ut semel quæq; dicant. sed nisi apud Medos & in Perside nasci noluit. Hæc est aũt, cuius grana Parthorũ proceres incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus. 10

De Indiæ arboribus, & quando primum Romæ ebenus. Cap. IIII

ITem Indiæ arborũ magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenum, nusquã alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiæ intelligi maluit, tributi uice regibus Persidis è materie eius centenas phalãgas tertio quoq; anno pensitasse Aethiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendũ id quoq;, uicenos dentes elephantorũ grandes, quoniã ita significauit, Aethiopas eadẽ causa pendere solitos. Tãta ebori autoritas erat urbis nostræ trecentesimodecimo anno: tũc enim autor ille historiã eam condidit Thurijs in Italia. Quo magis mirũ est, quod eidem credimus, qui Padum amnem uidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæq;, aut sibi cognitum. Aethiopiæ forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroen usq; 20 à Syene fine imperij, per nongenta XCVI. M. passuum, nullamq; aliam nisi palmarũ generis esse docuit. Ideo fortassis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus Romę eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostẽdit. Accendi eã Fabianus negat, uritur tamen odore iucundo. Duo genera eius. Rarum id quod melius arboreũ, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac uel sine arte protinus iucundi. Alterũ fruticosum cytisi modo, & tota India dispersum.

De spina & ficu Indicis. Cap. V

IBi & spina similis, sed deprehensa uel lucernis, igni protinus transiliẽre. Nũc eas exponam quas mirata est Alexandri Magni uictoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, uastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curuantur, ut annuo spatio infigantur, nouamq; sibi propaginem faciant circa parentem 30 in orbem, quodam opere topiario. Intra sepem eam æstiuant pastores, opacã pariter & munitam uallo arboris, decora specie subter intuẽti, proculue fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelsum emicant, syluosa multitudine, uasto matris corpore, ut LX. p. pleraq; orbe colligant, umbra uero bina stadia operiãt. Foliorũ latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea causa fructum integens, crescere prohibet. Rarusq; est, nec fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maxime amnem.

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis. Cap. VI

MAior alia pomo & suauitate præcellentior, quo sapientes Indorum uiuũt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorũ, latitudine duũm. Fructũ cortice 40 emittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomẽ palæ, pomo arienæ. Plurima est in Sydracis, expeditionũ Alexandri termino. Est & alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorũ ualetudini infesta. Edixerat Alexander ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte sine nominibus. Est & terebintho similis cætera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris utiq; hãc aliqui terebinthũ esse proprij generis potius quàm similem ei putauerunt. Sed unde uestes lineas faciunt, folijs moro similis, calyce pomi cynorhodo. Serunt eam in campis, nec est gratior ullarũ prospectus. Oliua Indiæ sterilis, præterquam oleastri fructu.

De pipe

De piperis arboribus, de gariophyllo, & alijs pluribus. Cap. VII

PAssim uero quæ piper gignũt, iuniperis nostris similes, quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantũ eas aliqui tradidere. Semine à iunipero distãt paruulis siliquis, quales in faseolis uidemus. Hæ priusquam dehiscãt decerptæ, tostæque sole, faciunt quod uocat̃ piper longũ: paulatim uero dehiscentes maturitate, ostendũt candidũ piper: quod deinde tostũ solibus, colore rugisque mutat̃. Verũ & ijs sua iniuria est, atque cœli intemperie carbunculant̃, fiuntque semina cassa & inania, quod uocãt brechmasin, sic Indorum lingua significante abortũ. Hoc ex omni genere asperrimũ est, leuissimumque & pallidum. Gratius nigrũ, leniusque utroque candidũ. Non est huius arboris radix, ut aliqui existimauere, quod uocãt zimpiberi, alij uero singiberi, quanquam sapore simile. Id em̃ in Arabia atque Troglodytica in uillis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit quãuis in tanta amaritudine. Pretiũ eius in libras vi. Piper longũ facillime adulteratur Alexãdrino sinapi. Emitur in libras x. xv. Albũ x. vij. nigrũ. x. iiij. Vsum eius adeo placuisse mirũ est, In alijs quippe suauitas cepit, in alijs species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ cõmendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hãc in Indos peti. Quis ille primus experiri cibis uoluit? aut cui in appetenda auiditate esurire nõ fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emit̃ ut aurũ uel argentũ. Piperis arborẽ iam & Italia habet, maiorẽ myrto, nec absimilẽ. Amaritudo grano eadẽ quæ piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideoque & rugarũ colorisque similitudo. Adulterat̃ iuniperi baccis mire uim trahentibus. In pondere quidẽ multis modis. Est etiam nũc in India piperis grani simile, quod uocat̃ gariophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Aduehit̃ odoris gratia. Fert & spina piperis similitudinẽ, præcipua amaritudine, folijs paruis densisque cyperi modo, ramis triũ cubitorũ, cortice pallido, radice lata, lignosaque, buxei coloris. Hæc in aqua cũ semine excepta in æreo uase medicamentum fit, quod uocat̃ lycion. Ea spina & in Pelio monte nascit̃, adulteratque medicamentũ. Item asphodeli radix aut fel bubulum, aut absinthiũ, uel rhus, uel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est spumosum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotũ id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium uocant.

De macir, & saccaro, & arboribus Arianæ gentis. Cap. VIII

ET macir ex India aduehit̃, cortex rubẽs radicis magnę, nomine arboris suæ. Qualis sit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, sed laudatius India. Est aũt mel in harundinibus collectũ, gummiũ modo candidũ, dentibus fragile, amplissimũ nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantũ usum. Contermina Indis gens Ariana appellat̃, cuius spina lachrymarũ pretiosa, myrrhę similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrũ primo introitu, quod & in Gedrosis accidit. Itẽ laurino folio & ibi spina tradita est, cuius liquor aspersus oculis, cæcitatẽ infert omnibus animalib. Necnõ & herba præcipui odoris, referta minutis serpentibus quarũ ictu protinus moriendũ esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniæ cõuallibus ficis similes esse arbores, quæ uocent̃ Occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio & arboribus Persici maris. Cap. IX

VIcina est Bactriana, in qua bdelliũ nominatissimũ. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturaque. Gũmi alij brochon appellãt, alij malachram, alij maldacon. Nigrũ uero & in offas cõuolutũ hadrobolon. Esse aũt debet translucidũ simile ceræ, odoratũ, & cũ fricat̃ pingue, gustu amarũ citra acorẽ. In sacris uino pfusum odoratius. Nascit̃ & in Arabia. Indiaque, & Media ac Babylõe. Aliq peraticũ uocãt ex Media aduectũ. Facilius hoc & crustosius, amariusque: at Indicũ humidius & gummosum. Adulterat̃ amygdala nuce. Cætera eius genera cortice scordasti. Ita uocatur arbor æmulo gũmi. Sed deprehendunt̃ (q̃d semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore colore

colore,pondere,gustu,igne. Bactriano nidor siccus,multiq; cădidi ungues. Præterea suũ pondus,quod grauius esse aut leuius nõ debeat. Pretiũ sincero in libras x. terni. Gentes supradictas Persis attingit,rubro mari(quod ibi Persicũ uocauimus)longe in terra æstus agente,mira arborum natura. Nanq; erosæ sale,inuectis derelictisq; similes,sicco littore radicibus nudis polyporũ modo amplexę steriles harenas spectãtur. Eædem mari adue niente fluctibus pulsatæ,resistunt immobiles. Quin & pleno æstu operiũtur totæ, appa retq; rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis unedonis,pomum amygdalis extra, intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ,& lanigeris arboribus. Cap. x

TYlos insula in eodem sinu est, repleta syluis quà spectat orientẽ, quaq; & ipsa æstu maris perfundit. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactũ omnibus animalibus. Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo quàm Serũ. His folia infœcũda: quæ ni minora essent, uitiũ poterãt uideri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus uestes pretioso linteo faciunt.

De gosampinis,& arboribus ex quibus uestes fiunt,& quibus modis constent arborum fructus. Cap. xi

ARbores uocãt gossampinos, fertiliores etiã Tylo in minore, quæ distat x. m. pass. Iuba circa fruticẽ lanugines esse tradit, linteaq; ea Indicis præstãtiora. Arabiæ aũt arbores ex quib⁹ uestes faciãt, cynas uocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores uestiũt. In Tylis aũt & alia arbor floret albæ uiolę specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod miremur. In eo tractu est & alia similis, foliosior tamen roseiq; floris: quẽ noctu cõprimẽs, aperire incipit solis exortu, meridie expãdit. Incolæ dormire eũ dicũt. Fert eadẽ insula & palmas, oleasq; ac uites, & cũ reliquo pomorũ genere ficos. Nulli arborũ folia ibi decidũt. Rigaturq; gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his Arabia flagitat quandã generũ distinctionẽ, quoniã fructus is cõstat radice, frutice, cortice, succo, lachryma, ligno, surculo, flore, folio, pomo. De costo & nardo, & differẽtijs nardi. Ca. xii

RAdix & foliũ Indis est maximo pretio. Radix costi gustu feruẽs, odore eximio, frutice aliàs inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo sunt eius genera, nigrum, & quod melius candicãs. Pretium in libras xvi. De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguẽtis. Frutex est graui & crassa radice, sed breui ac nigra, fragiliq;, quamuis pingui, sitũ redolẽte ut cyperi, aspero sapore, folio paruo densoq;. Cacumina in aristas se spargũt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrãt. Alterũ eius genus apud Gangem nascẽs damnat in totũ, ozenitidis nomine, uirus redolẽs. Adulterat & pseudo nardo herba, quæ ubiq; nascit, crassiore atq; latiore folio, & colore languido in candidũ uergente. Item sua radice permixta ponderis causa, & gũmi, spumaq; argenti aut stibio, cyperiúe cortice. Syncerũ quidẽ leuitate deprehendit, & colore ruffo, odorisq; suauitate, & gustu maxime siccante os, sapore iucũdo. Pretiũ spicæ in libras xc. Folia diuisere annonã, ab amplitudine hadrosphærũ uocatur maioribus folijs x. xxx. Quod minore folio est mesosphærũ appellat, emitur x. lx. Laudatissimũ microsphærũ è minimis foliũ, pretium eius x. lxxv. Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueterauerit nigriori melior. In nostro orbe proxime laudat Syriacũ, mox Gallicũ, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium uocant, alij phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato in purpura albicante, radice obliqua uillosaq;, & imitante auiũ pedes. Baccaris uocatur nardum rusticũ, de quo dicemus inter flores. Sunt aũt ea omnia herbæ præter Indicũ. Ex ijs Gallicũ cũ radice uellitur, abluiturq; uino. Siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multũ ab Indico differẽs, Syriaco tamen leuius. Pretiũ xiij. In his probatio una, ne sint fragilia, & arida potius quàm sicca folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quæ hirculus uocat, à grauitate odoris & similitudine, qua maxime adulteratur. Distat,

quod

quod sine cauliculo est, & qd' minorib. folijs, quodq; radicis neq; amaræ, neq; odoratę.

De asaro, amomo, amomide & cardamomo. Cap. XIII

NArdi nim habet & asarũ, quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellãt. Est aũt ederę folijs, rotũdioribus tantũ mollioribusq;, flore purpureo, radice Gallici nardi: Semen acinosum, saporis calidi ac uinosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximũ in Phrygia, tertiũ in Illyrico. Foditur cũ folia mittere incipit, & in sole siccatur, celeriter situ trahẽs ac senescẽs. Inuẽta nuper & in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant. Amomi uua in usu est, Indica uite labrusca: ut alij existimauere, frutice myrtuoso, palmi altitudine: carpiturq; cum radice, manipulatim leniter
10 componitur, protinus fragile. Laudatur q maxime Punici mali folijs simile, nec rugosis, colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Herbaceũ peius, pessimumq; candidũ, quod & uetustate euenit. Pretiũ uuæ in libras x. lx. friato uero amomo xlviij. Nascit & in Armenię parte, quæ uocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur folijs Punicis, & gũmi liquido ut cohæreat, conuoluatq; se in uuæ modũ. Est & quæ uocatur amomis, minus uenosa atq; durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturũ. Simile his & nomine & frutice cardamomũ, semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera, Viridissimum ac pingue acutis angulis cõtumax fricanti, quod maxime laudatur. Proximũ è ruffo candicãs. Tertium breuius atq; nigrius. Peius tamen uariũ & facile tritu, odorisq; parui: quod uerus, costo uicinus esse debet. Hoc & apud
20 Medos nascitur. Pretiũ optimi in libras duodecim. Cinamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, causasq; quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc & cum Troglodytis cõmunis.

De thure, & arboribus. Cap. XIIII

THura præter Arabiã nullis, ac ne Arabię quidem uniuersæ. In medio eius ferè sunt Atramitæ pago Sabæorũ capite regni Sabota, in monte excelso, à quo octo mãsionibus distat regio eorum thurifera. Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt: spectat ortus solis æstiui, undiq; rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarũ longitudo est schœnorum xx. latitudo dimidium eius. Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia xl. hoc est, pass. quinq; M. aliqui xxxij. stadia singulis schœnis dedere. Attollũtur colles alti, decurrũtq; & in plana ar
30 bores sponte natæ. Terrã argillosam esse cõuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingũt & Minæi pagus alius, per quos euehitur uno tramite angusto. Hi primi cõmerciũ thuris fecere, maximeq; exercẽt: à quibus & Minæũ dictũ est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem uident, ac ne horũ quidem oẽs. Feruntq; MMM non amplius esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi uindicent. Sacros uocari ob id, nec ullo cõgressu fœminarum funerumq;, cũ incidãt eas arbores aut metãt, pollui: atq; ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius ijs populis esse tradunt in syluis, alij per uices annorũ diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies cõstat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partẽ eius penetrauere: C. etiã Cæsar Augusti filius inde gloriã petijt, nec tamen
40 ab ullo (quod equidem sciã) Latino arborũ earum tradita est facies. Græcorum exempla uariãt. Alij folio piri, minore dũtaxat, & herbidi coloris prodidere. Alij lent sco similem subrutilo folio: Quidam terebinthũ esse, & hoc uisum Antigono regi allato frutice. Iuba rex ijs uoluminibus quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filiũ ardentem fama Arabiæ, tradit cõtorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, talesq; in Carmania apparere, & in Aegypto satas studio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri esse cõstat: quidam & folium simile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus. Nam & Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia uenerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, uirgis etiam thuris ad nos cõmeantibus: quibus credi potest, matrem quoq; teretem enodi fruticare trunco. Meti semel

anno solebat, minore occasione uendendi. Iam quæstus alteram uindemiā affert. Prior
atq; naturalis uindemia circa canis ortū flagrantissimo æstu, incidentibus quà maxime
uideatur esse prægnās tenuissimusq; tendi cortex. Laxatur hic plaga, nō adimitur. Inde
prosilit spuma pinguis. Hæc concreta densatur, ubi loci natura poscat tegete palmea exci
piente, aliubi area circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore
hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocētia
tuta est. Necq; ullus saucias arbores custodit. Nemo furat̄ alteri. At hercule Alexandriæ
ubi thura interpolantur, nulla satis custodit diligētia officinas. Subligaria signantur opi
fici. Persona adijcit̄ capiti, densus'ue reticulus. Nudi emittūtur. Tanto minus fidei apud
nos pœna q̄ apud illos syluæ habēt. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimū, 10
candidū. Secunda uindemia est uere, ad eam hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit,
nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiathum uocāt. Creditur & nouel-
læ arboris candidius, sed ueteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iu
ba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pepēdit, masculū uocamus, cum
aliâs nō ferè mas uocetur, ubi non sit fœmina. Religioni tributū ne sexus alter usurparet.
Masculū aliqui putant à specie testiū dictū. Præcipua aūt gratia est mammoso, cum hæ-
rente lachryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita inue-
nio, cum minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniā & atomum tali
modo appellant, minorem autem Orobiam. Micas concussu elisas mannam uocamus.
Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est xxxix. denario 20
rum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti a-
ris, pædagogus Leonides dixerat, ut illo modo cum deuicisset thuriferas gentes supplica
ret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauim misit ei, exhortatus, ut large deos ado-
raret. Thus collectū Sabotā camelis cōuehitur, porta ad id una patente. Digredi uia ca-
pitale leges fecere. Ibi decimas deo, quē uocāt Sabin, mensura nō pondere sacerdotes ca
piunt. Nec ante mercari licet. Inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo
itinerum numero deus hospites pascit. Euehi non potest nisi per Gebanitas, itaq; & ho-
rum regi penditur uectigal. Caput eorū Thomna abest à Gaza nostri littoris Iudææ op
pido LXXX. XXVII. M. pass. quod diuiditur in mansiones camelorū LXII. Sunt & quæ
sacerdotibus dantur portiones, scribisq; regum certæ. Sed præter hos & custodes, satelli 30
tesq;, & hostiarij, & ministri populantur. Iam quacunq; iter est, aliubi pro aqua, aliubi
pro pabulo, aut pro mansionibus, uarijsq; portorijs pendunt, ut sumptus in singulos ca
melos denariûm DCLXXXVIII. ad nostrum littus colligat, iterumq; imperij nostri publi
canis penditur. Itaq; optimi thuris libra XVI. pretium habet, secunda XV. tertia XIIII.
Apud nos adulteratur resinæ candidæ gemma per quàm simili, sed deprehenditur qui-
bus dictum est modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ar-
deat. Item ne dentem recipiat potius quàm in micas frietur.

De myrrha, & arboribus myrrhæ. Cap. XV

MYrrham in ijsdē syluis permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim.
Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus. Conuehitur 40
& ex syluis laudata, petuntq; eam etiā ad Troglodytas Sabæi trāsitu maris. Satiua quo-
que prouenit, multū syluestri prælata. Gaudet rastris & ablaqueationibus, melior radice
refrigerata. Arbori altitudo ad quinq; cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, cras-
siore q̄ thuris, & ab radice etiā quàm reliqua sui parte. Corticem leuem similemq; une-
doni, scabrū alij spinosumq; dixere. Folium oliuæ, uerum crispius, & aculeatū. Iuba olu-
satri. Aliqui similem iunipero, scabriorem tantū spinisq; horridam, folio rotundiore, sed
sapore iuniperi. Necnon fuere qui è thuris arbore utrunq; nasci mentirentur. Incidun-
tur bis & ipsæ, ijsdemq; temporibus, sed à radice usq; ad ramos, qui ualent. Sudant au-
tem sponte prius quàm incidantur, stacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac satiua,
& in

& in syluestri quoq; melior æstiua. Nõ dant ex myrrha portiones deo, quoniã & apud alios nascit. Regi tamẽ Gebanitarũ quartas partes eius pẽdunt. Cætero passim à uulgo coemptã in folles cõfarciunt, ipsiq; unguẽtarij digerunt haud difficulter odoris atq; pinguedinis argumẽtis. De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. Cap. XVI

Genera cõplura. Troglodytica syluestriũ prima. Sequẽs Minæa, in qua & Atramitica est, & Ausatitis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sẽbracena, à ciuitate regni Sabæorũ mari proxima. Sexta quã Dusaritin uocant. Est & candida uno tantũ loco, quæ in Messalum oppidũ cõfertur. Probatur Troglodytica pinguedine, & quod aspectu aridior est, sordidaq; atq; barbara, sed acrior cæteris. Sẽbracena prædictis caret uitijs, ante alias hilaris, sed uirib. tenuis. In plenũ aũt probatio est minutis glebis, nec rotundis, in cõcretu albicantis succi & tabescẽtis: utq; fracta cãdidos ungues habeat, gustu leniter amara. Secũda bonitas intus uariæ. Pessima intus nigra: peior si etiã foris. Pretia ex occasione ementiũ uaria. Stactæ uero à VI. ad L. Satiuæ summũ ad XXII. Erythrææ ad XVI. Hanc uolũt Arabicã intelligi. Troglodyticæ nucleo ad XIII. eius uero quã odorariã uocant ad XIIII. Adulteratur lentisci glebis, & gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa, sicut põderis spuma argẽti. Reliqua uitia deprehẽduntur sapore gũmis dente lentescentis. Fallacissime aũt adulteratur indica myrrha, quæ ibi de quadã spina colligitur. Hoc solũ peius India affert facili distinctione, tanto deterior est.

De mastice, ladano, & bruta, enhæmo, & strobo, & de stytace. Cap. XVII

Ergo transit in masticen, quæ & ex alia spina fit in India, itẽq; in Arabia: lamam uocant. Sed mastice quoq; gemina est, quoniã & in Asia Græciaq; reperitur herba radice folia emittẽs, & carduum similem malo, seminis plenum: lachrymaq; erumpit incisa parte summa, uix ut dignosci possit à mastice uera. Necnon & tertia in Ponto est, bitumi nis similior. Laudatissima autẽ Chia candida, cuius pretiũ in libras XX. nigræ uero XII. Chia è lentisco traditur gigni gummi modo. Adulteratur in thura resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: forte casuq; hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidẽre. Capras maleficũ aliàs frondib. animal, odoratorũ uero fruticum appetentius, tanq; intelligãt pretia, carpere germinũ caules prædulci liquore turgẽtes, distillantẽq; ab his casus mixtura succum improbo barbarũ uillo abstergere. Hũc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc nõ alibi fieri q̃ in Nabatæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autorib. strobon hoc uocant. Traduntq; syluas Arabum pastu caprarum infringi, atq; ita succum uillis inhærescere: uerum autem ladanum Cypri insulæ esse: ut obiter quæq; genera odorum dicantur, quamuis nõ terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorum barbis genibusq; uillosis inhærens, sed edere flore deroso, pastibus matutinis, cum est toruléta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus uillis adhærescere, atq; ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, ledam appellent: & enim illi ledanum uocant. huius pingue insidere: itaq; attractis funiculis herbam eam conuolui, atq; ita offas fieri. Ergo in utraq; gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Aegyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (ut alij) generante & id thuris arbore: colligiq; ut gummi inciso cortice, & captinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras asses XL. Adulteratur myrti baccis, & alijs animalium sordibus. Sinceri odor debet esse ferus, & quodammodo solitudinem redolens: ipsum uisu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantq; in igne. Prętereà syncero calculi potius è rupibus inhærent quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lachryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis uulnerum cicatricibus: in maritimis eæ fluctibus æstu'que operiuntur. Nec baccæ nocet, cum constet & in folijs salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ

& pauca præterea cõmunia,alibi dicenda, quoniam in ijs uincitur. Peregrinos ipsa mire odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est,alienarumq; aui ditas. Petunt igitur in Helimæos arborẽ brutam, cupresso fusæ similẽ, exalbidis ramis, iucundi odoris accẽsam,& cum miraculo historijs Claudij Cæsaris prędicatã. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorẽ esse proximũ cedro,fumumq; eius contra ligna alia remedio. Nascitur ultra Pasitigrin in finibus oppidi Sitacæ,monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborẽ strobũ ad suffitus,perfusam nino palmeo accẽdẽtes. Huius odor redit à cameris ad solũ iucundus,sed aggrauãs capita,citra dolorẽ tamen. Hoc somnum ægris quærunt. His cõmercijs Carras oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam oẽs petere solebant,dierum xx. itinere, & Palestinã Syriam. Postea Characem peti cœptum ac regna Parthorũ ex ea causa, autor est Iuba. Mihi ad Persas etiã prius ista portasse,q̃ in Syriam aut Aegyptum uidentur,Herodoto teste,qui tradit singula milia talentũ thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarũ. Ex Syria reuehũt styracẽ,acri odore eius in focis abigentes suorũ fastidium. Cætero, non alia ligni genera sunt in usu q̃ odorata:ciboscq; Sabæi coquunt thuris ligno,alij myrrhæ,oppidorum uicorumq; nõ alio q̃ ex aris fumo atq; nidore. Ad hunc ergo sanãdum urunt styracem in pellibus hircinis,suffiuntq; tecta. Adeo nulla est uoluptas,quæ nõ assiduitate sui fastidiũ pariat. Eundem ad serpentes fugandas urunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

De felicitate Arabiæ. Cap. XVIII

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia:& tamen felix appellatur Arabia, falsa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptũ superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiã in morte luxuria,quę dijs intellexerat genita,adhibẽs urendis defunctis. Periti rerum asseuerant,nõ ferre tantum annuo fœtu,quantum Nero princeps nouissimo Poppeæ suæ die cõcremauerit. Aestimentur postea toto orbe singulis annis tot funera,aceruatimq; cõgesta honori cadauerum,quæ dijs per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus,imò uero (ut palam est) placatiores. Verum Arabiæ etiamnũ felicius mare est. Ex illo nancq; margaritas mittit. Minimaq; cõputatione milies cẽtena milia sestertium annis omnibus India & Seres peninsulaq; illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ & fœminæ cõstant. Quota enim portio ex illis ad deos quæso iam uti ad inferos pertinet?

De cinnamomo,& xylocinnamomo,& casia. Cap. XIX

CInnamomũ & casias fabulosa narrauit antiqũitas, princeps'ue Herodotus, auium nidis,& priuatim phœnicis,in quo situ Liber pater educatus esset,ex inuijs rupibus arboribusq; decuti,carnis quam ipse inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes propugnãte unguibus diro uespertiliorum genere, aligerisq; serpentibus,his cõmentis augẽtes rerũ pretia. Cõmutata uero fabula est,ad meridiani solis repercussus inenarrabilẽ quendã uniuersitatis halitũ è tota peninsula existere, tot generũ auræ spirãte cõcentu, Magniq; Alexãdri classibus Arabiam odore primum nunciatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemq; cinnamũ nascitur in Aethiopia Troglydiris cõnubio permixta. Ii mercantes id à cõterminis,uehunt per maria uasta ratibus,quas necq; gubernacula regant,necq; remi trahant uel impellãt,nõ uela,nõ ratio ulla adiuuet,cũ omniũ instar ibi sint homo tantũ & audacia. Præterea hybernũ mare exigũt circa brumam,euris tum maxime flãtibus. Hi recto cursu per sinus impellunt atq; à promontorij ambitu argeste deferunt in portũ Gebanitarũ qui uocatur Ocila. Quãobrẽ illi maxime id petũt,p̃duntq; uix quinto anno reuerti negociatores,& multos interire. Contra reuehũt uitrea, & abena,uestes, fibulasq; cũ armillis ac monilib. Ergo negociatio illa fœminarũ maxime fide cõstat. Ipse frutex ij. cubitorũ altitudine amplissimus, palmiq; minimus, iiij digitorũ crassitudinis,statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cũ uiret nõ odoratus,folio origani,siccitate gaudẽs,sterilior imbre,cæduæ naturę. Gignitur quidem

in planis quidē, sed densissimis in uepribus rubisq́;, difficilis collectu. Metitur nō nisi per miserit deus. Iouē hunc intelligunt aliqui, Assabinū illi uocāt: xliiij. boum capraru mq́; & arietum extis impetratur uenia cædēdi. Nō tamē aut ante ortum solis, aut post occasum licet. Sarmēta hasta diuidit sacerdos, deoq́; partē ponit: reliquum mercator in nassas con dit. Est & alia fama, cū sole diuidi, ternasq́; partes fieri, deinde sorte cremia discerni: q̄dq́; soli cesserit relinqui, ac sponte cōflagrare. Præcipua bonitas uirgultorum tenuissimis parti bus, ad lōgitudinē palmi. Secunda proximis breuiore mēsura, atq; ita ordine. Vilissimū quod radicibus proximum, quoniam ibi minimū corticis in quo summa gratiæ. Qua de causa præferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum uero lignum in fastidio est pro
10 pter origani acrimoniā: xylocinnamomū uocatur. Pretium est in libras xx. Quidā cin nami duo genera tradidere, candidum, nigricāsq́;. Et quondam præferebatur cādidum, nunc cōtra nigrum laudatur. Atq; etiā uarium præferunt cādido. Certissima tamen æsti matio ne sit scabrum, atq; ut inter sese tritū tarde frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarū rege solo proficiscitur, is edicto mercatu uēdit. Pre ria quondam fuere in libras denariûm mille. Auctū id parte dimidia est, incēsis, ut ferūt, syluis ira barbarorū. Id acciderit ne ob iniquitatē præpotētiū, an forte, nō satis cōstat Au stros ibi tam ardētes flare, ut æstatibus syluas accendāt, inuenimus apud autores. Coro nas ex cinnamomo interrasili auro inclusas, primus omnium in tēplis Capitolij atq; Pa cis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicē eius magni ponderis uidimus in
20 palatij templo, quod fecerat diuo Augusto cōiunx Augusta, aureæ pateræ impositā: ex qua guttæ editæ annis omnib. in grana durabantur, donec id delubrum incēdio cōsum ptum est. Frutex & casia est, iuxtaq́; cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute uerius q̄ cortice, quem contra atq; in cinnamomo leuari & exinani ri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cum primū emicat, candidus pedali mensura: deinde rubescit addito semipede: ultra nigricās. Hæc pars ma xime laudatur, ac deinde proxima: damnatur uero candida. Consecant surculos longitu dine binûm cubitorum. Mox præsuunt recentibus corijs quadrupedum ob id interem ptarum, ut ijs putrescentibus uermiculi lignum erodant, & excauent corticē tutum ama ritudine. Probatur recens maxime & quæ sit odoris mollissimi, gustu'ue q̄ maxime fer
30 uens, potius q̄ lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæq́; plurima minimū ponderis faciat, breui tunicarū fistula & nō fragili. Lactam uocant talem barbaro nomi ne. Alia est balsamodes ab odore simili appellata, sed amara, ideoq́; utilior medicis, sicut nigra unguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras x. l. cæteris x. v.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro. Cap. xx

HIs addidere mangones quam daphnoiden uocāt, isocinnamon cognominatā, pre tiumq́; eius faciunt x. ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinē corticum lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremoq́; in margine imperij, quà Rhenus alluit, uiuit in aluearijs apū sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamiq́; & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Na
40 batæos Troglodytas, qui consedere ex Nabatæis.

De serichato & gabalio, & de myrobalano. Cap. xxi

EO comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se cōsumunt Arabes, nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamomo casiaq́; nascētia. Peruenit ta men aliquādo serichatū, & in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vi. Myrobalanū Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæā ab Aegypto distermi nat, cōmune est, nascēs unguēto, ut ipso noīe apparet. Quo itē indicatur & glandē esse ar boris, heliotropio, quā dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascēs Syriaca appellatur, & est candida. Cōtra in Thebaide ni gra. Præfertur illa bonitate olei qd' exprimit: sed copia thebaica. Inter hæc Troglodytica

uilissima

uilissima est. Sunt qui Aethiopicã ijs præferant, glandem nigrã ac pinguẽ, nucleoq; gracili, sed liquore qui exprimitur odoratiori, nascentẽ in cãpestribus. Aegyptiam pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentẽ: & quamuis in palustribus nascatur, breuiorẽ siccioremq;. E diuerso Arabicã uiridẽ ac tenuiorẽ: & quoniã sit montuosa, spissiorem. Longe aũt optimã Petræã, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo cãdido. Vnguentarij aũt tantũ cortices premunt: medici nucleos tundunt, affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. Cap. XXII

MYrobalano in unguẽtis similẽ proximũq; usum habet palma in Aegypto quę uocatur adipsos, uiridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur aũt pauloante q̃ incipiat maturescere. Quod relinquitur phœnicobalanus uocatur, & nigrescit, uescẽtesq; inebriat. Myrobalano pretiũ in libras x. bini. Institores & fecẽ unguẽti hoc nomine appellant. Calamus quoq; odoratus in Arabia nascẽs cõmunis Indis atq; Syriæ est: in qua uincit omnis, à nostro mari centũ L. stadijs. Inter Libanũ montẽ, aliũq; ignobilẽ, nõ (ut quidã existimauere) Antilibanũ, in cõualle modica iuxta lacũ, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadijs calamus & iuncus odorati gignũtur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato uolumine, quoniã tamẽ hic unguentorũ materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differunt aspectu: sed calamus præstãtior odore, statim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliorq; qui minus fragilis, & qui assulose potius q̃ raphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum, quod uocant florẽ. Præstantior est cui numerosius. Reliqua probatio ut niger sit. Damnatur albus. Melior quo breuior & crassior, lentusq; in frangendo. Calamo precium in libras xi. iunco xv. Traduntq; iuncum odoratũ & in Cãpania inueniri. Discessimus à terris oceanum spectantib. ad cõuexas in nostra maria. 10 20

De ammoniaco & sphagno. Cap. XXIII

ERgo Aethiopię subiecta Africa ammoniaci lachrymã stillat in harenis suis: inde et noĩe etiã ab Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor quã metopion uocãt: resinæ modo aut gũmi. Genera eius duo. Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maxime probatur. Alterũ pingue & resinosũ, quod phyrama appellãt. Adulterãt harenis, uelut nascẽdo apprehẽsis. Igitur q̃ minimis glebis probatur, & q̃ purissimis. Pretiũ optimi in libras asses xl. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica prouincia maxime probatur. Alij bryon uocãt. Secũdum locũ obtinet Cyprius, tertiũ Phœnicius. Fertur & in Aegypto nasci: quin & in Gallia, nec dubitauerim. Sũt enim hoc nomine cani arborũ uilli, quales in quercu maxime uidemus, sed odore præstãtes. Laus prima cãdidissimis atq; altissimis, secũda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrisq; nati improbantur omnesq; quibus palmarũ atq; nõ suus odor sit. 30

De cypro, & aspalatho, & maro. Cap. XXIIII

CYprus in Aegypto est arbor ziziphi folijs, semine coriãdri, flore cãdido odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturq; postea quod Cyprus uocatur. Pretiũ ei in libras quinq;. Optimũ habetur è Canopica in ripis Nili nata, secũdũ Ascalone Iudææ, tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidã hãc esse dicũt arborẽ quæ in Italia ligustrũ uocet. In eodẽ tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ. Radix unguẽtis expetitur. Tradunt in quocunq; frutice curuetur arquus cœlestis, eandem quæ sit aspalatho, suauitatẽ odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilẽ quandam. Quidã eum Erysisceptrũ uocãt, alij sceptrũ: probatio eius in colore ruffo uel igneo, tactuq; spisso, & odore castoreo. Permutãt in libras xv. In Aegypto nascitur & maron, peius q̃ Lydium, maioribus folijs ac uarijs, illa breuia ac minuta & odorata. 40

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. Cap. XXV

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terræ Iudææ cõcessum, quondã in duobus tantũ hortis utroq; regio, altero iugerum xx. nõ amplius, altero pauciorum. ostendere arbusculam hanc urbi imperatores Vespasiani. Clarumq; dictũ à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoq; duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum

sua

sua gente, in totum alia natura q̃ nostri externiq; prodiderant. Quippe uiti similior est q̃ myrto. Malleolis seri didicit, nuper uincta ut uitis: & implet colles uinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tonditur similiter fruticans, ac rastris nitescit: properatq; nasci, intra tertium annũ fructifera. Foliũ proximũ rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, sicut in uitã quoq; suã. Contra defendêre Romani, & dimicatũ pro frutice est. Seritq; nunc eam fiscus: nec unq̃ fuit numerosior aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod uocãt eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertiũ eumeces, quia est reliquis procerius, leui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semen eius uino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano quod leuius atq; uiridius. Ramus crassior q̃ myrto. Inciditur uitro, lapide, osseis'ue cultellis. Ferro lædi uitalia odit. Emoritur protinus, eadẽ amputari superuacua patiẽs. Incidentis manus libratur artifici temperamẽto, ne quid ultra corticem uiolet. Succus è plaga manat, quẽ opobalsamum uocãt, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex ijs nouo fictili cõditur crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simulq; durescit è translucido. Alexãdro magno res ibi gerente, toto die æstiuo unam concham impleri iustum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argento. Nunc etiã singularum arborũ largior uena, ter omnibus percutitur æstatibus, postea deputatur. Et sarmẽta quoq; in merce sunt. DCCC. amputatio ipsa surculusq; uenit intra quintum demum annum. Xylobalsamum uocatur, & coquitur in unguẽtis. Pro succo ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua aũt gratia lachrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu, feruẽsq; in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, lõgitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lachrymæ probatio ut sit pinguis, tenuis, ac modice ruffa, & in fricando odorata. Secundus candido colos, peior uiridis crassusq;, pessimus niger. Quippe ut oleũ senescit. Ex omni incisura maxime probatur quod ante semen fluxit. Et aliâs adulteratur semine suo, uixq; maleficiũ deprehẽditur gustu amariore. Esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantum austerus. Vitiatur & oleo rosæ, cyperi, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quæq; res fuit. Nequissime autem gummi, quoniã ipsum quoq; inhærescit manu inuersa, & in aqua sidit: quæ probatio eius gemina est. Debet syncerum & inherescere, sed hoc & gũmi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehẽditur. Carbone uero, quod cera resinaq; adulteratũ est, nigriori flãma. Nam melle mutatũ statim cõtrahit muscas. Præterea synceri densatur in tepida aqua gutta sidẽs ad ima uasis: adulterata olei modo innatat, & si metopio uitiata est circulo candido cingitur. Summa probatio est ut lac coagulet, in ueste maculas non faciat, nec manifestior alibi fraus. Quippe millibus denarium sextarij empti, uẽdente fisco CCC denarijs ueneunt. In tantũ expedit augere liquorẽ. Xylobalsamo pretiũ in libras VI. Proxima Iudææ Syria supra Phœnicẽ styracẽ gignit, circa Gabala & Marathũta & Casiũ Seleuciæ montẽ. Arbor est eodẽ nomine, cotoneo malo similis, lachrymæ ex austero iucundioris, intus similitudo harundinis, succo prægnans. In hanc circa canis ortũ aduolãt pẽnati uermiculi erodẽtes, ob id in scobe sordescit. Styrax laudat̃ post supradicta ex Pisidia, Sidõe, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriç medicis, sed unguẽtarijs magis. Colos in quacũq; natione præferẽ ruffus, & pinguiter lentus: deterior furfurosus, & cano situ obductus. Adulterat̃ cedri resina uel gũmi, aliâs melle, aut amygdalis amaris: omniaq; ea deprehẽdunt̃ gustu. Pretiũ optimo XIX. Exit & in Pãphylia, sed aridior, minusq; succosus. Dat & galbanũ Syria in eodẽ Amano mõte è ferula, quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellãt. Quod maxime laudant, cartilaginosum, purum

ad simili/

ad ſimilitudinẽ ammoniaci, minimeq́ lignoſũ. Sic quoq adulterat̃ faba aut ſagapeno. Syncerũ ſi uratur, fugat nidore ſerpẽtes. Permutatur in libras v. Medicinæ hoc tantum.

De panace, & ſpondylio, & malobathro. Cap. xxvi

PAnacẽ & unguẽtis eadẽ gignit, naſcentẽ & in Pſophide Arcadię, circaq Erymãthi fõtes, & in Africa, et in Macedonia: ferula ſui generis v. cubitorũ, folijs primo quaternis, mox ſenis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine uero oleagineis, ſemine in muſcarijs dependẽte, ut ferulæ: excipitur ſuccus inciſo caule meſſibus, radice in autũno. Laudatur cãdor eius coacti. Sequẽs pallido ſtatera. Niger color improbatur. Pretiũ optimo in libras bini aſſes. Ab hac, ferula differt quæ uocatur ſpõdilion, folijs tantũ, quia ſunt minora, & platani diuiſura. Nõ niſi in opacis gignitur. Semẽ eodẽ nomine ſilis ſpeciẽ habet, medicinæ tantũ utile. Dat & malobathrõ Syria, arborẽ folio cõuoluto, arido colore: ex quo exprimit̃ oleũ ad unguẽta, fertiliore eiuſdẽ Aegypto: Laudatius tamen ex India uenit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, ſcabrũq quodã ſalis guſtu. Minus probatur cãdidũ. Celerrime ſitũ in uetuſtate ſentit. Sapor eius nardo ſimilis eſſe debet ſub lingua. Odor uero in uino ſufferuefacti antecedit alios. In precio quidẽ prodigio ſimile eſt, à ſingulis ad c c c. peruenire libras: oleum aũt ipſum in libras l x.

De oleo omphacio Cap. xxvii

OLeum & omphacium eſt. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea & uite. Olea adhuc alba expreſſa, deterius ex druppa: ita uocat̃ priuſquã cibo matura ſit, iam tñ colorẽ mutans. Differentia, quod hoc uiride eſt, illud candidũ. E uite fit pſytia aut aminæa, cum ſint acini ciceris magnitudine ante canis ortũ. In prima lanugine demetitur uua, eiuſq melligo. Reliquum corpus ſole coquitur. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligitur, ſubinde Cyprio ære ſeruatur. Optima quæ ruffa, acriorq, & aridior. Pretium omphacio in libras vi. Fit & alio modo, cum in mortarijs uua immatura teritur: ſiccataq in ſole, poſtea digeritur in paſtillos.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo caryopo. Cap. xxviii

EOdem & bryon pertinet uua populi albæ. Optima circa Gnidũ aut Cariã, in ſitiẽtibus aut ſiccis aſperiſq: ſecunda in Lycia cedro. Eodẽ & œnanthe pertinet. Eſt aũt uitis labruſcæ uua. Colligit̃ cũ flore, cũ optime olet. Siccatur in umbra ſubſtrato linteo, atq in cados cõditur. Præcipua ex Parapotamia, ſecunda ab Antiochia, atq Laodicea Syriæ, tertia ex mõtibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidã omnibus ijs præferunt eam, quæ in Cypro inſula naſcitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantũ pertinet, nocaturq maſſaris. Omnis aũt ex alba labruſca pręſtantior q̃ è nigra. Eſt præterea arbor ad eadẽ unguenta pertinẽs, quã alij elatẽ uocant, quod nos abietẽ, alij palmã, alij ſpathẽ. Laudatur Ammoniaca maxime, mox Aegyptia. Dein Syriaca, duntaxat in locis ſitientibus odorata, pingui lachryma, quæ in unguẽta additur ad domandũ oleum. In Syria gignitur & cinnamũ, quod caryopon appellãt. Hic eſt ſuccus nuci expreſſus, multũ à ſurculo ueri cinnami differens, uicina tamen gratia. Pretium in libras aſſes quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIII

PROOEMIVM.

HACTENVS in odoribus habent pretia ſyluæ, erantq́ per ſe mira ſingula, iuuitq luxuriam ea omnia miſcere, & è cunctis unum odorem facere: ita reperta ſunt unguenta.

De unguentis, & quando primum ſunt cognita nobis, & de compoſitione. Cap. i

QVis primus inuenerit non traditur: Illiacis tẽporibus nõ erant, nec thure ſupplicabatur: Cedri tantum & citri ſuorum fruticum in ſa-

In sacris fumo conuolutum nidorem uetius quam odorem nouerant, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoque in olei laude. Persarũ esse debet gentis unguentũ. Illi madent eo, & accersita cõmendatione, ingluuie natum uirus extinguunt. Primum quod equidem inueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexãder cepit scrinium unguentorum. Postea uoluptas eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima uitæ bona admissa est. Honosque is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præsens nominibus tantum indicabuntur, natura uero eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere alijs patriæ, alijs succi, alijs arbores, alijs causæ. Primumque id scire conuenit, mu
10 tatã autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. Nec mixtura & cõpositione tantum hoc accidit, sed ijdem succi uarie alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere: Irinũ Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maxime laudatũ, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, deinde in Aegypto præpositũ, postea Adramyttio. Amaracinum in Coo: postea eodem loco prælatũ est Melinum. Cyprinũ in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Mendesiũ & metopium subito gratius factũ est. Mox hæc abstulit Phœnice, & cyprini laudẽ Aegypto reliquit. Panathenaicon suũ Athenæ perseuerãter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso, cuius etiã compositio & mixtura obliterata est. Narcissinum
20 quoque ex flore narcissi desijt componi. Ratio faciendi duplex, succus & corpus. Ille olei generibus ferè cõstat, hoc odorũ. Hæc stymmata uocant, illa hedysmata. Tertius inter hæc est colos, multis neglectus. Huius causa addũtur cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturã coercet. Quibus anchusa adiecta est, sal nõ additur. Resina aut gũmi adijciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is euanescit atque defluit, si nõ sit hæc addita. Vnguentorum expeditissimum fuit, primumque ut uerisimile est è bryo & balanino oleo, de quibus supra diximus. Increuit deinde Mendesiũ balanino resina mixta, magisque etiamnũ metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamum, mel, uinum, myrrhã, semẽ balsami, galbanum, resinam terebinthinam. Et è uilissimis quidem hodie est, ob id creditũ
30 & id in uetustissimis esse, quod cõstat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, mali granati cortice. Sed diuulgata maxime unguenta crediderim rosa, quæ plurima ubique gignitur. Itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio flore rosæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, uino: Similis ratio & in crocino, additis cĩnabari, anchusa, uino: Similis & in samsucino, admixtis omphacio, calamo. Optimũ hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima samsucus. Miscentur et uiliora genera olei è myrto, lauro, quib. additur samsucinũ, liliũ, fœnũgræcũ, myrrha, casia, nardũ, iũcus, cinnamomũ. E malis quoque cotoneis & strutheis fit oleũ (ut diximus) melinum, quod in unguẽta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimũ omnium est. Constat ex lilijs, balano, calamo, melle, cinnamomo,
40 croco, myrrha, aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in Cyprinum addunt myrrham et panacem. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinũ fit ex oleo recẽti, cypero, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri poetæ comici ætate. Postea multo successit propter gloriã appellatum megaliũ, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, ut uentiletur in coquẽdo donec desinat olere. Rursus refrigeratum, odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia unguẽta faciũt. In primis malobathrum, postea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus: Herbarij in utraque pauca, sed alia alij miscent: Qui plurima, alterutri mel, salis florem, ompha

u cium

cium,agni folia,panacẽ, externa om̃ia & prodigiosa. Cinnamomino adijcitur balaninũ oleum,xylobalsamum,calamus,iuncus,balsami semina,myrrha,mel odoratũ. Vnguentorum hoc crassissimum. Pretia ei à xxxv. ad x. ccc. Nardinũ siue foliatum cõstat omphacio,balanino,iunco,costo,nardo,amomo,myrrha balsamo. In hoc genere cõueniet meminisse herbarũ,quæ nardum indicũ imitarentur, species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo,amomo,quæ maxime nares feriunt: crassiora myrrha suauioraq́; , medicinæ aũt utiliora croco, acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habẽt aspergere quæ sunt preciosissima,cæteris decoctis,impendio parcẽtes: sed non eadẽ est uis,nisi unà decoctis. Myrrha & per se unguentum facit sine oleo,stacte duntaxat, alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino uiride fit. Susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidũ, myrrha pallidum. Hæc sunt antiquæ inuentionis genera, & postea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum & summa autoritas rei.

Quod unguentũ regale uocetur, & quæ diapasmata, & qualiter seruentur. Cap. II

ERgo regale unguentũ, appellatum quoniã Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, iuncoq́; syrio, œnanthe, malobathro, serichato, cypero, aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, uino. Nihilq́; eius rei causa in Italia uictrice omniũ, in Europa uero tota præter irin Illyricã & nardum gallicum gignitur. Nam uinum, & rosa, & myrti folia oleumq́;, communia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ diapasmata uocantur. Nam fecem unguenti magma appellant. Inter oẽs potentissimus odor, quisquis nouissime additur. Vnguenta optime seruantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorũ tanto utilius est, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta uetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in umbra coquuntur plumbeis uasis. Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis calor uitiet.

Quanta in unguentis luxuria, & quando primũ Romanis in usu. Cap. III

HAec est materia luxus è cunctis maxime superuacui. Margaritæ em̃ gemmæq́; ad hæredem tamẽ transeunt, uestes prorogant tempus: unguẽta illico expirãt, ac suis moriuntur horis. Summa cõmendatio eorum, ut transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Exceduntq́; quadragenos denarios libræ. Tanti emitur uoluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, unguẽta gratiora esse quæ terram, q̃ quæ crocum sapiant: Quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius uitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes: liniq́; iam non solum perfundi unguentis gaudent. Vidimus etiam uestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiretur iuuaretq́; ab ea parte corporis? Necnõ aliquẽ ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearũ unguento, atq́; Caium principẽ solia tẽperari. Ac ne principale uideaĩ hoc bonũ, & postea quendã ex seruis Neronis. Maxime tamen mirũ est, hanc gratiã penetrasse & in castra. Aquilæ certe ac signa, puluerulenta illa & custodijs horrida, inunguñ festis diebus: utinamq́; dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirũ hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilę. Ista patrocinia quærimus uitijs, ut per hoc ius sumãtur sub casside unguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, nõ facile dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaq́; deuictis, urbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarẽ censores edixisse, ne quis uenderet unguenta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidam etiã in potus addũt: tantiq́; amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraq; parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis consulis censoris'ue fratrem, proscriptũ à triumuiris, in Salernitana latebra unguenti odore pro

te proditum constat.quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non merito iudicet perijsse tales? Cæterum terrarum omnium Aegyptus accõmodatissima unguen tis:ab ea Campania est,copia rosæ.

De palmis,& natura earum,& generibus. Cap. IIII

IVdæa inclyta est uel magis palmis,quarũ natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa,uulgoq; Italia,sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum,uerũ immitẽ, dulcem in Africa,sed statim euanescentem. Contra in oriente ex his uina, gentiumq; aliquibus panis: plurimis uero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum nisi in calida: frugifera
10 uero nusq;,nisi in feruida. Gignitur leui sabulosaq; terra,maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis,totoq; anno bibere cum amet,anno sitienti. A fimo quidam etiam lædi putant:& Assyriorum pars aliqua,si non riuis misceatur. Genera earum plura:& prima fruticem non excedentia: sterilem hunc,aliubi & ipsum fertilem, breuiq; ramorum orbe foliosum. Tectorij uicem hic parietibus plerisq; in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorũ aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atq; proceræ, densis gradatisq; corticum pollicibus ut orbibus, faciles se ad scandendum orientis populis præbẽt,utilem sibi arborisq; induuijs circulum mira pernicita te tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia,ut in
20 cæteris,sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraq; natura uuæ atq; pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primum demonstrauere gemmas: nunc ad funes uitiliumq; nexus & capitũ leuia umbracula finduntur. Arboribus,imò potius omnibus quæ terra gignat,herbisq; etiam, utrunq; sexũ esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius:Mas in palmite floret,fœmina citra florem germinat tantũ spinæ modo. Vtrisq; aũt prima nascitur pomi caro,postea lignũ intus,hoc est semen eius. Argumẽtum quod par uæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non ut oliuis orbicula tum. Præterea cæsum à dorso puluinata fissura,& in aluo media plerisq; umbilicatũ, unde primum spargitur radix. Seritur aũt pronum, & bina iuxta cõposita semina, superq;
30 totidem,quoniam infirma singulis planta est. Quaternæ coalescunt. Multis candidisq; lignum hoc à carnibus discinditur tunicis, alijs corpori adhærentibus: laxe' que distans, tantũ cacumini filo adhæret. Cato maturescit anno. Quibusdam tamen in locis,ut in Cypro,quanq; ad maturitatem nõ perueniat,grato sapore dulcis est:& folium ibi latius,fructusq; reliquis rotundior, nec ut deuoretur corpus, uerum ut expuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus,quam uocant dabulan. Cætero non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant, circaq; singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidũ, afflatu uisuq; ipso & puluere etiã reliquas maritare. Huius arbore excisa uiduas post sterilescere fœminas. Adeoq; est
40 Veneris intellectus, ut coitus etiã excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine,interim uero tantũ puluere insperso fœminis. Serũtur aũt palmæ & trunco, duorum cubitorũ longitudine,à cerebro ipso arboris uiridi fissuris diuiso atq; defosso. Et ab radice auulsæ uitalis est satus, & ramorũ tenerrimis. In Assyria,ipsa quoq; arbor strata in solo humido tota radicatur,sed in frutices non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculasq; transferunt,& iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis,uerna alibi,in Assyria autem circa canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas,sed religant comas,ut in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquẽtes truncos,qui decisi alibi necant matrẽ. Diximus salsum ab his solũ diligi. Ergo ubi nõ est tale, salẽ aspergũt, nõ radicibus,sed longius paulo. Quædã in Syria & Aegypto

in binos diuidunt se truncos, in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro uero, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquênes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno quãdiu sunt nouellæ, ob id spadonũ accepto nomine. Genera earum multa: Sterilibus ad materias, operumq́ lautiora utitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoq; syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrũ appellant: exemptaq́ uiuunt, quod non aliæ. Vocãtur autem chamæropes, folio latiore ac molli, ad uitilia utilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ uiuaces, ignisq́ lentus. Fructiferarũ aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatũq́, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus uestitum paucioribus'ue tunicis: aliud crassioribus tenuioribus'ue. Ita fiunt unde quinquaginta genera, si quis omniũ persequi uelit nomina etiam barbara, uinorumq́ ex iis differentias. Clarissimę omniũ quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantum Persidis seruabantur, Babylone natæ uno in horto Bagou. Ita enim uocant spadones, qui apud eos etiã regnauere. Hortus ille nunquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinẽt nobilitatẽ syagri, proximamq́ margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis similiores. Quare & nomẽ à margaritis accepere. Vna earũ arbor in Chora esse traditur, una & syagrorum. Mirumq́ de ea accepimus, cum phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, emori ac renasci ex seipsa: eratq́ cum hæc proderem fertilis. Ipsum pomũ grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distans sapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentissimeq́ causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinq; earũ nec plures arbores tradunt, nõ raritate magis q̃ suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidẽ sed & succo uberrimæ. Ex quibus præcipua uina orienti, iniqua capiti, unde pomo nomẽ. Sed ut copia ibi atq; fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hiericunte maxime. Quanquã laudatæ & Archelaide, & Phaselide, atq; Liuiade, gentis eiusdem cõuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactẽtibus, quodãq; uini sapore in melle prędulci. Sicciores in hoc genere nicolai, sed amplitudinis præcipuę, quaterni cubitorum lõgitudinẽ efficiunt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarũ sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximã suauitatẽ habent, nõ tamen eandem. Tertium ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpitq; se pomi ipsius etiam in sua matre ebrietas, calcatis similis. Suũ genus è ficciore turba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori deorum damus, Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atq; Arabicæ, macro corpore exiles, & assiduo uapore torrentes, crustam uerius quàm cutem obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur hæc (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autẽ in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore quàm mali amplitudine: Cycas uocãt. Triennio maturescunt. Semperq́ frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados cõditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat: marcescitq; non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ uidentur. Syri & Iuba tragemata appellãt. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæq́, populari etiã nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoq; plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differũt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maxime tamen placẽt candidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitũ effecere. Quidã sunt nõ ampliores faba. Seruantur hi demũ, qui nascuntur in salsis atq; sabulosis, ut in Iudæa & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut uetusti eius pomi signum est, decidisse candidam uerrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis uiridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia

bi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syriæ arboribus. Cap. V

SYria præter hãc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus,& potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ cottana uocant. Itẽ pruna in Damasco monte nata, & myxa, utrancp iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & uina fiunt. Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera,Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum,acutum,spinosum habet,oxycedros uocatur,ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructũ ferunt myrtẽ magnitudine, dulcem saporem. Et maioris cedri duo genera: Quæ floret,fructum non fert. Fructifera non floret,& in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten uocãt. Ex hac resina laudatissima. Materiæ uero ipsi æternitas. Itaq; & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex uocatur.

De terebintho. Cap. VI

SYria & terebinthũ habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarũ duo genera. Alteri fructus rubet lẽtis magnitudine, alteri pallidus. Cũ uite maturescit, nõ grandior faba, odore iucũdior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atq; fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodũ lenta, ac fidelis ad uetustatẽ, eximij ac nigri splendoris, flos racemosus oliuç modo, sed rubens, folia densa. Fert & folliculos emittẽtes quædã animalia, ceu culices, lentoréq; resinosum, qui & cortice erumpit. Etiã hus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio ulmi paulo longiore & piloso, foliorũ inter se semper contrarijs pediculis, gracili breuiq; ramo. Pelles candidæ conficiuntur ijs. Semen lenti simile cum uua rubescit, quod uocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Aegyptia & Cypria. Cap. VII

ET in Aegypto multa genera, quæ nõ alibi. Ante omĩa ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert nõ ramis, sed caudice ipso. Idq; ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perq; fœcundo prouentu, scalpendo tantũ ferreis unguibus: aliter nõ maturescit. Sed cum factum est quarto die demetitur, alio subnascẽte: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur etiã si nõ scalpatur fœtus quater æstate, prioréq; expellit immaturũ. Materies proprij generis inter utilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est eius siccari. Et primo sidit, postea fluitare incipit: certoq; fugit eam alienus humor, qui aliam omnẽ rigat. Cum innatare cœperit, tẽpestiuæ habet signũ. Huic similis quadãtenus quæ uocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomũ & ramis, cum in crassitudinẽ adoleuere. Sed hęc germina emittit sine ullis folijs radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit, totiens & germinat. Sed grossus eius nõ maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. Cap. VIII

SImilis his siliqua, quãm Iones Cerauniam uocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidã Aegyptiã ficum dixere, errore manifesto. Nõ enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniaq;, & circa Gnidum, atq; in Rhodo, semper comantibus folijs, flore candido, cũ uehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa canis ortus detracto, statim alterum parit: postea florem, per arcturum hyeme fœtus enutriente.

De Persica Aegypti, & spina Aegyptia. Cap. IX

AEgyptus & persicam arborem sui generis habet, similem piro, folia retinẽtem. Fertilitas assidua ei, subnascẽte crastino fructu. Maturitas etesiarum afflatu. Pomum

lögius piro,inclusum amygdalæ putamine & corio colore herbido: sed ubi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quãuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia quàm fideli materie, ut ex arbore quã balanũ appellauimus, magna ex parte cõtorta. Naualis itaque tantũ est. At è diuerso cuci in magno honore palmæ similis, quãdo & eius folijs utuntur ad textilia. Differt, quod in brachia ramorũ spargitur. Pomo magnitudo quæ manum impleat, color fuluus, cõmendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grandis firmæque duritiæ, ex quo uelares detornãt annulos. In eo nucleus dulcis dum recens est. Siccatus durescit ad infinitũ, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis gratissima. Nec minus spina celebratur in eadẽ gẽte duntaxat nigra, quoniã incorrupta etiã in aquis durat, ob id utilissima nauium costis. Candida facile putrescit. Aculeus spinarum & in folijs. Semen in filiquis, quo coria perficiuntur gallæ uice. Flos & coronis iucundus, & medicamẽtis utilis. Manat & gũmi ex ea. Sed præcipua utilitas quod cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, ubi & quercus, & Persica, & oliua, c c c. à Nilo stadijs syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

De pruno & arboribus circa Mẽphim. Cap. x

IBi & prunus Aegyptia, nõ dissimilis spinæ proxime dictę, pomo mespili, maturescẽs bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grãde, sed corpus ipsum natura copiaque messium instar incolis Purgatũ em̃ tundunt, seruantque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam uastis arboribus ut terni nequirent uel circũplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usum'ue aliquem, sed euẽtum. Facies enim spinæ folia babet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus, ac postea renascuntur.

De gummi generibus, & papyro. Cap. x i

GVmmi optimum esse ex Aegyptia spina cõuenit, uermiculatum, colore glauco, purum sine cortice, dentibus adhærẽs. Pretiũ eius in libras x. III. Deterius ex amygdalis amaris & ceraso, pessimũ ex prunis. Fluit & ex uitibus, infantium ulceribus aptissimũ. & aliquando ex olea dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi uero gummi & culices ibi enascuntur. Fit & ex sarcocolla (ita uocatur arbor) gummi utilissimũ pictoribus ac medicis, simile pollini thuris: & ideo candidũ quàm russum melius. Pretium eius quod supra. Nondum palustria attigimus, nec fruticees amnium. Prius tamẽ quàm digrediamur ab Aegypto & papyri natura dicetur, cum chartæ usu maxime humanitas uitæ constet & memoria. Et hanc Alexandri Magni uictoria repertam, autor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Ante non fuisse chartarum usum. in palmarũ folijs primo scriptitatũ: deinde quarũdam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis cõfici cœpta, aut ceris. Pugillariũ enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo uero prodẽte ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Aegyptus intelligitur, cum in Sebẽnytico saltẽ eius nominis charta nascatur. Postea adaggeratã Nilo. Siquidem à Pharo insula quæ nũc Alexãdriæ ponte iungit, noctis dieique uelifico nauigij cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprimẽte chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Postea ꝓmiscue patuit usus rei, qua cõstat immortalitas hominũ. Papyrũ ergo nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnãt, duo cubita nõ excedente altitudine gurgitũ, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorũ longitudine in gracilitatẽ fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu eius alio quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt. Et è libro uela, tegetesque, nec nõ & ue-

stem

ſtem, etiã ſtragulã ac funes. Mandunt quoq; crudum decoctumq́;, ſuccum tantũ deuo/
rantes. Naſcitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neq; alijs uſus eſt
quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum ſparto communicato.
Nuper & in Euphrate naſcens circa Babylonem papyrũ intellectum eſt eundem uſum
habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi ueſtibus literas intexere. Præparãtur ex
eo chartæ, diuiſo acu in prætenues ſed quàm latiſsimas philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum
probatione, & uitijs & glutino earum. Cap. XII

PRincipatus medio, atq; inde ſciſſuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, reli/
10 gioſis tantum uoluminibus dicata, quæ ab adulatione Auguſti nomen accepit, ſicut
ſecunda Liuiæ à coniuge eius. Ita deſcendit hieratica in tertiũ nomen. Proximũ amphi/
theatricæ datum fuerat à confecturæ loco: Excepit hanc Romæ Fannij ſagax officina,
tenuatamq́; curioſa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ
non eſſet ita recurata, in ſuo manſit amphitheatrica. Poſt hãc Saitica ab oppido, ubi ma/
xima fertilitas ex uilioribus ramentis: propiorq́; etiamnum cortici Tæniotica à uicino lo
co, pondere iam hæc non bonitate uenalis. Nam emporetica inutilis ſcribẽdo, inuolucris
chartarum ſegeſtriumq́; in mercibus uſum præbet, ideo à mercatoribus cognomina/
ta. Poſt hanc papyrum eſt, extremumq́; eius ſcirpo ſimile, ac ne funibus quidem niſi in
20 humore utile. Texunturq́; omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor nim
glutini præbet, cum primo ſupina tabula ſcheda adlinit̃, longitudine papyri, quæ potuit
eſſe reſegminibus utrinq; amputatis. Tranſuerſa poſtea crates peragitur. Premit̃ deinde
prælis, & ſiccantur ſole plagulæ atq; inter ſe iunguntur, proximarum ſemper bonitatis
diminutione ad deterrimas. Nunquam plures ſcapo quàm uicenæ. Magna in latitudine
earum differentia, XIII digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana de/
nos habet. Et uno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica, nec malleo ſufficit. Nam em
poreticæ breuitas ſex digitos non excedit. Præterea ſpectantur in chartis, tenuitas, den/
ſitas, candor, leuor. Primatum mutauit Claudius Cæſar. Nimia quippe Auguſtæ tenui/
tas tolerandis non ſufficiebat calamis. Ad hoc tranſmittens literas lituræ metum affere/
30 bat aduerſis, & aliâs indecoro uiſu pertranslucida. Igitur & ſecũdo corio ſtatumina facta
ſunt è primo ſubtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat menſura, & cubitalis macro
colis. Sed ratio deprehendit uitiũ, unius ſchedæ reuulſione plures infeſtãte paginas. Ob
hoc prælata omnibus Claudia, Auguſtæ in epiſtolis autoritas relicta: Liuiana ſuam te/
nuit, cui nihil è prima erat, ſed omnia è ſecunda. Scabritia leuigatur dente concháue, ſed
caducæ literę fiunt. Minus ſorbet polita charta, magis ſplendet. Rebellat ſæpe humor
incurioſe datus, primoq́; malleo deprehenditur, aut etiam odore cum fuerit indiligen/
tior. Deprehendit̃ & lentigo oculis, ſed inſerta medijs glutinamentis tænia, fungo papy
ri bibula, uix niſi litera fundente ſe: tantum ineſt fraudis. Alius igitur iterum texendis la/
bor. Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aſperſu.
40 Nam fabrile gummiſq; fragilia ſunt. Diligentior cura, molli panis fermẽtati colata aqua
feruente: minimum hoc modo intergerij, atq; etiã Nili lenitas ſuperatur. Omne autem
glutinũ, nec uetuſtius eſſe debet uno die, nec recentius. Poſtea malleo tenuatur, & iterum
glutino percurritur, iterumq́; conſtricta erugatur atq; extendit̃ malleo. Ita ſunt longin/
qua monumenta Tiberij Caijq́; Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secun/
dum uatem ciuemq́; clariſsimum uidi annos ferè poſt CC. Iam uero Ciceronis ac diui
Auguſti Virgilijq́; ſæpenumero uidemus.

De libris Numæ. Cap. XIII

INgentia quidẽ exẽpla cõtra Varronis ſententiã de chartis reperiunt̃. Nanq; Caſsius

Hemina uetustissimus antot annalium, quatto eorum libro prodidit, Cn. Terentiũ scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Numa qui Romę regnauit situs fuisset. In eadẽ libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. Pamphilo coss. ad quos à regno Numæ colliguntur anni DXXXV. & hos fuisse è charta: maiore etiamnum miraculo, quod tot infossi durauerunt annis. Quapropter in te tanta ipsius Heminæ uerba ponam. Mirabantur alij quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in media arca uinctum candelis quoquò uersus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros cedratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erãt, philosophiæ Pythagoricæ. Eosq́ combustos à Q. Petilio prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso censorius primo commentariorum. Sed libros septem iuris pontificij, totidemq́ Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorũ fuisse. Libros XII fuisse, ipse Varro humanarum antiquitatum v. Antiàs secũdo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophię cõtinentes. Idem tertio, ponit quò comburi eos placuerit. Inter omnes uero conuenit, Sibyllam ad Tarquiniũ Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo crematì ab ipsa, tertius cum capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eo magis miror, si etiamnũ Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos non epistolas prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoq́. Factumq́ iam Tiberio principe inopia chartæ, ut è Senatu darenẽ arbitri dispensandi: aliàs in tumultu uita erat.

De arboribus Aethiopiæ. Cap. XIIII

Aethiopia Aegypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter lanifetas, quarũ natura in descriptione Indorũ, atq́ Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiorq́ folliculus granati modo mali: similesq́ & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularũ arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ uituperentur. Cap. XV

Atlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H—S. X. memoratur & Galli Asinij, H—S. XI. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege uendente: quarum alteri precium fuit H—S. XV. alteri paulo minus. Interijt nuper incendio à Cethegis descendens, H—S. XIIII permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali: maiusq́ miraculum in ea est artis latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes totidemq́ infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendũ uidetur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem, tota uero crassitudine sescunciali, operimento laminæ uestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber: hoc est radicis uitium, maximeq́ in eo laudatum, quod sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæq́ gignuntur etiam in ramis: proprieq́ quod tanti emitur arborum uitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem

cupresso fœminæ etiamnũ sylvestri similes folio,odore,caudice. Anchorarius mons uo-
catur citerioris Mauritaniæ,qui laudatissimã dedit cedrum,iam exhaustus. Mensis præ-
cipua dos in uena crispis,uel in uertice uarijs. Illud oblõgo euenit discursu, ideoq; tigrinę
appellantur. Hoc intorto, & ideo tales pantherinæ uocantur. Sunt & undatim crispæ,
maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna uero post has gratia extra
prædictas crispis densa ueluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas uocant.
Summa uero omniũ in colore. Hic maxime mulsi placet, suis refulgens uenis. Post hæc
amplitudo est iam totius caudicis. Iuuãt plura quoq; in una mensa uiria. Lignum, ita uo-
catur materia surda,& indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta. item ili-
10 gnæ uenæ similitudo,uel coloris:& quibus maxime obnoxias fecere æstus uentiq;,rimę,
aut capillamenta rimas imitata. Postea murena nigro transcurrens limite, uarijsq; corti-
cum punctis apprehensus papauerum modo,& in totum atro propior color,maculæue
discolores. Virides terra condunt barbari,& illinunt cera. Artifices uero frumenti aceruis
imponunt septenis diebus,totidem intermissis:mirumq;, ponderi quantũ ita detrahãt.
Naufragia docuere nuper, hanc quoq; materiam siccatã mari, duritie incorrupta spissa-
ri,non ullo modo uehementius. Nutriuntur optime, splendescuntq;,manu sicca fricatæ
à balineis maxime:nec à uinis læduntur,ut his genitæ. Inter pauca nitidioris uitæ instru-
menta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoq; paulum uidetur.

Thya arbor quæ. Cap. XVI

20 NOta etiã Homero fuit: θύον græce uocaẽ,ab alijs thya. Hãc igitur inter odores uri
tradit in delicijs Circes,quam deam uolebat intelligi,magno errore eorũ. qui odo-
ramenta in eo uocabulo accipiũt,cum præsertim eodem uersu cedrum laricemq; unà tra-
dat:in quo manifestum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus, qui primus à
Magni Alexandri ætate scribit quæ circa urbis Romæ quadringentesimum quadrage-
simum gesta sunt annum,magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea
referens templorũ ueterũ contignationes,quandamq; immortalitatem materiæ in tectis
contra uitia omnia incorruptæ. Radice nihil crispius,nec aliunde pretiosiora opera. Præ-
cipuam aũt esse eam arborẽ circa Ammonis delubrũ. Nasci & interiore Cyrenaicæ par-
te. De mensis tamen tacuit,& aliàs nullius ante Ciceronianam uetustior memoria est: ex
30 quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratũ aliquibus
odore & amaritudine,alijs expetitum,domos etiam decorans,nec dicenda uerbosius.

De arbore loto. Cap. XVII

EAdem Africa quà uergit ad nos,insignem arborem loton gignit,quam uocant cel-
tin,& ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque
Nasamonas. Magnitudo quæ piro,quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Inci-
suræ folio crebriores,alioquin ilicis uiderentur. Differentiæ plures, eæq; maxime fructi-
bus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atq; alius, sicut
in uuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia cerasi: tam dulci ibi cibo,
ut nomen etiam genti terræq; dederit,nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Fe-
40 runt uentris nõ sentire morbos,qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo,qui in al-
tero genere osseus uidetur. Vinũ quoq; exprimitur illi, simile mulso, quod ultra denos
dies negat durare idem Nepos:bacchasq; cõtusas cũ alica ad cibos dolijs condi. Quin &
exercitus pastos eo accepimus,ultro citroq; cõmeãtes per Africã. Ligno colos niger. Ad
tibiarũ cantus expetitur. E radice cultellis capulos breuesq; alios usus excogitãt. Hæc ibi
natura arboris. Est autem eodem nomine & herba,& in Aegypto caulis in palustriũ ge
nere. Recedẽtibus enim aquis Nili riguis,prouenit similis fabæ caule,folijsq; densa con-
gerie stipatis,breuioribus tantum, gracilioribusq;: cui fructus in capite papaueri similis
incisuris,omniq; alio modo,intus grana ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciũt,
mox separãt lauando & siccata tundũt,coq; pane utunẽ. Mirũ est quod præter hæc tra-
ditur

ditur:Sole occidente papauera ea comprimi,& integi folijs. Ad ortum autem aperiri do nec maturescant, flosq́ꝫ qui est candidus,decidat.

De scapo ipso,& radice loti. Cap. XVIII

HOc amplius in Euphrate tradunt, & scapũ ipsum & florem uespera mergi usqꝫ in medias noctes, totumq́ꝫ abire in altũ,ut ne demissa quidem manu posit inueniri. Verti deinde,paulatimq́ꝫ subrigi, & ad exortum solis emergere extra aquam, ac florem patefacere,atqꝫ etiamnum exurgere,ut planè ab aqua absit alte. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice,qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus,gratum cibis, sed crudo gratius decoctum,siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis,quàm purgamentis eius sues crassescunt. 10

De paliuro,& Punico malo,& de flore Punici mali. Cap. XIX

CYrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc fructuq́ꝫ magis rubens,cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se,atqꝫ suauior è uino, quin & uina succo suo cõmendans. Interior Africa ad Garamantas usqꝫ, & deserta, palmarũ magnitudine & suauitate constat, nobilibus maxime circa delubrũ Ammonis.Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi uindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera,apyrinon uocãdo,cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura,& blandiores sunt acini,minusq́ꝫ amaris distincti membranis.Alia structura eorum, ut in fauis,communis. Nucleos habentiũ v. species,dulcia, acria,mixta,acida,uinosa.Samia & Aegyptia,distinguũtur erythrocomis & leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria.Flos balaustiũ uocatur, & medicinis idoneus, & tingendis uestibus,quarum color inde nomen accepit. 20

De Asiæ & Græciæ fructibus. Cap. XX

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, Epicactis, quem alij embolinen uocant, paruis folijs,quę pota contra uenena prosunt,sicut Herices contra serpentes.

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe,& de tragio, siue scorpione, & myrice,& brya,& galla. Cap. XXI

ET in quo nascitur granum Gnidium,quod aliqui linum uocant. Fruticem uero thymelæã,alij chamelæã,alij pyros achnen,alij cnestron,alij cneoron. Est similis oleastro, folijs angustioribus,gummosis si mordeãtur, myrti magnitudine,semine colore & specie farris,ad medicinæ tantum usum. Tragion fruticem sola Creta insula gignit,terebintho similem & semine,quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt.Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multum prælatam apud Medos aut in Achaia nascenti. Precium eius in libras XIII. Tragion & Asia fert,siue scorpionem, ueprem sine folijs, racemis rubentibus, ad medicinæ usum. Myricen & Italia quam alij tamaricen uocant,Achaia autem bryan syluestrem:insigne in ea,quod satiua tantum ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Aegypto copiosa hæc est, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ.Gignit enim arborem ostryn, quam & ostryam uocant,solitariam circa saxa aquosa,similem fraxino cortice,& ramis,folio piri,paulo tamen longioribus crassioribusq́ꝫ, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore.materies est dura atqꝫ firma:qua in domũ illata, difficiles partus fieri produnt,mortesq́ꝫ miseras. 30 40

De euonymo,& adrachne,coggygria,& thapsia. Cap. XXII

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ uocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura uero & mollitia punicæ,flore candidiore,statim pestem denũciãs. Fert siliquas sesami similes,intus granum quadrangula figura,spissum,letale animantibus:nec non & in folio eadem uis. Succurrit aliquando pręceps alui exinanitio.Alexander Cornelius arborem eonem appellauit,ex

qua

qua facta esset Argo, similem robori uiscũ ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrumpi, sicuti nec uiscũ, nulli alij cognitã, quod equidem sciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretan̄t, cum illa sit herba, & andrachne uocetur, unius literæ diuersitate. Cæterũ adrachne est syluestris arbor, neq; in planis nascẽs, similis unedoni, folio tantum minore, & nunquam decidente: cortice nõ scabro quidem, sed qui circumgelatus uideri possit: tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum uocãt) quod nulli alij arbori euenit. Similis & apharce, bifera æque quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse cõueniet, arborumq; generi ascripsisse, quoniam quarundam naturæ (sicut distinguemus) lignũ omne corticis loco habent, hoc est forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullã, ut sambuci: quædam uero inanitatẽ, ut harundines. Ferula calidis nascitur locis, atq; trãs maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Narthecia Græci uocant, assurgentẽ in altitudinem, Narthecĩã uero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quæq; terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructui similis. Nulli fruticũ leuitas maior: ob id gestata facilius, baculorum usum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam uocauere: decepti eo, quoniã ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, folijs fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinẽ. Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & cõtusa succo: nec corticẽ abdicant, omnia ea uenenata. Quippe etiam fodientibus nocet: si minima aspiret aura, intumescũt corpora, faciemq; inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdã tamen morbis auxiliari dicũt medici, permixtã alijs. Item in alopecijs suggillarisq; ac liuentibus: ceu uero remedia desint, ut scelera cõtrahant. Sed ista prætexũt noxio instrumento: tantũq; impudentiæ est, ut ueneni artis esse persuadeãt. Thapsia est in Africa uehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, & in ipsa excauãt radice quò succus confluat, arefactumq; tollunt, alij foliũ. Radicem tundunt in pila, & succũ in sole coactũ diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus cõuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceraq;, & sequuto die cõtra famam cutem synceram circumferens. Ignem ferulis optime seruari certum est, easq; in Aegypto præcellere.

De cappari siue cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari. Cap. XXIII

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, feminisq; & cibi uulgati caule quoq; unà plerũq; decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africũ gingiuis inimicum, Marmaricum uuluis, & omniũ inflationibus. Apulum uomitus facit, stomachum & aluũ mouet. Quidam cum cynosbaton uocant, alij opheostaphylen. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens duorum cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similiq; mandi̇̄r modo: radice ferrarijs officinis præcipua, carbonis usu, propter duritiã.

De spina Babylonis regia, & de cytiso. Cap. XXIIII

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam nõ alibi uiuit, sicut & uiscum in arboribus: sed illud in spina tantum, quæ regia uocatur. Mirum, quod eadem die germinat qua iniectum est. Injicitur autem ipso canis ortu, & celerrime arborem occupat. Condiunt eo uina, & ideo serunt. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus uero etiam suum: spondetq; iugero eius annua H—S. MM. uel mediocri solo reditus. Vtilitas quæ eruo, sed ocior satietas, per quę modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum uino dari iubet: firmiores celsioresq; infantes fore. Viridem etiã gallinis, aut si aruerit madefactum. Apes quoq; nunquã defore cytisi pabulo cõtingente, promittũt Democritus & Aristomachus.

Non

Nec aliud minoris impendij est. Seritur cum hordeo, aut uere semine ut porrũ, uel caule autumno ante brumã. Si semine, madidum. Et si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales feruntur scrobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur uerno æquinoctio cum florere desinit, uel pueri uel anus uilissima opera. Canus aspectu, breuiterq; si quis exprimere similitudinẽ uelit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduũ semper. Hieme uero quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterq; inter ordines alliũ & cepe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno casei prouentu, propter quod maxime miror rarũ esse in Italia. Non æstuum, non frigorũ, non grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Adijcit 10 Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atq; rubri, & Indici. Cap. XXV

NAscunt & in mari frutices arboresq;, minores in nostro. Rubrũ enim & totus orientis oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci uocãt phycos: quoniam alga herbarum magis uocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Folia lata colore uiridi gignit, quod quidam prason uocant, alij zostera. Alterũ genus eiusdem, capillaceo folio simile fœniculo, in saxis nascitur: superius in uadis haud procul littore: uerno utrunq;, & interit autumno. Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoq; inficiunt, laudatissimo à parte aquilonis, aut cum spongijs. Tertium est gramini simile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon uocatur, fo 20 lio lactucæ, rugosiore tantũ, iam hoc interius nascens. In alto uero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earũ adhærent conchæ. Quercu etiã tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis hæc deprehensa urinantibusq;. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonẽ. Vitis enim passim nascitur. Sed ficus sine folijs, rubro cortice. Fit & palma fruticũ generis. Extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in oriente mirum est, statim à Copto per solitudines nihil gigni præter spinam, quæ sitiens uocatur, & hanc raram admodum. In mari uero rubro syluas uiuere, laurum maxime & oliuã ferentem baccas: & cum pluat, fungos, qui sole tacti mutant in pumicem. Fruticũ ipsorum magnitudo ternorum est cubitorum, caniculis referta, uix ut prospicere è naui tutum sit, 30 remos plerunq; ipsos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexãdri milites, frondẽ marinarũ arborum tradidere in aqua uiridem fuisse, exemptã sole protinus in salem arescentem. Iuncos quoq; lapideos per quàm similes ueris per littora, & in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cum tractarentur, uitri modo fragiles, in igne aũt ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeũte. Eodem tractu insularum syluas operit æstus, quanquam altiores platanis populisq; altissimis. Folia ijs lauri, flos uiolæ & odore & colore. Baccæ ut oleis, & ipsæ odoris iucundi autũno nascentes, folijs nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur: & cum recessit æstus, ad radices. Alias quoq; arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari uisas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili. Iuba tradit circa Troglodytarũ insulas fruticem in alto uocari Isidos 40 plocamon, corallio similem sine folijs: præcisum mutato colore in nigrũ durescere. Cum cadat, frangi. Item aliũ qui uocetur charitoblepharon, efficacem in amatorijs. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire cum se capi, durariq; cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quod si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIIII

In quo fructiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

EXTERNAE arbores, indocilesq́ nasci alibi ꝙ ubi cœpere, & quæ in alienas non cõmeant terras, hactenus ferè sunt. Licetq́ iam de cõmunibus loqui, quarũ omniũ peculiaris parens uideri potest Italia. Noscentes tantum meminerint, naturas earũ à nobis interim dici, non culturas. Quanq́ & colendi maxima in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interisse quarundam memoriam: atq́ etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non cõmunicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse uitã putet cõmercio rerũ ac societate festæ pacis, omniaq́ etiam quæ occulta ante fuerant, in promiscuo usu facta? At hercule non reperiuntur qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priscorũ cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarũ Hesiodo præcepta agricolis pandere orso, subsecutisq́ non paucis hanc curam eius, unde nobis creuit labor. Quippe cum requirenda sint non solum postea inuenta, uerumetiam ea quæ inuenerant prisci, desidia rerum internitione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias quàm publicas mundi inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circaq́ alia mentes hominum detinentur, & auariciæ tantum artes coluntur. Antea inclusis gentiũ imperijs intra ipsas, ideoq́ & ingenijs, quadã sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona exercere: regesq́ innumeri honore artiũ colebantur, & in ostentatione has præferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia & opera uitæ. Posteris laxitas mũdi & rerum amplitudo damno fuit, postq́ senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducemq́ nil magis exornare quàm census: postq́ cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere uitæ pretia: omnesq́ à maximo bono liberales dictæ artes, in contrariũ cecidere, ac seruitute sola profici cœptũ: hanc alius alio modo, & in alijs adorare, eodem tamen habendi quò eat spes omniũ, tendente uoto. Passim uero etiam egregij aliena uitia, quàm bona sua colere malle. Ergo hercule uoluptas uiuere cœpit, uita ipsa desiit. Sed nos obliterata quoq́ scrutabimur. Nec deterrebit quarũdam rerũ humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquam uidemus Virgilium præcellentissimũ uatem, ea de causa hortorũ dotes fugisse: è tantisq́, quæ retulit, flores modo rerum decerpsisse, beatũ felicemq́ gratiæ XV omnino generibus uuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pirorũ, malo uerò tantum Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde aũt potius incipiemus ꝙ à uitibus? quarũ principatus in tantũ peculiaris Italiæ est, ut uel hoc uno omnia gentium uicisse, quanq́ odorifera, possit uideri bona: quanq́ ubicunq́ pubescentiũ odori nulla suauitas præfertur.

De uitium natura, & quibus modis ferant. Cap. I

VItes iure apud priscos magnitudine quoq́ inter arbores numerabãtur. Iouis simulacrum in urbe Populonia ex una conspicimus, tot æuis incorruptum. Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis uitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectũ Ephesiæ Dianæ scandit̃ uite una Cypria, ut ferũt, quoniã ibi ad præcipuã amplitudinem exeunt. Nec est ligno ulli æternior natura. Verũ ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ uites tonsura annua coercentur, & uis earũ omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succiq́ tantum gratia ex his pluribus modis ad cœli mores soliq́ ingenia. In Campano agro populis nubũt: maritasq́ complexæ, atq́ per ramos earum procacibus brachijs geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tan

tum sublimes,ut uindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescũt, diuidiq; aut potius auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularũ palmitibus,ac sequacibus loris quoq;,memoria dignũ inter prima Valerianus quoq; Cornelius existimauit. Vna uitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes umbrosis pergulis opacat,eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidem ubiq; exuperãt. Mitatumq; altitudinem earũ Ariciæ ferunt legatũ regis Pyrrhi Cyneã facete lusisse in austeriorẽ gustũ uini, merito matrẽ eius pendere in tã alta cruce. Rumbotinus uocatur & alio nomine populus arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbẽ patula replẽt: puroq; ,pducto dracone in palmã eius,inde in subrectos ramorũ digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus horrent, uineásq; faciũt, 10 & aliæ improbo reptatu pampinorũq; superfluitate peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias uel sola tantũ Italia recipit. Stat prouinciarũ aliquarum per se uitis sine ullo pedamẽto,artus suos in se colligens,& breuitate crassitudinẽ pascens. Vetant hoc aliubi uenti,ut in Africa & in Narbonensis prouinciæ partibus. Excrescere ultra suos pollices prohibitæ,semperq; pastinatis similes,herbarũ modo uagantur per arua,ac succum terræ passim uuis bibunt,quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non aliubi gratior callo, ut inde possit inuenisse nomen duracina. Nanq; genera magnitudine, colore, saporibus,acinis,innumera,etiamnũ multiplicantur uino. Hic purpureo lucent colore,illic fulgẽt roseo, nitẽtq; uiridi. Candicans enim nigerq; uulgares. Tument uero mammarum modo bumasti. 20 Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia,ut prægrandibus adhærent parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has uocant. Durant aliæ per hyemem,pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantũ continentur anima ollis fictilibus, & insuper dolijs inclusæ, stipatæ uinaceis circũsudantib. Alijs gratiã qui & uinis fumus affert fabrilis,ijsq; gloriam præcipuã in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eũ Rheticis prior mensa erat, & uuis Veronensiũ agro. Quin & à patiẽtia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto uuæ, ipsæq; uino suo inebriant. Aliæ decoctæ in musto dulcescũt,aliæ uero sobolem nouam in matre ipsa expectant translucide uitro: additq; acinis eandem,quam in dolijs amphorisúe duratricem illam firmitatẽ austeritas picis infusa pediculo. Iam inuẽta uitis per se in uino picem resipiens, Viennensem agrum 30 nobilitãs, Aruerno Secanoq; & Heluico generibus non pridẽ illustrata. Atq; hæc Virgilij uatis ætate incognita, à cuius obitu xc. agunẽ anni. Quid quod insertæ castris summam rerum imperiumq; cõtinent? Centurionũ in manu uitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas,atq; etiam in delictis pœnã ipsam honorat. Necnon uineæ oppugnationũ dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnũ obtinent locum,ut per sese uino ipso remedia sint.

De generibus uitium. Cap. II

Genera uitiũ numero cõprehẽdi posse unus existimauit Democritus,cũcta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderũt,qđ uerius apparebit ex uinis. Nec omnia dicenẽ,sed maxime insignia,quippe quę totidem penè sunt quot agri. Quamobrem celeberrimas uitiũ,aut quibus est aliqua proprietate miraculum, 40 ostendisse satis erit. Principatus datur amineis propter firmitatem,senioq; proficientem uini eius ubiq; uitã. Quinq; earũ genera, Ex ijs germana minor acino melius deflorescit, imbres tẽpestatesq; tolerat. Nõ item maior,sed in arbore q̃ in iugo minus obnoxia. Gemellarũ, quibus hoc nomen uuę semp geminæ dedere, asperrimus sapor,sed uires præcipuæ. Ex ijs minor austro lædiẽ, cæteris uentis alitur, ut in Vesuuio monte Surrentinisq; collibus. In reliquis Italiæ partibus nõ nisi arbori accõmodata. Quintũ genus lanatæ, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eam uestit. Prima ex amineis maturescit, ocyssimeq; putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubẽte materia, quapropter quidã rubellas appellauere uineas. Eæ minus fertiles uino, acinis & fece nimię. Cõtra pruinas fortissimæ

mæ,ſiccitate magis q̃ imbre,æſtu q̃ algore uexantur. Quamobrẽ in frigidis humidiſq́ principatũ obtinẽt. Fertilior quæ mioor acino,& folio ſciſſa minus. Apiaois apes dedere cognomen,præcipue eatum auidæ. Ex his duo geoera, Lanugine & ipſæ pubeſcunt. Diſtant,quod altera celerius matureſcit,quan q̃ & altera properante. Situs frigidos non reſpuunt,& tamẽ nullæ celerius imbre putreſcũt. Vina primo dulcia,auſteritatẽ annis accipiunt,& rubra fiunt. Nulla magi æuite gaudet. Et hactenus potiſſima nobilitas datur peculiaribus atq; uernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio Thaſóue. Græcula nõ inferior aminæis bonitate,prætenera acino:& uua tam parua,ut niſi pinguiſſimo ſolo colere non proſit. Eugeniã Taurominitani colles cum generoſitatis cognomine,miſere Albano tan
10 tum agro,quoniã translata ſtatim mutatur. Nanq; eſt aliquibus tantus locorũ amor, ut omnem in his gloriã ſuam relinquant,nec uſquã trãſeant totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicaq́,quã ſupra picatã appellauimus,euenit,domi nobilibus,nec agnoſcendis alibi. Fœcundæ tamen,bonitatis uice copiã præſtant, Eugeoia feruẽtibus locis, Rhetica tẽperatis, Allobrogica frigidis, gelu matureſcẽs, & colore nigra. ex his quas adhuc diximus, ſed etiam è nigris uina uetuſtate in album colorẽ tranſeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cœli aut ſoli opera nõ fallunt uetuſtatem,ſicuti fecenia, & cum ea florens Biturica,acino rarior,nunquã floris obnoxij, quoniã antecedũt, uẽtiſq́ & imbribus reſiſtũt: meliores tamẽ algentibus locis q̃ calidis,humidis q̃ ſitientibus. Vix ulla magis tam denſo uuarum partu impatiens uariaotis cœli,ſed cõtra tenorem nnum algoris æſtusúe con
20 ſtans. Quæ minor eſt ex eo genere,melior. In eligẽdo ſolo moroſa,pingui putreſcit,gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem delicate quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora uiſu,ſapore iucunda,niſi matura protinus rapiatur,etiã non putreſcens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorũ amplitudo atq; duritia. Inſignes iam colore inter purpureas nigraſq́ medio heluolæ ſæpius uarianti, & ob id uariaoæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior , utraq; alternis annis fertilis: ſed melior uino,cũ parcior. Et preciæ duo genera magnitudine acini diſcernuntur. Quibus materies plurima,uuaq́ ollis utiliſſima,folium apio ſimile. Baſilicam Dyrrachini celebrant, Hiſpaniæ cocolobin uocant. Rarior uua,æſtus auſtroſq́ tolerat,capiti inimica,copia larga. Hiſpaoi duo genera eius faciũt. Voum oblongo acino,alterum rotundo,nouiſſimas uinde
30 miant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed & auſteta tranſit in dulcem uetuſtate, & quæ dulcis fuit, in auſteritatem : tuncq́ Albano uino æmulantur. Tradunt ueſicæ uitijs utiliſſimũ ex his potũ. Albuelis ſummis arboribus fertilior eſt,uiſula imis. Quamobrem circa eaſdem ſatæ diuerſitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere,iuſtius ſobriam dicturi,inueterato præcipue cõmendabilem uino,ſed uiribus innoxiam. Siquidem temulentiam ſola non facit. Fertilitas cõmendat cæteras, principemq́ heluenacam. Duo eius genera. Maior,quam quidã longã,minor quam arcam appellant,non tam fœcundam,ſed gratiorem hauſtu. Diſcernitur folio circinato. Verum utraq; gracilis. Furcas ſubdere his neceſſarium,alioqui ubertatẽ ſuam non tolerant. Marinimo afflatu gaudent, roſcido odore. Nulla uitiũ minus Italiam amat,rara,parua,putreſcens in ea : uino quoq;
40 quod genuit,æſtatem nõ exuperans. Nec alia macro ſolo familiarior. Græcinus,qui alioqui Cornelium Celſum tranſcripſit,arbitratur non naturã eius repugnare Italiæ,ſed culturam,auide palmites euocantiũ. Ob id fertilitatem ſuam abſumi,ſi non præpinguis ſoli ubertas laſſeſcentem ſuſtineat. Carbũculari negatur, magna dote,ſi uerum eſt,aliqua in uite cœlo nõ eſſe ius. Aæſtum fert ſpionia, quam quidam ſpineam nocãt,autumniſq́ & imbribus pingueſcit. Quinimo nebulis una alit̃,ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optime defloreſcentes,& ollis aptiſſimam, Campani malunt ſirculam uocare alij ſtaculam, Tarracina numiſianam, nullas uires proprias habẽtem, ſed totam perinde ac ſolũ ualeat. Surrentinis tamẽ efficaciſſima teſtis Veſuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potiſſima, quam Pompeianam aliqui uocant, Latio demum feracẽm : ſicut hor

maxime in quemuis agrum conueniunt. In lora recte conducuntur. Quas suspendas duracinas, aminæas maiores, uel ad fabrum ferrarium pro passis hæ recte seruãtur. Nec sunt uetustiora de illa re Latinæ linguæ pręcepta: tam propè ab origine rerũ sumus. Aminæã proxime dictam, Varro scantianam uocat. In nostra ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuere: uerum eo minus omittenda, ut noscantur etiam præmia, quę in omni re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, LX. iugerum nõ amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; CCCC. nummûm uenũdatis. Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq; etiam fauore hominũ, quoniam ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera Rhemmio Palæmoni, aliâs grãmatica arte celebri, in hisce XX. annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autẽ usquequaq; nota uilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, nõ uirtute animi, sed uanitate primo, quæ nota mire in illo fuit, pastinatis de integro uineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad uix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC. nummûm emptori addicta pendente uindemia. Cucurritq; non nemo ad spectandas uuarum in ijs uineis strues, literis eius altioribus contra id pigra uicinitate sibi patrocinante: nouissime Anneo Seneca principe tum eruditionis, ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum, minime utiq; miratore inanium, tanto prædij eius amore capto, ut non puderet inuiso aliâs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato uineis illis intra decimum ferè curæ annum, digna opera quæ in Cæcubis Setinisq; agris proficeret: quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictã in hoc antiquitatẽ arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum littus Indicumue merces petitas, quàm sedulũ ruris larem. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, ut autor est Homerus. Neq; enim fabulosa, aut de origine uarie prodita consectamur, præterq; Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse uino, suauitate præcipua utriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum uicies tanto addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durat etiam uis in eadem terra generi, uigorq; indomitus. Quippe cum Mutianus ter consul ex his qui nupertime prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri cõperit præsens in eo tractu. Esse autẽ colore nigrum, odoratum, uetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idẽ Homerus celebrauit, etiã nũc honos durat. Nascit̃ Smyrnę regione, iuxta delubrum matris deûm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omniũ generum bonitas, L. Opimio cõsule, cum C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cœli temperies fulsit, quam cocturã uocant, solis opere, natali urbis DCXXXIIII. Durantq; adhuc uina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura uinis in uetustate est: nec potari per se queunt si nõ peruincat aqua, usq; in amaritudinẽ carie indomita: sed cæteris uinis cõmendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt, quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen usura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, annis CLX. singulas uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes uitã Pomponij Secũdi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. Tantũ pecuniarũ detinẽt uini apothecæ. Nec alia res maius incrementũ sentit ad uicesimũ annum, maiusúe ab eo dispendiũ, non proficiẽte pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis milia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idq; uinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

De natura uini. Cap. v

VIno natura est, hausto accēdendi calore uiscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit cōmemorare hoc in loco, quod Androcydes sapiētia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinē terræ: sicut cicuta homini uenenū est, sic cicutæ uinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profecto amicos in temulentia nō interemisset. Prorsus ut iure dici possit, neq; uiribus corporis utilius aliud, neq; aliud uoluptatibus perniciosius si modus absit.

Vina generosa. Cap. vi

GEnera autem uini alia alijs gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius altero germanitatem præcedere, siue testa, siue fortuito euentu? Quam obrem de principatu se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta LXXXII. annos uitæ pucino retulit acceptos, non alio usa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimēta, non temere cruditatibus noxijs ab ea saliua: nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíq; angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam usq; nauigabilē inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Faustiano. cura culturaq; id collegerat. Exolescit hoc quoq; copiæ potius quàm bonitati studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor miliaria à uico prope Cedias, qui uicus à Sinuessa VI. milibus abest. Nec ulli in uino maior autoritas: solo uinorum flamma accenditur. Tria eius genera, Austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt, Summis collibus Gauranum gigni, medijs Faustianum, imis falernum. Non omittēdum autem nulli eorum quæ celebrentur iucundū saporem uuæ esse. Ad tertiā palmam uarie uenere. Albana urbi uicina prædulcia ac rara in austero. Itē Surrentina in uineis tantū nascētia, conualescentibus maxime probata, propter tenuitatē salubritatemq;. Tiberius Cæsar dicebat cōsensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar qui successit illi, nobilem uappam. Certant massica æque ex monte Gaurano, Puteolos Baiasq; prospectantia. Nam falerno cōtermina Statana ad principatus uenere nō dubie: palamq; fecere, sua quibusq; terris tēpora esse, sicut rerū prouentus occasusq;. Iuncta his præponi solebāt Calena, & quę in uineis arbustisq; nascūtur fundana. Ex alia uicinia urbis Veliternina, Priuernatiaq;. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia cōtinendæ utile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex ijs Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudātur præcipue. Est in eadē Sicilia & Tauromitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunq; subditis. Ex reliquis autē à supero mari Prætutia, atq; Ancone nascentia, & quæ à palma una forte enata palmesia appellanť. In mediterraneo uero Cesenatia ac Mœcenatiana. In Veronensi item Rhetica, Falernis tantū posthabita à Vergilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero aūt Latiniensia, Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua. Inter Pyrenæum alpesq; Massilia gemino sapore, quādo & cōdiendis alijs pinguius gignit, quod uocāt succosum. Beterrarum intra Gallias cōsistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est, quoniā officinā eius rei fecere tingentes fumo, utinamq; nō & herbis, ac medicaminibus noxijs. Quippe etiā aloen mercantur, qua saporē coloremq; adulterāt. Verum & lōginquiora Italię ab Ausonio mari, nō carēt gloria, Tarētina, & Seruitiana, & Cōsentias

tiæ genita,& Tempfæ ac Babiæ,Lucanaq́ antecedentibus Thurinis. Omniũ uero corũ maxime illuftrata Meffalæ potu & falute Lagarina,nõ procul Gruméto nafcétia.Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritaté,fiue cura,fiue cafu, ad quartum à Neapoli lapidé Trebellicis,iuxta Capuã Caulinis,& in fuo agro Trebulanis, alioqui femper inter plebeia & Trifolinis gloriata.Nam Pompeianis fummũ x annorũ incrementũ eft, nihil fenecta conferente. Dolore etiã capitũ in fextã horam diei fequentis infefta deprehenduntur.Quibus exemplis,nifi fallor,manifeftũ eft, patriã terrãq́ referre non uuam: & fuperuacuam generũ cõfectationẽ in numerũ, cũ eadẽ uitis aliud alijs in locis pollcat. Hifpaniarũ Laletana copia nobilitãtur,elegantia uero Tarraconẽfia,atq́ Lauronẽfia:&
10 Balearica ex infulis,cõferũtur Italiæ primis. Nec ignoro multa prætermiffa plerofq́ exiftimaturos,quãdo fuũ cuiq́ placet,& quocunq́ eatur, fabula eadẽ reperiẽ: diui Augufti iudiciorũ ac palati peritiffimũ è libertis,cenfurã uini in epulas eius facientẽ, dixiffe hofpiti de indigena uino,nouũ quidẽ fibi guftũ effe eum, atq́ non ex nobilibus, fed Cæfarẽ nõ aliud poturũ.Nec negauerim & alia digna effe fama:fed de quibus confenfus æui iudicauerint hæc funt.

Vina tranfmarina. Cap. VII

MOdo nũc fimili tranfmarina dicemus.In fumma gloria poft Homerica illa,de quibus fupra diximus,fuere Thafium Chiumq́. Ex Chio quod aruifiũ uocant.His addidit Lesbium Erafiftrati maximi medici autoritas, circiter DC. annum urbis Romæ. Nunc gratia ante omnia eft Clazomenio,poftq́ parcius mari condiunt.Lesbiũ fponte
20 naturæ fuæ mare fapit. Nec Tmoliti per fe gratia ut uino: fed cuius dulci admixto, reliquorum duritia fuauitatẽ accipiat,fimul & ætatem, quoniam uetuftiora protinus uidentur.Ab his dignatio eft Sicyonio,Cyprio,Telmefico,Tripolitico Berytio,Tyrio,Sebennytico.In Aegypto hoc nafcitur tribus generibus uuarũ ibi nobile,thafia,æthalo,peuce. Poft hæc autoritas hippodamãtio, myftico,cãtharitæ, protropo gnidio,catacecaumenitæ,petritæ,myconio.Nam mefogitẽ capitis dolores facere compertũ eft.Nec Ephefium falubre effe,quoniam mari & defruto condiatur.Apamenum mulfo pręcipue conuenire dicitur,ficut prætutinum in Italia. Eft enim & hæc proprietas generum,ut dulcia utiq́ inter fe non congruant. Exoleuit & protagion,quod Italicis proximũ fecerant Afclepiadis fcholæ.Apollodorus medicus in uolumine quo fuafit Ptolemæo regi quæ uina biberet,
30 Italicis etiam tum ignotis,laudauit in Ponto nafpercniten, mox orœticum,œneaten,leucadium,ambracioten,& quod cunctis prætulit præparentium.Sed minoris famæ effe dixit,quoniam poft fex annos non placeret.

De uini falfi generibus feptem. Cap. VIII

HActenus bonitas uini nationibus debetur.Apud Græcos iure clariffimũ nomẽ accepit,quod appellauerunt bion,ad plurimos ualetudinũ ufus excogitatũ, ut docebimus in parte medicinæ. Fit aũt hoc modo, Vuæ paulũ ante maturitatẽ decerptæ, ficcãtur acri fole,ter die uerfatæ per triduũ:quarto exprimuntur,dein cadis fole inueterantur.Cui marinam aquam largiorẽ mifcent, à ferui furto origine orta, fic menfurã explentis, Idq́ tranflatũ in albũ muftũ leucochrũ appellatur. In alijs autẽ gentibus fimili modo factum
40 tethalaffomenon uocãt:Thalaffiten aũt uafis mufti deiectis in mare,quo genere præcox fit uetuftas.Necnõ apud nos quoq́ Coum uinũ ex Italico faciẽdi rationẽ Cato demonftrauit,fuper cætera in fole quadriennio maturandũ præcipiens.Rhodiũ Coo fimile eft. Phorineũ falfius Coo.Omnia tranfmarina feptẽ aut fex annis ad uetuftatẽ mediã peruenire exiftimantur.

De dulcium generibus XIIII. Cap. IX

VInum omne dulce minus odoratum,quo tenuius,eo odoratius. Colores uinis quatuor. Albus,fuluus,fanguineus,niger.Pfythiũ & melampfythiũ paffi genera funt, fuum faporẽ,non uini referentia,Cifibilites uero mulfi,in Galatia nafcens,& halyntiũ in Sicilia.Nam firæũ,quod alij hepfema,noftri fapã appellant,ingenij nõ naturę opus eft, mufto ufq́ ad tertiã partẽ menfuræ decocto. Quod ubi factũ ad dimidiã eft, defrutum

x 4 uocamus

uocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora uua terraq; constant. Passum à Cretico Ciliciũ probatur & Africũ & in Italia prouincijsq; finitimis. Fieri certum est ex uua, quam Græci sticam uocãt, nos apianam. Item scirpula, diutius in uite sole uuis adustis, aut feruente oleo. Quidã è quacunq; dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidiũ pondus supersit, tusasq; leniter uuas exprimunt. Deinde quantũ expressere, adijciũt uinaceis aquæ puteanæ, ut & secundariũ passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximũt: ac sine sarmentis madefactos uino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundariũ faciũt. Medium inter dulcia uinumq; est, quod Græci aigleuces uocant, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. Sic appellant musti in uina transitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, & cõsuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod uocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maxime Vocontij. Asseruatur eius gratia una diutius in uite, pediculo intorto. Ab alijs ipse palmes inciditur in medullam, ab alijs uua torretur in tegulis: omnia ex Heluennaca uite. His adijciunt aliqui, quod uocant diachyton uuis in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedibus à terra alte, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporisq;. Dulci è genere est & melitites. Distat à mulso quod fit è musto, cum quinque congijs austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur uuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, postea in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso canis ortu.

De deuterijs & secundarijs, uini genera tria. Cap. X

NOn possunt iure dici uina, quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua uinaceis. Sed tamen inter uina operaria numerãtur. Tria eorum genera: Decima parte aquæ addita quæ musti expressa sit, & ita nocte ac die madefactis uinaceis, rursusq; prælo subiectis. Alterũ, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit addita aquæ, expressoq; decocto ad tertias partes. Tertium est fecibus uini expressum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno usus.

Quæ nuper in Italia generosa uina esse cœperunt. Cap. XI

VErum inter hæc subit mentẽ, cũ sint genera nobilia, quæ proprie uini intelligi possint, LXXX ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse, lõge præterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hanc gratiã fuisse.

De uini obseruatione. Cap. XII

AVroritatem post sexcentesimũ urbis annũ cœpisse. Romulũ lacte nõ uino libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morẽ. Numæ regis posthumia lex est: Vino rogũ ne respergito. Quod sanxisse illũ propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata uite libari uina dijs, nefas statuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, aliâs aratores & pigri circa pericula arbusti. M. Varro autor est, Mezentiũ Hetruriæ regem auxiliũ Rutulis cõtra Latinos tulisse uini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

Qui uini usus antiquis, & de uinis antiquorum. Cap. XIII

NOn licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exẽpla, Egnatij Mecennij uxorẽ, quod uinũ bibisset è dolio, interfectã fuste à marito, eumq; cædis à Romulo absolutũ. Fabius Pictor in annalibus suis scripsit: Matronã quòd loculos, in quibus erãt claues uinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis osculũ dare, ut scirẽt an temetũ olerẽt. Hoc tũ nomen uino erat, unde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronũciauit mulierẽ uideri plus uini bibisse, q̃ ualetudinis causa uiro insciente, & dote multauit. Diuq; eius rei magna parsimonia fuit. L. Papyrius imperator aduersus Samnites dimicaturus uotum fecit, si uicisset, Ioui pocillum uini.

Deniq;

Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquã uini. Idem Cato cum in Hispaniam nauigaret, unde cum triumpho rediit, Non aliud inquit, uinũ bibi quàm remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam conuiuis alia quàm sibimetipsis ministrant, aut procedente mensa subijciunt. Lautissima apud priscos uina erant, myrrhæ odore cõdita, ut apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquam in ea & calamũ addi iubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credũt. Sed Fabius Dorsennus his uersibus decernit,

Mittebam uinum pulchrum, murinam.

Et in Acharistione.

Panem, & polentam, uinum murinam.

15 Scæuolam quoque & Lælium, & Atteium Capitonẽ in eadem sententia fuisse uideo, quoniam in Pseudolo sit.

Quod si opus est, ut dulce promat

Indidem, ecquid habet? rogas?

Murinam, passum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter uina modo murinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

De apothecis, & de uino Opimiano. Cap. XIIII

APothecas fuisse & diffundi solita uina, anno DCXXXIII. urbis apparet indubitato Opimiani uini argumẽto, iam intelligente suum bonũ Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tũc genita unũ habent cõsulis nomẽ. Sic quoque po-20 stea diu transmarina in autoritate fuerũt, & ad auos usque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu, Quinque Thasij uini inde depromã, Falerni bina. P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar censores anno urbis conditæ DCLXXV. edixerũt, ne quis uinũ Græcũ aminiumque octonis æris singula quadrantalia uenderet. Hæc enim uerba sunt. Tãta uero uino Græco gratia erat, ut singulæ potiões in cõuictu darent. Quibus uinis autoritas fuerit sua in mẽsa, M. Varro his uerbis tradit: L. Lucullus puer apud patrẽ nunquam lautũ conuiuiũ uidit, in quo plus semel Græcũ uinũ daretur. Ipse cum rediit ex Asia, milia cadûm congiariorum diuisit amplius centum. C. Sentius quem prætorem uidimus, Chium uinũ in domum suam illatum dicebat tum primũ, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortẽsius super decẽ millia cadũ hæredi reliquit. Hactenus Varro.

30 De liberalitate Cæsaris in uino. Cap. XV

QVid non & Cæsar dictator triumphi sui cœna uini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernũ dedit. Epulo uero in tertio cõsulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera uini apposita cõstat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem uenerunt, circiter septingentesimum urbis annum.

De uinis fictitijs. Cap. XVI

ITaque nõ miror, innumerabilia penè genera fictitij reperta multis ante seculis, quæ nũc dicemus, omnia ad medicinæ usum pertinentia. Omphaciũ quo modo fieret, propter unguenta diximus priori libro. Fit è labrusca hoc est, uite syluestri, quod uocatũ œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX dies mutantur. Præter 40 hoc radix labruscæ & acini coria perficiũt. Ii paulo postquàm defloruere, singulare remediũ habent ad refrigerandos in morbis corporũ ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, priusquam reliqui qui solstitiales dicuntur: uniuersi nunquã maturescunt. Et si prius quàm tota maturescat, uua incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidiũ gignit uuas appetendi. Fictitiorum primum fit ex ipso uino, quod uocant adynamon, hoc modo, Albi musti sextarij XX. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mẽsura. Alij marinæ sextarios X. tantundem pluuiæ in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus uini noxiam timent. Proximũ fit è milij semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantẽ in congios duos musti macerato, & post septimũ mensem transfuso.

Ex loto arbore,frutice,herba, dictū est uti quæcꝫ fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessarijs additis: primumcꝫ è palmis, quo Parthi & Indi utunt,& oriẽs totus,maturatū quas uocāt chydæas modio in aquæ congijs tribus macerato expressoꝙ. Sic fit & sycites è fico,quẽ alij palmiprimū, alij catorchitem uocant. Aut si dulce esse non libeat,pro aqua tantundẽ uinaceorū adijcitur. Ex Cypria fico & acetū fit præcellens,atcꝫ Alexandrino quocꝫ melius. Vinum fit & è siliqua Syriaca, & è piris malorumcꝫ omnibus generibus. Sed è punicis,quod rhoiten uocāt: & è cornis,mespilis,sorbis,moris siccis,nucleis pineis. Hi musto madidi exprimunt: superiora per se mitia. Myrtitem Cato quemadmodū fieri docuerit,mox paulo indicabimus. Græci uero & alio modo. Ramis teneris cū suis folijs in albo musto decoctis,tusis, librā in tribus musti congijs deferuere faciūt,donec duo supersint. Quod ita syluestris myrti baccis factū est,myrtidanum uocant. hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit uinū è radice, asparago,cunila,origano,apij semine,abrotano,mẽthastro,ruta,nepeta,serpillo,marubio. Manipulos binos tundunt in cadum musti & sapæ sextarium,& aquæ marinæ heminam. E napis fit, XI. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ folijs tusis, in linteolo in mustū colatis cum pondusculo ut sidat, XL pondere denariorum in sextarios uicenos musti,nec ante tres menses uase aperto. Item è nardo gallico,& aliud è syluestri. Aromatiten quocꝫ inuenio factitatum tantum non unguentorū cōpositione,primo ex myrrha,ut diximus,mox è nardo celtico, calamo, aspalatho,offis in mustum aut dulce uinum defectis. Aliud è calamo, iunco,costo,nardo Syriaco,amomo,casia,cinnamomo,croco,palma, asaro, similiter & offa. Apud alios nardi, & malobathri selibris in musti cōgios duos additis: qualia nūc quocꝫ fiūt pipere & melle addito,quæ alij cōdita,alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij helenion,alij medicam,alij symphyton,alij idæam,& horestion, alij nectareā uocāt, radice ponderis XL denariorū in sextarios sex musti addita,similiter in linteo. Ex cæteris herbis fit absinthites in XL sextarios musti absinthij Pontici libra decocta ad tertias partes,uel scopis absinthij in uinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, uncijs tribus in duos cōgios musti coniectis,aut tusis in uinum. Fiunt utracꝫ & alio modo,circa radices uitium sato. Sic & elleboriten fieri ex ueratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira uitium natura,saporẽ alienum in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorū in palustribus uindemiæ. Sic & elleborū seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod uinum phthorium uocant, quoniam abortus facit. Fit & ex herbis,quarum naturæ suo loco dicentur, E stœchade & radice gentianæ,& tragorigano,& dictamo,asaro,dauco,elelisphaco,panace,acoro,conyza,thymo,mādragora,iunco. Vocarunt & scyzinum,& itæomelin,& lectisphagitem, quorum iam obliterata ratio est. Et fruticum uero è genere,cedri utriuscꝫ,cupressi, laurus,iuniperi,terebinthi,calami,lentisci, baccas aut lignū recens musto decoquunt. Item chamelææ, & chamæpityos,& chamædryos lignū. Eodem modo & ex flore, in congiū musti decē denariorū pondere addito.

De hydromeli & oxymeli. Cap. XVII

Fit uinum & ex aqua ac melle tantū. Quinquennio ad hoc seruari cœlestē iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis ueteris adijciunt. Deinde XL diebus canis ortu in sole habēt. Alij diffusa ita decimo die obturāt. Hoc uocatur hydromeli, & uetustate saporē uini assequit, nusquam laudatius ꝙ in Phrygia. Quin & acetū melle tēperabatur: adeo nihil intentatū uitæ fuit. Oximeli hoc uocarunt, mellis X libris,aceti ueteris heminis quincꝫ,salis marini libra,aquę pluuię sextarijs qncꝫ, sufferuefactis decies,mox elutriatis atcꝫ ita inueteratis. Oīa ab Themisone summo autore dānata: & hercule coactus eorū usus uideri pōt, nisi si qs naturæ opus esse credit aromatitē, & ex unguẽtis uina cōposita,aut ut biberent genuisse eā frutices. Ista sunt cognitu iucūda,solertia humani animi oīa exquirēte. Nihil quidem ex his anno durare,præterꝙ quæ ueti

quæ uetustate ipsa fieri diximus,& plura ne tricenis quidem diebus,non erit dubium.

Prodigiosa genera uini. Cap. XVIII

SVnt & in uino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri quod fœcunditatē fœminis impor tet,uiris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partū uino, atq; etiam si uuam edant grauidæ,cum differentia in gustatu non sit. Trœzeniū uinum qui bibunt negātur generare. Thasios duo genera uini diuersa facere proditur: unum quo somnus cōcilietur, alterū uero quo fugetur. Apud eosdē uitis theriace uocatur, cuius & uinum & uua cōtra serpentiū ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua dijs prolibāt. E diuer so aspendios,damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiā uuam Aegyptus uocat apud se prædulcē,quæ soluit aluum. Est contra in Lycia quæ solutā firmat. Aegyptus & ecbolada habet,abortus facientē. Vina in apothecis canis ortu mutantur quędā, posteaq; restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his quæ durauerint tantū uetustatis adijcere sentitur,quantum habuerint.

Quibus uinis ad sacra uti fas non sit,& quib. generibus musta cōdiantur. Cap. XIX

ET quoniā religione uita cōstat, prolibare dijs nefastum habetur uina præter imputatæ uitis, fulmine tactæ, quāq; iuxta hominis mors laqueo prpenderit,aut uulnera tis pedibus calcata, & quod circūcisis uinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundo relapsu aliquo polluta. Item Græca, quoniā aquam habeāt. Vitis ipsa quoq; manditur decoctis caulibus summis,qui & cōdiuntur in aceto ac muria. Verum & de apparatu uini dixisse cōueniat,cum Græci priuatim ea præcepta cōdiderint,artēq; fecerint, sicut Euphronius,& Aristomachus,& Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatē, necnō aliquibus sui partibus calce. Græcia argilla, aut marmore,aut sale, aut mari, lenitatem excitat,Italię pars aliqua tabulana pice:ac resina condire musta uulgare est ei,prouin cijsq; finitimis. Nonnusq; prioris uini fece acetóue condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina, Decoquitur ut dulcescat portione uirium. Nec durare ultra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta,infusisq; his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio submittistrāt uasa ipsa cōdimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur uolumine.

De picis generibus,& resinis, & mustis condiendis,& de aceto, & fece. Cap. XX

ARborū succo manantiū picē resināq;,alię oriūtur in oriēte,aliæ in Europa ferūt. Quę interest Asia,utrinq; quasdā habet. In oriēte optimā tenuissimāq; terebinthi fun dunt:deinde lētisci,quā & masticē uocāt:postea cupressi, acerrimā sapore. Liquidā omnes,& tantū resinam:crassiorē uero,& ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica callosior, & terebinthina quoq; odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinē habet. Cypria antecedit oēs. Est aūt melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua si teratur alba fit,grauior odore,ob id nō utunt̄ ea unguētarij. In Asia quæ fit ē picea,admodū candida,spagas uocat̄. Resina oīs dissoluit̄ oleo. Quidā & creta figlinarū hoc fieri arbitrātur. Pudetq; cōfiteri, maximū iam honorē eius esse in euellendis uirorū corpori pilis. Ratio aūt cōdiendi musta,in primo feruore,qui nouem diebus cū plurimū peragitur, aspersu picis,ut odor uino contingat, & saporis quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrant̄ crudo flore resinæ,excitariq; lenitatē. E diuerso crapula cōpesci feritatē nimiā,frangiq; uires:aut ubi pigra lenitas torpeat, uires addi. Liguriæ maxime circūpadanisq; mustis utilitas discernitur hoc modo, Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur,lenibus parcius. Sunt qui & ex utroq; condiri uelint. Necnō alia ęque multiplici natura. Vitiumq; musto quibusdam in locis,iterū sponte feruere:qua calamitate deperit sapor,uappæq; accipit nomen,probrosum etiam hominum cum degenerauerit animus. Aceti eñ nequitię inest uirtus magnos ad usus,& sine queis uita mitior degi nō possit. Cætero uinorum medicaminis tanta cura est,ut cinere apud quosdā, ceu gypso alibi quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem ē uitis sarmentis, aut

quercu

quercu præferunt. Quin & marinã aquã eiusdẽ rei gratia ex alto peti iubẽt, seruariq́; ab æquinoctio uerno, aut certe nocte solstitio & aquilone flãte hauriri, uel si circa uindemiã hauriatur decoqui. Pix in Italia ad uasa uino cõdendo maxime probatur Brutia. Fit è picea resina: in Hispania aũt è piceastris, minime laudata. Est enim resina harum amara & arida, & graui odore. Differentiã rationẽq́; faciendi proximo uolumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia præter supradicta, acor, aut fumidum uirus, picis aũt adustio. Experimentũ uero si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maxime probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam. Diligentiores admiscent nigram masticẽ, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicẽ oleũq́;. Nam ceram accipientibus uasis cõpertum est uina acescere. Sed transferre in ea uasa in quibus acetũ fuerit utilius, q̃ in ea in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet uina cõcinnari (hoc enim utitur uerbo) cineris lixiuij, cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij uel salis sesquilibra. Interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionẽ, resinę uero in nouissimis. Super omnia addi maturescẽte iam uino iubet mustũ, quod ille tertiuum appellat, nos intelligimus nouissime expressum: & adijci mustis tingendi gratia coloris, ut pigmentũ aliquod uini, atq; ita pinguius fieri. Tot ueneficijs placere cogitur: & miramur noxiũ esse. In uitium indinantis experimentũ est, laminæ plumbeæ mutatus in eo colos. Proprium aũt inter liquores uino, mucescere, aut in acetum uerti: extãtq́; medicinæ uolumina. Et fex uini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdemq́; uires, hoc amplius quo pinguior sentitur.

De cellis uinarijs. Cap. XXI

MAgna & collecto iam uino differentia in cella. Circa alpes ligneis uasis condunt circulisq́; cingunt, atq; etiã hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando uisum, ruptis uasis stetere glaciatæ moles prodigij modo, q̃m uini natura nõ gelascit, aliàs ad frigus stupẽs tantum. Mitiores plagæ dolijs condunt, infodiuntq́; terrę tota, aut ad portionem situs. Item cœlum præbent: alibi uero impositis tectis arcent: traduntur q́; & hæc præcepta. Latus cellæ uinariæ, aut certe fenestras obuerti in aquilonem oportere, uel usq; in exortum æquinoctialẽ. Sterquilinium & arborũ radices procul abesse, omniaq́; odoris euitandi, facillimo in uina transitu: ficos uticq; & caprificos. Dolijs etiam interualla dari, ne inter sese uitia serpant, contagione uini semper ocyssima. Quin & figuras referre. Ventrosa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus à canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa, dein cinere sarmenti aspergi uel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsasq́; sæpius cellas. Imbecilla uina demissis in terram dolijs seruanda, ualida expositis. Nunq̃; implẽda, & quod superfit, passo aut defruto perungendũ, admixto croco, pice ueteri cũ sapa: sic opercula doliorum medicãda, addita mastice ac pice. Bruma aperiri uetant, nisi sereno die. Vetãt austro flante, lunáue plena. Flos uini cãdidus probatur, rubẽs triste signum est, si nõ is uini colos sit. Itẽ uasa incalescẽtia, operculáue sudãtia. Quod celeriter florere cœperit, odoreq́; trahere, non fore diutinum. Ipsa quoq; defruta ac sapas, cum sit cœlum sine luna, hoc est, in sideris eius coitu, neq; alio die coqui iubent. Præterea plumbeis uasis nõ æreis, nucibus inglãdibus additis: eas eñ fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub dio in cadis uerberari sole, luna, imbre, uẽtis, aptissimum uidetur.

De uitanda ebrietate. Cap. XXII

AC si quis diligentius reputet, in nulla parte operosior uita est, ceu nõ saluberrimum ad potus aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animãtia utuntur. At nos uinum bibere & iumenta cogimus, tantoq́; opere, tanto labore & impendio cõstat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, milibus scelerũ huic deditis tanta dulcedine, ut magna pars non aliud uitæ præmium intelligat. Quinimo ut plus capiamus, sacco frangimus uires: & alia iritamẽta excogitantur: ac bibendi causa etiam uenena conficiuntur, alijs cicutam præsumentibus, ut bibere mors cogat, alijs pumicis farinã, & quæ

referendo

referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui uidemus, exanimesq́ efferri. Iam uero alios lectum expectare non posse, imò uero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia uasa corripere, uelut ad ostentationem uirium, ac plene infundere ut statim euomant, rursusq́ hauriant, idq́ iterum tertiumq́: tanq́ ad perdenda uina geniti, & tanq́ effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & uolutatio in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hęc prædicatur sitis quæri. Iam uero quæ uasa, adulterijs cælata? tanq́ per se parū doceat libidines temulentia. Ita uina ex libidine hauriuntur, atq́ etiā præmio inuitatur ebrietas. Et si dijs placet, emitur alius, ut quantū biberit, tantū edat: & pretium uinolentiæ lege ac-
10 cipit. Alius quantum alea quæsierit, tantum bibit. Tunc auidi matronā oculi licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, rediturasq́ per iugulum uoces nō continent, q́ multis ita interemptis. Vulgoq́ ueritas iam attributa uino est. Interea ut optime cedat, solem orientem nō uident, ac minus diu uiuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorū ulcera, tremulæ manus, effundētes plena uasa, & (quæ sit pœna pręsens) furiales somni, & inquies nocturna. Præmiumq́ summū ebrietatis libido portentosa, ac iucundū nefas. Postera die ex ore halitus cadi, ac ferè rerū omniū obliuio, morsq́ memoriæ. Rapere se ita uitam prædicant, cum priorem diem quotidie perdāt, illi uero & uenientē. Tib. Claudio principe ante hos annos XL. institutū, ut ieiuni biberēt, potusq́ uini antecederet cibos, externis & hoc arti-
20 bus, ac medicorū placitis nouitate aliqua sese cōmendantium. Gloriam hac uirtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiā Nouellius Torquatus Mediolanēsis ad procōsulatū usq́ è prætura honoribus gestis, tribus cōgijs (unde & cognomē illi fuit) epotis uno impetu, spectāte miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam seuero atq́ etiā aliās sæuo, sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eademq́ cōmendatione credidere L. Pisonē urbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo duabusq́ noctibus perpotationē continuasset apud ipsum iam principē. Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberiū ferebatur. Torquati rara gloria (quando & hæc ars suis legibus cōstat) nō labasse sermone, nec leuatū uomitione, nō altera corporis parte. Dum biberet matutinas obisse uigilias, plurimū hausisse uno potu, plurimū
30 præterea alijs minoribus addidisse, optima fide non respirasse in hauriēdo, neq́ expuisse, nihilq́ ad elidendū in pauimentis sonum ex uino reliquisse, diligēti scito legū cōtra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronē M. filiū binos congios simul haurire solitū ipsi obijcit: Marcoq́ Agrippæ à temulento scyphū impactū. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirū hāc gloriā auferre Cicero uoluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum auidissime apprehēderat hanc palmā, ædito etiā uolumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit plane (ut equidē arbitror) quāta per temulentiā mala terrarum orbi intulisset. Exiguo tēpore ante præliū Actiacū id uolumē euomuit: quo facile intelligatur ebrius iam sanguine ciuiū, & tanto magis eum sitiēs. Nanq́ & hæc necessitas uitiū comitatur, ut bibēdi cōsuetudo augeat auiditatē. Scitūq́ est Scytharū legati, quāto
40 plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasq́, nominibus alijs, sed ratione eadē. Hispaniæ iā & uetustatē ferre ea genera docuerūt. Aegyptus quoq́ è fruge sibi potus similes excogitauit. Nullaq́ in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluēdo ut uina mitigant. At hercule illic tellus fruges parere uidebatur. Heu mira uitiorū solertia, inuentū est quēadmodū aqua quoq́ inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus uini, foris olei, arborū è genere ambo pręcipui, sed olei necessarius. Nec segniter uita in eo elaborauit. Quanto tamē in potu ingeniosior apparebit, ad bibendū generibus centūnonagintaquinq́, si species uero æstimētur, penè duplici numero excogitatis, tantoq́ paucioribus olei: De quo in sequenti uolumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XV.

Naturæ frugiferarum arborum. Cap. I

OLEAM Theophrastus è celeberrimis Græcorũ autoribus urbis Romæ anno circiter quadringẽtesimoquadragesimo, negauit nisi intra XL. M. passuũ à mari nasci: Fenestella uero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXXIII. quæ nũc peruenit trãs Alpes quoq;, & in Gallias, Hispaniasq; medias. Vrbis quidem anno quingẽtesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio COSS. olei libræ duodenę assibus ueniere. Et mox anno sexcentesimooctogesimo, M. Seius L. F. ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totũ annũ. Minus ea miretur, qui sciat post annos XXII. Cn. Pompei IIII. consulatu oleum prouincijs Italiam misisse. Hesiodus quoq; in primis cultum agrorum docendã arbitratus uitam, negauit oleæ satorẽ fructũ ex ea percepisse quenq;. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiã in plantarijs serũt, translatarumq; altero anno decerpũtur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleã, neq; in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites & radios, & pausias. Nec desiderare rastros aut falcem, ullamúe curam. Sine dubio & in ijs solũ maxime cœlumq; refert. Veruntamen & tondentur cum & uites, atq; etiam interradi gaudent. Consequens earũ uindemia est, arsq; uel maior, oleum q̃ musta tẽperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primum omniũ cruda, atq; nondum inchoatæ maturitatis, hoc sapore præstantissimo. Quin & ex ea prima unda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, sine (ut nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusq; gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiã bonitatemq;, incipiẽte bacca nigrescere. Nostri uocant drupas, Græci uero drypetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilq; aliud q̃ rores cœli biberit.

De oleo. Cap. II

VEtustas oleo tædiũ affert, non item uino, plurimumq; ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. quippe temulentiæ nascentibus uinis, uti necesse nõ est: quinimmo inuitat ad seruandũ blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecitq; ea necessitate promiscuũ & uulgo. Principatũ in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusq; parte quæ Licinianũ fundit oleum: unde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmã dedere, accõmodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquũ certamẽ inter Istriæ terrã & Bæticę par est. Vicina bonitas prouincijs, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totũ id natura concessit, oleũ ac uinũ non inuidit tantũ, satisq; gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte uitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. Cap. III

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: Sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus oleum est, idq; præcipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleũ ab Arcturi exortu XVI. calendas Octobris, postea nuclei increscunt & caro. Cum sitienti imbres copiosi accessere, uitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideoq; incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominũ falsus, existimantium maturitatis initium, quod est uitij proximum. Deinde quod oleum crescere oliuæ carne arbitramur, cum succus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grandescat. Ergo tum maxime rigãtur. Quod ubi cura multa siue imbribus accidit, oleũ absumitur,

nisi

nisi cõsecuta serenitate quæ corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus & iã in cellis multo igne quærit. Tertia est culpa in parsimonia, quoniã propter impendium decerpendi expectatur ut decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborũ, sequentisq́ anni dãno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, néue uerberato. Qui cautissime agũt, harũdine leui ictu, nec aduersos percutiũt ramos. Sic quoq; alternare fructus cogitur, decussis germinibus. Nec minus, si expectẽt ut cadat. Hærendo enim ultra suum tẽpus, absumũt uenientibus alimentũ, & detinent locum. Argumentum est, quod nisi ante fauonium collectæ, nouas uires resumunt, & difficilius cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, uitio operæ non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssime occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur uero etiam in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idq́ minimæ, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam uocant, non ante fauonij afflatum nigrescentes, hoc est, ad VI. idus Febru. Tunc arbitrantur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex ijs fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati uidetur. Feruntq́ frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cum sit illa bonitas non temporis, sed generis tarde putrescentium in amurcam. Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquam sudet premendi, cum omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaq; uulgo nõ amplius senas libras singulis modijs exprimi dicunt. Amurcæ mensurã nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in uita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cũ magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ uocantur, ab alijs maiorinæ, ab alijs phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguũ. Decapoli uero Syriæ perq; paruç, nec cappari maiores, carne tamen cõmendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferũtur in cibis, cum oleo uincantur. Et in ipsa Italia cæteris picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ priuatim cõdiuntur, & ut reliquæ, amurca sapaúe. Nec non aliquæ oleo suo sine accersita cõmendatione puræ innatant, colymbades: frangũtur eædem herbarumq́ uiridium sapore cõdiuntur. Fiunt & præcoces feruẽti aqua perfusæ, quamlibet immaturæ. Mirumq́, dulcem succũ oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in ijs, ut uuis in nigrum colorẽ transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbæ, præter iam dicta genera. Sunt & prædulces, per se tãtum siccatæ, uuisq; passis dulciores: admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ. Oleum ipsum sale uindicatur à pinguitudinis uitio. Cortice oleæ conciso odorem accipit medicati, aliàs ut uino palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differẽtia: tribus ut plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. Cap. IIII

OLeo natura tepefacere corpus, & cõtra algores munire. Eidemq́ feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriã uertêre Græci, uitiorũ omnium genitores, in gymnasijs publicando. Notũ est, magistratus honoris eius octogenis sestertijs strigmẽta olei uendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnũ præbuit, turmas equitum idibus Iulijs ex ea coronãdo: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoq; uictores olea coronant, Græci uero oleastro Olympiæ.

De cultura oliuarum. Cap. V

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem, Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet. Adijcitq́ singulari prudentia, quam earũ in finitimis locis optimã esse dicant. In frigido autẽ & macro Liciniam. Pingui enim aut feruẽti uitiari eius oleum, arboremq́ ipsam sterilitate consumi. Musco præterea rubro infestari. Spectare olieta in fauonium loco exposito solibus censet.

De ſeruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. Cap. VI

NEc alio ullo modo laudat cõdi oliuas, optime orchites & pauſias, quàm uel uirides
in muria, uel fractas in lentiſco. Oleum quàm acerbiſſima oliua optimum fieri. Cæ
tero quàmprimum è terra colligendã. Si inquinata ſit, lauandam. Siccari triduo ſatis eſſe.
Si gelent frigora, quarto die premendã. Hanc & ſale aſpergi. Oleum in tabulato minui,
deteriusq; fieri. Itẽ in amurca & fracibus. hæ ſunt carnes, & inde feces. Quare ſæpius die
decapulandum, præterea in conchas & plumbeas cortinas, ære uitiari. Feruẽtibus omnia
ea fieri clauſiſq; torcularibus, & ꝙ minime uentilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere.
Qua de cauſa è nucleis ipſarũ ignis aptiſſimus. Et è cortinis in labra fundẽdum, ut fraces
& amurca liquentur. Ob id crebrius uaſa mundanda, fiſcinas ſpongia tergẽdas, ut ꝗ ma- 10
xime pura ſynceritas conſtet. Poſtea inuentũ, ut lauarentur utiq; feruenti aqua: protinus
prælo ſubijcerẽtur ſolidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerẽtur.
iterum premi plus ꝙ centenos modios nõ probãt. Factus uocatur. Quod uero poſt mo
lam primum eſt, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi
iuſtum eſt.

De oleo fictitio. Cap. VII

NOn erat tum fictitium oleum: ideoq; arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius
genera plura. Primumq; perſequemur ea quæ ex arboribus fiũt, & inter illas ante
omnes ex oleaſtro. Tenue id, multoq; amarius ꝙ oleæ, tantum ad medicamentũ utile.
Simillimũ huic eſt ex chamelæa frutice ſaxoſo, nõ altiore palmo, folijs oleaſtri, bacciſq;.
Proximum fit & è cici, arbore in Aegypto copioſa: alij crotonẽ, alij trixin, alij ſeſamum 20
ſylueſtre appellant: ibiq; non pridem. Et in Hiſpania repente prouenit altitudine oleæ,
caule ferulaceo, folio uitium, ſemine uuarum gracilium, pallidarumq;. Noſtri eam ricinũ
uocant à ſimilitudine ſeminis. Coquitur id in aqua, innatanſq; oleũ tollitur. At in Aegy
pto ubi abundat, ſine igne & aqua ſale aſperſum exprimitur, cibis fœdum, lucernis utile.
Amygdalinum, quod aliqui metopium uocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam
contuſis, aſperſis aqua iterumq; tuſis exprimitur. Fit & è lauro, admixto druparum oleo.
Quidamq; è baccis exprimunt tantum: alij folijs modo, aliqui folio & cortice baccarum.
Necnon ſtyracem addunt, alioſq; odores. Optima laurus ad id latifolia, ſylueſtris, nigra
baccis. Simile eſt è myrto nigra, & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aſperſæ calida
aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum molliſſima decoquũt in oleo, & exprimunt. Alij 30
deiecta ea in oleum prius ſole maturant. Eadem ratio & in ſatiua myrto, ſed præfertur
ſylueſtris minore ſemine, quam quidam oxymyrſinen uocant, alij chamæmyrſinen, alij
acaron à ſimilitudine. Eſt enim breuis, fruticoſa. Fit & ex citro, cupreſſo, nucibus iuglan-
dibus, quod caryinon uocant: malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque gnidio
purgato ſemine & tuſo. Item lentiſco: nam & cyprinum è glande Aegyptia ut fieret
odorum cauſa, dictum eſt. Indi ex caſtaneis & ſeſama atque oryza facere dicuntur:
Ichthyophagi è piſcibus. Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri,
aqua & ſale maceratis. Et œnanthinum fit de ipſa œnanthe, ut dictum eſt in unguentis.
Gleucino muſtum incoquitur uapore lento: ab alijs ſine igne circundatis uinaceis diebus
XXII. bis ſingulis permixtũ: cõſumiturq; muſtũ oleo. Aliqui nõ ſamſucũ tantũ admiſcẽt, 40
ſed etiã pretioſiora odoramenta. Et in gymnaſijs quoq; cõditur odoribus, ſed uiliſſimis.
Fit & de aſpalatho, calamo, balſamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo gallico, panace,
ſamſuco, helenio, cinnami radice, omniũ ſuccis in oleo maceratis expreſſiſq;. Sic & rhodi
nũ è roſis, iuncinũ è iunco, quod eſt roſaceo ſimillimũ. Itẽ hyoſcyamo, lupinis & narciſſo.
Plurimum autẽ in Aegypto è rhaphani ſemine, aut gramine herba, quod chortinon uo
cant. Item ſeſama & urtica, quod cnecinũ appellant. E lilio & alibi fit ſub diuo, ſole, luna,
pruina maceratum. Suis herbis cõponunt inter Cappadociam & Galatiam, quod Sel-
giticũ uocant, neruis admodũ utile: ſicut in Italia è gummi. E pice fit quod picinũ appel-
lant, cum cõcoquitur uelleribus ſupra halitũ eius expanſis atq; ita expreſſis, probatũ ma-
xime

xime è Brutia. Eſt enim pinguiſſima & reſinoſiſſima. Color oleo fuluus. Sponte naſcitur in Syrię maritimis, quod elæomeli uocāt. Manat ex arboribus pingue, craſſius melle, reſina tenuius, ſapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoq; oleo uſus eſt ad quędā genera morborum. Exiſtimatur & ebori uindicādo à carie utile eſſe. Certe ſimulacrū Saturni Romæ intus oleo repletum eſt.

De amurca. Cap. VIII

SVper omnia autē celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosq; illa imbui, ne bibāt oleū. Amurca ſubigi areas terēdis meſſibus, ut formicæ rimæq; abſint. Quin & lutū parietū ac tectoria & pauimenta horreorū frumenti, ueſtiariū etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aſpergi: ſemina frugum perfundi: morbis quadrupedū, arborū quoq; illa medendū, efficaci ad ulcera interiora humani quoq; oris. Lora etiā ac coria omnia, & calceamina, axesq;, decocta ungi, atq; æramenta contra æruginē coloriſq; gratia elegātioris: & totā ſupellectilē ligneam, ac uaſa fictilia, in quis ficū aridā libeat aſſeruare: aut ſi folia baccasq; in uirgis myrti, aliudúe id genus ſimile. Poſtremo ligna macerata amurca, nullius fumi tedio ardere. Oleā ſi lābendo capra lingua cōtigerit, depaueritq; primo germinatu, ſterileſcere, autor eſt M. Varro. Et hactenus de olea atq; oleo.

Pomorum omnium genera & naturæ. Cap. IX

REliqui arborū fructus, uix ſpecie figuráue, nō modo ſaporibus ſuccisq; toties permixtis atq; inſitis, enumerari queunt.

Nucū pinearū genera quatuor. Cap. X

GRandiſſimus pineis nucibus, altiſſimeq; ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, ueſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocandi. Harum genus alterum Tarentinum, digitis fragili putamine, auiumq; furto in arbore. Tertium ſapiniū è picea ſatiua, nucleorū cute uerius quàm putamine, adeo molli, ut ſimul mandatur. Quartū pityida uocant è pinaſtris, ſingularis remedij aduerſus tuſſim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos uocāt. Pinea corona uictores apud Iſthmū coronantur.

De malo cotoneo. Cap. XI

HIs proxima amplitudine mala quæ uocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta inſula aduecta. Incuruatos trahunt ramos prohibētq; creſcere parentē. Plura eorū genera. Chryſomela, inciſuris diſtincta, colore ad aurū inclinato. Quæ cādidiora, noſtratia cognominata, odoris præſtātiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honor. Minora ex eodē genere ſtruthea, odoratius uibrant, ſerotino prouētu, præcoci uero muſtea. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere muluianum, quæ ſola ex his uel cruda manduntur. Omnia iam & uirorum ſalutatorijs cubilibus incluſa, ſimulacris noctium conſcijs impoſita. Sunt pręterea parua ſylueſtria, à ſtrutheis odoratiſſima, in ſepibus naſcētia. Mala appellamus, quanquam diuerſi generis, perſica, & granata, quæ in punicis arboribus nouē generum dicta ſunt. His acinus ſub cortice intus, illis lignum in corpore. Necnon & quædam è piris libralia appellata, amplitudinem ſibi ponderis nómine aſſerunt.

De Perſico, genera quatuor. Cap. XII

SEd Perſicorū palma duracinis. Nationū habent cognomen Gallica & Aſiatica. Poſt autumnū matureſcunt, æſtate præcocia intra XXX annos reperta, & primo denarijs ſingula uenundata. Supernatia è Sabinis ueniūt, popularia undiq;. Pomū innocuū expetitur ægris: Pretiumq; iam ſingulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia nō aliud fugacius. Longiſſima nanq; decerpto bidui mora eſt, cogitq; ſe uenundari.

De pruno, genera XI. Cap. XIII

INgens poſtea turba prunorū, uerſicolor, nigra, cādicans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodē colore ſeriora maioraq;, aſinina cognominata à uilitate. Sūt & nigra, ac laudatiora cerina atq; purpurea. Necnō ab externa gente Armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Peculiaris impudentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciem parentis ſuccumq; adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Et hæc autem & perſica, & cerina, ac ſylueſtria, ut uuæ autumno cadis condita, uſq; ad alia naſcentia æta-

tem sibi prorogant. Reliquorũ uelocitas cito mitescentium transuolat. Nuper in Baetica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est: nec aliud pomũ ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iampridẽ in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quoniã soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorũ myxæ, quæ & ipsæ nũc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem persica peregrina etiã Asiæ Græciæq́ esse, ex nomine ipso apparet, atq; ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria ubiq; nasci certũ est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præsertim cum cõdenda demonstraret quædam & syluestria. Nam persicæ arbores sero, & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. Falsum est, uenenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarũ causa à regibus translata in Aegyptum, & terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradũt, quę in totũ alia est, myxis rubentibus similis, nec extra orientẽ nasci uoluit. Eam quoq; eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatã, sed à Perseo Memphi satã. Et ob id Alexandrum illa coronari uictores ibi instituisse, in honorẽ ataui sui. Sẽper aũt folia habet & poma, subnascentibus aliis. Sed pruna quoq; oĩa post Catonẽ cœpisse manifestũ est.

De diuersis generibus malorum, genera XXIX. Cap. XIIII

MAlorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica aũt Græci uocãt patrię nomine. Aeque peregrina sunt zizipha, & tuberes, quæ & ipsa nõ pridem uenere in Italiã. Hæc ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quẽ cõsulem uidimus, primus utraq; attulit, diui Augusti nouissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similiora quàm malis, sed aggeribus præcipue decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera, Candidum, & à colore sericum dictũ. Penè peregrina sunt in uno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellanẽ. Lanugo ea obducit, strutheis quidem persicisq; plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregiũ aliquod in uita factũ? Nisi fallor apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilq; tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem à Matio, Gestioq; & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu ualuisse claritatis & familiæ putet, sunt & sceptiana ab inuentore libertino, insignia rotunditate. Cato adiicit quiriana, & quæ tradit in doliis condi scantiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ petisia nominantur. Patrias nobilitauere camerina & græcula. Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærẽtia & gemella, nunquam singula in fœtu, coloris serica, cognationis melapia. Mustea à celeritate mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primũ prouenisse, argumẽto sunt Græci, qui epirotica uocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati feminis, quæ spadonia appellant Belgę. Melofoliis folium unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrime in rugas marcescunt pannucea. Stolide tumẽt pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis uero quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atq; etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuicium, & uis tanta, ut aciem gladii præstringat. Dacis fermè uilissimis nomen, quanquam primis aduentu decerpiq; properantibus.

De piris, & insitorum uarietate. Cap. XV

EAdem causa in piris taxatur superbię cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cũctis autẽ Crustumina gratissima. Proxima iis falerna à potu, quoniã tanta uis succi abundat

undat. Lactea hæc uocant, in ijsq; alia colore nigro donât Syriæ. Reliquorũ nomina ali ter in alijs atq; alijs locis appellant. Sed cõfeßis urbis uocabulis autores suos nobilitauere decimiana, & ex eo tractũ, quod pseudodecimianũ uocant. Dolobelliana longißimi pedi culi. Pomponiana cognomine mãmosa, liceriana, seueriana: & quæ ex ijs nata sunt tyran niana, longitudine pediculi distãtia. Fauoniana rubra, paulo superbis maiora. Lateriana, Aniciana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maxime Tiberio principi placuere, colorant̃ magis sole, grandescũtq;, alioquin eadẽ essent quæ liceriana. Patriæ nomina habent, ferißima omniũ amerina, picentina, numantina, alexan drina, numidiana, græca, & in ijs tarẽtina: signina, quę alij à colore testacea appellãt, sicut 10 onychina, purpurea. Ab odore myrapia, laurea, nardina. A tẽpore hordearia, collo am pullacea, & coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitana, acidula succi. Incerta nominũ causa est barbaricis uenereisq;, quæ colorata dicũt: regijsq; quæ minimo pediculo seßilia, patri cijs, oconijs, uiridibus oblongisq;. Præterea dixit uolema Virgilius à Catone sumpta, qui & sementina, & mustea nominat. Pars hæc uitæ iampridem peruenit ad culmẽ, exper tis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutũ, malis platanum, cerasis ulmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certe pomũ no uum diu iam inuenitur. Neq; omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari nõ queunt facile: quotq; genera insita fuerunt, tot fulgura uno ictu pro nunciantur. Turbinatior piris figura. In ijs serotina ad hyemẽ usq; ad matrem pendent 20 gelu maturescentia, græca, ampulacea, laurea: sicut in malis amerina, scantiana. Condunt̃ uero pira ut uuæ, ac totidem modis: nec aliud in cadis præterq; pruna. Pomis proprie tas pirisq; uini: similiterq; in ægris medentes cauent: ac uino & aqua coquuntur, atq; pul mentarij uicem implent, quod non alia, præter cotonea & struthea.

De pomis seruandis. Cap. XVI

IN uniuersum uero de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco cõ tabulari, septẽtrionalibus fenestris sereno die patere, austros specularibus arcere, aqui lonis quoq; afflatu poma deturpãte rugis. Colligi mala post ęquinoctiũ autũnale, neq; ante XV. lunã, neq; ante primã horam. Caduca separari, stramẽtis, storeis, paleis'ue sub sterni. Rata cõponi, ut limites peruij spiritũ æqualẽ accipiãt. Amerina maxime durare, 30 melimela minime. De cotoneis, Punicis, piris, & sorbis, & ouis seruãdis. Ca. XVII

COtoneis interclusis spiramentũ omne adimẽdum, aut incoqui melle ea immergiùe oportere. Punica aqua marina feruente indurari, mox triduo sole siccata, ita ne no cturno rore contingantur, suspendi. Cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro & in do lijs harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu exclu so, ac surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore q̃ possint in arbore. Cæte ra mala folijs ficulnis, præterquam cadiuis, singula conuolui, cistisq; uitilibus condi, uel creta figlinarum illini. Pira in uasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarenti na serißime legi. Aniciana seruari & in passo. Sorba uero & in scrobibus gypsato opercu lo, duũm pedum terra superinducta, in loco aprico, inuersis uasis, et in dolijs ut uuas cum 40 ramis suspẽdi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: depotariq; statim po ma ac uites ad hũc usum præcipiunt, decrescente luna, post horam diei tertiam, cœlo sere no, ac siccis uentis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectã maturitatem, addito ut luna infra terram sit: uuas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptiori bus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso: sic & sor ba ac pira, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmi te in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis utrinq;. Alij etiam uina habentibus do lijs, dum ne contingant ea uuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & uinõ odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique uero in scrobe duũ pedum altitudinis harena substrato, & fictili operculo, dein terra, operto.

Cæteta quidam etiam figlina uuas illinunt, siccatasq́; sole suspendunt, in usu diluentes ce/ tam. Eandem pomis uino subigunt. Mala uero generosissima eadem ratiõe crustant gy/ pso uel cera: quæ nisi maturuerint, incremento calycẽ rumpunt. Semper aũt in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eosq́; in medullam sambuci abditos obruũt ut supra scriptũ est. Alij singulis malis pirisq́; singula uasa fictilia assignant, & opercula eo/ rum picata dolio iterum includunt. Necnõ aliqui in floccis capsisq́;, quas luto paleato il/ linunt. Alij hoc idẽ in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operi/ unt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor in puteos cisternasúe in fictilibus uasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Al pibus proxima, uuas sole siccatas iunci fascijs inuoluit, cadisq́; conditas, gypso includit. 10 Hoc idem Græci platani folijs, aut uitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atq; in ca do uinaceis interpositis. Quo genere Coa uua & Berytia seruantur, nullius suauitati post ferendæ. Quidam ut has faciant, in cinere lixiuio tingunt protinus q́; detraxere uitibus, mox in sole siccant: tum folijs (ut supra dictum est) inuolutas uinaceis stipant. Sunt qui malunt uuas in scobe ramentisúe abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi pro/ cul malis, protinusq́; in granarijs iubeant, quoniam optime sit operimento puluis pensi/ libus. Contra uespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. Cap. XVIII

Reliquo genere pomorũ ficus amplissima est: quędamq́; & piris magnitudine ęmu læ. De Aegyptię Cypriæq́; miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuę ma 20 gnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi uocãt, crassitudine cubitali ramosam, materia ualidã, lentam, sine lacte, cortice uiridi, folio tiliæ, sed molli. O/ nesicritus tradit in Hyrcania multũ nostris esse dulciores, fertilioresq́;, ut quæ modios CC LXX. singulæ ferãt. Ad nos ex alijs transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura ge nera. siquidẽ & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mammillanæ, similitudinem earũ habent: & callistruthiæ parũ sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Afri canis quas multi præferũt cunctis, magna quæstio est: cum id genus in Africam nuperri/ me transierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicãte rima, co gnomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de præcocibus. Sunt & autorũ no mina ijs, Liuiæ, Pompeię: siccandis hęc sole in annuos usus aptissima, cũ mariscis, & quas 30 harũdinũ folij macula uariat. Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo mi/ nimo, latissima. Primo aũt prouenit porphyritis, lõgissimo pediculo. Comitaẽ eam è mi/ nimis & uilissimis, popularis dicta. Contra nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt præterea eædẽ serotinæ & præcoces, biferæ, alba ac nigra, cũ messe uindemiaq́; ma turescẽtes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis quarundã trifero prouen/ tu. Tarenti tantũ prædulces nascuntur, quas uocant onas. Cato de ficis ita memorat, Fi/ cos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato, Afri/ canas, & herculaneas, saguntinas hybernas, tellanas, atras pediculo longo. Postea tot subiere nomina atq; genera, ut uel hoc solum æstimantibus appareat, mutatam esse ui/ tam. Sunt & hybernæ quibusdam prouincijs, sicuti Mœsiæ, sed artis, non naturæ. Par/ 40 uarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, deprehensasq́; in his hyeme grossos: quæ mitiore cœlo refossæ cum arbore atq; in lucẽ remissæ, nouos soles, aliosq́; quàm quibus uixere, auide tanquam iterũ natæ accipiunt: & cum uenientium flore matu rescunt, alieno præcoces anno, in tractu uel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum usus eo pomo. Namq́; pernì ciali odio Carthaginis flagrãs, nepotumq́; securitatis anxius, cum clamaret omni senatu Carthaginẽ delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. Ostendensq́; patribus, interrogo uos, inquit, quãdo hoc pomum demptũ putatis ex ar/ bore? Cum inter omnes recentẽ esse constaret, Atqui tertiũ, inquit, ante diem scitote de/ cerptum

terptum Carthagine, tam prope à muris habemus hostem: statimq; sumptum est Puni cum tertium bellum, quo Carthago deleta est, quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primũ in eo miremur? curam ingenij, an occasionem fortuitam? celeritatemq; cursus, an vehementiam uiri? Supra omnia quiddã est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam orbem, & de terrarum orbe per CXX. annos æmulam, unius pomi argumento euersam: quod nõ Trebia aut Trasymenus, nõ Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: nõ castra Punica ad tertiũ lapidem uallata, portæq; Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ nata, sacra fulguribus ibi cõditis. Magisq; ob

10 memoriã eius, quæ nutrix Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniã sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen (ita uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Adacto nauigio ilico arescit, rursusq; cura sacerdotũ seritur. Fuit & ante Saturni ædem urbis anno CCLX. sublata sacro à uestalibus facto, cum Syluani simulacrum subuerteret. Eadem fortuito satu uiuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est uirtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aeque fortuita eodẽ loco est uitis atq; olea, umbræ gratia sedulitate plebeia satæ. Ara inde sublata gladiatorio munere diui Iulij, quod nouissime pugnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

20 De caprifico, & caprificatione. Cap. XIX

CAprificus uocatur è syluestri genere ficus nunquam maturescens, sed quod ipsa nõ habet alijs tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus, atque è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatã uolant: morsuq; ficorum crebro, hoc est, auidiore pastu aperientes ora earum, atq; ita penetrantes, intus solem primo secum inducunt, cerealesq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorẽ, hoc est, infantiã pomi absumunt, quod fit & sponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationem uenti, ut flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertũ, ut illatæ quoq; aliunde, & inter se colligatæ inijcerẽtur fico: quod in macro solo & aquilonio non desideratur, quoniã sponte arescunt loci situ, rimisq; ea-

30 dem, quæ culicum opera, causa perficit: necnõ ubi multus puluis, quod euenit maxime frequenti uia apposita. Nanq; & pulueri ois siccandi, succumq; lactis absorbendi: quæ ratio puluere & caprificatiõe hoc quoq; præstat ne decidant, absumpto humore tenero, & cũ quadam fragilitate ponderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. Senescũt in arbore, anusq; distillant gummi modo lachrymam, siccanturq;. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso insula præstantissimas, amplissimasq;, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcæ in Asia, cadi aũt in Ruspina Africæ urbe, panisq; simul & obsonij uicem siccatæ implẽt: ut pote cum Cato cibaria ruris operarijs iusta ceu lege sanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico salitis uice casei uesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt,

40 ut diximus coctana & caricæ, quæq; conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, uenales prædicantis uoce cauneæ. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, cũ legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus.

De mespilis & eorum generibus tribus. Cap. XX

MAlorũ pirorũq; generi adnumerẽtur iure mespila atq; sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania. Tertiũ degenerat, tametsi anthedoni similius est, q̃d gallicũ uocant. Setaniæ maius pomũ cãdidiusq;, acini molliore ligno: cæteris minus pomũ, sed odore præstantius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia anteq̃ decidãt rubescũt, radices multæ atq; altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo. De sor-

De sorbis genera quattuor. Cap. xxi

SOrbis quadruplex differentia. Alijs enim eorum rotunditas mali, alijs turbinatio piri, alijs ouata species ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotūda præcellūt. Cæteris uini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum prouentu, minimumq́ue pomo, arbore dissimili, folijs penè platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nuce iuglandi. Cap. xxii

AB his locū amplitudine uindicauerūt, quę cessere autoritati, nuces iuglādes, quanq́ & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, multū pineis minores uniuersitate, eædemq́ portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis: Quæ causa eas nuptijs fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est uerisimilius, quàm quia cadēdo tripudium sonumúe faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earū Persicum atq́ Basilicon uocant. Et hęc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, ꝑpter odoris grauitatē conuenit dictū. Tinguntur cortice earum lanæ, & ruffatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id cōpertum, infectis tractatu manibus. Pinguescūt uetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragilíue, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanq́ sunt bifidæ putaminū carinæ, nucleorumq́ illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidū est, ut in auellanis, & ipso nucum genere, quas antea abellinas patrio nomine uocabant. In Asiam Græciamq́ è Ponto uenere, & ideo ponticæ nuces uocātur. Has quoq́ mollis protegit barba Sed putamini nucleisq́ solida rotūditas inest. Eæ & torrent. Vmbilicus illis intus in uentre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniā Gręcas nominat, quas quidam & in iuglandiū genere seruāt. Adijcit pręterea auellanas & galbas, pręnestinas, quas maxime laudat, & conditas ollis, in terra seruari uirides tradit. Nūc Thasiæ & Albenses celebrant. Et Tarentinarū duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt amplissimę, & minime rotundæ. Præterea mollusca putamē rumpētes. Sunt qui honoris nomē interpretentur, & Iouis glandē esse dicūt. Nuper consularē uirū audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profitentē. De pistaceis & ipsi retulimus. Et hæc aūt idem Vitellius in Italiam primus intulit eodē tempore: simulq́ in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. Cap. xxiii

NVces uocamus & castaneas, quanq́ accōmodatiores glandium generi: Armatum ijs echinato calyce uallum, quod inchoatum glandibus. Mirumq́, uilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calyce, cortexq́ lentus. Proxima uero corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius: Moluntur etiā, & præstant ieiunio fœminarū quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primum, Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam diuus Tiberius postea balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec operoso sunt cibo, planæ figura. Rotundior quæ balaninis uocatur, purgabilis maxime, & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana, Tarentina minus tractabilis. Laudatior Corelliana, & ex ea facta quo dicemus in insitis modo, meterana, quam rubēs cortex præfert triangulis, & popularibus nigris quæ coctiuæ uocantur. Patria laudatissimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosa corticis intra nucleos quoq́ ruminatione.

De siliquis,& carnosis pomis,& moris,& de acinis & baccis. Cap. XXIIII

HAud procul abesse uideant & prædulces siliquæ,nisi quod in ijs cortex ipse mandi/
tur.Digitorũ hominis lõgitudo illis,& interim falcata,pollicari latitudine.Glandes
inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi
sunt generis,ea baccis atq; carnibus distant. Alia acinis caro,alia moris,alia unedonibus,
& alia acinis inter cutem succumq;, alia myxis,alia baccis ut oliuis. Moris succus,in carne
uinosus:trini colores,candidus primo,mox rubens,maturis niger.In nouissimis florent,
inter prima maturescũt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimum in hac
arbore ingenia profecerũt,nec nominibus,nec insitis, nec alio modo quàm pomi magni/
10 tudine,differunt mora ostiensia,& tusculana Romæ. Nascuntur & in rubis,multũ diffe/
rente callo. Aliud corpus est terrestribus fragis,aliud cõgeneri eorum unedoni,quod so/
lum pomum simile fructui terrę gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit
paritérq; floret subnascẽs, & prior coquitur. Mas sit an fœmina sterilis, inter autores nõ
constat. Pomũ inhonorũ,ut cui nomen ex argumento sit unum tantũ edendi. Duobus
tamen hoc nominibus appellãt Græci, comaron & memecylon. Ex quo apparet totidẽ
esse genera & apud nos. Alio nomine arbutus uocatur. Iuba autor est, quinquagenũ cu/
bitorũ altitudine in Arabia esse eas. Acinorum quoq; magna est differentia. Primum in
ter uuas ipsas callo,teneritate,crassitudine,interiore ligno alijs paruo, & alijs etiam gemi/
no,qui minime feraces musti. Plurimum uero differunt ederæ sambuciq; acini: & figura
20 etiam punici,angulosi quippe soli. Nec cutis ulla singulis, præter cõmunem quæ est can/
dida. Totisq; succus & caro est,ijs præcipue,quibus paruulum inest ligni. Magna & bac
cis differẽtia. Aliæ nanq; sunt oliuis,lauris:& alio modo loto,cornis:alio myrtis,lentisco.
Aquifolio enim ac spinæ sine succo: medioq; etiamnũ genere inter baccas acinosq; cera/
sis. Pomum his primo candidum,& ferè omnibus baccis. Mox alijs uirescit,ut oliuis,lau
ris:rubet uero moris,cerasis,cornis. Deinde nigrescit,moris,cerasis,oliuis.

De cerasis,genera octo. Cap. XXV

CErasi ante uictoriã Mithridaticã L. Luculli non fuere in Italia. Ad urbis annũ DC
LXXX. is primum uexit è Ponto,annisq; CXX. trans Oceanum in Britanniã usq;
peruenere. Eadẽ,ut diximus,in Aegypto nulla cura potuere gigni. Cerasorũ aproniana
30 maxime rubẽt: nigerrima sunt,ut Actia. Cæciliana uero & rotũda. Iulianis gratus sapor,
sed penè tantum sub arbore sua,adeo teneris, ut gestatũ non tolerent. Principatus dura/
cinis,quæ Pliniana Campania appellat:in Belgica uero Lusitanis. In ripis etiam Rheni.
Tertius ijs colos è nigro ac rubenti uiridiq;,similis maturescentibus semper. Minus quin/
quennium est,quod prodiere quæ uocant laurea:non ingratæ amaritudinis,insitæ in lau
ro. Sunt & macedonica paruæ arboris, raroq; tria cubita excedentis, & minore etiamnũ
frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiã annuam refert. Septentrio/
ne frigidisq; gaudet. Siccatur etiam sole,conditurq; ut oliua cadis.

De corno & lentisco. Cap. XXVI

QVæ cura & cornis atq; lentisco adhibetur, ne quid non hominis uentri natũ esse ui/
40 deatur. Miscentur sapores,& alio alius placere cogitur. Miscentur uero & terræ cœ/
liq; tractus. In alio cibi genere India aduocatur,in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singu/
læq; terræ. Nec cessat in ueneficijs uita, dũmodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in her/
barum natura.

De generibus succorum,& de odore. Cap. XXVII

INterim quæ sunt communia & pomis omnibusq; succis saporum genera XIII. reperi
untur,dulcis,suauis,pinguis,amarus,austerus,acer,acutus,acerbus,acidus,salsus. Præ/
ter hæc, tria sunt genera mirabili maxime natura. Vnum, in quo plures pariter sentiun/
tur sapores,ut uinis. Namque in his & austerus,& acutus,& dulcis,& suauis,omnes alie/
ni. Alterum est genus,in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam & peculiaris, ut
in lacte. Siquidem inest ei quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset,
obtinente

obtinente leuitate,quæ ipsa succedit in saporis uicē. Nullus hic aquis, ne succus quidem, ut tamen eo ipso fiat aliquis,ac suum genus faciat.Sentiri quidē aquæ saporem ullum suc cumúe,uitium est.Magnum his omnibus in odore momentum,& magna cognatio,qui & ipse nullus est aquis:aut si sentitur,omnino uitiū est. Mirum,tria naturæ præcipua ele menta sine sapore esse,sine odore,sine succo:aquas,aera,ignes.

De succis fructuum,& arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum. Cap. XXVIII

Ergo succorū uinosus piro,moro, myrto:minime (quod miremur) uuis. At pinguis oliuæ,lauro,nuci iuglandi,amygdalis: dulcis uuis,ficis,palmis: aquosus prunis,ma gna differentia & in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis,uuis nigris. Idem al bis candidus.Lacteus in capite ficis,in corpore nō item : Spumeus malis,nullus persicis, cum præsertim duracina succo abundent: sed quis eius ullum dixerit colorem? Sua & in odore miracula.Malis acutus,persicis dilutus,dulcibus nullus.Nam & uinū tale sine odo re,tenue odoratius. Multoq; celerius talia ad nasum ueniunt q̃ pinguia. Quæ odorata, non eadem in gustu tenera,quia non sunt pariter odor & sapor. Quamobrē citreis odor acerrimus,sapor asperrimus quadam tenus & cotoneis:nullusq; odor ficis. Et hactenus sint species ac genera pomorum, naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus,semenq; complexis amarum : cum in pluribus semina placeant , in siliqua damnentur. Alia baccis,quarum intus lignum,& extra caro,ut oliuis,cerasis. Aliquorum intus baccæ,foris lignū,ut in his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura,ea dem & pomis. Aliorū intus corpus,& foris lignum,ut nucum. Alijs foris corpus,intus li gnum, ut persicis & prunis , uitiumq; cinctum fructu , cum fructus alibi muniatur uitio. Putamine clauduntur nuces,corio castaneæ. Detrahitur hoc ijs, at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes,cute uuæ,corio & mēbrana punica. Carne & succo mora con stant,cute & succo cerasi. Quædam statim à ligno recedūt,ut nuces & palmæ. Quædam adhærent,ut oliuæ,lauriq;. Quorundam generi utraq; est natura,ut persicis. Etenim du racinis adhæret corpus,è lignoq; auelli nequit,cū in cæteris facile separetur. Quibusdam nec intus, nec extra lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in usu & pomi uice,ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundā extra ge mina geminantur uitia,ut in castaneis,amygdalis,nucibusq; iuglandibus. Quorundam natura trigemina est,corpus,deinde lignū,rursusq; semen in ligno,ut persicis. Quædam inter se densa,ut uuæ,sorba: quæ ramos circundata ex omni parte uuarum modo degra uant. Alia rara,ut in persicis. Quædam aluo continentur,ut granata. Dependent alia pe diculis,ut pira. Alia racemis,ut uuæ,palmæ. Alia & pediculis & racemis,ut ederę,sambu ci. Alia ramo adhærent,ut in lauro. Quædā utroq; modo,ut oliuæ. Nam & breues pe diculi & longi. Quædam uasculis constant,ut punica & mespila , lotosq; in Aegypto & Euphrate. Iam uero diuersa gratia & cōmendatio. Carne palmæ placēt,crusta thebaicæ, succo uuæ & caryotæ: callo pira & mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei gra no. Quædā in Aegypto cute,ut caricæ. Detrahitur hæc ficis uirentibus, ut putamen : ea dem in siccis maxime placet. In papyris & ferulis,spinaq; alba,caulis ipse pomū est. Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparis : in siliquis uero quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate . Nam neq; corpus, nec lignum,nec cartilago dici potest,neq; aliud nomen inueniat.

De myrto,genera eius XI. Cap. XXIX

Succorum naturæ præcipuā admirationē in myrto habet , quando ex una omnium olei uiniq; bina genera fiunt. Item myrtidanum,ut diximus. Et alius usus baccæ fuit apud antiquos,anteq; piper reperiretur, illius obtinens uicem,quodā etiam generosi ob sonij nomine inde tracto, quod etiam nūc myrtatū uocatur. Eademq; origine aprorum sapor cōmendatur, plerunq; ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citerio re

re cœlo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primũ Circeis in Elpenoris tumulo uisa tra-
ditur: Græcumq́; ei nomen remanet, quo peregrinã esse apparet. Fuit ubi nũc Roma est,
iam tum cũ conderetur. Quippe ita traditur: myrtea uerbena Romanos Sabinosq́;, cum
propter raptas uirgines dimicare uoluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nũc
signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque
arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni & huic arbori
Venus præest. Haud scio an prima etiam omniũ in locis publicis Romæ sata sit, fatidico
quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanq; delubra habetur Quirini, hoc
est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longũ tempus, alte-
10 ra patricia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit flaccescẽte plebeia ex-
uberans ac læta, quandiu senatus quoq; floruit, illa uigens, plebeia retorrida ac squalida.
Quæ posteaq; eualuit flaccescente patricia Marsico bello, languida autoritas patrũ facta
est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara uetus fuit Veneri Myrteę,
quam nunc Murtiã uocãt. Cato tria genera myrti prodidit. Nigrã, candidã, cõiugulam
fortassis à cõiugijs ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuæ aut syluestris,
& in utraq; latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarij faciũt.
Tarẽtinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo, senis foliorũ uersibus.
Hæc nõ est in usu: ramosa utraq; alia. Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myr-
tus odoratissima est in Aegypto. Cato docuit uinũ fieri è nigra, siccata usq; in ariditatem
20 in umbra, atq; ita mulso indita. Si non siccentur baccæ, oleum gigni. Postea compertum,
& ex alba uinum fieri album, duobus sextarijs myrti tusæ in uini tribus heminis macera-
tæ expressæq;. Folia & per se siccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore huma
no, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimo oleo quoq; (mirum
dictu) inest quidam uini sapor, simulq; pinguis liquor, præcipua ui ad corrigenda uina,
saccis ante perfusis. Retinet quippe fecem, nec præter purum liquorem transire patitur,
datq; se comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoq; eius gestatæ manu
uiatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & uirgei anuli expertes ferri inguinum tu-
mori medentur. Bellicis quoq; se rebus inseruit, triumphansq́; de Sabinis Posthumius
Tubertus in cõsulatu (qui primus omniũ ouans ingressus urbem est, quoniã rem leuiter
30 sine cruore gesserat) myrto Veneris uictricis coronatus incessit, optabilẽq; arborẽ etiam
hostibus fecit. Hæc postea ouantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis &
Spartaco laurea coronatus incessit. Massurius autor est, curru quoq; triumphantes myr-
tea corona usos. L. Piso tradit, Papyriũ Massonẽ, qui primus in mõte albano triumpha-
uit de Corsis, myrto coronatũ ludos Circẽses spectare solitũ. Auus maternus Africani se
quentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea & myrtea, qui & hoc
uouerat.

De lauro genera tredecim. Cap. XXX

Laurus triumphis proprie dicatur, uel gratissima domibus ianitrix Cæsarum põtifi-
cumq́;: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit
Cato: Delphicã & Cypriã. Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quo-
40 niam mustaceis subijceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoq; & albicãte. Delphicam
æquali colore, uiridiorẽ, maximis baccis, atq; è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis
coronari, & triũphantes Romæ. Cypriã esse folio breui, nigro, per margines imbricato,
crispam. Postea accessere genera: tinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligũt, nõnulli
sui generis arborem. differt colore, est enim cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit
Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoq; nõ asperis. Aliq
negant eandẽ esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus folijs latioribusq;. Iidem in
alio genere baccaliam appellãt hanc quæ uulgatissima est, baccarumq; fertilissima. Steri-
lem uero earum (quod maxime miror) triumphalem, eaq; dicunt triumphãtes uti: nisi id
à diuo Augusto cœperit, ut docebimus, ex ea lauru quæ ei missa è cœlo minima est altitu

dine,folio criſpo ac breui,inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excreſcente in me-
dio folio paruulo,ueluti lacinia folij. Et ſine ea ſpadonia,mira opacitatis patientia. Itaque
quanta libeat ſub umbra ſolum implet. Eſt & chamędaphne ſylueſtris frutex,eſt & Ale
xandrina,quam aliqui Idæam,alij hippoglottion,alij daphnitin, alij carpophyllon, alij
hypelaten uocãt. Ramos ſpargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio
acutiore quàm myrti,molliore & candidiore,maiore ſemine inter folia rubro. Plurima in
Ida,& circa Heracleam Ponti,nec niſi mõtoſis. Id quoq; quod Daphnoides uocatur ge-
nus,in nominum ambitu eſt. Alij enim Pelaſgum,alij eupetalon,alij ſtephanon Alexan
dri uocant. Et hic frutex eſt ramoſus,craſſiore ac molliore ꝙ laurus folio,cuius guſtatu ac
cẽditur os atq; guttur,baccis è nigro ruffis. Notatũ antiquis,nullum genus lauri in Cor-
ſica fuiſſe,quod nunc ſatum & ibi prouenit. Ipſa pacifera, ut quam prætendi etiam inter
armatos hoſtes quietis ſit indiciũ Romanis præcipue lætitiæ uictoriarũq; nuncia additur
literis,& militũ lanceis,piliſq;. Faſces imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis opti-
mi maximi deponitur,quoties lætitiam noua uictoria attulit. Idq; non quia perpetuo ui-
ret,nec quia pacifera eſt,præferenda ei utroq; olea, ſed quia ſpectatiſſima in monte Par-
naſo. Ideoq; etiam grata Apollini,aſſuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, te-
ſte L. Bruto: Fortaſſis etiam in argumentũ,quoniam ibi libertatẽ publicam is meruiſſet,
lauriferam tellurem illam oſculatus ex reſponſo: Et quia manu ſatarum receptarumq; in
domos,fulmine ſola nõ icitur. Ob has cauſas equidem crediderim,honorem ei habitum
in triumphis potius,ꝙ quia ſuffimentum ſit cædis hoſtium & purgatio, ut tradit Maſſu
rius. Adeoq; in profanis uſibus pollui laurũ & oleam fas non eſt,ut ne propiciandis qui-
dem numinibus accendi ex his altaria aræúe debeant. Laurus quidem manifeſto abdi-
cat ignes crepitu, & quadam deteſtatione, interaneorum etiam uitia & neruorum ligno
torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea ſolitum ferunt contra fulmi-
num metus. Sũt & circa diuum Auguſtum euenta eius digna memoratu. Nanq; Liuiæ
Druſillæ, quæ poſtea Auguſta matrimonij nomen accepit, cum pacta eſſet illa Cæſari,
gallinam conſpicui candoris ſedenti aquila ex alto abiecit in gremiũ illęſam. Intrepideq;
miranti acceſſit miraculum, quoniam teneret roſtro laureum ramum onuſtum ſuis bac-
cis. Cõſeruari alitẽ & ſobolem iuſſere aruſpices,ramũq; eum ſeri,ac rite cuſtodiri. Quod
factũ eſt in uilla Cæſarũ, fluuio Tiberi impoſita iuxta nonum lapidẽ Flaminia uia, quæ
ob id uocatur ad gallinas: mireq; ſylua prouenit. Ex ea triumphans poſtea Cæſar,laurũ
in manu tenuit, coronamq; capite geſſit, ac deinde imperatores Cæſares cuncti. Tradi-
tusq; mos eſt ramos quos tenuerunt ſerendi. Et durant ſyluæ nominibus ſuis diſcretæ,
fortaſſis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum latina ligua nomen imponitur ui-
ris. Vnius folia diſtinguuntur appellatione. Lauream enim uocamus. Durat & in urbe
impoſitum loco,quando loretum in Auentino uocatur,ubi ſylua lauri fuit. Eadem purifi
cationibus adhibetur: teſtatũq; ſit obiter & ramo eam ſeri, quoniam dubitauere Demo-
critus & Theophraſtus. Nunc dicemus ſylueſtrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HIST. LIB. XVI.

Sylueſtrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

POMIFERAE Arbores, quæq; mitioribus ſuccis uoluptatem
primæ cibis attulerunt, & neceſſario alimẽto delicias immiſcere
docuerunt,ſiue illæ ultro,ſiue ab homine didicere blandos ſapo
res adoptione & cõnubio, idq; munus etiam feris uolucribusq;
dedimus,intra prædictas cõſtant. Proximũ erat narrare glandi
feras quoq;,quæ primo uictum mortaliũ aluerunt nutrices ino-
pis ac feræ ſortis,ni præuerti cogeret admiratio uſu cõperta,quæ
nam qualiſq; eſſet uita, ſine arbore ulla, ſine frutice uiuentium.

Gentes

Gentes sine arbore, & miracula in septentrionalis regionis arboribus. Cap. I

DIximus & in oriente quidem, iuxta oceanum cōplures ea in necessitate gentes. Sunt uero & in septentrione uisę nobis Cauchorum, qui maiores minoresq́ appellātur. Vasto ibi meatu, bis dietum noctiūq́ singularū interuallis, effusus in immensum agitur oceanus, aeternam operiens rerum naturae cōtrouersiam: dubiumq́ terrae sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi aestus, casis ita impositis: nauigantibus similes cum integant aquae circum data, naufragis uero cum recesserint: fugientesq́ cum mari pisces circa tuguria uenantur. Non pecudem his habere, nō lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidē dimicare cōtingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectūt ad praetexēda piscibus retia: captumq́ manibus lutum uentis magis quàm sole siccantes, terra cibos, & rigētia septentrione uiscera sua urunt. Potus ijs nō nisi ex imbre seruato scrobibus in uestibulo domus. Et hae gentes si uincātur hodie à Po. Ro. seruire se dicunt. Ita est profecto, multis fortuna parcit in poenam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniā replent, adduntq́ frigori umbras: altissimae tamen haud procul supra dictis Cauchis, circa duos praecipue lacus, littora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: suffossaeq́ fluctibus, aut propulsae flatibus, uastas complexu radicum insulas secum auferunt. Atq́ ita libratae stantes nauigant ingentium ramorum armamētis, saepe territis classibus nostris, cum uelut industria fluctibus agerētur in proras stantium noctu, inopesq́ remedij illae, praelium nauale aduersus arbores inirent.

De Hercyniae syluae magnitudine. Cap. II

IN eadē septētrionali plaga Hercyniae syluae roborū uastitas intacta aeuis & cōgenita mūdo, prope immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittanē fide caritura, cōstat attolli colles occursantiū inter se radicū repcussu: aut ubi secuta tellus nō sit, arcus ad ramos usq́, et ipsos inter se rixātes, curuari portarū patētiū modo, ut turmas equitū trāsmittāt.

De glandiferis. Cap. III

GLandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. Cap. IIII

HInc ciuicae coronae, militum uirtutis insigne clarissimū: iam pridem uero & clementiae imperatorum, postquam ciuilium bellorum profano meritum coepit uideri ciuem nō occidere. Cedunt his murales uallaresq́, & aureae, quanquam pretio antecedentes. Cedūt & rostratae, quāuis in duobus maxime ad hoc aeui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itēq́ M. Agrippa tribuente Cęsare è Siculis, quę & ipsa piratica fuere. Antea rostra nauiū tribunali praefixa fori decus erant, ueluti populo Ro. ipsi corona imposita. Postquam uero tribunitijs seditionibus calcari ac pollui coepere, postq́ uires ex publico in priuatū magis singulisq́ ciuiū quaeri, & sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subire in capita ciuiū rostra. Dedit hanc Augustus coronā Agrippae, sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidē nulla nisi deo dabatur: ob id Homerus coelo tantū eas & praelio uniuerso tribuit, uiritim uero ne in certamine quidem ulli. Feruntq́ primū omniū Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Postea deorum honori sacrificātes sumpsere, uictimis simul coronatis. Nouissime & in sacris certaminibus usurpatae, in quibus hodieq́ non uictori datur, sed patriam ab eo coronari pronunciat. Inde natum, ut etiā triumphaturis conferrentur in templis dicandae, mox ut & ludis darentur. Longum est, nec instituti operis, disserere quisnam Romanorum primus acceperit. Neq́ enim alias nouerāt quàm bellicas. Quod certum est, uni gentiū huic plura sunt genera quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quod Fidenā primus irrupisset: auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem, tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, imperatore Cornelio Cosso cos. Samnitiū bello. Ciuica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo

Ioui sacra. Variatumq́ & cum quercu est,ac data ubiq; quæ fuerat, custodito tantum ho
nore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ,quasq; conferre libeat cum illa Græ/
corum summa,quæ sub ipso Ioue datur,cuiq; muros patria gaudens rumpit. Ciuem ser/
uare,hostem occidere. Vtq; eum locum in quo sit actũ, hostis obtineat eo die. Vtq; ser/
uatus fateatur: aliâs testes nil prosunt. Vt ciuis fuerit. Auxilia quamuis rege seruato, de/
cus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conseruato, quoniam conditores in
quocunq; ciue summum esse uoluerũt. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper
assurgi,etiã ab senatu,in more est. Sedendi ius in proximo senatui. Vacatio munerum o/
mnium ipsi,patriq; & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retu
limus suo loco: sex Capitolinus. Is quidẽ & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere 10
noluit apud Trebiã. O mores æternos,qui tanta opera honore solo donauerint: & cum
reliquas coronas auro cõmendarẽt, salutẽ ciuis in pretio esse noluerint: clara professione,
seruari quidẽ hominẽ nefas esse lucri causa. De glande, genera XIII Cap. V

GLandes opes esse nunc quoq; multarũ gentiũ,etiã pace gaudentiũ,cõstat. Nec non
& inopia frugũ arefactis molitur farina, spissaturq; in panis usum. Quin & hodieq;
per Hispanias,secundis mẽsis glãs infertur. Dulcior eadẽ in cinere tosta. Cautũ est præ/
terea lege XII tabularũ,ut glandẽ in alienũ fundum procidentẽ liceret colligere. Genera
earũ multa. Distãt fructu,situ,sexu,sapore. Nanq; alia fageæ glandi figura, alia quernæ,
& alia ilignæ: atq; inter se quoq; generũ singulorũ differẽtiæ. Præterea sunt aliquæ sylue
stres,aliæ placidiores,quæ culta obtinẽt. Iam etiã in mõtosis planisq; distãt. Sicut & sexu 20
mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omniũ fagi,ut qua obsessos,etiã homines du
rasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexãder. Genera distinguere nõ dat̃ noĩbus,
quę sunt alia alibi. Quippe cũ robur quercũq; uulgò nasci uideamus,sed esculũ nõ ubiq;.
Quartã uero generis eiusdẽ,quæ cerrus uocatur, ne Italiæ quidẽ maiore ex parte notam
esse. Distinguemus ergo proprietate naturaq;: & ubi res coget, etiã græcis nominibus.

De fagina glande,& reliquis glandibus,& carbone,& pastu porcorũ. Cap. VI

FAgi glans nucleis similis,triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimũ popu/
lo simile,celerrime flauescẽs: & media parte plerunq; gignẽs superne paruulam bac/
cam uiridem,cacumine aculeatã. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius
unà prouẽtus. Glires quoq; saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omniũ ferè 30
alternat,sed maxime fagi. Glandẽ quæ proprie intelligit̃,ferunt robur, quercus, esculus,
cerrus,ilex,suber. Continent̃ hispido calyce,per genera plus minus cutẽ cõplectente. Fo
lia præter ilicem grauia,carnosa, procera, sinuosa lateribus,nec dum cadunt flauescentia,
ut fagi,pro differentia generum breuiora, uel longiora. Ilicis duo genera. Ex ijs in Italia
folio non multum ab oleis distant,milaces à quibusdã græcis dictæ,in prouincijs aquifo
liæ. Ilicis glans utriusq; breuior & gracilior,quam Homerus acylon appellat,eoq; nomi
ne à glande distinguit. Masculas ilices negant ferre. Glans optima in quercu atq; gran/
dissima,mox esculo: nam roboris parua. Cerro tristis,horrida, echinato calyce ceu casta
neæ. Sed in querna alia dulcior,molliorq; fœminæ,maris spissior. Maxime aũt probant̃
latifoliæ ex argumẽto dictæ. Distant autem inter se magnitudine & cutis tenuitate. Item 40
quod alijs subest tunica rubigine scabra, alijs protinus candidũ corpus. Probatur & ea,
cuius in balano utrinq; ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice,
quàm cui in corpore,utrunq; non nisi mari. Præterea alijs ouata, alijs rotunda, alijs acu/
tior figura. Sicut & colos nigrior,candidiorùe,qui præfertur. Amaritudo in extremitati/
bus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasq; differentiam habet. In ipsis
uero arboribus quæ maximam fert,hemeris uocatur, breuior, & in orbẽ comosa,alasq;
ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa &
ipsa, procerior tamen & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops, incultis amica.
Ab hac proxime latifoliæ proceritas, sed minus utilis ædificijs: atque carbone dota/

ta,uitijs

ta, uitijs obnoxia est. Quamobrem solida utuntur carboni, ærariorum tantum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus emoriens sæpius recoquitur: cætero plurimis scintillis. Idem è nouellis melior. Aceruí confertis taleis recentibus luto caminantur: accensa strue contis pungitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungosusque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiã cũ uiuit. Quin & fulmine sæpissime icitur, quamuis altitudine non excellat: Ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans, & cum tulit amara, quam præter sues nullum attingat animal: ac ne eæ quidẽ, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit, carnem coquibilem ac leuem & utilem stomacho: iligna suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna diffusam & grauissimã, & ipsa glandium æque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alternisque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & corijs perficiendis aptissimam. Similem huic latifolia, sed leuiorem, multoque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis utilior.

De galla, & quammulta præter glandem eædem ferant arbores. Cap. VII

NAscitur autẽ galla sole de geminis exeunte, erumpẽs noctu semper uniuersa. Crescit uno die candidior. Et si æstu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incremẽtum peruenit: hoc est, ut nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius uiret, crescitque ut interdum mali cõpleat magnitudinẽ. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signum eius, quod cauernæ translucent. Robur præter fructũ plurima & alia gignit. Nanque fert & gallæ utrunque genus, & quædã ueluti mora, ni distarent arida duritia, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus non absimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam & sine oleo flagrãt, sicuti galla nigra. Fert & aliã inutilẽ pilulam cum capillo, uerno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas corpore nõ pediculo adhærẽtes, candicãtes umbilicis. Cætera nigra uarietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquãdo & pumices gignit, necnõ & è folijs conuolutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes & translucidos, quamdiu molles sint, in quibus & culices nascuntur: indurescunt in modum gallæ.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere. Cap. VIII

FErunt robora & cachryn: ita uocatur pilula in medicina urendi uim habẽs. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur uere pilula tota. Cadit cum folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res præter glandẽ pariũt robora. Sed & boletos suillosque, gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur. Quercus probatissimos, robur aũt & cypressus, & pinus, noxios. Robora ferunt & uiscum, & mella, ut autor est Hesiodus. Constatque rores melleos è cœlo, ut diximus, cadentes, non alijs magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est. Omnes tamẽ has eius dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primoque ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis. cusculium uocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylij mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ uocatur ægilops, fert panos arentes, muscoso uillo canos, non in cortice modo, uerum & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut

diximus inter unguēta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantū in fructu præcrassus ac renascens, atq; etiam in denos pedes undiq; explanatus. Vsus eius ancoralibus maxime nauiū, piscātiumq; tragulis, & cadorū obturamētis: præterea in hyberno fœminarū calceatu. Quamobrē non infacete Græci corticis arborē appellant. Sunt qui fœminā ilicem uocent, atq; ubi nō nascitur ilex, pro ea subere utantur, in carpētarijs præcipue fabricis, ut circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices. Cap. IX

CORtex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno usu agrestium. Vasa corbesq; ac patentiora quædam messibus conuehendis uindemijsq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnon in quodam 10 usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, picea, larice, tæda, taxo. Cap. X

SCandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis alijs fagoq;: facillimæ ex oībus quę resinā ferunt, sed minime durāt, præterq; è pino. Scādula contectā fuisse Romā, ad Pyrrhi usq; bellū annis quadringentis LXX. Cornelius Nepos autor est. Syluarū certe distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiā nunc, ubi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem uimina petebātur, totq; lucis, quibusdam & geminis. Q. Hortēsius dictator, cū plebs secessisset in Ianiculū, legē in esculeto tulit, ut quod ea iussisset, oēs Quirites teneret. Peregrinæ tunc uidebanť, qm̄ non erant suburbanæ, pinus atq; abies, oēsq; quæ picē gignūt, de quib. nunc dicemus, simul ut tota cōdiendi uina origo cognoscatur. 20 Quædā ferunt in Asia, aut oriente, è prædictis picē. In Europa sex genera cognatarum arborū ferunt. Ex ijs pinus atq; pinaster foliū habent capillamenti modo prætenue longumq;, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimū resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, uix ut ascribatur generi. Pinaster nihil aliud est q̄ pinus syluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in uertice. Copiosiorē dat hæc resinā, quo dicemus modo: Gignit & in planis Easdē arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos tibulos uocāt, pleriq; arbitrātur, sed graciles succinctioresq;, & enodes, liburnicarum ad usus, penè sine resina. Picea montes amat atq; frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis uirēs, iam tamē & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimā resinā fundit, interueniēte cādida gēma, tā simili thuri, ut mixta uisu discerni nō queat, 30 & inde fraus seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore, duraq; ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, uelut brachia lateribus inhærent. Similiter abieti expetitę nauigijs. Situs in excelso montiū, ceu maria fugerit, nec forma alia. Materies uero præcipua trabibus, & plurimis uitæ operibus. Resina ei uitium, unde fructus unus piceæ: exiguūq; sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scādulas, cupasq;, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadē facies: larix uocatur: materies præstātior lōge, incorrupta uis, emori cōtumax, rubēs præterea, & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atq; lentiore, nunq; durescentis. Sextum genus est tæda proprie dicta, abundātior succo q̄ reliqua, parcior liquidiorq; q̄ picea, flāmis ac lumini sacrorum etiā grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam quam Græci sycen uocāt, odoris grauissimi. Laricis morbus est, ut tæda fiat. Omnia aūt hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonē repēte expuūt cum eruptionis crepitu, eiaculanturq; longe: excepta larice, quæ nec ardet, nec carbonē facit, nec alio modo ignis ui cōsumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuo uirēt, nec facile discernuntur in frōde etiā à peritis. Tanta nataliū mixtura est: sed picea minus alta q̄ larix. Illa crassior leuiorq; cortice, folio uillosior, pīguior, & dēsior, molliorq; flexu. At piceæ rariora sicciorаq; folia, & tenuiora, ac magis algētia: totaq; horridior est, & p̄fusa resina. Lignū uero abieti similius. Larix ustis radicibus nō repullulat, picea repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnū generibus ipsis in sexu differentia. Mas

breuior

breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus folijs & simplicibus, atque nō rigentibus. Lignum maribus durū, & in fabrili opere contortū: fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocunque genere deprehendūt marem: quippe respuuntur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur. Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade, & alia differentia est montanæ maritimæque. Nam in Macedonia & Arcadia circaque Elin permutāt nomina: nec cōstat autoribus, quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior uliorque, arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior in totum. è ramis generum horum panicularum
10 modo nucamenta squamatim cōpacta depēdent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ uero totis paniculis, minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadē nucamenta cōpressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, minus uirens, gracilisque & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania præcipue, uenenum inest. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius milacem à Græcis uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut qui obdormiāt sub ea, cibumúe capiant, moriātur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant uenena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ unguantur.
20 Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiāt cedriū, & de spissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur. Cap. XI

Pix liquida in Europa è tæda coquitur, naualibus muniendis, multosque ad alios usus. Lignum eius cōcisum, furnis undique igni extra circūdato, feruet: primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium uocatur, cui tanta uis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruent. Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas cōiecta, aceto spissatur: & coagulata brutiæ cognomen accepit, dolijs duntaxat uasisque cæteris utilis, lentore ab alia pice differēs: itē colore rutilante, & quod pinguior est. E tæda omīa illa fiunt. E picea resina, feruētibus cocta lapidibus, in al-
30 ueis ualidi roboris: aut si aluei nō sint, struis cōgerie uelut in carbonis usu. Hæc in uinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadē resina si cū aqua leuius decoquatur colet urque, ruffo colore lentescit, ac stillaticia uocatur. Seponuntur aūt in id ferè uitia resinæ corticisque. Alia tēperies ad crapulam. Nanque flos crudus resinæ, cū multa astula tenui breuique auulsus cōciditur ad cribri minuta: deinde feruēti aqua, donec coquatur, perfundit. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, utique uase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De zopissa & sapio, & quarum arborum materia in precio. Cap. XII

40 Non omittendum, apud eosdem zopissam uocari derasam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente uita, multo efficaciorem ad omnia quibus pices resinæque prosunt, uidelicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari, non plaga, sed uulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, ut in cæteris, quoniam astula in fructu est. Verum hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in ulcus. Item in tæda. Cum id manare desijt, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, & medulla eius uritur. Sic & in Syria terebintho detrahūt cortices: ibi quidē & è ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricē masculā urunt, fœminæ radices tantū. Theopōpus scripsit, in

Apolloniatarum agro picem fossilem non deteriorē Macedonica inueniri. Pix optima ubiq; ex apricis aquilonis situ. Ex opacis horridior, uit usq; præferēs. Frigida hyeme deterior, ac minus copiosa & decolor. Quidā arbitrantur in montosis copia præstantiorem ac colore, & dulciorē fieri, odorem quoq; gratiorem dum resina sit. decoctam aūt minus picis reddere, quoniā in serum abeat: tenuioresq; esse ipsas arbores quàm in planis: sed has & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere sapium, quoniā ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiusq; arboris imas partes tædas uocant, cum sit illa arbor nil aliud quàm picea, feritate paulū mitigata satu: sapinus autem 10 materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

De fraxino, genera eius quatuor. Cap. XIII

MAteriæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimāq; fraxinū. Procera hæc ac teres, pēnata & ipsa folio: multūq; Homeri præconio, & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidē quæ fit in Ida Troadis intantū cedro similis, ut ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere, Longā, enodē. Alteram, breuē, duriorē fuſciorem q;, laureis folijs. Bumeliā uocant in Macedonia amplissimam lentissimāq;. Alij situ diuisere. Campestrē em̄ esse crispam, mōtanā spissam. Folia earū inmētis mortifera, cæteris ruminantiū innocua Greci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra serpētes uero succo expresso ad potū, & imposita ulceribus, opifera ac 20 nihil æque reperiunt. Tantaq; est uis, ut ne matutinas quidē, occidētesúe umbras quàm sunt longissimæ, serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. Experti prodimus: Si fronde ea gyro claudat ignis & serpens, in ignē potius q̄ in fraxinū fugere serpētem. Mira naturæ benignitas, prius q̄ hæ prodeant, florere fraxinū, nec ante cōditas folia dimittere.

De tilia, genera duo. Cap. XIIII

IN tilia mas & fœmina differūt omni modo. Nanq; & materies maris dura, ruffiorq; ac nodosa, & odoratior. Cortex quoq; crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semē fert aut florē, ut fœmina, quæ crassior arbore, materia candida præcellensq; est. Mirū in hac arbore, fructum à nullo animaliū attingi, foliorū corticisq; succū esse dulcē. Inter corticem & lignum tenues tunicas multiplici mēbrana, è quibus uincula tiliæ uocātur: tenuissimæ 30 earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorumq; honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, uerum utilis.

De aceris generibus X. Cap. XV

ACer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate cedro secundū. Plura eius genera. Albū quod præcipui cādoris, uocatur gallicū, in transpadana Italia transq; alpes nascēs: Alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellētior fuit, à similitudine caudæ pauonum nomē accepit, in Istria Rhetiaq; præcipuum. E uiliori genere crassiuenium uocatur. Græci situ discernūt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon uocāt, montanū uero crispius duriusq;, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubētem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. 40 Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latine carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylodendro, & buxo genera tria Cap. XVI

PVlcherrimum uero est bruscum, multoq; excellentius etiamnū molluscum. Tuber utrūq; arboris eius. Sed bruscum intortius crispum: molluscum simplicius sparsum. Et si magnitudinē mensarū caperet, haud dubie præferretur cedro. Nūc intra pugillares lectorumq; silicios aut laminas raro usu spectatur: E brusco fiunt & mensę nigrescentes. Reperitur & in alno tuber: tanto deterius, quāto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans alpes arbor simillima aceri albo materia, quæ uocatur staphylodendron. Fert siliquas &

in ijs

in iis nucleos sapore nucis auellanæ. In primis uero materies honorata buxo est, raro cri spicanti, nec nisi radice: cætero lenis quies materiæ, silentio quodam & duritie ac pallore commendabilis: in ipsa uero arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemque proceriorem: Oleastrum in omni usu damnatum, graue praefert odorem. Tertium genus nostrate uocant: syluestre, ut credo, mitigatũ satu: diffusius, & densitate parietũ uirens semper ac tonsile. Buxus Pyrenæis, ac Cytoro montibus plurima, ac Berecynthio tractu. Crassissima in Corsica, flore non spernendo: quæ causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igne quoque duritia quæ ferro, 10 nec flamma, nec carbone utili.

De ulmo, genera quatuor. Cap. XVII

INter has atque frugiferas, materie uitiumque amicitia, accipitur ulmus. Græci duo eius genera nouere: Montosam: quæ sit amplior: Campestrem, quæ fruticosa. Italia attineas uocat excelsissimas, & ex iis siccanas præfert, quæ non sint riguæ. Alterum genus gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Attineæ non ferunt samara: ita uocatur ulmi semen: omnesque radicum plantis proueniunt, reliquæ semine.

De arborum natura per situs. Cap. XVIII

NVnc celeberrimis arborum dictis, quædam in uniuersum de cũctis indicãda sunt. 20 Montes amant cedrus, larix, tæda, & cæteræ è quibus resina gignitur. Itẽ aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apẽnino frutex qui uocatur cotinus, ad liniamẽta modo, cõchylii colore insignis. Montes et nalles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudẽt acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in mõtibus uisæ sunt prunus, punicæ, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descẽdunt etiã in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in mõtosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque uestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiã betulla. Gallica hæc arbor mirabili cãdore atque tenuitate, terribilis magistratuum uirgis. Eadem circulis flexibilis, item corbiũ sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquũt. In eosdem 30 situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglãdes, castaneæ, laburnum: Alpina & hæc arbor, nec uulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniũt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima: Item uacinia, Italiæ in aucupiis sata, Galliæ uero etiam purpurea, tingendi causa ad seruitiorum uestes. Quæcunque communia sunt montibus planisque, maiora fiunt aspectuque pulchriora in campestribus, meliora materie crispioraque in montibus, exceptis malis, pirisque.

40 Diuisio generum. Cap. XIX

PRæterea arborum aliis decidunt folia, aliæ sempiterna coma nitent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quædam omnino syluestres, quædam urbaniores, quas his placet nominib. distinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote umbrarumue officio humanius iuuant, non improbe dicantur urbanæ.

Quibus folia non decidant, & de rhododendro. Cap. XX

HArum generi nõ decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, ederæ, rhododendro. Et quamuis herba dicatur sabina rhododẽdron, ut nomine apparet, à græcis uenit. Alii nerion uocarunt, alii rhododaphnen, sempiternum fronde, rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprisque & ouibus uenenum est. Idem homini cõtra ser

penti

pentium uenena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. Cap. XXI

SYluestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter utraq; genera sunt adrachne in Græcia, & ubiq; unedo. Reliqua eñ folia decidunt his, preterquam in cacuminibus. Nõ decidunt aũt & in fruticũ genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una, nunquam folia dimittens, nec ante mediã æstatem germinans. Idq; mirum est, Græcis autoribus proditum, apud nos postea silerĩ. Nam locorum tanta uis est, ut circa Memphim Aegypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne uitibus quidem. 10

De natura foliorum cadentiũ, & quibus foliorũ uariĵ colores. Cap. XXII

CAeteræ omnes extra prædictas (cetẽ numerare longũ est) folia deperdunt: obseruatumq; non arescere nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ uero nõ decidãt, callo crassa & angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus mathematicus sole scorpionem transeunte, sideris ui, quodam ueneno aeris, putat. Cur ergo non eadẽ causa aduersus omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quædã tardius amittunt, atq; in hyemes prorogant moras. Nec interest maturius germinasse, utpote cum quædã primæ germinent, & inter nouissimas nudentur: ut amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus aũt nouissime germinat, & cũ primis folia dimittit. Magna & in hoc uis soli. Prius decidunt in siccis macrisq;, & uetustæ prius arbori: multis etiam antequam maturescat fructus. In serotina ficu, & hyberna piro, & malogranato est pomum tantum aspici in matre. Neq; his aũt quæ semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascentibus aliĵs, tum arescunt uetera, quod euenit circa solstitium. Maxime foliorum unitas in suo cuiq; genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & cici diximus uocari. 20

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. Cap. XXIII

POpuli tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisq; enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, superne candicans, inferiore parte uiridi. Huic nigræq;, ut crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis sunt: uetustiora in angulos exeunt. Ecõtrario ederæ angulosa rotũdantur. Populorũ foliĵs grauissima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida) ut iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quod ulmo tiliæq;, & oleæ, & populo albæ & salici euenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum. 30

Quæ folia uersentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & usus, & foliorum mirabilia. Cap. XXIIII

EST et publica omniũ foliorũ in ipsis differẽtia. Nanq; pars inferior à terra herbido uiret colore. Ab eadẽ leuiora, neruos callũq; & articulos in superiore habẽt parte: incisuras uero subter, ut manus humana. Oleæ superne candidiora, & minus leuia: Itẽ ederę. Sed omniũ folia quotidie ad solem oscitant, interiores partes tepefieri uolentia. Superior pars omniũ lanuginẽ quãtulãcunq; habet, quæ in aliĵs gentiũ lana est. In oriẽte funes ualidos è palmæ foliĵs fieri dictum est, eosq; in humore utiliores esse. Et apud nos ferè palmis à messe decerpunt. Ex his meliora, quæ sese nõ diuiserint. Siccãtur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expandunt, & noctibus relicta, donec candore inarescãt, postea in opera finduntur. Latissima fico, uiti, platano: angusta myrto, punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicũ generi: nã iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa harũdini, salici, palmæ etiã duplicia: circinata piro, mucronata malo, angulosa ederæ, diuisa platano: insecta pectinũ modo piceæ, abieti: sinno- 40

sa

sa toto ambitu robori: spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam, ut urticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ, & ilici: longo uitibus: tremulo populis, & iisdem foliis inter se crepitantia. Iam & in pomo ipso, mali quodam in genere, parua mediis emicant folia, interim & gemina. Præterea aliis circa ramos, aliis in cacumine ramorum, roboti & in caudice ipso. Iam densa, ac rara: semperq́; lata rariora. Disposita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pirisq́;. Ramulosa ulmo, & cytiso. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernaq́;, animalibus iubens dari non peraridа : bubus quidem & ficulnea, ilignaq́; & ederacea: Dantur & ex harundine ac lauro. Decidunt sorbo uniuersa, cæteris paulatim. Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant. Cap. XXV

ORdo autem naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiēte uento fauonio circiter ferè VI. Idus Feb. Hoc enim maritantur uiuescentia è terra, quo etiam equæ in Hispania, ut diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à fouēdo dictus, ut quidam existimauere. Flat ab occasu æquinoctiali, uer inchoans. Catulitionem rustici uocant, gestiente natura semina accipere, eoq́; animam inferente omnibus satis. Cōcipiunt uariis diebus, & pro sua quæq́; natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo uocatur. Pariunt uero cū florēt, flosq́; ille ruptis constat utriculis. Educatio in pomo est: hoc & germinatio. Arborum flos est pleni ueris indicium & anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se nouas, aliasq́; quàm sunt, ostendunt: tunc uariis colorū picturis in certamen usq́; luxuriāt. Sed hoc negatum plerisq́;. Nō etiam oēs florent, & sunt tristes quædam, quæq́; nō sentiant gaudia annorum. Nam neq́; ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exhilarātur, natalesúe pomorum recursus annuos uersicolori nuncio promittūt: nec fici atq́; caprifici, Protinus enim fructū flores gignūt. In ficis mirabiles sunt & abortus, qui nunq́; maturescūt. Nec iuniperi florent. Quidam earū duo genera tradunt. Alterā florere, nec ferre. Quæ uero non floreat, ferre protinus baccis subnascentibus, quæ biennio hæreāt. Sed id falsum, omnibusq́; iis dura facies semper. Sic & hominū multis fortuna sine flore est. Omnes autē germinant, etiam quæ nō florent, magna & locorū differentia. Quippe cū ex eodē genere quæ sunt in palustribus priora germinent, mox campestria, nouissima in syluis. Per se autē tardius piri syluestres q̃ cætera. primo fauonio germinat cornus, proxime laurus, pauloq́; ante æquinoctiū tilia, acer. Inter primas uero populus, ulmus, salix, alnus, nuces. Festinat et platanus. Cæteræ uere cœpturo, aquifoliū, terebinthus, paliurus, castanea, glādes. Serotino aūt germine malus, tardissimo suber. Quibusdā geminatur germinatio, nimia soli ubertate, aut inuitātis cœli uoluptate, quod magis in herbis segetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliæ naturales quibusdam præterq́; uernas, quæ suis constant syderibus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc uolumine. Hyberna aquilæ exortu, æstiua canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant, sentiri aūt maxime in fico, uite, punicis: causam afferentes, quoniā in Thessalia Macedoniaq́; plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidē arbores, ut primū cœpere, cōtinuāt germinationē. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartito, ac terna germina ædunt: ideo & inter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniā prægnātium rumpitur cortex. Est aūt prima earū incipiente uere, circiter XV. diebus. Iterum germināt transeūte geminos sole. Sic fit, ut prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremēto. Tertia est earūdē ad solstitiū breuissima, nec diutius septenis diebus. Clareq́; & tūc cernit̃ excrescentiū cacuminū articulatio. Vitis sola bis parturit, cū primū emittit uuā, iterū cū digerit. Eorū quæ nō florēt, partus tantū est & maturitas. Quædā statim in germinatione

minatione florent,properantcq; in eo,sed maturescūt tarde,ut uites. Serotino quædã ger
minatu florẽt,maturantcq; celeriter,sicuti morus,quæ nouissima urbanarũ germinat, nec
nisi exacto frigore,ob id dicta sapientissima arborũ. Sed cum cœpit, intantum uniuersa
germinatio erumpit,ut una nocte peragat etiam cum strepitu. Ex his quæ hyeme aquila
exoriente(ut diximus)concipiunt,floret prima omniũ amygdala mense Ianuario. Mar-
tio uero pomũ maturat. Ab ea proxime florẽt armeniaca,dein tuberes,& præcoces. Illæ
peregrinæ,hæ coactæ. Ordine aũt naturæ,syluestriũ primæ sambucus,cui medulla pluri
ma:& cui nulla,cornus mascula: Vrbanarũ malus,paruocq; post,ut simul uideri possit,pi-
rus,& cerasus,& prunus. Sequitur laurus, illamcq; cupressus,dein punica, fici. At uites &
oleæ florentibus iam ijs germinant. Cõcipiunt Vergiliarũ exortu. Hoc sidus illarum est. 10
Floret autẽ solstitio uitis,& quæ paulo serius incipit olea. Deflorescunt om̃ia septenis die
bus,non celerius:quædã tardius,sed nulla pluribus bis septenis. Om̃ia & intra VIII. Idus
Iulij,etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

De corno,& quo tempore quæ ferant,& quæ fructum nõ ferant, & quæ
infelices existimantur,& quæ facillime fructum perdunt,& quibus
fructus antequam folium nascantur. Cap. XXVI

CОrnus enim circa solstitia reddit primo candidum,postea sanguineũ. Ex eo gene-
re fœmina post autumnũ fert baccas acerbas,& ingustabiles cunctis animãtibus:li
gno quocq; fungosa & inutilis,cum mas è fortissimis quocq; sit: tanta differẽtia ab eodem
genere fit. Sed & terebinthus messibus reddit semẽ,& acer, & fraxinus: nuces & mala,& 20
pira,præterquam hyberna aut præcocia,autumno. Glandiferæ serius etiã,uergiliarũ oc-
casu:esculus tantum,autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali pirícq;, &
suber. Abies flores croci colore circa solstitiũ,semẽ reddit post uergiliarũ occasum. Pinus
autẽ & picea præueniunt germinatione XV ferè diebus. Semẽ uero post uergilias & ipsę
reddunt. Citreę & iuniperus & ilex anniferæ habẽtur,nouuscq; fructus in his cum anno
tino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum maturescentem,
habet proximo anno ad maturitatem uenturum,ac deinde tertio. Nec ulla arborum aui
dius se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur,eodem maturescit alia: & sic dispensa
tur,ut nullo non mense maturescant. Quæ se in arbore ipsa diuisere,zamiæ uocantur:læ-
duntcq; cæteras,nisi detrahantur. Fructum arborũ solæ nullum ferunt,hoc est, ne semen 30
quidẽ,tamarix scopis tantũ nascẽs,populus,alnus,ulmus attinia,alaternus, cui folia inter
ilicem & oliuam. Infelices autem existimantur,damnatæcq; religione,quæ necq; seruntur
unquam, necq; fructum ferunt. Cremutius autor est,nuncq; uirere arborẽ, ex qua Phyl-
lis se suspenderit. Quæ gummi gignũt post germinationẽ aperiunt:gummi uero non ni
si fructu detracto spissatur. Nouellæ arbores carẽt fructu,quandiu crescunt. Perdunt fa-
cillime ante maturitatẽ,palma,ficus,amygdala,malus, pirus. Item punica, quæ etiam ro-
ribus nimijs & pruinis florem amittit. Qua de causa inflectũt ramos eius, ne subrecti hu
morem infestum excipiant,atcq; contineant. Pyrus & amygdala etiã si nõ pluat, sed fiat
austrinum cœlum,aut nubilum,amittunt florem & primos fructus, si cum defloruere ta
les dies fuerint. Ocissime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sen 40
tiat,ob id dicta Homero frugiperda:secutacq; ætas scelere suo interpretata est hãc senten
tiam,quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentũ esse cõstat. Sed in hoc quocq;
prouidens natura,facile nascenti & depacto surculo, incuriosius semẽ dedit. Vna tamen
proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ,
toruum ligneũcq; magnitudine ciceris. Fiũt uero quædã & loci uitio infructuosa, sicut in
Paro sylua cædua quæ nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo, florent tantũ. Fit hæc diffe-
rentia & ex sexu,in ijscq; mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse quæ fe-
rant tradunt. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium aũt quædam & lateribus ramo-
rum & cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. Cætero eadem natura quæ
frugi

frugibus. Nanque & in eis spica in cacumine nascitur: legumina in lateribus. Palma sola (ut dictum est) in spathis habet fructũ, racemis propendentẽ. Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbrosissimũq;, & ideo supra id pomũ: eidemq; serius folium nascitur q̃ pomũ. Insigne proditur in quodã genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos uero post foliũ nasci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos uocant. In Laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrime senescant, & de ætatibus earũ. Cap. XXVII

SVnt & biferæ in eisdẽ. In Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo fœtu sequens euocatur, sequẽti tertius. Hoc fici caprificant. Et caprifici aũt ab aduersis folijs nascuntur. 10 Biferę & in malis ac piris quædã, sicut & præcoces. Malus syluestris bifera. Sequens eius fructus post Arcturũ in apricis maxime. Vites quidẽ & triferæ sunt, quas ob id insanas uocant, quoniam in ijs alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro autor est uitem fuisse Smyrnę apud mare biferam, & malum in agro Consentino. Hoc aũt euenit perpetuo in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliâs: ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Nanque baccę eius colliguntur mẽse Ianuario, & Maio, & Septembri, ternasq; earum gerit magnitudines. Est uero & in ipsis arborib. etiã onustis peculiaris differẽtia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariscæ. Omnes quo magis senescũt, hoc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædam ex ijs omnino non maturescũt. Item quæ subarantur, aut quę 20 ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Est etiamnũ ætatis differentia. Amygdala enim & pirus in senecta fertilissimæ, ut glandiferæ & quoddam genus ficorũ. Cæteræ in iuuenta, tardiusq; maturantes, quod maxime notatur in uitibus. Vetustioribus enim uinum melius, nouellis copiosius. Celerrime uero senescit, & in senecta deteriorem fructum gignit, malus. Nanque & minora poma proueniũt, & uermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celerius senescunt præfecunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cœlo fœcunditatem omnem eblandito: quod maxime uitibus euenit.

De moro. Cap. XXVIII

30 COntrà morus tardissime senescit, fructibus minime laborans. Tarde & ea quorum crispa materies, ut acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

De syluestribus. Cap. XXIX

SYluestria aũt tardissime. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adijcit, fertilitas senectam: ideoq; & præflorẽt talia & prægerminãt, atque in totũ præcocia sunt, quoniam omnis infirmitas cœlo magis obnoxia est. Multæ uero plura gignũt, ut diximus, in glandiferis: inter quas laurus uuas suas, maximeq; sterilis quę nõ gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil utiles.

De buxo, & faba Græca, siue loto. Cap. XXX

PLurima uero buxus. Nam & semen suum, & granum quod catthegon uocant, & à 40 septentrione uiscũ, à meridie hyphear, de quibus plura mox paulò. Interdumq; pariter res quaternas habẽt. Arborum quædam simplices, quibus à radice caudex unus, & rami frequẽtes, ut oliuæ, fico, uiti. Quædã fruticosi generis, ut paliurus, myrtus. Item nux auellana: quinimò melior est & copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdã omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiã in quinas partes diffusæ. Quædam diuiduæ nec ramosæ, ut sambuci. Quædam indiuiduæ, ramosæ, ut piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abieti: Alijs inconditus, ut robori, malo, piro. Et abieti quidem subrecta diuisura, ramiq; in cœlum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur, totis uero detruncatis durat. Et si infra q̃ rami fuere præcidatur, quod superest uiuit: si uero cacumen tantum auferatur,

tota morit. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus, lotos, siue faba Graeca: quã Romæ à suauitate fructus syluestris quidẽ, sed cerasorũ penè natura loton appellant. Præcipue domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expanantiũ umbra, & in uicinas domos sæpe transilientiũ. Nulli opacitas breuior, nec aufert solẽ hyeme decidentib. folijs. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores ualidiores q́, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis propriũ genus. Ferarũ em̃ rostra reddũt, adhærentibus uni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui nõ germinãt: quod natura fit, si nõ eualuere: aut pœna, cum deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc uiti in oculo, harundini in geniculo. Omniũ terræ proxima crassiora. In longitudinẽ excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, & si qua unistirpia. Ramosarum cerasus etiã in XL cubitorũ trabes, æquali per totum duûm cubitorum crassitudine reperitur. 10

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. Cap. XXXI

QVædam statim in ramos spargunt, ut mali. Cortex alijs tenuis, ut lauro, tiliæ. Alijs crassus, ut robori. Alijs leuis, ut malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut uiti: quibusdam etiam cadit ut malo, unedoni: carnosus suberi, populo: membranaceus, ut uiti, harundini: libris similis, cerasomultiplex tunicis, ut uitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, ut fico, harũdini. Magna & radicũ differentia. Copiosæ, fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innitũtur, quanq́ minimis in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales, Item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus quantum corpore eminet, tantũ radice descendit. Oleæ, malis, & cupressis per sũma cespitũ. Alijs recto meatu, ut lauro, oleæ: alijs flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamẽtis hirsuta, ut abies, multæq́ syluestriũ, è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia uasa nectunt. Quidam nõ altius descẽdere radices, q̃ solis calor tepefaciat, idq́ natura loci tenuioris crassiorisue dixere, quod falsum arbitror. Apud autores certe inuenitur abietis plantã, cum transferretur, VIII cubitorum in altitudine, nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atq́ plenitudine & cedri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarũ. Quarundam radix uiuacior superficie, ut lauri. Itaq́ cum trunco inaruit recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarũ radices lõgissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror, & quod aliqui prodidere, radices arborum uetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa ui tempestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerũq́, & quadã terræ cicatrice reuiuiscere, uulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum uentorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in sua scrobe reponuntur. Factumq́ iam est hoc in iuglandibus oleisq́, ac multis alijs. 20 30

De prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quod nõ omnia ubiq́ nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores. Cap. XXXII

EST in exẽplis, & sine tempestate, ullaue causa alia q̃ prodigij cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factũ hoc populi Ro. quiritibus ostentũ Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, ulmo postquã etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procũbebat, restituta spõte, ita ut protinus floreret. A quo deinde tẽpore maiestas populi Ro. resurrexit, quæ ante uastata cladibus fuerat. Memorat̃ hoc idem factũ & in Philippis, salice procidua atq́ detrũcata: & Stagiris in musæo populo alba. Oĩa fausti ominis. Sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, uitæq́ reddita lõgitudine XV. cubitorũ, crassitudine quatuor ulnarũ. Arbores quas naturæ debeamus, tribus modis nascũtur: Sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit, de qua suo dicemus uolumine. Nũc em̃ totus sermo de natura est, 40

multis

multis modis miriſq; memorabili. Nanq; non omnia in omnibus locis naſci docuimus, nec tranſlata uiuere. Hocq; aliâs faſtidio, aliâs contumacia, ſæpius imbecillitate eorũ quæ transferuntur euenit: aliâs cœlo inuidente, aliâs ſolo repugnãte. Faſtidit balſamũ alibi naſci, Aſſyria malus alibi ferre: necnon & palma naſci ubiq;, aut nata parere: uel cum promiſit etiam oſtenditq;, ea educare, quæ tanq; inuita peperit. Nõ habet uires frutex cinnami in Syriæ uicina perueniẽdi. Non ferunt amomi nardiq; deliciæ, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipſas arbores plerunq; exorari ut uiuant, atq; tranſmigrent: aliquando & à ſolo impetrari, ut alienas alat, aduenaſq; nutriat: cœlum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: caſiæ uero 10 etiam in ſeptẽtrionali plaga. Vixit & in Lydia thuris. Sed unde ſorbentes ſuccũ omnem ex ijs ſoles, coquenteſq; lachrymã? Illud proxime mirum, mutari naturam in ijſdem locis, atq; pro indiuiſo ualere. Cedrum æſtuoſis partibus dederat, at in Lycijs Phrygijſq; mõtibus naſcitur. Frigus inimicum lauro fecerat, ſed in Olympo copioſior nulla eſt. Circa Boſphorum Cimmeriũ in Panticapeo urbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, ſacrorum certe cauſa laurum myrtumq; habere, & non cõtigit: cum teporis arbores abundent ibi, punicæ ficiq;, iam mali & piri laudatiſſimæ. Frigidas eodem tractu nõ genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipſam caſtaneæ ceraſiq; ægre proueniunt, perſica in Thuſculano. Necnon nuces græcæ cum tædio inſeruntur, Tarracina ſyluis ſcatente earum.

20 De cupreſſo: & quod ex terra noua aliqua ſæpe naſcantur, quæ in ea antè non fuerunt. Cap. XXXIII

CVpreſſus aduena, & difficillime naſcentiũ fuit, ut de qua uerboſius ſæpinsq; q; de omnib. alijs prodiderit Cato. Natu moroſa, fructu ſuperuacua, baccis torua, folio amara, odore uiolenta, ac ne umbra quidem gratioſa, materie rara, ut penè fruticoſi generis, diti ſacra, & ideo funebri ſigno ad domos poſita. Fœmina ſterilis diu. Metæ demum aſpectu non repudiata, diſtinguendis tantũ pinorũ ordinibus. Nũc uero tonſilis facta in denſitate parietũ, coercitaq; gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiã in picturas opere hiſtoriali: uenatus claſſeſue, & imagines rerũ tenui folio, breuiq; & uirente ſuperueſtiens. Duo genera earũ: Meta in faſtigiũ cõuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas ſpargit ex 30 tra ſe ramos, deputaturq;, & accipit uitẽ. Vtraq; aũt immittitur in perticas aſſereſue amputatione ramorũ, qui XIII. anno denarijs ſingulis ueneunt. Quæſtuoſiſſima in ſatus ratione ſylua, uulgoq; dotem filiarũ antiqui plãtaria appellabãt. Huic patria inſula Creta, quanq; Cato Tarentinã eam appellat, credo, quod primũ eò uenerit. Et in Aenaria ſuccisa regerminat. Sed in Creta quocũq; loco terrã mouerit quiſpiã, niſi ſeratur alia, hæc gignitur, protinuſq; emicat. Illa uero etiã nõ appellato ſolo ac ſponte, maximeq; in Idæis mõtibus, et quos Albos uocãt, ſummiſq; iugis, unde niues nunq; abſunt, plurima: quod miremur, alibi nõ niſi in tepore proueniens, & nutricẽ magnopere faſtidiens. Nec terræ tantũ natura circa has refert, aut perpetua cœli, uerum & quædam tẽporaria uis. Imbres aliquæ plerunq; ſemina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiã incognito: quod 40 accidit Cyrenaicæ regioni, cum primũ ibi laſerpitiũ natum eſt, ut in herbarũ natura dicemus. Nata eſt & ſylua urbi ei proxima imbre piceo craſſoq;, circiter urbis Romę annum CCCCXXX.

De edera. Cap. XXXIIII

EDera iam dicitur in Aſia naſci. Negauerat Theophraſtus: nec in India, niſi in mõte Mero. Quin & Harpalum omni modo laboraſſe ut ſereret eam in Medis, fruſtra, Alexandrũ uero ob raritatem ita coronato exercitu, uictorem ex India redijſſe, exemplo Liberi patris: cuius dei & nunc adornat thyrſos, galeaſq; etiã & ſcuta, in Thraciæ populis in ſolennibus ſacris. Inimica arbori ſatiſq; omnibus, ſepulchraq; ac muros rumpẽs: ſerpentium frigori gratiſſima, ut mirum ſit ullum honorem habitum ei. Duo genera eius prima ut reliquarũ, mas & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore ac pin/

guiore,& flore ad purpuram accedente. Vtriusq; aũt flos similis est rosæ syluestri, nisi q carent odore. Species horũ generũ tres: Est enim candida,& nigra edera, tertiaq; quæ uocatur helix. Etiamnũ hæ species diuidũtur in alias, qm̃ est alia fructu tantũ candida, alia & folio: fructumq; candidũ ferentium aliis densus acinus, & grandior, racemis in orbem circũactis, qui uocantur corymbi. Item seleniũ, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & semen nigrũ, alij crocatũ: cuius coronis poetæ utuntur, folijs minus nigris, quã quidam Dionysiã, alij Bacchicam uocant, maximis inter nigras corymbis. Quidã apud Græcos etiamnũ duo genera huius faciũt, à colore acinorũ erythranũ & chrysocarpũ. Plurimas aũt habet differẽtias helix, qm̃ folio maxime distat. Parua sunt & angulosa cõcinnioraq;, cum reliquorũ generũ simplicia sint. Distat & lõgitudine internodiorũ, præcipue tamẽ sterilitate, quoniã fructũ non gignit. Quidã hoc ætatis esse non generis existimant: primoq; helicem esse, fieri ederam uetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniã helicis plura genera reperiunt, sed tria maxime insignia. Herbacea ac uirens quæ plurima est, altera cãdido folio, tertia uersicolor, quæ Thracia uocat. Etiamnũ herbaceæ tenuiora folia, in ordinẽ digesta, dẽsioraq;. In alio genere diuersa omnia. Et in uersicolori alia tenuiorib. folijs, ac similiter ordinatis dẽsioribusq;. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoq; ac minora sunt folia, macularũq; habitu distant. Et in candidis alia sunt cãdidiora. Adolescit in longitudinẽ maxime herbacea. Arbores aũt necat cãdida, omnẽq; succũ auferẽdo tãta crassitudine augẽt, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atq; latissima, mãmas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanq; omniũ ederarũ generi radicosa brachia, huic tamẽ maxime ramosa ac robusta. Ab ea nigræ: Sed proprium albæ, quod inter media folia emittit brachia utrinque semper amplectens: hoc & in muris, quamuis ambire non possit. Itaq; etiam pluribus locis intercisa, uiuit tñ durats;, & totidẽ initia radicũ habet quot brachia, quibus incolumis & solida arbores fugit ac strãgulat. Est & in fructu differẽtia albę nigręq; ederæ: qm̃ alijs tanta amaritudo acini, ut aues nõ attingãt. Est & rigẽs edera, quæ sine adminiculo stat, sola omniũ generũ ob id uocata cissos. E diuerso nunq; nisi humi repẽs chamæcissos.

De edera quæ uocatur smilax Cap. XXXV

Similis est ederę, è Cilicia quidẽ primũ, pfecta, sed in Gręcia freqnẽtior, quã uocãt smilacẽ, dẽsis geniculata caulibus, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, nõ angulosa, à pediculo emittẽte pãpinos, flore cãdido, olẽte liliũ. Fert racemos labruscæ modo nõ ederæ, colore rubro, cõplexa acinis maiorib. nucleos ternos, minorib. singulos, nigros durosq;: infausta omnib. sacris & coronis, qm̃ sit lugubris, uirgine eius noĩs, ppter amorẽ iuuenis Croci, mutata in hũc fruticẽ. Id uulgus ignorãs, plerũq; festa sua polluit, ederam existimando: sicut in poetis, aut Libero patre, aut Sileno, qs omnino nesciat quib. coronẽtur. E smilace fiunt codicilli. Propriũq; materiæ est, ut admota auribus leuẽ sonũ reddat. Ederæ mira, pditur natura ad experiẽda uina. Si uas fiat ex ligno eius, uina trãsfluere ac remanere aquã, si qua fuerit mixta.

De aquaticis calamis, & fruticibus. Ca. XXXVI

Inter ea quæ frigidis gaudẽt, & aquaticos frutices dixisse cõueniat, Principatum in his tenebũt harũdines, belli pacisq; experimẽtis necessariæ, atq; etiã in delicijs gratæ. Tegulo earum domus suas septentrionales populi operiunt, durantq; æuis tecta alta. In reliquo uero orbe, & cameras leuissime suspendunt. Chartisq; seruiunt calami, Aegyptij maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidij, & qui in Asia circa Anaiticũ lacũ nascũtur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus superne tenui inarescit ligno: fissilis, præacuta semper acie, geniculata. Cætero gracilitas nodis distincta, leui fastigio tenuat̃ in cacumina, crassiore paniculæ coma, neq; hæc superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarum replet: aut ubi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa & interiecta nauium cõmissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisq; explendis fidelior pice. Calamis orientis populi bella conficiunt

ciunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinnà addita calamis. Fitq; & ex ipso telū aliud fracto in uulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maxime serenos dies optant: odere uentos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptū, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarū tot gentes, & orientis, omniaq; Parthorū regna diligentius computet, æqua fermè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic usus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoq;, ut cæteris in rebus, uicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, q̃ in Rheno Bononiēsi amne, cui plurima inest medulla, pondusq; uolucre, contra flatus quoq; peruicax libra. Quippe non eadē gratia Belgicis.
10 Hæc & Creticis cōmēdatioribus: quanq; præferātur Indi, quorū alia quibusdā uidetur natura, quando & hastarū uicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidē Indicæ arborea amplitudo, quales uulgo in templis uidemus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradunt, Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorū etiā uicem præstant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem amnē maxime nascuntur. Harundo omnis ex una stirpe numerosa. Atq; etiam recisa fœcundius resurgit. Radix natura uiuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantū breuia. Omnibus uero à nodo orsa, complexu tenues per ambitū inducunt tunicas: atq; à medio internodio, cum plurimū, desinunt uestire, procumbuntq;. Latera harundini calamoq; in rotunditatē bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læua per ui-
20 ces. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues. Plura autē genera, Alia spissior dēsiorq; geniculis, breuibus internodijs. Alia rarior maioribus, tenuior & ipsa. Calamus uero alius totus concauus, quē syringiam uocant, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atq; carnis. Orchomenius est continuo foramine peruius, quem auleticon uocant. Hic tibijs utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungosa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, crassiorq;. Fruticosissimus qui uocatur donax, nō nisi in aquaticis natus: qm̃ & hæc differētia est, multū prælata harundine quę in siccis proueniat. Suū genus sagittario calamo, ut diximus, sed Cretico longissimis internodijs, obsequentiq; quò libeat flecti calefacto. Differentias faciūt & folia, nō multitudine, uerū robore & colore. Valida Laconicis, & ab una parte dēsiora: quales
30 in totum circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis, lōgisq; uestiri tunicis, spatiosius à nodo scandente cōplexu. Est & obliqua harundo nō in excelsitatē nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spargēs, suauissima in teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam elegia. Est & in Italia nascens adarcha nomine, palustris: & cortice, tantū sub ipsa coma, utilissima dentibus: quoniā uis eadē est quæ sinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characiā uocabant crassiorem firmioremq;, plotiam uero subtiliorem, hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harūdo est tibialis calami, quē auleticō dicebāt. Nono hic anno nascebatur. Nam & lacus incremēta hoc temporis spatio seruabat, prodigiosus si quando amplitudinem biennio extēdisset: quod notatū apud Chæroniā infausto Atheniensiū prælio, & apud
40 Lebadiam sæpe notatur influente Cephiso. Cū igitur anno permā serit inundatio, proficiunt in aucupatoriā quoq; amplitudinē: uocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atq; candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonū nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus, non silendo & reliquo curæ miraculo, ut uenia sit argento iam potius cani. Cædi solebāt tempestiue usq; ad Antigenem tibicinem, cū adhuc simplici musica uterētur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos utiles esse incipiebāt. Tunc quoq; multa domandę exercitatione, & canere tibiæ ipsæ docendæ, cōprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Postquā uarietas accessit, & cantus quoq; luxuria, cædi ante solstitia cœptæ, & fieri utiles in trimatu, apertioribus earū ligulis ad flectendos sonos: quæ

inde sunt & hodie. Sed tum ex sua quanque tantũ harundine congruere persuasum erat: & eam quæ radicem antecesserat, læuæ tibiæ cõuenire: quæ cacumẽ, dextræ: immensum, quantũ prælatis quas ipse Cephisus abluisset. Nunc sacrificæ Tuscorum è buxo, ludicræ uero loto, ossibusque asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo lauda tissima, piscatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italię usus ad uineas maxime. Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, unde asparagi fiant: concordare enim amicitiam.

De salice genera eius octo, & quæ præter salicem sint utilia li-
gaturis, & de rubis. Cap. XXXVII

SAlicem uero circà, qua nulla aquaticarum utilior, licet populi uitibus placeant, & ceu 10 ba educent, licet alni sepibus muniant, cõtraque erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubẽt in aqua satæ, cæsæque dẽsius innumero hærede prosint. Salicis statim plura genera. Namque & in proceritatem magnam emittunt iugis uinearũ perticas, pariuntque baltheo corticis uincula: & aliæ uirgas sequacis ad uincturas lenticiæ. Aliæ prætenues uiminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarũ supellectili: candidiores ablato cortice, leuique tractatu, uilioribus uasis quàm ut è corio fiant, atque etiam supinarum in delicias cathedrarũ aptissimæ. Cædua salici fertilitas, densior tonsura ex breui pugno uerius quàm ramo, non ut remne in nouissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus minorisue impendij, aut tempestatum securior. Tertium locum ei in æstimatione ruris Cato attribuit, prioremque 20 quàm oliuetis, quamque frumento, aut pratis: nec quia desint alia uincula. Siquidem & genistæ, & populi, & ulmi, & sanguinei frutices, & betulæ, & harũdo fissa, & harundinũ folia ut in Liguria, & uitis ipsa, recisisque aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Mirumque, contuso ligno alicui maiores ad uincula esse uires. Salici tamen præcipua dos. Finditur Gręca rubens, candidiorque amerina, sed paulo fragilior, ideoque solido ligat nexu. In Asia tria genera obseruant. Nigram, utiliorem uiminibus: candidã agricolarũ usibus: tertiam, quæ breuissima est, helicen uocãt. Apud nos quoque multi totidẽ generibus nomina imponunt, Vimineã uocant, eandem purpureã. Alterã nitelinam à colore, quæ sit tenuior. Tertiam Gallicã, quæ tenuissima. Nec in fruticũ, nec in ueprium cauliumue, neque in herbarum, aut alio ullo quàm suo genere numerentur iure scirpi fragiles palustresque ad tegu 30 lum tegetesque: è quibus detracto cortice, candelæ luminib. & funeribus seruiunt. Firmior quibusdam in locis earum rigor. Namque ijs uelificant nõ in Pado tantum nautici, uerum & in mari piscator Africus, præpostero more uela intra malos suspendẽs. Et mapalia sua Mauri tegunt, proximeque æstimanti hoc uideatur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt usu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi, atque sambuci fungosi generis, aliter tamen quàm ferulæ. Quippe plus ligni utique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamque credit pastor ibi cæsa, ubi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere similitudinem rosæ, qui uocatur cynosbatos. Tertium genus Idæũ uocant Græci à loco. Tenuius est quàm cætera, minoribusque spinis, & minus aduncis, Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle, & igni sacro. Contra sto- 40 machi quoque uitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo, qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arborum, & natura materiarum, & de cædendis ar-
boribus. Cap. XXXVIII

HVmor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idẽ omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurãdos coaguli uis. Cerasis gummosus, ulmis saliuosus, lentus ac pinguis malis, uitibus ac piris aquosus. Viuaciora quibus lentior. Atque in toto corpore arborũ, ut reliquorũ animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, uenæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex. Mirũ, hic in moro medicis succũ quærentibus, ferè hora diei secunda,

lapide

lapide incussus manat,altius fractus siccus uidetur.Proximi plerisq; adipes. Ii uocantur à
colore alburnum ; mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini
obnoxia:quare semper amputabitur.Subest huic caro,cui ossa:id est materiæ optimum.
Alternãt fructus quibus siccius lignũ,ut olea, magis quàm quibus carnosum, ut cerasus.
Nec omnibus adipes carnesúe largæ,sicuti nec animalium acerrimis. Neutrũ habent bu
xus,cornus,olea:nec medullam,minimumq; etiam sanguinis: sicut ossa nõ habẽt sorba,
carnem sambuci,& plurimam ambæ medullam:nec harundines maiore ex parte. In qua
rundã arborum carnibus pulpæ uenæq; sunt. Discrimẽ earũ facile. Venæ latiores candi
didioresq;,pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit,ut aure ad caput trabis quãlibet prælongæ ad
10 mota ictus ab altero capite uel graphij sentiatur,penetrãte rectis meatibus sono. Vnde
deprehenditur an torta sit materies,nodisq; concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt
in carne glandia, In ijs nec uena,nec pulpa,quodã callo carnis in se cõuoluto. Hoc pretio/
sissimũ in cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpã,
alioqui fragilis esset uena in orbẽ arboris cæsa.Fagis pectines transuersi in pulpa . Apud
antiquos inde & uasis honos . Marcus Curius iurauit se ex præda nihil attigisse , præter
guttũ faginũ quo sacrificaret. Lignũ in lõgitudinẽ fluctuatur, ut quæ pars fuit ab radice,
ualidius sidit. Quibusdam pulpa sine uenis,mero stamine & tenui cõstat . Hæc maxime
fissilia. Alia frangi celeriora quàm findi,quibus pulpa non est,ut oleæ,uites. At è contra/
rio,totũ è carne corpus fico. Tota ossea est ilex,cornus,robur,cytisus, morus, ebenus, lo/
20 tos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricãs color. Fulua cornus,in uenabulis
nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus & larix & iuniperus rubent.

De larice,& abiete,& sapino,& cæteris huiusmodi arborib.cædẽdis. Cap. XXXIX.

LArix fœminam habet,quam Græci uocant ægida,mellei coloris. Inuentũ est picto/
rum tabellis immortale,nullisq; fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In
abiete leuson Græci uocauere. Cedrus quoq; durissima,quæ medullæ proxima,ut in cor
pore ossa,deraso modo limo. Et sambuci interiora mire firma traduntur. Nanq; qui ue/
nabula ex ea faciunt,præferunt omnibus. Constat eñ ex cute & ossibus. Cædi tempesti
uum quæ decorticentur,ut teretes,ad templa cæteraq; usus rotundi, cum germinãt, aliâs
cortice inextricabili,& carie subnascente ei, materiaq; nigrescẽte. Tigna & quibus aufert
30 securis corticem , à bruma ad fauoniũ : aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante
eũ fidiculæ. Nouissima ratione solstitio . Dies siderũ horũ reddentur suo loco. Vulgo sa/
tis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternãtur ante æditos suos fructus. Ro
bur uere cæsum,teredinem sentit, bruma aũt,neq; uiatur, neq; pãdatur,aliâs obnoxium
etiam ut torqueat sese findatq;, quod in subere tempestiue quoq; cæso euenit. Infinitũ re
fert lunaris ratio:nec nisi à uicesima in tricesimam cædi uolunt . Inter omnes uero conue/
nit,utilissime in coitu eius sterni,quem diem alij interluniũ,alij silentis lunæ appellant. Sic
certe Tib. Cæsar,cõcremato ponte naumachiario, larices ad restituendũ cædi ex Rhetia
præfiniuit. Quidã dicunt,ut in coitu & sub terra sit luna , quod fieri nõ potest nisi noctu.
At si cõpetant coitus in nouissimũ diẽ brumæ, illa æterna sit materies, proxime cũ supra/
40 dictis sideribus. Quidã & canis ortũ addunt, & sic cæsas materies in forũ Augustũ. Nec
nouellæ aũt ad materiem,nec ueteres utilissimæ. Circũcisas quoq; ad medullã,alij non in
utiliter relinquũt,ut omnis humor stantibus defluat. Mirũ, apud antiquos primo Puni/
co bello classẽ Duellij imperatoris ab arbore excisa LX. die nauigasse. Cõtra uero Hiero
nem regẽ CCXX. naues effectas diebus XLV tradit L. Piso. Secũdo quoq; Punico bello,
Scipionis classis XL. die à securi nauigauit. Tantũ tẽpestiuitas etiã in rapida celeritate pol
let. Cato hominũ summus in omĩ usu,de materijs hæc adijcit, Prelũ è sapino atra potis/
simum facito. Vlmeam, pineã, nuceam, hanc atq; aliam materiã omnẽ cũ effodies, luna
decrescente eximito post meridiẽ,sine uento austro. Tunc erit tẽpestiua, cũ semen suum
maturũ erit. Caueto,ne per rorẽ trahas,aut doles. Idẽq; mox, Nisi intermestri luna atq;

dimidiata, ne tangas materiē. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caueto nigrā materiam do les, néue cædas, néue tangas, nisi siccā, néue gelidam, néue rorulentā. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à plenilunijs. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omniū arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauiū malis antemnisq́ propter leuitatem præfertur abies. Cōmunia his pinoq́, ut quadripartitos uenarū cursus bifidosq́ habeāt, uel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc qua diximus ratione fluuiata decorticat, atq; ita sapinus uocatur: superior pars nodosa duriorq́, sušterna. Et in ipsis aūt arboribus robustiores aquiloniæ partes. Et in totū deteriores ex humidis opacisq́: spissiores ex apricis & diuturnæ. Ideo Romæ infernas abies supernati prefertur. Est per gentium quoq; regiones in ijs differentia. Alpibus Apeninoq́ laudatissimę: in Gallia Iura ac mōte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Aeneatica & Arcadica. Pessimæ Parnasia, & Euboica, q̄m ramosæ ibi & cōtortæ, putrescentesq́ facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo perūcta materies, nec tineā, nec cariē sentit. Iunipero eadē uirtus quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximæq́ baccæ eius. Medulla eius ubicunq; solidior etiam quàm cedrus. Publicum omnium uitium uocant spiras, ubi conuoluēre se uenæ atq; nodi. Inueniuntur in quibusdā, sicut in marmore, centra: id est, duritia clauo similis, inimica serris, Et quædam forte accidunt, lapide cōprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui uiri fortes affixerant arma, quę cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitq́ arbor illa fatalis excidio urbis, præmonitæ oraculo, cum arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeisq́ intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materijs, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. Cap. XL

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ uisa, quā propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectā cum reliqua materie: durauitq́ ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes CXX. bipedali crassitudine ęqualis. Quo intelligebatur uix credibilis reliqua altitudo fastigiū ad cacumē æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorū à M. Agrippa relicta, æque miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat uiginti pedib. breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ uisa est in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu, obeliscum in naticano circo statutum, quatuorq́ truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius uisum in mari certum est. CXXM. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spacium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanq; demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea ex ædificatis obiter Puteolano puluere aduectisq́. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoq́ auditur octoginta nummorum & pluris malos uenundari ad eos usus, rates uero connectī quadraginta sestertijs plerasque. At in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur ad undeciremem Demetrij succisa centumtriginta pedum, crassitudinis uero ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, indicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic nigricans color, magisqúe etiam cytiso, quæ proxime accedere ebenum uidetur.

Quanquam

Quanquã non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirmēt. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, p quē probatur materies. Omniū hæc sola ungi uult, meliorq; oleo fit. Colos mire adulteratur iuglāde ac piro syluestri tinctis, atq; in medicamine decoctis. Omnibus quæ diximus spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanq; nō potest uideri materies propter exilitatē, sed lignum nō aliō pene q; ad radios rotarum utile: aut si quid cuneandū sit in ligno, clauisq; figendum ceu ferreis. Ilex itē & oleaster, & olea atq; castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa aceris modo, si ulla, materies idonea esset ramis sæpe deputatis: castratio illa est, adimitq; uires. De cætero plerisq; eorum, sed utiq; robori tanta duritia est, ut terebrari nisi madefactū non 10 queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem uidetur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissime ascias retundat. Calidæ & morus, laurus, edera, & oēs è quibus igniaria fiunt. Exploratorū hoc usus in castris, pastorumq; repperit, quoniam ad excutiendum ignem nō semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignemq; concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, uel foliorum facillime conceptum. Sed nihil edera præstātius, quæ teratur lauro laurumq; terat. Probatur & uitis syluestris, alia quàm labrusca, & ipsa ederę modo arborem scandens. Frigidissima quæcunq; aquatica. lentissima autem, & ideo scutis faciendis aptissima, quorū plaga cōtrahit se protinus, clauditq; suū uulnus, & ob id cōtumacius trāsmittit ferrū: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraq;. 20 Leuissima ex his, ficus & salix, ideoq; utilissimæ. Omnes aūt etiam ad cistas, quæq; flexili crate constant. Habent & candorem rigoremq;, & in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida sicut alno. Siccior eadē ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed pōderosior. Rigorem fortissime seruat ulmus, ob id cardinibus assamentisq; portarū utilissima, quoniam minime torquetur: permutanda tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palmæ est mollis, & suberis: spissæ & malus, pirusq;, necnon acer: sed fragiles, & quæcunq; crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusque generis augēt. Et infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus, & cornus. Cariem uetustatemq; nō sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxū, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iu- 30 glans. Rimam fissuramq; non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maxime æternam putant, ebenum & cupressum, cedrumq;, claro de omnibus materijs iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, utpote cū tota Asia extruente quadringentis annis peractū sit. Conuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt: Mutianus ter cōsul, ex his qui proxime uiso eo scripsere, uitigineum, & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hanc materiam elegisse eandem, Canetiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cum antiquiorē Mineruā quoq; non modo Libero patre uetustatem ei tribuat. Adijcit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneatq; iuncturas, quas & ipsas esse modico admodū miror. Valuas esse è cupresso, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem no- 40 uæ similem. Id quoq; notandum, ualuas in glutinis cōpage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniā præter cætera uno in genere materiæ nitor maxime ualeat æternus. Nonne simulacrū Veiouis in arce è cupresso durat, à condita urbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatū? Memorabile & Vticæ templū Apollinis, ubi Numidicarū cedrorū trabes durant, ita ut positę fuere prima urbis eius origine, annis mille centumoctogintaocto. Et in Hispania Sagunti aiūt templum Dianæ à Zacyntho aduectę cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, ut autor est Bochus, infraq; oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdem deæ, seculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quónam genere materiæ scientia obliterata.

In

In plenũ dici poteſt,utiq; quæ odore præcellãt,ea æternitate præſtare. A prædictis mo-
rus proxime laudat̃,quæ uetuſtate etiã nigreſcit. Et quędã tamẽ in alijs diuturniora ſunt
uſibus q̃ alia. Vlmus in perflatu firma,robur defoſſum. Et in aquis quercus obruta. Ea-
dem ſupra terrã rimoſa facit opera torquẽdo ſeſe. Larix in humore præcipua,& alnus ni
gra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua & iuglans, hæ
quidẽ in his quæ defodiunt̃,uel principales: Itẽ iuniperus:eadẽ & ſubdialibus aptiſsima.
Fagus & cerrus celeriter marceſcunt. Eſculus quoq; humoris impatiẽs. contrà adacta in
terrã in paluſtribus alnus æterna,onerisq; quantilibet patiens. Ceraſus firma. Vlmus &
fraxinus lentæ,ſed facile pandantur,flexiles tamẽ,ſtantesq; à circumciſura ſiccatæ fidelio
res. Laricem in maritimis nauibus obnoxiã teredini tradunt: omniaq; præter quã olea- 10
ſtrum & oleam. Quædam enim in mari,quædam in terra uitijs opportuniora.

De teredinibus. Cap. XLI

INfeſtantiũ quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauiſſimo,rodunt denti
bus. Hæ tantũ in mari ſentiunt̃,nec aliã putant teredinẽ proprie dici. Terreſtres tine-
as uocãt:culicibus uero ſimiles,thripas: Quartũ eſt & è uermiculorũ genere,quorũ quidẽ
alij putreſcẽte ſucco,ipſa materie:alij pariũtur, ſicut in arboribus, ex eo qui ceraſtes uoca-
tur. Cum tantũ eroſerit,ut circũagat ſe, generat aliũ. Hæc naſci prohibet in alijs amaritu-
do,ut cupreſſo:alijs duritia,ut buxo. Tradũt & abietẽ circa germinationes decorticatam
qua diximus luna,aquis non corrũpi. Alexandri Magni comites prodiderũt,in Tylo ru
bri maris inſula arbores eſſe,ex quibus naues fierent,quas CC. annis durãtes inuentas: & 20
ſi mergerentur,incorruptas. In eadem eſſe fruticẽ baculis tantum idoneæ craſſitudinis,ua
rium tigrium maculis,ponderoſum:& cum in ſpiſſiora decidit,uitri modo fragilem.

De materijs architecti,& quæ materies ad quid utilis, & quæ firmior
materia in tectum Cap. XLII

APud nos materiæ finduntur aliquæ ſponte:ob id architecti eas fimo illitas ſiccari iu
bent,ut afflatus nõ noceãt. Pondus ſuſtinere ualidæ abies,larix,etiã in trãſuerſum
poſitæ. Robur,olea incuruantur ceduntq; ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpun
tur: priusq; carie q̃ uiribus deficiunt. Et palmæ arbor inualida, in diuerſum ẽm curua-
tur. At populus contra omnia inferiora pandatur, palma è cõtrario fornicatur. Pinus &
cupreſſus aduerſus cariem tineasq; firmiſſimæ. Facile pandatur iuglans. Fiunt enim & ex 30
ea trabes,frãgiq; ſe prænunciat ſtrepitu: quod in Antandro accidit, cum è balneis territi
ſono profugerunt. Pinus,piceæ,alni,ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ ter
ra,plurimis durant annis. Eædem ſi nõ integãtur,cito ſeneſcunt: mirũ inmodũ fortiores,
ſi humor extrà quoq; ſuperſit. Firmiſſima ad tectum abies. Eadem ualuarum repagulis,
& ad quæcunq; libeat inteſtina opera aptiſſima, ſiue Græco, ſiue Campano, ſiue Sicu-
lo fabricę artis genere ſpectabilis,ramentorum crinibus pampinato ſemper orbe ſe uol-
uens ad incitatos runcinarũ raptus. Eadem & cutribus,maxime ſociabilis glutino in tan-
tum,ut findatur antè quã ſolida eſt.

De glutinanda materia,& lignis ſectilibus. Cap. XLIII

MAgna aũt & glutini ratio,propter ea quæ ſectilibus laminis,ac in alio genere operi 40
untur. Stramineã in hoc uſu probãt uenã,& uocãt fertilẽ,argumẽto ſimilitudinis,
quoniã lacrimoſe criſpa. In omni genere & glutinũ abdicãt quædã, & inter ſe & cũ alijs
inſociabilia glutino, ſicut robur. Sed nec ferè cohærẽt,niſi ſimilia natura,ut ſi quis lapidẽ
lignumq; cõiungat. Cornũ maxime audit ſorbus,carpinus,buxus,poſtea tilia. Cuicunq;
operi facilia,flexilia omnia,quæ lenta diximus, præterq; morus & caprificus. Durabilia
ac ſectilia,quæ modice humida. Arida ẽm latius q̃ uirida ſerris cedunt, præter robur &
buxũ,quæ pertinacius reſiſtũt,ſerrarumq; dentes replent æqualitate inerti:qua de cauſa
alterna inclinatione egerũt ſcobẽ. Obediẽtiſſima quocũq; in opere fraxinus,eademq; ha
ſtis corylo melior,cornu leuior,ſorbo lẽtior. Gallica uero etiã ad currus flexibilis. Vitem
æmulare

æmularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quãquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsisq́ ac scrinijs sola utilis. Secatur in laminas prætennes & ilex, colore quoq; non ingrata: sed maxime fida ijs quæ teruntur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duricia ilex, & utroque legitur ulmus. Sunt uero & parui usus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoq; proditum, terebris uaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri. ex ijsdem malleos, maiores quoq; è pinu & ilice. Et his aũt maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ q̃ immaturæ: quippe cum ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immori, plantæ modo germinauerint. Cato uectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorumq́ operimento uestiatur alia materies, præcipua sunt cedrus, terebinthus, aceris genera, buxũ, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, ut dictũ est, tuber sectile, sicut cedrus acerq́. Nec aliarum tubera in precio. Mediaq́ pars arborum crispior, & quo propior radici minoribus magisq́ flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & uiliores ligno preciosiores cortice fieri, nt una arbor sæpius ueniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis. Cœpere tingi animalium cornua, dentes secari: lignũq́ ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nuperq́ portentosis ingenijs principatu Neronis inuẽtum, ut pigmẽtis perderet se, plurisq́ ueniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur, sic terebinthũ uinci iubent, sic cedrum preciosius fieri, sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno, iam lignum emi testudinem facit.

De arborum ætate, & que genera arborum minime durant Similiter de uisco & Druidis. Cap. XLIIII

VIta arborũ quarundã immẽsa credi potest, si quis profunda mũdi & saltus inaccessos cogitet. Verũ ex his quas memoria hominũ custodit, durãt in Liternino Africani prioris manu satæ oliuæ. Itẽ myrtus eodẽ loco conspicuæ magnitudinis. Subest spẽcus, in qno manes eius custodire draco traditur. Romæ uero lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXIX. urbis æde cõdita, incertũ ipsa quanto uetustior. Esse quidem netustiorẽ nõ est dubiũ, cum ab eo Inco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL. habet. Antiquior illa est sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Vestalium uirginum capillus ad eam defertur. Verum altera lotos in uulcanali, quod Romulus constituit ex uictoria de decumis, æquæua urbi intelligitur, ut autor est Massurius. Radices eius in forũ usq; Cæsaris per stationes municipiorũ penetrãt. Fuit cũ ea cupressus equalis, circa suprema Neronis principis prolapsa atq; neglecta. Vetustior aũt urbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborẽ iam tunc dignã fuisse significat. Tiburtes quoq; originẽ multo ante urbem Romã habent. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum uetustiores, apnd quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradnnt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante iliacum bellum. Sunt autores & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliẽsium urbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulchro arbores, quæ omnibus ephebijs eius cũ intantũ accreuere ut Ilium aspiciant, inarescunt, rursusq́ adolescunt. Iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, cum cœpit Ilium uocari. Argis olea nunc etiã durare dicitur, ad quã Io in uaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleã aræ sunt Iouis Stratij cognomine, ibiq́ quercus duæ ab Hercule satæ. In eodẽ tractu portus est, Amyco Bebrycũ rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegit, quã insanã uocãt: qm̃ si quid ex ea decerptũ inferatur nauibus, iurgia fiant donec abijciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quã ab Apamia in Phrygiã itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya uictus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est.

Nec

Nec non palma Deli ab eiuſdem dei ætate conſpicit̃. Olympiæ oleaſter, ex quo primus
Hercules coronatus eſt, & nũc cuſtodit̃ religioſe. Athenis quocꝙ olea durare traditur in
certamine ædita à Minerua. E diuerſo breuiſſima uita eſt punicis, fico, malis. Ex his præ/
cocibus breuior ꝙ ſerotinis, dulcibus ꝙ acutis, & dulciori in punicis: Itẽ in uitibus, præci
pueꝙ fertilioribus. Græcinus autor eſt ſexagenis annis duraſſe uites. Videntur & aquati
cæ celerius interire. Seneſcunt quidẽ uelociter, ſed è radicibus repullulãt, laurus, & mali,
& Punicæ. Firmiſſimæ ergo ad uiuendũ oleæ, ut quas durare annis cc. inter autores con
ueniat. Eſt in ſuburbano Thuſculani agri colle qui Corne appellat̃, lucus antiqua religio
ne Dianæ ſacratus à Latio, uelut arte tonſili coma fagei nemoris. In hoc arborẽ mori exi/
miam ætate noſtra adamauit Paſſienus Criſpus, bis conſul, orator, Agrippinæ matrimo
nio & Nerone priuigno clarior poſtea, oſculari cõplectiꝙ eam ſolitus, non modo cubare
ſub ea uinumꝙ illi affundere. Vicina luco eſt ilex, & ipſa nobilis, xxxv. pedum ambitu
caudicis, x. arbores mittẽs ſingulas magnitudinis uiſendæ, ſyluãꝙ ſola facit. Edera neca
ri arbores certũ eſt. Simile quiddã & in uiſco, tametſi tardiorẽ earum iniuriã arbitrantur.
Nancꝙ & hoc præter fructus agnoſcitur nõ in nouiſſimis mirabile. Quædã eñ in terra
gigni non poſſunt, & in arboribus naſcunt̃. Nancꝙ cum ſuam ſedẽ non habeant in alie/
na uiuunt, ſicut uiſcum. Eſt & in Syria herba, quæ uocatur cadytas, non tantũ arboribus,
ſed ipſis etiã ſpinis circũuoluens ſeſe. Item circa Tempe Theſſalica, quæ polypodion uo/
catur, & quæ dolichos ac ſerpillũ. Oleaſtro quocꝙ deputato quod gignatur uocãt phau/
nos. Quod uero in ſpina fullonia hypopheſton, calyculis inanibus, folijs paruis, radice al
ba, cuius ſuccus ad detractiões in comitiali morbo utiliſſimus habetur. Viſci tria genera.
Nancꝙ in abiete ac larice ſtelin dicit Eubœa naſci, hyphear Arcadia. Viſcum aũt in quer/
cu, robore, ilice, pruno ſylueſtri, terebintho, nec alijs arborib. adnaſci, pleriꝙ. Copioſiſſi
mum in quercu, quod dryos hyphear uocãt. In omni arbore, excepta ilice & quercu, dif/
ferentiam facit odor uiruſꝙ: & folium nõ iucundi odoris in utrocꝙ, uiſco amarum & len
tum. Hyphear ad ſaginãda pecora utilius. Vitia modo purgat primo, dein, ea pinguefa/
cit, quæ ſuffecere purgationi. Quibus ſit aliqua tabes intus, negãt durare. Ea medẽdi ra/
tio æſtans quadragenis diebus. Adijciunt diſcrimẽ, uiſco in his quæ folia amittãt, & ipſi
decidere: cõtra adhærere nato in ęterna fronde. Omnino aũt ſatũ nullo modo naſcit̃, nec
niſi per aluũ auiũ redditũ, maxime palũbis & turdi. Hæc eſt natura, ut niſi maturatum in
uentre auiũ, non proueniat. Altitudo eius nõ excedit cubitalẽ, ſemper fruticoſi ac uiridis.
Mas fertilis, fœmina ſterilis. Aliquãdo nõ fert. Viſcũ cõfit ex acinis qui colligunt̃ meſſiũ
tẽpore immaturi. Nã ſi acceſſere imbres, amplitudine quidẽ augentur, uiſco uero marce/
ſcũt. Siccant̃ deinde, & aridi tundũtur, ac cõditi in aqua putreſcũt duodenis ferè diebus.
Vnũꝙ hoc rerum putreſcẽdo gratiã inuenit. Inde in profluẽte rurſus malleo tuſi, amiſſis
corticib. interiore carne lenteſcũt. Hoc eſt uiſcũ pẽnis auiũ tactu ligãdis, iuglãdis oleo ſub
actũ, cum libeat inſidias moliri. Nõ eſt omittẽda in ea re & Galliarũ admiratio. Nihil ha
bent Druidæ (ita ſuos appellãt magos) uiſco & arbore in qua gignat̃ (ſi modo ſit robur)
ſacratius. Iã per ſe roborũ eligũt lucos, nec ulla ſacra ſine ea frõde cõficiunt, ut inde appel/
lati ꝗꝙ interpretatiõe græca poſſint Druidæ uideri. Enimuero quicqd adnaſcatur illis,
è cœlo miſſum putãt, ſignũꝙ eſſe electæ ab ipſo deo arboris, Eſt aũt id rarũ admodũ in
uentu, & repertũ magna religione petitur: & ante omnia ſexta luna, quæ principia menſi
um annorũꝙ his facit, & ſeculi poſt triceſimum annum, quia iam uiriũ abunde habeat,
nec ſit ſui dimidia. Oĩa ſanantẽ appellantes ſuo uocabulo, ſacrificio epuliſꝙ rite ſub ar/
bore pręparatis, duos admouẽt candidi coloris tauros, quorũ cornua tunc primũ uincian
tur. Sacerdos candida ueſte cultus arborẽ ſcandit. Falce aurea demetit. Candido id exci/
pitur ſago. Tunc demum uictimas immolant, precantes ut ſuum donũ deus proſperum
faciat his quibus dederit. Fœcunditatẽ eo poto dari cuicunꝙ animali ſterili arbitrantur,
contraꝙ uenena oĩa eſſe remediũ. Tanta gentiũ in rebus friuolis pleruncꝙ religio eſt.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVII.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. Cap. I

NATVRA arborum, terra mariq; sponte sua prouenientium, di
cta est. Restat earum quæ arte & humanis ingenijs fiũt uerius
q̃ nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penu/
ria pro indiuiso possessa à feris, depugnante cum ijs hoĩe circa
caducos fructus, circa pendentes uero & cum alitibus, in tanta
delitiarum pretia uenisse, clarissimo (ut equidem arbitror) exem/
plo L. Crassi atq; Cn. Domitij Aenobarbi. Crassus orator fuit
in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto
præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit, Multo ue/
ro pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle uiminali C. Aquilij equitis Rom. cla/
rioris illa etiam quàm iuris ciuilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissima
rum gentium ambo Crassus atq; Domitius censuram post consulatum simul gessere, an
no conditæ urbis DCLXII. frequentem iurgijs propter dissimilitudinem morum. Tum
Cn. Domitius, ut erat uehemens natura, præterea accensus odio, quod ex æmulatione
auidissimum est, grauiter increpuit tanti cẽsorem habitare, pro domo eius sestertium mi/
lies identidẽ promittens. Et Crassus, ut præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers,
addicere se respõdit, exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidem denario, si adimerentur,
emptã uolẽte Domitio: Crassus. utrũne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo
grauis & ab ipsa mea cẽsura notãdus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comi/
ter habitem: an tu, qui H—S milies sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorum
opacitate lasciuæ, Cecina Largo è procerib. crebro in iuuẽta nostra eas in domo sua ostẽ
tante. Durauerūtq;, quoniam & de longissimo æuo arborũ diximus, ad Neronis prin/
cipis incendia, quibus cremauit urbem, annis CLXXX postea, cultu uirides iuuenesq;, ni
princeps ille accelerasset, etiam arborum mortem. Ac ne quis uilem de cætero Crassi do/
mum, nihilq; in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam colum
nas quatuor Hymettij marmoris, ædilitatis gratia ad scenam ornandum aduectas, in
atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum essent ullæ marmoreæ. Tam recens
est opulentia: tantoq; tunc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne ini/
micitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab ijs & cognomina antiquis:
Frondicio militi illi, qui præclara facinora Vulturnum transnatans fronde capiti imposi/
ta, aduersus Annibalem ædidit. Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis ar/
boribus fruticatio inutilis, unde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomẽ. Fuit
& arborum cura legibus priscis: cautumq; est XII. tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas,
lueret in singulas æris XXV. Quid existimamus, futurasne eas credidisse ad supradictam
æstimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est,
multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis milibus nummûm, maiore singu
larum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insitæ, & arborum quoque
adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus quo
maxime modo tantum ex his uectigal contingat, ueram colendi rationem absolutamq;
prodituri. Et ideo non uulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incer
ta atq; dubia, in quibus maxime fallitur uita. Nam diligentiam in superuacuis affectare,
non nostrum est. Ante omnia autem in uniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera
pertinent in commune de cœlo terraq; dicemus.

De natura cœli ad arbores, & quam partẽ cœli spectare debeant. Cap. 11

Aquilone maxime gaudent, densiores ab afflatu eius lætioresq́;, & materiæ firmioris. Qua in re plerique falluntur, cum in uineis pedamẽta nõ sint à uento eo opponẽda, & id tantũ à septentrione seruandum. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborum firmati conferunt, & sic optime germinant: alioqui si blandiantur austri, defatiscentes, ac magis etiã in flore. Nam si cum defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereũt: adeo ut amygdalæ & piri, etiã si omnino nubilũ fiat, austrinusúe flatus, amittant fœtus. Circa uergilias quidem pluere, inimicissimũ uiti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. Hoc est illud quatriduũ oleis decretorium, hic articulus austrinus nubili spurci quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt austrinis diebus, sed celerius. Illa sunt noxia frigora, quæ septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemem quidem aquiloniam esse, omnibus satis utilissimum. Imbres uero tunc expetẽdi euidens causa est, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoq; amissione languidas, naturale est auide esurire. Cibus aũt earum imber. Quare tepidam esse hyemem, ut absumpto partu arborum, sequatur protinus cõceptus, id est germinatio ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas, non pro arboribus uota fecit. Nec per solstitia imbres uitibus cõducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est. Alioqui uota arborum frugumq́; communia sunt, niues diutinas sedere. Causa, non solum quia animam terræ, euanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retroq́; agunt in uires frugum atq; radices: uerum quod & liquorẽ sensim præbẽt, purum præterea leuissimumq́;, quãdo nix aquarum cœlestium spuma est. Ergo humor ex his nõ uniuersus ingurgitans diluensq́;, sed quomodo sititur distillans, uelut ex ubere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoq; illo modo fermentescit, & succi plena, ac lacte scentibus satis non effœta, cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maxime frumẽta pinguescũt, præterq́; ubi calidus semper aer est, ut in Aegypto. Cõtinuatio enim & ipsa cõsuetudo, idem quod modus aliubi efficit: plurimumq́; prodest ubicunq; nõ esse quod noceat. In maiore parte orbis, cum præcoces excurrêre germinationes, euocatæ indulgẽtia cœli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes noxiæ syluestribus quoq;, quæ magis etiam dolent urgente umbra sua, nec adiuuante medicina, quoniam uestire teneras intorto stramento in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedẽtibus. Tertium tempus est cum educant poma, nec protinus, sed iam ualido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longioresq́; desiderant cibos, his & serotinæ aquæ utiles, ut uiti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusq; arboribus diuerso modo desiderantur, alijs alio tempore maturãtibus. Quapropter ijsdem imbribus quædam lædi uideas, alia iuuari, & in eodem genere, sicut in piris. Alio die hiberna quærunt pluuias, alio uero præcocia, ut pariter quidem omnia desiderent. Hybernum tempus est ante germinationem, quæ aquilonem austro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerunq; frigidiora) & mõtuosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruunt̃ aquis sata, nõ statim auferente eas sole. Connexa & situs uinearũ arbustorũq́; ratio est, quas in horas debeãt spectare. Virgilius ad occasus seri damnauit. Aliqui sic maluere, q̃ in exortu. A pluribus meridiẽ probari aduerto. Nec arbitror perpetuũ quicq; in hoc præcipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingeniũ, ad cœli cuiusq; mores dirigenda solertia est. In Africa meridiem uineas spectare, & si uiti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in occasum aut septentriones cõferet, optime miscebit solũ cœlo, cum Virgilius occasus improbet. Ned de septentrione relinqui dubitatio uidetur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte uineis ita positis, cõpertum est nullas esse fertiliores.

Multum

Multum rationis obtinent uenti. In Narbonensi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra circium serere imperitia existimatur: eundemque obliquum accipere, prouidentia. Is uãque æstates ibi tempetat, sed tanta plerunque uiolentia, ut auferat tecta.

De societate cœli & terræ ad arbores. Cap. III

Quidam cœlum terræ parere cogunt: ut quæ in siccis serantur, orientẽ ac septentriones spectent: quæ in humidis, meridiem. Necnon ex ipsis uitibus causas mutuãtur, in frigidis præcoces serẽdo, ut maturitas antecedat algorẽ. Quæ poma uitesque rores oderint, cõtra ortus, ut statim auferat sol: quæ ament, ad occasus, uel etiam ad septentriones, ut diutius eo fruantur. Cæteri uero ferè rationẽ naturæ secuti, in aquilonẽ obuersas uites & arbores poni suasere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. Cap. IIII

Aquilonis situm uentorũque reliquorũ, diximus in secũdo uolumine, dicemusque proximo plura cœlestia. Interim manifestũ uidetur salubritatis argumentũ, quoniam in meridiẽ etiam spectantium semper ante decidant folia. Similis & in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxij, in plurimis ijdem utiles: quibusdã satis è longinquo aspicere maria, iucundum: propius admouere salis halitum, inutile. Similis & fluminum stagnorumque ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimẽtis optime creditur. A cœlo proximũ est terræ dixisse rationẽ, haud faciliore tractatu. Quippe non eadẽ arboribus cõuenit & frugibus plerunque: nec pulla, qualem habet Campania, ubique optima uitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas. Nec rũbrica multis laudata. Cretã in Albensiũ Pompeianorũ agro, & argillã cunctis ad uineã generibus anteponũt, quanque præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum albũ in Ticinensi, multisque in locis nigrum itemque rubrum, etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantiũ sæpe fallunt. Non utique lætum solum est, in quo proceræ arbores nitẽt, præterque illis arboribus. Quid enim abiete procerius? aut quæ uixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habẽt. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cespitũ corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarũ, non Hercule magis quàm pinguis adhærens digitis, quod in argillis arguitũ. Scrobes quidẽ regesta in eos nulla complet, ut dẽsa atque rara ad hunc modũ deprehendi possit, ferroque omnis rubiginẽ obducit. Nec grauis aut leuior iusto deprehẽditur ponderes. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis, quando senescãt sata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu præterquàm salici utilis seutitur. Inter argumenta stipulæ crassitudo est, tanta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo, ut ligni uice utãtur. Sed idem solum ubicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm uitijs posset, affligit agricolã. Et carbunculus, terra quæ ita uocatur, emẽdari uite macra putatur. Nam tophus scaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat non improbat uitibus. Salsæque terræ multa melius credũtur, tutiora à uitijs innascentiũ animaliũ. Nec colles opere nudantur, si quis perite fodiat. Nec campi omnes minus soles atque perflatus quàm opus sit accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus uites. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta, & suo cuique corde peruidenda. Quid? quod mutantur sæpe indicata quoque ac diu comprehensa? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleæque desierunt quæ prius fuerant. Item uites aduri, quod nõ antea, Aenos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutauit cœli habitum. At in Syracusano agro aduena cultor elapidato solo pdidit fruges luto, donec regessit lapides. In Syria leuem tenui sulco imprimunt uomerem, quia subest saxum exurens æstate semina. Iam in quibusdam locis similes æstus immodici, & frigorũ effectus. Est fertilis Thracia frugum rigore, æstibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorũ insula locus qui-

dam est in tantum fœcundus, ut suo tempore satum demetant hordeũ, sublatumq; protinus serant, & cum alijs frugibus metant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Pucina uina in saxo coquuntur. Cæcubæ uites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorũ & soli uarietas ac differentia. Cæsar Vopiscus, cũ causam apud cẽsores ageret, campos Roseæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulũ probantur. Non tamen indociles natura nos esse uoluit, & uitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

Genera terrarum. Cap. V

TErram amaram siue macrã si quis probare uelit, demonstrãt eam atræ degeneresq; herbæ: frigidam autem retorride nata. Item uliginosam, tristia: rubricam oculi argillamq;, operi difficillimas, quæq; rastros ac uomeres ingentibus glebis onerẽt: quanquã non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è contrario cineraceã, & sabulũ album. Nam sterilis densa callo facile deprehenditur uel uno ictu cuspidis. Cato breuiter atque ex suo more uitia determinat: Terram cariosam caue: néue plaustro, néue pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tãtopere reformidari, ut penè uestigijs quoq; interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur uitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, canescentis, exesæ, & pumicosæ. Plus dixit una significatione, quàm possit ulla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione uitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atq; imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planicie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram uero teneram, quę uocetur pulla. Erit igitur hæc optima, & operi satior. Intelligere modo libeat dictam mira significatione teneram: & quicquid optari debet, in eo uocabulo inuenietur. Illa tẽperatæ ubertatis illa mollis facilisq; culturæ, nec madida, nec sitiens. Illa post uomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à deo cælatam dixit, addiditq; miraculum nigrescentis, quamuis fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbæ alites uomerem comitantes, coruiq; aratoris uestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoq; sententia, & aliqua in propositum. Certe Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, unguenta sunt quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. Ita est profecto, illa erit optima quæ unguenta sapiet. Quod si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasu solis, in quo loco arcus cœlestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum diuinum ex sole conceptum, cui comparari suauitas nulla possit. Is esse odor in cõmota debebit, repertusq; neminem fallet: ac de terra odor optime iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa uetere sylua, quæ cõsensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in uineis non fit. Eoq; diligentius eligenda est, ne uera existat opinio eorum qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in alijs generibus constat & cœlo, nec potest arari post imbres aliqua, ubertatis uitio lentescens. Contrà, in Byzacio Africæ illum cẽtena & quinquagena fruge fertilem campum, nullis cum siccus est arabilem tauris, post imbres uili asello, & à parte altera iugi anu uomerem trahente uidimus scindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili, bibulaq; super humidam ac præpinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

De terra quam Britannia & Gallia amat. Cap. VI

ALia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa, quod genus uocant margam. Spissior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac uelut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græco

De Græcorum circa hanc doctrina. Cap. VII

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillon nocãt candi/
dam argillã, qua in Megarico agro utunt̃, sed tantũ in humida frigidaq́ꝫ terra. Illas
Gallias Britãniasq́ꝫ locupletãtes cũ cura dici cõuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper
exerceri cœpta proficientibus ingenijs. Est eñ alba, ruffa, colũbina, argillacia, tophacea,
harenacea. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimẽta utriusq; in manus, usúsq́ꝫ ge
minus, aut ut fruges tantũ alant, aut ædant et pabulũ. Fruges alit tophacea alba, quæ si sit
inter fontes reperta, est ad infinitũ fertilis, uctũ aspera tractatu: & si nimia iniecta est, exu/
rit solũ. Proxima est ruffa, quæ uocat̃ capnumargos, intermixto lapide terræ minutæ, ha
10 renosæ. Lapis cõtunditur in ipso campo, primisq́ꝫ annis stipula difficulter cædit̃ propter
lapides. Impendio tamẽ minimo leuitate dimidio minoris q̃ꝫ cæteræ inuehitur. Inspergi
tur rara, sale eã misceri putant. Vtrunq; hoc genus semel iniectũ in L. annos ualet, & fru/
gum & pabuli ubertate. De terrarũ generibus. Cap. VIII

QVæ pingues esse sentiunt̃, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimũ
quod supra diximus. Alterũ genus albę cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in cen/
tenos pedes actis plerũq; puteis, ore angustatis, intus (ut in metallis) spatiante uena. Hac
maxime Britannia utitur. Durat annis LXXX. Necq; est exemplum ullius, qui bis in uita
hanc eidem iniecerit. Tertium genus candidæ glischromargon uocant. Est aũt creta ful/
lonia mixta pingui terra, pabuli q̃ꝫ frugum fertilior, ita ut messe sublata ante sementem
20 alteram lætissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramẽ emittit. Durat XXX.
annis, densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo nomine
eglecopalam appellat, glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, ut te/
nuissimas bracteas faciat. Hęc ex æquo fertilis. Harenacea utuntur, si alia non sit, in uligi
nosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimũ agrum colẽtes, qua/
cunq; terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea nõ diu/
tius annis X. prodest. Hedui & Pictones calce ubertimos fecere agros, quę sanè & oleis,
& uitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga arato inijcienda est, ut medicamentũ
rapiatur, & fimi desiderat aliquantulũ quæ primo plus aspera; & quæ in herbas nõ effun
ditur: alioqui nouitate quæcunq; fuerit solum lædet, ne sic quidem primo post anno ferti
30 lis. Interest & quali solo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatę
alterutra, creta uel columbina conuenit.

De cineris usu, & de fimo, & quæ sata uberiorẽ terrã faciant, & quæ urãt. Ca. IX

TRanspadanis cineris usus adeo placet, ut anteponant fimo iumentorum, quod quia
leuissimum est, ob id exurunt. Vtroq; tamen pariter non utuntur in eodẽ aruo, nec
in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut diximus. Sũt qui puluere quoq; uuas ali iu/
dicent, pubescentesq́ꝫ puluerent, & uitium arborumq́ꝫ radicibus aspergant. Quod cer/
tum est Narbonensi prouinciæ, & uindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi q̃ꝫ
sol cõfert. Fimi plures differẽtiæ, ipsa re antiqua. Iam apud Homerũ regius senex agrum
ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur. Diuul/
40 gasse uero Hercules in Italia, quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentũ immor/
talitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiarijs. Quod etiam pa
bulo boum suumq́ꝫ magnificat: necq; alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris
moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, ut ex his agri stercoraren/
tur. Proximum Columella columbarijs, mox gallinarijs facit, natantium alitum damna/
to. Cæteri autores consensu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præ/
ferunt hominum potus, in coriariorũ officinis pilo madefacto. Alij per sese, aqua iterum,
larginsq́ꝫ etiam quàm cum bibitur admixta. Quippe plus iam ibi male domandum est,
cum ad uirus illud uini homo accesserit. Hęc sunt certamina, quibus inuicem ad tellurem
quoque alendam utuntur homines. Proxime spurcitias suum laudant. Columella solus

damnat. Alij cuiuscunq; quadrupedis ex cytiso. Aliqui colũbaria præferunt. Proximum deinde caprarum est, ab hoc ouium, deinde boum, nouissimum iumentorum. Hę fuere apud priscos differentiæ, simulq; præcepta (ut inuenio) re tali utendi, quando & hic uetu stas utilior: uisumq; iam est apud quosdam prouincialium, in tantũ abundante geniali co pia pecudum, farinæ uice cribris superinijci, fœtore aspectuq; temporis uiribus in quan/ dam etiam gratiam mutato. Nuper repertũ, oleas gaudere maxime cinere è calcarijs for/ nacibus. Varro pręceptis adijcit, equino quod sit leuissimum segetes alendas: prata uero grauiore, & quod ex hordeo fiat, multasq; gignat herbas. Quidam etiã bubulo iumen/ torum præferunt, ouillumq; caprino: omnibus uero asininum, quoniã lentissime man/ dant. E cõtrario usus aduersus utrunq; pronũciat. Inter oẽs aũt cõstat nihil esse utilius lu 10 pini segete, priusquam siliquetur, aratro uel bidẽtibus uersa, manipulisúe desectæ circa ra dices arborum ac uitium obrutis. Etiam ubi non sit pecus, culmo ipso uel etiam filice ster corare arbitrantur. Cato stercus unde fiat, stramẽta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quercnasq;. E segete euellito ebulũ, cicutam, & circum salicta herbam auctam, ul uamq;: ea substernito ouibus, frondemq; putridam. Vinea si macruerit, sarmenta sua cõ burito, & ibidem inarato. Itemq; ubi saturus eris frumentũ, oues ibi delectato. Necnon & satis quibusdã ipsis pasci terrã dicit. Segetẽ stercorãt fruges, lupinũ, faba, uicia. Sicut è contrario cicer quia uellitur, & quia salsum est, hordeũ, fœnum Græcũ, eruũ, hæc omnia segetem exurunt, & omnia quæ uelluntur. Nucleos in segetem ne indideris. Virgilius & lino segetẽ exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta sub dio cõcauo loco, & qui hu/ 20 morem colligat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innascantur his serpentes. Fimum miscere terræ, plurimũ refert fauonio flan/ te, ac luna sitiente. Id pleriq; praue intelligunt à fauonij ortu faciendũ, ac Februario men se tantũ, cum id pleraq; sata alijs postulẽt mensibus. Quocunq; tempore facere libeat, cu randũ ut ab occasu æquinoctiali flante uento fiat, lunaq; decrescente ac sicca. Mirũ in mo dum augetur ubertas effectusq; eius obseruatione tali.

De satione arborũ, & quod auulsione nascuntur arbores. Cap. x

ABunde prædicta ratione cœli ac terræ: nũc de his arboribus dicemus, quæ cura ho minum atq; arte proueniũt. Nec pauciora propè sunt genera, tam benigne naturę gratiam retulimus. Aut enim semine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut 30 auulsione, aut surculo, aut insito & cõsecto arboris trunco. Nam folia palmarũ apud Ba/ bylonios seri, atq; ita arborẽ prouenire, Trogũ credidisse demiror. Quædã aũt pluribus generibus serũtur, quædã omnibus. Ac pleraq; ex his natura ipsa docuit, & in primis se men serere, cum decidens exceptumq; terra uiuisceret. Sed quædã nõ aliter proueniunt, ut castaneæ, iuglãdes, cæduis dũtaxat exceptis. Ex semine aũt quanq; dissimili, ea quoq; quæ & alijs modis seruntur, ut uites, & mala, atq; pira. Nanq; ijs pro semine nucleus, nõ ut supradictis fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouẽtu, ac degenerantia, & insito restituenda. Interdum etiã castaneæ. Quibusdã natura contrà, omnino nõ degenerandi, quoquo modo serantur, ut cupressis, palmis, lauris. Nanq; & laurus pluribus modis seritur. Genera eius diximus. Ex his augusta, & baccalis & tinus 40 simili modo seruntur. Baccæ mẽse Ianuario aquilonis afflatu siccante legunt, expandun/ turq; raræ, ne calefiant aceruo. Postea quidã fimo ad serendũ paratas, urina madefaciũt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin uligo infe stat, nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine, uicenæ ferè acervatim mense Martio: eædem & propagine seruntur: triũphalisq; talea tantum. Myrti genera omnia in campania baccis serũtur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo seri docet, grandissimis baccarũ tusis leuiter ne grana frãgantur, eaq; intrita restem circũlini, atq; ita seri: parietẽ fore densitatis, ex quo uirgulæ differantur. Sic & spinas sepis causa se runt, tomice motis spinarũ circumlita. Pilas aũt laurus & myrti inopia à trimatu tempesti uum

uum eſt transferre. Inter ea quæ ſemine ſeruntur, Mago in nucibus operoſus eſt. Amygdala in argilla molli meridiem ſpectante ſeri iubet. Gaudere & dura calidaq; terra, in pingui aut humida mori ac ſterileſcere. Serẽdas quammaxime falcatas & è nouella, fimoq; diluto maceratas per triduũ, aut pridie quàm ſerãtur aqua mulſa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonẽ ſpectare: ternas ſimul ſerendas trianguli ratione, palmo inter ſe diſtantes: denis diebus adaquari donec grandeſcãt. Iuglandes nuces porrectæ ſeruntur cõmiſſuris iacentibus. Pineæ nucleis ſeptenis ferè in ollas perforatas additis: aut ut laurus, quæ baccis ſeritur: Citrea, grano & propagine: ſorba, ſemine & à radice planta, & auulſione proueniũt. Sed illa in calidis, ſorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demõ-
10 ſtrauit, multarũ radicibus pullulante ſobole dẽſa, & patiẽte matre quas enecet. Eius quippe umbra turba in digeſta premitur, ut in lauris, punicis, platanis, ceraſis, prunis. Paucorũ in hoc genere rami parcũt ſoboli, ut ulmorũ palmarumq;. Nullis uero tales pulli proueniunt, niſi quarũ radices amore ſolis atq; imbris in ſumma tellure ſpatiantur. Om̃ia ea non ſtatim moris eſt in ſua locari, ſed prius nutrici dari, atq; in ſeminarijs adoleſcere, iterumq; migrare. Qui tranſitus mirũ in modum mitigat etiã ſylueſtres: ſiue arborũ quoq;, ut hominum natura nouitatis ac peregrinationis auida eſt: ſiue diſcedentes uirus relinquunt, manſueſcuntq; tractatu (ceu feræ) dum radici auellitur planta. Et aliud genus ſimile natura monſtrauit, auulſiq; arboribus ſtolones uixere. Quo in genere & cum perna ſua auelluntur, partemq; aliquam è matris quoq; corpore auferunt ſecũ fimbriato corpore. Hoc
20 modo plantãtur punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici, in primiſq; uites. Cotoneum ita ſatum degenerat. Ex eodẽ inuentũ eſt ſurculos abſciſos ſerere. Hoc primo ſepis cauſa factũ, ſambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, ut populis, alnis, ſalici, quæ uel inuerſo ſurculo ſeritur. Iam eæ ibi diſponuntur, ubi libeat eſſe eas. Quamobrẽ ſeminarij curã ante cõuenit dici, q̃ tranſeatur ad alia genera. Nanq; ad id pręcipuum eligi ſolum refert, quoniã nutricem indulgentiorem eſſe q̃ matrem ſæpe cõuenit. Sit ergo ſiccũ ſuccoſumq;, bipalio ſubactũ, aduenis hoſpitale, & q̃ ſimillimũ terræ in quam transferendum ſit. Ante omnia elapidatum, munitumq; ad incurſum etiam gallinacei generis. Quàm minime rimoſum, ne penetrãs ſol exurat fibras. Interuallo ſeſquipedum ſeri, ne ſe inter ſe contingant. Præter alia uitia etiam uerminoſa fiunt: ideo ſarriri cõuenit ſæpius,
30 herbaſq; euelli. Præterea ſemina ipſa fruticantia ſupputare, ac falcem pati conſueſcere. Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad ſolem recipiendum: atq; integi culmo ad frigora arcenda. Sic pirorum malorumq; ſemina nutriri, ſic pineas nuces, ſic cupreſſos, ſemine ſatas & ipſas. Minimis id granis cõſtat, ut uix perſpici quædã poſſint: nõ omittẽdo naturæ miraculo, ex tam paruo gigni arbores, tãto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid ſimile originis ſuę habẽt malorũ pirorumq; ſemina: his principijs reſpuentẽ ſecures materiem naſci, indomita põderibus immẽſis pręla, arbores uelis, turribus muriſq; impellẽdis arietes? Hæc eſt naturæ uis, hæc potẽtia. Super om̃ia erit, è lachryma naſci aliquid, ut ſuo loco dicemus. Ergo è cupreſſo fœmina (mas enim ut diximus non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui menſibus ſiccantur ſole: ruptæq; emit-
40 tunt ſemen, formicis mire expetitum: ampliato etiam miraculo, tãtuli animalis cibo abſumi natalem tantarum arborum. Seritur menſe Aprili, area æquata cylindris, aut uolgiolis, denſum: terraq; cribris ſupercernitur pollicis craſſitudine. Cõtra immane pondus attollere ſe nõ ualet, retorqueturq; ſub terra. Ob hoc parcitur ueſtigijs. Leniter rigatur à ſolis occaſu in trinis diebus, ut æqualiter bibat, donec erumpant. Differunt poſt annum dodrantali filo, cuſtodita temperie ut uiridi cœlo ſerantur, ac ſine aura. Mirũq; dictu, periculum eo tantum die eſt, ſi rorauerit quantulumcunq; imbrem, aut ſi afflauerit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, aquaſq; poſtea odere. Et zizifa grano ſeruntur menſe Aprili. Tuberes melius inſeruntur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea eſt ſpina ſylueſtris. Quæcunq; optime & myxas recipit, utiliter & ſorbos.

De transferendis seminarijs, & ulmis serendis, & scrobibus. Cap. XI

PLantas ex seminario transferre in aliud prius quam suo loco ponantur operosè præcipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant. Vlmorũ prius quàm folio uestiantur, samara colligenda est circa Martias Kalen. cum flauescere incipit. Deinde biduo in umbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, riganda. Differendæ ex arearum uenis post annum in ulmaria, interuallo pedali in unamquamque partem. Maritas ulmos autumno serere utilius, quia carent semine. Nam eæ è plantis serũtur. In arbustũ quinquennes sub urbe transferunt, aut (ut quibusdam placet) quæ uicenûm pedum esse cœperunt: sulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni undique è solido adaggerãtur. Arulas id uocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur. Aridiores serendas in campestribus conuenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius conuenit, hoc est, ab Idibus Feb. plantis & ipsas nascẽtes. In disponẽdis arboribus arbustisque, ac nineis, quincuncialis ordinum ratio uulgata & necessaria, nõ perflatu modo utilis, uerum & aspectu grata, quocunque modo intueare, in ordinem se porrigẽte uersu. Populis eadem ratio semine qua ulmos serendi, transferendi quoque è seminarijs eadem & syluis. Ante omnia igitur in similem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos, aut serotinos situs, ut neque ex his in illos. Præfodere scrobes ante (si fieri posset) tanto donec pingui cespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem pluuiasque combibant: aut si id cõditio largita non sit, ignes in medio fieri ante mẽses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem eorum in argilloso, aut duro solo trium cubitorum esse in quanque partẽ. In prunis palmo amplius, & ubique caminata fossura ore cõpressiore sint. Nigra uero terra duo cubita, & palmum quadratis angulis. Eadem mensura Græci autores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus, Nusquam uero sesquipede minus altos, quoniam in humido solo ad uicina aquæ perueniat. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imosque palmum & pedem, altitudine IIII pedum. eos lapide cõsterni: aut si non sit, perticis salignis uiridibus. Si neque eæ sint, sarmẽtis, ita ut in altitudinem semipedem trahãtur. Nobis adijciendum uidetur ex prædicta arborũ natura, ut altius demittantur eæ quæ summa tellure gaudẽt, tanquam fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cęteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorũ prætoris. Destringi securius se teste, innoxiũ abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subijci malunt, qui & cõtineant humorem, & transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, existimãtes. Glarea substrata inter utranque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij cum annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret meridianam cœli partem signare in cortice, ut translata in ijsdem & assuetis statueretur horis: ne aquiloniæ meridianis opposita solibus finderentur, & alget ẽt meridianæ aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in uite ficoque, permutantes in contrariũ. Densiores enim folio ita fieri, magisque protegere fructum, & minus amittere: ficumque sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cauent, ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij naporis opponi. Id quidem in horam diei quintam uel octauam spectare maluerim. Aeque latet non negligẽdum, ne radices mora inarescant, néue à septẽtrionibus, aut ab ea parte cœli usque ad exortum brumalem uento flante effodiantur arbores, aut certe non aduersæ ijs uentis radices præbeantur. Propter quod emoriuntur ignaris causæ agricolis. Cato omnes uentos, & imbrem quoque in tota translatione damnat. Et hoc proderit, quamplurimum terræ in qua uixerint, radicibus cohærere, ac totas cespite circumligari: cum ob id Cato in

in corbibus transferri iubeat. Proculdubio utilissime quidā summā terrā contentus est subdi. Quidam punicis malis substrato lapide, nō rumpi pomū in arboribus tradūt. Radices inflexas poni melius. Arborē ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessariū. Ficus si scilla (bulborum hoc genus est) feratur, ocyssime ferre traditur pomū, neq; uermiculationi obnoxiū: quo uitio nō carent reliqua poma, similiter sata. Radicū eius magnam adhibendā curā, ut exemptas appareat, nō auulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoq; à trunco oblini fimo & folijs præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & umbris, & stillicidijs,
10 & ubi plantari debeant. Cap. XII

HVius loci pars est ad interualla pertinens. Quidā punicas, & myrtos, & lauros den siores seri iusserūt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo, uel magis etiā piros, magisq; amygdalas, & ficus: quod optime diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorumq;, & umbræ cuiusq; arboris: quoniam has quoq; obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarū arborū, quod in orbē ramos circinēt, ut in malis pirisq;. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam umbrarū proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibusq; iuxta satis. Necat germina & pinus, sed uentis utraq; resistit, quoniam & protecta uinearum ratione egent. Stillicidia, pinus, quercus, ilicis pon derosissima. Nullum cupressi, umbra minima, & in se conuoluta. Ficorum leuis, quamuis
20 sparsa, ideoq; inter uineas seri non uetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens quæcunq; opacat. Attico hæc quoq; uidetur è grauissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. Con strictæ quidem ulmi noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet gramini credere nō soli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla ludentibus folijs. Pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatuq; crebro solem umbra temperans: eodem graui protegens in imbre. Omniū ferè leuis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoq; scientia, atq; non in ultimis ponenda, quando quibusq; satis umbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandium quidem pinorumq; & picearum, & abietis, quæcunq; attigere, non dubie uenenū est. Stillicidij breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, ut per ipsas non defluant imbres,
30 stilla sæua est. Ergo plurimū interest hac in quæstione, terra in qua seremus in quantum arbores quasq; alat. Iam per se colles minora quærunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica sententia est: in XXV. pedibus minimum, plurimum XXX. seri. Sed hoc uariatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa uero (fides penes autores erit) miliarias uocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo LXXV pedes Mago inter uallo dedit undiq;: etiā in macro solo ac duro, atq; uentoso, cum minimum XLV. Betica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam inscitiam pudendam esse conueniet, ad ultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunq; ipsis qui posuere coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei
40 pœnitentia, multo iam ut præstet laxitate delinquere.

Quæ arbores tarde crescant, & quæ celeriter: & de sabina. Cap. XIII

QVædam autem natura tarde crescunt, & in primis semine tantum nascentia, & longo æuo durantia. At quæ cito occidunt, uelocia sunt, ut ficus, punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix, & tamen antecedūt diuitijs. In trimatu enim ferre incipiūt, ostendentes & antè. Ex his lentissima pirus. Ocyssima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, semenq; profert. Omnia uero celerius adolescunt stolonibus ablatis, unamq; in stirpē redactis alimentis. Eadē natura & propagines docuit. Rubi nanq; curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumq; nascuntur ex sese, repleturi omnia ni resistat cultura, prorsus ut possint uideri homines

terræ

terræ causa geniti. Ita pessima atq; execranda res, propaginē tamen docuit, atq; radicem
acquiri uiridem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter uitem tradit fi-
cum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas
& prænestinas, platanum. Propaginū duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem
quatuor pedum quoquò, & post biennium amputato flexu, plantaq; translata post tri-
matum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut uasis fictilibus defodere propagi
nes aptissimum, ut in ijs transferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbo-
re sollicitādo, traiectis per uasa fictilia uel qualos ramis, terraq; circūpactis: atq; hoc blan
dimēto impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in summa em̄ cacumina hoc
modo petuntur) audaci ingenio arborē aliam longe à tellure faciendi, codē quo suprà bi-
ennij spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba ꝓpagine seritur &
auulsione. Tradunt fece uini, aut è parietibus latere tuso mire ali. Iisdem modis rosmari-
num serunt & ramo, quoniam neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

De satione arborum, & insitione, & quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio. Cap. XIIII

SEmine quoq; inserere natura docuit, raptim auium fame deuorato, solidoq;, & alui
tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborū lecticis,
& uentis sæpe trāslato in aliquas corticū rimas: Vnde uidimus cerasum in salice, platanū
in lauro, laurum in ceraso & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam cōdentem
semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio suto-
riæ simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, semenq; includendi eadē fistu
la sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quærit
sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit. Et hactenus
natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc
modum: Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quo minus putrescerent su-
des, limen subdidit ex edera. At illæ uiuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere ui-
tam, apparuitq; truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies, leuiga-
tur falce trūcus. Ratio postea duplex: Et prima inter corticem lignumq; inserendi. Time-
bant prisci truncū findere. Mox inforare ausi medio. Ipsiq; medullæ calamum imprime-
bant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio uel se
nos adijcit, mortalitati eorum ex numero succurrere persuasa, per media trūco leniter fis-
so, cuneoq; tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam ca-
lamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium quę patiatur coitum talem arbor, & cu
ius arboris calamus. Varie quoq; & nō ijsdem in partibus subest omnib. succus. Vitibus
ficisq; media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa
medias succus, inde & surculi, cacumina sitiunt. Facillime coalescūt, quibus eadem corticis
natura, quæq; pariter florētia eiusdem horæ germinationē succorumq; societatem ha-
bent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reli-
qua obseruatio, ne fissura in nodo fiat, repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia:
ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgi-
lius ex cacumine inseri uetat. Certumq; est, ab humeris arborum orientem æstiuum spe-
ctantibus surculos petēdos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi uetustæ arbori inse-
rantur. Ii enim robustiores esse debent. Præterea ut prægnātes, hoc est germinatione tur
gētes, & q parere illo sperauerint anno. Bimi utiq; nec tenuiores digito minimo. Inserun
tur autem & inuersi, cum id agitur, ut minor altitudo in latitudinē se fundat. Ante om̄ia
gemmantes nitere cōueniet, nihil usquam ulcerosum esse, aut retorridum. Spei fauet me-
dulla calami commissuræ, si in matre ligni corticisq; iungatur. Id enim satius quàm foris
cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, ut fasti
gacio leui descendat cuneo, tribus non amplior digitis. Quod facillime cōtingit, tinctum

aqua

aqua radicibus. Ne exacuatur in uento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem usque suum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur, ne'ue cortex replicetur in rugas. Ideo lachrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc uitali defectu nō humescit neque concorporatur. Id etiā religionis seruant, ut luna crescēte, ut calamus utraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contrariū ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxeque capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maxime præcauendum, ut prævalide accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidā uestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente uinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem & lignū inseri melius, cuneo osprime osseo ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent ueluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum utilissime astringitur. Inserere aptissimū quàm proximum terræ, si patiatur nodorum truncique ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillæ, uel cretæ harenam, fimumque bubulum admisceri, atque ita usque ad lentorem subigi iubet, idque interponi & circumlini. Ex iis quæ cōmentatus est, facile apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut ultra latitudinem duūm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pira ac mala per uer, & post solstitium diebus L. post uindemiam. Oleas aūt & ficos per uer tantum, luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine uento austro. Mirum, quod non contentus insitum muniisse, ut dictū est, & cespite ab imbre frigoribusque protexisse, ac mollibus bifidorū uiminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eamque illigari opertam stramentis. Nunc autem abunde arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus urget, incitantibus se gemmis, præterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimumque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam uero & ficum quanque aliàs sicca sint, recrastinare minime utile. Pirum uel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quod si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime custodire succum arbitrantur: Seruarique inter duos imbrices iuxta riuos uel piscinas, utrinque terra obstructos.

De uite inserenda. Cap. XV

Vitium uero in scrobibus siccis stramēto opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine existāt. Cato uitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (ut dictum est) adigi, medullas iungi. Altero si inter se se uites contingant, utriusque in obliquum latere contrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare uitem in obliquum ad medullam, calamosque addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, intritaque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quæ excauat, nec urit, quoniam adustio omnis hebetat, atque ut gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineat oculis, ulmeo uimine alligatus, binaque circuncidatur acie à duabus partibus, ut inde potius distillaret mucor, qui maxime uites infestat. Deinde cū eualuissent flagella pedes binos, uinculum insiti incideretur, ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Si satiuæ syluestribus inserantur, degenerant in feritatem. Reliqua cœlo cōstant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus uasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leues.

De

De emplastratione. Cap. XVI

EMplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata uideri potest. Crasso autem maxime cortici conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis ne succũ auocent, nitidissima in parte, quaq; præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descẽdat ultrà ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic cõpage densata cicatrici ut locus non sit, & statim fiat unitas, nõ humorẽ, non afflatũ recipiẽs: nihilominus tamen & luto munire, & uinculo melius. Hoc genus nõ pridẽ repertũ uolunt, qui nouis moribus fauẽt. Sed id etiã apud ueteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficumq; sic inseri iussit, mensura etiã præfinita secundum reliquam diligentiã suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atq; ita coagmentari, & illa sua intrita oblini. eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in uitibus, exempta cortice tessella, surculo à latere plano adigendo: Tot modis insitam arborem uidimus iuxta Tiburtes tiliam, omni genere pomorũ onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde uite, ficis, piris, punicis, malorũq; generibus. Sed huic breuis fuit uita. Nec tamen omnẽ experimentis assequi naturã possumus. Quædam eñ nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eaq; immitibus tantum & desertis locis proueniũt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, postea robur: nerũ utraq; sapores corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, ut ficus & punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosusq; cortex. Neq; inoculationẽ siccæ aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio. Sed utraq; infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantũ, uel leui aura ocyssime deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius ꝗ serere.

Exemplum huius rei. Cap. XVII

NOn est omittenda raritas unius exẽpli. Corellius eques Ro. Ateste genitus, inseruit castaneã suomet ipsam surculo in Neapolitano agrò. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Postea hæres eiusdem libertus Corellianam iterum inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cũ pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, in primisq; ficus: omnibus aliis modis nascens, præterquam talea: optime quidẽ, si uastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terrã relicto capite, eoq; ipso harena cooperto. Ramo serũtur & punica, palis laxato prius meatu: Item myrtus. Omnium horum longitudine triũ pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantũ, quoniam ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, ut taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne scabræ, aut bifurcæ, neue tenuiores ꝗ ut manum impleãt, ne minores pedalibus, ut illibato cortice, atq; ut sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuleturq; germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura talearum, & quibus temporibus insitio fiat. Cap. XVIII

QVæ custodienda in talearum cultura Cato iudicauerit, ipsius uerbis optime præcipiemus: Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito. Diligenterq; tractato, ne liber laboret, cũ dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris pedales facito: eas sic inserito: Locus bipalio subactus sit, beneq; glutus. Cũ taleã demittis pede taleã opprimito. Si parũ descẽdat, malleo aut mateola adigito, cauetoq; ne librum scindas. Cum adigis, palo prius locũ feceris, quò taleã demittas, ita melius uiuet talea. Et ubi trimæ sunt, tũ deniq; curæ sint, ubi liber se uertet. Si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terrã, ne plus quatuor digitos trãsuersos emineãt, uel oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quàmplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per uer. Olinetum diebus XV

ante

ante æquinoctium uernũ incipito putare. Ex eo die dies XL recte putabis. Id hoc modo putato. Quà locus recte ferax erit, quæ arida erunt, & si quid uentus interfregerit, ea omnia eximito. Qua locus ferax nõ erit, id plus cõcidito, aratoq; bene, enodatoq;, stirpesq; leues facito. circum oleas autumno ablaqueato, & stercus addito. Qui oliuetum sępissime & altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, & eo in radices uires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, uel in quo genere terræ uiuere & seri debeãt, quoq; spectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & siccis, & argilla, inter autumnum & brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, à messe ad brumã. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidẽ nunc uere maxime serit. Sed si & autumno libeat, post æquinoctium XL. diebus ad Vergiliarum occasum. XIIII. soli dies sunt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidẽ in oleastro est inserere. Quadã æternitate consenescunt proxima adoptioni uirga emissa, atq; ita alia arbore ex eadẽ iuuenescẽte: iterumq; & quoties opus sit, ut æuis eadem oliueta cõstent. Inseritur aũt oleaster calamo & inoculatione. Olea, ubi quercus effossa sit, male ponitur: quoniam uermes qui raucæ uocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Non inhumare taleas, aut siccare prius quàm serantur, utilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio uerno intra Vergiliarum exortũ interradi alternis annis, melius inuentum: Item muscum circũdare radici. Circumfodi autem omnibus annis à solstitio duum cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idẽ amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pira non eodem tempore omnia, quoniam non ęque floreãt. Eadem oblonga aut rotunda, ab occasu Vergiliarũ ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occasu sagittæ, subsolanum aut septentrionem spectantia. Laurum ab occasu aquilæ ad occasum sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æque ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa canis ortus, paucioribus nota, quoniã non omnibus locis pariter utilis intelligitũ: sed haud omittenda nobis, nõ tractus alicuius rationẽ, uerũ naturæ totius indagãtibus. In Cyrenaica regione sub etesiarũ flatu conserunt: necnon & in Græcia, oleã maxime in Laconia. Cos insula & uites tunc serit. Cæteri apud Græcos inoculare & inserere nõ dubitant, sed arborem nõ serunt. Plurimumq; in eo locorũ natura pollet. Nanq; in Aegypto omni serunt mense, & ubicunq; imbres æstiui nõ sunt, ut in India & Aethiopia. Necessario post hæc autũno seruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, uer, & canis Arcturiq; ortus. Neq; enim animalium tantum est ad coitum auiditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiue uti, plurimum interest conceptus. Peculiare utiq; in insitis, cum sit mutua cupiditas utrinq; coeundi. Qui uer probãt, ab æquinoctio statim admittunt, prædicãtes germina parturire, ideo faciles corticum esse cõplexus. Qui præferũt autumnũ, ab Arcturi exortu, quoniã statim radicem quandam capiant, & ad uer parata ueniant, atq; nõ protinus germinatio auferat uires. Quædam tamen statutum tempus anni habent ubiq;, ut cerasi & amygdalæ circa brumã, serendi uel inserendi. De pluribus locorum situs optime iudicabit. Frigida enim & aquosa uerno cõseri oportet, sicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idib. Februarijs in æquinoctiũ, piro autumnum, ita ut brumam XV. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item sorbis, prunis, post mediã hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Persicis ante brumam per autumnũ: Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanę, Græcæ, atq; castaneæ, à kalendis Martijs ad Idus easdem: Salici, genistæ, circa Martias kalendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis uirga seri diximus.

Quæ arbores societate gaudeant, & de disciplina ablaqueandi & accumulandi.

Cap. XIX.

Est etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem præteream, quod usquam inuenerim, Columellæ excogitata, ut affirmat ipse, qua uel diuersæ insociabilesq; naturæ arborũ copulentur, ut fici atq; oleæ. Iuxta hãc seri ficum in-

bet, non ampliore interuallo, quàm ut contingi large possit ramo oleæ quàm maxime sequaci atque obediturо: eumque omni interim tẽpore edomari meditatione curuandi. Postea si co adepta uires, quod euenire trimæ atque utique quinquenni, detũrcata superficie, ipsumque deputatũ, & ut dictũ est ad raso cacũine, defigi in crure fici, custoditũ uinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginũ insitorumque tẽperamento, triennio cõmuni inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totũ adoptantis esse: nondũ uulgata ratione, haud mihi certe satis cõperta. Cæterũ eadem illa de calidis frigidisque & humidis & siccis supra dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere expe diet: aliter in æstuoso solo & sicco, ut quam maxime accipiant aquã contineantque. Hæc & ueteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiuntque, ne solis ardor exurat. Aliubi ablaqueant, perflatusque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu uindicãt. Contra illi hyeme aperiunt, humorẽque sitientibus quærunt. Vbicunque circũfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbẽ ternos, neque id in pratis, quando amore solis humorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus hęc quidem fructus gratia serendis inserendisque in uniuersum sint dicta.

De salicto & harundineto, & cæteris cæduis ad perticas, palos. Cap. XX

HInc restat earũ ratio, quæ propter alias serunt, uineas maxime, cæduo ligno. Principatũ in ijs obtinẽt salices, quarũ satio fit loco madido: tamẽ refosso duos pedes & semipedẽ, talea sesquipedali, uel pertica, quæ utilior quo plenior. Interuallo esse debẽt pedes seni. trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, ut sic se in latitudinẽ fundant, ac sine scalis tondeãtur. Salix ẽm fœcundior est quo terræ propior. Has quoque omibus annis cõfodi iubent mense Aprili. Hęc est uiminalium cultura. Perticalis & uirga & talea seritur fossura eadem. Perticas ex ea cædi iustum est quarto ferè anno. Et eæ autem senescentium propagine sarciunt locũ, pertica immersa, ac post annum recisa. Salicis uiminalis iugera singula sufficiunt XXV. uineæ iugeribus. Eiusdẽ rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede interuallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine. Harundo etiamnum dilutiore quàm hæ solo gaudet. Seritur bulbo radicis, quẽ alij oculum appellãt, dodrantali scrobe, interuallo duũm pedum & semipedis: reficiturque ex sese uetere harundineto extirpato, quod utilius repertum quàm castrare sicut antea. Nanque inter se radices serpũt, mutuoque discursu necãtur. Tempus inserendi, priusquam oculi harundinum intumescant, ante kalen. Martias. Crescit ad brumam usque, desinitque cum durescere incipit. Hoc signum, quod tempestiuã habet cæsuram: & hanc aũt, quoties & uineam fodiendã putant. Seritur & transuersa, non alte terra cõdita, erumpuntque singulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplãtata pedali sulco binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores cõcipiat. Cæditur decrescente luna. Vineis anno siccata utilior quàm uiridis. Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia, regerminatione cædua uel salice lætior. Quærit solũ facile, nec nõ harenosum, maximeque sabulum humidum aut carbunculum, uel tophi etiam farinam, quamlibet opaco septentrionalique & præfrigido situ, uel etiã decliui. Recusat eadem gallicam, rubricam, cretam, omnemque terræ fœcunditatẽ, qua seri nuces diximus. Sed nisi ex maximis nõ prouenit, nec nisi quinis aceruatim satis. Perfringi solum debet supra ex Nouembri mẽse in Februariũ: quo solutæ, sponte cadunt ex arbore, atque subnascuntur. Interualla sint pedalia undique sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Sunt & propagines, nulli quidẽ faciliores. Nudata ẽm radice, tota in sulco prosternitur. Tunc ex cacumine super terrã relicto renascitur, & alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pauetque nouitatẽ. Biennio ferè postea prosilit. Ideo nucibus potius quàm uiuiradicibus plantaria cædua implentur. Cultura non alia quàm supradictis fodiendis supputandisque per bienniũ sequens: de cætero ipsa se colit, umbra stolones superuacuos enecante. Cæditur

intra

intra feptimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius uicenis uinearum iugeribus, quando etiam ea bifida ftirpe fiunt, durántq; ultra alterã fyluæ fuæ cæfuram. Efculus fi/ militer prouenit, cæfura triennio ferior, nimis morofa nafci. In quacunq; terra feritur, na fcitur è balano, fed non nifi efculi, fcrobe dodrantali, interuallis duorum pedum feritur le uiter quater anno. Hoc pedamẽtum minime putrefcit, læfumq; maxime fruticat. Præter hæc funt cædua quæ diximus, fraxinus, laurus, perfica, corylus, malus, fed tardius nafcun tur, terrãq; defixa uix tolerant, non modo humorẽ. Sambucus contrà firmiffima ad pa/ lum, taleis feritur ut populus. Nam de cupreffo fatis diximus.

De culturis, & difciplina colendarum uinearum. Cap. XXI

10 ET prædictis uelut armamẽtis uinearum, reftat ipfarũ natura præcipua tradenda cu/ ra. Vitiũ furculi & quarundã arborũ, quibus fungofior intus natura eft, geniculatis ramorũ nodis interfepiũt medullã. Ferulæ ipfæ breues, & ad fumma breuiores, articulis utiq; duobus internodia includunt. Medulla, fiue illa uitalis anima eft, ante fe tendit, lon/ gitudinẽ impellens, quandiu nodis peruia patet fiftula. Cum uero cõcreti ademere tran/ fitum, repercuffa erumpit, ab ima fui parte, iuxta priorem nodum alternis laterũ femper inguinibus, ut dictũ eft in harundine ac ferula, quorũ dextrũ ab imo intelligĩt articulo, læ uum in proximo, atq; ita per uices. Hoc uocatur in uite gemma, cũ ibi cefpitẽ fecit. Antẽ uero q̃ faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipfo, germẽ. Sic palmites, nepotes, uuæ, folia, pampini gignũtur. Mirũq; firmiora effe in dextra parte genita. Hos ergo in furcu/

20 lis nodos cum ferũtur, medios fecare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidẽ do drantales paxillo folo patefacto ferũtur, fic ut defcẽdãt quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terrã emineant. Oculi aũt in arborũ furculis proprie uocãtur unde germinãt. Hac de caufa & in plãtarijs aliquãdo eodẽ anno ferũt, quos fuere laturi fructus in arbo/ re: cum tẽpeftiue fati prægnãtes, inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita fatas ficos, tertio anno transferre facile: Hoc pro fenefcẽdi celeritate attributũ huic arbori, ut citiffime pro/ ueniat. Vitium numerofior fatus. Primũ omniũ nihil feritur ex his, nifi inutile & deputa/ tũ in farmẽto. Opputatur aũt quicquid proximo tulit fructũ. Solebat capitulatus utrinq; è duro furculus feri, eoq; argumẽto malleolus uocatur etiã nũc. Poftea auelli cũ fua calce ceeptus eft, ut in fico: neq; eft aliud uiuacius. Tertiũ genus adiectũ etiamnum expeditius

30 fine calce, propter quod fagittæ uocãtur, cũ intorti panguntur. ijdem cũ recifi nec intorti trigẽmes. Plures aũt ex eodẽ furculo hoc modo fiũt. Serere è pampinarijs fterile eft: nec nifi fœcũdo oportet. Quæ raros habẽt nodos, infœcũdæ iudicanĩ. At denfitas gemma/ rum, fertilitatis indiciũ eft. Quidã feri uetant nifi eos, qui floruerint, furculos. Sagittas fere re minus utile, quoniã in transferẽdo facile rumpitur quod intortũ fuit. Seruntur pedali, non breuiores, lõgitudine, quinq; fexue nodorũ. Pauciores tribus gẽmis in hac mẽfura effe nõ poterũt. Inferi eodẽ die quo deputenẽ, utiliffimũ. fi multo poftea neceffe fit ferere cuftoditos uti præcepimus, caueri utiq;, ne extra terram pofiti fole inarefcant, uentóue aut frigore hebetenĩ. Qui diutius in ficco fuerint, priufq; ferantur, in aqua pluribus die/ bus reuirefcãt. Solũ apricũ & q̃ ampliffimũ in feminario, fiue in uinea, bidente paftinari

40 debet ternos pedes, bipalio alto marra rejci quaternorũ pedũ ferramẽto, ita ut in pedes binos foffa procedat. Foffatũ purgari, & extẽdi, ne crudũ relinquatur. Verũ & exigi men fura. Male paftinatũ deprehendũt fcamna inæqualia. Metienda eft & ea pars quæ inter iacet puluini. Surculi ferunĩ & in fcrobe & in fulco longiore, fuper quos tenerrima ingeri/ tur terra. Sed in gracili folo fruftra, nifi fubftrato pinguiore. Nec minus q̃ duos integi oportet, & proximã attingi terrã, & eodẽ paxillo deprimi & fpiffari. Intereffe in plãtario fefquipedes inter bina femina in latitudinẽ, in longitudinem femiffes. Ita fatos malleolos XXIIII. menfe recidere ad imum articulũ, nifi ipfi parcatur. Oculorũ inde materia emicat, cum qua XXXVI. menfe uiuiradix transfertur. Eft & luxuriofa ratio uites ferẽdi, ut qua tuor malleoli uehementi uinculo colligẽtur in parte luxuriofa: atq; ita uel per offa bubuli

cruris,uel per colla fictilia traiecti,obruantur binis eminentibus gemmis. Humescũt hoc
modo,recisiq; palmitem emittunt. Postea fistula fracta radix libere capit uires, uuamq;
fert, & omnium corporum suorum acinos. In alio genere inuẽtu nouitio finditur malleo-
lus,medullaq; erasa,in se colligãtur ipsi caules,ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum
malleolus in terra fimo mixta seritur, & cum spargere cœpit caules, deciditur, foditurq;
sæpius. Talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum uiuere se-
mina ipsa perquàm mirum sit,& medulla adempta nasci. Surculis etiã quibusnam sit ar-
ticulatio arboris,nõ omittendũ uidetur. Nanq; buxi tenuissimis quinis senisúe colligatis
depacti proueniũt. Quondã in obseruatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo,
aliter uiuere nõ crediti. detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur uinearum
ratio. Quinq; generũ hæ: Sparsis per terrã palmitibus, aut per se uite subrecta, uel cum
adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pe-
datæ ratio erit,eadẽ intelligitur eius quoq;, in qua sine adminiculo uitis per se stabit. Id e-
nim non fit nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine,quem canteri-
um appellant. Melior ea uino, quando sibi ipsa non obumbrat,assiduoq; sole coquitur,
& afflatum magis sentit,& celerius rorem dimittit: Pampinationi quoq; & occationi,om
niq; operi facilior. Super cætera deflorescit utilius. Iugũ fit pertica aut harundine, aut cri-
ne,funiculóue, ut in Hispania Brundisioq;. Cõpluuiata copiosior uino est,dicta à cauis
ædiũ cõpluuijs. Diuiditur in quaternas partes totidẽ iugis. Huius serendi ratio dicetur,
eadẽ ualitura in omni genere,in hoc uero numerosior tantũ. His uero tribus seritur mo-
dis: Optime in pastinato, proxime in sulco, nouissime in scrobe. De pastinatione dictũ
est.

De sulco, & uinearũ putatione. Cap. XXII

SVlco latitudo palæ satis est: scrobibus ternorum pedum in quanq; partem. Altitudo
in quocunq; genere tripedalis,ideo nec uitis minor trãsferri debet,extatura etiãnum
duabus gemmis. Emolliri terrã minutis in scrobe ima sulcis,fimoq; misceri,necessarium.
Cliuosa altiores poscunt scrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris. qui ex his lon-
giores fient,ut uites binas accipiant è diuerso,aluei uocabuntur. Esse uitis radicem in me-
dia scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in orientem æquinoctialem spectare. Ad-
minicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis
ad contrarios uehiculorum transitus, alijsq; transuersis limitibus denûm pedum distin-
gui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine,quot decumano li
mitari. Semper uero quintanis semitari,hoc est,ut quinto quoq; palo singulæ iugo pagi-
næ includantur. Solo spisso,non nisi repastinato,nec nisi uiuiradicem seri: tenero & solu-
to,uel malleolum sulco, uel scrobe. In colles sulcos agere transuersos melius quàm pasti-
nare,ut defluuia palis eorũ cõtineantur. Aquoso cœlo, uel sicco solo, malleolos serere au-
tumno, nisi si tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humi-
dus frigidusq; etiam ueris exitu. In arido solo uiuiradix quoq; frustra seritur. Male & in
siccis malleolus,nisi post imbrem. At in riguis,uel frondens uitis, & usq; ad solstitium re
cte,ut in Hispania. Quiescere uentos sationis die utilissimum. Pleriq; austros optant, Ca
to abdicat. Interesse medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos. Mini-
mum autem læto solo pedes quaternos,tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad ui
cenos intermittunt arationis gratia in his quæ uocant porculeta. Pluuio & caliginoso tra-
ctu rariores poni,sicco densiores congruit. Subtilitas parsimoniæ cõpendia inuenit,cum
uinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi, ut uiuiradix loco suo,& malleolus
qui trãsferatur,inter uites ordine seratur. Quæ ratio in iugero circiter XVIM. uiuiradicum
donat. interest aũt bienniũ fructus, quo tardius in sato prouenit quàm in translato. Vi-
uiradix posita in uinea post annum resecatur usque ad terram, ut unus tantum emineat
oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno recidi-
tur,uiresq; concipit,& intra se pascit suffecturas oneri, aliâs festinatione pariendi gracilis

ac emaci

ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur, ac
nisi ad pariendũ uires seruẽtur, tota fit fœtus. Pedamẽta optima quæ diximus, aut ridicæ
robore, oleaq́; aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorũ ge/
nerum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harũdo cõnexa fasciculis,
durat quinis annis. Cum breuiores palmites sarmẽto iunguntur inter se funium modo,
ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius uineæ annus palmitem uelocẽ robustũq́; emittit,
& quem faciat ætas nitem. Hic in iugum insilit. Quidam tunc excæcant eum supina falce
auferendo oculos, ut noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim consuetudo pariendi, sa
tiusq́; pampinos adiugatæ detergere, usquequo placeat roborari eam. Sunt qui uetant
10 tangi proximo anno quàm translata sit, neque antę LX. mẽsem falce curari. Tunc autem
ad tres gẽmas recidi. Alij & proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternos'ue
singulis annis adijciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrunque fru/
ctum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Opti
mum autem, matrem esse firmam, postea fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatrico
sum, magno imperitiæ errore. Quicquid est tale, plagis nascitur, non è matre. Totas eñ
habet illa uites dum roboratur, et annuos accipit tota fœtus, cum permissum fuerit nasci.
Nil natura portionibus parit. Quæ cum excreuerit, satis firma protinus in iugo colloca/
ri debebit: Sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa: uiribus non æta/
te decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicatem uiti imperare. Sequenti an/
20 no palmites salutentur pro uiribus matris singuli aut gemini. Iidem & secundo, si cogit
infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adijciantur. Nec sunt plures quaternis
unquam permittendi. Breuiterq́;, non indulgendũ est, & semper inhibẽda fœcunditas:
Ea est enim natura, ut parere malit quàm uiuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui ac/
cedit. Illa semina mauult, quàm fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perni
ciose luxuriat, nec ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiã si ui/
res habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fœtura sub eo exeat. Minimum id esse
debebit interuallum, ut attingat iugum, sperctq́; non teneat: adeo non recumbat in eo,
nec delicate se spargat. Ita temperetur hic modus, ut crescere etiã malit quàm parere. Pal/
mes duas tres'ue gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tunc per iu
30 gum mergi alligariq́;, ut sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertia
gemma alligari, quoniam & sic coercetur impetus materiæ, densioresq́; citrà pampini ex
ultant: cacumen religari uetant. Natura hæc est, deiecta pars aut præligata fructum dat,
plurimumq́; ipsa curuatura. Quod citra est, materiem mittit, offensante credo spiritu, &
illa quam diximus medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequẽte. Sic
duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiamq́; in proximum annum promittit,
pampinarium uocatur: at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo pal
mite, semperq́; fructuarium relinquitur sub iugo, & qui uocatur custos. Hic est nouellus
palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si uitis luxuria se
consumpserit. Et alius iuxta eum uerrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si for
40 te custos fallat. Vitis anteq́; septimum annum à surculo compleat, euocata ad fructum
euanescit, ac moritur. Nec ueterem placet palmitẽ in longum, & ad quartum usq́; peda/
mentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos uocant, ut faciant quæ masculeta appel
lant. Cum induruit uitis, pessimũ in uinea traducere. Quinto anno & ipsi palmites intor/
quentur, singulæq́; è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioresq́; ampu
tantur: semper custodem relinqui melius, sed is proximus uiti esse debet, nec longior q̃
dictũ est. Ei si luxuriauerint palmites, intorqueri: ut quatuor materias, uel duas si unijuga
erit uinea, emittat. Si per se uitis ordinabitur sine pedamento, qualecunq́; tamẽ initio ad
miniculum desiderabit, dum stare cõdiscat, & recta surgere. Cætera à primordio eadem.
Diuidi autem putatione pollices æquali examine undiq́;, ne prægrauet fructus parte ali

qua,obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic uineæ trium pedum altitudo excelsior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinē iustam. Iis quoq; quæ spargūtur in terra breues ad innitendū caueas circūdāt,scrobibus per ambitum actis,ne uagi palmites inter se pugnēt occursantes:maiorq; pars terrarum ita supinā in tellure uindemiā metit.Siquidē & in Africa,& in Aegypto Syriaq;,ac tota Asia,& multis locis Europæ hic mos præualet.Ibi ergo iuxta terrā comprimi debet uitis: eodem modo & tēpore nutrita radice,quo in iugata uinea,ut semper pollices tantū relinquantur fertili solo cum tribus gemmis,graciliore quinis:præstatq; multos esse q̃ lōgos. Quæ de natura soli diximus,tanto potentiora sentientur,quāto propior fuerit uua terræ. Genera separari,ac singulis cōseri tractibus,utilissimū.Mixtura enim generū etiā in uino nō modo in musto dissors. Aut si misceantur,nō alia q̃ pariter maturescētia iungi necessarium. Iuga altiora quo lætior ager,& quo planior:item roscido,nebuloso,minusq; uētoso conueniunt. Contrà,humiliora gracili & arido,æstuoso,uētisq; exposito.Iuga ad pedamentum q̃ arctissimo nodo uinciri oportet,uitem leui cōtineri.Quæ genera uitiū, & in quali solo cœloq; essent cōserēda,cum enumeraremus naturas earū & uinorū,notauimus: De reliquo cultu uehemēter ambigitur. Pleriq; æstate tota post singulos rores cōfodi iubēt uineam.Alij uetant gemmantē:decuti enim oculos,tractuq; intrantiū deteri:& ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatū, quoniā facillime auferat gemmas:Inimicos & pubescente uua rastros: satisq; esse uineam ter anno cōfodi, ab æquinoctio uerno ad uergiliarū exortum,& canis ortu,& nigrescente acino. Quidā ita determinant:Veterem semel à uindemia ante brumā,cum alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterū ab Idib.Aprilis anteq̃ cōcipiat,hoc est,in VI. Idus Maias. Deinde priusq; florere incipiat,& cum defloruerit,& uariāte se uua.Peritiores affirmāt,si iusto sæpius fodiatur,in tantū tenerescere acinos,ut rumpātur.Quæ fodiantur,ante feruētes horas diei fodiendas cōuenit:sicuti lutū neq; arare,neq; fodere: Fossione puluerē excitatū cōtra soles nebulasq; prodesse.Pampinatio uerna in cōfesso est,ab Idibus Maijs intra dies X,utiq; anteq̃ florere incipiat,& eam infra iugū debere fieri. De sequēte uariant sentētiæ. Cum defloruerit,aliqui pampinandū putāt:alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernēt.Nanq; & putationū tradēda ratio est. Protinus hanc à uindemia, ubi cœli tepor indulget,adoriunt.Sed hoc fieri nunq; debet ratiōe naturę ante aquilæ exortum, ut in siderum causis docebimus proximo uolumine.Imò uero fauonio,quoniam anceps culpa sit præproperæ festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quædā hyemis ruminatio,certū est gēmas earum frigore hebetari,plagasq; findi,& cœli uitio exuri oculos lachryma distillāte.Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundijs,nō legitima naturæ festinatio: quo maturius putantur apris diebus, eo plus materiæ fundunt:quo serius,eo fructū uberiorem. Quare macras prius cōuenit putare,ualidas nouissime. Plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres: & ad terram uerti,quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta, plagaq; cōuelata. Recidi aūt semper inter duas gemmas,ne sit uulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimāt: & donec ad synceram ueniatur,recidendam: quoniam è uitiosa materie utilis non exeat. Si macra uitis idoneos palmites non habeat,ad terrā recidi eam, nouosq; elici utilissimum. In pampinatione nō hos detrahere pampinos,qui cum uua sint:Id enim uuas supplātat præterq; in nouella uinea. Inutiles iudicātur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam uua quæ nascatur è duro rigescente,ut nisi ferro detrahi non possit. Pedamentū quidam inter duas uites utilius putant statui,& facilius ablaqueantur ita,meliusq; est unijugæ uineæ,si tamen & ipsi iugo sint uires,nec flatu infesta regio.In quadripartita q̃ proximum oneri adminiculū esse debet: ne tamen impedimentū sentiat ablaqueatio, cubito abesse, non amplius:ablaqueari autem prius quàm putari iubent. Cato de omni cultura uitium ita præcipit:Quàm altissimam uiteam facito,alligatoq; recte,dum ne nimium constringas

gas,hocq; modo eam curato: Capita uitiũ putata circumfodito, arare incipito. Vltrò ci-
troq; sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimũ propagato,ueteres quàm mini
mum castrato. Potius si opus fuerit deijcito, bienniocq; post præcidito. Vitem nouellam
resecari tum erit tempus,ubi ualebit. Si uinea ab uite caluata erit,sulcos interponito,ibiq;
uiuiradicem serito: Vmbram à sulcis remoueto,crebroq; fodito. In uinea ueteri serito ocy
mum. Si macra erit, quod granũ capit ne serito,& circum capita addito stercus,paleas,ui-
naceas, aliquid horunce. Vbi uinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas al-
ligato crebro,ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticã ibit, eius pãpinos teneros alli
gato leuiter,porrigitoq;. Quæ ubi rectè steterint, ubi nuam aria fieri cœperit, uites subli-
10 gato. Vitis insitio una est per uer, altera cum uua floret:ea optima est. Vineam ueterem
si in alium locum transferre uoles,duntaxat brachium crassum primum deputato. Binas
gemmas nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne saucies.
Ita uti fuerit ponito in scrobe,aut in sulco, operitoq;,& bene occulcato. Eodemq; modo
uineam statuminato,alligato,laxatoq; uti fuerat,crebroq; fodito. Ocymũ quod in uinea
seri iubet,antiqui appellabant pabulum,umbræ patiens,quod celerrime proueniat.

Ratio arbustorum. Cap. XXIII

Sequitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sarsenæ patri filioq;, celebrata Scrofæ,uetustissimis post Catonem,peritissimisq;,ac ne à Scrofa quidẽ, nisi uni Ita-
liæ concessa: cum tam longo iudicetur æuo, nobilia uina non nisi in arbustis gigni, & in
20 his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: Adeo excelsitate proficitur. Hac ra-
tione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus,excepta propter nimiam frondem at-
tinia. Dein de populus nigra,eadem de causa,minus densa folio. Non spernunt plerique
& fraxinum,ficumq;,& etiam oleam,si non sit umbrosa ramis. Harum satus cultusq; ab
unde tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce uetantur. Alterna ser-
uantur brachia. Alternis putantur annis. Sexto anno maritantur. Transpadana Italia
præter supradicta,cornu,populo,tilia,acere,orno,carpino,quercu, arbustat agros: Ve-
nena salice,propter uliginem soli. Erulmus detrũcata à media in ramorum scamna dige-
ritur, nulla ferè XX. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis
dilatantur in collibus siccisq; agris, à XII. in campestribus & humidis. Meridianum so-
30 lem spectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his te-
nuium quoque uirgultorum barba,ne obumbrent. Interuallum iustum arborum, si are-
tur solum, quadrageni pedes in terga frontemq;,in latera uiceni. Si non aretur,hoc in o-
mnes partes. Singulis denas sæpe adnutriunt uites,damnato agricola minus ternis. Ma
ritare nisi ualidas inimicum,enecante ueloci uitium incremẽto. Serere tripedaneo scrobe
necessarium,distantes inter sese arboreq; singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pa-
stinationi,nulla fodiendi impendia: utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote præstet,
quod in eodem solo seri fruges & uitibus prodest. Superq; quod uindicans se altitudo,
non, ut in uinea, ad arcendas animalium iniurias pariete,uel sepe, uel fossarum utiq; im-
pendio muniri se cogat. In arbusto è prædictis sola uiuiradicũ ratio,item propaginũ, &
40 hæc gemina, ut diximus. Qualorum in ipso tabulato maxime probata, quoniam à pe-
core tutissima est. Altera, deflexa uite uel palmite iuxta suam arborem, aut circa proxi-
mam cœlibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur ne fruticet. In terra nõ pau-
ciores gemmæ quatuor obruũtur ad radicem capiendam,extrà in capite binę relinquun
tur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo constat, omni sulco tres lato, alto duos
cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus suis
assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abscidit ur, re-
poniturq; altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli uiuiradix à uindemia protinus
debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem e-
meritum,pluribusq; induratum annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitudine tri-

bus partibus longitudinis deraſo cortice quatenus obruatur, unde & raſilem uocant, de-
primere ſulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyſſimum in uite. Si gracilis ſit uitis aut
terra, uſitatum eſt quàm proxime ſolum decidi, donec firmetur radix: ſicut neq; roſcidam
ſeri, neq; à ſeptentrionis flatu. Vites aquilonem ſpectare debent ipſæ, palmites autem
earum ad meridiem. Non eſt feſtinandum ad putationem nouellæ, ſed primo in circu-
los materies colligenda, nec niſi ualidæ putatio admouēda. Seriora ferè anno ad fructū
arbuſta, q̃ uitis iugata. Sunt qui omnino putari uetant, priuſquam arborum longitudi-
nem æquauerit. Prima falce ſex pedes à terra recidat̃ flagello infrà relicto, & naſci coacto
in curuatione materiæ. Tres ei gemmæ nō amplius deputato ſuperſint. Ex his emiſſi pal
mites proximo anno imis inferātur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandāt, 10
relicto ſemper duramento in ſingulis tabularis, & emiſſario uno, qui ſubeat uſq; quo pla
cuerit. De cætero putatione omni, flagella quę proxime tulerint recidantur: noua circun
ciſis undiq; capreolis ſpargantur in tabularis. Vernacula putatio deiectis per ramos uiti-
um crinibus circunueſtit arborem, crinesq; ipſos unis: Gallica in traduces porrigitur, Ae-
miliæ uiæ in ridicas atriniarum ambitu frondem earum fugiens. Eſt quorundam imperi
tia ſub ramo uinculo ſuſpendendi, ſuffocante iniuria: quando cōtineri debet uimine, non
arctari. Quinimo etiam quibus ſalices ſuperſunt, molliore hoc uinculo facere malunt, her
baq; ſiculi quam uocant ampelodeſmon: Græcia uero uniuerſa iunco, cypero, ulua. Libe
ratam quoq; uinculo per aliquot dies uagari, & incōditam ſpargi, atq; in terra quam per
totum annum ſpectauerit recumbere. Nanq; ut ueterina à iugo, & canes à curſu uoluta- 20
tio iuuat, ita tum & uitium porrigi lumbos. Arbor quoq; ipſa gaudet aſſiduo leuata one-
re ſimilis reſpiranti. Nihil eſt in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiumq; ali
quas uices feriarum uelit. Ob id protinus à uindemia putari, & laſſas etiamnum fructu
ædito, improbatur, ut putatę rurſus alligentur alio loco. Nanq; orbita uinculi ſentitur ue
xatione nō dubia. Traduces Gallica cultura bini utrinq; lateribus, ſi pes quadrageno di
ſtet ſpatio, quaterni ſi uiceno, inter ſe obuij miſcentur, alligantur q; unà cōciliati, uirgulto
rum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut ſi breuitas non patiatur ipſorum, adalliga
to protenduntur in uiduam arborem unco. Traducem bimum præcidere ſolebant. One
ratis enim uetuſtate melius donare tempus ut trāſilem faciant, ſi largiatur craſſitudo, aliâs
utile toros futuri draconis paſci. Vnum etiamnum genus eſt mediū inter hoc & propa- 30
ginem, totas ſupplantandi in terram uites, cuneisq; findendi, & in ſulcos plures ſimul ex
una propagandi, gracilitate ſingularum firmata circunligatis haſtilibus, nec reciſis qui à
lateribus excurrant pampinis. Nouarienſis agricola traducum turba non contentus, nec
copia ramorum, impoſitis etiamnū patibulis palmites circumuoluit. Itaq; præter ſoli ui-
tia, cultura quoq; torua fiunt uina. Alia culpa iuxta urbem uaracinis, quæ alternis putan-
tur annis, non quia id uiti cōducat, ſed quia uilitate reditum impendia exuperent. Medi-
um temperamentum in Carſeolano ſequūtur, carioſasq; tantum uitis partes incipientes
inareſcere deputando, cęteris ad uuam relictis detracto onere ſuperuacuo pro nutrimen
to omni eſt raritas uulneris. Sed niſi pingui ſolo talis cultura degenerat in labruſcam. Ar
buſta arari quàm altiſſime deſiderant, & ſi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari 40
ea non eſt moris, & hoc compendium operæ. Deputantur cum uite pariter interlucata
denſitate ramorum, qui ſint ſuperuacui, & abſumant alimenta. Plagas ad ſeptentriones,
aut ad meridiē ſpectare uetuimus. Melius, ſi neq; in occaſus ſolis. Diu dolent talia quoq;
ulcera, & difficile ſaneſcunt, algendo nimis æſtuandóue. Non eadem in uite quæ in arbu
ſtis libertas, quoniam certa latera eſt facilius abſcondere, q̃ detorquere quò uelis plagas.
In arborum tonſura ſupiniore uelut calices faciendi, ne conſiſtat humor. Viti adminicula
addenda quæ ſcandat apprehenſa, ſi maiora ſint.

De ſeruandis uuis, & morbis arborum. Cap: XXIIII

VItium generoſarū pergulas quinquatribus putandas, & quarū ſeruare uuas libeat,
decreſcente

decrescente luna tradunt. Quæ uero interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena luna noctu tondendas, cũ sit ea in leone, scorpione, sagittario, tau ro: atq; in totum serendas plena, aut crescente utiq;, censent. Sufficiũt in Italia cultores de ni in centena iugera uinearũ. At abunde satu cultuq; arborum tractato, quoniam de pal mis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicãda reliqua na tura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur namq; & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestriũ quidem perniciosos negãt esse, uexariq; tan tum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præ postero die, quoniã suo frigora etiã prosunt ut diximus. Quid ergo? nonne & uites algo
10 re intereũt? Hoc quidem est quo deprehendatur soli uitium, quoniã non euenit nisi in fri gido. Itaq; per hyemes cœli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores ge lu periclitantẽ, sed maximæ, uexatisq; ita cacumina prima inarescunt, quoniã præstrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam pri uati generũ. Communis uermiculatio est, sideratio, & dolor membrorũ. Vnde partium debilitas, societate nominũ quoq; cum hominũ miserijs. trunca dicimus certe corpora, & oculos germinum exustos, ac multa simili sorte: itaq; laborãt & fame & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ uero & obesitate: ut omnia quæ resinam ferunt, nimia pinguitudine in tædam mutantur: & cũ radices quoq; pinguescere cœpere, intereunt ut animalia nimio adipe: aliquando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc seru
20 ia, nunc plebs urbana & rustica. Vermiculantur magis minus'ue quædam, omnes tamen ferè, idq; aues caui corticis sono experiuntur. Iam quidẽ & in hoc luxuria esse cœpit: præ grandesq; roborum delicatiore sunt in cibo. cossos uocant: atq; etiam farina saginati, hi quoq; altiles fiunt. Maxime autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici: minus quæ ama ræ sunt & odoratæ. Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui uo catur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurãtur, sonumq; ædunt paruuli striduris. Et sorbus arbor infestatur uermiculis ruffis pilosis, atq; ita emoritur. Mespilus quoq; in se necta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota cœlo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarũ iniuria euenit. Hæc enĩ uerno te pore inuitatis & erumpere audentibus satis mollibus insidens, adurit lactescentes germi
30 num oculos, quod in flore carbunculum uocãt. Pruinę perniciosior natura, quoniã lapsa persidet, gelatq;, ac ne aura quidẽ ulla depellitur, quia non fit nisi immoto aere & sereno. Proprium tamen siderationis est, ab ortu canis siccitatum uapor, cum insitæ ac nouellæ arbores moriũtur, præcipue ficus, & uites. Olea præter uermiculationem, quam æque ac ficus sentit, clauum etiam patitur, siue fungum placet dici uel patellam. Hæc est solis exu stio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Nocet plerunq; uitibus atq; oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo, & quæ adnasci solent cochleæ, pecu liaria ficorum uitia: nec ubiq;. sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verum ut homini neruorũ cruciatus, sic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit uis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissime
40 à toto corpore exeunt. Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomine utrique uitio. Vndiq; primo dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremo tabes morbusq; non intrante succo, aut non perueniente: maximeq; id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post uergilias. Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterum si cadunt, siue im bres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter uermicula tionem & siderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de causis. Vna, ui tempesta tum germinibus ablatis. Altera, ut notauit Theophrastus, in supinũ excisis. Tertia, cultu ræ imperitia læsis. Omnes enim earũ iniuriæ in articulis sentiũtur. Siderationis genus est in his deflorescentibus roratio. Aut cum acini priusquã crescant decoquuntur in callum.

Aegrotant

Aegrotant & cum alſere,læſis uredine attõſarum oculis. Ex calore hoc euenit intempeſti
uo, quoniam omnia modo conſtant, certoꝗ tẽperamento fiunt. Et culpa uinitorum co-
lentium,cum præſtringuntur ut dictũ eſt. Aut circũfoſſor iniurioſo ictu uerberauit. Vel
etiã ſubarator imprudens luxauit radices, corpusúe deſquamauit. Eſt & quædã cõtuſio
falcis hebetioris. Quibus omnibus cauſis difficilius tolerant frigora aut æſtus, quoniam
in ulcus penetrat om̃is à foris iniuria. Infirmiſſima uero malus, maximeꝗ quæ dulcis eſt.
Quibuſdam debilitas ſterilitatem non necẽ affert, ut ſi quis pino cacumẽ auferat uel pal-
mæ. Sterileſcunt enim, nec moriuntur. Aegrotãt aliquãdo & poma ipſa per ſe ſine arbo
re,ſi neceſſarijs temporibus imbres aut tepores uel afflatus defuere,aut cõtra abundaue-
re. Decidunt enim aut deteriora fiunt. Peſſimũ eſt inter omnia cum defloreſcẽtem uitem 10
& oleam percuſſit imber,quoniã ſimul defluit fructus. Sũt ex eadẽ cauſa naſcẽtes & eru-
cæ dirum animal,eroduntꝗ frondẽ,aliæ florem,oliuarũ quoꝗ ut in Mileto,ac depaſtã
arborem turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc malũ tepore humido, & lento. Fit aliud ex
eodem,ſi ſol acrior inſecutus inuſſit ipſum uitium,ideoꝗ mutauit. Eſt etiamnum pecu|ia
re olinis ac uitibus (araneum uocant) cum ueluti telæ inuoluunt fructum & abſumunt.
Adurunt & flatus quidam eas maxime, ſed & alios fructus. Nam uermiculationem &
poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt,mala,pira, meſpila, punica. In olina ancipiti
euentu,quando ſubeunt nati,fructum adimunt:augent,ſi in ipſo nucleo fuere erodentes
eum. Gigni illos prohibẽt pluuiæ,quæ fiunt poſt Arcturũ. Eædẽ ſi auſtrinæ fuere, gene-
rant,in drupis quoꝗ, quæ matureſcẽtes tunc ſunt præcipue caducæ. Id riguis magis eue 20
nit,etiamſi nõ ceciderint faſtidiendis. Sunt & culicũ genera aliquibus moleſta,ut glandi-
bus,fico,qui uidẽtur ex humore naſci,tunc dulci ſubdito corticibus. Et ęgrotatio quidem
ferè in his eſt. Quædam tẽporum cauſæ,aut locorum non proprie dicuntur morbi,quo
niam protinus necãt,ſicut tabes cum inuaſit arborem, aut uredo: uel flatus alicuius regio
nis proprius, ut eſt in Apulia atabulus,in Eubœa olympias. Hic enim ſi flauit circa bru-
mam,frigore exurit areſaciens,ut nullis poſtea ſolibus recreari poſſint, Hoc genere cõual
les & appoſita fluminibus laborãt,præcipueꝗ uitis,olea,ficus. Quod cum euenerit,dete
gitur ſtatim in germinatione:in oliua tardius. Sed in omnibus ſignum eſt reuiuiſcendi, ſi
folia amiſere:alioquin quas putes præualuiſſe,moriuntur. Nonnunquam inareſcunt fo-
lia, eadẽꝗ reuiuiſcũt. Aliæ in ſeptentrionalibus,ut Ponto,Phrygia,frigore aut gelu labo 30
rant,ſi poſt brumã cõtinuauere XL diebus. Et ibi aũt & in reliqs partibus,ſi protinus æ-
ditis fructibus gelatio magna conſecuta eſt, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria ho-
minum cõſtant,ſecundas habẽt cauſas. Pix,oleum,adeps inimica pręcipue nouellis. Cor
tice in orbem detracto necantur, excepto ſubere, quod ſic etiã iuuatur. craſſeſcens enim
præſtringit & ſtrangulat. Nec adrachne offenditur,ſi nõ ſimul incidatur & corpus. Alio
quin & ceraſus,& tilia,& uitis corticem mittunt,ſed non uitalem,nec proximum corpori,
uerum eum qui ſubnaſcente alio expellitur. Quarundam natura rimoſus cortex, ut pla-
tanis. Tiliæ renaſcitur paulo minus quàm totus. Ergo his quarum cicatricẽ trahit,meden
tur luto fimoꝗ: & aliquando proſunt,ſi non uehementior frigorum uel calorum uis ſecu
ta eſt. Quædam tardius ita moriũtur,ut robora & quercus. Refert & tempus anni. Abie- 40
ti enim & pino ſi quis detraxerit ſole taurum uel geminos tranſeunte cum germinant,ſta
tim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme paſſæ diutius tolerãt. Similiter ilex & robur, &
quercus. Quod ſi anguſta decorticatio fuerit,nihil nocet ſupradictis. Infirmiores quidem
& in ſolo gracili, uel ab una tantum parte detractus interimit. Similem & decacuminatio
rationem habet cupreſſi,piceæ,cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus aduſto in
tereunt. Similem & depaſtio animalium. Oleam quidẽ,etiã ſi lambat capra, ſterileſcere,
autor eſt Varro,ut diximus. Quædã hac iniuria moriũtur. Aliqua deteriora tantũ fiunt,
ut amygdalæ:ex dulcib. enim trãsfigurãtur in amaras, Aliqua uero etiam utiliora,ut a-
pud Chios pirus,quam phocida appellãt. Nam detruncatio diximus quibus prodeſſet.
Intere

Intereunt pleraqꝫ & fissa stirpe, exceptis uite, malo, fico, punica. Quædã uel ab ulcere tantum. Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinã gignunt. Radicibus amputatis mori, minime mirũ est. Pleræqꝫ tamẽ non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas uitales abscissis, moriuntur. Necant inuicem inter sese umbra, uel densitate atqꝫ alimenti rapina. Necat & edera uinciens. Nec uiscum prodest & cytisus, nec auro, quod alimon uocant Græci. Quorundam natura nõ necat quidem, sed lædit odore, aut succi mixtura, ut raphanus & laurus uitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirũ in modum. Ideoqꝫ cum iuxta sit, auerti & recedere, saporẽqꝫ inimicũ fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, raphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus
10 omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atqꝫ ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina uel erui, ultima oenena sunt.

De uarijs prodigijs siue ostentis in arboribus: deqꝫ olíueto publicam uiam olim transgresso. Cap. XXV

INter uitia arborum, est & prodigijs locus. Inuenimus enim sine folijs natas: uitem & malum punicam stirpe fructum tulisse non palmite aut ramis, uitem uuas sine folijs, oleas quoqꝫ amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambusta reuixit, & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiuntqꝫ ex nigris candidæ, non semper prodigiose, & maxime quæ ex semine nascuntur, ut populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum si in calidio-
20 ra loca uenerit, sterilescere putant. Prodigio aũt fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici & contrà, graui ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida uua & fico in nigras: ut Laodiceæ Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos uolumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos uero C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoqꝫ reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulo ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris internicionẽ hominum fore, tantoqꝫ eam maiorem, quanto propius ab urbe postea facta esset. Sunt prodigia & cum alienis locis enascũtur, ut in capitibus statuarũ uel aris, & cum in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionẽ. Simili modo Trallibus palma in basi Cæ-
30 saris dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, uictoriam triumphosqꝫ portẽdit: hac tempestatibus prostrata, eodẽ loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassij censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia quæ unquam audita sunt erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factũ in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto uniuerso uiam publicam trãsgresso, aruisqꝫ inde è contrario in locum oliueti profectis.

De remedijs morborum arborum. Cap. XXVI

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt cõmunia omniũ, quædam propria quarundam. Communia ablaquea-
40 tio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu uel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quædam ueluti detractio sanguinis, circumrasio corticis, uitium extenuatio, & domitura palmitũ. Gemmas si frigus retorridas hirtasqꝫ fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborũ ijs aliæ magis, aliæ minus gaudent: ueluti cupressus & aquam aspernatur & fimũ, & circumfossurã amputationemqꝫ, & omnia remedia odit: quinetiã necatur. Riguis & uites, & punicæ præcipue aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomũ uero eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circũfodere oportet, priusqꝫ ualidæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi uolunt onerosa ac superuacua, sicut nos ungues & capillum. Reciduntur ueteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgũt, sed nõ omnes, nec nisi quarum

naturam

naturam pati diximus. Rigua æstiuis uaporibus utilia, hyeme inimica, autumno uaria & ex natura soli, quippe cum uindemiator Hispaniarum stagnante solo uuas demetat: cæterum maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa canis ortus rigua maxime prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modũ tẽperat. Nouellæ em̃ minus sitiunt. Desiderãt aũt maxime rigari quæ assuecere. Cõtrà siccis locis genita non expetunt humorẽ, nisi necessariũ. Asperiora uina rigari utiq; cupiũt in Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano, ubi & arua rigantur: mirumq; quod herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant geletúe, ne frigus uites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare uocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate uix tolerandi rigoris. 10

De caprificatione, & stercoratione. Cap. XVII

CArbunculi ac rubiginũ remedia demonstrabimus uolumine proximo. Interim est & scarificatio quædã in remedijs: cũ macie corticis ex ægritudine astringente se, iustoq; plus uitalia arborũ comprimente, exactam falcis aciem utraq; manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac ueluti cutẽ laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnaq; ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoq; terebrãtur ossa. Amygdalæ ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur: & ulmis detrahitur succus inutilis, supra terram foratis usq; ad medullã in senecta, aut cum alimento nimio abundare sentiũtur. Idem & ficorũ turgido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis quæ germinãt, nec ferunt fructũ, fissa radice inditur lapis, fertilesq; fiunt. Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto. In piris sorbisq; è tæda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circuncidisse prodest uitium luxuriantium ficorumq;, & circuncisis cinerẽ addidisse. Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cum fabæ magnitudinẽ excessere, detrahãtur. Subnascuntur enim quæ serius maturescunt. Eædẽ cum frondere incipiunt, si cacumina rami cuiusq; detrahantur, firmiores fertilioresq; fiunt. Nam caprificatiõe maturata, in ea culices nasci ẽ grossis manifestũ est: quoniam cum euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos uersa apparet. Exeundi tanta est auiditas, ut pleriq; aut pede relicto aut penna pariter erũpant. Est & aliud genus culicum quos uocant centrinas, fucis apum similes ignauia maliciaq; cum pernicie uerorum & utilium. Interimũt enim illos, atq; ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Cõtra quas remedium, in eodem scrobe defodere Italicam lentiscum inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vbertimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorũ laudantur maxime nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeant, caprificatio ipsa post imbrẽ. In primis autẽ cauendum, ne ex remedijs uitia fiant, quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorũ trucidatio inutilissima. Vitis tantũ tonsuram annuam quęrit, alternã uero myrtus, punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescũt. Cæteræ rarius tondẽtur: nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi uere putatione. Plagæ ad uitalia sunt omnia quęcunq; nõ superuacua. Similis fimi ratio. Gaudẽt eo, sed cauendum ne in feruore solis admoueatur, ne immaturum, ne ualidius quàm opus sit. Vrit uineas illum, nisi quinquennio interposito, præter quàm si rignis diluatur. Et è coriariorũ sordibus nisi admixta aqua. Item largius, Instũ existimãt in denos pedes quadratos tres modios. Id quidẽ soli natura decernet, Colũbino ac suillo plagis quoq; arborũ medentur. Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno uinolenta, proximo dulcia futura. Alij urina hominis, aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi uino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis utique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris, fecem uini, ac lupinum circa radices earũ seri. Aqua quoq; lupini decocti circumfusa, pomis prodest

prodeſt. Fici cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium eſt, ut ante ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Ceraſos præcoces facit, cogitq́ maturescere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius eſt, ut quæ relicta ſunt grandeſcant.

De diuerſis medicamentis arborũ contra uenenata animalia, & contra formicas, & contra nnoxia animalia. Cap. XXVIII

QVædam pœna emendantur, aut morſu excitantur, ut palmæ & lentiſci. Salſis enim aquis aluntur. Salis uim & cinis, ſed leniorem habet. Ideo ficis aſperguntur ruta ne fiant uerminoſæ, néue radices putreſcãt. Quin & uitium radicibus aquam ſalſam iubent affundi, ſi ſint lachrymoſæ. Si uero fructus earũ decidant, cinerẽ aceto aſpergi, ipſasq́ illini, aut ſandaracha, ſi putreſcat uua. Si uero fertiles nõ ſunt, aceto acri ſubacto cinere rigari atq; oblini. Quod ſi fructũ nõ maturẽt, prius inareſcentẽ, præciſarũ ad radices plagam, fibrasq́, aceto acri & urina uetuſta madefacere, atq; eo luto obruere, ſæpe fodere. Olearum, ſi parũ promiſere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eaq́ caſtigatione proficiunt. Oĩa hæc annua cœli ratione cõſtant: & aliquãdo ſerius poſcuntur, aliquando celerius. Necnõ ignis aliquid prodeſt, ut harũdini. Ambuſta nanq; denſior mitiorq́ ſurgit. Cato & medicamẽta quædã cõponit, mẽſuræ quoq; diſtinctione, ad maiorum arborũ radices amphorã, ad minorũ urnam amurcæ, & aquæ portionẽ æquã, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubẽs. In olea hoc amplius, ſtramẽtis antea circumpoſitis: Itẽ fico. Huius præcipue ueterẽ terrã adaggerari radicibus, ita futurũ ut nõ decidant groſſi, maiorq́ fœcunditas nec ſcabra proueniat. Simili modo ne cõuoluolus fiat in uinea, amurcæ cõgios duos decoctos in craſſitudinẽ mellis, rurſus cũ bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta ſub dio coqui, q̃m exardeſcat ſub tecto. Hoc uites circa capita ac ſub brachijs ungi: ita nõ fore cõuoluolũ. Quidã cõtenti ſunt fumo huius mixturæ ſuffire uineas ſecũdo flatu, cõtinuo triduo. Pleriq; nõ minus auxilij & alimenti arbitrantur in urina q̃ Cato in amurca, addita modo aquæ pari portione, q̃m per ſe noceat. Alij uoluocem appellãt animal prærodẽs pubeſcẽtes uuas; quod ne accidat, falces cũ ſint exacutæ fibrina pelle detergẽt, atq; ita putant. Aut ſanguine urſino liniri uolunt poſt putationem eaſdẽ. Sunt arborũ peſtes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perũctis caudicibus. Necnõ & piſce ſuſpẽſo iuxta in unũ locũ cõgregãt. Aut lupino trito cũ oleo radices linũt. Multi & has & talpas amurca necãt: cõtraq; erucas & mala ne putreſcãt, lacertæ uiridis felle tangi cacũina iubent. Priuatim aũt cõtra erucas ambiri arbores ſingulas à muliere incitati mẽſis nudis pedibus recincta. Itẽ ne q̃d animal paſtu malefico decerpat frondem, fimo boũ diluto aſpergi folia, quoties imber interueniat, quoniã ita abluatur uirus medicaminis: mira quædã excogitante ſolertia humana. Quippe cũ auerti carmine grandines credãt pleriq;, cuius uerba inſerere nõ equidẽ ſerio auſim, quanq; à Catone proditis, cõtra luxata mẽbra iungẽda harundinũ fiſſuræ. Idẽ arbores religioſas lucosq́ ſuccidi permiſit ſacrificio prius facto: cuius rationem quoq; eodem uolumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVIII.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximũ ſtudiũ agriculturæ fuit, & de hortorũ ſingulari diligentia. Cap. I

SEQVITVR natura frugũ hortorũq́ ac florum, quæq́ alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniũt, uel per ſe tantum herbarũ immenſa contemplatione, ſi quis æſtimet uarietatem, numerũ, flores, odores, coloresq́ & ſuccos ac uires earum, quas ſalutis aut uoluptatis hominũ gratia gignit. Qua in parte primũ omnium patrocinari terræ, & adeſſe cun

ctorum parenti iuuat, quanquam inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis & noxia, nostris eam criminibus urgemus, culpamque nostrã illi imputamus. Genuit uenena, sed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisque satis est. Atque cum arbore exacuant limentque cornua elephanti, & saxo rhinocerotes, & utroque apri dentiũ sicas, sciantque ad nocendũ se præparare animalia, quod tamen eorum tela sua excepto homine uenenis tingit? Nos & sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque quo uiuitur aerem in perniciem uertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendũ excogitarent, indicauimus. Nec ab ullo præter hominẽ ueneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne ijs quidem quæ nascuntur contenti: etenim complura eorũ genera humana manu fiunt. Quid? nõ & hominis quidem ut uenena nascuntur? Atra ceu serpentiũ lingua uibrat, tabesque animi contrectata adurit culpantiũ omnia, ac dirarum alitũ modo, tenebris quoque suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola uox eorũ est) ut inauspicatarum animantium uice obuij quoque uetent agere, aut prodesse uitæ. Nec ullum aliud abominati spiritus præmiũ nouere, quàm odisse omnia. Verũ & in hoc eadẽ naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in ijs quæ iuuant aluntque: quorũ æstimatione & gaudio nos quoque, relictis æstuationi suæ istis hominũ turbis, pergemus excolere uitam: eoque constantius, quo operæ nobis maior quàm famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesque usus, sed quibus uita honosque apud priscos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. Cap. II

ARuorũ sacerdotes Romulus in primis instituit, seque duodecimũ fratrẽ appellauit inter illos, ab Acca Laurẽtia nutrice sua, spicea corona quæ uitta alba colligaret, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Romanos fuit corona: honosque is nõ nisi uita finitur, & exules etiã captosque comitatur. Bina tunc iugera po. Ro. satis erant, nullique maiorẽ modũ attribuit: quo seruos paulo ante principis Neronis, cõtẽptis huius spatij uiridarijs, piscinas iuuat habere maiores, gratumque si non aliquẽ & culinas. Numa instituit deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atque (ut autor est Hemina) far torrere, quoniam tostũ cibo salubrius esset. Id uno modo consecutũ, statuẽdo nõ esse purũ ad rem diuinam nisi tostũ. Is & fornacalia instituit farris torrẽdi ferias, & æque religiosas terminis agrorum. Hos enim deos tunc maxime nouerãt. Seiamque à serẽdo, Segestã à segetibus appellabant, quarũ simulacra in circo uidemus. Tertiã ex ijs nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabãt quidẽ nouas fruges aut uina antequam sacerdotes primitias libassent.

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties & quibus tẽporibus fuit summa uilitas annonæ, & qui agricultura illustres. Cap. III

IVgerum uocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, cũ aratur, uno impetu iusto. Hic erat CXX. pedũ, duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima imperatorũ ac fortium ciuium, quantum quis uno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiã prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque aliquod optime genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optime utebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis uinculo erat: nouæque nuptæ farreum præferebant. Agrum male colere, censorium probrum iudicabatur. Atque (ut refert Cato) quẽ uirum bonum colonũ dixissent, amplissime laudasse existimabãt. Hinc & locupletes dicebãt, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiã nunc in tabulis censorijs pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum uectigal fuerat. Multatio quoque non nisi ouium boumque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum

gum beneuolētia. Cautū quippe est, ne bouem priusquā ouem nominaret qui indiceret multam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios uocabant. Seruius rex, ouiū boumq; effigie primus æs signauit. Frugē quidē aratro quæsitā furtim nocte pauisse, ac secuisse, puberi XII tabulis capitale erat, suspensumq; Cereri necari iubebant grauius q̄ in homicidio conuictū: Impubem prętoris arbitratu uerberari, noxiamue duplionémue decerni. Iam distinctio honosq; ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberēt. Vrbanæ uero, in quas trāsferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaq; quatuor solæ erant à partibus urbis, in quis habitabāt, suburrana, palatina, collina, exquilina. Nundinis urbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne
10 plebs rustica auocaretur. Quies somnusq; in stramentis erat. Gloriam deniq; ipsam à farris honore adoream appellabant. Equidem etiā uerba priscæ significationis admiror. Ita enim est in cōmentarijs Pontificū: Augurio canario agendo dies constituantur priusquā frumenta uaginis exeant, & anteq̄ in uaginas perueniant. Ergo ijs moribus non modo sufficiebant fruges, nulla prouinciarū pascente Italiam, uerumetiā annonæ uilitas incredibilis erat. Manius Marcius ædilis plebis primū frumentū populo in modios assibus donauit. Minucius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretiū in trinis nundinis ad assem redegit undecimus plebei tribunus: qua de causa statua ei extra portā trigeminam, à populo stipe collata statuta est. Trebius in ædilitate assibus populo frumentum præstitit. Quam ob causam & ei statuæ in Capitolio ac palatio dicatę sunt. Ipse supremo
20 die populi humeris portatus in rogum est. Verum quo anno mater deûm aduecta Romam est, maiorē ea æstate q̄ antecedentibus annis x. factā esse tradūt. M. Varro autor est, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item uini congios, ficiq; siccæ pondo XXX. olei pondo X. carnis pondo XII. Nec è latifundijs singulorum contingebat arcentium uicinos. Quippe etiā lege Stolonis Licinij incluso modo D iugerum, & ipso sua lege damnato, cū substituta filij persona amplius possideret. Luxuriātis iam Reip. fuit ista mensura. Manij quidem Curij post triumphos immensumq; terrarum adiectum imperio nota concio est, perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera nō essent satis. Hæc autem mēsura plebei post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ ubertatis causa erat? Ipsorū tunc manibus imperatorum
30 colebant agri (ut fas est credere) gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabāt, qua bella, eademq; diligentia arua disponebāt, qua castra: siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, q̄m & curiosius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato uiator attulit dictaturam, & quidem ut traditur nudo, plenoq; pulueris etiamnum ore. Cui uiator, uela corpus, inquit, ut proferam Senatus populiq; Romani mandata. Tales tum etiam uiatores erāt, quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris senatum ducesq; accersentibus. At nunc eadem illa uincti pedes, damnatæ manus, inscripti uultus exercent: non tamē surda tellure, quæ parens appellatur, coliq; dicitur & ipsa: honore his absumpto, ut nō inuita ea, & indigne
40 ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorū non eadem emolumēta esse quæ fuerint imperatorū. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidē & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem senatus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta uolumina censeret in Latinam linguam transferenda; cum iam M. Cato præcepta condidisset: peritisq; linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omnis uir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes uero complures, quos sequentes prætexuimus in hoc uolumine, non ingrate nominādo M. Varrone, qui octogesimum primū uitæ annum agens de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. Cap. IIII

APud Romanos multo serior uinũ cultura esse cœpit. Primoq; ut necesse erat arua tantum colnere. Quorum nobis ratio nũc tractabitur nõ uulgari modo, uerum ut adhuc fecimus, & uetustis & postea inuentis omni cura perquisitis, causasq; rerũ & ratione simul eruta. Dicemus & sydera, syderũq; ipsorũ terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidẽ qui adhuc ea diligẽtius tractauere, quibusuis oratoribus potiusq; agricolis scripsisse possunt uideri. Ac primũ omniũ oraculis maiore ex parte agemus, quæ nõ in alio uitæ genere plura certioraue sunt. Cur enim nõ uideantur oracula, à certissimo die, maximeq; ueridico usu profecta: Principium autem à Catone sumemus.

Laus agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando. Cap. V 10

FOrtissimi uiri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimeq; male cogitantes. Prædiũ ne cupide emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum est, semper pœnitet. Agrũ paraturos ante oĩa intueri oportet aquã rũ uim, & uicinũ. Singula magnas interpretatiões habẽt, nec dubias. Cato in cõterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteãt. In bona est, inquit, regione bene nitere. Atilius Regulus ille Punico bello bis cõsul aiebat, neq; fœcundissimis locis insalubrẽ agrũ parandũ, neq; effœtis saluberrimũ. Salubritas loci nõ semper incolarũ colore detegitur, qm̃ assueti etiã in pestilentibus durant. Præterea sunt quædã partibus anni salubria: Nihil aũt salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cũ quo dominus luctaẽ. Cato inter prima spectari iubet, ut solũ sua uirtute ualeat qua dictũ est positione. Vt operariorũ copia propè sit, oppidũq; ualidum: Vt nauigiorũ euectus uel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli plerosq; uideo. Segniciẽ enim prioris domini pro empto re esse arbitrãtur. Nihil est dãnosius deserto agro. Itaq; Cato, De bono dño melius emi, nec temere cõtemnendã alienã disciplinã: agroq; ut homini, q̃uis quæstuosus sit, si tamẽ & sumptuosus, nõ multũ superesse. Ille in agro quæstuosissimã iudicat uitẽ, non frustra, quoniã ante oĩa de impensæ ratione cauit. Proxime hortos riguos, nec id falso, si & sub oppido sint. Et ptata, quæ antiqui parata dixere. Ideq; Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respõdit, Si bene pascat. Quis proximus? si mediocriter pascat. Sũma omniũ in hoc spectãdo fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui q̃ minimo impendio cõstaturus esset. Hoc ex locorũ occasione aliter alibi decernitur. Eodemq; pertinet, quod 30 agricolã uendacẽ esse oportere dixit. Fundũ in adolescentia cõserendũ sine cunctatione, ædificandũ nõ nisi consito agro. Tunc quoq; cunctãter, optimũq; est (ut uulgo dixere) aliena insania frui, sed ita, ut uillarũ tutela nõ sit oneri. Eũ tamen qui bene habitet, sæpius uentitare in agrũ, frontẽq; domini plus prodesse q̃ occipitium, non mentiuntur.

De uillarũ positione, & præcepta antiquorum de agro colendo. Cap. VI

MOdus hic probatur, ut neq; fundus uillam quærat, neq; uilla fundum. Non ut fecerunt iuxta diuersis eadẽ ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scęuola, cũ uilla Scæuolæ fundus caceret, uilla Luculli agro. Quo in genere censoria castigatio erat, minus arare q̃ uerrere. Nec hoc sine arte quadã est. Nouissimus uillã in Misenensi posuit C. Marius septies cõsul, sed peritia castrametandi, sic ut cõparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cęcos 40 fuisse diceret. Cõuenit nec iuxta paludes ponendã esse, neq; aduerso amne. Quanq̃ Homerus omnino ẽ flumine semper antelucanas auras insalubres uerissime tradit. Spectare in æstuosis locis septentrionẽ debet, meridiem in frigidis. In tẽperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumẽtis iudicãda sit, quanq; de terræ optimo genere differentes abunde dixisse possumus uideri, etiamnũ tamẽ traditas notas subsignabimus, Catonis maxime uerbis: Ebulũ, uel prunus syluestris uel rubus, bulbus minutus, trifoliũ, herba pratensis, quercus, syluestris pirus malusq;, frumẽtarij soli notæ. Itẽ nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra. Sabulũ etiam, nisi id pertenue est: & multo campestribus magis quàm cliuosis respondẽt eadem. Modũ agri in primis

seruandũ antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Vergilium fuisse uideo. Verumq́ confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam uero & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cũ interfecit eos Nero princeps: non fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio, qui nunq̃ agrũ mercatus est cõterminũ. Agro empto domũ uendendã inclemẽter, atq; nõ ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, ut tamen appareat assiduitatẽ desideratã ab eo. Dehinc peritia uillicorũ in cura habenda est, multaq́; de ijs Cato præcepit. Nobis satis sit dixisse, q̃ proximũ dño cordi esse debere, et tamen sibimetipsi nõ uideri. Coli rura ergastulis pessimũ est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerariũ uideatur unam uocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus existimet, Nihil minus expedire q̃ agrũ optime colere. L. Tarius Ruffus infima natalium humilitate, consulatũ militari industria meritus, antiquæ aliâs parsimoniæ, circiter millies H—S liberalitate diui Augusti cõgestũ usq; ad detractionẽ hæredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendoq́; in gloriã. Internitionẽ ergo famẽq; censemus? Imò hercule iudico modum rerũ omnium utilissimũ. Bene colere necessariũ est, optime damnosum, præter q̃ sobole sua, colonóue pascẽdis. Alioqui domino aliquas messes colligere non expedit, si cõputetur impendiũ operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligẽter colere, sicut in Sicilia tradunt. Itaq; decipi aduenas. Quonam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquũ est abauos, qui præceptis suis prospexere uitæ. Nam cũ dicerẽt malis, intelligere uoluere uilissimos. Summum prouidentiæ illorũ fuit, ut quam minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui triumphali denas argẽti libras in supellectile crimini dabant, qui mortuo uillico relinquere uictorias, & reuerti in sua rura postulabãt, quorũ prædia colenda suscipiebat resp. exercitusq́; ducebant senatu illis uillicante. Inde illa reliqua oracula, Nequam agricolam esse quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malũ patremfamiliâs quisquis interdiu faceret quod noctu posset, nisi intempestate cœli. Peiorẽ qui profestis diebus ageret quod feriatis deberet. Pessimũ qui sereno die sub tecto potius operaretur, q̃ in agro. Nequeo mihi temperare, quo minus unum exemplũ antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiã de culturis agendi morem fuisse, qualiter defendi soliti sint illi uiri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cũ in paruo admodũ agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentũ rusticum omne in forũ attulit, & adduxit filiam ualidam, atq; (ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis ostẽdere, aut in forũ adducere lucubrationes meas uigiliasq́; & sudores. Omniũ sententijs absolutus. Itaq; est profecto, opera non impensa cultura cõstat. Et ideo maiores fertilissimũ in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ propria generũ singulorum erunt. Interim cõmunia quæ succurrunt, nõ omittemus. Et in primis Catonis humanissimũ & utilissimũ, Id agendum, ut diligãt uicini. Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint. Nihil sero faciendum in agricultura omnes censent: iterumq́; suo quæq; tẽpore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra catiosa execratio Catonis abunde indicata est. Quanquam prædicere non cessat is. Quicquid per asellũ fieri potest, uilissime constat. Filix biennio moritur, si frondem agere nõ patiaris. Id efficacissime contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec harundine sectas, aut exaratas uomeri harundine imposita. Similiter & harundinẽ exarari filice uomeri imposita præcipiunt. Iuncosus ager uerti pala debet, at in saxoso bidentibus. Fru

tecta igni optime tolluntur. Humidiorẽ agrum foſſis cõcidi atq; ſiccari, utiliſſimũ eſt: foſ-
ſas autẽ cretoſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari ne procidant, aut
ſupinis lateribus procumbere: quaſdam occęcari, & in alias dirigi maiores patentioresq;:
ſi ſit occaſio, ſilice uel glarea ſterni. Ora aũt earũ binis utrinq; lapidibus ſtatuminari, &
alio ſuperintegi. Syluæ extirpandæ rationẽ Democritus prodidit, lupini flore in ſucco ci
cutæ uno die macerato, ſparſiſq; radicibus. De frugũ generibus & natura. Cap. VII

ET quoniam præparatus eſt ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt aũt duo pri
ma earũ genera, Frumenta, ut triticum, hordeum: & legumina, ut faba, cicer. Diffe-
rentia uero notior, quàm ut indicari deceat. Frumenti ipſius totidem genera per tempora
ſatu diuiſa. Hyberna quæ circa uergiliarum occaſum ſata terra per hyemem nutriuntur, 10
ut triticum, far, hordeum. Aeſtiua quæ æſtate ante uergiliarum exortum ſeruntur, ut mi-
lium, panicum, ſeſama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & Aſia
omnia uergiliarum occaſu ſeruntur. Quædam autẽ utroq; tempore in Italia. Ex his quæ
dam & tertio, ueris ſcilicet. Aliqui uerna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant,
Sementiua autem triticũ, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua
pabuli eſt, quadrupedũ cauſa ſati, ut farrago: & in leguminibus, ut uicia. At cõmune qua-
drupedum hominumq; uſui, lupinum. Legumina omnia ſingulas habẽt radices, præter
fabam, eaſq; ſurculoſas, quia nõ in multa diuiduntur: altiſſimas autẽ cicer. Frumenta mul
tis radicantur fibris ſine ramis. Erumpit à primo ſatu hordeũ die ſeptimo: legumina quar
to, uel cum tardiſſime ſeptimo: faba à XV. ad XX. legumina in Aegypto tertio die. Ex 20
hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbã, quæ & prior floret. Radi-
cem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Cęteris ſeminibus eadem pars, & radicem
& florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, uerno tempore faſtigantur in ſtipulam, quæ
ſunt hyberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatum & concauũ, ſeſama
uero in ferulaceum. Omnium ſatorum fructus, aut ſpicis cõtinetur, ut tritici, hordei, mu-
niturq; uallo ariſtarum quadruplici: aut includitur ſiliquis, ut leguminum, aut uaſculis, ut
ſeſamæ, ac papaueris. Milium, ac panicũ tantum pro indiuiſo, & paruis auibus expoſita
ſunt. Indefenſa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine
languido nutãte, paulatim extenuato culmo penè in ſurculũ, prędenſis aceruatur granis,
cum lõgiſſima pedali obba: milij comæ granũ cõplexæ fimbriato capillo curuãtur. Sunt 30
& panico genera. Mãmoſo, è pano paruis racemato paniculis, & cacũine gemino. Quin
& colore diſtinguntur, cãdido, nigro, ruffo, etiã purpureo. Panis multifarie & è milio fit,
è panico rarius. Sed nullũ frumentũ ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat.
LX. enim pondo panis è modio reducũt, modiũq; pultis ex tribus ſextarijs madidis. Mi
lium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt, nigrũ colore, amplum gra-
no, harundineũ culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem prægrandibus culmis: lo-
bas uocant: omniũ frugũ fertiliſſimũ. Ex uno grano terni ſextarij gignunt. Seri debet in
humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo ſpicam incipiunt concipere, quædam in
quarto, ſed etiamnũ occultam. Genicula aũt ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octo
na. Sed non ante ſupradictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ: qui ut ſpem 40
ſui fecit, quatuor aut quinq; tardiſſime diebus florere incipiunt: totidemq; aut paulo plu
ribus defloreſcunt, hordea uero cum tardiſſime ſeptẽ. Varro quater nouenis diebus fru-
ges abſolui tradit, & menſe nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt,
nullis diſtinctum internodijs. Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. Ex his ramoſa, cicer, er-
uum, lens. Quorundam caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, ut pi
ſorum. Quod ſi nõ habuere, deteriora fiunt. Leguminum unicaulis faba ſola, unus & lu-
pinis. cæteris ramoſus prætenui ſurculo: omnibus uero fiſtuloſus. Folium quædam à
radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentũ & hordeum utrunq;, & quicquid in ſti-
pula eſt, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, cęteris leuia. Multipli

cia contrà fabæ,ciceri,piso. Frumẽtis foliũ harundinaceũ,fabæ rotundũ, & magnæ legu-minũ parti. Longiora eruiliæ & piso. Faseolis uenosa, sesamæ & irioni sanguinea. Cadũt folia lupino tantum,& papaueri. Legumina diutius florẽt,& ex his eruũ ac cicer, sed diu-tissime faba XL. diebus. Non aũt singuli scapi tandiu, qm̃ alio desinente alius incipit: nec tota seges,sicut frumẽti,pariter. Siliquãtur uero om̃ia diuersis diebus, & ab ima primum parte,paulatim flore subeunte. Frumenta cum defloruere crassescunt, maturãturq́ cum plurimum diebus quadraginta : item faba , Paucissimis cicer . Id enim à semente diebus XL. perficitur. Milium,& panicum,& sesama,& omnia æstiua,XL. diebus maturantur à flore,magna terræ cœliq́ differẽtia. In Aegypto enim hordeum sexto à satu mense,fru-
10 menta septimo metuntur. In Hellade hordeũ. In Peloponneso octano,& frumẽta etiam nonn tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibusq́, alternis la-teribus siliquantur . Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeũ maxime nudũ,& arinca, sed præcipue auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum & siligo,& horde-um. Sic & serũtur pura : qualiter moliuntur,quia tosta nõ sunt. E diuerso far,milium,pa-nicum purgari nisi tosta non possunt. Itaq; hæc cũ suis folliculis seruntur cruda. Et far in uaginulis suis seruant ad satus,atq; non torrent. Leuissimum ex his hordeum,raro exce-dit XV. libras,& faba XXII. Ponderosius far,magisq́ etiãnum triticum. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus spicæ hoc ibi est. Galliæ quoq; suum genus farris de-
20 dere:quod illic brance uocant,apud nos sandalum,nitidissimi grani Et alia differẽtia est, quod ferè quaternis libris plus reddit panis q̃ far aliud. Populum Ro. farre tantum è fru mento CCC. annis usum, Verrius tradidit. Tritici genera plura,quæ fecere gentes . Italico nullum equide cõparauerim cãdore ac pondere,quo maxime decernitur, Montanis mo do cõparetur Italiæ agris externũ, in quo principatũ tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrioq́,deinde Aegyptio,athletarum cum decre to, quorum capacitas iumentis similis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponti-cum laudauit,quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadẽ genere grani prętulit dracon tiam,strangiam & selenusiũ, argumento crassissimi calami : itaq; pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimum & maxime inane,seu tenuissimi calami, in humidis seri iubebat,
30 quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere sententiæ Alexandro Magno regnãte, cum clarissima fuit Græcia, atq; in toto terrarum orbe potentissima: ita tamẽ ut ante mortem eius annis ferè CXLV. Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad uerbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodieq́ Italico est. Quo magis admiror posteros Græcorũ nullam mentionẽ huius fecisse frumenti. Nunc ex his generib. quæ Romã inuehũtur, leuissimũ est Gallicũ, atq; è Chersoneso aduectũ, quippe nõ excedũt in modium uicenas libras, si quis granũ ipsum ponderet. Adijcit Sardum selibras, Alexandrinũ & trientes: hoc & Si culi pondus. Bœoticum totam librã addit, Africũ & dodrantes. In trãspadana Italia scio
40 uicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusiũ & senas. Lex certa naturæ,ut in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum fru mentum esse,quod in subactu congiũ aquæ capiat. Quibusdã generibus per se pondus, sicut Balearico: modio tritici panis pondo XXX reddit. Quibusdã in binis mixtis,ut Cy-prio & Alexandrino,XX. propè libras nõ excedentibus. Cypriũ fuscũ est, panemq́ ni-grum facit: itaq; miscetur Alexandrinũ candidum, redduntq́ XXV. pondo. Thebaicũ li bras adijcit. Marina aqua subigi, quod pleriq; maritimis in locis faciũt occasione lucrãdi salis, uilissimũ. Non alia de causa opportuniora morbis corpora existũt. Galliæ & Hispa niæ frumento in potum resoluto, quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fer-mento utuntur, Qua de causa leuior illis quàm cæteris panis est. Differẽtia est & calami.

Craſſior quippe melioris eſt generis. Plurimis tunicis Thracium triticum ueſtitur, ob ni/
mia frigora illi plagæ exquiſitũ. Eadem cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras ni
uibus, quod tertio ferè à ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totis hoc alpibus notũ, &
hyemalibus prouincijs nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec uſcꝙ ca
pax, ſeriturꝙ nõ niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thraciũ ſinũ, quod quadrageſimo
die ꝙ ſatum eſt matureſcit: mirumꝙ, nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus ca/
rere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montoſis utraꝙ partibus. Eubœa quoꝙ circa Cary/
ſtum. In tantũ fallit̃ Columella, qui ne trimeſtris quidẽ propriũ genus exiſtimauerit eſſe,
cum ſit antiquiſſimũ. Græci trimenon uocant. Tradũt in Bactris grana tantæ magnitu/
dinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquẽt. Primum ex omnibus frumentis ſeritur horde 10
um. Dabimus & dies ſerendi cuiꝙ generi, natura ſingulorũ expoſita. Hordeũ Indis ſati/
uum & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italici quidẽ maxime oryza gaudẽt,
ex qua priſanã cõficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidẽ folia carnoſa,
porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis.
Antiquiſſimum in cibis hordeum. ſicut Atheniẽſium ritu Menandro autore apparet, &
gladiatorum cognomine, qui hordearij uocabantur. Polentam quoꝙ Græci nõ aliunde
præferũt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfuſum aqua hordeũ ſiccant nocte una, ac po
ſtero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui uehemẽtius toſtũ rurſus exigua aqua
aſpergant, ſiccentꝙ prius ꝙ molant. Alij uero uirentibus ſpicis decuſſum hordeũ recens
purgant, madidũꝙ in pila tundunt, atꝙ in corbibus eluunt, ac ſiccatũ ſole rurſus tundũt, 20
& purgatũ molunt. Quocunꝙ autem genere præparato, uicenis hordei libris, ternas ſe/
minis lini, & coriandri ſelibras, ſaliſꝙ acetabulo, torrentes ante oĩa miſcent in mola. Qui
diutius uolũt ſeruare, cũ polline ac furfuribus ſuis cõdunt nouis fictilibus. Italia ſine per/
fuſione toſtum in ſubtilẽ formam molit, ijſdem additis, atꝙ etiam milio. Panem ex hor/
deo antiquis uſitatum uita damnauit, quadrupedumꝙ tradidit refectibus. Priſanæ inde
uſus ualidiſſimus ſaluberrimuſꝙ, tantopere probatur. Vnum laudibus eius uolumen di
cauit Hippocrates, clariſſimus medicinæ ſcientia. Priſanæ bonitas præcipua Vticenſi. In
Aegypto uero ea eſt, quæ fit ex hordeo cui ſunt bini anguli. In Bætica & Africa genus,
ex quo fiat, hordei glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem eſſe
exiſtimat. Priſanæ conficiendæ uulgata ratio eſt. Simili modo ex tritici ſemine tragũ fit, 30
in Campania duntaxat & Aegypto. Amylũ uero ex omni tritico ac ſiligine, ſed optimũ
ex trimeſtri. Inuentio eius Chio inſulæ debetur, & hodie laudatiſſimũ inde eſt, appellatũ
ab eo quod ſine mola fiat. Proximum è trimeſtri quodã minime ponderoſo tritico. Ma/
deſcit dulci aqua ligneis uaſis, ita ut integat̃, quinquies in die mutata. Melius ſi & noctu,
ita ut miſceatur pariter emollitum, prius ꝙ aceſcat. Linteo aut ſportis ſiccatum tegulæ in/
funditur illitæ fermẽto, atꝙ ita in ſole denſatur. Poſt Chium maxime laudatur Creticũ,
mox Aegyptium. Probatur autem leuitate ac leuore, atꝙ ut recens ſit, iam & Catoni di/
ctum. Apud nos hordei farina & ad medendũ utuntur. Mirumꝙ, in uſu iumentorũ igni
bus durato, ac poſtea molito, offiſꝙ humana manu demiſſis in aluum, maiores uires, to/
roſꝙ corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent, quædã plures uſꝙ ad ſenos. 40
Grano ipſi aliquot differentiæ, longius, leuiuſꝙ, aut breuius, aut rotundius, candidius, ni
grius, uel cui purpura eſt. Vltimo ad polentã, contra tempeſtates candido maxima infir/
miras. Hordeum frugum omniũ molliſſimũ eſt, ſeri non uult, niſi in ſicca & ſoluta terra,
ac niſi læta: palea ex optimis. Stramẽto uero nullũ cõparatur. Hordeũ ex omni frumen/
to minime calamitoſum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaꝙ ſapientes
agricolæ triticum cibarijs tantũ ſerunt. Hordeũ ſarculo ſeri dicunt, propterea celerrime re-
dit, fertiliſſimumꝙ: quod in Hiſpaniæ Carthagine Aprili mẽſe collectum eſt, hoc ſeri/
tur eodem menſe in Celtiberia, eodemꝙ anno bis naſcitur. Rapitur omne à prima ſta/
tim maturitate feſtinãtius quàm cetera. Fragili enim ſtipula & tenuiſſima palea granum

continetur

continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si nõ excocta maturitate tollatur.

Non omnia frumẽti genera ubiq; nasci, & de reliquis in oriẽte generibus. Ca. VIII

FRumenti genera non eadẽ ubiq;: neq; ubi eadẽ sunt, ijsdem nominibus. Vulgatissima far, quod adoreũ ueteres appellauere, siligo, triticũ. Hæc plurimis terris cõmunia. Arinca Galliarũ propria, copiosa & Italiæ est. Aegypto aũt ac Syriæ, Ciliciæq; & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginẽ cõficit è tritico suo, nequaq; Italicæ parem. Qui zea utuntur, nõ habent far. Est & hæc Italiæ in Campania maxime, semenq; appellat. Hoc habet nomẽ res præclara, ut mox docebimus: propter quã Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: nõ ut aliqui arbitrãtur, qm̃ uitã donaret. Amylũ quoq; ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differẽtia est. Ex omni genere durissimũ far, & cõtra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos uel æstuosos, sitientesq;. Primus antiquis Latio cibus, magno argumẽto in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autẽ non pane uixisse longo tẽpore Romanos manifestũ, qm̃ inde & pulmẽtaria hodieq; dicuntur. Et Ennius antiquissimus uates obsidionis famẽ exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres cõmemorat. Et hodie sacra prisca atq; nataliũ pulte fitilla conficiuntur: uideturq; tam puls ignota Græciæ fuisse, q̃ Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullũ est, nec quod plus alimẽti trahat. Siliginẽ proprie dixerim tritici delitias: cãdor est, & sine uirtute, & sine pondere, cõueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trãs alpes in Allobrogũ tantũ Aruernorũq; agro pertinax. in cæteris ibi partibus biennio in triticũ transit. Remediũ, ut grauissima quæq; grana eius serantur.

De pistorijs, & molitura, & farina. Cap. IX

E Siligine lautissimus panis, pistrinarũq; opa laudatissima. Præcellit in Italia, si Cãpana Pisis natæ misceatẽ. Rufior illa, at Pisana cãdidior, ponderosior uero cretacea. Iustũ est è grano Cãpanę quã uocãt castratã, è modio redire sextarios quatuor siliginis, uel è gregali sine castratura sextarios quinq;, Præterea floris semodiũ. Et cibarij, qđ secundarium uocãt, sextarios quatuor. furfuris sextarios totidẽ. è Pisana aũt siliginis sextarios v. cætera paria sũt. Clusina, Aretinaq; etiãnũ sextarios siliginis assumũt: in reliqs pares. Si uero pollinẽ facere libeat XVI. põdo panis redeũt, & cibarij tria, furfurũq; semodius. Molæ discrimine hoc cõstat. Nã quę sicca molunẽ, plus farinæ reddũt: quę salsa aqua sparsa, candidiorẽ medullã, uerũ plus retinẽt in furfure. Farinã à farre dictã noĩe ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ XXII libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsue amplius in artopticio pane. Nã furnaceis binas adijciunt libras in quocunq; genere.

De similagine, siligine, & de alijs generibus, & de pistura. Cap. X

SImilago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;. Ita aũt appellãt in tritico, quod florẽ in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæq; utunẽ. Præterea secũdarij sextarios quatuor, furfurumq; tantundẽ. Panes uero è modio similaginis CXXII. è floris modio CXVII. Pretium huic annona media in modios farinæ XL. asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia distinctio. Similago L. pollin aũt XVII. pondo panis reddere uisa, tritici XXX. cum triente, & secũdarij panis quinas selibras, totidẽ cibarij. & furfurũ sextarios sex. Siligo nunq; maturescit pariter, nec ulla segetũ minus dilationẽ patitur propter teneritatẽ, ijs quæ maturuere protinus granũ dimittentibus. Sed minus q̃ cætera frumẽta in stipula periclitatur, qm̃ semper rectam habet spicã: nec rorem cõtinet, qui rubiginẽ faciat. Ex arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, q̃ far, & maior spica, eadem & ponderosior. Raro modius grani nõ XVI. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hęc em̃ est quam olyram uocat. Eadẽ in Aegypto facilis fertilisq;. Far sine arista est. Itẽ siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adijciuntur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriẽte inuecta, oryzę similia. Tiphe & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea.

Traduntq;

Traduntq́; eam ac tiphen cum sint degeneres, redire ad frumentũ, si pistæ serantur, nec protinus, sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, qm̃ eo maxime alat hominẽ: utpote cum è modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africæ cãpo, centeni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco diuo Augusto procurator eius ex uno grano (uix credibile dictu) quadringẽta paucis minus germina, extãtq́; de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter CCCXL. stipulas ex uno grano. Cum centesimo qnidẽ & Leontini Siciliæ campi fundũt, alijq́;, & tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranũ uocant. Inuẽtus est iam & scapus unus centum fabis onustus. Aestiua frumẽta diximus, sesamã, milium, panicum. Sesama ab Indis uenit, ex ea & oleũ conficiunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciaq́; erysimum: idemq́; erat nisi pinguius esset, quod apud nos uocant irionẽ, medicaminibus annumerandum potius q̃ frugibus. Eiusdem naturæ & horminũ à Græcis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc & irione nullum animal uescitur uirentibus. Pistura non omniũ facilis. Quippe & Hetruria spicam farris tosti pisente pilo præferrato, fistula serrata, & stella intus denticulata, ut nisi intenti pisant, cõcidantur grana, ferroq́; frangantur. Maior pars Italiæ ruido utitur pilo, rotis etiã quas aqua uerset obiter, & molat. De ipsa ratione pisendi Magonis proponetur sententia. Triticũ ante perfundi aqua multa iubet, postea eualli, deinde sole siccatũ pilo repeti. Simili modo hordeũ. Huius sextarios XX. spargi duobus sextarijs aquæ. Lentẽ torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter pisi. Aut addito in sextarios XX. lateris crudi frusto, & harenæ semodio. Eruiliam ijsdẽ modis quibus lentem. Sesamã in calida maceratã exporrigi. Deinde confricari, frigidæ immergi, ut paleæ fluctuẽt, iterũq́; exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinato peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa aũt quæ euallũtur, uariã pisturarum rationẽ habent. Acus uocatur cum per se pistur spica tantũ aurificũ ad usus. Si uero in area teritur cum stipula, palea, ut maiore in terrarũ parte ad pabula iumentorũ. Milij, & panici, & sesamæ purgamẽta, appludã uocant, alibi alijs nominibus. Milio Cãpania præcipue gaudet, pultemq́; candidã ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoq; gentes hac maxime pulte aluntur, & cruda etiã farina equino lacte uel sanguine è cruris uenis admixto. Aethiopes nõ aliam frugẽ q̃ milij hordeiq́; nouere. Panico Galliæ quẽdã, præcipue Aquitania utitur. Sed & circũpadana Italia addita faba, sine qua nihil cõficiunt. Ponticæ gẽtes nullũ panico præferunt cibum. Cætero æstiua frumẽta riguis magis eriã q̃ imbribus gaudẽt. Milium & panicum aquis minime, cum in folia exeunt. Vetant ea inter uites arboresq́; frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primũ pistores Romæ, & de cribris, & alica. Cap. XI

MIlij præcipuus ad fermenta usus, è musto subacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cũ similagine seminis feruefaciunt, atq; ita farinæ miscent, sic optimum panẽ fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere. Et hæc quidem genera uindemijs tantum fiunt. Quo libeat uero tempore, ex aqua hordeoq́; bilibres offæ feruenti foco, uel fictili patina torrentur cinere & carbone, usq; dum rubeant. Postea operiuntur in uasis donec acescãt, hinc fermentũ diluitur. Cum fieret aũt panis hordeacius, eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur: iustumq́; erat, duæ libræ in V. semodios. Nunc fermentũ fit ex ipsa farina quæ subigitur, prius q̃ addatur sal ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. Vulgo uero nec suffeeruefaciunt, sed tantũ pridie asseruata materia utuntur. Palamq́; natura est acore fermentari: sicut & ualidiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cũ apud ueteres ponderosissimo cuiq; tritico, pręcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius uaria genera psequi superuacuũ uidet: aliâs ab obsonijs appellati, ut ostrearij:

aliàs à delicijs,ut artolagani,aliàs à festinatione,ut speustici:nec nõ à coquendi ratione,ut furnacei,uel artopticij,aut in clibanis cocti: non pridem etiã è Parthis inuecto,quẽ aquaticum uocant,quoniam aqua trahitur,tenuem & spongiosa inanitate,alij Parthicũ. Summa laus,siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro uero gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia,ex alicæ materia:eum nouẽ diebus macerant, decimo ad speciem tractæ subigunt uuæ passæ succo:postea in furnis,ollis inditum quæ rumpantur ibi,torrent. Nec͡q est ex eo cibus nisi madefacto,quod fit lacte maxime mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum usq͡ bellum,annis ab urbe condita super DLXXX.
10 Ipsi panẽ faciebant Quirites, mulierumq͡ id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula quam Aululariam scripsit: magna ob id concertatione eruditorũ,an is uersus poetæ sit illius: certumq͡ fit, Attei Capitonis sententia, tostum panem lautioribus coquere solitos, pistoresq͡ tantum eos qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos uero habebãt in seruitijs,eosq͡ ex macello cõducebant. Cribrorum genera Galli è setis equorũ inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Aegyptus è papyro atq͡ iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstãtissimæ saluberrimæq͡: quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Aegypto,sed admodum spernenda. In Italia uero pluribus locis,sicut Veronensi Pisanoq͡ agro,in Campania tamẽ laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidẽ XL M.
20 pas. planicie. Gratia terræ eius(ut protinus soli natura dicatur) pulueræa summa, inferior bibula,& pumicis uice fistulans:montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atq͡ transmittit, nec dilui aut madere uoluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se uice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen uere segetes quæ interquieuere fundunt rosam odoratiorem satiua. adeo terra nõ cessat parere. Vnde uulgo dictum, Plus apud Campanos unguenti,quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem uniuersas terras campus circumcampanus antecedit,tantũ ipsum pars eius,quæ Laboriæ uocantur, quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ uia ab utroq͡ latere consulari,quæ à Puteolis,& quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea quam se
30 men appellauimus. Tunditur granũ eius in pila lignea. Nam lapidis duritia conteritur. Nobilius,ut notum est,pilo uinctorũ pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis,iterũ ijsdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera,minimũ,ac secundariũ:grandissimum uero aphæremą appellant. Nondũ habent candorem suũ quo præcellunt,iam tamen Alexandrinæ præferunť. Postea (mirũ dictu) admiscetur creta,quæ transit in corpus,coloremq͡ & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogeo appellato. Exstatq͡ diui Augusti decretũ,quo annua uicena milia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducẽs Capuam. Adiecitq͡ causam afferendi,quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur. Emicantq͡ fontes Oraxi oculorum cla
40 ritati,& uulnerum medicinæ,dentiumq͡ firmitati. Alica adulterina fit maxime quidem è zea,quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioresq͡, & breui stipula. Pisunt cũ harena,& sic quoq͡ difficulter deterũt utriculos,fitq͡ dimidia modij mẽsura. Posteaq͡ gypsi pars quarta inspargitur,atq͡ ut cohæsit,farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit,excepritia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit,arctiore cernitur, & secũdaria uocatur. Itẽ cribraria, quæ simili modo in tertio remãsit cribro angustissimo, & tantum harenas transmittente. Alia ratio ubiq͡ adulterandi. Ex tritico candidissima atq͡ grandissima eligunt grana,& semicocta in ollis, postea arefaciunt sole ad initiũ, rursusq͡ leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius quàm ex tritico fit granum, quamuis id alicæ uitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

De

De leguminibus. Cap. XII

SEquitur natura leguminũ, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus
sit etiam panis. Lomentũ appellatur farina ea, aggrauaturꝗ pondus illa ex om̃i legu
mine. Iam uero & pabulo uenalis. Fabæ multiplex usus omniũ quadrupedũ generi, præ
cipue homini. Frumento etiã miscetur apud plerasꝗ gentes, & maxime panico solida, ac
delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis dijs in sacro est, præualẽs pul-
mentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoꝗ facere. Ob hæc Pythagori
ca sentẽtia damnata: ut alij tradidere, quoniã mortuorũ animæ sint in ea. Qua de causa
parentando utiꝗ assumitur. Varro & ob hæc flaminem ea non uesci tradit, & quoniam
in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Namꝗ fabam utiꝗ 10
è frugibus referre mos est auspicij causa, quę ideo refrina appellatur. Et anctionibus eam
adhiberi lucrosum putãt. Sola certe frugum etiã exesa repletur crescente luna. Aqua ma-
rina, aliáue salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima
ut antecedat hyemem. Vergilius eam per uer seri iubet, circũpadanæ Italiæ ritu. Sed ma-
ior pars malunt fabalia maturæ sationis, ꝙ trimestrem fructum eius. Nãꝗ siliquæ cau-
lesꝗ gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime cõcupiscit, cum uero deflorů
it, exiguas desiderat. Solum in quo sata est lætificat stercoris uice. Ideo circa Macedoniã
Thessaliamꝗ cum florere incepit, uertunt arua. Nascitur & sua sponte plerisꝗ in locis,
sicut septentrionalis Oceani insulis, quas ob id nostri fabarias appellant. Item in Mauri-
tania syluestris passim, sed prædura, & quæ percoqui nõ possit. Nascitur & in Aegypto 20
spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timẽtes refugiunt. Longitudo scapo quatuor
cubitorũ est, amplissima crassitudo. Nec genicula haber molli calamo. Simile caput papa
ueri, colore roseo. In eo fabæ nõ supra tricenas. Folia ampla. Fructus ipse amarus & odo-
re, sed radix perꝙ lauta incolatũ cibis, cruda, & omnino decocta, harundinũ radicibus si
milis. Nascitur & in Syria, Ciliciaꝗ, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autẽ
nouẽbri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis ꝙ pingue, cœ
lum utiꝗ siccũ. Duo genera eius in Aegypto, alterũ rotũdius nigriusꝗ, alterũ sua figura.
Vnde uario usu translatũ est in lenticulas nomẽ. Inuenio apud autores æquanimitatem
fieri uescẽtibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorũ impatientissimũ. Ideo in Italia, & in
austeriore cœlo non nisi uerno tẽpore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cũ sal- 30
silagine, ideo solum utit. Nec nisi madefactũ pridie, seri debet. Differentiæ plures, magni
tudine, figura, colore, sapore. Est enĩ arietino capiti simile, unde ita appellatᷓ, albũ nigrũꝗ.
est & columbinum, quod alij ueneriũ uocant, candidum, rotundũ, leue, arietino minus,
quod religio peruigilijs adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, uelu-
ti pisum. Dulcissimum aũt id quod eruo simillimum, firmiusꝗ quod nigrum & rufum, ꝙ
quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminũ longæ, & ad figurã seminis latæ,
Piso cylindraceæ. Faseolorũ cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua uelis terra licet
ab Idib. Octobris in kaleñ. Nouemb. Legumina cum maturescere cœperint, rapienda
sunt, quoniam cito exiliunt, latentꝗ cum decidêre, sicut & lupinum.

De rapis & napis Amiterninis. Cap. XIII 40

QVanꝙ prius de rapis dixisse cõueniat. in transcursu ea attigere nostri, paulo diligen-
tius Græci, & ipsi tamẽ inter hortẽsia: si iustus ordo fiat, à frumẽto protinus aut cer-
te faba dicendis, quando alijs præstantior usus ab his nõ est. Ante omnia nanꝗ cunctis
animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisꝗ si
decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent: Et homini nõ minor rapa-
ciorum suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoꝗ, & in horreis enecatorum,
uel maior quàm uirentium. Ipsa uero durant & in sua terra seruata: & postea passa, penè
ad alium prouentũ, famemꝗ sentiri prohibent. A uino atꝗ messe tertius hic transpada-
nis fructus. Terram nõ morose eligit, penẽ ubi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis,

ac frigore ultro aluntur amplitudine mirabili. Vidi XL. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis cõmendantur, durantq́ꝫ ad alia sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter suũ sex alijs, purpureo quoqꝫ: neqꝫ aliud in cibis tingui decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininũq́ꝫ, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius quo subtilius. Species uero omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiã speciem syluestrem appellauere, in longitudinẽ radice procurrente, raphani similitudine, & folio anguloso scabroq́ꝫ, succo acri: qui circa messem exceptus, oculos purgat, medeturq́ꝫ caligini admixto lacte mulierũ. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascẽtibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis. Napi uero Amiterni, quorum eadẽ ferè natura, gaudent aeque frigidis. Seruntur & ante calend. Martias in iugero sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco napũ seri iubent, rapa quarto, utrũqꝫ stercorato: Rapa lætiora fieri, si cum palea seminẽtur. Serere nudũ uolũt, precantem sibi & uicinis serere se. Satus utriqꝫ generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atqꝫ Vulcani. Feruntq́ꝫ subtili obseruatione, quota luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mire prouenire. Seruntur & uere in calidis acqꝫ humidis.

De lupino. Cap. XIIII

LVpino est usus proximus, cum sit & homini & quadrupedũ generi ungulas habenti communis. Remedium eius, ne metẽtes fugiat exiliendo, ut ab imbre tollatur. Nec ullius quæ seruntur natura, assensu terræ mirabilior est. Primũ omniũ cum sole quotidie circumagitur, horasqꝫ agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter præterea floret. Terram amat, terraq́ꝫ operiri non uult. Et unum hoc seritur non arato. quærit maxime sabulosa & sicca atqꝫ etiam harenosa. Coli utiqꝫ non uult. Tellurem adeo amat, ut quamuis fruticoso solo coniectum inter folia uprescq́ꝫ, ad terram tamẽ radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua uineasqꝫ diximus. Itaqꝫ adeo non eget fimo, ut optimi uicem repræsentet. Nihilqꝫ aliud nullo impendio constat, ut quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex aruo: ac ne spargi quidẽ postulat decidens sponte. Primũq́ꝫ omnium seritur, nouissimũ tollitur: utrunqꝫ septembri ferè mense, quia si nõ antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impune præterea iacet, uel derelictum etiam, si nõ protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunqꝫ tamen leui sulco integũt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam post tertium florem uerti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantum limosaq́ꝫ odit, & in ijs non prouenit. Maceratum calida aqua, homini in cibo est. Nam bouem unum modij singuli satiant, ualidumq́ꝫ prętant: quando etiã impositum puerorũ uentribus, pro remedio est. Condi in fumo maxime conuenit, quoniam in humido uermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

De uicia & eruo. Cap. XV

ET uicia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: uno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud q̃ deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum arcturi, ut decẽbri mense pascat, tũc optime seritur in semen. Aeque nanqꝫ fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem utilissima. Siccitatem ex omnibus quæ seruntur maxime amat, non aspernatur etiam umbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succũ, languescũtq́ꝫ si in arbusto seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc amplius q̃ uitia runcatur, & ipsum medicaminis nim obtinẽs. Quippe per eruum diuum Augustum curatũ, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt: Item autumno grauedinosum. Innoxium aũt fieri primo uere satum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. Cap. XVI

ET silicia, hoc est fœnũ Græcum, scarificatione seritur, nõ altiore quatuor digitorum
sulco: quantoq; peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui
prosit negligentia. Id autem quod secale atq; farrago appellatur, occari tantũ desiderat.
Secale Taurini sub alpibus asiam uocant, deterrimũ, & tantũ ad arcendam famem utile:
fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far,
ut mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoq; ingratissimum uentri est. Nascitur qua
licunque solo cum centesimo grano: ipsumq; pro lætamine est. Farrago ex recrementis
farris prædensa seritur, admixta aliquando & uicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. O-
mnia hæc pabularia: degeneransq; ex leguminibus quæ uocatur cracca: in tantum co- 10
lumbis grata, ut pastas ea negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli ge
nus, quod Cato ocymum uocat, quo sistebãt aluum bubus. Id erat è pabulis segete uiridi
desecta anteꝙ gelaret. Sura Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ,
uiciæ duos, tantundẽ & eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitos. Melius & auena
Græca, cui nõ cadit semen, admixta. Hoc uocitatũ ocymum, boumq; causa seri solitum.
Varro appellatum à celeritate proueniẽdi, à Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa,
etiam Græciæ, ut à Medis aduecta per bella Persarũ, quę Darius intulit, sed uel in primis
dicẽda. Tãta dos eius est, cũ uno satu amplius ꝙ tricenis annis duret. Similis est trifolio,
caule folijsq; geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahũtur. Vnum de ea & cy-
tiso uolumen Amphilochus fecit cõfusim. Solum in quo seratur, elapidatũ purgatumq; 20
subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterũ & tertiũ, quinis diebus
interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosumq;, uel riguum. Ita præparato
seritur mense Maio, aliàs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis oĩa occupari, in
terrascentesq; herbas excludi. id præstant in iugera modia uicena. Cauendũ ne adurat,
terraq; protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosumue, uincitur, & desciscit in
pratũ. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberãda est manu potius quàm
sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cum mi-
nimum quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum utilius est usq; ad
trimatũ. Verno seri debet, liberariq; cæteris herbis: ad trimatũ marris ad solum radi. Ita
reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicũ. Si euicerint her- 30
bæ, remedium unicum est aratio, sæpius uertẽdo donec omnes aliæ radices intereãt. Da-
ri non ad satietatem debet, ne deplere sanguinem necesse sit. Et uiridis utilior est. Arescit
surculose, ac postremo in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus
datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugũ omnium natura peragen-
da est, cuius in parte de uitijs quoq; dicatur.

De uitijs frugũ & remedijs, & quid in quoq; terræ genere debeat seri. Cap. XVII

PRimum omnium frumenti uitiũ auena est, & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa
frumenti fit instar: quippe cum Germaniæ populi serant eam, neq; alia pulte uiuant.
Soli maxime cœliq; humore hoc euenit uitium. Sequentẽ causam habet imbecillitas se-
minis, cum diutius retentum est terra, prius ꝙ erumpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit 40
cũ sereret. Prima aũt statim eruptione agnoscitur, ex quo apparet in radice esse causam.
Est & aliud ex uicino auenæ uitium, cum amplitudine inchoata granũ, sed nondum ma-
tura prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane in spica euanescit quo-
dam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: In flore aut
protinus cum defloruere, uel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana:
prioribus causis nasci prohibent. Nocet & sol creber è nube. Nascuntur & uermiculi in
radice, cum sementem imbribus secutis incluserit repentinus calor humorem. Gignun-
tur & in grano, cum spicæ pluuijs calor inferuescit. Est & cantharus dictus scarabeus par
uus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, cõtra
ria

ria feminibus:cauendumq́ ne contacta eis ferantur. Imbet in herba utilis tantū: Florentibus autem frumento & hordeo nocet,leguminibus innocuus,prçterquam ciceri.Maturescentia frumenta imbre læduntur,& hordeum magis. Nascitur et herba alba,panico similis,occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos lappasq́,non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. Cœleste frugum uinearumq́ malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibusq́, ac perflatum non habentibus. E diuerso carent ea uentosa & excelsa. Inter uitia segetum & luxuria est, cum onerata fertilitate procumbunt. Cōmune autem omnium satorum uitium urica, etiam ciceris, cum

10 salsilaginē eius abluendo imber dulcius id facit. Est herba quæ cicer enecat & eruum,circumligando se,uocatur orobanche: Triticum simili modo æra: Hordeum festuca quæ uocatur ægilops: Lentem herba securidaca,quam Græci à similitudine pelecinon uocāt. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos ateramon nominant in pingui solo herbam,qua faba necatur: teramon, qua in macro, cum udam quidam uentus afflauit. Aeræ granum minimum est in cortice aculeato. Cum est in pane, celerrime uertigines facit: aiuntq́ in Asia & Græcia balneatores cum uelint turbam pellere, carbonibus id semen inijcere. Nascitur et phalangion in eruo,bestiola aranei generis,si hyems aquosa sit. Limaces nascuntur in uitia:& aliquādo è terra cochleæ minutæ, mirū in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi sunt. Remedia eorum quæcunq́ pertinent ad herbas,

20 in sarculo,& cum semen iactatur cinere. Quæ uero in semine & circa radicem consistunt, præcedente cura cauentur. Vino ante semina perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam uero si triduo ante satum urina & aqua maceretur,præcipue adolescere putāt. Ter quidem sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi folijs tusis si misceātur,nō esse uermiculis obnoxia,nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubent prius quàm sarriatur, defodiq́ in medio inclusam uase fictili: ita nec passerem,nec uermem nocere: sed eruendam priusquam metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta semina uberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon in tegulis nascens tabulisue, latine uero sedum aut

30 digitellum,medicata seri iubet omnia semina. Vulgo uero, si dulcedo noceat, & uermes radicibus inhæreāt,remedium est amurca pura, ac sine sale spargere,deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit,runcare,ne herbæ uincāt. Pestem à milio atq́ panico sturnorum passerumúe agmina scio abigi herba,cuius nomen ignotum est,in quatuor angulis segetis defossa,mirū dictu,ut omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelę, uel felis diluto, & semine sparso, uel decoctarum aqua. Sed redolet uirus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi utilius putāt Rubigo quidem,maxima segetum pestis,lauri ramis in aruo defixis, transit in earum folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depastæ quidem uel sæpius nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarū uero etiam semel, omnino certum est, granum

40 longius fieri, sed inane cassumq́, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertio depascunt, alioquin folia tantū fierēt. Sic quoq́ cum quinquagesimo fœnore messes reddit exilitas soli: uerū diligentioribus cum centesimoquinquagesimo. Neq́ est cura difficilis,quàm diutissime aqua rigandi, ut præpinguis & densa ubertas diluatur. Limum autem nō inuehunt Euphrates Tigrisq́,sicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, ut sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis uestigio seminibus: quæ tanta soli differētia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sententia est, In agro crasso & læto frumentum seri. Si uero nebulosus sit idem,raphanum,milium,panicum in frigido & aquoso prius serendū,postea in calido. In solo autem rubricoso,uel pullo,uel harenoso,si nō sit aquosum, lupinum. In creta

& rubrica, & aquosiore agro adoreum. In sicco & non herboso, nec umbroso, triticum. In solo ualido fabam. Viciam uero quàm minime in aquoso herbidoq́. Siligine & triticum in loco aperto æditoq́, qui sole quàm diutissime torreatur. Lentem in fruteċtoso & rubricoso, qui non sit herbidus. Hordeum in nouali, & in aruo quod restibile possit fieri: trimestre, ubi sementem maturam facere non possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent succo, ut cytisus & cicer, exceptis leguminibus quæ uelluntur è terra, non subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quæ cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur, minus enim alimenti radix poscit: leuior terra densiorq́, tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum seretur: temperato, & triticum & hordeum. Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far & siligo, & cretosum & uliginosum solum sortiuntur. 10

De prodigijs frugum, & arandi disciplina, & uomerum generibus. Cap. XVIII

ET in frugibus ostētum semel (quod equidem inuenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio COSS. quo anno superatus est Annibal. In arboribus em̄ tunc nata produntur frumenta. & quoniam de frugum terræq́ generibus abunde diximus, nūc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni uice fungens, euagari incipit, ut diximus, à solstitio aut noua luna, ac primo lente, deinde uehemētius quamdiu in leone sol est. Mox pigrescit in uirginem transgresso, atq; in libra residet. Si duodecim cubitos non excessit, fames certa est. Nec minus si XVI. exuperauit. Tanto enim tardius decedit, quāto abundantius creuit, & semētem arcet. Vulgo credebatur ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere uestigijs semina deprimētes: & in madido solo credo antiquitus factitatum. Nunc quoq; nō multo grauiore opera, sed tamen inarari certum est abiecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est, Nouembri mense incipiente: postea pauci runcant, quod botanismon uocant. Reliqua pars nō nisi cum falce arua uisit paulo ante Calend. Aprilis. Peragitur autem messis mēse Maio, stipula nunquā cubitali. Quippe sabulum subest, granumq́ limo tantum continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentū, quoniā palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloniæ Seleucię, Euphrate atq; Tigri restagnantibus, quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in Italia octoni boues ad singulos uomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidē maxime ualet oraculum illud: Quid quæq; regio patiatur. Vomerum plura genera, Culter uocatur, prædensam, prius quàm proscindatur, terram secans, futurisq́ sulcis uestigia præscribēs incisuris, quas resupinus in arando mordeat uomer. Alterum genus est uulgare, rostrati uectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectū dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi, sed exacutior in mucronē fastigata, eodemq́ gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secans: id non pridem inuētum in Rhetia. Galliæ uero duas addiderūt tali rotulas, quod genus uocāt planarati. Cuspis effigiē palę habet. Serunt ita non nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo uomeris cespites uersat. Semen protinus iniiciunt, cratesq́ dentatas super trahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata, sed porcellis binis ternisq́ sic arant. Vno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est. 20 30 40

De temporibus arandi, & iunctione boum. Cap. XIX

IN arando magnopere seruādum est Catonis oraculum. Quid est primū? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco uario ne ares. Tempestiue ares. Tepidioribus locis à bruma proscindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio uerno. Et maturius sicca regione quàm humida. Maturius densa terra quàm soluta, pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracilis, utilius

inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequẽtes imbres, pingue herbosumq́ solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue ualde & aridũ, paulo ante sationis tempus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato. prius q̃ ares proscindito. Hoc utilitatem habet, quod inuerso cespite herbarũ radices necantur. Quidam utiq; ab æquinoctio uerno proscindi uolunt. Quod uere semel aratum est, à temporis argumento ueruactum uocatur. Hoc in nouali atq; requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissime iungi oportet, ut capitibus sublatis arent: sic minime colla cõtundunt. Si inter arbores uitesq; aretur fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant, Securiculã infitiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesq; luctari. In arando uersum peragi, nec striare in actu sæpius. iustũ est proscindi sulco dodrantali iugerum uno die, iterari sesquijugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantum monte aratur, sed modo in superiora, modo in inferiora rostrante uomere, Tantumq; est labo ris homini, ut etiam boum uice fungatur. Certe sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, ubi inuentum est. Purget uomerem subinde stimulus cuspidatus rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebę ne exultent. Male aratur aruum, quod satis frugibus occandum est. Id demum recte subactum erit, ubi non intelligetur utrò uomer ierit. In usu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione, & resectione. Cap. XX

ARatione per transuersum iterata, occatio sequitur, ubi res poscit, crate uel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoq; ubi cõsuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant lirare, operientes semina: unde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur uoluisse, cum dixit optimam esse segetẽ, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunq; in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis uero nono. At fabam & uiciam non proscisso serere sine damno, cõpendium operæ est. Nõ omittemus unam etiãnum arandi rationẽ, in transpadana Italia bello cum iniuria excogitatã. Salassi cum subiectos Alpibus depopularẽtur agros, panicũ miliumq; iam excrescens tẽtauere. Postq; respuebat natura inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere, quod nunc uocant artrare, id est aratrare, ut credo tũc dictũ. Hoc fit uel incipiente culmo, cum iam is bina ternáue emiserit folia. Nec recẽs subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annũ cõpertum. Nam cum hyeme prægelida captæ segetes essent, reseuerunt, etiã rẽtes campos mense Martio, uberrimasq; messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. Cap. XXI

SIliginem, far, triticum, semẽ, hordeum occato, sartito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuiq; generi in iugero sufficient. Sarculatio induratã hyberno rigore soli tristitiã laxat temporibus uernis, nouosq; soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumẽti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio cum seges in articulo est euulsis inutilibus herbis, frugum radicem uindicat, segetẽq; discernit à cespite. Leguminum cicer eadem quæ far desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas, lupinũ runcatur tantũ. Miliũ, panicũ occatur & sarritur, nõ iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occantur tantũ. Sunt genera terræ, quarũ ubertas pectinari segetẽ in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stilis ferreis. Eadẽ nihilominus & depascunt. Quæ depasta sunt, sarculo iterũ excitari necessariũ. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cœli, & à semente nõ nisi nonis mensibus in

aream redeunt, quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Vergilius alternis cessare arua suadet, & hoc, si patiantur ruris spatia, utilissimum procul dubio est. Quod si neget cõditio, far serendum, unde lupinum aut uitia aut faba sublata sint, & quæ terram faciant lætiorem. In primisq; & hoc notandum, quædã propter alia seri obiter: sed parum prouenire priori diximus uolumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimũ enim refert soli cuiusq; ratio.

De summa fertilitate, & bifera uite, & aquarum differentia. Cap. XXII

CIuitas Africæ in medijs harenis, petentibus Syrteis Leptinq; magnã, uocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis ferè M.p. in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatijs dispensatus inter incolas. Palmæ ibi 10 prægrãdi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi uitis, sub uite seritur frumentũ, mox legumen, demũ olus, omnia eodem anno. omniaq; aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratũ, nec ut à porrectis metiãtur digitis, sed in pugnum cõtractis, quaternis denarijs uenundantur. Super omnia est, biferã uitem bis anno uindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatẽ ubertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nũc uero toto anno metitur aliquid. Cõstatq; fertilitati nõ occurrere homines. Aquarũ quoq; differẽtia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons Orge nomine est. In eo herbæ nascunt in tantũ expetitæ bubus, ut mersis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo quisq; suam terram aquamq; nouerit.

De qualitate terræ & stercoratione. Cap. XXIII 20

SI fuerit illa terra quã appellauimus tenerã, poterit sublato hordeo milium seri, eo condito raphanus: his sublatis hordeum uel triticum, sicut in Cãpania: satisq; talis terra aratur cum seritur. Alius ordo, ut ubi adoreũ fuerit, cesset IIII mensibus hybernis, & uernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnõ minus pinguis alternari potest ita, si frumẽto sublato legumen tertio feratur. Gracilior & in annũ tertium cesset. Frumentum quidam seri uetant, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximã huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus uolumine. Hoc tantũ unum in confesso est, nisi stercorato seri non oportere, quanquã & hic leges sint propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato nõ serantur. Non stercorato frumentum potius quàm hordeũ serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri uolunt, eandẽ ubicunq; 30 quàm recentissime stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtiq; si uerno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est uehes XVIII iugero tribui: dispergere aũt prius quàm arescat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est prius q̃ serat, ante puluerẽ. Quod ut hanc quoq; curã determinemus, iustum est singulas uehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, male substrauisse pecori colonũ appareat. Sunt qui optime stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorũ mansione. Ager si non stercoratur, alget. Si nimium stercoratus est, aduritur: satiusq; est id sæpe, q̃ supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.

De bonitate seminũ, & disciplina seminandi, & quantum ex quoq; genere frumenti in iugero serendũ, & temporibus serendi. Cap. XXIIII 40

SEmen optimum anniculum, bimum deterius, trimũ pessimum, ultrà sterile: & in uno omnium definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruãdum est. Id enim optimum, quoniam grauissimũ: neq; alio modo utilius discernitur. Quæ spica per interualla semina habebit, abijcietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractum eundem habet colorem. Deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosumq; inde primum colonis augurium, cum auidius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius, ut pluuiæ sequantur: ne diu iacens

atque

atque non concipiens, uanescat. Itemq́ festinata satione densum spargi semen, quia tarde concipiat: Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoq́ cuiusdam est, æqualiter spargere. Manus unq́ congruere debet cum gradu, semperq́ cum dextro pede. Fit quoq́ quorundam occulta ratione, quod sors genialis atq́ fœcunda est. Non trãsferendum est ex frigidis locis semen in calida, neq́ ex præcocibus in serotina: idq́ in cõtrariũ præcepere quidam falsa diligentia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios V, farris aut seminis (quod frumenti genus ita appellamus) X, hordei VI. Fabæ quintam partem amplius q̃ tritici, uiciæ XII, ciceris & cicerculæ & pisi III, lupini X, lentis III, sed hanc cum fimo arido seri uolunt, erui VI, siliciæ VI, faseolorum IIII, pabuli 10 XX: milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso, aut cretoso, aut uliginoso solo, tritici aut siliginis modios VI. In soluta terra & nuda, & sicca, & læta, quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarum culmũ habeat, spicã minutam facit & inanem. Pinguia arua ex una seminis radice fruticẽ numerosum fundũt, densamq́ segetem è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli alij quinque non minus seri, pluresue recipiunt: item in consito, aut cliuoso, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiẽdum, Segetem ne defruges. Adiecit ijs Accius in praxidico, ut sereretur, cũ luna esset in ariete, geminis, leone, libra, aquario: Zoroastres sole XII partes scorpionis transgresso, cum luna esset in tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges serendi quæstio, magnaq́ ex parte ratio-20 ne siderum cõnexa. Quam ob rem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps omnium de agricultura præcepit, unum tempus serendi tradidit à uergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, ubi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, ut in alitum quadrupedumq́ genitura, esse quosdam ad conceptũ impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, cum sit calida & humida. Vergilius triticum, & far à uergiliarũ occasu seri iubet, hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: uiciam uero, fasculos & lentem, Boote occidente. Quo fit, ut horum siderum alio-rumq́ exortus & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante uergiliarum occasum seri iubeant, duntaxat in arida terra, calidisq́ prouincijs. Custodiri enim semen corrumpente humore, & à proximo imbre uno die erumpere. Alij statim ab occasu uergilia-30 rum sequi imbres, à septimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni, in calidis serius, ne ante hyemem luxurient. Inter omnes autem cõuenit circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hyberna semina, cum ante brumam sata sint, septimo die erumpant, si post brumam, uix XL. Sunt qui properent, atq́ ita pronuncient, festinatam sementem sæpe decipere, serotinã semper. E contrario alij, uel uere potius serendum, quàm male in autumno. Atq́ ubi fuerit necesse, inter fauonium & uernũ æquinoctium. Quidam omissa cœlesti cura ut inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenam, & papauer: atque uti nunc etiam transpadani seruant, usque in quinquatrus, fabam siliginem Nouembri mense, Far Septembri extremo usque in Idus Octobris. Alij post hunc diem in Calend. Nouemb. Ita his nulla naturæ cura est, illis nimia & ideo cæ-40 ca subtilitas, cum res inter rusticos geratur, literarumq́ expertes, non modo siderum. Et confitendum est, cœlo maxime constare ea: quippe Vergilio iubente prædisci uentos ante omnia, ac siderum mores, neque aliter quàm nauigantibus seruari. Spes ardua & immensa, misceri posse cœlestem diuinitatẽ imperitiæ, sed tentanda tam grandi uitæ emolumento. Prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiã periti, subijcienda contemplationi est: quo deinde lætior mens discedat à cœlo, & facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

Digestio siderum in noctes & dies. Cap. XXV

PRimũ omniũ dierum ipsorum anni, solisq́ motus propè inexplicabilis ratio est: ad CCCLXV adijciunt etiãnũ intercalarios diei noctisq́ quadrantes. Ita fit, ut tradi non

possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurrēte, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod prochimazin Græci uocant: nunc postue niente, quod epichimazin: & plerunque aliâs citius, aliâs tardius cœli effectu ad terram de ciduo: unde uulgo serenitate reddita, confectū sidus audimus. Præterea cum omnia hæc statis sideribus cœloque affixis constent, interueniunt motu stellarū grandines, imbres, & ipsi nō leui effectu ut docuimus, turbantque cōceptæ spei ordinem. Idque ne nobis tantum putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, ut quo uita eorum cōstet: æstiuasque alites præposteri aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgili us errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonēs obseruandū frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum ueris indicium arbitrenē ob infirmi tatem animalis, papilionis prouentū. Id eo ipso anno cum cōmentaremur hæc, notatum est, prouentum eorum ter repetito frigore extinctum, aduenasque uolucres ad VI calend. Februarij spem ueris attulisse, mox sæuissima hyeme cōflictatas. Res anceps primum omnium à cœlo peti legem, deinde eam argumētis esse quærendā. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarumque globi differētia, eodem sidere alio tempore alijs aperiente se gentibus. Quo fit ut causa eius non ijsdem diebus ubique ualeat. Addidere difficultatē & autores, diuersis in locis obseruando, mox etiā in ijsdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartā Cæsar dictator, annos ad solis cursum redigens singulos, Sosigene perito sciētię eius adhibito. Et ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est: ita ut XII annis cōtinuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari, qui prius antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis cōmentationibus, quanquam diligentior esset cęteris, nō cessauit tamen addubitare ipse semet corrigēdo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus uolumini huic, raro ullius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadem regione dissidere, unam discordiā ponemus exēpli gratia. Occasum matutinum uergiliarū Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cum æquinoctium autumni conficeretur, Thales XXV die ab æquinoctio, Anaximander XXIX, Euctemon XLVIII. Nos sequemur obseruationem Cæsaris, maximeque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita, quoniam non unius terræ, sed totius naturę interpretes sumus, nō autoribus positis (id enim uerbosum est) sed regionibus: ut le gentes tantum meminerint, breuitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, simul intelligere Cyclades insulas: cū Macedonia Magnesiam, Thraciam: cum Aegyptus Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cum Bœotia Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cum Hellespontus Cherronesum, & cōtinentia usque Atho montem: cum Ionia Asiam, & insulas Asiæ: cum Pelopōnesus Achaiam, & ad hesperū iacētes terras. Chaldæi Assyriam & Babyloniā demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri nō erit mirum. Nemo enim obseruauit in ijs, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorū, quam in sexto uolumine fecimus: qua cognatio cœli non gentiū modo, uerum urbium quoque singularum intelligitur nota ex his terris quas nominauimus, sumpta conuexitate circuli pertinentis ad quas quisque quæret terras, & ad earū siderū exortus, per omniū circulorū pares umbras. Indicādum & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdem nō magna differentia reuerti ratione solis: octonis uero augeri easdē, centesima reuoluente se luna. Omis aūt ratio obseruata est tribus modis, exortu siderū occasuque, & ipsorū temporū cardinibus. Exortus occasusque binis modis intelliguntur. Aut enī aduentu solis occultantur stellę & conspici desinūt, aut eiusdem abscessu proferunt se. Emersum hoc melius que exortum consuetudo dixisset: & illud occultationem potius quàm occasum. Alio modo quo die incipiunt apparere uel desinunt, oriēte sole aut occidēte, matutini uespertiniue cognominati, prout alterutris eorum mane uel crepusculo cōtingit. Dodrantes horarum, cum minimum, interualla

interualla ea desiderant ante solis ortum, id post occasum, ut aspici possint. Praeterea bis quaedam exoriuntur & occidunt. Omnisq; sermo de his est stellis, quas adhaerere caelo diximus. Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur haec à bruma, & aequatur noctibus uerno aequinoctio diebus XC horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus XCIII horis XII usq; ad aequinoctium autumni. Et tum aequata die procedit ex eo ad brumā diebus LXXXIX horis III. Horae nunc in omni accessione aequinoctiales, non cuiuscunq; diei significantur: omnesq; eae differentiae fiunt in octauis partibus signorum, Bruma capricorni, ab VIII calend. Ianuarij ferè: aequinoctium uernum, arietis: solstitiū cancri: alterumq; aequinoctium, librae: qui
10 & ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum diuiduntur, per media omnes dierum spatia. Quoniam inter solstitium & aequinoctiū autumni, fidiculae occasus autumnū inchoat die XLV. At ab aequinoctio eo ad brumam, uergiliarum matutinus occasus hyemem die XLIIII. Inter brumam & aequinoctium die XLV flatus fauonij uernum tempus. Ab aequinoctio uerno initium aestatis die XLVIII uergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumēti, hoc est, uergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augenda, cum sidus uehemens Orionis ijsdem diebus longo decedat spatio. Sementibus tempora plerìq; praesumunt, & ab XI die autumnalis aequinoctij fruges serunt, adueniente coronae exortu, continuis die
20 bus certo propè imbrium promisso. Xenophon nō antequā deus signum dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cum sit uera ratio non prius serendi, q̃ folia coeperint decidere. Hoc ipso uergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad III Idus Nouembris, ut diximus, seruant, quoniam id sidus etiā uestis institoris est, & est in coelo notatu facilimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura insidiandi negociatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hiemem denunciat, statimq; augent lacernarum pretia: sereno asperam, & reliquarum uestium accendunt. Sed ille indocilis coeli agricola, hoc signum habeat inter suos uepres, humumq; suam aspiciēs, cum folia uiderit decidua. Sic indicatur anni tēperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur ut coeli lociq; efficit natura: idq; in hac ratione praecellit, quod eadē & in mundo publica est, &
30 unicuiq; loco peculiaris. Miretur hoc qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnarijs florere: adeo nihil occultū esse natura uoluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Haec est uera interpretatio, argumentum naturae secum afferens. Quippe sic terram peti suadet, promittitq; quandam stercoris uicem, & contra rigores terram flatusq; operiri à se nunciat, & monet festinari. Varro in fabae utiq; satu hanc obseruationē custodiri praecepit. Alij plena luna serendam. Lentem uero à XXV ad XXX. Viciam quoq; ijsdem lunae diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem uere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturae prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius uerbis subsignabimus,

Iam uero semper uiridis, semperq; grauata
40 Lentiscus, triplici solita est grandescere foetu:
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit idem & lino & papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quae tibi in satione superant, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Visq; somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente.

Replicatio totius culturae, & quid quoque mense in agro fieri oporteat. Cap. XXVI

VErum ut pariter omnis culturę quoddā breuiariū peragatur, eodē tēpore conuenit & arbores stercorare, accumulare itē uineas: sufficit in iugerū opera: & ubi patietur

loci

loci ratio, arbusta ac uineas putare, seminarijs solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare & recondere. A calend. Nouemb. gallinis oua supponere nolito, donec bruma cõficiatur. In eum diem ternadena subijcito æstate tota, hyeme pauciora, nõ tamen infra nouena. Democritus talẽ futurã hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem. Circa brumã plerisq; bis septem halcyonum fœtura uentorum quiete mollius cœlũ: sed & in his & in alijs omnib. ex euentu significationũ intelligi sydera debebunt, nõ ad dies utiq; præfinitos expectari tempestatũ uadimonia. Per brumam uitem ne colito. Vina tum defecari, uel etiã diffũdi Hyginus suadet à cõfecta ea septimo die, utiq; si septima luna cõpetat. Cerasa circa brumam seri. Bubus glandẽ tunc aspergi cõuenit in iuga singula modios. Largior ualetudinem infestat, & quocunq; tempore detur, si minus XXX diebus cõtinuis data sit, narrãt uerna scabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime uigilia cõstant, cũ sint noctes tãto ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu XXX, palos LX, In lucubratiõe uespertina ridicas V. palos X. totidẽ antelucana. A bruma in fauoniũ Cæsari nobilia sydera significãt, III calend. Ianuarij matutino canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionib. aquila uesperi occidere traditur. Pridie nonas Ianuarij Cæsari delphinus matutino exoritur, & postero die fidicula, quo Aegypto sagitta uesperi occidit. Itẽ ad VI Idus Ianuarij eiusdem delphini uespertino occasu continui dies hyemãc Italiæ, & cum sol in aquarium sentiatur transire, quod ferè XVI calend. Feb. euenit: VIII calend. stella regia appellata Tuberoni in pectore leonis occidit matutino. Et pridie nonas Feb. fidicula uesperi. Huius tẽporis nouissimis diebus, ubicunq; patietur cœli ratio, terrã ad rosarum & uineæ satum uertere bipalio oportet. Iugero operæ LX sufficiunt. Fossas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorũq; laminas scabendo purgare, aut nouas facere. A fauonio in æquinoctiũ uernum Cæsari significat XVII calend. Martij triduũ uarie. Et VIII calend. hirũdinis uisu, & postero die Arcturi exortu uespertino. Item III nonas Martij Cæsar cancri exortu id fieri obseruauit. Maior pars autorum uindemiatoris emersu VIII Idus aquilonij piscis exortu, et postero die Orionis. In Attica miluiũ apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit scorpionis occasu: XV uero calend. Aprilis Italiæ miluũ ostẽdi, XII calend. equum occidere matutino. Hoc interuallũ tẽporis uegetissimũ agricolis, maximeq; operosum est, in quo præcipue falluntur. Necq; enim eo die uocantur ad munia, quo fauonius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intẽtione seruandũ est. Hoc illo mense signũ deus habet, obseruatione minime fallaci aut dubia, si qs attẽdat. Vnde aũt spiret is uẽtus, quaq; parte ueniat diximus secũdo uolumine, & dicemus mox paulo operosius. Interim ab eo die (quisqs ille fuerit) quo flare cœperit, nõ utiq; VI Idus Febr. sed siue antè, qñdo præuernat, siue pòst, quãdo hyemat: post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distringat, & prima quæq; peragantur quæ differri nequeunt. Trimestria serant. Vites putentur, qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma serant inseranturq;. Vineæ pastinẽtur. Semina digerãtur, instaurẽtur alia. Harundines, salices, genistæ serãtur cædanturq;. Serantur uero ulmi, populi, platani, uti dictũ est. Tũ & segetes conuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximeq; far. Lex certa in eo, cum quatuor fibrarũ esse cœperit. Faba uero nõ anteq̃ triũ foliorũ. Tunc quoq; leui sarculo purgare uerius q̃ fodere. Florentem utiq; XV primis diebus non attingere. Hordeũ nisi sit siccum, ne serito. Putationẽ æquinoctio peractã habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putãt, alligantq;. In arbusto singulæ operæ arbores XV. Eodẽ hoc tempore hortorũ rosariorumq; cura est, quę separatim proximis uoluminibus dicẽt, eodem & topiariorũ. Tũc optime scrobes fiũt. Terra in futurũ proscinditur, Virgilio maxime autore, ut glebas sol coquat. Vtilior sentẽtia, quæ nõ nisi temperatũ solũ in medio uere arari iubet: qm̃ in pingui statim sulcos occupãt herbæ, gracili insecuti ęstus exiccãt: tum nancq; succum

ſuccum uẽturis ſeminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum eſt. Cato uerna opera ſic diffinit: ſcrobes fieri, ſeminaria ꝓpagari in locis craſſis & humidis: ulmos, ficos, poma, oleas, prata ſtercorari luna ſitiẽte: Quæ rigua nõ erunt, ab afflatu fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, ſeminaria fieri, & uetera ſarciri, Hæc antequã uinea florere incipiat. Itemq; piro florente arare incipiat macra harenoſaq;. Poſtea uticq; grauiſſima & aquoſiſſima. Ita poſtremo arato. Ergo hęc aratio has habebit notas, lentiſci primũ fructũ oſtẽdentis, ac piri florẽtis. Erit & tertia in bulborũ ſatu ſcillæ. Item in coronamentorũ narciſſi. Nanq; & hæc ter florent: primoq; flore primam aratio nem oſtendunt, medio ſecundã, tertio nouiſſimam, quando inter ſeſe alia alijs notas præ
10 bent. Ac non in nouiſſimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxiũ & exitiale ei eſt tempus. Quædam uero & ſuas habent notas, ſicuti ficus. Cum folia pau- ca in cacumine acetabuli modo germinẽt, tũc maxime ſerẽdas ficus. Aequinoctiũ uernũ ad VIII. Calen. Aprilis peragi uidetur. Ab eo ad uergiliarũ exortum matutinum, Cæſari ſignificant Calend. Aprilis. III Nonas Aprilis in Attica uergiliæ ueſperi occultantur. Eæ- dem poſtridie in Bœotia. Cæſari aũt & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abſcondi. Cæſari ſexto Idus ſignificatur imber libræ occaſu: decimoquarto kalend. Maij Aegypto ſuculæ occidunt ueſperi, ſidus uehemẽs & terra mariq; turbidũ, decimoſexto Atticæ, XV. Cæſari, continuoq; triduo ſignificat. Aſſyriæ aũt XII. Calend. Hoc eſt uulgo appellatũ ſidus Paliliciũ, quoniam XI. calend. Maij urbis Romæ natalis,
20 quo ferè ſerenitas redditur, claritatẽ obſeruationi dedit, nimborũ argumẽto hyadas ap- pellantibus Græcis has ſtellas. Quod noſtri à ſimilitudine cognoĩs Græci propter ſues impoſitũ arbitrãtes, imperitia appellauere ſuculas. Cæſari ad VIII. Calend. notatur dies, VII. Calend. Aegypto hœdi exoriuntur, VI. Calend. Bœotiæ & Atticæ canis ueſperi oc- cultatur, fidicula mane orit̃: V. Calend. Aſſyriæ Orion totus abſcondit̃, tertio aũt canis: VI. Nonas Maij Cæſari ſuculæ matutino exoriuntur, & VIII. Idus capella pluuialis. Ae- gypto aũt eodem die canis ueſperi occultatur. Sic ferè in VI. Idus Maij, qui eſt uergiliarũ exortus, decurrunt ſidera. In hoc tẽporis interuallo, XV. diebus primis agricolæ rapienda ſunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non ſuffecerit, dum ſciat inde natam ex- probrationem fœdam putantium uites per imitationem cantus alitis temporarij, quem
30 cuculum uocant. Dedecus enim habetur, opprobriumq; meritũ, falcem ab illa uolucre in uite deprehendi, ut ob id petulantiæ ſales etiam cum primo uere ludantur. Auſpicio ta- men deteſtabiles uidẽtur. Adeo minima queq; in agro naturalibus trahuntur argumen tis. Extremo autem hoc tẽpore panici milijq; ſatio eſt. Iuſtum eſt hoc ſeri maturato hor- deo, atq; etiam in eodem aruo. Eſtq; ſignum illius maturitatis, & horum ſationis cõmu- ne, lucentes ueſpere per arua cicindelæ. Ita appellant ruſtici ſtellantes uolatus, Græci uero lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aſpiciant ſtellas, ſed magis tẽpora ſerendæ frugis, & ortus occaſusq; ſideris, in quibuſdã herbis, & de ſtellarum ortu & occaſu. Cap. XXVII

IAm uergilias in cœlo notabiles caterua fecerat, non tamen his contenta, terreſtres fe-
40 cit alias, ueluti uociferãs: Cur cœlum intuearis agricola? Cur ſidera quæras ruſtice? iam te breuiore ſomno feſſum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo peculiares ſtellas, casq; ueſpere & ab opere disiungenti oſtendo: ac ne poſſis præterire, miraculo ſolicito. Vidésne ut fulgor igni ſimilis alarum compreſſu tegatur, ſecumq; lucem habe- at & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: & ut ne ſole quidem oculos tuos à ter- ra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius ſpectas, ipſumq; cœlum ſcrutaris? Habes ante pedes tuos ecce uergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durantq; fœdere ſideris huiuſce: partúmque eas illius eſſe cer- tum eſt. Proinde quiſquis æſtiuos fructus ante illas ſeuerit, ipſe fruſtrabitur ſeſe. Hoc in- teruallo & apicula procedens fabam florere indicat, fabaq; floreſcens eam euocat. Da-

bitur

bitur & aliud finiti frigoris indicium. Cum germinare uideris morum, iniuriā postea frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipsasq; oleas intertadere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cū herba creuerit in festucā, arcere aquas. Vincas pampinare. Et huic lex sua, cū pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur uero diebus uiginti. Ab æquinoctio sartura nocere & uineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A uergiliarū exortu significant Cæsari postridie arcturi occasus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. XII kalend. Iuonij capella uesperi occidens & in Attica canis. XI kalend. Cæsari Oriōis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ aquila uesperi oritur, octauo Idus arcturus matutino occidit, Italiæ sexto, & quarto idus Delphinus uespe ri exoritur: decimoseptimo caleodas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Aegypto post quatriduum. XI kalend. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit. VIII kalend. Iunij uero longissima dies totius anni, & nox breuissima solstitiū coficiunt. In hoc temporis interuallo uineæ pampinantur, curaturq; ut uinea uetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondent, lupinum stercorandi causa uertitur, terra proscinditur, uicia in pabulum secatur, faba metitur, deinde concutitur.

De prauis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & descriptio frugum, & siderum. Cap. XXVIII

PRata circa calen. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de se postulat dici. Relinqui debēt in læto solo, uel humido, uel riguo, eaq; a qua pluuia rigari uia publica. Vtilissimum simul & herbæ arare, deinde gradire, ferere florem ex fœnilibus, atq; ex præsepibus fœno dilapsum spargere, prius quàm gratiatur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda fœnisecia, ne herbæ uellantur, obtriturq; hebetentur. Senescunt prata, restituiq; debēt faba in his sata, uel rapis, uel milio. Mox in sequente anno frumēto, rursusq; in prata tertio relinqui. Præterea quotiens secta sint, sicilire, hoc est, quæ fœnisece s prætereūt secari. Est em̄ in primis inutile, enasci herbas semen taturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima nimmuli: siliqua etiā dira fœnisecis. inuisa & equisetis est, à similitudine equinæ setæ. Secādi tempus cum spica deflorescere cœperit, atq; roborari, secandumq; antequam inarescat. Cato fœnū, inquit, ne sero seces, prius quàm semē maturum sit secato. Quidam pridie rigant ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædā partes Italiæ post messem secāt. Fuit hoc quoq; maioris impendij apud priores, Creticis tantū transmarinisq; cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limę uice imperātes ferro. Sed aquaria protinus uiret. Falcium ipsarum duo genera. Italicū breuius, ac uel inter uepres quoq; tractabile. Galliarū latifundia maioris cōpendij, quippe medias cædūt herbas, breuioresq; prætereūt. Italus fœnisex dextera una manu secat. Iustum est una opera iugerum in die desecari, alligariq; manipulos mille ducentos quaterna pondo. Sectum uerti ad solem, nec nisi siccum cōstrui oportet. Nisi fuerit hoc obseruatū diligēter, exhalare matutino nebulā quandā, metasq; mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fœnum, quod uocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter uero plerisque in locis, & postea in ipso pabulo non minus emolumenti est quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorumq; progeneratio suum cuiq; consilium dabit optimum, maxime quadrigarum quæstus. Solstitium peragi in VIII parte cancri, & VIII calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc usque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandens, ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti, & digredi ad austrum, aucturus noctes alijs sex mensibus, ablaturusq; diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendiq; fructus alios atq; alios tempus, & præparādi se contra sæuam feramq; hyemem: decebatq; hoc

hos diſcrimen indubitatis notis ſignaſſe naturam. Quam ob rem eas manibus ipſis agri colarum ingeſſit, uertiꝗ iuſſit ipſa die folia, & eſſe confecti ſideris ſignum. Nec ſylueſtriũ arborum remotarumꝗ, ne in ſaltus deuios monteſꝗ eundum eſſet quærentibus ſigna: non rurſus urbanarum quęꝗ topiario tantũ coluntur, quanquam & in his illa uiſantur. Vertit oleæ ante pedes ſatę, uertit tiliæ ad mille uſus petendæ: uertit populi albæ etiam ui tibus nuptæ. Adhuc parum eſt, inquit, ulmum uite dotatam habes, & huius uertam. pa bulo folia eius ſtringis, uitem deputas. aſpice & tenes ſidus. alia parte cœlum reſpiciunt, quàm qua ſpectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborũ, ipſe toto capite al tior, & huius circumagam. Quid te ruſticum quereris? Non ſtat per me quo minus
10 cœlum intelligas, & cœleſtia ſcias. Dabo & auribus ſignum. Palumbûm utiꝗ exaudi ge mitus. Tranſiſſe ſolſtitium caueto putes, niſi cum incubantem uideris palumbum. A ſolſtitio ad fidiculæ occaſum VI Calend. Iunij Cæſari Orion exoritur, zona autem eius IIII nonas Aſſyriæ, Aegypto uero procyon matutino æſtuoſus, quod ſidus apud Romanos non habet nomen, niſi caniculam hanc uelimus intelligi, hoc eſt minorem ca nem: ſanè ut in aſtris pingitur. Eſt autem magnopere pertinens, ſicut paulo mox docebi mus: III Nonas Chaldæis corona occidit matutino. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptijs Orion deſinit exoriri: XVI Calend. Auguſti Aſſyriæ pro cyon exoritur. Dein poſtridie, ferè ubiꝗ confeſſum inter omnes ſidus indicans, quod ca nis ortum uocamus, ſole partem primam leonis ingreſſo. Hoc fit poſt ſolſtitium XXIII
20 die. Sentiunt id maria & terræ, multæ uero & feræ, ut ſuis locis diximus. Neꝗ eſt minor ei ueneratio, ꝙ deſcriptis in deos ſtellis. Accenditꝗ ſolem, & magnam ęſtus obtinet cau ſam. XVIII Calend. Auguſti Aegypto aquila occidit matutino, eteſiarumꝗ prodromi flatus incipiunt, Quod Cæſar X Calen. ſentire Italiam exiſtimauit. Aquila Atticæ matu tino occidit: III Calend. regia in pectore leonis ſtella matutino Cæſari immergitur: VIII Idus Aug. arcturus medius occidit: III Idus fidicula occaſu ſuo autumnum inchoat, uti is adnotat. Sed ut uera ratio id fieri inuenit VI Idus eiuſdem. In hoc temporis interuallo res ſumma uitium agitur, decretorio uuis ſidere illo, quod caniculã appellauimus: Vnde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exuſtæ. Non cõparãtur huic malo grãdines, procellæ, quæꝗ nunꝗ annonę intulere caritatẽ. Agrorũ quippe mala ſunt illa.
30 Carbunculus aũt regionũ late patentium, non difficili remedio, niſi calumniari naturam rerum homines ꝙ ſibi prodeſſe mallent. Ferunt Democritũ qui primus intellexit oſten ditꝗ cum terris cœli ſocietatẽ, ſpernẽtibus hanc curam eius opulentiſſimis ciuiũ, præuiſa olei caritate ex futuro uergiliarum ortu, qua diximus ratione, oſtẽdemuſꝗ iam plenius, magna tum uilitate propter ſpem oliuæ coemiſſe in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei ſciebant in primis cordi eſſe. Atꝗ ut appa ruit cauſa, & ingens diuitiarũ curſus, reſtituiſſe mercedẽ anxiæ & auidæ dominorũ pœni tentiæ, contentũ ita probaſſe, opes ſibi in facili cũ uellet fore. Hoc poſtea Sextius è Roma nis ſapientiæ adſectatoribus Athenis fecit eadẽ ratione. Tanta literarũ occaſio eſt: Quas equidẽ miſcebo agreſtibus negocijs ꝙ potero dilucide atꝗ perſpicue. Pleriꝗ dixere ro
40 rem inuſtũ ſole acri, frugibus rubiginis cauſam eſſe, & carbunculi uiribus. Quod ex par te falſum arbitror, omnẽꝗ uredinẽ frigore tantũ, innoxio cõſtare ſole. Id manifeſtũ fiet attendentibus. Nam primũ omniũ nõ hoc euenire, niſi noctibus & ante ſolis ardorem, deprehenditur, totumꝗ lunari ratione cõſtat: quoniam talis iniuria nõ fit niſi interlunio, plenáue luna, hoc eſt præualente: utroꝗ enim habitu plena eſt, ut ſæpius diximus. Sed interlunio omne lumen quod à ſole accepit, cœlo regerit. Differẽtia utriuſꝗ habitus ma gna, ſed manifeſta. Nanꝗ interlunio æſtate calidiſſima eſt, hyeme gelida. E cõtrario in plenilunio æſtate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Cauſa euidens, ſed alia redditur à Fabiano, Græciſꝗ autoribus. Aeſtate enim interlunio neceſſe eſt cum ſole nobis pro ximo circulo curtat, igne eius cominus recepto candẽs: eademꝗ interlunio abſit hyeme,

quando abſcedit & ſol. Item plenilunio æſtiuo procul abeat aduerſa ſoli: hyeme autem ad nos per æſtiuum circulum accedat. Ergo per ſe roſcida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera eſſe cœleſtis iniuriæ meminiſſe debemus. Vnum quod tempeſtates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq́ꝫ ſimilia intelliguntur: quæ cum acciderint, uis maior appellatur. Hæc ab horridis siderib. exeunt, ut ſæpius diximus, ueluti Arcturo, Orione, hædis. Alia ſunt illa, quæ ſilente cœlo ſereniſq́ꝫ noctibus fiunt, nullo ſentiente niſi cum facta ſunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, alijs rubiginem, alijs uredinem, alijs carbunculum appellantibus: omnibus uero ſterilitatē. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priusq́ꝫ cauſas reddemus. 10

De tempeſtatibus utriuſq́ꝫ temporis, & remedijs ſterilitatum. Cap. XXIX

DVæ ſunt præter lunarem, pauciſq́ꝫ cœli locis conſtant. Nanq́ꝫ uergiliæ priuatim attinent ad fructus, ut quarum exortu æſtas incipiat, occaſu hyems, ſemeſtri ſpatio intra ſe meſſes uindemiaſq́ꝫ & omnium maturitatem complexæ. Eſt præterea in cœlo, qui uocatur lacteus circulus, etiā uiſu facilis. Huius defluuio, uelut ex ubere aliquo, ſata cūcta lacteſcunt, duorum ſiderum obſeruatione, aquilæ in ſeptentrionali parte, & in auſtrina caniculæ, cuius mentionem ſuo loco fecimus. Ipſe circulus fertur per ſagittarium atque geminos, ſolis centro bis æquinoctialem circulum ſecans, commiſſuras eorum obtinente hinc aquila, illinc canicula. Ideo effectus utriuſq́ꝫ ad oēs frugiferas pertinēt terras: quoniam in his tantum locis ſolis terræq́ꝫ centra congruunt. Igitur horū ſiderum diebus, ſi purus atq́ꝫ mitis aer genitalem illum lacteumq́ꝫ ſuccū tranſmiſerit in terras, læta adoleſcunt ſata. Si luna, qua dictum eſt ratione, roſcidū frigus aſperſerit, admixta amaritudo, ut in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quē fecit in quacunq́ꝫ connexitate comitatus utriuſq́ꝫ cauſæ. Et ideo nō pariter in toto orbe ſentitur, ut nec dies. Aquilā diximus in Italia exoriri ad XIII Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicq́ꝫ in ſatis ante eum diē ſpei eſſe certæ. Si uero interluniū incidat, omēs hybernos fructus & præcoces lædi neceſſe eſt. Rudis fuit priſcorum uita, atq́ꝫ ſine literis: non minus tamē ingenioſam fuiſſe in illis obſeruationē apparebit, q̄ꝫ nunc eſſe rationem. Tria nanq́ꝫ tēpora fructibus metuebāt, propter quod inſtituerūt ferias, dieſq́ꝫ feſtos, rubigalia, floralia, uinalia. Rubigalia Numa conſtituit anno regni ſui XI. quæ nūc agunē ad VII Calend. Maij, quoniam tunc ferè ſegetes rubigo occupat. Hoc tēpus Varro determinat ſole tauri partē decimā obtinēte, ſicut tunc ferebat ratio. Sed uera cauſa eſt, quod poſt dies undeuiginti ab æquinoctio uerno, per id quatriduum, uaria gentium obſeruatione in IIII Calen. Maij, canis occidit, ſidus & per ſe uehemēs, & cui præoccidere caniculam neceſſe ſit. Iidem itaq́ꝫ Floralia IIII Calend. eiuſdē inſtituerunt, urbis anno quingenteſimo ſextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene defloreſcerēt. Hunc diem Varro determinat, ſole tauri partē quartamdecimam obtinēte. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt lædi neceſſe erit. Vinalia priora quæ ante hos dies ſunt IX Calen. Maij deguſtandis uinis inſtituta, nihil ad fructus attinēt. Nec quæ adhuc diximus ad uites oleaſq́ꝫ, quoniā earum cōceptus exortu Vergiliarū incipit ad VI Idus Maij, ut docuimus. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neq́ꝫ rore ſordere uelint: exhorrēt enim frigidum ſidus arcturi poſtridie occidēs: & multo minus plenilunium incidere. IIII nonas Iunij iterum aquila exoritur ueſperi, decretorio die florētibus oleis uitibuſq́ꝫ ſi pleniluniū in eum incidat. Equidem & ſolſtitium VIII Calend. Iulij in ſimili cauſa duxerim, & canis ortum poſt dies à ſolſtitio XXIIII. ſed interlunio accidēte, quoniā uapore cōſtat culpa, aciniq́ꝫ præcoquuntur in callum. Rurſus pleniluniū nocet ad IIII nonas Iulij, cum Aegypto canicula exoritur: uel certe XVI Calend. Aug. cū Italiæ. Item XIII Calen. Aug. cum aquila occidit, uſq́ꝫ in X. Cal. eiuſdem. Extra has cauſas ſunt uinalia altera, quæ aguntur ad XIII Calend. Septēb. Et Varro à fidicula incipiēte occidere mane, determinat, quod uult initium

tium autumni esse,& hunc diem festum tempestatibus leuiendis esse institutum. Nunc fi
diculam occidere ad VI Idus Augusti seruatur. Intra hæc constat cœlestis sterilitas. Necꝗ
negauerim posse eam permutari arbitrio legentiũ, locorũ æstimantiũ naturas. Sed à no-
bis rationẽ demonstratam esse satis est: reliqua obseruatione cuiusꝗ constabunt. Alteru-
trum quidẽ fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubiũ. Et in hoc
mirabilem admirari benignitatẽ naturę succurrit: iamprimũ hanc iniuriã omnibus annis
accidere non posse, propter statos siderũ cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idꝗ quan-
do futurũ sit, facile nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoꝗ lege diuisum,
æstate interlunia præterquã biduo secuta esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissi-
10 misꝗ noctibus metui, diebus non idem ualere. Præterea tam facile intelligi, ut formica
minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiã noctibus operetur. Auem parram
oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diuerso uireonem prodire ipso sol-
stitij die. Neutrum uero lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & o-
mni aura quiescente: quoniam neꝗ in nube, neꝗ in flatu cadunt rores: sic quoꝗ nõ sine
remedio. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticesꝗ, per uineas cam-
posꝗ cum timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxilia-
tur, ubi nebulæ nocent. Quidã tres cancros uiuos cremari iubent in arbustis, ut carbuncu
li non noceant. Alij siluri carnẽ leuiter uri à uento, ut per totam uineam fumus disperga-
tur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initiũ autumni, uua picta cõsecretur inter
20 uites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si ficti-
li nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tẽpestates. Opera rustica
huius interualli, terram iterare, arbores circũfodere, ubi ęstuosa regio poscat, accumulare.
Germinãtia nisi in solo luxurioso fodienda nõ sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem
hordeaceam facere. Aream ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca tem-
perata, Vergilij operosius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illi-
nunt. Id satis ad pulueris remedium uidetur.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando. Cap. XXX

MEssis ipsius ratio uaria. Galliarũ latifundijs ualli prægrandes dentibus in margine
infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita
30 direptæ in uallũ cadunt spicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præcidũtur, atꝗ inter duas mer
gites spica distringitur. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt, proscindi ab se obiter
agrum interpretantur, cum extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos cõte
gunt, ꝗ͂ longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleã quærunt. Panici cul-
mo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimã seruant.
Panicum & milium singillatim pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis
in area, alibi equarũ gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quo serius me-
titur, copiosius inuenitur: quo celerius uero, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima,
antequam granum induresat, & cum iam traxerit colorem. Oraculum uero, biduo cele-
rius messem facere potius ꝗ͂ biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoꝗ.
40 Far, quia difficulter excutitur, cõuenit cum palea sua condi, & stipula tantũ, & aristis libe-
ratur. Palea plures gentiũ pro fœno utuntur. Melior ea quæ tenuior minutiorꝗ, & pul-
ueri propior: ideo optima è milio, proxima hordeo, pessima ex tritico, præterꝗ͂ iumentis
opere laborantibus. Culmum saxosis locis cum inaruit, baculo frãgunt substratu anima
lium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius desectus muria diu resper-
sus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atꝗ ita pro fœno bubus datur. Sunt qui
accẽdunt in aruo & stipulas, magno Vergilij præconio. Summa autem ratio, ut herba-
rum semen exurant. Ritus diuersitatẽ magnitudo facit messium, & caritas operarũ. Con-
nexa est ratio frumenti seruandi. Horrea operosa tripedali crassitudine, pariete lateritio,
exædificari iubent aliqui. Præterea superne impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras

 habere

habere ullas. Alij ab exortu tantum æstiuo, aut septentrione: eaq; sine calce cōstrui, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint indicauimus. Alibi cō tra suspendunt granaria lignea columnis, & perflari undiq; malunt, atq; etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granū arbitrantur: & si tegulis subiaceat, cōfer uescere. Multi uentilari quoq; uetant. Gurgulionē enim nō descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & fauoniū uentum conferre frumento præcipit, quod miror equidē, siccissimū alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede elongioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimū tempestiuitas condendi uidebitur. Nam si parum tostum atq; robustum collectum sit, aut calidū conditū, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cū est numerosius, ut milio: aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantum, ut sesamæ: aut amaritudine, ut lupino & cicerculæ. In tritico maxime crescunt animalia, quoniā spissitate sua concalescit, & furfure crasso uestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini, ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidā ipsum triticū diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrātali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiā absinthio. Est & Olynthi ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi nō sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissime tamen seruantur in scrobibus, quos siros uocant, ut in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia ut sicco solo fiant curant: mox ut palea substernatur. Preterea cum spica sua condunt. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditū triticum durare annis quinquaginta, milium uero centum. Fabam & legumina in oleariis cadis oblita cinere, longo tēpore seruari. Item fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ usq; ad piraticum Pompei Magni bellum durasse, annis circiter CXX. Ciceri tantum nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui urceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminū aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentariis cadis gypso illinant. Alij, qui lentē aceto laserpitiato respergant, siccatamq; oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod uitijs carere uelis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an uendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

De uindemia & autumni temporibus. Cap. XXXI

SEquitur ex diuisiōe tēporū autumnus à fidiculæ occasu ad æquinoctiū, ac deinde uergiliarū occasum, initiumq; hyemis. In his interuallis significat, pridie Idus Aug. Atticæ equus oriens, uespera Aegypto & Cæsari Delphinus occidēs. XI. Calend. Septēb. Cæsari & Assyriæ stella quæ uindemiator appellat, exoriri mane incipit, uindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentū erunt acini colore mutati. Assyriæ V Calend. & sagitta occidit, & etesiæ desinunt. Vindemiator Aegypto nonis exoritur. Atticæ arcturus matutino, & sagitta occidit mane. Quinto Idus Septemb. Cæsari capella oritur uesperi. Arcturus uero medius pridie Idus, uehementissimo significatu terra mariq; per dies quinq;. Ratio eius hæc tradit, Si delphino occidēte imbres fuerint, nō futuros per arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinū abitus, nanq; deprehensæ intereunt. Decimosexto Calen. Octob. Aegypto spica, quam tenet uirgo, exoritur matutino, etesiæq; desinūt. Hoc idem Cæsari XIIII Calend. XIII Assyriæ significāt, & XI Calend. Cæsari cōmissura pisciū occidēs, ipsumq; æquinoctij sidus VIII Calend. Octob. Deinde cōsentiunt, quod est rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, IIII Calend. Octob. capellā matutino exoriri, & III Calend. hædos. Sexto Nonas Octob. Atticæ corona exoritur mane. Asiæ & Cæsari V Calend. heniochus occidit matutino. Tertio Calend. Cæsari corona exoriri incipit, & postridie occidunt hædi uesperi. VIII Idus Octobris Cæsari fulgens in Corona stella oritur. Et III Idus uergiliæ uesperi. Idibus corona tota. Sexto Calend. Nouemb. suculæ uesperi

ſperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæſari Arcturus occidit, & ſuculæ exoriuntur cum ſo/
le. Quarto Nonas Arcturus occidit ueſperi. Quinto Idus Nouemb. gladius Orionis oc/
cidere incipit. Deinde III Idus uergiliæ occidũt. In his temporum interuallis opera ruſti/
ca, napos, raphanos ſerere, quibus diebus diximus. Vulgus agreſte & rapa poſt cico/
niæ diſceſſum male ſeri putat. Nos omnino poſt Vulcanalia, & præcocia cũ panico. A ſi/
diculæ aũt occaſu uiciam, faſeolos, pabulum. Et hoc ſilente luna ſeri iubẽt. Et frondis præ
parandæ tempus hoc eſt. Vnus frondator quatuor frondarias fiſcinas cõplere in die iu/
ſtum habet. Si decreſcente luna præparetur, non putreſcit. Aridã colligi nõ oportet. Vin
demiam antiqui nunꝙ exiſtimauere maturam ante æquinoctiũ: iam paſſim rapi cerno.
10 Quam ob rem & huius tẽpora notis argumẽtiſq́; ſignentur. Leges ita ſe habent, Vuam
calidam ne legito, hoc eſt, in eius ſiccitate, ac niſi imber interuenerit. Hanc ne legito roru/
lentam, hoc eſt, ſi ros nocturnus fuerit, nec prius ꝙ ſole diſcutiatur. Vindemiare incipito,
cum ad palmitẽ pampinus procumbere cœperit, aut cum exempto acino ex denſitate
interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, ſi con
tingat creſcente luna uindemiare. Preſſura una culeos XX implere debet. Hic eſt pes iu/
ſtus. Ad todidẽ culeos & lacus XX iugeribus unum ſufficit torculum. Premunt aliqui ſin/
gulis, utilius binis, licet magna ſit uaſtitas ſingulis. Longitudo in his refert, nõ craſſitudo.
Spatioſa melius premunt. Antiqui funibus uittiſq́; loreis ea detrahebãt & uectibus. In/
tra C annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori
20 ſtella, à palis arcas lapidum attollente ſecum arbore, quod maxime probatur. Intra XXII
hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in me/
dio decreto, tympana impoſita uinaceis, ſuperne toto pondere urgere, & ſuper prela con
ſtruere cõgeriem. Hoc & poma colligendi tempus, & obſeruatio, cum aliquod maturita
te non tempeſtate ceciderit: hoc & feces exprimendi: hoc & defrutũ coquẽdi, ſilente luna
noctu, aut ſi interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortũ lunæ, aut poſt occaſum. Ne
de nouella uite aut paluſtri, nec niſi è matura uua, nec niſi folijs deſpumandum: quia ſi li/
gno contingatur uas, aduſtum ac fumoſum fieri putant. Iuſtum uindemiæ tempus ab
æquinoctio ad uergiliarum occaſum dies XLIIII. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum
picari pro nihilo ducentium. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu uaſorum uindemian
30 tes uidi, piſciniſq́; muſta cõndi, aut uina effundi priora, ut dubia reciperentur. Hoc non
tam ſæpe prouentu nimio euenit, ꝙ ſæuitia inſidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfa
milias modus eſt, annona cuiuſque anni uti. Id peræque lucroſiſſimum. Reliqua de ui/
nis affatim dicta ſunt. Item uindemia facta oliuam eſſe rapiendã, & quæ ad oleum perti/
nent, quæq́; ad uergiliarum occaſum agi debent.

De lunari ratione. Cap. XXXII

HIs quæ ſunt neceſſaria adijcientur de luna, uentiſq́; & præſagijs, ut ſit tota ſideralis
ratio perfecta. Nanque Virgilius etiam in numeros lunæ digerenda quædam pu
tauit, Democriti ſecutus oſtentationẽ. Nos legum utilitas, quæ in toto opere, in hac quo/
que monet parte. Omnia quæ cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decreſcente
40 luna ꝗ creſcẽte fiunt. Stercus niſi decreſcente luna ne tangito. Maxime intermenſtrua di
midiaq́; ſtercorato. Verres, iuuencos, arietes, hædos decreſcente luna caſtrato. Oua lu/
na noua ſupponito. Scrobes luna plena noctu facito. Arborum radices luna plena operi
to. Humidis locis interlunio ſerito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque fru/
menta ac legumina, & condi circa extremã lunam iubent. Seminaria cum luna ſupra ter/
ram ſit fieri: Calcari muſta, cum luna ſub terra. Item materies cædi, quæq́; alia locis ſuis
diximus. Neq́; facilior eſt obſeruatio ac iam dicta à nobis ſecundo uolumine: ſed quod
intelligere uel ruſtici poſſint, Quoties ab occidente ſole cernetur prioribuſq́; noctis horis
lucebit, creſcens erit, & oculis dimidiata iudicabitur. Cum uero occidente ſole orietur ex
aduerſo, ita ut pariter aſpiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu ſolis orietur,

prioribus'q; noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decrescēs erit, iterumq; dimidia. In coitu uero, quod interlunium uocant, cum apparere desierit. Supra terras autem erit, quamdiu & sol, interlunio, & prima tota die, secunda horæ noctis unius dextante sicilico, ac deinde tertia usq; ad quintamdecinam, multiplicatis horarum iisdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die. Decimasexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicum sub terra aget, easdemq; portiones horarum per singulos dies adiiciet usq; ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adiiciet supra terram. Alternis autem mensibus XXX implebit numeros, alternis uero detrahet singulos. Hæc erit ratio lunaris.

De uentorum tatione. Cap. XXXIII

VEntorū paulo scrupulosior. Obseruato solis ortu quocūq; libeat die, stantibus hora diei sexta, sic ut ortū cum à sinistro humero habeāt, contra mediā faciem meridies, à uertice septentrio erit. Qui ita limes per agrū currit, cardo appellatur. Circūagi deinde melius est, ut umbrā suam quisq; cernat, alioqui post hominē erit. Ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro, tūc erit hora VI. cum minima umbra contra medium fiet hominē. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, uel cinere lineam, uerbi gratia pedū XX, cōuenlet: mediāq; mensuram, hoc est in X pede, circūscribi circulo paruo, qui uocet' umbilicus. Quæ pars fuerit à uertice umbræ, hæc erit uentus septentrionalis. Illò tibi putator arborum plagæ ne spectent, néue arbusta uineæ'ue, nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato, quæq; alia præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus umbræ, meridiē spectans, hæc uentū austrum dabit, quem à Græcis notum diximus uocari. Illinc flatu ueniente, materiā uineamq; agricola ne tractes. Humidus aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed non plagæ arborum uitiumue. Hunc olineti metator uergiliarū quatriduo, hunc caueat insitor calamis, gemmisq; inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse cōueniet. Frondem medio die arborator ne cædito. Cū meridiem adesse senties pastor, æstate contrahente se umbra, pecudem à sole in opaca cogito. Cum æstate pasces, in occidentem specta ante meridiē, post meridiem in orientem. Aliter noxiū, sicut hyeme & uere si in rorulentum duceres. Nec contra septentrionem pa ueris suprà dictum. Clodunt ita, lippiunt'ne ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi uoles, in hunc uentum spectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. Cap. XXXIIII

DIximus ut in media linea designaretur umbilicus. Per hunc mediū transuersa currat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialē. Et limes qui ita secabit agrū, decumanus uocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decussis obliquæ, ita ut à septentrionis dextra læuaq; ad austri dextram læuamq; descendant. Omnes per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoq; agro ineunda erit: uel si sæpius libeat uti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingenijs quoq; imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniā semper est idem. sol autem quotidie ex alio cœli momento quàm pridie oritur: ne quis fortè ad exortum capiendam putet lineam. Ita cœli exacta parte, quod fuerit lineæ caput septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortū, hoc est longissimi diei, uentūq; aquilonem, boream à Græcis dictū. In hūc ponito arbores uitesq;. Sed hoc flante ne arato, frugem ne serito, semē ne iacito. Præstringit enim atq; percellit hic radices arborum, quas posituros afferes. Præmonitus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus in hac parte uentū à Græcis poni, quē cæciā nocāt. Sed idem Aristoteles uir immensæ subtilitatis, qui idipsum fecit, rationē conuexitatis mundi reddit, qua cōtrarius aquilo africo flat

flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media, mutatq; nomen, & etesias uocatur. Ergo cum frigidum senties, caueto, ac quacunq; aqui lo prædicitur, tanto perniciosior septētrio est. In hūc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta uineæq; spectent. Qui mares concipi uoles, in hunc pascito, ut sic in eundem ineant. Ex aduerso aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba nocant. In hunc à coitu cum se pecus circumegerit, fœminas cōceptas esse scito. Tertia à septentrione linea, quam per latitudinem umbræ duximus, & decuma nam uocauimus, exortum habebit æquinoctialem, uentumq; subsolanum, Græcis Ape lioten dictum. In hunc salubribus locis nillæ uineæq; spectēt. Ipse leniter pluuius, tamen
10 est siccior fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, zephyrus à Græcis nomina- tus. In hunc spectare olíueta Caro iusſit. Hic uer inchoat, aperitq; terras tenui frigore sa- luber. Hic uites putandi, frugesq; curandi, arbores serendi, poma inserēdi, oleas tractan- di ius dabit, afflatuq; nutricium exercebit. Quarta à septentrione linea, eadem austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, uentūq; uulturnū, eurum à Græ- cis dictum, sicciorem & ipsum tepidioremq;. In hūc apiaria & uineæ Italiæ, Galliarumq; spectare debēt. Ex aduerso uulturni flabit corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere septentrionis, à Græcis dictus argestes, ex frigidissimis & ipse sicut omnes qui à septen trionis parte spirant. Hic & grandines infert. Cauendus est ipse non secus ac septen- trio. Vulturnus si à serena cœli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at subsola-
20 nus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit uentus, si feruidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænunciat terra siccescens repente, austrum humescens rore occulto.

Prognostica tempestatum. Cap. XXXV

Etenim prædicta ratione uentorum, ne sæpius eadem dicātur, transire conuenit ad reliqua tempestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere ui- deo. Siquidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia uentorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo æstu orasse, ut reliquæ segeti parceret, raperetq; desecta sub tectū, paucis mox horis sæuo imbre ua- ticinatione approbata. Quinimo & harundinē non nisi impendēte pluuia seri iubent, &
30 fruges insecuturo imbre. Quā ob rem & hæc breuiter attingemus, scrutati maxime perti nentia, primumq; à sole capiemus præsagia. Purus oriens atq; non feruens serenū diem nunciat: at hybernam pallidus grandinē. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto cer- tior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: Item uentos, cū ante exorientē eum nubes rubescunt. quod si & nigræ rubētibus interuenerint, & pluuias. Cum orien- tis atq; occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes, sereni- tatē futuræ diei spondēt. Si in exortu spargentē, partim ad austrū, partim ad aquilonē, pu ra circa eum serenitas sit licet, pluuiā tamen uentosq; significabūt. Si in ortu aut in occasu contracti cernētur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperam in proximū diem tēpestatem significabunt. Cum oriente radij nō illustres emi
40 nebunt, quāuis circundati nube nō sint, pluuiā portendent. Si ante exortū nubes globa- buntur, hyemē asperā denunciabunt. Si ab exortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatē. Si nubes solem circūdudent, quāto minus luminis relinquēt, tanto turbidior tempestas erit. si uero etiā duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod si in exortu fiet ita ut ru bescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incūbent, à quo- cunq; uento fuerint, eum portendent. si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur uentus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem da- bit. Si in exortu longe radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significa- bit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & uentum. Si circa occidentem candidus cir culus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, uehementiorē. Si candēte sole, uentum;

Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se uentum magnum. Proxima sunt iure lu-
næ præsagia. Quartam eam maxime obseruat Aegyptus. Si splendẽs exorta puro nito-
re fulserit, serenitatem: si rubicũda, uentos: si nigra, pluuias portẽdere creditur. In quinta,
cornua eius obtusa, pluuiã: erecta & infesta uentos semper significant, quarta tamen ma-
xime. Cornu eius septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit uentum. Infe-
rius austrum: utraque recta, noctem uentosam. Si quartam orbis rutilus cingit, uentos &
imbres præmonebit. Apud Varronem ita est, Si quarto die luna erit recta, magnã tem-
pestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniã illo
modo nõ ante plenam lunam hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura
erit, dies serenos significabit: si rutila, uentos, nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem 10
incluserit, uentos quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et ma-
gis si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti. Nascens luna, si cornu superiore ob
atro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa
fuerit, imbrẽ in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxime splen
debit, ex ea uentum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempesta-
tem. Si ante quartam non apparuerit, uento fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si
XVI uehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius lu-
næ octo articuli, quoties in angulos solis incidit, plerisque inter eos tantum obseruantibus
præsagia eius, hoc est tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, uigesimater-
tia, uigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. 20
Discurrere eæ uidentur interdum, uentique protinus sequuntur. In quarum parte ita præ-
sagiuere, Cœlum cum æqualiter totum erit splendidum, articulis temporũ quos propo-
suimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si uer & æstas nõ sine riguo ali-
quo transierint, autumnum serenum & densum minusque uentosum facient. Autumni se-
renitas uentosam hyemem facit. Cum repente stellarũ fulgor obscuratur, & id neque nubi
lo, neque caligine, pluuia aut graues denunciantur tempestates. Si uolitare plures stellæ ui
debunt, quò ferentur albescentes, uentos ex ijs partibus nunciabunt. Aut si cursitabunt,
certos: Si id in pluribus partibus fiet, inconstantes uentos effundent. Si stellarum erran-
tium aliquã orbes incluserint, imbres. Sunt in signo cancri duæ stellæ paruæ, aselli appel
latæ, exiguũ inter illas spatiũ obtinente nubecula, quã præsepia appellant. Hæc cũ cœlo 30
sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alterã earũ aquiloniam caligo abstulit,
auster sæuit: si austrinã, aquilo. Arquus cum sunt duplices, pluuias nũciant, A pluuijs se-
renitatẽ nõ perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiã. Cum æstate uehemẽ-
tius tonuit quàm fulsit, uentos ex ea parte denunciat. Contrà si minus tonuit, imbrem. Cum
sereno cœlo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissime aũt, cum ex omni-
bus quatuor partibus cœli fulgurabit. Cum ab aquilone tãtum, in posterũ diem aquam
portendit. Cũ à septentrione, uentũ eum. Cum ab austro uel coro, aut fauonio nocte se-
rena fulgurauerit, uentũ & imbrẽ ex ijsdẽ regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina
uentum significant, imbrẽ meridiana. Nubes cum sereno cœlo feruntur, à quacunque parte
id fiet, expectentur uenti: si eodem loco globabuntur, appropinquante sole discutientur. 40
Et hoc si ab Aquilone fiat, uentos: si ab austro, imbres portendent. Sole occidente, si ex
utraque parte eius cœlum petent, tempestatẽ significabũt. Vehementius atræ ab oriente,
in noctem aquam minantur: ab occidẽte, in posterũ diem. Si nubes ut uellera lanæ spar
gentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cum in cacuminibus montium
nubes consident, hyemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candi-
cante, quod uocant tempestatem albam, grando imminebit. Cœlo quamuis sereno, nu-
becula quamuis parua, uentum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descenden-
tes, aut cœlo cadentes, uel in uallibus sedentes, serenitatem promittunt. Ab his terreni
ignes proxime significant: pallidi namque murmurantesque tempestatũ nuncij sentiuntur,

pluuiæ

pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuoſe uolitet flamma, uentum. Et lumina cum ex ſe ſe flammas elidunt, aut uix accenduntur. Item cum in eo pendentes coaceruantur ſcintillæ, uel cum tollentibus ollas carbo adhæreſcit: aut cum contectus ignis è ſe fauillã diſcutit, ſcintillámue emittit: uel cum cinis in foco cõcreſcit, & cum carbo uehementer perlucet.

Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi in tranquillo portu à curſu ſtabit, & murmurauerit intra ſe, uentum prædicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. Litora ripæq; ſi reſonabunt tranquillo, aſperam tempeſtatẽ. Item maris ipſius tranquillo ſonitus, ſpumæúe diſperſæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & ſilentio intumeſcit, flatuq; altius ſolito iam intra ſe eſſe uentos fatetur. Equidẽ & montium ſonitus, nemorumq; mugitus prędicunt. Et ſine aura quæ ſentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut ſpinæ uolitans, aquiſq; pluma innatans. Atq; etiam in campis tempeſtatem uenturam præcedens ſuus fragor: cœli quidẽ murmur, nõ dubiam habet ſignificationẽ. Præſagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari laſciuientes flatum, ex qua ueniunt parte: item ſpargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo uolitans, conchæ adhæreſcentes, echini affigentes ſeſe, aut harena ſaburrantes, tempeſtatis ſigna ſunt. Ranæ quoq; ultra ſolitũ uocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anateſq;, pennas roſtro purgãtes, uentũ. Cæteræq; aquaticæ aues cõcurſantes. Grues in mediterranea feſtinantes. Mergi maria aut ſtagna fugientes, Grues ſilentio per ſublime uolantes, ſerenitatẽ. Sic noctua in imbre garrula: at ſereno, tempeſtatem. Coruiq; ſingultu quodam latrantes, ſeq; concutientes, ſi cõtinuabunt, uentos: ſi uero carptim uocem reſorbebunt, uentoſum imbrem. Graculi ſero à pabulis recedentes, hyemẽ. Et albæ aues cum congregabuntur. Et cum terreſtres uolucres cõtra aquam clangores dabunt, perfundentes ſeſe: ſed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquã uolitans, ut penna ſæpe percutiat. Quæq; in arboribus habitãt, fugitantes in nidis ſuis. Et anſeres cõtinuo clangore intempeſtiui. Ardea in medijs harenis triſtis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum uolucres prę ſagia aeris ſentire. Pecora exultantia, & indecora laſciuia ludẽtia, eandem ſignificationem habent. Et boues cœlum olfactantes, ſeq; lambentes contra pilum. Turpeſq; porci alienos ſibi manipulos fœni lacerantes, Segniterq; & cõtra induſtriã ſuam abſconditæ formicæ, uel concurſantes aut oua progerentes. Item uermes terreni erumpentes. Trifolium quoq; inhorreſcere, & folia contra tempeſtatem ſubrigere certum eſt. Necnon & in conuiuijs menſiſq; noſtris, uaſa quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitorijs linquẽtia, diras tempeſtates prænunciant.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIX.

PROOEMIVM.

SIDERVM quoq; tẽpeſtatumq; ratio, uel imperitis facili, atq; indubitato modo monſtrãta eſt: ueteq; intelligentibus non minus cõferunt rura deprehendendo cœlo, q; ſideralis ſcientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus trãſire ad iſta tempeſtiuum uidetur, Miramurq; quoſdam ſcientiæ gratia, eruditionis ſuæ gloriã ex his petentes, tam multa præterijſſe, nulla mentione habita tot rerũ ſponte cu ráue prouenientiũ, præſertim cum pleriſq; earum pretio uſuq; uitæ maior etiam q; frugibus perhibeatur autoritas. Atq; ut à confeſſis ordiamur utilitatibus, quæq; non ſolum terras oẽs, uerum etiã maria repleuere, ſeritur, ac dici neq; inter fruges, neq; inter hortenſia poteſt, linum. Sed in qua nõ occurret uitæ parte, quodúe miraculum maius, herbã eſſe quæ admoueat Aegyptum Italiæ: in tantũ, ut Galerius à freto Siciliæ Alexandriam ſeptima die peruenerit, Babilius ſexta, ambo præfecti: æſtate uero

proxima.

proxima Valerius Marianus ex prætorijs senatoribus, à Puteolis nono die leuissimo flatu: herbã esse quæ Gadeis ab Herculis colũnis septimo die Ostiã afferat, & citeriorẽ Hispaniã quarto, prouinciã Narbonensem tertio, Africã altero: quod etiã mollissimo flatu cõtigit C. Flacco legato Vibij Crispi procõsulis. Audax uita, scelerũ plena, aliquid seri, ut uentos procellasq; recipiat & parum esse fluctibus solis uehi. Iam uero nec uela satis esse maiora nauigijs. Sed quãuis amplitudini antemnarũ singulæ arbores sufficiãt, super eas tamen addi uelorũ alia uela: præterq; alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortẽ. Deniq; tã paruo semine nasci, quòd orbẽ terrarũ ultro citroq; possit, tam gracili auena, tã nõ alte à terra tolli: neq; id uiribus suis necti, sed passum tusumq; & in mollitiẽ lanæ coactũ, iniuria naturæ, ac summa audacia, & quò peruenire nulla exe- 10 cratio sufficit, contra inuentorẽ dictũ suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauẽdos, frugũ causa fructusq;, præmouebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur einsdẽ hominis ingenio quod uentos in mari optet. Præterea ut sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus uolente id fieri natura, urit agrum, deterioremq; ipsum facit.

De lini satione, & generibus eius; & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardenre, & quando primum in theatris uela. Cap. I

SEritur sabulosis maxime, unoq; sulco, nec magis festinat aliud. Vere satũ æstate uellitur, & hanc quoq; terræ iniuriã facit. Ignoscat tamen aliquis Aegypto serenti, ut Arabiæ Indiæq; merces importet, itáne & Galliæ cẽsentur hoc reditu? montesq; mari op- 20 positos esse non est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod uocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimiq; hominũ existimati Morini, imò uero Galliæ uniuersę uela texunt. Iam quidẽ & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam uestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione succurrit quòd M. Varro tradit, in Serranorũ familia gentilicium esse, fœminas linea ueste non uti. In Germania autẽ defossi atq; sub terra id opus agũt. Similiter in Italia ratione alia inter Padum Ticinũq; amnes, ubi à Setabi tertia in Europa lino palma: secundã enim in uicino allianis capessunt retouina, & in Aemilia uia Fauentina. Candore allianis semper crudis Fauentina præferunt: retouinis tenuitas summa densitasq;, candor æque ut Fauẽtinis, sed lanugo nulla: quod apud alios gratiam, apud alios offensionẽ habet. Neruositas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitusq;, 30 cum dente libeat experiri: ideo duplex quàm cæteris pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primum carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum uenit in Italiam, plagis utilissimum. Ciuitas ea Callęciæ & Oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum capturam. Eadem & plagis materia. Neq; enĩ minores cunctis animalibus insidias, quàm nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ cõcidunt apros, & hę cassesúe ferri aciem uincunt. Vidimusq; iam tantæ tenuitatis, ut annulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinẽ qua saltus cingerẽtur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in pręfectura Aegypti obijt. Mi 40 rentur hoc, ignorantes in Aegypti quondam regis, quem Amasim uocant, thorace in Rhodiorũ insula ostendi in templo Mineruæ CCCLXV filis singula fila cõstare. Quod se expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter consul, paruásque iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia ex Pelignis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantum in usu. Nullum est cãdidius, lanæ ue similius, sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentũ. Italiæ quidem mos etiam nũc durat in appellatione stramẽti. Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimũ lucri. Quatuor ibi genera. Taniticum, ac Pelusiacũ, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti in Arabiam uergẽs,

gignit

gignit fruticē, quem aliqui gossipion uocant, plures xylon, & ideo linā inde facta xylina.
Paruus est, similéq; barbatæ nucis defert fructū, cuius ex interiore bombyce lanugo ne-
tur. Nec ulla sunt eis in candore molliáue præferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegy
pti gratissimæ. Quartū genus Orchomeniū appellāt. Fit è palustri uelut harundine, dun
taxat panicula eius. Asia è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, fruti
ce madefacto x diebus. Aethiopes Indiq; è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut di
ximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescēte se-
mine, aut colore flauescente. Tunc euulsum, & in fasciculos manuales colligatū, siccatur in
sole pendens conuersis superne radicibus uno die: mox quinq; alijs, in contrariū inter se
10 uersis fasciū cacuminibus, ut semen in mediū cadat. Inter medicamina huic usus, & in quo-
dam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iam pridem sacrorum tantum gra
tia. Deinde post messem triticeam uirgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam,
pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio est mēbrana laxa
tior. Iterumq; inuersæ, ut prius, sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupa-
rio malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum fe-
rè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis mēbrana decorti
cetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumq; nere & uiris decorum
est. Cortices quoq; decussi clibanis & furnis præbēt usum. Ars depectendi digerēdiq;.
Iustum est è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo
20 politur, illisum crebro in silice ex aqua: textūq; rursus tunditur clauis, semper iniuria meli
us. Inuentū iam est etiam quod ignibus nō absumeretur. Viuum id uocant, ardentesq;
in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis
quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separāt
cinere. Nascitur in desertis adustisq; sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras ser-
pentes: assuescitq; uiuere ardendo, rarū inuentu, difficile textu propter breuitatē. Rufus
de cætero colos, splendescit igni. Cum inuentum est, æquat pretia excellentium margari-
tarum. Vocatur autem à Græcis asbestinum ex argumēto naturæ. Anaxilaus autor est,
linteo eo circundatā arborem, surdis ictibus, & qui nō exaudiantur cædi. Ergo huic lino
principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maxime delitijs circa Elim in A-
30 chaia genito: quaternis denarijs scripula eius permutata quondam, ut auri, reperio. Lin-
teorum lanugo, è uelis nauium maritimarū maxime, in magno usu medicinæ est, & cinis
spodij uim habet. Est & inter papauera genus quoddā, quo candorē lintea præcipuum
trahunt. Tentatū est tingi linū quoq;, & uestium insaniā accipere in Alexandri Magni
primum classibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodā
uariassent insignia nauium, stupueruntq; littora flatu uersicoloria implente. Velo purpu
reo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra uenit, eodemq; effugit. Hoc fuit imperato-
riæ nauis insigne. Postea in theatris tantū umbrā fecere: quod primus omnium inuenit
Q. Catulus, cum Capitoliū dedicaret. Carbasina deinde uela primus in theatro duxisse
traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar dictator totū forū Roma-
40 num intexit, uiāq; sacrā ab domo sua ad diuum usq; Capitolinū, quod munere ipso gla
diatorio mirabilius uisum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Au-
gusti genitus, in ædilitate sua, auunculo xi cōsule Calen. Augusti, uelis forum inumbra-
uit, ut salubrius litigantes consisterēt: quantum mutatis moribus Catonis Censorij, qui
sternēdum quoq; forum muricibus censuerat. Vela nuper colore cœli stellata per ruden-
tes, terra etiā in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muscum à
sole defendunt. Cætero mansit candori pertinax gratia. Honor etiam & Troiano bello.
Cur em̄ non & prælijs interfit, ut naufragijs? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse,
testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eru-
ditiores: quoniam cum sparta dixit, significauerit sata.

De

De sparti natura, & quando primum usus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & uiuant. Cap. II

SParti quidẽ usus multa post secula cœptus est: nec ante Pœnorũ arma, quæ primum Hispaniæ intulerũt. Herba & hæc sponte nascẽs, & quæ nõ queat seri, iuncusq; proprie aridi soli, uni terræ dato uitio. Nanq; id malum telluris est, nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguũ & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, mõtes quoq; sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesq;, hinc calciamina, & pastorum uestis, animalibus noxium præterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos usus laboriose euellitur, ocreatis cruribus, manibusq; tectis manicis, conuolutum osseis ligneisue conamentis. Nunc iam in hyemem uix. Facil lime tamen ab Idibus Maijs in Iunias: hoc maturitatis tempus. Vulsum fascibus in aceruo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole, siccaturq;, & rursus in fascibus redit sub tecta. Postea maceratur aqua, marina optime, sed & dulci si marina desit. Siccatumq; sole iterum rigatur, si repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans cõpendium operæ fatetur. Hoc aũt tunditur, ut fiat utile, præcipue in aquis marinisq; inuictum. In sicco præferũt ẽ canabi funes. At spartum alitur etiam demersum, uelu ti natalium sitim pẽsans. Est quidem eius natura interpollis, rursusq; q̃ libeat uetustum nouo miscetur. Veruntamen cõplectetur animo, qui uolet miraculum æstimare, quanto sit in usu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, alijsq; desiderijs uitæ. Ad hos omnes usus quæ sufficiant, minus x x x M. pass. in latitudinem à littore Carthaginis nouæ, minusq; in longitudinem esse reperientur. Longius uehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes usos nomini credamus, quo herbam eam appellant: postea palmarum folijs philuraq;, manifestum est: & inde translatum à Pœnis sparti usum, per q̃ simile ueri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amniũ nascens, cuius inter summum corticem eamq; partem qua uescuntur, esse laneam naturã ex qua mapalia uestesq; quædã conficiantur. Sed neq; regionẽ in qua id fiat, neq; quicquam diligentius, præter q̃ eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neq; omnino ullam mentionem habet sparti, cuncta cura magna persecutus CCCCXC annis ante nos, ut iam & alio loco diximus quo apparet, post id tẽporis spatium in usum uenisse spartũ. Et q̃m à miraculis rerũ cœpimus, sequemur eorũ ordinẽ, in quibus uel maximum est, aliquid nasci aut uiuere sine ulla radice. Tubera hæc uocantur, undiq; terra circũdata, nullisq; fibris nixa, aut saltẽ capillamentis, nec utiq; extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente, neq; ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, ut planè nec terram esse possimus dicere, neq; aliud q̃ terræ callũ. Siccis hęc ferè & sabulosis locis fruectosisq; nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinẽ mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorũ genera, harenosa dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, an ne uitiũ id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine qua futurum est: & uiuántne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est ijs cum ligno. Lartio Licinio prætorio uiro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestũ erit, terræ naturam in se globari: quod certum est ex ijs, quæ nascantur & seri non possint.

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio & magydari, & rubia, & radicula. Cap. III

SImile est quod in Cyrenaica prouincia uocãt misy, præcipuum suauitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hęc traduñt peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maxime ẽ tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima aũt uerno esse. Quibusdam locis acceptantur

riguis

riguis & ſerūtur, ſicut Mitylenis negant naſci niſi exundatione fluminū inuecto ſemine
ab Tiaris. Eſt autē is locus in quo plurima naſcunt̄. Aſiæ nobiliſsima circa Lampſacū &
Alopeconeſum, Græciæ uero circa Elin. Sūt & in fungorū genere à Græcis dicti pezicę,
qui ſine radice aut pediculo naſcunt̄. Ab his proximū dicetur autoritate clariſſimū laſer/
pitium, quod Græci ſilphion uocāt, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius ſuccū uocāt
laſer, magnificum in uſu medicamentiſq;, & ad pondus argētei denarij penſum. Multis
iam annis in ea terra nō inuenitur: quoniā publicani, qui paſcua conducunt, maius ita lu/
crum ſentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis noſtra repertus
memoria, Neroni principi miſſus eſt. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc de/
10 prehenditur ſigno: oue cū comederit dormiēte protinus, capra ſternuente. Diuq; iam nō
aliud ad nos inuehitur laſer, q̄ quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur large, ſed
multo infra Cyrenaicū: id quoq; adulteratū gummi, aut ſagopenio, aut faba fracta. Quo
minus omittendū uidetur, C. Valerio, M, Herēnio coss. Cyrenis aduecta Romā pu/
blice laſerpitij pondo xxx. Cęſarē uero dictatorē initio belli ciuilis, inter aurū argētūq;
protuliſſe ex ærario laſerpitij pondo cxi. Id apud autores Græciæ euidentiſſimos inue/
nimus natum imbre piceo repēte madefacta tellure, circa Heſperidum hortos Syrtinq;
maiorem, ſeptē annis ante oppidū Cyrenarum, quod conditum eſt urbis noſtræ anno
cxliii. Vim aūt illam per quatuor milia ſtadiûm Africę ualuiſſe. In ea laſerpitium gigni
ſolitum, rem feram ac cōtumacē: & ſi coleretur, in deſerta fugientē: radice multa craſſaq;,
20 caule ferulaceo, haud ſimili craſſitudine. Huius folia maſpetum uocabant apio maxime ſi
milia. Semen erat foliaceum, folium ipſum uere deciduum. Veſci pecora ſolita, primoq;
purgari, mox pingueſcere, carne mirabilē in modum iucunda. Poſt folia amiſſa, caule ip/
ſo & homines ueſcebantur decocto, aſſo, elixoq;: eorum quoq; corpora xl. primis die/
bus purgante à uitijs omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atq; caule. Et
hæc duo erant nomina, rhizias, atq; caulias, uilior ille ac putreſcēs. Radice cortex niger,
& ad mercis adulteria. Succū ipſum in uaſa coniectum, admixto furfure, ſubinde concu/
tiendo ad maturitatem perducebant: ni ita feciſſent, putreſcentē. Argumentū erat matu/
ritatis, color, ſiccitaſq; ſudore finito. Alij tradunt laſerpitij radicem fuiſſe maiorem cubi/
tali, tuberq; in ea ſuper terram. Hoc inciſo, profluere ſolitum ſuccum ceu lactis, ſuperna/
30 to caule, quem magydarin uocarunt. Folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe, cadētia à canis
ortu, auſtro flante. Ex his laſerpitiū naſci ſolitum, annuo ſpacio & radice & caule conſum
mantibus ſeſe. Hoc & circūfodi ſolitum prodidere. Nec purgari pecora, ſed ægra ſanari,
aut protinus mori, quod in paucis accidere. Perſico ſilphio prior opinio cōgruit. Alterum
genus eſt quod magydaris uocatur, tenerius & minus uehemēs, ſine ſucco: quod circa Sy
riam naſcitur, nō proueniēs in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnaſo monte copio/
ſius, quibuſdā laſerpitiū uocantibus, per quæ omnia adulteratur rei ſaluberrimæ utiliſſi/
mæq; autoritas. Probatio ſynceri prima in colore modice ruffo, & cum frangitur, candi/
do intus, mox tranſlucente: gutta aquæ ſaliuaq; liqueſcit. Vſus in multis medicaminibus.
Sunt etiānum duo genera, nō niſi ſordido nota uulgo, cum quęſtu nullo polleant. In pri
40 mis rubia, tingēdis lanis & corijs neceſſaria. Laudatiſſima Italica, & maxime ſuburbana,
& omnes penè prouinciæ ſcatent ea. Sponte prouenit, feriturq; ſimilitudine eruiliæ. Ve/
rum ſpinoſus ei caulis: geniculatus hic eſt, quinis circa articulos in orbe folijs. Semen eius
rubrū eſt. Quos in medicina uſus habeat, ſuo dicemus loco. At quæ uocatur radicula, la/
uandis demū lanis ſuccum habet mirum, quantum cōferens candori molliciæq;. Naſcit̄
ſatiua ubiq;, ſed ſponte præcipua in Aſia Syriaq;, ſaxoſis & aſperis locis. Trās Euphra
tem tamen laudatiſſima, caule ferulaceo tenui, & ipſo cibis indigenarū expetito, & tingen
ti quicquid ſit, cum quo decoquatur, folio oleæ. Struthion Græci uocāt, floret æſtate, gra/
ta aſpectu: uerū ſine odore, ſpinoſa, & caule lanuginoſo. Semen ei nullum, radix magna,
quæ conciditur ad quem dictum eſt uſum.

De hortorum cura, & digestio tertiæ nascentium præter fruges & frutices. Cap. IIII

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandam, & quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemq; pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio uolumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nunciũ illũ sæuũ atq; sanguinarium filio remisit ex horto. In XII. tabulis legum nostrarũ nusq; nominatur uilla, semper in significatione ea hortus: in horti uero hærediũ. Quam rem comitata est & religio quædã: hortosq; & fores tantum contra inuidentium effascinationes dicari uidemus. In remedio satyrica signa, quanquã hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidam hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, uillásque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus o ij magister. Vsq; ad eum, moris nõ fuerat in oppidis haberi rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore uictu? Mergi enim credo in profunda satius est, & ostrearũ genera naufragio exquiri, aues ultra Phasidẽ amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imò sic pretiosiores, alias in Numidiã atq; Aethiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. At hercule quàm uilia hęc, quàm parata uoluptati satietatiq;, nisi eadem quæ ubiq; indignatio occurreret? Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari uina, saccisq; castrari: nec cuiq; adeo longam esse uitam, ut nõ ante se genita potet: è frugibus quoq; quoddã alimentũ sibi excogitasse luxuriã, ac medullam tantum earũ, superq; pistrinarum operibus & cælaturis uiuere, alio pane procerum, alio uulgi, tot generibus usq; ad infimam plebem descendente annona. Etiámne in herbis discrimen inuentum est, opesq; differentiam fecere in cibo, etiam uno asse uenali? In his quoq; aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis mẽsa nõ capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut quisq; demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia uentris. Mirum esset nõ licere pecori carduis uesci, nõ licet plebei. Aquæ quoq; separãtur: & ipsa naturæ elementa ui pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciẽ potant, pœnasq; mõtium in uoluptatẽ gulæ uertunt. Seruatur algor æstibus, excogitaturq; ut alienis mẽsibus nix algeat. Decoquunt alij aquas, mox & illas hyemant. Nihil itaq; homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitijs tantũ nascitur? Nemo Sacros Auentinosq; montes, & iratæ plebis secessus circũspexerit. Mors enim certe æquabit quos pecunia superauerit. Itaq; hercule nullũ macelli uectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portoriũ mercis huius: cõpertumq; non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cũ credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiesq; cœlo quocunque gaudens. Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabãtur prisci, & sic statim faciebãt iudicium, nequã esse in domo matremfamiliãs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indiligẽs esset hortus. Quippe è carnario aut macello uiuendũ esse. Nec caules, ut nunc, maxime probabãt, dãnantes pulmẽtaria quæ egerẽt alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam erant in exprobratione. Horti maxime placebant, quia nõ egerent igni, parcerentq; ligno, expedita res & parata semper: unde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minime accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi uersuram fieri solitam, atq; non Indicum piper quæsitum, quæq; trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi prospectus omnis coegit multitudinis innumeræ sæua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, neue autoritatem rebus uilitas adimat, cum præsertim

sertim etiã coguomiua procerum inde uata uideamus: Lactucinosq; in Valeria familia
nõ puduisse appellari: & cõtingat aliqua gratia operæ curæq; uostræ, Virgilio quoq; cõ-
fesso, q; sit difficile uerborũ houorẽ tam paruis perhibere. Hortos uillæ iuugendos non
est dubium, riguosq; maxime habeudos, si contingat profluo amne. Si minus, è puteo
pertica, organis'ue neumaticis, uel tolleuonũ haustu rigandos. Solum proscindendum
à fauonio, in autumuum præparandum est post XIIII. dies, iterandumq; ante brumam.
Octo iugerum operis palari iustum est, Fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis di-
stingui, easq; resupinis puluinorum toris, ambire singulas tramitum sulcis, quà detur ac-
cessus homini, scatebrisq; decursus. Iu hortis uascentium alia bulbo cõmendantur, alia
capite, alia caule, alia folio, alia utroq;, alia semine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia
carne, alia tuuicis carnosis. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum nõ nisi
extra. Quædam iaceut crescuutq;, ut cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanq;
grauiora multo etiam ijs quæ in arboribus giguuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex
huic uui maturitate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napiq;, & rapa, atq;
alio modo iuulæ, siser, pastinacæ. Quædam uocabimus ferulacea, ut anethum, maluas.
Nanq; tradunt autores, in Arabia maluas septimo mẽse arborescere, baculorũ usum præ-
bere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, ubi Hespe-
ridum horti fuisse prodũtur CC. pass. ab Oceauo, iuxta delubrũ Herculis, antiquius Gadi-
tano, ut ferunt. Ipsa altitudiuis pedum XX. crassitudiuis quam circũplecti nemo possit. In
simili geuere habebitur & cannabis. Nec non & carnosa aliqua appellabimus, ut spongi-
as in humore pratorum euascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumq; natura
diximus, & alio genere tuberum paulo ante.

Natura & genera, & historia nascentium in hortis rerum. Cap. V

CArtilaginei generis, extraq; terrã est cucumis, mira uoluptate Tiberio principi ex-
petitus. Nullo quippe uõ die cõtigit ei, pẽsiles eorũ hortos promouẽtibus in solem
rotis olitoribus: rursusq; hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus.
Quin & lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ autores scri-
ptum est seri oportere, ut dulciores fiant. Crescũt qua coguntur forma. In Italia uirides &
quàm minimi, in prouincijs quàm maximi & citrini aut nigri. Placent copiosissimi Afri-
cæ, grandissimi Mœsiæ: cum magnitudine excessere, pepoues uocantur. Viuunt hausti
in stomacho in posterum diem, uec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen pluri-
mum. Natura oleum odere mire, uec minus aquas diligunt. Defecti quoq;, ad eas modi-
ce distantes adrepunt, contrà oleum refugiunt: aut si quid obstet, uel si pendeant, curuan-
tur. Idq; uel una uocte depreheuditur, si uas cum aqua subijciatur à quatuor digitorum
iuteruallo descendentibus ante posterum diem: at si oleum eodẽ modo sit, in hamos cur-
uatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescuut. Ecce cũ maxime noua for-
ma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Forte primo natũ ita audio unũ,
mox semine ex illo genus factum, melopeponas uocãt. Nõ pendent hi, sed humi rotun-
dautur. Mirum in his, prçter figuram coloremq;, & odorem, quod maturitatem adepti,
quanquam nou peudentes, statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit cõmen-
tum, ut toto anno contingant: Fruticem rubi quàm uastissimum iu apricum locum trans-
ferre, & recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa uernum æquinoctiũ: ita in medulla
rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimoq; circumaggeratas resistere frigori radi-
ces. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicũ, Scytalicũ, Bœoticum. Ex his tan-
tum Laconicũ aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ uocatur culix nomine, trita, semen eo-
rum maceratum seri iubeant, ut sine semine nascãtur. Similis & cucurbitis natura, dun-
taxat in uascẽdo. Aeque hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semi-
ne iu terra sesquipedali fossura, inter æquinoctiũ uernum & solstitium: Parilibus tamen
aptissime. Aliqui malũt ex Cal. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per quinqua-

trus ſetere, ſimili modo reptãtibus flagellis, ſcandentes parietum aſpera in tectum uſq;, natura ſublimitatis auida. Vires ſine adminiculo ſtandi non ſunt, uelocitas pernix, leui umbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, qđ humi repit. In priore mire tenui pediculo libratur põdus immobile auræ. Cucurbita quoq; omni modo faſtigatur, uaginis maxime uitilibus, coniecta in eas poſtq; defloruit. Creſcit qua cogitur forma, pleruncq; & draconis intorti figura. Libertate uero penſili conceſſa, iam uiſa eſt IX pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, ſibi ipſe ſuperfloreſcens, & ſicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisq; cum creſcit. Cucurbitarum numeroſior uſus. Et primus caulis in cibo. Atq; ex eo in totum natura diuerſa. Nuper in balinearum uſum uenere urceorum uice, iampridẽ uero etiã cadorum ad uina condenda. Cortex uiridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. Cibus ſaluber ac lenis pluribus modis exiſtimatur, qui perfici humano uentre nõ queant, ſed non intumeſcant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, ſed non cõparãdas ſupradictis: quæ in medio, rotũdas: quę in lateribus, craſſas breuioresq;. Siccãtur in umbra, & cum libeat ſerere, in aqua macerantur. Cibis quo longiores tenuioresq;, eo gratiores. Et ob id ſalubriores quæ pendendo creuere, minimũq; ſeminis tales habẽt, duritia eius in cibis gratiã terminante. Eas quæ ſemini ſeruentur, ante hyemem præcidi non eſt mos. Poſtea fumo ſiccantur, condendis hortenſiorum ſeminibus ruſticæ ſupellectili. Inuenta eſt ratio, qua cibis quoq; ſeruarentur, eodemq; modo cucumis, uſq; ad alios penè prouentus, & id quidẽ in muria fit. Sed & ſcrobe, opaco in loco harena ſubſtrato, fœnoq; ſicco opertos, ac deinde terra, uirides ſeruari tradunt. Sunt & ſylueſtres in utroq; genere, & omnibus ferè hortẽſibus. Sed & his medica tantum natura eſt. Quam ob rem differentur in ſua uolumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixiſſe poteramus uideri, niſi medici maſculini ſexus facerent in his rotunda: latiora uero & cõcaua fœminini, præſtantiora ſuauitate, & ad condiendum faciliora, quæ ſæpius ſata tranſeunt in marem. Iidem naporum V genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothaſium, Bœoticum, & quod per ſe uiride dixerunt. Ex ijs in amplitudinẽ adoleſcit Corinthium, nuda ferè radice. Solũ enim hoc genus ſuperne tendit, non ut cætera in terram. Liothaſium quidam Thracium appellant, frigorũ patientiſſimum. Ab eo Bœoticum dulce eſt, rotunditate etiam breui notabile, necq; ut Cleonæum prælongum. In totum quidem, quorum tenuiora folia, ipſi quoq; dulciores, quorũ ſcabra et anguloſa et horrida, amariores. Eſt prętcrea genus ſylueſtre, cuius folia ſunt erucæ ſimilia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nurſinis, tertia noſtratibus. Cætera de ſatu eorum in rapis dicta ſunt. Cortice & cartilagine conſtant raphani: multisq; eorum cortex craſſior etiam quàm quibuſdam arborum. Amaritudo plurima illi eſt, & pro craſſitudine corticis. Cætera quoq; aliquando lignoſa. Et uis mira colligendi ſpiritum, laxandiq; ructum. Ob id cibus illiberalis, utiq; ſi proxime olus mandatur: ſi uero cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minusq; fœtidus. Aegypto mire celebratur propter olei fertilitatem, quod è ſemine eius faciunt. Hoc maxime cupiunt ſerere, ſi liceat: quoniã & quæſtus plus quàm è frumento, & minus tributi eſt, nullumq; copioſius oleum. Genera raphani Græci fecere tria foliorum differentia, criſpi, atq; leuis, & tertium ſylueſtre. Atque huic leuia quidem, ſed breuiora ac rotunda, copioſaq; atq; fruticoſa: ſapor autẽ aſper, & medicamenti inſtar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differẽtia ſeminis eſt, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc uitia non cadunt niſi in criſpa folia. Noſtri alia fecere genera. Algidenſe à loco, longum atq; translucidum. Alterum rapi figura quod uocant Syriacum, ſuauiſſimum ferè ac tenerrimum, hyemisq; patiens. Præcipuum tamẽ eſt, quod è Syria nõ pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur, id autem tota hyeme durat. Etiamnum unum ſylueſtre Græci agrion uocant, Pontici armon, alij leucen, noſtri armoraciam, fronde copioſius quàm corpore

corpore. In omnibus aũt probandis maxime spectanẽ caules. Immitiũ enim rotũdiores crassioresq́ꝫ, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri uult rhaphanus terra soluta, humida. Fimum odit, palea cõtentus. Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantiũ puerorũ magnitudinẽ æquet. Serĩ post Idus Feb, ut uernus sit, iterũq́ꝫ circa Vulcanalia, quæ satio melior. Multi & Martio & Aprili serunt, & Septẽbri. Incipiẽte incremento, confert alterna folia circũobruere, ipsos uero accumulare. Nã qui extra terram emersit, durus fit atqꝫ fungosus. Aristomachus detrahi folia per hyemẽ iubet, & ne lacunæ stagnent accumulare: ita in æstatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto caverna palea insternatur sex digitorum altitudine, deinde in semen fimũq́ꝫ & terra congeratur, ad magnitudinẽ scrobis crescere. Præcipue tamẽ salsis aluntur. Itaqꝫ etiã talibus aquis irrigantur, & in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suauitate præcipui. In totum quoqꝫ salsugine amaritudo eorũ eximitur, fiuntq́ꝫ coctis similes. Nãqꝫ & cocti dulcescũt, & in naporum uicem transeunt. Crudos medici suadent ad colligenda acria uiscerũ dandos cum sale ieiunis esse, atqꝫ ita uomitionibus præparãt meatũ. Tradunt & præcordijs necessariũ hunc succũ. quando phthisin cordi intus inhærentẽ, nõ alio potuisse depelli cõpertũ sit in Aegypto, regibus corpora mortuorũ ad scrutãdos morbos insecãtibus. Atqꝫ ut est Græca uanitas, fertur in tẽplo Apollinis Delphis adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapũ è plũbo. Scires nõ ibi genitũ Maniũ Curiũ imperatorẽ, quẽ Samnitiũ legatis aurũ repudiaturo afferentibus, rapũ torrentem in foco inuentũ annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus unũ de rhaphano uolumẽ. Vtilissimi in cibis hyberno tẽpore existimãtur: ijdẽq́ꝫ dentib. semper inimici, quoniã atterant. Ebora certe poliunt. Odiũ his cũ uite maximũ, refugitq́ꝫ iuxtà satos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginũ genere à nobis posita. Mirũq́ꝫ, omnibus uehementiã saporis inesse. Ex ijs pastinacæ unũ genus agreste sponte prouenit, staphilinos Græce dicitur. Alterũ seritur radice uel semine, primo uere uel autumno, ut Hygino placet Februario, Augusto, Septẽbri, Octobri, solo q̃ꝫ altissime refosso. Annicula utilis esse incipit, bima utilior, gratior autũno, patinisq́ꝫ maxime. Et sic quoqꝫ uirus illi intractabile est.

Hibiscũ à pastinaca gracilitate distat, damnatũ in cibis, sed medicinæ utile. Est & quartum genus in eadẽ similitudine pastinacæ, quã nostri gallicam uocant. Græci uero daucon: cuius genera etiã quatuor fecere. Inter medica dicẽdũ siser, & ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, ubi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis tẽperata, etiam in gratiã uertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori, duntaxat anniculæ. Siseris satus mẽsibus, Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septẽbri, Octobri. Breuior his est, sed torosior amariorq́ꝫ, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mixtis saluberrima. Pluribus modis austeritate uicta gratiã inuenit. Nanqꝫ & in pollinẽ tunditur arida, liquidoq́ꝫ dulci tẽperatur: & decocta posca, aut asseruata, uel macerata pluribus modis, & tũc mixta defruto, aut subacta melle, uuis'ue passis, aut pinguibus caryotis. Alio rursus modo cotoneis, malis, uel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo uariata, defectus præcipue stomachi excitat, illustrata maxime Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuũ eius semẽ, quoniã oculis ex radice excisis, ut harundo seritur. Et hæc autẽ seritur, & siser, & pastinaca utroqꝫ tempore, uere & autumno, magnis seminũ interuallis, nulláue minus quàm ternorum pedum, quoniam spatiose fruticat. Siser autem transferre melius. Proxima his est bulborũ natura, quos Cato in primis serendos præcepit, celebrans Megaricos. Verũ nobilissima est scilla, quanqꝫ medicamini nata, acetoq́ꝫ exacuendo. Nec ulli amplitudo maior, sicut nec uis asperior. Duo genera medica: Masculus albis folijs, fœmina nigris: Et tertiũ genus est cibis gratũ: Epimenidium uocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Cele

rius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quæ sunt his am pla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in Balearibus Ebusoq; insulis, ac per Hispanias. Vnum de rjs uolumen con didit Pythagoras philosophus, colligens medicas uires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differũt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudãtur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. Bulbinẽ, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: uerno aũt cum apparuerit uiola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera, quod in Aegypto aron uocant, scyllæ proximum amplitudine, folijs lapathi, caule recto duũm cubi- torum, baculi crassitudine, radice mollioris naturę, quæ edatur & cruda. Effodiunt̃ bulbi ante uer, aut deteriores illico fiunt. Signũ maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustio res improbant. Item paruos & longos. Cõtra rubicundis rotundioribusq; laus, & gran dissimis. Amaritudo plerisq; in uertice est. Media eorum dulcia. Bulbos nõ nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt, Sed & prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, folijs, floribus, coloribus. Cap. VI

HOrtensibus omnibus ferè singulæ radices, ut rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplis sima aũt lapatho, ut quæ descẽdat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effos sa quoq; diu uiuit. Quibusdã tamen capillatæ, ut apio, maluæ. Quibusdã surculosæ, ut ocimo. Alijs carnosæ ut betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, ut rhaphano, rapis. Quorundam geniculatæ sunt, ut graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, ut atriplex, & blitum. Scilla autem & bulbi, & cepe, & allium, nõ nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quæ dam numerosiora sunt radice q̃ folio, ut aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxi no serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, mẽta, ruta, & cætera quidem cum cœpere de florescunt. Ocimum autẽ particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissime floret. Hoc & in Heliotropio herba euenit. Flos alijs candidus, alijs luteus, alijs purpureus. Fo lia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maxime con caua sunt cepæ, gethyo. Allium cepasq; inter deos iureiurãdo habet Aegyptus. Cepe ge nera apud Græcos, sardia, samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iu dææ nominata. Omnibus etiã odor lachrymosus, & præcipue Cyprijs, minime Gnidijs. Omnibus corpus totum pinguitudinis earũ cartilagine. E cunctis setania minima, exce pta tusculana, sed dulcis. Schista aũt & ascalonia cõdiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, uere folia detrahunt, & alia subnascuntur ijsdẽ diuisuris: unde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoq; generibus detrahi iubent, ut in capita crescãt potius quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim uelut steriles sunt ab radice, & ob id se mine seri illas, non deponi, iussere Græci. Præterea serius circa uer cum germinant trãsfer ri, ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autẽ in his est, quoniã maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæq; euanescunt. Est & colorum differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitãt an eędẽ sint quæ Ascaloniæ: quoniã satis capita crassescũt: depositis, caules & semina. Distant sapore tantum dulci. A pud nos duo prima genera. Vnum condimentariũ, quod illi gethyon, nostri pallacanã uocant. Seritur mẽsibus Martio, Aprili, Maio. Alterũ capitatũ æque ab æquinoctio au tumni, uel à fauonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Ami ternina. Optima aũt quæ rotundissima. Item rufa acrior quàm candida, sicca, quàm uiri dis, & cruda quàm cocta, sicca quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis lo cis, & sola allij modo capite, reliquę semine. Proximaq; æstate nullũ semen emittunt, sed caput

caput tantum quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur,
caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cepe causa seritur, sepa
ratim cepe seminis. Seruantur aũt optime in paleis. Gethyum penè sine capite est, cerui-
cis tãtum longæ, & ideo totum in fronde, sæpiusq́ resecatur, ut porrum. Ideo & illud se-
runt, non deponunt. Cætero cepas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarũ
in iugera denas libras. Intermisceri satureiã, quoniam melius proueniat. Runcari præte-
rea, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semẽ ce-
parum nigrescere incipiens, antequam marcescat metunt. Et de porro in hac cognatio-
ne dici conueniat, præsertim cum sectiuo nuper autoritatem dederit princeps Nero, uo-
10 cis gratia, ex oleo statis mensium omniũ diebus, nihilq́ aliud, ac ne pane quidem uescen-
do. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, dẽsius. In eadem a-
rea secatur donec deficiat, stercoraturq́ semper, nutritur in capita antequã secetur. Cum
increuit in aliam aream transfertur, summis folijs leuiter recisis ante medullam, & capiti-
bus retractis, tunicisúe extremis. Antiqui silice uel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc
item in bulbis. Nunc sarculo leuiter cõuelluntur radices, ut delumbatæ alant, neq́ distra
hant. Insigne quod cum fimo lætoq́ solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate qua-
dam soli constat. Laudatissimus in Aegypto, mox orthiæ atq́ ariciæ. Sectiui duo gene-
ra. Herbaceum folio incisuris eius euidentibus, quo utuntur medicamẽtarij. Alterum ge
nus suauioris folij, rotundiorisq́, incisuris leuioribus. Fama est, Melam equestris ordi-
20 nis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo
porri ad trium denariorum argenteorũ pondus hausto, cõfestim expirasse sine cruciatu.
Ampliorem modum negant noxium esse. Allium ad multa ruris præcipue medicamẽ
ta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur in uniuersum uelatur membranis,
mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim uestitis. Asperi saporis, quo plures
nuclei fuere, hoc est asperius. Tedium huic quoq́ halitu, ut cepis, nullum tamen coctis.
Generum differentia in tempore. Præcox maturescit LX. diebus. Tum in magnitudine.
Vlpicum quoq́ in hoc genere Græci appellauere allium Cypriũ, alij antiscorodon, præ
cipue Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius allio. Tritum in oleo & aceto,
mirum quantum increscat spuma. Quidam ulpicum & allium in plano seri uetant, castel
30 latimq́ grumulis imponi, distãtibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse de-
bent, simulatq́ tria folia eruperint, sarriri. Grãdescunt quo sæpius sarriũtur. Maturescen
tium caules depressi in terram obruuntur, ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis
utilius uere seri quàm autumno. Cæterum ut odore careant, omnia hæc iubẽtur seri cum
luna sub terra sit, colligi cum in coitu. Sine his Menander è Græcis autor est, allium eden
tibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorẽ extingui. Sunt qui & allium
& ulpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. Allium & semine proue
nit, sed tarde. Primo enim anno porri crassitudine capite efficitur: sequẽti diuiditur, tertio
cõsummatur: pulchriusq́ tale existimant quidam. In semen exire nõ debet: sed intorque-
ri caulis sationis gratia, uti caput ualidius fiat. Quod si diutius allium cepãq́ inueterari li-
40 beat, aqua salsa tepida capita intingenda sunt. Ita diuturniora fient, melioraq́ usui, sed in
satu sterilia. Alij contenti sunt primo super prunas suspendisse, abundeq́ ita profici arbi
trantur ne germinẽt. Quod facere allium cepamq́ extra terram quoq́ certum est, & cau
liculo acto euanescere. Aliqui & allium palea optime seruari putant. Allium est & in ar
uis sponte nascens; alum hoc uocant: quod aduersus improbitatẽ alitum depascentium
semina coctum, ne renasci possit, abijcitur, statimq́ quæ deuorauere aues, stupentes ma-
nu capiuntur, & si paulum commorauere sopitæ. Est & syluestre, quod ursinum uocant,
odore molli, capite prætenui, folijs grandibus.

Quoto die quæque herbæ nascuntur: seminum natura: quomodo quæque serantur, & quorum singula genera sunt, & quorum plura. Cap. VII

IN horto satorum celerrime nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, rhaphanus sexto, cucumis & cucurbitæ septimo, prior cucumis, nasturtiũ ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cepe XIX. aut XX. gethiũ X. aut XII. Cõtumacius coriandrũ. Cunila quidẽ & origanum post XXX. diem. Omnium aũt difficillime apium, quadragesimo enim die cum celerrime, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid & seminũ ætas cõfert, quoniã recentiora maturius gignuntur: in porro, gethyo, cucumere, cucurbita. Ex netere aũt celerius proueniunt apium, beta, cardamũ, cunila, origanum, coriandrũ. Mirum in betæ semine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaque ex copia seminis, modice nascitur. Quædã anno tantum suo pariunt, quędã sæpius, sicut apium, porrũ, gethyum. Hæc enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, ut atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, ut cumino. Differunt & colore, nigro cãdidoque: item duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano, sinapi, rapo. Nudũ semẽ apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius, cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, ut lætius proueniat: sato pauitur terra. Et cuminũ qui serunt precanẽ ne exeat. Quę in cortice sunt, difficillime inarescunt, maximeque ocimũ, & gith. Siccãtur omnia, ac sunt fœcunda. Vtique meliora nascuntur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certe porrum & allium serunt in lacinijs colligatum. Apium etiã paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædam semine & surculo, ut ruta, origanũ, ocimum: pręcidunt enim & hoc cum peruenit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & semine, ut cepa, allium, bulbi, & si quorum radicem anniferorũ relinquunt. Eorum uero quæ à radice nascuntur, radix diututna & fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillæ. Fruticant alia & non capite, nt apinm & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis quę non scabrum caulem habent: & in usum uero ocimum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à regerminatione. Rhaphanus utique iucundior detractis folijs antequam decaulescat. Hoc & in rapis. Nam & eadẽ direptis folijs cooperta terra crescunt, durãtque in æstate. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucæ, atriplici, coriãdro, anetho: Hæc enim ubique eadem sunt, neque aliud alio melius usquam. Rutam furtiuã tantum prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessime. Nascũtur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemusque, & in primis apio.

Natura & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum XXXVI. Cap. VIII

ID enim quod spõte in humidis nascitur, helioselinũ uocatur, uno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinũ, pluribus folijs, simile helioselino. Tertiũ est oreoselinũ, cicutæ folijs, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et satiui aũt differẽtiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Itẽ caule tenuiore, aut crassiore. Et caulis aliorum cãdidus est, aliorũ purpureus, aliorũ uarius. Lactucę Gręci tria fecere genera: Vnũ lati caulis, adeo ut hostiola olitoria ex his factitari ꝓdiderit. Foliũ his paulo maius herbaceo & angustissimũ, ut alibi cõsumpto incremẽto. Alterũ rotũdi caulis. Tertiũ sessile, quod laconicon uocãt. Alij colore & tẽpore satus genera discreuere. Esse eñ nigras, quarũ semẽ mense Ianuario seratur: albas, quarũ Martio: rubentes quarũ Aprili. Et omniũ earum plantas post binos mẽses differri. Diligẽtiores plura genera faciũt, purpureas, crispas, cappadocas, Græcas. Lõgioris has folij, caulisque lati, præterea longi & angusti, intubis similis. Pessimũ aũt genus cũ exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est etiãnum alia distinctio

diſtinctio atræ, quæ meconis uocatur, à copia lactis ſoporiferi, quanquam omnes ſomnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc ſolũ genus earũ fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpureã maximę radicis, Cæcilianã uocant. Rotundam uero ac minimæ radicis, latis folijs, aſtylida: quidãq; eunuchion, quoniã hæc maxime refragetur ueneri. Eſt quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æſtate gratæ ſtomacho faſtidiũ auferunt, cibiq; appetentiã faciunt. Diuus certe Auguſtus lactuca cõſeruatus in ægritudine fertur, prudentia Muſæ medici. cum priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, ut ſeruari etiam in alienos mẽſes eas oxymelite repertũ ſit. Sanguinẽ quoq; augere credunt. Eſt etiamnũ quæ uocatur caprina lactuca, de qua dicemus
10 inter medicas. Et ecce cum maxime cœpit irrepere ſatiuis admodum probata, quæ cilicia uocatur, folio cappadocæ, niſi criſpum latiusq; eſſet. Nec ex eodem genere poſſunt dici neq; ex alio intubi, hyemis impatientiores, uirusq; præferentes, ſed caule non minus grati. Seruntur uerno plantæ eorũ, ultimo uere transferuntur. Eſt & erraticum intubũ, quod in Aegypto cichorium uocant, de quo plura aliâs. Inuentũ omnes thyrſos uel folia lactucarum prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis ſtercoratisq;, binis menſibus inter ſemen plantamq; & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma ſemen iacere, plantam fauonio trãſferre: aut ſemen fauonio plantam æquinoctio uerno. Albæ maxime hyemem tolerant. Humore omnia hortenſia gaudent, & ſtercore, præcipue lactucæ, & magis intubi. Seri etiã radices illitas fimo in
20 tereſt, & repleri ablaqucata humo. Quidã & aliter amplitudinẽ augent, reciſis cum ad ſemipedẽ excreuerint, fimoq; ſuillo recenti illitis. Candorẽ uero putant cõtingere ijs duntaxat quæ ſint ſeminis albi, ſi harena de litore à primo incremẽto cõgeratur in medias, atq; increſcentia folia contra ipſas religentur. Beta hortenſiorũ leuiſſima eſt. Eius quoq; à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidum, quod præferunt, parciſſimi ſeminis: appellantq; ſiculũ, candoris ſanè diſcrimine præferentes & lactucæ. Noſtri betæ genera faciunt uernũ & autumnale, à tẽporibus ſatiuis, quanq; & Iunio ſeritur. Transferuntur aũt in planta hæ quoq;, & oblini fimo radices ſuas, locũq; ſimiliter madidũ amãt. Vſus ijs & cũ lente ac faba, idẽq; qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia ſinapis. Medici nocentiorẽ q̃ olus eſſe iudicauere. Quam obrem appoſitas nõ nemini de
30 guſtare etiã religio eſt, ut ualidis potius in cibo ſint. Gemina ijs natura, & oleris & capite ipſo exilientis bulbi. Species ſumma in latitudine. Ea cõtingit ut in lactucis, cũ cœperint colorẽ trahere impoſito leui pondere. Neq; alij hortenſiorũ latitudo maior. In binos pedes aliquãdo ſe pandũt, multũ et ſoli natura cõferente eis. Et in Circeiẽſi agro ampliſſimę proueniunt. Sunt qui betas punico malo florente optime ſeri exiſtimẽt, trãſferri aũt, cũ quinq; foliorũ eſſe cœperint. Mira differentia, ſi uera eſt, candidis ſolui aluos modice, nigris inhiberi. Et cũ braſſica corrũpatur in dolio uini ſapor, odore betæ folijs demerſis reſtitui. Olus caulesq; quibus nunc principatus hortorũ, apud Gręcos in honore fuiſſe nõ reperio. Sed Cato braſſicæ miras canit laudes, quas in medẽdi loco reddemus. Genera eius facit tria: unam extentis folijs, caule magno: alterã criſpo folio, quam apianã uocat:
40 tertiã minutis caulibus, lenem, tenerã, minimeq; probat. Braſſica toto anno ſeritur, quoniam & toto ſecatur. Vtiliſſime tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur cũ quinq; foliorũ eſt. Cymas à prima ſectione præſtat proximo uere. Hic eſt quidã ipſorũ cauliũ delicatior teneriorq; cauliculus, Apicij luxuria, & per eũ Druſo Cæſari faſtiditus, non ſine caſtigatione Tiberij patris. Poſt cymã ex eadẽ braſſica cõtingunt æſtiui autumnalesq; cauliculi, mox hyberni, iterũq; cymæ, nullo æque genere multifero, donec ſua fertilitate conſumat. Tertia circa ſolſtitiũ, ex qua ſi humidior locus eſt æſtate, ſiccior autũno plantatur. Humor fimusq; ſi defuere, maior ſaporis gratia eſt: ſi abũdauere, lætior fertilitas. Fimũ aſininũ maxime cõuenit. Eſt hæc quoq; res inter opera ganeę, quapropter nõ pigebit uerboſius pſequi. Præcipuus fit caulis ſapore ac magnitudine, primũ omniũ ſi in repaſti-

nato

nato feras, dein si terrã fugientes cauliculos feces, à terraq; proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerãdo aliam accumules, ita ne plus q̃ cacumen emineat. Tritianũ hoc genus uocatur, bis cõputabili impendio tædioq;. Cætera genera cõplura sunt. Cumanũ sessili folio, capite patulũ, aricinũ altitudine non excelsius, folio numerosius q̃ tenuius. Hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus penè folijs fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioraq;, sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur brutiani, prægrãdes folijs, caule tenues, sapore acuti. Sabellico usq; in admirationẽ crispa sunt folia, quorũ crassitudo caulẽ ipsum extenuat, sed dulcissimi perhibẽtur ex om̃ibus. Nuper subiere lacuturres ex cõualle Aricina, ubi quondã fuit lacus turrisq; quæ remanet, capite prægrãdes, folio innumeri. Alij in orbẽ porrecti, alij in latitudinẽ torosi. Nec plus ullis capitis post tritianũ, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicũq; aũt generi pruinæ plurimum suauitatis conferunt: & nisi obliquo uulnere defendatur medulla, plurimũ nocent. Semini destinati nõ secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia uocant, quoniã nisi in maritimis nõ proueniunt, nauigatione quoq; longinqua uiridibus adseruantis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei q̃ proxime siccatos, obturatosq; conduntur omni spiritu excluso. Sunt qui plantã in transferendo alga subdita pediculo nitroue trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolij nitrumq; simul tritum aspergant folijs. Nitrum in coquendo etiam uiriditatem custodit: aut Apiciana coctura oleo ac sale prius quàm coquantur maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullã semine ex alijs addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnõ olus quoq; syluestre est trium foliorum, diui Iulij carminibus præcipue iocisq; militaribus celebratũ. Alternis quippe uersibus exprobrauere lapsana se uixisse apud Dyrrachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem id cyma syluestris. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorũ in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens refertis superioris Germaniæ campis, nõ infacete Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in Neside Campaniæ Insula sponte nascitur, longe optimum existimatur. Hortensiũ seritur spõgijs. Est enim plurimæ radicis, altissimeq; germinat. Viret thyrso primũ emicante: qui caulem educens, tẽpore ipso fastigatus in toros striatur. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimũq; libri est, ut appareat repentinam ac nouitiam uiro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Semipedali undiq; interuallo seri, ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti, uidelicet semine tum tantum serebãtur. Id fieri secundũ æquinoctium uernum. Stercore satiari, crebro purgari, caueri ne cũ herbis euellatur asparagus. Primo anno stramẽto ab hyeme protegi. Vere aperiri, sarriri, runcari. Tertio incẽdi uerno. Quo maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaq; harundinetis maxime cõuenit, quæ festinãt incẽdi. Sarriri iubet idẽ nõ anteq̃ asparagus natus fuerit, ne in sarriẽdo radices uexẽtur. Ex eo uelli asparagum ab radice. Nã si defringatur, stirpescere, & intermori. Velli donec in semẽ eat. Id aũt maturescere ad uer, incẽdiq;: ac rursus cum apparuerit asparagus, sarriri, ac stercorari. Ac post annos nouẽ, cum iam uetus sit, digeri subacto solo stercoratoq;. Tum spongijs seri, singulorũ pedũ interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim uti, q̃m aliud herbas ferret. Nec quicq̃ postea tentatũ utilius apparuit, nisi quod circa Idus Feb. defosso semine aceruatis paruulis scrobibus serunt, plurimũ maceratũ fimo. Dein nexis inter se radicibus, spongias factas post æquinoctium autumni disponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum quàm Rauẽnatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hanc enim intelligo syluestrẽ asparagum, quem Græci orminum

minum aut myacanthon uocant, alijsúe nominibus. Inuenio nasci & arietis cornibus tu-
sis atq; defossis. Poterant uideri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restaret res maximi
quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem ma-
gnam, Cordubamq; præcipue, sestertia sena milia ex ijs aruis reddere, quoniã portenta
quoq; terrarum in ganeam uertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes consciç. Car-
duos ergo duobus modis serunt: autumno planta, & semine ante Nonas Martias, Plan-
tæq; ex eo disponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa fauonium. Ster-
corantur etiam, si dijs placet, lætiusq; proueniunt: condiunturq; aceto, melle diluto, addi-
ta laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit. Cætera in transcursu dici possunt.

10 Ocimum Parilibus optime seri ferunt. Quidam & autumno: iubentq;, cum hyeme se-
ratur, aceto semẽ perfundi. Eruca quoq; & nasturtium, uel æstate uel hyeme facillime na-
scuntur. Eruca præcipue frigorum contemptrix, diuersæ est quàm lactuca naturæ, conci-
tatrix ueneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, ut nimio frigori par feruor immixtus tem-
peramentum æquet. Nasturtiũ nomen accepit à narium tormento. Et inde uigoris signi-
ficatio prouerbio id uocabulum usurpauit, ueluti torporẽ excitantis. In Arabia miræ am-
plitudinis dicitur gigni. Ruta quoq; seritur fauonio, & ab æquinoctio autũni, odit hye-
mem & humorẽ ac fimũ. Apricis gaudet & siccis, terra q; maxime lateraria. Cinere uult
nutriri. Hic & semini miscetur, ut careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos
ei fuit. Inuenio mustũ rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in consulatu collega
20 Quintij Flaminini, comitijs peractis. Amicitia est ei & cũ fico, in tantũ, ut nusquã lætior
proueniat q; sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatã fabã indito, quæ suc-
co nutrit cõprehendendo surculũ. Seritur & à seipsa. Nãq; incuruato cacumine alicuius
rami, cum attigerit terrã, statim radicatur. Eadem & in ocimo natura, nisi quod difficilius
crescit. Sed durata runcatur nõ sine difficultate, prouenientibus ulceribus, ni munitis ma-
nibus id fiat, oleóue defensis. Conduntur autem & eius folia, seruanturq; fasciculis. Ab
æquinoctio uerno seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispius sic putant fie-
ri, aut si satum calcetur cylindro pedibusúe. Proprium ei quod colorẽ mutat. Honos ipsi
in Achaia, coronare uictores sacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore seritur menta
planta: uel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Aestate uiret, hye-
30 me flauescit. Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur ut uitis, uel si inuer-
si rami serantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioqui min-
tha uocaretur, unde ueteres nostri nomẽ declinauerunt. Grato menta mensas odore per-
currit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Cõgruit pulegio, cuius natura
in carnarijs reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoq; seruantur simili genere, mentã dico
pulegiumq; & nepitam. Condimentorũ tamen omniũ fastidijs cuminũ amicissimum.
Nascitur in summa tellure uix hærens, & in sublime tendens. In putridis & calidis maxi-
me locis, medio serendũ uere. Alterũ eius genus syluestre, quod rusticũ uocant, alij The-
baicũ: si tritũ ex aqua potetur, in dolore stomachi ꝓdest. In Carpetania nostri orbis ma-
xime laudatũ, alioqui Aethiopico Africoq; palma est. Quidã huic Aegyptiũ præferunt.
40 Sed præcipue olusatrũ miræ naturę est. Hipposelinũ Gręci uocãt, alij smyrneũ. E lachry-
ma caudicis sui nascitur. Seritur & radice. Succũ eius qui colligũt, myrrhę saporẽ habere
dicunt. Autorq; est Theophrastus, myrrha sata natũ. Hipposelinũ ueteres pręceperant
in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriã seri. Nũc & repastinato seritur, & à fauonio post
æquinoctium autumni. Quippe cũ capparis quoq; seratur siccis maxime, area in defossu
cauata, ripisq; undiq; circunstructis lapide: aliâs euagatur per agros, & cogit solum steri-
lescere. Floret æstate. Viret usq; ad uergiliarum occasum, sabulosis familiarissimũ. Vitia
eius quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & care-
um, gentis sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri uult, ratio-
ne eadem qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Ligusti-

cum

cum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur ubiq; : suauius satiuũ, sed sine uiribus. Panacẽ aliqui uocãt. Crateuas apud Græcos cunilam bubulã eo nomine appellat. Cæteri ferè conizoides, cunilaginẽ. Thymbrã uero quæ sit cunila. Hæc apud nos habet uocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusq; utrunq; additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Aegyptiũ origanum tãtum præfertur. Peregrinũ fuit & lepidium. Seritur à fauonio. dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur. tunc runcatur, stercoraturq; . per biennium hoc. Postea ijsdem fruticibus utuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quãdo impatientissimũ est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, folijs laurinis, sed mollibus: ususq; eius non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sagapenum & ipsum in 10 hortis quidem, sed medicinæ tantum. Sunt quædam comitãtia aliorũ satus, ut papauer. Nanq; cum brassica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostũ in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærẽs, ubi inferiorẽ crustam apium githq; cereali sapore condiunt. Alterũ genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhœam uocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maxime nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo, unde & nomẽ à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinę loco. Fuisse aũt in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera 20 in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni serũtur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathũ, cerephyllon, quod pæderota Græci uocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso uix est sato semel eo liberare locum, quoniã semen cadẽs protinus uiret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, circa intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi folijs, tertium erucæ. Semen optimum Aegyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saurion. Serpillo & sisymbrio montes pleriq; scatent, sicut in Thracia, ubi aquæ deferunt ex ijs auulsos ramos seruntq;. Item Sicyone ex suis mõtibus, & Athenis ex Hy 30 metto. Simili modo & sisymbrium serunt. Lętissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas, ac stagna.

De fœniculo & cannabe. Cap. IX

Reliqua sunt ferulacei generis ceu fœniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima cum inaruit. Eiq; perq; similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur à fauonio. Quo densior est, eo tenerior. Semen eius cũ est maturũ, ab ęquinoctio autumni distringitur, & sole aut uento aut fumo siccatur. Ipsa cannabis uellitur post uindemiã, ac lucubrationib. decorticata purgatur. Optima Alabãdica, plagarum præcipue usibus. Tria eius ibi genera: Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatissimum est è medio, quæ mesa uocatur. Secunda 40 mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semẽ eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratq; in urceis, uel anni spacio. Duo eius genera. Caules, & racemi. Corymbiam hanc uocant, corymbosq; quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices. Cap. X

Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in calamintham. Et ex semine brassicæ ueteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cyminum ab imo dorso, nisi

repurgetur. Est aũt unicaule, radice bulbo simili nō nisi in solo gracili nascens. Aliâs priuatim cumini morbus scabies. Et ocimũ sub canis ortu pallescit. Omnia uero accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarũ quoq; genera innascuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & uermiculi item lactucis & oleri: utrisq; hoc amplius limaces & cochleæ. Porro uerno priuatim animalia quæ facillime stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoq; non expedire tangi rutam, cunilam, mentã, ocimum, autor est Sabinus Tyro in libro cepuricon, quem Mœcenati dicauit. Idem contra formicas nō minimum hortorum exitium si non sint rigui, remediũ monstrauit, limũ marinũ aut cinerẽ obturandis earum foraminibus. Sed efficacissime heliotropio herba necantur. Quidã & aquã diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporũ medicina est, siliquas unà seri, sicut olerũ cicer, Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remediũ absinthij succus decocti inspersus, & sedi quã aizoum uocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerũ si succo eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum uero nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminę duntaxat. Ad uersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis uirgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia esse. Infestãt & culices hortos riguos præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia uel minus, & quibus salsæ aquæ prosint. Cap. XI

NAm quod ad permutationẽ seminũ attinet, quibusdã ex ijs firmitas maior est, ut coriãdro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora aũt sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minime aũt gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullũ ultra quadrimatũ utile est, dũtaxat serendo. Cunctis & ultrà tẽpestiua sunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, quæ & alioqui plurimũ suauitati & fertilitati cõferunt. Cæteris dulciũ aquarum rigua prosunt. Vtilissimæ ex ijs quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus utiles è stagno, & quas elices inducunt, quoniã herbarum semina inuehunt. Præcipue tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de succis hortensiorum & saporibus. Cap. XII

HIs horæ rigandi matutina atq; uespera, ne inferuescat aqua sole. Ocimo tantum & meridiana: etiam satum celerrime erumpere putant, inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia aũt trãslata meliora grandioraq; fiunt, maxime porri napiq;. In translatione & medicina est, desinuntq; sentire iniurias, ut gethyum, porrum, rhaphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia aũt syluestria ferè sunt & folijs minora & caulibus, succo acriora, sicut cunila, origanũ, ruta. Solum uero ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis rumex uocatur, nascitur fortissimum: traditur certe semel satum durare, nec uinci unquam à terra, maxime iuxta aquam. Vsus eius cum prisana tãtum in cibis leuiorem gratioremq; saporem præstat. Syluestre ad multa medicamina utile est. Adeoq; nihil omisit cura, ut carmine quoq; cõprehensum reperiã, in fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, nasturtij semina inclusa serãtur, mire prouenire. Quę sunt & syluestria, eadem in satiuis sicciora intelliguntur & acutiora. Nanq; & succorum saporumq; dicenda differentia est, uel maior in his q̃ pomis. Sunt aũt acres cunilæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, cẽtaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salsus tantũ è saporibus non nascitur, aliquando extrà insidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ, ut intelligatur uana, ceu plerunq; uitæ persuasio. Panax piperis saporem reddit, magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murra myrrhæ. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putridis & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annum stomacho sa-

luberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. Et smyrnium olus seritur iisdem locis, myrrhamque radice resipit. Eadē & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt, ut anethum. Tantaque est diuersitas atque uis, ut nō solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarii in saccis odorem uino grauem. Et hactenus hortēsia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat, quoniam prouentus tantum adhuc, summasque quasdam tractauimus. Verā autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultūque diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent, longis utriusque dilationibus futuris si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt, poteruntque à uolentibus iungi. 10

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse per quæ uiuat. Nemo id paruū ac modicum existimauerit, nominum uilitate deceptus. Pax simul in his aut bellū naturæ dicetur, odia amicitiæque rerum surdarum ac sensu carētium. Et quo magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam appellauere) quibus cuncta constant, ignes aquis restinguētibus, aquam sole deuorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atque ut à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: Adamantē opum gaudium, infragilem omni cætera ui & inuictū, sanguine hircino rumpente, quæque alia in suis dicemus locis, paria uel maiora mira. Tantum uenia sit, à minimis, sed à salutaribus ordiendi, primumque ab hortensibus. 20

De cucumere syluestri & elaterio. Cap. I

CVcumim syluestrem esse diximus, multo infra magnitudinē satiui. Ex eo fit medicamentum, quod uocatur elaterium, succo expresso è semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorū etiam periculo. Seruatur autem decerptus una nocte, postero die inciditur harundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam sucei abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cœlesti, atque subsidit, deinde sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. Obscuritates & uitia oculorū sanat, genarumque ulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus uitium, non attingi uuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succoque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, quæ psoram & lichenas uōcant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore uti uelit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius quo uetustius: fuitque iam ducentis annis seruatum, ut autor est Theophrastus. Et usque ad quinquagesimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac leue herbaceo ac scabro melius, & leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit. Partus uero, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alii in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiā ab eo scor- 30 40

pionium cucumim nocāt, efficacissimum cōtra scorpionum ictus & seminte & elaterio, & ad purgandum uterum, aluosq́. Modus portione uirium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat, Sic & cōtra phthiriasin bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo uetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. Cap. II

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus uocatur, ab alijs erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cū articulorum morbis decoctū in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborū uero dolori semine solo siccato, dein trito xxx. denariorū pondere in hemina dato aquę. Sanat & tumores subitos illitū cū lacte mulierū. Purgat eas elateriū. Sed grauidis abortū facit, Suspiriosis prodest. Morbo uero regio in nares coniectū. Lēntigines ac maculas è facie tollit io sole illitū. Multi eadē omnia satiuis attribuūt. Magnū etiā in eis momentū. Nāq́ & eorum semen quantū tres digiti apprehenderint, cū cumino tritū, potūq́ in uino tussientibus auxiliatur. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mēsura. Purulenta aūt expuentibus cū cumino pari pondere, & iocineris uitijs in aqua mulsa. Vrinā mouet ex uino dulci, & in renū dolore clysteribus simul cū cumino infunditur. Pepones qui uocantur, refrigerāt maxime in cibo, & emolliunt aluū. Caro eorū epiphoris oculorū aut doloribus imponitur. Radix sanat ulcera cōcreta io modū faui, quæ ceria uocant. Eadē contra uomitiones siccatur, in farina tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adijcitur. Cortex quoq́ uomitionē mouet, faciē purgat. Hoc & folia cuiuscunq́ satiui illita. Eadē cū melle epinyctidas sanant: cum uino, canis morsus. Item millepedę, sepa Gręci uocāt, oblongā, pilosis pedibus, pecori præcipue nociuā. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectū animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certū est.

De cucurbita syluestri, & rapo. Cap. III

CVcurbita syluestris quoq́ inuenit̄, somphos à Gręcis appellata, ioanis, unde & nomē, digitali crassitudine, nō nisi in saxosis nascens. Huius cōmanducatæ succus stomacho admodū prodest. Colocynthis uocatur alia, ipsa plena, sed minor q̄ satiua. Vtilior pallida, q̄ñ eius sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit aluū. Infusa quoq́ clysteribus, intestinorū omniū uitijs medet̄ & renum, & lumborū, & paralysi. Eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias, sic tussiēti infundit̄ obolis quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo regio utiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorē tollunt. Succus uero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinę & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Præterea mirū dictu: semina eius si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicuntur quas Græci periodicas uocant. Satiuæ quoq́ rasæ succus tepefactus auribus medet̄. Caro eius interior sine semine, clauis pedū, & suppurationibus quæ Græci uocant apostemata. Decoctæ aūt uniuersæ succus, dentium motus stabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactū, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita: ipsa quoq́ tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris uulneribus medetur. Necnon ramentis corticis recētes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros destrigmentis, uel his impositis, uel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cum rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium cōsensu stomacho utilissimæ iudicantur, & interaneorum uesicarumq́ exulcerationibus. Est & rapo uis medica. Perniones feruens impositum sanat. Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Etiam feruens podagris etiam frigidis medetur. Et crudum tusum cum sale cuicunq́ uitio pedum. Semen illitum & potum in uino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis uero antidoti uim habere in

bere in uino et oleo. Democritus in totũ ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, etiam uenerem stimulari ab eis professus: Item Dionysius, magisq; si eruca condirentur. Tosta quoq; articulorum dolori cum adipe prodesse. Syluestre rapum in aruis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore q̃ papaueris. Hoc ad leuigandã cutem in facie, totoq; corpore, utuntur, mixta urina pari mensura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

De naporum differẽtijs, & rhaphano syluestri, & de rhaphano satiuo, & pastinaca. Cap. IIII

NAporum duas differẽtias & in medicina Graeci seruant. Angulosis foliorũ caulib. florentis, quod bunion uocant, purgationibus fœminarũ, & uesicae & urinae utile decoctũ, potũ ex aqua mulsa, uel succi drachma. Semẽ dysentericis tostũ, tritũq; in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed urinã inhibet, si non lini semen unà bibatur. Alterũ genus buniada appellant, & rhaphano & rapo simile: seminis praeclari contra uenena, ob id & in antidotis utuntur illo. Rhaphanũ & syluestrẽ esse diximus. Laudatissimũ in Arcadia, quanq; & alibi nascitur, utilior urinae duntaxat ciendae. Caetero bilem detrahunt. Praeterea cortices in uino. Praeter ea quae circa eos dicta sunt, stomachũ purgant, pituitam extenuant, urinã cõcitant. Est & satiui usus in Italia, & armoraciã uocant satiuam. Satiui uero decocti mane poti ad ternos cyathos, cõminuunt et ejiciũt calculos. Iidẽ in posca decocti contra serpentiũ morsus illinũtur. Ad tussim etiã mane ieiunis rhaphanus prodest cum melle: Semen eorum tostum ipsumq; cõmanducatum, ad lagonoponon: Aquam folijs eius decoctis bibere, uel succũ ipsius cyathis binis cõtra phthiriases: phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori uero recenti corticẽ cum melle: ueternosis autem q̃ acerrimos mandere, semenq; tostũ, dein contritũ cum melle, suspiriosis. Iidem & cõtra uenena prosunt. Caetero & scorpionibus aduersatur: uel ipso uel semine infectis manibus impune tractabis. Impositoq; rhaphano scorpiones moriunt. Salutares & contra fungorũ aut hyoscyami uenena aeque, ut Nicander tradit. Et contra uiscum quoq; dari Apollodori duo iubent, sed Citieus semẽ ex aqua tritũ, Tarẽtinus succũ. Lienẽ item extenuant: iocineri prosunt, & lumborũ doloribus. Hydropicis quoq; ex aceto aut sinapi sumpti, & lethargicis. Praxagoras & iliosis dãdos censet, Plistonicus et coeliacis. Intestinorũ ulcera sanãt: at putulẽta praecordiorũ, si cũ melle edantur. Quidã ad haec coquere eos in luto illitos malunt, sic & fœminas purgari. Ex aceto & melle sũpti, intestinorũ animalia detrahũt. Itẽ ad tertias decocto eorũ poto cũ uino, enterocelis prosunt, sanguinẽ quoq; inutilem sic extrahunt. Medius ad haec & sanguinẽ excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiã augendã. Hippocrates capitis mulierũ defluuia fricari rhaphanis: & super umbilicũ imponi, contra tormẽta uuluae. Reducunt & cicatricẽ ad colorẽ. Semẽ quoq; ex aqua impositum, sistit ulcera quae phagedaenas uocant. Democritus uenerẽ hoc cibo stimulari putat, ob id fortassis uoci nocere aliqui tradiderunt. Folia quę in oblongis duntaxat nascuntur, excitare oculorũ aciem dicunt. Vbi uero acrior rhaphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant. Haec antipathia est. At aurium grauitati succum rhaphani instillant. Nã uomituris, summo cibo esse eos, utilissimũ est. Pastinacae simile hibiscũ, qd' molochen agrian uocãt, et aliqui plistolochiã, ulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluũ soluunt, serpentes abigunt. Apum, uespарũ, crabronũ ictibus illita medentur. Radicẽ eius ante solis ortũ erutã inuoluunt lana coloris quẽ natiuum uocant, praeterea ouis quae fœminã peperit, strumisq; uel suppuratis alligant. Quidam ad hunc usum auro effodiendã censent, cauendumq; ne terram attingat. Celsus & podagris quae sine tumore sint, radicẽ eius ex uino decoctam imponi iubet.

De staphylino siue pastinaca, & gingidio, & sisere, & seseli, & inula, & de cepe. Cap. V

ALterum genus est staphylinos, quod pastinacam erraticã uocãt. Eius semen contritum

tritum & in uino potũ, tumentẽ aluũ, & suffocationes mulierũ doloresq́ lenit, in tantum ut uuluas corrigat, illitũ quoq; è passo uentri earũ prosit: uiris uero prodest, cũ panis portione ęqua tritũ, ex uino potum cõtra uentris dolores. Pellit & urinã, & phagedænas ulcerum sistit recens cũ melle impositũ, uel aridum farina inspersum. Radicẽ eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborũ, & renum uitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophantus & dysentericis ueteribus. Philistio in lacte coquit, & ad stranguriam dat radicis uncias quatuor: Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à serpentibus negantur: aut qui antè gustauerint, nõ lædi. Percussis imponitur cũ axungia. Folia cõtra cruditates manduntur. Orpheus amatorium in
10 esse staphylino dixit, fortassis quoniam uenerem stimulari hoc cibo certũ est: ideo conceptus adiuuare aliqui prodiderũt. Ad reliqua & satiua pollet. Efficacior tamẽ syluestris, magisq́ in petrosis nata. Semen satiuę quoq; contra scorpionũ ictus, ex uino aut posca, salutare est. Radice eius circũscalpti dẽtes, dolore liberãtur. Syria in hortis operosissima. Indeq; est prouerbiũ Græcis: Multa Syrorum olera. Simillimam staphylino herbam serit, quam alij gingidion uocant, tenuius tantum & amarius, eiusdemq; effectus. Estur coctum crudumq; stomachi magna utilitate. Siccat enim ex alto omes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: stomachũ excitat, fastidiũ absterget. Ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, uel ex garo, urinam ciet, ut Opion credit & Venerem. In eadẽ sententia est & Diocles. Præterea cordi cõuenire conualescentiũ, aut
20 post multas uomitiones percp utile. Heraclides contra argentũ uiuum dedit, & ueneri subinde offensanti, ægrisq́ se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho utile uideri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo cõtinuaret: esse tamen utile conualescentibus ad uinũ transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosq; similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de sili, sed hoc est uulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fuluo est. Secundum Aethiopicum, nigrius. Creticum odoratissimum omniũ. Radix iucundi odoris est. Semen eius esse & uultures dicuntur. Prodest homini ad tussim ueterẽ, rupta, conuulsa, in uino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerum uitijs, & torminibus, & stranguriæ, duarũ aut trium ligularum mensura. Sunt & folia utilia, ut quæ partus adiuuent etiam quadru-
30 pedum. Hoc maxime pasci dicuntur ceruæ pariture. Illinitur & igni sacro. Multumq; in summo cibo coctionibus confert, uel folio, uel semine. Quadrupedũ quoq; aluum sistit, siue tritũ potui infusum, siue mandendo cõmanducatũ è sale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoq; à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si, ut eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis uero decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in umbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur. Venenatorũ morsus abigit. Folia ex uino lumborum dolori illinuntur. Cepæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delachrymatione caligini medentur, magis uero succi inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & ulcera oris sanare, commanducatę cum pane. Et canis morsus, uirides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & uino, ita ut post diem tertium sol
40 uantur. Sic & tritæ sanant. Tostam in cinere epiphoris multi imposuere cum farina hordeacea, & genitalium ulceribus. Succo & cicatrices oculorũ & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia ulcera cũ melle. Item auricularũ cum lacte mulierũ: & in ijsdem sonitũ ac grauitatem emendantes, cũ adipe anserino, aut cũ melle stillauere: Et ex aqua bibendum dedere repente obmutescentibus: in dolore quoq; ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarũ omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cepis. Coctas dysentericis uescendas dedere, & cõtra lumborũ dolores, purgamenta quoq; earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, ipsasq́ multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse præcordijs & concoctioni, inflationemq; & sitim facere dixerunt: Asclepiadis scho-

la,ad ualidũ quoq; colorẽ profici hoc cibo. Ersi ieiuni quotidie edant,firmitatẽ ualetudinis custodiri:stomacho utilia esse,spiritus agitatione: uentrẽ mollire, hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis: succum cum succo fœniculi contra incipientes hydropises mire proficere.Item contra anginas,cũ ruta & melle.Excitari eisdem lethargicos. Varro, quæ sale & aceto pisa est arefactaq;,uermiculis non infestari,autor est.

De porro sectiuo,& capitato,& de allio. Cap. VI

PОrrũ sectiuum profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis,uel gallæ mixto,aut mentæ:Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam ueteri ac pectoris & pulmonis uitijs medetur. Illitis folijs sanantur & ambusta & epinyctides: ita uocatur ulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetuò humore manans.Quidã eodem nomine appellant pustulas liuentes,ac noctibus inquietantes. Et alia ulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto: Item serpentiũ. Aurium uero uitia cũ felle caprino, uel pari mẽsura mulsi: Stridores cũ lacte mulieris: Capitis dolores, si in nares fundatur:dormituris ue,in aurẽ duobus succi cochlearibus,uno mellis.Succus & ad serpentium scorpionumq; ictus in potu bibitur cum mero,& ad lumborũ dolores cum uini hemina potus.Sanguinem uero excreantibus & phthisicis,distillationibus longis,uel succus,uel ex ipso cibus prodest.Item morbo regio, uel hydropicis: Et ad renum dolores,cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idẽ modus cum melle,uuluas purgat.Tostus uero editur & contra fungorũ uenena,imponitur & uulneribus. Venerẽ stimulat,sitim sedat,ebrietates discutit.Sed oculorũ aciem hebetare traditur: inflationẽ quoq; facere,quæ tamen stomacho non noceat,uentrẽq; molliat. Voci splendorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinẽ reijcientibus succus eius cum gallæ aut thuris farina uel acacia datur. Hippocrates & sine alia mixtura dari iubet: Vuluasq; cõtractas aperiri putat, Fœcunditatẽ etiam fœminarum hoc cibo augeri.Contritum ex melle ulcera purgat, Tussim & distillationes thoracis,pulmonis & arteriæ uitia sanat,datum in sorbitione ptisanæ uel crudũ,pręter capita,sine pane,ita ut alternis diebus sumatur:uel si purulenta excreentur:Sic & uoci uel ueneri,somnoq; multũ confert. Capita bis aqua mutata cocta,aluũ sistunt,& inflationes ueteres. Cortex decoctus illitusq; inficit canos. Allio magna uis,magnæ utilitates cõtra aquarum & locorũ mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore:atq;,ut aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur. potu uel cibo,uel illitu:priuatim contra hæmorrhoidas prodest,cũ uino redditum uomitu. Ac ne contra araneorũ murum uenenatũ morsum ualere miremur,aconitũ,quod alio nomine pardalianches uocatur, debellat: Item hyoscyamum: canum morsus, in quæ uulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis, efficacissime ex oleo illinitur, Attritisq; corporum partibus, uel si in uesicas intumuerint. Quin & suffitu eo,secundas partus euocari existimauit Hippocrates:cinere eorũ cũ oleo, capitis ulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum id dedere. Diocles hydropicis cum centauria,aut in fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præstat uiride,cum coriandro in mero potum.Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt.Praxagoras & contra morbũ regium uino miscuit:& contra ileum in oleo et pulte,sic illinens strumis quoq;.Antiqui insanientibus dabant crudũ.Diocles phreneticis elixum.Contra anginas tritum imponi & gargarizare prodest.Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit,uel si decocti aqua colluantur, addaturq; ipsum in caua dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino:phthiriases & prurigines potum, rusum item cum aceto & nitro compescit, distillationes cum lacte coctum,uel tritum permixtumue caseo molli:quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthisin,in fabę sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixũmque tosto: sic & uoci confert. Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenasmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum elixum, & pustulis coctum cum melle, deinde

deinde tritum: Tussi cum adipe uetusto decoctū, uel cum lacte: Aut si sanguis etiam ex- creetur, uel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: Conuulsis & ruptis cum sale & oleo. Nam cū adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis uitia cum sulphure & resina, etiam harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exulce- rat, sanatq; cum origano, uel cinis eius ex oleo & garo illitus, Sic & sacros ignes. Sugillata aut liuentia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt & comitialem morbum sanare, si quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoq; excutere potū caput unum cum laserpitij obolo in uino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppuratio- nes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ, atq; ita in cibo sumptum, donec sanitatem 10 restituat. Facit & somnos, atq; in totum rubicundiora corpora. Venerem quoq; stimu- lat cum coriandro uiridi tritum, potumq; è mero. Vitia eius sunt, quod oculos hebetat, in flationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, sitim gignit. Ceterum contra pitui tam & gallinis & gallinaceis prodest mixtum farri in cibo. Iumēta urinam reddere, atq; non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

De lactuca syluatica, siue caprina, & esopo, & isati, & lactuca satiua. Cap. VII

Lactucæ sponte nascentis primū est genus eius quam caprinam uocant, qua pisces in mare deiecta protinus necātur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatū, mox in ace- to pondere obolorum duūm, adiecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & fo- lijs contusis, asperso sale, nerui incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis 20 mense, dentium dolorē prohibet. Alterum est genus quod Græci esopon uocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, ulceribus medētur. Hæc in aruis nascitur. Tertium genus est in syluis nascens, isatin uocant. Huius folia trita cum polenta, uulneribus prosunt. Quatto infectores lanarum utuntur, quod glastum uocant: simile erat lapatho syluestri folijs, nisi quod plura habet & nigriora. Sanguinem sistit, Phagedænas & putrescentia ulcera quæ serpunt, sanat: Item tumores ante suppurationem. Cōtra ignem sacrum radi- ce uel folijs prodest, uel ad lienes pota. Hæc propria singulis. Cōmunia autem sponte na scentibus, candor, caulis interdum cubitali lōgitudine, & ipso, & folijs scabricia. Ex his ro tunda folia & breuia habentem, sunt qui hieraciam uocent: quoniā accipitres scalpendo eam, succoq; oculos tingendo, obscuritatem cum sensere discutiant. Succus omnibus can 30 didus, uiribus quoq; papaueri similis: carpitur per messes inciso caule, conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum uitia cum lacte mulierū. Arcet nube- culas, cicatrices adustionesq; omēs, præcipue caligines. Imponitur etiā oculis in lana con- tra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentiū icti bus medetur in uino potus. Et folia tosta thyrsiq; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinun tur maxime contra scorpionum ictus. Verum contra phalangia, cōmixto uino ex aceto. Alijs quoq; uenenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut ijs quæ uesicæ no cent. Item psimmythio excepto: Imponūtur & uentri ex melle atq; aceto, ad detrahēda uitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duo- bus in aceto & cyatho uini dari iubet. Quidā & è satiuis colligūt succū minus efficacē. Pe- 40 culiares earū uires partim iam dictæ sunt, somnū faciendi, uenereq; inhibendi, æstum re frigerandi, stomachū purgandi, sanguinem augendi. Non paucæ restant, quoniam & in flationes discutiunt, ructusq; lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ ne- quaquam faciunt. Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetq; eadem: in causa alter utraq; modus est. Sic & aluum copiosiores soluūt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ di- gerunt atq; ut aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti utilissime adiuuan tur, in eo usu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperan- tes, si crassior pituita sit scillite aut uino absinthite, si & tussis sentiatur hyssopite admi- xto. Dātur cœliacis cū intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melan- cholicis candidæ copiosiores, & ad uesicæ uitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambu

ſtis quoq; proſunt recẽtibus,priuſq́; puſtulæ fiant,cũ ſale illitæ. Vlcera etiã quæ ſerpunt coercẽt,initio cũ aphronitro,mox in uino, Tritę igni ſacro illinunt. Cõuulſa & luxata cau libus tritis cũ polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularũ ex uino & polenta. In cholera quoq; coctas patellis dederunt, ad quod utiliſſimæ q̃ maximi caulis & amaræ: Quidã lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & ſtomacho utiliſsimi tradunt, ſicut ſomno ſatiua maxime lactuca,& amara lactensq́;, quã meconidẽ uocauimus. Hoc lac & oculorũ claritati cũ muliebri lacte utiliſsimũ eſſe præcipitur,dum tẽpeſtiue capiti inũguntur: Oculorum quoq; uitijs quæ frigore in ijs facta ſunt. Miras & alias inuenio laudes. Thoracis etiã uitijs prodeſſe nõ ſecus q̃ abrotonũ,cũ melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo. Semẽ ſatiuarũ contra ſcorpiones dari. Semine trito ex uino poto & libidinum 10 imaginationes in ſomno cõpeſci. Tentantes aquas nõ nocere lactucã edentibus. Quidã tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ,& intubis,& cichorio,& ſeri, genera duo. Cap. VIII

NEc beta ſine remedio eſt utraq;. Siue candidæ, ſiue nigræ,radix recens, & madefacta,ſuſpenſa funiculo,contra ſerpentium morſus efficax eſſe dicitur. Candida beta cocta,& cum allio crudo ſumpta,contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ,porriginem tollunt: atq; in totum efficacior eſſe traditur nigra. Succus eius capitis dolores ueteres & uertigines:item ſonitum aurium ſedat, infuſus ijs:ciet urinam. Medetur dyſentericis iniecta,& morbo regio. Dolores quoq; dentium ſedat illitus ſuccus. Et contra ſerpentium ictus ualet,ſed huius radici duntaxat expreſſus. Ipſa uero decocta, pernionibus oc- 20 currit. Albæ ſuccus epiphoras ſedat,fronte illita, Aluminis pauco admixto,ignem ſacrũ, Sine oleo trita licet,aduſtis medetur. Et contra eruptiones papularum cocta, eadem contra ulcera quæ ſerpunt illinitur: & alopecijs cruda,& ulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditur,caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto,ut uẽtrem molliat. Validius cocto fluctuationes ſtomachi ſiſtit & uentris. Eſt & beta ſylueſtris, quam limonion uocant, alij neuroides, multum minoribus tenuioribusq́; ac denſioribus folijs,undecim ſæpe caulium, Huius folia ambuſtis utilia, guttantia aſtringunt. Semen acetabuli menſura dyſentericis prodeſt. Aqua & è radice coctæ maculas ueſtium elui dicunt,itemq́; membranarum. Intubi quoq; non extra remedia ſunt: Succus eorum cum roſaceo & aceto capitis dolores lenit. Idemq́; cum uino potus,iocinoribus & 30 ueſicæ,& epiphoris imponitur, Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium uocant,quod ſylueſtre ſit. Satiuum autem ſerin, quod eſt minus & uenoſius. Cichorium refrigerat. In cibo ſumptum & illitum collectiones, ſuccusq́; decocti uentrem ſoluit. Iocinori & renibus,& ſtomacho prodeſt. Item ſi in aceto decoquatur urinæ tormina diſcutit, Item morbum regium è mulſo, ſi ſine febre ſit. Veſicam adiuuat. Mulierum quidem decoctum purgationibus in aqua adeo prodeſt,ut emortuos partus trahat. Adijciunt magi, ſucco totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri,& quæ uelint facilius impetrare. Quod quidem propter ſingularem ſalubritatem aliqui chreſton appellant,alij pancration. Et ſylueſtre genus, alij hedypnoida uocant, latioris folij. Stomachum diſſolutum aſtringit cocta:crudaq́; ſiſtit aluum. Et dyſentericis prodeſt, magis 40 cum lente. Rupta & conuulſa utroq; genere iuuantur. Item quibus genitura ualetudinis morbo effluat. Seris & ipſa lactucę ſimillima,duorum generum eſt,ſylueſtris melior. Nigra iſta & æſtiua. Deterior hyberna & candidior. Vtraq; tamen ſtomacho utiliſſima, præcipue quem humor uexat. Cum aceto in cibo refrigerant uel illitæ, diſcutiuntq́; & alios q̃ ſtomachi. Cum polenta ſylueſtrium radices ſtomachi cauſa ſorbentur,& cardiacis illinuntur ſuper ſiniſtram mãmam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, & ſanguinem reijcientibus. Item quibus genitura fluit,alterno dierum potu. Petronius Diodotus,qui antilegomena ſcripſit, in totum damnauit ſerin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio reſiſtit.

De braſſica

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. Cap. IX

BRassicæ laudes longum est exequi, cum & Chrysippus medicus priuatim uolumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante oes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam uel eo diligentius persequi par est, ut noscatur qua medicina usus sit annis D C. In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispam, quam selinada nocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho utilem, aluum modice mollientem. Alteram leam, latis folijs è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam uocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie appella
10 ta crambe, tenuioribus folijs, & simplicibus densissimisq;, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maxime probat, dein leuem grandibus folijs, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibusq;, uel stomacho, præcordijs, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino: tantamq; esse uim, ut qui terant hæc, ualidiores fieri se sentiant. Ergo uel cum his tritam, sorbendam, uel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbisq; articularijs illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoq; eius decocta, neruos articulosq; mire iuuari: Si foncatur uulnera, & recentia et uetera, etiam carcinomata, quæ nullis alijs medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas elnxatas, & tumores euocari, quæq; discuti opus sit. Insomnia
20 etiam, uigiliasq; tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimam ex oleo & sale. Tormina si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per uinum nigrum pota. Quin & urinam eius qui brassicam esitauerit, asseruari, calefactamq; neruis remedio esse, Verba ipsius subijciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laues ea urina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex uino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idq; etiam tarditati audiẽtium prodesse asseuerat. Et impetigines eadem sanari sine ulcere. Græcorum quoq; opiniones iam & Catonis causa poni cõuenit, in ijs duntaxat quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum soluere, eandemq; bis coctam sistere. Vino aduersari, ut inimicã uitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem:
30 postea sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: succum uero crudæ uel angulis tantum tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime concoqui, ciboq; eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho neruisq;, ideo paralyticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreãtibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctã cum sale. Item ad tenasmon & renum causas, lactis quoq; ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicãs, & purgationẽ fœminis. Crudus quidem caulis si mandatur, partus quoq; emortuos pellit. Apollodorus aduersus fungorũ uenena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succũ ex lacte caprino cum sale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæq; ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. Item spleneticis in uino albo per
40 dies XL. Ictericis, nec non & phreneticis radicis crudæ succum gargarizandũ bibendũq; demonstrat. Contra uero singultus cum coriãdro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis ulceribus, ac uetustis, uel ipsam aquam cum hordeacea farina. Succum ex aceto, uel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrisq; imponunt. Epinyctidas ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Sugillata uero & alios liuores pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi uitia cum rutæ semine: & ad secundas.

Et muris

Et muris aranei morsus,foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus brassicæ generibus suauissima est cyma,& si inutilis habetur, difficilis in coquendo,& renibus cõtraria.Illud quoq; non est omittendũ,aquam decoctæ ad tot usus laudatam foetere humi effusam.Stirpiũ brassicę aridorũ cinis,inter caustica intelligitur.Ad coxendicũ dolores cũ adipe peruetusto.At cum lasere & aceto in uicẽ psilothri euulsis illitus pilis,nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus, uel per se elixus ad conuulsa & rupta intus,lapsumq; ex alto.Nulla ergo sunt crimina brassicę?imò uero apud eosdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere,& in Aegypto propter amaritudinẽ nõ estur.Syluestris,siue erraticæ immẽso plus effectus laudat Cato,adeo ut aridę quoq; farinam in olfactorio collectã, uel odore tantum naribus rapto,uitia earum graueolentiamq; sanare affirmet.Hanc alij petreã uocant,inimicissimam uino,quam præcipue uitis fugiat:aut si nõ possit fugere moriatur.Folia habet bina,parua,rotunda,leuia,plantis oleris similior,cãdidior satiua & hirsutior. Hanc inflationib. mederi,Melancholicis quoq; ac uulneribus recentibus,cum melle,ita ne soluantur ante diem septimum, Strumis,fistulis,in aqua contritã, Chrysippus autor est. Et alij uero cõpescere mala corporis quæ serpant:nomas uocant.Itẽ excrescentia absumere. Cicatrices ad planũ reducere. Oris ulcera & tonsillas manducatã & coctam succo gargarizato cum melle tollere.Itẽ psoras & lepras ueteres,ipsius tribus partibus cũ duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam cõtra canis rabiosi morsum imponi.Melius si cum lasere & aceto acri. Necari quoq; canes ea,si detur ex carne.Semẽ eius tostũ auxiliatur cõtra serpẽtes, fungorumq; uenena,tauri sanguinẽ.Folia cocta spleniticis in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt.Item mammarum duritiæ. Radicũ cinis uuæ in faucibus tumenti tactu medetur,& parotidas cũ melle illitus reprimit,serpentiũ morsus sanat. Viriũ brassicæ unum & magnũ argumentũ addemus & mirabile. Crustæ si occupẽt intus uasa omnia in quibus aquæ feruent,in tantũ,ut nõ sit eas auellere,si brassica in ijs decoquatur abscedunt.Inter syluestres brassicas & lapsana est,pedalis altitudinis,hirsutis folijs,napi simillimis,nisi candidior esset flore.Coquitur in cibo.Aluũ leniter emollit.Marina brassica uehementissime ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniã cum pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus,fœmina nigra.Scilla quæ candidissima fuerit,utilissima erit.Huic aridis tunicis direptis,quod reliquũ ẽ uiuo est, consutum suspẽditur lino modicis interuallis. Postea arida frustra in cadum aceti q̃ asperrimi pendentia immerguntur,ita ne ulla parte uas contingant. Hoc fit ante solstitium diebus XLVIII.Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis,totius diei solem accipientibus: Post eum numerũ dierum tollitur uas, scilla eximitur, acetũ transfunditur. Hoc clariorẽ oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumq; doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta uis est, ut auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. prodest & gingiuis & dentibus,uel per se commanducata. Tineas & reliqua uentris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoq; recens subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plurimis modis in olla,quæ conijciatur in clibanum aut furnum,uel adipe aut luto illita,aut frustatim in patinis.Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturq; in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad spleneticos & stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim ueterem cũ suspirio. Discutit & folijs strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, & ulcera manantia illita ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mixta resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit, Cæterum

rum bulbi ex aceto & ſulphure uulneribus in facie medẽtur. Per ſe uero triti neruorũ con
tractioni, & ex uino porrigini: cum melle canũ morſibus. Eraſiſtrato placet cũ pice. San/
guinem idem eos ſiſtere tradit illitos cum melle. Alij ſi è naribus fluat, coriandrũ & fari/
nam adijciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & crũpentia in capite cum
uino auſtero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & ſic lippitudini medẽtur. Aeque
uitia quæ ſunt in facie, eorũ rubentes maxime, in ſole illiti, cum melle & nitro emendant:
lentiginẽ cũ uino, aut cucumi cocto. Vulnerib. quocꝫ mire proſunt per ſe, aut (ut Dami/
on) ex mulſo, ſi quinto die ſoluãtur. Iiſdem & auriculas fractas curat, & teſtium pituitas.
In articulorũ doloribus miſcent farinam. In uino cocti illiti uentri, duritiẽ precordiorum
10 emolliunt. Dyſentericis in uino ex aqua cœleſti tẽperato dantur. Ad conuulſa intus, cum
ſilphio pilulis fabæ magnitudine. Ad ſudorẽ tuſi illinũtur. Neruis utiles: ideo & paraly/
ticis dantur. Luxata in pedibus qui ſunt rufi ex his citiſſime ſanant cum melle & ſale. Ve
nerem maxime Megarici ſtimulant. Hortenſii partũ cum ſapa aut paſſo ſumpti. Sylue/
ſtres interaniorũ plagas & uitia cũ ſilphio pilulis deuoratis ſedant. Et ſatiuorũ ſemen con
tra phalangia bibitur in uino. Ipſi ex aceto illinuntur contra ſerpentiũ ictus. Semen anti/
qui bibendũ inſanientibus dabant. Flos bulborũ tritus crurũ maculas uarietatesꝗ; igne
factas emẽdat. Diocles oculos hebetari ab ijs putat. Elixos aſſis minus utiles eſſe adijcit,
& difficile concoqui ex ui uniuſcuiuſcꝫ naturæ. Bulbinẽ Græci uocãt herbã porraceis fo/
lijs, rubicundo bulbo. Hæc traditur uulneribus mire utilis, duntaxat recentibus. Bulbus,
20 quem uomitorium uocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

De aſparagis & corruda, & libyco, & orminio. Cap. x

VTiliſsimus ſtomacho cibus aſparagi, ut traditᷣ. Cumino quidẽ addito inflationes
ſtomachi colicꝫ diſcutiunt, ijdem oculis claritatẽ afferunt. Ventrẽ leniter molliunt.
Pectoris & ſpinæ doloribus inteſtinorũꝗ; uitijs proſunt, uino cũ coquuntur addito. Ad
lumborũ & renũ dolores, ſemen trium obolorũ pondere, pari cumini bibitur. Venerem
ſtimulant. Vrinã cient utiliſſime, prætercꝫ quod ueſicam exulcerãt. Radix quocꝫ pluri/
morũ prędicatiõe trita, & in uino albo pota, calculos quocꝫ exturbat, lumborũ & renum
dolores ſedat. Quidam & ad uuluæ dolorẽ radicẽ cum uino dulci propinant. Eadem in
aceto decocta contra elephãtiaſin proficit. Aſparago trito cũ oleo perunctũ pungi ab a/
30 pibus negãt. Sylueſtrẽ aſparagũ aliqui corrudam, aliqui Libycũ uocant, Attici orminiũ.
Huius ad ſupradicta omnia efficacior uis, & candidiori maior. Regium morbum exte/
nuat. Veneris cauſa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminã. Ad idem & ſemen
ualet cum anetho, ternis utruncꝫ obolis. Datur & ad ſerpentiũ ictus ſuccus decoctus. Ra
dix quocꝫ miſcetur radici marathri inter efficaciſſima auxilia. Si ſanguis per urinam red/
datur, ſemen aſparagi, & apij, & cumini ternis obolis in uini cyathis duobus, quinis die/
bus Chryſippus dari iubet. Sic & hydropicis contrariũ, quamuis urinam moueat, docet.
Item Veneri: Veſicæ quocꝫ niſi decoctum: quæ aqua ſi canibus detur, occidi eos. In ui/
no decoctæ radicis ſuccum ſi ore contineatur, dentibus mederi.

De apio, & apiaſtro, & helioſelino, & oreoſelino. Cap. xi

40 APio gratia uulgo eſt. Nancꝫ rami largis pottionibus per iura innatant, & in condi/
mentis peculiarẽ gratiam habent. Præterea oculis illitũ cum melle, ita ut ſubinde fo
ueantur feruẽti ſucco decocti, alijsꝗ; mẽbrorum epiphoris per ſe tritũ, aut cum pane, uel
polenta impoſitũ, mire auxiliatur. Piſces quocꝫ ſi ægrotent in piſcinis, apio uiridi recrean/
tur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore ſententiarum uarietate eſt.
Diſtinguitur ſexu. Chryſippus fœminã eſſe dicit criſpioribus folijs & duris, craſſo caule,
ſapore acri & feruido. Dionyſius nigriorem, breuioris radicis, uermiculos gignentem.
Ambo neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epu/
lis feralibus dicatum eſſe, uſus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ uermiculos
gigni. Ideocꝫ eos qui ederint ſterileſcere, mares fœminasꝗ;. In puerperijs uero ab eo cibo

comitiales

comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen esse marem. Eaq; causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositis folijs emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maxime radicis cum uino lumborũ dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine urinam ciet, mẽstrua ac secũdos partus. Et si foueantur semine decocto, sugillata reddit colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potumq; tenibus medetur. In frigida tritũ oris ulceribus. Semẽ cum uino, uel radix cum ueteri uino uesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex uino albo. Apiastrum Hyginus quidem melissophyllon appellat. Sed in cõfessa dãnatiõe est uenenatũ in Sardinia. Contexẽda em̃ sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia. Olusatrum quod Hipposelinũ uocant, aduersatur scorpionibus Poto semine tor- 10 minibus interaneis medetur. Itemq; difficultatibus urinę semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in uino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur: Succus eius algẽtes calefacit potus. Quartũ genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine cumino simile, urinæ & menstruis efficax. Helioselino uis priuata contra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è uino.

De petroselino & ocimo. Cap. XII.

Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuum ad uomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubij succi, atq; ita aquæ calidę tribus cyathis. Addidere quidam buselinon, differens breuitatate caulis à satiuo & radi- 20 cis colore russo, eiusdẽ effectus. Præualere cõtra serpentes potum & litum. Ocimũ quoq; Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, urinæ, oculorum quoq; claritati. Præterea insaniam facere & lethargos & iocinoris uitia. Ideoq; capras id aspernari: hominibus quoq; fugiendum censet. Adijciunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionẽ gignere: cõmanducatum & in sole positum, uermes afferre. Afri uero, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari nõ posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis uel fluuiatilibus trito, cõuenire ad id scorpiões à proximo omnes. Diodotus in empiricis, etiã pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit, nam id esse capras. Nec minus q; mentam & rutam scorpionum terrestrium ictibus, marinorũq; uenenis mederi ex uino, addito aceto exiguo. Vsu quoq; cõpertum, 30 deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflãmatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto, Item oculorũ epiphoris impositum ex uino, Stomacho quoq; esse utile, inflationes & ructũ ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositum, urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasmo & sanguinẽ excreantibus in uino, duritia quoq; præcordiorum. Illinitur mammis, extinguitq; lactis prouentum. Auribus utilissimum infantium, præcipue cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & distillationes quoq; capiti illitum. uuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas mixto atramento sutorio tollit. Venerẽ stimulat. Ideo 40 etiam equis asinisq; admissuræ tempore ingeritur.

De syluestri ocimo, & eruca, & nasturtio, & ruta. Cap. XIII.

Syluestri ocimo uis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad uitia quæ uomitionibus crebris contrahuntur. Vomicisq; uuluæ, contraq; bestiarũ morsus radix in uino est efficacissima. Erucæ semen scorpionũ uenenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum, Lẽtigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo, Aiũt uerbera subituris potum ex uino, duritiam quandam contra sensum induere. In cõdiendis obsonijs tanta est suauitas, ut Græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueantur oculi, claritatẽ restitui. Tussim

tui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de uenere stimulanda diximus: tria folia syluestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtium uenerem inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Album purgat, detrahit bilem pótum in aqua x. pondere. Cum lomento strumis illitum opertumq; brassica præclare medetur. Alterũ est nigrius, quod capitis uitia purgat. Visum clarificat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex uino potum, uel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex uino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & uino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte capri-
10 no. Panos discutit cum pice, extrahitq; corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Cõtra carcinomata adijcitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus uero è melle utilissime. Sestius adijcit ustum serpẽtes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aureis succo. Porriginem & ulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas ulcerum expurgat cum melle. Coxẽdicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Itẽ licheni: Item unguibus scabris, quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri uero ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Sylue-
20 stris horrida ad effectũ est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modice aqua, & in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus ueneni noxiã obtinet, in Macedonia maxime iuxta flumen Alyacmon. Mirumq;, cicutæ succo extinguitur, adeo etiam uenenorum uenena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterum inter prima immiscetur antidotis, præcipueq; Galatica. Quæcũq; autem ruta & per se pro antidoto ualet, folijs tritis, & ex uino sumptis. Contra aconitũ maxime & uiscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo cõtra serpentiũ ictus, utpote cum mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionũ ictus, & araneorum, apum, crabronum, uesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisúe rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è uino bibitur, & folia
30 trita uel cõmanducata imponuntur cũ melle & sale, uel cũ aceto & pice decocta. Succo nero peruunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs. Serpentesq;, si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum uino sumpta, eandẽ adijciunt efficaciorẽ esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceiq; coloris folijs à fœmina discreuit: eam lætiotibus folijs & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniã scalptores & pictores hoc cibo utuntur oculorũ causa. Cum pane quoq; uel nasturtio satiuæ atque syluestris propter uisum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, uel cum lacte mulieris puerum enixæ, uel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum uino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si uero sit cephalea, cum farina hordea-
40 cea, uel aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. Vuluas aperit, corrigitq; cõuersas illita in melle toto uentre & pectore. Hydropicis cũ fico, & decocta ad dimidias partes, potaq; ex uino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterúq; & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum uitia: horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines, decoquũtur folia poturis: Et in cibo uel cruda, uel decocta cõditáue prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, & cum uino. Sic & sanguinẽ sistit interiorem, & nariũ indita, sic & colluris dentibus prodest. Auribus quoq; in dolore succus infunditur, custodito ut diximus modo. E syluestri uero cõtra tarditatẽ & sonitum cum rosaceo, uel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllũ, & laurũ, illinentes capita, &

I colla

colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederũt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarũ frigus intolerabile est: Alsiosisq; crudam in cibo. Vrinam quoq; uel cruentam pellit. Fœminarũ etiam purgationes, secũdasq;, etiam emortuos partus, ut Hippocrati uidetur, ex uino dulci nigro pota. Itaq; illitam & uuluarum causa etiã suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacia. Et contra ileum decocta farina in oleo, & uelleribus collecta. Multi uero & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris unam & dimidiam sumi censent: Et contra cruẽtas, ramos tres in uino decoctos: Datur & dysentericis cum caseo in uino cõtrita. Dederunt & cũ bitumine infractã potioni propter anhelitum: Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra, uiniq; sextario illinit cum oleo coctis folijs 10 partibus quas frigus adusserit. Si urinam mouet (ut Hippocrati uidetur) mirum est quosdam dare uelut inhibentem potui cõtra incontinentiã urinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item uitiligines, uerrucas, strumas, & similia, cum strychno et adipe suillo ac taurino seuo. Itẽ ignem sacrum ex aceto & oleo, uel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium unà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mãmis turgentibus decoctam, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium uero epiphoris cum ramis laureę teneris, adeo peculiari in uisceribus his effectu, ut syluestri ruta cum axungia ueteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoq; membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emẽdat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cum feruen- 20 tem rutæ naturam esse cõueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itemq; generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & uenerem crebro per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo, necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedũ quoq; morbis in maximo usu est, siue difficile spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus: infusa per nares ex uino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: & quocũq; in simili morborum genere, ut in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. Cap. XIIII

Mentastrum syluestris menta est, differens specie foliorũ quasi figura ocimi, pulegij colore. Propter quod quidã syluestre pulegium uocant. Iis cõmanducatis & impo 30 sitis sanari elephantiasin, Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimẽto propter pudorem faciei illita, cõpertum est. Eadẽ illinuntur bibunturq; aduersus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in uini cyathis duobus. Aduersus scorpionũ ictus cum sale, oleo & aceto. Item aduersus scolopendras ius decocti. Aduersusq; omnia uenena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum uel accensum fugat scorpiones. Potũ fœminas purgat à partu, sed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficacissimum: Item lumbis, podagris impositum. Succus auribus uerminosis instillatur. in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia ueneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, ideo embammatũ mixturæ familiaris. Ipsa ace 40 scere aut coire densereq; lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Datur in aqua aut mulso, eadem ui resistere & generationi creditur, cohibendo genitalia densari. Aeque maribus ac fœminis sistit sanguinẽ, & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & uomicas uuluæ curauit. Ille & iocinerum uitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Vlcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine utilis dũtaxat, qui & gargarizatur uua tumẽte, adiecta ruta & coriãdro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad conuulsa intus per

se

se, uitijsque pulmonis. Singultus & uomitus sistit cum succo granati, ut Democritus monstrat. Recētis succus narium uitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta, et si mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & cōtra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus, item sedis uitijs. Intertrigines quoque, uel si teneatur tantum, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne uellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi per dies IX. Aridæ quoque farinam tribus digitis apprehensam & stomachi dolorem sedare in aqua: et similiter aspersa in potionem, uentris ani
10 malia expellere. Magna societas cū hac ad recreādos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampullas uitreas aceti utrisque deiectis. Qua de causa dignior è pulegio corona uerrigini quàm è rosis, cubiculis nostris pronunciata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusque iniuriam, & ab siti traditur: neque æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus in sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Est autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac uentris dolorem. Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, & uomitiones cum aceto & polenta. Intestinorū uitia melle decocta & nitro sanat. Vrinam pellit ex uino: & si aminæum sit, & calculos, & interiores omēs dolores. Ex melle & aceto
20 sedat menstrua, & secundas. Vuluas conuersas corrigit. Defunctos partus eijcit. Semen obmutescentibus olfactu admonetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquę insalubres bibēdę sint, tritū aspergitur. Salsitudines corporis, si cū uino tradat̄, minuit. Neruorum causa & in cōtractione cū sale & aceto & melle cōfricatur opisthotono. Bibitur ad serpētium ictus decoctum: Ad scorpionum in uino tritum, maxime quod in siccis nascitur. Ad oris exulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recētis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante accessionē olfactandū dari, aut stragulis subijci, & ita collocari ægrū, inter remedia tradit. Syluestri adeadē uis efficacior est. qd' simile est origano, minoribus folijs quàm satiuū, & à quibusdā dictamnus uocatur. Gustatū à pecore caprisque, balatum concitat. Vnde quidam Græci
30 literas mutantes blechon uocauerunt. Natura tam feruens est, ut illitas partes exulceret. In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mire prodest. Epaticis cum melle & sale bibendum datur, pulmonum uitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale utile est, & uesicæ, & suspirijs, & inflationibus decoctum succo æqualiter, & uuluas corrigit: et contra scolopendram terrestrem uel marinam, item scorpiones, priuatimque ualet contra hominis morsum. Radix contra increscentia ulcera recens potentissima. Arida uero cicatricibus decorē affert. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierumque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque uires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam & substernere in metu obdormitu
40 ris utile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est prætenue, quaternis aut quinis folijs, ueluti serratis. Sed satiuo magnus usus, in stomachi præcipue remedijs. Discutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, uel potum ex aqua uinoque: tormina quoque et intestinorū dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Portij Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinē coloris studijs contracti imitatos: & paulo ante Iuliū Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis, captatione testamenti

sic lenocinatum. Natium sanguinem pastillis inditum, uel ex aceto recēs sistit. Et oculorū epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus impositū in uētre satis est. Morbo regio in uino albo à balineis datur.

De cumino Aethiopico, quod urinā stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula. Cap. XV

AEthiopicum maxime in posca illinitur cum melle. Africano priuatim urinæ incōtinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris uitia tostum, tritum in aceto. Item ad uertiginē. Iis uero quos acriore ui urina mordeat, in dulci tritum uino. Ad uuluarum uitia in uino: prætereaq; impositis uellere folijs: testium tumoribus, tostū, tritūq; cum melle, aut rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpentes cū oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & uomitionē nauseasq; ex uino, quantum ap prehenderint tres digiti. Propter colum quoq; bibitur, illiniturq;, uel penicillis feruens ad primitur fascijs. Strangulationes uuluæ potum in uino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis uini. Auribus instillatur ad sonitus atq; tinnitus cum seuo uitulino, uel melle. Sugillatis illinitur cum melle, & uua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino similimum, quod Græci uocant ammi. Quidam uero Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, uidelicet, quia efficacius in Aegypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniā sit exilius & candidius. Similis autē & huic usus. Nanq; & panibus Alexandrinis subditur, & condimētis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Vrinam & menstrua ciet. Sugillata & oculorum epiphoras mitigat. 20 Cum lini semine scorpionum ictus in uino potum drachmis duabus: priuatimq; cerastarum, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoq; bibētium similiter mutat in pallorem. Suffitū cum uua passa aut resina, uuluas purgat. Tradunt facilius cōcipere eas, quæ odorentur id per coitū. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Nō utēdum trāsmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius uitiligines albas tollit, si trita in sole fricētur. Spleneticis prodest in uino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearū usu. Feruntq; XXXV. diebus per urinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctum, uel manducata radix. Infunditur & auriū dolori decoctū oleo. Vlcera quæ phagedænas uocant, folia & 30 radix recens cum melle sanant: Sic & strumas discutit radix: parotidas uermiculosq; cocta in aqua. Iocineris quoq; malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho inutiles esse inter autores conuenit. Ligustici cum aliqui panacem uocant, stomacho utile est. Item conuulsionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, ut diximus, falso.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana. Cap. XVI

CVnilæ præter satiuā plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semē pulegij habet, utile ad uulnera cōmāducatum impositumq;, ut quinto post die soluatur. Cōtra serpentes quoq; in uino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab ijs 40 facta perfricantur. Item testudines cū serpentibus pugnaturæ hac se muniunt: quidamq; in hunc usum panacem uocant. Sedat & tumores, & uirilium mala sicca, uel folijs tritis, in omni usu mire congruens ex uino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Græcis origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoq; emendat & iocinerum uitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipue uero serpētium morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago uocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires eius uehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoq; eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus folijs ex oleo

ex oleo perunćto homine, fugari serpentes. Econtrario quæ mollis uocatur, pilosioribus folijs ac ramis, & aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærescentibus. Altera thuris, quam libanoti dem appellamus. Medetur utraq; contra serpentes ex uino uel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoq; suos usus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea mõtana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet, purgat & à partu mulieres. Concoctionem mire adiuuat, & ad cibos auiditaté. Vtraq; uel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoq; utilis. Contra uesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, utilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

10 De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepidio, & de gith, siue melanthio, & aniso. Cap. XVII

PIperitis quam & siliquastrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. Castor et aliter demonstrabat, caule rubro & longo, densis geniculis, folijs lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus. Origanum quod in sapore culinam æmulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet, & onitin uel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Priuatim eius usus contra torsiones stomachi in tepida aqua, & cruditates. Contra araneos scorpionesq; in uino albo. Luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganũ similius est serpyllo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra uiscum potum uiperæq; ictum efficacissimum, stomachoq; ad-
20 da ructanti & præcordijs. Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis. Heraclium quoq; tria genera habet, nigrius latioribus folijs, glutinosum. Alterũ exilioribus, molliusq;, sampsuco non dissimile, quod aliqui prasion uocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucunde olet. Proximum Smyrnæum. Deinde heracleoticum ad potum utilius, quod onitin uocant. Communis autem usus serpentes fugare, Percussis esui dare decoctum, Potu urinam ciere. Ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice, Hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctũ ad sextam. Item ad scabiem, prutiginem, psoras in descensione balinearum, Succus auribus infunditur cum lacte mulieris. Tonsillis quoq; & uuis medetur, Capitis ulceribus. Venena opij & gypsi extinguit
30 decoctum, si cum cinere in uino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Sugillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & cãdorem facit, cũ melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacia farina. Ad arterias asperas cũ galla & melle teritur. Ad lienem folia cũ melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctũ cum aceto & sale sumptum paulatim. Regio morbo tritũ cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntẽ ex eo, ita ut ne uenter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitũ. Reliquias purgationum à partu. Lepidium inter urentia intelligitur. Sic & in facie cutẽ emendat exulcerando, ut tamẽ cera & rosaceo facile sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper fa-
40 cile. & cicatricum ulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatũ brachio quà doleat, compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij melaspermon uocant, Optimum quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensoq; serpẽtes fugari. Bibitur drachma una contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorũ epiphoras & tumores. Dẽtium dolores coctum cum aceto. Vlcera oris tritum aut commanducatum, Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito uino potum. Duritias tumorésque ueteres & suppurationes illitum. Lac mulierum auget cõtinuis diebus sumptum. Colligitur suc-

cus eius, ut hyoscyami. Similiter largius uenenum est, quod miremur, cum semen gratissi-
me panes etiam condiat. Oculos quoq; purgat, urinam & menses ciet. Quinimo linteo-
lo alligatis tantum granis x x x. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus me-
deri tritum in urina: culices suffitu necare. Item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex
uino bibitur. Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum, siue decoctum. Item uiride
aridumúe, omnibus quæ condiuntur, quæq; intinguntur desideratum. Panis etiam cru-
stis inferioribus subditum. Saccis quoq; additur. Cum amaris nucibus uina commen-
dat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtoremq; tollit manducatum matu-
tinis cum smyrneo, & melle exiguo, mox uino collutum. Vultum iuniorem præstat. In-
somnia leuat suspensum in puluino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum pre-
stat, quando id quoq; inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desijt cibos poscere. Ob
has causas quidam anicetum id uocauere. Laudatissimū est Creticum, proximū Aegy-
ptium. Hoc ligustici uicem præstat in cōdimētis. Dolores capitis leuat suffitum naribus.
Epiphoris oculorū è uino radicem eius tusam imponit Iollas: ipsum cum croco pari mo-
do & uino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahēdisq; si qua in ocu
los inciderint. Narium quoq; carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum
melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pi
tuitas purgat tostum, cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L.
purgatas terē in melle ad tussim. Facilime uero anisi drachmæ tres, papaueris duæ mi-
scentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est
ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorū torminibus, & cœliacis medetur.
Singultus & olfactum decoctum potumq; inhibet. Folijs decoctis digerit cruditates.
Succus decocti cum apio olfactus sternutamēta inhibet. Potum somnum concitat. Cal-
culos pellit. Vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum uitijs, neruis
quoq; quibus succinctum est corpus, utilissimum. Prodest eius & capitis doloribus in-
stillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius uentri & intestinis putant, ideo dysen
tericis & in tenasmo datur tostum. Aliqui addūt & opium, pilulis in die ternis lupini ma-
gnitudine in uini cyatho dilutis. Dieuchēs & ad lumborum dolores succo usus est. Se-
men hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è uino, radicem ad renes. Dalion
herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum opio: Item uuluarum dolori.
Deditq; bibendum cum anetho parturiētibus. Phreneticis quoq; illinunt uel recēs cum
polenta. Sic & infantibus comitiale uitium aut contractiones sentientibus. Pythagoras
quidem negat corripi uitio comitiali in manu habentes. Ideoq; quamplurimum domi
serendum. Parere quoq; facilius olfactantes. Et statim à partu dandum potui polenta
aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo: & contra lassitudines, in
oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium uiatoribus spopon
dit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus
ex mulso dedit. Similiter ad uentris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod
ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi uomi
turis acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnā suadent. Stran-
gulationes uuluæ, si manducetur & linatur calidum, uel si bibatur cum castoreo in aceto
& melle, sedat. Vertigines à partu cum semine cucumeris & lini pari mensura trinum di
gitorum, uini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas trinis digitis semi-
nis anisi & fœniculi usus est, in aceto et mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum
amaris nucibus illitum. Sunt qui & aspidum uenenis aduersari naturam eius putent. Vri
nam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum uino sudorem leniter præstat. Vestes
quoque à tineis defendit. Efficacius semper recens & quo nigrius. Stomacho tamen inu-
tile est præterquam inflato.

De anetho

De anetho & sagapeno, & de papauere albo & nigro, & quõ succus herba cum colligendus est, & de opio. Cap. XVIII

ANethum quoq; ructus mouet, & tormina sedat. Aluũ sistit. Epiphoris radices illi/ nunt ex aqua uel uino. Singultus cohibet semẽ feruẽs, olfactũ. Sumptũ ex aqua, se/ dat cruditates. Cinis eius uuam in faucibus leuat: oculos & genitură hebetat. Sacopeniũ quod apud nos gignitur, in totũ trãsmarino alienatur. Illud enim ammoniaci lachrymæ simile, sagapenon uocatur. Prodest laterũ & pectoris doloribus, conuulsis, tussibus uetu/ stis rxcreationibusq;, præcordiorum tumoribus. Sanat & uertigines, tremulos, opistho tonicos, lienes, lumbos, perfrictiões. Datur & olfactandũ ex aceto in strangulatu uuluæ. 10 Cæteris & potui datur, & cũ oleo infricatur. Prodest & cõtra mala medicamenta. Papa/ ueris satiui diximus genera, & sponte nascentis alia promisimus. Sed satiui albi calyx ipse teritur, & è uino bibit somni causa. Semen elephãtiasi medetur. E nigro papauere sapor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cũ turgescit: ut Iollas, cũ deflorescit hora diei se reni, hoc est, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubent sub capite & calyce. Nec in alio genere ipsum inciditur caput. Succus & hic, & herbæ cuiuscũq;, lana excipitur: aut si exiguus est, ungue pollicis ut lactucis, & postero die magis qđ inaruit. Papaueris uero largus densa/ tur, & in pastillos tritus in umbra siccatur, nõ ui sopotifera modo, uerũ si copiosior hauri/ atur etiã mortifera per somnũ: opion uocant. Sic scimus interemptũ Licinij Cecinnę prę torij uiri patrẽ in Hispania Bauili, cum ualetudo impatibilis odiũ uitæ fecisset. Item ple/ 20 rosq; alios. Qua de causa magna concertatio extitit. Diagoras & Erasistratus in totum damnauere, ut mortiferũ, infundi uetantes. Præterea quoniã uisui noceret. Addidit An/ dreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniã adulteraretur Alexãdriæ. Sed postea usus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion uocant. Semine quoq; eius trito in pastillos, è lacte utuntur ad somnum. Item ad capitis dolores cum rosaceo. Cum hoc & auriũ dolori instillatur. Podagris illinitur cũ lacte mulierũ. Sic & folijs ipsis utuntur. Item ad sacros ignes & uulnera ex aceto. Ego tamen dãnauerim collyrijs addi: multoq; magis quas uocãt lexipyretas, quasq; pepticas & cœliacas. Nigrũ tamen cœlia/ cis in uino datur. Satiuũ omne magis rotundat capita. At syluestri longũ ac pusillum, & ad oẽs effectus ualentius. Decoquitur & bibitur contra uigilias, eadẽq; aqua fouent ora. 30 Optimũ in siccis, & ubi raro pluit. Cũ capita ipsa & folia decoquuntur, succus meconium uocatur, multũ opio ignauior. Experimentũ opij est primum odore: syncerum enim per/ peti non est, mox in lucernis, ut pura luceat flãma, aut extinctũ demum oleat, quæ in fuca to non eueniunt. Accẽditur quoq; difficilius, & crebro extinguitur. Est synceri experimẽ tum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maxime mirum, æstiuo sole deprehendi. Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mne/ sides optime seruari putat hyoscyami semine adiecto. Alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio siue paralio, & heraclio siue aphro, & de diacodio, & tithymalo. Cap. XIX

INter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis sed sponte nasceretur, rhœ 40 am nocauimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce man/ dunt. Aluum exinaniunt capita quinq; decocta in uini tribus heminis pota, & somnũ fa ciunt. Syluestrium unum genus, ceratitin uocãt, nigrũ, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, calyculo inflexo ut cornicula. Folia minora & tenniora q̃ cæteris syluestribus. semen exile, tempestiuũ est messibus: aluũ purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia tri/ ta cum oleo, argema iumentorũ sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sexta rijs ad dimidias, datur ad lumborum uitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion uocant, alij paralion. Nascitur enim in afflatu ma/ ris, aut nitroso loco. Alterum è syluestribus genus heraclion uocatur, ab alijs aphron,

folijs(si procul intuearis)speciem passerũ præsentantibus,radice in summa terræ cute,se-
mine spumeo. Ex hoc lina splendorẽ trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus mor
bis,acetabuli mensura in uino albo . uomitiones enim facit . Medicamento, quod diaco-
dion & arteriace uocatur,utilissimum . Fit autẽ huius papaueris aut cuiuscunq; syluestris
capitibus CXX . in aquæ cœlestis sextarijs tribus biduo maceratis, in eademq; discoctis,
deinde siccatis iterumq; cum melle decoctis ad dimidias partes uapore tenui. Addidere
postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciæ, & passi Cretici sextariũ. Hæc
ostentatione, simplex quidem & antiqua illa salubritas, papauere & melle constat. Terti
um genus est tithymalon, mecona uocãt, alij paralion, folio leui, albo, capite magnitudi-
nis fabæ. Colligitur uua florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat aluum, dimi- 10
dio acetabulo in mulso. Cuiuscunq; aũt papaueris caput uiride, uel siccum, illitũ epipho-
ras oculorum lenit . Opium ex uino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resi-
stit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita eius uel folia terantur.

De portulaca siue peplio, coriandro & atriplici. Cap. XX

EST & portulaca quam peplion uocant, non multum satiua efficacior. Cuius memo-
rabiles usus traduntur . Sagittarum uenena, & serpentium hæmorrhoidum & pre
sterũ restringi, pro cibo sumpta, & plagis imposita extrahi. Item hyoscyami, pota è pas-
so expresso succo. Cum ipsa non est , semen eius simili effectu prodest . Resistit & aqua-
rum uitijs , capitis dolori , ulceribusq; in uino tusa & imposita. Reliqua ulcera comman-
ducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur , umbilicóque prociduo . In 20
epiphoris uero omnium, fronte tẽporibusq; cum polenta. Sed ipsis oculis, è lacte & mel
le. Eadem, si procident, prodest , folijs tritis cum corticibus fabæ . Pustulis cum polenta
& sale, & aceto. Vlcera oris, tumoremq; gingiuarum commanducata cruda sedat , Item
dentium dolores. Tonsillarum ulcera, succus decoctæ. Quidam adiecere paulum mur-
ræ. Nam & mobiles dentes stabilit commanducata. Cruditates sedat, uocemq; firmat,
& sitim arcet . Ceruicis dolores , cum galla & lini semine pari mensura sedat . Mamma-
rum uitia, cum melle aut cimolia creta. Salutaris & suspiriosis, semine cum melle hausto.
Stomachum in acetarijs sumpta corroborat . Ardentibus febribus imponitur cum po-
lenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam intestina . Vomitiones sistit . Dysenteriæ &
uomicis estur ex aceto, uel bibitur cum cumino, Tenasmis autem cocta , & comitialibus 30
cibo uel potu prodest. Purgationibus mulierum , acetabuli mensura in sapa . Podagris
calidis , cum sale illita , & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat , ac uesicas . Ventris
animalia pellit. Ad uulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur . Neruorum du-
ritias emollit . Metrodorus, qui ὑπτρμλὼ τῶ̃ ῥιζοτμημένων scripsit, purgationibus
à partu dandam censuit . Venerem inhibet , ueneris'que somnia. Prætorij uiri pater
est , Hispaniæ princeps, quem scio propter impatibiles uuæ morbos, radicem eius filo
suspensam è collo gerere , præterquàm in balineis, & ita liberatum incommodo omni.
Quinetiam inueni apud autores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire.
Oculos tamen hebetare putatur . Coriandrum inter syluestria non inuenitur . Præ-
cipuum tamen esse constat Aegyptium . Valet contra serpentium genus unum , quod 40
amphisbænas uocant, potum impositumq;. Sanat & alia uulnera. Epinyctidas , pustu-
las tritum. Sic & omnes tumores collectionesq;, cum melle aut uua passa. Panos uero ex
aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante accessionem: uel
plura illini fronti . Sunt qui & ante solis ortum ceruicalibus subijci efficaciter putent.
Vis magna ad refrigerandos ardores uiridi . Vlcera quoq; quæ serpunt, sanat cum mel-
le, uel uua passa: item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras
oculorum: uentris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum . Bibitur & in cho-
leris cum ruta . Pellit animalia interaneorũ, cum mali punici succo & oleo semen potum.

Xenocra-

Xenocrates tradit rem miram,si uera est: Menstrua contineri uno die, si unum granum biberint fœminæ,biduo si duo,& totidem diebus quot grana sumpserint. Marcus Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam æstate seruari putat. Atriplex & syluestre est, accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbósque regios & pallorem, coqueretur difficilime: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam nisi lãguidum culpauit. Addidere Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpius aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines & pa pulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnęus. Hippocrates uuluarum uitijs id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas
10 bibendum dedit. Panos,furunculos incipientes, duritias omnes, uel cocto,uel crudo utiliter illini putauit. Item ignem sacrum, cum melle,aceto,nitróq; : Similiter podagris. Vngues scabros detrahere dicitur sine ulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto uel per se, uel cum malua aut lenticula, concitantes uomitiones:Syluestri capillos tingunt,& ad supradicta utuntur.

De malua,malope,& althea,& lapatho,& oxylapatho,& hydrolapatho, & hippolapatho,& bulapatho. Cap. XXI

E Contrario in magnis laudibus malua est utraque, & satiua & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur. Maiorem Græci malopen uocant in sati-
20 uis. Alteram ab emolliendo uentre, dictam putant malachen. E syluestribus,cui grande folium & radices albæ, althea uocatur, ab excellentia effectus à quibusdam aristalthea. Omne solum in quo serantur,pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior uis, præcipue scorpionum, uesparum, similiúmq;, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum perüncti antè, uel habentes eas,non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent contra uenena. Aculeos omnis extrahunt illitæ crudæ cum nitro, potæ uero decoctæ cum radice sua, leporis marini uenena restringunt:& ut quidam dicunt,si uomatur. De eisdem mira & alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Vlcera manantia in capite sanant in urina putrefactæ, lichenas & ulcera oris
30 cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius quæ unum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panósque, addita hominis saliua, purgat citra uulnus. Semen in uino nigro potum, à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum uitijs occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta,quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris. Aliqui purgari fœminas, folijs earum manus plenæ mensura, in oleo & uino sumptis. Vtique constat parturientes folijs substratis celerius solui, protinus à partu reuocanda, ne uulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis,in uino decocta hemina. Quin & semen tritum adalligant brachio, genitale non continen-
40 tium. Adeóque ex ueneri nascuntur, ut semen unicaulis aspersum genitali,fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenasmo & dysentericis utilissime infundi. Item sedis uitijs, uel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. His & calculosis, & inflatione & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad uulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest,& uesicæ, & intestinorum rosionibus. Vuluas & cibo infusione mollit in oleo, succus decoctæ pori meatus suaues facit. Altheæ in omnibus supradictis efficacior radix,

præcipue

præcipue conuulsis ruptisq;. Cocta in aqua aluum sistit. Ex uino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in uino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissime medentur. Hippocrates uulneratis, sitientibusq; defectu sanguinis, radicis decoctæ succū bibendū dedit. Et ipsam uulneribus cum melle & resina, item contusis, luxatis tumentibus, & musculis, neruis, articulis imposuit. Et asmaticis ac dysentericis in uino bibēdam dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atq; lactescere. Efficacior aūt quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est aūt & syluestre, quod alij oxalidem appellant, satiuo proximum, folijs acutis, colore betæ candidę, radice minima: nostri uero rumicem, alij lapathū cantherinū, ad strumas cum axungia efficacissimū. Est & alterū genus, ferè oxylapathon uocant, satiuo item similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, candidiusq; ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si uero bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia uitia sanat. Hippolapathi radices priuatim ungues scabrosos detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in uino potum liberat. Oxilapathi semen lotum in aqua cœlesti, sanguinem reijcientibus adiecta acaciæ lentis magnitudine prodest. Præstantissimos pastillos faciunt ex folijs & radice, addito nitro & iure exiguo. in usu aceto diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice melicerias & lepras curāt. In uino uero decocta, strumas & parotidas & calculos: Poto uino & lienes, cœliacos æque & dysentericos, & tenasmos. Ad eademq; omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & urinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum uino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon: radicis tantū altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potu ex uino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, et sisymbrio, siue thymbreo, & de lini semine, & blito. Cap. XXII

SInapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatū habere ex his, quorum sublime uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrū penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorū uenena discutit. Contra pituitā tenetur in ore donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad uuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho utilissimum contra omnia uitia, pulmonibusq;. Excreationes faciles facit in cibo sumptū, datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus atq; sternutamentis caput purgat, aluum mollit, mēstrua & urinam ciet. Hydropicis imponitur. Cum fico et cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et uuluarū conuersione suffocatas excitat odore, aceto mixto: Itē lethargicos. Adijcit̄ tordilion. Est aūt id semē ex seseli, Et si uehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiā capiti illinitur cū fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborū, coxendicū, humerorū, et in quacunq; parte corporis ex alto uitia extrahēda sunt, illitum caustica ui emendat pustulas faciēdo. At in magna duritia sine fico impositū: uel si uehemētior urigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoq; scabras genas, aut caligātes oculos cū melle. Succusq; tribus modis exprimitur in fictili, calescitq; in eo in sole modice. Exit et è cauliculo succus lacteus, qui ita cum induruit, dentiū dolori medetur, Semen ac radix cū immaduere musto, cōteruntur, manusq; plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusq; omnes: mulierū etiam lassitudines, salubertimo genere medicinæ. Calculos quoq; discu-

discutit potum ex aceto, Illinitur & liuoribus sugillatisq; cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex semine madefacto in oleo expressoq;, quo utũtur ad neruorum rigores, lumborumq; & coxẽdicum perfrictiones. Sinapis naturam effectusq; eosdem habere traditur adarca, inter syluas tacta, in cortice calamorũ sub ipsa coma nascẽs. Marrubium pleriq; inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion uocant: alij linostrophon, nonnulli philopeda, aut philochares, notius quàm ut indicandum sit. Huius folia semenq; contrita prosunt contra serpentes, pectorũ & lateris dolores, tussim ueterem. Et ijs qui sanguinem eijciũt, eximie utile, scopis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui uiridis semen quan-
10 tum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant, Alij nihil comparant in eadem causa marrubij & fœniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctisq; ad sextarios duos, cum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cochlearij mẽsura in die sorbeatᷣ in aquæ cyatho. Et uirilium uitijs tusum cum melle mire prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare, Potum aluum soluit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierũ. Arida farina cum melle ad tussim siccã efficacissima est. Item ad gangrænas & pterygia. Succus uero auriculis & naribus & morbo regio minuendæq; bili cũ melle prodest. Item contra uenena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet. Cauenda tamen exulceratę uesi-
20 cæ & renum uitijs. Dicitur succus claritatem oculorũ adiuuare. Castor marrubij duo genera tradit. Nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane succum addit is, ipsumq; ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, uomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam uulneribus à cane factis tuso cum axungia ueteri. Serpillum à serpendo putant dictum. Quod in syluestri euenit, in petris maxime. Satiuum non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Pinguius uoluntarium, & candidioribus folijs ramisq; aduersus serpentes efficax, maxime cenchrin & scolopẽdras terrestres ac marinas, & scorpiones, decoctis in uino ramis folijsq;. Fugat & odore oẽs si uratur. Et contra marinorum uenena præcipue ualet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, &
30 urinę difficultatem, anginas, uomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur et ad iocinerum desideriũ. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruẽtas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Sisymbriũ syluestre à quibusdam thymbræum appellatum, pedali nõ amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, simile nasturtio est. Vtrunq; efficax aduersus aculeata animalia, ut crabrones & similia. Quod in sicco ortum odoratum est, & inseritur coronis angustiore folio. Sedant utraq; capitis dolorem. Item epiphoras. Alij panem addunt: Alij per se decoquũt in uino. Sanat & epinyctidas, cutisq; uitia in facie mulierũ intra quartum diem noctibus impositum, diebusq; detractum. Vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue succo potum. Non edendũ grauidis nisi mortuo conceptu. Quippe etiam
40 impositũ eijcit. Mouet urinã cum uino potum, syluestre & calculos. Quos uigilare opus sit excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cum alijs quidem in usu est. Et per se mulierum cutis uitia emẽdat in facie. Oculorũ aciem succo adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac uino sedat: Parotidas cum melle aut adipe, aut cera: Stomachi solutiones inspersum polentæ modo. Anginas in aqua & oleo decoctũ, & cum aniso illitum. Torretur ut aluum sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum uua passa. Ad phthisin utilissimè è semine fiunt ecligmata. Masculorum, neruorum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico item concoquit ac maturat. Cum radice uero cucumeris syluestris extrahit quæcunq; corpori inhæreant. Sic & fracta ossa.

Serpere

Serpere ulcus in uino decocta prohibet eruptiones pituitę cum melle. Emendat ungues scabros cum pari modo nasturtij: & testium uitia & ramices cum resina & murra, & gangrenas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextarijs utriusq; decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa uitia, clystere in oleo & melle. Blitum iners uidetur ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Vnde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrē adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiões potum è uino prodesse & clauis pedū illinii Item lienibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

De meu, & fœniculo, & hippomarathro uel myrsineo, & cannabi, & de ferula, & carduis. Cap. XXIII

Meu in Italia non nisi à medicis seritur, & ijs admodū paucis. Duo genera eius, Nobilius athamanticum uocāt, illi tanquā ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatissimum in Athamania reperiatur, folijs aniso simile, & caule aliquando bicubitali, radicibus multis & obnigris, quibusdam altissimis. Minus ruffum q; illud alterum. Ciet urinā in aqua potum, radice trita uel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Itē tormina & uesicæ uitia: uuluarumq; articulis cum melle, infantibus cum apio illitum imo uentri urinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu, ut diximus, senectam exuendo, oculorumq; aciem succo eius reficiendo. Vnde intellectum est, hominū quoq; caliginem præcipue eo leuari. Colligitur hic caule turgescente. In sole siccatur, inungiturq; ex melle. Vbiq; hoc est. Laudatissimus in Iberia è lachrymis fit, & ex semine recēti, fit etiam è radicibus, prima germinatiōe incisis. Est & in hoc genere syluestre, quod alij hippomarathrō, alij myrsineum uocāt, folijs maioribus, gustu acriore, procerius, brachiali crassitudine, radice cādida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles et aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in satiuo, ad scorpionū ictus & serpentiū, semine in uino poto. Succus & auribus instillatur, uermiculosq; in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur. Oxyporis etiam aptissime. Quin & panis crustis subditur. Semen stomachū dissolutū astringit, uel in febribus sumptū. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit cum modice sumitur, urinā excitat, & tormina mitigat decoctū, lactisq; defectu potum māmas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex uino cocta: Itē conuulsis. Illinunt folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos uesicę pellunt. Genituræ abundantiā quoquo modo haustū facit. Verendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum uino cocta, siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & sugillatis cum cera illinunt. Et radice in succo uel cū melle contra canis morsum utuntur, & contra multipedē ex uino. Hippomarathron ad omnia uehementius. Calculos præcipue pellit. Prodest uesicæ cum uino leni, & fœminarū menstruis hærētibus. Efficacius in eo semen q; radix. Modus in utroq; quod duobus digitis tritū additur in potionē. Petridius qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè et Nicander nō in nouissimis posuit. Cannabis in syluis primū nata est, nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere geniturā uirorū dicitur. Succus ex eo uermiculos aurium, & quodcūq; animal intrauerit eijcit, sed cū dolore capitis. Tātaq; uis ei est, ut aquæ infusa, coagulare eā dicatē. Et ideo iumentorū aluo succurrit pota in aqua. Radix cōtractos articulos emollit in aqua cocta: Itē podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpius mutatur priusquam arescat. Ferula semen simile anetho habet. Quæ ab uno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendātur q; musto ac melle, stomacho utiles. Sin plures sumpti, capitis dolores faciūt. Radix denarij pōdere in uini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes: Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo aūt & aceto, contra sudores immodicos, uel in febribus proficit. Succus ferulę aluum

uum ſiſtit, fabæ magnitudine deuoratus. E uiridi ferula ramuſculus, utilis eſt ad omnia ea uitia. Ad ſanguinē ſiſtendū decem grana ſeminis bibuntur, in uino trita, uel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandū putant luna quarta, ſexta, ſeptima, ligulæ mēſura. Natura ferularū murenis infeſtiſſima eſt, tactæ ſiquidē ea moriuntur. Caſtor radicis ſuccum & oculorū claritati conferre multum putauit. Et de carduorū ſatu inter hortenſia diximus, quapropter & medicinā ex ijs non differamus. Syluestriū genera ſunt duo. Vnū fruticoſius à terra ſtatim. Alterū unicaule craſſius. Vtriq; folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureū mittit inter medios aculeos, celeriter caneſcentē, & abeuntem cum aura: ſcolymon Græci uocant. Hic anteꝙ floreat cōtuſus atq; expreſſus, illito ſucco alopecias replet. Radix cuiuſcunq; ex aqua decocta, potoribus ſitim facere narratur. Stomachū corroborat: & uuluis (ſi credimus) etiā cōferre aliquid traditur, ut mares gignātur. Ita enim Chæreas Athenienſis ſcripſit, & Glaucias, qui circa carduos diligentiſſimus uidetur. Manducatus carduus, odorem cōmendat oris.

Theriacæ compoſitio, medicaminis Aotiochi. Cap. XXIIII

SEd diſceſſuri ab horteoſibus, unam compoſitionem ex his clariſſimam ſubtexemus, aduerſus uenenata animalia, inciſam lapide uerſibus in limine ædis Aeſculapij. Serpylli duûm denariorū pondus: opopanacis & milij tantundē ſingulorū, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi ſeminis, & aniſi, & ammij, & apij, denariorum ſenum ſingulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tuſa cribrataq; uino ꝙ poſſit excellenti, digeruntur in paſtillos, uictoriati pondere. Ex his ſinguli dantur ex uini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduerſus omnia uenena uſus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXI.

De natura florum & coronamentorum.

De mira florum uarietate. Cap. I

IN HORTIS ſeri & coronamēta iuſsit Cato, inenarrabili florū maxime ſubtilitate: quādo nulli poteſt facilius eſſe loqui, ꝙ rerū naturæ pingere, laſciuienti præſertim & in magno gaudio fertilitatis tam uariæ ludenti. Quippe reliqua, uſus alimētiq; gratia gennit: ideoq; ſecula annosq; tribuit ijs. Flores uero odoresq; in diem gignit: magna (ut palam eſt) admonitiōe hominū, quæ ſpectatiſſime floreāt, celerrime marceſcere. Sed ne pictura quidem ſufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarū uarietati, ſiue alterni atq; multiplices inter ſe nectantur, ſiue priuatis generū funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De ſtrophiolo ſerto, & qui primū flores miſcere cœperint, & quando primū corolla inuenta uel appellata, & quare. Cap. II

TEnuioribus utebantur antiqui, ſtrophia appellantes, unde nata ſtrophiola. Quin & uocabulum ipſum tarde communicatum eſt, inter ſacra tantum & bellicos honores coronis ſuum nomen uindicantibus. Cum uero è floribus fierent ſerta, à ſerendo ſeruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoq; non adeo antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in ſacris certaminibus, mos erat primum: Poſtea uariari ceptum mixtura uerſicolori. Florūq; inuicem odores coloresq; accendêre Sicyonij, ex ingenio Pauſiæ pictoris atq; Glyceræ coronariæ, dilectæ admodū illi, cum opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans uariaret, eſſetq; certamē artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atq; in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipſam. Idq; factū eſt poſt olympiadem centeſimā. Sic coronis è floribus receptis, paulo mox ſubiere quæ

uocātur Aegyptiæ,ac deinde hybernæ,cū terra flores negat,ramento è cornibus tincto.
Paulatimq; & Romæ subrepsit appellatio,corollis inter initia propter gracilitatem nomi
natis:mox & corollarijs, postq; è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabātur.

Quis primum coronam folijs aureis & argenteis dedit, & de honore coro
narum apud antiquos, & de Scipionis honore,& de pactilibus
coronis,& Cleopatræ reginæ facto. Cap. III

CRassus diues, primus argento auroq; folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Ac
cesseruntq; & lemnisci, quos adijci ipsarum coronarum honos erat propter Hetru
scas,quibus iungi nisi aurei non debebant.Puri diu fuere ij. Cælare eos primus instituit
P.Claudius Pulcher,bracteasq; etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas uel ludi- 10
cro quæsitarum fuit.Nanq; ad certamina in circum per ludos & ipsi descēdebant,& ser-
uos suos quisq; mittebāt.Inde illa XII. tabularum lex:qui coronam parit,ipse pecuniaue
eius,uirtutis ergo arguitur. Quam serui equiue meruissent, pecunia partam lege dici, ne-
mo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusq; eius,dum intus positus
esset,forisue ferretur, sine fraude esset imposita. Aliâs in usu promiscuo ne ludicræ quidē
erant.Ingensq; & hinc seueritas.L.Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cū coro-
na rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus,ex autoritate senatus in car
cerem adductus,non ante finem belli emissus est.P. Munatius, cum demptam Marsiæ
coronam è floribus capiti suo imposuisset,atq; ob id duci eum in uincula triumuiri iussis
sent, appellauit Trib.Pleb. Nec intercessere illi,aliter quàm Athenis, ubi comessabundi 20
iuuenes ante meridiem conuentus sapientium quoq; doctrinæ frequentabāt. Apud nos
exemplum licentiæ huius non est aliud quàm filia diui Augusti, cuius luxuria noctibus
coronatum Marsiam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Pop. Romanus hono-
rem Scipioni tātum habuit.Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarij cu-
iusdam negociatoris.Ob id erat in tribunatu plebei admodum gratus,dignusq; Africa
norum familia.Nec erat in bonis funeris impensa.Asses ergo contulit populus, ac funus
elocauit, quaq; præferebatur flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ deo-
rum honos erant, & larium publicorum priuatorumq;, ac sepulchrorum & manium.
Summaq; autoritas pactili coronę. Sutiles aliorum sacris inuenimus & solennes cœnis.
Transiere deinde ad rosaria: eoq; luxuria processit,ut non esset gratia nisi mero folio:su- 30
tilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur è nardi folio
eas dari,aut ueste serica uersicolores unguentis madidas. Hunc habet nouissime exitum
luxuria fœminarū. Et apud Græcos quidem de coronis priuatim scripsere Mnesitheus
atq; Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua ualetudinis
portio,in potu atq; hilaritate præcipue, odorum ui surrepente fallaciter,scelerata Cleopa
træ solertia. Nanq; apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginę Antonio timen
te, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ flori-
bus ueneno illitis,ipsaq; capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium
ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphū incipiente hau-
rire opposita manu: En ego sum, inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustanti- 40
um diligentia caues, adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio aut ratio deest. Inde e-
ductam custodia bibere iussit illico expirantem. De floribus extra supradictos scripsit
Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros anthologicon:
flores uero persecutus est nemo, quod equidem inueniam. Nec nos nunc scilicet coro-
nas nectemus: id enim friuolum est: sed de floribus quæ uidebuntur digna,memorabi
mus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè uiolas
rosasq; tantum.

De rosa

De rosa in coronis, & de generibus eius, & ubi seratur. Cap. IIII

Rosa nascitur spina uerius quàm frutice, in rubo quoq; proueniens, illic etiam iucun di odoris, quàmuis angusti. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in uirides alabastros fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calicis medio sui stantis cõplexa luteos apices. Vsus eius in coronis propè minimus est. Oleo maceratur, idq; iam à Troianis temporibus, Homero teste. Præterea in unguenta transit, ut diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atq; collyrijs inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiã delicijs in unguendis minime noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Prænestinã & Campanam. Addidere alij Milesiam, cuius sit 10 ardentissimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, uiliorem albicantibus folijs. Vilissimam uero plurimis, sed minutissimis spineolam. Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, leuore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora, cum sit genus eius quam centifoliam uocant: quæ est in Cãpania Italiæ, Græciæ uero circa Philippos: sed ibi non suæ terræ prouentu. Pangæus mons in uicino fert, numerosis folijs ac paruis, unde accolæ transferentes cõserunt, ipsaq; plantatione proficiunt. Non autem talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumq; folium. Breuiterq; indicium est odoris, scabritia corticis. Cepio Tiberij Cæsaris principatu, negauit centifoliam in coronis addi, præterquam extremos uelut ad cardines, nec odore, nec specie probabilem. Est & quæ Græca appella-20 tur à nostris, à Græcis lychnis, non nisi in humidis locis proueniens, nec unquam excedens quinq; folia, uiolæ magnitudine, odore nullo. Est & alia græcula appellata, conuolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperq; nascenti similis, latissimis folijs. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleæ habente, mosceuton uocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam uocãt. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Etaliâs uera quoq; plurimum solo præualet. Cyrenis odoratissima est, ideoq; ibi unguentum pulcherrimũ. Carthagine Hispaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cœli temperies. Quibusdã enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis siccis quàm humidiŝ odoratior: Seri nec pinguibus uult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris: propriéq; ruderatũ agrum 30 amat. Præcox Campana, sera Milesia. Nouissime tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm uites. Tardissime proueniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso flore opertum lanugine, ob id potius caule conciso inserũtur. Et ocellis radicis, ut harũdo, unum genus inseritur pallidæ spinosæ, longissimis uirgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera est. Omnis autem recisione atq; ustione proficit: trãslatione quoq;, ut uitis, optime ocyssimeq; prouenit, surculis quaternum digitorum longitudine, aut amplior, post uergiliarũ occasum sata: dein per fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroq; circumfossa. Qui præcocem faciũt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De lilio tria genera, & ratione ea inserendi. Cap. V

40 Lilium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione unguenti oleiq; quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec ulli florũ excelsitas maior, interdũ cubitorũ trium, languido semper collo, & nõ sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinẽ paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitũ labris, tenuiq; filo & semine stantibus in medio crocis. Ita odor colorq; duplex, & alius calycis, alius staminis, differẽtia angusta. In unguenti uero oleiq; usu, & folia non spernunt. Est flos nõ dissimilis illi in herba quã conuoluolũ uocãt, nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorẽ tantũ referens, ac ueluti naturæ rudimentũ lilia facere cõdiscentis. Alba lilia ijsdem omnibus modis serũtur, quibus rosa: & hoc amplius lachryma sua, ut hippo-

K 2 selinum

selinũ: nihilq́ est fœcundius, una radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium, quod Græci crinon uocãt. Alij florem eius cynorhodon. Laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Quartũ locũ obtinet in Italia nascens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, maiorisq́ bulbi, sed unius: Narcissum uocant: Huius alterũ genus flore cãdido, calyce purpureo. Differentia à lilijs est & hæc, quod narcissis folia in radice sunt, probatissimis in Lyciæ mõtibus. Tertio generi cætera eadem, calyx herbaceus. Omnes serotini. Post arcturum enim florent, ac per æquinoctium autũnum. Inuenta est & in his ratio inserendi, monstrificis hominũ ingenijs. Colliguntur nanq; mense Iulio scapi arescẽtes, liliaq́ suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis, in fece nigri uini uel Græci mense martio macerantur, ut colorem percipiant: atq; ita in scrobiculis serũtur, heminis fecis circũfusis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumq́, ita tingi aliquid, ut nascatur infectum. 10

De uiolis & de caltha, & de baccare, combreto, asaro & croco. Cap. VI

Violis honos proximus. Earum plurima genera. Purpureæ, luteæ, albæ: planüs oẽs ut olus satæ. Ex ijs uero quæ spõte apricis & macris locis proueniũt purpureę, latiore folio statim ab radice carnosa exeũt, solæq́ Gręco noïe à cęteris discernunt, appellata Ia, ut ab his Ianthina uestis. Sed satiuis maxima autoritas luteis. Genera ijs tusculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totũ uero sine odore, minutoq́ folio calathiana, munus autumni, cæteræ ueris. Proxima ei caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorũ marinam, quinq; non excedentẽ: Eadem odore superatur. Est enim grauis caltha. Non leuior ei quã scopã regiã appellant: quanq; folia eius olent, nõ flores. Baccar quoq; radicis tantũ odoratæ est, à quibusdã nardum rusticũ appellatũ. Vnguẽta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ comœdiæ poeta testis est. Vnde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili solo nec humido prouenit. Simillimũ ei cõbretum appellatur, foliorum exilitate usq; in fila attenuata, & procerius q̃ baccar. Nec hæc sunt tantum, sed eorũ quoq; error corrigendus est, qui baccar, rusticũ nardum appellauere. Est enim alia herba sic cognominata, quã Græci asaron uocant, cuius speciẽ figurãq́ diximus in nardi generibus. Quinimo asaron inuenio uocitari, quoniã in coronas non adatur. Crocũ syluestre optimũ serere in Italia minime expedit, ad scrupula usq; singula areis decoquẽtibus. Seritur radicis bulbo. Satiuũ latius, maiusq́ & nitidius, sed multo leuius degenerans. Sed nec ubiq; fœcũdum, etiã Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco mõte. Dein Lycio, mõte Olympo. Mox Centuripino Siciliæ. Aliqui Phlegræo secũdum locũ dedere. Adulteratur nihil æque. Probatio synceri, si imposita manu crepacueluti fragile. Humidũ enim, quod euenit adulteratiõe, cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora, leniter faciem oculosq́ mordeat. Est per se genus satiui blandissimũ uulgo, cum sit medio candidũ, dialeucon uocant. Contra Cyrenaico uitiũ, quod omni croco nigrius est, & celerrime marcescit. Optimũ ubicunq; quod pinguissimũ, & breuibus capillis: pessimũ uero, quod situm redolet. Mutianus autor est, in Lycia anno septimo aut octauo trãsferri in locũ subactum, atq; ita degenerãs renouari. Vsus eius in coronis nusquã. Herba enim est folio angusto penè in capillamẽti modũ. Sed uino mire cõgruit, præcipue dulci, tritũ & ad theatra replenda. Floret uergiliarũ occasu paucis diebus, folioq́ florem expellit. Viret bruma & colligitur. Siccatur umbra, melius etiã hyberna. Carnosa & illi radix, uiuaciorq́ quàm cæteris. Gaudet calcari & atteri, pereundoq́ melius prouenit. Ideo iuxta semitas ac fontes lætissimum. 20 30 40

De floribus antiquis, & de odoramentorũ diuersitate, saliunca, & polio. Cap. VII

Troianis tẽporibus iam erat honos ei. Hos certe flores Homerus treis laudat, loron, crocon, hyacinthum. Omniũ autem odoramentorũ, atq; adeo herbarũ differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor raro ulli nõ amarus, è contrario dulcia raro odo-

ro odorata:itaque & uina mustis odoratiora,& syluestria magis omnia satiuis. Quorundã odor suauior è longinquo,propius admotus hebetatũ,ut uiolę. Rosa recens à longinquo olet,sicca propius. Omnis aũt uerno tẽpore acrior,& matutinis: quicquid ad meridianas horas dies uergit,hebetatur. Nouella quoque uetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omniũ ætate media. Rosa & crocũ odoratiora,cũ serenis diebus leguntur: & omia in calidis quàm in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aer est à Nilo flumine. Quorundã suauitati grauitas inest. Quædã cum uirent nõ olent,propter humorẽ nimiũ:ut buceros,quod est fœnum Gręcũ. Acutus odor non omnium nisi succo est, ut uiolæ,rosæ,croco. Quæ uero ex acutis succo carent,eorũ omnium
10 odor grauis,ut in lilio utriusque generis. Abrotonũ & amaracus acres habẽt odores. Quorundam flos tantũ iucundus,reliquæ partes ignauæ, ut uiolæ ac rosæ. Hortensium odoratissima quæ sicca,ut ruta,menta,apiũ,& quæ in siccis nascuntur. Quædã uetustate odoratiora,ut cotonea:eadẽque decerpta,quàm in suis radicibus. Quædã non nisi defracta,aut ex attritu olẽt. Alia nõ nisi detracto cortice. Quædã uero nõ nisi usta, sicut thura myrrhęque. Flores triti omnes amariores quàm intacti. Aliqua arida diutius odorẽ continent, ut melilotos. Quædam locum ipsum odoratiorẽ faciunt,ut iris: quin & arborem totã cuiuscunque radices attingunt. Hesperis noctu magis olet,inde nomine inuento. Animaliũ nullum odoratũ,nisi si de pantheris quod dictũ est credimus. Illa quoque nõ omittẽda differẽtia, odoramentorũ multa nihil pertinere ad coronamenta:ut irin atque saliuncã,quanque nobilissi-
20 mi odoris utranque. Sed iris radice tantũ cõmendatũ, unguẽtis & medicinæ nascẽs. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoque nõ in maritimis,sed in syluestribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia,longissima hæc & candicans & exilis, Tertiũ locum habet Africana,amplissima inter omnes,gustuque amarissima. Illyrica quoque duorũ generũ est, Rhaphanitis à similitudine,quæ & melior:Rhizotomos subrufa. Optima, quæ sternutamẽta tactu mouet. Caulẽ habet cubitalem, & rectũ. Floret diuersi coloris specie,sicut arquus cœlestis, unde & nomen. Non improbatur & Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circũfusa,hoc ueluti placamẽto terræ blandiuntur, circũscripta mucrone gladij orbe triplici:& cum legerint eam, protinus in cœlũ attollunt. Natura est feruẽs,tractataque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia,ut casti legant. Teredines non
30 sicca modo,uerũ & in terra celerrime sentit. Optimũ antea irinũ Leucade & Elide ferebatur:iampridẽ enim & seritur:nunc è Pamphylia. sed Ciliciũ maxime laudatũ,atque septentrionale. Saliunca foliosa quidẽ est, sed breuis,& quæ necti nõ possit. Radici numerosæ cohæret, herba uerius quàm flos, densa ueluti manu pressa, breuiterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici alpiumque aprica: urbiũ Eporredia, tantæ suauitatis, ut metallũ esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimũ. Sic & apud Græcos polion herbã, inclytã Musæi & Hesiodi laudibus, ad omnia utilẽ prædicantiũ, superque cætera ad famã etiã ac dignitates:prorsusque miram, si modo (ut tradunt) folia eius mane candida,meridie purpurea,sole occidẽte cerulea aspiciuntur. Duo genera eius, cãpestre maius, syluestre quod minus est. Quidam teuthrion uocant. Folia canis hominis similia, à radi-
40 ce protinus,nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus satis dictum:

De uestiũ æmulatione cũ floribus,& amaranto,& chrysocome,siue chrysiti. Ca. VIII

IN quib. unguẽto uicisse naturã gaudẽs luxuria,uestib. quoque prouocauit eos flores qui colore cõmẽdantũ. Hos animaduerto tres esse principales. Vnũ in cocco,quod in rosis micat. Gratius nihil traditũ aspectu,& in purpuras Tyrias, dibaphasque ac Laconicas. Alium in amethisto,qui in uiola:& ipse in purpureũ quẽque ianthinũ appellauimus. Genera eñi tractamus,in species multas sese spargẽtia. Tertius est qui proprie conchylij intelligitũ,multis modis:Vnus in heliotropio,& in aliquo ex his plerũque saturatior. Alius in malua,ad purpurã inclinãs. Alius in uiola serotina,cõchyliorũ uegetissima. Paria nunc componuntũ,& natura atque luxuria depugnãt. Lutei uideo honorẽ antiquissimũ, in nuptialibus flãmeis

totum fœminis concessum. Et fortassis ideo nō numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac fœminis, quoniam societas principatum dedit. Amaranto non dubie uincimur. Est aūt spica purpurea uerius, ꝗ flos aliquis, & ipse sine odore. Mirūq; in eo, gaudere decerpi, & lætius renasci. Prouenit Augusto mense. Durat in autumnū. Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirumq;, postquā defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat. In nomine & cyani colos. Itē holochrysi. Omnes aūt hi flores non fuere in usu Alexandri Magni ætate, quoniā proximi à morte eius autores siluere de illis: quo manifestū est postea placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet? non aliter Italia usurpante nomina illorum. At Hercules petilio ipsa nomen imposuit autumnali, circaq; uepres nascēti, & tantum colore cōmendato, qui est rosæ syluestris. Folia parua, quina. Mirumq; in eo flore, inflecti cacumen, & non nisi retorto folia nasci, paruo calyce, ac uersicolori, luteū semen includente. Luteus & bellio pastillicantibus quinquagenisquinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu pleriq;, & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alij uocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis, nō habet Latinam appellationē. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisq; nascens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. Cap. IX

ET ferè peractis colorū quoq; celeberrimis, trāseat ratio ad eas coronas, quæ uarietate sola placēt. Duo earū genera, quādo aliæ flore cōstant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas. Nanq; & ijs decerpit luteus: Itē rhododēdron. Itē zizipha, quæ & Cappadocia uocātur: his odoratus similisq; olearū floribus. In uepribus nascitur cyclaminū, de quo plura al ās. Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbiq; earū obtinēt principatū, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraq; eorū in exteris terris nascuntur, nobis tamen cōsectanda, quoniam de natura sermo, nō de Italia est. Ergo in coronamēta folio uenere melothron, spireon, trigonon, cneoron, quod casiā Hyginus uocat. Et quod cunilaginē quę conyza, melissophylon quod apiastrū, meliloton quod sertulā Campanā uocamus. Est enim in Cāpania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica & Cretica, ubicunq; uero asperis & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius croco uicinus est & flos, ipsa cana. Placet maxime folijs breuissimis atq; pinguissimis. Folio coronat et trifolium. Tria eius genera: Minyanthes uocant Græci, alij asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertiū ex omnibus minutissimū. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earū syluestrib. rosis similis. Et in ijs quoq; colos tantum delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atq; candidi. Hoc & odoratum. Ramosa ambo. Florent post æquinoctium autumni.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. Cap. X

TOtidem & origani in coronamētis species. Alterius enim nullum semē. Id cui odor est Creticum uocatur. Totidem & thymi: candidum ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpunt, & augurium mellis est. Prouentum enim sperant apiarij large florescente eo. Læditur imbribus amittitq; florē. Semen thymi nō potest deprehendi, cum origani per quàm minutum, nō tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoq; eo nascitur. Quid non tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymū, &

uix

uix flore(uti docemus)satū. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante attico thymo, ni-
si in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoq; non nasci
in Arcadia. Tunc oleā non putabant gigni, nisi intra c c c. stadia à mari. Thymis qui-
dem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus: hoc penè
solo reditu, è longinquis regionibus pecudum milibus conuenientibus, ut thymo uescan
tur. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenui
us fœminæ & constrictius angustiusq;, imbricatū maris & ramosius. Flos quoq; magis
splendet eius, serotinus utriq; post arcturū. Mas odore grauior, fœmina acrior, & ideo
contra bestiarū morsus aptior. Folia fœminæ mellis odorē habent. Masculæ radix à qui
10 busdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantū folio coronant Iouis flos, amara-
cus, hemerocalles, abrotonū, helenium, sisymbriū, serpillū, omnia surculosa rosæ modo.
Colore tantū placet Iouis flos, odor abest: sicut & illi qui Græce phlox uocatur. Et ramis
autem & folio odorata sunt, excepta serpyllo. Helenium è lachrymis Helenæ dicitur na-
tum, & ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens do-
drantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucunde graui floret ęstate.
Flos aurei coloris. Vacuum sponte prouenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem
semine melius quàm radice aut surculo: semine quoq; non sine negocio: plantaria transfe
runtur. Sic & adonium. Vtrunq; æstate. Alsiosa enim admodū sunt, & sole tamen nimio
læduntur. Sed ubi eōualuere, ritu uitis fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum
20 est, flore albo foliosum.

De amaraco uel sampsucho, & nyctegreto, & meliloto, & uiola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare. Ca. XI

AMaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus & Syria
sampsuchū. Seritur utroq; genere, & semine & ramo, uiuacius prædictis, & odore
melius. Copiosum amaraco æque quàm abrotono semen. Sed abrotono radix una & al
te descēdens, cæteris in summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè in-
cipiente, nec non & uere quibusdam locis quæ umbra gaudent, & aqua ac fimo. Nycte-
gretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, folijs spinæ, nec à terra se attol-
lentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium uernum radicitus, sicca-
30 riq; ad lunam x x x diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorūq; reges uti hac her-
ba ad uota suscipienda. Eandem uocari chenomychon, quoniam anseres à primo cōspe-
ctu eius expauescant: ab alijs nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Meli-
lotos ubique nascitur. Laudatissima tamen in Attica. Vbicunq; uero recens, nec candi-
cans, & croco quàm simillima: quamquam in Italia odoratior & candida. Florum prima
uer nunciantium, uiola alba. Tepidioribus uero locis etiam hyeme emicat. Postea quæ
appellatur purpurea. Proxime flāmea, quæ & phlox uocatur, syluestris duntaxat. Co-
diaminon bis anno, uere & autumno. Aestates hyemesq; fugit. Seriores supradictis ali
quando narcissus & lilium trans maria, in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam
in Græcia tardius etiamnū anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliaq;
40 quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochry
sos. Deinde alterum genus anemones quæ limonia uocatur. Post hanc gladiolus comita
tus hyacinthis. Nouissima rosa. Eadēq; prima deficit, excepta satiua, è cæteris hyacīthus
maxime durat, & uiola alba, & œnanthe. Sed hæc ita, si deuulsa crebro prohibeatur in se
men abire. Nascitur locis tepidis. Odor idē ei qui germinantibus uuis, arcq; inde nomen.
Hyacinthū comitatur fabula duplex, luctū preferens eius quē Apollo dilexerat, aut ex
Aiacis cruore editi, ita discurrentibus uenis, ut Græcarū literarū figura AI legatur inscri-
pta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoq; gracilem,
sed durum. Hoc coronare se magi, si & unguēta sumantur ex auro, quod apyron uocāt,
ad gratiam quoque uitæ gloriamq; pertinere arbitrātur. Et uerni quidem flores hi sunt.

Succedūt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon & amaracus, quem phrygium cognominant. Sed maxime spectabilis pothos. Duo genera huius. Vnum cui flos hyacinthi est: Alterū candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi marcescuntq;. Alij rursus subeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in utroq; genere unum hebes, alterū odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & spinæ flore utuntur, quippe cum spinæ albe cauliculi inter oblectamenta gulæ quoq; condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia uiolis succedit rosa, huic interuenit lilium, rosam cyanus excipit, cyanum amarātus. Nam uincaperuinca semper uiret, in modū lineæ folijs geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne uocatur. Vita longissima uiolæ albæ est trimatu. Ab eo tēpore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimum. Nam in Aegypto sine odore hæc omnia: tantumq; myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à fauonio fossa oportet esse, iterumq; solstitio. Et id agendum, ut intra id tempus purgata ac pura sint.

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs. Cap. XII

VErum hortis coronamētisq; maxime aluearia & apes couenniunt, res præcipui quæstus cōpendijq;, cum fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, uiolas, lilium, cytisum, fabam, eruilium, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est aūt cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoq; hanc arborem procul esse melius sit: cum aliquas q̄ proxime seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoq; arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo cōcita moriuntur. Remediū, sorba cōtusa è melle præbere his, uel urinam hominum, uel boum, aut grana punici mali, aminæo uino cōspersa. At genistas circunseri aluearijs gratissimū. Mirū est dignūq; memoratu de alimētis quod cōperi. Hostilia ulcus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circà deficiēte imponunt nauibus alueos, noctibusq; quina milia passuum contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes pastæq;, ad naues quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectisq; eximantur mella.

De uenenato melle, & de remedijs mellis uenenati, & mellis insani. Cap. XIII

ET in Hispania mulis prouchunt, simili de causa: Tantūq; pabulum refert, ut mella quoq; uenenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdā annis perniciosissima existūt, ab ijsdem apibus facta. Nec dixere autores è quibus floribus ea fierent. Nos trademus quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipue caprarū, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium uirus aquoso uere marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternutamēta protinus mouēs, quod ponderosius innoxio. Qui edēre, abijciunt se humi, refrigerationē quærentes: nam & sudore diffluūt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniā statim repræsentari aliqua in tantis insidijs oportet, mulsum uetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiamsi reijciātur sumpta crebro. Certumq; est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similiterq; torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat. Et fœminarum cutem nullo melius emendari cū costo, sugillata cum aloe. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon uocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Gensq; ea cum ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniā exitiale est) nō uēdit. Et in Perside,

& in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, cõtermina Massæsulis, uenenati faui gignuntur: quidamq; à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprehenduntur. Quid sibi uoluisse naturam ijs arbitremur insidijs, ut ab ijsdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua uenenũ facillime daretur, etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi uoluit, nisi ut cautiorẽ minusq; auidũ faceret hominẽ? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem uenenatas, remedio aduersus has utiq; nõ differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorũ ederæ perungi salutare est, uel percussos eas bibere. Mirum tamen est, uenena portãtes ore, fingentesq; ipsas non mori: nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnan
10 tiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsis inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearijs, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat. Cap. XIIII

Aliud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina IX. M. pas. ambitu, intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natumq; ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem spectare conuenit, aquilonem euitent: Nec fauonium minus. Aluearia optima è cortice, secũda ferula, tertia uimine: multi ea & speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarẽt. Circumlini aluecs fimo bubulo utilissimũ. operculum à tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus si magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abijciãt: id paulatim
20 reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramẽto operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc ijs, innascẽtes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines, apesq; ipsas excitat. Et araneorũ quidem exitium facilius est, papilionũ maior pestis. Tollitur uero cum maturescit malua noctu, interlunio, cœlo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, uuas passas siccasúe, ficosq; tusas, ad fores earum posuisse conueniet. Item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus ijdem cibi præstandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alueorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medios alba uite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiũt:
30 hac decocta, fieri saluberrimũ acetum. Cera fit expressis fauis, sed ante purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili. aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturq; alia frigida, uasis melle circumlitis. Optima quæ Punica uocatur. Proxima quàm maxime fulua, odorisq; mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter uenenata mella. Deinde Cretica. Plurimũ enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam uim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriunt florem, id est candidissima quæq;, transfunduntq; in uas, quod exiguũ frigidæ habeat. Et rursus marina deco-
40 quunt separatim, dein uas ipsum refrigerant. Et cum hæc ter fecere, iuncea crate sub diuo siccant sole, lunaq;, hęc enim candorẽ faciũt siccãtes, ne liquefaciant, protegũt tenui linteo. Candidissima uero fit, post insolationẽ etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarũ cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosq; in colores pigmentis trahitur, ad reddẽdas similitudines, & innumeros mortalium usus, parietũq; etiam & armorũ tutelam. Cætera de melle apibusq; in natura earũ dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis. Cap. XV

Sequũtur herbæ spõte nascẽtes, quibus pleræq; gentiũ utunẽ in cibis, maximeq; Aegyptus, frugũ quidẽ fertilissima, sed ut sola ijs carere possit: tãta est ciborũ ex herbis abundan-

abundantia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, tamum, ruscum, batin marinam, batin hortensianam, quam aliqui asparagum gallicum uocant. Præter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaq; uerius oblectamenta quàm cibos. In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui uocant. Hanc è Nilo metunt, caule cum coctus est araneoso in mandendo, thyrso autem qui inter folia emicat spectabili, folijs latissimis, etiam si arboreis cõparentur, ad similitudinem eorum quæ personata in nostris amnibus uocamus. Adeoq; Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiæ folijs in uariam speciem uasorum, potare gratissimũ habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Aegypto proxima autoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. Nascitur post uergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad uincula utuntur illa. Anthalium longius à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratum. Mandunt & oetum, cui pauca folia minimáque, uerum radix magna. Aracidna quidem & aracos cum habeãt radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quicquã aliud supra terram habent. Reliqua uulgarium in cibo apud eos herbarũ nomina, cõdrylla, hypochœris, & caucalis, anthriscum, scandix, quæ ab alijs tragopogon uocatur, folijs croco simillimis: parthenijũ, strychnũ, corchorus, & æquinoctio nascens aphace, acinos quam epipetron uocant, quæ nunq; floret. At è contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hyeme totoq; uere usque in æstatem. Multas præterea ignobiles habent, sed maxime celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipsis autem oleo non cibo gratam. Hoc faciunt è semine eius. Differentia prima syl- 20 uestris & satiuæ. Syluestrium duæ species: Vna mitior est, simili caule, tamen rigido: itaq; & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quare quidam atractylida uocant. Semẽ eius candidum & grande amarum. Altera hirsutior torosiore caule, & qui penè humi serpat, minuto semine. Aculeatarum generis hæc est, quoniam distinguenda sunt & genera. Ergo quædam herbarum spinosa sunt, quædam sine spinis. Spinosarum multæ species. In totum spina est asparagus, scorpio, nullum enim foliũ habet. Quædam spinosa foliata sunt, ut carduus, eryngion, glycyrrhizon, urtica. Iis ẽm omnib. folijs inest aculeata mordacitas. Aliqua & secundum spinam habent folium, ut tribulus, & ononis. Quædam in folio habent & in caule, ut phleos, quod aliqui stœben appellauere. Hyppophyes spinis geniculatum: tributa proprietas, quod & fructum spinosum habet. Ex omnibus his ge 30 neribus urtica maxime noscitur, acetabulis in flore purpureã lanuginẽ fundentibus, sæpe altior binis cubitis. Plures eius differentiæ. Syluestris quã fœminã uocant, mitior. Et in syluestri quæ dicitur cania, acrior, caule quoq; mordaci, fimbriatis folijs. Quæ uero etiam odorẽ fundit, herculanea uocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum, sine ullis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam, & tactu tantum leni pruritũ, pustulasq; confestim adusto similes existere. Notum est & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidẽ ipsa nascinere, nõ ingrato multis etiã religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. Syluestrium quoq; radix, omnẽ carnem teneriorẽ facit simul cocta. Quæ innoxia, morsu carens, lamium uocatur. De scorpione dicemus inter medicas. 40

De carduo, & helxine, & tribulo, & anchusa. Cap. XVI

CArduus & folio & caule spinosas lanugines habet. Item acorna, leucacanthos, chalceos, cnidos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. Chamæleon, in folijs nõ habet aculeos. Est & illa differentia, quod quædam in ijs multicaulia ramosaq; sunt, ut carduus. Vno autem caule nec ramosum, cnicos. Quædam cacumine tantum spinosa sunt, ut eryngium. Quædam æstate florẽt, ut tetralix, & helxine, Scolymus quoq; floret sero & diu. Acorna colore tantũ ruffo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractylis quoq;, nisi candidior esset, & nisi sanguineũ succum funderet. Qua de causa phonos uocatur à quibusdam, odore etiam grauis, sero maturescẽte semine, nec ante autumnum,

quanquàm

quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorũ generis ab ijs distat, quod radix eius uescendo est decocta. Mirum, quòd sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud cōcipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara uisu est, necq; in omnibus terris est, radice foliosa, ex qua media ueluti malũ extuberat, contectũ sua fronde. Huius uertex summus lachrymam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam. Et cactos quoq; in Sicilia tantum nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules, à radice emissi, lato folio & spinoso. Caules uocant cactos: nec fastidiunt in cibis inueteratos quoq;. Vnum caulem rectũ habent, quem uocant pternica, eiusdem suauitatis, sed uetustatis impatientē. Semen ei lanuginis, quam pappon uocant: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: uocant ascaliam. Tribulus nō nisi in palustribus nascitur, dira res alibi, iuxta Nilum & Strymonē amnes excipitur in cibis, inclinatus in uadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo, uni ciceruclæ folia, alteri aculeata. Hic & serius floret, magisq; septa obsidet uillarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri harenaceum. Spinosorum etiamnũ aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet apposito folio rutæ simili, toto caule foliatum in modum coronæ: sequitur à frugibus, aratro inimica, uiuaxq; præcipue. Aculeatarũ caules aliquarum per terram serpunt, ut eius quam coronopum uocant. E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno ceris'q; radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hic quæ in arboribus, breuitate pediculi ac lōgitudine, angustijs ipsius folij, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diututnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacæ, onocichlæ.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, & gladiolo. Cap. XVII

MVlis inter hęc æterna folia, sicut quibusdā arborũ: in primisq; heliotropio, adianto. Aliud rursus spicatarũ genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, quā quidam ortyga uocant, alij plantaginē, de qua plura dicemus inter medicas: thryallis. Ex ijs alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam, non dissimilem uulpium caudis, unde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion & similia, circa terrā folia habēt, germinantibus ab radice post uergilias. Perdicium & aliæ gentes q; Aegyptij edunt: nomē dedit auis, id maxime eruens. Crassas, plurimasq; habet radices. Item ornithogale, caule tenero, cādido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirũ, loton herbā & ægilopa, non nisi post annũ è semine suo nasci. Mira et anthemidis natura, qđ à summo florere incipit cũ cæteræ oēs quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa quæ adhærescit, q̄m in ipsa flos nascitur, nō euidens, sed intus occultus, & intra se germinat uelut animalia quæ in se pariunt. Item circa Opuntem opuntia est herba, etiā homini dulcis. Mirũq; è folio eius radicē fieri, ac sic eā nasci. Iasione unũ foliũ habet, sed ita implicatum, ut plura uideatur. Condrylla amara est, & acri in radice succo. Amara & aphace, & quæ picris nominat̄, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit. Notabilis & scillæ crociq; natura, quòd cum oēs herbæ foliũ primum emittāt, mox in caulem rotundentur, in ijs caulis prior intelligitur q; foliũ. Et in croco quidē flos impellit̄ caule: in scilla uero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadēq; ter floret (ut diximus) tria tēpora sationũ ostendēs. Bulborũ generi quidā adnumerāt & cypiri, hoc est gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quę decocta panē etiā gratiorē faciat, pōderosioréq; simul subacta. Nō dissimilis est & quæ thesion uocatur, gustu aspera. Cæteræ eiusdē generis folio differūt. Asphodelus oblongũ & angustũ habet, scilla latũ & tractabile, gladiolus simile nomini.

Asphodelus mãditur,& semine tosto & bulbo. Sed hoc in cinere tosto, dein sale & oleo addito: præterea tuso cum ficis, præcipua uoluptate, ut uidetur Hesiodo. Traditur & ante portas uillarum satum, remedio esse cõtra ueneficiorũ noxiã. Asphodeli mentionẽ & Homerus fecit. Radix eius napis modicis similis est, Neq; alia numerosior, LXXX simul aceruatis sæpe bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princepsq; Pythagoras, caulẽ eius cubitalem, & sæpe duûm cubitorum, folijs porri syluestris, anthericon uocauere: radicem uero, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum uocant, et asphodelum hastulam regiam. Ea est & caulis acinosi: Eius duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, leuis. De quo Mago præcipit, exitu mensis Martij, & initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum: findendosq; scapos, & quarto die in solem proferendos. Ita siccatis manipulos faciendos. Item pistanam dicit à Græcis uocari, quam inter uluas sagittã appellamus. Hanc ab Idibus Maij usq; ad finem Octobris mensis decorticari, atq; leni sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron uocant, & ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem, tertioq; die in sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorũ, & de cypiro, & odorato iunco. Cap. XVIII

SImilia præcipit & de iunco, quẽ mariscon appellant, ad texẽdas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de ulua suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyschœnon uocari inuenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem, & oxyn Græci uocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrum, quem melancranin uocãt. Crassior hic & fruticosior. Magisq; etiamnũ tertius, qui uocatur holoschœnos. Ex his melancranis sine alijs generibus nascitur. Oxys aũt & holoschœnos eodem cespite. Vtilissimus ad uitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructũ ouorum cohærẽtiũ modo Nascitur autem is, quem marem appellamus, ex semetipso, cacumine in terrã defixo: melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vsus ad nassas marinas, uitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciso uentre impleant penè unciarũ latitudinẽ, in Aegypto uero cribrorum longitudinem, non aliàs utiliorem. Quidam etiamnum unum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon uocant. Multi uero non discernunt à cypiro uicinitate nominis. Nos distinguemus utrunq;. Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & postea Phœnice. Cretico candor odorq; uicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus, quoniã et florum odorũq; generi est magnus usus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumq; tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioresq; sic etiam fieri. Intertriginũ & alarum uitijs, perfrictionibusq; cum oleo illitum, nõ dubie mederi. Cyperos iuncus est, qualiter diximus angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisq;. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semẽ. Radix oliuæ nigræ similis, quã cum oblonga est, cyperida uocãt, magni in medicina usus. Laus cypero prima ammoniaco, secunda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Aegyptio, quod & cõfundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascit. Sed cyperos durissima uixq; spirãs. Cæteris odor & ipsis nardum imitãs. Est & per se indica herba, quæ cyperis uocatur, gingiberis effigie: cõmanducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina psilothri. Illinit pterygijs, ulceribusq; genitalium

talium,& quæ in humore sunt omnibus,sicut oris ulceribus. Radix aduersus serpẽtium ictus, & scorpionũ præsertim,remedio est. Vuluas aperit pota.Largiori tãta uis,ut expel lat eas. Vrinam ciet,& calculos,ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus quæ ser/ punt,sed his præcipua quæ in stomacho sunt,ex uino uel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semẽ tostũ & in aqua potũ,sistit aluum & fœminarũ menses,capitisq; dolores facit. At qui uocatur holoschœnos, eius quæ pro xima sunt radicis, cõmanducantur aduersus araneorũ morsus. Inuenio etiamnũ unum iunci genus,quod euripicen uocant. Huius semine somnũ allici,sed modũ seruandum ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur,quoniã & in Syriacœle(ut suo loco

10 retulimus)nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa,cognomine teuchites, proximus Baby/ lonius,pessimus ex Africa,ac sine odore. Est aũt rotũdus,uinosq; mordacitatis ad linguã. Syncerus in cõfricando odorẽ rosæ emittit,rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis,bilemq; & sanguinẽ reijcientibus. Singultus sedat, ructus mouet, urinam ciet,uesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponit. Excalfactoria & rosa. Vteros astringit,refrigerat. Vsus eius diuiditur in fo lia & flores. Capita foliorum partesq; candidæ,ungues uocãtur. In flore aliud est semẽ, aliud capillus in capite,aliud cortex,aliud calyx. Foliũ siccatur, aut tribus modis exprimi/ tur. Per se,cum ungues non detrahuntur:ibi enim humoris plurimũ. Aut cum detractis un guibus,reliqua pars aut oleo aut uino maceratur in sole uasis uitreis. Quidam & salem ad

20 miscent,& anchusam nõnulli,aut aspalathum, aut iuncum odoratum,quia talis maxime prodest uuluæ ac dysentericis. Exprimũtur eadem folia detractis unguibus, trita per lin/ teum spissum in æreum uas, leniq; igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæq; folia.

Ex rosa medicinæ,& de lilio,& de narcisso,& ex uiola,& de baccare, & combreto,& asaro Cap. XIX

Vinum quõ fieret è rosa diximus inter genera uini. Vsus succi ad aures, oris ulcera, gingiuas,tonsillas,gargarizatus,stomachũ,uuluas,sedis uitia,capitis dolores. In fe bre per se,uel cũ aceto ad somnos,nauseas. Folia uruntur in calliblepharũ. Et siccis fœmi/ na asperguntur. Epiphoras quoq; arida leniunt. Flos somnũ facit. Inhibet fluxiones mu

30 lierũ,maxime albas,in posca potus: & sanguinis excreationes. Stomachi quoq; dolores, quantum in uini cyathis tribus: Semen his optimũ crocinum,nec anniculo uetustius,et in umbra siccatur. Nigrũ inutile. Dentium dolori illinitur, Vrinam ciet. Stomacho imponi/ tur. Item igni sacro non ueteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota uentrem & sanguinem sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt,præterq; initijs epiphoræ, ita ut arida cũ pane imponatur. Folia quidem ui/ tijs stomachi,rosionibus & uitijs uentris, & intestinorũ,& præcordijs utilissima uel illita. Cibo quoq; lapathi modo cõdiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita ut à balineis inarescant corpori,dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe ursino alopecias mirifice

40 emendat. Lilij radices multis modis florem suum nobilitauere, contra serpentiũ ictus ex uino potæ,& contra fungorũ uenena. Propter clauos pedũ in uino decoquuntur,tridnoq; non soluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ,pilos quoq; adustis reddũt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt: lieniq; & ruptis uulsis prosunt, & menstruis fœ/ minarum. In uino uero decoctæ,impositæq; cum melle neruis præcisis medentur. Liche/ nas & lepras,& furfures in facie emendãt. Erugãt corpora. Folia in aceto cocta, uulneri/ bus imponuntur. Epiphoris testium,in melle cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illi nitur igni sacro: flos & folia ulcerum uetustati. Succus qui flore expressus est, ab alijs mel uocatur, ab alijs syrium, ad emolliendas uuluas sudoresq; faciendos, & suppurationes coquendas. Narcissi duo genera in usu medici recipiunt. Vnum purpureo flore,& alte/

L rum

rum herbaceũ. Hunc stomacho inutilẽ, & ideo uomitoriũ, aluosq́ꝫ soluentem, neruis ini-
micum, caput grauantẽ, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusq́ꝫ ra-
dix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & uulneribus & luxatis.
Panis uero cũ melle & auenę farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polẽta tritus oleoq́ꝫ,
cõtusis medetur & lapide percussis. Purgat uulnera permixtus farinæ. Nigras uitiligines
emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ al-
serint. Auribus est utilissimus, sed capitis dolores facit. Violæ syluestres sunt & satiuæ.
Purpureæ refrigerant. Contra inflãmationes illinuntur stomacho ardẽti. Imponunt̃ &
capiti in fronte. Oculorũ priuatim epiphoris, & sede procidente uuluáue: & cõtra suppu-
rationes. Crapulã & grauedines capitis impositis coronis olfactúue discutiunt. Anginas 10
ex aqua potæ. Id quod purpureũ est ex ijs, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua
potum. Semen uiolæ scorpionibus aduersatur. Contrà flos albæ suppurata aperit. Ipsa
discutit. Et alba aũt & lutea extenuant menstrua, urinam cient. Minor uis est recentibus:
ideoq́ꝫ aridis post annũ utendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menses trahit.
Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podragrã: oculorum aũt inflãmationes
cum myrrha & croco. Folia cũ melle purgãt capitis ulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ
in humidis sunt. Ex aceto uero collectiones sanant. Baccar in medicinæ usu aliqui ex no-
stris perpẽsam uocant. Auxiliatur contra serpẽtes, capitis dolores feruoresq́ꝫ: itẽ epipho
ras. Imponit̃ mãmis tumentibus à partu & ægilopis incipiẽtibus & ignibus sacris. Odor
somnum gignit. Radicẽ decoctã bibere spasticis, euersis, cõuulsis, suspiriosis, salutare est. 20
In tussi uetere radices eius tres quatuorúe decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mu-
lieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & uesicæ calculos. Conditur cum dia
pasmate. Vestibus odoris gratia inseritur. Combretum quod simile ei diximus, tritum
cum axungia, uulnera mire sanat. Asarum iocinerũ uitijs salutare esse traditur, uncia sum
ptum in hemina mulsi mixti. Aluum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest & præ
cordijs uuluisq́ꝫ ac morbo regio. In mustum si addatur, facit uinũ urinis ciendis. Effodit̃
cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & saliunca, & polio, &
iri, & holochryso, & chrysocome, & meliloto. Cap. XX

ET quoniam quidam, ut diximus, nardum rusticum nominauere radicem baccaris, 30
contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus.
Ergo aduersus serpentes duabus drachmis in uino succurrit, Inflammationibus coli, uel
ex aqua, uel ex uino. Item iocineris & renum, suffusisq́ꝫ felle, Et hydropicis per se, uel cum
absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus. Eius uero quod phu eodẽ loco appel-
lauimus, radix datur poturi trita, uel decocta ad strãgulatiões, uel pectoris dolores, uel la-
terum. Menses quoq́ꝫ ciet. Bibitur cum uino. Crocum melle non soluitur, nulloq́ꝫ dulci:
Facillime aũt uino, aut aqua, utilissimũ in medicina. Adseruatur cornea pyxide. Discutit
inflammationes omnes quidem, sed oculorum maxime ex ouo illitum. Vuluarũ quoq́ꝫ
strãgulatus. Stomachi exulcerationes, pectoris & renũ, iocinerũ, pulmonũ, uesicarum q́ꝫ,
peculiariter inflãmationi earum uehementer utile. Item tussi & pleureticis. Tollit & pru- 40
ritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulã nõ sentiunt. Ebrietati eo resistũt.
Coronæ quoq́ꝫ ex eo mulcent ebrietatẽ. Somnũ facit. Caput leniter mouet. Venerẽ sti-
mulat. flos eius igni sacro illinitur cum creta cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus mi-
scetur. Collyrio uni etiã nomẽ dedit, ex eo quoq́ꝫ expresso unguẽto crocino, quod croco-
magma appellãt. Habet suas utilitates cõtra suffusiones oculorũ. Vrinas magis excalfa-
cit q̃ꝫ crocũ ipsum. Optimũ quod gustatũ saliuã dentesq́ꝫ inficit. Iris rufa melior q̃ꝫ can-
dida: infantibus eam circũligari salutare est, dentientibus præcipue & tussientibus, tinea-
rumúe uitio laborãtibus instillari. Cęteri effectus eius nõ multũ à melle differunt. Vlcera
purgat capitis præcipue, suppurationes ueteres. Aluũ soluit duabus drachmis cũ melle.

Tussim

Tuſſim,tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra ſerpentiũ & araneorũ mor/
ſus,ex poſca ualet. Contra ſcorpiones, duarum drachmarum pondere in pane uel aqua
ſumitur. Contra canũ morſus,ex oleo imponitur: Et cõtra perfrictiones. Sic et neruorum
doloribus. Lumbis nero & coxendicibus cum reſina illinitur. Vis ei concalfactoria. Nari
bus ſubdicta, ſternutamẽta mouet,caputq́ purgat. Dolori capitis cũ cotoneis malis ant
ſtrutheis illinitur. Crapulas quoq; & orthopnœas diſcutit. Vomitiões ciet, dnobus obo/
lis ſumpta. Oſſa fracta extrahit,impoſita cum melle. Ad paronychias ſarina eius utitur:
cum uino,ad clanos uel uerrucas,triduoq; nõ ſoluitur. Halitus oris cõmanducata abolet,
alarumq́ uitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat,ſed geniturã conſumit.
10 Sedis rimas & cõdylomata,omniaq́ in corpore excreſcentia ſanat. Sunt qui ſylueſtrem
xyrin uocent. Strumas hæc uel panos uel inguina diſcutit. Præcipitur,ut ſiniſtra manu le
cta ad hos uſus ſeruetur: colligentesq́ dicant cuius hominis utiq; cauſa eximant. Scelus
herbariorũ aperitur in hac mentione. Partẽ eius ſeruãt, & quarundã aliarũ herbarum, ſi/
cut plantaginis: & ſi parum mercedis tuliſſe ſe arbitrantur, rurſusq́ opus quærunt, partẽ
eam quã ſeruauere, eodem loco inſodiunt: credo, nt uitia quæ ſanauerint, faciant rebella/
re. Saliuncæ radix in uino decocta, ſiſtit uomitiones, corroborat ſtomachum. Po/
lio Muſæus & Heſiodus perungui iubẽt dignationis gratia, gloriæq́ auidos polium tra
ctare, colere. Polium cõtra ſerpentes ſubſternitur uel portatur. Medici in uino decoquũt
recens, uel aridum, illinuntq́, uel ſpleneticis propinant ex aceto: Morbo regio in uino. Et
20 hydropicis incipientibus in uino decoctum. Vulneribus quoq; ſic illinũt. Secundas mu/
lierum, partusq́ emortuos, repellit: Item dolores corporis: Veſicas inanit. Et epiphoris
illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamento, quod alexipharmacon uocant.
Stomacho tamen inutile eſſe, caputq́ eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant.
Ad religionem addunt, ubi inuentum ſit, protinus adalligandum contra oculorum ſuſ/
fuſionem, cauendumq́ ne terram attingat. Hi & folia eius thymo ſimilia tradunt, niſi
quod molliora ſunt, & lanatiore canicie. Cum ruta ſylueſtri, & ſi teratur ex aqua cœleſti,
aſpidas mitigare dicitur: & nõ ſecus atq; cytinus aſtringit & cohibere uulnera, prohiberq́
ſerpere. Holochryſos medetur ſtranguriæ in uino pota, & oculorũ epiphoris illita. Cum
fece uero uini cremata & polenta, lichenas emendat. Chryſocomes radix calfacit, & ſtrin
30 git. Datur potui ad iocinerum uitia: itẽ pulmonum: Vuluæ dolores in aqua mulſa deco/
cta. Ciet menſtrua: & ſi cruda detur, hydropicorum aquam. Melliſſophyllo ſiue melitte/
na ſi perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia
iſtius examina facillime continentur. Idem præſentiſsimum eſt contra ictus earum, ue/
ſparumq́, & araneorum, item ſcorpionum. Item contra uuluarum ſtrangulationes, addi
to nitro. Cõtra tormina, è uino. Folia eius ſtrumis illinuntur, & ſedis uitijs, cum ſale deco
cta. Succus fœminas purgat, & inflationes diſcutit, & ulcera ſanat. Articularios morbos
ſedat, canisq́ morſus. Prodeſt dyſentericis ueteribus & cœliacis, & orthopnoicis, lieni/
bus, ulceribus thoracis. Caligines oculorum ſucco cum melle inungi, eximium habetur.
Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini ſemine. Maxillarum quoque
40 dolores lenit: & capitis cum roſaceo: item auriũ è paſſo, quæq́ in manibus intumeſcunt,
uel erumpunt. Stomachi dolores in uino decocta, nel cruda tritaq́. Idem effectus eſt ad
uuluas. Teſtes uero & ſedem prociduã, quæq́ ibi ſint uitia, recẽs ex aqua decocta, uel ex
paſſo. Adiecto roſaceo illinitur ad carcinomata. Deferueſcit in uino dulci. Peculiariter &
contra meliceridas efficax.

De trifolio, & thymo, & hemerocalle, & de helenio, & abrotono. Cap. XXI

TRifolium ſcio credi præualere contra ſerpentium ictus & ſcorpionũ, ex uino aut po
ſca, ſeminis granis uiginti potis: uel folijs, & tota herba decocta: ſerpẽtesq́ nunquã
in trifolio aſpici. Præterea celebratis autoribus, contra omnia uenena pro antidoto ſuffi/
cere XXV. grana eius, qđ minianthes ex eo appellauimus, tradi. Multa alia præterea in

remedijs eius adscribi. Sed me contra sententias eorum grauissimi uiri autoritas mouet. Sophocles enim poeta uenenatũ id dicit. Simus quoq; medicus decocti, aut cõtriti succũ infusum corpori, easdẽ uredines facere, quas si percussis à serpente imponatur. Ergo non aliter utendũ eo quàm contra uenena censuerim. Fortassis enim & his uenenis inter se cõtraria sit natura, sicut multis alijs. Itẽ animaduerto semen eius cuius minima sint folia, utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiã, in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in umbra siccari. Duo aũt sunt genera eius. Candidũ, radice lignosa, in collibus nascẽs, quod & præfertur: Alterum nigrius, floris'q; nigri. Vtraq; oculorũ claritati multum cõferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tussi ecligmate faciles excreationes facere cum aceto & sale. Sanguinẽ concrescere non pati è melle: Longas 10 faucium distillationes extrà illita cũ sinapi, extenuare: item stomachi & uentris uitia. Modice his tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, quamuis sistunt aluũ: quæ si exulcerata sit denarij pondus in sextariũ aceti & mellis addi oportet. Item si lateralis dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordijs medentur ex aceto cum melle: quæ potio datur & in alienatione mentis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodest & orthopnoicis & anhelationi, mulierum'q; mensibus retardatis. Vel si emortui sint in utero partus, decoctũ in aqua ad tertias. Et uiris uero cõtra inflationes, cũ melle & aceto. Et si uenter turgeat, testes ue aut uesicæ dolor exigat. E uino tumores & impetus tollit impositũ. Item cum aceto callum & uerrucas. Coxẽdicibus imponitur & articularibus morbis, & luxatis tritum ac 20 lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionẽ articularibus morbis triũ obolorum põdere in tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritũ cum sale. Hemerocalles pallidũ è uiridi, & molle foliũ habet, radicẽ odoratã atq; bulbosam. Quæ cũ melle imposita uentri, aquã pellit, & sanguinẽ etiã inutilẽ. Folia epiphoris oculorũ, mãmarum'q; post partũ doloribus illinuntur. Heleniũ ab Helena, ut diximus natũ, fauere credit̃ formæ: cutem mulierũ in facie reliquo'q; corpore nutrire incorruptã. Præterea putant usu eius quandã gratiã ijs uenerẽ'q; conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectũ eidem potæ in uino, eum'q; quẽ habuerit nepenthes illud prædicatũ ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est aũt succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est aũt candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentiũ ictus ex uino. Mures quoq; contrita dicitur necare. Abro 30 tonum duorum traditur generum, campestre ac montanũ. hoc fœminã, illud marem intelligi uolumus. Amaritudo absinthij in utroq; Siculum laudatissimũ, dein Galaticũ. Vsus est & folijs, sed maior semine ad excalfaciendũ: ideo neruis utile, tussi, orthopnoicis, cõuulsis, ruptis, lumbis, urinæ angustijs. Datur bibendũ manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & uuluæ. Cõcoquit panos cũ farina hordeacea, & oculorũ inflãmationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earũ bibitur cum uino, illinitur'q;. Efficacissimũ contra ea, quorum ueneno tremores & frigus accidunt, ut scorpionum & phalangiorũ: & contra uenena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneorũ mala. Ramo 40 eius si subijciatur puluino, uenerẽ stimulari aiunt: efficacissimã'q; esse herbam contra omnia ueneficia, quibus coitus inhibeatur.

Ex leucanthemo & sampsucho medicinæ Cap. XXII

Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtũ. Sampsuchum siue amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoq; multũ confert impositum. Minor est eidem poto uis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polẽta. Succus decocti tormina discutit. Et urinis & hydropicis utile. Mouet & aridum sternutamẽta. Fit ex eo oleum, quod sampsuchinum uocatur aut amaracinũ, ad excalfaciendos emolliendos'q; neruos: & uuluas cale

calfacit. Et folia suggillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

De anemona medicinæ. Cap. XXIII

ANemonas coronarias tantum diximus, nunc reddemus & medicas. Sunt qui phenion uocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera incultis nascẽs, utraq; sabulosis. Huiusq; plures species. Aut enim phœniceũ florẽ habet, quæ & copiosissima est, aut purpureũ, aut lacteũ. Harũ triũ folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedũt, cacumine asparagi. Flos nunq; se aperit nisi uento spirãte, unde & nomẽ accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribus folijs, flore phœniceo. Hãc, errore ducti, argemonẽ putant multi: alij rursus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed distinctio 10 magna, q, utraq; hæc postea floret. Nec aut succũ illarũ anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflãmationibus, uuluis mulierũ, lacti quoq;. Et menstrua cient cũ ptisana sumptæ, aut uellere appositæ. Radix cõmanducata pituitam trahit, dẽtes sanat, decocta oculorũ epiphoras. Magi multum quidem ijs tribuêre, quamprimũ aspiciatur eo anno tolli iubentes: diciq;, colligi eas tertianis & quartanis remedio. Postea alligari florem panno roseo, & in umbra asseruari, ita cum opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice cõtrita, cuicunq; animaliũ imposita, ulcus facit septica ui. Et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

Ex œnanthe medicinæ. Cap. XXIIII

OEnanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis 20 eius & folia cum melle ac uino nigro pota, facilitatem pariendi præstãt, secundasq; purgant. Tussim è melle tollunt: urinam cient. Radix & uesicæ uitijs medetur.

De heliochryso medicinæ. Cap. XXV

HEliochrysum, quod alij chrysanthemon uocãt, ramulos habet cãdidos, folia subalbida, abrotono similia: ad solis repercussum, aureæ lucis in orbem ueluti corymbis depẽdentibus, qui nunq; marcescũt. Qua de causa deos coronãt illo, qđ diligẽtissime seruauit Ptolemæus rex Aegypti. Nascit̃ in frutectis. Ciet urinas è uino pota, & mẽses. Duritias & inflãmationes discutit. Ambustis cum melle imponit̃. Contra serpentiũ ictus & lumborũ uitia bibitur. Sanguinẽ concretum uentris aut uesicæ absumit cum mulso. Folia eius trium obolorũ pondere sistũt profluuia mulierũ in uino albo. Vestes tuetur odo30 re non ineleganti.

Ex hyacintho medicinæ, & lychnide. Cap. XXVI

HYacinthus in Gallia eximie prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, mangonicis uenalitijs pulchre nota: quæ è uino dulci illita, pubertatẽ coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorũ morsibus resistit. Vrinam impellit. Contra serpentes & scorpiones, morbũq; regiũ, semen eius cum abrotono datur.

Lychnis quoq; flãmea illa aduersus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaq; bibitur è uino, semine trito. Syluestris eadẽ stomacho inutilis. Aluũ soluit. Ad detrahẽdã bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionib. adeo contraria, ut omnino uisa ea torpescãt. Radicem eius Asiani boliten uocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex uincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino. Cap. XXVII

40 ET uincapuinca, siue chamędaphne, arida tusa hydropicis dat̃ in aqua, cochleari mẽsura, celerrimeq; reddũt aquã. Eadem decocta in cinere, sparsa uino, tumores siccat. Aurib. succo medetur. Aluinis imposita multũ ꝓdesse dicit̃. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorũ ualetudine, & tortuosiore urina uel cruẽta. Radicẽ pridie erui oportet, postero mane decoqui. ex ea sextariũ uini cyathis duobus misceri. Sũt qui & crudã radicẽ tritã ex aqua bibãt: & in totũ ad uirilia, cauliculis eius in uino & aceto tritis, nihil utilius putãt. Batis quoq; aluũ mollit. Illinit̃ podagricis tosta & cõtusa. Acinon & coronarũ causa & ciborũ Aegyptij serũt. Eadẽq; erat quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac folijs esset, & admodũ odorata. Ciet mẽses & urinas.

Ex colocasia medicinæ. Ca. XXVIII

Colocasia Glaucias acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

Ex anthalio medicinæ. Cap. XXIX

ANthalij, quod Aegyptij edunt, nullũ alium reperi usum. Est & herba anthyllon, quam alij anticellion uocant, duorum generũ, folijs & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascẽs, subsalsa gustatu. Altera chamæpityi similis, breuior & hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascens. Prior uuluis aptissima, & ex rosaceo ac lacte imposita & uulneribus. Bibitur in stranguria tenṹꝗ doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia uuluarũ, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis. De parthenio medicinæ. Cap. XXX

PArthenium, alij leucanthen, alij tamnacum uocant. Celsus apud nos, perdicium & muralium. Nascitur in hortorũ sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum decoctæ in duritia uuluarum, & inflãmationibus. Siccatum cum melle, & aceto impositũ bilem trahit atram. Ob hoc cõtra uertigines utilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubent, dicíꝗ cuius causa uellatur, nec respicere. Dein eius folium ægri linguæ subijcere, ut mox in cyatho aquæ deuoretur.

De strychno medicinæ. Cap. XXXI

STrychno, quam quidam trychnon scripsere, utinã nec coronarij in Aegypto uterentur, quos inuitat ederæ florũ similitudo, in duobus eius generibus. Quorũ alterũ, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum uocant, & alij callion. Nostri aũt uesicariam, quoniã uesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus uerius ꝗ̃ herba, folliculis magnis latiśꝗ, & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Nouembri mense. Tertio folia sunt ocimi, minime diligenter demonstranda, remedia non uenena tractaturi: quippe insaniam facit paruo quoꝗ succo. Quanquam & Græci autores in iocũ uertere. Drachmæ enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species uanas imagineśꝗ cõspicuas obuersati demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimã insaniam facere. Quicquid uero adijciatur ponderi, repræsentari mortẽ. Hoc est uenenũ, quod innocẽtissimi autores simpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quod cuspides in prælijs tingerẽtur illo passim nascente. Qui parcius spectauerant, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: ut nõnulli, perisson: ne cauendi quidem causa curiosius dicendum. Quin & alterum genus, quod halicacabon uocant, soporiferũ est, atꝗ etiam opio uelocius ad mortem: ab alijs morion, ab alijs moly appellatũ. Laudatũ uero à Diocle & Eueno re, à Timaristo quidem etiã carmine, mira obliuione innocentiæ: quippe præsentaneum remedium ad dentiũ mobiles firmandos, si colluerentur: halicacabo uni exceptionẽ addidere, ne diutius id fieret. Delirationẽ enim gigni eo. Nec demõstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Cõmendatur & in cibis tertiũ genus, licet præferatur hortensis saporibus. Et nihil esse corporis malorũ, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamẽ auxilia eorũ tanti sunt, ut uel profutura de ijs cõmemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorũ medicaminũ. Halicacabi radicẽ bibunt qui sunt uaticinandi callẽtes, quod furere ad confirmandas superstitiones aspici se uolũt. Remedio est (id enim libẽtius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud prætcribo, aspidũ naturæ halicacabum in tãtum aduersam, ut radice eius propius admota soporetur illa sopore enecans uis earũ. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

De corchoro & cnico. Cap. XXXII

COrchorum Alexandrini cibi herba est, conuolutis folijs ad similitudinẽ mori, præcordijs (ut ferunt) utilis, alopecijśꝗ & lentigini. Boum quoꝗ scabiem celerrime sanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem & serpentiũ morsus, anteqnam floreat. Nec de cnico siue atractylide uerbosius dici par esset, Aegypti herba, ni magnũ contra uenenata animalia præberet auxilium, Item aduersus fungos. Constat à scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

De pet-

De persoluta. Cap. XXXIII

ET persolutam Aegyptus in hortis serit, coronarũ gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraq; subdita uenerem inhiberi, uirorum maxime, tradunt.

De mensuris & ponderibus Cap. XXXIIII

ET quoniam in mensuris quoq; ac ponderibus, crebro Gręcis nominibus utendum est, interpretationẽ eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione medici utuntur) denarij argẽtei habet põdus. Eademq; sex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per se drachmas x. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas x v. Mna quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXII.

PROOEMIVM.

COMPLESSE poterant miraculũ sui natura atq; tellus, reputantium uel prioris tantũ uoluminis dotes, totq; genera herbarũ, utilitatibus hominum, aut uoluptatibus genita. Sed quãto plura restant, quantoq; mirabiliora inuentu? Illa enim maiore parte cibi aut odoris decorisue commendatio ad numerosa experimenta duxit, Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia utentibus Cap. I

EQuidem & formæ gratia ritusq; perpetui, in corporibus suis aliquas exterarũ gentium uti herbis quibusdam, aduerto animũ. Illinũt certe alijs aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maresq; etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastũ in Gallia uocatur: quo Britannorũ coniuges nurusq; toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

Quod herbis uestes inficiantur. Cap. II

IAm uero infici uestes scimus admirabili fuco. Atq; ut sileamus, Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccũ Imperatorijs dicatũ paludamentis, transalpina Gallia herbis tyrium atq; conchiliũ tingit, omnesq; alios colores. Nec quærit in profundis murices, seseq; obijciendo escam, dum præripit beluis marinis, intacta etiã ancoris scrutatur uada, ut inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quod frugi mũdos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certe innocẽtius. Nunc propositũ ista consectari non est, nec cõmittemus, ut subijciendo utiliora, luxuriã uilitate circũscribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides parietesq; pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si unquam ea liberalium artium fuisset. Interim fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Ro. cõditoresq; immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniã non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris legationibusq; uerbenæ. Certe utroq; nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cum ad hostes clarigatumq; mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utiq; Verbenarius uocabatur.

De corona graminea. Cap. III

COrona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarũ principis, præmijsq; gloriæ. Gemmatæ & aureæ, uallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere suntq; cunctæ magno interuallo, magnaq; differentia. Cæte-

ras omnes singuli,& duces ipsi,imperatoresq; militibus, aut aliquando collegis dedere:

De raritate eius. Cap. IIII

DEcreuit in triumphis senatus,cura belli sollutus,& populus ociosus: graminea nunquam nisi in desperatiōe suprema cōtigit, nulli nisi ab uniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras imperatores dedere,hāc solā miles imperatori. Eadē uocāt obsidionalis, liberatis obsidiōe abominādoq; exitio totis castris. Quod si ciuicæ honos uno aliquo ac uel humillimo ciue seruato,præclarus sacerq; habet, quid tandē existimari debet, unius uirtute seruatus uniuersus exercitus. Dabatur hęc uiridi è gramine, decerpto inde ubi obsessos seruasset aliquis. Nanq; summum apud antiquos signū uictoriæ erat, herbā porrigere uictos,hoc est,terra & altrice ipsa humo,& humatione etiā cedere: quē morē etiam nunc durare apud Germanos scio. 10

Qui soli corona ea donati. Cap. V

DOnatus est ea L. Siccius Dentatus semel,cū ciuicas quatuordecim meruisset, depugnassetq; CXX. prę|ijs semper uictor. Tanto rarius est seruatorē unū à seruatis donari. Quidā imperatores & sæpius donati sunt, ueluti P. Decius Mus, Tribunus militū ab exercitu,altera ab his,qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris autoritas,cōfessus religione:siquidē donatus bouē album Marti immolauit,& C. fuluos, qui ei uirtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se cōsul, Imperioso collega,pro uictoria deuouit. Data est & à senatu populoq; Romano,qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnē Romanā restituit non pugnando. Nec data cum magistrū equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat:sed quo dictū est cōsensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est,& quod peculiare ei est,sola à tota Italia data. 20

Qui solus centurio coronatus. Cap. VI

PRæter hos cōtigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni uero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionē suā hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionemq; eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, astantibus Mario & Catulo COSS. prætextatum immolasse ad tibicinē foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoq; donatū apud Nolam, legatum bello Marsico. Idq; etiā in uilla sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis,pinxit. Quod si uerum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit,tanto paucioribus ciuium seruatis,quàm postea occisis. Addat etiam num huic glorię superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis,hac corona Sertorio cessit. Aemylianū quoq; Scipionem Varro autor est donatum obsidionali in Africa, Manlio COS. tribus cohortibus seruatis, totidemq; ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo diuus Augustus adscripsit. Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio consulem idibus Septembribus senatus obsidionali donauit. Adeo ciuica nō satis uidebatur. Nec præterea quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunq; fuerāt in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæq;, honorem nobilem faciebant:quod latere apud nos minus quidem miror,cernens negligi ea quoq;,quæ ad ualetudinem conseruandam,cruciatusq; corporis propulsandos,& mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere uiuēdi pretio delitiæ,luxusq;. Nunc & fuit cupido uitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus,ac nec mandato quidem nostro alios id agere,medicisq; pronisum esse. Proh, bonis ipsi fruimur uoluptatis,&(quo nihil equidem probrosius duco) uiuimus aliena fiducia. Imò uero plerisq; ultro etiam irrisui sumus ista commentantes,atq; friuoli operis arguimur. Magna quanquam immensi laboris solatia, sperni cum rerum natura, quam certe non defuisse nobis doce- 30 40

docebimus, & inuisis quoq; herbis inseruisse remedia, quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restant ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectiq; nō est. Dederat quas diximus molles, cibisq; gratas. Pinxerat remedia in floribus, uisuq; ipso animos inuitauerat, etiā delicijs auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantum non uocem ipsius fingentis illas, rationemq; reddentis exaudire uideamur, ne se depascat auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglectu uestigia obterāt, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis telisq; armando, remedijs ut tuta ac salua sint. Ita hoc quoq; quod in ijs odimus, hominum causa excogitatum est.

10 Medicinæ ex reliquis coronamentis, & erynge. Cap. VII

ET clara in primis aculeatarum erynge est, siue eryngion, cōtra serpētes & uenenata omnia nascēs. Aduersus ictus morsusq;, radix eius bibitur drachmæ pondere in uino: aut si plerunq; tales iniurias cōitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax cōtra chersydros ac ranas. Omnibus uero contra toxica & aconita efficaciorē Heraclides medicus, in iure anseris decoctā, arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipsa dura, fruticosa, spinosis folijs, caule geniculato, cubitali & maiore aliquādo, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & satiua quidē est. Sed sponte nascitur in asperis & saxosis, & in litoribus maris, durior, nigriorq;, folio apij.

De herba quam centum capita uocant. Cap. VIII

20 EX his candidam nostri centū capita uocāt. Omnes eiusdem effectus, caule & radice in cibos Græcorū receptis utroq; modo, siue coquere libeat, siue cruda uesci. Portentosum est quod de ea traditur. Radicē eius alterutrius sexus similitudinē referre, raram inuentu, sed si uiris cōtigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonē Lesbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc non magorū solum uanitates, sed etiā Pythagoricorū. Sed in medico usu præter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis uitijs, stomacho, iocineri, præcordijs in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus, strangurijæ, opisthotonicis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierū mēsibus, siue subsidant, siue abundēt, uuluarumq; omnibus uitijs. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedētes ab ossibus carnes sanat cū axungia salsa, & cerato: item 30 fracturas. Crapulā præsumpta arcet, aluū sistit. Aliqui è nostris sub solstitio colligi eam iussere Ex aqua cœlesti imponi omnib. ceruicis uitijs. Oculorū quoq; albugines sanare adalligatā tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. Cap. IX

SVnt qui & acanon eryngio ascribāt, spinosam breuēq;, ac latā herbā, spinisq; latioribus. Hāc impositā, sanguinē mire sistere. Alij eryngen falso eandē putauerūt esse & glycyrrhizā, quare subiūgi eā protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, folijs echinatis, pinguibus, tactuq; gūmosis, fruticosa, binum cubitorū altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularū platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia, Ponto secunda, radice dulci, & hac tantū in usu. Capitur ea uergiliarū occasu, longa ceu uiti, coloris buxei. Meliorq; nigra, quæq; lenta, q̃ quæ fragilis. Vsus in subditis decocta ad tertias, cætero ad 40 mellis crassitudinē, aliquādo & tusæ, quo genere & uulnerib. imponit̃ & fauciū uitijs omnibus. Item uoci utilissimo succo, sic ut spissatus est linguæ subdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus sitim famēq; sedari. Ob id quidā adipson appellauere eam, & hydropicis dedere ne sitirent. Ideo & cōmanducata stomatice est, & ulceribus oris inspersa sæpe, & pterygijs. Sanat & uesicæ scabiē, renū dolores, cōdylomata, ulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarū duarū pondere, & pipere, hemina aquę. Cōmanducata sanguinē ex uulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis Cap. X

TRibuli unum genus in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantū. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerātis naturæ, & ideo utilis contra inflam-

inflammationes collectionesq́. Vlcera per se erumpentia, & præcipue in ore, cum melle sanat: Item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, folijs tribuli equos saginant: ipsi nucleo uiuunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat uentrem. Radix caste pureq́ collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, uaricum dolores sedat: tritum uero in aquam sparsum, pulices necat.

De stœbe, & medicinis eius. Cap. XI

Stœbe, quã aliqui phleon uocant, decocta in uino, præcipue auribus purulẽtis medetur: Item oculis ictu cruentatis: Hęmorrhagiæ quoq; & dysenteriæ infusa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum. Cap. XII

Hippophyes in sabulosis maritimisq́ nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, cãdidis, et ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se cõditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cũ mulso. Est altera hippope, sine caule, sine flore, folijs tantum minutis. Huius quoq; succus hydropicis mire prodest. Debent accõmodatæ esse equorum naturę, neq; ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animalium remedijs nascuntur, locupleti diuinitate ad gerenda pręsidia: ut non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tẽpora, ut alijs prosit, atq; alijs horis, diesq́ nullus prope sine præsidijs reperiatur.

De urtica & medicinis eius Cap. XIII

Vrtica quid esse inuisius potest? At illa præter oleũ, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, uel plurimis scatet remedijs. Semẽ eius cicutæ contrariũ esse Nicãder affirmat. Item fungis & argento uiuo. Apollodorus & salamãdris cum iure decoctæ testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpẽtibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uuas in ore, procidentesq́ uuluas, & infantiũ sedes, tactu resilire cogit: Lethargicos expergisci tactis cruribus, magisq́ frõte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinẽ trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata & sordida ulcera, sale admixto: itẽ luxata sanat, & panos, parotidas, carnesq́ ab ossibus recedẽtes. Semen potum cum sapa, uuluas strangulantes aperit, & profluuia nariũ sistit impositũ. Vomitiones in aqua mulsa sumptũ à cœna faciles præstat, duobus obolis: Vno aũt, in uino poto lassitudines recreat. Vuluæ uitijs tostum, acetabuli mẽsura: potũ in sapa resistit stomachi inflatiõibus. Orthopnoicis prodest cũ melle, & thoracẽ purgat eodẽ eclegmate. Et lateri medetur cũ semine lini: Addunt hyssopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilẽ uentrem tostum cibo emollit. Hippocrates uuluam purgari poto eo pronunciat. Dolore leuari tosto acetabuli mẽsura dulci poto, & imposito cũ succo maluæ. Intestinorũ animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo uetere, aut folia cum ursino adipe trita imponũt. Ad eadem radix tusa cum aceto non minus utilis: Item lieni. Et cocta in uino discutit panos, cum axungia uetere salsa. Eadem psilothrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, utilissimã cibis coctã conditãue professus arteriæ, tussi, uẽtris distillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorẽ, coctam cum conchulis ciere aluum, cum ptisana pectus purgare, mulierumq́ menses: cum sale ulcera quæ serpunt cohibere. Succus quoq; in usu est. Expressus illitusq́ fronti, sanguinem narium sistit: potus urinam ciet, calculos rumpit, uuã gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet, Alexandrinũ maxime laudatur. ad om̃ia hæc & mitiores quidem teneræq́ efficaces sed præcipue syluestris illa, & amplius lepras è facie tollit, in uino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

De lamio, & medicinis eius Cap. XIIII

Ea quoq; nom, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitissima, & folijs non mordentibus, medetur cum mica salis contusis incussisq́, iustis & strumis, tumoribus, podagris, uulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris

medetur

medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis urticæ radice alligata in tertianis, ita ut ægri nuncupentur cum eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderũt. Hoc idem cõtra quartanas pollere. Iidem urticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Folijs cũ axungia strumas discuti: uel si suppurauerint, erodi cõplerique.

De scorpione, generibusque, ac medicinis eius Cap. XV

EX argumento nomen accepit scorpius herba. Semen enim habet ad similitudinem eaudẽ scorpiõis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdẽ nominis effectusque sine folijs, asparagi caule, in cacumine aculeũ habens, & inde nomen.

De leucacantha, & medicinis eius Cap. XVI

LEucacanthã alij phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellãt, radice cyperi, quæ cõmanducata dentiũ dolorem sedat. Item laterum & lumborũ, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eademque ruptis conuulsis medetur.

De helxine, perdicio, parthenio, siderite, & medicinis eius. Cap. XVII

HElxinen aliqui perdicium uocant quoniã perdices ea præcipue uescantur. Alij siderition, nõnulli partheniũ. Folia habet mixtæ similitudinis plãtagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubẽtes, semina in capitibus lappaceis adhærẽtia uestibus, unde & helxinẽ dictã uolunt. Sed nos qualis uera esset helxine, diximus priori libro. Hæc aũt inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectionesque oẽs, & adusta. Panos succus eius cum psimmythio. Ignes sacros, tumores, collectionesque, & guttura incipiẽtia turgescere. Item ueterem tussim cyatho hausto, & omnia in humido: sicut tonsillas & uarices cum rosaceo. Imponitur & podagris cum caprino seuo ceraque Cypria. Perdiciũ siue partheni um (nam sideritis alia est) à nostris herba urceolaris uocatur, ab alijs astericũ, folio similis ocimo, nigrior tantũ, nascens in tegulis, parietinisque. Medetur cum mica salis trita ijsdem omnibus quibus lamium, & eodem modo. Item uomicæ calfacto succo pota. Et contra ulcera, rupta, lapsusque & præcipitia, aut uehiculorũ euersiões singularis. Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce tẽplum ædificaret, repsissetque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare partheniũ uocari cœpta est, assignaturque ei deæ. Hic est uernacula cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes

De chamæleone, generibusque, & medicinis eius Cap. XVIII

CHamæleonem aliqui ixiam uocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet, serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdam in locis uiscũ gignit album sub alis foliorũ, maxime circa canis ortum, quomodo thura nasci dicuntur, unde & ixia appellatur. Hoc ut mastiche utuntur mulieres. Quare & chamæleon uocetur, uarietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic uiridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atque alijs coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctę. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorũ animalia acetabuli mensura succi eiusdem in uino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem urinæ. Hic succus occidit canes suesque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquã sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquũtque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui uiolaceus. Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earũ lichenes curantur, cum sulphure & bitumine unà coctis. Cõmanducatis uero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canũ necant. Iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam ulophonon uocatur, & cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & hæc uiscum ulceribus utilissimum. Omnium autem generum earum radices scorpionibus aduersantur.

De coronopo, & medicinis eius Cap. xix

COronopus oblonga herba eſt cum fiſſuris. Seritur interim, quoniam radix cœlia/
cis præclare facit in cinere toſta.

De anchuſa, & pſeudanchuſa, & medicinis earum. Cap. xx

ET anchuſę radix in uſu eſt, digitali craſſitudine. Finditur papyri modo, manusq́ in
ficit ſanguineo colore, pręparat lanas precioſis coloribus. Sanat ulcera in cerato, pręſ
cipue ſenum, item aduſta. Liquari nõ poteſt in aqua, oleo diſſoluitur: idq́ ſynceræ experi
mentũ eſt. Datur & ad renũ dolores drachma eius potui in uino. Aut ſi febris ſit, in deco/
cto balani. Item iocinerum uitijs, & lienis, & bile ſuffuſis. Lepris & lẽtigini illinitur ex ace/
to. Folia trita cum melle & farina luxatis imponuntur. Et pota drachmis duabus in mul/ 10
ſo aluum ſiſtũt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Eſt & alia ſimilis pſeudan/
chuſa ob id appellata, à quibuſdã uero enchuſa, aut doris, & multis alijs nominibus, lanu
ginoſior & minus pinguis, tenuioribus folijs & languidioribus. Radix oleũ non fundit,
ſed rubentẽ ſuccũ: & hoc ab anchuſa diſcernitur. Cõtra ſerpẽtes efficaciſſima potu folio/
rum, uel ſeminis. Folia ictib. imponunt̃. Virus ſerpentiũ fugat. Bibit̃ & ꝑpter ſpinã. Foli/
um eius ſiniſtra decerpi iubẽt magi, & cuius cauſa ſumat̃ dici, tertianisq́ febrib. alligari.

De onochilo, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, &
adianto ſiue callitricho. Cap. xxi

ESt & alia herba proprio nomine onochilon, quam aliqui anchuſam uocãt, alij arce
bion, alij onochelim, aliqui rhexiam, multi enchuſam, paruo frutice, flore purpureo, 20
aſperis folijs & ramis, radice meſſibus ſanguinea, cætero nigra, in ſabuloſis naſcens, effi/
cax cõtra ſerpẽtes, maximeq́ uiperas, & radice & folijs, æque cibo ac potu. Vires habet
meſſibus. Folia trita odorẽ cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus uulua procidẽte.
Pellit & tineas cum hyſſopo. Et in dolore renũ aut iocineris ex aqua mulſa, ſi febris ſit: ſin
aliter, ex uino bibitur. Lẽtigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à ſerpẽtibus feriri
negantur. Eſt & alia huic ſimilis flore rubro, minor, & ipſa ad eoſdẽ uſus. Traduntq́ cõ/
manducata ea, ſi inſpuatur, mori ſerpentẽ. Anthemis magnis laudibus celebratur ab A/
ſclepiade. Aliqui leucanthemida uocant. Alij leucanthemũ, alij eranthemon, quoniã ue/
te floreat. Alij chamæmelon, quoniã odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon uo/
cant. Genera eius tria flore tantum diſtant, palmum nõ excedentia, paruisq́ floribus, ut 30
rutæ candidis aut melinis, aut purpureis. In macro ſolo, aut iuxta ſemitas colligitur uere,
& in coronamenta reponitur. Eodem tẽpore & medici folia tuſa in paſtillos digerunt,
Item florem & radicẽ. Dantur omnia mixta drachmæ unius pondere, cõtra ſerpẽtiũ om
nium ictus. Pellit mortuos partus. Item menſtrua in potu, & urinã, calculosq́. Inflatio/
nes, iocinerũ uitia, bilem ſuffuſam, ægilopia commanducata, ulcerũ eruptiones manantes
ſanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficaciſsima eſt quę florẽ purpureũ habet,
cuius & foliorũ & fruticis amplitudo maiuſcula eſt. Hanc proprie quidã eranthemon uo
cant. Loton qui arborem putant tantum eſſe, uel Homero autore coargui poſſunt. Is eñ
inter herbas ſubnaſcẽtes deorũ uoluptati, loton primã nominauit. Folia eius cum melle,
oculorum cicatrices, argema, nubeculas diſcutiũt. Eſt et lotometra, quæ fit ex loto ſata, ex 40
cuius ſemine ſimili milio, fiũt panes in Aegypto à paſtoribus, maxime aqua uel lacte ſub
acto. Negatur quicquam illo pane ſalubrius eſſe, aut leuius, dum caleat: refrigeratus dif/
ficilius concoquitur, fitq́ ponderoſus. Conſtat, eos qui illo uiuant, nec dyſenteria nec te
naſmo, neq́ alijs morbis uentris infeſtari. Itaq́ inter remedia eorum habetur. Heliotro
pij miraculum ſæpius diximus, cum ſole ſe circumagẽtis, etiam nubilo die: tantus ſideris
amor eſt. Noctu uelut deſiderio contrahi cæruleũ florem. Genera eius duo, Tricoccum,
& helioſcopium. Hoc altius (quanquã utrunq́ ſemipedalem altitudinem non excedat)
ab ima radice ramoſum. Semen in folliculo meſſibus colligitur. Naſcitur non niſi in pin/
gui ſolo, cultoq́ maxime: tricoccũ ubiq́. Si decoquatur, inuenio cibis placere. Et in lacte
iucundius

iucundius aluum molliri. Et si decocti succus bibatur, efficacissime exinaniri. Maioris succus excipitur æstate, hora sexta, miscetur cum uino, sic firmior. Capitis dolores sedat rosaceo admixto. Verrucas cum sale tollit succus è folio: unde nostri uerrucariam herbam appellauere, alijs cognominari effectibus digniorē. Nanque & serpentibus & scorpionibus resistit, ex uino aut aqua mulsa, ut Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantium distillationibus, quod siriasin uocant, illita medentur. Item cōtractionibus, etiā si id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri eos saluberrimū est. Potum id pellit tineas, & renum harenas. Si cuminū adijciatur calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quę cum folijs & hircino seuo podagris illinitur. Alterum genus quod tricoccum appellaui-
10 mus, & alio nomine scorpiuron uocatur, folijs non solum minoribus, sed etiam in terram uergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ, quare ei nomen. Vis ad omnia uenenata & phalangia, & contra scorpiones præcipue illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropij circumscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita uero herba, aut uda omnino resperſum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicūtur, tria uero tertianis: uel si herba ipsa ter circūlata subijciatur capiti. Semen & uenerē stimulat. Cum melle panos discutit. Et uerrucas hoc utique heliotropiū radicitus extrahit, & excrescētia in sedibus. Spinæ quoque lumborū sanguinē corruptum trahit, illitum semen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex uero liuentibus colorem reddit. Magi hrliotropium quartanis quater, in tertianis ter alli-
20 gari iubent ab ipso ægro, precarique eum, soluturum se nodos liberatum, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum, æstate uiret, bruma non marcescit, aquas respuit, perfusum mersumue sicco simile est: tanta dissociatio deprehēditur, unde & nomē à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidā callitrichon uocāt, alij polytrichon, utrūque ab effectu. Tingit enim capillū: & ad hoc decoquitur in uino cū semine apij, adiecto oleo copiose, ut crispum densumque faciat. Defluere autē prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiusque. Id quod maius est polytrichon, aliud trichomanes uocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent folijs filicis. ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem cōtrarijs pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla: umbrosas petras, parietūque aspergines, ac fontium maxime specus sequitur, & saxa manantia, quod miremur, cum
30 aquas non sentiat. Calculos è corpore mire pellit, frangitque, utique nigrum. Qua de causa potius quàm quod in saxis nasceretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è uino quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum uenenis resistunt. In uino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebro auferendi ne pereant: hoc & in alopecijs. Strumas discutiunt, furfuresque in facie, & capitis manantia ulcera. Decoctū ex his prodest suspiriosis, & iocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Strangurię illinunt, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exulcerati perunguntur ex ijs cum rosaceo & uino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum uentri mulierum, ne ru-
40 gosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis, pecorique esse utilissimos.

De picride, thesio, asphodelo, halimo, acantho, bupresti, elaphobosco, scandice, iasione, & de caucalide, sio, sillybo, scolymo siue limonio, sonchо, cōdrillo siue condrilli, & boletis. Cap. XXII

Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut diximus: rotūdo folio. Tollit eximiē uerrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est, sed purgat aluum, in quem usum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellaurrunt, Hesiodus & in syluis nasci dixit: Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissime dari: pa-

magna inconstantia Græci in laudibus ciborũ etiã habuere, ijdemq́ remedia tanquam contra uenenum prodiderunt. Et ipsum nomẽ indicio est, boum certe uenenũ esse, quos dissilire degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est uero causa, quare uenena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui uidetur, quam non aliter magis accendi putant quàm potu. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum, digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus simili effigie, sed non amaris, folijs olusatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiã conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, cõuulsa sananda, inflationes discutiendas, coli quoq; tormenta. Contra serpentium omniumq́ aculeatorũ ictus. Quippe fama est,
10 hoc pabulo ceruos resistere serpẽtibus. Fistulas quoq; radix nitro addito illita sanat. Sic canda autem in eos usus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentiũ ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoq; in olere syluestri à Græcis ponitur, ut Opion & Erasistratus tradunt. Item decocta aluum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas cier. Decoctæ succus prodest stomacho, iocineri, renibus, uesicæ. Hæc est quam Aristophanes Euripidi poetæ obijcit iculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum uenditasse, sed scandicem. Eadem erat anthriscus, si tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quòd fatigato uenere corpori succurrit, marcentesq́ senio iam coitus excitat. Sistit profluuia alba fœminarum. Et iasone olus syluestre habetur, in terra repens, cum lacte multo, florem fert candidum: concilium uocant. Et
20 huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis ubertatem præstat. Salutaris est phthisin sentientibus. Infantiũ capiti illita nutrit capillum, tenacioremq́ eius cutem efficit. Estur & caucalis, fœniculo similis, breui caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoq; eius bibitur, stomacho perquam cõmodatus & urinæ, calculisq́ & harenis pellẽdis, & uesicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renumq́ pituitas. Semen menses fœminarum adiuuat, bilemq́ à partu siccat. Datur & contra profluuia genituræ uiris. Chrysippus & conceptionibus eam putat cõferre multum: bibitur in uino ieiunis. Illinitur & cõtra uenena marinorũ, sicut Petreius in carmine suo significat. His adnumerant sion, latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriusq́, copiosum semine, sapore nasturtij. Prodest urinis, renibus, lienibus, mulierumq́
30 mensibus, siue ipsum in cibo sumptum, siue ius decocti, siue semen è uino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquisq́ quæ gignunt eos resistit. Dysentericis prodest infusum. Item lentigini illitum & mulierum uitijs in facie noctu illitum, momentoq́ cutem emendat, & ramices lenit, & scabiem equorũ. Sillybum chamæleonti albo similem, æque spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, ubi nascitur, coquere tanti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum usum habet. Scolymon quoq; in cibos recipit oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex est nunq̃ cubitali altior, cristisq́ foliorũ ac radice nigra, sed dulci, Eratostheni quoq; laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipue traditur. Sanare lichenas & lepras ex aceto. Venerẽ stimulare in uino, Hesiodo & Alcæo testibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis
40 auidissimas, uirosq́ in coitum pigerrimos scripsere, uelut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc ualentissimo. Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in uini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno itemq́ post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, uitium id ex alis per urinam effluere. Estur & sonchos, ut quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale, uterq; albus & niger, lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali, anguloso, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo. Erasistratus calculos per urinã pelli eo monstrat, & oris graueolentiam cõmanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in uino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita ut à partu ambulent grauidæ. Datur & in sor-

bitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, coloremq́ meliorem infantium: utilissimus his, quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidusq́, in stranguria bibitur cyathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleisq́ pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionesq́, radix uero illinitur. Eadem decocto in oleo punici mali calyce, aurium morbis præsidiũ est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet uesci, ut morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratoriam tamen uim esse conuenit nigro, & hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari. Condrillon siue condrille, folia habet intubi circum rosis similia, caulem minus pedalem, succo madentem amaro, radice fabæ simili, aliquãdo numerosa. Habet proximã terræ masttichen tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarũ menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex uino coctæ, aluum sistit. Eadem palpebrarũ pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho & cõcoctionibus utilem carminib. suis pronunciauit. Aliqui fœminis & oculis, generationiq́ uirorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos merito posuerim, opimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, ueneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem à cõiuge Agrippina dato: quo facto illa terris uenenum alterum, sibiq́ ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facile noscuntur uenena, diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Nõ sunt hæc in quibusdam, siccíq & nitri similes, ueluti guttas in uertice albas ex tunica sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in uolua ceu in ouo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo nascente, mox in pediculo corpus absumitur, raroq́ unquam geminis ex uno pede. Origo prima causaq́ è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initioq́ spuma lentior, dein corpus mẽbranæ simile, mox partus. Vt diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caligaris clauus ferriúe aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem illico succũ alienum saporemq́ in uenenum cõcoquit: deprehendisseq́ nisi agrestes possunt atq́ qui colligunt. Ducunt ipsi alia uitia, nunc quidem si serpentis cauerna iuxta hiurit, si patescentes primo adhalauerit, capaci uenenorum cognatione ad uirus accipiendũ. Itaq́ caueri conueniet, priusquam se condant serpentes. Signa erunt tot herbę, tot arbores fruticesq́, ab emersu earum ad latebram usque uernantes: & uel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasusq́ omnis intra dies septem est.

De fungis, & silphio, & de lasere. Cap. XXIII

Fungorum lentior natura, et numerosa genera, sed origo nõ nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore quàm boleti. Mox cãdidi, uelut apice flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, ueneris accommodatissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Annaeum Serenum præfectum Neronis uigilum, & tribunos, & centuriones. Quæ uoluptas tanta ancipitis cibi? Quidam discernere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus: Nos item fago, aut robore, aut cupresso, ut diximus. Sed ista quis spondet in uenalibus? Omnium color liuidus. His aberit ueneni argumentum, quo similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc diximus remedia, dicemusq́, interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bithynia ueniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos uocant, medentur, excrescentibusq́ in sede carnibus: minuunt enim eas, & tempore absumunt, Item lentigines, & mulierum uitia in facie. Lauantur etiam ut plumbum, in oculorum medicamẽta. Sordidis ulceribus, & capitis eruptionibus, canum morsibus

morſibus ex aqua illinuntur. Libet et coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obſeruationes, quando ipſæ ſuis manibus deliciæ præparant hunc cibum ſolum, & cogitatione antè paſcuntur, ſuccineis nouaculis aut argēteo apparatu comitāte. Noxij erūt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores, qui nitro addito coquentur, ſi utiq; percoquantur. Tutiores fient cum carne coćti, aut cū pediculo piri. Proſunt & pira conſe ſtim ſumpta. Debellat eos & aceti natura, cōtraria ijs. Imbribus proueniūt omnia hæc.

Imbre & ſilphion. Venit primo è Cyrenis, ut dićtum eſt. Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, ſed Medico melius, extinćto omni Cyrenaico, ut diximus. Vſus ſilphij in medicina. Nam folia ad expurgandas uuluas, pellendosq; emortuos par10 tus decoquuntur in uino albo odorato, ut bibatur menſura acetabuli à balineis. Radix prodeſt arterijs exaſperatis, & collećtionibus ſanguinis illinitur. Sed in cibis cōcoquitur ægre. Inflationes facit & rućtus. Vrinæ quoq; noxia. Sugillatis cum uino & oleo amiciſſima, & cum cera ſtrumis. Verrucæ ſedis crebriore eius ſuffitu cadūt. Laſer è ſilphio pro fluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, pluribus cōpoſitionibus inſeritur. Per ſe aūt algores excalfacit. Potum neruorū uitia extenuat. Fœminis datur in uino, Et lanis mollibus admouetur uuluæ ad mēſes ciendos, Pedum clauos circumſcarificatos ferro, mixtum ceræ extrahit. Vrinā cier ciceris magnitudine dilutum. Andreas ſpondet, copioſius ſumptū nec inflationes facere, & cōcoćtioni plurimū conferre ſenibus & fœminis: item hyeme q̄ æſtate utilius, & tum aquam bibentibus: cauēdumq; ne
20 qua intus ſit exulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempeſtiue enim datum, cauterij uim obtinet: aſſuetis etiam utilius quàm expertibus. Ad extera corporum, indubitatas confeſſiones habet. Venena telorum & ſerpentiū extinguit potum, ex aqua uulneribus his circumlinitur. Scorpionū tātum plagis ex oleo. Vlceribus uero non matureſcentibus, cum farina hordeacea, uel fico ſicca. Carbunculis cum ruta, uel cum melle, uel per ſe uiſco ſuperlitum ut hæreat: ſic & ad canis morſus. Excreſcentibus circa ſedem, cum tegmine punici mali ex aceto decoćtū. Clauis pedum, qui uulgo morticini appellantur, nitro mixto, antè ſubaćtum. Carnes replet cum uino & croco, aut pipere, aut murium fimo & aceto. Perniones ex uino fouet, & ex oleo cōćtum imponitur: ſic & callo. Clauis pedum ſupetraſis pręcipuę utilitatis, Contra aquas malas, peſtilentes trać tus, uel dies. In
30 tuſſi, uua, fellis ueteri ſuffuſione, hydropiſi, raucitatibus: cōſeſtim enim purgat fauces, uocemq; reddit. Podagras, in ſpongia dilutum poſca lenit. Pleuriticis in ſorbitione uinum poturis datur, contraćtionibus, opiſthotonicis, ciceris magnitudine cera circūlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tuſſi uetuſta, cum porro ex aceto datur: æque ex aceto his qui coagulū laćtis ſorbuerint. Præcordiorum uitijs, ſyntećticis, comitialibus in uino, in aqua mulſa linguæ paralyſi. Coxendicibus & lumborū doloribus cum decoćto melle illinitur. Non cenſuerim quod autores ſuadent, cauernis dētium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis qui ſe ea de cauſa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis, ſerpentes auidiſſimas uini admixtū rumpit. Ideo nec inūgi ſuaſerim cum attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum alijs,
40 immenſum eſt referre, & nos ſimplicia traćtamus: quoniam in his naturam eſſe apparet, in illis coniećturam ſæpius fallacem, nulli ſatis cuſtodita in mixturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura dicemus.

De natura mellis & aqua mulſa, et quare genere ciborū mores immutentur, & de melitite & cera: & contra cōpoſitiones medicorū. Cap. XXIIII

NOn eſſet mellis autoritas in pretio minor quàm laſeris, ni ubique naſceretur: illud ipſa fabricata ſit natura, ſed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad uſus ſi quoties miſceatur æſtimemus. Prima propolis alucorum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera diſcutit, dura cōcoquit, dolores neruorum mulcet, ulceraq; iam deſperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipſius natura talis eſt, ut pu

trescere corpora non finat, iucundo sapore atque non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginae, omnibusque oris desiderijs utilissimum, arescentique in febribus linguae. Iam uero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item uulneribus à serpēte percussis. Et contra uenena fungorum. Paralyticis in mulso, quanquam suae mulso dotes constant. Mel auribus instillatū cū rosaceo: lendes & foeda capitis animalia necat. Vsus despumati semper aptior, stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atque differentias nationesque & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis diuidi cogeret miscenda. Rursus naturam rerum peruoscere uolentibus, in mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius, subitae ac recentis, alterum inueteratae. Repentina despumato melle praeclaram utilitatem 10
habet in cibo aegrotantium leui, hoc est alicae elutae, uiribus recreandis, ore stomachóque mulcendo, ardore refrigerando. frigidam enim utilius dari uentri molliendo, inuenio apud autores. hunc potum bibendū alsiosis: item animi humilis & praeparci, quos illi dixere micropsychos. Est & ratio subtilitatis immensae à Platone descendens: corpusculis rerum leuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorū naturam accedentibus. ideo nō eadē omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiā, & in siti. Ergo & haec animi asperitas, seu potius animae, dulciore succo mitigatur. Lenit transitū spiritus, & molliores facit meatus, ne scindāt euntē redeuntemque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctusque, tristitia & omnis animi impetus cibo mol 20
litur. Ideoque obseruanda sunt, quae non solum corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur, calefacta innitat uomitiones. Contra uenenum psimmythij salutaris, addito oleo. Item cōtra hyoscyamū, cum lacte maxime asinino, & contra halicacabū, ut diximus. Infunditur & auribus & genitaliū fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisque omnibus. Inueteratae usum damnauere posteri, minus innocētem aqua, minusque uino firmum. Longa tamen uetustate transit in uinū, ut constat inter oēs, stomacho inutilissimū, neruisque contrarium. Semper mulsum ex uetere uino utilissimū, facilimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachū, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatē cibi. Aluū mollit fri 30
gido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longā mulsi tantum nutritu tolerauere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo: centesimū annum excedentē eū diuus Augustus hospes interrogauit, quanā ratione maxime uigorē illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regiū cognominatū morbum arquatū tradit, quoniā mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione uini. Seculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxiū. Solebat tamen inueteratū alui causa dari in febre: itē articulario morbo, & neruorum infirmitate laborātibus, & mulieribus uini abstemijs. Mellis naturae adnexa cera est, de cuius origine, bonitate, nationibus suis diximus locis. Omnis autē mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauique ipsi, in pulte 40
alicae prius tostae. Aduersatur lactis naturae: ac milij magnitudine x. grana cerae hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albā cerā in pube fixisse remedio est. Nec huius usus, quos mixta alijs praestat, enumerare medicina possit, sicuti nec caeterorū quae cū alijs prosunt. Ista, ut diximus, ingenijs cōstant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parēs illa ac diuina rerū artifex: officinarū haec, imò uerius auaritiae cōmenta sunt. Naturae quidē opera absoluta atque perfecta gignunt: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, ut succo aliquo sicca tēperentur ad meatus, aut corpore alio humētia ad nexus. Scrupulatim quidē colligere ac miscere uires, nō coniecturae humanae opus, sed impudentiae est. Nos nec Indicarū Arabicarumque mercium,
aut

aut externi orbis attingimus medicinas. Nõ placent remedijs tam longe nascẽtia: nõ no-
bis gignunt: imò ne illis quidẽ, alioquin nõ uenderent. Odorũ causa unguentorũq; & de-
liciarũ, si placet, etiã superstitionis gratia emant, quoniã thure supplicamus & costo. Sa-
lutem quidẽ sine his posse cõstare, uel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias pu-
deat. Sed medicinas è floribus coronamẽtisq; & hortensiis, quæq; mandunt herbis pro-
secuti, quonam modo frugum omittemus? Nimirum & has indicare conueniet.

Medicinæ ex frugibus. Cap. XXV

IN primis sapientissima animaliũ esse constat, quæ fruge uescant. Siliginis grana com-
busta & trita in uino aminæo, oculis illita epiphoras sedãt: tritici uero ferro cõbusta ijs,
10 quæ frigus usserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorũ con-
tractionibus, cũ rosaceo uero & fico sicca myxisq; decoctis furfures tonsillis faucibusq;
gargarizatione prosunt. Sex. Pomponius prætorij uiri pater, Hispaniæ citerioris prin-
ceps, cũ horreis suis uentilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum
sese super genua: leuatusq; siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc postea remedio
usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. Paleã quoq; tritici uel hordei calidã imponi
ramicum incõmodis experti iubent, quaq; decoctæ sunt aqua foueri. Est in farre uermi-
culus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere uitiati dicuntur, etiam si fri-
centur. Olyram atincam diximus uocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Aegy-
ptij atharã uocant, infantibus utilissimũ, sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo &
20 cruda & decocta, collectiones impetusq; discutit, lenit & concoquit. Decoquitur alias in
mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut
cum uino. Cum uero inter coquendũ discutiendũq; cura est, tunc in aceto melius, aut in
fece aceti, aut in cotoneis pirisúe decoctis. Ad multipedum morsus cum melle, ad serpẽti-
um in aceto, & cõtra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina
& galla. Ad concoctiones uero & ulcera uetera, cum resina. Ad duritias cum fimo colum-
barum, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorũ inflãmationes, aut intestinorũ uel laterum,
uel uirilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad stru-
mas cũ pice, & impubis pueri urina. Cum oleo & fœnogræco cõtra tumores præcordio-
rum, uel in febribus cum melle uel adipe uetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior.
30 Neruis cum hyoscyami succo illinitur. Ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam
fieri diximus, efficacior etiã hordeacea uidetur, trimestris mollior. Ex uino rubro ad scor-
pionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: item arteriæ? Tussi cum caprino seuo,
aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omniũ. Vlcera manantia sanat, & furfures corpo-
ris, stomachi dolores, pedes & mammas cum uino & nitro cocta. Aerina magis cæteris
purgat ulcera uetera, & gangrenas Cum raphano & sale & aceto lichenas. Lepras cum
sulphure uiuo. Et capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos
concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in uino. De polentæ generi-
bus in frugum loco satis diximus, locorum ratione: à farina hordei distat eo quod torre-
tur, ob id stomacho utilis. Aluum sistit, impetusq; rubicundi tumoris. Et oculis illini-
40 tur & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpen-
tium plagis: item ambustis ex uino. Inhibet quoque pustulas. Farina in pollinem sub-
acta, uim extrahendi humoris habet, ideo & cruore suffusis in fascias usque sanguinem
perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauisq;. Nam cum oleo uetere
ac pice decocto polline, condylomata & alia omnia sedis uitia quàm maxime calido mi-
rabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina qua chartæ glutinantur, san-
guinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non
pridem excogitata, alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Non dum
arbitror Pompeij Magni ætate in usu fuisse, & ideo uix quicquam de ea scriptum ab
Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua

mulsa,siue in sorbitiones decocta, siue in pultem. Eadem in aluo sistenda torretur, dein fauorum cera coquitur, ut supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit,ternis eius cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis,donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina,in quem usum torretur antè. Neruorum doloribus & alijs feruens in sacco imponitur: neq; aliud utilius,quoniam leuissimum mollissimumq; est,& caloris capacissimum. Itaq; talis usus eius est ad omnia quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet quos milium. In uino potum prodest dysentericis. Similiter his quæ uaporanda sunt,excalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die haustum: sic prodest & ad tormina. Sesama trita in uino sumpta,inhibet uomitiones. Aurium inflāmationi illinitur & ambustis.Eadem efficit & dum in herba est.Hoc amplius oculis imponitur decocta in uino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem facit,stellionum morsibus resistit: item ulceribus,quæ cacoethe uocant.Et auribus oleum quod ex ea fit,prodesse diximus.Sesamoides à similitudine nomen accepit grano amaro,folio minore.Nascitur in glareosis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro, discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyrę nascens,quod ideo aliqui anticyricon uocāt: cætera simile erigeronti herbæ,de qua suo dicemus loco. Granum sesamæ datur in uino dulci ad detractiones,quantum tribus digitis capitur,miscentq; ellebori albi unum & dimidiū obolum, purgationē eam adhibentes,maxime insanæ melancholiæ,comitialibus,podagris. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum,quod candidissimum. Succus decocti in aqua cœlesti digerit̄ in pastillos, ut infundatur exulceratis interaneis,& uuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus, & eruptionibus pituitæ,muris aranei morsibus Idem asperso sale ac melle, candorē dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo uiuūt,morbo pedum tentari negant. Nouēq; granis si furunculū quis circumducat,singulis ter,manu sinistra,& omnia in ignem abijciat,cōfestim sanari aiunt. Est & herba Phœnicea appellata Græcis, à nostris uero hordeum murinum. Hæc trita ex uino pota,præclare ciet menses. Ptisanæ quæ ex hordeo fit, laudes uno uolumine condidit Hippocrates, quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contrà quāto innocentior est alica. Hippocrates tantū sorbitionis gratia laudauit, quoniā lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret,quoniā in aluo nō intumesceret, quoniā facile redderetur,& assuetis hic solus cibus in febri bis die posset dari: tātum remotus ab istis qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam uetuit, aliudúe q; succum ptisanæ. Item quandiu pedes frigidi essent,tunc quidem nec potionem dandam: Fit et ex tritico glutinosior, arteriæq; exulceratæ utilior. Amylon hebetat oculos, & gulæ inutile contrà q; creditur. Item sistit aluum, epiphoras oculorum inhibet,& ulcera sanat. Item pustulas & fluctiones sanguinis,genas duras emollit. Datur cum ouo his,qui sanguinē reiecerint. In uesicæ uero dolore,semuncia amyli cū ouo & passi tribus ouis suffervefacta, à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto, næuos tollit. Panis hic ipse quo uiuitur, innumeras penè cōtinet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiões, ex aqua mulsa duritias ualde mitigat Datur ex uino ad discutienda quæ præstringi opus sit,& si magis etiamnum ex aceto: aduersus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant: Item ad percussa,luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus,qui uocatur autopyros, utilior. Illinitur & paronychijs, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus atque iterum coctus, sistit aluum. Vocis studiosis,& contra distillationes, siccum esse primo cibo utilissimū est. Sitanius,hoc est è trimestri, incussa in facie, aut desquamata cū melle aptissime curat. Candidus ægris,aqua calida frigidáue madefactus,leuissimum cibum

bum præbet. Oculorum tumori ex uino imponitur. Sic & pustulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis ustus emendat, & uini, in saccos additus. Auxiliatur & faba. Nanq; solida fricta, feruensq; in acre acetũ coniecta, torminibus medetur. In cibo fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses suppurationesq; pectorum, quotidiano cibo sumitur: & cõmanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendosúe imponitur: & in uino decocta, ad testium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atq; aperit. Item liuoribus, combustis medetur. Voci eam prodesse, autor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarũq; cinis, ad coxen-
10 dices, & ad neruorum ueteres dolores, cum adipis suilli uetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima quæ facillime coquitur, eaq; quæ maxime aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat, sed aluum sistit in cibo, magisq; discocta cœlesti aqua: eadem soluit, minus percocta. Crustulas ulcerum rumpit, eaq; quæ intra os sunt, purgat & astringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximeq; exulceratas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ succus, ad oris exulcerationes & genitalium adhibetur: ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo: In ijs quæ acrius remedium exigunt cum putamine punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inarescat, adijciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panisq;, uel maturis
20 uel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrenis cum punici tegmine. Item podagris, cum polenta, & uuluis, & renibus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahentibus. Propter dissolutionẽ stomachi xxx. grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dysenteria, efficacior est in tribus aquis cocta: in quo usu melius semper eam torrere aut tundere, ut quàm tenuissima detur, uel per se, uel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, neruosisq; omnibus, & felli, nec somno facilis: ad pustulas utilis, ignic; sacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, postea trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente
30 curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est & palustris lens, per se nascens in aqua nõ fluente, refrigeratoriæ naturæ: Propter quod collectionibus illinitur, & maxime podagris, & per se & cum polenta: glutinat & interanea procidentia. Est & syluestris elisphacos dicta à Græcis, ab alijs phacos Est ea satiua lente leuior, & folio minore, atq; sicciore & odoratiore. Est & alterum genus eius syluestris, odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menses ciet & urinas, & pastinacæ marinæ ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum uino eadem commorantes menses trahit. Abundãtes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba, uulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. Et si in uino decoquatur, pruritus testium sedat.
40 Nostri, qui nunc sunt, herbarij elelisphacon Græce, Latine saluiam uocant, mentæ similem, canam, odoratam: partus emortuos ea apposita extrahũt. Item uermes aurium ulcerumq;. Cicer & syluestre est, folijs satiuo simile, odore graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. farina utriusque ulcera manantia capitis sanat, efficacius syluestris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & urinas, grano maxime. Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exulceratam uesicam, & renes. Gangrenis utiliora cum melle, & his quæ cacoethe uocãtur. Verrucarũ in omni genere prima luna singulis granis singulas tangunt, eaq; grana in linteolo deligata post se abijciunt;

ita fu-

ſe,minus capiti aut ueſicæ nocent quàm nuclei: Mammarũ inflationi triti cum ſale utiles.
Decoctum eorũ ueteres dyſentericos & cœliacos iuuat, & potione & fotu. Vua theriace,
de qua ſuo loco diximus,contra ſerpentium ictus eſtur.Pampinos quoque eius edendos
cenſent imponendosq;,uinumq; & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem uim
habent. Vua paſſa,quam aſtaphida uocant,ſtomachum,uentrem,interanea tentaret,
niſi pro remedio in ipſis acinis nuclei eſſent:Iis exẽptis, ueſicæ utilis habetur, & tuſſi alba
utilior. Vtilis & arteriæ & renibus,ſicut ex his paſſum priuatim è ſerpentibus cõtra hæ-
morrhoida potens. Teſtium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponun-
tur:Itẽ carbunculis,articularibus morbis,ſine nucleis tritæ cũ ruta:fouere ante uino ulcera
10 oportet.Sanant epinyctidas & dyſenteriã cum ſuis nucleis: Et in oleo coctæ gangrenis
illinũtur cum cortice raphani & melle.Podagris & unguiũ mobilibus cum panace,& per
ſe ad purgãdum os caputq;,cum pipere cõmanducãtur. Aſtaphiſagria ſiue ſtaphis, quã
unam taminiam aliqui uocant falſo,ſuum enim genus habet,cauliculis nigris rectis,folijs
labruſcæ,fert folliculos uerius q; acinos,uirides,ſimiles ciceri:in his nucleum triangulum.
Mateſcit cum uindemia nigreſcitq;,cum taminiæ rubentes norimus acinos: ſciamusq;
illam in apricis naſci,hanc non niſi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non cenſue
rim propter ancipitem ſtrangulationem,nec ad pituitam oris ſiccandam, fauces enim læ-
dunt. Phthiriaſi caput & reliquũ corpus liberant triti, facilius admixta ſandaracha: item
pruritu & pſoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium uitia, rheuma-
20 tiſmum cicatricum,ulcerum manãtia.Flos tritus in uino contra ſerpẽtes bibitur: ſemen e-
nim abdicauerim,propter nimiam uim ardoris.Quidam eam pituitariam uocant, & pla-
gis ſerpentium utiq; illinunt. Labruſca quoq; œnanthen fert,ſatis dictam,quæ à Græcis
ampelos agria appellatur, ſpiſſis & candicantibus folijs, geniculata, rimoſo cortice: fert
uuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & uarijs coxendicum
& lumborum uitijs tuſæ cum folijs & ſucco proſunt.Radix decocta in aqua, pota in uini
Coi cyathis duobus,humorem alui ciet,ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim
eſſe,quam uulgus uuam taminiã uocat. Vtuntur ea pro amuleto, & ad exſpuitionem ſan
guinis quoq; adhibent,nõ ultra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito ſale, thy-
mo,aceto mulſo.Ideo & purgationibus ancipitem putãt. Eſt huic ſimilis, ſed in ſalictis
30 naſcens,ideo diſtinguitur nomine,cum eoſdem uſus habeat,& ſalicaſtrum uocatur. Sca-
biem & pruriginem hominum quadrupedumq; aceto mulſo trita hæc efficacius tollit. Vi-
tis alba eſt,quã Græci ampeloleucen,alij ophioſtaphylon,alij melothron, alij pſilothrũ,
alij archezoſtin, alij cedroſtin, alij madon appellant. Huius ſarmenta longis & exilibus
internodijs geniculata ſcãdunt.Folia pãpinoſa ad magnitudinẽ ederæ,diuiduntur ut ui-
tiũ.Radix alba,grandis,rhaphano ſimilis initio:ex ea caules aſparagi ſimilitudine excũt.
Hi decocti in cibo aluum & urinam cient.Folia & caules exulcerãt corpus: utiq; ulcerum
phagedænis, & gangrenis, tibiarumq; tedio cum ſale illinuntur. Semen in uua raris aci-
nis dependet, ſucco rubente,poſtea croci. Nouerẽ id qui coria perficiunt, illo enim utun-
tur.Pſoris et lepris illinitur. Lactis abundantiã facit coctum cum tritico,potumq;.Radix
40 numeroſis utilitatibus nobilis,contra ſerpẽtium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vi-
tia cutis in facie, uaroſq; & lentigines, & ſugillata emendat, & cicatrices. Eademq; præ-
ſtat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente cõmotis,& uerti-
gine laborantibus,drachmæ pondere quotĩdie anno toto. Et ipſa autẽ largior aliquanto,
ſenſus purgat. Illa uis præclara,quod oſſa infracta extrahit in aqua impoſita,ut bryonia:
quare quidam hanc albã bryoniam uocãt. Alia uero nigra efficacior in eodẽ uſu cũ melle
& thure. Suppurationes incipiẽtes diſcutit,ueteres maturat & purgat. Ciet menſes & uri-
nam. Eligma ex ea fit ſuſpirioſis, & contra lateris dolores, tuſſis, ruptis. Splenem ternis
obolis pota xxx diebus conſumit. Illinitur eadem cum fico & pterygijs digitorum. Ex
uino ſecundas fœminarum appoſita trahit:& pituitã, drachma pota in aqua mulſa. Suc-

cus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore
quodam colore & cutis teneritate, mangonizat corpora: serpẽtes fugat. Tunditur ipsa ra
dix cum pingui fico, erugatq; corpus si statim bina stadia ambulentur: aliâs urit, nisi fri-
gida abluatur. Iucundius hoc idem præstat nigra uitis, quoniam alba prutitum affert. Est
ergo & nigra quam proprie bryoniam uocant, alij chironiam, alij gynecanthen, aut apro
niam, similem priori, præterquam colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos
eius Diocles prætulit ueris asparagis in cibo urinæ ciendæ, lieniq; minuendo. In frute-
ctis & harundinetis maxime nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infra-
cta uel efficacius extrahit quàm supradicta. Cæterum eidem peculiare est, quod iu-
mentorum ceruicibus unice medetur. Aiunt si quis uillam ea tinxerit, fugere accipitres, tu-
tasq; fieri uillaticas alites. Eadem in iumento hominéq; phlegma aut sanguinem qui se
ad talos deiecerit circumligata sanat. Et hactenus de uitium generibus. Musta differen-
tias habent naturales has, quod sunt cãdida aut nigra aut inter utrunq;, aliáq; ex quibus
uinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo
hæc dixisse conueniat: Mustum omne stomacho inutile, uenis iucundum. A balineis ra-
ptim & sine interspiratione potum, necat: Cantharidum naturæ aduersatur: Item serpen
tibus, maxime hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile. Pro
dest renibus, iocineri, & interaneis uesicæ: colleuat enim ea. Priuatim contra buprestin
ualet. Contra meconiũ, lactis coagulationẽ, cicutã, toxica, dorycnium, ex oleo potum, red
ditumq; uomitiõibus. Ad omnia infirmius album, iucundius passi mustum, & quod mi-
norem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiasq; perquam multas exposui-
mus, & ferè cuiusq; proprietates. Neq; est ulla pars difficilior tractatu, aut numerosior:
quippe cum sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat: præterea q̃ ancipiti euentu potu
statim auxilium fit, aut uenenum. Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc
loquimur. Vnum de dando eo uolumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum:
qui uero postea de uolumine illo disseruere, innumera. Nos ista Romana grauitate, ar-
tiumq; liberalium appetentia, non ut medici, sed ut iudices salutis humanæ, diligenter di-
stinguemus. De generibus singulis disserere immensum & inexplicabile est, discordi-
bus medicorum sententijs. Surrentinum ueteres maxime probauere, sequens ætas Alba
num aut Falernum. Deinde alia alij, iniquissimo genere decreti, quod cuiq; gratissimum
cæteris omnibus pronunciando. Quin ut constarent sententiæ, quota portio tamen mor
talium ijs generibus posset uti? Iam uero nec proceres usquã synceris. Eò uenere mores,
ut nomina modo cellarum ueneant, statimq; in lacubus uindemiæ adulterentur. Ergo
hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcunque & ignobilius. Hæc tamen facere
constantissime uidentur sententiæ uictoriam, quorum mentionem fecimus, si quis hoc
quoq; discrimen exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia uetustate corpori salubre
est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile,
non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum utiliter à ieiunis: Item in quartanis.
Nullo æque uenæ excitantur. Aluum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem uisus
facere: nec prodesse neruis, aut uesicæ. Albana neruis utiliora. Stomacho minus quę sunt
dulcia, austera uel falerno utiliora. Concoctionem minus adiuuant, stomachum modice
implent. At surrentina nullo modo, nec caput tentant, stomachi & intestinorum rheuma
tismos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui
cogunt. Viriũ plus Surrentino, austeritatis Albano, uehementiæ minus Falerno. Ab his
Statana non longe interuallo abfuerint. Aluo citæ Signinum maxime conducere indu-
bitatum est. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur uires, sanguis colosq; homi-
num. Hoc quoq; distat orbis medius, & mitior plaga à circumiectis: quantum illis feritas
facit roboris, tãtum nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugum neruos, aquæ carnes.
Ideo minus ruboris est in corporibus illis, & minus roboris, contraq; labores patientiæ.

Vino

se illitum ex aqua,folia ex aceto imposita, panos per se uel cum melle discutiunt: item fu-
runculos,priusquam capita faciant,omnesq́ acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes
in aliquo sunt usu.Infelix dictum est à Virgilio lolium.Hoc tamen molitum, ex aceto co
ctum,impositumq́,sanat impetigines,celerius quo sæpius mutatum est. Medetur & po
dagris,alijsq́ doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario uno
dilui mellis uncias duas iustum est:ita temperatis sextarijs tribus,decocta farina lolij sex-
tarijs duobus, usq; ad crassitudinem, calidumq́ ipsum imponi dolentibus membris.Ea
dem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba quæ necat milium. Hæc tri-
ta,& cornu cum uino infusa,podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est
10 spicam ferentis herbæ, nascitur inter uitia segetis auenæ genere, folio & stipula triticum
imitatur. In cacuminibus dependentes,paruulas uelut locustas habet. Semen utile ad ca-
taplasmata, atq; hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appel-
lauimus necantem eruum & legumina,alij cynomorion eam appellant,à similitudine ca
nini genitalis:cauliculus est sine folijs,pinguis,rubens.Estur & per se,in patinis cum tene
ra est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ uenenatæ,quæ manus pungunt, &
periculum uitæ afferunt,solifugarũ generis. Aduersus has omnia eadem medentur,quæ
contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in usu medi-
co. Ex ijsdem fiunt & potus, zythum in Aegypto, cælia & ceria in Hispania, ceruisia &
plura genera in Gallia, alijsq́ prouincijs, quorum omniũ spuma cutem fœminarum in
20 facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet,præstat ad uini transire mẽtionem, atq;
à uite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIII.

PROOEMIVM.

PERACTA cerealium in medẽdo quoq; natura est, omniumq́
30 quæ ciborum aut florum odorumq́ gratia proueniunt supina
tellure. Non cessit his Pomona, partesq́ medicas pendentibus
quoq; dedit, non contenta protegere, arborumq́ alere umbra
quæ diximus, imò uelut indignata plus auxilij inesse his quæ
longius à cœlo abessent, quæq́ postea cœpissent. Primũ enim
homini cibũ fuisse inde,& sic inductos cœlum spectare,pasciq́
& nunc ex se posse sine frugibus. Ergo Hercule artes in primis
dedit uiribus, non contenta delicias etiam & odores atq; unguenta omphacio & œnan-
the ac massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse: plurimum, inquit, homi-
ni uoluptatis ex me est. Ego succum uini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma,
40 totq́ uarietates: neq; (ut tellus) omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde
saxis,ut quando quantóne opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda
aratro,nec cura laboranda, sed sese porrigentia ultro: & si pigeat attingere, etiam caden-
tia. Certauit ipsa secum, plusq́ utilitatis causa genuit etiam quàm uoluptatis. Folia ui-
tium & pampini capitis dolores, inflammationesq́ corporum mitigant cum polenta.
Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina uero hordei, articularios mor-
bos. Pampini triti & impositi,tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infu-
sus medetur. Lachryma uitium, quæ ueluti gummi est,lepras & lichenas, & psoras nitro
ante præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis,psilothri effectum habet, ma-
ximeq́ aqua quam uirides accensæ,uites exsudãt,qua & uerrucæ tolluntur. Pampini san
guinem

Vino modico nerui iuuãtur, copiosiore læduntur, sic & oculi, Stomachus recreatur, appetentia ciborum innitatur, tristitiæ cura hebetatur, urina et algor expellitur, somnus cõciliatur. Præterea uomitionẽ sistit, collectiões extra lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades utilitatẽ uini æquari nix deorum potẽtia posse pronunciauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magisq; urinã expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat, Austerum facilius cõcoquitur. Leuissimum est quod celerrime inueteratur. Minus infestar neruos, quod uetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachũ nutrit. Celerius per urinam transit, tantoq; magis capita tentat: hoc et in omni alio succo semel di-
10 ctum sit. Vinum si sit fumo inueteratum, insaluberrimũ est. Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patresfamiliâs ætatẽ ademere his, quæ per se cariẽ traxere. Quo certe uocabulo satis consilij dedere prisci, quoniã et in materijs cariem fumus erodit. At nos è diuerso fumi amaritudine uetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc uetustate salubria fiunt. Quo generosius uinũ est, hoc magis uetustate crassescit, & in amaritudinẽ corpori minime utilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuiq; uino saliua innocẽtissima, sua cuiq; ætas gratissima, hoc est, media. Corpus augere uolentibus, aut mollire aluum, cõducit inter cibos bibere. Contra minuentibus aluumq; cohibentibus, sitire in edendo, postea parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est. Curas uigoremq; animi impedit, ad pro-
20 cinctum tendentibus: somno uero ac securitatibus iam dudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Sic quoque in prouerbium cessit, sapientiam uino obumbrari. Vino debemus homines, quòd soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potus interponere utilissimum. Itemq; iugi superbibere ebrietati, quam quidem frigidæ potus extemplo discutit. Meracis potionibus per uiginti dies ante canis ortum, totidemq; postea, suadet Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, uiscum, meconium, argentum uiuum, apes, uespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionumq; ictus, contraq; omnia quæ refrigerando nocẽt. Priuatim contra hæmorrhoidas, presteras, fungos. Item contra inflationes rosionesq; præcordiorum, & quorũ stomachus in uomitiones effunditur: & si uenter aut interanea rheumatis-
30 mum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At uero cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur uino calido uirilitas iumentis, quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias quadrupedesq; quibus digiti sunt, negãt crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de uinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunq; tenuissimũ: uulgo uero, quod quenq; maxime iuuerit ualidum. Vtilissimum omnibus sacco uiribus fractis. Meminerimus succum esse, qui feruendo uires à musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additũ est: meliusq;, si nec uasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam ualidus expauerit? In primis igitur uinum marina a-
40 qua factum, inutile est stomacho, neruis, uesicæ. Resina condita, frigidis stomachis utilia existimantur. Non expedire uomitoribus, sicut neq; mustum, neq; sapa, neq; passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & uertigines facit, ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum mẽsibus. In hoc genere rubrum nigrúmue magis constringit, magisq; calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, nõ aliud esse quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus uini excalfacit, cõcoquit, purgat: pectori, uentri utile. Item uuluarum dolori, si sine febre sint, ueteri rheumatismo, exulcerationi, ruptis, conuulsis, uomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc utilius id quod sponte naturæ suæ picem resipit, pi-

catumq́ꝫ appellatur. Heluennaco quoqꝫ tamē nimio caput tentari conuenit. Quod ad febriũ ualetudines attinet, certũ est non dandum in febre, nisi ueteribus ægris, uinũ: nec nisi declinante morbo. In acutis uero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeăt, & has noctu potius. dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est spe somni, bibētibus. nec à partu abortu'ue, nec à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore neruorumq́ꝫ doloribus uel fauciũ, aut si uis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorũ, ue natũ uehemētia, neqꝫ in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cũ febre dyspnœa sit. Minime uero oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibusq́ꝫ: nec quorũ conniuentiũ perlucebunt oculi, neu palpebris nō coeuntibus, uel si dormienti10bus hoc idē eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, uel si lemæ in oculis erũt. Minime lingua fungosa, nec graui, & subinde imperfecta loquētibus: nec si urina difficile reddetur, neqꝫ expauescentibus repente, nec spasticis, aut rursus torpentib. nec si per somnos genitura effundetur. Cardiacorũ morbo unicā spem in uino esse, certum est. Sed id dandum quidā non nisi in accessione censent, alij non nisi in remissione. Illi ut sudorē coerceant: hi quia tutius putăt, minuente se morbo: quā plurium sententiā esse uideo. Dari uniqꝫ nō nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu, hoc est, uniqꝫ sitienti, nec nisi in desperatione summa, & uiro facilius ꝙ fœminæ, seni ꝙ iuueni, iuueni ꝙ puero, hyeme ꝙ æstate, assuetis potius ꝙ expertibus. Modus dandi pro uehementia uini: item mixtura. Atqꝫ uulgo satis putant unum uini cyathũ duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stoma20chi, dandum: & si cibus non descēdat. Inter uini genera quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum usum, cum ipsis rebus ex quibus finguntur doceamus uti. Et aliâs modum excesserat medicorũ in his ostentatio, uelut è napis uinum utile esse ab armorũ equitandi'ue lassitudine præcipientiũ, atqꝫ ut reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite uino utendum potius quā absinthio ipso? In reliquis omittatur & palmeũ, capiti noxiũ, uentriqꝫ tantũ molliendo, & sanguinē excreantibus non inutile. Fictitiũ non potest uideri, quod bion appellauimus, cũ sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, uertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoqꝫ ac peregrinationibus, uim magnā auxiliandi habere dicitur. Vini etiā uitium trāsit in remedia. Ace30to summa uis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit, ut infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, diceturq́ꝫ, quotiens cum alijs prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineat ore. Quin & cũ aqua bibitur. Multorũ stomacho utiliter gargarizatur. Cum eadem conualescentiũ & à solis ardoribus. Oculis quoqꝫ illo modo saluberrimũ. Plurimum fotu medetur post uredines. Itē lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionũ ictibus, scolopendrarũ, murisatanei: contraq́ꝫ omnium aculeatorũ uenena & pruritus. Itē cōtra multipedę morsum. Calidum in spongia appositũ, adiecto sulphuris sextante sextarijs tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medet̃ sedis uitijs. In sanguinis fluxiōe post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositũ, intus potum cyathis binis ꝙ acer40rimum. Conglobatum utiqꝫ sanguinem discutit. Contra lichenas & bibitur & imponitur. Sistit aluos, et rheumatismos interaneorum infusum. Item procidentia sedis uuluęqꝫ. Tussim ueterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactionem. Vesicæ nocet, neruorumq́ꝫ infirmitatibus. Nesciere medici quantum cōtra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset sentiebat ictum, aliâs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuq́ꝫ succursum. Neqꝫ alter os colluunt uenena exugentes. In totum domitrix uis hæc non ciborum modo est, uerum & rerum plurimarũ. Saxa rumpit infusum, quæ nō ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus cōmendat aut excitat: in quo usu mitigatur tosto pane

sto pane aut uino,uel accenditur pipere ac lasere:uticꝫ sale cōpescitur. Non est prætereun dum in eo exēplum ingens. Siquidem M.Agrippa supremis suis annis cōflictatus graui morbo pedum,cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scien/ tia,ignorante diuo Augusto,tanti putauit usu pedum sensuqꝫ omni carere,dummodo & dolore illo careret,demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto scillino,& oxymelle,& sapa,& fece uini,aceti,& sapæ. Cap. II

ACetum scillinū inueteratū magis probatur: prodest super ea quę diximus acescen/ tibus cibis: gustatum enim discutit pœnam eam. Et his qui ieiuni uomunt:callum enim faucium facit,ac stomachi:odorem oris tollit,gingiuas astringit,dentes firmat,colo/ 10 rem meliorem præstat. Tarditatem quoqꝫ aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. Oculorum aciē obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, uertiginosis, uuluarum strangulationibus, percussis aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, neruis infirmis,renum uitijs perquam utile. Cauendum exulceratis. Oxymeli antiqui(ut Dieuches tradit)hoc modo tēperabant:mellis minas decē,aceti ueteris heminas quinqꝫ, salis marini pondo,thymbræ quadrantem,aquæ marinæ sextarios quinqꝫ pariter coque bant,decies deferuescente cortina,atqꝫ ita diffundebāt inueterabantqꝫ. Sustulit totum id Asclepiades,coarguitqꝫ. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes quas sepas uocant,& contra meconiū,ac uiscum,& anginas,calidum gargariza tum,& auribus,& oris gutturisqꝫ desiderijs,quæ nunc omnia oxalme contingunt:id sale 20 & aceto recente efficacius est. Vino cognata res sapa est, musto decocto donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius. Vsus contra cantharidas, buprestin, pinorum erucas, quas pityocampas uocant, salamandras,& contra mordentia uenenata. Secundas partusqꝫ e/ mortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus autor est, uenenum esse si quis ieiunus à ba lineis id bibat. Consequēs horum est fex uini,sui cuiusqꝫ generis. Ergo uini feci tanta uis est,ut descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa præbet lucerna, quādiu ex/ tinguatur periculum denuncians. Illota miscetur medicamētis. Cum iridis uero pari pon dere,eruptionibus pituitæ illinitur. Et sicca uel madida contra phalangia,& testium mam marumqꝫ inflammationes, uel in quacunqꝫ parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in uino decocta crematur,& siccatur. Experimentum est legitime coctæ, 30 ut refrigerata linguam tactu uideatur urere. Celerrime exanimatur loco nō incluso condi ta. Crematio ei multum uirium adijcit. Vtilissima est ad cōpescendas lichenas furfuresqꝫ cum fico decocta. Sic & lepris & ulceribus manantibus imponitur. Fungorū naturæ con/ traria est pota, sed magis cruda. Oculorū medicamentis cocta & lota miscetur. Medetur illita & testibus & genitalibus. In uino aūt aduersus strāgurias bibitur. Cum expirauerit quoqꝫ,lauādis corporibus & uestibus utilis,tuncqꝫ usum acaciæ habet. Fex aceti pro ma/ teria acrior sit,necesse est,multoqꝫ magis exulceret. Resistit suppurationū incremētis, sto/ machum,interanea,uentrē,illita adiuuat. Sistit earum partiū rheumatismos,& mulierum mēses. Panos discutit nōdum exulceratos, & anginas. Sacros ignes cum cera. Mammas lactis sui impatientes eadem extinguit. Vngues scabros aufert. E serpentibus contra cera 40 stas ualidissima cum polenta: Cum melanthio autem cōtra crocodili morsus,& canis. Et hæc cremata ampliat uires. Tunc addito lentiscino oleo,illita una nocte ruffat capillum. Eadem ex aqua in linteo apposita, uuluas purgat. Sapæ fece ambusta sanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadem fece decocta potaqꝫ,tusses ueteres. Decoquitur in pa tinis cum sale & adipe ad tumorem quoqꝫ maxillarum & ceruicum.

De oleis,& folijs oleæ,& flore,& cinere,& de oliua alba & nigra,& de amurca. Cap. III

OLearum proxima autoritas intelligitur. Folia earū uehementissime astringunt,pur gant,sistunt. Itaqꝫ cōmanducata imposita ulceribus medentur,& capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici usserint,gingiuarum inflam

 matio.

mationibus, paronychijs, sordidisq; ulceribus excrescentibus. Cum melle profluuiū sanguinis è neruosis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos ulceribus, & pustulis, procidentiq; pupillæ efficax, quapropter in collyria additur. Nam & ueteres lachrymationes sanat, & genarum erosiones. Exprimitur autem succus tusis, affuso uino & aqua cœlesti, siccatusq; in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus uuluæ. Vtilis & saniem emanantibus. Item condylomatis, ignibus sacris, quæq; serpunt ulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi florescentes, ut spodij uicem cinis præstet, uinoq; infuso iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, uel folijs tusis cum melle, oculos uero cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans, sanat lichenas, furfures, manantia ulcera. Nam & lachryma quæ ex arbore ipsa distillat, Aethiopicæ maxime oleæ, mirari satis est repertos qui dentium dolores illinendos censerent, uenenum esse prædicantes, atq; etiam in oleastro quærēdam. E radice oleæ quamtenerrime cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reijcientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat, extrahitq; fistulis uitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho utiliores, uentri minus. Præclarum habent anteqnam condiantur usum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ urinæ, item dentibus, aut attritis, aut conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, uentri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraq; ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ. De amurca potemus uideri satis dixisse, Catonem secuti, sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris ulceribus, dentium stabilitati efficacissime subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca utilior: Item infantibus fouendis. Albæ uero mulierum uuluæ in lana admouetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo uase ad crassitudinem mellis. Vsus eius cum aceto, aut uino uetere, aut mulso, ut quæq; causa exigat in curatione oris, dentium, aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic usus, utiq; inueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, uuluæ exulcerationi. Illinitur uero podagris incipientibus. Item articularibus morbis. Si uero cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem, cum decocto lupinorū & chamæleonte herba, mire sanat. Cruda amurca podagris foueri utilissimum.

De folijs oleastri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cupressino, & citreo, & caryino. Cap. IIII

OLeastri foliorum eadem natura. Spodiumq; è cauliculis uehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat ulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccat, & ad cicatricem perducit: cætera ut in oleis. Peculiare autem quòd folia decoquuntur ex melle, danturq; cochlearibus contra sanguinis excreationes. Oleum tamen acrius atque efficacius: & os quoq; colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychijs, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum uino: ijs uero quæ purganda sunt, cum melle. Miscētur oculorū medicamētis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle, uel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea uenter, in rheumatismo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt.

Olei naturam causasq; abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum est omphacinum, proxime uiride. Præterea quàm maxime recens, nisi cum uetustissimum quæritur, tenue, odoratum, quodq; non mordeat, è diuerso quàm in cibos

cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si cõtineatur in ore, colorem dentium
custodit magis quàm aliud: sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus qui rosaceo.
Omni autem oleo mollitur corpus, nigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Au
get ulcerum incrementa. Fauces exasperat, & uenena omnia hebetat, præcipue psimmy/
thij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorũ siccarum decocto potum, contra meconiũ ex aqua,
contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditumq́ uo/
mitionibus, contra omnia supradicta laudatissimum. Et lassitudinum perfrictionumq́
refectio est: tormina calidum potum cyathis sex, magisq́ ruta simul decocta pellit. Item
uentris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum uino et calida aqua potum, aut pti
10 sanæ succo. Vulnerarijs emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares donec
ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excalfacit corpora, magisq́ discutit sudo
res. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculo/
rum claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus reme/
diũm est. Item ardoribus in febri cum aqua: et si uetusti sit occasio, decoquitur, ut uetusta
tem repræsentet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes uentris cum pari caldæ men/
sura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodest et articulorum morbis, duritijs omni/
bus, uuluis, auribus, ambustis. Cum cinere uero muricum, sedis inflammationibus, item
psoræ. Colorem cutis commendat, capillumq́ fertili natura euocat. Semẽ ex quo fit, nul/
la animans attingit. Ellychnia ex uua fiunt, claritatis præcipuę. Ex oleo lumen obscurum
20 propter nimiam pinguedinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto. Per se autem recen/
tia mammis et epiphoris. Eadem decocta in uino inflammationibus cum polenta & cro
co: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mol/
lit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, uaros cum melle tollit è facie. Prodest &
auribus, cum rosaceo et melle & mali punici germine decoctũ, uermiculosq́ in his necat,
& grauitatem auditus discutit, sonos incertos et tinnitus, obiter capitis dolores et oculo/
rum. Medetur furunculis, et à sole ustis cum cera. Vlcera manantia & furfures cum uino
expurgat, condylomata cum meliloto. Per se uero capiti illitum, somnum allicit. Oleum
laurinum utilius quo recentius, quoq́ uiridius colore: Vis eius excalfactoria, & ideo para
lyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus, auri/
30 bus, in calyce punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indurat, me/
detur gingiuis, dentium dolori, dysenteriæ, uuluæ exulceratæ, uesicis, ulceribus uetustis
uel manãtibus, cum squama æris & cera. Itẽ eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat
& furfures, & rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis. Ad/
uersatur cantharidi, bupresti, alijsq́ malis medicamentis, quæ exulcerando nocent. Cha
mæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus ha/
bet quos myrteum. Item citreum. E nuce uero iuglande quod caryinũ appellauimus, alo/
pecijs utile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitum. Cęterum iners
& graue sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex gni/
dio grano factum, eandem uim habet quam cicinum. Ex lentisco factum, utilissimũ aco/
40 po est. Idemq́ proficeret æque ut rosaceum, ni durius paulo intelligeretur. Vtuntur cõ
& contra nimios sudores, papulasq́ sudorum. Scabiem iumentorum efficacissime sanat.
Balaninum oleum repurgat uaros, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset,
& quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, mollit neruos.
Folia stomacho illinuntur, & uuluæ concitatæ succus quoq́ eorũ apponitur. Folia recen/
tia commanducata, ulceribus in capite manãtibus, item oris medentur, & collectionibus,
condylomatis. Decoctum foliorũ ambustis & luxatis prodest. Ipsa ruffant capillum tu/
sa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem cõbustus
in cruda olla nomas sanat, & putrescentia ulcera per se, uel cum melle. Odor floris olet,
qui somnum facit. Astringit gleucinũ, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum.

Balſaminum longe preciosiſsimum omnium, ut in unguentis diximus, contra omnes ſerpẽtes efficax. Oculorum claritati plurimũ confert, caliginem diſcutit. Item dyſpnœas, collectiões omnes duritiasq́ lenit. Sanguinem denſari prohibet, ulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, ſpaſticis, ruptis perquam utile. Aduerſatur aconito ex lacte potum. Febres cum horrore uenientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen modice, quoniam adurit, augetq́ uitia non ſeruato temperamento. Malobathri quoq; naturam & genera expoſuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris uino expreſſum utiliſsime im ponitur: Item frontibus dormire uolentibus: Efficacius ſi & nares illinantur: aut ſi ex aqua bibatur. Oris & halitus ſuauitatem cõmendat linguæ ſubditum folium, ſicut & ueſtium odorem interpoſitum. Hyoſcyaminum emolliendo utilius, neruis inutile. Potum qui- dem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum roſaceo effectum habens. Narciſsinum dictum eſt cum ſuo flore. Raphaninum phthiriaſes longa ua- letudine cõtractas tollit, ſcabritiasq́ cutis in facie emendat. Seſaminum aurium dolores ſanat, & ulcera quæ ſerpunt, & quæ cacoethe uocant. Lirinon quod & phaſelinũ & Sy rium uocauimus, renibus utiliſsimum eſt, ſudoribusq́ euocandis, uuluæ molliendæ, con- coquendoq́ intus. Selgiticum neruis utile eſſe diximus, ſicut herbaceum quoq;, quod Enguini circa Flaminiam uiam uendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipſis oleis manare diximus, ſapore melleo non ſine nauſea, aluum emollit: bilem præcipue detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibẽre torpeſcunt, excitanturq́ crebro. Potores certa turi præſumunt ex eo cyathum unum. Piſsino oleo uſus & paſsim ad quadrupedum ſcabiem eſt. A uitibus oleisq́ proxima nobilitas palmis: Inebriant recentes, capitis dolo rem afferunt minus ſiccæ, nec quantũ uidetur utiles ſtomacho, tuſsim exaſperant, corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabãt ægris ad uires recreandas, ſitim ſedandam, in quem uſum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoq; excreãtibus utiles, in cibo maxime. Illinunt caryotæ ſtomacho, ueſicæ, uentri, inteſtinis. Cum cotoneis, & cera, & croco ſugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo, cinere loto ſpodij uicem efficiunt, miſcenturq́ collyrijs, & calliblephara faciunt addito nardo.

De mytobalano palma, & de palma elate. Cap. V

PAlma quæ fert myrobalanũ, probatiſsima in Aegypto, oſſa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menſes ſiſtit in uino auſtero, & uulnera conglutinat. Pal- ma, ſiue elate, ſiue ſpathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordijs, ſtomacho, iocineri, ulceribus quæ ſerpunt cicatrici repugnãtia. Pſoras cortex eius tener cum reſina & cera ſanat diebus XX. Decoquitur & ad teſtium uitia. Capillum denigrat ſuffitu, partus extrahit. Datur bibendus renũ uitijs & ueſicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac uentris fluxionem ſiſtit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in uino albo, in uuluarum uitijs efficaciſsimus.

Medicinæ ex ſingulorum generum flore, folijs, fructu, ramis, cortice, ligno, ſucco, radice, cinere. Cap. VI

PRoximæ uarietates generum medicinarumq́, quæ mala habent. Ex his uerna, acer- ba, ſtomacho inutilia ſunt: aluum, ueſicã circumagunt: neruos lædũt. Cocta meliora. Cotonea cocta ſuauiora. Cruda tamen duntaxat matura, proſunt ſanguinẽ excreantib. ac dyſentericis, cholericis, cœliacis. Non idem poſſunt decocta, quoniã amittunt conſtrin gentem illam uim ſucci. Impon ũtur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquũtur in aqua cœleſti, ad eadem quæ ſupra ſcripta ſunt. Ad ſtomachi autẽ dolores cruda deco- ctáue cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos ſanat, cocta in uino, & illita cum cera. Alopecijs capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, aluum mo uent. Mellis autem ſuauitati multum adijciunt, ſtomachoq́ utilius id faciunt. Quæ ue- ro in melle cõdiuntur cocta, quidam ad ſtomachi uitia trita cum roſæ folijs decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodeſt: Item mam-

mis,condylomatis,naribus. Flos & uiridis et siccus inflammationibus oculorum,excreationibus sanguinis,mensibus mulierum. Fit & succus ex his mitis,cum nino dulci tusis,utilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, si procidant uuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum uocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utilissima quæ ex Sicilia ueniunt. Minus utilia struthia, quamuis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur,ita ut qui facit, dicat quæ capiat,& cuius causa:sic adalligata strumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, stomachum & uentrem soluunt,siticulosa,æstuosa, sed neruos non lædunt. Orbiculata sistunt aluum & uomitiones,urinas cient. Syluestria mala similia sunt uernis acerbis, aluumque sistunt. Sanè in
10 hunc usum immatura opus sunt. Citrea contra uenenum in uino bibuntur, uel ipsa uel semen. Faciunt oris suauitatem,decocto eorum colluto,aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa uero contra infirmitatem stomachi,sed non nisi ex aceto facillime manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare superuacuum. Ex his dulcia,quæ apyrina alio nomine appellauimus,stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuasque lædunt. Quæ uero ab his sapore proxima uinosa diximus, paruum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Aluum sistunt & stomacho prosunt, duntaxat pauca, citraque satietatem. Sed hæc minime danda: quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum utili nec succo. Cauentur æque uomitionibus,ac bilem reijcientibus. Vuam in his,ac ne mustum quidem, sed pro-
20 rinus uinum aperuit natura. Vtrique uero asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno usu. Vulgus coria maxime perficere illo nouit, ob id malicorium appellant medici: Vrinam cieri eodem monstrant: mixtaque galla in acceto decocto,mobiles dentes stabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam gustatu moueat infantem. Diuiditur malum, cœlestique aqua madescit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & sanguinē excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum,quod stomatice uocatur, utilissimum oris uitijs, narium,aurium,oculorum caligini:pterygijs,genitalibus,& his quas nomas uocant,& quæ in ulceribus excrescunt. Contra leporem marinum hoc modo, Acinis detracto cortice tusis,succoque decocto ad tertias,cum croci,& aluminis scissi, myrrhæ, mellis Attici selibris. Alij & hoc modo faciunt. Punica acida multa tunduntur, succus in cacabo nouo coqui-
30 tur mellis crassitudine,ad uirilitatis & sedis uitia,& omnia quæ lycio curantur,aures purulentas,epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami punicorum serpentes fugant. Cortice punici ex uino decocti & impositi,perniones sanantur. Contusum malum ex tribus heminis uini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno tostum & contritum, potumque in uino, sistit aluum, discutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus uocatur Græcis,miræ obseruationis multorum experimento. Si quis unum ex his, solutus uinculo omni cinctus & calceatus,atque etiam annuli,decerpserit duobus digitis,pollice & quarto sinistræ manus, atque ita lustratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit ne dente contingat,affirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurū eo anno. Iidem cy-
40 tini siccati tritique,carnes excrescentes cohibent:gingiuis & dentibus medentur:uel si mobiles sint decocto succo. Ipsa corpuscula trita, ulceribus quæ serpunt putrescuntue illinuntur. Item oculorum inflammationi intestinorumque: & ferè ad omnia quæ cortices malorum, Aduersantur scorpionibus. Non est satis mirari curam diligentiamque priscorum, qui omnia scrutari,nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodat erumpentes, quos balaustium uocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt scorpionibus aduersari. Sistunt potu menses fœminarum, sanant oris ulcera,tonsillas,uuam, sanguinis excreationes, uentris & stomachi solutiones, genitalia,ulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam,ut sic quoque experirentur, inueneruntque tusorum farina dysentericos à morte reuocari, aluum sisti. Quin & nu-
cleos

deos ipsos acinorum experiri non piguit. Tosti tusiq; stomachum iuuant, cibo aut potio ni inspersi. Bibuntur ex aqua cœlesti, ad sistendum aluum. Radix decocta succũ emittit, qui tineas necat, uictoriati pondere. Eadem discocta in aqua, quas lycium præstat utilitates. Est & syluestre punicum, à similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex uino potæ somnos faciunt. Semine poto, aqua quæ subierit cutem siccatur. Mali punici corticis fumo culices fugantur.

De piris & eorum obseruationibus, & de ficorum obseruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. Cap. VII

Pirorum omnium cibus etiam ualentibus onerosus, ægris quoq; uini modo negatur. Decocta eadem mire salubria & grata, præcipue crustumina. Quæcunq; uero cum 10 melle decocta, stomachum adiuuãt. Fiunt cataplasmata è piris, ad discutienda corporum uitia: & decocto eorum ad duritias utũtur. Ipsa aduersantur boletis atq; fungis, pelluntq; pondere & pugnãte succo. Pirũ syluestre tardissime maturescit. Conciditur, suspensumq; siccatur ad sistendum aluum, quod & decoctum eius potũ præstat. Decoquuntur et folia cum pomo ad eosdem usus. Pirorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala piraq; portatu iumẽtis mire grauia sunt uel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utiq; ostendantur. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaq; coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra siccatur ad aperienda ulcera, cienda menstrua, apposito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumq; sca 20 biem emendat. Item lichenas & psoras. Aluũ soluit. Lactis ficulni natura aduersatur crabronum, uesparumq;, & similium uenenis, priuatim scorpionum. Idem cum axungia uerrucas tollit. Folia & quæ non maturuere fici strumis illinuntur, omnibusq; quæ emollienda sunt discutiendáue. Præstant hæc & per se folia. Et alij usus eorum tanquam in fricando lichene & alopecijs & quæcunque exulcerari opus sit. Et aduersus canis morsus, ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle ulceribus quæ ceria uocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa cum papaueris syluestris folijs. Canũ rabiosorũ morsus, folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum è folijs gangrenis, consumendisq; quæ excrescunt. Fici maturæ urinam cient, aluum soluunt, sudorem mouent, papulasq;. Ob id au 30 tumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. Nec stomacho utiles, sed ad breue tempus, & uoci contrariæ intelliguntur. Nouissimæ salubriores quàm primæ, medicatæ uero nunquam. Iuuenum uires augent: senibus meliorem ualetudinem faciunt, minusq; rugarum. Sitim sedant, calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, quas stegnas uocant. Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnifice utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluũ molliunt, rheumatismis eius et stomacho contrariæ, Vesicæ semper utiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis, Item iocinerum, renum, lienum uitijs. Corpus et uires adiuuant, ob id antè athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. Recolligentibus se à longa ualetudine utilissimæ. Item comitialibus & hydropicis omni 40 busq; quæ maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admixto. Coctæ cum hyssopo pectus purgãt, pituitam, tussim ueterem. Cum uino autem ad sedem, & tumorem maxillarũ, et furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earũ fouere fœminas. Decoctæ quoq; eædem cum fœnogræco utiles sunt pleuriticis, & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus prosunt. Tibiarũ ulceribus cum æris flore. Pterygijs cum punico malo. Ambustis, pernionibus cũ cera. Hydropicis coctæ in uino, & cum absinthio et farina hordeacea, nitro addito. Aluum sistunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinũtur. Carbunculos extrahunt in uino coctæ & impositæ. Carcinomati, si sine ulcere est, quàm pinguissimam ficum imponi, penè singulare

gulare remedium eſt: item phagedænæ. Cinis nõ ex alia arbore aciem purgat acrior, con
glutinat, replet, aſtringit. Bibitur & ad diſcutiẽdum ſanguinẽ concretum. Item percuſsis,
præcipitatis, cõuulſis, ruptis, cyathis ſingulis aquæ & olei. Datur tetanicis & ſpaſticis. Itẽ
potus uel infuſus cœliacis, dyſentericis. Et ſi quis eo cum oleo perungat, excalfacit. Item
cum cera & roſaceo ſubactus, ambuſtis cicatricem tenuiſſimã obducit. Luſcioſos ex oleo
illitus emendat, dentiumq́ꝫ uitia, crebro fricatu. Produnt etiam, ſi quis inclinata arbore, ſu-
pino ore aliquem nodum eius morſu abſtulerit nullo uidente, atqꝫ in aluta illigatum licio
è collo ſuſpenderit, ſtrumas & parotidas diſcuti. Cortex tritus cum oleo, uentris ul-
cera ſanat. Crudæ groſsi uerrucas & thymos nitro farinaq́ꝫ additis tollunt. Spodij ui-
10 cem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis toſtus adiecto pſimmythio digeritur
in paſtillos, ad ulcera oculorum & ſcabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fi-
co. Lactis minus habet: ſurculo quoqꝫ eius lac coagulatur in caſeum. Exceptum id coa-
ctumq́ꝫ in duritiam, ſuauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miſcetur exulce-
ratorijs medicamentis. Aluum ſoluit, uuluã cum amylo aperit. Pota menſes ciet cum lu-
teo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, pſoras, lichenas, lentigines ex-
purgat. Item uenenatorũ ictus, & canis morſus: Dentium quoqꝫ dolori hic ſuccus appo-
ſitus in lana prodeſt, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admixto eruo, contra
marinorum uenena proſunt. Adijciunt et uinum. Bubulas carnes additi caules magno li-
gni cõpendio percoquunt. Groſſi illitæ ſtrumas, & omnium collectionẽ emolliunt & di-
20 ſcutiunt, Aliquatenus & folia. Quæ molliſsima ſunt ex his, cum aceto ulcera manantia &
epinyctidas & furfures ſanant. Cum melle item & folijs, ceria ſanant, & canis morſus. Re-
centes cum uino, phagedænas. Cum papaueris folijs oſſa extrahunt. Groſſi caprifici in-
flammationes diſcutiũt ſuffitu. Reſiſtunt & ſanguini taurino poto, & pſimmythio, et la-
cti coagulato potæ. Item aqua decoctæ atqꝫ illitæ parotidas ſanant. Cauliculi aut groſſi
eius quamminutiſſimæ, ad ſcorpionum ictus è uino bibuntur. Lac quoqꝫ inſtillatur pla-
gæ & folia imponuntur. Item aduerſus murem araneum. Cauliculorum cinis uuam fau-
cium ſedat. Arboris ipſius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in uino, dentium
dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta et trita, impetigines tollit. Illinuntur ramen-
ta rami ſine cortice quàm minutiſſima ad ſcobis modum. Caprifico quoqꝫ medicinæ u-
30 nius miraculum additur, Corticem eius impubeſcentẽ puer impubis ſi defracto ramo de-
trahat dentibus, medullam ipſam adalligatam ante ſolis ortum, prohibere ſtrumas. Ca-
prificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circũdata, in tantum mirabili natura com-
peſcit, ut immobiles præſtet. Herba quoque quam Græci erineon uocant, reddenda
in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta eſt, cauliculis quinis ferè, ocimi ſimilitudi-
ne, flos candidus, ſemen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epipho-
ris medetur: utcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci herba, perquam utilis
aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia reſiſtunt uenenis. Pruni folia decocta ton-
ſillis, gingiuis, uuæ, proſunt in uino decocta, & ſubinde ore colluto. Ipſa pruna aluum
molliunt, ſtomacho uero utiliſſima, ſed breui momento. Utiliora perſica, ſuccusq́ꝫ eo-
40 rum, etiamnum in uino aut in aceto expreſſus. Nec eſt alius eis pomis innocentior cibus.
Nuſquam minus odoris, ſucci plus, qui tamen ſitim ſtimulet. Folia eius trita illita, hæ-
morrhagiam ſiſtunt. Nuclei perſicorum in aceto et oleo, capitis doloribus illinuntur. Syl-
ueſtrium quidem prunorum baccæ, uel è radice cortex, in uino auſtero ſi decoquãtur, ita
ut triens ex hemina ſuperſit, aluum & tormina ſiſtunt. Satis eſt ſingulos cyathos decocti
ſumi. Et in ijs et ſatiuis prunis eſt limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhaga-
dijs & condylomatis mire utilis. Mora in Aegypto et Cypro ſui generis, ut diximus, lar-
go ſucco abundant, ſummo cortice deſquamato: altiore plaga, ſiccantur, mirabili natura.
Succus aduerſatur uenenis ſerpentium, prodeſt dyſentericis, diſcutit panos omnesq́ꝫ
collectiones: uulnera conglutinat, capitis dolores ſedat, item aurium: ſpleneticis bibitur.

Illinitur

illinitur & contra perfrictiones. Celerrime teredinem sentit. Nec apud nos succo usus mi nor. Aduersatur aconito & araneis, in uino potus. Aluũ soluit, pituitasq; ac tineas & simi lia uentris animalia extrahit: Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillũ cum fici nigræ & uitis corticibus simul coctis in aqua cœlesti. Pomi ipsius succus aluum soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho utilia, refrigerant, sitim faciunt: Si non super ueniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit aluum: ueluti animalis alicuius, in hac arbore obseruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchre stos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo. Sextarij tres succi è pomo, leui napo re ad crassitudinẽ mellis rediguntur. Post additur omphacij aridi pondus X duorum, aut myrrhæ X unius, croci X unius. Hæc simul trita miscentur decocto. Neq; est aliud oris, 10 arteriæ, uuæ, stomachi, iucundius remediũ. Fit & alio modo. Succi sextarij duo, mellis At tici sextarius, decoquuntur ut suprà diximus. Mira sunt præterea quæ produntur. Mori germinatione prius quàm in folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma, ricinos Græci uocant. Hi terram si non attigere, sanguinẽ sistunt adalligati, siue ex uulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue hæmorrhoidis: ad hoc seruantur repositi. Idem præstare, & ra mus dicitur, luna plena defractus, incipiens fructum habere. Si terram non attigerit, pri uatim mulieribus adalligatus lacerto cõtra abundantiã mensium. Hoc & quocunq; tem pore ab ipsis decerptum ita ut terrã non attingat, adalligatumq; existimant præstare. Fo lia mori trita, aut arida decocta serpentiũ ictibus imponuntur. Ad idemq; potu profici tur. Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus, ex uino aut posca potus. Reddenda 20 est & antiquorum cõpositio. Succum expressum pomi maturi immaturiq; mixtũ, coque bant in uase æreo ad mellis crassitudinẽ. Aliqui myrrha adiecta & cupresso prædurantum uas sole torrebant, permiscentes spatha ter die. Hæc erat stomatice, quæ & uulnera ad ci catricẽ perducebat. Alia ratio: succũ siccato exprimebãt pomo, multũ sapori obsoniorum conferente. In medicina uero contra nomas & pectoris pituitas, & ubicunq; opus esset astringi uiscera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertiũ genus succi folijs & radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponuntur & per se folia. Radix per messes incisa succum dat aptissimũ dentium dolori, collectionibusq;, & suppurationibus. Aluũ purgat. Folia mori in urina madefacta pilum corijs detrahunt. Cerasa aluũ molliunt, stomacho inu tilia. Eadem siccata aluum sistunt, urinam cient. Inuenio apud autores, si quis matutino ro 30 scida cum suis nucleis deuoret, in tantũ leuari aluum, ut pedes morbo liberẽtur. Mespi la, exceptis setanijs quæ malo propiorem uim habent, reliqua astringunt stomachum, sistuntq; aluum. Item sorba sicca, nam recentia stomacho & aluo citæ prosunt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de pistacijs & castaneis, siliquis, corno, & unedone, & lauro. Cap. VIII

NVces pineæ, quæ resinam habent, cõtusæ leuiter, additis in singulis sextarijs aquæ ad dimidium decoctæ, sanguinis excreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in uino decoctum cõtra tormina datur. Nuclei nucis pineæ sitim se dant & acrimoniam stomachi rosionesq;, & contrarios humores consistentes ibi, & infir mitatem uirium roborant, renibus & uesicæ utiles. Fauces uidentur exasperare & tussim. 40 Bilem pellunt pori ex aqua, aut uino aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra uehementiores stomachi rosiones cucumeris semen & succus portulacæ. Item ad uesicæ ulcera & renum, quoniam & urinam cient. Amygdalę amarę radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremq; hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciũt & auidita tem. Vrinam & menses cient. Capitis dolori illinũtur, maximeq; in febri: si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt. Cum amylo et menta lethar gicis comitialibusq; prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant, è uino ueteri ulcera putrescentia: Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie antè fotu præparata. Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ: & sæpe ex eclygmate cum resina terebinthina.

Cal

Calculosis & difficili urinæ in passo, & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ sunt ef-
ficaces. Prosunt ecligmate iocineri, tussi & colo cũ elelisphaco modice addito. In melle su-
mitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt quinis ferè præsumptis ebrietatem non sentire
potores: Vulpesq́; si ederint eas, nec contingat è uicino aquam lambere, mori. Minus ua-
lent in remedijs dulces, & hæ tamen purgant, & urinam cient. Recentes stomachum im
plent. Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari di
citur: Item illitis per se uitia sedis, & priuatim cõdylomata. Item tussi & sanguinis reiectio
ni prodest. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborũ ipsa
rum foliorumq́; uires, in cerebrum penetrant: hocq́; minore momento, sed in cibis, nuclei
10 faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ unguinosiores, & stomacho inutiles, dif-
ficiles concoctu, dolorem capitis inferẽtes, tussientibus inimicæ, & uomituris ieiunis, aptę
in tenasmo solo, trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ uenena hebetant: Item an-
ginam cum ruta et oleo. Item aduersantur cepis, leniũtq́; earum saporem. Aurium inflam
mationi imponũtur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis & luxatis. Cum cepa au-
tem et sale & melle, canis hominisq́; morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuri-
tur. Putamen combustum tritumq́; in oleo aut uino, infantium capite peruncto, nutrit ca
pillum, et ad alopecias eo sic utuntur. Quo plures quis nuces ederit, hoc facilius tineas pel-
lit. Quæ peruetere sunt nuces, gangrenis & carbunculis medentur. Item sugillatis. Cor-
tex iuglandium, lichenum uitio & dysentericis prodest. Folia trita cum aceto, aurium do-
20 lori. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari
cõmentario ipsius manu cõpositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, itẽ ficis totidem,
& rutæ folijs uiginti simul tritis, addito salis grano: et qui hoc ieiunus sumat, nullũ uene-
num nociturum illo die. Contra rabiosi quoq; canis morsus, nuclei à ieiuno homine com
manducati illitiq́; præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem fa-
ciunt, inflationem stomachi, et pinguedini corporis conferunt, plus quàm sit uerisimile.
Tostæ & distillationi medẽt. Tussi quoq; ueteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidam
adijciunt grana piperis, alij è passo bibũt. Pistacia eosdem usus et effectus habent, quos
pinei nuclei, prætereq́; ad serpentium ictus, siue edantur, siue bibantur. Castaneæ uche-
menter sistunt stomachi et uentris fluxiones, aluum cient, sanguinem excreantibus pro-
30 sunt, carnes alunt. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, aluum soluunt. Eædem siccatæ si-
stunt, stomachoq́; utiliores fiunt. Vrinam cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in
aquæ sextarijs decoquunt quidam ad dimidium, eumq́; succum bibunt. Sudor uirgæ
corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaq́; inde ferru-
go, incipientes lichenas sanat. Arbutus siue unedo, fructum fert difficilem concoctioni,
& stomacho inutilem. Laurus excalfactoriã naturam habet, et folijs, & cortice, et bac-
cis. Itaq; decoctum ex his, maxime è folijs, prodesse uuluis et uesicis cõuenit. Illita uero ue
spatum crabronumq́; & apium: item serpentium uenenis resistunt, maxime sepis, dipsa-
dis et uiperæ. Prosunt et mensibus fœminarũ cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ
tenera sunt trita, ad inflammationes oculorũ, cum ruta testium, cum rosaceo capitis dolo-
40 res, aut cum irino. Quin et cõmanducata atq; deuorata per triduum terna, liberant à tus-
si. Eadem prosunt suspirijs trita cum melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix
calculos rumpit, iocineri prodest, tribus obolis in uino odorato pota. Folia pota uomitio-
nes mouẽt. Baccæ menses trahũt appositæ tritæ, uel potæ. Tussim ueterẽ & orthopnœã
sanant binæ, detracto cortice in uino potæ. Si & febris sit, ex aqua aut ecligmate ex aqua
mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis
rheumatismis. Nam et concoquunt pituitam, & extrahunt. Aduersus scorpiones quater
næ ex uino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines, & ulcera manantia, & ulce-
ra oris, et furfures. Cutis pruriginem succus baccarũ emendat, et phthiriasin. Aurium do
lori & grauitati instillatur, cũ uino uetere et rosaceo. Perũctos eo fugiũt uenenata oĩa:

O prodest

prodest contra ictus & potus, maxime autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum uino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni & iocineri: gangrenis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto prodest. Sunt qui celeritati partus multũ conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam, efficacius recentem quàm aridam. Quidam aduersus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio uuæ iacentis, quadrantem pondo baccarum foliorumq; decoqui in aquæ sextarijs tribus ad tertias, eamq; calidam gargarizare: Et in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, & calefacere. Laurus delphicæ folia trita olfactaq; subinde, pestilentiæ contagia prohibent, tanto magis si & urantur. Oleũ ex Delphica ad cerata acopumq;, ad perfrictiones discutiendas, neruos laxandos, lateris dolores, febresq; frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, intestinorũq;. Tenerrima ex his trita in uino, papulas pruritusq;, illita noctibus. Proxime ualent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorũ pondere, in uini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensesq; eodem modo pota. Daphnoides (siue his nominibus quæ diximus) syluestris laurus prodest, aluum soluit, recenti folio uel arido drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit foliũ & uomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæ'ue, purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri. Cap. IX

MYrtus satiua candida, minus utilis est medicinæ quàm nigra. Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in uino potũ. Odorem oris commendat uel pridie commanducatum. Item apud Menandrum synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarij pondere in uino. Vlcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum uino subferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mãma sinistra: Et contra scorpionis ictus in mero, & ad uesicæ uitia, capitis dolores, & ægilopas antequam suppurent: Item tumoribus, exemptisq; nucleis in uino uetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus feminis aluum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pustularũ pituitæq; cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleũ est ex eadem myrto, lenius & uinũ quo nunquã inebriatur. Inueteratũ sistit aluũ & stomachum, tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, uel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentię uuluarum, sedis uitijs, ulceribus manãtibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: Itẽ alijs eruptionibus, ambustis. Additur quoq; in medicamento quod liparas uocant, eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimũ ad ea quæ in humore sunt, tanquam in ore & uulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex uino, cũ cera uero articularibus morbis & collectionibus. Eadem in uino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam quæ inspergitur ulceribus, aut hæmorrhoidę. Purgant et lentigines, pterygia et paronychia et epinyctidas, condylomata, testes, tetra ulcera: Item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & folijs crematis utuntur et succo et decocto. Comburũtur et in antidota: Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex uino. Et ambustis foliorũ cinis medeť. Inguen ne intumescat ex ulcere, satis est surculum tantum myrti habere secũ, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus quomodo fieret: Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice et folio et semine. Exprimitur et folijs succus mollissimis in pila tusis, affuso paulatim uino austero, alias aqua cœlesti, atq; ita expresso utuntur ad oris sedisq; ulcera, uuluæ & uentris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginũ, & ubi constringendũ aliquid est. Myrtus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, baccis rubẽtibus & breuitate à satiua distat. Radix eius in honore est, decocta uino, ad renũ dolores pota, & difficili urinæ, præcipueq; crassæ, & grauiter olenti: Morbo

ti: Morbo regio, & uuluarum purgationi trita cum uino. Cauliculi quoque incipientes a/ sparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: Semen cum uino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti folijs acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ru/ scum uocauit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad syluestres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIIII

10

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus syluestribus. Cap. I

NE syluæ quidem, horridiorq́ naturæ facies, medicinis carent, sa/ cra illa parente rerum omnium, nusquã non remedia disponen te homini, ut medicina fieret etiam solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiæ atq́ cõcordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio dissidẽt, ut altera in alterius scrobe de/ pactę moriãtur. Quercus uero & iuxta nucem iuglandem. Per/ nicialia & brassicæ cũ uite odia: ipsumq́ olus, quo uitis fugatur, 20 aduersum cyclamino & origano arescit. Quin & annosas iam, & quæ sternantur arbores, difficilius cædi, ac celerius inarescere tradunt, si prius manu q̃ ferro attingantur. Pomorum onera à iumentis statim sentiri: ac nisi prius ostendãtur his, quamuis pauca portent, sudare ilico. Ferulæ asinis gratissimæ sunt in pabulo, cęteris uero iumentis præsentaneo ueneno: qua de causa id animal Libero patri assignatur, cui & feru la. Surdis etiam rerũ sua cuiq́ sunt uenena, ac minimis quoq́. Philyra coci & polline ni/ mium salem cibis eximunt. Prædulciũ fastidium sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ, polenta addita mitigant̃, ut intra duas horas bibi possint: Qua de causa & in saccos uina/ rios additũ polenta. Similis uis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis. Concordia ualent cum pix oleo extrahitur, quãdo utrunq́ pinguis naturæ est. Oleũ solum calci miscetur, quan/ 30 do utrunq́ aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atramẽtum aqua. Innumera præte/ rea alia, quæ suis locis dicentur assidue. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata uulgo, inuẽtu facilia, ac sine impẽdio, ex quibus uiuimus. Postea frau/ des hominum & ingeniorum, capturæ officinas inuenere istas, in quibus sua cuiq́ homi ni uenalis promittitur uita. Statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantãtur. Arabia atq́ India in medio ęstimãtur, ulceriq́ paruo medicina à rubro mari imputatur, cũ remedia uera quotidie pauperrimus quisq́ cœnet. Nam si ex horto petantur, aut her ba uel frutex quæratur, nulla artiũ uilior fiat. Ita est profecto, magnitudo populi Roma/ ni perdidit ritus, uincendo uicti sumus. Paremus externis, & una artium imperatoribus quoq́ imperat. Verum de his aliàs plura.

40 Lotos. Cap. II

LOton herbam, itemq́ Aegyptiã eodem nomine, aliàs & Syrticã arborem, diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris, aluũ baccis sistit. Ramen ta ligni decocta in uino prosunt dysentericis, menstruis, uertigini, comitialibus. Cohibẽt & capillum. Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructuq́ dulcius. Fit & è scobe eius medicamentum, ex aqua myrti, decocta, subacta, & diuisa in pastillos, dysentericis utilis simum, pondere uictoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. Cap. III

GLans intrita duritias quas cacoethes uocant, cum salsa axungia sanat. Vehementio/ ra sunt ligna et in omnib. cortex ipse, corticiq́ tunica subiecta. Hæc decocta iuuat cœ

liacos. Dysentericis etiam illinitur, uel ipsa glans. Eademq́ resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. Folia & baccæ, uel cortex, uel succus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte uaccino, serpentis plagæ. Datur ex uino dysentericis, Eadem & ilici uis.

De cocco ilicis, & galla, & uisco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere. Cap. IIII

COccum autẽ ilicis, uulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens, celerrime in uermiculum se mutans, quod ideo scolecion uocãt, improbantq́. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidam, perforatã: Item albam, nigram, maiorem, minorem: uis omniũ similis. Optima Comagena. Excrescentia in corpore tollit. Prosunt gingiuis, uuæ, oris exulcerationi. Crematæ et in uino extinctæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychijs ex melle, et unguibus scabris, pterygijs, ulceribus manantibus, condylomatis, uulneribus quæ phagedænica uocantur. In uino aũt decoctæ auribus instillantur, oculis illinũtur. Aduersus eruptiones & panos cũ aceto. Nucleus cõmanducatus dentium dolorem sedat: Item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematę, & aceto salso extinctæ, menses sistunt, uuluasq́ procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquũt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quodq́ leuissimum, extra fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adijciunt, pari pondere singulorum, eoq́ modo & ad uulnera utuntur. Vnguium scabricias expolit, si septenis diebus soluantur, nitroq́ colluantur. Quidã id religione efficacius fieri putant, prima luna collectum è robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, si omnino secum habeant. Vlcera commanducato impositoq́ efficacissime sanari. Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, siccat collectiones suppurationesq́: Fluxiones sistit. Torpentes membrorũ partes corroborat decoctũ eius fotu: cui & insidere expedit, siccandis astringẽdis'ue partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex uino calido, sanguinem excreãtibus magnopere laudatur.

De fago & cupresso, & cedro magna, & de cedride, galbano. Cap. V

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorumq́ uitijs. Calculis glandis faginę cinis illinitur: Item cum melle alopecijs. Cupressi folia trita, serpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, si à sole doleat: Item ramici, qua de causa & bibuntur. Testium quoq́ tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è uino aminæo subacta, pedum ac neruorũ dolores sedant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur, aut si eijciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoq́ tenerę tusæ cum axungia & lomento, prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine, qui mixtus oleo caliginem oculorum aufert. Item uictoriati pondere in uino potus illitusq́, cum fico sicca pingui, exemptis granis, uitia testiũ sanat, tumores discutit, & cum fermento strumas. Radix cum folijs trita potaq́, uesicæ et stranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menses cient, scorpionum ictibus aduersantur. Cedrus magna, quam cedrelaten uocant, dat picem quæ cedria uocatur, dentiũ doloribus utilissimã. Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret diximus, magni ad lumina usus, ni capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, uiuentia corrumpit: mira differentia, cum uitam auferat spirantibus, defunctis pro uita sit

ta sit. Vestes quoque corrumpit, et animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utendum, neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu: dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, uel grauitati aut uermibus auriũ instillare. Portentum est quod tradunt, abortiuum fieri in uenere ante perfusa uirilitate. Phthiriases perungere eo non dubitauerim, itemq́ porrigines. Suadent & contra uenenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantiasi illinatur. Et ulcera fordida & excrescentia in ijs autores quidam & oculorum albugines caliginesq́ inunxere eo: Et contra pulmonis ulcera cyathum eius sorbere iusserunt: Item aduersus tineas. Fit ex eo & oleum, quod pissełæon uocant, uehementioris ad omnia eadem usus. Cedri scobe serpentes fugari certũ est: Item
10 baccis tritis cum oleo, si qui perungantur. Cedrides, hoc est, fructus cedri, tussim sanãt, urinam cient, aluum sistunt, utiles ruptis, conuulsis, spasticis, stranguriæ, uuluis, admoti. Contra lepores marinos, eademq́ quæ supra, collectionibus inflammationibusq́. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim ueterem, suspiria, rupta, conuulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis ulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subuenit, & uulua strangulante & in stomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit apposita uel suffitu: Item ramis ellebori circumlitum atq́ subiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos
20 galbano. Medetur & à scorpiõe percussis: Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in uini cyatho, uuluasq́ conuersas corrigit. Cum myrrha autem & in uino mortuos partus extrahit. Aduersatur & uenenis, maxime toxicis, cũ myrrha & in uino. Serpẽtes oleo & spondylio mixto tactu necat. Nocere urinæ existimatur.

De ammoniaco, & styrace, & spondylio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & resinis, & picea, & lentisco. Cap. VI.

Similis ammoniaci natura atq́ lachrymæ probandæ ut diximus, mollit, calefacit, discutit, dissoluit. Claritati uisus in collyrijs conuenit: Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentiũ dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dyspnoicis, pleuriticis, pul-
30 monibus, uesicis, urinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potum. Sic & aluũ soluit. Articulis et podagræ cum pari pondere picis aut ceræ et rosaceo coctũ. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic et duritias emollit. Lieni cum aceto & cera cypria, uel rosaceo efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cũ aceto et oleo exiguoq́ nitro, utile est. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, albicantibus fragmẽtis. Medetur tussi, faucibus, pectoris uitijs, uuluæ præclusæ, duritie'ue laboranti. Ciet menses potu, apposítu'ne, aluũ mollit. Inuenio potu modico tristitiã animi resolui, largiore cõtrahi. Sonitus auriũ emendat infusum, strumas illitũ neruorumq́ nodos. Aduersatur uenenis, quæ frigore nocent, ideo et cicutæ. Spondyliõn unà demonstratum, infunditur capitibus phreneticorum, et lethargicorum: Item capitis
40 doloribus longis. Cum oleo uetere bibitur, & in iocinerum uitijs, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, uuluarum strangulatione, quibus et suffitu prodest. Aluum mollit. Illinitur ulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur integendus est, quoniam mire appetitur à muscis et similibus. Radix derasa, et in fistulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoq́ instillatur cum succo. Datur et ipsa contra morbum regium, et in iocineris uitio et uuluarũ. Capillos crispos facit peruncto capite. Sphagnos, siue sphacos, siue bryon, et in Gallia ut indicauimus nascitur, uuluis decocto insidentiũ utilis: Item genibus & fœminum tumoribus, mixtus nasturtio, et aqua salsa tritus. Cum uino ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cum uino et iunipero tritus & potus. Terebinthi folia et radix colle-

ctionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in uino, & contra difficultatem urinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ & laricis folia trita & in aceto decocta, dentiū dolori prosunt. Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit, urinam mouet. Suffitu uuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri utilia sunt, drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis resinæq; gratia radantur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non recolligant uires, satis constat: & illum cœli aera plus ita quàm nauigationem Aegyptiam proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æstiua potus. Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus, ab alijs thus terræ: cubitalibus ramis, flore pinus & odore. Altera breuior & incuruę similis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoque, paruulo cauliculo, crassitudine digitali, folijs scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus: Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis: Renibus & uesicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, & urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes ualet cum melle. Sic & apposita uuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum fico aluum trahentes. Lumborum quoq; dolorem uictoriati pondere in uino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta potaq;, eijcere protinus dicit. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur, quam quidā in tithymali genere numerāt. Frutex est similis picee: flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluū detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant: mămas quoq; mixto rutę decocto & tormina, & serpentiū ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinam è supradictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione uini, ac postea in arboribus. Summæ species duæ, sicca, & liquida. Sicca è pinu & picea fit, liquida è terebintho, larice, lentisco, cupresso. Nam & eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur qui eandem putant esse è picea atq; larice. Picea enim pinguē, & thuris modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, uirus redolentem. Medici liquida raro utuntur, & in ouo ferè: è larice propter tussim ulceraq; uiscerum. Nec pinea magnopere in usu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atq; leuissima: nationum Cypria & Syriaca, utraq; mellis Attici colore, sed Cypria carnosior siccior q;. In sicco genere quærunt ut sit cādida, pura, perlucida. In omni autem, ut montana potius quàm campestris: item aquilonia potius quàm ab alio uento. Resoluitur resina ad uulnerū usus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo cōtrahere uulnera purgare, discutere collectiones: Item pectoris uitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus spasticisq; illinitur in sole, totisq; corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emendandam, spatijs ita laxantium cutem per singula membra, capacioraq; ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentisco. Inest ei uis astringendi. Mouet & ante cæteras urinam. Reliquæ uentrem emolliunt, cruda concoquūt, tussim ueterē sedant, uuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur uisco. Panos & similia, cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina cōmodissime replicat. Fractis quoq; utilissima, & auribus purulentis: Item in prurito genitalium. Pinea capitis uulneribus optime medetur.

De pice spissa & liquida: & palimpissa, & pissasphalto, & zopissa, & tæda, et lentisco. Cap. VII

PIx quoq; unde & quibus conficeretur modis, indicauimus, Et eius duo genera, spissum, liquidumq;. Spissarum utilissima medicinæ est brutia, quoniam pinguissima et resinosissima utrasq; præbet utilitates: ob id magis rutila quàm cæteræ. Id enim quod in

hoc adijciunt, ex maſcula arbore meliorem eſſe,non arbitror poſſe intelligi. Picis natura
excalfacit,explet. Aduerſatur priuatim ceraſtæ morſibus cum polenta: Item anginæ cum
melle,diſtillationibus & ſternutamentis. Purulentis auribus infunditur cũ roſaceo: Illini/
tur cum cera. Sanat lichenas, aluũ ſoluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate, aut il/
lita tonſillis cum melle.Sic & ulcera purgat:Explet cum uua paſſa & axungia. Carbuncu/
los purgat,& putreſcentia ulcera. Quæ uero ſerpunt,cũ pineo cortice aut ſulphure.Phthi/
ſicis etiam cyathi menſura quidam dederũt,& contra ueterem tuſsim.Rhagadas ſedis &
pedum,panosq́ & ungues ſcabros emendat. Vuluę duritias & cõuerſiones,odore: Item
lethargicos.Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis urina decocta ad ſup/
10 purationem perducit.Et ad alopecias ſicca pice utuntur. Ad mulierum mammas brutia,
ex uino ſubferuefacta cum polline farraceo, quàm calidiſsimis impoſitis. Liquida pix,o/
leumq́ quod piſſeleon uocant, quemadmodum fieret diximus. Quidam iterum deco/
quunt,& uocant palimpiſſam. Liquida anginæ perungũtur intus & uua. Ad aurium do/
lores,claritatem oculorum,oris circumlitiones,ſuſpirioſos,uuluas, tuſsim ueterem, & cre/
bras excreationes pectoris,ſpaſmos,tremores,opiſthotonos,paralyſes, neruorum dolo/
res. Præſtantiſsimum ad canũ & iumentorum ſcabiem. Eſt et piſſaſphaltos, mixta bitu/
mini pice,naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipſi miſcent,præcipuum ad ſca/
biem pecorum remedium,aut ſi fœtus mammas læſerit. Naturale optimum ex eo, quod
cum feruet,innatat. Zopiſſam eradi nauibus diximus, cera marino ſale macerata. Opti/
20 ma hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata ad diſcutiendas collectiones:
Tędæ decoctæ in aceto,dentiũ dolores efficaciter colluunt. Lentiſci,et arbores,& ſemen,
& cortex,et lachryma urinam cient, aluum ſiſtunt. Decoctum eorum ulcera quæ ſerpũt,
fotu. Illinitur in humidis et igni ſacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atterun/
tur, mobiles decocto colluũtur. Capillum tingunt. Lachryma ſedis uitijs prodeſt, cum
quid ſiccari excalfieri'ue opus ſit. Decoctum & è lachryma ſtomacho utile, ructum &
urinam mouens, quod et capitis dolori cum polenta illinitur. Folia uero tenera oculis in/
flammatis illinuntur. Item maſtiche lentiſci replicandis palpebris, et ad extendendam
cutem in facie,& ſmegmata adhibetur,et ſanguinem reijciẽtibus,tuſsi ueteri: et ad omnia
quæ ammoniaci uis. Medetur et attritis paribus, ſiue oleo è ſemine eius facto ceræq́ mi/
30 xto,ſiue folijs ex oleo decoctis,ſiue cum aqua uirilia foueantur. Scio Damocraten medi/
cum in ualetudine Conſidiæ M. Seruilij conſularis filiæ, omnem curationem auſteram
recuſantis, diu efficaciter uſum lacte caprarum,quas lentiſco paſcebat.

De platano,& fraxino,& acere,& alba populo,& ulmo,& tilia,& ſambu/
co,& iunipero. Cap. VIII

PLatani aduerſantur ueſpertilionibus. Pilulæ earum in uino potæ x quatuor pon/
dere,omnibus ſerpentium & ſcorpionum uenenis medentur: Item ambuſtis. Tuſæ
autem cum aceto acri, magisq́ ſcillite, ſanguinem omnem ſiſtunt. Et lentiginem & car/
cinomata, melanias quoque ueteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur
40 collectionibus & ſuppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autem in aceto den/
tium remedium eſt: Folia eorum tenerrima in uino albo decocta, oculorum. Lanugo
foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum ſanat ambuſta igni uel frigore,
Cortex è uino ſcorpionum ictus reſtinguit. Fraxinus quam uim aduerſus ſerpentes
haberet, indicauimus. Semen folijs eius ineſt, quo medentur iocineris et lateris dolori/
bus in uino. Aquam quæ ſubit cutem, extrahunt. Corpus obeſum leuant onere, ſenſim
ad maciem reducentes, ijſdem folijs cum uino tritis ad uirium portionem, ita ut puero
quinque folia tribus cyathis diluantur, robuſtioribus ſeptem folia quinque cyathis uini.
Non omittendũ,ramenta eius et ſcobem quibuſdam cauenda prædici. Aceris radix con/
tuſa iocineris doloribus efficaciſsime imponitur. Populi albæ uuarum in unguentis uſum

expoſuimus. Cortex potus iſchiadicis er ſtranguriæ prodeſt. Foliorum ſuccus calidus au/
rium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo nõ metuatur. Populus nigra
efficaciſſima habetur, quæ in Creta naſcitur. Comitialibus ſemen ex aceto utile. Fundit il/
la & reſinam exiguã, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta impo/
nuntur. Humor è cauis populi nigræ effluẽs, uerrucas papulasq́ꝫ & attrita corporis tollit.
Populi ferunt & folijs guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoq́ꝫ aquæ propo/
lis ex aqua remedium quàm efficax eſt. Vlmi & folia & cortex er rami uim habent ſpiſ/
ſandi, & uulnera contrahendi. Corticis utiq́ꝫ interior tilia lepras ſedat, et folia ex aceto illi/
ta. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitasq́ꝫ &
aquas priuatim trahit. Imponitur er collectionibus lachryma, & uulneribus & ambuſtis 10
quę decocto fouere prodeſt. Humor in folliculis arboris huius naſcẽs, cuti nitorẽ inducit,
faciemq́ꝫ gratiorem præſtat. Cauliculi foliorũ primi nino decocti tumores ſanant, extra/
huntq́ꝫ per fiſtulas. Idem præſtant & tiliæ cortices. Multi corticem cõmanducatum uul/
neribus utiliſsimum putant. Folia trira aqua aſperſa pedum tumori. Humor quoq́ꝫ è me
dulla uti diximus caſtraræ arboris effluens, capillũ reddir capiti illitus, deflnentesq́ꝫ con/
tinet. Arbor tilia leniter tuſa ad eadem ferè utilis eſt, atq́ꝫ oleaſter. Folia autem tantum in
uſu, & ad infantium ulcera in ore commanducata, decocta urinam cient, menſes ſiſtunt il/
lita, ſanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alteũr genus magis ſylueſtre, quod
Græci chamæacten, alij helion uocant, multo breuius. Vtriuſq́ꝫ decoctum in nino ueteri
foliorum, uel ſeminis, uel radicis ad cyathos binos potũ, ſtomacho inutile eſt, aluo detra/ 20
hens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maxime recentis ambuſti: Et canis mor
ſum cum polenta molliſsimis foliorũ illitis. Succus cerebri collectiones, priuatimq́ꝫ mem/
branæ quæ circa cerebrũ eſt, lenit infuſus. Acini eius infirmiores quàm reliqua tingunt ca
pillum. Poti acetabuli menſura, urinam mouent. Foliorũ molliſsima ex oleo & ſale edun/
tur, ad pituitam bilemq́ꝫ detrahẽdam. Ad omnia efficacior quæ minor. Radicis eius in ui
no decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniũt: uuluas emolliunt, has & foliorũ deco
ctum inſidentiũ. Caules teneri mitioris ſambuci, in patinis cocti, aluũ ſoluunt. Reſiſtunt
folia & ſerpentium ictibus in uino pota. Podagricis cũ ſeuo hircino uehementer proſunt
cauliculi illiti. Iidemq́ꝫ in aqua macerantur, ut ea ſparſa pulices necentur. Foliorũ decocto
ſi locus ſpargatur, muſcæ necantur. Boa appellatur morbus papularũ cum rubent corpo 30
ra, ſambuci ramo uerberatur. Cortex interior tritus, ex uino albo potus, aluum ſoluir. Iu/
niperus uel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro aſsimilis. Et eius duo genera: al/
tera maior, altera minor. Vtraq́ꝫ accẽſa ſerpẽtes fugat. Semen ſtomachi, pectoris, lateris
doloribus utile. Inflationes languoresq́ꝫ diſcutit, tuſſes concoquit & duritias. Illitũ tumo/
res ſiſtit: item aluũ, baccis ex uino nigro potis: Item uentris tumores illitis. Miſcetur & an
tidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur cõuulſis, ruptis, tormi/
nibus, uuluis, iſchiadicis cũ uino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis uiginti in uino.
Sunt qui & purgant corpus è ſemine eius in ſerpentium metu.

De ſalice, & amerina, & uitilibus, & erice. Cap. IX

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit, ſed ſi prius colligatur, ſanguinem 40
reijcientibus prodeſt. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mixta ſa/
nat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto ſucco ſuo. Eſt autem hic trium gene/
rum. Vnum arbor ipſa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga cum floret, ex/
ciſo cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad purganda quæ obſtent oculis: item
ad ſpiſſanda quæ opus ſunt, ciendam'que urinam, & ad omnes collectiones intus extra/
hendas. Tertius ſuccus eſt detruncatione ramorum à falce diſtillans. Ex his ergo aliquis
cum roſaceo in calice punici calfactus, auribus infunditur: uel folia cocta, & cum cera tri/
ta imponuntur: Item podagricis. Cortice & folijs in uino decoctis foueri neruos utiliſſi/
mum. Flos tritus cum folijs furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperan/
tiam

tiam libidinis coercent, atque in totum auferunt usum sæpius sumpta. Amerinæ ui/
græ semen cum spuma argenti pari pondere, à baloeo illitum, psilotrum est. Non mul/
tum à salice uitilium usu distat uitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset.
Græci lygon uocant, alij agnon : quoniam matronæ thesmophorijs Atheniensium ca/
stitatem custodientes, his folijs cubitus sibi sternũt. Duo genera eius. Maior in arborem
salicis modo assurgit: minor ramosa folijs candidioribus lanuginosis. Prima albũ florem
mittit cum purpureo, quæ & candida uocatur: Nigra quę tantũ purpureum. Nascũtur in
palustribus campis. Semen potum uini quendam saporem habet, & dicitur febres solue
re. Et cum ungantur oleo, admixtum sudorem facere. Sic & lassitudioes dissoluere. Vri/
10 nam cient & menses. Caput tentant uini modo, nam & odor similis est. Inflationes pel/
lunt in inferiora. Aluũ sistunt, hydropicis & lienibus per quàm utiles. Lactis ubertatem
faciunt. Aduersantur uenenis serpentium, maxime quæ frigus inferunt. Minor efficacior
ad serpentes, bibitur seminis drachma in uino uel posca, aut duabus foliorum tenerrimo/
rum. Et illinuntur utraq; aduersus araneorum morsus: uel perunctis tantum, suffitu quo/
que aut substratu fugant uenenata. Ad uenerem impetus inhibent: eo'que maxime pha/
langijs aduersantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorẽ ex ebrietate sedant
cum rosaceo flos teneriq; cauliculi. Seminis decoctum uehementiorem capitis dolorem
dissoluit fotu, & uuluam etiam suffitu uel apposito purgat, aluum cum pulegio & melle
potum. Vomicas panosq; difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas
20 & lentigines cum aphronitro & aceto semen sanat, & oris ulcera & eruptiones cum mel/
le: testium cum butyro & folijs uitium: rhagadas sedis cum aqua illitum. Luxatis cum sa/
le & nitro, & cera. Et semen, & folium additur in malagmata neruorum & podagras. Se/
men instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phrenesi. Virgam qui in manu ha
beant aut cinctu, negãtur intertriginem sentire. Ericen Græci uocant fruticem non mul/
tum à myrice differentem, colore rorismarini, & penè folio. Hoc aduersari serpẽtibus tra/
dunt. Genista quoq; uinculi usum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit
quam Græci autores sparton appellauere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari do
cuerim: & nunquid hanc designauerit Homerus, cum dixit nauiũ sparta dissoluta. Non/
dum enim fuisse Africanum uel Hispanum spartum in usu certum est : & cum sutiles fie/
30 rent naues, lino tamen non sparto unquam sutas. Semen eius quod Græci eodem nomi/
ne appellant, in folliculis phaseolorum modo nascens, purgat ellebori uice, drachma & di
midia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Ramis similiter cum fronde in aceto
maceratis pluribus diebus, & tusis, succũ dant ischiadicis utilem, cyathi unius potu. Qui/
dam marina aqua macerare malũt, et infundere clystere. Perungũtur eodem succo ischia/
dici addito oleo. Quidam ad stranguriam utuntur semine. Genista tusa cum axungia, ge
nua dolentia sanat. Myricen, quam et tamaricen uocat Lenæus, similem scopis ame/
rinis dicit. Sanari ea carcinomata in uino decocta trita'que cum melle illita. Arbitrantur
quidam hanc esse tamaricem: sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in uino
bibatur: Adeoq; mirabilem eius antipathiam contra solum hoc uiscerum faciunt, ut af/
40 firment, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideo hominibus quoque sple/
netico cibum potum'q; dant in uasis ex ea factis. Grauis autor in medicina, uirgam ex ea
defractam, ut neque terram neque ferrum attingeret, sedare uentris dolores asseuerauit
impositam, ita ut tunica cinctuq; corpori appfimeretur. Vulgus infelicem arborem eam
appellat, ut diximus, quoniã nihil ferat, nec seratur unquã. Corinthus, & quæ circa est re/
gio, bryoniam uocat: Eiusq; duo genera facit. Syluestrem planè sterilem, alteram mitio/
rem. Hæc fert in Aegypto Syriaq; etiam abũdanter lignosum fructũ, maiorẽ galla, aspe
rum gustu, quo medici utuntur uice gallæ, & in compositionibus quas antheras uocãt. Et
lignũ autem & flos, et folia, & cortex in eosdem usus adhibetur, quanq; remissiora. Da/
tur sanguinem reijcientibus cortex tritus, & cõtra profluuia fœminarum, cœliacis quoq;.

Idem

Idem tusus impositusq́; collectiones omnes inhibet. Folijs exprimitur succus ad hæc eadem, & in uino decoquuntur: ipsa uero adiecto melle gangrenis illinũtur. Decoctum eorum in uino potum, uel impositũ cum rosaceo & cera sedat. Sic & epinyctidas sanãt. Ad dentium dolorem auriumq́; decoctum eorum salutare est: radix ad eadem, similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponuntur cum polenta. Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum alriliũ uero pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, prætereq́; aspidum. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibusq́; decoctum infusum prodest, abundantiamq́; mulierũ sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bouis castrati urinæ immisceatur, uel in potu uel in cibo, uenerem finiri. Carboq́; ex eo genere urina ea restinctus, in umbra conditur: idem cum libeat accendere, resoluitur. Magi & id ex spadonis urina fieri tradiderunt. 10

De uirga sanguinea & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & cythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide. Cap. X

NEc uirga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quæ præsanauere, aperit. Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum in oleo phthiriases coercet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt, baculumq́; rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in oriente cypros. Suos in Europa usus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia ubiq́; ueteri ulceri cum salis mica, & oris exulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item cõtra intertrigines, folia uel. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera XX. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura quæ & aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu, capitis dolorem sedant, præcipue cerebro continentiq́; cerebrũ membranæ utiliter mollibus impositis folijs, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti & decocto eorum fouetur os, caputq́; perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & cõtra horrores febrium eruptionesq́; pituitæ, aut in uino teruntur. Corymbi quoq́; poti uel illiti, lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium graueolentiamq́; emendat, præcipue albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoq́; decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satisq́; est acinos sex in uini cyathis duobus sumi. Acini quoq́; ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione uẽtri quoq́; imposuisse eos utile est. Ederæ quam chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris uiginti, in uini sextario tritis, ita ut terni cyathi potẽtur, aquam quę cutem subierit, per urinam educit Erasistratus: Eiusdem acinos V. tritos in rosaceo oleo, calefactosq́; in cortice punici, instillauit dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: Item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ cãdidiores corymbi poti, steriles etiam uiros faciũt. 20 30

Illinitur decocta in uino omniũ ulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lachryma ederæ psilothrum est, phthiriasinq́; tollit. Flos cuiuscũq́; generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in uino austero bis die potus. Et ambustis illinitur utiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoq́; ligni uasc splenetico bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, moxq́; comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida: Sunt qui & incidant succi gratia, eo'que utantur ad dentes erosos, frangi'que tradunt, proximis cera munitis ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt. Græci uicino uocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, folijs ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt 40

ſunt dyſentericis & ſolutionibus uentris, in uino auſtero trinis digitis flore capto, & ſimili
ter bis die poto. Vlceribus ueteribus & ambuſtis cum cera, & per ſe oris ulceribus. Sub
his maxime naſcitur hypociſthis, quam inter ederas diximus. Ciſſos erythranos ab iiſ-
dem appellatur ſimilis ederæ, coxendicibus utilis è uino potus: Item lumbis: Tantamq;
uim accipiunt, ut ſanguinem urina detrahant. Item chamæciſſon appellant ederam, non
attollentem ſe à terra. Et hæc contuſa in uino acetabuli menſura, lieni medetur. Folia am-
buſtis cum axungia. Smilax quoq; qui et nicophoros cognominatur, ſimilitudinem
ederæ habet, tenuioribus folijs. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt
capitis doloribus mederi. Quidam duo genera ſmilacis dixere. Alterum immortalitati
10 proximum, in conuallibus opacis, ſcandentem arbores comantibus acinorum corymbis,
contra uenenata omnia efficaciſsimis, in tantum, ut acinorum ſucco infantibus ſæpe in-
ſtillato, nulla poſtea uenena nocitura ſint. Alterum genus culta amare, et in his gigni, nul-
lius effectus. Illam eſſe ſmilacem priorem, cuius lignum ad aures ſonare diximus. Simi-
lem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipſam. Fo
lia eius lepram purgant. Semen aluum ſoluit acetabuli menſura, in aquæ hemina, aut a-
qua mulſa. Datur ex eadem cauſa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, &
de erythrodano, alyſſo & radicula, & apocyno & rore marino, &
canchry, & ſabina, & ſelagine, & ſamulo, & gummi medi-
20 cinis. Cap. XI.

HArundinis genera XXIX. demonſtrauimus, non aliter euidētiore illa natura, quam
continuis his uoluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix cōtrita & impo
ſita, filicis ſtirpem corpore extrahit, item harundinē filicis radix. Et quoniā plura genera
fecimus, illa quæ in India Syriaq; naſcitur odorum unguentorumq; cauſa urinam mouet
cum gramine, aut apij ſemine decocta. Ciet menſtrua admotu. Medetur conuulſis duo-
bus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tuſsi etiam ſuffitu, magiſq; cum reſina. Furfu-
ribus ulceribuſq; manantibus cum myrrha decocta. Excipitur et ſuccus eius, ſitq; elaterio
ſimilis. Efficaciſsima autem in omni harundine, quę proxima radici. Efficacia & genicula.
Harundo Cypria, quæ donax uocatur, corticis cinere alopecias emēdat. Item putreſcētia
30 ulcera. Folijs eius ad extrahēdos aculeos utūtur. Efficacius & cōtra ignes ſacros collectio-
neſq; omnes. Vulgaris harūdo extractoriā uim habet, & recens tuſa, non in radice tantū.
Multum enim et ipſam harundinē ualere tradūt. Medetur et luxatis, et ſpinæ doloribus
radix in aceto illita. Eadem recens trita et in uino pota, uenerē concitat. Harundinū lanu-
go illata auribus, obtundit auditū. Cognata in Aegypto res eſt harūdini papyrus, præ
cipue utilitatis cum inaruit, ad laxandas ſiccādaſq; fiſtulas, et in tumeſcēdo ad introitum
medicamentorū aperiendas. Charta quæ fit ex ea, cremata inter cauſtica eſt. Cinis eius ex
uino potus ſomnū facit. Ipſa ex aqua impoſita callum ſanat. Ne in Aegypto quidem
naſcitur ebenus, ut docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur ta
men propter miraculū. Scobem eius oculis unice mederi dicunt: lignoq; ad cotem trito cū
40 paſſo, caliginē diſcutit. Ex aqua uero radice, albugines oculorum. Item tuſsim pari modo
dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenū medici & inter erodentia aſſumunt. Rho-
dodendros ne nomē quidem apud nos inuenit latinū, rhododaphnen uocant, aut nerium.
Mirū, folia eius quadrupedū uenenū eſſe, homini uero cōtra ſerpentes præſidiū, ruta ad-
dita è uino pota. Pecus etiam & capræ, ſi aquā biberint, in qua folia ea maduerint, mori
dicuntur. Nec rhus latinū nomen habet, cum in uſum pluribus modis ueniat. Nam &
herba eſt ſylueſtris, folijs myrti, cauliculis breuibus, quæ uenena & tineas pellit: & frutex
coriarius appellatur, ſubrutilus, cubitalis, craſsitudine digitali: cuius aridis folijs, ut malico-
rio coria perficiunt. Medici aūt rhoicis utunt ad cōtuſa: item cœliacos & ſedis ulcera, aut
quæ phagedænas uocāt, trita cum melle, & illita cum aceto. Decoctum corū inſtillatur au

ribus

ribus purulentis. Fit & stomatice decoctis ramis ad eadẽ quæ ex moris, sed efficacior ad-
mixto alumine. Illiniturq; eadem hydropicorum tumoribus. Rhus, quæ erythros ap
pellatur, frutex est, & huius fruticis semen uim habet astringendi refrigerãdiq;. Aspergi-
tur pro sale obsonijs. Aluos soluit, omnesq; carnes cum silphio suauiores facit. Vlceribus
medetur manantibus cum melle: Asperitati linguæ, percussis, liuidis, desquamatis eodem
modo. Capitis ulcera ad cicatricem celerrime perducit; et fœminarũ abundantiam sistit
cibo. Alia est erythrodanus, quã aliqui ereuthodanũ uocant, nos rubiam, qua tingũtur
lanæ, pellesq; perficiuntur: in medicina urinam ciet, morbum regium sanat ex aqua mul-
sa, et lichenas ex aceto illita: et ischiadicos et paralyticos, ita ut bibentes lauẽtur quotidie.
Radix semenq; trahunt menses, alnũ sistunt, et collectiones discutiunt. Contra serpentes 10
rami cum folijs imponũtur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quosdam morbũ re
gium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantum. Distat ab eo qui alysson
uocatur, folijs tantum et ramis minoribus: nomẽ accepit, quod à cane cõmorsos rabiem
sentire non patitur, potus ex aceto adalligatusq;. Mirum est quod additur, saniem con-
specto omnino frutice eo siccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam stru-
thion à Græcis uocari diximus. Medetur morbo regio et ipsa decocti eius potu: item pe-
ctoris uitijs. Vrinam ciet, aluum soluit, & uuluas purgat. Quamobrem aureum poculum
medici nocãt. Ea et ex melle prodest magnifice ad tussim, orthopnœæ cochlearis mensu-
ra. Cum polenta uero et aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos
frangit, pellitq;. Panos discutit, cum farina hordeacea et uino decocta. Miscetur & mala- 20
gmatis & collyrijs, claritatis causa. Ad sternutamenta utilis inter pauca. Lieni quoq; ac io-
cineri. Eadẽ pota denarij unius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleuriti-
cos, et omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est, folio ederæ, molliore ta-
mẽ, et minus lõgis uiriculis, semine acuto, diuiso, lanuginoso, graui odore. Canes et omẽs
quadrupedes necat in cibo datum. Est et rosmarinũ. Duo genera eius. Alterum sterile.
alterum cui & caulis & semẽ resinaceum, quod canchrys uocatur. Folijs odor thuris. Ra
dix uulnera sanat uiridis imposita, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas.
Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurgãda sunt. Oculorũ aciem
exacuit. Semen ad uetera pectoris uitia datur potui. Et ad uuluas cũ uino & pipere. Men
ses adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina. Purgat & lentigines. & quæ excalfacien- 30
da sunt, aut cum sudor quærendus, illitum: Item conuulsis. Auget & lac in uino potum:
Item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur, ad tussim cum melle prodest. Can-
chrys multa genera habet, ut diximus. Sed hæc quæ ex rore supradicto nascitur, si frice-
tur resinosa est. Aduersatur uenenis & uenenaris, præterquam anguibus. Sudorem mo-
uet, tormina discutit, lactis ubertatem facit. Herba sabina, brathy appellata à Græcis
duorum generum est: altera tamarici similis folio, altera cupresso. Quare quidam Cre-
ticam cupressum dixerunt. A multis in suffitus pro thure assumitur. In medicamentis
uero duplicato pondere eosdem effectus habere quos cinnamum traditur. Collectiones
minuit, & nomas cõpescit. Illita ulcera purgat. Partus emortuos apposita extrahit & suffi-
tu. Illinitur igni sacro & carbunculis. Cũ melle & uino pota, regio morbo medetur. Galli- 40
nacei generis pituitas fumo eius herbę sanari tradunt. Similis herbæ huic sabinæ est se-
lago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicã, qua sinistra exuitur uelut à fu-
rante, candida ueste uestito, pureq; lotis nudis pedibus, sacro facto prius quàm legatur,
pane uinoq;. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodi-
dere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodesse. Iidem
samolum herbam nominauere nascentem in humidis: Et hanc sinistra manu legi à ieiu-
nis contra morbos suum boumq;, nec respicere legentem, nec alibi quàm in canali depo-
nere, ibiq; conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melio-
ris cuiusq; erunt. Dentibus inutiles sunt, Sanguinem coagulant, & ideo reijcientibus san-

guinẽ prosunt. Itẽ ambustis, arteriæ uitijs: inutilẽ urinã cient, amaritudines hebetãt astri ctis cæteris. Quæ ex amygdala amara est, spissandiq; uiribus efficacior, habet excalfacto rias uires. Præponunt aũt prunorũ & cerasorũ ac uitiũ. Siccant illitę & astringũt: ex aceto uero infantiũ lichenas sanãt. Prosunt & tussi ueteri, quatuor obolis in mixto potis. Creduntur & colorẽ gratiorẽ facere, ciborũq; appetentiã, & calculosis prodesse cũ passo potæ. Oculorũ & uulnerũ utilitatibus maxime conueniunt ẽ spina Aegyptia.

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio, & acacia. Cap. XII

Spinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipsa spissat stringitq; distillatiões omnes, & sanguinis excreationes, mensiumq; abundantiam, etiamnũ radice ualentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multo folijs, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiã uestes quædã bombycinis similes fiunt in oriẽte. Ipsa folia uel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. Est & acaciæ spina. Fit in Aegypto alba nigraq; arbore: item uiridi, sed longe melior ẽ prioribus. Fit & in Galatia tenerrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulæ simile, minore est tantum & grano & folliculo. Colligitur autumno, ante collectum nimio ualidius. Spissatur succus ex folliculis aqua cœlesti perfusis, mox in pila tusis exprimitur organis, tũc densatur in sole mortarijs in pastillos. Fit et ex folijs minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorũ succus & Galaticæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui ualde ruffus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillime diluitur, ui summa ad spissandum refrigerandumq; est, oculorũ medicamentis ante alias utiles. Lauantur in eos usus pastilli ab alijs, torrentur ab alijs. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, ulcera quæ serpunt, et humida uitia corporis, collectiones, articulos cõtusos, perniones, pterygia. Abundantiã mensium fœminis sistunt, uuluamq; & sedem procidentes. Item oculos, oris uitia & genitalium.

De uulgari spina & syluestri, & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ Cap. XIII

Vulgaris quoq; hæc spina, ex qua cortinæ fulloniæ implẽtur, radicis usus habet. Per Hispanias quidẽ multi, & inter odores, & ad unguẽta utuntur illa, aspalathum uocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in oriẽte (ut diximus) candida magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior æque spinosus in Nisyro & Rhodiorũ insulis, quẽ alij erysisceptrũ, alij adipsateon, siue dipsacon, siue diacheton uocant. Optimus qui minime ferulaceus, rubẽs, & in purpurã uergens, detracto cortice, nascitũ pluribus locis, sed nõ ubiq; odoratus. Quã uim haberet cœlesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris ulcera & ozænas, genitalia exulcerata aut carbunculãtia, item rhagadia, inflatio nes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinẽ reddẽtibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia pręstare syluestrẽ quoq; putant. Spina est appendix appellata, quoniã baccæ puniceo colore in ea appendices uocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in uino decoctæ, aluum citam, ac tormina cõpescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoq; spinæ genus est. Semẽ eius Afri zutam uocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam uim habent. Radix discutit panos, collectiones, uomicas: urinas trahit pota. Decoctum eius potum in uino aluum sistit. Serpentibus aduersatur. Radix præcipue datur in uino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccę purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In uino potæ aluum sistũt. Radix decocta & illita, extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribusq;. Aquifolia arbor in domo aut uilla sata, ueneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit. Itemq; baculũ ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiam si citra ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris

fumus mures uecat. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoq; ex eis mora uel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendiq;, gingiuis, tonsillis, genitalibus accōmodatissimi. Aduersanť serpētiū sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionū uulnera sine collectionū periculo iungunt. Vrinam cient. Caules eorum tūduntur teneri, exprimiturq; succus, mox sole cogitur in crassitudinē mellis, singulari remedio cōtra mala oris oculorumq;, sanguinē excreantes, anginas, uuluas, sedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidē uitijs etiam folia commanducata prosunt, & ulceribus manantibus, aut quibuscūq; in capite illinuntur: cardiacis uel sic per se imponunť à mamma sinistra. Item stomachi doloribus, oculisq; procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat cōdylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorū ex uino decoctum, uel præ- 10 sentaneum remedium est. ijdem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in uino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis, dysentericis prosunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorū uuam reprimat. Folia quoq; arefacta & contusa, iumentorū ulceribus utilia traduntur. Mora quæ in his nascuntur, uel efficaciorē stomaticen præbuerint q; satiua morus. Eademq; cōpositione, uel cum hypocisthide tantū & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamēta quæ styptica uocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in uino ad tertias partes, ut colluanť eo oris ulcera, & sedis foueātur: tantaq; uis est, ut spongiæ ipsæ lapidescāt. Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorhoda, quam proximo dicemus uolumine. 20

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & lycio, & sarcocolla, & de oporice medicinæ. Cap. XIIII

CYnosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston uocant, folium habet uestigio hominis simile. Fert & uuam nigram, in cuius acino neruum habet, unde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia cōmanducatus os purgat. Ruborū rosa alopecias cum axungia emēdat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Cādidus pleureticis præcipuus ex uino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluū sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atq; genitalium ulcera. Cinis è radice deprimit uuam. Idæus rubus appellatus est, quoniā in Ida non aliâs nascitur. Est aūt tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribusq;, sub arborum umbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris, stomaticisq; ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat quæ supradicta. Inter genera ruborū rhamnos appellatur à Græcis, cādidior & fruticosior. Is floret, ramos spargēs rectis aculeis, non ut cæteri aduncis, folijs maioribus. Alterum genus est syluestre nigrius, & quadantenus rubēs. Fert ueluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentū, quod uocatur lycium. Semen secundas trahit. Alterq; ille candidior astringit magis, refrigerat, collectionibus & uulneribus accōmodatior. Folia utriusq; & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præstantius è spina fieri tradunt, quam & pyxacanthon chironiam 40 uocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniā longe præstantissimū existimatur Indicū. Coquūtur in aqua tusi rami, radicesq;, summæ amaritudinis, æreo uase ferè per triduum, iterumq; exēpto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorū, ueteresq; fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratum. Aut si ex ulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitaliū ulcera, attritus, ulcera recentia, & serpentia, ac putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differētia, glebis extrinsecus nigris, intus ruf-

fis

fis:cum fregeris,cito nigrescentibus.Astringit uehementer cum amaritudine.Ad eadem omnia utile est,sed præcipue ad genitalia. Sunt qui & sarcocollam spinæ lachrymam putent, pollini thuris similem,cum quadã acrimonia dulcem. Cum uino tusa sistit fluxiones.Illinitur infantibus. Vetustate & hæc maxime nigrescit, melior quo candidior.

Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentũ, quod oporicem uocant.Fit ad dysentericos stomachiq; uitia,in congio musti albi, lento uapore decoctis malis cotoneis quinq; cum suis seminibus,punicis totidem,sorborũ sextario,& pari mẽsura eius quod rhus Syriacon uocant, croci semuncia. Coquitur usq; ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, 10 anne arborum essent.

De chamædrye,& chamædaphne, & chamelæa,& chamæsyce, & chamæcisso,& chamæleuce,& chamæcyparisso,& ampeloprasso,& stachye,& dinopodio,& centunculo,& dematide Aegyptia medicinæ. Cap.x v

CHamædrys herba est, quæ Latine trissago dicitur. Aliqui eam chamędropem,alij teucrion appellauere.Folia habet magnitudine mentæ,colore & diuisura quercus. Alij serratã,& ab ea serrã inuentam esse dixere,flore penè purpureo. Carpitur prægnãs succo in petrosis,aduersus serpentium uenena potu illituq; efficacissima:item stomacho, tussi uetustæ,pituitæ in gula cohærescenti,ruptis,conuulsis,lateris doloribus.Lienem cõsumit,urinã & mẽses ciet. Ob id incipiẽtibus hydropicis efficax,manualibus scopis eius 20 in tribus heminis aquæ decoctis usq; ad tertias.Faciunt & pastillos, terentes eã ex aqua. Ad supradicta sanat & uomicas,& uetera ulcera,uel sordida cum melle. Fit & uinum ex ea pectoris uitijs. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorũ discutit. Ad splenem ex aceto sumitur.Excalfacit perũctione. Chamædaphne unico ramulo est cubitali ferè, folio tenui,lauri similitudine.Semen rubens admixtũ folijs illinitur capitis doloribus recẽs. Ardores refrigerat:ad tormina cum uino bibitur.Menses succus eius,& urinã ciet potu, partusq; difficiles in lana appositus. Chamelæa similitudinem foliorũ oleæ habet: sunt autem amara,odorata,in petrosis, palmum altitudine non excedente. Aluũ purgat. Detrahit pituitã bilemq;,folijs in duabus absinthij partibus decoctis, succoq; eo cum melle poto. Folijs impositis & ulcera purgantur. Aiunt, si quis ante solis ortum eam capiat, 30 dicatq; ad albugines oculorũ se capere,adalligata discuti id uitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorumq; oculis salutarem esse.Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia,in aridis petrosisq; nascens. Claritati oculorum,& contra suffusiones utilissima,& cicatrices,caligines, nubeculas in uino cocta, inũcta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & uerrucas omniũ generũ illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo,ramulis quinis ferè,foliosa:cum floret existimari potest alba uiola,radice tenui,cuius bibũt ischiadici folia tribus obolis,in uini cyathis duob. v i i.diebus,admodũ amara potione. Chamæleucen apud nos farranũ siue farfugiũ uocant. Nascitur secundũ fluuios,folio populi,sed ampliore. Radix eius imponiĩ carbonib.cupressi, atq; is nidor per infurnibulũ imbibitur in uetere tussi. Chamæpeuce laricis folijs similis, 40 lumborũ & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex uino pota contra uenena serpentium omnium scorpionumq; pollet. Ampeloprason in uinetis nascitur, folijs porri,ructu grauis. Contra serpentiũ ictus efficax. Vrinã & mẽses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potũ impositũq;. Datur & à partu mulieribus, & cõtra canis morsum. Ea quoq; quæ stachys uocatur porri similitudinem habet, longioribus folijs pluribusq;,& odoris iucundi,colorisq; in luteum inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonicion, alij zopyron, alij ocymoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato florum ambitu, speciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulsa, rupta, strangurias, serpentium ictus: Item decoctæ succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in

ſequentia nolumina dilatis. Itali centunculũ uocant roſtratis folijs, ad ſimilitudinẽ capitis penularũ iacentẽ in aruis: Græci aũt clematidẽ. Eſt eius egregius effectus ad ſiſtendã al/uũ in uino auſtero. Idẽ ſanguinẽ ſiſtit tritus cũ oxymelite aut aquæ calidę cyathis quinq; denarij unius pondere, ſic & ad ſecundas mulierũ efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, unam quã aliqui echiten uocant, alij laginẽ, nõnulli tenuẽ ſcãmoniã: & pedales, folioſos, non diſſimiles ſcãmoniæ ramos habet, niſi quod nigriora minoraq; ſunt folia. Inuenitur in uineis aruiſq;. Eſtur ut olus cũ oleo ac ſale. Aluũ ciet. Eadẽ à dyſentericis cũ lini ſemine in uino auſtero ſorbetur. Folia epiphoris imponunt cum polenta, ſuppoſito udo linteolo. Strumas impoſita ad ſuppurationẽ perducũt, deinde axungia adiecta per curant. Item hęmorrhoidas cũ oleo uiridi, phthiſicos iuuant cũ melle. Lactis quoq; uber tatẽ faciunt in cibis ſumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentiũ dolores ſe dãt. Venerẽ ſtimulant. Eſt & alia clematis Aegyptia cognomine, quæ ab alijs daphnoi/des, ab alijs polygonoides uocatur, folio lauri, longa tenuiſq;, aduerſus ſerpẽtes ac priua tim aſpides ex aceto pota efficax. Aegyptus hanc maxime gignit,

De aro & dracunculo, & draconrio, & ari, & millefolio, et herba eiuſdem nominis, & pſeudobunio, & myrrhi, & onobrichi medicinæ. Cap. XVI

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum draconrio litis. Quidã enim eandem eſſe dixerunt. Glaucias ſatu diſcreuit, dracontium ſylueſtrẽ arum pronun/ciando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem uero dracontium, in totum alium, ſi modo hic eſt, qui apud nos dracunculus uocatur. Nanq; aros radicem nigrã in latitudi/nem rotundam habet multoq; maiorem, & qua manus impleatur. Dracũculus ſubruti/lam, & draconis conuoluti modo, unde ei & nomen. Quin & ipſi Græci immenſam po/ſuere differentiã, ſemẽ dracunculi feruens mordaxq; tradendo: tantumq; ineſſe ei uirus, ut olſactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primũ in cibis fœ/minam præferentes, quoniam mas durior eſſet, & in coquẽdo lentior. Pectoris uitia pur/gare, & aridum in potione inſperſum, aut ecligmate, urinam & mẽſes ciere. Sic & in oxy/melite potũ ſtomacho, interaneiſq; exulceratis ex lacte ouillo bibendũ, ad tuſſim in cine re coctũ ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, ut decoctũ biberetur. Epiphoris elixũ impo ſuere. Item ſugillatis, tonſillis. Ex oleo hęmorrhoidum uitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto contra uenena: pleureticis, peripneu/moniacis, quo tuſsientibus modo: ſemẽ intritum cum oleo aut roſaceo infundẽs aurium dolori. Dieuches tuſſientibus aut ſuſpirioſis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permixtum in pane cocto dedit. Diodotus phthiſicis è melle ecligmate, & pulmo/nis uitijs, oſſibus etiam fractis impoſuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circumlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac ſtomachi uitia di/ſcutit, tuſſim decocti ius cum melle. Vlcera omnium generum, ſiue phagedænæ ſint, ſiue carcinomata, ſiue ſerpant, ſiue polypi in naribus, ſuccus mire ſanat. Folia ambuſtis pro/ſunt ex uino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex ſale & aceto ſumpta. Etiam luxatis cocta cum melle proſunt. Item articulis podagricis cum ſale, recẽtia uel ſicca. Hippocrates quaſ/libet ad collectiones cum melle impoſuit: ad menſes trahendos ſeminis uel radicis drach/mæ duę in uini cyathis duobus ſufficiunt. Eadem potio ſi à partu nõ purgantur, & ſecun das trahit. Hippocrates & radicem ipſam impoſuit. Dicunt & in peſtilentia ſalutarẽ eſſe in cibis. Ebrietatẽ diſcutit. Serpentes nidore cum crematur, priuatimq; aſpides fugat, aut inebriat, ita ut torpentes inueniantur: perunctos quoq; aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in uino nigro putant utile. In folijs ari caſeus optime ſeruari tradi/tur. Dracunculus quem dixi, hordeo matureſcente effoditur luna creſcente. Omnino ha bentem ſerpentes fugiunt. Ideo percuſsis prodeſſe in potu aiunt maiorem: ut & menſes, ſi ferro non attingatur, ſiſtat. Succus eius & aurium dolori prodeſt. Id autem quod Grę ci dracontion uocant, triplici effigie demonſtratum mihi eſt, folijs betæ non ſine thyrſo,

flore

flore purpureo. Hoc est simile aro. Alij radice longa ueluti signata articulosaq; monstra-
uere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra serpentiũ ictus iubẽtes.
Tertia demõstratio fuit folio maiore q̃ cornus, radice harundinea, totidẽ ut affirmabãt
geniculata nodis, quot haberet annos, totidẽq; esse folia. Hi ea ex uino uel aqua cõtra ser
pentes dabãt. Est & aris quæ in eadẽ Aegypto nascitur, similis aro, minor tantũ minori-
busq; folijs, & utiq; radice, quæ tamẽ oliuæ grandis magnitudinẽ implet: alba geminũ
caulem, altera unũ tantũ emittens. Medetur utraq; ulceribus manãtibus. Itẽ cõbustis ac
fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarũ in aqua, & postea tritarũ rosaceo ad-
dito. Sed unum miraculũ ingens, contacto genitali cuiusq; fœminini sexus animal in per
10 niciem agi. Myriophyllon, quod nostri millefoliũ uocant, caulis est tener, similis fœnicu-
lo, plurimis folijs, unde & nomẽ accepit. Nascitur in palustribus, magnifici usus ad uulne
ra. Cũ aceto bibitur ad difficultates urinæ & uesicæ, & suspiria, præcipitatisq; ex alto. Effi
cacissima eadem ad dentiũ dolores. Hetruria hoc noĩe appellat herbã in pratis tenuem,
à lateribus capillamenti modo foliosam, eximij usus ad uulnera: boũ neruos abscisos uo-
mere solidari ea, rursusq; iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion napi folia ha-
bet, fruticans palmi altitudine. Laudatissima in Creta. Contra tormina atq; strãguriam,
laterum præcordiorumq; dolores bibuntur rami eius quini seniúe. Myrrhis quam alij
smyrrhizã, alij myrrhã uocãt, simillima est cicutæ, caule folijsq; & flore minor tantũ &
exilior, cibo nõ insuauis. Ciet mẽstrua & partus cũ uino. Aiunt quoq; eandẽ potã in pe-
20 stilẽtia salutarẽ esse. Subuenit & phthisicis in sorbitione. Auiditatẽ cibi facit. Phalangio-
rum morsus restringit. Vlcera quoq; in facie aut capite succus eius in aqua triduo macera
tæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florẽ rubentẽ, radicẽ exiguam
& gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modũ & inspersa uino albo, strangu-
rias finit. Aluum sistit. Succus eius perunctis cum oleo sudores mouet.

De coriacesia, & callicia, & menaide, & alijs XXIII. & medicinis earũ, quas quidã ma-
gicas esse dicũt, & de cõsidia, & de aproxi, & de recidiuis amorũ. Ca. XVII

IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de magicis. Quę enim mi
rabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus,
consectati magos. Coriacesia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit, quarum men-
30 tionem apud alios nõ reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat, & no
mine alio corinthadem, cuius decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si
foueantur, dicit. Eundem effusum in herba qui uestigio contigerint, aut forte respersi fue
rint, insanabiles perire, monstrifica prorsus natura ueneni, præterquam contra uenena.
Ab eodẽ Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes
ut naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpo
ri acciderint florente aproxi, quamuis sanatos, admonitionem eorum sentire quoties flo-
rere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & uiolam similem conditionem habere.
Nec me fallit hoc uolumen eius à quibusdã Cleemporo medico ascribi: Pythagoræ per-
tinax fama antiquitasq; uindicant. Et idipsum autoritatem uoluminibus affert, si quis ali
40 us curæ suæ opus, illo uiro dignum iudicauit: quod fecisse Cleemporum, cum alia suo &
nomine ederet, quis credat? Democriti certe chirocineta esse constat. At in his ille post
Pythagoram magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit? Aglaophotin her
bam, quæ admiratione hominũ propter eximium colorem acceperit nomen, in marmo-
ribus Arabiæ nascentem Persico latere. Qua de causa & marmaritin uocari. Magos
utiq; ea uti, cum uelint deos euocare. Achemenidon, colore electri sine folio, nasci in Tar
dastilis Indiæ, cuius radice in pastillos digesta, in dieq; pota in uino, noxij per cruciatus
nocte confiteantur omnia per uarias numinum imaginationes. Eandem hipophoua-
da appellat, quoniam equæ præcipue caueant eam. Theombrotion XXX. schœnis à
Choaspe nasci, pauonis picturis similem, odore eximio. Hanc autẽ à regibus Persarum

comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatemq́ mentis:eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæq́ alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quod conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore, colligi cum sol in leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyenæ urinæ aspersu recreari. Aethiopida in Meroe nasci. Ob id & meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis utilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Aethiopię, liuidam, difficilemq́ aspectu, qua pota terrorem minásque serpentium obuersari, ita ut mortem sibi eo metu consciscant, ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum uinum. Thalassaeglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamautis appellatur. hac pota lymphari homines, obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota magi diuinẽt. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hæc si bibatur cũ myrrha & uino, uarias obuersari species, ridendiq́ finem nõ fieri:ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in uino palmeo. Sissitieterida à conuictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum ullis alijs herbis. Eandem dionysonymphadem, quoniam uino mire conueniat. Helianthen uocat in Themiscyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo uino, perungi magos & Persarum reges, ut fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandẽ heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem uocatur, ad liberos generandos pulchros bonosq́:non herba, sed cõpositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, uino palmeo, postea admixto theombrotio & lacte:bibere generaturos iubet, & à cõceptu puerperas partum nutriẽtes. ita fieri excellentes animo & forma, atq; bonos. Harum omnium magica quoq; uocabula ponit. Adiecit his Apollodorus assectator eius herbam æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridẽ, cuius aspersu è uino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampserotem celeber arte grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirẽt amores uel cum odio depositi. Et abunde sit hactenus attigisse insignia magorum in his uerbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. Cap. XVIII

Eriphiam multi prodidere. Scarabeum hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hædi, unde & nomen accepit. Hac ad uocẽ nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Aeque nota lactoris uulgo est, plena lactis, quod degustatũ uomitiones concitat. Eandem hanc aliqui esse dicunt, alij similem illi, quam militarem uocãt, quoniã uulnus ferro factum, nullum non intra dies quinq; sanat, ex oleo imposita. Celebratur aũt & à Græcis stratiotis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mire, & uulnera sanat ex aceto illita:Item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoq; qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirifice sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuę, & de herba è fluminibus, & herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnograeco medicinæ. Cap. XIX

Herba in capite statuæ nata, collectaq́ alicuius in uestis pãno, & alligata in lino rufo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunq; à riuis aut fluminibus ante solis ortum collecta, ita ut nemo colligentem uideat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita ut ęger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur

scitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis, adijciũt ut nigra sit & ste-
rilis, alopecias emendat ungentium in sole. Cribro in limite abiecto herbæ intus extan-
tes decerptæ adalligatæq; grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur supra fimeta
ruris, contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota. Herba iuxta quam canes urinam
fundunt euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur. Rombotinum arborẽ de-
monstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc uiduam uite nascitur herba, quam Galli rhodo
ram uocant: caulem habet uirgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exal-
bida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tu-
mores feruoresq; & collectiones cum axungia ueteri tusa, ita ut ferro non attingatur: qui
10 perunctus est despuit ad suam dexteram ter. Efficacius remediũ esse aiunt, si tres quoq;
trium nationum homines perunguant dextrorsus. Herba impia uocatur incana, rorisma
rini aspectu, thyrsi modo uestita atque capitata. Inde alij ramuli assurgunt sua capitella
gerentes, ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parentem excellãt. Alij poti-
us ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos la-
pides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & uino admixto: mirumq; tra
ditur, nunquam ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaq; & suibus dari: quæq; medica
mentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auiũ nidis inseri aliquid
ex ea putent, atq; ita nõ strangulari pullos auidius deuorantes. Veneris pectinem appel
lant à similitudine pectinum: cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit.
20 Veternosa curat, quæ exedum uocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota, ea mu
laris dicitur, alijsq; nominibus. Nomas curat, efficacissimãq; aduersus scorpiões esse po
tam in uino aut posca reperio. Philanthropon herbam Græci appellãt hirsutam, quoni
am uestibus adhærescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedantur. Nam quæ ca-
naria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex uino carcinomata sanat, ter-
nis diebus soluta. Medetur & suibus hæc effossa sine ferro, & addita in colluuiẽ poturis,
uel ex lacte & uino. Quidam adijciunt & fodientem dicere oportere, hæc est herba arge
mon, quam Minerua reperit suibus his remedium, qui de illa gustauerint. Tordilen alij
semen silis esse dixerunt, alij herbã per se, quam & syreon uocauerunt. Neq; aliud de ea
proditum inuenio quàm in montibus nasci. Combustã potu ciere mẽses, & pectoris ex-
30 creationes, efficaciore etiamnũ radice. Succo eius ternis obolis hausto renes sanari. Addi
radicẽ eius & in malagmata. Gramen ipsum est inter herbas uulgatissimum. Genicula-
tis serpit internodijs, crebroq; ab his, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in
reliquo orbe in exilitatẽ fastigantur. In Parnaso tantũ ederacia specie densius q̃ usquam
fruticant, flore odorato candidoq;. Iumentis herba nõ alia gratior, siue uiridis, siue in fœ
no siccata. Tunditur aspersa aqua. Succum quoq; eius in Parnaso excipi tradunt propter
ubertatem. Dulcis hic est. In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad
uulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tueturq; ab inflammationibus
plagas. Decocto adijcitur uinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæq; ter
tiæ portiones. Rursusq; coquitur in æreo uase ad dentium dolores & epiphoras. Radix
40 decocta in uino torminibus medetur & urinæ difficultatibus, ulceribus uesicæ. Calcu-
los frangit. Semen uehementius urinã impellit. Aluum uomitionesq; sistit. Priuatim au-
tem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem uel unius, uel è duabus
tribusue herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad
remedia strumæ panorumue. Ieiunum debere esse qui colligat. Ita ire in domũ absentis
cui medeatur, superuenientiq; ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita
adalligare, triduoq; id facere. Quod è graminũ genere septem internodia habet, effica-
cissime capiti cõtra dolores adalligatur. Quidã propter uesicæ cruciatus decoctũ ex uino
gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatũ gramẽ uocant trium ge
nerum: cum in cacumine aculei sunt plurimum quini, dactylon uocant: hos conuolu-

tos naribus inserunt, extrahuntq́ sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aizoo simile, ad paronychia & pterygia unguium, & cum caro unguibus increuit, utuntur cum axungia, ideo dactylon appellãtes, quia digitis medcatur. Tertiũ genus dactyli, sed tenuis, na scitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica uis est. Sistit ulcera quæ serpunt. Gramen ca piti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regiõe id, quod iuxta uias nascitur. Nec fœnogræco minor autoritas quod telin uocant, alij carphos: aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliciam: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue contractio sit uuluæ, fouenẽ, insidũt: infusum quoq́ prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritũ in nouẽ cyathis sapæ, ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidiũ ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinã fœnigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra uuluæ cruciatus subiecit. Itemq́ imposuit imo uentri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mixta farina curauit, nitro ante præparata cute, sæpius die illinẽs, perungiq́ præcipiẽs. Theodorus fœnogræco miscuit quartã partẽ purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cũ sapæ & aquæ nouẽ cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur quin decoctũ eius utilissimũ sit uuluis interaneisq́ exulceratis, sicuti semẽ articulis atq́ præcordijs. Si uero cũ malua decoquatur, postea addito mulso potus ante cætera uuluis interaneisq́ laudatur. Quippe cum uapor quoq́ decocti plurimũ prosit. Alarumq́ etiã grauceolentiã decoctũ fœnigræci semen emendat. Farina porigines capitis furfuresq́ cum uino & nitro celeriter tollit. In hydromelite aũt decocta addita axungia genitalibus medetur. Item parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibusq́ quæ recedunt ab ossibus. Aceto uero subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantum. Carcinomata subacta ex uino purgat, mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exulceratum, longamq́ tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXV.

PROOEMIVM.

Naturæ herbarum sponte nascentium. Cap. I

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæq́ animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumq́ illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris uellent. At nos elaborata ijs abscondere atq́ supprimere cupimus & fraudare uitam etiam alienis bonis? Ita certe recondunt qui pauca aliqua nouere, inuidentes alijs: & neminem docere, in autoritatẽ scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda uita mores absunt: summúmque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, ut intra unumquenq́ recte facta ueterum perirent. At hercule singula quosdam inuenta deorum numero addidere, omnium utique uitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente. Non æque hæc cura eorũ mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo innitant: sed culmina quoq́ montium inuia & solitudines abditas omnisq́ terræ fibras scrutati inuenere, quid quæq́ radix polleret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus uertentes.

Qui lati

Qui latine usus herbarũ scripserint, & quã ad Romanos notitia earũ peruenerit, & qui primi Græcorũ de his cõposuerint, & de herbarũ inuẽtiõe, & antiqua medicina, & quare minus exerceanẽ earũ remedia, & de cynothodo, & de dracunculo medicinæ. Cap. II

MInus hoc quàm par erat, nostri celebrauere, omnium utilitatũ & uirtutum rapacissimi. Primusque & diu solus idẽ ille M. Cato, omniũ bonarũ artiũ magister, paucis duntaxat attigit, boum etiã medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentauit C. Valgius, eruditione spectatus, imperfecto uolumine ad diuum Augustũ, inchoata etiã præfatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimũ principis semper mederetur maiestas. Antea cõdiderat solus apud nos, quod equidẽ inueni, Pompeius Lenęus, Magni libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nanque Mithridates, maximus sua ætate regum, quẽ debellauit Pompeius, omniũ ante se genitorũ diligentissimus uitæ fuisse argumentis præterquàm fama intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie uenenũ bibere, præsumptis remedijs, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus unum etiã nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinẽ anatũ Ponticarũ miscere antidotis, quoniã ueneno uiuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, uolumina cõposita extãt, cum sollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium uigintiduabus linguis locutum certũ est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretẽ appellatum ab eo annis LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarũ, singula exquirẽs scriniũ cõmentationũ harũ & exemplaria, effectusque in arcanis suis reliquit. Pompeius aũt omni regia præda potitus, trãsferre ea sermone nostro libertũ suum Lenęum, grammaticæ artis doctissimum, iussit: uitæque ita profuit non minus quàm reipub. uictoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud quàm rei difficultas intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarũ, atque ita subscripsere effectus. Verũ & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors uaria. Præterea parũ est singulas earũ ætates pingi, cum quadripartitis uarietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidẽ indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis uidebatur, potestates uimque demonstrare quærere uolentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, cõtigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, uisendo hortulo eius in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut uigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænuncians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæque defectum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi, eamque num fœminarum scientiam præualere. Certe quid nõ repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, dijs etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Aeschylus è uetustissimis in poetica refertam Italiam herbarum potentia proderet: multique Circeios, ubi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cum etiam quæ rigatur Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certe Aegyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ ueniámque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam

in quantum

in quantū mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones cōmendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapiētia, primus uolumē de earū effectu cōposuit, Apollini Aesculapioq; & in totum dijs immortalib. inuētione & origine asignata: cōposuit & Democritus, ambo peragra ris Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptiq; magis. Adeoq; ad hæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarū autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parēte herba, quā balin nominat: eademq; Thylonem quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad uitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbā, cuius contactu illatæ ab alite qua retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori 10 adactus: quæ etiamsi fide carent, admiratione tamen implent: coguntq; confiteri, multū esse quod uero supersit. inde plerosq; ita uideo existimare, nihil non herbarum ui effici posse, sed plurimarum uires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiā calcatas prodesse. Obseruatū certe est, inflāmari uulnera ac morbos superuentu eorū, qui pedibus iter cōfecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quod eas agrestes literarūq; ignari experiuntur: ut qui soli inter illas uiuant: præterea securitas quærendi, obuia medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura, scimusq; defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt demōstrare no 20 lunt, tanq; ipsis periturū sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuētionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (ut uere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorē aquæ, potusq; omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater uidit in quiete, ut radicem syluestris rosæ, quam cynorhodon uocant, blāditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casu accidit, ut milite à morsu canis incipiēte aquas expauescere, superueniret epistola orātis ut parēret religioni: seruatusq; est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentauit. Aliâs apud autores cynorhodi una medicina erat, spongiolæ, quæ in medijs spinis eius nascitur, cinere cum melle allopecias capitis expleri. In eadē prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertū dracun- 30 culum appellatū caulem, pollicari crassitudine uersicoloribus uiperarū maculis, quem ferebant cōtra omnium morsus esse remedium. Alius est q; quos in priori uolumine eiusdē nominis diximus, sed huic alia figura, aliudq; miraculū exerentis se terra ad primas serpentium uernationes bipedali ferè altitudine, rursusq; cum ijsdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, uel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusq; formidinis demonstraret.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de britannica, & maximis morborum doloribus. Cap. III

NEc bestiarū solum ad nocendū scelera sunt, sed interim aquarū quoq; ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cęsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra bienniū dentes deciderent, compagesq; in genibus soluerētur. Stomacacen medici uocabāt, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quę uocatur britannica, nō neruis modo & oris malis salutaris, sed cōtra anginas quoq; & serpētes. Folia habet oblonga nigra, radicē nigrā. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem uibones uocant: qui collectus prius q; tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totū reddit. Frisij, qua à castra erant, nostris demonstrauere illam. Miror q; nominis causam, nisi forte confines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, 40 ut

ut docebimus fecisse reges, ut res tanta debeatur, herbam inuenire, uitam iuuare, nũc for-
tassis aliquibus curam nostram friuolam quoq; existimaturis: adeo delicijs sordẽt etiam
quæ ad salutem pertinẽt. Autores tamen quarum inueniunt, in primis celebrare par est,
effectu earum digesto in genera morborũ. Qua quidem in reputatione misereri sortis
humanæ subit, præter fortuita casusq;, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia
morborũ, singulis mortalium timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia pro
pè uideri potest, cum suus cuique ad præsens quisq; atrocissimus uideatur. Et de hoc ta-
men iudicauere aui experimẽto, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ.
Proximum stomachi, tertiũ eorum quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte con-
10 scita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec uenenorũ tantum,
quoniam ea uitæ cõditio est, ut mori plerunq; etiam optimi portus sit: tradatq; M. Var-
ro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum,
ueneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque ꝙ dolore in ea parte corpo-
ris. Sed quæ fuit uenia monstrandi qua mentes soluerentur, partus eliderentur, multaq;
similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum imperatorem
clarissimum amatorio perijsse. Nec alia magica portenta, nisi ubi cauenda sunt aut coar-
guenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeq; præstitum uitæ, salu
tares dixisse, ac postea inuentas.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, uel pentorobo, uel glycyside, & panace, uel ascle-
20 pio, & heraclio, & panace chironio, & panace cẽtaurio, uel pharnaceo, & hera
clio siderio, & hyoscyamo, uel apollinari, siue altercangeno. Cap. IIII

LAudatissima herbarum est Homero quam uocari à dijs putat moly, & inuẽtionem
eius Mercurio assignat, contraq; summa ueneficia demonstrat. Nasci eam hodie cir-
ca Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotũda nigraq;
magnitudine cepæ, folio scyllæ: effodi aũt difficulter. Græci autores florem eius luteum
pinxere, cum Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum medicis qui & in
Italia nasci eam diceret, afferriq; Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficul-
tates saxeas, radicis XXX. pedes longæ, ac ne sic quidẽ solidæ sed abruptæ. Ab ea maxi-
ma autoritas herbæ est, quam dodecatheon uocant, omnium deorum maiestatem com-
30 mendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis
simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pæonia est, nomenq; autoris reti
net, quam quidam pentorobon appellant, alij glycysiden. Hæc quoque difficultas est,
quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digito-
rum quatuor, ferente in cacumine ueluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest ijs se-
men copiosum, rubrum nigrũq;. Hæc medetur & faunorũ in quiete ludibrijs. Præcipiũt
eruere noctu, quoniam si picus martius uideat, tuendo in oculos impetum faciat. Pana-
ces ipso nomine omnium morborũ remedia promittit, numerosum & dijs inuẽtoribus
ascriptum. Vnum quippe asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaciam appel-
lauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & salsi. Hac euulsa
40 scrobem repleri uario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret
modo, & quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia
affertur, bucolicon uocant, armentarijs sponte erumpentẽ succum excipientibus: hoc ce-
lerrime euanescit. Et in alijs aũt generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enĩ
argumentum est ceræ adulterati. Alterum genus heraclion uocant, & ab Hercule inuen-
tum tradunt, alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice
inutili: de quo origano diximus. Tertiũ panaces chironeon cognominatur ab inuentore.
Folium eius lapatho simile, maius tamen & hirsutius. Flos aureus, radix parua. Nascitur
pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eòque amplius quàm supradicta prodest.

Quartum genus panaces ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur:

sed &

sed & pharnaceon, in controuersiam inuentionis à Pharnace rege deductũ. Seritur hoc longioribus quàm cætera folijs, & serratis. Radix odorata in umbra siccatur, uinoque gratiam adijcit. Huius genera duo fecere, alterũ leuioris folij, alterũ tenuioris. Heracleon siderion & ipsum ab Hercule inuentũ est, caule tenui digitorũ quatuor altitudine, flore puniceo, folijs coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniaque uulnera ferro illata efficacissime sanat. Est Chironis inuentũ ampelos quę uocatur chironia, de qua diximus inter uites, si cuti de herba cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi eam quoque asscribunt, quæ apollinaris, apud Arabas altercũ siue altercangenõ, apud Græcos uero hyoscyamus appellatur. Plura eius genera, unum nigro semine, floribus pene purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere. Tertij semen irionis semini simile, & omnia insaniã gignentia, capitisque uertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens, hoc recepere medici. Item ruffi seminis. Nonnunquàm ante candidum ruffescit, si nõ ematuruit, improbaturque. Et alioqui nullum nisi cũ inaruit, legitur. Natura uini, ideoque mentem caputque infestans. Vsus seminis & per se, & succo expresso. Exprimitur separatim, & caulibus folijsque utuntur & radice, temeraria in totũ (ut arbitror) medicina. Quippe etiã folijs cõstat mentẽ corrumpi, si plura quàm quatuor bibãtur: etiam antiqui in uino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, ut diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentẽ: Mireque ut contra uenenũ remedia prodidere his qui id bibissent, & ipsum pro remedijs, adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam uenena prodesse. 20

De linozoste, parthenio, hermupoa, siue potius mercuriali, & achilleo, & panace heracleo, sideriti, millefolio, & de scopa regia, & hermio, teucrio, splenio, & melãpodio siue elleboro, quotúe eorũ genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quãdo detur, & quõ sumendum, & quibus non dandũ, & quòd mures necet. Cap. V

Linozostis siue parthenion Mercurij inuentum est, ideo apud Græcos hermupoan multi uocant eam, apud nos oẽs Mercurialem. Duo eius genera, masculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus folijs, geniculis densis, alarum cauis multis, semine in geniculis dependente fœminę copioso, mari iuxta genicula stante rariori ac breui cõtortoque, fœminæ soluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix superuacua, prætenuis. Nascuntur in cãpestribus cultis. Mirum est quod de utroque eorũ genere proditur: ut mares gignãtur hunc facere, ut fœminæ, illam. Hoc contingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edanturue folia decocta ex oleo & sale, uel cruda ex aceto. Quidã decoquũt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duobus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbã ipsam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduũ, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu prædicauit has, ad hunc modum medicorum nemo nouit. Ille eas uuluæ cum melle, uel rosaceo, uel irino, uel lirino admouit: item ad ciendos menses secundasque. Hoc idem præstare potu fotuque dixit. Instillauit auribus olidis succum, inunxitque cum uino uetere. Aluo folia imposuit, epiphoris, stranguriæ, & uesicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem soluendæ, uel in febri: decoquitur quantum manus capiat, in duobus sextarijs aquæ ad dimidias, bibitur sale & melle admixto, necnon cum ungula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui utranque dandam, siue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum lædunt. Reliquos usus dicemus suis locis. Inuenit & Achilles discipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos uocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alij primum æruginem inuenisse, utilissimam emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Alij utroque usum medicamento uolunt. Aliqui & hanc panacen heracleon, alij sideritin, & apud nos millefoliã uocant, cubitali scapo, ramosam, minutioribus

ribus quàm fœniculi folijs uestitã ab imo. Alij fatentur quidem illam uulneribus utilem, sed ueram achilleon esse scapo ceruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis folijs ro/ tundis elegãter uestitã. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiã præcisos neruos glutinare faciunt. Alij sideritin in macerijs nascentem, cum teratur fœdi odoris. Etiamnũ aliam similem huic, sed cãdidioribus folijs & pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in uineis nascentẽ. Aliam uero binum cubitorũ, ramulis exilibus, triangulis, fo/ lio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes uulneribus præcipuas. Nostri eam quæ est latissimo folio, scopas regias uocant. Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidã hermion uocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, aspe
10 ris locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem: Neq; semen gignit. Medetur lienibus. Constatq; sic inuentam: Cum exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eumq; exinanisse. Ob id à quibusdam splenion uocatur. Narrant sues, qui radicem eius edunt, sine splene inueniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabæ, eodẽ nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent, adeo florere nõ dubitant, maximeq; ex Ci/ licijs & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus melampodion. Aliqui pastorẽ eodem nomine in/ uenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datoq; lacte earum sanasse Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum ac nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt pleriq;. Alij folia
20 nigri platani similia, sed minora nigrioraq;, & pluribus diuisuris scissa. Albi, betę incipien tis. Hæc quoq; nigriora, & canalium dorso rubescẽtia. Vtraq; caule palmi ferulaceo, bul/ borum tunicis cõuoluto, radice fibrata ceparum modo. Nigro equi, boues, sues necantur: itaq; cauent id, cum candido uescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrũ ubiq; pro/ uenit, sed melius in Helicone, qui mons & alijs laudatur herbis. Candidum probatur Oe tæum: secundũ Ponticũ: tertio loco Eleaticum, quod in uitibus nasci ferũt: quarto Parna/ sium, quod adulteratur Aetolico ex uicino. Nigrum ex his melampodion uocant, quo & domos suffiunt purgantq; spargentes & pecora, cum precatione solenni: hoc & religio/ sius colligitur. Primũ enim gladio circũscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat: &
30 precatur, ut id liceat sibi cõcedentibus dijs facere, obseruatq; aquilæ uolatus: fere enim se/ cantibus interest. Et si propè aduolauit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggrauans, maxime nisi præsumatur allium: & subinde uinum sorbeatur, celeriterq; fodiatur. Nigrum alij entomon uocant, alij polyrrizon: pur/ gat per inferna. Candidum autem uomitione, causasq; morborũ extrahit, quondam ter ribile, postea tam promiscuũ, ut pleriq; studiorũ gratia ad peruidenda acrius quæ cõmen tabãtur, sæpius sumptitauerint. Carneadem responsurũ Zenonis libris: Drusum quoq; apud nos, tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, opti/ mates uero bellum Marsicum imputauere, constat hoc medicamento liberatũ comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) sesamoides
40 admiscent. Italia ueratrum uocat. Farina eorum per se, & mixta radicula qua lanas dixi/ mus lauari, sternutamentũ facit, amboq; somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices breuesq;, ac uelut decurtatæ etiam hæ. Nam summa quæ est crassissima, cepis similis, ca/ nibus tantũ datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice q; carnosissimo seligebãt, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis spongijs opertam, turgescentẽq; acu in longitudinẽ findebãt. Deinde fila in umbra siccabãt, ijs utentes: Nunc ramulos ipsos ab radice q; grauissimi corticis ita dant. Optimum quod acre gustu feruensq; in frangendo puluerem emittit. Durare uim eius XXX. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, in/ sanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris ueteribus, articularijs morbis. Trahit aluum & bilem, pituitasq;. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimum dra/

chma,modice quatuor obolis. Miscuere aliqui & scammoneam,sed tutius salem. In dulci bus datum copiosius periculum infert,oculorum caliginem fotu discutit: ob id quidam & inunxere trito. strumas, suppurata, duritias concoquit, & purgat: Item fistulas,tertia die exemptum. Verrucas tollit cũ squamis æris,& sandaracha. Hydropicorum uentri imponitur cum farina hordeacea & uino. Pecorũ & iumentorum pituitas sanat, surculo per aurem traiecto,& postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedũ cum thure aut cera,ac pice,uel cum pissęleo. Album optimum quod celerrime mouet sternutamẽta, sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatũ poturorũ apud antiquos legat, contra horrores,strangulatus,intẽpestiuas somni uires,singultus infinitos,aut sternutamenta, stomachi dissolutiones, tardiores uomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti,quæ concitarent uomitiones, ipsumq́ ellebor ũ extraherẽt medicamentis,aut clysteribus, sæpe etiã sanguine uenis emisso. Iam uero & cum prospere cedat, terribili uisu uarijs coloribus uomitionum, & post uomitiones obseruatione alui, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanq; tradunt absumi carnem, si coquatur unà. Sed antiquorum uitium erat,quod propter hos metus parcius dabant:cum celerius erumpat,quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas dat auit,sequentes & quaternas dedere,dato Herophili præconio,qui elleborũ fortissimi ducis similitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Præterea mirum inuentum est,quod incisum forficulis,ut diximus cribrant:cortex remanet,hoc inaniũt:medulla cadit,hæc in nimia purgatione data uomitiones sistit. Cauendum est felici quoq; cura,ne nubilo die detur, quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potius quàm hyeme dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus ante præparandũ cibis acribus,abstinentia uini,quarto & tertio die uomitionibus,pridie cœnæ abstinẽtia. Album & in dulci datur, aptissime uero in lacte aut pulte. Nuper inuenere dissectis rhaphanis inserere elleborũ,rursusq; comprimere rhaphanos, ut transeat uis,atq; eo lenimento dare. Reddi post quatuor ferè horas incipit. Totũ opus septenis peragit̃ horis. Medetur ita morbis comitialibus,ut diximus,uertigini, melãcholicis,insaniẽtibus,lymphaticis,elephãtiæ albæ:lepris,tetano,tremulis,podagricis,hydropicis,incipiẽtibusq; tympanicis,stomachicis, spasticis, dinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter non desinant,tussi ueteri,inflammationibus,torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris. Item mollis ac fœminei corporis animi'ue, exilibus aut teneris, & fœminis minus quàm uiris. Item timidis,aut si exulcerata sint præcordia,uel tumeant, minime'ue sanguinem excreantibus,causarijs,uel latere,uel faucibus. Medetur extra corporis eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum: Item suppurationi ueteri. Mures polenta admixtum necat. Galli sagittas in uenatu elleboro tingunt, circumcisoq́ uulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscæ quoq; necantur albo trito,& cum lacte sparso. Eodem & phthiriasis emendatur.

De mithridatio,& scordoti siue scordio,& polemonia,uel philetæria, uel chiliodynama,& eupatoria,& centaurea siue chironia,& de lepto centaureo libadio,felle terræ,& triorche medicinæ. Cap. VI

IPsi Mithridati Crateuas adscripsit unam,Mithridation uocatam. Huic folia duo à radice acantho similia. Caulis inter utraq; sustinens roseum florem. Alterã Lenæus, scordotin siue scordion, ipsius manu adscriptã, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernæ similitudine,folijs lanuginosis. Reperitur in Ponto cãpis pinguibus humidisq́,gustus amari. Est & alterius generis,latiorib. folijs, mentastro similis plurimosq́ utraq; ad usus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam, alij philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant: Cappadoces autem chiliodynamam,radice crassa,exilibus ramis,quibus in summis corymbi dependent,nigro semine:cætero rutæ similis,nascitur in montosis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti

hirsuti, cubitalis, & aliquando amplioris, folijs per interualla quinquefolij, aut cannabis, per ambitum incisis quinquepartito, nigris & ipsis plumosisq́: radice superuacua. Semen dysentericis in uino potū auxiliatur unice. Centaurea curatus dicitur Chiron, cum Herculis excepti hospitio pertractāti arma, sagitta excidisset in pedem, quare aliqui chironion uocant. Folia sunt lata, & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix uasta, rubescēs, tenera fragilisq́, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, & Lyceo, & in alpibus uero, plurimisq́ alijs locis. Quidam & ex ea lycium faciunt. Vis in uulneribus tanta, ut cohærescere
10 etiam carnes tradant, si coquantur simul. In usu radix tantū, duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita, cæteris in uino. Medetur & ouiū morbis decocta succus. Est alterum cētaurion cognomine lepton, minutis folijs, quod aliqui libadion uocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus & longioribus folijs, anguloso caule paululum alto fruticāti, flore lychnidis, radice tenui & superuacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus è fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus XVIII. atq́ ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ uocant, propter amaritudinem summam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia est centauris, cognomine triorches. Qui eam secat, rarum est ut non uulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, im
20 pugnariq́ colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & uni generi assignant.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ Cap. VII

Clymenos à rege herba appellata est, ederæ folijs ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine ederæ, sylnestribus & montosis nascēs. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur sterilitatem pota etiam in uiris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, uelut in polyporū cirris. Et succus autem in usu, ni summa in refri
30 gerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, ubiq́ nascentē, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini, sed magnitudine lactucę, caule renero pollicis crassitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis uiridia, florem purpureū, fruticosa, ramulis erectis, odore acri, gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoq́ hanc gloriam affectauere, in quibus Artemisia uxor Mausoli, adoptata herba quæ antea parthenis uocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam pri
40 uatim medeatur fœminarum malis. Est antē absinthij modo fruticosa, maioribus folijs pinguibusq́. Ipsius duo genera. Altera latioribus folijs, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodē nomine appellent, simplici caule, minimis folijs, floris copiosi, erumpentis cum una maturescit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alij ambrosiam uocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphęa nata traditur, nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heracleon uocant aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideoq́ eos qui biberint eam duodecim diebus coitu genituraq́ priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathōe. Bœoti madon uocāt, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, folijs magnis, in summa aqua, & alijs ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cū defloruit, capiti papaueris. In caule secatur autumno.

Radix nigra in sole siccatur, aduersatur'q; aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba quam appellauit euphorbiam, medici sui nomine & fratris Musæ, à quo diuum Augustum conseruatũ indicanimus. Iidem fratres instituere à balineis frigida multa corpora astringi. Antea nõ erat mos nisi calida tantũ lauari, sicut apud Homerũ etiam inuenimus. Sed Iubæ uolumen quoq; extat de ea herba, & clarũ præconiũ. Inuenit eam in monte Atlante, spectatur folijs acanthinis. Vis tanta est, ut è longinquo succus excipiatur: incisæ conto subditur excipulus uentriculo hœdino: humor lactis uidetur effluere, siccatus cum coit, thuris effigiem habet. Qui colligũt, clarius uident. Contra serpẽtes medetur, quacunq; parte percussa, uertice inciso, & medicamento addito. Ibi Getuli qui legunt, hœdino lacte adulterant, sed discernitur igni. Id enim quod syncerum non est, fastidiendum odorem habet. Multum infra hunc succũ est qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus ammoniaco similis est, etiã leui gustu os accensum diu detinens & magis ex interuallo, donec fauces quoq; siccet.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & bupthalmo, & scythica, & hippice, & ischæmone, & uettonica, & cantabrica, & consiligine, & hiberida, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamo, & aristolochia, & quod eius delectatione aduolant pisces, & statim capiuntur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis quas superius nominauit. Cap. VIII

Celebrauit & Themison medicus uulgarem herbam plantaginem, tanquam inuentor, uolumine de ea ædito. Duo eius genera. Minor angustioribus folijs & nigrioribus, linguæ pecorum simillimis, caule anguloso, in terrã inclinato, in pratis nascẽs. Altera maior, folijs laterum modo inclusa, quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron uocauere. Huius & caulis cubitalis est, & napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densando'q; corpore, cauterij uicem obtinens. Nulla res æque sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant. Iungitur huic buglossos, boum linguæ similis: cui præcipuum, quod in uinum deiecta, animi uoluptates auget, & uocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos, caninas imitãs linguas, topiarijs operibus gratissima. Aiunt'q; quæ tres thyrsos feminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, & quæ ferat lappas minutas. Eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur. Est & buphthalmos similis boũ oculis, folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam cachlam uocant. Hæc cũ cæra sciromata discutit. Inuenere herbas & uniuersę gentes. Scythia primã eam, quæ scythice uocatur, circa Bœotiam nascens, prædulcis. Aliam utilissimam ad ea quæ spasmata uocant. Magna & ea commẽdatio, quod in ore eam habentes, famem sitim'q; non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta, quod in equis quoq; eundem effectum habeat. Tradunt'q; his duabus herbis Scythas etiã in duodenos dies durare in fame siti'q;. Ischæmonem Thracia inuenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modo uena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, folijs asperis et lanuginosis, farcit in nares. Quæ in Italia nascitur, et sanguinẽ eadẽ adalligata sistit. Vettones in Hispania eam quæ uettonica dicitur in Gallia, in Italia aũt serratula, à Græcis cestron aut psychotrophon, ante cũctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duum, à radice spargens folia ferè lapathi, serrata, semine purpureo. Folia siccantur in farinam plurimos ad usus. Fit uinum ex ea et acetum stomacho, et claritati oculorum. Tantum'q; gloriæ habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadem Hispania inuenta est cãtabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur ubiq; caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblõgi uelut calathi: in his semen perquam minutum. Nec aliàs defuere Hispaniæ herbis exquirẽdis, ut in quibus etiam nunc hodie in numeroso et lætiore conuictu, potionẽ è centũ herbis mulso additis credidere salubet

uberrimam suauissimamq́ : nec quisquam genera earum iam nouit aut multitudinem, numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur et in Aequiculis circa uicum Neruesiæ, uocatur consiligo. Prodest ut demõstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius Damocrates è primis medentiũ, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa uetera monumenta parietinasq́, & inculta itinerum. Floret semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tã paruo, ut uix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, & recenti tantum. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cũ axungia modica utilissima, uiris plurimũ quaternis horis, fœminis
10 minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam, et postea oleo ac uino corpus perungatur, diebusq́ uicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur nõ in ipsa inflãmatione, sed imminuta. Animalia quoq́ inuenere herbas, in primisq́ chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, ut quidam uolunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduẽtu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo uase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorũ. Vtuntur & per se
20 succo in collyrijs, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eamq́ in nostro conspectu mandunt, sed ita ut nunquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur, sed illam homine inspectante nõ decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli enixæ à partu. Dictamum ostendêre (ut indicauimus) uulneratæ pastæ, statim decidentibus telis. Non est alibi q̃ in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu: folijs tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta autem nõ spaciose nascitur, mireq́ capris expetitur. Pro eo est & pseudo dictamũ, multis in terris nascens, folio simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris
30 uocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula uel harundine condunt, præligantq́, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, utranq́ nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, ueram quidem dictamum non nisi in asperis. Est et tertium genus dictamum uocatum, sed neque facie neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus: procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proxime quod in Parnaso, alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Euboea, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa uer, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeant, medicenturq́ ubera pascuis. Bibunt autem uaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè
40 sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis uocatur, equi pasti inflammantur rabie, circa Potnias uero asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse grauidæ uidentur, quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. Nostri malum terræ uocãt, & quatuor genera eius seruant. Vnum tuberibus radicum rotundis, folijs inter maluam & ederam nigrioribus mollioribusq́. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, uitis nouellæ, cui sit præcipua uis, quæ clematis uocatur, ab alijs Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas ut capparis. Valent radice tantum. Est & quæ pistolochia uocatur, quarti generis, tenuior quàm proxime dicta, densis radicis capillamentis,

iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuioriq́; gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis quoq; nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuũ, ita desquamato terreno seruantur. Maxime tamen laudatur Pontica, & in quocunq; genere ponderosissima quæq; medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, si modo à conceptu admota uuluis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, uenenum terræ uocant, coramq́; nobis contusam immixta calce in mari spargere: aduolant pisces cupiditate mira, statimq́; exanimati fluitãt. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur. Semine pleureticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. Verum & effectus earum usus q; dicendi sunt: ordiendumq́; à malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medentur ergo britannica herba, panacisq́; generum omnium radix è uino, chironij & flos & semen potum, illitum'ue ex uino & oleo: priuatimq́; quæ cunila bubula appellãt, polemonia uel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, sideritis, scordotis, ex uino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurij maioris radix drachma in uini albi cyathis tribus: gentiana præcipue aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, uini cyathis sex, siue uiridis siue sicca. Et lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex uino percussis chelidonia. Morsibus imponitur uettonica præcipue, cui uis tanta perhibetur, ut inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis uini, uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamum, aristolochia radicis drachma in uini hemina sæpius bibenda: prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum, fugat è domibus serpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, et dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus. Cap. IX

ARgemonia quoq; radice eius denarij pondere in uini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterisq́; quæ primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quanq;, in quo maxime ualebit. Folia habet qualia anemone, diuisa apij modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore cãdido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Præterea mas spissior, amariorq́;. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit. Echios utriusque generis pulegio similis, folijs coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula uiperæ similia sunt: hæc ex uino & aceto. Quidam arcion personatam uocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum folijs ex uino datur peculiariter contra aspidas.
Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocãt. Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa uerritur, domus purgantur, lustranturq́;. Genera eius duo sunt: Foliosa, quam fœminam putant: Mas rarioribus folijs. Ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora quàm quercus, angustioraq́;, diuisuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed unum omnino

no genus faciunt,quoniam utraque eosdem effectus habeat. Vtraq; sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed magi utiq; circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ uelint,febres abigere,amicitias conciliare,nulliq; nõ morbo mederi. Colligi circa canis ortum debere, ita ut ne luna aut sol conspiciat, fauis ante & melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu,et in sublime tolli: Siccari in umbra,separatim folia,caulem, radicem. Aiuntq; si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex uino Est similis uerbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta,folijs minus candidis,cauliculis pluribus,flore luteo. Hæc abiecta blattas in se contrahit, ideoq; Romæ blattariam uocant. Lemonium succum lacteum
10 mittit,concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in uino. Quinquefolium nulli ignotum est,cum etiam fraga gignendo cõmendetur. Græci uocant pentapetes,siue chamæzelon,siue pentaphyllon. Cum effoditur,rubram habet radicẽ. Hæc inarescens nigrescit,& angulosa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum uite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix,quę sparganion uocatur,ex uino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus,quæ persequi nihil attinet, cum sint differentiæ duæ. Probatissimæ in Creta, mox in Achaia,& in siccis ubicunq; nati,fœniculi similitudine,candidioribus folijs & minoribus hirsutisq;. Caule pedali recto,radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera ubiq; nascuntur terrenis collibus limitibusq;,nec ni-
20 si pingui solo,folijs coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, sed cum inaruit superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio,album,acre,odoratum omnibus & feruens. Secundum priore uehemẽtius est,ideoq; parce sumi debet. Si iam maxime tertium genus facere libeat,est simile staphylino,quod pastinacam erraticam appellant,semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æstate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex alijs usus seminis: ex Creta radicis dulcis,& magis ad serpentes est. Bibitur è uino drachma una. Datur & quadrupedibus percussis. Therionarca alia quàm magica,& in nostro orbe nascitur,fruticosa,folijs subuiridibus, flore roseo: serpentes necat, cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Persolata, quam nemo ignorat, Græci uero arcion uocant, folia habet maio-
30 ra etiam cucurbitis & hirsutiora, nigriora'que & crassiora, radicem albam & grandem. Hæc ex uino bibitur denariorum duum pondere. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora quàm edera, nigrioraq; & tenuiora,sine angulis, in quibus albicant maculæ. Caule exiguo,inani,floribus purpureis,radice lata,ut rapum uideri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis, nostris tuber terræ uocatur,in omnibus serenda domibus,si uerum est,ubi sata sit nihil nocere mala medicamenta: amuletum uocant: narrantq; & ebrietatem repræsentari,addita in uinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur,decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen uenenum ei est,traduntq; si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, superuacuis, à priore distans, circa arbores
40 se uoluens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice superuacua. Acini tantum in usu,gustu acri,sed lenti. Siccantur in umbra,tusiq; diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanũ laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus,fœniculo similis,iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntq; succum in umbra, capite prius & naribus rosaceo perunctis, ne uertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisisq; ma-

nat. Probatur crassitudine mellea, colore ruffo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et his in usu & radix, & decoctũ eius pluribus medicamẽtis. Succo tamẽ efficacissimo, qui resol/uitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturq; contra serpẽtes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & uerbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rube/tarum & canum morsus, & generaliter contra omne uenenum. Cap. X

EBuli quoq;, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpẽtes. Priuatim aduersatur scor/pionibus polemoniæ radix, uel alligata tantũ: Item phalangio, ac cæteris minoribus uenenatis. Scorpionibus aristolochia: Agaricum obolis quatuor in uini mixti cyathis to/tidem. Verbenaca & phalangio, cum uino aut posca: Item quinquefoliũ, daucũ. Verba/ 10 scum Græci phlomon uocant. Genera habet prima duo. Album, in quo mas intelligitur: Alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis li/gnosis. Sunt & phlomides duę hirsutę, rotundis folijs, humiles. Tertia lychnitis uocatur, ab alijs autem thryallis, folijs ternis, aut cum plurimũ quaternis, crassis, pinguibusq;, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in folijs eius quam fœminã diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuum est, cum sint omnia eiusdẽ effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pa/ri. Thelyphonon herba ab alijs scorpion uocatur, propter similitudinem radicis, cuius ta 20 ctu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Telyphonon omnẽ quadrupedem necat, imposita uerendis radice: folio quidem, intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & uettonicæ succus, ac planta ginis. Sunt & ranis uenena, rubetis maxime: uidimusq; Psyllos in certamine patinis can/defactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in uino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, ner/uosis, bene olentibus: Itẽ alisma, quã alij damasonion, alij lyron appellãt. Folia erãt plan taginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexaq; in terram, aliâs etiam uenosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut ueratri 30 nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterũ genus eiusdẽ in syluis, ni/grius, maioribus folijs. Vsus in radice utriusq;, aduersus ranas, & lepores marinos, dra/chmæ pondere in uini potu. Lepori marino aduersatur et cyclaminos. Veneni nim canis quoq; rabidi morsus habent, cõtra quos erit cynorhodũ, de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarũ morsus pota atq; illita prodest: Vettonica ex mero ueteri. Peristereos uo catur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargẽs, columbis admodum familia/ris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, ue nena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia magicasq; artes, erit primum illud Homericum moly: dein Mithridation, & scordotis, & cẽtaurium. Potu o/mnia mala medicamenta exigit per aluum uettonicæ semẽ in mulso aut passo, uel farinæ 40 drachma in uini ueteris cyathis IIII. Vomere cogendi, atq; iterum bibere. Ijs qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamẽta tradũt. Poto ueneno aristolochia subuenit eadem mẽsura qua cõtra serpẽtes. Quinquefolij succus: Agaricum, postquã uomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon uocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine uituli nariũ. Et hoc per/unctos uenustiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi posse, aut ueneno, si quis in bra chiali habeat, arbitrantur magi. Similiter eã quã eupleã uocant, traduntq; ea perunctos commendatioris esse famæ. Artemisiam quoq; secũ habentibus negãt nocere mala me/dicamẽta bestiam 'ue ullam, ne solem quidem. Bibitur & hæc ex uino aduersus opiũ. Al/

ligata

ligata priuatim potens traditur, pota'ue aduersus ranas. Pericarpũ bulbi genus est. Duæ eius species: cortice rubro alterũ, alterum nigro papaueri simile. Sed uis maior quàm priori, utriq; autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces & chironium præcipue. Hoc uero & contra fungos.

Remedia ad capitis uitia. Cap. XI

VErum & generatim membratimq; singulis corporũ morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphææ et cicutę radix, si unà tritæ illinãtur. Polytricha distat à callitricha, quod iuncos albos habet, & folia plura maioraq;. Frutice quoque maior est: defluentẽ capillum confirmat & densat: Item lingulaca circa fontes nascẽs,
10 cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoq; excipitur, ut eius sit suis quæ nunquam peperit. Sol subinde plurimum confert illitæ. Similis usus est cyclamini radicis. Porriginẽ ueratri radix tollit in oleo decocta, uel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix, in oleo contrita: Aristolochia, & iberis adalligata hora, uel diutius, si pati possit, comitante balinei usu: Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cũ melle in nares addita, et ulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos.
Cacalia siue leontice uocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus ferè. Huius grana XV. in oleo macerantur, atq; ita aduerso capillo caput ungitur. Fit & ex callitriche sternutamentum. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis et humidis, gustatu feruens. Hyssopum
20 in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium, et Smyrneum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle uomitionibus. Putant et serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle et sale, & cumino. Lonchitis non (ut plerisq; existimauerunt) eadem est, quæ xyphion, aut phasganion, quãquam cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, et plura quàm in caule capitula, personis comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur in siticntibus. E diuerso xyphion, et phasganion in humidis, cum primum exit, gladij præbet speciem caule duum cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in umbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admixto uino, ossa
30 fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, uel si calcata sunt ossa. Serpentis eadem contra uenena efficax. Caput in dolore ueratro in oleo uel rosaceo decocto tritoq; ungi conuenit: Peucedano ex oleo uel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest et doloribus, qui plerunq; ex dimidia parte capitis sentiuntur, et uertigini. Perungũt et radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica uis ei est. Psyllion alij cynoides, alij crystallion, alij sicelion, alij cynomyian appellant, radice tenui, superuacua, fermentosum, fabę granis in cacuminibus, folijs canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, unde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in uineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandũ & discutiendum ingens. Semen in usu. Fronti imponitur in dolore et temporibus, ex aceto et rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur acetabuli mensura sextario aquæ, densat ac contrahit. Tunc tere
40 re, et crassitudinẽ illinire oportet cuicunq; dolori, et collectioni, inflammationiq;. Et uulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahẽs ossa, & in alia quidem parte corporis, sed maxime è capite. Similiter plistolochia. Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, et panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum uitia. Cap. XII

OCulorum aciem centaurio maiore putant adiuuari, si addita aqua foucantur. Succo uero minoris cum melle culices, nubeculas, obscuritatẽ discuti, cicatrices extenuari: Albugines quidem etiã iumentorũ siderite. Iam chelidonia supradictis omnibus mire medetur. Panacis radix cũ polenta epiphoris imponit. Hyoscyami semen bibũt obolo,

tantun

tantundem meconij adijcientes uinumq;,ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ succũ,quem collyrijs acrioribus pro meconio miscẽt. Facit claritatẽ & euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cũ quinquefolio, epiphoras, & si qua in oculis uitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur: Peristereos ex rosaceo uel aceto. Ad hypochysin & caliginem, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succum, ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspendit.

De anagallide siue corchoro, & mãdragora siue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdena, & capno, & acoro, & iride, & cotyledo, & aizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranũculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, orisq; uitia medicinæ. Cap. XIII

10

ANagallida aliqui corchoron uocant. Duo genera eius: Mas flore phœniceo, fœmina ceruleo, nõ altiores palmo, frutice tenero, folijs pusillis, rotũdis, in terra iacẽtibus, nascuntur in hortis & aquosis. Prior floret cerulea. Vtriusq; succus oculorũ caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita ut deinde uino colluatur. Bibitur & contra angues succi drachma in uino. Mirum, quod fœminam pecora uitant. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustauere, statim eam quæ asyla uocatur, in remedio quærũt: Ea à nostris ferus oculus nuncupatur. Præcipiũt aliqui effossuris, ante solis ortum, priusquam quicquã aliud loquantur, ter salutare eam, tũc sublatam exprimere: ita præcipuas esse uires. De euphorbio satis dictum est, cuius succus lippitudini si tumor erit, item absinthium cum melle tritum, itemq; uettonicæ farina conueniet. Aegilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio, semine cõtrito cum farina permixta impositaq;, uel succo. Exprimitur hic è caule folijsq; prægnantibus, dempta spica, & in trimestri farina digeritur in pastillos. Aliqui & mandragoræ utebantur, postea abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur & oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo & uino. Nam succus multis oculorũ medicamentis miscetur. Mandragoram alij circeiũ uocãt. Duo eius genera: Candidus qui & mas, niger quę fœmina existimatur, angustioribus folijs quàm lactucę, hirsutis & caulibus, radicibus binis ternis'ue rufulis, intus albis, carnosis tenerisq;, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & ijs semen ceu pirorum. Album hoc alij arsen, alij morion, alij hypophlomon uocant. Huius folia alba q̃ alterius latiora, ut lapathi satiuæ. Cauent effossuri contrariũ uentũ, & tribus circulis ante gladio circumscribunt, postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit & è malis & caule, deciso cacumine, & radice punctis aperta aut decocta: utilis hæc uel surculo. Concisa quoq; in orbiculos seruatur in uino. Succus non ubiq; inuenitur, sed ubi potest, circa uindemias quærit. Odor grauis eius, sed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in umbra siccãtur. Succus ex ijs sole densatur: Itẽ radicis tusæ, uel in uino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruãtur in murijs efficacius, aliàs recentiũ succus pestis est: sic quoq; noxiæ uires. Grauedinẽ afferũt etiã olfactu, quanquã mala in aliquibus terris mãdantur, nimio tamen odore obmutescũt ignari. Potu quidẽ largiore etiã moriũtur. Vis somnifica pro uiribus bibentiũ. Media potio cyathi unius. Bibitur & cõtra serpẽtes, & ante sectiones pũctionesq;, ne sentiãtur: Ob hæc satis est aliquibus somnũ odore quæsisse. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborũ, ad uomitiones & ad bilẽ nigrã extrahendã. Cicuta quoq; uenenũ est, publica Atheniensiũ pœna inuisa, ad multa tamẽ usus nõ omittẽdi. Semen habet noxium. Caulis aũt & uiridis estur à plerisq; & in patinis. Leuis hic & geniculatus ut calami nigricãs, altior sæpe binis cubitis, in cacuminib. ramosus: folia coriãdri teneuiora, graui odoratu: semen aniso crassius: radix cõcaua, nullius usus. Semini & folijs refrigeratoria uis, quæ

20

30

40

si enecat

ſi enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio eſt, priuſquã perueniatur
ad uitalia, uini natura excalfactoria. Sed in uino pota, irremediabilis exiſtimatur. Succus
exprimitur folijs floribusq;, tunc enim maxime tempeſtiuus eſt. Semine trito expreſſus,
& ſole denſatus in paſtillos, necat ſanguine ſpiſſando. Hæc altera uis. Et ideo ſic necato-
rum maculæ in corporibus apparent. Ad diſſoluẽda medicamenta utũtur illo pro aqua.
Fit ex eo ad refrigerandum ſtomachũ malagma. Præcipuus tamen eſt ad cohibẽdas epi-
phoras æſtiuas, oculorumq; dolores ſedãdos circũlitus. Miſcetur collyrijs, & alios omnes
rheumatiſmos cohibet. Folia quoq; tumorẽ omnem dolorẽq; & epiphoras ſedãt. Ana-
xilaus autor eſt, mãmas à uirginitate illitas, ſemper ſtaturas. Quod certum eſt, lac puerpe-
10 rarum mammis impoſita extinguit, ueneremq; teſtibus circa pubertatem illita. Remedia
liberationi quibus bibẽda cenſentur, non equidẽ præcepimus. Maxima uis natæ Suſis
Parthorũ, mox Laconicæ, Creticæ, Aſiaticæ. In Græcia uero Megaricæ, deinde Atticæ.

Crethmos agrios gramias tollit oculorũ impoſitus, tumorẽ quoq; polenta addita. Na-
ſcitur uulgo molybdena, id eſt, plũbago, etiã in aruo, folio lapathi, craſſa radice, hiſpida.
Hac cõmanducata ſi oculus ſubinde liniatur, plumbũ quod eſt genus uitij, ex oculo tol-
litur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos uocant, naſcens in parietinis, & ſepibus, ra-
mis tenuiſſimis, ſparſisq;, flore purpureo, uiridis, ſucco caliginẽ diſcutit, itaq; in medicamẽ-
ta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, ſed alia eſt capnos, fruticoſa, prætene-
ra, folijs coriãdri, cineracei coloris, flore purpureo. Naſcitur in hortis & ſegetibus hordea-
20 ceis. Claritatem facit inunctis oculis, delachrymationemq; ceu fumus: unde nomen. Ea-
dem euulſas palpebras renaſci prohibet. Acoros iridis folia habet, anguſtiora tamen &
lõgiore pediculo, radices nigras, minusq; uenoſas, cætero & has ſimiles iridis, guſtu acres,
odore nõ ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed pri-
mæ in Colchide iuxta Phaſin amnem, & ubicunq; in aquoſis. Recentibus uirus maius
quàm uetuſtis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra digitalibus fru-
ſtis. Necnon inueniuntur qui oxymyrſinæ radicem acaron uocant, ideoq; quidam hanc
acaron agriũ uocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandumq; efficax, contra ſuf-
fuſiones & caligines oculorum ſucco eiuſdem poto, contraq; ſerpentes. Cotyledon par-
uula herba, cauliculo tenero, puſillo, pingui folio, & concauo ut coxendices, naſcitur in ma-
30 ritimis petroſisq;, uiridis, radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur ſucco. Eſt aliud
genus eiuſdem, ſordidis folijs, latioribus, denſioribusq; circa radicem uelut oculum cin-
gentibus, aſperrimi guſtus, longiore caule, ſed pergracili. Vſus eius ad eadem quæ iris.
Aizoi duo genera: Maius in fictilibus uaſculis ſeritur, quod aliqui buphthalmon uocant,
alij zoophthalmon, alij ſtergetron, quod amatorijs conueniat, alij hypogeſon, quoniam
in ſubgrundijs ferè naſcitur. Sunt qui ambroſiam potius uocãt, & qui amerimnon: Itali
ſedum magnum, aut oculum aut digitellum. Alterum minuſculum quod erithales uo-
cant, alij trithales, quia ter floreat, alij chryſothales, aliqui iſoetes, ſed aizoũ utrunq;, quo-
niam uiret ſemper: aliqui ſemperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, craſſitudine
pluſquam pollicari. Folia cacumine linguæ ſimilia, carnoſa, pinguia, largo ſucco, latitudi-
40 ne pollicari, alia in terram conuexa, alia ſtantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi.
Quod minus eſt, in muris parietinisq; naſcitur & tegulis, fruticoſum à radice, & ſurſum
uſq; ad cacumen: folijs anguſtis, mucronatis, ſuccoſis, palmo alto caule: radix inutilis.

Huic ſimilis eſt, quam Græci andrachnen agriam uocãt, Itali illecebram, puſillis latiori-
bus folijs, breuiori cacumine. Naſcitur in petris, & colligitur cibi cauſa. Omnium harum
uis eadem, perfrigerare & aſtringere. Medentur epiphoris folia impoſita, uel ſuccus inun-
ctis. Purgat enim ulcera oculorum, expletq;, & ad cicatricem perducit, palpebras degluti-
nat. Eædem capitis doloribus medentur, ſucco uel folio temporibus illitis. Aduerſantur
phalangiorum ictibus: Aconito uero maius aizoum præcipue. A ſcorpionibus quoq;
habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori: Item ſuccus inunctus hyoſcya-
mi mo-

mi modice: Item achilleæ, & minoris centaureæ, & plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: Acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in sole densatus, cum opus est rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: Item plantago: Item sideritis cum axungia ueteri. Narium ozenas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt, panacis radix commanducata, præcipue chironiæ, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata. Item polemoniæ commanducantur & plantaginis radices aut colluũtur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia, uel si sanguine gingiuæ putrescant, uel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarũ sanat. Et aristolochia gingiuas dentes'ue confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex uino aut aceto succus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias uino aut aceto. Prius uero quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et uerbasci radix decoquitur in uino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluũtur, & peucedani succo cum meconio: uel radicum anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare quàm doleat infuso. Erigeron à nostris uocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptam effodiat aliquis, tangatq; ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita ut uiuat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicundis, nascitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia uere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij crucæ folijs esse dixerũt, alij roboris, sed minoribus multo. Radice alij superuacua, alij neruis utili, alij potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum uino dederunt, & cõtra omnia uesicæ uitia: Item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere, Ischiadicis drachmam cum oximelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoq; in passo utilissimã, præcordijs etiã cibo ex aceto eã prædicãtes, serentesq; in hortis. Nec defuere qui & alterum genus facerent. Nec quale esset demonstrarunt, contra serpentes in aqua bibendã, edendamq; comitialibus dantes: Nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo eius cũ croco & exiguo aquæ frigidæ tritæ illinitur epiphoris. Tosta cũ mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caulem parem, florem ceruleum, semen superuacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus præcipuam concisam in aceto, decoctamq; ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Erosis ueratrum nigrũ imponitur, Mobiles utralibet decocta in aceto firmantur. Labrum uenereum uocant in flumine nascentem. Est ei uermiculus qui circa dentes ligatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum ne auulsa herba terram tangat. Ranunculum uocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus quàm coriandri folijs, & ad latitudinem maluę accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorũ incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus uis caustica, si cruda folia imponantur, pustulasq; ut ignis faciunt. Ideo ad lepras & psoras eis utũtur, & ad tollenda stigmata, causticisq; omnibus miscẽt. Alopecijs imponũt, celeriter remouẽtes. Radix in dolore cõmanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca cõcisa, sternutamentum est. Nostri herbarij strumeam uocant, quoniam medetur strumis & panis, parte in fumo suspensa. Creduntq; ea rursus sata rebellare quæ curauerint uitia: quo scelere & plantagine utuntur. Oris ulcera intus succus plantaginis emendat, & folia radicesq; cõmanducata, uel si rheumatismo laboret os. Vlcera fœtoremq; quinquefoliũ. Vlcera psyllium. Composita quoq; ad fœtorem, uel maxime pudendum uitium, trademus

mus.Ergo folia myrti & lentiſci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus,ſimul te/rere & uino uetuſto ſpatſa mandere matutino,optimum eſt. Vel ederæ baccas cum caſia & myrrha,pari pondere ex uino. Naribus utiliſsimum eſt dracontij ſemen contritum ex melle, etiamſi carcinomata in his ſint. Suggillata hyſſopo emendantur. Stigmata in fa/cie,mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVI

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & de lichene quid ſit, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiaſi,& colo. Cap. I

SENSIT & facies hominum nouos,omniꝗ æuo priore incogni tos,non Italiæ modo,uerumetiã uniuerſæ propè Europæ, mor bos: tunc quoꝗ nec tota Italia, nec per Illyricum Gallias'ue aut Hiſpanias magnopere uagatos,aut alibi, quàm Romę circaꝗ, ſine dolore quidem illos, ac ſine pernicie uitæ: ſed tanta fœdita/te,ut quæcunꝗ mors præferenda eſſet. Grauiſsimum ex his lichenas appellauere, Græco nomine, Latine, quoniam à men to ferè oriebatur, ioculari primum laſciuia(ut eſt procax natura multorum in alienis miſerijs)mox & uſurpato uocabulo mentagram, occupantẽ in mul/tis totos utiꝗ uultus,oculis tantum immunibus, deſcendentem uero & in colla pectusꝗ ac manus,fœdo cutis furfure.Non fuerat hæc lues apud maiores patresꝗ noſtros. Et pri mũ Tiberij Claudij Cæſaris principatu medio irrepſit in Italia,quodam Peruſino equite Romano quæſtorio ſcriba,cum in Aſia apparuiſſet, inde contagionem eius importante. Nec ſenſere id malum fœminæ,aut ſeruitia,plebesꝗ humilis,aut media, ſed proceres ue/loci tranſitu oſculi maxime,fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cica trice quàm morbo. Cauſticis nãꝗ curabatur, ni uſꝗ in oſſa corpus exuſtum eſſet, rebel/lante tædio. Aduenerutꝗ ex Aegypto genitrice taliũ uitiorum medici, hanc ſolam ope ram afferentes,magna ſua præda. Siquidem certum eſt, Manilium Cornutum ex præto rijs legatum Aquitanicæ prouinciæ, H—S C C. elocaſſe in eo morbo curandum ſeſe. Ac/ciditꝗ ſæpius,ut noua contra genera morborum gregatim ſentirentur: Quo mirabilius quid poteſt reperiri? aliqua gigni repente uitia terrarum in parte certa, membrisꝗ homi/num certis,uel ætatibus,aut etiam fortunis,tanquam malo eligente. hæc in pueris graſſa/ri,illa in adultis,hæc proceres ſentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Martio cenſoribus, pri/mum in Italiam carbunculum ueniſſe,annalibus conſcriptum eſt,peculiare Narbonenſis prouinciæ malum:quo duo conſulares obiere cõdentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus,& Q. Lecanius Baſſus,ille medicorum inſcitia ſectus,hic uero pollice læuæ manus euulſo acu ab ſemetipſo, tam paruo uulnere ut uix cerni poſſet. Naſcitur in occultiſsimis corporũ partibus,& pleruncꝗ ſub lingua,duritia rubens uaricis modo, ſed nigricans capi te,aliâs liuida,corpus intendens,necꝗ intumeſcens,ſine dolore,ſine pruritu, ſine alio q̃ ſo mni indicio,quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorẽ afferens, circaꝗ puſtu/las paruas,rarius febrem,ſtomachũ faucesꝗ cum inuaſit ocyſsime exanimans. Diximus elephantiaſin ante Pompei Magni ætatem non accidiſſe in Italia, & ipſam à facie ſæpius incipientem, in nare prima ueluti lenticula: mox inualeſcente per totum corpus, maculo/ſa,uarijs coloribus,& inæquali cute,alibi craſſa,alibi tenui,dura, ceu ſcabie aſpera: ad po/ſtremum uero nigreſcente,& ad oſſa carnes apprimente,intumeſcentibus digitis in pedi/bus manibusꝗ. Aegypti peculiare hoc malum: & cũ in reges incidiſſet,populis funebre. Quippe in balineis ſolia temperabantur humano ſanguine ad medicinam eam. Et hic

quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille quem gemursam appellauere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiã nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cũ edicto eius excusantis ualetudinẽ, legeret nomen incognitũ. Quid hoc esse dicamus, aut quas deorũ iras? Parũ enim erãt homini certa morborũ genera, cum supra CCC. essent, nisi etiã noua timerentur? Neq; ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negocia important. Hæc apud priscos erãt quę memoramus remedia, medicinã ipsa quodã modo rerũ natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. Cap. II

HIppocratis certe, qui primus medendi pręcepta clarissime cõdidit, referta herbarum mentione inuenimus uolumina. Nec minus Dioclis Carystij, qui secundus ętate famaq; extitit: Item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati. Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratã rationẽ eam, paulatim usu, efficacissimo rerũ omniũ magistro, peculiariter utiq; medicinæ, ad uerba garrulitatemq; descendente. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias alijs diebus anni.

De noua medicina, & Asclep. medico, & qua ratiõe ueterẽ medicinã mutauerit. Ca. III

DVrabat tamen antiquitas firma, magnasq; confessæ rei uindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompei orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia sagacis ingenij, huc se repente conuertit: atq; (ut necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuq; percipiẽda) torrẽti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totamq; medicinã ad causam reuocando, coniecturam fecit, quinq; res maxime cõmuniũ auxiliorũ professus, abstinentiã cibi, aliâs uini, fricationem corporis, ambulationẽ, gestationes: quæ cũ unusquisq; semetipsum sibi pręstare posse intelligeret, fauentibus cunctis ut essent uera quæ facillima erãt, uniuersum propè humanũ genus circũegit in se, nõ alio modo q̃ si cœlo emissus aduenisset. Trahebat præterea mẽtes artificio mirabili, uinũ promittẽdo ægris, dãdoq; tẽpestiue, tũ frigidã aquã. Et quoniã causas morborũ scrutari prior Herophilus instituerat, uini rationem illustrauerat Cleophãtus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferẽs, ut autor est M. Varro, alia quoq; blandimẽta excogitabat, iam suspẽdendo lectulos, quorũ iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominũ cupidine instituẽdo, & alia multa dictu grata atq; iucunda: magnã autoritate, nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atq; seruato, ne quis leuibus momentis tantã cõuersionẽ factã existimet. Id solũ possumus indignari, unũ hominẽ è leuissima gente, sine opibus ullis orsum, uectigalis sui causa, repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiaden adiuuere multa, quorũ cura nimis anxia & rudis, ut obruẽdi ægros ueste, sudoresq; omni modo ciẽdi, nũc corpora ad ignes torrẽdi soles'ue assiduo quærẽdi, in urbe umbrosa, imò uero tota Italia imperatrice, tũ primũ pensili balinearũ usu ad infinitũ blandientẽ. Pręterea in quibusdã morbis medẽdi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabãt in fauces organo demisso. Damnauit merito & uomitiones, tunc supra modũ frequẽtes. Arguit & medicamentorũ potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte uerũ. Itaq; nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

Irrisio magicæ artis, & de lichene, eiusq; remedio, & faucium Cap. IIII

SVper omnia adiuuere eum magicæ uanitates, in tantum euectæ, ut abrogare herbis fidem cũctis possent. Aethiopide herba amnes ac stagna siccari cõiectu, tactu clausa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hostium, trepidare agmina, ac terga uertere. Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, ut quocunq; uenissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam istæ fuere, cum Cimbri Teutoniq; terribili Marte ulularẽt, aut cũ Lucullus tot reges magorũ paucis legionib. sterneret? Cur'ue Romani

mani duces primã ſemper in belliscommerciorũ habuere curã? Cur hercule Cæſaris mi les ad Pharſaliã famem ſenſit,ſi abundantia omnis cõtingere unius herbæ felicitate pote rat?Non ſatius fuit Aemilianũ Scipionẽ Carthaginis portas herba patefacere, quam machi nis clauſtra per tot annos quatere? Siccẽtur hodie æthiopide Pontinæ paludes, tãtumq; agri ſuburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundẽ Democritũ inuenitur cõpoſitio medicamẽti,quo pulchri boniq; & fortunati gignãtur liberi,cur nunq; Perſarũ regi tales dedit? Mirũ eſſet profecto,hucuſq; prouectã credulitatẽ antiquorũ, ſaluberrimis ortam initijs,ſi in ulla re modum humana ingenia nouiſſent,atq; non hanc ipſam medicinã ab Aſclepiade repertã,ſuo loco probaturi eſſemus euectã ultra magos etiã. Sed hæc eſt omi 10 in re animorũ conditio,ut à neceſſarijs orſa primũ,cuncta uenerint ad nimium. Igitur de mõſtratarũ priore libro herbarũ reliquos effectus reddemus: adijciemus ut quæq; ratio dictauerit. Sed in lichenis remedijs,atq; tã fœdo malo,plura undiq; aceruabimus,quan quã non paucis iam demõſtratis. Medetur ergo plantago trita,quinquefolium, radix al buci ex aceto,ficulnei caules aceto decocti, hibiſci radix cum glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricãtur etiã pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur,& flos uiſci cũ calce ſubactus. Laudatur & tithymalũ cum reſina decoctũ. Lichen uero herba omnibus his præfertur,inde nomine inuento. Naſcitur in ſaxoſis, folio uno ad radicem lato, caule uno,paruo,longis folijs depẽdentibus. Hęc delet et ſtigmata. Teritur cũ melle. Eſt aliud genus lichenis,petris totũ adhærens ut muſcus,qui & ipſe illinitur. Hic & ſanguinem ſi 20 ſtit uulneribus inſtillatus,& collectiones illitus. Morbum quoq; regium cum melle ſanat ore illito & lingua. Qui ita curantur,aqua ſalſa lauari iubẽtur,ungi oleo amygdalino, hor tenſiis abſtinere. Ad lichenas & thapſiæ radice utuntur trita cum melle. Anginæ arge monia medetur,ſumpta ex uino, Hyſſopum cum uino decoctum & gargarizatũ, Peuce danũ cum coagulo uituli marini æquis partibus, Proſerpinaca cũ muria ex menis & oleo trita,uel ſub lingua habita, Itẽ ſuccus de quinquefolio,potus cyathis tribus. Hic & omni bus fauciũ uitijs medetur gargarizatus. Verbaſcũ priuatim tonſillis in aqua potum.

Ad ſtrumas,& ad digitos,& ad pectus,& ad tuſsim medicinæ. Cap. V

STrumis plantago, Chelidonia cum melle & axungia: Quinquefolium:radix perſo latæ item cum axungia,operitur folio ſuo impoſita: Item artemiſia, Radix mandrago 30 ræ ex aqua. Sideritis lata folia,clauo ſiniſtra manu circumfoſſa adalligantur, cuſtodienda ſanatis,ne rurſus ſata dito herbariorum ſcelere(ut in quibuſdam)rebellet: quod & in his quos artemiſia ſanauerit,prædici reperio:item in his quos plãtago. Damaſonion quæ & alcea uocatur,ſub ſolſtitio collecta,imponitur ex aqua cœleſti,foliũ tritum, uel radix cum axungia tuſa, ita ut impoſita folio ſuo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores,tumo resq; quacunq; in parte. Bellis in pratis naſcitur, flore albo,aliquatenus rubente. Hanc cum artemiſia illitam,efficaciorem eſſe produnt. Condurdum herba ſolſtitialis, flore ru bro,ſuſpenſa in collo,cõprimere dicitur ſtrumas:item uerbenaca cũ plantagine. Digitorũ uitijs omnibus,& priuatim pterygijs,quinquefoliũ medetur. In pectoris uitijs uel grauiſ ſimũ eſt tuſsis,huic medetur panacis radix in uino dulci. Succus hyoſcyami etiã ſangui 40 nem excreantibus, Nidor quoq; accẽſi tuſsientibus, Item ſcordotis mixto naſturtio & re ſina,cum melle tuſa arida. Facit & per ſe faciles excreationes, Item centaurium maius, uel ſanguinem reijciẽtibus,cui uitio & plantaginis ſuccus medetur. Et uettonica obolis tribus in aqua,cõtra purulentas,contraq; cruentas excreationes, Perſolatæ radix drachmæ pon deris,cum pineis nucleis undecim. Peucedani ſuccus, pectoris doloribus, & acorũ ſubue nit,& ideo antidotis miſcetur. Tuſsi daucum, Item ſcythica herba. Ea demũ omnibus pe ctoris uitijs,tuſsi & purulenta excreantibus,obolis tribus in paſſo.

De uerbaſco,& cacalia uel tuſsilagine,& bechio,& ſaluia ad tuſsim Cap. VI

TOtidem uerbaſcum, cuius flos aureus. Tanta huic uis eſt, ut iumentis etiam nõ tuſ ſientibus modo ſed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu, quod & de gentiana

reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in uino madefacta, nō tussi tantum, sed & faucibus prodest. Hyssopi quoq; quinq; rami cum duobus rutę et ficis tribus decocti thoracem purgāt. Tussim sedat bechion, quę & tussilago dicitur. Duo eius genera, Syluestris ubi nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signum aquileges. Folia sunt maiuscula q̃ ederæ, quinq; aut septem, subalbida à terra, superne pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidam eandem esse bechion, & alio nomine chamæleucen putāt. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem haustus & deuoratus, ueterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandū est. Altera à quibusdā saluia appellatur, similis uerbasco: cōteritur ea, & colata calefit, atq; ita ad tussim laterisq; dolores bibitur: cōtra scorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra serpentes quoq; ex 10 oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnoeas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, urinæ, tussi, pectori, ulceribus, renibus, hepaticis, ad uomitiones, & ad singultus, pleuriticis, lateri. Cap. VII

Lateris & pectoris dolores uerbascum cum ruta ex aqua, uettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat scordotis succus, centauriū, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cū lente alicæ'ue sorbitione. Vettonica aliàs grauis stomacho, uitia tamen sanat pota, uel folijs commanducata, Item aristolochia pota, Agaricū manducatum siccum, ut ex interuallo merum sorbeatur, Nymphæa heraclia illita, Peucedani succus. Psyllion ardoribus imponitur, uel cotyledon trita cū polenta, uel 20 aizoum. Molon scapo est striato, folijs mollibus paruis, radice IIII. digitorū, in qua extrema allij caput est: uocatur à quibusdam syron: ex uino stomacho, & dyspnoeæ medetur. Centauriū maius ecligmate, Plantago succo uel cibo, Vettonicæ tusæ pondo libra mellis Attici semuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Aristolochia uel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos ad orthopnoeas bibitur, Item hyssopum, & asthmaticis. Peucedani succus in iocineris doloribus, & pectoris laterisq;, si febres non sint. Sanguinē quoq; expuentibus subuenit agaricum, uictoriati pondere, tritū, & in mulsi V. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim teucria bibitur recens, drachmis IIII. in poscæ hemina. Vettonicæ drachma una in aqua calido cyathis III. ad cordis uitia, in frigida cyathis II. Quinquefolij succus iocineris & pulmonis uitijs, san- 30 guinemq; reijcientibus, et cuicūq; sanguinis uitio intus occurrit. Iocineri anagallides mire prosunt. Capnon herbam qui edēre, bilem per urinā reddunt. Acaron iocineri medetur, thoraci quoq; & præcordijs. Caucon quæ & ephedra, ab alijs anabasis uocata, nascitur uentoso ferè tractu, scandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex uino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina, & sorbitione facta, in quam uinū addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in uini cyathis tribus. Geum radiculas tennes habet, nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus aut lateris, sed et cruditates discutit iucundo sapore. Verbenaca uero omnibus uisceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, et quos ab his phthisis tentat. 40 Radix herbæ consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum uitio, uel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberiq; in ore assidue sub lingua. Superficies eius herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, uettonicæ potus, agaricum potum, ut in tussi. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi alludit unda, neque in mari, neq; in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diuiso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. Hæc herba eadem uidetur quibusdā quę poliū, de qua suo loco diximus. Symphonia, uel gromphena, alternis uiridibus roseisq; per caulem folijs: in posca sanguinem reijcientibus medetur. Iocineri autem herba melan-

dryum

dryum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex uino
uetere: Item herba chalcetũ è uineis contrita imponitur. Faciles præstat uomitiones radix
uettonicæ, ellebori modo IIII. drachmis in passo aut mulso: Hyssopum tritum cum melle
utilius præsumpto nasturtio aut irione: Molemonium denarij pondere. Est & psyllibus
lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cũ melle supradicto pondere: præcipuéq;
bilem trahit. Rursus sistunt uomitionẽ cuminum syluestre, uettonicæ farina, sumũtur ex
aqua: abstergent fastidia, cruditatesq; digerũt, daucum, uettonicæ farina, ex aqua mulsa,
plantago decocta caulium modo. Singultus hermionium sedat: Item aristolochia. Suspi-
ria clymenos. Pleureticis & peripneumonicis centaurium maius: item hyssopum bibitur.
10 Pleureticis peucedani succus. Halus autem quam Galli sic uocant, Veneti cotoneam,
medetur lateri: Item renibus conuulsisq; & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ, cacumini-
bus thymo, dulcis, & sitim sedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eosdem effectus la-
teris doloribus habet chamerops, myrteis circa caulem geminis folijs, capitibus Græculæ
rosæ, ex uino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum, ut in tussi: Item
stœchadis, aut uettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus uitijs uentris & remedijs, & eorum quæ circa uel intra sunt, &
de aluo sistenda, uel soluenda. Cap. VIII

PLurimum tamen homini negocij aluus exhibet, cuius causa maior pars mortalium
uiuit. Aliâs enim cibos non transmittit, aliâs non cõtinet, aliâs non capit, aliâs nõ con-
20 ficit. Eoq; mores uenere, ut homo maxime cibo pereat. Pessimum corporum uas instat
ut creditor, & sæpius die appellat. Huius gratia præcipue auaritia expetitur, huic luxuria
conditur, huic nauigatur ad Phasin, huic profundi uada exquiruntur: Et nemo uilitatem
eius æstimat, cõsummationis fœditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinę ope-
ra. Sistit eam scordotis recentis drachma cum uino trita, uel decocta potu. Polemonia
quoque & dysentericis ex uino datur: Verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum
magnitudine: Nymphææ heracliæ semen cum uino potũ: Radix superior è xiphio, dra-
chmæ pondere ex aceto: Semen plantaginis in uino tritũ, uel ipsa ex aceto cocta, aut alica
ex succo eius sumpta: Itẽ cum lenticula cocta, uel aridæ farina insparsa potioni cũ papaue-
re tosto & trito, uel succus infusus, aut succus uettonicæ, in uino ferro calefacto. Eadem cœ-
30 liacis in uino austero datᷓ: his & iberis imponitur, ut dictũ est. Tenasmo radix nymphęæ
heracliæ è uino bibitur: Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Aizoi succus aluũ sistit
& dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit: Item dauci,
Aizoum folijs cõtritis ex uino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cũ
uino. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules III. aut IIII
foliorũ plenos, florem hyacinthi, radices uillosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur
in petrosis, apricis, & ijsdẽ niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora.
Aluum sistit radix in uino pota: quo fit ut moueat urinã repercusso liquore, sicut pleraq;
quæ aluum sistũt. Sanat & dysentericos in uino rubro tusa. Difficile aũt tunditur. Eadem
gingiuarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni cum folia amisit,
40 siccatur in umbra. Et ladano sistitur aluus utroq;, quod in segetibus nascitur contuso &
cribrato: bibitur ex aqua mulsa: Item nobili, è uino. Lada appellatur herba ex qua ladanũ
fit in Cypro, barbis caprarũ adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iam & in Syria atq;
Africa, quod toxicon uocant. Neruos enim in arcu circũdatos lanis trahũt, adhærescente
roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc grauissimũ odore est, durissi-
mũq; tactu. Plurimũ enim terræ colligit, cũ probetᷓ maxime purũ, odoratũ, molle, uiride,
resinosum. Naturæ ei, molliendi, siccãdi, cõcoquendi, somnũ alliciendi. Capillũ fluentem
cohibet, nigritiamq; custodit. Auribus cũ hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures
cutis & manantia ulcera sale addito sanat: Tussim ueterem cum storace sumptum. Effica-
cissimũ ad ructus. Aluũ sistit & chondris, siue pseudodictamũ: hypocisthis, orobathion

quibusdam dicta,malogranato immaturo similis. Nascitur,ut diximus,sub cistho, unde nomen,hæc arefacta in umbra sistit aluum ex uino austero nigroq; utraque. Duo enim genera eius,cădida,& ruffa. Vsus in succo,spissat,siccat. Et ruffa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis,sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item uerbenaca ex aqua data,aut carentibus febre ex uino aminæo I cochlearibus quinq; additis in cyathos tres uini. Lauer quoq; nascens in riuis cŏdita & cocta torminibus medetur. Potamogeton uero ex uino dysentericis etiam & cœliacis,similis betæ folijs,minoribus tantum hirsutioribusq;,paulatim superemiuens extra aquam,peculiariter refrigerat,spissat. Vsus in folijs,cruribus uitiosis utilia, & cŏtra ulcerŭ nomas, cŭ melle uel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio uelut equinis setis, thyrso longo & leui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersaĕ & crocodilis,itaq; secŭ habĕt eam qui uenantur illos. Aluum sistit & achillea. Eosdem effectus præstat & statice VII. caulibus,ueluti rosæ capita sustinĕs. Ceratia uno folio, radice nodosa & magna,in cibo cœliacis & dysentericis medeĕ. Leontopodion,alij leuceoron, alij doripetron,alij thorybetron uocant,cuius radix aluum sistit,purgatq; bilĕ,in aquă mulsam addito pondere denariorŭ duum. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potŭ, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit aluum ĕ uino pota, aut in febri ex aqua. Eadĕ inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super om̃ia laudant ad deploratos dysentericos quinquefoliŭ,decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiam uictoriati pondere in cyathis uini tribus. Quæ ex supradictis calida sumeuĕ,hæc candente ferro tĕperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus centaurij minoris,drachma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilemq; detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluŭ soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouĕ. Itĕ euphorbium uel agaricŭ, drachmis duabus cum sale modico potŭ ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota,aut balanis subditis. Itĕ chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale,pituitas trahit illitus,uel contritus cum oxymelite & sale:pellitq; uentris animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Aluum purgat anagallis ex aqua mulsa. Item epithymon qui est flos ĕ thymo,satureiæ simili. Differentia,quòd hic herbaceus est,alterius thymi albus: quidam hippopheon uocant: stomacho minus utilis,uomitiŏes minus mouet,sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & in ecligmate ad pectoris uitia cum melle,& aliquando iride. Aluum soluit,à quatuor drachmis ad sex,cum mellis exiguo salisq; & aceti. Quidam aliter epithymŭ tradunt, siue radice nasci tenui similitudine pallioli,rubens: siccari in umbra,bibi ex aqua acetabuli parte dimidia,detrahere pituitã bilemq;. Aluum leniter soluit & nymphea in uino austero. Soluit & pycnocomon,erucæ folijs crassioribus & rarioribus,radice rotŭda,lutei coloris, terram olente,caule quadrangulo,modico,tenui,flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa X ij pondere,& aluŭ,& bilem, & pituitam exinanit. Semĕ somnia tumultuosa facit,una drachma in uino potŭ. Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion,quam nostri filiculam uocant:similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei,crassitudine digiti minimi,acetabulis cauernosa ceu polyporum cirri, subdulcis,& in petris nascens,aut sub arboribus uetustis. Exprimitur succus aqua madefacta,& ipsa cŏcisa inspergitur oleri,uel betæ,uel maluæ,uel salsamento,uel cum pulticula coquitur ad aluum uel in febri leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitã, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypŭ consumit. Floret,& semen non fert. Scammonium quoq; dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit,aluum soluit, præterquã si adijciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autĕ succus herbæ ab radice ramosæ,pinguibus folijs,triangulis,albis,radice crassa,madida,nauseosa. Nasciĕ pingui & albo solo. Radix circa canis ortŭ excauatur,ut in ipsa confluat succus: qui sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa uel cortex. Laudatur natione Colophoniŭ, Mysium,

Prienense

Prienense: specie autem nitidum & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissi-
mis fistulis, cito liquescens, uirus redolens, gummosum, linguæ tactu lactescens, quàm le-
uissimũ, cum diluitur albescẽs. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali
marini succo, in Iudæa ferè, quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Ti-
thymalus enim linguã excalfacit bulbi more, nec ante, nec postea utile. Dedere, & per se
ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloe, ita ut incipiente purga-
tione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo le-
pręillinuntur. Et caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymalũ nostri herbam lactariam
uocant, alij lactucam caprinam. Narrantq; lacte eius inscripto corpore cum inaruerit, si
10 cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere quàm codicil-
lis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ra-
mis digitali crassitudine, rubris, rugosis, quinq; aut sex, cubitali longitudine, à radice folijs
pendulis, in cacuminib. coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autũno
cum coma, siccatum sole tunditur & reponitur. Succus uero incipiente pomorũ lanugine
defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, ut cum ijs arescat. Quinas autẽ guttas sin-
gulis excipi satis est. Traduntq; etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot gut-
tas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat oculos cauendum est. Fit & è folijs
tusis priore minus efficax. Fit & decoctũ è ramis. Est & semẽ in usu cum melle decoctum
ad catapotia soluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur, colluũtur &
20 radicis decocto è uino aut oleo. Illinunt & lichenas succo, bibuntq; eum ut purgent uo-
mitione, & aluo soluta, aliâs stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adiecto in potu, bi-
lem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in posca: si uomitione, in passo aut aqua mul
sa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces urit leniter.
Est enim tam feruentis naturæ, ut per se extra corpori impositum, pustulas ignium mo-
do faciat, & pro caustico in usu sit. Alterum genus tithymali myrsinitem uocãt, alij caryi-
tem, folijs myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Col-
liguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæq; in umbra diebus IX. in sole inarescũt.
Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux uocatur. Inde cognomen
Græci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lauaturq;, dein siccatur, et datur cum
30 papaueris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus: minus hic uomitioni-
bus quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & folium eius dedere, nucẽ uero ipsam in mul-
so aut passo, uel cum sesamâ. Trahit bilem & pituitam per aluũ. Oris ulcera sanat. Ad no
mas oris folium cum melle estur. Tertium genus tithymali, paralius uocatur siue tithyma
lis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur inci-
piente uua, & siccatũ teritur, sumiturq; acetabuli mensura ad purgationes. Quartũ genus
helioscopion appellãt, folijs portulacæ, ramulis stantibus à radice quatuor aut quinq;, ru-
bẽtibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, colum
bis gratissimo, quod colligitur incipiente uua. Nomen accipit, quoniã capita cum sole cir-
cumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo, cæteri usus qui chara-
40 ciæ. Quintum cyparissian uocãt propter foliorũ similitudinem, caule gemino aut triplici
nascentẽ in cãpestribus, cui eadem uis quæ helioscopio aut characię. Sextũ platyphyllon
uocant: alij corymbitem, alij amygdalitem à similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pi-
sces necat, aluum soluit, radice, uel folijs, uel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis qua-
tuor. Detrahit priuatim aquas. Septimũ dendroides cognominant, alij cobion, alij lepto
phyllon, in petris nascens, comosissimũ ex omnibus maxime cauliculis rubentibus, & se-
mine copiosissimũ, eiusdem effectus cuius characias. Apios, ischas, siue rhaphanosagria,
iuncos duos, siue tres spargit in terra rubentes, folijs rutę: radix cepæ, sed amplior: quare
quidam raphanũ syluestrẽ uocant. Intus habet mammã candidã, extra cortices nigros.
Nascit in montosis asperis, aliquãdo & in herbosis. Effoditur uere, tusaq; in fictili mergi

tur:deiectoq́ quod supernatat,reliquus succus purgat utraq́ parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni,aiuntq́ superiorē partem eius uomitione biles extrahere,inferiorē per aluū. Tormina discutit quodcunq́ panaces & uettonica,præterq́ à cruditate: Peucedani succus & inflationes, ructus gignēs: Acori radix daucum'ue, si lactucæ modo sumat. Ladanum Cyprium potum interaneorū uitijs occurrit: Item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine: Plantago mane sumpta duabus linguis, & tertia papaueris in uini nō ueteris cyathis IIII. datur & in somnū euntibus addito nitro uel polenta, si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi,uel in febri. Agaricum potum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno,lieni medetur: & panacis omniū generū radix in mulso: Sed teucria præcipue,pota arida & decocta quantū manus capiat,in aceti heminis tribus. Ad uulnus illinitur eadem cū aceto:aut si tolerari nō possit,ex fico uel aqua: Polemonia bibitur ex uino: Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia ut contra serpentes. Argemonia VII. diebus in cibo sumpta,lienem consumere dicitur: Agaricū in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è uino pota,& ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta,in uini albi cyathis II. per dies XL. lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest et hyssopum cum fico decoctū: Lonchitidis radix decocta priusquā semen emittat. Peucedani quoq́ radix decocta,& lieni & renibus. Lien acori potu consumitur. Præcordijs & ilibus utilissimæ radices. Clymeni semen potū diebus XXX. pondere denarij in uino albo: Vettonicæ farina ex melle & aceto scillite pota: Radix lonchitidis in aqua,& teucrium illinitur. Item scordium cum ceta,agaricū cum farina fœnigræci, uesicæ malis,cōtraq́ calculos grauissimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est: Polemonia ex uino pota: Item agaricum: Plantago radice uel folijs potis ex passo: Et uettonica,ut in iocinere diximus: Itē ramici,pota atq́ illita. Eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam uettonicā & uerbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua,pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti et dictamo certū est. Item quinquefolio decocto ad tertias in uino,hoc & enterocelicis dari atq́ illini, utilissimum est. Xiphij quoq́ radix superior,urinā ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur uesicæ uitijs. Peucedani succus infantiū ramici,& umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinā cient anagallides,acoriq́ radicis decoctum,uel ipsa trita potaq́,& omnia uesicæ uitia sanat. Et calculos herba et radix cotyledonis: Item q́ genitalium inflammationē omnem,pari pondere caulis,& seminis,& myrrhæ. Ebulum teneris cum folijs tritū, ex uino potū,calculos pellit: impositū testes sanat. Erigeron quoq́ cum farina thuris & uino dulci,testiū inflammatiōes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet,genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoq́ datur cōtra calculos ex uino dulci, & ad stranguriam. Dolores uesicæ sedat ex uino nymphææ heracliæ radix. Eadem uis crethmo, ab Hippocrate admodum laudata. Est autem inter eas quæ eduntur syluestrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa Hecale, speciesq́ est batis hortensis. Caulis unus palmum altus,semen feruens, odoratum ceu libanotidis rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum,quem aliqui cachryn uocant. Folia pinguia, albicant ueluti oliuæ,crassiora,& salso gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctum'ue cum olere,odorati saporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: pręcipui usus ad stranguriam,folio,uel caule,uel radice ex uino. Colorem quoq́ corporis gratiorem facit, uerum æquo largior inflationes. Aluum soluit decocto urinamq́,& à renibus humorem trahit. Sic & altheæ siccæ farina in uino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco, Lieni quoque utilis. Aduersus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut stranguria hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est lenti simillima, quæ in uino pota, uesicas uitijs liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore graui,radice intubi. Vel magis cepæa, similis

lis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in littoribus harenosis, gustu amara. In uino cum asparagi radice uesicæ plurimū prodest. Eadem præstat hypericon, quā alij chamæpityn, alij corion appellāt, oleraceo frutice, tenui cubitali, rubēte, folio rutæ, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo: natura semini spissandi, aluū sistit. Vrinam ciet. Ad calculos uesicæ cū uino bibitur. Est aliud hypericon, quod alij corin appellant, folio tamaricis, & sub ea nascitur, sed pinguioribus folijs, & minoribus ac rubentibus, odoratū, palmo altius, leniter suaue, aculeatū. Vis semini excalfactoria, & ideo inflationē facit enterocelis, sed stomacho non inutile, præcipuum ad stranguriam, si exulcerata non sit uesica. Medetur & pleureticis ex uino potum. Vesicæ autem callitrichon trita si-
10 mul cum cumino, & data ex uino albo. Verbenaca quoq; folijs decocta ad tertias, uel radix eius è mulso calido calculos eijcit. Item perpressa, quæ Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad unam, & pota. Trifolium ex uino sumptum, & chrysanthemum primum. Anthemum quoque calculos eijcit, paruis à radice folijs quinis, cauli bus longis duobus, flore roseo, radices tritæ per se, ceu lauer crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis, cubitalis, apij similitudine. Coquitur ut olus acidum, magna utilitate uesicæ: quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile uesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in uini cōgio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum. Reliquum ex uino cum sio, et urtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex uino. Et herba fuluiana trita ex uino: & hæc nomen inuētoris habet, nota
20 tractantibus, urinas ciet. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur. Peucedani succus ex melle, & semen stranguriæ, Agaricum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, Trifolij radix drachmis duabus in uino, dauci una drachma uel seminis. Ischiadici & semine et folijs erythrodani tritis sanantur, panace pota: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folij. Agarico quidē & neruus qui platys appellatur, & humerorum dolor sanatur, obolis tribus in uini ueteris cyatho uno poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur. Item scammonia decocta cū hordei farina. Semen hyperici utriusq; bibitur ex uino. Sedis uitia & attritus, celerrime sanat plantago. Condylomata quinquefolium. Sedem conuersam cyclamini radix ex aceto: Anagallis cerulea procidentia sedis retro agit: è diuerso rubens proritat. Cotyledon condylomata, & hæmor-
30 rhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in uino, tritaq; & illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus.

De pulegio & argemone. Cap. IX

ALij adijciunt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat cœptos. Inguinaria (quam quidā argemonē uocāt) passim in uepribus nascens, ut prosit inguinibus in manu tantū habenda est. Panos sanat panaces cum melle, plantago cū sale: quinquefoliū: persolatæ radix, ut in strumis: item damasonium: uerbascū cum sua radice tusum, uino aspersum, folioq; inuolutū, & ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimum referre si uirgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, & manu supina tangēs dicat, Negat Apollo pestē posse crescere, quam
40 nuda uirgo restinguat: atq; ita retrorsa manu ter dicat, totiesq; despuāt ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis scammoniæ decoctū cum melle: sideritis cum adipe ueteri: uel chrysippea cum ficis pinguibus. & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, & abstinentia & appetentia ueneris, & de satyrio erythrococco, & crategi, & sideriti. Cap X

VEnerem in totum adimit, ut diximus, nymphæa heraclia, eadem semel pota, in XL. dies. Insomnia quoq; ueneris à ieiuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoq; radix genitalibus, inhibet non solum uenerē, sed effluentiam genituræ: ob id corpus alere uocemq; dicitur. Appetentiā ueneris facit radix è xiphio superior, data potu in uino. Item quā crethmon agrion appellāt, & orminos agrios, cū polenta contritis. Sed inter pauca

mirabilis

mirabilis est orchis herba siue serapias,folijs porri,caule palmeo,flore purpureo, gemina radice,testiculis simili, ita ut maior,siue(ut aliqui dicũt) durior, ex aqua pota excitet libidinem:minor siue mollior,è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicũt leuiori ac minori,caule spinoso. Eiusq; radices sanant oris ulcera,thoracis pituitas,aluũ sistunt è uino potæ. Concitatricẽ uim habet satyrion. Duo eius genera:una longioribus folijs q̃ oleæ,caule quatuor digitorũ flore purpureo,radice gemina ad formã hominis testiũ, alternis annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchys cognominatʳ, & fœmina esse creditur. Distinguitʳ internodijs & ramosiore frutice, radice fascinis utili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumores,& uitia partiũ earum erumpentia,cũ polenta illita sedat,uel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data,neruos intẽdit:eadem ex aqua remittit. Græci satyrion,folijs lilij rubri minoribus, & tribus nõ amplius è terra exeuntibus tra- 10 dunt,caule leui, cubitali, nudo, radice gemina, cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas: Et aliud genus satyrij(erythraicon appellant)semine uiticis maiore,leui:duræ radicis cortice rubro intus albũ includi,sapore subdulce:ferè in montosis inueniri. Venerẽ, etiã si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeo si bibatur in uino austero. Arietibus quoq; & hircis segnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis,ob assiduũ laborẽ pigrioribus in coitu,quod uitiũ prosedamũ uocãt. Vim eius restinguit aqua mulsa,aut lactuca sumpta. In totũ quidẽ Græci, cum concitationẽ hanc uolunt significare,satyrion appellant,sic & crategin cognominãtes & thelygonon, quarũ semen testium simile est. Tithymali quoq; ramorũ medullam habẽtes,ad Venerẽ proniores fieri dicun- 20 tur. Prodigiosa sunt quæ circa hoc tradidit Theophrastus,autor alioqui grauis, septuagenario coitu durasse libidinem contactu herbæ cuiusdam, cuius nomen speciemq; nõ posuit. Sideritis adalligata narices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse,nõ modo patrũ auorumq; memoria,uerum etiã nostra,peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus,Latinum nomen inuenisset. Insanabilis nõ est credendus:quippe quoniam & sponte desijt, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum uua passa,succus hyoscyami cum farina uel semen:scordion ex aceto,iberis uti dictum est. Verbenaca cum axungia trita,cyclamini radix,cuius decoctum & pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio,semẽ è psyllio,cicuta cum lithargyrio aut axungia, aizoum in primo impetu podagræ rubentis,hoc est, calidæ. Vtrilibet uero cõuenit erigeron cum 30 axungia,plantaginis folia trita addito sale modico,argemonia tusa ex melle. Medetur & uerbenaca illita,aut si pedes macerentur in eius decocto. Et lappago,similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus folijs aspera, rugosa, asperioris succi,grauis odoris: quæ talis est,mollugo uocatur:similis,sed asperioribus folijs, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI. denariorum in uini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipue uero liberat eo malo phycos thalassion:id est,fucus marinus,lactucæ similis,qui conchylijs substernitur:non podagræ modo,sed omnibus articulorum morbis impositus,prius quàm exarefiat. Tria autem genera eius, Latum, & alterum longius,quadamtenus rubens:tertium crispis folijs,quo in Creta uestes tinguntur,omnia eiusdem usus. Nicander ea & aduersus serpentes in uino dedit. Salutare est & semen eius herbæ, quam psyllion appellaui- 40 mus,madefactum aqua,admixtis in heminam seminis,resinæ colophoniæ cochlearibus duobus,thuris uno. Laudantur & mãdragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus,talis,articulis,neruis,& remedia contra morbos qui totum corpus occupant,& de merthryda, & uigilijs, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamæacta,& aizoo, & igne sacro. Cap. XI

TAlis uero tumentibus, limus aquaticus cum oleo subactus, mire prodest. Articulis succus è centaurio minore, Idem neruis utilissimus, Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, ut in iocinere. Articulis quin-

quinquefolium impoſitũ. Maudragoræ folia cum polenta, uel radix recẽs tuſa cum cucu
mere ſylueſtri, uel decocta iu aqua. Cubitorũ ac pedum rimis polypodij radix. Articulis
ſuccus hyoſcyami cũ axungia. Amomi ſuccus cũ decocto: Itẽ cẽtunculus decocta, uel mu-
ſcus recens ex aqua obligatur donec inareſcat, Itẽ lappæ boariæ radix è uino pota. Cycla-
minos decocta iu aqua perniunculos curat, om̃iaq́ alia frigoris uitia. Perniunculos curat
& cotyledou cũ axungia, Folia ex batrachio, Epithymi ſuccus. Clauos pedũ extrahit la-
danũ cum caſtoreo: uerbenaca ex uino. Nunc peractis malis quæ mẽbratim ſentiuntur,
dicemus de his quæ totis corporibus graſſantur. Remedia autem hæc cõmunia inuenio.
Ante omnes potam dodecatheũ, de qua diximus. Deinde panacis omnium generũ radi
10 ces, peculiariter longinquis morbis, & ſemen interaneorũ uitijs. Ad omnes uero corporis
dolores ſuccũ è ſcordio, Item uettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis priuatim
emẽdat, gratioremq́ reducit. Getanion aliqui myrrhin, alij merthryda appellãt. Similis
eſt cicutæ, folijs minutioribus, & caule breuiori, rotundo, ſaporis & odoris iucũdi. Noſtri
ſic eam tradunt. Græci folijs candidioribus paulò q̃ maluæ, caulibus tenuibus, piloſis, ra
moſam ex interuallis binũ palmorũ, & in his folijs, inter quę in cacuminibus capitula ſint
gruũ. Alterũ genus folijs anemones, diuiſuris longioribus, radice mali modo rotũda, dul-
ci, reficientibus ſe ab imbecillitate utiliſſima, & ferè talis uera eſt. Bibitur contra phthiſin
drachma in uini cyathis tribus bis die. Itẽ contra inflationes, & cruda idem præſtat. Suc-
cus radicis auribus medetur. Opiſthotonicis ſemẽ drachmis quatuor cum pipere & myr
20 rha potũ. Phthiſin ſanat, & plantaginis ſuccus ſi bibatur, & ipſa decocta. In cibo cum ſale
& oleo, à ſomno matutino refrigerat. Eadẽ datur his, quos atrophos uocant, interpoſitis
diebus. Vettonica phthiſicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricũ potũ duo-
bus obolis in paſſo, uel daucon cũ centaureo maiore in uino. Phagedænis, quod nomen
ſine modo exedentium eſt, & aliâs ulcerũ, tithymali medentur cum ſeſamis ſumpti. Inter
mala uniuerſi corporis uigilię ſunt pleriſq́. Harũ remedio monſtrãt panaces, clymenos,
ariſtolochia, & odore, & perũcto capite. Aizoũ ſiue ſedum, ſi inuolutũ pãno nigro, igno-
rantis puluino ſubijciatur: & œnothera ſiue onitis hilaritatẽ afferens in uino, amygdala-
eco folio, flore roſaceo, fruticoſa, longa radice, & cum ſiccata eſt uinũ olente. Hæc in potu
data feras quoq́ mitigat. Cruditates quę nauſeã faciũt, digerit uettonica. Eadẽ pota à cœ
30 na concoctionẽ facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ põdere, & crapulam diſcutit.
Item agaricũ poſt cibos in aqua calida potũ. Paralyſin uettonica ſanare dicitur. Itẽ iberis
ut dictum eſt. Eadem & torpẽtibus membris prodeſt. Item argemonia, omnia quæ peri-
clitentur ſecari diſcutiendo. Comitiales ſanant panacis, quam heracliam diximus, radices
potæ cum coagulo uituli marini, ita ut ſint panacis tres partes: plantago pota: uettonica
in oxymelite drachma, uel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat &
archezoſtis, ſed cum aminæo pota. Sanat & baccaris radix arida in puluerem contrita,
cyathis tribus cum coriandro iu aqua calida. Et cẽtunculus trita iu aceto, aut melle, aut in
aqua calida: uerbenaca ex uino pota, hyſſopi baccæ ternæ contritæ, & iu aqua potæ die-
bus ſedecim: peucedanũ cum coagulo uituli marini æquis portiõibus potum: quinquefo-
40 lij cõtrita folia ex uino pota diebus XXXI. uettonicæ farina pondere X.III. cum aceti ſcil-
litici cyatho, mellis attici uncia: ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis
quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum, potum in calida aqua: tertianas ſideri-
tis cum oleo, Item ladanum, quod in ſegetibus naſcitur, contuſum, Plantago ex aqua
mulſa, duabus horis ante acceſſionem pota binis drachmis: uel ſuccus radicis madefa-
ctæ uel tuſæ: uel ipſa radix trita iu aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices iu tribus
cyathis aquæ dedere. Iidem iu quartanis quaternas fecerunt. Buglosso inareſcente, ſi
quis medullam è caule eximat, dicatq́ ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei ſe
ptem folia ante acceſſionem, aiunt à febre liberari. Itemq́ uettonicæ drachmam, in aquæ
mulſæ cyathis tribus, uel agaricum, maxime in his febribus, quæ cum horrore ueniunt.

Quid

Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris, alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulſa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in uino medetur: ſed in tertianis à tertio geniculo inciſa, quartanis à quarto. Bibitur & ſemen hyperici utriuſq; in quartanis, & horroribus uettonicæ farina, quæ omnes horrores coercet: Item panaces, adeo excalfactoria natura, ut per niuē ituris bibere id, ac perungi eo præcipiant. Et ariſtolochia perfrictiōibus reſiſtit. Phreneticos ſomnus ſanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuſo, anagallidum ſucco. E diuerſo lethargicos excitari labor eſt, hoc præſtante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. Contra inſanias uettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat uettonicæ farina ex aqua, aut braſsica cum thure, frequenti potu calidæ: uel è carbone in cōſpectu extincto 10 fauilla, digito ſublata & illita, uel plantago tuſa. Tithymalus characites hydropicos ſanat Panaces, plantago in cibo, cum prius panē ſiccum ederint ſine potu: uettonica drachmis duabus in duobus cyathis uini aut mulſi: uel agaricum, uel ſemen lonchitidis, duabus lingulis ex aqua potū: pſylliū ex uino: anagallidum ſuccus: cotyledonis radix è mulſo: ebuli recentis radix, excuſſa tantum, nec colluta, quantum duo digiti comprehendant, ex uini ueteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus in uino: tithymalum, platyphyllon cognomine, ſemen hyperici, quod coris appellatur: acte, quam quidā eſſe ebulum putāt, radice contrita in uini cyathis tribus, ſi febris abſit, uel ſemine ex uino nigro: Item uerbenaca, faſciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipue tamen chamæactæ ſuccus aptiſsimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix cum 20 melle: ebuli folia contrita, & è uetere uino impoſita etiam boam ſanāt, id eſt, rubentes papulas. Pruriginem ſuccus ſtrychni illitus. Igni ſacro medetur aizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur in aere ut cucumis, primóq; ſuper muſtū ſuſpenditur, mox in fumo, dein tunditur in uino aut aceto. Prodeſt & uino mytteo fouere: mentæ ſextans, uiui ſulphuris uncia, ex aceto ſimul trita: fuligo ex aceto. Ignis ſacri plura ſunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoſter appellatur, & enecat ſi cinxerit. Medetur plantago cum creta cimolia, & periſtereos per ſe: radix perſolatæ. Alijs quæ ſerpunt, cotyledonis radix cum mulſo: aizoum: ſuccus linozoſtis ex aceto.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fiſtulas, & inflationes, & ambuſtionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad ſanguinem. Cap. XII 30

RAdix polypodij illita, luxatis medetur. Doloremq́; & tumores tollūt ſemen pſyllij, folia plantaginis tuſa, ſale modico addito: uerbaſci ſemen ex uino decoctum & contritū: cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus atq; tumoribus illinuntur, quæ etiam dum diſcuti poſſunt. Morbum regium in oculis præcipue mirari eſt, tenuitatē illam denſitatemq́; tunicularū felle ſubeunte. Hippocrates à ſeptimo die in febre, mortiferū ſignū eſſe docuit. Nos ſcimus uixiſſe aliquos etiam ab hac deſperatione. Fit uero & citra febres, impugnaturq́; centaurio maiore (ut diximus) poto, uettonica, agarici obolis tribus ex uini ueteris cyatho: Itē uerbenacæ folio, obolis tribus ex uini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolij ſuccus medetur tribus cyathis potus cum ſale & melle. Cyclami- 40 ni radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto, ſudores eñ felleos mouet: Folia tuſsilaginis ex aqua: Semen linozoſtis utriuſq; inſperſum potioni, uel cum abſinthio, aut cicere decoctum: hyſſopi baccæ cū aqua potæ: Lichen herba ſi cum ſumitur cætero olere abſtineatur: Polytrix in uino data, ſtruthion in mulſo. Paſsim & in quacunq; parte ac maximo incommodo naſcuntur, qui furunculi uocantur, mortiferum aliquādo malum confectis corporibus. Remedio ſunt pycnocomi folia trita cū polenta, ſi nondum caput fecerint. Diſcutiunt & folia ephedri illita. Fiſtulæ quoque in omni parte ſerpunt, medicorum uitio male ſectis corporibus. Auxilio eſt centaurium minus collyrijs cum melle decocto additis: plantaginis ſuccus infuſus: quinquefoliū cum ſale & melle: la-

danum

danum cum castoreo: cotyledon cũ medulla ceruioa calefacta, imposita: uerbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulam additur:uel aristolochię radix,uel succus tithymali. Collectiones ioflammatiooesq; saoant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes uerbenaca,uel quioquefolium,decoctum in aceto: uerbasci folia uel radix: hyssopum è uino impositum:acori radix,decocto eius herbæ fouẽtibus:aizoum. Item quæ cõtusa sint, duritiasq; & sious corporis. Tela omnia iofixa corpori extrahunt folia tussilaginis,daucum, semen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppuratiooibus imponuotur pycnocomi folia trita cum polenta,uel semen: item orchis. Vitia quæ sior io ossibus,satyrij radice imposita,efficacissime sanari dicũtur. Nomæ & collectiooes omnes, fu
10 co maris priusq; ioarescat, & alceæ radix collectiooes discutit. Ambusta sanãtur plantagioe,arcio ita ot cicatrix fallax. Folia eius io aqua decocta & contrita illinuotur:radices cyclamini cum aizoo:herba ipsa hyperici,quod corion appellauimus. Neruis & articulis cõuenit plãtago trita cũ sale. Argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perungooẽ spastici,tetanici. Neruorum duritiæ ægylopis succo. Doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis opisthotooicis perungi semine hyperici, quod coris uocatur, idéq; bibere prodest. Phrynion dicitur etiã abscissos sanare neruos, si cõfestim imponatur trita uel mansa. Spasticis,tremulis,opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sangoinis profluuium sistit herbæ pæoniæ semẽ rubrum. Eadem & in radice uis. Cyclaminos oero,si ore sanguis reijciatur,siue è naribos,siue aluo fluat, siue fœmi
20 narum otero:item lysimachia pota uel illita, oel naribus indita:item plantagiois semeo: Quinquefolium potum & illitum. Cicutæ semeo io nares,si inde fluat,tritum ex aqua inditum: Aizoum, Astragali radix: sistit & ischæmoo,& achillea.

De herba equiseto, nymphæa, peucedaoo, siderite, alijsq; pluribus ad sanguioem sistendum utilibus, & stephanomeli, & ensithale, & & contra uermes. Cap. XIII

EQuisetum hippuris à Gręcis dicta, & pratis uituperata nobis: est aotem pilus terrę, equioæ setæ similis: lieoem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum uas capiat, & per tridoum hemiinis pota. Vnctis esculentis aote diem uoum interdicitur. Græcorum uaria circa haoc opinio. Alij pini folijs similem, nigricantem, eodem no
30 mine appellant, uim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis proflouia uel tacto eo taotũ homine sistat. Alij hippurin, alij ephedron, alij aoabasio uocaot. Tradũtq; iuxta arbores oasci, & scandeotem eas depẽdere comis iunceis multis oigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa, nasci in arbustis maxime. Vis eius spissare corpora. Succus sanguioem è naribus fluentem inclusus sistit: item aluum. Medetur dysentericis in oino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: tussim orthopnoeã saoat: item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & uesicæ folia bibuntur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurio, breuioribus & mollioribus comis candidioribosq;, perq; utilem ischiadicis, & uulneribus ex aceto impositam, propter sanguioem sistendum. Et nymphea trita plagis impo
40 oitur. Peucedanũ cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxitq; ab infernis. Sideritis tantam uim habet, ut quamuis recenti gladiatoris uulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, uel carbo: fuogus uero etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua ioditumq;, efficax habetur: item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex hubere fluentem: plantagoq; contusa. Eiusdem succus uomentibus sanguioem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia uetere illita probatur: Ruptis conuulsisq; ex alto deiectis centaurium maius, gentianæ radix trita uel decocta, uel succus uettonicæ, & hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum. Item contusis & euersis potum duobus obolis io mulsi

S cyathis

cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa: uerbascum cuius flos similis auro est, acori
radix, aizoum omne, sed è maiori succus efficacissime: item symphyti uel radicis decoctũ:
daucũ crudum. Erisithales est flore luteo, folijs acanthi: bibitur è uino: item chamærops:
& in sorbitione irio, uel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla dictator cõ
sumptus est: nascunturq; in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Resistitur
uuæ taminiæ succo, aut ueratri, cum oleo perũctis corporibus. Taminia quidem in aceto
decocta, etiam uestes eo tædio liberat.

Ad ulcera & plagas, & ad uerrucas tollendas, & de polycnemo. Cap. XIIII

VLcera multorum sunt generum, ac multis modis curãtur. Panacis omniũ generum
radix, ex uino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim quã chironiã diximus. 10
Cum melle trita tubera aperit ulceribusq;, quæ serpunt, deploratis auxilio est cũ æris flo/
re, uino temperata omnibus modis, uel flore uel semine, uel radice. Eadem cũ polenta ue/
tustis uulneribus prodest. Heraclion quoq; siderion, apollinaris, psyllium, tragacantha,
scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se insparsa cõsumit. Pole
monia ulcera, quæ cacoethe uocãt, sanat: centauriũ maius insparsum uel illitum: item mi/
noris coma decocta uel trita, uetera quoq; ulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni re/
centibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana ulceribus quæ serpunt, radice tusa,
uel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, uel succo: uulneribus, ex ea factũ lyciũ. Lysi/
machia recentibus plagis medetur. Plantago omniũ generum ulceribus, peculiariter fœ/
minarum, senum, & infantiũ. Igne mollita melior, & cum ceroto crassa ulcerũ labra pur/ 20
gat, nomas sistit: tritam suis folijs integere oportet: Suppurationes, collectiões, sinus ulce
rum chelidonia quoq; siccantur, uulnera adeo ut etiam pro spodio utantur. Eadem iam
desperatis cum axungia imponitur. Dictamũ pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illi/
ta. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. Proxime pseudodictamũ. Vtraq; etiam sup
purationes discutit. Aristolochia quoq; putria ulcera exest: sordida expurgat cum melle,
uermesq; extrahit: item clauos in ulceribus natos: & infixa corpori omia, præcipue sagit/
tas, et ossa fracta, cum resina. Caua uero ulcera explet per se. Et cum iride, recẽtia uulnera
ex aceto. Vetera ulcera uerbenaca, quinquefoliũ cũ sale & melle. Radices persolatę, uulne
ribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia ueteribus. Cum axungia utrunq;, & suo
folio operitur. Damasonium ut in struma: folia uerbasci ex aceto aut uino. Peristereos ad 30
omnia genera, uel callosorum putrescentiumq; ulcerum facit. Manantia nymphææ he/
racliæ radix sanat. Item cyclamini radix uel per se, uel ex aceto, uel cum melle. Eadem &
contra steatomata efficax, sicut ad ulcera manantia hyssopum, item peucedanum, cui ad
recentia uulnera uis tanta est, ut saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides,
cohibentq; quas uocant nomas, & rheumatismos. Vtiles & recentibus plagis, sed pręci/
pue senum corpori. Cum ceroto apostemata & ulcera tetra, folia mandragoræ recentia,
radix uulnera cũ melle aut oleo: cicuta cum siligine mixta mero: aizoum herpetas quoq;
& nomas, ac putrescentia: sicut erigeron uerminosa: recentia aũt uulnera astragali radix,
& uetera quoque ulcera purgat hipocisthis utraq;. Leontopodij semen tritum in aqua,
& cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus 40
characias succo gangrenas, phagedænas, putria, uel decocto ramorum cum polenta &
oleo: orchis radices, hoc amplius & cacoethe ex aceto cum melle siccæ & recentes: per se
œnothera efferentia sese ulcera sanat. Scythica uulnera curant. Ad carcinomata, arge/
monia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta, ut di/
ximus, trita cum polenta & illita, quibuscunque uero apollinaris. Astragali radix in pul/
uerem trita, humidis ulceribus prodest: item callitrix decocta in aqua. Priuatim uero ijs
quæ calciamento facta sint uerbenaca, necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa ari/
da infriata. Politrix inueteratis ijsdem utilior. Polycnemon cunilæ bubulæ similis
est, semine pulegij, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ
ferro

ferto factis uulneribus cōmanducata imponitur, quinto die soluitur. Symphyton ad ci/
catricē celerrime perducit: item sideritis, Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac fo
lijs ex uino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ folijs
cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. Trissaginis folia in oleo cōtrita, ijs maxime
adhibētur ulceribus, quæ serpunt: & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & me/
lanias ueteres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, uel batrachij radix, quæ
& ungues scabros aufert. Linozostidis utriusq; folia uel succus illitus. Tithymali omnes,
genera uerrucarum omnium: item omnia pterygia, uarosq; tollunt. Cicatrices cū elegan/
tia ad colorem reducit ladanum.

10 De pluribus experimētis ad mulierū menses & uuluæ morbos, & partus ejici/
endos & cōtinendos, & cutis in facie uitia, & capillum tingendum
& tollendū, & quadrupedum scabiem. Cap. x v

Artemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat uiator, negatur lassitudinem senti
re. Muliebribus morbis medetur maxime in uniuersum pæoniæ herbæ semen ni/
grum ex aqua mulsa. Eadē & in radice uis mēses ciet. Panacis semen cū absinthio menses
& sudores. Scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in uini cyathis tribus bibitur cō/
tra omnia uuluarū uitia, aut quę à partu fiunt. Mēses nimios sistit achillea imposita, & de
coctum eius insidētibus. Māmis imponitur hyoscyami semen ex uino: locis radix è cata
plasmate. Et māmis etiā chelidonia, Secundas morātes, uel partus emortuos, radices pa/
20 nacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces in uino potum uuluas purgat, appositumq;
cum melle. Polemonia pota ex uino, secundas pellit: nidore purgat uuluas. Centaurij mi
noris succus potu, fotuq; menses ciet. Item maioris radix, in uuluæ doloribus ijsdem mo/
dis prodest. Derasa uero & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in
lana in dolore uuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamo uis est. Menses ciet,
partus emortuos uel transuersos ejicit: bibitur ex aqua foliorū obolo, adeo ad hęc efficax
ut ne in cubiculum quidem prægnātium inferatur. Nec potu tantum, sed & illitu & suffi
tu ualet. Proxime pseudodictamum. Sed menses ciet cum mero decoctū pondere dena/
rij. Plurimis tamen modis aristolochia prodest, nam & menses & secundas ciet: & emor/
tuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota uel subdita. Vuluas quoq; procidē/
30 tes inhibet fotu uel suffitu, uel subiectu, maxime tenuis. Strangulatum ab his, mēsiumq;
difficultatem agaricum tribus obolis in uini ueteris cyatho potum, emendat: peristereos
apposita in adipe suillo recenti: antirrhinon cum rosaceo & melle. Item apposita nym/
phææ thessalæ radix, dolori medetur. In uino pota nigro profluuia inhibet. E diuerso
ciet cyclamini radix pota & apposita. Et uesicæ insidentium decocto medetur. Secundas
pota cissanthemos pellit, uuluam sanat. Et xiphij radix superior mēses ciet, drachma ex
aceto pota. Peucedanum strangulatus uuluæ nidore ustum recreat. Menses alnosq; pręę
cipue psyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet, semen mandragoræ potum
uuluam purgat. Menses ciet succus appositus, & emortuos partus. Nimia rursus proflu/
uia sistit semen cum uino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit batrachion potu
40 uel cibo, ardens aliàs (ut diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale & oleo, & cumi/
no. Daucum & menses & secundas potu facillime pellit. Ladanum suffitu corrigit uul/
uas: dolori earum exulceratisq; imponitur. Emortua scammonium pellit, potum uel ap/
positum. Menses ciet hypericū utrunq;, appositum. Ante alia uero (ut Hippocrati uide
tur) crethmos è uino semine uel radice: cortice trahit & secundas, succurrit & strangulatio
nibus ex aqua pota: item radix è geranio, peculiariter secundis inflammationibusq; uul/
uarum conueniens. Purgat hippuris pota & apposita uuluas. Polygonus pota menses
ciet & altheæ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricū ex aqua mulsa. Artemisia uul
uæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cū myrrha apposita. Eiusdem radix pota in
tantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menses & secūdas ciet ramorū decoctū insi/

dentibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt uel imposita uentri imo cum farina hordeacea. Acoron quoq; utile est interioribus fœminarū morbis, & coniza utraq;,& crethmos. Et anthyllides duæ uuluis utilissimæ,torminibusq;, & secūdarū mo ræ,in uino potæ. Callitrix fotu locis medet, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in uino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuiū sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix uerbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu ma la, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in uino nigro semen cupressi contritū. Nam semen psyllij deferuefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit. Symphyton tritū in uino nigro euocat mēses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor, dictami folia præclare dant ex aqua. Constat, unius 10 oboli pondere, uel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine uexatione puerpe ræ. Similiter prodest pseudodictamum, sed tardius: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: uettonicæ farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonon herbæ sunt, haben tes uuas floribus oleæ similes, pallidiores tamen, semen albū papaueris modo. Thelygo ni potu fœminā concipi narrāt. Arsenogonon ab ea semine oleæ, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij utranq; ocimo similem tradunt. Arse nogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mām̄arum uitijs aizoum, quod di gitellum appellauimus, unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit. Son chum in farre coctū. Quæ uero mastos uocatur, indita, pilos mammarum è partu nascen tium aufert, & tineas in facie, aliaq; cutis uitia emendat. Gentiana, nymphea heraclia illi 20 ta, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliæ grana mixta ceræ liquidę, extendunt cutem in facie, erugantq;: uitia omnia acori radix emendat. Capillum lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod et corion uocatur: item ophrys herba denticulato oleri similis, folijs duobus. Nigritiam dat et polemonia, in oleo decocta. Psilothrū nos quidem in mu liebribus medicamentis tractamus, uerū iam & uiris est in usu. Efficacissimum aūt habe tur archezostis. Item tithymali succo, uel in sole, cū oleo illito crebro, uel euulsis pilis. Qua drupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVII. 30

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. Cap. I

CRESCIT profecto apud me certe, tractatu ipso admiratio anti quitatis: quātoq; maior copia herbarū dicēda restat, tāto magis adorare priscorū in inueniendo curam, in tradendo benignita tem subit. Nec dubie superata hoc modo posset uideri etiā rerū naturæ ipsius munificētiā, si humani operis esset inuentio. Nūc uero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinā etiam cum ho 40 mo inueniret: eādemq; omniū parentē & genuisse hęc & osten disse, nullo uitæ miraculo maiore, si uerum fateri uolumus. Scy thicam herbam à Mæotidis paludibus, et euphorbiam è monte Atlante, ultraq; Hercu lis columnas, & ipso rerū naturæ defectu, parte alia britannicā ex oceani insulis extra ter ras positis: itemq; æthiopidē ab exusto sideribus axe, alias præterea aliunde ultro citroq; humanæ saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate, non homines modo diuersis inter se terris gentibusq;, uerum etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partusq; eorum & herbas quoque inuicem ostentante. Aeternum quæso deorum sit munus istud. Adeo Romanos, uelut alteram lucem, dedisse rebus humanis uidentur.

De aconi

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito. Cap. II

SEd antiquorum curam diligentiamq́ quis possit satis uenerari, cum cõstet omnium uenenorũ ocyssimum esse aconitũ: & tactis quoq; genitalibus fœminini sexus anima lium, eodem die inferre mortẽ? Hoc fuit uenenũ, quo interẽptas dormiẽtes à Calfurnio Bestia uxores M. Cæcilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere è spumis Cerberi canis, extrahẽte ab inferis Hercule, ideoq; apud Heracleã Ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoq; tamen in usus humanæ salutis uertẽre, scorpionũ ictibus aduersari experiẽdo datum in uino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo
10 solo colluctatur, uelut pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cũ uenenum in uisceribus reperit: mirumq́, exitialia per se ambo cum sint, duo uenena in homine cõmoriuntur, ut homo superstit. Imò uero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quõ uenenata quoq; ipsa sanarẽtur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentq́ pallentes, & uinci se confitentur. Auxiliatur eis elleborum album, tactu resoluente: ceditq́ aconitum duobus malis, suo & omnium. Quod si quis illa forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantq́ gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidã pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte, excremẽtorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc ut nouum nasci, quo
20 niam feris ratio & usus inter se tradi non possit.

Quod omnium creaturarum conditor sit deus. Cap. III

HIc ergo casus, hic est ille, qui plurima in uita inuenit deus. Hoc habet nomẽ per quẽ intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura, utraq; coniectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudendumq́ rursus, oĩa animalia quæ sint salutaria ipsis nosse, prẹter hominẽ. Sed maiores, oculorũ quoq; medicamentis aconitum misceri, saluberrime promulgauere, aperta professione, malum quidẽ nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenena, monstrare quale sit aconitum, uel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicam cãmaro similem ma
30 rino. Quare quidã cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incuruatur paulum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui appellauere. Nec defuere qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem, nutriẽte. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam uis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statimq́ admota uelocitas sentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloe, & alcea, & alypo, & alsina, & androsace, & andro sæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo. Cap. IIII

40 AEthiopis folia habet phlomo similia, magna & multa, & hirsuta ab radice. Caulẽ quadrangulum, scabrum, similem arcio, multis concauum alis, semen eruo simile, candidum, geminum, radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, duranturq́ ut cornua uideri possint. Præter Aethiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccãtur in sole aliquot diebus, ne situm sentiãt. Medentur uuluis, potæ in uino albo, ischiadicis, pleureticis, faucib. scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Aethiopia uenit eximia est atq; illico prodest. Ageraton ferulacea est, duotũ palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis. Huius ustæ nidor urinam ciet, uuluamq́ purgat, tanto magis insidẽtibus. Causa nominis non hæc, sed quoniam diutissime non marcescit. Aloe scillæ similitudinem habet, maior, &

pinguioribus folijs ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubẽs medius, non dissimilis antherico: radice una, ceu palo in terrã demissa, graui odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia, nõ tamen ea utunẽ, nisi ad uulnera recentibus fo lijs, mirifice enĩ cõglutinat, uel succo. Ob id in turbinibus cadorũ eam ferunt, ut aizoum maius. Quidã & caulem ante maturitatẽ seminis incidunt succi gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per se lachryma adhærens. Ergo pauimentandũ ubi sata sit, censent, ut lachryma nõ absorbeatur. Fuere, qui traderẽt in Iudæa super Hierosolymã metallicã eius natu ram, sed nulla magis improba est, neq; alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facile liquescens. Improbanda nigra & dura, harenosa quoq; quæ & gustu intelligitur. Gummi adulteratur & to acacia. Natura eius spissare, densare, & leuiter calfacere. Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cum penè sola medicamentorũ quæ id prẽstant, cõfirmet etiam stomachũ, adeo non infestet ulla ui contraria. Bibitur drachma. Ad stomachi uero dissolutionẽ, in duobus cyathis aquæ tepidæ uel frigidæ, cochlearis mensura, bis ter ue in die ex interual lis, ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum uino austero, capite in sole contra capillum peruncto. Dolorẽ capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, dilutiorq; infusa. Oculorum uitia omnia sanari ea cõuenit, priuatim prurigines & scabiem genarum: item insignita ac liuida, illita cum melle, maxime Pontico. Tonsillas, gingiuas, & omnia oris ulcera. Sanguinis excreationes, si modicæ sint, drachmæ pondere ex aqua: 20 si minus, ex aceto pota. Vulnerum quoq; sanguinem, & undecunq; fluentem sistit per se: uel ex aceto. Aliâs etiam est uulneribus utilissima, ad cicatricem perducens. Eadem inspergitur exulceratis genitalibus uirorum, condylomatis, rimisq; sedis aliâs ex uino, aliâs ex passo, aliâs sicca per se, ut exigit mitigãda curatio, aut coercenda. Hæmorrhoidũ quoq; abundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficilius concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur pilulę cum mellis decocto, aut resina terebinthina, ad purgãda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamẽtis lauatur, ut quod sit harenosissimũ subsidat. Aut torretur in testa, pennaq; subinde uersatur, ut possit æqualiter torreri. Alcea folia ha bet similia uerbenacæ, quæ & peristereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorũ 30 plenos, florem rosæ, radices albas, cum plurimũ sex, cubitales, obliquas. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Vsus radicis ex uino uel ex aqua dysentericis, aluo citæ, & ruptis, conuulsis. Alypon cauliculus est molli capite, non dissimilis betæ, acre gustatu ac lentum, mordensq; uehementer & accendens. Aluum soluit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima sex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde & alsine dicta est. Incipit à media hyeme, arescit æstate media: cum prorepit, musculorum aures imitatur folijs. Sed aliam docebimus esse quæ iustius myosotis uocetur. Hæc eadẽ erat quæ helxine, nisi minor minusq; hirsuta esset. Nascitur in hortis, & maxime in parietibus. Cum teritur, odorem cucumeris reddit. Vsus eius ad collectiones in- 40 flammationesq;: & in eadem omnia quæ helxine, sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item uerendis ulceribusq;, cum farina hordeacea. Succus auribus eius infunditur. Androsaces herba est alba, amara, sine folijs, folliculos in cirris habens, & in his semen: nascitur in maritimis Syriæ maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, uel aceto, uel uino. Vehemẽter enĩ urinas ciet. Datẽ & podagricis illiniturq;. Idem effectus est & semini. Androsæmon, siue (ut alij appellauere) ascyron, nõ absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, densioribusq;, & magis rubentibus. Folia alba rutæ figura. Semẽ papaueris nigri. Comę tritæ sanguineo succo manant. Odor ei resinosus. Gignitẽ in uineis. Ferè medio autumno effoditur, suspenditurq;.
Vsus

Vſus ad purgandã aluum tuſæ cum ſemioe, potæq́ꝫ matutino,uel à cœna duabus dra/
chmis,in aqua mulſa,uel uino,uel aqua pura,totius potionis ſextario. Trahit bilem:pro/
deſt iſchiadicis maxime.Sed poſtera die, capparis radicẽ reſinæ permixtam deuorare o/
porter drachmæ pondere,iterumq́ꝫ quatridui interuallo eadem facere. A purgatione au
tem ipſa robuſtiores uioum bibere,infirmiores aquam.Imponitur & podagris & ambu
ſtis,& uulneribus,cohibens ſaoguinem. Ambroſia uagi nominis eſt, & circa alias her/
bas fluctuati:fruticem unum habet denſum,ramoſum,tenuem,trium ferè palmorũ,ter/
tia parte radice breuiorem,folijs rutæ. Circa imum caulem in ramulis ſemen eſt uuis de/
pendẽtibus,odore uiooſo: qua de cauſa botrys à quibuſdam uocatur, ab alijs artemiſia.
10 Coronantur illa Cappadoces. Vſus eius ad ea quæ diſcuti opus ſit. Anonin quidam
ononida malunt uocare,ramoſam,ſimilẽ fœnogræco,niſi fruticoſior hirſutiorq́ꝫ eſſet, o/
dore iucundo,poſt uer ſpinoſa. Eſtur etiam muria condita. Recens uero margines ulce/
rum erodit.Radix decoquitur in poſca dolori dentium. Eadem cum melle pota,calculos
pellit.Comitialibus datur in oxymelite,decocta ad dimidias. Aoagyros quam aliqui
acopon uocant,fruticoſa eſt,grauis odore,flore oleris: ſemen in corniculis non breuibus
gignit,ſimile renibus,quod dureſcit per meſſes.Folia collectionibus imponunt̃, difficul/
terq́ꝫ parientibus adalligantur,ita ut à partu ſtatim auferantur. Quod ſi emortuus hære
at,& ſecundæ mẽſesq́ꝫ morentur,drachmæ pondere bibuotur in paſſo folia.Sic & ſuſpi
rioſis dantur:& in uino uetere ad phalangiorum morſus.Radix diſcutiendis concoquen
20 disq́ꝫ adhibetur.Semen commanducatum uomitiones facit. Anonymos non inuenien
do nomen inuenit.Affertur è Scythia,celebrata Hiceſio, oon paruæ autoritatis medico,
item Ariſtogitoni,in uulneribus præclara,ex aqua tuſa & impoſita: pota uero, mammis
præcordijsq́ꝫ percuſsis:item ſanguinem exercantibus.Putauerunt & bibendam uulnera
tis.Fabuloſa arbitror quæ adijciuntur:recente ea ſi uratur, ferrum aut æs ferruminari.

De aparine,& arctio,& aſpleoo, & aſclepiade, & aſtere uel bubonio, & aſcyro
uel aſcyroide,& aphace,& de alcibio,& alectorolopho. Cap. V

AParinen aliqui omphacocarpon, alij philanthropon uocant, ramoſam, hirſutam,
quinis ſeniſúe in orbẽ circa ramos folijs per interualla:Semen rotundum, durum,
concauum, ſubdulce. Naſcitur in frumentario agro,aut hortis pratisúe, aſperitate etiam
30 ueſtium tenaci.Efficax contra ſerpentes,ſemine poto ex uino drachma:& cootra phalan
gia.Sanguiois abundantiam ex uulneribus reprimunt folia impoſita, ſuccus auribus in/
funditur. Arction aliqui arcturum uocant:ſimilis eſt uerbaſco folijs,niſi quod hirſutio
ra ſunt,caule lõgo,molli, ſemine cumini. Naſcitur in petroſis,radice tenera,alba,dulciq́ꝫ.
Decoquitur in uino ad dentium dolorem,ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur pro/
pter iſchiada & ſtranguriam è uino, ambuſtis imponitur & pernionibus. Fouentur ea/
dem cum radice ſemioe trito in uino. Aſplenum ſunt qui hemionion uocant,folijs tri/
entalibus multis,radice limoſa,cauernoſa,ſicut filicis candida,hirſuta:oec caulem,nec flo/
rem,nec ſemen habet. Naſcitur in petris,parietibus opacis,humidis, laudatiſſima in Cre
ta. Huius foliorũ iure in aceto decocto,per dies XL. poto lienẽ abſumi aiunt: & illinuntur
40 aũt eadem ſedaote ſingultus. Non danda fœminis,quoniã ſterilitatẽ facit. Aſclepias fo
lia ederæ habet,ramos longos,radices numeroſas,tenues,odoratas: floris uirus graue, ſe
men ſecuridacę. Naſcit̃ in montibus.Radices torminibus medentur,& cõtra ſerpentium
ictus,oon ſolum potu,ſed etiã illitu. Aſter ab aliquibus bubonion appellatur,qm̃ ingui
num præſentaneũ remediũ eſt. Cauliculus folijs oblongis duobus aut tribus, in cacumi/
oe capitula ſtellæ modo radiata.Bibitur aduerſus ſerpeotes.Sed ad inguinũ medicinã,ſi
niſtra manu decerpi iubent,& iuxta cinctus alligari.Prodeſt & coxẽdicis dolori adalliga
ta. Aſcyron & aſcyroides,ſimilia ſunt inter ſe & hyperico: maiores habet ramos quod
aſcyroides uocatur,ferulaceos,omnino rubentes,capitulis paruis,luteis.Semen in calicu/
lis puſillum,nigrum,reſinoſum. Comæ tritæ uelut cruẽtant.Qua de cauſa quidam hanc

androſæmon uocauere. Vſus ſeminis ad iſchiadicos,poti duabus drachmis in hydrome litis ſextario. Aluum ſoluit, bilem detrahit. Illinitur & ambuſtis. Aphace tenuia admo dum folia habet,puſillo altior lenticula eſt. Siliquas maiores fert,in quibus terna aut qua terna ſemina ſunt nigriora,& madidiora & minora lenticula. Naſcitur in aruis. Natura ei ad ſpiſſandum efficacior ꝙ lenti: reliquo uſu eoſdem effectus habet. Stomachi aluiq́ꝫ fluxiones ſiſtit ſemen decoctũ. Alcibion qualis eſſet herba, apud autores non reperi. Sed radicem eius & folia trita,ad ſerpẽtis morſum imponi & bibi iubent: folia quantum manus capiat trita cum uini meri cyathis tribus,aut radicẽ drachmarũ triũ pondere cum uini eadem menſura. Alectorolophos, quæ apud nos criſta dicitur, folia habet ſimilia gallinacei criſtæ, plura, caulem tenuem, ſemen nigrum in ſiliquis. Vtilis tuſsientibus co cta cum faba freſſa,melle addito,& caligini oculorum. Solidum ſemen conijcitur in ocu lum,nec turbat,ſed in ſe caliginẽ contrahit. Mutat colorem,ſed ex nigro albicare incipit, & intumeſcit,ac per ſe exit.

De alo. Cap. VI

ALum nos uocamus, Græci ſymphyton petræũ,ſimile cunilæ bubulæ,folijs paruis, ramis tribus aut quatuor à radice,cacuminibus thymi,ſurculoſum,odoratũ, guſtu dulce,ſaliuam ciens, radice longa rutila. Naſcitur in petris, ideo petræũ cognominatum: utiliſſimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus ſanguinem re ijcientibus,faucibus aſperis. Bibitur radix trita,& in uino decocta, & aliquãdo ſuperlini tur. Quin & cõmanducata ſitim ſedat,præcipueq́ꝫ pulmonem refrigerat. Luxatis quoqꝫ imponitur & conuulſis,lieni,interaneis. Aluum ſiſtit cocta in cinere: detractisq́ꝫ folliculis trita cum piperis nouem granis,& ex aqua pota. Vulneribus ſanandis tanta præſtantia eſt,ut carnes quoqꝫ cum coquuntur,conglutinet addita: unde & Græci nomen impoſue re. Oſſibus quoqꝫ fractis medetur.

De alga, & actea, & de ampelo agria, & abſinthio. Cap. VII

ALga ruffa & ſcorpionũ ictibus. Actea graui foliorum odore,caulibus aſperis geni culatis, ſemine nigro ut ederæ, baccis mollibus, naſcitur in opacis & aſperis, aquo ſisq́ꝫ. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria uocatur herba, folijs duris cineracei coloris, qualem in ſatis diximus, uiticulis longis,calloſis, ru bentibus, qualiter flos quem Iouis flammam appellauimus in uiolis, fert ſemen punici mali ſimile acinis. Radix eius decocta in aquę cyathis ternis,additis uini Coi cyathis duo bus,aluum ſoluit leniter: ideoq́ꝫ hydropicis datur. Vuluę uitia & cutis in facie mulierum emendat. Iſchiadicos quoqꝫ uti hac herba prodeſt,tuſa cum folijs,& illita cum ſucco ſuo.

Abſinthij genera ſunt plura: ſantonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto,ubi pecora pingueſcunt illo, & ob id ſine felle reperiuntur, neque aliud præſtan tius, multóque Italico amarius, ſed medulla Pontici dulcis. De uſu eius conuenit herbæ facillimæ, atque inter paucas utiliſsimæ, præterea ſacris populi Romani celebratæ pecu liariter. Siquidem Latinarum ferijs quadrigæ certant in Capitolio,uictorq́ꝫ abſinthium bibit: credo ſanitatem præmio dari honorifice arbitratis maioribus. Stomachum corro borat,& ob hoc ſapor eius in uina transfertur, ut diximus. Bibitur & decoctum aqua, poſtea nocte & die refrigeratum ſub diuo, decoctis ſex drachmis foliorum cum ramis ſuis in cœleſtis aquę ſextarijs tribus: oportet & ſalem addi. Vetuſtiſſime in uſu eſt. Bibi tur & madefacti dilutum: Ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut (quiſquis fue rit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in uſu eſt,ſicut & ſuccus expreſsi. Ex primitur autem cum primum ſemen turgeſcit, madefactum aqua triduo, recens, aut ſiccum ſeptem diebus. Deinde coctum in æneo uaſe ad tertias x. heminis in aquæ ſexta rijs XLV. iterumq́ꝫ percolatum herba lente coquitur ad craſsitudinem mellis, qualiter ex minore centaurio quæritur ſuccus. Sed hic abſinthij, inutilis ſtomacho capitiq́ue eſt, cum ſit ille decoctus ſaluberrimus. Nanque aſtringit ſtomachum, bilemq́ue detra hit,urinam

hit,urinam ciet,aluum emollit,& in dolore sanat:uetris animalia pellit, malaciam stoma
chi & inflationes discutit cũ sili & nardo gallico,aceto exiguo addito.Fastidia absterget,
concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purga-
tionis causa dabant,cũ marinæ aquę ueteris sextario,seminis sex drachmis, cũ tribus sa-
lis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter aũt teri debet,propter
difficultatem.Quidã & in polenta dedere supradictũ pondus, addito pulegio, alij con-
tra paralysin,alij pueris folia in fico,sic ut amaritudinẽ fallerent. Thoracem purgat cum
iride sumptum.In regio morbo crudum bibitur cum opio,aut adianto. Aduersus infla-
tiones calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum gallico nardo:lienis cum
10 aceto,aut pulte,aut fico sumitur.Aduersatur fungis ex aceto: item uisco: Cicutæ ex uino
& muris aranei morsibus,draconi marino,scorpionibus. Oculorũ claritati multum con-
fert.Epiphoris cum passo imponitur:sugillatis cum melle.Aures decoctum eius uaporis
suffitu sanat:aut si manat sanies,cum melle tritũ.Vrinam ac menses cient tres quatuórue
ramuli,cum gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses priuatim cum melle sum-
ptum,& in uellere appositũ.Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua
sanat:uulnera recentia,priusq́ aqua tangantur impositum:prætcrea capitis ulcera. Pecu
liariter ilibus imponitur,cũ cypria cera,aut cum fico.Sanat & pruritus.Non est dandum
in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in uentrali
habitum.Somnos allicit olfactum,aut inscio sub capite positum,Vestibus insertum tine
20 as arcet.Culices ex oleo perunctis abigit,& fumo si uratur. Atramentum librarium ex di
luto eius temperatum,literas à musculis tuetur:capillum denigrat absinthij cinis,unguen
to rosaceoq́ permixtus. Est & absinthium marinum, quod quidam seriphium uocant,
probatissimum in Taposiri Aegypti:huius ramum Isiaci præferre solenne habẽt:angu-
stius priore,minusq́ amarum,stomacho inimicum,aluum mollit, pellitq́ animalia inte
raneorum.Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutũ. Coquitur
quantum manus capiat,in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote,& botrye fruticosa,& brabylla,& bryo & bupleuro,& catanan
ce,& calla,& circea,& cirsio,& cratęgono,& theligono,&
crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, &
30 cucubalo,& conferua. Cap. VIII

BAllotem alio nomine melamprasion Græci uocant, herbam fruticosam, angulosis
caulibus nigris, hirsutis,folijs uestiẽtibus maiorib. quàm porri,& nigrioribus, gra-
ue olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus,ex sale folijs tritis imposita: item ad
condylomata,coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida ulcera cum melle. Botrys
fruticosa herba est,luteis ramulis Semen circa totam nascitur, folia cichorio similia. Inue-
nitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis: hoc cappadoces ambrosiam uocãt, alij
artemisiam. Brabylla spissandi uim habet cotonei mali modo, nec amplius de ea tra-
dunt autores. Bryon marina herba sine dubitatione est, lactucæ folijs similis, rugosa ue-
luti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus folijs. Nascitur in scopulis maxime,
40 testisq́ terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandiq́ uis, & collectiones omnes
inflammationesq́ cohibendi,præcipue podagræ,& quicquid refrigerare opus sit. Bu-
pleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouericq́ plagas decocta ea herba, adie-
ctis folijs mori aut origani. Catanancen thessalam herbam qualis sit,à nobis describi su-
peruacuũ est,cum sit usus eius ad amatoria tantũ. Illud nõ ab re est dixisse ad detegendas
magicas uanitates,electam ad hunc usum coniectura, quoniã arescens contraheret se ad
speciẽ unguiũ milui exanimati. Eadẽ ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorum
generũ est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur anteq́ inarescat, ususq́
eosdẽ habet quos arũ. Bibitur quoq́ radix huius ad exinaniendas aluos. mensesq́ mu-
lierum: item caules cum folijs in leguminibus decocti, sanant tenasmon. Alterum genus
eius qui-

eius quidam anchusam uocant, alij rhinoclisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polentæ sanat imposita: iocinotis autem uitia, in uino albo pota. Circea strichno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine ut milij, nascēte in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in uino, bibiturq; ad dolorem uuluæ & uitia. Macerari oportet in sextarijs tribus quadrantē radicis tusę, noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas, semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duum cubitorum, triangulo similis, folijs spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicemúe eius adalligatā, dolores 10 uaricum sanare tradunt. Cratægonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumq; geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, uehementer aspero gustu: quod si bibant ex uino ante cœnā, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac uir, ante conceptum diebus XL. uirilis sexus partum futurum aiunt. Est & alia cratægonos, quæ thelygonos uocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratægoni bibentes mulieres, intra XL. diem cōcipere tradant. Eadem sanant ulcera uetera nigra cum melle: explent sinus ulcerum, & atropha carnosiora faciunt, purulenta expurgant, panos discutiunt, podagras, collectionesq; omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arbotis genus intelligi uoluit crategonon siue crategona, quam Itali aquifolium uocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figurā habet, 20 radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinē per nares pellit copiosum crassumq;, atq; ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin uocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedē longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblōga duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in uineis ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant uiri, mares generari dicunt: si minorē fœminæ, alterum sexum. In Thessalia molliorē in lacte caprino uiri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem uero ad inhibendos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos, si cōfestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, folijs oleris. Coctū estur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbū regiū habētibus, ita ut spectari ab his possit, 30 sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nanq; & hoc uitio laborauere proximi uticq; herbarij nostri, quod ipsis notas uelut uulgares strictim & nominibus tantum indicauere, tanq; coagulo terræ aluum sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex uino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hūc alio nomine strumū appellant, alij Græce strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyatus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est alpinis maxime fluminibus conferua, appellata à conferruminando, spongia aquarum dulcium uerius q; muscus aut herba, uillosæ densitatis atq; fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus cōfractis, prolapsum ex arbore alta putatorem circundata uniuerso corpori, aquam suam 40 inspergentibus quoties inaresceret, raroq; nec nisi deficientem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse nix credibili celeritate.

De cocco gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epicacti siue elleborine, & epimedio, et enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto. Cap. IX

COcco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, uis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat cum gulam transit. Huic uis præsentanea contra cicutam. Sistit aluum. Dipsacos folia habet lactucæ, bullasq; spinosas in dorsi medio,

caulem

caulem duorũ cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Itẽ fistulas decocta in uino radice, usque dum sit crassitudo ceræ, ut possit in fistula collyrium mitti. Item uerrucas omniũ generũ. Quidam & alarum quas supra diximus succum illinũt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrũ est radix tusa. Illinitur enim usque dum sudores euocet. Iterumque & tertio, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis utrinque foliis, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine uero eius pro pipere utuntur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisue, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus. Acerba gustu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cũ polenta tritis & impositis subdito et linteolo. Eadẽ cum lini semine cocta, sorbitionis usu dysenteria liberat. Empetron, quam nostri calcifragam uocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quo propius mari fuit minus salsa est, potaque bilem trahit ac pituitas: quo longius magisque terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur aũt in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate uires perdit. Recens urinas ciet: Decoctum in aqua uel tritum calculos frãgit. Qui fidem promisso huic quærũt, affirmãt lapillos, qui subferuefiant unà, rumpi. Epicactis, ab aliis ellebonine uocatur, parua herba, exiguis foliis, iocineris uitiis utilissima. & cõtra uenena pota. Epimenidion caulis est non magnus, ederæ foliis denis atque duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, subgraui odore. Nascitur in humidis, & huic spissandi refrigerandique natura, fœminis cauenda. Folia in uino trita uirginũ mãmas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet, causticæ naturæ. Imponitur lana circundatũ, ne urat latus, cõtinuo enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum utilissimũ. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen. Pterin Græci uocant, alii blechnon, cuius ex una radice cõplures exeunt filices, bina etiã cubita excedentes longitudine, non graues odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci uocant, alii nymphæã pterin. Est aũt singularis atque non fruticosa, breuior, molliorque & densior, foliis ad radicem canaliculata. Vtriusque radice sues pinguescunt. Folia utrisque lateribus pinnata, unde nomen Græci imposuere. Radices utrique longæ in obliquũ, nigræ, præcipue cũ inaruere. Siccari aũt eas sole oportet. Nascuntur ubique, sed maxime frigido solo. Effodi debẽt uergiliis occidentibus. Vsus radicis in trimatu tantũ, nec ãnte neque postea. Pellunt interaneorũ animalia: ex his tænias cum melle: cætera ex uino dulci triduo potæ. Vtraque stomacho inutilissima. Aluũ soluit, primo bilẽ trahẽs, mox aquã: melius tænias cũ scãmonii pari pondere. Radix eius duũ obolorũ pondere ex aqua, post unius diei abstinentiam bibitur, melle prægustato cõtra rheumatismos. Neutra danda fœminis, quoniã grauidis abortum, cæteris sterilitatẽ facit. Farina earũ ulceribus tetris inspergitur: iumentorũ quoque ceruicibus. Folia cimicem necant, serpentẽ non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis: ustæ etiã fugãt nidore. Fecere medici huius quoque herbæ discrimẽ. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica. Femur bubulũ appellatur herba, neruis & ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut, ut alii, galeobdolon uel galion, caulem & folia habet urticæ leuiora, & quæ grauem odorẽ trita reddãt: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubique. Folia caulesque duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: item strumas. Panos & parotidas discutiũt. Ex usu est & decocto succo fouere. Putrescentia quoque & gangrenas sanat cũ sale. Glaux antiquitus eugalacton uocabatur cytiso & lenticulæ foliis similis: auersa candidiora. Rami in terrã serpunt quini seniue, admodũ tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitandum ubertatẽ lactis, eamque qui hauserint, balineis uti conuenit.

De

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hypophæsto. Cap. x

GLaucion in Syria & Parthia nascitur, humilis herba, dẽsis folijs, ferè papaueris, minoribus tamen sordidioribusq́;, odoris tetri, gustus amari cũ astrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitu, in clibanis calefaciũt, deinde exempto succum exprimunt eiusdem nominis. Vsus est & succi & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ uniuersæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion uocant. Lactis quoq; ubertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon uocãt, caulẽ habet duûm cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri, folia qualia isatis, pinguiora, rotundiora q́;, & minora. Semẽ in siliquis aliud grano rubente, aliud nigro. Duo aũt genera sunt. Fœmina existimatur, cuius radicibus ceu balani longiores, circiter octo aut sex adhærent. Mas plures habet, quoniã non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaq́;. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrhã redolẽt, & densiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico martio impetũ in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix uero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id uanitate ad ostẽtationẽ rei fictum arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis mẽses sistunt xv. ferè pota in uino nigro. Nigra grana uuluis medẽtur, ex passo aut uino totidẽ pota. Radix omnes uentris dolores sedat in uino, aluumq́; purgat: sanat opisthotonũ, morbum regium, renes, uesicam: matricem aũt & stomachum decocta in uino: aluumq́; sistit: estur etiam contra malum mentis, sed in medẽdo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliãtur & suppresionibus nocturnis, in uino pota quo dictum est numero. Stomacho uero & rosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoq; discutiunt: recẽtes nigro semine, ueteres rubro. Vtrunq; auxiliãt à serpente percussis: Et pueris cõtra calculos, incipiente stranguria. Gnaphalion alij chamæzelon uocant, cuius folijs albis mollibusq́; pro tomento utuntur: sanè & similia sunt. Datur in uino austero ad dysenteriam, uentris solutiones, mẽsesq́; mulierum sistit. Infunditur aũt tenasmo. Illinitur & putrescentibus ulcerum. Galedragon uocat Xonocrates leucacãtho similem, palustrẽ & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæreret simile ouo. In hoc crescente ætate uermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem qua dens doleat, mireq́; ilico dolorẽ tolli. Valere non diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo quale ordeũ restibile. Hæc circa caput alligata, uel circa lacertum, educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam uocãt. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: uulneribus contusa præclare medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis usq; in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum ceu gramen, folijs angustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad conuulsa, rupta in uino pota. Vulnera quoq; conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita. Hypophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fullonię, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantũ inanibus, & folijs paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate, ad soluẽdam aluum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra uertigines, orthopnœas, paralyseis incipientes.

De hypoglossa, & hypicoo, idæa, isopyro, lathyri, leontopetalo, lycopside, lithospermo, lapide uulgari, de limeo, leuce, & leucographi. Cap. xi

HYpoglossa folia habet figura syluestris myrti, cõcaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de folijs. Capitis dolorẽ corona ex his imposita minuit. Hypicoon in segetibus nascitur, folijs rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ herbæ

herbæ folia sunt quæ oxymyrsines: adhærẽt his uelut pãpini, in quibus flos. Aluũ men
sesq́, & omnẽ abundantiã sanguinis sistit. Spissandi cohibẽdiq́ naturã habet. Isopy/
ron aliqui phaselion uocãt, quoniã foliũ quod est aniso simile, in pãpinos torquetur. Ca/
pitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthij. Contra tussim & cætera pe/
ctoris uitia, ex melle aut aqua mulsa: item iocineri utilissima. Lathyris folia habet mul/
ta, lactucæ similia, tenuiora, germina multa, in quibus semen tuniculis continetur ut cappa
ris: quæ cũ inaruere, eximũtur grana piperis magnitudine, cãdida, dulcia, facilia purgatu.
Hæc uicena in aqua pura aut mulsa pota, hydropicos sanãt. Trahunt & bilẽ. Qui uehe
mentius purgari uolunt, cũ folliculis ipsis sumũt ea: nam stomachũ lædunt. Itaq́ inuentũ
10 est, ut cũ pisce aut iure gallinacei sumerent. Leõtopetalon alij rhapeiõ uocãt, folio brassi/
cæ, caule semipedali: alæ multæ, semen in cacumine in siliquis ciceris modo: radix rapo si/
milis, grãdis, nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersatur omniũ serpentium generibus ex
uino pota, nec alia res celerius proficit. Datur & ischiadicis. Lycopsis longioribus q́ la/
ctuca est folijs, crassioribusq́. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore par
uo, purpureo. Nascitur in cãpestribus, Illinit cum farina hordeacea igni sacro. Sudorẽ in
febribus mouet, succo aquæ calidæ admixto. Inter omnes herbas lithospermo nihil est
mirabilius. Aliqui ægonychon uocãt, alij dios pyron, alij heracleos. Herba quincũcialis
ferè, folijs duplo maioribus q́ rutæ, ramulis surculosis, crassitudine iunci, gerit iuxta folia
singulas ueluti barbulas, & earũ in cacuminib. lapillos cãdore & rotunditate margarita/
20 rũ, magnitudine ciceris, duritia uero lapidea. Ipsi quà pediculis adhæreãt, cauernulas ha/
bent, & intus semẽ. Nascit̃ et in Italia, sed laudatissimũ in Creta. Nec quicq́ inter herbas
maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, uelut aurificũ arte alternis inter folia
candicãtib. margaritis, tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascẽtis. Iacere atq́ hu/
mi serpere autores tradũt. Ego uulsam non hærentẽ uidi. Iis lapillis drachmæ pondere
potis in uino albo calculos frangi, pelliq́ cõstat, & stranguriã discuti. Neq́ in alia herba
rũ fides est uisus statim, ad quam medicinã nata sit. Est autẽ eius species, ut etiã sine auto
re uisu statim nosci possit. Lapis uulgaris iuxta flumina fert muscũ siccũ, canũ. Hic fri/
catur altero lapide addita hominis saliua, illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit dicit,
φεύγετε κανθαρίδες λύκος ἄγριος ὕμμι διώκει. Limcũ herba appellatur à Gallis, qua
30 sagittas in uenatu tingunt medicamẽto, quod uenenũ ceruariũ uocant. Ex hac in tres mo
dios saliuati addit̃, quantũ in una sagitta addi solet, ita offa demittitur boum faucibus in
morbis. Alligari postea ad præsepia oportet, donec purgentur. Insanire enim solent. Si
sudor insequitur, aqua frigida perfundi. Leuce mercuriali similis, nomen ex causa acce/
pit, per mediũ foliũ candida linea transcurrente: quare mesoleucon quidã uocant. Succus
eius fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit quæ leucas appellatur,
cõtra omnia marina uenena efficax. Speciem eius autores nõ tradunt, nec aliud q́ sylue/
strẽ latioribus folijs esse efficaciorẽ, hanc semine acriorẽ. Leucographis qualis esset scri
ptum nõ reperi: quod eo magis miror, quoniã utilis proditur sanguinẽ excreantibus, tri/
bus obolis cum croco: Item cœliacis, trita ex aqua & apposita: Profluuio fœminarũ, ocu/
40 lorũ quoq́ medicamẽtis, & explendis ulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myosota, & myagro, & natrice, & othone, & onosma, & onopor/
do, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucãtemo, & phytema,
& phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhizo, & proserpina/
ca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade. Cap. XII

MEdion folia habet iridis satiuę, caulem tripedalem, & in eo florẽ grandem, purpu/
reum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis opacis nascitur.
Radix drachmis duabus cum melle menses fœminarum sistit ecligmate per aliquot dies
sumpto. Semen quoq́ in uino tritum, contra abundantiam fœminarũ datur. Myosota
siue myosotis, leuis herbà, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus con/

cauis,ab imo folijs angustis,oblongis,dorso acuto,nigris, per interualla assidue gemina/tis,tenuibus cauliculis ex alis prodeũtibus,flore ceruleo.Radix digitali crassitudine,mul/tis capillamẽtis fibrata. Vis ei septica & exulceratrix,ideoq; ægilopas sanat. Tradũt Ae/gyptij,mẽsis quẽ Thiatin uocãt die XXVII. ferè in Augustũ mensem incurrente, si quis huius herbæ succo innngatur mane priusquã loquatur, nõ lippiturũ eo anno. Myagros herba ferulacea est,folijs similis rubiæ,tripedanea. Semẽ oleosum,quod & fit ex eo. Me detur oris ulceribus perunctis hoc succo. Herba quæ uocatur nigina, tribus folijs longis intubaceis,illita cicatrices ad colorẽ reducit. Natrix uocaẽ herba, cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in piceno à fœminis abigũt, quos mira persuasione fatuos uocãt: ego species lymphantiũ hoc modo animorũ esse crediderim, qui tali medicamẽto iuuentur. 10

Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice,geniculatis, triãgu/lis,nigris:in geniculis folia parua habet,lõgiora tamen q̃ polygonon. Semẽ in alis hor/deo simile,florem purpureũ,pusillũ. Nascitur in pratis. Decoctũ cauliculorũ eius in uino austero quantũ manus capiat,dentiũ dolori medeẽ,ita ut cõtineatur ore. Orhone in Sy/ria nascitur,similis erucæ,perforatis crebro folijs,flore croci, quare quidã anemonen uo/cauerũt. Succus eius oculorũ medicamẽtis cõuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit, a/stringitq; siccando. Purgat cicatrices & nubeculas,& quicquid obstat. Quidam tradunt lauari,atq; ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentia,tria, ad similitudinẽ anchusę incisa,sine caule,sine flore,sine semine. Præ gnans si edat eam, aut supergradiatur, abortũ facere dicitur. Onopordon si comederint 20 asini,crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas & mẽses,aluũ sistit, suppurationes & colle ctiones discutit. Osyris ramulos fert nigros,tenues,lentos,& in ijs folia nigra ceu lini:se/menq; in ramulis nigrũ initio,dein colore mutato rubescẽs. Smegmata mulieribus faciũt ex his. Radicũ decoctum potũ,sanat arquatos. Eædem priusquã maturescat semen,con/cisæ,& sole siccatæ, aluũ sistunt. Post maturitatẽ uero collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis uentris medẽtur,& per se tritæ ex aqua cœlesti bibuntur. Oxys folia ter na habet. Datur ad stomachũ dissolutũ. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthe/mũ,quam quidam batrachion appellant,caustica ui exulcerat cicatrices & ad colorem re ducit. Eademq; uitiligines cõcorporat. Polygonon Græci uocant, quam nos sanguina/riam:non attollitur à terra,folijs rutæ,semine graminis. Succus eius infusus naribus sup/ 30 primit sanguinẽ,& potus cum uino,cuiuslibet partis profluuium excreationesq; cruen/tas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt,hanc marem intelligi uolunt,appella/riq; à multitudine seminis,aut densitate fruticis calligonon. Alij polygonaton à frequen tia geniculorum,alij theuthalida,alij carcinetron,alij clema,multi myrtopetalon. Necnõ inueniuntur,qui hanc fœminam esse dicunt:marẽ autem maiorẽ,minusq; nigram,& ge niculis densiorem,semine sub omnibus folijs turgescentem. Quocunq; hæc modo se ha beant,uis earũ est spissare ac refrigerare. Semina aluũ soluũt largius sumpta, urinã cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere,non prosunt. Stomachi feruori folia imponun tur:uesicæ dolori illinũtur,& ignibus sacris. Succus & auribus purulẽtis instillatur & ocu lorum dolori per se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, 40 quartanis'ue præcipue: Item cholericis,dysentericis,& in solutione stomachi. Tertiũ ge/nus oreon uocatur in montibus nascens harundini teneræ simile,uno caule, densis geni culis,& in se fractis,folijs autem piceæ,radicis superuacuæ,inefficacius q̃ superiora. Pecu liare ischiadicis. Quartũ genus syluestre appellatur,penè arboris modo frutex, radice li/gnosa,stirpe cedri rubicũdo:ramis sparti, binum palmorum, nigris geniculorum ternis quaternis'ue articulis. Huic quoq; spissandi natura,sapor mali cotonei. Decoquitur in a/qua ad tertias,aut aridi farina inspergitur & oris ulceris,& attritis partibus. Propter gin giuarũ uero uitia ipsa cõmanducatur. Nomas sistit,omniaq; quæ serpũt, aut difficilem ci catricem habẽt. Priuatim uero sanat à niue facta ulcera. Herbarij & ad anginas utuntur

illa

illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & cōtra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam finiſtra manu euulſam adalligant: adeo contra profluuia ſanguinis, nec ullam magis aridam quàm polygonum ſeruant. Pancration aliqui ſcillam poſillam ap-pellare malūt, folijs albi lilij longioribus craſsioribusq́, radice bulbi magni, colore ruffo. Aluum ſoluit, ſucco cum farina erui ſumpto: ulcera purgat. Hydropicis ſpleneticisq́ cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat. Eaq́ effuſa, radicem terentes di-gerunt in paſtillos ſole ſiccatos, & poſtea utuntur ad capitis ulcera, & cætera quæ repur-ganda ſunt: Item ad tuſsim quantū tribus digitis apprehēderint, in uino dantes, & ad la-teris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter iſchiada in uino bibendum, & pro-

10 pter tormina menſesq́ ciendos. Peplos, quam aliqui ſycen, alij meconion aphrodes uo-cant, ex una radice tenui fruticat, folijs rutæ paulo latioribus, ſemine ſub folijs rotūdo, mi-nore q̄ candidi papaueris. Inter uites ferè colligitur meſsibus: ſiccaturq́ cum fructu ſuo, ſubiectis aquis in quas excidat. Hoc poto aluus ſoluitur, bilis ac pituita detrahit̄. Media potio eſt acetabuli mēſura, in aquę mulſę heminis tribus. Et cibis inſpergitur obſonijsq́ ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat et ipſa, ex interuallo duo folia habens, ſub-candida, mollia. In cacumine autem ſemen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Naſcitur in aruis ac ſepibus, cōuoluens ſe adminiculis quibuſcūq́. Semen eius in umbra ſiccatum tunditur, & in paſtillos digeritur. Hi reſoluti dantur in uini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eumq́ urina cruenta, aut per aluum abſumit, quod intelligitur

20 à decimo ſtatim die. Vrinā cient & folia decocta, quæ & orthopnoicis proſunt. Partum quoq́ adiuuant, ſecundasq́ pellunt pota ſimili modo. Pelecinum in ſegetibus diximus naſci, fruticoſam cauliculis, folijs ciceris. Semen in ſiliquis fert, corniculorum modo adun-cis, ternis quaternis'ue, quale gith nouimus, amarū ſtomacho utile. Additur in antidotis.

Polygala palmi altitudinem petit, in caule ſummo folijs lenticulæ, guſtu aſtricto, quæ pota lactis abundantiam facit. Poterion, aut (ut alij uocant) phrynion, uel neurada, large fruticat, ſpinis retorrida, lanugine ſpiſſa, folijs paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: ſeminis nulli uſus, ſed guſtu acuto & odora-to. Inuenitur in aquoſis collibus. Radices habet duas aut tres, binum cubitorum in altitu-dine, neruoſas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno, & præciſo frutice dat ſuccum

30 gummi ſimilem. Radix mira uulneribus ſanādis traditur, præcipueq́ neruis uel præciſis illita. Decoctum quoq́ eius cum melle potum diſſolutiones neruorum, & infirmitates, & inciſuras iuuat. Phalangites, à quibuſdam phalangion uocatur, ab alijs leucanthemon, uel (ut in quibuſdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli ſunt ei nunquam pau-ciores duobus, in diuerſa tēdentes: flos candidus, lilio rubro ſimilis, ſemine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio uel flore uel ſemine auxiliantur contra ſcorpionum phalangiorumq́ & ſerpentiū ictus: Item con-tra tormina. Phyteuma qualis ſit, deſcribere ſuperuacuum habeo, cum ſit uſus eius tan-tum ad amatoria. Phyllon à Græcis uocatur herba in ſaxoſis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua, ſemine rotundo, papaueri ſimili: Hæc ſui ſexus

40 facit partus. Mares autem ſemine tantum differens, quod eſt incipientis oliuæ. Vtrunq́ bibitur in uino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus, folio apij. Bibitur ſemen eius pro-pter calculos & ueſicæ incommoda. Phalaris thyrſum habet longum, tenuem, ceu cala-mum, in ſummo florē inclinatū: ſemen ſimile ſeſamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex uino uel aceto uel cum melle & lacte: Idem & uitia ueſicæ ſanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas: Hæ tuſæ dantur in uino contra ſerpentes: Proſunt & quadrupedi-bus. Proſerpinaca herba uulgaris eſt, eximij aduerſus ſcorpiōes remedij. Eadē cōtrita, addita muria & oleo anginam eximie curari tradunt. Præterea in quantalibet laſsitudine recreari defeſſos, etiā cum obmutuerint, ſi ſubijciatur linguæ. Si deuoretur, uomitionem ſequi ſalutarem. Rhacoma affertur ex his quæ ſupra Pontum ſunt regionibus. Ra-

dix costo nigro similis,minor & ruffior paulò,sine odore, calfaciens gustu & astringens. Eadem trita uini colorem reddit,ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationesq; sedat,uulnera sanat,epiphoras oculorũ sedat ex passo illita. Insignita cum melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inspergitur contra cacoethe, & sanguinem reijcientibus drachmæ pondere in aqua. Dysentericis etiam & cœliacis, si febri carent, in uino: sin aliter,ex aqua. Facilius teritur,nocte antecedente madefacta. Datur et decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta,conuulsa,cõtusis,ex sublimi deuolutis. Si pectoris sint dolores,additur piperis aliquid & myrrhæ: si dissolutio stomachi,ex frigida aqua sumitur,siue intus siue extra purulentis excreationibus: item hepaticis,splenicis, ischiadicis: ad renum uitia,suspiria,orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo,tribus obolis potis trita,aut decoctum eius. Lichenas quoq; ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones,febres frigidas,singultus,tormina,asperitates,capitis grauitates, melancholicas uertigines,lassitudinum dolores & cõuulsiones. Circa Ariminũ nota est herba,quã resedam uocant. Discutit collectiones inflammationesq; omnes. Qui curant ea, addunt hæc uerba, Reseda morbos reseda, scis'ne scis'ne quis hic pullos egerit? radices nec caput,nec pedes habeant. Hæc ter dicũt,toties q; despuunt. Stœchas in insulis tantum eiusdem nominis gignitur,odorata herba,coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu pectoris dolores leuat. Antidotis quoq; miscetur.

De solano,& smyrnio,& telephio,& trichomane,& thalictro,& thlaspe,& tragonia,& tragoni,& trago,& tragopogo,& spondyli. Et quod quidam morbi in quibusdam non sunt gentibus. Cap. XIII

SOlanum Græci strychnon uocãt,ut tradit Cornelius Celsus. Huic uis reprimẽdi refrigerandiq;. Smyrnion caulẽ habet apij,folia latiora, & maxime circa stolones multos,quorum à sinu exiliunt pinguia,ad terram infracta,odore medicato,& cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi semine rotũdo,nigro,quod arescit incipiente æstate. Radix quoq; odorata, gustu acri mordet,succosa, mollis. Cortex eius foris niger,intus pallidus. Odor myrrhę habet qualitatem,unde & nomẽ. Nascitur & in saxosis collibus,et in terrenis. Vsus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menses cient folia & radix. Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes nõ ueteres,item duritias discutit illita. Prodest & cõtra phalangia ac serpentes,admixto cachry aut polio, aut melissophyllo,in uino pota, sed particulatim, quoniam uniuersa uomitionem mouet. Qua de causa aliquando cũ ruta datur. Medetur tussi & orthopnœæ semen,uel radix: Itẽ thoracis,aut lienis,aut renũ,aut uesicæ uitijs. Radix autẽ ruptis,conuulsis. Partus quoq; adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in uino. Sudores ciet & ructus, ideo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricẽ perducit. Exprimitur & succus radici,utilis fœminis & thoracis pręcordiorumq; desiderijs: calfacit enim & cõcoquit,& purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur,& malagmate è cortice arido. Et ad obsonia utuntur cũ mulso & oleo,& garo,maxime in elixis carnibus simul,concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomacho efficax. Telephion portulacæ similis est & caule & folijs. Ramià radice septeni octoni'ue fruticãt, folijs crassis,carnosis. Nascitur in cultis,& maxime inter uites. Illinitur lentigini,& cũ inaruit teritur. Illinitur & uitiligini,ternis ferè mẽsibus, senis horis noctis aut diei,postea farina hordeacea illinitur. Medetur & uulneribus & fistulis. Trichomanes adianto simile est,exilius modo,nigriusq;, folijs lenticulæ densis, amaris,aduersis inter se. Decoctum eius strãgurias sanat in uino albo potum, addito cumino rustico. Succus cohibet capillos defluentes, aut si effluxerint reparat. Alopeciasq; densat tritũ,& in oleo illitum. Sternutamenta quoq; gustatu mouet. Thalictrum folia coriandri habet,pinguiora paulò,caulem papaueris. Nascitur ubiq; præcipue in cãpestribus. Medentur ulceribus folia cum melle. Thlaspe duorũ generum est,angustis folijs digitali

gitali longitudine,& latitudine in terram uersis, in cacumine diuisis, cauliculo semipedali, non sine ramis,peltarum specie,semine incluso lenticulæ effigie,nisi quod infringitur, unde nomen. Flos albicat. Nascitur in semitis & sepibus. Semẽ asperi gustus, bilem & pituitam utrinq; extrahit. Modus sumendi, acetabuli mẽsura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoq; ciet, sed partus necat. Alterũ thlaspe, aliqui Persicum napi uocãt, latis folijs, radicibus magnis, & ipsum utile ischiadicorũ infusioni. Prodest & inguinibus utrunq;. Præcipitur, ut qui colligit, dicat sumere se cõtra inguina & cõtra omnes collectiones, & contra uulnera, una q; manu tollat. Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo & falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est, ad alli-
10 gatã triduo absumere lienes. Tragonis, siue tragion, nascitur in Cretæ tantũ insulæ maritimis, iunipero similis, & semine & folio & ramis. Succus eius lacteus in gũmi spissatus, uel semen, impositione spicula è corpore ejicit. Tunditur recens, & cũ uino illinitur, aut ficæ farina cũ melle. Eadem lactis abundantiã facit, mammisq; unice medetur. Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion uocant, semipedẽ alta, fruticosa, sine folijs, pusillis racemis rubẽtibus, grano tritici acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascẽs. Huius ramorũ x. aut xii. cacumina trita ex uino pota cœliacis, dysentericis, sanguinẽ excreãtibus, mensiumq; abundantiæ auxiliantur. Est & tragopogon, quem alij comen uocant, caule paruo, folijs croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine usu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In
20 fine earum admouere nõ ab re iudicamus, alijs alias uirium ætates esse. Longissimo tempore durat elateriũ, ut diximus: Chamæleon niger xl. annis. Centaurium non ultra xii. Peucedanum & aristolochia ac uitis syluestris anno in umbra seruantur. Et animalium quidem cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit, excepta spondyli, quæ omnes persequitur. Genus id serpẽtis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum uim effectusq; minui, si fructus prius maturescant: item seminũ, ante radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium uis consuetudine: & desinunt prodesse cum opus est, quæ quotidie in usu fuere, æque q̃ nocere. Omnes uero herbæ uehemẽtiores effectu uiribusq; sunt in frigidis locis, & in aquilonijs, item siccis. Sunt & gentiũ differentiæ non mediocres. Sicut accepimus de tineis lumbricisq;, inesse Aegypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ
30 populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirũ, q̃ quod in confinio Atticæ Bœotiæq; Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus. Quæ cõtemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasq; ijs uel certiores morborum omnium medicinas. Enimuero rerum omniũ parens, nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci uoluit, artesq; salutares inseruit et uisceribus, quippe cum surdis etiam rebus inseruerit. Tum uero illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse uoluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVIII

PROOEMIVM.

40 De medicinis ex animalibus. Cap. I

DICTAE ERANT omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram nascentium, restabantq; quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quę sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas et florũ imagines, ac pleraq; inuentu rara ac difficilia, ijdem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteraque genera remediorum inter nos uiuentia? cum præsertim, nisi carenti doloribus morbisq;, uita ipsa pœna

fiat. Minime uero. Quin omnem insumemus operã, licet fastidij periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ quàm utilitatum uitæ respectum habere. Quinimo externa quoq;, & barbaros etiã ritus indagabimus. Fides tãtum autores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiusq; curæ rerum, quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquam necessarium est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusq; essent inuẽta. Neq; enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosunt præbendo. Nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neq; illie in totum omissa. Itaq; hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. Sanguinẽ quoq; gladiatorum bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes eadem harena feras quoq; horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimũ putant calidum spirantemq;, & unà ipsam animam ex osculo uulnerum, cum plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alij medullas crurũ quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum uiscerum membrorumq; etiam sapores dixere, omnia persecuti usq; ad resegmina unguium: quasi uero sanitas uideri possit, feram ex homine fieri, morboq; dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mãdi? Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorumq; artifex, qui primus ea condidisti, credo ne uita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis ueneficia innocentiora effecit quàm remedia? Esto barbari externiq; ritus inuenerint, etiam'ne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam uero ui interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorũ suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluariã interfecti, neq; cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antheus. Atq; etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: ubi homo occisus esset, aut crematus, siliginẽ quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrisq; literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi poterit, sicubi saliua tactus'ue corporis, cæteraq; similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æque moriere, etiam cum obscœnus uixeris aut nefandus. Quapropter hoc primum quisq; in remedijs animi sui habeat: ex omnibus bonis quę homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte: in eaq; id optimum, quod illam sibi quisq; præstare poterit.

An sit in medendo uerborum aliqua uis: ostẽta & sanciri & depelli. Cap. II

EX homine remediorũ primũ maximæ quæstionis, & semper incertæ est, ualeant'ne aliquid uerba & incantamenta carminum. Quod si uerum est, homini acceptũ ferri oportere conueniet. Sed uiritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In uniuersum uero omnibus horis hominis credit uita, nec sentit. Quippe uictimas cędi sine precatione non uidetur referre, nec deos rite cõsuli. Præterea alia sunt uerba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid uerborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursusq; alium custodem dari qui attendat, alium uero præponi qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: utraq; memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quoties'ue precatio errauerit: sic repente extis adimi capita, uel corda, aut geminari uictima stante. Durátq; immenso exemplo Deciorum, patris filijq;, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno urbis DCIX. Boario uero in foro Græcum Græcamq; defossos, aut aliarum

rum gentium, cum quibus tum res esset, etiã nostra ætas uidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire quindecemuirûm collegij magister, si quis legat, profecto uim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cum si semel recipiatur ea ratio, & deos preces aliquas exaudire, aut ullis moueri uerbis, confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere: difficilimumq; ex his etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus. L. Piso primo annalium autor est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem quo illum sacrificio Iouem cœlo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, ful-
10 mine ictum. Multi uero magnarum rerum fata & ostenta uerbis permutari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatumq; cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani, hic templum Iouis optimi maximi futurum est? hic caput inuenimus? constantissima annalium affirmatione transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio uatis legati Romani respondissent: non planè hic, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cum in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum
20 uires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita ualere. In augurum certe disciplina constat, neque diras, nec ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in duodecim tabulis uerba sunt, Qui fruges excantassit. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittiq; illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultum'ue. Durat in pontificum disciplina id sacrum. Constatq; ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, ut exorbuerit quisq;
30 que, calyces cochlearum'que protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximeq; Vergilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas incantari: & hunc unum illis esse intellectum, contrahiq; Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa uerba atque ineffabilia derogent fidem ualidius, an Latina inopinata, & quæ ridicula uideri cogit animus, semper aliquid immensum expectãs, ac dignum deo mouendo, imò uero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium sanguinis uulnerato fœmine Vlixem inhibuisse carmine: Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem di-
40 ctatorem post unum ancipitem uehiculi casum, ferunt semper ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina uictimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus? alij Græcam Nemesin inuocantes? cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen nõ sit. Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum à nobis non sollicitari? Cur impares numeros ad omnia uehementiores credimus? idq; in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorum, hæc uetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur

sternutamentis salutamur: quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (ut constat) hominum, in uehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoq; consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptū est. Attalus affirmat scorpione uiso, si quis dicat duo, cohiberi nec uibrare ictus. Et quoniā scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris uero gētibus, deos ante obtestatur ut uelint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitiū uidemus etiam, quoniam multas religiōes pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, cum faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totumq; corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare cōsensus 10 gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur. recedente aliquo ab epulis, simul uerri solū: aut bibente cōuiua, mensam uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis uiri cōmentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondū enim plures quàm conuiuæ numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mēsam'ue, si nō postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino nō esse. Hæc instituēre illi, qui omnibus negotijs horisq; interesse credebant deos: & ideo placatos etiā uitijs nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere conuiuium adnotatum est, nō nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est, ad quemcunq; eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, utique per mensas, uetabantq; munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquēti co 20 gitanti'ue id acciderit, inter execratissima. Si pōtifici accidat ditis causa epulanti, in mensa utiq; id reponi adoleriq; ad larem, piatio est. Medicamenta, priusq; adhibeantur, in mensa forte deposita, negātur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atq; à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum uero cōtrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. luna atq; XXIX. Pagana lege in plerisq; Italiæ prædijs cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueāt fusos, aut omnino detectos ferāt, quoniam aduersetur id omnium spei, præcipueq; frugū. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridē in metu lippitudinis, priusquā ipse eā nominaret, alius'ue ei prędiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptā, circūligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter consul, eadem obseruatiōe uiuentem muscā in linteolo albo, his remedijs carere ipsos 30 lippitudine prædicantes. Carmina quædā extant cōtra grandines, contraq; morborū genera, contraq; ambusta, quædam etiā experta: sed prodendo obstat ingens uerecūdia, in tanta animorum uarietate. Quapropter de his ut libitum cuiq; fuerit opinetur.

Remedia ex homine contra magos. Cap. III

HOminū monstrificas naturas & ueneficos aspectus, diximus in portentis gentiū, & multas animaliū proprietates, quæ reperi superuacuū est. Quorundam hominū tota corpora prosunt, ut ex his familijs quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctu'ue modico. Quorū è genere sunt Psylli Marsiq;, & qui ophiogenes uocātur in insula Cypro: ex qua familia legatus Hexagon nomine, à cōsulibus Romæ in dolium serpentiū coniectus experimenti causa, circummulcētibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modo adhuc durat, uernis temporibus odoris uirus: atq; eorum 40 sudor quoq; medebaẽ, non modo saliua. Nam in insula Nili Tentyri nascētes tanto sunt crocodilis terrori, ut uocē quoq; eorū fugiant. Horū omnium generū in sua repugnantia interuentū quoq; mederi cōstat: sicuti aggrauari uulnera introitu eorū, qui unq; fuerint serpentiū canis'ue dente læsi. Iidē gallinarū incubitus, pecorū foetus abortu uitiāt. Tantū remanet uirus excepto semel malo, ut uenefici fiāt uenena passi. Remedio est, ablui prius manus eorū, aquaq; illa eos quibus medearis inspergi. Rursus à scorpione aliquādo percussi, nunq; postea à crabronibus, uespis, apibus'ue feriūtur. Minus mireẽ hoc qui sciat, uestē à tineis nō attingi, quæ fuerit in funere: serpētes ægre, præterq; læua manu extrahi.

De qui-

De quibusdam sortilegijs,& saliua hominis. Cap. IIII

PYthagoræ inuentis non temere fallere, impositiuorũ nominum imparem uocalium numerum,claudiitates,oculorum'ue orbitatem,ac similes casus dextris asignare partibus,parem læuis.Ferunt difficiles partus statim solui,cum quis tectũ,in quo sit grauida, transmiserit lapide,uel missili ex his, quæ tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem,aprum,ursam.Probabilius id facit hasta uelitaris,euulsa à corpore hominis,si terram non attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas,si terram non attigerint,subiectas cubantibus,amatorium esse, Orpheus & Archelaus scribunt.Quin & comitialem morbũ sanari cibo è carne feræ occisæ eodem ferro,quo homo
10 interfectus sit.Quorundam partes medicæ sunt,sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice.Et Elide solebat ostendi Pelopis costa,quam eburneam affirmabant. Næuos in facie tondere, religiosum habent etiam nunc multi. Hominum uero in primis ieiunam saliuam, contra serpẽtes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius usus recognoscat uita. Despuimus comitiales morbos,hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus,dextræq́ claudiitatis occursum. Veniam quoq; à deis spei alicuius audacioris petimus, in sinum spuendo etiam. Eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est,atq; effectus adiuuare : Incipientes furunculos ter præsignare ieiuna saliua. Mirum dicemus, sed experimento facile: Si quem pœniteat ictus eminus cominus'ue illati,& statim expuat mediam in manum qua percussit, leuatur ilico percus
20 sus à pœna. Hoc sæpe delumbata quadrupede approbatur, statim à tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam uero aggrauant ictus, ante conatum simili modo saliua in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprasq́ ieiunæ illitu asiduo arceri : item lippitudines,matutina quotidie uelut inunctione: carcinomata, malo terræ subacto,ceruicis dolorem,saliua ieiuni dextra manu ad dextrũ poplitem relata,læua ad sinistrum: si quod animal aurem intrauerit,& inspuatur,exire.Inter amuleta est,æditæ quenq; urinæ expuere:similiter in calciamentum dextri pedis antequam induatur: Item cum quis transeat locum in quo aliquod periculũ adierit. Marcion Smyrnæus qui de simplicibus effectibus scripsit,rumpi scolopendras marinas sputo tradit : item rubetas aliasq́ ranas. Ophilius, serpentes, si quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem sedari quocunque membro
30 instupente,si quis in sinum expuat : aut si superior palpebra saliua tangatur. Nos, si hæc & illa credamus rite fieri:Extranei interuentu, aut si dormiens spectetur infans, à nutrice terna adspui,quanq; religione mutatur & Fascinus,Imperatorũ quoq; non solum infantium custos,qui deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur,& currus triumphantium sub his pendens defendit medicus inuidiæ,iubetq́ eosdem respicere.Similis medicina linguæ, ut sit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. Morsus hominis inter asperrimos quoq; numeratur.Medentur sordes ex auribus,Ac ne quis miretur, etiam scorpionũ ictibus serpentiumq́ statim impositæ.Melius è percussi auribus prosunt:Ita & reduuias sanari.Serpentium uero ictum,contusi dentis humani farina. Capillus puerorum qui primum decisus est,podagræ impetus dicitur leuare circũligatus: & in totũ impubiũ impo
40 situs. Virorum quoq; capillus, canis morsibus medetur ex aceto: Et capitum uulneribus ex oleo aut uino. Si credimus,à reuulso cruci quartanis. Combustus æque capillus, carcinomati.Pueri qui primus ceciderit dens,ut terrã nõ attingat,inclusus in armillam, & asidue in brachio habitus,muliebriũ locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinũ sedat.In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, distillationes atq; lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem leuare cæteros dicitur,ac iocineris etiã dolores:ac celeritatem partus facere. Addidit Granius,efficaciorẽ ad hoc esse ferro exemptũ. Partus accelerat uicinos,ex quo quæq; cõceperit,si cinctu suo soluto fœminã cinxerit,dein soluerit,adiecta precatiõe, se uinxisse, eundẽ & soluturũ,atq; abierit.Sanguine ipsius hominis,ex quacunq; parte emisso,efficacissime

cissime anginā illini tradunt Orpheus & Archelaus: Item ora, comitiali morbo lapsorū: exurgere enim protinus. Quidam si pollices pedum pungātur, exq; his guttæ referātur in faciē: aut si uirgo dextro pollice attingat: hac coniectura cēsentes uirgines carnes edendas. Aeschines Atheniēsis ex crematorū cinere anginis medebatur & tonsillis, uuisq;, & carcinomatis. Hoc medicamentum uocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu soluuntur, primoq; fœminarū mense. Aut si nō id cōtingat, longinqua fiunt, maximeq; comitiales. Quin & à serpente ac scorpione percussos, coitu leuari produnt: uerū fœminas uenere ea lædi. Oculorum uitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorū manu, strumas, parotidas, guttura tactu sanari affirmant. Quidam uero cuiusq; defuncti, duntaxat sui sexus, læua manu 10 auersa. Et è ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat admoueri, remedio esse prodnnt. Sunt qui præcipiant dentē suffiri dente hominis sui sexus: & eum qui caninus uocetur, insepulto exemptum adalligari. Terrā ex caluaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba uero si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Vlcera nō serpere osse hominis circumscripta. Alij è tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant nouo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febriū bibendum. Item in quartanis fragmentū claui à cruce, inuolutū lana, collo subnectunt: aut spartum è cruce: liberatoq; condunt cauerna quam sol nō attingat. Magorum hæc cōmenta sunt: Vt cotem qua ferramenta sæpe exacuta sint, subiectam ignari ceruicalibus, de ueneficio deficientis, euocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, & ubi, & 20 quo tempore: autorem tamen non nominare. Fulmine utiq; percusso, circūactum in uulnus hominem, loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, liciū telæ detractum alligantes nouenis septenis'ue nodis, ad singulos nominantes uiduam aliquam, atque ita inguina alligantes licio. Et clauum aliud'ue quod quis calcauerit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori uulnus. Verrucas auellunt à uicesima luna, in limitibus supini ipsam intuētes, ultra caput manibus porrectis, & quicquid cōprehendêre eo fricātes. Clauum corporis, cum cadat stella, si quis distringat, uel cito sanari aiunt. Cardinibus hostiorum aceto affuso, lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: Item laqueū suspēdiosi circum datum temporibus. Si quid è pisce hæserit faucibus, in aquam demissis frigidā pedibus, cadere. Si uero ex alijs ossibus, impositis capiti ex eodem osse ossiculis. Si panis hæreat, 30 ex eodē in utranq; aurē addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remedijs quæstuosorum gymnasia Græcorū, quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiūt, complent, sudore & oleo medicinā facientibus: Vuluis inflammatis contractisq; admouentur: Sic & menses ciēt: sedis inflammationes & cōdylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorū nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta à balineis, & ideo miscentur suppuratorijs medicamentis. Nam illa quæ sunt è ceromate permixto cœno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cætera minus ualent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes uirilitatis contra scorpionum ictus singularis remedij celeberrimi autores clamant. Rursus in fœminis, quas infantium aluo æditas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent, meconium uocant. Imò etiam ipsos gymnasio- 40 rum rasere parietes: & illę quoq; sordes excalfactoriam uim habere dicuntur: panos discutiunt. Vlceribus senum puerorumq;, & desquamatis ambustis'ue illinūtur. Eo minus omitti cōuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, aliâs uino tantum aut carne, aliâs balineis, cum quid eorum postulet ualetudo, in præsentissimis remedijs habetur. His remedijs adnumeratur exercitatio, intētio uocis, unguē fricari cum ratione. Vehemēs enim fricatio spissat, lenis mollit: Multa adimit corpus, auget modica. In primis uero prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis utilissima: Phthisi nauigatio: Longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara uomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni

tussibus

tuſsibus in latera aduerſum diſtillationes. Ariſtoteles & Fabianus plurimũ ſomniari cir/
ca uernũ & autumnũ tradunt, magisq́ʒ ſupino cubitu, at prono nihil. Theophraſtus cele
rius cõcoqui dextri lateris incubitu, difficilius à ſupinis. Solũ quoqʒ remediorũ maximũ
ab ipſo ſibi præſtari poteſt. ſicut linteorũ ſtrigiliũq́ʒ uehementia: perfundere caput aqua
calida ante balinearũ uaporationẽ, & poſtea frigida, ſaluberrimũ intelligitur. Item præſu
mere cibis, & interponere frigidam, eiuſdemq́ʒ potu ſomnos antecedere, & ſi libeat inter
rumpere. Notaudum, uullum aliud animal calidos potus ſequi, ideoq́ʒ non eſſe natura/
les. Mero ante ſomnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero
ad cauendum dentium dolores: item poſca oculos contra lippitudines, certa experimen
10 ta ſunt.

De obſeruatione uictus. Cap. V

SIcut totius corporis ualetudini uarietate uictus inobſeruata. Hippocrates tradit non
prandentium exta celerius ſeneſcere. Verũ id remedijs cecinit, nõ epulis: quippe mul/
to utiliſsima eſt temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de ſe præfecturam ſeruo dederat:
ultimoq́ʒ probro manus iu cibo triumphali ſeni deducebatur, uel in capitolio epulanti,
pudenda re, ſeruo ſuo facilius parere quàm ſibi.

De ſternutamento, & uenere, & cæteris remedijs. Cap. VI

STernutamenta pinna grauedinẽ emẽdant, & ſi quis muris nates, ut tradũt, oſculo at
tingat. Sternutamẽta & ſingultũ. Ob hoc Varro ſuadet palmã alterna manu ſcalpe/
re. Pleriqʒ anulum è ſiniſtra in longiſsimũ dexteræ digitũ transferre, aut in aquã feruen/
20 tem manus immergere. Theophraſtus ſenes laborioſius ſternuere dicit. Venerẽ damna
nit Democritus, ut in qua homo alius exiliret ex homine. Eſt hercule raritas eius utilior.
Athletæ tamen torpentes reſtituuntur uenere, uox reuocatur, cum è candida declinat in
fuſcam. Medetur & lumborum dolori, oculorũ hebetationi, mente captis ac melancholi
cis. Adſidere grauidis, uel cum remediũ alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter ſe im/
plexis, ueneficiũ eſt: idq́ʒ compertũ tradunt, Alcmena Herculem pariente. Peius ſi circa
unum ambo'ue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in concilijs du/
cum poteſtatum'ue fieri uetuere maiores, uelut omnem actum impedientia. Vetuere &
ſacris uotis'ue ſimili modo interesse. Capita autem aperiri aſpectu magiſtratuũ, non ue/
nerationis cauſa iuſſere, ſed (ut Varro autor eſt) ualetudinis, quo firmiora conſuetudine
30 ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum comprimi prodeſt. Cum aqua dextræ auri
culæ, ſiniſtro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuerſa aure.
Si tuſsis concitet, ſaliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat uua, à uertice morſu alterius ſu
ſpendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicẽ in poplitũ. Pedes in humo deponi,
ſi nerui in his cruribus'ue tendantur in lectulo. At ſi in leua parte id accidat, ſiniſtræ plan
tæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerſo. Extremitates corporis uel aurium
perſtringi contra horrores corporis, ſanguinem'ue narium immodicum. Lino uel papy/
ro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinæ profluuia. In ſtomachi ſo/
lutione pedes preſſare, aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & ſermoni parci
multis de cauſis ſalutare eſt. Triennio Mecœnatem Meſsium accepimus ſilentium ſibi
40 imperauiſſe, à conuulſione reddito ſanguine. Nam euerſos ſcandentes'que at iacen/
tes, ſi quid ingruat, contra'que ictus, ſpiritum cohibere ſingularis præſidij eſt: quod in/
uentum eſſe animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primum caput
defixerit corruens morbo comitiali, abſolutorium eius mali dicitur. Contra renum &
lumborum ueſicæq́ʒ cruciatus, in balinearum ſolijs pronos urinam reddere, mitigato/
rium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantum ocyor medicina eſt.
Atqʒ etiam quotidiani cinctus tali nodo, uim quandam habere utilem dicuntur, quip/
pe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius con/
dito uolumine, & quare quaterni cyathi ſextarij'ue non eſſent potandi. Contra lippitu/
dines retro aures fricare prodeſt, & lachrymoſis oculis frontem. Augurium ex homine

ipſo

ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & urinæ nō ratio solum, sed etiā religio apud autores inuenitur, digesta in genera. Spadonum quoq; ad fœcunditatis beneficia. Verū ex his quæ referre fas sit, impubium puerorū contra saliuas aspidum, quas ptyadas uocant, quoniam uenena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, uermiculosq;, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoq; ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit sole usta, cum oui albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumēto fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur 10 cinis ostreorum, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia ulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis uitijs, rhagadijs, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronunciauit corporum pruritus nitro addito, ulcera capitum, porrigines, nomas, præcipue genitalium. Sua cuiq; autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim perfuso canis morsu, echinorumq; spinis inhærentibus, & in spongia lanisúe imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contraq; serpētium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, uertice tacto urinæ suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria ualetudinis ex ea tradunt. Si mane candida, dein rufa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit si album est, significat circa 20 articulos aut uiscera dolorē imminere. Eadē uiridis, morbum uiscerū, pallida bilis, rubens sanguinis. Mala & in qua ueluti furfures atq; nubeculæ apparent. Diluta quoq; alba uitiosa est: mortifera uero crassa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi uetant eius causa contra solem lunamq; nudari, aut umbrā cuiusq; ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne deum aliquē nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuiq; instillatam in pedem.

De remedijs muliebribus. Cap. VII

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæq; alia nō obstetrices modo, uerumetiā ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpen- 30 tes fugari. Eodem odore uuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sunt cremati, uel cum spuma argenti, scabricias oculorū ac prurigines emendari. Item uerrucas, & infantium ulcera cum melle. Capitis quoque uulnera, & omnium ulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinemq; sisti ilico, & formicationes corporum. De lactis usu conuenit dulcissimum esse mollissimumq;, & in lōga febre cœliacisq; utilissimum, maxime eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, torsionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest: magisq; cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Semperq; in omni usu efficacius eius quæ marem enixa sit: multoq; 40 efficacissimum eius quæ geminos peperit mares, & si uino ipsa cibisq; acrioribus abstineat. Mixto præterea ouorum candido liquore, madidaq; lana frōtibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillaturq;. Qui simul matris filiæq; lacte inunctus sit, liberari oculorum metu in totam uitam affirmant. Aurium quoq; uitijs medetur, modice admixto oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactum. Si odor grauior sit, ut plerunq; fit longis uitijs, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter ualet potū contra uenena, quæ data sunt à marino lepore buprestiq;, ut Aristoteles tradit, dorycnion. Et cōtra insa

niam

niam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alij cum œsipo & adipe anserino, qualiter etiam uuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam si stit potum, ut Rabirius scribit. Et menses cier. Eius uero quæ fœminam enixa sit, ad uitia taotum in facie sananda præualet. Pulmonum quoq; iocommoda lacte mulieris sanantur, cui si admisceatur impubis pueri urina uel mel atticum, omnia singulorũ cochlearium mensura, murmura quoq; aurium eijci inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte gustato, canes rabiosos fieri negaot. Mulieris saliuam quoq; ieiunæ potentem dijudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, feruentes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo uinoq; se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia mulieris alligato capite, dolores
10 minui. Post hęc nullus est modus. Iam primum abigi grandines turbinesq;, contra fulgura ipsa in mense coonudata, sic auerti uioleotiam cœli. In nauigando quidem tempestates, etiam sine menstruis. Ex ipsis uero mẽsibus monstrificis aliâs uti suo loco indicauimus, dira & infanda uaticioantur: è quibus dixisse non pudeat, si io defectu lunæ solisúe congruat uis illa, irremediabilem fieri: non segnius & silente luna, coitusq; tum maribus exitiales esse atq; pestiferos. Purpuram quoq; ab his eo tempore pollui. Taoto uim esse maiorem. Quocunq; autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac uermiculos scarabeosq; ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia innẽtum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, retectis super clunes uestibus. Alibi seruatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctúque dissoluto. Cauendum ne
20 id oriente sole faciant, sementem enim arescere. Item nouellas uites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas ilico mori. Multa diximus de hac uiolentia. Sed præter illa certum est, apes tactis aluearijs fugere, linaq; cum coquantur nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetescere, æs contactum graue uirus accipere & eruginem, magis si decrescente luna id accidat: equas, si siot grauidæ, tactas abortum pati: Quin & aspectu omnioo, quamuis procul uisas, si purgatio illa post uirginitatem prima sit, aut in uirginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascẽs, sola hac ui superari, filo uestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem uincitur quo cuncta, cinisque etiam ille, si quis aspergat lauandis uestibos, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo ioter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægoans
30 supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice brassicę uel myrti uel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non cooncipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæq; alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cum hæc fœcunditatem fieri ijsdem modis quibus illa sterilitatem pronunciaret, melius est non credere. Bythus Dyrrachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, ijsdem auersa rursus contuentibus: omnemq; uim talem resolui, si mullum piscem secũ habeant. Multi uero inesse etiam remedia tanto malo aiunt. Podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignes, furũculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canũ rabiosorum morsus, & tertianas quartaoasq; febres, mẽstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali ioclusо. Dionysius Thebanus, ue-
40 stis omnino ita iofectæ portiuncula, ac uel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisq; efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multoq; efficacius, ab ipsa muliere, & ignorãti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes uero conuenit, si aqua potusq; formidetur à morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti: uidelicet præualente sympathia illa Græcorum, cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere diximus. Cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari certum est, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è ueste eas, non nisi eiusdem urina elui. Cinerem per se rosaceo mixtum, fœminarum præcipue, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimámque uim profluuij eius esse primis annis uirginitate resoluta.

Id quoq; conuenit,quo nihil equidem libentius crediderim,tactis omnino menstruo po stibus,irritas fieri magorum artes,generis uanissimi,ut æstimare licet. Ponã enim uel mo destissimum è promissis eorum:ex homine siquidem resegmina unguiũ è pedibus mani busq; cera permixta, ita ut dicatur tertianæ, uel quotidianæ uel quartanæ febri remediũ quæri,ante solis ortũ alienæ ianuæ affigi iubent,ad remedia in ijs morbis: quanta uanita te si falsum est,quantaúe noxa,si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina unguium,ad cauernas formicarum abijci iubẽt,eamq; quę prima cœperit trahere,correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis,de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo,& chamæleonte, & scinco, & hippopo/ tamo,& lyncibus. Cap. VIII

HAec sunt quæ retulisse fas sit,ac pleraq; ex ijs nõ nisi honore dicto. Reliqua intesta bilia & infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animaliũ aut operum sequemur. Elephanti sanguis præcipue maris fluxiones oẽs,quas rheuma tismos uocant,sistit. Ramẽtis eboris cum melle attico (ut aiunt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Promoscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars promoscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest,iecurq; comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo cutem in facie custodiũt à uitijs,candoréq; seruant, & sanãt adusta niuibus, articulorũq; tumores. Magorũ uanitas perunctis eo adipe, faciliorẽ gratiam apud reges populósue promittit:præcipue tamen eo pingui quod sit inter supercilia,ubi esse nullum potest. Si/ milia dentis,maxime à dextra parte,uilliq; è rostro inferiori,promissa sunt. Fel aqua ad/ dita,claritatem oculis inunctis facit. Et cum adipe eiusdem,comitiales morbos discutit,le ui gustu,& ut protinus qui sumpsere cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur : adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestię fugiunt. Resiste re etiam insidijs uidetur. Cameli cerebrum arefactum, potumq; ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui al/ uum. Fimi cinere crispari capillũ cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusq; quantum trinis digitis capitur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus utilissimam esse tradunt:itemq; ulceribus manantibus. Barbaros constat eam seruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione po suerunt,utpote cui & ipsi magicas artes dederint,uimq;, qua alliciat ad se homines mẽte alienatos. De permutatiõis sexus annua uice diximus,cęteraq; de mõstrifica natura eius: nunc persequemur quæcunq; medicinis produntur. Præcipue pantheris terrori esse tra/ duntur,ut ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appe/ ti. Mirumq; dictu, si pelles utriusq; contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cum fugiant uenantem, declinare ad dextram,ut prægressi hominis uestigia occupent. Quod si successerit,alienari mente,ac uel ex equo hominem decidere. At si in læuam de/ torserit,deficientis argumentum esse, celeremq; capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos uenator, flagellumq; imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, ut est solers ambagibus uanitas magorum, capi iubent geminorum signum transeunte luna,singu/ losq; propè pilos seruari. Capitis dolori alligatã cutem prodesse quę fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitũ frontibus. aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis attici cya/ this tribus & croci uncia,inunctum:sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem exci/ tari melius inueterato medicamento. Asseruari aũt in Cypria pyxide. Eodem sanari ar/ gema,scabritias,excrescẽtia in oculis:item cicatrices. Glaucomata uero iocineris recẽtis in assati sanie,cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentiũ doloribus tactu prodes/ se,uel adalligatos ordine,humeros humerorũ & lacertorũ doloribus. Eiusdẽ dentes si de

sinistra

ſiniſtra parte roſtri eruti ſint, illigatos pecoris aut capri pelle, ſtomachi cruciatibus. Pulmo-
nes in cibo ſumptos cœliacis. Ventriculis, cinerē cum oleo illitum. Neruis, medullas è dor-
ſo cum oleo uetere ac felle. Febribus quartanis, iecur deguſtatum ter ante acceſſiones. Po-
dagris, ſpinæ cinerē cum lingua & dextro pede uituli marini, addito felle taurino, omnia
pariter cocta atq; illita hyænæ pelle. In eodē morbo prodeſſe & fel cum lapide aſio. Tre-
mulis, ſpaſticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mandendũ, ita ut re-
liquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compoſitione illi-
ta, aut per ſe felle, euulſis prius quos renaſci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lum-
borum doloribus carnes è lumbis edendas illinendasq́; cum oleo. Sterilitatē mulierum
emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho ſumpto in cibo, promiſſo intra triduũ conce-
ptu. Contra nocturnos pauores umbrarumq́; terrorē unus è magnis dentibus lino alli-
gatus ſuccurrere narratur. Furentes ſuffiri eodē, & circũligari ante pectus cum adipe re-
num, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili ſe-
ptem, & genitale cerui ſi illigentur dorcadis pelle, collo ſuſpenſa continere partus promit-
tunt. Venerem ſtimulari, genitali ad ſexus ſuos in melle ſumpto, etiā ſi uiri mulierum coi-
tus oderint. Quin imo totius domus concordiā, eodem genitali & articulo ſpinæ cum ad-
hærente corio adſeruatis, conſtare: quem ſpinæ articulum ſiue nodum atlantion uocant.
Eſt autem primus. In comitialium quoq; remedrjs habent eum. Adipe accenſo, ſerpen-
tes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniſo, & in cibo ſumpta, horrores ſedari.
Eodem ſuffitu mulierum menſes euocari. Tantumq́; eſt uanitatis, ut ſi ad brachiũ adalli-
getur ſuperioris roſtri dextræ partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato
eiuſdem arefacto, & cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores
& ulcera oris emendari. Eos uero, qui linguam in calciamento ſub pede habeant, non la-
trari à canibus. Siniſtra parte cerebri naribus illita, morbos pernicioſos mitigari, ſiue ho-
minum, ſiue quadrupedum. Frõtis corium faſcinationibus reſiſtere. Ceruicis carnes ſiue
mandantur, ſiue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorſo armisq́; ſuffi-
endos neruorum dolores. Pilos roſtri admotos mulierum labris, amatorium eſſe. Iecur
potum, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potúue ſumptum, omnibus dolo-
ribus corporum auxiliari: Lienem lienibus. Omentum, ulcerum inflammationibus cum
oleo. Medullas, doloribus ſpinæ & neruorum, laſſitudini renum. Neruos potos in uino
cum thure, fœcunditatem reſtituere ademptam ueneficio. Uuluam cum mali punici dul-
cis cortice in potu datā prodeſſe mulierũ uuluæ. Adipe è lumbis ſuffiri difficulter parien-
tes, & ſtatim parere. E dorſo medullā adalligatam contra uanas ſpecies opitulari. Spaſti-
cis, genitale è naribus ſuffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra inflationes, ſeruatos pe-
des, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Siniſtrum pedem ſuperlatum parturi-
enti, letalem eſſe: dextro illato, facile eniti. Membranam quæ fel contineat, cardiacis po-
tam in uino, uel in cibo ſumptam, ſuccurrere. Veſicam in uino potam, cõtra urinæ incon-
tinentiam. Quæ aũt in ueſica inuenta ſit urina, additis oleo ex ſeſamo, & melle, hauſtam
prodeſſe ægrimoniæ ueteri. Coſtarum primam & octauam, ſuffitu ruptis ſalutarē eſſe.
Ex ſpina uero parturientibus oſſa. Sanguinem cum polenta ſumptum, torminibus. Eo-
dem tactis poſtibus, ubicunq; magorum infeſtari artes, non elici deos, nec colloqui, ſiue
lucernis, ſiue pelui, ſiue aqua, ſiue pila, ſiue quo alio genere tententur. Carnes ſi edantur,
contra canis rabidi morſus efficaces eſſe: etiamnum iecur efficacius. Carnes uel oſſa ho-
minis, ſi quæ in uentriculo occiſæ inueniantur, ſuffitu podagricis auxiliari. Si ungues in-
ueniantur in his, mortem alicuius capientium ſignificari. Excrementa ſiue oſſa reddita
cum interimitur, contra magicas inſidias pollere. Fimum quod inteſtinis inuentum ſit,
arefactum, ad dyſentericos ualere potum: illitumq́; cum adipe anſerino opitulari toto
corpore læſis malo medicamento: à cane uero morſis adipem illitum, & corium ſubſtra-
tum. Rurſus tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ, perunctos omnibus

odio uenire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini cōtra dolum, ac potestatum iniquitates cōmonstrant, & ad successus petitionum, iudiciorumq; ac litium euentus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, ut ilico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum uiris, qui sint probrosæ molliciei, non modo pudicos, sed & seueros mores induere. Proxime fabulosus est crocodilus, ingenio quoq; illo, cui uita in aqua terraq; cōmunis. Duo enim genera eorū: illius è dextra maxilla dētes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulāt. Canini eius dentes febres statas arcēt thure repleti, sunt enim caui, ita ne diebus quinq; ab ægro cernatur qui adalligauerit. Idem pollere & uentre exēptos lapillos, aduersus febriū horrores uenientes tradunt. Eadem de causa Aegyptij perungunt & adipe ægros suos. Alter illi similis, multū infra magnitudinē, in terra tantū, odoratissimisq; floribus uiuit. Ob id intestina eius diligenter exquirunt iucundo nidore farcta: crocodileam uocant, oculorū uitijs utilissimā, cum porri succo inunctis, & contra suffusiones uel caligines. Illita quoq; ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit, ex aqua uero morbos omnes, quorū natura serpit in facie, nitoremq; reddit. Lentigines tollit ac uaros, omnesq; maculas, & cōtra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita mēses ciet. Optimaq; est quæ cādidissima & friabilis, minimeq; ponderosa: rū teratur inter digitos fermentescēs. Lauatur ut cerusa. Adulterāt amylo, aut cimolia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones nihil utilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri uulua laborantes salutare tradunt. Itē uelleribus circundari uapore eius infectis. Corij utriusq; cinis ex aceto illitus his partibus quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnē scalpelli aufert. Sanguis utrinsq; claritatē uisus inunctis donat, & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibusq; elixum manditur ischiadicis: tussimq; ueterem sanat, præcipue in pueris: item lumborū dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, instillatusq; morsibus. Cor annexū in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incursauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima & peregrina æque animalia, priusq; chamæleontem, peculiari uolumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratū, non sine magna uoluptate nostra, cognitis proditisq; mendacijs Græcæ uanitatis. Similis & magnitudine est supradicto crocodilo, spinæ tantū acutiore curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo ur ssicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrū genus. Detrahere enim suprà uolantem ad se traditur, & uoluntariū præbere lacerandū cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis linguis accēdantur, imbrium & tonitruum cōcursus facere Democritus narrat: item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad ueneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si uiuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus si sit domi: si uero inferatur, perniciosissimum. Linguam, si uiuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresq; nocturnos pollere. Item dextram mammillam contra formidines pauoresq;. Sinistrum uero pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon uocetur, addi toq; unguento in pastillos digeri: eos in ligneo uase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab alijs qui habeat. Armum dextrum ad uincendos aduersarios uel hostes ualere, utique si abiectos eiusdem neruos calcauerit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ uelis & quibus uelis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, in/

res,in ſperſo uino,in quo latus alterutrum maceratum ſit,ſanari. Fœminis ſiniſtri uel pe-
dis ciueri ſi miſceatur lac ſuillū,podagricus fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & ſuffu-
ſiones corrigi propè creditur,tridui inunctione: ſerpentes fugari ignibus inſtillato. Mu-
ſtelas cõtrahi in aquam cõiecto. Corpore uero illito, detrahi pilus. Idē præſtare uarrant
iecur,cū ranæ rubetæ pulmone illitū. Præterea iocinere amatoria diſſolui. Melancholicos
aūt ſanari,ſi ex corio chamæleuntis herbæ ſuccus bibatur. Inteſtina & fimū eorū, cum id
animal nullo cibo uiuat,cum ſimiarum urina illita inimicorū ianuæ, odiū omnium homi
num his cõciliare. Cauda,flumina & aquarum impetus ſiſti, ſerpentes ſoporari. Eadem
medicata cedro & myrrha,illigataꝗ gemino ramo palmæ,percuſſam aquam diſcuti,ut
10 quæ intus ſint omnia appareant:utinamꝗ eo ramo contactus eſſet Democritus, quoni-
am illa loquacitates immodicas prumiſit inhiberi. Palam ꝙ eſt, uirum aliâs ſagacem & ui
tæ utiliſſimū,nimio iuuandi mortales ſtudio prolapſum. Ex eadem ſimilitudine eſt ſcin-
cus,quem quidam terreſtrem crocodilum eſſe dixerunt, candidiore aūt & tenuiore cute.
Præcipua tamen differentia dignoſcitur à crocodilo, ſquamarum ſeta à cauda ad caput
uerſa. Maximus Indicus,deinde Arabicus. Afferuntur ſalſi. Roſtrum eius & pedes in ui-
no albo poti,cupiditates ueneris accendunt: utique cum ſatyrio & erucæ ſemine,ſingulis
drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut paſtilli ſingularum drachmarum
bibantur:per ſe laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo putæ,effi-
caciores ad idem creduntur. Prodeſt & contra ſagittarum uenena,ut Apelles tradit,antè
20 poſteaꝗ ſumptus. In antidota quoꝗ nobilia additur. Seſtius, plus ꝙ drachmæ ponde-
re in uini hemina potum,perniciem afferre tradit. Præterea eiuſdem decocti ius cū melle
ſumptum,uenerem inhibere. Eſt crocodilo cognatio quædam amnis eiuſdem gemi-
niꝗ uictus cum hippopotamo,repertore detrahendi ſanguinis, ut diximus. Plurimi au
tem ſuper Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus,panos ſanat: adeps
frigidas febres:item fimum ſuffitu. Dentes è parte læua dolores dentium,ſcarificatis gin
giuis. Pellis eius è ſiniſtra parte frontis in inguina adalligata, uenerem inhibet. Eiuſdem
cinis alopecias explet. Teſticuli drachma ex aqua contra ſerpentes bibitur. Sanguine pi-
ctores utuntur. Peregrinæ ſunt & lynces,quæ clariſſime omnium quadrupedum cer-
nunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficaciſſime in Carpatho inſula tradunt.
30 Hoc cinere poto,prupudia uirorum:eiuſdem aſperſu fœminarū libidines inhiberi: item
pruritus corporum:urina,ſtillicidia ueſicæ. Itaꝗ eam protinus terra pedibus aggeſta ob
ruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monſtratur in remedio. Hactenus
de externis. Nunc reuertemur ad noſtrum orbem:primumꝗ communia animalium re-
media,atꝗ eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiuſdem generis
placidis. Lactis uſus & obſeruationes, & de caſeis,
butyro,& adipe. Cap. IX

SIcuti de lactis uſu. Vtiliſſimum cuiꝗ maternum. Concipere nutrices exitioſum eſt:hi
ſunt enim infantes qui coluſtrati appellantur,denſato lacte in caſei ſpeciē. Eſt aūt co-
40 luſtra,prima à partu ſpongioſa denſitas lactis. Maxime aūt alit quodcunꝗ humanum,
mox caprinum:unde fortaſſis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulciſſimū ab homi-
nis camelinum,efficaciſſimum ex aſinis. Magnorum animalium & corporū, facilius red-
ditur. Stomacho accommodatiſſimum caprinum, quoniam fronde magis quàm herba
ueſcuntur. Bubulū medicatius. Ouillum dulcius & magis alit,ſtomacho minus utile,quo
niam eſt pinguius. Omne autem uernum aquatius æſtiuo, & de nouellis: probatiſſimū
uero quod in ungue hæret,nec defluit Innocentius decoctū, præcipue cum calculis mari
nis. Aluus maxime ſoluitur bubulo. Minus inflat quodcunꝗ decoctum. Vſus lactis ad
omnia intus exulcerata,maxime renes,ueſicam,interanea, fauces,pulmones. Foris pruri
tum cutis,eruptiones pituitę,poſt abſtinentiam. Nam ueris Arcadia bubulum biberent

phthisici syntecticiq; & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exẽpla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragráue. Medici speciem unam addidere la/ ctis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: fictili nouo feruet caprinum maxime, ramisq; ficulneis recẽtibus miscetur, additis totidem cyathis mulsi quot sint he/ minæ lactis. Cum feruet ne circumfundatur præstat cyathus argenteus cũ frigida aqua demissus, ita ne quid fundat: ablatum deinde igni refrigeratione diuiditur, & discedit se/ rum à lacte. Quidam & ipsum serum iam multo potentissimũ, decoquunt ad tertias par/ tes, & sub dio refrigerant. Bibitur aũt efficacissime heminis per interualla singulis diebus quinis: melius à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, ele/ phantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoq; lac contra rosiones à medicamentis 10 factas. Et si uratur dysenteria, decoctũ cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum utilius. Recens quoq; dysentericis infunditur: ad colum aũt crudum: item uuluæ, & contra serpentium ictus: phthisicis, can/ tharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes uenenis. Priuatim bubulum his qui colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asi/ ninum contra gypsum, & cerusam, & sulphur, & argentum uiuum: item duræ aluo in fe bri. Gargarizatur quoque faucibus exulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate uires recolligentibus, quos atrophos uocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirent, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc nõ esset, habuerũt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis pro/ 20 dest ante cætera, addito nasturtio. Inungũtur etiã oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inediam ter/ tia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis usus aliâs contrarius ca/ pitis doloribus, hepaticis, splenicis, neruorũ uitio, febres habentibus, uertigini præterq; purgationis gratia, grauedini, tussientibus, lippis. Suillum utilissimum tenasmo, dysente/ riæ, necnon phthisicis. Hoc & mulieri saluberrimum qui dicerent fuerunt. De generi/ bus caseorum diximus, cum de uberibus singulisq; animaliũ membris diceremus. Sex/ tius eosdem effectus equino quos bubulo tradit. Hunc uocant hippacen. Stomacho uti les, qui non sint salsi, id est recentes. Veteres aluum sistunt, corpusq; minuunt, stoma/ cho utiliores: & in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, 30 sugillata emendat, mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in uino austero decoctis, rursusq; in patina tostis cum melle. Sapron uocant, qui cum sale & sorbis siccis è uino tri tus potusq; medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararũ gentium laudatissimus cibus, & qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bu/ bulo, & inde nomen: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hieme calefacto la/ cte, æstate expresso tantum, crebro iactatu in longis uasis, angusto foramine spiritũ acci/ pientibus sub ipso ore, aliâs præligato. Additur paulum aquæ ut acescat. Quod est ma/ xime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis ui/ 40 rus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus cõpositionibus miscetur inueteratũ. Na/ tura eius astringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte ad/ dito in recens quod uelis acescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

Proxima in communibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam reli/ giosi. Certe nouæ nuptæ intrantes, etiamnum solenne habens postes eo attingere. In/ ueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto utilior, quanto sit uetustior. Axungiam etiam Græci appellauere in uoluminibus suis. Neque est occulta uirium cau/ sa, quoniam id animal herbarum radicibus uescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit. Multo

Multo uero prǽstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad mollienda, excalfaciẽda,
discutienda, purgandaq́ꝫ. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumq́ꝫ seuo &
œsipo, ad podagras uti iubent. Si uero permaneat dolor, cũ cera, myrto, resina, pice. Syn-
cera axungia medetur ambustis uel niue. Pernionibus aũt cum hordei cinere et galla pari
modo. Prodest & confricatis membris: itinerumq́ꝫ lassitudines & fatigationes leuat. Ad
tussim ueterẽ recens decoquitur quadrantis pondere in uini cyathis tribus addito melle.
Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat, quæ sine sale inueterata est. Omnino enim
non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata, salsa petitur. Quidam
quadrãtes axungiæ & mulsi in uini cyathis tribus decoquunt contra phthises, quintoq́ꝫ
10 die picem liquidã in ouo sumi iubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & scapulis eo
rum qui phthisin sentiũt. Tantaq́ꝫ est uis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor,
eamq́ꝫ expuere uideantur. E sue quæ non pepererit, aptissime utuntur ad cutem mulie-
res. Contra scabiem uero quiuis, admixto iumentorũ seuo, pro parte tertia, & pice, pari-
terq́ꝫ subferuefactis. Syncera partus in abortum uergẽtes nutrit, collyrij modo subdita.
Cicatrices concolores facit cerusa admixta, uel argenti spuma. At cũ sulphure, unguium
scabricias emendat. Medetur & capillo fluenti: & ulceribus in capite mulierũ cum gallæ
parte quarta: & infumata pilis oculorũ. Datur & phthisicis unciatim, cum uini ueteris he-
mina decocta, donec tres unciæ è toto residant. Alij & mellis exiguũ adijciunt. Panis illi-
nitur cum calce, item furunculis duritiæq́ꝫ mãmarum. Rupta & conuulsa, & spasmata, &
20 luxata sanat. Clauos & rimas calliq́ꝫ uitia, cum elleboro albo: parotidas admixta farina
salsamẽtariæ testę: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo per-
unctis tollit, alioq́ꝫ etiamnum modo podagricis prodest mixto oleo uetere, contrito unà
sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in uino, uel cum calce, uel cũ cinere. Facit & pecu-
liare emplastrum LXXXV. pondo, centum spumæ argenteæ mixtis, utilissimũ contra
inflammationes ulcerum. Adipe uerrino & inungi putant utile, quæq́ue serpant illĩ
nire cum resina. Antiqui maxime axibus uehiculorũ perungendis, ad faciliorẽ circuma-
ctum rotarum utebãtur: unde nomen: sic quoq́ꝫ utili medicina cũ illa ferrugine rotarum
ad sedis uitia uirilitatisq́ꝫ. Et per se axungiã medici antiqui maxime probabant renibus
detractam, & exemptis uenis aqua cœlesti fricabant crebro, decoquebantq́ꝫ fictili nouo
30 sæpius, tum demũ asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, uti
lioremq́ꝫ esse uino lotã. Massurius palmã lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo no-
uas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamẽti inferretur. Quæ ratio
adipis, eadẽ in his quæ ruminant seui est, alijs modis nõ minoris potẽtiæ. Perficĩ omne,
exemptis uenis aqua marina uel salsa lotũ, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebro
postea coquitur, donec odor om̃is aboleaĩ. Mox assiduo sole ad candorẽ reducĩ. A renĩ
bus aũt omne laudatissimũ est. Si uero uetus reuocetur ad curam, liquefieri prius iubent:
mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso uino q̃ꝫ odoratissimo. eodemq́ꝫ
modo iterũ ac sæpius coquũt, donec uirus euanescat. Multi priuatim sic taurorũ, leonũq́ꝫ,
ac pantherarũ, et camelorũ pinguia curari iubẽt. Vsus dicetur suis locis. Cõmunis & ratio
40 medullarũ est. Oẽs molliunt, explẽt, siccãt, excalfaciũt. Laudatissima ceruina, mox uituli-
na, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnũ recẽtes lotæ, siccatæq́ꝫ in umbra per
cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimũtur, ac reponunĩ in fictili locis frigidis. Inter o-
mnia aũt cõmunia animaliũ uel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mor
dere, scindere, extrahere, discutere. Minorũ animaliũ subtilius intelligitur, & ideo ad ocu-
lorum medicamẽta utilius existimatur. Taurino præcipua potẽtia, etiã in ære pellibusq́ꝫ
colore aureo ducẽdis. Om̃e aũt curaĩ recẽs præligato ore lino crasso, demissum in feruen
tem aquã semihora, mox siccatũ sine sole, atq́ꝫ in melle conditũ. Dãnatur equinũ tantum
inter uenena, ideo flamini sacrorũ equũ tãgere nõ licet, cum Romæ publicis sacris equus
etiam immoletur. Quin & sanguis eorũ septicã uim habet. Item equarum præterq́ꝫ uir-

 ginum

ginum erodit,emarginat ulcera. Taurinus quidē recēs inter uenena eſt,excepta Aegira. Ibi enim ſacerdos Terræ uaticinatura, tauri ſanguinē bibit priuſq̄ in ſpecū deſcendat. Tantū poteſt ſympathia illa de qua loquimur,ut aliquādo religiōe aut loco fiat. Druſus tribunus plebis tradit̄ caprinū bibiſſe,cū pallore & inuidia ueneni ſibi dati inſimulare Q. Cepionem inimicū uellet. Hircorū ſanguinis tanta uis eſt,ut ferramentorū ſubtilitas non aliter acrius induretur,ſcabritia tollatur uehementius q̄ lima. Non igitur & ſanguis animalium inter communia dici poteſt, & ideo quiſq; ſuis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia ſingula uſus,plurimumq; contra ſerpentes. Exitio his eſſe ceruos nemo ignorat,ut ſi quæ ſunt, extractas cauernis mādentes. Nec uero ipſi ſpirantesq; tantū aduerſantur,ſed mēbratim quoq;. Fugari eas nidore cornus ſi uratur,dictum eſt: at è ſummo gutture uſtis oſſibus,cōgregari dicuntur. Pelles eiuſdem animalis ſubſtratæ, ſecuros præſtāt ab eo metu ſomnos. Coagulum quoq; ex aceto potum ab ictu: & ſi omnino tractatum ſit,eo die non ferit ſerpens. Teſtes quoq; eius inueterati,uel genitale maris,ſalutariter dantur in uino:item uentres qui centipelliones uocātur. Fugiunt & omnino dentem cerui habētes,aut medulla perunctos ſeuoue cerui aut hinuli. Summis aūt remedijs præfertur hinulei coagulum, matris utero exectī, ut in dicauimus. Sanguine quoque ceruino ſi unà urantur dracontion & cunilago & anchuſa lentiſci ligno, contrahi ſerpentes dicūt. Diſſipari deinde,ſi ſanguine detracto adijciatur pyrethrum. Inuenio apud autores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum ſimile,quod ophion uocatur. Sardiniam id tantum ferre ſolitam. Hoc interiiſſe arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto. 20

Medicinæ de apro,& capris,& equis feris,& remedia ex beſtijs contra omnes morbos. Cap. x

APri quoq; cerebrum cōtra eas laudatur cum ſanguine. Iecur etiā inueteratum cum ruta potum ex uino. Item adeps cum melle reſinaq;. Simili modo uerrinum iecur, exemptis duntaxat fibris,quatuor obolorum pondere,uel cerebrum in uino potum. Caprarum cornu uel pilis accenſis, fugari ſerpentes dicūt, cineremq; eorum potū uel illitum contra ictus ualere:item lactis hauſtus cum uua taminia,uel urinæ cū aceto ſcillitico: caſeum caprinum cum origano impoſitū,uel ſeuum cum cera. Milia præterea remediorū ex eo animali demōſtrant̄,ſicut apparebit:quod equidē miror,cū febri negetur carere. Amplior potētia feris eiuſdē generis,quod numeroſiſsimū eſſe diximus. Alia uero & hircis. 30 Democritus etiamnū effectus auget eius,qui ſingularis natus ſit. Fimo quoq; caprarum in aceto decocto illini ictus ſerpentium placet, & recentis cinere in uino: atque in totum, difficilius ſe recolligentes à ſerpentiū ictu,in caprilibus optime conualeſcunt. Qui efficacius uolunt mederi, occiſæ capræ aluum diſſectam cum fimo intus reperto ſtatim illigant. Alij carnem recentem hædorum pilo ſuffiunt,eodemq; nidore fugant ſerpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas,carne & fimo equi in agro paſti, coagulo leporis ex aceto,contraq; ſcorpionē & murem araneum. Aiunt aūt non feriri leporis coagulo perunctos. A ſcorpione percuſſis,fimū capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur. Lardum iuſq; decocti potū his,qui bupreſtim hauſerint. Quin etiam ſi quis aſino in aurem percuſſum à ſcorpione ſe dicat,tranſire malum protinus tradunt: uenenataq; omnia accenſo eius pulmone fugere. Et fimo uituli ſuffiri percuſſos à ſcorpione prodeſt. Canis rabidi morſu facta uulnera circūcidunt ad uiuas uſq; partes quidam, carneq; uituli admouent,& ius ex eodē carnis decoctæ dant potui,aut axungiā cum calce tuſam. Laudāt hirci iecur,quo impoſito,ne tentari quidē aquæ metu affirmāt. Laudant & capræ fimū ex uino illitū,aut melle: melis, & cuculi,& hirundinis decoctū & potū. Ad reliquos beſtiarum morſus,caprinū caſeum ſiccum cum origano imponunt,& bibi iubent:ad hominis morſus carnē bubulam coctam. Efficacius uituli,ſi non ante quintū diem ſoluant. Veneficijs roſtrū lupi reſiſtere inueteratū aiunt,ob idq; uillarū portis præfigūt. Hoc idem præſtare & pellis è ceruice ſolida exiſtimatur: quippe tanta uis eſt animalis, præter ea quæ retulimus,ut 40

mus,ut uestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argẽtum uiuum biberint, lar dum remedio est. Asinino lacte poto uenena restinguũtur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut uiscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum, aut pharicon, aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit: nam id quoq; uenenũ est in prima lactis coa- gulatione. Multos eius & alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut nõ multo postea tepefacto, Nullum enim celerius euanescit. Ossa quoq; asini confra cta & decocta, contra leporis marini uenenum dantur. Omnia eadem onagris efficacio- ra. De equiferis non scripserunt Graeci, quĩ terrae illae non gignebant. Veruntamen for- tiora omnia eadem q̃ in equis intelligi debẽt. Lacte equino uenena leporis marini & to-
10 xica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Graeci in experimentis, quanq; bo ue fero refertis Indiae syluis, portione tamen eadẽ efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoq; lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradũt, maxime supradicta, & si ephe merũ impactũ sit, aut si cantharides datae, uomitione omnia egeri: sic & caprino iure can- tharides. Contra ea uero quae exulceratione enecant, seuum uitulinũ seu bubulum auxi- liatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra uenena. Nam si oleum nõ sit, uicem eius repraesentat. Mul- tipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoq; iure poto uenena supradicta expugna- ri putant, priuatim uero aconita & cicutas: itemq; uitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui uiscum biberint: lac uero contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum
20 potum cum taminia uua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica uenena sumitur: haedinus contra reliqua, Coagulum haedi contra uiscum, & chamaeleontem al- bum, sanguinemq; taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pasti- nacam uero & omnium marinorum ictus uel morsus, coagulũ leporis, uel haedi, uel agni, drachmae pondere ex uino. Leporis coagulum & contra uenena additur antidotis. Papi lio quoq; lucernarũ luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic con trarium est iecur caprinum, sicut fel ueneficijs ex mustela rustica factis.

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus. Cap. XI

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia ursinus adeps admi
30 xto ladano & adianto continet, alopeciasq; emendat, & raritatẽ superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quae est in rostris earum. Porrigini cum uino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è uino, utq; non taedia animalium capillis increscant. Item fel caprinum cum creta cimolia & aceto, sic ut paulum capilli inarescant: item fel hircinum cum urina tauri. Si uero uetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere geni- talis asinini, spissari capillũ putant, & è canitie uindicari si rasis illinatur, plumboq; tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum urina, admiscentq; nardum fastidij gratia. Alope- cias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis ulcera manantia, uri na tauri efficaciter sanat: item hominis uetus, si cyclaminum adijciatur & sulphur. Effica- cius tamen & uitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuũ uitulinum
40 cum sale tritum, capitis ulceribus utilissimum. Laudatur & uulpium adeps, sed praecipue fel, & fimum cum sinapi, pari modo illitum. Caprini cornus farina uel cinis, magisq; hir- cini addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleoq;, prius capite raso, mire cõtinent ita fluentẽ capillũ. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino len- des tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item ungulatũ cinere cum pice, fluen- tem capillum cõtineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis dolores sedat: item aqua pota, quae è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, uulpis masculę genitale circum ligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto uel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epipho- ras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt: Ceruini cornus cinere scabricies eorũ inungũt, mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini suffusiones

prodest

prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprino cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum uitijs angulorumque occurrit: callibleph ariique modo fuligo in hoc usu temperatur: optime ellychnio papyraceo oleoque sesamino, fuligine in nouo uase pennis detersa. Efficacissime tamen euulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquaque dissoluta inunguntur per quatriduum. Seuum uituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum uitijs aptissimũ est. Eiusdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei uel rosacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrunque uero sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atque contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam ex quasdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua luna deuorare iubent, & quoniam noctu æque quoque cernant, Sanguine hircino sanari lusciosos putant: nyctalopas à Græcis dictos: capræ uero iocinere, in uino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas uesci, & dum coquantur oculos uaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum ueratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum uino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & aegema: ad palpebras uero euulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut inunctio inarescat. Cõtra ruptas tunicula, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris contraque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, uel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam uulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori et uitijs medetur urina apri in uitro seruata: fel apri uel suis, uel bubulum, cum oleo cycino & rosaceo æquis portionibus. Præcipue uero taurinum, cum porri succo tepidũ, uel cum melle si suppurent. Contraque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas. aut si maior sit grauitas auriũ, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: omniáque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, uel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino: butyrum recens. Vrina capri uel tauri, uel fullonia uetus calfacta, uapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem. Et aliquid urinæ uituli qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum uituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. Virus uerrinum è scropha exceptum priusquam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis uitulorum factum & in aqua liquatum. Alijs uitijs adeps uulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, uel hirci, uel si pus sit. In quocunque autem usu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies uiginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiáque sagapeni in aminæo uino. Parotidas ursinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui: addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si prius foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt & uulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimumque eiusdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat

ceruini

ceruini cornus cinis, doloresq́; eorum mitigat, siue infricentur, siue colluant. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroq; modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certumq́; est in excrementis eorum plerunq; inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores, & capitis eorum cinis dentifricium est: adiectoq; nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile, hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus eos qui labant cum dolore admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifriciũ est. Ossa quoq; ex ungulis suum cõbusta, eundẽ usum præbent, item ossa ex acetabulis pernarum circa quæ coxendices uertuntur. Iisdem sanari, dimissis in fauces, iumentorum uerminationes notum est: sed & combustis dentes confirmari. Asinino quoq; lacte percussu uexatos, aut dentiũ eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc nõ hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus, ac super ungulas. Præterea in corde equorũ inuenitur os, dentibus caninis maxime simile: hoc scarificari dolorẽ, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat demonstrant. Equarũ uirus à coitu in ellychnijs accensum, Anaxilaus prodidit, equinorum capitum uisus repræsentare mõstrifice: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in ueneficio uires habet, ut affusum æris mixturę in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctũ illitũq́;, & mox paulo detractum, ita ut cõfestim colluantur uino, in quo decocti sunt cortices mali punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, uel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omniũ ferè uillaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei uitia, ceruicis & pectoris morbos. Cap. XII

CVtem in facie erugari & tenerescere, & cãdorem custodire lacte asinino putãt. Notumq́; est quasdam quotidie D. custodito numero fouere: Poppea hoc Neronis principis instituit, balinearum quoq; sic folio temperato, asinarũ gregibus ob hoc eam comitãtibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerusa. Syneero uero ea uitia quę serpũt, insuper imposita farina hordeacea. Vlcera in facie mẽbrana è partu bouis madida. Friuolum uidebatur, non tamen omittendũ, propter desideria mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibusq́;, donec resoluatur in liquorem decoctũ, & illitũ linteolo, candorẽ cutisq́; erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, non crocodileã illini melius, sed foueri frigida & ante & postea iubent. Aestates, & quæ decolorẽ faciunt cutẽ, fimũ uituli cum oleo & gummi manu subactum emendat. Vlcera oris ac timas, seuũ uituli uel bouis cum adipe anseris, & ocimi succo. Est & alia mixtura, seuo uituli cũ medulla cerui, & albæ spinæ folijs unà tritis. Idẽ præstat & medulla cum resina, uel si uaccina sit, iusq́; è carne uaccina. Lichenas oris præstantissime uincit glutinũ, factũ è genitalibus uitulorum, liquatum aceto cum sulphure uiuo, ramo ficulneo permixtũ, ita ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidũ illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinũ: etiam num lepras ac furfures, tauri, uel addito nitro. Vrina asini circa canis ortum, maculas in facie: fel utriusq; per sese aqua infractũ, euitatisq; solibus ac uentis post detractã cutem. Similis effectus in taurino seuo uitulinóue felle, cũ semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si canicula exoriente cõburat. Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprisq́; maxime color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admixto caseo ac uiuo sulphure spongiæq; cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle uti maluere, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorq; mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride, Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla ceruina resináque & calce. Inuenio apud authores, his qui lentiginem habeant negari magicæ fa

gicæ sacrificiorũ usum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exulceratæ leuãtur: Gargarizatur tepidũ, ut est expressum, aut calefactũ. Caprinũ utilius, cũ malua decoctũ & sale exiguo. Linguæ exulcerationi & arteriarũ prodest ius omasi gargarizatu. Tonsillis aũt priuatim renes uulpiũ aridi, cũ melle triti illitiq;. Anginæ fel taurinũ uel caprinũ cum melle. Iecur mellis ex aqua oris grauitatem, ulceraq; butyrũ emẽdat. Spinã aliudue quid faucibus adhærens, felis extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinũ, uel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è uino in linteolo exulceratis duntaxat imponitur. Discutit & ungulæ asini uel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & urina calefacta: & bouis ungulæ cinis ex aqua: fimum quoq; feruẽs ex aceto. Item seuum caprinũ cum calce, aut fimũ ex aceto decoctũ, testesq; uulpini: prodest & 10 sapo: Gallorũ hoc inuentũ rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: uterq; apud Germanos maiore in usu uiris q̃ fœminis. Ceruicũ dolores butyro aut adipe ursino perfricãtur. Rigores bubulo seuo, quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilẽ (opisthotonon uocant) leuat urina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum. Vngues contusos fel cuiuscunq; animalis circumligatũ. Pterygia digitorum fel taurinũ, aqua calida dissolutum. Quidam adijciunt sulphur & alumen, pari pondere omniũ. Tussim iecur lupi ex uino tepido sanat: ursinumq; fel admixto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: uel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano eclegmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sangui- 20 nem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra samia & uino myrteo potũ sanat. Eiusdem fimi cinis in uino uesperi potus, nocturnas tusseis: pili quoq; leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisq;, & à pulmone graueolentiã halitus, butyrum efficacissime iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum donec rufescat, & matutinis sumptum ad mensuram ligulæ. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reijciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modice & cum aceto sumptũ: tiam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in uetere sanguinis excreatione.

Ad stomachi & lumborum dolores & renum uitia. Cap. XIII 30

STomachum exulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula admixto aceto & uino cocta. Rheumatismos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hædinus sanguis recens, ad cyathos ternos, cũ aceto acri pari modo feruẽs potus: coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridũ ex mulso: asininũ iecur aridũ cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritũ, & in cibo sumptum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij albi, perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoq; uulpinũ, aut pulmo, in uino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi. Lumborũ dolores, & quæcunq; alia mollire opus sit, ursino adipe perfricari conuenit: cinerem aprini aut suilli fimi inueterati, aspergi potioni uini. Afferunt & magi sua 40 commenta. Primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscent fimũ caprinũ, & subdito linteolo uncto caua manu, quantum pati possit feruens, sustineri iubent: ita ut si læua pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è cõtrario. Fimum quoq; ad eum usum acus æreæ punctis tolli iubẽt. Modus curationis est, donec uapor ad lumbos sentiatur peruenire. Postea uero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cũ melle, suadentq; in eodem dolore & testes leporis deuorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. In renũq; dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut certe

certe coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negăt talū leporis habĕtes. Lienem sedat fel apri uel suis potū, uel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissime tamen inueteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum ædidit, polean uocant Syri: dant in aceto mulso. Datur & equi lingua inueterata ex uino, præsentaneo medicamento, ut didicisse se ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus simili modo. Recĕs autem assus uel elixus, in cibo. In uesica quoq; bouis allij capita xx. tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolorem. Eadem ex causa emi lienem uituli quanti indicatus sit, iubent magi, nulla pretij contatione, quoniam hoc quoq; religiose pertineat: diuisumq; per longitudinē annecti tunicæ utrinq;, & induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in umbra arefacere. cum hoc fiat, simul residere lienem ægri uitiatum, liberariq; eum morbo dicitur. Prodest & pulmo uulpium cinere siccatus, atq; in aqua potus. Item hædorum lien impositus.

Ad aluum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alui, rupta, tenasmon, & tineas, & colum. Cap. XIIII

ALuum sistit ceruinus sanguis, item cornus cinis: iecur aprinum ex uino potum citra salem, recensq;: item assum suillum, uel hircinum decoctum in uini hemina. Coagulum leporis in uino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui & gallā adijciunt, alij per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus ueteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquę. Sanguis hircinus in carbone decoctus: Coriū caprinum cū suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi, & sanguis caprinus, uel medulla, uel iecur aluum soluit: Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale & melle: Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum, cœliacis & dysentericis medetur, iecur uaccinum: Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus in potione aquę: Coagulum leporis subactum in pane: Si uero sanguinem detrahūt, in polenta: Aprini, uel suilli, uel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidæ uini. Vituli quoq; ius uulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex uino, utriq; uitio. Item polea supradicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen uocant, etiam si sanguinem detrahant: uel fimi cinis, dentiumq; eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sint, cornus ceruini cinerem, aut fel tauri cum cumino mixtum, & cucurbitæ carnes umbilico imponere. Caseus recĕs uaccinus immittitur ad utrunq; uitiū. Item butyrum heminis quatuor, cū resinæ terebinthinę sextante, aut cum malua decocta, aut rosaceo. Datur & seuum uitulinū, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguoq; oleo, ut sorberi possint: Medulla & in pane subigitur. Lac capriuū ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina, additur propropum. Torminibus satis esse remedij in leporis coagulo poto è uino tepido, uel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino cum farina hordeacea & resina, uentrē illinunt. Ad omnes epiphoras uentris illini caseum mollem suadēt: Veterem autem in farina tritum, cœliacis & dysentericis dari, cyatho casei in cyathis uini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis: Iecur assum capræ, cœliacis subuenit, magisq; etiam hirci, in uino austero decoctum potumq;, uel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam decoquunt à tribus sextarijs aquæ ad heminam, addita ruta. Vtuntur & liene asso capræ hirci'ue, & seuo hirci in pane qui cinere coctus sit, capræ à renibus maxime, ut per se hauriatur, protinusq; modice frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuum admixta polenta, & cumino, & anetho, acetoq;. Illinunt & uentrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad utrūq; uitium & coagulo hædi in uino myrtite, magnitudine fabæ poto: & sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum uo-

cant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit uitulinum fimum in uino decoctum. Intestinorum uitijs magnopere pro/ dest coagulum ceruorum, decoctum cum lente betaq́;, atq; ita in cibo sumptum: Leporis pilorũ cinis cum melle decoctus: Lactis caprini potus decoctus cum malua, exiguo sale addito. Et si coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem uis est & in seuo ca/ prino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item fœminũ hædi cinis rupta intestina sarcire mire traditur: Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fa/ bæ magnitudine sumptum, ita ut deploratos sanauerint. Laudant & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenasmos, id est, crebra & inanis uoluntas egerẽdi, tollitur po to lacte asinino: Item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ 10 in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalli/ gata brachio: Polea quoq; supradicta magnopere prodest in sapa decocta. Itẽ suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ: Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testa sua tusis mixtus, in uini potione.

Ad uesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis uitijs, & inguinum remedijs. Cap. XV

VEsicę calculorumq́; cruciatibus auxiliatur urina apri, & ipsa uesica pro cibo sumpta: efficacius, si prius fumo maceretur utrũq;. Vesicam elixam mandi oportet, & à mu liere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in uulgari sue: quibus contritis atque potis in uino, pelli calculos aiunt. Ipsi 20 apro tam grauis sua urina est, ut nisi egesta fugæ non sufficiat, ac uelut deuinctus oppri/ matur. Exuri illa tradũt eos. Leporis renes inueterati, in uino poti, calculos pellunt. In per na suis articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinæ utile. Asinini renes inue/ terati tritiq́;, & in uino mero dati, uesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex uino aut mulso poti diebus XL. Prodest & ungulæ equinæ cinis, in uino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium: Pili quoq; caprini cinis. Verendorũ car bunculis, cerebrum apri uel suis, sanguisq́;. Vitia uero quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum cõbustum, maxime iuniperi ligno cum charta & arrenico sanat. Fimi cinis, fel bu/ bulum, cum alumine Aegyptio ac muria ad crassitudinẽ mellis subactum, insuper beta ex uino cocta imposita: caro quoq;. Manantia uero ulcera, seuum cum medulla uituli in 30 uino decoctum, uel caprinum cum melle rubiq; succo: uel si serpant, fimũ etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor, cum seuo uituli, ad/ dito nitro cohibetur: uel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incõtinentiam cohibet uesica aprina, si assa mandatur: Vngularum apri uel suis cinis potioni inspersus: Vesica fœminæ suis combusta ac pota. Item hædi, uel pulmo: Cerebrũ leporis in uino: Eiusdem testiculi tosti, uel coagulum cum anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti po/ tiq;. Magi uerrini genitalis cinere poto ex uino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suõ cubili. Rursus ciet urinam ue/ sica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis uitijs præclare prodest fel ursinum cum adipe: Quidam adijciunt spumam argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe 40 anserino ac rosaceo. modum ipsæ res statuunt, ut sint illitu faciles. Præclare medetur & taurinum fel, in linteolis conceptis: rimas'que perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, seuum uituli, maxime ab inguinibus cum ruta: Cæteris uitijs medetur sanguis ca/ prinus cum polenta. Item fel caprinũ condylomatis per se. Item fel lupinum ex uino. Pa/ nos & apostemata in quacũq; parte, sanguis ursinus discutit: Item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cum interficiatur reddere urinã, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus fœmini, om/ nes impetus discutit, omniq; suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & urina asini cum melanthio. Et ungulæ equinæ

cinis

ciniscum oleo & aqua illitus : Sanguis equi, præcipue admiſſarij : Et ſanguis bubulus:
item fel. Caro quoq; eoſdem effectus habet calida impoſita: & ungulæ cinis ex aqua aut
melle: urina caprarũ, hircorumq́; carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle de
coctum: fel urſinum ſiue uerrinum: urina ſuum in lana impoſita. Fœmina atteri aduriq́;
equitatu notum eſt. Vtiliſsimum eſt ad omnes inde cauſas, ſpumam equi ex ore inguini/
busq́; illinire. Inguina & ex ulcerum cauſa intumeſcunt. Remedio ſunt equi ſetæ tres, to/
tidem nodis alligatæ intra ulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad ſideratos, morbumq́; regium,
oſſaq; fracta, remedia. Cap. XVI

10 PODAGRIS medetur urſinus adeps, taurinumq́; ſeuum, pari pondere & ceræ. Addunt
quidã hypociſthida & gallam. Alij hircinũ præferũt ſeuũ cum fimo capræ, & croco
ſinapi´ue, uel caulibus ederæ tritis, ac perdicio uel flore cucumeris ſylueſtris: Item bouis fi/
mum cum aceti fece. Magnificãt & uituli, qui nõdum herbam guſtauerit, fimũ, aut per ſe
ſanguinem tauri: Vulpem decoctam uiuam, donec oſſa tãtum reſtent: lupum´ue uiuum
oleo cerati modo incoctum: Seuum hircinum, cum helxines parte æqua, ſinapis tertia: Fi
mi caprini cinerem cum axungia. Quin & iſchiadicos uri ſub pollicibus pedum eo fimo
feruente, utiliſsime tradunt. Articulorumq́; uitijs fel urſinum utiliſsimum eſſe, & leporis
pedes adalligatos. Podagras quidam mitigari pede leporis uiuẽtis abſciſſo, ſi quis ſecum
aſſidue habeat. Perniões urſinus adeps, rimasq́; pedum omnes ſarcit: Efficacius alumine
20 addito: Seuum caprinum: Dentium equi farina: Aprinum uel ſuillum fel: cum adipe pul/
mo impoſitus: & ſi ſubtriti ſint contuſi´ue offenſatiõe. Si uero aduſti frigore, leporini pili
cinis: Eiuſdem pulmo contuſis diſſectus, aut pulmonis cinis. Sole aduſta, ſeuo aſinino
aptiſſime curantur. Item bubulo cum roſaceo. Clauos & rimas calliq́; uitia, fimum apri
uel ſuis recens illitum, ac tertio die ſolutum ſanat. Talorum cinis, pulmo aprinus, aut ſuil/
lus, aut ceruinus. Attritus calciamentorum, urina aſini cum luto ſuo illita. Clauos ſeuum
bubulum cum thuris polline. Perniones uero corium combuſtum : melius ex uetere cal/
ceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores ſedat fimi uitu/
lini cinis, cum lilij bulbis decoctis, addito melle modico: Itemq́; oĩa inflammata & ſup/
purationes minantia. Eadẽ res et podagris prodeſt, & articularijs morbis, è maribus prę
30 cipue uitulis. Articulorum attritis, fel aprorum uel ſuum, linteo calefacto impoſitum: ui/
tuliq́; qui nondũ herbam guſtauerit, fimum: Item caprinum cum melle in aceto decoctũ.
Vngues ſcabros ſeuum uituli emendat: Item caprinum admixta ſandaracha. Verrucas
uero aufert uitulini fimi cinis ex aceto: aſini urinæ lutum. Comitiali morbo teſtes urſinos
ediſſe prodeſt, uel aprinos bibiſſe ex lacte equino, aut ex aqua: Item aprinam urinam ex
aceto mulſo: efficacius, quæ inaruerit in ueſica ſua. Dantur & ſuum teſticuli inueterati tri/
tiq; in ſuis lacte, præcedente uini abſtinentia, & ſequente continuis diebus. Dantur & le/
poris ſale cuſtoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in uino albo, per dies XXX. Item
coagula eiuſdẽ. Aſini cerebrũ ex aqua mulſa, infumatũ prius in folijs, ſemuncia per dies:
uel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mẽſe potus: Item teſtes ſale aſſeruati, &
40 aſperſi potioni, in aſinarum maxime lacte uel ex aqua. Membrana partus earum, præci/
pue ſi marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialiũ reſiſtit. Sunt qui è mare
nigroq; cor edendum cum pane ſub dio prima aut ſecunda luna præcipiãt. Alij carnem,
aliqui ſanguinem aceto dilutum per dies XL. bibendum. Quidam urinam equi aquæ fer/
rariæ ex officinis miſcent, eademq́; potione & lymphaticis medẽtur. Comitialibus datur
& lactis equini potus, lichenq́; in aceto mulſo bibendus. Dantur & carnes caprinæ in ro
go hominis toſtæ, ut uolunt magi. Seuũ eatum cũ felle taurino pari pondere decoctum,
& in folliculo fellis recondituũ, ita ne terrã attingat, potum uero ſub limine ex aqua. Mor/
bum ipſum deprehẽdit caprini cornus, uel ceruini uſti nidor. Sideratis urina pulli aſinini
nardo admixto perũctione prodeſſe dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: Sanguis

asinini pulli ex uino. Item fimum asinini pulli, quod primum edidit à partu, datum fabæ magnitudine è uino medetur intra diem tertiũ. Eadem & ex equino pullo similiterq; uis est. Fractis osſibus præsentaneus maxillarum apri cinis uel suis. Item lardum elixum atq; circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex uino uetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorum caro, ut diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusq;, si credimus magis. Est genus febriũ, quod amphemerinon uocãt. Hoc liberari tradunt, si quis è uena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæ ue est ista mixtura? cur digitus potisſimum bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente luna occisæ inueteratum sale, ex uino bibendum ante accesſiones quartanæ dixere. Iidem magi fimi bubuli cinere cõspersо puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusq; leporis cor adalligant. Coagulum ante accesſionem propinant. Datur & caseus caprinus recẽs cum melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem sacrum, & ad dolores neruorum remedia. Cap. XVII

MElancholicis fimum uituli in uino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: Caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaq; & ueternosis datur. Phthisicis medẽtur, iecur lupi ex uino, macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum, carnes asininæ ex iure sumptæ. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoq; aridi, sed pabulo uiridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt: Bubuli quoq; cornus mucronem exustum, duorũ cochleariorũ mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin & tusſim sanari, uel recenti cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutaq; ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerẽ profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem, maxime subulonis, siccatum in fumo tritum'que in uino. Hydropicis auxiliatur urina uesicæ apri paulatim data in potus: Efficacius quæ inaruerit cum uesica sua: Fimi ceruini maxime subulonis, sed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton uocant) cinis cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in uiris, quod uelut mysterium occultarunt magi: Fimum uituli masculi illitum: Fimi uituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex uino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utiq; si lentisco pascãtur. Igni sacro ursinus adeps illinitur, maxime qui est ad renes: Vitulinum fimum recens, uel bubulum: Caseus caprinus siccus cum porro: Ramenta pellis ceruinæ deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, uel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum uel suillum: Item uitulinum: Veris spuma recens cum aceto, fimum caprinum cum melle. Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimũ suillum in testa calefactum tritumq; cum oleo, duritias corporum omnes tollit optime. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus est, plurimum proficit: Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in uino uel aceto decoctum. In furunculis seuum bubulum cum sale: aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale, similiq; modo caprinum. In ambustis ursinus adeps cum lilij radicibus: Aprinum aut suillum fimum inueteratum: Setarum ex his è penicillis tectorijs cinis cũ adipe tritus: Tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: Fel tauri: Fimum leporis: Sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantisſimum fit ex auribus taurorum & genitalibus: Nec quicquam efficacius

cacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æque, quibussuis pellibus inueteratis, cal-
ceamentisq; etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eoq; pictores & medici utuntur:
Id quoque quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum do
loribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putāt, uel putrescen-
te neruo. Spasmata & percussu uitiata, fimo aprino curant, uere collecto & arefacto. Sic
& quadrigis agendis tractos, rota'ue uulneratos: & quoquo modo sanguine contuso, uel
si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, utilius putent. Quin & in potu farinā eam ru-
ptis conuulneratisq; & euersis ex aceto salutarem promittunt. Reuerentiores cinerē eius
ex aqua bibunt. Feruntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic
10 quoq; se trigario approbare uellet. Proximam suillo fimo uim putant.

Ad sanguinem sistendum: & contra ulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: &
quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt. Cap. XVIII

SAnguinem sistit coagulum ceruinū ex aceto: Item leporis: Huius quidem & pilorum
cinis: Item ex fimo asinino cinis: & pilorū quidem cinis illitus. Efficacior uis è naribus
aceto admixto, & in lana ad omne profluuium imposito. Similiter ex equino capite & fœ
mine: Aut fimi uitulorū cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus uel fimi ex aceto: Hircini
uero iocineris dissecti sanies efficacior: Et cinis utriusq; ex uino potus, uel naribus ex aceto
illitus. Hircini quoque utris uinarij duntaxat cinis, cum pari pondere resinæ, quo genere
sistitur sanguis, & uulnus glutinatur. Hœdinum quoq; coagulum ex aceto, & fœminum
20 eius combustorū cinis, similiter pollere traduntur. Vlcera sanat in tibijs cruribusq; adeps
ursinus, admixta rubrica. Quæ uero serpunt, fel aprinū cum resina & cerusa: Maxillarum
apri uel suum cinis: Fimum suum illitum siccum: Item caprinū ex aceto subferuefactum.
Cætera purgantur & explētur butyro: Cornus ceruini cinere, uel medulla cerui: Felle tau
rino cum cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, uel inueterati
farina illinitur uulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cū suc
co porri, aut lacte mulierū, uel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat
coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum uino. Gangrenas ursinū fel pen-
na illitum. Asini ungularum cinis ea quæ serpunt ulcera inspersus. Sanguis equi adrodit
carnes septica ui: Item fimi equini inueterati fauilla. Ea uero quæ phagedænas uocant in
30 ulcerum genere, corij bubuli cinis cū melle. Caro uituli recentia uulnera non patitur intu-
mescere: Fimū bubulum cum melle. Fœminū uituli cinis sordida ulcera, & quæ cacoëthe
uocant è lacte mulieris sanat. Recentes uero plagas ferro illatas, glutinū taurinum liquefa
ctum, tertio die solutū. Caseus caprinus siccus ex aceto & melle, purgat ulcera. Quæ uero
serpāt, cohibet seuū cum cera: Item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad
cacoëthe, hædi fœminū cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbunculos, suis fœminæ ce-
rebrum tostum illitumq;. Scabiem hominis, asininæ medullæ maxime abolent. Vrinæ
eiusdem cū suo luto illitæ: Butyrum etiā, quod in iumentis proficit cum resina calida: Glu
tinū taurinū in aceto liquefactum, addita calce: Fel caprinū cum aluminis cinere, Boas fi-
mum bubulum, unde & nomen traxere: Canū scabies sanantur bubulo sanguine recen-
40 ti: iterumq; cum inarescat illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia corpo
ri extrahuntur felis excrementis: itē capræ ex uino: coagulo quocunq;, sed maxime lepo-
ris, cū thuris polline et oleo, aut cum uisci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras
seuum asininum reducit ad colorē. Fel uituli extenuat calefactum. Medici adijciunt myr-
rham, & mel, & crocum, æreaq; pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantiū morbos, & ueneris remedia. Cap. XIX

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinū lana succida appositum. Olympias The
bana addidit hyssopū & nitrum: Cornus ceruini cinis potus. Item uuluas laboran
tes, illitu quoque: & fel taurinum cum oppio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruí
no suffire prodest. Tradunt, ceruas cū senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in

excrementis repertum, aut in uulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde & in uulua, perquàm utilia grauidis parturientibusq;. Nam de pumice, qui in uaccarum utero simili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus uuluas mollit, dolores earum iecut. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipientibus parturire sit iuxtà qui ederit, adeo, ut etiam contra illatas noxias ualeat. Eundem superuenire, perniciosum est. Magnus & leporis usus mulieribus. Vuluam adiuuat pulmo aridus potus. Profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum, Secundas coagulum: caueantur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri succo, uellere appositum abortus mortuos expellit. Si uuluæ leporum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his, quæ parere desierint, restibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem & utro magi propinant. Item uirgini nouem grana fimi, ut stent perpetuo mammæ: coagulum quoque ob id cum melle illinunt: sanguinem, ubi euulsos pilos renasci nolũt. Inflationi uuluæ, fimum aprugnũ suillum'ue cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi, ut aspergatur potioni, uel si grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuuantur partus mulierum. Per se uero potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circumlita sanguine fœminæ suis, minus crescent. Si doleant, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & uuluarum exulcerationes eiusdem animalis seuum inueteratum, & in uellere appositum duritiem uuluarum emollit. Per se uero recens uel inueteratum, ex aqua illitum, psilotri uim obtinet. Eiusdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit. Vuluas suffitu corrigit. Vngulæ asininæ suffitæ partum maturant, ut uel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam uiuentem partum necant. Eiusdem animalis fimum si recens imponatur, profluuia sanguinis mire sedare dicitur. Necnon & cinis eiusdẽ fimi, qui & uuluæ prodest impositus. Equi spuma illita per dies xx. priusq; primum nascantur pili restinguntur. Item cornus ceruini decocto: melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuãtur uuluę collutæ. Quod si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eijcit. Item ungulæ suffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam uuluam aperit fel bubulum rosaceo admixto, fotis uellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt et suffitu fimi è mare boue, procidentes uuluas reprimi, partus adiuuari. Conceptus uero uaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus uexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe serpentium, & ęrugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, si in purgationibus fuerit sub coitu aspersum uuluæ, etiam duritiam uentris emollit, & profluuium minuit umbilico perunctо, atq; in totum uuluę prodest. Modum statuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admixto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in uellere imponunt. Masculi fel uituli, cum mellis dimidio tritum, seruatur ad uuluas. Carnem uituli si cum aristolochia inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla uituli in uino ex aqua decocta cum seuo, exulcerationibus uuluarum imposita prodest. Item adeps uulpium, excrementumq; feliũ: hoc cum resina & rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri uuluam, utilissimum putant. Syluestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum uero fel, callum uuluarum emollit inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri uis efficitur, si cunctis pilis triduo seruetur illitum. Profluuium quamuis immensum, urina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus æditus, inueterata potuq; sumpta in uino, secundas pellit. Hædorum pilis suffiri uuluas, utile putant, & in profluuio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami semen imponi. E boue syluestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium ueneris fieri dicit Osthanes, Idem amoris, pota hirci urina, admixta propter fastidium nardo. In-

do. Infantibus nihil butyro utilius, per se & cũ melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris ulcera. Dens lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientiũq; morbos, quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem cursum præstare dicũtur. Leporum coagulo illito ubere, sistitur infantium aluus. Iecur asini, admixta modice panace, instillatũ in os, à comitialibus morbis & alijs infantes tuetur: hoc XL. diebus fieri præcipiunt. Et pellis asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionem præstant infantibus adalligati, efficacius si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur, & illinitur ad lienis dolores. Ad ulcera manantia cum melle. Lien uituli in uino decoctus, tri-
10 tusq; & illitus, ulcuscula oris. Cerebrum capræ magi per anulum aureum traiectum, priusquam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæteros'que infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, uel cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitratur: Vulgus & gratiam corpori in VII. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, sacrificatæ duntaxat, illito oculis, uel sub puluino posito, somnum allici dicũt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: Item medullæ suum haustæ: Seuum asininũ, anseris masculi adipe permixto illitum: Item à coitu equi Vergilio quoque descriptum uirus, & testiculi equini aridi,
20 ut potioni interi possint, dexter'ue asini testis in uino potus pro portione, uel adalligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta roseo panno, & inclusa argento, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies, eoq; perungi pertinentes partes. Bia!con cinerem ex eodem bibi, uel tauri à coitu urinam, lutoq; ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur uirorum uenus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die: Item hædinus.

Mira de animalibus. Cap. XX

MIra præterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerũq;) si quis collectum reponat, singultus remedium esse, recordãtibus quonam loco id reposuerint. Iecur luporum equinæ ungulæ simile esse, & rumpi equos,
30 qui uestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiæ uim quandam inesse: In incẽdijs si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouesq;. Hircorum carnes uirus non resipere, si panem hordeaceum eo die quo interficiantur ederint, laser'ue dilutum biberint. Nullas uero teredinem sentire, luna decrescente induratas sale. Adeoq; nihil omissum, ut leporẽ surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium uero medicinas: Si sanguis profluat iumẽtis, suillum fimum ex uino infundendum. Boum autem morbis seuum, sulphur uiuum, allium syluestre, ouum coctum: omnia hæc trita in uino danda, aut uulpis adipem. Carnem caballinam discoctam, potu suum morbis mederi. Omnium uero quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, & ranam rubetã discoctas. Gallinaceos non attingi à uulpibus, si uel iecur animalis eius aridum ede-
40 rint, uel si pellicula ex ea collo inducta, galli inierint: Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro contra tormina hominũ excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis, cultroq; adacto, paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atq; ipse defodiatur in eo loco ex quo cœperit trahi: Aut si uomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus larium, quo familia conuenit, absumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIX

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primum clinice, & quando primum iatraleptice,
& de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus
medicis, & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ medi/
cus, & quando, & quid de medicis antiqui Romani iudicaue/
rint, & uitia medicinæ. Cap. I

NATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac præte/ 10
ritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam
non ignarus sim nullis antè hæc Latino sermone cōdita, an/
cepsq́ꝫ lubricum esse rerum omnium nouarum, talium utique
quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam
occurrere uerisimile est omniū qui hæc cognoscant cogitationi,
quonā modo exoluerint in medicinæ usu, quæ tam parata atqꝫ
pertinentia erant: mirumq́ꝫ & indignum protinus subit, nullam
artium incōstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla. Dijs
primum inuentores suos assignauit, & cælo dicauit. Necnon & hodie multifariā ab ora/
culis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aesculapium 20
fabulata, quoniam Tyndaridem reuocauisset ad uitam: Nec tamen cessauit narrare alios
reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, uulnerū tamen dun/
taxat remedijs: Sequētia eius (mirū dictu) in nocte densissima latuere usqꝫ ad Pelopon/
nesiacū bellum: tunc eam reuocauit in lucē Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis
clara ac ualida, & Aesculapio dicata. Is cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in tem/
plo eius dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur,
atqꝫ (ut Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinā hāc quæ clinice
uocatur. Nec fuit postea quæstus modus, quoniā Prodicus Selymbriæ natus, discipulus
eius instituens quam uocant iatralepticen, reunctoribus quoqꝫ medicorū ac mediastinis
uectigal inuenit. Horū placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimumq́ꝫ etiā 30
ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege
sanato, c. talētis donatus est à rege Ptolemęo filio eius, ut incipiamus & pręmia artis ostē
dere. Alia factio ab experimētis se cognominās, empiricen cœpit in Sicilia, Acrone Agri
gentino Empedoclis physici autoritate commendato. Dissederūtq́ꝫ eæ scholæ, & omnes
eas damnauit Herophilus, in musicos pedes uenarū pulsu descripto per ætatum gradus.
Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam
postea Asclepiades (ut retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter
initia scripsit, illo mox recedente à uita, ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa
eiusdē autoritate diui Augusti, quē contraria medicina graui periculo exemerat. Multos
prætereo medicos, celeberrimosq́ꝫ ex ijs Cassios, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Ru/ 40
brios. CCL. H—S annua mercede ijs fuere apud principes. Q. uero Stertinius imputauit
principibus, quod H—S quingenis annuis cōtentus esset: sexcena enim sibi quæstu urbis
fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa
est: censusq́ꝫ quanqꝫ exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi H—S CCC. reliquere,
quantum ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio
Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, paritérqꝫ eloquentiæ assectator. Is eam poten/
tiam nactus, nouā instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum trāsi
liuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos peroran/
tem: quali prudentia ingenioq́ꝫ, æstimari uel uno argumento abunde potest, cum monu/
mento

mēto suo(quod est Appia uia)iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarumq́ trigarij comitatior egressus in publico erat:cum Crinas Massiliēsis arte geminata,ut cautior religiosiorq́,ad syderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando,horasq́ obseruādo,autoritate eum præcessit. Nuperq́ centies H—S reliquit muris patriæ,mœnibus quoq́ alijs penè non minori summa extructis. Hi regebant fata,cum repente ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit,damnatis non solum prioribus medicis, uerum & balineis:frigidaq́ etiam hybernis algoribus lauari persuasit,mersit ægros in lacus. Videbamus senes consulares usq́ in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio. Nec dubium est,omnes istos famam nouitate aliqua aucupātes,animas statim nostras negociari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum cōcertationes, nullo idem censente, ne uideatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumēti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamq́ est,ut quisq́ inter istos loquēdo polleat, imperatorē ilico uitæ nostræ necisq́ fieri:ceu uero non milia gentium sine medicis degant,nec tamen sine medicina:sicut po.Ro.ultra sexcentesimum annum,neq́ ipse in accipiēdis artibus lentus, medicinæ uero etiam auidus,donec expertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis autor est, primū è medicis uenisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filiū,L. Aemilio,M. Liuio coss. anno urbis D.XXXV. eiq́ ius quiritium datum,& tabernā in cōpito Acilio emptā ob id publice. Vulnerariū eum tradunt fuisse uocatum,mireq́ gratū aduentū eius initio:mox à sæuitia secandi urendiq́,transisse nomen in carnificem,& in tedium artem omnesq́ medicos:quod clarissime intelligi potest ex M. Catone,cuius autoritati triumphus atq́ censura minimum conferunt:tanto plus in ipso est. Quamobrem uerba eius ipsa ponemus, Dicā de istis Græcis suo loco Marce fili quid Athenis exquisitū habeā,& quod bonū sit eorum literas inspicere non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatē dixisse,Quandocūq́ ista gens suas literas dabit, omnia corrūpet. Tum etiam magis si medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt,ut fides ijs sit,& facile disperdāt. Nos quoq́ dictitāt barbaros,& spurcius nos q̄ alios opicos appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis. Atq́ hic Cato DCV. anno urbis nostræ obijt, LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publice tempora,aut priuatim uitæ spatia ad experiēdum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercule. Subijcit enim qua medicina & se & coniugem usque ad longam senectam perduxerit, ijs ipsis scilicet quæ nunc nos tractamus. Profiteturq́ esse commentarium sibi quo medeatur filio, seruis familiaribus, quem nos per genera usus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maxime uero quæstum esse immani pretio uitæ recusabant. Ideo templū Aesculapij, etiam cum reciperetur is deus,extra urbē fecisse,iterumq́ in insula,tradūtur. Et cū Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hāc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi quiritium attigere,& ipsi statim ad Græcos transfugæ. Imò uero autoritas aliter quàm Græce eam tractantibus,etiā apud imperitos expertesq́ linguę, nō est. Ac minus credunt,quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, ut cuicunq́ medicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur:Adeo blanda est sperandi pro se cuiq́ dulcedo Nulla præterea lex quæ puniat inscitiā capitalem,nullum exemplum uindictæ. Discunt periculis nostris,& experimenta per mortes agunt: medicoq́ tantum hominem occidisse impunitas summa est. Quinimo transit conuicium, & intemperantia culpatur, ultro'que qui periere arguuntur. Sed decuriæ pro more censuris principum examinantur,inquisitio per parietes agitur,& qui de nummo iudicet à Gadibus columnisq́ Herculis accersitur: de exilio

uero

uero non nisi die XL. quinq; electis uiris datur tabella. At de iudice ipso quales in consiliũ
eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire quid saluti suæ opus sit.
Alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus, aliena memoria salutamus, alie/
na uiuimus opera. Perieruntq; rerum naturæ pretia, & uitæ argumenta. Nihil aliud pro
nostro habemus ꝗ delicias. Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis inuidiæ à me
obiectum, aut senatũ illum qui ita censebat: idq; non criminibus artis arreptis, ut aliquis
expectauerit. Quid enim uenenorũ fertilius, aut unde plures testamentorũ insidiæ? Iam
uero & adulteria etiã in principũ domibus, ut Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: itẽ Valen
tis, in qua dictũ est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc urbi timuit
Cato, ut equidem credo, ꝗ reginas. Ne auaritiã quidẽ arguam, rapacesq; nundinas pen 10
dentibus fatis, & dolorum indicaturã, ac mortis arram, aut arcana præcepta: Squamã in
oculis emouendam potius ꝗ extrahendam: per quæ effectũ est, ut nihil magis prodesse
uideretur, ꝗ multitudo grassantiũ. Neq; enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. No/
tum est ab eodem Charmide unum ægrum ex prouincialibus H—S ducẽtis cõductum:
Alconti uulnerum medico H—S. C. damnato ademisse Claudium principem. Eidemq;
in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc
personis imputẽtur. Ne fecẽ quidem aut inscitiã eius turbæ arguamus, ipsorumq; intem
perãtiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab ijsdem
deficiẽtibus cibos sæpius die ingestos, mille præterea pœnitẽtiæ modis, culinarum etiam
præceptis & unguentorum mixturis, quando nullas omisere uitæ illecebras. Inuehi pere 20
grinas merces, conciliariq; externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, nõ
tamẽ hoc Catonem prouidisse, cum damnaret artem. Theriace uocatur excogitata com/
positio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cũ tot remedia dederit natura, quæ singula suffice/
rent. Mithridaticum antidotũ ex rebus LIIII. componitur, interim nullo põdere æquali,
& quarundam rerũ sexagesima denarij unius imperata. Quo deorum perfidiam istam
monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & porten
tosa sciẽtiæ uenditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperiq; uulgo
pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse uenenum
docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autẽ quæ
timuit Cato, atq; prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eius/ 30
dem in semetipsis fatentur. Illa perdidere imperij mores, illa quæ sani patimur, luctatus,
ceromata ceu ualetudinis causa instituta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corpori/
bus cibos coqui, ut nemo non minus ualidus exiret, obedientissimi uero efferrentur. Po/
tus deinde ieiunorum ac uomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorũ euiratio institu/
ta resinis eorum: itemq; pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profecto, lues mo/
rum, nec aliunde maior quàm è medicina, uatem prorsus quotidie facit Catonem, & ora/
culum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicenda pro
senatu illo sexcentisq; populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidio/
sissima autoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasio/
nes, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neq; enim dubitauerim aliquibus fastidio fu/ 40
tura quæ dicuntur animalia: at non Vergilio fuit, nominare formicas nulla necessitate, &
gurguliones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia deorum im/
probitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cum gignat hominem. Proinde
causas quisq; & effectus nõ res æstimet. Ordiemur autẽ à confessis, hoc est, lanis ouisq;,
ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, ta
men obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet,
quàm fidem operis: Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidoq; medi
cinis, ceu uero id certum esset, atq; non fabulosum. Irridere est, uitæ remedia post millesi/
mum annum reditura monstrare.

De medicinis lanarum. Cap. II

LAnis autoritatem ueteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus
attingi iubentes. Prætereq; cultũ & tutelam contra frigora, succidæ plurima præstant
remedia ex oleo uinoq; aut aceto, prout quæq; mulceri morderi'ue opus sit, & astringi la
xari'ue, luxatis membris, dolentibusq; neruis impositæ, & crebro suffusę. Quidam etiam
salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipemq; imponunt. Item contusis
tumẽtibusq;. Halitus quoq; oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atq; gin-
giuis admixto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinẽ in naribus sistit cũ oleo ro-
saceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & ulceribus uetustis imponi-
10 tur cum melle. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis
uellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflãmationes uuluæ sedant.
Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaq; mortuos partus euo-
cat. Sistit etiam profluuia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimũ
soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida
feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sangui-
nemq; sistit ex ariete succida, articulos extremitatũ præligans. Laudatissima omnis è col-
lo, natione uero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidã imponũt & desquamatis,
percussis, liuidis, incussis, collisis, cõtritis, deiectis, capitis & alijs doloribus, stomachi infla
tioni ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, uulneratis, ambustis. Et in oculorum
20 medicamenta additur. Item in fistulas auresq; suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alij
uero euulsam decisis summis partibus siccant, carpuntq;, & in fictili crudo componũt, ac
melle perfundunt utrunq;. Alij astulis tędæ subiectis & subinde interstratis, oleo asper-
sam accendunt, cineremq; in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiũtur;
idq; sæpius mutantes aquam donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerẽ
reponũt. Vis eius septica est, efficacissimeq; genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum su
dorq; fœminum & alarum adhærentes lanis (œsipum uocãt) innumeros propè usus ha
bent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimũ, lana ab his
partibus recenti concerpta, aut quibuscunq; sordibus succidis primum collectis, ac lento
igni in æneo uase subferuefactis & refrigeratis, pinguiq; quod supernatet, collecto in fi-
30 ctili uase, iterumq; decocta priori materia: quæ pinguitudo utraq; frigida aqua lauatur,
& in linteo siccatur, ac sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea py
xide conditur. Probatio autem ut sordium uirus oleat, & manu fricante ex aqua nõ lique
tur, sed albescat ut cerusa. Oculis utilissimum contra inflammatiões genarumq; callum.
Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, utilius tale existimantes erosis &
duris genis, angulis scabiosis & lachrymantibus. Vlcera non oculorum modo sanat, sed
oris etiam & genitaliũ cum anserino adipe. Medetur & uuluæ inflammationibus, & se-
dis rhagadijs, & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos usus eius suo loco dige
remus. Sordes quoq; caudarũ concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæq; in farinã & illi-
tæ dentibus mire prosunt, etiã labantibus, gingiuisq; si carcinoma serpat. Iam uero pura
40 uellera aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorũ genitalium
uitijs. Tantumq; pollent, ut medicamentis quoq; superponãtur. Medentur ante omnia
& pecori ipsi, si fastidio nõ pascatur. Cauda enim quàm arctissime præligata, euulsa inde
lana, statim uescuntur. Traduntq; quod extra nodum sit è cauda præmori.

De ouorum natura. Cap. III

LAnæ habẽt & cum ouis societatẽ simul fronti impositæ cõtra epiphoras. Non opus
est eas in hoc usu radicula esse curatas: neq; aliud q̃ candidũ ex ouo infundi ac pol-
linem thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urentesq; refrigerãt.
Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miscent collyrijs. Infantibus uero contra lip-
pitudines uix aliud remedium est, butyro admixto recenti: Eadem cum oleo trita ignes
sacros

ſacros leniunt, betæ folijs ſuperilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur ammoniaco trito admixtoq́. Et uari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipſa facies illita ſole non aduritur. Ambuſta aquis ſi ſtatim ouo occupentur, puſtulas non ſentiunt. Quidam admiſcent farinã hordeaceam, & ſalis parum. Vlceribus uero ex ambuſto cum candido ouorum toſtum hordeum & ſuillo adipe mire prodeſt. Eadem curatione ad ſedis uitia utũtur: infantibus quidem etiam ſi quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum ceruſæ denariorum duum pondere, pari ſpumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde uino. Ad ignem ſacrum candido ouorũ trito cum amylo. Aiunt & uulnera candido glutinari, calculosq́ pelli. Lutea ouorum cocta ut indureſcant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigãt. Vel cum roſaceo & mulſo lana oculis impoſita, uel cum trito apij ſemine ac polẽta in mulſo illita. Prodeſt & tuſsientibus per ſe luteum deuoratum liquidum, ita ut dentibus nõ attingatur. Thoracis diſtillationibus, faucium ſcabritiæ. Priuatim cõtra hæmorrhoidũ morſum illinitur, ſorbeturq́ crudũ. Prodeſt & renibus, ueſicæ roſionibus, exulcerationibusq́, & cruẽta excreantibus, Quinq́ ouorum lutea in uini hemina cruda ſorbentur dyſentericis, cum iure putaminis ſui & papaueris ſucco, ac uino. Dantur cœliacis cum uuæ paſſæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduũ æquis portionibus. Et alio modo, lutea ouorũ trium lardi ueteris & mellis quadrantibus, uini ueteris cyathis tribus trita ad craſsitudinem mellis, & cum opus ſit auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Itẽ ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reijcientibus cum tribus cyathis muſti. Vtuntur iiſdem ad liuẽtia, ſi uetuſtiora ſint, cum bulbis ac melle. Siſtunt & menſes mulierũ cocta, & ex uino pota: inflationes quoq́ uuluæ cruda cũ oleo ac uino illita. Vtilia ſunt & ceruicis doloribus cum anſerino adipe & roſaceo. Sedis etiã uitijs durata igni, ut calore quoq́ proſint. Et condylomatis cum roſaceo. Itẽ ambuſtis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exuſtis, tum lutea ex roſaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ uocant ſchiſta: cum triduo incubata tolluntur. Stomachũ diſſolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus ſumatur. Dant & dyſentericis pullos in ipſo ouo decoctos, admixta uini auſteri hemina, & pari modo olei polentæq́. Membrana putaminis detracta ſiue crudo, ſiue cocto, labiorum fiſſuris medetur. Putaminis cinis in uino potus, ſanguinis eruptionibus. Comburi ſine membrana oportet, ſic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum mẽſes cum myrrha illitus ſiſtit. Firmitas putaminum tanta eſt, ut recta necui nec pondere ullo frangantur, nec niſi paululũ inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partũ, cũ ruta & anetho & cumino pota ex uino. Scabiem corporũ ac pruritũ oleo & cedria mixtis tollunt. Vlcera quoq́ humida in capite cyclamino admixta. Ad puris & ſanguinis excreationes ouũ crudum cum porri ſectiui ſucco, parisq́ menſura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tuſsientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum paſſo oleiq́ pari modo. Infunduntur & uirilitatis uitijs ſingula cum ternis paſsi cyathis amyliq́ ſemuncia à balineis. Aduerſus ictus ſerpẽtium cocta tritaq́ adiecto naſturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum eſt, cum tranſmeent faucium tumorem, calfactu'que obiter foueant, Nullus eſt alius cibus qui in ægritudine alat neque oneret, ſimulq́ uim potus & cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane ſubactis cœliaci recreantur. Quidam ita reſoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non aluos tantum, ſed & mẽſes fœminarum ſiſtunt: aut ſi maior ſit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriũtur. Et per ſe lutea ex ijs decocta in aceto donec indureſcant: iterumq́ cum trito pipere torrentur ad cohibendos aluos. Fit & dyſentericis remedium ſingulare, ouo effuſo in fictili nouo, eiuſdem'que oui menſura, ut paria ſint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confuſis crebro'que permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præſentius remedium erit, Alij eadẽ menſura pro oleo & aceto reſinam adijciunt rubẽtem, uinumq́: & alio modo temperant, olei tantum menſura

ſura pari,pineiq; corticis duabus ſexageſimis denariorum,una eius quod rhus diximus, mellis obolis quinq; ſimul decoctis,ita ut cibus alius poſt quatuor horas ſumat̃. Tormi/ nibus quoq; multi medẽtur,oua bina cũ alijs piſcis quatuor unà atterẽdo,uiniq; hemina calefaciẽdo,atq; ita potui dando. Et ne quid deſit ouorũ gratiæ, candidum ex his admi/ xtum calci uiuæ glutinat uitri fragmenta. Vis uero tanta eſt,ut lignum perfuſum ouo nõ ardeat,ac ne ueſtis quidẽ contacta aduratur. De gallinarum aũt ouis tantũ locuti ſumus, cũ & reliquarũ alitũ reſtẽt magnæ utilitates,ſicut ſuis locis dicemus. Prçterea eſt ouorum genus in magna Galliarum fama,omiſſum Græcis. Angues innumeri æſtate cõuoluti, ſaliuis faucium corporumq; ſpumis artifici cõplexu glomerãtur, anguinum appellatur.
10 Druidæ ſibilis id dicũt in ſublime iactari,ſagoq; oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo,ſerpentes enim inſequi,donec arceantur amnis alicuius inter/ uentu. Experimentum eius eſſe,ſi contra aquas fluitet uel auro uinctum. Atq;,ut eſt ma/ gorum ſolertia occultandis fraudibus ſagax, certa luna capiendum cẽſent,tanq; congru ere operationem eam ſerpentium humani ſit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbi culati modici magnitudine, cruſta cartilaginis uelut acetabulis brachiorũ polypi crebris, inſigne Druidis. Ad uictorias litium ac regum aditus mire laudatur: tantæ uanitatis, ut habentẽ id in lite in ſinu equitem Romanum è Vocontijs, à diuo Claudio principe inter emptum non ob aliud ſciam. Hic tamen cõplexus anguium & efferatorum concordia, cauſa uidetur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie
20 anguium fecerint, Neq; enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt. De anſerũ ouis magnæ utilitatis,ipſoq; anſere dicturi hoc in uolumine,debemus honorẽ & Comagenorum cla riſſimæ rei. Fit ex adipe anſerũ, alioquin celeberrimi uſus eſt,ad hoc in comagene Syriæ parte cum cinamo,caſia,pipere albo,herba quæ comagene uocatur,obrutis niue ualis,o/ dore iucundo,utiliſſimũ ad perfrictiones,cõuulſiones,cæcos ac ſubitos dolores,omniaq; quæ acopis curantur.unguentũq; pariter & medicamentum eſt. Fit & in Syria alio mo/ do,adipe auiũ curato,ut diximus, additis eryſiſceptro, xylobalſamo,phœnice elate,item calamo,ſingulorum pondere qui ſit adipis,cum uino bis aut ter ſubferuefactis. Fit autem hyeme,quoniam æſtate nõ glaciat niſi accepta cera. Multa præterea remedia ſunt ex an/ ſere,quod miror æque quàm capris. Nanq; anſer coruusq; ab æſtate in autũnum mor
30 bo conflictari dicuntur. De anſerum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium aſcenſu deprehenſo, diximus.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida nõ ſunt,ſed fera,& ex uo/ lucribus,& contra morſus phalangiorum. Cap. IIII

EAdem de cauſa ſupplicia annua canes pendũt inter ædem Iuuentutis & Summani, uiui in furcas ſambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priſcorum mores. Catulos lactentes adeo puros exiſtimabant ad cibum, ut etiam placandis numi/ nibus hoſtiarũ uice utetẽtur his. Genito mane catulo res diuina fit,& in cœnis deûm etiã num ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuiſſe, Plauti fabulæ indicio ſunt. Sanguine canino contra toxica nihil præſtantius putatur. Vomitiones quoq; hoc
40 animal mõſtraſſe homini uidetur. Et alios uſus ex eo mire laudatos referemus ſuis locis. Nunc ad ſtatutum ordinẽ pergemus. Aduerſus ſerpẽtium ictus efficacia habẽtur,fimũ pecudis recens in uino decoctũ illitumq;: mures diſſecti & impoſiti,quorũ natura nõ eſt ſpernenda,præcipue in aſſenſu ſiderum(ut diximus)cũ lumine lunæ fibrarũ numero cre ſcente ac decreſcente. Tradunt magi iocinere muris dato porcis in fico,ſequi dantẽ id ani/ mal. In homine quoq; ſimiliter ualere,ſed reſolui cyatho olei poto. Muſtelarum duo ge/ nera: alterum ſylueſtre. Diſtãt magnitudine. Græci uocãt ictidas. Harum fel cõtra aſpi/ des dicitur efficax,cætero uenenum: hæc autem quæ in domibus noſtris oberrat,& catu los ſuos(ut autor eſt Cicero)quotidie transfert,mutatq; ſedẽ,ſerpẽtes perſequitur. Ex ea inueterata ſale denarij pondus in cyathis tribus datur percuſſis,aut uetriculus coriandro

fartus inueteratusꝗ; & in uino potus. Et catulus muſtelę etiã efficacius. Quędam pudenda dictu tanta autorum aſſeueratione commendantur, ut præterire fas nõ ſit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: ueluti cimicum animalis fœdiſſimi, & dictu quocꝫ faſtidiẽdi natura, contra ſerpentũ morſus, & præcipue aſpidum ualere dicitur. Itẽ contra uenena omnia: argumento quod dicunt gallinas quo die id ederint, nõ interfici ab aſpide: carnes quocꝫ earum percuſsis plurimũ prodeſſe. Ex his quæ tradunt, humaniſſimũ eſt illinire morſibus cum ſanguine teſtudinis. Item ſuffitu eorum abigere. Sanguiſugas adhærentes, hauſtasꝗ; ab animalibus reſtinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam ijs inungunt tritis cum ſale & lacte mulierũ, aurisꝗ; cum melle & roſaceo admixtis. Eos qui agreſtes ſint, & in malua naſcant̃, crematos cinere permixto roſaceo infundunt auribus. Cætera quæ de ijs tradunt, uomicæ & quartanarũ remedia aliorumꝗ; morborũ, quanquam ouo aut cera aut faba incluſos cenſeant deuorandos, falſa nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cũ argumẽto adhibent, quoniam uincatur aſpidum ſomnifica uis, ſeptenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et ſtranguriæ fiſtulæꝗ; impoſuere. Adeo nihil parens illa rerũ omnium ſine ingentibus cauſis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana ſubrepta paſtoribus, reſiſtere nocturnis febribus prodiderũt, diurnis in roſaceo panno. Rurſus ijs aduerſatur ſcolopendra, ſuffituꝗ; necat. Aſpides percuſſos torpore & ſomno necant, omnium ſerpentium minime ſanabiles. Sed et uenenũ earum ſi ſanguinem attingit, aut recens uulnus, ſtatim interimit: inueteratum ulcus tardius De cętero potum quantalibet copia, non nocet. Non enim eſt tabifica uis: itaque occiſa morſu earum animalia, cibis innoxia ſunt. Cũctarer in proferẽdo ex his remedio, niſi M. Varronẽ ſcirẽ LXXXVIII. uitæ anno prodidiſſe, aſpidum ictus efficaciſſime curari, hauſta à percuſſis ipſorũ urina. Baſiliſci, quem etiam ſerpentes ipſi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominẽ uel ſi aſpiciat tãtum dicitur interimere, ſanguinem magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & ſucceſſus petitionum à poteſtatibus, & à dijs etiam precum, morborũ remedia, ueneficiorum amuleta. Quidã id Saturni ſanguinem appellant. Draco non habet uenena. Caput eius limini ianuarum ſubditũ, propitiatis adoratione dijs, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos nõ pauēſcere ad nocturnas imagines, etiã pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum uictoriæ. Primum ſpondylum aditus poteſtatum mulcere. Dentes eius illigatos pellibus capreatum ceruinis neruis, mites præſtare dominos, poteſtatesꝗ; exorabiles. Sed ſuper omnia eſt cõpoſitio, qua inuictos faciunt magorũ mẽdacia. Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiuſdem, equi uictoris ſpuma, canis unguibus adalligatis ceruino corio, neruisꝗ; cerui alternatis & dorcadis: quæ arguiſſe non minus refert, ꝙ contra ſerpentes remedia demonſtraſſe, quoniã hæc morborum ueneficia ſunt. Draconum adipem uenenata fugiunt: item uirus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impoſitũ, uel alterius quàm quæ percuſſerit, ſine fine prodeſt. Item ſi quis eam ipſam in uapore baculo ſuſtineat, aiunt enim præcauere: item ſi quis exuſtæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percuſſum ſerpentes neceſſitate naturæ, Nigidius autor eſt. Caput quidem diſſecant Scythę inter aures ad eximendũ lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipſo toto capite utuntur. Fiunt ex uipera paſtilli, qui theriaci uocantur à Græcis, quaternis digitis utrincꝫ amputatis, exemptisꝗ; interaneis & liuore ſpinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho diſcocto, ſpinisꝗ; exemptis, & addita ſimilagine, atcꝫ ita in umbra ſiccatis paſtillis quibus ad multa medicamenta utuntur. Significãdum uidetur è uipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut ſupra dictum eſt, adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias Ex eo cum opus ſit ternis ſtillis additis in oleum perunguntur, ut omnes beſtiæ fugiãt eos. Præterea cõſtat, cõtra omnium

ſerpentium

serpentium ictus, quamuis insanabiles, ipsarũ serpentium exta imposita auxiliari. Eosq; qui aliquando uiperæ iecur coctũ hauserint, nunq; postea feriri à serpente. Neq; anguis uenenatus est, nisi per mẽsem luna instigatus. Sed prodest uiuus cõprehẽsus, & in aqua contusus, si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa credũtur, ut dicemus, & ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quædam ex his cõficit, ut possint auium sermones intelligi. Atqui anguis Aesculapius Epidauro Romã aduectus est, uulgoq; pascitur & in domibus. Ac nisi incendijs semina exureretur, nõ esset fœcunditati eorum resistere. In orbe terrarũ pulcherrimũ anguium genus est, quod in aqua uiuit, hydri uocantur, nullis serpentium inferiores ueneno. Horum iecur seruatũ aduersus percussos
10 ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionũ ueneno aduersatur. Fit enim & è stellionibus malũ medicamentũ. Nam cum immortuus est uino, faciem eorũ qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum insidiantes pellicũ formæ. Remediũ est oui luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionũ tritum in aqua mustelas congregare dicitur. Inter omnia uenenata salamandræ scelus maximum est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimũt: ut omittã, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neq; amplius admitti ad terras: salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint necat frigida ui, nihil aconito distans. Quinimo si cõtacto ab ea ligno uel pede crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si in puteum cadat. Quippe cũ saliua eius quacũq; parte corporis, uel in pede
20 imo respersa, omis in toto corpore defluat pilus. Tamẽ talis ac tanta uis ueneni à quibusdam animalium ut suibus mãditur, domante eadem illa rerum dissidentia. Venenũ eius extingui primum omnium ab his quæ uescantur illa, uerisimile est. Quæ prodantur, cantharidũ potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera aduersantia diximus dicemusq; suis locis. Ex ipsis quæ magi tradunt cõtra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent uera, iam esset experta Roma. Sextius uenerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite, in melle seruentur tradit, negatq; restingui ignem ab ijs. Ex uolucribus in auxilio contra serpentes primum uultur est. Annotatum quoq; minus uirium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum latro
30 numq;, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepeant auulsæ, appositis, uenena serpentium domantur: item cerebro in uino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoq; ex his potum præclare medetur, & in multis alijs usibus mirabile. Pantheræ leonesq; non attingunt perunctos eo, præcipue si & allium fuerit incoctum. Aluum soluit. Validius è uetere gallinaceo. Prodest & cõtra longinquas febres, & torpentibus membris tremulisq;, & articularijs morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidijs, incipiẽti tenasmo, iocineri, renibus, uesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaq; etiã faciendi eius extant præcepta. Efficacius em̃ cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime aũt in congijs tribus aquæ ad tres heminas cum supradictis herbis, & refrigeratũ sub dino
40 dari tẽpestiuis antecedente uomitione. Non prætereibo miraculum, quanq; ad medicinã non pertinens: si auro liquescẽti gallinarũ membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc uenenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra serpentes & columbarũ caro recens concerpta, & hirundinũ: bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoq; alite exemplum magicæ uanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mẽdacia, cor eius impositum mãmæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere ut omnia secreta pronũciet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiusdẽ ouo ad capillos remedia demonstrãt. Quis aũt quæso ouum bubonis unq; uidere potuit, cum ipsam auem uidisse prodigium sit? quis uncq; experiri, & præcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum

promittũt. Cuius generis propè uideri poſſint quæ tradunt & de ueſpertiliõe, ſi ter circũ-
latus domui uiuus, per feneſtram inuerſo capite infigatur, amuletũ eſſe: priuatimq; oui-
libus circũlatum toties, & pedibus ſuſpenſum ſurſum in ſuperliminari. Sanguinẽ quoq;
eius cum carduo, contra ſerpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium eſt Ita-
liæ ignotum, & plurium generum. Vnum ſimile formicæ, ſed multo maius, ruffo capite,
reliqua parte corporis nigra, albis incurſantibus reſperſum guttis. Acerbior huius q̃ ue-
ſpæ ictus. Viuit maxime circa furnos & molas. In remedio eſt, ſi quis eiuſdem generis al-
terum percuſſo oſtendat. Et ad hoc ſeruantur cũ mortui inueniuntur. Et cortices eorum
cõtriti & poti medentur, & muſtellæ catuli, ut diximus ſuprà. Aeque phalangion Græci
uocant inter genera araneorum, ſed diſtingunt lupi nomine. Tertiũ genus eſt eodẽ pha-
langij nomine araneus lanuginoſus, grandiſsimo capite. Quo diſſecto inueniri dicuntur
intus uermiculi duo, adalligatiq; mulieribus ceruina pelle ante ſolis ortum, pręſtare ne cõ-
cipiãt, ut Cæcilius in cõmentarijs reliquit. Vis ea annua eſt, quam ſolam ex omni atocio
dixiſſe fas ſit, quoniã aliquarum fœcunditas plena liberis tali uenia indiget. Vocatur &
rhagiõ acino nigro ſimilis, ore minimo ſub aluo, pedibus breuiſsimis tanq̃ imperfectis.
Dolor à morſu eius qualis à ſcorpione. Vrina ſimilis araneis textis. Idem erat aſterion,
niſi diſtingueretur uirgulis albis. Huius morſu genua labefactãtur. Peior utroq; eſt ceru-
leus lanugine nigra, caliginẽ concitans, & uomitus araneoſos: etiamnũ deterior, à crabro-
ne penna tantum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ ſimilis capi-
te, aluo nigra, guttis albis diſtinguentibus, ueſparũ dolore torquet. Tetragnathij duo ge-
nera habent, peior medium caput diſtinguente linea alba, & trãſuerſa altera. Hic oris tu-
morem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior. minime aũt noxius eodem
colore qui telas muſcis in parietibus latiſsime pandit. Contra omniũ morſus remedium
eſt gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potũ in poſca. Item formicæ quinq; potę:
pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipſi aranei quicunq; in oleo putrefacti. Muris ara-
nei morſus ſanatur coagulo agnino in uino poto: ungulæ arietinæ cinere cum melle, mu-
ſtelæ catulo, ut in ſerpentibus dictum eſt. Si iumenta momorderit, mus recens cum ſale
imponitur, aut fel ueſpertilionis ex aceto. Et ipſe mus araneus contra ſe remedio eſt, diuul-
ſus & impoſitus. Nam ſi pręgnãs momordit, protinus diſsilit. Optimũ ſi imponatur qui
momorderit. Sed & alios ad hunc uſum ſeruant in oleo, aut luto circumlitos. Eſt & cõtra
morſum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non tranſiri ab eo orbitam torpore
quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maxime inuicẽ ſtellio traditur, ut uiſu quoq;
pauorem ijs afferat, & torporẽ frigidi ſudoris. Itaq; in oleo putrefaciũt eum, & ita ea ul-
nera perungunt. Quidam oleo illo ſpumã argenteã decoquunt ad emplaſtri genus, atq;
ita illinũt. Hunc Græci coloten uocant, & aſcalabotẽ, & galeoten. In Italia non naſcitur.
Eſt enim hic plenus lentigine, ſtridoris acerbi, & ueſcitur, quæ omnia à noſtris ſtellioni-
bus aliena ſunt. Prodeſt & gallinarũ fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuulſa, mus
diuulſus, ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſitus, aut aſſus in cibo ſumptus, aut potus, in meri
cyathis duobus. Propriũ eſt ſcorpionũ, quod manus palmã non feriunt, nec niſi pilos at-
tigere. Lapillus qualiſcũq;, ab ea parte qua in terra erat appoſitus plagæ, leuat dolorem.
Item teſta terra operta ex aliqua parte ſicut erat impoſita, liberare dicitur. Non debẽt re-
ſpicere qui imponũt, & cauere ne ſol aſpiciat. Vermes terreni triti impoſiti proſunt. Mul-
ta & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſeruantur. Noctua apibus cõtraria,
& ueſpis crabronibusq; & ſanguiſugis: pici quoq; martij roſtrum ſecum habentes non
feriuntur ab ijs. Aduerſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, quos attelabos uo-
cãt. Eſt & formicarum genus uenenatum: non ferè in Italia. Solipugas Cicero appellat,
ſalpugas Bætica. Iis cor ueſpertilionis contrarium, omnibusque formicis: ſala-
mandris cantharides, ut diximus. Sed in ijs magna quæſtio, quoniã ipſæ uenena ſunt
potæ ueſicæ cum cruciatu præcipuo. Coſsinum equitem Romanum, amicitia Nero-
nis principis

nis principis notum, cum is lichene correptus esset, uocatus ex Aegypto medicus ob hãc ualetudinẽ eius à Cæsare, cum cantharidũ potum præparare noluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiæ uuæ, & seuo ouis uel capræ. Ipsarum cantharidũ uenenũ in qua parte sit, non constat inter autores. Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negãt. Cõuenit tamen pennas earũ auxiliari, in quacunq; parte sit ue nenum. Ipsæ nascuntur ex uermiculo, in spõgia maxime cynorrhodi quæ fit in caule, sed fœcundissime in fraxino: cæteræ in alba rosa, minus efficaces. Potentissimæ inter omnes nariæ, luteis lineis, quas in pennis transuersas habent, multũ pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ uero, unius coloris macræq;. Conduntur in calice fictili nõ pica
10 to, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale feruens, donec per linteolum uaporẽtur, postea reponuntur. Vis earũ adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadẽ buprestis, similiterq; præparantur. Efficacissimę omnes ad lepras lichenasq;, dicuntur mẽses ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticẽsi, ceu uenenum uendidisset in auctione regia, quoniã eas sestertijs LX. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. Cap. V

ET seuum autem struthiocamelinũ tunc uenisse sestertijs LXXX. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus q̃ est adeps anserinus. Diximus & mellis uenenati gene
20 ra, contra quod utuntur melle in quo apes sint mortuæ. Idem potum in uino, remedium est uitiorum quæ cibo piscium gignuntur: in canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ capitis canini cinis illitus uulneri. Oportet aũt cõburi omnia eodẽ modo, ut semel dicamus, in uase fictili nouo, argilla circũlito, atq; ita in furnũ indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & uermem è cadauere canino adalligauere. Menstruáue in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos infuêre uulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant uero, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudã mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habẽtes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobous nõ patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mãdendum: si minus, quoquo modo coctũ, aut ius incoctis carnibus. Est uermiculus in lingua
30 canum, qui uocatur à Græcis lytta, quo exẽpto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiũt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantũ eo prodest. Aiunt & cristã contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorũ, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necãtur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum deuoretur ex ijs. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, Ita ut ipse cui abscissa sit, uiuus dimittatur: Glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, uel pulli hirundinis cõbusti. Membrana siue senectus anguiũ, uernatione exuta, cum cancro mascu
40 lo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armarijsq;, tineas necat. Tanta uis mali est, ut urina quoq; calcata rabiosi canis noceat, maxime ulcus habẽtibus. Remediũ est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, usq; in prouerbium discordiæ uenisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij chalcidicen uocant, in uino pota, morsus suos sanat. Veneficijs ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei ueteris large haustum, peculiariter contra aconitũ, addi patum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, uenena fungorum boletorumq; astringit: item inflammationes ac strãgulationes: quod miremur, cum, si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflatiõibus afficiatur.

Sanguis anserinus contra lepores marinos ualet, cũ olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseueratur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinq;, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, ut supra diximus præparatus. Coagulum quoq; agninũ aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatũ Ponticarum. Itaq; & spissatus seruatur, uino q; diluitur. Quidã fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra uenena omnia, ciconiarum uentriculus ualet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: item lac ouium calidum, præterquam ĳs qui buprestin aut aconitũ biberint. Columbarum syluestrium fumum priuatim contra argenti uiui potum. Contra toxica, mustela uulgaris inueterata, binis drachmis pota. 10

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. Ca. VI

Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item ungularũ muli uel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (ut Varro noster tradit) murinũ fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recẽtia, prius folio ficulneo asperatas. Alĳ sanguine muscarum utuntur. Alĳ x. diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, uel nucum, ita ut sit tertia pars è muscis. Alĳ lacte mulierum cum brassica cinerẽ muscarum subigunt, quidã melle tantum. Nullum animal minus docile existimãt minorisue intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earũ immolato tauro deo, quem Myiodem uocãt, extra territorium id abire. Alopecias cinis è muriũ capitibus caudisq; & totius muris emendat: præcipue si ueneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cũ melle, aut corium cõbustum cum pice liquida. Caput quidẽ eius ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias aũt in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi. quidã ex aceto uti maluerunt. quæ de herinaceis dicuntur omnia tanto magis ualebunt in hystrice. Lacertæ quoq;, ut docuimus, combustæ cum radice recentis harundinis, quæ ut unà cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluuia continent. Efficacius uirides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum utilius admixto sale, & adipe ursino, & cepa tusa. Quidam denas uirides in x. sextariis olei ueteris discoquunt, contenti semel in mense ungere. Pellium uiperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarũ fimum recens illitũ. Corui ouũ in æreo uase permixtum illitumq; deraso capite nigritiã capillis affert: sed donec inarescat, oleum in ore habẽdũ est, ne dẽtes simul nigrescãt. Idq; in umbra faciendum, neq; ante quatriduũ abluendum. Alĳ sanguine & cerebro eius utuntur cum uino nigro. Alĳ excoquunt ipsum, & nocte cõcubia in plumbeum uas cõdunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cũ pice liquida, nitro præparata cute. Caustica uis earum, cauendumq; ne exulcerent alte. Postea ad ulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubẽt. Lendes tolluntur adipe canino, uel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut uernatione eorum quam exuunt pota. Porrigines felle ouillo cum creta cimolia, illita capiti donec inarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nõdum peractæ, ablata capita ex his lapidea duritia exempta (est autẽ calculi latitudine) quæ alligantur: & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægyptĳ ossa è capite aut uulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, uel noctuæ, idem præstat: gallinaceusq; si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circumligatisq;, uel cristis: mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milui puluino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ ossiculum per aurem cum ebore traiectum, uel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus semperq; prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi uulnere sanato, abscedit. Hæc & uulneribus tonstrinarum sanguinẽ sistit. A cerebro uero

20, 30, 40

uero profluentē,anſeris ſanguis, aut anatis infuſus:adepsq́ earundem alitum cum roſa-
ceo coctus. Matutino paſcentis hirundinis caput præciſum , maxime luna plena,linteo
panno adalligāt capitis dolorib.licio:aut cera alba fronti illinūt.& pilos caninos pāno ad
alligant.Cerebrum cornicis in cibo ſumptū,palpebras gignere dicitur:œſypū cum myr-
rha calidum penicillo illitū.Idem præſtare muſcarū. fimiq́ murini cinerē æquis portioni
bus,ut efficiatur dimidiū pondus denarij promittunt,additis duabus ſextis denarij è ſti-
bi ut omnia œſypo illinantur:item murini catuli triti in uino uetere ad craſſitudinē acopi.
Pilos in his incōmodos,euulſos renaſci non patitur fel herinacei: ouorū ſtellionis liquor:
ſalamandræ cinis:lacertæ uiridis fel in uino albo ſole coactum ad craſsitudinem mellis in
10 æreo uaſe:hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali,ſpumaq́ cochlearum. Glauco
mata dicunt magi cerebro catuli VII. dierum emendari , ſpecillo dimiſſo in dextram par-
tem,ſi dexter oculus curetur:in ſiniſtram,ſi ſiniſter:aut felle recenti aſionis. Noctuarū eſt
id genus maximum, quibus pluma aurium modo micat . Suffuſionem oculorū canino
felle malebat quàm hyenæ curari Apollonius Pitanæus cum melle:item albugines ocu
lorum . Murium capitū caudarūq́ cinere ex melle inunctis, claritatē uiſus reſtitui dicūt:
multoq́ magis gliris aut muris ſylueſtris cinere , aut aquilæ cerebro uel felle . Cū Attico
melle cinis & adeps ſoricis cōbuſti tritus lachrymoſis oculis plurimum cōfert.ſtibi,quo-
quid ſit dicemus in metallis.Muſtelæ cinis ſuffuſionibus:item lacertæ hirundiniſue cere-
brū:quæ etiā tritæ coctæue fronti illitæ, epiphoras ſedant, ſiue per ſe, ſiue cū polline,ſiue
20 cū thure.Sic & ſolatis proſunt. Viuas quoq́ cremare,& cinere earū cū melle Cretico inun
gi caligines,utiliſsimū eſt. Iumētorū oculis mēbrana aſpidis quā exuerit, cū adipe eiuſdē
claritatē inunctis facit.Viperā uiuā in fictili nouo cōburere, addito fœniculi ſucco ad cya
thū unū,& thuris māna una,atq́ ita ſuffuſiones oculorū & caligines inungere utiliſſimū
eſt.Medicamētū id echion uocāt.Fit & collyriū è uipera,in olla putrefacta,uermiculisq́
enatis cū croco tritis.Exuriť in olla cū ſale,quē lingēdo claritatē oculorū cōſequuntur , &
ſtomachi totiusq́ corporis tēpeſtiuitates . Hic ſal & pecori datur ſalubritatis cauſa , & in
antidotum cōtra ſerpentes additur. Quidam & uiperis utuntur in cibis. Primū omnium
occiſæ ſtatim ſalem in os addi iubent , donec liqueſcat humor, quatuor digitorū mēſura
utrinq́ præciſa,exēptisq́ interaneis diſcoquūt in aqua, aut oleo,ſale,anetho, & omibus
30 aut ſtatim ueſcuntur,aut pane colligunt ut ſæpius utantur. Ius præter ſupradicta pedicu
los è toto corpore expellit,pruritusq́ etiā ſummæ cutis.Effectū oſtendit & per ſe capitis
uiperini cinis. Vtiliſſime oculos inungūt.Itemq́ adeps uiperinus . De felle non audacter
ſuaſerim quæ præcipiunt,quoniā(ut ſuo loco docuimus)non aliud eſt ſerpentiū uenenū.
Anguium adeps ærugini mixtus,ruptas oculorū partes ſanat, & mēbrana ſiue ſenectus
uernatiōe eorū exuta,ſi adfricetur,claritatē facit. Vlulæ quoq́ fel prędicāt ad albugines,
ſuffuſiones,caligines:adeps ſimiliter ad claritatē.Aquilæ,quā diximus pullos ad cōtuen-
dum ſolē experiri, mixto felle cū melle Attico inungunť nubeculæ & caligationes ſuffuſi
onesq́ oculorū.Eadē uis & in uulturino felle eſt cū porri ſucco,& melle exiguo.Itē in gal
linacei felle alligato ad argema,et ad albugines ex aqua diluto:itē ad ſuffuſiones oculorū,
40 maxime candidi gallinacei. Fimū quoq́ gallinaceorū,dūtaxat rubrū,luſcioſis illiniendū
mōſtrauit.Laudāt & gallinæ fel,ſed pręcipue adipem,cōtra puſtulas in pupillis. Has ſci-
licet eius rei gratia ſaginăt. Adiuuat mirifice,& ruptas oculorū tuniculas admixtis ſchiſto
et hæmatite lapidibus.Fimū quoq́ earū,dūtaxat cādidū, oleo in uetere corneisq́ pyxidi
bus adſeruāt,ad pupillarū albugines. Qua in mētione ſignificandū eſt,pauones fimum
ſuū reſorbere tradi,inuidētes hominū utilitatibus. Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſ-
ſimus ad inunctiones omniū uitiorū putatur:itē fimi eius cinis cū Attico melle.Laudatur
& milui iecur. Fimum columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cica-
trices.Fel anſerinum,ſanguis anatum contuſis oculis, ita ut poſtea hyſſopo & melle inun
gatur,Fel perdicum cum mellis æquo pōdere,per ſe uero ad claritatem dorcados. Hip-

pocratis(ut putãt)autoritate adijcitur,quòd in argẽtea pyxide id seruari iubẽt. Oua per dicum in uase æreo decocta cum melle,ulceribus oculorum & glaucomatis medẽtur: columbarũ,turturũ,palumbiũ,perdicũ sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculæ efficaciorẽ putant. Vena aũt sub ala ad hunc usum inciditur, quoniã suo calore utilior est. Superimponi oportet spleniũ è melle decoctũ, lanãq; succidam ex oleo aut uino. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat: & iecur ouinum, atq; (ut in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoq; eius oculos abluere suadent, & medulla dolores tumoresq; illinũt. Bubonis oculorũ cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimũ albugines extenuat: item cochlearũ cinis: fimum cenchridis, accipitrum generis hanc Græci faciũt. Argema ex melle omnibus quæ suprascripta sunt sanantur. Mel utilissimũ oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis cõtinuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo uetere, incipiẽtes caligines discuti tradũt. Hirundinũ pullos plena luna excęcãt, restitutaq; eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoq; pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alij uiridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui uocantur cinædia quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, nouem singulos signis signantes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam, lapillos seruant ad oculorum dolores. Alij terram substernunt lacertæ uiridi excęcatæ, & unà in uitreo uase annulos includunt è ferro solido uel auro: cum recepisse uisum lacertã apparuerit per uitrum, emissa ea, annulis contra lippitudinem utũtur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidam uiridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu erutis, aiunt uisum reuerti, eadémque quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens uiua dimittatur. Lachrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cũ stibio eximie medetur. Aranei muscarij telæ, & præcipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita ut à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostẽdat ei cui medeatur, néue alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoq; dicitur tollere inunctione araneus cãdidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, cõtritus in oleo uetere. Sed is etiã cui crassissimũ textum est, in cõtignationibus fere, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei uiridis natura contuentium uisum exacuit. Itaq; gemmarum sculptores contuitu eorũ acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle, canini lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatẽ adeps cum absinthio & oleo uetere, item adeps anserinus. Quidam adijciunt succum cepæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Namq; & huic animali est medicina, constatq; ursos ægros hoc cibo sanari. Anserum quoq; & omnium auium adeps præparatur, exemptisq; uenis omnibus patina nouo fictili operta in sole, subdita aqua feruenti liquatur. Saccatusq; lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Murium cinis cũ melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cepæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exẽptis discoquitur melle in uase nouo: sed medici malunt è nardo decoqui usque ad tertias, atq; ita asseruari, deinde cum opus sit strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium uitia eo remedio sanari: aut si terreni uermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exulceratis & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ad ictu læsas aures sanant, efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab alijs centipeda aut multipeda dicta, animal est è uermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repẽs, tactuq; cõtrahens se: oniscon

Græci uocant, alij tilon: efficaciter sanat auriũ dolores, in cortice punici mali decoctum & porri succo. Addũt & rosaceũ, & in alterã aurẽ infundunt. Illã aũt quæ nõ arcuatur, sepa Græci uocant, alij scolopendrã, minorẽ perniciosamꝗ. Cochleæ quæ sunt in usu cibi, cũ myrrha aut thuris polline appositę, item minutæ & latæ fracturis auriũ illinuntur cũ melle. Senectus serpentiũ feruẽte testa usta instillatur rosaceo admixto, cõtra omnia quidem uitia efficax, sed contra graueolentiã præcipue, aut si purulentæ sunt ex aceto, melius cum felle caprino, uel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadẽ mẽbrana nõ prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranei sanies cũ rosaceo, aut per se in lana, uel cum croco, auribus prodest: gryllus cũ sua terra effossus & illitus. Magnã autoritatẽ huic animali perhibet Nigidius, maiorẽ magi, quoniã retro ambulet, terramꝗ terebret, stridat noctibus. Venantur cũ formica circũligato capillo in cauernã eius coniecta, efflato prius puluere ne sese condat: ita formicæ cõplexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abijci solet, inueterata & in uino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarũ quoꝗ adeps. Est & quædã pinguitudo blattæ si caput auellatur, hãc tritã unà cũ rosaceo auribus mire prodesse dicunt, sed lanã qua incluserint post paulum extrahendã. Celerrime enim id pingue transire in animal, fieriúe uermiculũ. Alij binas ternásue in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoꝗ animal inter pudenda est: sed propter admirationẽ naturæ, priscorũꝗ curæ, totum in hoc loco explicandũ. Plura earũ genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, uerrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon appellauere, circa molas ferè nascẽs. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerũt. Tertiũ genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pistelço sanare ulcera aliâs insanabilia. Strumas, panos diebus XXI. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculosꝗ, detractis pedibus & pennis. Nos hęc etiã audita fastidimus. At hercule Diodotus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantũ potestatis habet ars ea pro medicamento dandi quicquid uelit. Humanissimi eorũ cinerẽ crematarum seruandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utiꝗ corpori illitas extrahere cõstat. Mel utilissimũ auribus quoꝗ est in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus uel per se, uel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæꝗ cerebrũ uel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidæ: multipeda cum resinę tertia parte illita: Grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborũ genera medicinasꝗ ex ijsdem animalibus, aut eiusdẽ generis: sequenti dicemus uolumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ. Cap. I

MAGICAS uanitates sæpius quidem antecedentis operis parte, ubicunꝗ causæ locusꝗ poscebant, coarguimus, detegemusꝗ etiamnũ: in paucis tamen digna res est de qua plura dicantur, uel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimũ in toto terrarũ orbe, plurimisꝗ seculis ualuit. Autoritatẽ ei maximã fuisse nemo miretur, quandoquidẽ sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in unam se redegit. Natam primum è medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse uelut altiorem sanctiorẽꝗ ꝙ medicinã: ita blãdissimis desideratissimisꝗ promissis addidisse

uires

uires religionis,ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atq; ut hoc quoq; suggesserit miscuisse artes mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cœlo uerissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici uinculo,in tantum fastigij adoleuit,ut hodieq; etiã in magna parte gentium prævaleat,& in oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, ut inter autores conuenit. Sed unus hic fuerit,an postea & alius,non satis constat. Eudoxus qui inter sapientiæ sectas clarissimam,utilissimamq; eam intelligi uoluit,Zoroastrem hunc sex milibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligẽtissime scripsit,& uicies centum milia uersuum à Zoroastre condita,indicibus quoq; uoluminum eius positis explanauit,præceptorem à quo institutum diceret, tradidit Azonacem.ipsum uero v. milibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis,durasse memoriam artemq; tam longo æuo commentarijs non intercidentibus,præterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisq; auditu saltem cognitos habet,qui soli cognominãtur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniumq; Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium uero Zarmocenidam,quorũ nulla extant monumenta. Maxime tamen mirum est,in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumq; operis ex eadem in Vlixis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet. Siquidẽ Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circe utique & inferorum euocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit,quonam modo uenisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas urbes,quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaq; temporibus Chironis medicinis contenta & solo marte fulminante,miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse,ut Menander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium lunam. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad uicinas usq; superstitiones ac medicinæ profectum, si non expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Primus extat (ut equidem inuenio) commentatus de ea Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit comitatus: ac uelut semina artis portentosæ sparsisse obiter infecto quacunque commeauerat mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Procõnesium. Quod certum est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non auiditatem modo scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduerto summam literarum claritatem gloriámque ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exilijs uerius quàm peregrinationibus susceptis, Hanc reuersi prædicauere, hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illustrauit, uoluminibus Dardani in sepulchrũ eius petitis, suis uero ex disciplina eorum æditis: quæ recepta ab alijs hominum atque transiisse per memoriam,æque ac nihil in uita mirandum est. In tantum fides istis fasq; omne deest, adeo, ut ij qui cætera in uiro illo probant, hæc eiûs opera esse inficientur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumque miraculi & hoc, pariter utrasque artes effloruisse, medicinam dico magicenque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum,quod gestũ est à ccc urbis nostræ anno. Est & alia magices factio, à Moyse & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis milibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéque quod nemo dubitet orbem terrarum peragrauit. Extant itaq; & apud Italas gentes uestigia eius in duodecim tabulis nostris,alijsq; argumẽtis,quæ priori uolumine exposui. DCLVII. demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso COSS. senatusconsultũ factum

ctum est, ne homo immolaretur, palamq; in tẽpus illud sacra prodigiosa celebrata. Gal-
lias utiq; possedit, & quidem ad nostram memoriam. Nanq; Tiberij Cæsaris principa-
tus sustulit Druidas eorũ, & hoc genus uatũ medicorumq;. Sed quid ego hæc cõmemo-
rem in arte oceanum quoq; trãsgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieq;
eam attonite celebrat tãtis ceremonijs, ut dedisse Persis uideri possit. Adeo ista toto mun
do consensere, quanq; discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest quãtum Roma
nis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat,
mandi uero etiam saluberrimum.

De speciebus magiæ, Neronisq; & magorum detestatio. Cap. II

10 VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nãq; & ex aqua, & è sphæris, & ex
aere, & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibusq;, & multis alijs modis diuina pro-
mittit, præterea umbrarũ, inferorũq; colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero
uana falsaq; cõperit: quippe non citharæ tragiciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna
rerũ humanarũ summa gestiente in profundis animi uitijs. Primũq; imperare dijs cõcu
piuit, nec quicq; generosius uoluit. Nemo unquã ulli artium ualidius fauit. Ad hæc non
opes ei defuere, non uires, nõ discendi ingeniũ, aliaq;, non patiente mundo. Immensum
& indubitatũ exemplũ est falsæ artis, quam dereliquit Nero: utinamq; inferos potius &
quoscunq; de suspicionibus suis deos consuluisset, q̃ lupanaribus atq; prostitutis man-
dasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet feriq; ritus, non mitiora q̃ co-
20 gitationes eius fuissent. Sæuius sic nos repleuit umbris. Sunt quædã magis perfugia, ue-
luti lentiginem habentibus non obsequi numina, ut cerni non possint. Forte hoc in illo.
Nihil mẽbris defuit: Nã dies eligere certos liberũ erat: pecudes uero quibus non nisi ater
colos esset, facile. Nam hominẽ immolare etiã gratissimũ. Magus ad eum Tyridates ue-
nerat, Armeniacũ de se triumphũ afferẽs, & ideo prouincijs grauis. Nauigare noluerat,
quoniam expuere in maria, alijsq; mortalium necessitatibus uiolare naturam eam fas nõ
putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cænis eum initiauerat. Non tamẽ cum
regnũ ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem
irritam, inanem esse, habentem tamẽ quasdã ueritatis umbras, sed in his ueneficas artes
pollere, non magicas. Quærat aliquis quæ sint mentiti ueteres magi, cũ adolescẽtibus no
30 bis uisus Apion, grãmaticæ artis, prodiderit cynocephaliam herbã, quę in Aegypto uo
caretur osirites, diuinã, & contra omnia ueneficia: sed si ea erueretur, statim eũ qui eruisset
mori. Seq; euocasse umbras ad percontandũ Homerũ, qua patria quibusq; parentibus
genitus esset: non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

De talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus, quorũ
genera placida sunt, aut fera. Cap. III

PEculiare uanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorũ talpas maxime mi-
rantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum
alijs, defossas sepultisq; similes. Nullis æque credunt extis, nullum religionis capacius iu-
dicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansq; deuorarit, diuinationis & rerum effi-
40 ciendarum euentus promittant. Dente talpæ uiuæ exempto, sanari dentium dolores ad
alligato affirmant. Cætera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quicq;
probabilius inuenietur, quàm muris aranei morsibus aduersari eas, quoniam & terra or-
bis (ut diximus) depressa aduersatur. Cæterum dentiũ doloribus (ut ijdem narrãt) me-
detur canum qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex
oleo cyprio per aurem cuius è parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circũscarifi
cato eo qui doleat, aut draconis os è spina: item enhydridis. Est autem serpens masculus
& albus. Huius maximo dẽte circũscarificãt. At in superiorũ dolore duos superiores ad-
alligant, è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur qui crocodilum captant. Den-
tes scarificant & ossibus lacertæ è fronte luna plena exemptis, ita ne terram attingant.

colluunt

Colluunt caninis dentibus decoctis in uino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dẽtibus cinis è murino fimo inditur, uel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresq́ ita caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusiq́ auriculæ cuius è parte doleant, præstãt leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque uermiculus, qui in herba ueneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mire prodest. Nam erucæ brasicæ eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Hatenulæ quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest: serpentis cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in contrariã aurem infusus. Anguinę uernationis membrana cum oleo tedæq́ resina calefacta, & auri alterutri infusa: adijciunt aliqui thus & rosaceum: eadem cauis indita, ut sine molestia cadãt, præstat. Vanum arbitror esse, canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia uisum est, multóque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem uel inueteratam cum cera celerrime dentes euellere tradunt. Et dens anguium alligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneũ animal ipsum sinistra manu captum tritumq́ in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente uel gingiua scarificata, proiectoq́ ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, uel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit: et ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium uitia. Cap. IIII

ORis saporem cõmendari affirmant murino cinere cum melle si fricẽtur dentes. Admiscent quidã marathri radices. Penna uulturis si scalpantur dentes, acidũ halitum faciũt. Hoc idem hystricis spina fecisse. ad firmitatẽ pertinet. Linguæ ulcera & labrorum hirũdines in mulso decoctæ sanãt. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorũ telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruẽtia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypũ cũ melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cũ rosaceo impositũ uellere. Quidã & butyrum addunt. Si uero uitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & sugillata pulmones arietum pecudumq́ in tenues con secti mẽbranas calidi impositi, uel columbinũ fimũ. Cutem in facie adeps anseris, uel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinũt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciẽ foueri præcipiũt. Tollit ex facie uitia & cochlearũ, quæ latæ & minutę passim inueniuntur, cũ melle cinis. Omniũ quidẽ cochlearũ cinis spissat, calfacit smectica ui. Et ideo causticis cõmiscẽt, psorisq́ & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo talia uitia sanẽtur. Buprestis animal est rarũ in Italia, simillimũ scarabeo lõgipedi. Fallit inter herbas bouẽ maxime, unde & nomẽ inuenit: deuoratũq́ tacto felle ita inflãmat, ut rumpat. Hæc cũ hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui, ut supra dictũ est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quã herbam esse diximus) radice & cedria tritus, cõtectusq́ brasica lepras sanat: item pedes locustarum cum seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cepa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel in quo apes sint immortuæ. Præcipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem

inuenio

inurnio finiri, si quis nares murinas osculetur. Vua & fauciũ dolor mitigatur fimo agno/
rum, priusquã herbã gustauerint in umbra arrefacto. Vua succo cochleæ acu trãsfossæ il/
lita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinũ cinere cũ melle: Sic & tonsillis suc/
curritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimũ colũ/
binum cum passo gargarizatũ, etiã cum fico arida ac nitro impositũ extra. Asperitatẽ fau
cium & distillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, demptoq; tantum terreno
cõteri, & in passo dari potui. Sunt qui astypaleicas efficacissimas putãt, & in ijs smegma
earum. Lenit & grillus infricatus. Aut si quis manibus quibus eum contriuerit, tonsillas
attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissime succurritur: Cerebro no/
10 ctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor est Ouidius poeta.
Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus mõstrantur, pulli syluestrium. Figura ni
dorum eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita uocant in ripatũ
cauis nidificantes. Sunt qui cuiuscunq; hirundinis pullum edendum censent, ne toto an/
no metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine cõburunt in uase, & cinerem cum pa
ne aut potu dant. Quidam & mustellæ cineres pari modo admiscẽt. Sic & ad strumæ re/
media dant, & comitialibus quotidie potu. In sale quoque seruatæ hirundines ad anginã
una drachma bibuntur. Cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illi/
ni anginis efficacissimum putant. Alij xxi. tritas in aquæ mulsæ hemina dari per harun
dinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum uerbenaca exco/
20 ctum, si bibatur is liquor, remedio esse: Et corrigiam caninã ter collo circundatam: Fimũ
columbinum uino & oleo permixtum. Ceruicis neruis & opisthotono ex milui nido sur
culus uitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad strumas exulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. Cap. V

STrumis exulceratis mustellæ sanguis: ipsa decocta in uino, non tamen sectis admoue
tur. Aiunt & in cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmẽtis combustæ misce
tur axungia. Lacertus uiridis adalligatur: post dies xxx. oportet aliũ adalligari. Quidã
cor eius in argenteo uasculo seruant. Ad fœminarum strumas ueteres cochleæ cum testa
sua tusæ illinuntur, maxime quæ frutectis adhærẽt. Item cinis aspidum cum seuo taurino
imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo. Item anguiũ cinis ex oleo illitus, uel cum cera.
30 Edisse quoq; eos medios abscisis utrinq; extremis artub. aduersus strumas prodest: uel
cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occiso/
rum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent. Item fimum columbarum per se,
uel cũ farina hordeacea auenacea'ue ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur
eiusdẽ contritũ inter manus illinunt, et triduo non abluunt. Dextrum quoq; pedem eius
remedio esse strumis affirmant. Alij præcidũt caput, & cum terra à talpis excitata tusum
digerunt in pastillos pyxide stannea, & utuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apo
stemata uocant, quæq; in ceruice sint: uesciq; suilla tunc uetant. Tauri uocantur scarabei
terrestres ricino similes, nomẽ cornicula dedere. Alij pediculos terræ uocãt. Ab his quoq;
terram egestam illinũt strumis & similibus uitijs & podagris. Triduo non abluunt, pro/
40 destq; hæc medicina in annũ. Omniaq; his ascribunt, quæ nos in grillis retulimus. Qui/
dam & à formicis terra egesta sic utuntur. Alij uermes terrenos totidem quot sint stru/
mæ adalligant, pariterq; cum his arescunt. Alij uiperam circa canis ortum circumcidunt,
ut diximus: Dein mediam comburunt, dein cinerẽ eum dant bibendum ter septenis die/
bus quantum prehenditur ternis digitis, sic strumis medentur. Aliqui uero circumligant
eas lino, quo præligata infra caput uipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis
utuntur addita resinæ terebinthinæ parte quarta, quo medicamento omnia apostemata
curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ,
formicarũ oua pueris infricata præstant. Itẽ mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescen
tium, sanguis è testiculis agnorũ qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra uirus pro/

ficit. Praecordia uocamus uno nomine exta in homine, quorũ in dolore cuiuscunq; partis si catulus lactens admoueatur, apprimaturq; his partibus, trãsire in eum morbos dicitur. Idq; in exenterato perfusoq; uino deprehẽdi, uitiato uiscere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoq; quos melitaeos uocamus, stomachi dolorẽ sedant ap/ plicati saepius. Transireq; morbos aegritudine eorum intelligitur, plerunq; & morte.

De pulmonum uitijs, iecoris, & sanguinis reiectionibus. Cap. VI

PVlmonum uitijs medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atq; in cibo sumpti. Eadem res & purulentis uel cruẽtis excreationibus me/ detur. Praecipue uero cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto cor/ pore earum oportet, mox in pruna torreri nihilo addito: atq; ita è uino garoq; sumi, prę 10 cipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoq; obseruãt, ut nume ro impari sumant. Virus tamen earum grauitatẽ halitus facit. Prosunt & sanguinem ex/ creantibus dempta testa tritae in aquae potu. Laudatissimae autem sunt Africanae, ex his solitanae. Astypaleicae, Siculae modicae, quoniã magnitudo duras facit, & sine succo. Ba/ learicae quas cauaticas uocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatae & ex insulis Ca prearum. Nullae autem cibis gratae, necq; ueteres, necq; recentes. Fluuiatiles & albae uirus habent, necnon syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt: Item omnes minutae. Con/ tra marinae stomacho utiliores. Efficacissimae tamen in dolore stomachi. Laudatiores tra duntur quaecunq; uiuae cũ aceto deuoratae. Praeterea sunt quae aceratae uocãtur, latę mul/ tifariamq; nascentes, de quarũ usu suis dicemus locis. Gallinaceorum uentris membrana 20 inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, uel recens tosta lenit. Cochleae crudae tritae cũ aquae tepidae cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedãt. Di stillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circũdata. Iure perdicũ stomachus recrea/ tur. Iocinerũ doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, uel iocinera eius. Item uiuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedę, ita ut ter septenę in Attico melle di luantur, & per harundinem bibãtur. Omne enim uas earum nigrescit cõtactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidae fiant: tunc melle miscent. Alij centipe/ dam uocant, & ex aqua calda dari iubent. Cochleae in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus uertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulae contritae cum sua testa & calefactae, in potu datae diebus plurimum nouem. Aliqui singu 30 las primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & suspi ria emendant & uomicas. Est animal locustae simile sine pennis, quod tryxalis Graece no/ catur, Latinum nomen non habet, ut aliqui arbitrãtur: nec pauciores, hoc esse quod gril/ lus uocetur. Ex his uiginti torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnoeas, sanguineq; expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, uel marinam aquam, ita deco/ quat, & in cibo sumat: aut si tritae cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi me/ dentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuae. Sanguinem reijcientibus pulmo uulturinus uitigineis lignis combustus adiecto flore mali punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumq; ijsdem portionibus potus mane atq; uesperi in uino si fe/ bris absit. Si minus ex aqua in qua cotonea decocta sunt. Pecudis lien recens magicis prae 40 ceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium face re. Post haec iubent eum in pariete dormitorij eius tecto'ue includi, & obsignari annulo, terq; nouies carmen dici. Caninus si uiuenti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo ui/ tio. Quidam recentẽ superalligant. Alij duorum dierũ catuli ex aceto scillitico dant igno/ ranti, uel herinacei lienem. Item cochlearum cinerẽ cum semine lini & urticae addito mel/ le donec persanet. Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculum dormitorium e/ ius cui medetur suspensa, ut egrediens reuertensq; attingat manu: Cinis è capite bubonis cum unguento: Mel in quo apes sunt emortuae: Araneus & maxime qui lycos uocatur. Vpupae cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearũ cinis in ptisana decoctarum, quae

& per

& per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in uino cũ papaueris nigri denarij pondere dimidio eo succo bibitur. Lacertæ uirides decisis pedibus & capite in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atq; in uino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes euellunt in aduersum à suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoq; quam oniscon appellauimus, medetur, denarij pondere ex uino cyathis duobus pota. Vermem terrenũ catillo ligneo ante fisso & ferro uincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere unde effoderis magi iubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

10 Ad dysentericos & uentris mala, remedia. Cap. VII

DYsentericos recreant fœmina pecudum decocta cũ lini semine aqua pota. Caseus ouillus uctus, Seuum ouiũ decoctum in uino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi ueteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibusq; ac cute, decoctusq;, & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo utraq; cum putamine contrita, atq; in uase nouo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus subferuefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, ut cinis earum bibatur in uino, addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maxime inueniũtur, utilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij põdere dimidij acaciæ, ex q; eo cinere dantur cochlearia bina in uino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo cal-
20 dæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alij totidem Africanas, uel latas infundunt potius. Et si maior fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenasmis in stanneo uase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo ijsdem medetur, sed ueteris gallinacei uehementius. Salsum ius aluum ciet. Membrana gallinarum tosta & data in oleo ac sale, cœliacorũ dolores mulcet. Abstinere autem à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinũ tostum potumq;. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: Itẽ merulæ. Mel in quo sint immortuæ apes decoctum. Grauissimum uitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti uespertilionis sanguine, etiam illito uentre subuenire. Sistit aluum & cochlea sicut diximus in suspi-
30 riosis temperata, Item cinis earum quæ uiuæ crematæ sint, potus ex uino austero. Gallinaceorum iecur assum cum uentriculi membrana, quæ abijci solet, inueterata, admixto papaueris succo. Alij recentem torrent ex uino bibendam. Ius perdicum, & per se uentriculus cõtritus ex uino nigro. Item palumbus ferus, è posca decoctus. Lien pecudis tostus, & in uino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi uenter arefactus & potus ijs qui cibos non conficiunt utilissimus, uel si manu tantum teneant capiẽtes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit & anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus, atq; è uino potus. Palumbus ferus ex posca decoctus: Apodes ex uino. Cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus mirũ est.
40 anate apposita uentri transire morbum, anatemq; emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli uitiũ efficacissime sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in uase nouo cum plumis exuri iubent, conteriq; in cinerem, bibiq; ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum. Quidam cor eius adalligari fœmini. Alij recens tepensq; adhuc deuorari. Consularis Asprenatũ domus est, in qua alter è fratribus colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam facto crudis laterculis ad formã camini, atq; ut sacrũ peractum erat obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatã prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorũ morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli priusquã uideant applicentur triduo

ſtomacho maxime ac pectori, & ex ore ęgri ſuctum lactis accipiant, tranſire nim morbi, poſtremo exanimari, diſſectiſq; palàm fieri ægri cauſas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem ueſpertilionis ſanguine contacto uentre, in totum annũ caueri dolorẽ tradunt: Aut per dolorẽ ſi quis aquam per pedes fluentem haurire ſuſtineat.

Ad calculos & ueſicæ dolores, teſtiumq́; & inguinũ tumores, & ad panos. Cap. VIII

MVrino fimo contra calculos illinire uentrem prodeſt. Herinacei carnem iucundam eſſe aiunt, ſi capite percuſſo uno ictu interficiatur, priuſq; in ſe urinã reddat, eos qui carnẽ ederint, ſtranguriæ morbum cõtrahere minime poſſe. Hæc caro ad hunc modum occiſi, ſtillicidia ueſicæ emendat. Item ſuffitus ex eodem. Quod ſi urinam in ſe reddiderit, eos qui carnẽ ederint, ſtranguriæ morbum cõtrahere traditur. Iubent & uermes terrenos bibi ex uino aut paſſo ad comminuendos calculos, uel cochleas decoctas uti ſuſpirioſis. Eaſdem exemptas teſtis tritaſq;, tres in uini cyatho bibi, ſequenti die duas, tertia die unã, ut ſtillicidia urinæ emendent. Teſtarum uero inanium cinerẽ ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, uel cinerẽ ſcorpionum in pane ſumi, uel ſi quis cum locuſta edit. Lapillos qui in gallinaceorum ueſica, aut in palumbium uentriculo inueniantur, conteri, & potioni inſpergi. Item membranam è uentriculo gallinacei aridam: uel ſi recẽs ſit, toſtam. Fimum quoq; palumbinũ in faba ſumi contra calculos, & alias difficultates ueſicæ. Similiter plumarum cinerẽ palumbiũ ferorum ex aceto mulſo. Et inteſtinorum ex his cinerẽ cochlearibus tribus è nido hirundinũ. Grillum dilutũ aqua calida. Oſsifragi uentrem arefactum, Turturis fimũ in mulſo decoctum, uel ipſius decoctæ ius. Turdos quoq; ediſſe cũ baccis myrti prodeſt urinæ. Cicadas toſtas in patellis. Millepedam oniſcon bibiſſe. Et in ueſicæ doloribus decoctum agninorũ pedum. Aluum ciet gallinaceorũ diſcoctorũ ius, & acria mollit. Ciet & hirundinũ fimum adiecto melle ſubditum. Sedis uitijs efficaciſsima ſunt œſypum (quidam adijciunt pompholygem, & roſaceum) canini capitis cinis, ſenecta ſerpentis ex aceto ſi rhagades ſint, cinis fimi canini candidi cum roſaceo: aiuntq; inuentum Aeſculapij eſſe, & eodem uerrucas efficaciſsime tolli; murini fimi cinis, adeps cygni, ſeuum bouis. Procidentia alui ſuccus cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris ſyluatici cum melle: uel herinacei, cum ueſpertilionis cerebro, & alumine, & œſypo. Fimũ columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dẽpto capite pedibuſq; infricatur. Ne acria perurant, adeps anſerinus, cum cera punica, ceruſa, roſaceo: Adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas ſanare dicunt. Iſchiadicis cochleas crudas tritas cum uino aminæo & pipere, potu prodeſſe dicunt. Lacertam uiridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & ſtellionẽ, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis, cõuulſis fel ouium cum lacte mulierũ. Verendorum formicationibus uerruciſq; medetur arietini pulmonis inaſſati ſanies. Cæteris uitijs uellerũ eius uel ſordidorum cinis ex aqua. Seuũ ex omento pecudis, pręcipue à renibus, admixto cinere pumicis & ſale. Lana ſuccida ex aqua frigida. Carnes pecudis combuſtæ ex aqua. Mulæ ungularum cinis. Dentis caballini cõtuſi farina inſperſa. Teſtibus uero farina ex oſsibus canini capitis ſine carne tuſis. Si decidat teſtium alter, ſpumam cochlearum illitam remedio eſſe tradunt. Tetris ibi ulceribus & manantibus auxiliãtur canini capitis recẽtis cineres. Cochleæ latæ paruæ cõtritæ ex aceto, uel cinis eius. Mel in quo apes ſunt emortuæ cum reſina. Cochleæ nudæ quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo, triceſimoq; die reſoluũt. Aliqui pro thure bulbum admiſcent. Hydrocelicis ſtelliones mire prodeſſe tradunt, capite, pedibus, interaneiſq; demptis, reliquum corpus inaſſatum. In cibo id ſæpius datur, ſicut ad urinæ incontinentiam. Caninũ adipem cum alumine ſciſſo fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cũ ſua carne & teſta crematas poto cinere. Anſerũ trium linguas inaſſatas in cibo: huius rei autor eſt Anaxilaus. Panos aperit ſeuum pecudum cum ſale toſto. Murinum fimum admixto thuris polline, & ſandaracha diſcutit. Lacertæ cinis, & ipſa diuiſa impoſita. Item multipeda contrita admixta reſina terebinthina ex

parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ: & per se cinis inanium cochlearum ceræ mixtus, discussoriam nim habet. Fimum columbarum per sese, uel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mixta calce panos scalpelli uice aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniũt. Varices ne nascãtur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

Ad podagras articulorum dolores. Cap. IX

POdagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerusa. Fimũ pecudũ quod liquidum reddunt. Pulmones pecudũ. Fel arietis cũ seuo. Mures dissecti impositi. Sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & uiuæ combustę cinis ex aceto & rosaceo, si penna illinatur, 10 uel si cera & rosaceũ admisceatur: Fel caninũ, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur. Fimum gallinarũ, Vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die soluãtur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipsos aceto mensura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ poræ tollere dicũtur pedum & articulorũ dolores. Bibuntur autẽ binæ in nino tritæ. Eædem illinnntur cum helxines herbæ succo. Quidam ex aceto intriuisse contenti sunt. Quidam sale cum uipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto, aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe uiperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritoq; quantum tres digiti capiant bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinent cum urtica: uel pennis eorũ (cum primum nascentur) tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur. Item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum 20 amylo uel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ cõmodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, sicut fimi columbini cinere, cũ polenta & uino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoq; imponitur seuũ pecudnm cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si putrida sint ulcera, cera addita ad cicatricẽ perducunt, uel grillorum crematorum fauilla ex oleo. Item muris syluatici cũ melle. Vermiũ quoq; terrenorũ cum oleo uetere. Et cochleæ quæ nndæ inueniuntur. Vlcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ uiuæ combustæ sint. Fimiq; gallinacei cinis exulceratiões, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calciamẽtorum ueteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim subluuiẽ. Lacertæ uiridis sanguis subtritus, & hominũ & iumen- 30 torum pedes sublitus sanat. Clauos pedũ urina muli mulæ'ue cum luto suo illita. Fimum ouium. Iecur lacertæ uiridis, uel sanguis flocco impositus. Vermes terreni ex oleo. Stellionis caput cum uiticis pari modo tritum ex oleo. Fimum columbinũ decoctum ex aceto. Verrucas uero omnium generum urina canis recens cum suo luto illita. Fimi canini cinis cum cera. Fimnm ouinm. Sanguis recens murinus illitus, uel ipse mus diuulsus. Herinacei fel. Capnt lacertę uel sanguis, uel cinis totius. Membrana senectutis anguium. Fimum gallinaceũ cum oleo & nitro. Cantharides cum nna taminia intritæ exedunt: sed ita erosas alijs quæ ad persananda ulcera monstrauimus curari oportet.

Remedia aduersus morbos toti corpori. Cap. X

NVnc reuertemnr ad ea quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi 40 amuletum esse magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæ'ue cõtra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitaliq; eius sub limine ianuæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalinm in quantũ magnificent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus saginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uinẽti. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate pauciotibus dehiscere: hũc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio uitalium habent. Nam si æger ei respondeat qui intulerit, à pedibus stanti interrogantiq; de morbo, spem uitæ certam esse: moriturum nihil respondere. Adijcinnt nt euellatur ex aure læua canis, cui non sit alius quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum eius qui è sue id animal euellerit, scriptũ reliqnit. Rursus magi tradunt, lymphatos sangui

nis talpę aspersu resipiscere. Eos uero qui à nocturnis dijs Fanniscp agitētur, draconis lingua & oculis & felle, intestinisq; in uino & oleo decoctis, ac sub diuo noctu refrigeratis, perunctos matutinis uespertinisq; liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænā mortuā adalligatam, uel pellem tantū eius. Quinimo arbori quæ cædatur adalligata non algere cædentes, faciliusq; succidere. Itaq; sola serpentiū frigori se committit, prima omniū procedens & ante cuculi cantū. Aliud est cuculo miraculū, quo quis loco primo audiat alitē illam, si dexter pes circunscribatur, ac ueſtigiū id effodiatur, non gigni pulices ubicunq; spargatur. Paralysin cauentibus pinguia gliriū decoctorum & soricum utilissima tradunt esse: Millepedas ut in anginis diximus potas phthisin sentientibus, lacertam uiridem decoctam in uini sextarijs tribus ad cyathū unum, singulis cochlearibus sumptis per dies donec conualescāt. Cochlearum cinerem potum in uino. Comitialibus morbis œsipum cum myrrhæ momento, & uini cyathis duobus, dilutum magnitudine nucis auellanæ à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos tritosq; dimidio denarij pōdere in aqua uel lactis asinini hemina. Interdicitur uini potus quinis diebus antè & postea. Magnifice laudatur & sanguis pecudum potus. Itē fel cum melle præcipue agninum. Catulus lactens sumptus abscisso capite pedibusq; ex uino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis trāſmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo ut anguis exuit, pota. Quidā & ipsum harundine exētera tum inueteratumq; bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis ueribus inassatū. Operæprecium est scire quomodo præripiatur, cum exuit membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniā nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde stellionum nomē aiunt in maledictū translatū. Obseruāt cubile eius æstatibus. Est autē in locis hostiorum fenestrarūq;, aut cameris sepulchris'ue: Ibi uere incipiēte fissis harundinibus textas opponunt casas, quarū angustijs etiā gaudet, eo facilius exuēs circundatum torporē, Sed eo derelicto nō potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrū mustelæ inueteratū potumq;, & iecur eius: Testiculi uuluæq; aut uentriculus inueteratus cum coriandro, ut diximus: Itē cinis, syluestris uero tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicant ex uiuerra. Lacerta uiridis cum condimētis quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus & capite: Cochlearū cinis addito semine lini & urticæ cū melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis. uel lapilli è uentre pullorū hirundinū sinistro lacerto annexi. dicuntur enim excluso pullo lapillū dare. Quod si pullus is detur incipiēti in cibo quē primum pepererit, cum quis primum tentatus sit, liberat eo malo. Postea medet hirundinum sanguis cum thure uel cor recens deuoratū. Quin & è nido earū lapillus impositus recreare dicitur cōfestim, & adalligatus perpetuo tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratū, & senectus serpentiū. Iecur uulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli uulturini adalligatū. Sed & ipsum uulturem in cibo dari iubent, & quidem satiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum censent, & in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinq; dierum abstinentia uini, ob id inueteratos. Fuere & quiuiginti unam muscas ruffas, & quidem emortuas in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbū regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. Cap. XI

Morbo regio resistunt sordes auriū, aut mammarū pecudis denarij pōdere cū myrrhæ momento, & uini cyathis duobus. Canini capitis cinis in mulso. Multipeda in uini hemina. Vermes terreni in aceto mulso cū myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis uino, quod bibatur. Cerebrū perdicis aut aquilæ in uini cyathis tribus. Cinis plumarū aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerū cinis sarmētis crematorū cochlearibus duobus in aqua mulsa. Auis icterus uocat à colore, quæ si spectet, sanari id malū tradunt, & auē mori. Hanc puto latine uocari galgulū. Phreneticis prodesse uidetur pulmo pecudū calidus circa caput alligatus. Nam non modo muris

do muris cerebrũ dare potui ex aqua, aut cinerẽ mustelæ, uerumetiam inueteratas herinacei carnes quis posit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea quibus prodigiose uitã ludificãtur, acceperim. Præcipueq́ febrium medicina placitis eorũ renuntiat. Nanq; & in xii. signa digessere eam sole transmeãte, iterumq́; luna, quod totum abdicãdum paucis exẽplaribus docebo. Siquidẽ crematis, tritisq́; cum oleo perungi iubent ægros cum geminos transit sol, cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum. Si luna, radijs barbisq́; eorum. Si uirginẽ alteruter, hordei granis. Si sagittariũ, uespertilionis alis. Si leonẽ luna, tamaricis fronde, & adijciunt satiuæ. Si aquariũ, ẽ buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe uerisimilia ponemus, sicut & lethargum olfacto-

10 rijs excitari: Inter ea fortasis mustelæ testiculis inueteratis, aut iocinere usto. His quoq; pulmonẽ pecudis calidum circa caput adalligari putãt utile. In quartanis medicina clinice propemodũ nihil pollet. Quamobrẽ plura eorum remedia ponemus, primumq́; ea quæ adalligari iubent: Puluerem in quo se accipiter uolutauerit, lino rutilo in linteolo: Canis nigri dentẽ longisimũ. Pseudosphecem uocant uespã, quæ singularis uolitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt, alij uero quam quis eo anno uiderit primã. Viperæ caput abscissum in linteolo, uel cor uiuentis exẽptum. Muris rostellum auriculasq́; summas roseo pãno, ipsumq́; dimittũt. Lacertæ uiridis uiuæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabeum qui pilulas uoluit. Propter hunc Aegypti magna pars scarabeos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatiõe, qua colligat

20 solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gẽtis suæ ritus. Sed & alium adalligant magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium qui uocatur fullo, albis guttis, dissectum utriq; lacerto adalligãt. Cætera sinistro. Cor anguinum sinistra manu exemptum uiuẽtibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita ut nec scorpionẽ dimissum, nec eum qui alligauerit, uideat æger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis, ad singulos dicẽtes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, uel quatuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequã pennas germinent. Alios ẽ spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quatuor nos inclusos iuglandis nucis putamine adalligãt. Cochleasq́; quæ nudę inueniunt. Stel-

30 lionem inclusum capsulis subijciunt capiti, & sub decessu febris emittũt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum inueteratumq́; cõteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma una in lactis caprini & ouilli, uel passi cyathis tribus ante accesiones. Sunt qui totas censeant deuorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remediũ quartanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal, neq; ille descripsit, nec nos inuenimus qui nouisset. Demõstrandum tamen fuit à tam graui autore dictum, si cuiusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidum illinire in longisimis morbis utilisimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miseria spei delectat, an'ne aranei

40 quem lycon uocant, tela cum ipso specu toto resina ceraq́; imposita utrisq; temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter et alijs febribus prodesse tradiũr: Item lacerta uiridis adalligata uiua in eo uase quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œsypum ex uino addita myrrha modice potui datur, nucis auellanę magnitudinę. Aliqui addunt & anserinum adipem, & oleum myrteum. Sordes ab uberibus ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ: Vomitus quoq; canum illitus uentri, aquam trahere promittitur.

Ad ignẽ sacrũ, ad carbũculos, furũculos, ambusta, neruorũq; contractiões. Ca. XII

IGni sacro medetur œsypum cum põpholyge & rosaceo, ricini sanguis, uermes terreni ex aceto illiti, grillus cõtritus in manibus. Quo genere præstat, ut qui id fecerit anteq;

incipiat uitium, toto eo anno careat. Oportet antẽ eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli. Adeps anseris, Viperę caput aridum asseruatũ & combustum, dein ex aceto impositum. Senectus serpẽtium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo colũbino abolctur per se illito, uel cum lini semine ex aceto mulso. Itẽ apibus quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentaq́ imposita inspersa. Si in uerendis sit, cæterisq́ ibi ulceribus occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbũculis. Tubera & quæcũq́ molliri opus sit, efficacissime anserino adipe curantur. Idem præstat & gruũ adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquàm nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terrã nec postea attingat: ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. 10 Ex gallinaceo fimo quod est ruffum maxime recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex uino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium uetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commixtum. Murium cinis & cochlearum, idq́ sic, ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps uiperinus. Fimi colombini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis uiperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni uermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps uulturinus cum uentre arefactus, cõtritusq́ cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si magis credimus. In cõtractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata. Herinacei spasticis. Item mustelę cinis. Serpentium se- 20 nectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. Reduuias & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt canini capitis cinis, aut uulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalis fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutæ, aut locustæ frictæ cum seuo hircino: Pecudum seuum. Aliqui miscent uiscum & portulacam, alij æris florem & uiscum, ita ut tertio die soluant.

Ad sanguinem sistendum & tumores uulnerum, ulcera, uulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. Cap. XIII

SAnguinem sistit in naribus seuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex 30 aqua maxime agninũ subductum uel infusum, etiamsi alia nõ prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ. Aranei telæ suppositæ. Gallinacei cerebellum, uel sanguinis profluuia ex cerebro. Item columbinus sanguis ob id seruatus concretusq́. Si uero ex uulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mire sistit. Vulneribus medetur œsypũ cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia ualet. Erodit & ulcerum margines: carnesq́ excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoq;, & ad cicatricem perducit. Magna uis & in cinere pecudũ fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus fœminũ agninorum, præcipue in his ulceribus quæ cicatricem non tra- 40 hant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excrescentes carnes in ulceribus ad æqualitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testo calefacto & subacto, tumor uulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sanantur q́. Item epinyctides. Summa uero uis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij uice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto ulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina terebinthina & sinopide. Eademq́ utilissima sunt in his ulceribus, quæ uermibus periclitantur. Quin & uermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant ulcera omnia. Nomas uero, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant

terreni

terreni adeo ut neruos quocꝫ abſciſos illitis ſolidari infra ſeptimum diem perſuaſum ſit:
itacꝫ in melle ſeruandos cenſent. Cinis eorum margines ulcerum duriores abſumit, cum
pice liquida uel ſimblio melle. Quidam arefactis in ſole ad uulnera ex aceto utuntur, nec
ſoluunt niſi biduo intermiſſo. Eadem ratione & cochlearũ terrena proſunt: totæcꝫ exem-
ptæ tuſæ & impoſitæ, recentia uulnera conglutinant, & nomas ſiſtunt. Herpes quocꝫ ani
mal à Græcis uocatur, quo præcipue ſanantur quæcuncꝫ ſerpunt. Cochleæ proſunt eis
cum teſtis ſuis tuſæ: cum myrrha quidem & thure, etiã præciſos neruos ſanare dicuntur.
Draconum quocꝫ adeps ſiccatus ſole magnopere prodeſt: Item gallinacei cerebrum re-
centibus plagis, ſale uiperino in cibo ſumpto. Tradunt & ulcera tractabiliora fieri, & ſana
10 ri celerius. Antonius Muſa medicus cum incidiſſet in ſanabilia ulcera, uiperas edendas da
bat, miracꝫ celeritate perſanabat. Tryxalidũ cinis margines ulcerũ duros aufert cũ melle.
Item fimi columbini cinis cum arſenico & melle ea quæ erodenda ſunt. Bubonis cerebrũ
cum adipe anſerino mire uulnera dicitur glutinare: quæ uero uocantur cacoethe, cinis fœ
minum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula auis cocta in
oleo, cui liquato miſcetur butyrum ouillum & mel. Vlcerum labra duriora apes in melle
mortuæ emolliunt. Vt elephantiaſin ſanguis & cinis muſtelæ. Verberum uulnera atque
uibices pellibus ouium recentibus impoſitis obliterantur. Articulorum fracturis cinis fœ
minum pecudis peculiariter medetur. Efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex
maxillis ſimul uſtis, cornucꝫ ceruino & cera mollita roſaceo. Oſsibus fractis caninum ce-
20 rebrum linteolo illito, ſuperpoſitis lanis quæ ſubinde ſuffundantur, ferè XIIII. diebus ſo
lidat: nec tardius cinis ſyluestris muris cum melle, aut cum uermium terrenorum cinere,
qui etiam oſſa extrahit. Cicatricem ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipue ex arie
te, ſcnum ex nitro: Lacertæ uiridis cinis: Vernatio anguium ex uino decocta: Fimum co-
lumbinum ex melle. Item uitiligines albas ex uino. Ad uitiliginem & cantharides cum ru
tæ foliorum duabus partibus in ſole, donec formicet cutis, tolerandæ ſunt. Poſtea foue-
re, oleócꝫ perungere, neceſſarium, iterumćꝫ illinire, idcꝫ diebus pluribus facere, cauentes
exulcerationem multam. Ad eaſdem uitiligines, & muſcas illini iubent cum radice lapa-
thorum: gallinarum fimum candidum, ſeruatum in oleo uetere cornea pyxide, ueſperti-
lionum ſanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem uero, bubonis cerebrum cum aphro-
30 nitro: ſed ante omnia ſanguis caninus ſedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ il-
litę. Harundines, & tela, quæcꝫ alia extrahenda ſunt corpori, euocat mus diſſectus impo
ſitus. Præcipue uero lacerta diſſecta, & uel caput eius tantum contuſum cum ſale impoſi-
tum: Cochleæ ex his quę gregatim folia ſectantur, contuſæ impoſitæcꝫ cum teſtis, & eæ
quæ manduntur exemptę teſtis: ſed cum leporis coagulo efficaciſsime. Oſſa anguiũ eun-
dem cum coagulo cuiuſcuncꝫ quadrupedis intra tertium diem approbãt effectum. Lau-
dantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. Cap. XIIII

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiũt, ſicut in capris retulimus. Fi-
mum quocꝫ pecudum eoſdem uſus habet. Locuſtarũ ſuffitu ſtranguriæ maxime mu-
40 lierum iuuantur. Gallinaceorũ teſtes ſubinde ſi à conceptu edat mulier, mares in utero fie
ri dicuntur. Partus conceptos hyſtricũ cinis potus continet: maturat caninũ lac potũ: euo-
cat membrana è canum ſecundis, ſi terrã nõ attigerit. Lumbos parturientiũ potus lactis:
Fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumeſcentes reficit.
Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum cuſtodit partus contra abortus. Facilius eni
tuntur, quæ fimum anſerinum cum aquæ cyathis duobus ſorbuere: aut ex utriculo mu
ſtelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & ſcapulas, ne ner-
ui doleant præſtant. Grauidis ſecundas pellunt in paſſo poti. Iidem per ſe impoſiti, mam
marum ſuppurationes cõcoquunt & aperiunt, extrahuntcꝫ, & ad cicatricem perducunt.
Lac deuocant poti cum mulſo. Inueniuntur & in gramine uermiculi, qui adalligati collo,

conti-

continent partũ. Detrahuntur autẽ ſub partu, aliâs eniti nõ patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoq; cauſa dantur in potu quini aut ſepteni. Cochleæ in cibo ſumptæ accelerant partũ. Item conceptũ impoſitæ cum croco. Eædẽ ex amylo & tragacãtha illitæ, profluuia ſiſtunt. Proſunt & purgationibus ſumptę in cibo, & uuluam auerſam corrigũt cũ medulla ceruina, ita ut uni cochleę denarij põdus addatur & cyperi. Inflationes quoq; uuluarũ diſcutiunt exemptæ teſtis, tritęq; cũ roſaceo. Ad hæc aſtypaleicæ maxime eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritę cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor illinuntur aluo, prius irino ſucco perunctæ. Sunt & minutę longæq;, cãdidæ cochleæ, paſsim oberrantes. Eæ arefactæ ſole in tegulis, tuſæq; in farina, miſcẽtur lomento æquis partibus, cãdoremq; & leuorẽ corpori afferunt. Scabẽdi deſideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperã mulier prægnans ſi tranſcenderit, abortũ faciet: Item amphisbænam, mortuã duntaxat. Nam uiuã habentes in pyxide, impune tranſeunt, etiam ſi mortua ſit: atq; aſſeruata, partus faciles præſtat uel mortua. Mirum, ſi non adſeruatam tranſcenderit grauida, innoxiam fieri, ſi protinus tranſcendat adſeruatam. Anguis inueterati ſuffitus menſtrua adiuuant. Anguium ſenectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in uino bibendã cum thure: aliter ſumpta, abortũ facit. Baculus quo angui rana excuſſa ſit, parturientes adiuuat. Tryxalidũ cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus qui filum deducit ex alto: capi debet manu caua, tritusq; admoueri: quod ſi redeuntẽ prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, cuſtodit partus contra omnes abortuũ inſidias. Penna uulturina ſubiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum conſtat, quoniam tranſgreſſus abortus aſperos facit. Fimum accipitris in mulſo potũ, uidetur fœcundas facere. Vuluarũ duritias & collectiones, adeps anſerinus aut cygni emollit. Mammas à partu cuſtodit adeps anſeris cum roſaceo & araneo. Phryges & Lycaones mãmis puerperio uexatis inuenere otidum adipẽ utilẽ eſſe: his quæ uulua ſtrangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis, cadmiæ mixtus, & ceræ, ſtantes mammas ſeruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis nõ inclinari. Et ſi ſorbeantẽ eadem, fœcunditatẽ facere, lactis quoq; copiã. Cum anſerino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, ſcabiẽ uuluarũ ſedare, ſi cum cimice trito illinãtur. Veſpertilionũ ſanguis pſilotri uim habet: ſed malis puerorum illitus nõ ſatis proficit, niſi erucæ uel cicutæ ſemen poſtea inducatur: ſic enim aut in totum tolluntur pili, aut nõ excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorũ profici putãt. Eſt autem duplex, rubens utiq; & candidum. Aliqui ſanguinem & iecur eius admiſcẽt. Quidam in tribus heminis olei diſcoquunt uiperam, exemptis oſsibus pſilothri uice utuntur, euulſis prius pilis quos renaſci nolunt. Fel herinacei pſilothrum eſt, utiq; mixto cerebro ueſpertilionis, & lacte caprino: Item per ſe cinis cum lacte canis primi partus, euulſis pilis, quos renaſci nolunt, uel nondum natis perunctis partibus, alij non ſurgunt: Idem euenire traditur ſanguine ricini euulſi cani, Item hirundinino ſanguine uel felle.

Promiſcuæ medicinæ. Cap. XV.

OVis formicarum ſupercilia denigrari cum muſcis tritis tradunt. Si uero oculi nigri naſcentium placeant, ſoricem prægnanti edendum. Capilli ne caneſcant, nermium terrenorum cinere præſtari admixto oleo. Infantibus qui lacte concreto uexantur, præſidio eſt agninum coagulum ex aqua potum. Aut ſi uitium coagulato lacte acciderit, diſcutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecoris utiliſsimum eſt. Oſsibus in canino fimo inuentis, aduſtio infantium, quæ uocatur ſiriaſis, adalligatis emendatur: ramices infantium lacertæ uiridis admotæ dormientibus morſu. poſtea harundini alligata ſuſpenditur in fumo, traduntq; pariter cum ea expirante ſanari infantem. Cochlearum ſaliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignitq;. Ramicoſis cochlearum cinis cum thure ex oui albo ſucco illitus per dies XXX. medetur. Inueniuntur

in

in corniculis cochlearum harena cea dentitiæ, ea dentitionem facilem præſtāt adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admixtus ceræ, procidentiū interaneorum partes extremas prohibet. Oportet aūt cineri miſceri ſaniē punctis emiſſam è cerebro uiperæ. Cerebrum uiperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idem ualent & grādiſsimi dentes ſerpentium. Fimū corui lana adalligatum infantium tuſsi medetur. Vix eſt ſerio complecti quædā, non omittenda tamen, quia ſunt prodita. Ramici infantiū lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi: Id intelligi & quòd ſub cauda unā cauernā habeat. Id agendum ut per aurum aut argētum, aut oſtrū mordeat uitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantiū cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabeorū cornua
10 grandia denticulata, adalligata his amuleti naturā obtinent. Bouis capiti lapillum ineſſe tradunt, quem ab eo expui ſi necem timeat: inopinātis præciſo capite exemptū, adalligatumq́, mire prodeſſe dentitioni. Item cerebrum eiuſdem ad eundem uſum adalligari iubent. Et limacis lapillum ſiue oſsiculū quod inuenitur in dorſo: Magnifice iuuat & ouis cerebrū gingiuis illitum. Sicut autes adeps anſerinus cum ocimi ſucco impoſitus. Sunt uermiculi in ſpinoſis herbis aſperi, lanuginoſi, hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, ſi quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œſypum cum myrrhæ momēto in uini cyathis duobus dilutum, uel cum adipe anſerino & uino myrtite: Auis cuculus leporina pelle adalligatus. Ardeolæ roſtrum in pelle aſinina fronti adalligatum. Putant & per ſe roſtrum eiuſdem effectus eſſe uino collutū. E diuerſo ſomnum arcet ueſpertilionis caput
20 aridum adalligatum. In urina uirili lacerta necata, uenerem eius qui fecerit, cohibet. Nam inter amatoria eſſe magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & uino potum. Pulmonis uulturini dextræ partes uenerem concitant uiris adalligatæ gruis pelle: Item ſi lutea ex ouis quinq; columbarum, admixto adipis ſuilli denarij pondere, ex melle ſorbeantur: Paſſeres in cibo uel oua eorū. Gallinacei dexter teſtis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anſeris & irino perunctis ſi conceptus ſit, partus cōtinere. Contrà inhiberi uenerē pugnatoris galli teſticulis anſerino adipe illitis adalligatisq́ pelle arietina tradunt. Item cuiuſcunq; galli gallinacei, ſi cū ſanguine gallinacei lecto ſubijciantur. Cogunt concipere inuitas feræ ex cauda mulæ, ſi iunctis euellantur, inter ſe colligatæ in coitu. Qui in urinā canis ſuā ingeſſerit, dicitur ad uenerē pigrior fieri. Mirū & de
30 ſtellionis cinere (ſi uerum eſt) linamento inuolutū in ſiniſtra manu uenerem ſtimulare: ſi transferatur in dextram, inhibere. Item ueſpertilionis ſanguinē collectum flocco, ſuppoſitumq́ capiti mulierum, libidinem mouere: aut anſeris linguā in cibo uel potione ſumptā. Phthiriaſin à toto corpore pota mēbrana ſenecturis anguium triduo inhibet: Ac ſerum exempto caſeo potū cum exiguo ſale. Caſeos ſi cerebrum muſtelæ coagulo addatur, negant corrūpi uetuſtate, aut à muribus attingi. Eiuſdem muſtelæ cinis ſi detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos eſſe à muſtelis. Iumentorum urinæ tormina ueſpertilione adalligato finiuntur: Verminatio ter circūlato uerendis palumbo: mirum dictu, palumbus emiſſus moritur, iumentū liberatur confeſtim. Ebrioſis oua noctuæ per triduū data in uino, tædiū eius adducūt. Ebrietatē arcet pecudum aſſus pulmo præſumptus. Hirundi
40 nis roſtri cinis cum myrrha tritus, & in uino quod bibetur inſperſus, ſecuros præſtabit à temulentia: Inuenit hoc Horus Aſſyriorū rex. Præter hæc ſunt notabilia animalium ad hoc uolumen pertinentiū. Gromphenā autem in Sardinia narrāt grui ſimilem, ignotam iam etiam Sardis, ut exiſtimo. In eadem prouincia eſt ophion ceruis tantum pilo ſimilis nec alibi naſcens. Iidem autores nominauere ſirulugum, quod nec quale eſſet animal, nec ubi naſceretur tradiderunt. Fuiſſe quidem nō dubito, cum & medicinæ ex eo ſint demonſtratæ. M. Cicero tradit animalia byturos uocari, qui uites in Campania erodant.

De miraculis quarundam beſtiarum. Cap. XVI

Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non latrati à cane membranam ex ſecundis canis habentem, aut leporis fimum uel pilos tenentem. In culicum genere mulio

nes

nes non amplius ꝗ̃ uno die uiuere. Eosq́ꝫ qui arborarij pici rostrũ habeant, & mella exi/
mant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos à quibus cerebrũ corui acceperint in offa.
Puluerẽ in quo se mula uolutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices
fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cũ serpyllo contritis una
die, deiectisq́ꝫ cũ uino in fauces boum uua maturescẽte, toto anno eos ualere. Vel si hirun
dinũ pulli tres tribus offis dentur. Puluere è uestigio anguiũ collecto, sparsas apes in al/
uearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantũ gigni. Non lassescere in ullo labo
re, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas nõ calcitrare cum uinũ biberint.
Vngulas tantũ mularũ repertas, neq́ꝫ aliam ullam materiam quæ non perroderetur à ue
neno stygis aquæ, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria di 10
gnum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXI

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia. Cap. I

AQVATILIVM sequũtur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctusq́ꝫ ac reciprocos æstus amniumq́ꝫ rapidos cursus improbas exercẽte uires: nusq́ꝫ 20 potentia maiore, si uerũ fateri uolumus. Quippe hoc elemẽtum cæteris omnibus imperat: terras deuorãt aquæ, flammas necãt, scandunt in sublime, & cœlum quoq́ꝫ sibi uindicant, ac nubium obtentu uitalem spiritum strangulant: Quæ causa fulmina eli/ dit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam peruenire altitudinẽ, rapiunt eò secum pisciũ examina. Sæpe etiam lapides subuehunt, portãtes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis uelit repu tare, ut fruges gignantur, arbores fruticesq́ꝫ uiuant, in cœlum migrare aquas, animamq́ꝫ etiam herbis uitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoq́ꝫ uires aquarum 30 esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus CCLXVI Cap. II

EMicant benigne passimq́ꝫ in plurimis terris, alibi frigidę, alibi calidę, alibi iunctæ si/ cut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discer/ nente. Alibi tepidæ egelidæq́ꝫ auxilia morborum cõferentes, & è cunctis animalium ho/ minum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorũ nominibus uarijs, urbesq́ꝫ condunt, sicut Puteolos in Campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonensi pro/ uincia. Nusquam tamen largius ꝗ̃ in Baiano sinu, nec pluribus auxiliũ di generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsa'ue 40 mixtura. Vapore quoq́ꝫ ipso aliquæ prosunt. Tantaq́ꝫ eis est uis, ut balineas calefaciãt, ac frigidam etiam in solijs feruere cogant quæ in Baiano Posidianæ uocantur, nomine ac/ cepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporãt & in mari ipso quæ Licinij Crassi fuere: mediosq́ꝫ inter fluctus existit aliquid ualetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibus'ue aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractis'ue. Inaniunt aluos. Sanãt ulcera. Capiti auribusq́ꝫ priuatim medentur. Oculis uero Ciceronianæ. Di/ gna memoratu uilla est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita littori, celebrata porticu ac nemore, quã & uocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarũ, ibi compositis uoluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat,

ceu

ceu uero non et in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, ut protinus noscatur etiam ministeriorum eius ex illa maiestate: ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi.

> Quo tua Romanæ uindex clarissime linguæ
> Sylua loco melius surgere iussa uiret:
> Atque academiæ celebratam nomine uillam,
> Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
> Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
> Languida quæ infuso lumina rore leuant.
> Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
> Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
> Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
> Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadē Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatē fœminarū, & uirorū insaniam abolere produntur. In Aenaria insula calculosis mederi. Et quæ uocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M.p. hæc frigida. Itē in Stabiano, quæ dimidia uocatur, & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idē contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romā albulæ aquæ uulneribus medentur: egelidæ hæ, sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, ut propè morsus uideri possit, aptissimæ stomacho, neruis, uniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat. Item in Arcadia flumē Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusq́ue fieri nō patitur. E diuerso in Pyrrhea flumē, quod Aphrodisiū uocatur, steriles facit. Lacus Alphion uitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendā prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id uitiū. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes uitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur: purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorūq́ue uitia. Eadē aqua igne admoto turbida fit, ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & uulneribus medētur. Cicero in admirādis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorū indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Cerone, ex quo bibētes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas, ex utroq́ue aūt uarias. Theophrastus in Thurijs Cratim candorem facere, Sybarim nigriciam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sybarim bibant, nigriores esse, durioresq́ue & crispo capillo. Qui ex Cratide candidos, molliioresq́ue, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui uelint sibi cādida nasci, ad Aliacmonē ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapijs. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres uiuere & cōuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorū alter memoriam, alter obliuionē affert, inde numinibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus, ex quo bibentiū subtiliores sensus fieri Varro tradit. At in Cea insula fontem esse quo hebetes fiant: Zamę in Africa quo canoræ uoces. Vinum tedio uenire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus ijs quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius

dei uinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquã transeunte. Polyclytus explere olei uicem iuxta Solos Ciliciæ fontẽ. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem uirtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui uulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica ui appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentẽ albis serpentibus uicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta ui, ut nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontẽ in Phrygia ad Celenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Claeon & Gelon, ab effectu Græcorũ nominũ dicti. Cyzici fons Cupidinis uocatur, ex quo potantes amorẽ deponere Mutianus credit. Cra 10 none est fons calidus citra summũ feruorẽ, qui in uinum additus, triduo calorẽ potionis custodit in uasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenũ, quorum haustus triduo feruet. Circa margines uero pumicẽ faciũt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit, Siden uocari stagnũ in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues quæ aduolauerint emori. Cõtrà in Africę lacu Apuscidamo omnia fluitãt, nihil mergitur: item in Sicilię fonte Pythia, ut Apion tradit. Et in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca uicina, portendens aliquid: mirumque quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si uero euẽtum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit, 20 hoc est & templo & deo nomẽ, cuius gurgite periuri notantur pati uelut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt octonis pedibus distantes. In unum alueum coeunt uasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando uicies, citra suspicionẽ ullã aquę, cũ sit uicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est nõ profluere eos aspicere uolẽtibus, sicut proxime Lartio Licinio legato post prętura post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces ilico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortũ audiui, donec ueniatur ad fontem alueo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc 30 idem & in Lydia in stagno nympharũ tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, styx appellata, quę ilico necat, ut diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: sole oriente eum exundare feruenti similem, auesque quæ gustauerint, iuxta mortuas iacere. Nanque & hęc insidiosa conditio est, quòd quædam etiã blandiũtur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate: hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cũ profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica tempe, quoniam uisus omnibus terrori est: traduntque etiã æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicauimus) breui 40 spatio: mirumque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontẽ cũ dicitur, semper florens pur pura. Et quædam sui generis herba in labris fontis uiret. In Macedonia, non procul Euripidis poetæ sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perparenis fons est, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Euboæ Delio. nam quę alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectę coronæ in fontẽ, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahunt. In scyretico metallo arbores quęcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Corycijs: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Corintho cum decidẽre. In quibusdam speluncis

lucidis utroque modo, columnasq́ faciunt, ut in Phausia Chersonesi Rhodiorũ in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalubritate uel commoditate earum. Cap. III

QVæritur inter medicos, cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasq́ me ritò damnant, utiliores quæ profluunt existimãtes: cursu enim percussuq́ ipso exte nuari atq; proficere: eoq́ miror cisternarũ ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationẽ afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, ut quæ subire potuerit ac pendêre in aere. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibusq́ etiam glaciem, uelut ad infinitũ coacta sub tilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refel
10 lere interest nitę. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter quàm sensu uix potest, nul lo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argu mentum est subisse eam in cœlum, cum etiam lapides subire appareat, cadẽsq́ inficiatur halitu terræ. Quo fit ut pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeq́ ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciemq́ subtilissimum elemẽti eius uideri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse cõuenit. Nec ue ro pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quo niam exactum sit inde quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorẽ omnẽ congelatio ne deprehenditur, & rore nimio scabiẽ fieri, pruina uredinẽ, cognatis & niuis causis. Plu uias quidem aquas celerrime putrescere conuenit, minimeq́ durare in nauigatione. Epi
20 genes autem, aquã quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, aluo duritias faciẽtes, faucibusq́, etiam limi non alijs inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendũ habẽt. Nec sta tim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusq́ plurimos salubres maxi me. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Coaspe & Euleo tãtum bibunt, & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes apparet, quoniã nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis alijs bibunt. Limus aquarum uitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis in dicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia aũt damnantur amaræ, & quæ scrobem statim implent, quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atq; salmacidas
30 in desertis rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaq́ uescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciũt, quiq́ malum colorẽ bibentibus: refert & si uasa ære inficiunt, aut si legumina tarde percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq́ crassis obducunt uasa crustis. Est etiamnum uitium non fœtidæ modo, uerum omnino quicq́ resipientis, iucundum sit illud licet gratumq́, & ut sæpe ad uiciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri q̃ simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucũdæ olẽtis in Mesopotamia Caburæ. Fabulæ rationẽ afferunt, quoniã eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarũ salubrium sapor odórue nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrãte diligẽtia, quando per rarum est ut leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat re
40 frigereturq́ celerius. Quin exhaustam uasis ne manus pendeant, depositisq́ in humum tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis cõtinget? Puteis nimi rum, ut in oppidis constare uideo: sed his quibus exercitationis ratio crebro haustu con tingit, & illa tenuitas colãte terra. Salubritati hęc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, utq́ cœlum uideant. Super omnia obseruatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa uado exiliat uena, non è lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, uerberatu corripiat aera. In natãdo quidẽ spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis pincipis inuentũ est, decoque re aquam, uitroq́ demissam in niues refrigerare. Ita uoluptas frigoris contingit sine ui tijs niuis. Omnem utiq́ decoctam utiliorem esse cõuenit: item calefactam magis refrige

rari subtilissimo inuento. Vitio fæ aqnę remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta sistit sanguis. Aestus in balneis arcet, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissima, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omniū in toto orbe, frigoris salubritatisq; palma, pręconio urbis, Marcia est, inter reliqua deūm munere urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons aūt ipse Picotia. Oritur in ultimis mōtibus Pelignorum, transit Marsos & Fucinū lacum, Romam nō dubie petens. Mox specu mersa, in Tiburtina se aperit IX. M.p. fornicibus structis perducta. Primus eam in urbē ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus è regibus. Postea Q. Marcius Rex in prætura. Rursusq; restituit Marcus Agrippa. Idem & uirginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo II. M.p. Prænestina 10 uia. Iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia supradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Quanquā utriusq; iampridem urbi perijt uoluptas, ambitione auaritiaq; in uillas ac suburbana decoquentibus publicam salutē. Non ab re fit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in conuallibus maxime, & quodā conuexitatis cardine, aut montiū radicibus. Multi septentrionales ubiq; partes aquosas existimauere. Qua in re uarietatē naturæ aperuisse cōueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo syluigeri ab aquilonis tantū parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnasus, Apenninus, Alpes undiq; uestiuntur, amnibusq; perfundūtur. Aliqui ab austro, sicut in Creta Albi mōtes. Nihil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. A 20 quarū sunt notæ iuncus aut harundo, aut herba de qua dictum est: multumq; alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut uitex, aut edera sponte prouenniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum solis longius intuentibus, quod ex ædito quidam speculantur, proni terrā mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantū nota, quam feruentissimo æstu sequūtur, dieiq; horis ardentissimis, qualis ex quoq; loco repercussus splendeat: Nam si terra sitiēte humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorū opus est, ut indolescant: quod fugientes, ad alia experimēta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinq; defosso, ollisq; è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernaq; ardēte cōcamerata fron 30 dibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptūmue, aut in ęre sudor, uel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam uellus lanę madidū reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam et igne prius excoquunt locū, tanto efficaciore uasorum argumēto. Terra uero ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non ferè sunt perennes. Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteū fodiūt, coria terræ obseruantes, ut à nigra descēdat ordo supradictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Nāq; & hic probatur. Dulces enim leuesq; facit, & colando continet sordes. Sabulum exiles limosasq; promittit. Glarea incertas uenas, sed boni saporis. Sabulum masculum & harena carbūculosa, certas, stabilesq;, & salubres. Rubra saxa optimas, speiq; certissimę. Radices montium saxosæ, & silex, hoc amplius rigentes. 40 Oportet autem fodientibus humidiores assidue respondere glebas, faciliusq; ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata uel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est, demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc secundū puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiāt. Fit & sine his uitijs altitudine ipsa grauior aer, quem emendant assiduo linteorum iactatu euentilando: cum ad aquam uentum est, sine harena opus surgit, ne uenæ obstruantur. Quædā aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est, hybernis enim constant imbribus: quædam canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsiori

in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratiõe portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subito nascentium, aut desinentium ratio. Cap. IIII

MAxime autem putei circa arcturum. Nam ipsa æstate deficiũt, omnesq́ quatriduo eo subsidunt. Iam uero multi hyeme tota, ut circa Olympum, uere primũ aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant amnẽq́ faciũt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tãtum superfluit, & maxime canis ortu, parcius si frigidior sit æstas. Quædã terræ imbribus sicciores fiunt, uelut in Narniensi agro, quod admirãdis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre puluerẽ Omnis aqua hyeme dulcior, æstate aũt minus, autumno minime: minusq́ per siccitates. Neq; æqualis amnium plerunq; gustus est, magna aluei differẽtia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesq́ herbarũ quas lauant succi: ergo ijdem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, ut Borysthenẽ, uictiq́ diluuntur. Aliqui uero & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarẽtq́ frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara facere, magna pestilentia Aegypti. Nascuntur fontes decisis plerunq́ syluis, quos arborum alimenta cõsumebant: sicut in Hæmo obsidẽte Gallos Cassandro, cum ualli gratia syluas cecidissent. Plerunq; uero damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moueriq́ terrã callumq́ summæ cutis solui aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod uocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesq́ qui in eo situ multi erant. Rursus cõdito post sex annos emersisse, uti quæq́ cœpissent partes coli.

Obseruatio historica. Cap. V

TErræ quoq; motus profundunt, sorbentq́ aquas, sicut circa Pheneũ Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Corico monte amnis erupit, posteaq́ cœptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla euidens apparet, sicut in Magnesia calidas factas frigidas, aliâs nõ mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni tẽplum est, amnis qui fuerat ante dulcis mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per olympia: uericq́ simile, quoniã Alpheus in ea insula sub ima maria permeet. Rhodiorũ fons in Cherroneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarũ, sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis tẽporibus ceruleus fertur, quanq́ omnium aquarum tenuissimus: ideóque innatãs Hypani. In quo & illud mirabile: Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emittit. Qui uolunt diligentes circa hoc uideri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis utendum, & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ

Cap. VI

CAeterum à fonte duci fictilibus tubis utilissimum est, crassitudine binûm digitorũ, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce uiua ex oleo leuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si uno cuniculo ueniet, in binos actus: lamiñ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu ueniet, subeat crebro descendatq́, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitúdinis esse, legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: si octonariæ, centena: si denariæ, centena uicena, ac deinde ad has portiones. Denaria appellatur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur digitorum decem est, dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget. Homerum calidorum fon-

tium mentionē non fecisse demiror, cum alioquin lauari calida frequēter induceret, uidelicet quia medicina tunc nō erat hæc, quæ nunc aquarū perfugio utitur. Est aūt utilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa qualis Cutilia, utilis est bibēdo atq; purgationibus. Pleriq; in gloria ducūt, plurimis horis perpeti calorē earū, quod est inimicissimū. Nanq; paulo diutius q̄ balineis uti oportet, ac postea frigida dulci nec sine oleo discedētis, quod uulgus alienū arbitratur, idcirco nō alibi corporibus magis obnoxijs. Quippe & uastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudant oīa, reliqua corporū parte mersa. Similis error quo quidam plurimo potu gloriātur. Vidiq; iam turgidos bibendo, in tantū ut anuli integerent cute, cum reddi nō posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. 10 Vtuntur & cœno fontium ipsorum utiliter, sed ita si illitum sole inarescat. Nec uero omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendū, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris, argentiue (ut multi existimauere) medicaminum argumentum est, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehēditur. Medendi modus idē & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas ossaq; contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex, principalis uero nauigandi phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egerentibus, sicuti proxime Annæum Gallionem fecisse post cōsulatum meminimus. Neq; enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & uomitiones ipsæ instabili uolutatione 20 commotæ plurimis morbis capitis, oculorū, pectoris medentur, omnibusq; propter quæ elleborum bibitur. Aquam uero maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putāt medici: si illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplastris etiam maxime albis & malagmatis miscent. Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoq; quamuis nō sine iniuria stomachi ad purganda corpora, bilemq; atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedere eam bibendā: & in tenasmis articularibusq; morbis asseruarā, & in hoc uetustate uirus deponentē. Aliqui decoctā, omes ex alto haustā, nullaq; dulcium mixtura corruptam, in quo usu præcedere uomitum uolūt. Tunc quoq; acetum aut uinum aqua miscent. Qui parum dedere, rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent ut ad uomitiones reuocent. Clisteribus quoq; marinam infun- 30 dunt tepefactā. Testium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Itē pernionum uitio ante ulcera: simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lendes quoq; & tetra capitis animalia hac curantur, & liuentia reducit eadem ad colorē. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimū prodest. Quin & ad ictus uenenatos salutaris intelligitur, ut phalangiorum & scorpionū, & ptyade aspide respersis. Calida aūt in his assumitur. Suffitur eadē cum aceto capitis doloribus. Tormina quoq; & choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororientes præcordia maciemq; corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium grauitatē, capitis dolores, cum aceto ferueonū uapor. Rubiginē ferro marinę celerrimæ exterūt. Pecorum quoq; scabiē sanāt, lanasq; emolliūt. Nec ignoro hæc mediterraneis superuacanea uide- 40 ri posse. Verū & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua sibi quisq; aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirū, si plusquam sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs, mergatur, uinci aquam, salemq; nō liquari. Cætero sextarius salis cum quatuor aquæ sextarijs, salsissimi maris uim & naturam implet. Moderatissimū autem putant, supradictā aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur quod uocatur thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad huncusum aduehunt, fictiliq́ue uase & picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi uexatione, & sapore grato & odore. Hydromeli quoq; ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus uinum

bus uinum ægris,ueluti innocentiore potu. Damnatum iam multis annis ĳſdē uitijs qui/ bus uinum,nec ĳſdem utilitatibus. Quia ſæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoqꝫ ſubſidia demonſtrabimus. Expanſa circa nauim uellera madeſcūt accepto ha litu maris,quibus humor dulcis exprimitur. Item demiſſę reticulis in mari cõcauæ è cera pilæ,uel uaſa inania obturata,dulcem intra ſe colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulceſcit. Luxata hominum corpora & quadrupedum natãdo in cuiuslibet generis aqua facilime in artus redeunt. Eſt & in metu peregrinantium, ut ten/ tent ualetudinē aquæ ignotæ:hoc cauent è balineis egreſsi ſtatim frigidam ſuſpectã hau riendo. Muſcus qui in aqua fuerit podagris illitus prodeſt,itē oleo admixto,talorum do/ lori tumoriqꝫ. Spuma aquæ affrictu uerrucas tollit. Nec non harena littorum maris,præ cipue tenuis & ſolibus candens,in medicina eſt ſiccandis corporibus coopertis hydropi/ corum aut rheumatiſmos ſentientiū. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. ordic/ mur autem,ut in reliquis, à principalibus eorum, quæ ſunt ſal & ſpongia.

De generibus ſalis,& confecturis,& medicinis,& obſerua/
tionibus. Cap. VII

SAl omnis aut fit,aut gignitur:utrunqꝫ pluribus modis,ſed cauſa gemina, coacto hu/ more,aut ſiccato. Siccatur in lacu Tarentino æſtiuis ſolibus, totumqꝫ ſtagnum in ſa/ lem abit,modicū alioquin, altitudine genua nõ excedēs. Itē in Sicilia in lacu qui Cocani/ cus uocatꝛ,& alio iuxta Gelam:horū extremitates tantū inareſcunt,ſicut in Phrygia, Cap padocia, Aſpendi, ubi largius coquitur, & uſqꝫ ad mediū lacū. Aliud etiã in eo mirabile, quod tantūdem noctu ſubuenit,quantū die auferas. Omnis eſt talis ſal minutus, atqꝫ nõ gleba eſt. Aliud genus ex aquis maris ſponte gignitur, ſpuma in extremis littoribus ac ſcopulis relicta. Hic omnis rore denſatur,& eſt acrior qui in ſcopulis inuenitur. Sunt eti ã/ num naturales differētiæ tres. Nanqꝫ in Bactris duo lacus uaſti,alter ad Scythas uerſus, alter ad Arios,ſale æſtuāt. Sicut ad Citiū in Cypro,& circa Memphin, extrahunt lacu, dein ſole ſiccant. Sed & ſumma fluminum dēſantur in ſalem, amne reliquo ueluti ſub ge lu fluente,ut apud Caſpias portas,quæ ſalis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus,ex appoſitis montibus defe/ runt ſalis ramēta. Sunt & in Africa lacus, & quidē turbidi, ſalē ferentes. Ferunt quidē & calidi fontes,ſicut Pagaſæi. Et hactenus habēt ſe genera ex aquis ſpõte prouenientia. Sūt & mõtes natiui ſalis, ut in Indis Oromenus,in quo lapidicinarū modo cæditur renaſcēs: maiuſqꝫ regum uectigal ex eo eſt, qͣ̃ ex auro atqꝫ margaritis. Effodiꝛ & è terra,ut palàm eſt humore denſato,in Cappadocia. Ibi quidē cæditur ſpecularium lapidū modo. Pon/ dus magnum glebis, quas micas uulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros do/ moſqꝫ maſsis ſalis faciunt,aqua ferruminātes. Inuenit & iuxta Peluſiū Ptolemæus rex,cū caſtra faceret. Quo exēplo poſtea inter Aegyptū & Arabiã, etiã ſqualentibus locis, cœ/ ptus eſt inueniri detractis harenis:qualiter & per Africæ ſitientia uſqꝫ ad Ammonis ora culū. Is quidē creſcens cum luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitant ammonia co,& ipſo quia ſub harenis inueniatur appellato. Similis eſt colore alumini,qđ ſchiſton uocāt,longis glebis,neqꝫ perlucidis,ingratus ſapore,ſed medicinę utilis. Probatur quam maxime perſpicuus, rectis ſciſſuris. Inſigne de eo proditur,quod leuiſsimus intra ſpecus ſuos,in lucē uniuerſam prolatus,uix credibili pondere ingraueſcat. Cauſa euidens, cuni/ culorum ſpiritu madido ſic adiuuante molientes, ut adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quem cocanicū appellauimus,necnon et Cyprio mire ſimili. In Hiſpania quoqꝫ citeriore Egelaſtæ cæditꝛ, glebis penè trãslucentibus, cui iãpridem palma à pleriſqꝫ medicis inter omnia ſalis genera perhibetꝛ. Om̃is locus in quo reperitꝛ ſal,ſterilis eſt,nihilqꝫ gignit:& in totū ſponte naſcēs inter hæc eſt. Factitĳ uaria genera. Vulgaris plurimuſqꝫ in ſalinis,ma ri adfuſo,nõ ſine aquæ dulcis riguis, ſed imbre maxime iuuãte, ac ſuper omnia ſole mul/ to, nõ aliter inareſcens. Africa circa Vticam conſtruit aceruos ſalis ad collium ſpeciē:qui

ubi ſole lunaq; induruere, nullo humore liqueſcunt, uixq; etiam ferro cædunt. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundẽtibus: Et circa Aegyptũ, ipſo mari influente in ſolum (ut credo) Nilo ſuccoſum. Fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumẽ liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis utuntur: hoc detracto ſubeſt ſal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoq; ſalem faciunt inertem, nec cãdidum. Galliæ, Germaniæq; ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui parte è puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrãtur. Quercus optima, ut quæ per ſe cinere ſyncero uim ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo, carbo etiã in ſalem uertitur. Quicunq; ligno confit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtum inuenio Imbrios harundinis & iunci cinerẽ decoquere aqua ſolitos, donec exiguũ ſupereſſet humoris. Quin & è muria ſalſamentorũ recoquitur, iterumq; conſumpto liquore ad naturam ſuam redit: uulgo è menis iucundiſsimus. Marinorum maxime laudatur Cyprius à Salamine: at è ſtagnis Tarẽtinus, ac Phrygius, qui Tattæus uocač. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia uero qui in laterculis affertur, cutis nitorẽ dicitur facere. Magis tamẽ extẽdit is, quẽ Citticũ appellauimus. Itaq; à partu uentrẽ eo cũ melanthio illiniunt. Salſiſſimus ſal ſicciſſimus: ſuauiſſimus omniũ Tarẽtinus, atq; candidiſſimus. Et de cætero fragilis qui maxime candidus. Pluuia dulceſcit omnis. Suauiorẽ tamẽ rores faciunt. Sed copioſum aquilonis flatus. Auſtro nõ naſcitur. Flos ſalis non fit, niſi aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragaſæus, neq; Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius ſpuma, aut ramentũ, aut tenuis. Agrigentinus igniũ patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorũ differẽtiæ. Rubet Memphi, ruffus eſt circa Oxũ, Cẽturipis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti ſplendoris, ut imaginẽ recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, tranſlucidus & odoratiſsimus. Ad medicinæ uſus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quẽcunq; è marinis, ex eo genere ſpumeum præcipue. Iumentorũ uero & boum oculis, Tragaſæum & Bæticum. Ad obſonium & cibum utilior quiſquis facile liqueſcit: item humidior, minorẽ enĩ amaritudinẽ habẽt, ut Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & ſiccus, ut Megaricus. Cõditur etiã odorib. additis, & pulmentarij uicẽ implet, excitans auiditatẽ, inuitansq; in omnib. cibis, ita ut ſit peculiaris ex eo intellectus inter innumera cõdimenta. Ita eſt in mandẽdo quęſitus garo. Quin & pecudes armẽtaq; & iumẽta, ſale maxime ſollicitanč ad paſtũ, multo largiore lacte, multoq; gratiore etiã in caſeo dote. Ergo hercule uita humanior ſine ſale nequit degere: adeoq; neceſſarium elementũ eſt, ut trãſierit intellectus ad uoluptates animi quoq;. Nam ita ſales appellantur: omnisq; uitæ lepos & ſumma hilaritas, laborũq; requies nõ alio magis uocabulo cõſtat. Honoribus etiã militiæq; interponič, ſalarijs inde dictis, magna apud antiquos autoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ uiæ quoniã illa ſal in Sabinos portari conſuerat. Ancus Marcius rex, ſalis modia ſex milia in cõgiario dedit populo, & ſalinas primus inſtituit. Varro etiã pulmẽtarij uice uſos ueteres, autor eſt: Eſitaſſe enim ſalẽ cum pane & caſeo, ut prouerbio apparet. Maxime tamen in ſacris intelligič autoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa. Saliuarum ſynceritas ſummam fecit ſuam differentiam quadam fauilla ſalis, quæ leuiſsima ex eo eſt & candidiſſima: appellatur & flos ſalis, in totum diuerſa res, humidioriſq; naturæ, & crocei coloris, aut ruffi, ueluti rubigo ſalis: odore quoq; ingrato ceu gari, diſſentiens à ſale non modo à ſpuma. Aegypius inuenit, uideturq; Nilo deferri. Et fontibus tamen quibuſdam innatat. Optimũ ex eo quod olei quandam pinguitudinem reddit. Eſt enim etiam in ſale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturq; rubrica, aut plerunq; teſta trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cum uerus ille non niſi oleo reſoluatur, & unguentarij propter colorem eo maxime utantur. Canicia in uaſis ſumma eſt: media uero pars humidior, ut diximus. Floris natura aſpera, excalfactoria, ſtomacho inutilis. Sudorem

dorem ciet, aluum soluit in uino & aqua, acopicis & smegmaticis utilis. Detrahit & ex pal pebris pilos efficacissime. Feces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hęc etiam nnm appellatur in salinis salsugo, ab alijs salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, ui di stans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, qnod garon uocauere, intestinis piscium cæterisq; quæ abijcienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon uocabant. Capite eius usto, suffitu extrahi se cundas morantes.

De scombro pisce, & muria, & alece. Cap. VIII

NVnc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis spartariæ cetarijs: sociorum id appellatur, singulis milibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor ullus penè præter nnguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiã gentibus. Scombros quidem & Mauritania, Bæticaq;, & Carteia ex oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeijq; & Lepris, sicut muria An tipolis ac Thurij, iam uero & Dalmatia. Vitiũ huius est alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimoq; confici. Apuam nostri, aphyen Græci nocant, quoniã is pisciculus è pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriã, creueruntq; genera ad infinitum: sicuti ga rum ad colorem mulsi ueteris, adeoq; dilutam suauitatẽ ut bibi possit. Aliud uero ad casti moniarum superstitionem, etiam sactis Iudæis dicatũ quod fit è piscibus squama carenti bus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, urticas, cãmaros, mullorum iocinera. Innume risq; generibus ad saporẽ gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desiderijs ui tæ, & ipsa tamẽ nonnulli usus in medendo. Nanq; & alece scabies pecoris sanatur, infu sa per cutem incisam: & contra canis morsus draconisq; marini prodest. In linteolis aũt cõcerptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac nõ nominet garum. Contra canum quoq; morsus prodest, maximeq; crocodili, & ulceribus quæ ser punt, aut sordidis. Oris quoq; & auriũ ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoq;, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis utilis est, etiã si non intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis ueteribus infunditur. Fotu quoq; apud mediterra neos aquæ marinæ uicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis. Cap. IX

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiẽs eos, oĩa erodẽs. Corpora ue ro astringẽs, siccans, alligans: defuncta etiã à putrescẽdo uendicans, ut durent ita per secula. In medendo uero mordẽs, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterq; ad excitandam auiditatẽ. Aduersus serpentiũ morsus cum ori gano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria aut pice, aut melle. Anxi liatur contra scolopendras ex aceto potus. Aduersus scorpionũ ictus, cum quarta parte li ni seminis ex oleo uel aceto illitus. Aduersus crabrões uero uel uespas, similiaq;, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisq; ulcera, & pustulas, papulásue, & incipiẽtes uerrucas, cũ seuo uitulino: item oculorũ remedijs, & ad excrescentes ibi carnes totiusq; corporis pterygia: sed in oculis peculiariter, ob id collyrijs emplastrisq; additur. Ad hoc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu uero suffusis cruore oculis sugillatisq;, cum myrrhæ pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utq; foueantur salsugine. Ad hæc Hi spaniensis eligitur, cõtraq; suffusiones oculorũ cũ lacte in coticulis teritur. Priuatim sugil lationibus in linteolo inuolutus, crebroq; ex aqua feruenti impositus. Vlceribus oris ma nantibus in linteolo concerpto. Gingiuarũ tumori infricatus. Et cõtra scabriciẽ lingue fri ctus cõminutusq;. Aiunt dẽtes nõ erodi neq; putrescere, si quis quotidie mane ieiunus sa lem cõtineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idẽ, & furunculos, & lichenas, & psoras emẽdat cũ passa uua exẽpto eius ligno, & seuo bubulo atq; origano ac fermẽto uel pane, maxime Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & uuis cũ melle prodest. Qui cunq;

cunćq; ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extra fauces illitus cũ pice liquida. Emollit & aluũ in uino mixtus. Idẽ toxia, & tinearũ genera pellit in uino potus. Aestus balinearũ cõualescentes ut tolerare possint, linguæ subditus præstat. Neruorum dolorẽ, maxime usurpanda obseruatione circa humeros & renes, in saccis aqua feruenti crebro madefactus leuat. Colum torminaq; & coxarũ dolores potus, & in ijsdẽ saccis impositus candẽs. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime obseruanda usurpatione, qua quidẽ totis corporib. nihil esse utilius sale & sole dicunt. Itaq; cornea uidemus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuũ dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut cõmanducatus, pustulasq; reprimit. Ignibus uero sacris ulceribusq; quę serpũt ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum 10 uua taminia. Phagedænis ulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente uino. Morbo regio laborãtes donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruoresq; febrium cum oleo perunxere, & tussim ueterẽ linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Vlceribus excrescentibus uel putrescẽtibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolo, ita ut batuerentur ante hac ulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cũ farina & melle. Item extuberationibus. Dentiũ dolori cum aceto fotu, & illitus cũ resina prodest. Ad omnia aũt spuma salis iucundior utiliorq;. Sed quicũq; sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmaticis ad extendendam cutem leuandamq;. Pecorũ quoq; scabiem & boum illitus tollit. Daturq; 20 lingendus, & oculis iumentorum insputur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. Cap. X

NOn est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligẽtiũs dicenda, quia palam est & medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturã, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguũ fit apud Medos, canescẽtibus siccitate conuallibus, quod uocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellat agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ uero nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine uiribus dẽsandi. Optimum copiosumq; in Clytis Macedoniæ, quod uocant chalastricum, 30 cãdidum, purumq;, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidemq; cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet soli naturã esse quæ gignat, quoniã cõpertum est nec soles proficere quicquam cum cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri nec effluere. Iis aũt diebus quibus gignitur, si fuẽre imbres, salsius nitrum faciunt, aquilones deterius, quia ualidius cõmouent limum. Et hoc quidem nascitur: in Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumq; est. Fit penè eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundũt, Nilum autem nitrarijs. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri XL. diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: sta- 40 timq; ut dẽsari est cœptum, rapitur ne resoluatur in nitrarijs. Sic quoq; olei natura interuenit, ad scabiem animaliũ utilis. Ipsum autẽ conditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potariq;, inferiores nitrosas. In nitro optimũ quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanq; ad inficiẽdas purpuras tincturasq; omnes. Magnus & uitro usus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptijs. Nã circa Naucratim & Memphin tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis, multiq; sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his uasa. Necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoq; quæ inueterari uolunt, illo nitro utuntur.

Sunt ibi nitrariæ,in quibus & ruffum exit à colore terræ.Spumam nitri quę maxime lau datur,antiqui negabant fieri nisi cum ros cecidisset,prægnantibus nitrarijs,sed nondum parientibus.Itaqꝫ non fieri incitatis etiam si caderet. Alij operimentorum fermēto gigni existimauere.Proxima ætas medicorum aphronitrū tradidit in Asia colligi,in speluncis mōlibus distillans.Specus eos colycas uocant,dein siccant sole.Optimū putāt Lydium. Probatio,ut sit minime ponderosum,& maxime friabile,colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in uasis picatis,ne liquescat.Vasa quoqꝫ ea sole inarescentia perficiūtur.Nitri probatio,ut sit tenuissimum & quàmaxime spongiosum fistulosumqꝫ. Adulteratur in Aegypto calce.Deprehēditur gustu . Sincerū em̄ facile resoluitur : adul/
10 teratum pungit.Calce aspersum reddit odorem uehementē. Vritur in testa opertum ne exultet:aliâs igni non exilit nitrum:nihilqꝫ gignit aut alit,cum in salinis herbę gignantur, & in mari tot animalia,tantum algæ.Sed maiorē esse acrimoniam nitro apparet,nō hoc tantum argumento,sed in illo quod nitrariæ calciamenta protinus consumunt, aliâs salu bres,oculorūqꝫ claritati utiles.In nitrarijs non lippiunt. Vlcera allata eò celerrime sanan/ tur:ibi facta,tarde. Ciet & sudorem cum oleo perūctis, corpusqꝫ emollit. In pane salis u/ ce utuntur chalastræo:ad rhaphanos Aegyptio:teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora,olera uiridiora.In medicina aūt calfacit,extenuat, mordet, spissat,siccat, exulce/ rat. Vtile his quæ euocanda sint aut discutienda,& lenius mordenda atqꝫ extenuanda,si/ cut in papulis pustulisqꝫ. Quidam in hoc usu accēsum uino austero restinguunt, atqꝫ ita
20 trito in balineis utuntur sine oleo.Sudores nimios inhibet cū arida iride,adiecto oleo uiri di.Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarū cum fico illitum,aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali punici calice adiuuat nitrum: claritatēqꝫ uisus cum melle inunctum. Prodest den/ tium dolori ex uino,si cum pipere colluantur. Item cum porro decoctum . Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorē reducit. Capitis animalia,& lendes necat,cum Sa mia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis uino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto.Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum cimolia creta,æquo pondere ex aceto,in sole illitum emendat. Furunculos admixtum re/ sinę extrahit,aut cum uua alba passa,nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi oc/
30 currit:itē eruptionibus pituitæ in toto corpore,cum axungia. Contraqꝫ canis morsus,ad dita resina, initijs cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus , phagedænis,& ulceri/ bus quæ serpunt,aut putrescunt,cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur il/ liniturqꝫ. Discutit & tormina , si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta , uel anetho , uel cumino . Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum . Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo . Comprimit & pruritus suffusorum felle , maxime cum aceto datum. Succurrit & uenenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit , ex aqua : uomitionesque euocat . His qui san/ guinem tauri biberint cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum donec nigrescat tritumqꝫ illinitur. Infunditur uentris
40 & renum doloribus,aut rigori corporum, neruorūqꝫ doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur.Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim ueterem sanat,flore mixto galba no, resinæ terebinthinæ,pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo deuoretur. Co/ quitur,dilutumqꝫ postea cum pice liquida sorbendū in angina datur. Flos eius cum oleo Cyprio articulorum doloribus in sole iucundus est. Regium quoqꝫ morbum in uino ex terminat potum . Et inflationes discutit, sanguinis profluuiū è naribus sistit ex feruenti aqua uapore naribus rapto. Pruriginem alumine permixto tollit. Alarum uirus ex aqua quotidiano fotu. Vlcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere neruis quoque pro/ dest . Cœliacis infunditur . Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præce/ pere . Sic & aduersus lepras , lentigines . Podagricis in balineis uti solio nitri prodest,

atrophis

atrophis,opiſthotonis,tetanis. Sal nitrum ſulphuri concoctum in lapidem uertitur.

De ſpongiarum natura. Cap. XI

SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita di/
ſtinguunt. Alias ex his mares exiſtimauere,tenui fiſtula ſpiſsioresq́ꝫ, perſorbẽtes, &
quæ tinguntur in delicijs,aliquãdo & purpura. Alias fœminas,maioribus fiſtulis ac per/
petuis. E maribus duriores alias,quas appellãt tragos,tenuiſſimis fiſtulis atqꝫ denſiſſimis.
Candidæ cura fiunt: è molliſsimis recentes per æſtatem tinctæ ſalis ſpuma, ad lunam &
pruinas ſternuntur inuerſæ,hoc eſt, qua parte adhæſere, ut candorem bibant. Animal
eſſe docuimus,etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahiq́ꝫ ad
ſonũ, exprimentes abundantiã humoris, nec auelli petris poſſe, ideo abſcindi & ſaniem 10
emittere, Quin & eas quæ ab aquilone ſint genitæ,præferunt cæteris. Nec uſquam diuti/
us durare ſpiritum medici affirmant. Sic & prodeſſe corporibus,quia noſtro ſuum miſce
ant,& ideo magis recentes,magisq́ꝫ humidas: ſed minus in calida aqua minusq́ꝫ unctas,
aut unctis corporibus impoſitas. Et ſpiſſas minus adhæreſcere. Molliſsimum genus ea/
rum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulſo impoſiti. Iidem abſtergendæ lippitudi
ni utiliſsimi, eosq́ꝫ tenuiſſimos & molliſſimos eſſe oportet. Imponũtur ſpongiæ ipſæ epi/
phoris ex poſca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes diſcutiunt, molli/
unt, mitigant. Veteres cõglutinant uulnera. Vſus earum ad abſtergenda, fouenda, ope/
tienda à fotu dum aliud imponatur. Vlcera quoque humida & ſenilia impoſitæ ſiccant:
fracturæ & uulnera ſpongijs utiliſsime fouentur. Sanguis rapitur in ſecando, ut curatio 20
perſpici poſsit. Et ipſæ uulnerum inflãmationibus imponuntur, nunc ſiccæ, nunc ex ace/
to inſperſæ, nunc è uino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua uero cœleſti impoſitæ, ſecta recẽ/
tia non patiuntur intumeſcere. Imponuntur & integris partibus, ſed fluctuatione occulta
laborantibus, quæ diſcutienda ſit, & ijs quæ apoſtemata uocãt, melle decocto perunctis.
Item articulis aliâs aceto ſalſo madidæ, aliâs è poſca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eędẽ &
callo ſalſa madidæ: at cõtra ſcorpionum ictus ex aceto. In uulnerum curatione & ſuccidæ
lanæ uicem implent, nunc ex uino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ
emolliunt, ſpongiæ coercent, rapiuntq́ꝫ uitia ulcerum. Circumligantur & hydropicis
ſiccæ, uel ex aqua tepida poſcáue, utcunqꝫ blandioribus opus eſt, opeririúe aut ſiccari
cutem. Imponuntur & his morbis, quos uaporari oporteat, ferventi aqua perfuſæ ex 30
preſſæq́ꝫ inter duas tabulas. Sic & impoſitę ſtomacho proſunt, & in febri contra nimios
ardores. Sed ſpleneticis è pòſca, ignibus ſacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi
oportet ſic, ut ſanas quoqꝫ partes ſpatioſe operiant. Sanguinis profluuium ſiſtunt ex ace
to, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua ſalſa calida ſæpius mutata tollunt, teſti
um tumorem doloremq́ꝫ ex poſca. Ad canum morſus utiliter conciſæ imponuntur, ex
aceto, aut frigida, aut melle, abunde ſubinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri ſe/
ctiui ſucco, ſanguinem reijcientibus hauſtu ſalis ex frigida prodeſt. Idem cinis cum oleo
uel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex poſca tumorem diſcutiunt.
Omnium autem cinis cum pice crematarum, ſanguinem ſiſtit uulnerũ. Aliqui raras tan/
tum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum cauſa comburuntur in cruda olla figulini ope/ 40
ris, plurimũ proficiente eo cinere cõtra ſcabritias genarum excreſcentesq́ꝫ carnes, & quic/
quid opus ſit ibi deſtringere, ſpiſſare, explere. Vtilius in eo uſu lauare cinerem. Præſtant
& ſtrigilum uicem linteolorumq́ꝫ affectis corporibus. Et contra ſolem apte protegunt
capita. Medici inſcitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarũ firmius ſit robur,
Rhodiacasq́ꝫ, ad fouẽdum molliores. Nunc autem molliſsimæ circa muros Antiphelli
urbis reperiuntur. Trogus autor eſt, circa Lyciam penicillos molliſsimos naſci in alto,
unde ablatæ ſint ſpongiæ. Polybius ſuper ægrum ſuſpenſos quietiores facere noctes.
Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. Plinij

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXII

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

VENTVM est ad summa naturæ exemplorumq́; per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, ut prorsus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut simile posſit inueniri, ipsa se uincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim uiolentius mari uentisúe, & turbinibus & procellis, quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est quàm uelis remisq́;? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis uis, uersumq́; totum mare in flumen:

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia rubri maris. Cap. I

TAmen omnia hæc pariterq́; eodem impellentia, unus ac paruus admodũ pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant uenti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, uiresq́; tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non uincula ulla, non ancoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Hæc tantilla est satis contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoq́; pugnetur uelut è muris. Heu uanitas humana, cum rostra illa ære ferroq́; ad ictus armata, semipedalis inhibere posſit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij, properãtis circumire et exhortari suos, donec trãsiret in aliã. Ideoq́; Cæsariana clasſis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis, ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem nouisſime tum in urbem reuersus ille imperator, suis telis cõfossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cum è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerẽt circa nauim, inuenere adhærentẽ gubernaculo, ostenderuntq́; Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringẽtorumq́; remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteaq́; uidere, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem ualere omnia genera, cum celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem, conchas quoq́; eiusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidam latinis remorã appellauere eum. Mirumq́;, è Græcis alij lubricos partus atq́; procidentes cõtineri ad maturitatem alligato eo (ut diximus) prodiderunt: alij sale adseruatum adalligatumq́; grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de ulla potentia naturæ atq́; effectu, in remedijs sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, uel si hasta uirga'ue attingatur, quamuis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum ueloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse uim aliquam, quæ odore tantum & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorũ omnium momentis sperandum est? Non sunt minus mira quę de lepore marino traduntur. Venenum est alijs in potu, aut in cibo datus, alijs etiam uisus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi uitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu

quidem nocet. Vescitur eo unum tãtum animalium ut non intereat, mullus piscis, & tene rescit tantũ, & ingratior uilior'q fit. Homines quibus impactus est, piscem olent, hoc pri mo argumento ueneficium id deprehenditur. Cætero moriuntur totidem diebus, quot uixerit lepus. Incertiq temporis ueneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India af firmant non capi uiuentem, inuicem'q ibi hominẽ illi pro ueneno esse, ac uel digito omni no in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia. Iuba in his uoluminibus quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit mitulos ter nas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguiq eius negociatores & omnium piscium adi pe camelos perungere in eo situ, ut asilos ab his fugent odore. 10

De ingenijs & mansuetudine quorundam piscium, & ubi ex manu edant, & ubi responsa dantur ex piscibus. Cap. 11

MIhi uidentur mira & quæ Ouidius prodidit piscium ingenia, in eo uolumine quod halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis nõ fronte erumpere, nec infestis ui minibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq ita retrorsum erumpere. Quem luctatũ eius si forte alius scarus extrinsecus uideat, apprehẽsa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circũdatum harenas arare cauda, atq ita conditum transire rete. Murenam maculas appetere ipsas, consciam teretis ac lubrici ter gi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachijsq com plecti non morsu, nec prius dimittere quàm escam circumroserit, aut harundine leuatum 20 extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiasq non ignorat: auiditas tamẽ tan ta est, ut cauda uerberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam ut hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat uul nera, donec excidant insidiæ. Murenæ amplius deuorant quàm hamum, admouentq dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spinaq lineam præsecare. Licinius Macer murenas tantum fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus, ut diximus, ob id sibilo à piscatori bus tanquam serpentibus euocari & capi: pinguescere lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaq icta celerrime exanimari, at ca pitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse pisciũ 30 constat qui orchis uocetur: rotundus est, & sine squamis, totusq capite constat. Milna go quoties cernatur extra aquam uolitans, tempestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est gladium, rostro mucronato esse, ab hoc naues perfossas mergi in oceano ad locum Mauritaniæ qui Cotta nocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euo lare ex aqua tradit, tanta multitudine ut nauigia demergant. E manu uescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris uillis: sed quæ ueteres prodidere, in stagnis non piscinis admi rati, in Eloro Siciliæ castello non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguil las: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopo tamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati ueniũt ad augurium. Diripere eos carnes ob 40 iectas lætum est consultantibus, caudis abigere dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditorum uocibus parent uocati, exornati auro ueniunt, adulantes scalpuntur, ora hian tia manibus inserendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanu ri in mari panem abiectum rapiunt, ijdemq ad nullum cibum, in quo hamus sit, acce dunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazome nas. Contrà, ad scopulum Siciliæ ac Leptin Africæ & Eubœam & Dyrrhachiũ. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthra goriscum

goriſcum uocant. Grunnire eum cum capiatur. Eſſe uero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibuſdam, appoſito occurrit exẽplo. Siquidem ſalſamẽta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici conſtat. Piſces marinos in uſu fuiſſe protinus condita Roma, autor eſt Caſsius Hemina, cuius uerba de ea re hic ſubijciam: Numa conſtituit ut piſces qui ſquamoſi non eſſent ni pollucerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica & priuata, cœnæq́ ad puluinaria facilius cõpararentur, ni qui ad polluctum emerent, precio minus parcerent, eaq́ præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, de quibus ſuo loco ſatis diximus, tantum apud Indos in curalio. Nanq́ iſta perſuaſione gentium cõſtant. Gignitur quidem & in rubro mari, ſed
10 nigrius: item in Perſico uocatur Iace, laudatiſsimum in Gallico ſinu circa Stœchadas inſulas, & in Siculo circa Heliam ac Drepanũ. Naſcitur & apud Grauiſcas, & ante Neapolin Campaniæ: maximeq́ rubẽs, ſed molle, & ideo uiliſsimũ Erythris. Forma eſt ei fruticis, color uiridis. Baccæ eius candidæ ſub aqua ac molles, exemptæ confeſtim durantur & rubeſcũt, quaſi corna ſatiua ſpecie atq́ magnitudine. Aiunt tactu protinus lapideſcere, ſi uiuat. Itaq́ occupari, euelliq́ retibus, aut acri ferramento præcidi. Hac de cauſa curalium uocitatum interpretantur. Probatiſsimum q́ maxime rubens, & quàm ramoſiſsimum, nec ſcabroſum, aut lapideum, uel rurſus inane, aut concauum. Autoritas baccarum eius non minus Indorum uiris quoq́ precioſa eſt, q́ fœminis noſtris uniones Indici. Aruſpices eorum uatesq́ imprimis religioſum id geſtamen amoliẽdis periculis arbitrãtur. Itaq; &
20 decore et religione gaudẽt. Prius q́ hoc noteſceret, Galli gladios, ſcuta, galeas adornabãt eo. Nunc tanta penuria eſt uẽdibili merce, ut perquàm raro cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contraq́ torminum ac ueſicæ & calculorum mala in puluerẽ igne redacti, potiq́ cum aqua auxiliãtur. Simili modo ex uino poti, aut ſi febris ſit, ex aqua ſomnum afferunt: Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine ſæpius poto tradunt lienem quoq́ abſumi. Sanguinem reijcientibus excreantibus'ue medentur. Cinis eorum miſcetur oculorum medicamentis: Spiſſat enim ac refrigerat. Vlcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiã rerũ attinet, quam Græci antipathiam uocant, nihil eſt uſquam uenenatius q́ in mari paſtinaca, utpote cum radio eius arbores necari diximus, Hanc tamen perſequitur galeos. Idem & alios quidem pi-
30 ſces, ſed paſtinacas præcipue, ſicut in terra ſerpentes muſtela. Tanta eſt auiditas ipſius ueneni. Percuſsis uero ab ea medetur & hic quidem, ſed & mullus ac laſer.

De his quibus in terris & in aquis uictus eſt, & de caſtoreis medicinæ, & obſeruationes. Ca. III

SPectabilis naturæ potentia in his quoq́, quibus & in terris & in aqua uictus eſt, ſicut & fibris, quos caſtores uocãt, & caſtorea teſtes eorum. Amputari hos ab ipſis cũ capiant negat Sextius diligẽtiſsimus medicinæ. Quinimo paruos eſſe ſubſtrictosq́, & adhærentes ſpinę, nec adimi ſine uita animalis poſſe. Adulterari aũt renibus eiuſdẽ qui ſint grandes, cũ ueri teſtes parui admodũ reperiant. Præterea ne ueſicas quidẽ eſſe, cum ſint geminæ, quod nulli animaliũ. In his folliculis inueniri liquorẽ, & aſſeruari ſale. Itaq́ inter
40 probationes falſi eſſe folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipſum corrũpi fraude, conijcientibus gummi cum ſale ammoniaco: quoniam ammoniaci coloris eſſe debeant, tunicis circũdati liquore ueluti mellis ceroſi, odoris grauis, guſtu amaro & acri, friabiles. Efficaciſsimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ, Sternutamẽta olfactu mouẽt. Somnũ cõciliãt, cũ roſaceo & peucedano peruncto capite: & per ſe poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris ſuffitu excitãt. Vuluarumq́ exanimationes uel ſubditi, & menſes ac ſecundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & uertigini, opiſthotonis, tremulis, ſpaſticis, neruorũ uitijs, iſchiadicis, ſtomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad craſsitudinẽ mellis cum ſemine uiticis, ex aceto aut roſaceo. Sic & cõtra comitiales ſumpti: poti uero cõtra inflationes, tormina, uenena. Differen

tia tantum contra genera eſt mixturæ. Quippe aduerſus ſcorpiones, ex uino bibuntur: aduerſus phalangia & araneos, ex mulſo, ita ut uomitione reddantur, aut ut retineantur, cum ruta. Aduerſus chalcidas, cum myrtite. Aduerſus ceraſten & preſteras, cum panace, aut ruta ex uino. Aduerſus cæteras ſerpentes, cum uino. Dari binas drachmas ſatis eſt, eorum quæ adijciantur ſingulas. Auxiliãtur priuatim contra uiſcum ex aceto. Aduerſus aconitum ex lacte, aut aqua. Aduerſum elleborum albũ ex aqua mulſa nitroq́;. Medentur & dentibus infuſi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant. Aurium doloribus melius ſi cum meconio. Claritatem uiſus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent ſingultus ex aceto. Vrina quoq; fibri reſiſtit uenenis, & ob id in antidota additur. Adſeruatur autem optime in ſua ueſica, ut aliqui exiſtimant. 10

De teſtudine, & multorum piſcium medicinæ, & obſeruationes. Cap. IIII

GEminus ſimiliter uictus in aquis terraq́;, & teſtudinum, effectus quoq; pari honore habendi, uel propter excellens in uſu precium, naturæq́; proprietatem. Sunt ergo teſtudinum genera, terreſtres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua uiuunt. Has quidam è Græcis emydas appellãt. Terreſtrium carnes ſuffuſionibus proprie, magicisq́; artibus refutandis, & contra uenena ſalutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusq́; pro antidoto dari dicũtur: & ex iure in cibo ſumptæ, ſtrumas diſcutere, ac lienes tollere: Item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem uiſus facit, ſuffuſiones'que oculorum tollit. Et contra ſerpentium omnium & araneorum & ſimilium, & ranarum uenena auxiliatur, ſeruato ſanguine in farina pilulis factis, & cum opus ſit in uino 20 datis. Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt: & ſcorpionum plagæ inſtillari. Tegumẽti cinis uino & oleo ſubactus pedum rimas ulceraq́; ſanat. Squamę è ſumma parte deraſæ, & in potu datæ, uenerẽ cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinẽ. Vrinã earum aliter quàm in ueſica diſſectarum, inueniri poſſe non arbitror: & inter ea hoc quoq; eſſe, quæ portentoſa magi demonſtrent: aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Oua durata illinuntur ſtrumis, & ulceribus frigore aut aduſtione factis. Sorbentur in ſtomachi doloribus. Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus contra ſalamandras præclare auxiliantur. Neque eſt teſtudine aliud ſalamandræ aduerſius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omnia'que capitis ulcera curantur, Inareſcere au- 30 tem cum oportet, lenteq́; ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduerſus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus aceti, hemina uini addita his, & cum hordeacea farina, aceto quoq; admixto, ut ſit quod deuoretur fabæ magnitudine, Hæc ſingula & matutina & ueſpertina dantur, dein poſt aliquot dies ueſpera. Comitialibus inſtillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spaſmo cum caſtoreo clyſtere infunditur. Quod ſi dentes per annum colluantur teſtudinum ſanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus diſcutit, quas'que orthopnœas uocant: ad has in polenta datur. Fel teſtudinum claritatem oculorum facit, cicatrices extenuat, tonſillas ſedat & anginas, & omnia oris uitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium teſtium. Naribus illitum comitiales erigit, attollit'que. Idem cum uernatione 40 anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodeſt. Quidam bubulum fel admiſcent, decoctarumq́; carnium teſtudinis ſuccum, addita æque uernatione anguium. Sed diu in uino teſtudinem excoquunt. Oculorum quoque uitia omnia fel inunctum cum melle emendat: ſuffuſiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis ſanguine & lacte mulierum. Capillus inficitur felle. Contra ſalamandras uel ſuccum decoctum bibiſſe ſatis eſt. Teſtudinum eſt tertium genus in cœno & paludibus uiuẽtium. Latitudo his in dorſo pectori ſimilis, nec conuexo incurua calice, ingrata uiſu, Ex hac quoq; tamẽ aliqua cõtingunt auxilia. Tres nanq; in ſuccenſa ſarmenta coniectæ, diuidentibus ſe tegumentis rapiuntur: tum euulſæ carnes earum coquũtur in aquæ congio ſale modice addito: ita decoctarum,

ad

ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentiētibus bibitur. Detrahit itē fel pituitas, sanguinéq; uitiatū. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quę sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento & semine lilij, ante accessiones si perungātur ægri, præter caput, mox cōuoluti, calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima luna capi oportere, ut plus pinguiū reperiatur. Verū ægrum sextadecima luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinū sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: item strumas. Sunt qui testudinū sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant. Ignem sacrum, cuiuscunq; generis sanguine illini. Item capitis

10 ulcera manantia, & uerrucas. Iidem promittūt testudinū omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum uehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse uniuersitatem animalium, maiorisq; miraculi: sed hoc utilius est uitæ, contributa habere remedia, cum aliud alij prosit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta. Et primum contra uenena & uenenata animalia. Cap. V

VEnenatū mel diximus ubi nasceret. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditas'ue quæ sit grauissima incidat: testudinē circumcisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotū esse, autor est Pelops, scincumq; Apelles. Qui esset

20 scincus, diximus: Sępius uero quantum ueneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinosq;, & dracones, & phalangia illitus sumptus'ue in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis contra omnia uenena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, stella marina uulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuę. Draconis marini scorpionumq; ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia uenena, uel potu, uel ictu, uel morsu noxia, succus earum ex iure decoctarū, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamentorumq; cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarū ictus, mero subinde hausto, ita ut ad uesperam cibus uomitione reddatur. Peculiariter à chalcide,

30 ceraste, aut quas sepas uocant, aut elape dipsade'ue percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleret, & imponere eadem plagis cōuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur, Priuatim cōtra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: uel si non sint ferro ustæ plagæ, corporaq; clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua fecit, uenenū ipse impositus, uel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex uino & aceto decoctarum, succus contra uenena bibitur & contra ranæ rubetæ uenenum, & contra salamandras. Fluuiatiles, si carnes edantur ius'ue decoctarum sorbeatur prosunt, & contra leporem marinum, & contra serpentes supradictas. Contra

40 scorpiones ex uino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ uiuēti linguā, nulla alia corporis parte adhærente, ipsaq; dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcunq; interrogauerit, uera responsuram. Adduntetiamnum alia magi, quæ si uera sunt, multo utiliores uitæ existimētur ranæ q; leges. Nanq; harūdine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulteriorū tædiū fieri. Carnibus earum uel hamo additis, præcipue purpuras certū est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obijciq; formicis oportere, eam partem quam appetant cōtra omnia uenena esse pro antidoto. Sunt quæ in uepribus tantū uiuunt, ob id rubetarum nomine ut diximus, quas Græci phrynos uocant, grandissimæ cunctarum, geminis ueluti corni-

bus plenæ ueneficiorum. Mira de his certatim tradūt autores. Illatis in populū silentium fieri. Ofsiculo quod sit in dextro latere in aquam feruentē deiecto, refrigerari uas, nec postea feruere nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibusq́ erosis, singula in folium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere uideatur, apocynon uocati. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & iurgia addito in potionē. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasq́ febres. Amorē inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra uenena, quæ fiant ex ipsis, auxiliat̄. Cor uero etiā efficacius est. Coluber est in aqua uiuens, huius adipem & fel habentes qui crocodilos uenentur, mire adiuuari produntur, nihil contrà belua audente. Efficacius etiānum si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potiq́ ex aqua recentes, seu cinere adseruato, contra uenena omnia prosunt, priuatim contra scorpionū ictus cum lacte asinino: uel si nō sit, caprino uel quocunq́. Addi & uinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem uis contra uenenatorum omnium morsus, priuatim scytalen, & angues, & contra leporē marinum, ac ranam rubetā. Cinis eorū seruatus prodest pauore potus periclitātibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adijciunt gentianā, & dant in uino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos uino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem uero cancris cum ocimi manipulo adalligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros magi dicunt: & cum ocimo ipsos cineremq́ue eorum percusis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasillus autor est. Nihil autem æque aduersari serpentibus q̄ cancros, suesq́ percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum sol sit in cancro, torqueri serpētes. Ictibus scorpionū & carnes fluuiatilium cochlearū resistunt crudæ uel coctæ. Quidam ob id salsas quoq́ adseruāt: Imponunt et ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidē peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorū aduersus scorpiones ualent impositæ. Inter uenena sunt pisciū porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum, remedio est limus ex reliquo pisciū eorum corpore. Canis rabidi morsu potū expauescentibus faciē perungunt adipe uituli marini. Efficacius si medulla hyenæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murenæ morsus ipsarum capitis cinere sanātur. Et pastinaca cōtra suū ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, uel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius quicquid simile est croco, caputq́ totum. Et hanc autē & omnia testacea modice colui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino ueneficiū restingunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maxime prosunt. Et ijs qui succū carpathi biberint, præcipue eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. Cap. VI

PEculiariter uero contra leporis marini uenena & ostrea aduersant̄. Idem uidetur, nec potest uideri satis dictum esse de his, cū palma mēsarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes, ideo pelagia parua & rara sunt. Gignuntur tamen in petrosis, carentibusq́ aquarum dulcium aduētu, sicut circa Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis multo lacte prægnantia, atque ubi sol penetret in uada. Hæc uidetur causa quare minora in alijs locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa Circeijs. Præcipua uero habentur, in quacunq́ gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potius spectanda quàm latitudine. Neq́ in luto capta, neque in harenosis, sed solido uado, spondylo breui atq́ non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoq́ argumento generosa interpretantur calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferriq́ in ignotas aquas. Sic Brundisina in Auerno compasta & suum retinete

tinere succũ,& à Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus et de natiõibus, ne fraudent̃ gloria sua littora, sed dicemus aliena lingua, quæq; peritissima huius censuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani uerba quæ subijciã: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britãnicis, suauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucẽsibus, siccio-ra Coryphantenis, teneriora Istricis, cãdidiora Circeiẽsibus. Sed his neq; dulciora, neq; teneriora esse ulla cõpertum est. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tãtæ amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent. Dos eorũ in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachũ unice reficiũt. Fastidijs medentur. Addiditq; luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cũ mulso, tenasmo qui sine exulceratione sit, liberãt. Vesicarũ ulcera quoq; repurgãt. In conchis suis uti clausa uenerint, mire distillationibus prosunt. Testæ ostreorũ cinis uuam sedat, & tonsillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mãmarumq; duricias, capitum ulcera ex aqua, cutemq; mulierum extẽdit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoq; & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanãt & perniones pedũ. Purpuræ quoq; cõtra uenena prosunt. Et algã maris thetiacen esse, Nicãder tradit. Plura eius genera, uti diximus. Lõgo folio & latiore, rubente, alia'ue crispo. Laudatissima quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. E uino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & auriũ, & dentium, & faciei uitia. Ca. VII

Alopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mixtus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo. Item echini cum carnibus suis cremati. Fel scorpionis marini: Ranarum quoque trium, si uiuæ in olla concrementur, cinis cum melle. Melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro uino diebus LX computruere. Alij in aceti sextarijs duobus sanguisugarum sextarium in uase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in sole. Sotnatius tantam uim habere tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoq; eorum denigrare dicat. Capitis ulceribus, muricum uel purpurarum testæ cinis, cum melle utiliter illinitur: cõchyliorum, uel si non urantur, farina ex aqua dolotibus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorumq; adeps liquefactus oleo admixto melle, oculorum, claritati plurimum confert. Item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas cõsumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimauit Menander quoque in comœdijs. Idem piscis & uranoscopos uocatur ab oculo quem in capite habet. Et cotacini fel excitat uisum. Et marini scorpionis ruffi cum oleo uetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem uenenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles euulsos cohibet. Et ad hũc usum utilissimi minimi. Item pectunculi salsi triti cum cedria. Ranæ quas diopetes & calamitas uocant, sanguis earum cum lachryma uitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremq; sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat, & per se scabricias emendat. Inuertunt itaq; genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulũ; rosaceoq; inungunt, & pane imposito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinam trita & ex aceto illita. Extrahit & squamas eius cinis. Cicatrices oculorũ cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emẽdat & albugines oculorum iumentorum. Adijciunt & ossiculis eius genas si terãtur sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollũt. Eundẽ comburi cũ uiperinis pellibus ranisq;, et cinerẽ aspergi potioni iubent magi, claritatẽ uisus promittẽtes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est

coriũ,idemq́ nomẽ glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidã ex uẽtre nõ ex corio fieri dicũt ichthyocollam,ut glutinũ taurinũ. Laudatur Pontica cãdicans & carẽs uenis squamisq́,& quæ celerrime liquescit. Madescere autem debet cõcisa in aqua, aut aceto nocte ac die. Mox tundi marinis lapidibus,ut facilius liquescat. Vtilem eam in capitis dolorib. affirmant,& tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro,sinistro læuus suspẽsi è collo natiui coloris panno,lippitudines sanãt. Quod si per coitum ranę eruantur,albuginẽ quoq́, alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ sugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo,mederi lippitudini dicunt. Est parua rana in harundinetis & herbis maxime uiuẽs,muta ac sine uoce,uiridis,si forte hauriatur,uentres boum distendens: huius corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre,ipsasq́ carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim cõiectas in fictili nouo iuncis configunt quidam,succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lachrymæ,quæ ex alba uite emanat,atq́ ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis, acu instillãtes hunc succum in uestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescẽtes,& huc utebatur multis uarijsq́ per aquationes autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo uase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere X.IIII.cum oleo cedrino perunctis pilis IX mensibus. Auribus utilissimum bari piscis fel recens,sed & inueteratũ uino. Item banchi,quem quidam myxona uocant. Item callionymi cum rosaceo infusum. Vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari pedũculos,eosq́ tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntq́ qui pręcipue contra omnia aurium uitia laudent gari excellentis sociorum cyathum,mellis dimidio amplius,aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere,subinde spuma pennis detersa,& postquã desierit spumare,tepidum infundere. Si tumeant aures,coriandri succo prius mitigandas ijdem præcipiunt. Ranarũ adeps instillatus,statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea aurium uulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testæ cinere cum melle,uel cõchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis. Cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatoq́,ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoq́ radio scarificare gingiuas, & in dolore utilissimum. Conteritur is,& cum elleboro albo illitus,dentes sine uexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili uase combustorum cinis,addita farina marmoris inter remedia est. Et cybia uetera eluta in nouo uase, deinde trita prosunt doloribus. Aeque prodesse dicuntur omniũ salsamẽtorum spinæ combustæ tritæq́ & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis,ut dentes ita colluantur,contineaturq́ in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Salustius Dionysius, ut ex ore uirus deflueret in acetũ feruens,idq́ è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Maxillaresq́ ita sanari dentes pręcipue putãt,mobiles uero supradicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarũ corpora binarum præcisis pedibus in uini hemina macerant, & ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextarijs tribus decoxere ad tertias partes,ut mobiles dentium stabilirent. Necnon XXXVI ranarũ corda in olei ueteris sextario sub æreo testo discoxere,ut infunderent per aurem dolentis maxillę. Alij iecur ranæ decoctum & tritũ cum melle imposuere dentibus. Omnia supraſcripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt. Postea tantundem salis addi atq́ fricari. Enhydris uocatur à Græcis coluber in aquis uiuẽs. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorũ gingiuas scarificãt, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Vtũtur & cãcrorum cinere,nam muricũ cinis dentifriciũ est. Lichenas & lepras tollit adeps uituli marini. Mu

renarum

renarũ cinis cum mellis obolis ternis, iecur pastinacæ in oleo decoctum. Hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungũt. Muricum uel cõchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemq́ erugat, extenditq́ septenis diebus illitus, ita ut octauo cãdido ouorum foueantur. Muricum generis sunt quæ uocant Græci colycia, alij corythia, turbinata æque, sed minora multo, efficaciora etiam & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditq́ in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, colluta & subacta ad liquorem usque mellis, Ita præparata in uase nouo conditur, & in usu quatuor drachmis
10 eius, binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ addũtur, aspersaq́ aqua teruntur unà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterisq́ uitijs ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida ulcera.

Promiscuæ medicinæ. Cap. VIII

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui existimant, halcyonum & cæycum, ut alij, è sordibus spumarum crassescentibus, alij è limo uel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris uermiculi: quartum pumicosius, spongiæq́ putri simile, penè purpureum, quod optimum: hoc & milesium uocatur. Quo can-
20 didius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo: mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorũ cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est. Attalus thynni recentioris adipe ad ulcera. Murenarum muria & capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, ossiculo de cauda, ita ut non uulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem uis & pastinacæ radio, & lepore marino imposito, ita ut celeriter remoueantur: Echini testis contusis & ex aceto illitis. Item scolopendræ marinæ è melle: cãcro fluuiatili contrito uel combusto ex melle. Mirificæ prosunt & sepiæ ossa cum axungia uetere contusa & illita. Sic & ad parotidas utuntur, & scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamenta-
30 rij tusis cum axungia uetere, muricumq́ cinere ex oleo ad parotidas strumasq́. Rigor ceruicis mollit cum marinis, qui pedũculi uocanẽ, drachma pota. Castoreo poto cũ pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale, ut sorbeatur succus. Sic et opisthotono medentur, tetano, spasticis uero pipere adiecto. Anginas menarũ salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet, ranarũ decoctarũ ex aceto succus: hic & cõtra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminã aquę anginis medentur gargarizati, aut è uino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garũ cochlearibus subditũ. Vocẽ siluri recentes, salsiue in cibo sumpti adiuuãt. Vomitiones mulli inueterati tritiq́ in potione cõcitant. Suspiriosis castoreũ cum ammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissime potaẽ. Eadẽ potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicũtur pisciũ modo è
40 iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus, cum distillauerit in patinã saliua earum, exenterari iubentur, abiectisq́ interaneis condiri. Est rana parua arborem scandens, & ex ea uociferãs. In huius os si quis expuat ipsamq́ dimittat, tussi liberari dicitur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris uitia laterumq́, ad stomachi, alui, & aliæ promiscuæ medicinæ. Cap. IX

IOcineris doloribus scorpio marinus in uino necatur, ut deinde bibatur. Cõchæ longę carnes ex mulso potę cũ aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniũt hippocãpi tosti sumpti, tethęq́ similes ostreę in cibo sumptę: ischiadicorũ muria siluri clystere infusa. Dantur aũt conchæ ternis obolis dilutæ in uini sextarijs duobus

per

per dies quindecim. Aluũ emollit ſilurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinũ ſimile
ſatiuo, ſtomacho inimicũ, aluum facillime purgat. Sed propter acrimoniã cum pingui car-
ne coquitur. Et omnium piſcium ius. Idem & urinas ciet è uino maxime. Optimũ è ſcor-
pionibus & iulide, & ſaxatilibus, nec uirus reſipiẽtibus. Coqui debent cum anetho, apio;
coriandro, porro, additis oleo & ſale. Purgant & cybia uetera, priuatimq́ꝫ cruditates, pi-
tuitas bilemq́ꝫ trahunt. Purgãt & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acer-
uantur muricum modo, uiuũtq́ꝫ in algoſis, gratiſsimi autumno, & ubi multa dulcis aqua
miſcetur mari, ob id in Aegypto laudatiſsimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahũt,
coloremq́ꝫ rubrum. Horum ius traditur aluũ & ueſicas exinanire, interanea diſtringere,
omnia adaperire, renes purgare, ſanguinẽ adipemq́ꝫ minuere: itaq́ꝫ utiliſsimi ſunt hydro- 10
picis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodeſſe felli
pituitæq́ꝫ pulmonis, iocineris, ſplenis uitijs, rheumatiſmis. Fauces tantũ uexant, uocemq́ꝫ
obtundunt. Vlcera quæ ſerpant, aut ſint purgãda, ſanant. Item carcinomata. Cremati aũt
ut murices & morſus canum hominumq́ꝫ cum melle, lepras, lentigioes. Cinis eorũ potus
emendat caligines, gingiuarũ & dentium uitia, eruptiones pituitæ, & contra dorycnium
aut opocarpathon aotidoti uicem obtinent. Degenerant in duas ſpecies, in mitulos, qui
ſalem uirusq́ꝫ reſipiunt: Myſcas, quæ rotũditate differunt, minores aliquanto atq́ꝫ hirtæ,
tenuioribus teſtis, carne duriores. Mituli quoq́ꝫ ut murices cinere cauſticam uim habent,
& ad lepras, lentigines, maculas. Lauãtur quoq́ꝫ plumbi modo ad genarũ craſsitudines,
& oculorũ albugines, caliginesq́ꝫ, atq́ꝫ in alijs partibus ſordida ulcera, capitisq́ꝫ puſtulas. 20
Carnes uero eorum ad canis morſus imponũtur. Et pelorides emolliunt aluum. Item ca-
ſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui uehementius uolunt uti, addunt cucumeris ſa-
tiui radicis ſiccæ drachmã, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus et inflationibus occur-
runt: inueniuntur hæ in folijs marinis ſugẽtes, fungorum uerius generis q̃ꝫ piſcium. Eæ-
dem & tenaſmum diſſoluũt, renumq́ꝫ uitia. Naſcitur & in mari abſiothiũ quod aliqui ſe-
riphum uocant, circa Taposirin maxime Aegypti, exilius terreſtri. Aluũ ſoluit, & noxijs
animalibus inteſtina liberat. Soluũt & ſepiæ. Io cibo dantur cũ oleo, & ſale, & farina deco-
ctæ. Menæ ſalſæ cũ felle taurioo illitæ umbilico, aluũ ſoluunt. Ius piſciũ in patina coctorũ
cum lactucis tenaſmum diſcutit. Canceri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluũ ſiſtuor, urinam
cient, in uino aluũ. Adẽptis brachijs calculos pel'ũt tribus obolis cũ myrrha triti, ſiogulis 30
eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtoreum cum dauci ſemine & petroſelini quãtum
ternis digitis ſumatᷓ, ex mulſi calidi cyathis quatuor: Tormina uero cũ aceto uioo mixto.
Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Dyſentericis medẽtur raoæ cũ ſcilla decoctę, ita ut
paſtilli fiant: Fel ſiue cor earũ cum melle tritũ, ut tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamen-
tum cũ pipere, ita ut reliqua carne abſtineatur. Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: Item
torpedo: Item rhombus uiuus, dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in ui-
no, ueſicæ uitia & calculos ſanat. Lapis qui inuenitur in ſcorpionis marioi cauda pondere
oboli potus. Enhydridis iecur: Bleoniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & io banchi pi-
ſcis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculoſis præclare medentur. Aiuntq́ꝫ & urticam
marioam in uino potam prodeſſe. Item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua 40
ſepiæ urinam mouent, renum'que pituitas extrahunt. Rupta conuulſa cancri fluuiatiles
triti in aſinino lacte maxime ſanant: Echini uero cum ſpinis ſuis contuſi in uino poti cal-
culos. Modus ſingulis hemina, bibitur donec proſit, & aliâs io cibis ad hoc proficiuot.
Purgatur ueſica & pectinum cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos uocant: fœminas
onychas. Vrioã mares mouent. Dulciores fœminæ ſunt & unicolores. Sepię quoq́ꝫ oua
urinam mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle: Iecur quoque
aquatici colubri: Item hydri tritum potumq́ꝫ calculoſis prodeſt. Iſchiadicos autem liberãt
ſalſamenta ex ſiluro infuſa clyſtere, euacuata prius aluo. Sed ſedis attritus cinis è capite
mugilum mullorumq́ꝫ. Comburuntur autem in fictili uaſe. Illini cum melle debent. Item

capitis

capitis menarum cinis ad rhagadas,& ad condylomata utilis, ſicut pelamidum ſalſarũ ca
pitũ cinis,uel cybiorum cum melle. Torpedo appoſita procidentis interanei morbum ibi
coercet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex oleo & cera, rimas in eadem parte emẽdat. Item
& marini cancri polline. Panos ſalſamenta coracini diſcutiunt: Sciænæ interanea & ſqua/
mæ combuſtæ: Scorpio in uino decoctus, ita ut foueãtur ex illo. At echinorum teſtæ con
tuſæ & aqua illitæ, incipientibus panis reſiſtunt. Muricum uel purpurarum cinis utroq;
modo, ſiue diſcutere opus ſit incipientes, ſiue concoctos emittere. Quidam ita cõponunt
medicamẽtum, ceræ & thuris drachmas xx. ſpumæ argenti xl. cineris muricum x. olei
ueteris heminam. Proſunt per ſe ſalſamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti uerẽdorum pu
ſtulas diſcutiunt. Cinis ex capite menarũ. Item carnes decoctę & impoſitæ. Similiter per/
cæ ſalſæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut ſquatinæ piſcis cutis com
buſta. Hæc eſt qua diximus lignum poliri, quia & è mari fabriles uſus exeunt. Proſunt &
ſmarides illitæ. Item muricum uel purpurarum teſtæ cinis cum melle. Efficacius cremata/
rum cum carnibus ſuis. Carbunculos uerendorum priuatim ſalſamenta cocta cum melle
reſtingunt. At teſtem, ſi deſcenderit, cochlearum ſpuma illini uolunt. Vrinæ incontinen/
tiam hippocampi toſti & in cibo ſæpius ſumpti emendant. Item ophidion piſciculus con
gro ſimilis cum lilij radice. Piſciculi minuti, ex uentre eius qui deuorauerit exempti, & cre/
mati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum ſua carne cõ/
buri, cinerem'q; ex uino ſignino dari. Podagris articularibus'q; morbis utile eſt oleum, in
quo decocta eſt rana, & ipſius inteſtina, & rubetæ cinis cum adipe uetere. Quidã & hor/
dei cinerem adijciunt, trium rerum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti poda
gram fricari. Fibrinis quoq; pellibus calciari, maxime pontici fibri. Item uituli marini, cu/
ius & adeps prodeſt. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ ſimile, rugoſioribus folijs,
ſine caule. Natura eſt ei ſtyptica. Impoſitum lenit impetus podagræ. Item alga, de qua
ſupra dictum eſt: obſeruatur'q; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo
marinus, cancri'q; marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti ſicq; cinere & oleo ſubacti, & ſi/
luri adeps. Et in articulis morborũ impetus ſedant ranæ ſubinde recentes impoſitæ, quas
quidam diſſectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitia
les, ut diximus, coagulum uituli marini bibunt cum lacte equino, aſinino'ue, aut cum pu/
nici ſucco. Quidam ex aceto mulſo. Nec nõ aliqui per ſe pilulas deuorant. Caſtoreum in
aceti mulſi cyathis tribus ieiunis datur. His uero qui ſæpius corripiuntur, clyſtere infuſum
mirifice prodeſt. Caſtorei drachmæ duæ eſſe debebunt, mellis & olei ſextarius, & aquæ
tantũdem. Ad præſens uero correptis olfactu ſubuenit cum aceto. Datur & muſtelæ ma
rinæ iecur. Item muris uel teſtudinum ſanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuerſas infirmitates. Cap. x

FEbrium circuitus tollit iecur delphini guſtatum ante acceſsiones. Hippocampi ne/
cantur in roſaceo, ut perungãtur ægri in frigidis febribus. Et ipſi adalligantur æ/
gris. Item ex aſello piſce lapilli qui plena luna inueniuntur in capite, alligantur in linteo/
lo. Pagri fluuiatilis longiſsimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus cum qui
alligauerit, non cernat æger. Ranæ uero in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perun/
ctos liberant quartanis. Sunt qui ſtrangulatas in oleo ipſas clàm adalligent, oleo'que eo
perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo inteſti/
na decocta ſint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ,
& rubetæ. Iecur eius uel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in
oleo & aqua perunctis ante acceſsiones in febribus proſunt. Aliqui & piper addunt. Alij
decoctos ad quartas in uino è balineo egreſsis bibere ſuadent in quartanis. Aliqui uero
ſiniſtrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis earum ante ſolis ortum adalliga/
tis ægro, ita ut cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eoſdem'que ocu/
los cum carnibus luſciniæ in pelle ceruina adalligatos, præſtare uigiliam ſomno fugato

traduntt

tradunt. In lethargumq́ uergẽtibus coagulo balenæ, aut uituli marini ad olfactum utun tur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur, & spondylus per se adalligatus. Quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recẽtes. Quidã ob id asseruant sale, ut dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, retheæ utiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum uino potus. Grauitati soporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, uel quoquo modo obturatis. Strombi quoq; carnes tritę, et in mulsi tribus heminis pari modo aquę, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoq; aquaticæ in uino uetere & farre decoctæ ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodem uase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exẽptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi posit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanãtur cancri marini uel fluuiatilis cinere: Et ea quę feruẽti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putantq́ utendũ cum cera & adipe ursino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum uiuentium uẽtres impositi, pedibusq́ posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemq́ non hominum modo, sed & quadrupedum efficacissime sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos uel pręcisos purpurarũ callũ quo se operiunt, tusum glutinat. Lethargicos coagulum uituli adiuuat in uino potum oboli pondere. Item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitoq;. De quo & hæc traduntur, muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, uitiumq́ trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinũt cinerem, uel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana quam Græci calamiten uocant, quoniam inter harundines fruticesq́ uiuat, minima omnium & uiridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascẽtium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, inijciendum. Diuersus hirudinum, quas sanguisugas uocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuãda sanguine, spiramenta laxãda, iudicatur. Sed uitium quod admissæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoq; admittendas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa uulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinum è consularibus patricijs, cũ ad genua admisisset. Inuehunt uirus remedio uerso, maximeq́ rufæ ita formidãtur. Ergo fugentia ora forficibus præcidunt, ac ueluti siphonibus defluit sanguis, paulatimq́ morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarũ cinis, narium profluuia sistit, succo porri mollitus. Extrahit tela corpori inhærentia: Sepiarum testæ ex aqua, salsamẽtorum carnes, cancri fluuiatiles triti: siluri fluuiatilis, qui & alibi quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdem cinis extrahit & adeps: & cinis spinæ eius uicem spodij præbet. Vlcera quæ serpunt, & quæ ex ijs excrescunt, ex capite menarum cinis uel siluri coercet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleoq́ subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineaq́ lanugine. Sed aliqui malunt alumen melq́ miscere cineri. Phagedenæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoethe & nomæ & putrescentia cybio uetere sanantur. Vermes uero innati ranarum felle tolluntur: fistulæ aperiuntur, siccantur q́ salsamentis cum lintheolo immissis. Intraq́ alterũ diem callum omnem aufe-

runt

runt,& putrescentia ulcerũ quæq; serpunt,emplastri modo subacta & illita. Et salpe ex/
purgat ulcera in linteolis concerptis. Item echinorũ testæ cinis. Carbunculos coracinorũ
salsamenta illita discutiunt. Item mullorũ salsamenti cinis. Quidam capite tantum utun/
tur cum melle,uel coracinorũ carne. Muricum cinis cum oleo tumorẽ tollit. Cicatrices fel
scorpionis marini: Verrucas tollit glani iecur illitum. Capitis menarum cinis cum allio tri
tus,ad thymia crudis utuntur:fel scorpionis marini ruffi:smarides tritæ illitæ. Alex defer
uefacta unguium scabriciam, cinisq; è capite menarum extenuat. Mulieribus lactis copi
am facit glaucifcus è iure sumptus,& smarides cũ ptisana sumptæ, uel cũ fœniculo deco/
ctæ. Mammas ipsas muricũ uel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Can
10 cri fluuiatiles illiti uel marini pilos in mãma, uel muricum carnes appositæ tollunt. Squa
tinæ illitæ crescere mãmas non patiuntur. Delphini adipe linamẽta accensa excitant uul/
uæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum uel menarum ca/
pitis cinis admixto sale & cunila oleoq;,uulnę medetur:suffitione quoq; secundas extra/
hit. Item uituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum uuluæ uitio,& cum
coagulo eiusdem in uellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus,egregie proflu
uia purgat. Echini uiuentes tusi & in uino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in
uino potiq;. Item siluri suffitu,præcipue Africi,faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex
aqua poti profluuia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti
auxiliantur. Eosdem recentes uel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad
20 purgationes mortuosq; partus utitur illis,cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuli/
gine tritis,& in mulso datis potui. Item in iure cocto cum lapatho & apio,menstruas pur
gationes expediunt:lactisq; ubertatẽ faciunt. Item in febri quæ sit cum capitis doloribus
& oculorũ palpitatione, mulieribus in uino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum
ex mulso potum purgationibus prodest. Contraq; uuluam olfactum cum aceto & pice,
aut subditum pastillis. Ad secũdas etiam uti eodem prodest cum panace in IIII cyathis
uini. Et à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrúmue supergrediatur
grauida,abortum facere dicitur, & periclitari partus si superferatur. Mirum & quod de
torpedine inuenio: si capiatur cum luna in libra fuerit,triduoq; asseruetur sub dio, faciles
partus facere postea quoties inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus umbi/
30 lico estimatur,si uiuenti ablatus sit, ipsaq; denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdã
ostracium uocari, quod aliqui onychem uocant: hoc suffitum uuluæ pœnis mire resiste
re. Odorem esse castorei,meliusq; cum eo ustum proficere. Vetera quoque ulcera & ca/
coethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præ/
sentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam
lunam,& ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis,fel,iecur,siue recentia,siue seruata.
Iecur etiam tritum, mixtaq; cedria plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros mangoniza/
uit Salpe obstetrix. Eadẽ uis est pulmonis marini: leporis marini sanguine & felle, uel si
in oleo lepus hic necetur:cancri scolopendræ marini cinis cum oleo:urtica marina trita ex
aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illitum XVI luna. Ranæ paruæ quam
40 in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illina/
tur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, uel in oleo decocta
æreis uasis. Eadem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in ocu/
lis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in uase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra
pilos habent effectum. Et suffitus utentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoq;
cum melle pro psilothro usi pluribus diebus repetiuntur. In omni autem psilothro uel/
lendi prius sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibusq; multum confert delphini cum
melle dentium cinis,& si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatusq; idem pauores re/
pentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Vlcera uero quæ in auribus, aut ulla cor
poris parte fiant, cancrorũ fluuiatiliũ succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos

morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasciscꝙ infantium spongia frigida crebro hu-
mefacta rana inuersa adalligata efficacissime sanat, quã aridã inueniri affirmant. Mul-
lus in uino necatus, uel piscis rubellio, uel anguillæ duæ, itẽ uua marina in uino putrefa-
cta, ijs qui inde biberint, tædiũ uini affert. Venerẽ inhibet echeneis & hippopotami fron
tis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata, fel ue torpedinis uiuę genitalibus illitũ. Cõ-
citant cochlearũ fluuiatiliũ carnes sale adseruatæ, & in potu ex uino datæ: erythini in cibo
sumpti: iecur ranæ diopetis uel calamitæ in pellicula gruis alligatũ, uel dens crocodili ma-
xillaris annexus brachio, uel hippocampus, uel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati.
Amorẽ finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorũ scabiẽ ranæ decoctę in aqua
extenuant, donec illini possit. Aiuntꝙ ita curatos nõ repeti postea. Et Salpe negat canes 10
latrare, quibus in offa rana uiua data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, latine
adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi
se miscent. Vim habet causticã, ideo acopis additur contra perfrictionum uitia. Tollit &
mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recens tusa lu
xatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij uero, qui & donax uocatur, cor-
tex alopecijs medetur ustus, & ulceribus ueteratis. Folia extrahendis quæ infixa sint cor-
pori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit, exurdat. Sepię atramẽto tanta uis est,
ut in lucerna addito Aethiopas uideri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta
decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur, uel cuiuscunꝙ ranæ cinis. Pulmo-
ne marino si cõfricetur lignum, ardere uidetur, adeo ut baculum ita præluceat. 20

Animalium omniũ in mari uiuentiũ, centũ septuaginta sex genera esse. Cap. XI

PEracta aquatiliũ dote, nõ alienũ uidetur indicare per tot maria, tam uasta, & tot mili-
bus passuũ terræ infusa, extraꝙ circũdata mẽsura penè ipsius mundi, quæ intelligan-
tur animalia centũ septuaginta sex omnino generũ esse, eaꝙ nominatim cõplecti. Quod
in terrestribus uolucribusꝙ fieri nõ quit. Neꝙ enim omnis Indiæ Aethiopiæꝙ aut Scy-
thiæ desertorũue nouimus feras aut uolucres, cũ hominũ ipsorũ multo plurimę sint diffe
rentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulæꝙ aliæ oceani fabulose
narratę. Profecto cõueniet non posse omnia genera in cõtemplationẽ uniuersam uocari.
At hercule in tanto mari oceano quæcunꝙ nascuntur certa sunt, notioraꝙ quod mire-
mur quæ profundo natura mersit. Vt à beluis ordiamur, arbores, physeteres, balenæ, 30
pristes, tritones, nereides, elephãti, homines qui marini uocantur, rotæ, orcæ, arietes, mu-
sculi, & alij piscium forma arietes, delphini, celebresꝙ Homero uituli. Luxuriæ uero te-
studines, & medicis fibri, quorũ è genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantum
marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, serræ: cõmunesꝙ mari, terræ,
amni, hippopotami, crocodili. Et amni tantũ ac mari thynni, thynnides, siluri, coracini,
percę. Peculiaris aũt maris acipenser, aurata, asellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, ara
neus, box, batis, banchus, batrachus, belonæ, quos aculeatos uocamus, balanus, coruus,
cytharus. Chromborũ genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias asellorũ generis, ni mi-
nor esset. Colias siue parianus, siue saxitanus à patria Bætica, lacertorum minima: Ab ijs
Mæotici, cybium. Ita uocatur cõcisa pelamis, quæ post XL dies à Ponto in Mæotim re- 40
uertitur. Cordyla, & hęc pelamis pusilla, cũ in Pontũ è Mæotide exit, hoc nomẽ habet:
cantharus, callionymus, siue uranoscopus, cinædi soli piscium lutei: Cnide, quam nos ur-
ticam uocamus. Cancrorũ genera, chametrachea, chameleos, chamæpelorides generis
uarietate distantes & rotunditate, chamæglycimerides, quæ sunt maiores ꝙ pelorides,
colycia siue corophia. Concharũ genera, inter quę & margaritiferę: cochleæ, quarũ gene
ris pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra has sunt
rotundæ in oleario usu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynosdexia, draco. Qui-
dam aliud uolunt esse dracunculum. Est autem gracculo similis. Aculeos in branchijs ha
bet ad caudam spectantis. Sic & scorpio lædit dum manu tollitur: erythinus, echeneis,

echinus. Elephãti locustarũ generis nigri, pedib. quaternis, bisulcis. prętereа brachia duo binis articulis, singulisq́ forficulis dẽticulatis. Faber siue zeus, glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus, hippus, hippuros, hirũdo halipleumon, hippocãpos, hepar, helacatenes. Sunt lacertorũ genera, loligo uolitãs, locustæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorũ brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ, mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, mena, meryx, murena, mys, mitulus, myscus, murex, oculata, ophidiõ, ostrea, otia, orcynus. Hic est pelamidũ generis maximus, neq; redit in Męotin, similis tritoni, uetustate melior. Orphus, orthragoriscus, phager, phycis saxatiliũ, pelamis earũ generis maxima apolectus uocat̃, durior tritone, phorcus, phitharus, passer, pastinaca. Polyporũ genera. pectines maximi & nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tindaride, Salonis, Altini, Antij, in insula Alexandriæ in Aegypto. pectunculi, purpuræ, percides pinna, pinnotheræ, rhina, quẽ squatum uocamus. Rhombus, scarus principalis hodie. Solea, sargus, scylla, sarda. Ita uocat̃ pelamis longa, ex oceano ueniens. Scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpios, sciadeus, sciæna, scolopẽdra, smyrus, scepini, strombus, solen, siue aulos, siue donax, siue onyx, siue dactylus, spõdylus, smarides, stella, spongia, Turdus inter saxatiles nobilis. Tomus thurianus, quẽ alij xiphiam uocãt. Thessa, torpedo, tethea. Triton pelamidum generis magni, ex eo uræa cybia fiunt. Vrenæ, uua, xiphiæ. His adijciemus apud Ouidium posita nomina, quæ apud neminẽ alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id uolumen supremis suis tẽporibus inchoauit: Bopgyrum in scopulis uiuentẽ, orphũ rubentẽ, rhacinumq́ pullum. pictas mormyras, aureiq́ coloris chryson. Præterea paruum teragum, & placẽtem cauda labrum: epodas lati generis. Præter hęc insignia piscium tradit channẽ ex seipsa concipere, glaucum æstate nũquam apparere, pompilum qui semper comitetur nauigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis: Helopem quoq; dicit esse nostris incognitũ undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem accipenserem existimauerũt. Helopi palmã saporis inter pisces multi dedere. Sunt præterea à nullo autore nominati, sudis latine appellata, à Græcis sphyræna rostro similis noĩe, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamẽ nõ degener. appellãtur & pernæ concharũ generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant uelut suillo crure lõgo in harena defixæ, hiantesq́ quà limpitudo est pedali non minus spacio. Cibũ uenantur. Dentes in circuitu marginũ habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hienã piscẽ uidi in Aenaria insula captũ, caput exerentẽ. Præter hæc purgamẽta aliqua relatu indigna, & algis potius annumeranda quàm animalibus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

METALLA nunc, ipsæq́ opes, & rerum pretia dicentur: tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitijs foditur, quærente uita aurum, argentum, electrum, æs: alibi delicijs gemmas, & parietum digitorúmque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cędesq́. Persequimur om̃es eius fibras, uiuimusq́ super excauatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu uero non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. Imus in uiscera eius, & in sede manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertiliq́ue quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur. Quoto enim cuiq; fodiendi causa medicina est? Quanquam & hæc sum

ma sui parte tribuit, ut minime parca, facilisq; in omnibus quæ prosunt. Illa nos premũt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atq; demersit, illa quæ non nascunt: ut repente mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousq; penetret auaritia. Quàm innocens, ꝙ beata, imò uero & delicata esset uita, si nihil aliud ꝙ supra terras concupisceret, breuiterq; nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, ut pretiosior uideatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat unam uitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum auaritia, boni consuluit interim inuenisse miniũ, rubentisq; terræ excogitauit usum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurũ argentumq; cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem uitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc & sordere cœpere, & auri argentiq; nimium fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretiũ faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc uera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gẽmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat, & aurum iam accessio est.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum. Cap. I

VTinamq; posset è uita in totum abdicari aurũ, sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusq;, & ad perniciem uitæ repertum: quantum feliciore æuo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis tẽporibus factitatum, Homero credi cõuenit. Ita enim (ut opinor) commercia uictus gratia inuenta. alios corijs boum, alios ferro captiuisq; rebus emptitasse tradit: quanq; & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua cõsuetudine mulcta legum antiquarum pecore cõstat, etiam Romæ. Pessimũ uitæ scelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoq; ferreum anulum dederit antiquitas: uinculumq; id, non gestamen intelligi uoluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidẽ Romanæ, quorũ more ferreũ id erat & bellicæ uirtutis insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruij Tullij alia, ac ne L. quidẽ Bruti. Hoc in Tarquinijs maxime miror, quorum è Græcia fuit origo, unde hic anulorum usus uenit, quanq; etiam nunc Lacedæmone ferreo utantur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatum constat: unde mos bullæ durauit, ut eorum qui equo meruissent filij, insigne id haberent, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi uideo: Græci à digitis appellauere, apud nos prisci ungulum uocabãt, postea & Græci & nostri symbolũ. Longo certe tẽpore, ne senatũ quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidẽ his tantum qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neq; alijs uti mos fuit, quàm qui ex ea causa publice accepissent, uulgoq; sic triumphabant. Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureumq; non ante tertium consulatum sumpsisse traditur. Hi quoq; qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur eis, intra domos uero ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ anulus ferreus mittitur, isq; sine gemma: nec Iliacis temporibus ullos fuisse anulos ui-

los uideo, nusquam certe Homerus dicit, cum & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis uestes, ac uasa aurea argenteaq́; , & ea colligata nodi nõ anuli nota. Sortiri quoq; contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deum fibulas & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse sine mentione anulorum. Et quisq́s primus instituit, cunctãter id fecit, læuisq́; manibus ac latentib. induit, cũ si honos securus fuisset dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam consertoris usu, argumentum est, maius in læua fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum uirorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, nisi admodum
10 exiguum, longo tempore. Certe cum à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo milia pondo auri perisse, Pompeij tertio consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerisque existimari duo milia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumq́; ab his in parte captæ urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumq́; tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectũ est, cum Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoq; obiter indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, æditiuum custodiæ eius cõprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim exspirasse, & indicium ita extinctum. Ergo ut maxime duo tantũ milia pondo, cum capta est Roma anno trecẽtesimo LXIIII fuere, cum
20 iam capitum liberorum censa essent CLII milia quingenti LXXX. In eadẽ post annos CCCVII quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterisq́; omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim milia pondo: quæ sub eo titulo in triũpho trãstulit Sylla, & argenti VII milia. Idem ex reliqua omni uictoria pridie transtulerat auri pondo XV milia, argenti pondo C.XV milia. Frequentior autem usus anulorum non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. Hic namq; publicatis diebus fastis quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, cõsultando assidue sagaci ingenio, promulgaueratq́; , ut ædilis curulis crearetur cum Q. Anitio Prænestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum
30 patres consules fuerant: additum Flauio, ut simul & tribunus plebis esset. Quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis repetiatur annalibus. Fallit plerosq; qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Est enim adiectũ hoc quoq; : sed & phalera posita, propter quæ nomẽ equitũ adiectum est. Anulos quoq; depositos à nobilitate, in annales relatum est, nõ à senatu uniuerso. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpitio COS. Flauius uouit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in græcostasi, quæ tunc supra comitium erat. Inciditq́; in tabula ærea eam ædem C. quatuor annis post Capitolinam dedicatam. Ita CCCCXLVIII à cõdita urbe gestum est, & primũ anulorum uestigium extat.
40 Promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione uenali, inimicitiæ cœpere, unde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria auorum multi prætura quoq; functi, in ferro consenuerint: sicut Calphurnium & Manilium, qui legatus C. Marij fuerit Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de uita sua scripsit: in Quintiorum uero familia, aurum ne fœminas quidem habere mos fuit: nullosq́; omnino anulos maior pars gentium hominumq́; , etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieq́; habeat. Non signat oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria uariauit, gem-

mas addendo exquiſiti fulgoris,cenſuq; opimo digitos onerando,ſicut diximus in gem/
marum uolumine,mox & effigies uarias cælãdo:ut alibi ars, alibi materia eſſet in pretio.
Alias deinde gemmas uiolari nefas putauit: ac ne quis ſignandi cauſam in anulis eſſe in/
telligeret,ſolidas induit.Quaſdam uero neq; ab ea parte quæ digito occultatur, auro clu/
ſit,aurumq; milibus lapillorum uilius fecit.Contra uero multi nullas admittũt gemmas,
auroq; ipſo ſignant,ut Claudij Cæſaris principatu repertum.Necnon & ſeruitia iam fer
rum auro cingunt,alia per ſeſe mero auro decorãt,cuius licentię origo nomine ipſo in Sa
mothrace id inſtitutum declarat.Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui ſunt mini/
mis proximi, ſic in Numæ & Seruij Tullij ſtatuis uidemus. Poſtea pollici proximo in/
duêre,etiam deorum ſimulacris:dein iuuit & minimo dare.Galliæ Britanniæq; in medio 10
dicuntur uſæ.Hic nunc ſolus excipitur,cæteri omnes onerãtur, atq; etiam priuatim arti
culi minoribus alijs. Sunt qui tres uni minimo cõgerant: alij uero & huic unum tantum,
quo ſignantem ſignent.Conditus ille ut res rara,& iniuria uſus indigna, uelut è ſacrario
promitur: & unum in minimo digito habuiſſe, precioſioris in recondito ſupellectilis
oſtentatio eſt.Iam alij pondera eorum oſtẽtant. Alijs plures q; unum geſtare labor eſt.
Alij bracteas infarcire leuiore materia propter caſum tutius gemmarum ſolicitudini pu/
tant.Alij ſub gemmis uenena cludunt, ſicut Demoſthenes ſummus oratorum Græciæ,
anuloſq; mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum ſcelera anulis fiunt. Quæ
fuit illa priſcorum uita,qualis innocentia, in qua nihil ſignabatur? At nunc cibi quoq; ac
potus anulo uindicantur à rapina. Hoc profecere mancipiorũ legiones, & in domo tur/ 20
ba externa,ac ſeruorum quoq; cauſa nomenclator adhibendus:aliter apud antiquos,ſin
guli Marcipores Luciporéſue dominorum gentiles, omnem uictum in promiſcuo ha/
bebant, nec ulla domi cuſtodia à domeſticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur
epulæ, paritérque qui rapiant eas, & claues quoque ipſas ſignaſſe non eſt ſatis: grauatis
ſomno aut morientibus anuli detrahuntur: maiorq; uitæ ratio circa hoc inſtrumentum
eſſe cœpit,incertum à quo tempore. Videmur tamen poſſe in externis autoritatẽ eius rei
intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, ca
pto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX annum urbis noſtræ interfecto. Celebratioe
quidem uſus cum fœnore cœpiſſe debet: argumẽto eſt conſuetudo uulgi, ad ſponſiones
etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tẽpore quo nondum erat arra uelocior: ut planè 30
affirmare poſsimus,nummos ante apud nos,mox cœpiſſe anulos. De nũmis paulopoſt
dicetur. Anuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut
tunica ab anulis ſenatum tantũ,quanquam & hoc ſerò, uulgoq; purpura latiore tunicæ
uſos inuenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Aelij Stilonis,præconini ob id cogno/
minati.Sed anuli planè medium ordinem,tertiumq; plebi & patribus inſeruere:ac quod
antea militares equi nomen dederant,hoc nunc pecuniæ iudices tribuũt. Nec pridem id
factum: Diuo Auguſto decurias ordinãte, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: ijq;
non equites,ſed iudices uocabantur.Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum pu
blicorum.Iudicum quoque non niſi quatuor decuriæ fuere primo: uixq; ſingula milia in
decurijs inuenta ſunt,nõdum prouincijs ad hoc munus admiſſis: ſeruatumq; in hodier/ 40
num eſt ne quis è nouis ciuibus in ijs iudicaret.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equeſtris ordinis immutata, & donis
militaribus, & quando primum corona aurea. Cap. 11

DEcuriæ quoq; ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuere. Tribunorũ æris,& Selecto
rum,& Iudicum: præter hoc etiamnum Nongenti uocabãtur ex omnibus ſelecti,
ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitijs. Et diuiſus hic quoq; ordo erat ſuperba
uſurpatione nominum, cum alius ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum ap/
pellaret. Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equeſter ordo, anulo
rũq; autoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere COSS. anno
urbis

urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili penè de causa, cum C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famã apud principẽ popinarũ pœnis aucupatur, quæstus esset io senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis. Hac de causa constitutũ, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auoq́ paterno sestertia CCCC census fuisset, & lege Iulia theatrali in XIIII ordinib. sedendi. Postea gregatim insigne id appeti cœptũ. Propterq́ hæc discrimina Caius princeps decuriam quintã adiecit, tantũq́ oatum est fastus, ut quæ sub diuo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinẽ, passimq́ ad ornamenta ea etiã seruitute liberati transiliant, quod aotè nunq́ erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicesq́ intelligebantur: adeoq́ promiscuũ id esse cœpit, ut apud
10 Claudium Cæsarem io censura eius unus ex equitibus Flauius Proculus CCCC ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, cõmunicatus est cum seruitijs. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem primi omniũ instituere Gracchi, discordi popularitate in cõtumeliam senatus: mox ea debellata, autoritas nominis uario seditionum euentu circa publicanos substitit, & aliquamdiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demũ stabiliuit equestre nomẽ in cõsulatu suo, ei senatũ cõciliãs, ex eo se ordine profectũ esse celebrans, & eius uires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertiũ corpus io republica factũ est, cœpitq́ adijci senatui populoq́ Romano equester ordo. Qua de causa & nunc post populũ scribitur, quia nouissime cœptus est adijci. Quinetiã ipsum equitũ nomen sæpe uariatũ est, in his quoq́ qui ad equitatũ trahebantur.
20 Celeres sub Romulo regibusq́ appellati sunt, deinde flexumines, postea trossuli, cũ oppidum in Thuscis citra Volsinios passuũ IX. M. sine ullo peditũ adiumẽto cepissent eius uocabuli: idq́ durauit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptũ reliquit his uerbis: quod ad equestrẽ ordinẽ attinet, antea trossulos uocabant, nunc equites uocant: ideo quia non intelligunt trossulos nomen quid ualeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam quæ supra indicata est exponit, inuitosq́ etiam nũ tamen trossulos uocari. Sunt adhuc aliqua non omittendæ in auro differentiæ. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues nõ nisi argenteis. Præterq́ armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Iidẽ (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, nõ inueni, sed quis primũ dona-
30 uerit à L. Pisone tradit. A. Posthumius dictator apud lacũ Regillũ castris Latinorũ expugnatis, ei cuius maxime opera capta essent, hãc coronã ex præda dedit. Itẽ L. Lẽtulus COS. Serg. Cornelio Merẽdæ, Samnitũ oppido capto. Sed quinq́ librarũ corona Piso Frugi filiũ ex priuata pecunia donauit: eamq́ coronã testamento reip. legauit.

De reliquo usu auri in uiris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum signatum est æs, argentum, & aurum, & antequam signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo cẽsu, & quoties, & quibus tẽporibus autoritas auri. Cap. III

Deorum uero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm ut auratis cornibus hostiæ, maiores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoq́ in tantum adoleuit
40 hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurũ gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaq́ & Dardanium uocabatur. Viriæ celticæ dicunt: uiriles celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis, digitisq́ totis, collo, auribus, spiris: Discurrãt catenæ circa latera, & inserta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoq́ unionum conscientia adsit: etiam ne pedibus induitur, atq́ inter stolam plebemq́ hunc medium fœminarum equestrem ordinem facit. Honestius uiri pędagogijs id damus, balineasq́ diues puerorum forma conuertit. Iam uero etiã Harpocratem, statuasq́ Aegyptiorum numinum, in digitis uiri

quoq; portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differētia, In solis his quibus ad/missionē liberti eius dedissent imaginē principis in anulo ex auro gerendi, magna crimi/num occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis aboleuit, æqualiter pu/blicando principē. De anulis aureis eorūq; usu hactenus dictum sit. Proximū scelus fe/cit, qui primus ex auro denariū signauit, quod & ipsum latet autore incerto. Po. Ro. ne argento quidē signato ante Pyrrhum regē deuictū usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appēdebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere. Quin & militum stipēdio/rum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua cōsuetudine in his emptionibus quæ mācipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus signa 10 uit æs. Antea rudi usos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudum, unde & pe cunia appellata. Maximus census C X. M. assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentū signatum est anno urbis D. L X X X V. Q. Fabio C O S. quinq; annis ante primū bellum Punicum. Et placuit denarius pro X libris æris, quinarius pro quinq;, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret, constitutumq; ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinq; partes factæ lucri, dissolutumq; æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ia/nus geminus, ex altera rostrū nauis. In triente uero & quadrante rates. Quadrans antea triuncis uocatus à III uncijs. Postea Annibale urgēte, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: placuitq; denarium X V I assibus permutari, quinariū octonis, sestertiū qua 20 ternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro X assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti. Mox lege Papyriana semunciales asses facti. Liuius Drusus in tribunatu plebis octauā partem æris argēto miscuit. Qui nunc uictoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signa/tus uictoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum L X I I percussus est quàm ar/genteus, ita ut scrupulum ualeret sestertijs uicenis, quod efficit in libras ratione sestertio/rum, qui tunc erant, sestertios D C C C C. Post hæc placuit X L. M. signari ex auri libris, pau/latimq; principes imminuere pondus: minutissimus uero ad X L V. M. Sed à nummo pri ma est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie 30 quadam, non iam auaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius C. Gracchi familia/ris auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumboq; in os addito parri cidio suo rempublicā etiam circumscripserit: nec iam quiritium aliquo, sed uniuerso nomi/ne Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentē tantum nomina ista, quæ subinde noua Græco sermo/ne excogitantur, expresso argenteis uasis auro, aut incluso, quibus delicijs uenēūt tam au rea q̄ aurata, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacū, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala orator prodidit Antonium triumuirum aureis usum in omnib. obscenis desiderijs, pudendo crimine etiam Cleopa træ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum re/ 40 gem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectū aureis clauis suf/figere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ uilitatem auro fecit, opus proscriptio/ne dignū. Sed præter alia equidē miror populū Ro. uictis gentibus in tributo semper ar gentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id uenisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo X X X I I I I milia inuenerat, præter uasa aurea aurūq; factum, & in eo folia ac platanum uitemq;. Qua uictoria argenti quingenta milia talentorum reportauit, & craterem Se/miramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentū autē Aegyptium pon/

do

do LXXX capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram uirginem nactus, plurimū argenti aurique eruisse dicitur in Sannorum gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureę cameræ, & argēteę trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, uicto Sesostre Aegypti rege, tam superbo, ut prodatꝰ annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triūpharet. Et nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argēteo usus est, ferasque argenteis uasis incessere tum primum uisum. Mox, quod etiam in municipiis ęmulantur, C. Antonius ludos scena argētea fecit. Itē L. Murena & Caius princeps in circo pegma
10 duxit, in quo fuere argenti pondo C.XXIIII. Claudius successor eius, cum de Britānia triumpharet, inter coronas aureas unam VII pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram IX quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quod Tyridati regi Armeniæ ostēderat. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbē? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio COSS. septē annis ante bellum Punicum tertium pondo DCC.XXVII. argēti nonagintaduo milia, & extra numerum CCC & LXXXV.M. Item Sex. Iulio, L. Marcio COSS. hoc est, belli socialis initio, DCCCXLVI. auri pondo. C. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ęrario protulit laterū aureorum XXVI. M. & in numerato pondo CCC. Nec fuit aliis tēporibus resp. locupletior. Intulit & Aemi-
20 lius Paulus, Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium milium: à quo tempore populus Ro. tributum pendere desijt. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginē euersam primo inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummij. Inde transiere in cameras. Io parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam uasa inaurātur: cum sua ætas uaria de Catulo existimauerit, quod tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo uolumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore qui in argento clarior est, magisque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis aliisque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæ-
30 teris metallis, cum cedat per utrunque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogisque durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimēto ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis: atque ipsum obryzum uocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ uiolentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, quàm minimum usus deterit, cum argento, ære, plūbo, lineæ producantur, manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius diuidiē, utpote cuius unciæ in septuagenas, & quinquagenas pluresque bracteas, quaternûm utroque digitorū spargātur. Crassissimæ ex his prę nestinæ uocātur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simula-
40 cro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles uocat auri paruulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramēto capitur, cū cætera metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurū est, consummatáque materiam protinus habet, cum ita inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis est: alia quam dicemus, coacta. Super cætera nō rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso quod cōsumat bonitatem, minuátue pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquiniū Priscū Verrius tradit. Nos uidimus Agrippinā Claudij principis, ædente eo naualis prælij spectaculū, assidentem ei, indutā paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis uero iampridē intexitur, inuento regū Asiæ. Marmori & iis quæ cādefieri nō possunt, oui candido illinitur: ligno

gno glutini ratione compositã,leucophoron uocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat,suo loco docebimus. Aes inaurari argento uiuo, aut certe hydrargyro legitimũ erat: de quibus ut dicemus illorum naturam reddentes,excogitata fraus est. Nanq; æs cruciatur in primis,accensumq; restinguitur sale,aceto,alumine. Postea exatenatur,an satis recoctum sit splendore deprehendente,iterumq; exhalatur igni,ut possit edomitum,mixtis pumice,alumine,argento uiuo,inductas accipere bracteas. Alumen in purgãdo uim habet talem,qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri,& quando primum aurea statua & medicinæ ex auro. Cap. IIII

AVrum inuenitur in nostro orbe,ut omittamus Indicũ, atq; à formicis,aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis,fluminũ ramẽtis, ut in Tago Hispaniæ,Pado Italiæ,Hebro Thraciæ,Pactolo Asiæ,Gange Indiæ,Nec ullum absolutius aurum est,cursu ipso tritucq; perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraq; ratio dicetur. Aurum qui quærunt,ante oĩa segullum tollunt,ita uocatur indiciũ: alueus ubi id est,arenæq; lauãtur,atq; ex eo quod resedit coniectura capitur,ut inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis,singulis diebus etiam quinquagenas libras fundẽs,cum iam inuentũ in summo cespite. Alutationẽ uocant si & auro ea tellus subest. Cæterum montes Hispaniæ aridi sterilesq;,& in quibus nihil aliud gignatur,huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur,canalicium uocãt alij canaliense,marmoris glareæ inhærens,non illo modo quo in oriente sapphiro atq; thebaico,alijsq; in gẽmis scintillat,sed micas amplexum marmoris. Hi uenarum canales per marmor uagantur & latera puteorũ,& huc illuc,inde nomine inuento,tellusq; ligneis colũnis suspenditur. Quod effossum est tunditur,lauatur,uritur,molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt,apilascudem uocant.argentum quod exit à fornacis sudore. Quę è catino iactatur spurcitia, in omni metallo uocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neque enim alia afflatum ignemq; & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera uicerit gigantum: cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura uigiliarum est, multisq; mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus uocant, siduntq; rimæ subito,& opprimunt operarios, ut iam minus temerariũ uideatur è profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquunt itaq; fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroq; genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius uero,quoniam in cuniculis uapor & fumus strangulat,cædunt fracturis C.L. libras ferri terram agentibus: egeruntq; humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: Lucem nouissimi cernunt. Si longior uidetur silex,latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamẽ in silice facilius existimatur opera. Est nanq; terra ex quodã argillę genere glareæ mixta cãdidam uocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur,& ijsdẽ malleis: nihilq; durius putant,nisi quod inter oĩa auri fames durissima est. Peracto opere,ceruices fornicum ab ultimo cædunt,dantq; signum ruinæ, eamq; solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic uoce ictũue repẽte operarios reuocari iubet, pariterq; ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore,qui concipi humana mẽte nõ possit,& flatu incredibili. Spectant uictores ruinã naturæ. Nec tamẽ adhuc aurum est: nec sciere esse cũ foderẽ. Tantaq; ad pericula euincenda fuit satis causæ,sperare quod cuperẽt. Alius par est labor,uel hoc maioris impendij, flumina ad lauãdum hanc ruinam iugis montiũ ducere obiter à cẽtesimo plerunq; lapide. Corrugos uocant,à corriuatione credo, nimirũ & hic labor est. Præcepisse libramento oportet,ut fruaris quando influat: itaq; altissimis partibus ducũt. Cõualles & interualla substructis canalib. iungũtur. Alibi rupes inuiæ cęduntur,sedemq; trabibus cauatis præbere coguntur. Is qui cædit,funibus pẽdet,ut procul intuenti

tuentibus species nefaria quidẽ,sed alitũ fiat. Pendentes maiore ex parte librant,& lineas
itineri præfigunt. Itaq; insistentis uestigijs hominis locus nõ est. Manes trahunt ad ho-
mines,ut uitium importent. Id genus terræ urion uocant. Ergo per silices calculósue du-
cuntur,& urium euitant. Ad capita deiectus in supercilijs montium piscinæ cauantur,du
cenos pedes in quasq; partes, & in altitudinẽ denos. Emissaria in his quina,pedum qua-
dratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno excussis obturamentis erumpit tor
rens tanta ui,ut saxa peruoluat. Alius etiamnũ in plano labor. Fossę in quas profluat ca-
uantur,agogas uocant,eæ sternũtur gradatim. Frutex est ulex roris marini similis, asper
aurumq; retinens. Latera cluduntur tabulis,ac per præruta suspenduntur,canali ita pro-
10 fluente de terra in mare. His de causis iam promouit Hispania in priore genere, quæ ex-
hauriũtur immenso labore,ne occupent puteos,in hoc rigantur. Aurum arrugia quæsi-
tum non coquitur,sed statim suum est. Inueniuntur ita massæ. Necnon in puteis etiã de-
nas excedentes libras. Palacras Hispani,alij palacranas:ijdem quod minutum est,balucẽ
uocãt. Vlex siccatus uritur,& cinis eius lauatur substrato cespite herboso,ut sidat aurum.
Vicena milia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atq; Galleciam & Lusi-
taniam præstare quidam tradiderunt, ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia
parte terrarũ tot seculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est uetere interdicto patrum, ut di-
ximus,alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex censoria Icti-
mulorum aurifodinæ, qua in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinq; M. hominum
20 in opere publicani haberent. Aurum faciendi est etiam una ratio ex auripigmento,quod
in Syria foditur pictoribus,in summa tellure, auri colore, sed fragili lapidũ specularium
modo. Inuitaueratq; spes Caium principẽ auidissimum auri, quamobrem iussit exco-
qui magnum pondus: & planè fecit aurum excellens,sed ita parui ponderis,ut detrimen
tum sentiret,illud propter auaritiam expertus,quanquã auri pigmenti libræ XIIII per-
mutarentur,nec postea tentatum ab ullo est. Omni auro inest argentum uario pondere,
alibi dena,alibi nona,alibi octaua parte. In uno tantũ Galliæ metallo, quod uocant Albi
cratense XXXVI. portio inuenitur,ideo cæteris pręest. Vbicunq; quinta argenti portio
est,electrum uocatur. Scrobes eæ reperiũtur in Canaliensi, Fit & cura electrum argento
addito. Quod si quintam portionem excessit,incudibus non resistit. Et electro autoritas,
30 Homero teste,qui Menelai regiam auro,electro,argento,ebore fulgere tradit. Mineruę
templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro.
Adijcit historia,mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius
argento splendere. Quod est natiuum,& uenena deprehendit. Nanq; discurrunt in cali-
cibus arcus cœlestibus similes,cum igneo stridore,& gemina ratione prædicũt. Aurea
statua prima omniũ nulla inanitate, & anteq; ex ære aliqua illo modo fieret, quam uo-
cant holosphyraton,in templo Anaitidis posita dicitur,quod in situ terrarũ nomine hoc
significauimus,numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus.
Scitumq; narratur dictum unius ueteranorum Bononiæ, hospitali diui Augusti cœna,
cum interrogaretur, essétne uerum, eum qui primus uiolasset hoc numen, oculis mem-
40 brisq; captũ expirasse? Respondit enim,tum maxime Augustum de crure eius cœnare,
seq; illum esse,totumq; sibi censum ex ea rapina esse. Hominum primus, & auream sta-
tuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit LXX circiter olym-
piade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in re
medijs. Vulneratisq; & infantibus applicatur,ut minus noceant quæ inferantur uenefi-
cia. Est & ipsi superlato uis malefica, gallinarum quoq; & pecorum fœtutis. Remedium
est abluere illatũ,& spargere eos quibus mederi uelis. Torretur & cum salis grumo, pon
dere triplici misso,& rursum cum duabus salis portionibus,& una lapidis,quem schiston
uocant: ita uirus tradit rebus unà crematis in fictili uase, ipsum purum & incorruptum.
Reliquus cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus,lichenas in facie sanat. Lomẽto eum cõ-
uenit

uenit ablui. Fistulas etiã sanat, & quæ uocantur hæmorrhoides. Quod si trito spuma ad iiciatur, putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle uero decoctum cum melãthio, & illitum umbilico, leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est autor.

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla VI, & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendisque metallis. Cap. V

CHrysocolla humor est in puteis quos diximus, per uenam auri defluens crassescẽte limo rigoribus hybernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eãdem in ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum est. Inuenitur & in plumbarijs, uilior etiam auraria. In omnibus autẽ ijs metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in uenam aquis leuiter hyeme tota usque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, ut planè intelligatur nihil aliud chrysocolla quàm uena putris. Natiua duritia maxime distat, luteam uocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæue, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur, postea molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid nõ transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia soluatur. Ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccaturque. Tunc tinguitur alumine sch sto & herba supradicta, pingiturque antequam pingat. Refert quàm bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum, ita uocant medicamenta sorbere cogentia Cum tinxere pictores, orobitin uocant, eiusque duo genera faciunt: luteam quæ seruatur in lomenta, & liquidam globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia. Secunda in Macedonia: largissima in Hispania. Summa commendationis est, ut colorem herbę segetis læte uirentis quàm simillime reddat. Visumque iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset, intro ducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt. Asperam, quæ taxatur in libras VII. Mediam quæ denarijs quinis: attritam quam & herbaceam uocant, quæ X. I I I Sublinunt autem harenosam, priusquam inducant, atramento & parætonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Parætonium quoniam est natura pinguissimũ, & propter leuorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne parætonij candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipsam ceruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, uilissino genere atque fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda uulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœæue, miscenda cum melle. Cõcitat uomitiones, miscetur & collyrijs ad cicatrices oculorũ: ac uiridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes appellatã similiter utentes dicunt. Temperatur aũt ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cyprijs mortarijs: santernam uocãt nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum uocãt. Signumque est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad supradicta additis, unaque contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, ut uniuersa naturæ cõtingat admiratio. Auri glutinũ est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori, sed plumbum nigrũ albo iungitur, ipsumque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentũ. Pineis optime lignis æs ferrumque funditur, sed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemque oleo restinguitur. Ignis autẽ aceto maxime & uisco & ouo. Terra minime flagrat. Carboni maior uis exusto, iterumque flagranti.

De at/

De argento,& argento uiuo,& stibio,siue alabastro,& scoria argenti,& de spuma argenti. Cap. VI

AB his argenti metalla dicantur,quæ sequens insania est. Nō nisi in puteis reperitur, nullaq́ꝫ sui spe nascitur,nullis ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia ruffa, alia cineracea. Excoqui non potest nisi cum plumbo nigro,aut cum uena plumbi. Galenā uocant,quæ iuxta argenti uenas plerunq́ꝫ reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum,argentum autem superne innatat,ut oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouincijs,sed in Hispania pulcherrimum. Id quoq́ꝫ in sterili solo atq́ꝫ etiam in montibus. Et ubicūq́ꝫ una inuēta uena est,non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni 10 ferè materia,unde metalla Græci uidētur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Annibale olim inchoatos puteos durare,sua ab inuētoribus nomina habētes. Ex quis bebelo appellatur hodieq́ꝫ,qui CCC pondo Annibali subministrauit in dies,ad mille quingentos iam passus cauato monte,per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusq́ꝫ egerunt aquas lucernarum mensura,amnemq́ꝫ faciunt. Argenti uena quę in summo reperta est,crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum, ultrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris uena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. Odor ex argētifodinis inimicus omnibus animalibus,sed maxime canibus. Aurū argentumq́ꝫ quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci pleriq́ꝫ mirātur. Est & lapis in his uenis, cuius nomica liquoris æterni argentum uiuum appellatur, uenenum rerum 20 omnium. Exest ac perrumpit uasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant præter aurum,id unum ad se trahit. Ideo & optime purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in uasis,ita uitijs abiectis,ut & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur,perq́ꝫ eas sudoris uice defluēs,purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur,sublitum bracteis pertinacissime retinet. Verū pallore detegit simplices aut præ tenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes,oui liquore candido usum eum adulterauere,mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et aliâs argentū uiuum nō largum inuentum est. In ijsdem argenti metallis inuenitur,ut proprie dicamus,spumæ lapis candidæ nitentisq́ꝫ,non tamen translucentis,stimmi appellant,alij stibium, alij alabastrum, alij larbason. Duo eius genera, mas & fœmina: magis probant fœminam. horridior est 30 mas,scabriorq́ꝫ,& minus pōderosus,minusq́ꝫ radiās,& harenosior: fœmina cōtrà nitet, friabilis,fissurisq́ꝫ non globis dehiscēs. Vis eius adstringere ac refrigerare, principalis autem circa oculos: Nāq́ꝫ ideo etiā pleriq́ꝫ platyopthalmon id appellauere, quoniā in callibl epharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhiberoculorum exulcerationesq́ꝫ farina eius & thuris gummi admixto: sistit & sanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia uulnera,& contra ueteres canū morsus inspersa farina: & contra ambusta igni,cum adipe ac spuma argenti cerusaq́ꝫ & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis. Dein restinguitur mulierum lacte,teriturq́ꝫ in mortarijs, admixta aqua pluuiali. Ac subinde turbidum transfunditur in æreū nas, & mūdatur nitro. Fex eius intelligitur plumbosissima,quęq́ꝫ subsidit in mortario abijciturq́ꝫ. Dein nas in quo turbida 40 transfusa sunt,opertū linteo per uoctē relinquitur,& postero die quicquid innatat effunditur spongiaq́ꝫ tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in sole siccatur,nō ut perarescat. Iterūq́ꝫ in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo ntuntur coquentes,sed adipe: Alij tritum in aqua triplici linteo saccant,fecemq́ꝫ abijciunt,idq́ꝫ quod defluxit transfundunt,quicquid subsidat colligētes,emplastris quoq́ꝫ & collyrijs miscēt. Scoriam in argento Græci uocant helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris ut molybdena, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis,& contra tenasmos,dysenteriasq́ꝫ,infusa dysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamēta quæ uocant liparas,ad excrescentia ulcerum, aut ex attritu facta, aut in

Dd capite

capite manantia. Fit in ijsdem metallis & quæ uocatur spuma argenti. Genera eius tria: Optima quā chrysitin uocant: Secūda quam argyritin: Tertia quam molybditin. Et plerunq; omnes hi colores in eiusdem tubulis inueniunt. Probatissima est Attica, proxima Hispaniēsis: Chrysitis ex uena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autē fit excocta sua materia ex superiori catino defluēs in inferiorē, & ex eo sublata ueruculis ferreis, atq; in ipsa flamma cōuoluta ueruculo, ut fit modici ponderis. Est autē, ut ex nomine ipso intelligi potest, feruescentis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fece distare. Alterū purgātis se materiæ, alterū purgatæ uitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quę uocant sterelytida & peumenem, tertium molybdenam, in plumbo dicendā. Spuma ut 10 fit utilis, iterū coquitur, cōfractis tubulis ad magnitudinem anulorum, ita accēsa follibus, ad separādos carbones cineremq; abluitur aceto aut uino, simulq; restinguitur. Quod si sit agyritis, ut cādor ei detur, magnitudine fabæ cōfracta, in fictili coqui iubetur ex aqua addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgētur. Postea sex diebus terunt in mortarijs, ter die abluentes aqua frigida: Et cū desināt, calida, addito sale fossili, in libram spumæ obolo. Nouissimo die cōdunt in plumbeo uase. Alij cum faba candida & ptisana coquunt, & in sole siccant. Alij in lana cādida cum faba, donec lanam nō denigrēt. Tunc salem fossilem adijciunt, subinde aqua mutata, siccantq; diebus XL calidissimis æstatis. Necnon in uentre suillo in aqua coquunt, exemptamq; nitro fricant, & ut supra terunt in mortarijs cum sale. Sunt qui nō coquant, sed cū sale terant, & adiecta aqua abluant. Vsus 20 eius ad collyria, & litu ad muliebriū cicatricum fœditates tollendas maculasq;, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusq; emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtoq; & aceto. Itemq; perniones cum myrtis & cera.

De minio, quātæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuētione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina, de generibus minij, & ratiōe eius in picturis. Cap. VII

INuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximę sed etiam sacrę. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumq; corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione 30 etiā nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & à censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei equidē causam miror, quanq; & hodie id expeti constat Aethiopū populis, totosq; eo tingi proceres, huncq; ibi deorū simulacris colorem esse. Quapropter diligentius persequemur omnia de eo. Theophrastus XC annis ante Praxibulum Atheniensium magistratū, quod tempus exit in urbis nostræ CCXLIX annum, tradit inuentum minium à Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui harena rubēte in metallis argenti: hanc fuisse originem eius. Reperiri aūt iam tum in Hispanijs, sed durum & harenosum: Item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent, id esse adulterum. Optimum uero supra Ephesum Cilbianis agris: Harenam cocci colorem habere, hanc teri, dein lauari farinā, & quod subsidat, iterum lauari. Differentiā 40 artis esse, quod alij minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuisse non miror: Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naueis ea commendat, aliâs circa picturas pigmentaq; rarus. Milton uocant Græci minium, quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pōdere, permixto utriusq; animalis sanguine, ut diximus. Neq; alius est color qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisq; utilissima est. At hercule medici quia cinnabarin uocant, pro ea utuntur hoc minio, quod uenenum esse paulo mox docebimus. Cinnabari ueteres, quæ etiam nunc uocant monochromata

chromata,pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio,quod derelictum est,quia curatio magni operis erat,prætereaq; utrunq; nimis acre existimatur. Ideoq; transiere ad rubricā, & sinopidē,de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino,aut sorbis tritis. Pretium syncerae nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit. Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehit ad nos, nec ferē aliūde quàm ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica,miniario metallo uectigalibus pop. Romani,nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquiq;. Romam perfertur uena signata,ad dena milia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in uendendo pretio statuta lege ne modum excederet LXX in libras. Sed adulteratur

10 multis modis,unde præda societati. Nãq; est alterũ genus in omnibus ferè argentarijs, itemq; plumbarijs metallis,quod fit exusto lapide uenis permixto, nō ex illo,cuius uomicam argentum uiuum appellauimus(is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex alijs simul repertis. Steriles etiã plumbi deprehēduntur suo colore,nec nisi in fornacibus rubescentes,exustiq; tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium,perq; paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur in officinis sociorum, Item syrico. Quonam modo syricum fiat,suo loco dicemus. Sublini autem syrico minium compendij ratio demonstrat. Et alio modo pingētium furto opportunum est, plenos subinde abluentiũ penicillos. Sidit autem in aqua,constatq; furantibus. Syncero coci nitor esse debet. Secundarij autem splendor in parietibus sentit uliginem. Quanquam

20 hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniarijs suæ uenæ harena sine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si nō sit aurum,deprehendi ilico. Solis atq; lunæ contactus inimicus: remedium, ut parieti siccato cera punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumq; admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usq;. Postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigant,ne in respirando pernicialem puluerem trahant, & tamen ut per illas spectent. Minium in uoluminibus quoq; scriptura usurpatur,clarioresq; literas,uel in auro,uel in marmore etiam in sepulchris facit.

30 De hydrargyro, de argento inaurando,de coticulis in argenti generibus, & experimentis. Ca. VIII

EX secundario inuenit uita & hydrargyrum in uicem argēti uiui,paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis,æreis mortarijs pistillisq; trito minio ex aceto, aut patinis fictilibus impositum ferrea concha,calyce coopertum,argilla superillita. Dein sub patinis accēsum follibus cōtinuo igni,atq; ita calicis sudore deterso,qui fit argenti colore,et aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis,& lubrico humore confluere. Quod cum uenenum esse conueniat,omnia quæ de minio in medicinæ usu traduntur,temeraria arbitror: prærerq; fortasse quod illitum capiti uentri'ue sanguinem sistit,dum ne quid penetret in uiscera, ac uulnus attingat:aliter utendum nō equidem censeam. Hydrargyro argentũ inauratur so

40 lum nunc propè,cũ & in æra simili modo duci debeat. Sed eadē fraus, quæ in omni uitæ parte ingeniosissima est,uiliorem excogitauit materiã,ut docuimus. Auri argentiq; mentionem comitatur lapis,quem coticulam appellant,quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo,ut autor est Theophrastus: nunc uero passim, quem alij heraclium, alij Lydium uocant. Sunt aũt modici,quaternas uncias longitudinis,binasq; latitudinis non excedētes. Quod à sole fuit in his,melius q̃ quod à terra. His coticulis periti, cum è uena ut lima rapuerint experimentũ,protinus dicunt quãtum auri sit in ea, quantũ argenti uel æris,scrupulari differentia,mirabili ratione,non fallente. Argenti duæ differētiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas ruffo,nulla nigro. Sed experimento quoq; fraus interuenit: seruatis in uirorum

urina batillis,inficitur ita ramentum obiter dum uritur,cādoremq; mētitur. Est aliud experimentum politi,& in halitu hominis,si sudet protinus,nubemq; discutiat.

De speculis & Aegyptio argento. Cap. IX

LAminas duci,& specula fieri nō nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoq; iam fraude corrūpitur. Sed natura mira est imagines reddēdi,quod repercusso aëre,atq; in oculos regesto fieri cōuenit. Eadē ui in speculis usu polita crassitudine, paulumq; propulsa dilatatur in immēsum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat,an excipiat. Quinetiam pocula ita figurātur,expulsis intus crebris ceu speculis,ut uel uno intuente,populus totidem imaginū fiat. Excogitantur & monstrifica,ut in tēplo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimūq; refert cōcaua sint & poculi modo, an parmæ threcidicæ, media depressa an elata,trauersa an obliqua, supina an recta,quali tate excipientis figuræ torquēte uenientes umbras. Nec enim est aliud illa imago, q̄ digesta claritas materiæ excipientis umbram. Atq; ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina,stanno & ære mixtis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorē imaginem reddi,auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentū,ut in uasis Anubem suum spectet,pingitq; non cælat argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirumq; crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argento,tertia pars æris Cyprij tenuissimi,quod coronarium uocant, & sulphuris uiui quantū argenti. Conflantur ita in fictili circūlito argilla. Modus coquendi donec seipsa opercula aperiāt. Nigrescit & oui indurati luteo,ut tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario triūuir Antonius ferrum. Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIIII è libris signari. Igitur ars facta denarios probare,tam iucūda lege plebi, ut Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit. Mirūq;,in hac artiū sola uitia discūtur, & falsi denarij spectatur exemplar,pluribusq; ueris denarijs adulterinus emitur.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primum populus Ro. stipem sparserit. Cap. X

NOn erat apud antiquos numerus ultra centum milia, Itaq; & hodie multiplicantur hæc,ut decies centena milia,aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nummusq; percussus,& sic quoq; æs alienum etiamnum appellatur. Postea Diuites cognominati, dum modo notū sit,eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadē gente M. Crassus negabat locupletē esse,nisi qui reditu annuo legionē tueri posset. In agris suis sestertium MM possedit,quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis,nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque ut nomen quidem opimi occupauerit(iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos postea cognouimus seruitute liberatos opulentiores,pariterq; tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atq; ut hi omittātur,tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino coss. ad VI. kal. Feb. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit,quāuis multa ciuili bello perdidisset,tamē relinquere seruorum quatuor milia centum XVI. iuga boum tria milia sexcenta,reliqui pecoris CC quinquaginta septem milia. in numerato H—S. $\overline{\text{DC}}$. Funerari se iussit H—S $\overline{\text{XI}}$. Congerāt excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi?quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam,octona milia equitum sua pecunia toleraui sse: mille conuiuas, totidem aureis potorijs, mutantem uasa cum ferculis, saginasse. Quota uero ille ipse(neq; enim de regibus loquor)portio fuit Pythij Bithyni,qui platanū auream,uitemq; nobilē illam Dario regi donauit: Xerxis copias,hoc est septies centena LXXXVIII milia hominum excepit epulo,stipendium quinq; mensium frumentumq; pollicitus,ut è quinq; liberis senectuti suæ in delectu unus saltē cōcederetur. Hunc quoq; ipsum aliquis cōparet Crœso regi. Quæ (malum)amentia est id in uita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem

quidem inuenerit finem. Populus Ro. stipē spargere cœpit, Sp. Posthumio Q. Marcio coss. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio sextantes æris in funus cōtulit, honoris id necessitatisq́ propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in uasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. Cap. XI

VAsa ex argento mira incōstantia humani ingenij uariat, nullum genus officinę diu probando, nunc furniana, nūc clodiana, nūc gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatem'que excisa, circa linearum picturas quærimus.
10 Iam uero & mensas repositorijs imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argēto Caluus orator fieri queritur: At nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostraq́ ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus iumētis suis soleas ex auro quoq́ induere solebat. Libras XXXII argēti Africanus sequens hæredi reliquit. Idemq́ cum de Pœnis triūpharet, quater milies CCCC.LXX.M. pondo transtulit. Hoc argēti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Postea uicta Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus XVII. milia pondo dedit. O uiros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omniū mille pondo habuit. At Liuius Drusus in tribunatu plebis XI milia. Nam propter quinq́ pondo no
20 tatum à censoribus triumphalem senē, fabulosum iam uidetur. Item Catū Aelium cum legati Aetolorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his uasa argentea non accepisse, neq́ aliud habuisse argenti ad supremū uitæ diem q̄ duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob uirtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiēsium dixisse, nullos hominū inter sese benignius uiuere q̄ Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeiū Paulinū Arelatēsis equitis Ro. filiū, paterna quoq́ gente pulsum, quod XII. pōdo argēti habuisset apud exercitū, ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos uero mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentū addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, nō ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos
30 fecit. Nec multo post argētei Deliacos imitati sunt: Quæ omnia expiauit bellū ciuile Syllanum. Paulo enim ante hæc facta sunt, lancesq́ è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosq́ ob eas proscriptos dolo concupiscētium. Erubescāt annales, qui bellum ciuile illud talibus uitijs imputauere. Nostra ætas fortior fuit Claudij principatu, seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites eius octo quinquaginta librarum: quæso ut quàm multi eas conferui eius inferrent, aut quibus cœnantibus: Cornelius Nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositorijs argentū addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obijt nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudinea
40 tum in usum uenisse. Ante se aūt paulo lignea rotunda solida, nec multo maiora q̄ mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & cōpacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis lineasq́ per commissuras. Tympana uero se iuuene appellata stateras, & lances quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerit uitæ, sed ualidius penè manipretium, idq́ iam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis milibus sestertijs in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs c. Cōfessus tamen est nunquam se his usū propter uerecundiam ausum: Constat eundem VI milibus sestertijs in singulas libras uasa empta habuisse. Asia primum deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo milia quadringenta L.

Et uasorum aureorũ pondo c milia, anno cõditæ urbis quingentesimo sexagesimo quin/to. Eadem Asia donata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa hære/ditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regijs uere cundia exempta est, urbis anno DCXXVI, medijs LVI annis erudita ciuitate amare etiam non solum admirari opulentiam externam: immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno urbis DCVIII parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Pariterq; luxuria nata est, & Carthago sublata, ita con/gruentibus fatis, ut liberet amplecti uitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui uete/rum. C. Marius post uictoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo tra ditur, ille arator Arpinas, & manipularis imperator. 10

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam. Cap. XII

ARgenti usum in statuas primum ad honorẽ diui Augusti in adulationem tempo/rum transisse falsò existimat. Iam enim triũpho Mag. Pompei reperimus transla/tam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteã statuam. Item Mithridatis Eu/patoris & currus aureos argenteosq;. Argentũ succedit ex re aliquando & auro, luxu fœ minarũ plebis cõpedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior uetat. Vidi mus & ipsi Arelliũ Fuscũ motũ equestri ordine ob insignẽ calumniã, cum celebritate affe ctarent adulescentiũ scholæ, ex argento anulos habentẽ. Et quid hæc attinet colligere, cũ capuli militum ebore etiam fastidito, cælentur argẽto, uaginæ batillis, balthei laminis cre pitent. Iam uero pædagogia ad transitũ uirilitatis custodiantur argento, fœminæ lauen/ 20 tur, & nisi argentea solia fastidiãt, eadem materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierũ balineas, ita ut uestigio locus non sit, cũ uiris lauan/tium: Fabricius inquam, qui bellicosos imperatores plus q̃ pateram & salinum ex argen to habere uetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frãgi. Heu mores, Fabritij nos pudet. Mirum in auro cælando inclaruisse neminẽ, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet: Capitolium incẽdijs. Varro & æreũ signũ eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratiõe Acragas, & Boe/thus, & Mys fuere. Extant hodie omniũ opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lyn/diam Mineruam, Acragãtis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centaurisq; 30 cælati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupido. Acragãtis & uenatio in scy/phis magnã famã habuit. post hos celebratus est Calamis & Antipater, quiq; satyrũ in phiala grauatũ somno collocauisse uerius q̃ cælasse dictus est Stratonicus. Mox Cyzice nus Tauriscus. Item Ariston & Ennicus Mitylenæi laudantur. Et Hecatæus, & circa ma gni Pompei ætatẽ Praxiteles, Posidonius Ephesius. Lædus Stratiates, qui prælia arma/tosq; cælauit. Zopyrus qui Areopagitas & iudiciũ Orestis in duobus scyphis H—S XII æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ unciç uiginti uenierũt. Vlixes & Diomedes erãt in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potorijs, sed è quibus ne exemplaria quidẽ liceret exprimere. tam opportuna in/iuriæ subtilitas erat. Habuit et Teucer crustarius famam. Subitoq; ars hæc ita exoleuit, ut 40 sola iam uetustate cẽseatur, usq; adeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, autoritas constet. Argentũ medicatis aquis inficitur, atq; etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil & ceruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticũ uocatur. Pretium in libras XXXII. Pro/ximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertiũ genus est pressum, quod alij scy/ricum uocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo utũtur ad picturæ umbras. Pretiũ in libras huius H—S bini. Dipondijs uero detractis, quod lucidum uocant, è Gal/lia ueniens. Hoc aũt & Attico ad lumina utuntur. Ad abacos non nisi marmoroso, quo/niã marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX ab urbe lapidem in mon/tibus

tibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum adustumq́ amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & ceruleo, & nestoriano: & cilono, & quod non omni anno æqualiter species uendantur. Cap. XIII

SIle pingere instituere primi Polygnotus et Mycon, Attico dũtaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est. Ad umbras autẽ Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nũc obmutuit. Ceruleũ harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Aegyptium quod maxime probatur: Scythicum, hoc diluitur facile: cumq́ teritur, in IIII colores mutatur, candidiorem nigriorem'ue, crassiorẽ tenuiorem'ue. Præfertur huic etiamnum Cyptium, Accessit his Puteolanũ & Hispaniense, harena ibi cõfici cœpta. Tinguitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibitq́ succum. Reliqua cõfectura eadem quæ chrysocollæ. Ex ceruleo fit quod uocatur lomẽtum: perficitur id lauãdo terendo'ue, & hoc est ceruleo cãdidius. pretia eius, XXIII in libras, cerulei XVIII. Vsus in creta calcis impatiens. Nuper accessit & Nestorianum ab autore appellatũ. Fit ex Aegyptij leuissima parte, pretiũ eius XL in libras. Idem & Puteolani usus, præterquàm ad fenestras: Vocãt cœlon. Non pridem apportari et Indicum est cœptum, cuius pretium XVII in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras diuidẽdas ab lumine. Est & uilissimum genus lomenti, quidam tritum uocant, quinis assibus æstimatum. Cerulei synceri experimentũ in carbone ut flagret: Fraus uiola arida decocta in aqua, succoq́ per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina ut purget ulcera. Itaq́ & emplastris adijciunt: Item causticis. Teritur difficillime sil. In medendo leuiter mordet, astringitq́ & explet ulcera. Vritur in fictilibus ut prosit. Pretia rerum quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in alijs locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut ut quisq́ mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud consulem: poni tamen necessariũ fuit, quæ plerunq́ erant Romæ, ut exprimeretur autoritas rerum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIIII

PROOEMIVM.

Aeris metalla. Caput I

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium, imò uero ante argentum ac pene etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoq́ autoritas, ut diximus. Hinc æra militum, tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus quandiu po. Ro. ære tantum signato usus esset, & alia, quæ uetustas tradidit, cum æqualem urbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, igniq́ perficitur. Fit & è lapide æroso, quem uocant Cadmiam: celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Ferunt q́ nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica. Cap. II

FIt & ex alio lapide, quẽ chalciten uocant in Cypro, ubi prima fuit æris inuentio. Mox uilitas præcipua, reperto in alijs terris præstantiore, maxime aurichalco, quod præcipuã bonitatẽ admirationemq́ diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tẽpore effœta tellure. Proximũ bonitate fuit Sallustianũ in Ceutronũ alpino tractu, nõ longi & ipsum æui. Successitq́ ei Liuianũ in Gallia. Vtrũq́ à metallorũ dominis appellatum, illud ab amico diui Augusti, hoc à cõiuge, uelocis defectus. Liuianum quoq́ certe admodum exiguum

inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum cõuersa, quod et Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maxime sorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in sestertijs dupondiarijsq́;, Cyprio suo assibus cõtentis. Et hactenus nobilitas in ęre naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondã æs cõfusum auro argentoq́; miscebatur, & tamẽ ars pretiosior erat: nunc incertum est peior hæc sit, an materia. Mirumq́;, cum ad infinitum operum pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim (ut omnia) exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiã deorũ adscripta operi, cũ proceres gentiũ claritatẽ & hac uia quęrerent: adeoq́; exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iam diu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autẽ antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho cũ caperetur incensa: mireq́; circa id multorũ affectatio fuit. Quippe cum tradãt non alia de causa Verrẽ, quẽ Cicero dãnauerat, proscriptũ cum eo ab Antonio, q̃ quod Corinthijs se ei cessurũ negauisset. At mihi maior pars eorũ simulare eam scientiam uidetur, ad segregandos se à cęteris, magis q̃ intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVI anno tertio, nostræ urbis DCVIII cum ante seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam urbis nostrę annos ex supradicta cõparatione olympiadũ, colligere facile erit. Sunt ergo uasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores modo in esculenta transferunt, modo in lucernas aut trulleos, nullo munditiarũ respectu. Eius tria genera: Candidum, argento nitore q̃ proxime accedens, in quo illa mixtura præualuit. Alterum, in quo auri fulua natura: Tertium in quo ęqualis omnium temperies fuit. Præter hęc est, cuius ratio non potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit fortuna temperamentum simulacro signisq́;, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem uergens, quod ideo hepatizon appellãt, procul à Corinthio: longe tamen ante Aegineticũ atq; Deliacũ, quę diu obtinuere principatũ. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo cõcelebrãte toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorũ pedibus fulcrisq́;. Ibi prima nobilitas æris. Peruenit deinde ad deûm simulacra, effigiemq́; hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Aeginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignẽs, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romę. Hic est exemplar Aeginetici ęris. Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illoq́; ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atq; condiscipuli. Aemulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. Cap. III

PRiuatim Aegina candelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos, in his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium salarijs emere, cum ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs L. eadem'que ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in thorum, mox in testamentum, prædiues numinum uice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthijs fabulam adiecit: uindicatis tamen moribus nobili sepulchro, per quod æterna supra terras Geganię dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummij uictoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac ualuas ex ęre in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege nanalem triũphum egit, factam porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoq; ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulẽtia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius quæstor

quæstor, quòd ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacosq; & monopodia Cn. Manliũ Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit urbis anno DLXVII. L. Piso autor est. Antias quidẽ L. Crassum hæredem L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia ærata uendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborũ modo mala ferentium lucentes. Quale est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander magnus Thebarum expugnatione captũ in Cyme dicauerat eidem deo. Transiit deinde ars ubiq; uulgo ad effigies deorum.

Quando primum simulachrum Romæ factum, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris. Cap. IIII

10 Romæ simulacrum ex ære factum Cereri primũ reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab dijs ad hominum statuas atq; imagines multis modis. Antiqui pingebãt eas bitumine, quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuẽtum: certe etiam Romæ non habet uetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum uictoria, maximeq; Olympiæ: ubi omnium qui uicissent, statuas dicari mos erat. Eorum uero qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas uocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc

20 actum est eodem anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Etiam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogariq; memoria hominum, & honores legẽdi æuo basibus inscribi, ne in sepulchris tantum legerẽtur. Mox forum & in domibus priuatis factum atq; in atrijs. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis togatis, & quibusdam alijs, & quibus primum in columna, & quando primum publice, & quæ primum statuæ Romæ. Cap. V

Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastã, ab epheborum è gymnasiis exemplaribus, quas achilleas uocant. Græca res est, nihil uelare. At contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem dictator loricatam si

30 bi dicari in foro suo passus est. Nam Lupercorũ habitu factæ, tã nouitiæ sunt, q̃ quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Accium poetam in Camœnarũ æde maxima forma statuã sibi posuisse, cum breuis admodum fuisset. Equestres utiq; statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exẽplo. Sed illi celetas tantũ dicabãt in sacris uictores. Postea uero & qui bigis uel quadrigis uicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his nõ nisi à diuo Augusto seiuges, sicut & elephãti. Non uetus & bigarũ celebratio in his qui prætura functi curru uecti essent per circum. Antiquior columnarũ, sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias præda po. Ro. præstabat, eodemq; in cõsulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixe-

40 rat, anno urbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nũc in foro. Item P. Minucio præfecto annonæ extra portã trigeminã unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, antea enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initijs. Nanq; & Actij Nauij statua fuit ante curiã, cuius basis conflagrauit curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesii in comitio, legum, quas decemuiri scribebãt, interpretis, publice dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Oratij Coclitis statua, quæ durat hodieq;, cũ hostes à põte Sublicio solus arcuisset. Equidẽ & Sibyllæ iuxta rostra esse nõ miror, tres sint licet. Vna, quã Sex. Pacuuius Taurus ædilis plebis restituit: Duæ, quas M. Messala. Primas putarẽ has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis

De ſtatuis ſine tunicis, & quibuſdã alijs, & quæ prima Romæ ſtatua equeſtris: & quando omnes ſtatuę priuatim & publice ſublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publice poſitæ. Cap. VI

EX his Romuli eſt ſine tunica, ſicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorũ fuit Q. Marcij Tremuli equeſtris togata, qui Samnites bis deuicerat, captaq; Anagnia, populum ſtipẽdio liberauerat. Inter antiquiſsimas ſunt & Tulli Celij, L. Roſcij, Sp. Nautij, C. Fulcinij in roſtris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Ro. populo tribui ſolebat iniuria cæſis, ſicut & P. Iunio & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorũ regina interfecti erãt. Non omittendũ uidetur quod annales annotauere, tripedaneas his ſtatuas in foro ſtatutas. Hæc uidelicet mẽſura honorata tunc erat. Non prætenibo C. Octauium ob unũ uerbum: hic regem Antiochũ, daturũ ſe reſponſum dicentẽ, uirga quam tenebat forte circumſcripſit, & prius ꝙ egrederetur circulo illo, reſponſum dare coegit. In qua legatione interfecto, ſenatus ſtatuam poni iuſsit ꝙ oculatiſsimo loco in Roſtris. Inuenitur ſtatua decreta & Taraciæ Caiæ ſiue Suffetiæ uirgini Veſtali, ut poneretur ubi uellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ eſſe decretam. Meritum eius in ipſis ponam annalium uerbis: Quod campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus comitij poſitas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortiſsimo Græcorum gentis iuſsiſſet, & alteri ſapientiſsimo, ſimulacra celebri loco dicari, donec Sylla dictator ibi curiã faceret. Mirumq; eſt illos patres, Socrati cunctis ab eodem deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot alijs uirtute Alcibiadem, aut quẽquam utroq; Themiſtocli. Columnarum ratio erat, attolli ſupra cæteros mortales, quod & arcus ſignificant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nulliq; arbitror plures ſtatuas dicatas quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX ſtatuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerũ dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus uicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, eaſdemq; ſubuertêre Syllæ introitu. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore. Equeſtrium tamẽ origo perquam uetus eſt, cum fœminis etiam honore cõmunicato. Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet toga eam cingi: cum nec Lucretiæ, nec Bruto qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, decernerentur. Hanc primam & Oratij Coclitis publice dicatam crediderim: ante enim ſibi ac Sibyllæ Tarquiniũ, & reges ſibi ipſos poſuiſſe ueriſimile eſt: niſi Clœliæ Piſo traderet ab his poſitam qui unà obſides fuerant, redditis à Porſena in honorẽ eius. E diuerſo Annius Fœcialis, equeſtrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in ueſtibulo Superbi domus, Valeriæ fuiſſe Publicolæ conſulis filiæ: eamq; ſolam refugiſſe, Tiberimq; tranauiſſe, cæteris obſidibus, quæ Porſenæ mittebantur, interemptis Tarquinij inſidijs. L. Piſo prodidit, M. Aemilio C. Popilio II. COSS. à cenſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, ſtatuas circa forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, præter eas quæ populi aut ſenatus ſententia ſtatutæ eſſent. Eam uero, quã apud ædem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp. Caſsius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à cenſoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi uiri. Extant Catonis in cenſura uociferationes, mulieribus Romanis in prouincijs ſtatuas poni. Nec tamen potuit inhibere quo minus Romæ quoq; ponerentur, ſicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic poſita, ſoleiſq; ſine amento inſignis in Metelli publica porticu, quæ ſtatua nunc eſt in Octauiæ operibus. Publice autẽ ab exteris poſita eſt Romæ C. Aelio tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtauerat, ob id Aelium Thurini ſtatua & corona aurea donauerunt. Iidem poſtea Fabricium donauere ſtatua, liberati obſidione. Paſsimq; clientes in clientelas ita recepti: & adeo diſcrimẽ omne ſublatum, ut Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis uiſantur in urbe, cuius intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

De

De antiquis ſtatuarijs, & pretijs ſignorum immodicis, & coloſsis in urbe celeberrimis. Cap. VII

FVISSE autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ quoq; & uetuſtam, indicant, Hercules ab Euandro ſacratus, ut ferunt, in foro boario, qui triumphalis uocatur, atque per triumphos ueſtitur habitu triũphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellíq; argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecẽtorum ſexagintaquinq; dierum nota, per ſignificationem anni, temporis & æui ſe deũ iodicaret. Signa quoq; Thuſcanica per terras diſperſa, quæ in Hetruria factitata nõ eſt dubiũ. Deorũ tantũ putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen à Romani nominis odio inditũ eſt, pro
10 pter duo milia ſtatuarũ Vulſinios expugnatos obijceret. Mirumq; mihi uidetur, cũ ſtatuarũ origo tam uetus in Italia ſit, lignea potius aut fictilia deorũ ſimulacra in delubris dicata, uſq; ad deuictã Aſiam, unde luxuria. Similitudines exprimẽdi quę prima fuerit origo, in ea quam plaſticen Græci uocant, dici conuenientius erit: etenim prior q̃ ſtatuaria fuit. Sed hæc ad infinitũ efflornit multorum uoluminũ operc, ſi quis plura perſequi uelit: omnia enim quis poſsit? In M. Scauri ædilitate tria milia ſignorũ in ſcena tantũ fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit urbem: ipſe exceſsit non relicturus filiæ dotẽ. Cur enim non cũ excuſatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiãnum III milia ſignorũ eſſe, Mutianus ter coſul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſsit? aut quis uſus no
20 ſcendi intelligatur? Inſignia tamen maxime & aliqua de cauſa notata, uoluptarium ſit attigiſſe, artificesq; celebratos nominauiſſe, ſingulorũ quoq; inexplicabili multitudine, cum Lyſippus ad ſexcẽta x opera feciſſe prodatur, tanta omnia artis, ut claritatem poſſent da re uel ſingula. Numerũ apparuiſſe defuncto eo, cum theſaurum effregiſſet hæres: ſolitum eñ ex manipretio cuiuſq; ſigni denarios deponere aureos ſingulos. Euecta ſupra humanam fidem ars eſt ſucceſſu, mox & audacia. In argumentum ſucceſſus unum exemplum afferam, nec deorum nec hominum ſimilitudinis expreſſæ. Aetas noſtra uidit in Capitolio, prius q̃ id nouiſsime conflagrauit à Vitellianis incenſum, in cella Iunonis, canem ex ære, uulnus ſuum lambentẽ: cuius eximium miraculum & indiſcreta ueri ſimilitudo, non eo ſolum intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, uerum et noua ſatisdatione: nam ſumma nul
30 la par uidebatur, capite tutelarios cauere pro ea inſtituti publici fuit. Audaciæ innumera ſunt exempla. Moles quippe excogitatas uidemus ſtatuarum, quas coloſſos uocant, turribus pares. Talis eſt in Capitolio Apollo, tranſlatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe XXX cubitorũ, CL talentis factus: Talis in cãpo Martio Iupiter, à Claudio Cæſare dicatus, qui uocatur Pompeianus, à uicinitate theatri. Talis & Tarenti factus à Lyſippo XL cubitorum. Mirum in eo, quòd manu ut ferunt mobilis, ea ratio libramenti eſt, nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidiſſe & artifex dicitur, modico interuallo, unde maxime flatũ opus erat frangi, oppoſita columna. Itaq; propter magnitudinem difficultatemq; moliendi, nõ attigit eũ Fabius Verrucoſus, cum Herculẽ qui eſt in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autẽ in admiratione fuit Solis coloſſus Rhodi, quẽ fecerat Cha
40 res Lyndius, Lyſippi ſupradicti diſcipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc ſimulacrum poſt quinquageſimumſextum annum terræmotu proſtratum, ſed iacens quoq; miraculo eſt. Pauci pollicem eius amplectũtur. Maiores ſunt digiti quàm pleræq; ſtatuæ. Vaſti ſpecus hiant de fractis mẽbris. Spectantur intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere ſtabiliuerat conſtituens. Duodecim annis traduot effectum CCC talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tedio. Sunt alij minores hoc in eadem urbe coloſsi centũ numero, ſed ubicũq; ſinguli fuiſſent nobilitaturi locum. Præterq; hos deorum quinq;, quos fecit Bryaxis. Factitauit coloſſos & Italia, uidemus certe Apollinẽ in bibliotheca templi Auguſti Thuſcanicũ L. pedum à pollice, dubiũ ære mirabiliorẽ an pulchritudine. Fecit & Sp. Catuilius Iouẽ qui eſt in Capitolio, uictis Samnitibus ſa

bus ſacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreiſq; & galeis. Amplitudo tanta eſt, ut conſpiciatur à Latiario Ioue. Reliquijs limæ ſuam ſtatuã fecit, quæ eſt ante pedes ſimulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus conſul dicauit: alterum à Charete ſupradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum uictus, ut artificium minime probabilis artificis uideatur. Verum omnem amplitudinem ſtatuarum eius generis uicit ætate noſtra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H—S CCCC manipretio. poſtquam ſatis ibi artem approbauerat, Romam accitus eſt à Nerone, ubi deſtinatum illius principis ſimulachrum coloſſum fecit C.X. pedum longitudine, qui dicatus Solis uenerationi eſt, damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla ſimilitudinẽ inſignem, uerum & ex paruis admodum ſurculis, quod primũ operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicauit interiſſe fundendi æris ſcientiam, cum & Nero largiri aurum argentumq; paratus eſſet, & Zenodorus ſcientia fingendi cælandiq; nulli ueterum poſtponeretur. Statuã Aruernorũ cum faceret, prouinciæ Vibio Auito præſidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Caſsio Syllano auunculo eius præceptori ſuo Germanicus Cæſar adamata donauerat, æmulatus eſt, ut uix ulla differentia eſſet artis. Quantoq; maior in Zenodoro præſtantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio poteſt. 10

Nobilitates ex ære operum & artificum CCCLXVI. Cap. VIII

Signis quę uocant Corinthia, pleriq; in tantum capiuntur, ut ſecum circumferant, ſicut Hortenſius orator ſphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei ſe ænigmata intelligere, reſpõdit debere, quoniam ſphingem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: Et paulo ante C. Ceſtius conſularis ſignum, quod ſecũ etiã in prælio habuit. Alexandri quoq; Magni tabernaculum ſuſtinere traduntur ſolitæ ſtatuæ, ex quibus II ante Martis ultoris ædem dicatæ ſunt, totidem ante regiam. Minoribus ſimulachris ſigniſq; innumera propè artificum multitudo nobilitata eſt. Ante omnes tamen Phidias Athenienſis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem: ſed & ex ære ſigna fecit. Floruit autem olympiade LXXXIII circiter CCC noſtræ urbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Neſtocles, Hegeas. Et deinde olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Mycon, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, diſcipulos habuit Argium, Aſopodorum, Alexim, Ariſtidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorũ, Dameam Clitoriũ, Myronẽ Lycium. Nonageſimaquinta olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centeſima ſecũda Polycles, Cephiſodotus, Leochares, Hypatodorus. Cẽteſima quarta Praxiteles, Euphranor. Centeſima ſeptima Echion, Therimachus. Centeſima quartadecima Lyſippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lyſiſtratus & frater eius Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipſe. Diſcipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centeſima uiceſima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephiſodotus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſauit deinde ars, ac rurſus olympiade cẽteſimaquinquageſima quinta reuixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Calliſtratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita diſtinctis celeberrimorũ ætatibus inſignes raptim trãſcurrã, reliqua multitudine paſsim diſperſa. Venere autẽ & in certamen laudatiſsimi, quanq; diuerſis ætatibus geniti, quoniã fecerant Amazonas: quæ cum in templo Epheſiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatiſsimam ipſorum artificum qui præſentes erãt iudicio, cum apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundã à ſua quiſq; iudicaſſent: Hæc eſt Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Creſilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Mineruam Athenis, quæ eſt in Parthenone aſtans. Ex ære uero, præter Amazonem ſupradictam, Mineruã tam eximię pulchritudinis, ut à forma 20 30 40

ma cognomen acceperit. Fecit & Clidnchum & aliam Mineruam, quam Romæ Aemi-
lius Paulus ad ædẽ Fortunæ dedicauit. Itẽ duo signa quæ Catulus in eadem æde posuit
palliata. Et alterũ colossicon nudũ, primusq; artẽ toreuticen aperuisse atq; demõstrasse
merito iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenũ fecit molliter iu
uenẽ c talentis nobilitatũ. Idem & Doryphorũ uiriliter puerum. Fecit & quem canona
artifices uocant, lineamenta artis ex eo petentes uelut à lege quadã: solusq; hominũ artẽ
ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentẽ se, & nudũ talo incessentẽ. Duosq;
pueros, item talis nudos ludentes, qui uocantur Astragalizontes, & sunt in Titi impera-
toris atrio, quo opere nullum absolutius pleriq; iudicant. Itẽ Mercuriũ qui fuit Lysima-
10 chiæ: Herculem qui Romę, Anteum à terra sustinentẽ. Artemona, qui Periphoretos ap
pellatus est. Hic cõsummasse hanc scientiã iudicatur, & toreuticen sic erudisse, ut Phidias
aperuisse. Proprium eiusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen
ea esse tradit Varro, & penè ad unum exemplũ. Myronẽ Eleutheris natũ, & ipsum Age
ladis discipulum, bucula maxime nobilitauit, celebratis uersibus laudata, quando alieno
pleriq; ingenio magis quàm suo cõmendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea,
& Pristas, & Satyrum admirantẽ tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancra-
tiastas, Herculem etiã, qui est apud circum maximũ in æde Pompeij Magni. Fecisse &
cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem,
quem à triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesijs diuus Augustus, admonitus in
20 quiete. Primus hic multiplicasse uarietatẽ uidetur, numerosior in arte quàm Polycletus,
& symmetria diligẽtior: & ipse tamen corporum tenus curiosus animi sensus nõ expres-
sisse, capillum quoq; & pubem non emẽdatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset.
Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, Pancratiaste Delphis posito. Eundem uicit
& Leontius, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostendiť, & Libyn puerũ
tenentẽ tabellã eodẽ loco, & mala ferentẽ nudum. Syracusis aũt claudicantẽ cuius ulceris
dolorem sentire etiã spectantes uidentur. Item Apollinem citharœdũ, serpentemq; eius
sagittis confici, qui Dicæus appellatus est, quod cum Thebæ ab Alexandro caperentur,
aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & uenas expres-
sit, capillumq; diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad
30 ædem Fortunæ huiusce deæ septẽ nuda, & senis unũ, laudata sunt. Hic supradicto facie
quoq; indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse So
stratus. Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primo
ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim in-
terrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudi
ne, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut
diximus fœcundissimæ artis, inter quæ distringentem se, quẽ M. Agrippa ante thermas
suas dicauit, mire gratum Tiberio principi: qui non quiuit temperare sibi in eo, quan-
quam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitq; in cubiculum, alio ibi signo sub-
stituto: cum quidem tanta pop. Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus
40 reponi Apoxyomenon flagitauerit, princep'sque quanquam adamatum reposuerit. No
bilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac uenatione. In primis uero quadri
ga cum sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia
eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodum illa. De-
in cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorq; talis existimatur,
etiam cicatricibus operis atq; conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idẽ
fecit Hephęstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto ascribunt,
cum is centum propè annis ante fuerit. Idem Alexandri uenationem, quæ Delphis sa-
crata est, Athenis Satyrorum turmam. Alexãdrum amicorumq; eius imagines summa
omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam.

Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimũ traditur contulisse, capil/
lum exprimendo, capita minora faciẽdo ꝙ antiqui, corpora graciliora siccioraq́, per quę
proceritas signorum maior uidetur. Non habet Latinũ nomẽ symmetria, quam diligen
tißime custodiuit, noua intactaq́ ratione quadratas ueterũ staturas permutando: uul/
goq́ dicebat, ab illis factos quales essent homines, à se quales uiderentur esse. Propriæ
huius uidẽtur esse argutiæ operũ, custoditæ in minimis quoq; rebus. Filios & discipulos
reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante oẽs Euthycratem: quanquam
is constantiam patris potius æmulatus quàm elegãtiam, austero maluit genere ꝙ iucun
do placere. Itaq; optime expreßit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin uenato
rem & Thespiadas: prælium equestre, ad Trophonij oraculum. Quadrigas Medeæ cõ 10
plures. Equum cum fiscinis. Canes uenantium. Huius porrò discipulus fuit Thysicrates,
& ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut uix discernantur complura signa, ceu se
nex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta glo
ria. Artifices qui compositis uoluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant & Te
lephanem Phoceum, ignotum aliàs, quoniam in Thessalia ubi habitauerat, latuerint o/
pera eius: alioquin suffragijs ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagorę. Laudant
eius Larissam, & Spinatum pentathlon, & Apollinem. Alij nõ hanc ignobilitatis fuisse
causam, sed quoniam se regum Xerxis atq; Darei officinis dediderit, existimant. Praxi/
teles quoq; marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera:
proserpinæ raptum. Item Catagusam & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemq́ 20
unà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiã quæ ante Felicitatis æ/
dem fuere, Venerẽq́ quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudij principatu, mar/
moreæ illi suæ per terras inclytæ parem. Itẽ Stephusam, Spilumenẽ, Oenophorũ, Har/
modium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarũ rege captos uicta Persi/
de Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem subrepenti lacertæ co/
minus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon uocant. Spectantur & duo signa eius di/
uersos affectus exprimẽtia, flentis matronę & meretricis gaudentis. Hanc putant Phry/
nen fuisse, deprehenduntq́ in ea amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Ha/
bet simulacrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit,
ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis et alias quadri 30
gas bigasq́ fecit, equis semper sine ęmulo expreßis. Sed ne uideatur in hominum effigie
inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidiæ discipulus & marmorea fecit,
& æreum pentathlon, qui uocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides qua
drigas bigasq́. Et Iphicratis leæna laudat̃. Scortũ hæc lyræ cantu familiare Harmodio
& Aristogitoni, consilia eorũ de tyrannicidio, usq; ad mortẽ excruciata, tyrannis nõ pro
didit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei uolentes, nec tamen scortum ce/
lebrasse, animal nominis eius fecere: atq; ut intelligeretur causa honoris, in opere linguã
addi ab artifice uetuerunt. Briaxis Aesculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantẽ Bat/
ton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Cresilas uulnera/
tum deficientem, in quo possit intelligi quantum restet animæ: & Olympium Periclem 40
dignũ cognomine. Mirumq́ in hac arte est, quòd nobiles uiros nobiliores fecit. Cephi/
sodorus Mineruam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Iouis Ser/
uatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Phi
lesius cognominatur in didymæo Aeginetica æris temperatura. Ceruumq́ unà ita ue/
stigijs suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceq́ retinenti/
bus solum, ita uertebrato dente utrisq; in partibus, ut à repulsu per uices resiliat. Idẽ Ce/
letizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrũ Magnum & Philippum patrem eius fecit.
Ctesilaus doryphoron, & Amazonem uulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacer
dos Mineruæ fuit annis LXIIII. Idem & Mineruam quæ musica appellatur, quoniam
dracones

dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Sarmenem qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringẽtes se fecit. Dinomenes Protesilaum & Pythodemũ luctatorẽ. Euphranoris Alexander Paris est, in quo laudatur quòd omnia simul intelligãtur, iudex dearum, amator Helenæ, & tamẽ Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitẽ Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata: et simulacrũ Boni euẽtus, dextra paterã, sinistra spicã ac papauer tenẽs. Item Latona puerpera Apollinẽ & Dianam infantes sustinens in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasq́, & Cliduchon eximia forma: & uirtutẽ & Græciam, utrasq́ colosseas: mulierẽ ministrantẽ & adorantem. Item Alexan-
10 drum & Philippũ in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhusq́ rex laudatẽ, & celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignũ præceptore puerum sufflantẽ languidos ignes, & argonautas. Leocras aquilam, sentientẽ quid rapiat in Ganymede & cui ferat, parcentẽ unguibus etiã per uestem. Puerum Autolycon pancratio uictorẽ, propter quẽ Xenophon symposium scripsit: Iouẽq́ illũ tonantẽ in Capitolio ante cuncta laudabilẽ. Item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerũ subdolæ ac fucatæ uernilitatis. Lycus & ipse puerũ suffitorẽ. Menæchmi uitulus genu premitur, replicata ceruice: ipseq́ Menæchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio & Discobolo & immolante arie-
20 tem censetur. Naucerus luctatorem anhelantẽ fecit. Niceratus Aesculapium et Hygiam, qui sunt in Concordiæ tẽplo Romæ. Phyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilẽ fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruã. Phœnix Lysippi discipulus Epitherseti. Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte: Periclis olympij uernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Sillanion Apollodorum fecit, fictorẽ & ipsum, sed inter cũctos diligentissimũ artis, & inimicũ sui iudicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatẽ nequit artis, & ideo insanũ cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiã: & Achillem nobilem. Item Epistatẽ exercentem athletas. Strongylion Amazonem, quã ab excellentia crurũ Eucnemon appellãt, ob id in comitatu Neronis principis circũlatã. Itẽ fecit pue-
30 rum, quem amãdo Brutus Philippensis cognomine suo illustrauit. Theodorus qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinẽ mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulã tenuit translatam Præneste, tantæ paruitatis, ut totam eam currumq́ & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicratis discipulus, aut, ut alij, Euthycratis, uicit utrosq́ copia signorum, & de sua arte cõposuit uolumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduersus Gallos prælia, Isigonus, Phyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit uolumina de sua arte. Boethi, quanq́ argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atq́ ex omnibus quæ retuli, clarissima quæq́ in urbe iam sunt dicata à Vespasiano principe in templo Pacis, alijsq́ eius operibus, uiolentia Neronis in urbẽ conuecta, & in sellarijs do-
40 mus aureæ disposita. Præterea sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operũ suorum præcipui. Ariston qui & argentum cælare solitus est, Callias, Clesias. Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critię discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbodes, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus. Iidẽ pictores nobilissimi, Itẽ ex cęlatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ discipulus. Nũc percensebo eos, qui eiusdẽ generis opera fecerũt, ut Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorãtes fœminas, Antigonus & Perixyomenon tyrannicidasq́ supradictos. Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores bigasq́ cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Cephisodoti duo fuere: Prioris est Mercurius, Li-

berum patrem in infantia nutrices. Fecit & concionantē manu elata: persona in incerto est. Sequēs philosophos fecit. Colotas, qui cū Phidia Ioué olympiū fecerat, philosophos. Itē Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenō. Daiphron, & Democritus, & Dæmon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blādiente. Eubolidis digitis cōputans, Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia quæ cæteri agressus, repræsentauit Alcibiadem, lampadeq́ accensa matrem eius Demaraten sacrificantem. Pisicrates bigæ Pitho molierem imposuit. Idemq́ fecit Martem & Mercurium qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, cui taurū fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris deûm hominumq́ deuocauerat humanissimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerāt, ut ex ea tormenta fierent? Itaq́ una de causa seruantur opera eius, ut quisquis illa uideat, oderit manus. Sthenis Cererē, Iouem, Minervam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ tēplo. Idem flentes matronas, & adorantes sacrificantesq́. Simon canem & sagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philosophos, Scopas uterq́. Athletas autem & armatos, & uenatores, sacrificantesq́ Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophō, Lyson, Leon, Menodorus, Myagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes idē pictura clarissimus, ut dicemus, Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælauit nobiliter natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason. Ex omibus aūt maxime cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exēplo adhibēdi curæ modum. Huius sunt saltantes Lacænæ, emendatū opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Nō ære captus nec arte unam solummodo Zenonis statuā Cypria in expeditione nō uendidit Cato, sed quia philosophi erat, ut obiter hoc quoq́ noscatur tam inane exemplum. In mētione statuarum est & una nō prætereunda, licet auctoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, eleo habitu Romæ, torua facie sentienteq́ suprema in tunica. In hac tres sunt tituli. L. Luculli imperatoris, de manubijs: alter, pupillum Luculli filium ex S.C. dedicasse: tertius, T. *Septimium Sabinum* ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæq́ dignationis simulacrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium & regulare est, utrumq́ ductile. Coronariū tenuatur in laminas, taurorumq́ felle tinctū, speciem auri in coronis histrionū præbet. Idemq́ in uncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in alijs fit metallis, itéq́ caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantū, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab alijs ductile appellatū, quale omē Cypriū est. Sed et in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligētius igni uitijs, excoctisq́, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouincijsq́. Sed octonas plumbi libras addunt, & lene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat in Gallia maxime sentitur, ubi inter lapides cādefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atq́ fragile conficitur. Præterea semel recoquunt, quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert.

Differentiæ æris & mixturæ, & de seruando ære. Cap: IX

ID quoq́ notasse nō ab re est, q́s omē frigore magno melius fundi. Sequēs tēperatura statuaria est, eadéq́ tabularis hoc modo. Massa proflat̄ in primis, mox in proflatū additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex usu coempti. Peculiare in eo cōdimentū attritu domiti, & cōsuetudine nitoris ueluti mansuefacti. Miscentur & plūbi argētarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnū & formalis tēperatura æris tenerrimi

tenerrimi,q̃m nigri plumbi decima portio additur,& argentarij uigesima,maximeq́ꝫ ita colorẽ bibit,quẽ Græcanicũ uocãt.Nouiſsima eſt quæ uocatˇ ollaria,uaſe nomẽ hoc dante,ternis aut quaternis libris plũbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio ſi addatur plumbũ,colos purpuræ fit in ſtatuarũ prætextis. Aera exterſa rubiginẽ celerius trahunt q̃ꝫ neglecta,niſi oleo perunganutur. Seruari ea optime in liquida pice tradunt. Vſus æris ad perpetuitatẽ monumentorũ iam pridẽ translatus eſt,tabulis æreis,in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. Cap. x

METalla æris multis modis inſtruunt medicinam,utpote cum ulcera omnia ibi ocyſſime ſanentur.Maxime tamen prodeſt cadmia. Fit ſine dubio hæc & in argenti for
10 nacibus,candidior ac minus ponderoſa,ſed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt.Nãqꝫ ipſe lapis,ex quo fit ęs, cadmia uocatur, fuſuris neceſſarius,medicinæ inutilis. hic rurſus in fornacibus exiſtit, aliamq́ꝫ nominis ſui originẽ recipit. Fit aũt egeſta flãmis atqꝫ flatu tenuiſſima parte materiæ, & cameris lateribusúe fornacium pro quantitate leuitatis applicata.Tenuiſſima eſt in ipſo fornacium ore,qua flammæ eluctantur,appellata capnitis,exuſta & nimia leuitate ſimilis fauillæ. Interior optima cameris dependens,& ab eo argumento botrytis cognominata:ponderoſior hęc priore,leuior porrò ſecuturis.Duo eius colores:deterior cinereus,puniceus melior, friabilis, oculorumqúe medicamentis utiliſsima. Tertia eſt in lateribus fornacium, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipſa ab argumento, cruſta uerius
20 q̃ꝫ pumex, intus uaria,ad pſoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cerula,intus onychis maculis ſimilis. Oſtracitis tota nigra,& cæterarum ſordidiſſima,uulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima,iterumq́ꝫ à medicis coquitur carbone puro,atqꝫ ubi in cinerem redijt, extinguitur uino aminæo, quæ ad emplaſtra præparatur, quæ uero ad pſoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam urunt,ac lauant in mortarijs, poſtea ſiccant. Nymphodorus lapidem ipſum q̃ꝫ grauiſſimũ ſpiſſiſsimũq́ꝫ urit pruna,& exuſtum Chio uino reſtinguit tunditq́ꝫ, mox linteo cribrat,atqꝫ in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterũq́ꝫ terit quod ſubſidit,donec ceruſſæ ſimilis fiat nulla dentium offenſa.Eadem Iolæ actio,ſed q̃ꝫ puriſsimũ lapidẽ eligit.Cadmiæ effectus,ſiccare, ꝑſanare, ſiſtere fluxiones,
30 pterygia & ſordes oculorũ purgare,ſcabriciem extenuare,& quicquid in plumbi effectu dicemus Et æs ipſum ad omnia eadẽ uritur,prætereq́ꝫ albugines oculorũ & cicatrices. Vlcera quoqꝫ oculorũ cum lacte ſanat,idq́ꝫ Aegyptij collyrij modo terunt in coticulis.Facit & uomitiones è melle ſumptum. Vritur aũt Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere,circumlito ſpiramento in caminis donec uaſa ipſa percoquantur. Quidam & ſalem addunt,alij alumen pro ſulphure,alij nihil:ſed aceto tantũ aſpergunt. Vſtum teritur mortario Thebaico,aqua pluuia lauatur,minore effectu, iterumq́ꝫ adiecta largiore teritur,& dum conſidat relinquitur:hoc ſæpius, donec ad ſpeciem minij redeat. Tunc ſiccatum in ſole,in ærea pyxide ſeruatur.

De ſcoria,& flore,& ſquama æris,& ſtomomate, & ærugine,
40 & hieracio. Cap. xi

ET ſcoria æris ſimili modo lauatur, minore effectu q̃ꝫ æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ utilis eſt.Fit ære fuſo,& in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur uelut milij ſquamæ,quas uocant florẽ.Cadunt aũt, cũ panes æris aqua refrigerantur rubentq́ꝫ.Similiter ex eis fit,quam uocant lepida,& ſic adulteratur flos, ut ſquama ueniat pro eo.Eſt aũt ſquama hæc decuſſa ui clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cyprijs maxime officinis omnia.Differentia hæc eſt,quod ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus,flos cadit ſpõte.Squamæ eſt alterũ genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine decuſſum,quod uocãt ſtomoma. Atqꝫ hęc om̃ia medici,quod pace eorũ dixiſſe liceat,ignorãt,pars maior & nominibus,in tãtũ à cõficiẽdis his medicaminib. abſunt, quod

esse propriũ medicinę solebat. Nũc quotiẽs incidẽre in libellos, cõponere ex his nolentes aliqua, hoc est, impẽdio miserorũ experiri cõmentaria, credũt seplasiæ, ea omnib. quidem fraudibus corrũpenti, factaq; iampridẽ emplastra & collyria mercantur, tabesq; merciũ. Fraus seplasię sic exterit. Et squama aũt & flos urunt in patinis fictilib. aut æreis, deinde lauantur, ut supra, ad eosdẽ osus. Et amplius ad nariũ carnosa uitia, itẽq; sedis & grauitates auriũ, per fistulas in eas flatu impulsa, & ulcera oris farina admota. Tollit & tõsillas cũ melle. Fit & ex candido ære squama, Cypria lõge efficacior. Necnõ urioa pueri prius macerant clauos panesq;. Quidam uero excussam squamã terunt, & aqua pluuia lauãt. Dãt & hydropicis eã duab. drachmis in mulsi hemina, & illinũt cũ polline. Aeruginis quoq; magnus osus. Sed plurib. fit ea modis. Nanq; & è lapide ex quo coquit̃ æs deraditur, & to ære candido perforato, atq; in cadis super acetũ suspẽso, æreo obturatis operculo, multo probatiore q̃ si hoc idẽ squamis fiat. Quidã uasa ipsa cãdidi ęris fictilibus cõdunt in aceto, radũtq; x die. Alij uinaceis cõtegunt, totidẽq; post dies radũt. Alij delimatã æris scobẽ aceto spargunt, uersantq; spathis sæpius die, donec absumatur. Eandẽq; scobẽ alij terere in mortarijs æreis ex aceto malunt. Ocyssime uero cõtrahit coronariũ eruginẽ, recisamentis in acetũ additis. Adulterãt marmore trito maxime Rhodiam ęruginẽ. Alij pumice aut gummi. Præcipue aũt fallit atramẽto sutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur, stridentia in frendendo. Experimentũ in batillo ferreo. Nam quæ syncera est, suũ colorẽ retinet: quæ mixta atramẽto, rubescit. Deprehendit̃ & papyro, galla prius macerato: nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehendit̃ & uisu, maligne nirẽs. ₂₀ Sed siue syncerã siue adulteratã, aptissimũ est siccatã in patina noua uri & uersari, donec fauilla fiat: postea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculũ admiscent. Lauatur aũt ærugo sicut cadmia. Vis eius collyrijs ocolorũ aptissima, delachrymationibus mordendo proficiẽs. Sed ablui necessarium penicillis calidis donec rodere desinat. Hieracium uocatur collyrium, quod ita maxime constat: temperatur autem id ammoniaci uncijs quatuor, æruginis Cyprię duabus, atramenti sutorij, quod chalcanthũ uocant, totidẽ, misyos uero una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colligunt̃ in pilulas, excellentis remedij cõtra initia glaucomatũ & suffusionum, cõtra caligines & scabricias & albugines, ac genarũ uitia. Cruda aũt ærugo uulnerarijs emplastris miscetur. Oris etiã gingiuarumq; ulcerationem mirifice emendat, & labiorum ulcera cum oleo. Quod si & cera addatur purgat, & ad cicatricem perducit. Aerugo & callum fistularum erodit, uitiorumq; quę circa sedem, siue per se, siue cum ammoniaco illita, uel collyrij modo in fistulas adacta. Eademq; cum resinæ terebinthinę tertia parte subacta, lepras tollit.

De scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho. Cap. XII

EST & alterum genus æruginis, quam uocant scoleciã, in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere cũ aceto albo q̃ acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa canis ortum. Teritur aũt donec uiride fiat, cõtrahatq; se in uermiculorum speciem, unde & nomen. Quod uitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miscentur urina pueri impubis. Idẽ aũt in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, usus q; utriusq; qui æruginis. Scolecia fit & per se rasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim uocãt lapidem ex quo & ipsum æs coquitur. Distat à cadmia, quòd illa super terrã ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quòd chalcitis friat se statim mollis natura, ut uideatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quod chalcitis tria genera cõtinet, ęris, & misyos, & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet aũt ęris uenas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili uenarũ discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant & recentẽ utiliorem esse, quoniam inueterata sory fiat. Vis eius ad excrescentia in ulceribus, sanguinem sistere, gingiuas, uuam, tonsillas farina compescere. Vuluę quoq; uitijs in uellere imponitur. Cũ succo uero porri, uerendorum additur

additur emplaſtris. Maceratur aũt in fictili ex aceto circũlito fimo diebus XL & colorem croci trahit. Tunc admixto cadmię pari pondere, medicamentũ efficit, pſoricon dictum. Quod ſi duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ tẽperentur, acrius hoc idẽ fiet. Acrius etiã-num & uehementius, ſi aceto q̃ uino tẽperentur. Toſta uero efficacior fit ad eadem om-nia. Sory Aegyptiũ maxime laudatur, multum ſuperato Cyprio, Hiſpanienſi & Africo, quanq̃ oculorũ quoq; curationi quidam utilius Cyprium potãt, ſed in quacunq; natio-ne optimum, cui maximũ uirus olfactu, tritumq́; pinguiter nigreſcẽs, & ſpongioſum. Sto-macho res cõtraria in tantũ, ut quibuſdã olfactu modo uomitiones moueat, & Aegypti um quidẽ tale. Alterius nationis cõtritũ ſplendeſcit. Et miſy eſt lapidoſius. Prodeſt aũt &
10 dentiũ dolori, ſi contineatur atq; colluat: & oris ulceribus grauibus, quæq́; ſerpunt. Vri-tur carbonibus, ut chalcitis. Miſy aliqui tradiderũt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, flore eius luteo miſcente ſe ligni pinei fauilla. Reuera aũt è ſupradicto fit lapide, concretũ natu-ra diſcretumq́;, & optimũ in Cypriorũ officinis: cuius notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cum teratur harenoſa natura, ſiue terra chalcitidi ſimilis. Hoc admiſcẽt qui aurũ purgãt. Vtilitas aũt eius infuſi cum roſaceo auribus purulentis, & lana impoſiti capitis ulceribus. Extenuat etiam ſcabritias oculorũ inueteratas. Præcipue utile tonſillis, cõtraq́; anginas & ſuppurata. Ratio, ut XVI drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec len teſcat. Sic ad ſupradicta utile eſt. Quotiens opus ſit molliri uim eius, mel aſpergitur. Ero-dit & callum fiſtularũ ex aceto fouennũ, & collyrijs additur. Siſtit & ſanguinem, ulceraq́;
20 quæ ſerpant, quæ'ne putreſcant. Abſumit & excreſcentes carnes. Peculiariter uirilitatis ui tijs utile, & fœminarũ profluuiũ ſiſtit. Græci cognationẽ æris nomine fecerũt & atramẽ-to ſutorio. Appellant enim chalcanthũ. Nec ullius æque mira natura eſt. Fit & in Hiſpa-nia è puteis ſtagnisúe, id genus aquæ habẽtibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari men ſura, & in piſcinas ligneas funditur. Immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes la pillis extentæ, quibus adhæreſcens limus uitreis acinis imaginẽ quandã uuæ reddit. Ex-emptũ ita ſiccatũ diebus XXX. Color eſt ceruleus perq; ſpectabili nitore, uitrũq́; eſſe cre-ditur: diluendo fit atramentũ tinguendis corijs. Fit & pluribus modis, genere eo in ſcro bes cauato: quarũ è lateribus diſtillãtes hyberno gelu ſtirias, ſtalagmias uocant, neq; eſt purius aliud. Sed ex eo candidũ colorẽ ſentientẽ uiolam, leucoion appellant. Fit & in ſa-
30 xorum catinis, pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit & ſalis modo, flagrantiſsimo ſole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, foſsile aut factitium ap-pellant. hoc pallidius: & quãtum colore, tantum bonitate deterius. Probãt maxime Cy prium in medicinæ uſu. Sumitur ad depellenda uẽtris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus inſtillatum. Item ſtomachum, cum melle aut aqua mulſa ſumptum. Medetur & oculorum ſcabriciei doloriq́;, necnõ & caligini, & oris ulceribus. Siſtit & ſanguinem narium. Item hæmorrhoidũ. Extrahit oſſa fracta cũ ſemi ne hyoſcyami. Suſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum. Efficax & in emplaſtris ad purganda uulnera, & excreſcẽtia ulcerum. Tollit & uuas, uel ſi decocto tangant. Cum lini quoq; ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: quodq́; ex eo cãdicat,
40 in eo uſu præfertur uiolaceis, & grauitati aurium per fiſtulas inſpiratur. Vulnera etiã per ſe illitum ſanat, ſed ſtringit cicatrices. Nuperq́; inuentũ, urſorũ in harena & leonum ora aſpergere illo: tantaq́; eſt uis in aſtringendo, ut non queant mordere.

De pompholyge, & ſpodo, & antiſpodo, & diphryge, & triente Seruilio, Cap. XIII

ETiamnum in ærarijs reperiuntur quẽ uocant pompholygẽ & ſpodon. Differẽtia, quòd pompholyx lotura paratur, ſpodos illota eſt. Aliqui id quod ſit cãdidũ leuiſſi-mumq́; pompholygem dixere, & eſſe æris & cadmię fauillam. Spodon nigriorẽ ponde roſioremq́; eſſe, deraſam parietibus fornacium, mixtis ſcintillis, aliquãdo & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præſtat, & ſi tangatur lingua ſaporẽ horridum. Conue

nitç oculorũ medicamẽtis,quibuſcũq; uitijs occurrẽs, & ad omnia quæ ſpodos: hoc ſolum diſtat,quod huius elutior uis eſt. Addit & in emplaſtra, quibus lenis quæritur refrigeratio & ſiccatio. Vtilior ad omnia quæ uino lota eſt. Spodos Cypria optima. Fit aũt liqueſcẽtibus cadmia & ærario lapide. Leuiſsime hæc efflatur & ocyus, euolatq; è fornacibus & tectis adhæreſcit, à fuligine diſtãs cãdore. Quod minus candidũ ex ea, immaturæ fornacis argumentũ eſt, hoc quidam pompholygem uocãt. Quod uero rubicundius ex ijs inuenitur, acriorem uim habet, exulceratq; adeo, ut cum lauatur ſi oculos attingat, excæcet. Eſt & mellei coloris ſpodos, in qua plurimũ æris intelligitur. Sed quodcũq; genus lauando fit utilius. Purgaf ante pinna, dein craſsiore lotura. Digitis ſcabritiem exterunt. Media uis eius eſt, quæ uino lauatur. Eſt aliqua & in genere uini differẽtia, Leni eñ lota collyrijs oculorũ nimium uigilijs fatigatorũ apta putatur. Eadem efficacior ulceribus quę manant, uel oris quæ madent, & omnibus medicamentis quæ parantur contra gangrenas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos, quã uocant lauriotin. Vtiliſsima aũt oculis affirmatur, quæ fiat in aurarijs, nec in alia parte magis eſt uitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirẽda eſſent metalla, uiliſsimis rebus utilitates eaſdem excogitauit. Antiſpodon uocãt cinerẽ fici arboris uel caprifici, uel myrti foliorũ cum tenerrimis ramorũ partibus, uel oleaſtri uel cydonij mali uel lentiſci. Item ex moris immaturis, id eſt cãdidis, in ſole areſactis: uel è buxi coma, uel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, uel œnanthes. Taurini quoq; glutinis, aut linteorũ cinerẽ, ſimiliter pollere inuentũ eſt. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ærarijs officinis & pſegma fit, iam liquato ære atq; percocto, additis etiamnũ carbonibus, paulatimq; accenſis, ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quædã. Solum quo excipiatur ſtratũ eſſe debet. Facile ab ea diſcernitur quã in ijſdem officinis diphrygẽ uocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri eñ tradit ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiuſdã ſpecus areſacto prius, mox paulatim circundatis ſarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fece ſubſidente. Differẽtia eſt quidem, quod ęs ipſum in catino defluit, ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat, diphryges remanet. Quidã tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquãtur, ferruminari, circa hũc æs feruere, ipſum uero nõ percoqui, niſi translatũ in alias fornaces, & eſſe nodũ quẽdam materiæ. Id quod excocto ſupereſt, diphrygẽ uocari. Ratio eius in medicina ſimilis ſupra dictis, ſiccare & excreſcentia conſumere, & perpurgare: probatur lingua, ut eam ſiccet tactu ſtatim, ſaporemq; æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illuſtris in faſtis, trientem æreum paſcit auro & argento, conſumentem utrunq;. Origo atq; natura eius incõperta eſt mihi. Verba ipſa de ea re Meſſalæ ſenis ponam. Seruiliorum familia habet trientem ſacrum, cui ſumma cum cura magnificentiaq; ſacra quotannis faciunt: quem ferunt aliãs creuiſſe, aliãs decreuiſſe uideri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ ſignificari.

De ferro & ferreis metallis, & differentiæ ferri. Cap. XIIII

PRoxime indicari debẽt metalla ferri, optimo peſſimoq; uitæ inſtrumẽto. Siquidem hoc tellurẽ ſcindimus, ſerimus arbuſta, ponimus pomaria, uites ſqualore deciſo annis omnibus cogimus iuueneſcere. Hoc extruimus tecta, cędimus ſaxa, omneſq; ad alios uſus ferro utimur. Sed eodẽ ad bella, cædes, latrocinia, nõ cominus ſolum, ſed etiã miſſili uolucriq;, nunc tormẽtis excuſſo, nunc lacertis, nũc uero pẽnato, quã ſceleratiſſimã humani ingenij fraudẽ arbitror. Siquidẽ, ut ocyus mors perueniret ad hominẽ, alitem illam fecimus, pennaſq; ferro dedimus. Quamobrẽ culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatũ eſt, poſſe innocens eſſe ferrum. In fœdere quod expulſis regibus populo Ro. dedit Porſena nominatim comprehenſum inuenimus, ne ferro niſi in agricultura uterentur. Et ſtilo ſcribere intutum eſt, ut uetuſtiſsimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio conſulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum

nullum telum esse in urbe. Et tamen uita ipsa non desijt honorem mitiorem habere ferro quoque: Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorē Learcho filio praecipitato residentem, poenitentiáque, ferrū & aes miscuit: ut rubigine eius per nitorem aeris relucente, exprimeretur uerecūdiae rubor. Hoc signū extat Thebis hodie. Est in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patiētia inductus. Videmus & Romae scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturae benignitas, exigentis à ferro ipso poenas rubigine, eademque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiae Ilua gignente, minimaque difficultate cognoscuntur
10 ipso colore terrae manifesto. Sed ratio eadem excoquendis uenis. In Cappadocia tātum quaestio est, aquae an terrae fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terrae caeliue. Aliae molle tantum, plumboque uicinius subministrāt: aliae fragile & aerosum, rotarumque usibus & clauis maxime fugiendum, cui prior ratio conuenit: aliud breuitate sola placet, clauisque caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit: stricturaeque uocantur eae omnes, quod non in alijs metallis, à stringenda acie uocabulo imposito. Et fornacium maxima differētia est. In ijs quidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioque modo ad densandas incudes malleorúmue rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Haec alibi atque alibi utilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti
20 Bilbilin in Hispania & Turiassonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est: Seres hoc cum uestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, caeteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe. Alibi uena bonitatem hanc praestat, ut in Noricis: alibi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuando oleares cotes aquariaeque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cū excoquatur uena, aquae modo liquari ferrū, postea in spongias frangi. Tenuiora tramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatē durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum nanque eo celerius subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola haec materia uires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud apprehendēs ferrū, ut anulorum catena spectetur interdum: quod imperitum uulgus appellat ferrum uiuum, uulneráque tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes uerus caute continua, sed sparsa bubbatione, ita appellant, nescio an uitro fundendo perinde utilis, nondum enim expertus est quisquam: ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriae Arsinoes templum concamerare inchoauerat, ut in eo simulacrum eius è ferro pendere in aere uideretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemaei, qui id sorori suae iusserat fieri. Metallorum omnium uena ferri largissima est. Cantabriae maritimae parte, quam oceanus alluit, mons praerupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu oceani diximus.

40 De temperatura ferri, & medicinae ex ferro, & aerugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. Cap. XV

FErrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrūpitur. Rubens nō est habile tundendo, neque antequàm albescere incipiat. Aceto aut alumine illitū fit aeri simile. A rubigine uindicatur cerussa et gypso, & liquida pice. Hęc est tēperatura à Gręcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferreā catenam apud Euphratem amnem, in urbe quae Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi uinxerat pontē, cuius anulos qui refecti sunt rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia quàm secandi. Nanque circūscribi circulo, térue circumlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & praefixisse in limine è sepulchro euulsos

clauos

clauos aduersus nocturnas lymphationes. Pungiq́ leuiter mucrone quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumq́ subitos qui punctionem afferant. Quædam ustione sanantur: priuatim uero canis rabidi morsus. Quippe etiã præualente morbo, expauescentesq́ potum, usta plaga ilico liberantur. Calefit etiã ferro cãdente aqua, in multis uitijs, priuatimq́ dysentericis. Est & rubigo ipsa in remedijs, & sic Telephum prodit sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certe depingitur eã decutiẽs gladio. Sed rubigo ferri detrahitur humido ferro clauis ueteribus. Vis eius ligare, siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarũ pustulasq́ totius corporis, cum cera & oleo myrteo. Ad ignes uero sacros ex aceto. Item ad scabiem: paronychia digitorũ & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarũ profluuia imposita uelleribus. Plagis quoq; recentibus uino diluta, & cũ myrrha subacta. Et cõdylomatis ex aceto prodest. Podagras quoq; illita lenit. Squama quoq; ferri in usu est ex acie aut mucronibus, maxime simili, sed acriore q̃ rubigo, quamobrẽ & contra epiphoras oculorũ assumitur. Sanguinemq́ sistit, cum uulnera maxime ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum uitia. Hæmorrhoidas compescit, ulcerumq́ serpentia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa paulisper: præcipua tamẽ cõmendatio eius in hygremplastro ad purganda uulnera fistulasq́, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Cõponitur hoc modo: obolis ex cymolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidẽ ceræ, ex olei sextario. His adijcitur, cum sunt repurganda uulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro — Cap. XVI

SEquitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum atq; candidũ. Pretiosissimũ candidum à Græcis appellatũ cassiteron, fabulóseq́ narratum in insulas Atlantici maris peti, uitilibusq́ nauigijs circunsutis corio aduehi. Nunc certũ est in Lusitania gigni & in Gallecia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantum ea deprehenditur. Interueniunt & minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod subsidit coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurarijs metallis (quæ elutia uocãt) aqua immissa eluente calculos nigros paulũ candore uariatos, quibus eadẽ grauitas quæ auro. Et ideo in calathis in quibus aurum colligitur, remanent cũ eo, postea caminis separantur, conflatiq́ in album plumbum resoluunt. Non fit in Gallecia nigrum, cum uicina Cantabria nigro tantum abundet. Nec ex albo argentum, cum fiat ex nigro. Iungi inter se plumbũ nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidẽ secum sine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua prouenit uena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisq́ uenis conflatur. Eius qui primus fuit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus argentum, quod remansit in fornacibus, galena, quæ portio est tertia addita uenæ. Hæc rursus cõflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam alijs — Cap. XVII

STannum illitum æneis uasis, saporem gratiorem facit, & cõpescit æruginis uirus, mirumq́ pondus non auget. Specula quoq; ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisij tẽperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratũ stannũ addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mixtis albi plumbi nigriq́ libris. Hoc nunc aliqui argentariũ appellant. Idem & tertiariũ uocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretium eius in libras XXX. Et hoc fistulæ solidãtur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentariũ uocant, & eo quæ uolunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo CXXX. In libras, albo per se syncero pretia sunt XXX. nigro XVI. Albi natura plus aridi habet. Cõtraq́, nigri tota humida est. Ideo albũ nulli rei sine mixtura utile est. Neq; argentum ex eo plumbatur, quoniã prius liquescit argentum

gentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita ut uix discerni queat ab argento, eaq; incoctilia uocant. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere, equorum maxime ornamentis, iumentorumq; iugis in Alexia oppido, reliqua gloria Biturigũ fuit. Cœpere deinde & esseda, & uehicula, & petorita exornare. Similiq; modo ad aurea quoq; nõ modo argẽtea staticula inanis luxuria peruenit: quæq; in scyphis cerni prodigũ erat, hæc in uehiculis atteri, cultus uocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, ut liquefactũ pondere uideatur non calore rupisse. India neq; æs, neq; plumbum habet, gemmisq; suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasq; utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasq; per Gallias: sed in Britannia summo terræ 10 corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina: Iouetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriæ, modo sit excocta diligenter. Mirumq; in his solis metallis, quòd derelicta fertilius reuiuiscunt. Hoc uidetur facere relaxatis spiramentis ad satietatẽ infusus aer, æque ut fœminas quasdam fœcundiores abortus facere. Nuper id cõpertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum x libris per cc ante annos, postq; obliteratũ erat LV locatum est. Simili modo Antonianũ in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo cccc uectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere uasa è plumbo constat: eadem in aqua calculus æreúsue quadrans si addatur, uas peruri.

Medicinæ de plũbo, & scoria plumbi, de molybdena siue galena, de psimmythio, & sandaracha. Cap. XVIII

20

IN medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisq; lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus uenereis. Visaq; in quiete uenerea sponte naturæ erumpẽtia usq; in morbi genus, his laminis Caluus orator cohibuisse traditur, uiresq; corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita dijs placuit) princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis uocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ usus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertisq; sulphure & ferro mixtis Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus conuenit, alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur & pestilens, & canibus ocyssime: omniũ uero metallorum, muscis & culicibus. Quã 30 obrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent. Alij cerusam potius q̃ sulphur. Fit & lotura plurimi usus in medicina, cum se ipso teritur in mortarijs plũbeis addita aqua cœlesti, donec crassescat. Postea supernatãs aqua tollitur spõgijs: quod crassissimum fuit, siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt. Quidam etiam plumbaginem admiscent, Alij uero acetum, alij uinum, alij adipem, alij rosam. Quidã in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt, candidiusq; fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plumbum, lauatur, ut stibi & cadmia. Potest astringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maxime cõtra procidentiam eorum & inanitatem, & ulcerum excrescentia, rimasq; sedis aut hęmor 40 rhoidas aut condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit. Cinis autẽ usti ad ulcera serpentia aut sordida. Eademq; quæ chartis ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure uersatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerusam miscẽt pari mensura, aut hordeum, teruntq; ut in crudo dictum est, & præferunt sic tritũ plũbum spodio Cyprio. Scoria quoq; plumbi in usu est, optimáq; quę ad luteum maxime colorem accedit sine plũbi reliquijs aut sulphuris specie & terra carens. Lauatur hęc in mortarijs minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & trãsfunditur in uas purum, idq; sępius usq; dum subsidat, quod utilissimũ est: eosdẽq; effectus habet quos plũbũ, sed acriores.

Mirari

Mirari succurrit experientiã uitæ, ne fece quidẽ rerum excrementorũq; fœditate intentata tot modis. Fit & spodiũ ex plumbo eodẽ modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cœlesti, separaturq; terrenũ trãsfusiõe, cribratũq; teritur. Quidam puluerem pennis detergere malunt, ac terere in uino odorato. Est & molybdena, quam alibi galenam uocauimus, plũbi & argenti uena cõmunis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoq; minus plumbosa, friabilis & modice grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorẽ trahit. Adhærescit & auri & argẽti fornacibus. Et hanc metallicã uocant. Laudatissima quæ in Zephyrio fiat. Probant minimę terrenæ, minimeq; lapidosæ, coquuntur lauanturq; scoriæ modo. Vsus in liparas ad lenienda refrigerandaq; ulcera. Emplastrisq; quæ non alligantur, sed illita ad cicatricẽ perducunt, in teneris corporibus mollissimisq; partibus. Compositio eius est libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in senili corpore cũ fracibus additur. Tẽperatur & cũ spuma argẽti, & scoria plũbi, ad dysenteriã & tenasmũ fouẽdo calida. Psimmythiũ quoq;, hoc est cerussam, plũbariæ dant officinæ. Laudatissimũ in Rhodo. Fit aũt ramentis plumbi tenuissimis super uas aceti aspertimi impositis, atq; ita distillãtibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetũ, arefactũ molitur & cribratur, iterũq; aceto mixto in pastillos diuiditur, & in sole siccatur ęstate. Fit & alio modo, addito in urceos aceto, plũbo obturatos per dies x derasoq; ceu situ, ac rursus deiecto donec deficiat materia. Quod derasum est teritur & cribratur, & coquitũ in patinis, misceturq; rudiculis donec ruffescat, & simile sandarachę fiat. Dein lauatũ dulci aqua donec nubeculæ oẽs eluantur. Siccatur similiter postea, & in pastillos diuiditur. Vis eius eadem quæ supradictis, leuissima tantũ ex omnibus: præterq; ad candorem fœminarũ. Est aũt letalis potus, sicut spuma argẽti. Postea cerussa ipsa si coquatur ruffescit. Sandarachæ quoq; propemodum dicta natura est. Inuenitur aũt & in aurarijs & in argentarijs metallis, melior quo magis ruffa, quoq; magis uirus redolens, ac pura friabilisq;. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorũ medicamentis Fauces purgat cum melle sumpta, Vocem lympidam ac canoram facit. Suspiriosis tussientibusq; iucunde medetur, cũ resina terebinthina in cibo sumpta. Suffita quoq; cum cedro, ipso nidore itidẽ medetur. Et arsenicũ ex eadem est materia. Quod optimũ, coloris etiã in auro, excellẽtius. Quod uero pallidius aut sandarachæ similius est, deterius existimatur. Est & tertiũ genus, quo miscetur aureus color sandarachæ. Vtraq; hæc squamosa. Illud uero siccum purumq; gracili uenarum discursu fissile. Vis eadem quæ suprà, sed acrior, Itaq; & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorũ, carnesq; narium, & cõdylomata, & quicquid excrescit. Torretur ut ualidius prosit in noua testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXV

PROOEMIVM.

METALLORVM quibus opes cõstant, adnascentium quoq; eis natura indicata propemodum est, ita connexis rebus ut immensa medicinæ sylua, & officinarum tenebræ, & morosa cælandi pingendiq; ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidumq;, uel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipue uoluminibus tractata. Nos in ijs breuitatem sequemur utilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. Cap. I

PRimumq; dicemus quę restant de pictura, arte quõdam nobili, tunc cũ expeteretur à regibus populisq;, & illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc ne

to in totum marmoribus pulsa, iam quidem & auro, nec tantum ut parietes toti operian tur, uerum & interraso marmore, uermiculatisq; ad effigies rerum & animalium crustis. Non placent iam abaci, nec spacia montis in cubiculo delitentia: Cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuentũ. Neronis uero, maculas, quæ non essent, in cru stis inserendo unitatẽ uariare, ut ouatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Sin nadicus, qualiter illos nasci optarent deliciæ. Montium hæc subsidia deficiẽtium: nec ces sat luxuria id agere, ut quàm plurimum incendijs perdat.

Honos imaginum. Cap. II

IMaginum quidem pictura, q̃ maxime similes in æuum propagabantur figuræ, quod in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei, argenteæ facies surdo figurarum discrimine, statuarum capita permutantur, uulgaris iampridem salibus etiam carminum. Adeo ma teriã malunt conspici omnes q̃ se nosci. Et inter hæc pinacothecas ueteribus tabulis con suunt, alienasq; effigies colunt, ipsi honorem nõ nisi pretio ducentes, ut frangat hæres, furis detrahat laqueus. Itaq; nullius effigie uiuẽte, imagines pecuniæ nõ suas relinquunt. Iidem palestras athletarum imaginibus, & ceromata sua exornant, & uultus Epicuri per cubicula gestant, ac circũferunt secum. Natali eius uicesima luna sacrificant, feriasq; omni mense custodiunt, quas icadas uocant, hi maxime qui se ne uiuẽtes quidem nosci uolunt. Ita est profecto, artes desidia perdidit: & quoniã animorũ imagines nõ sunt, negligũtur etiam corporũ. Aliter apud maiores in atrijs hæ erant, quæ spectarentur non signa exter norum artificũ, nec æra aut marmora. Expressi cera uultus singulis disponebantur arma rijs, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semper'que defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui unq̃ fuerat populus. Stemmata uero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumẽtis rerum in magistratu ge starum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantq; etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingẽs, exprobrãtibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalæ oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suæ Leuinorũ alienam imaginẽ. Similis causa Messalę seni expressit uolumina illa quæ de familijs condidit, cum Scipionis Africani transisset atrium, uidissetq; adoptione testamentaria Salutionis, hoc enim ei fuerat cognomẽ, Africanorũ dedecore notam irre pentem Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis uirtutum amor: multoq; honestius quàm mereri, ne quis suas expe teret. Non est prætereundum & nouitium inuentũ. Siquidem non solum ex auro argen to'ue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijsdem locis ibi loquuntur, quinimo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntq; desideria nõ traditi uultus, sicut in Homero euenit: Quo maius (ut equidem arbitror) nullum est felicitatis spe cimen, q̃ semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ in uentũ, qui primus bibliothecã dicando, ingenia hominũ rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondam testes sunt, & Atticus ille Ci ceronis, ædito de his uolumine, & M. Varro benignissimo inuento insertis uoluminum suorum fœcunditati, non nominibus tantũ septingentorũ illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut uetustatẽ æui contra homines ualere, in uentione muneris etiam dijs inuidiosus, quando immortalitatem non solum dedit, ue rumetiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubiq; & claudi possent.

Quando primũ clypei imaginũ publice, quãdo in domibus positi, & de picturæ initijs, & monochromato, & primis pictorib. & antiquitate picturarũ in Italia. Cap. III

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum uero clypeos in sacro uel publico priua tim dicare primus instituit (ut reperio) Ap. Claudius, qui consul cum Seruilio fuit an

mo urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonę ęde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, utiq; si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostēdat: quales clypeos nemo nō gaudens fauensq; aspicit. Post eum M. Aemilius, collega in consulatu Q. Luctatij, non in basilica modo Aemilia, uerum & domi suæ posuit, id quoq; Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, cōtinebantur imagines: Vnde & nomen habuere clypeorum, nō ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit, à cluendo. Origo plena uirtutis, faciem reddi in scuto cuiusq; qui fuerit usus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, secumq; in castris tulere. Certe captis eis talem Hasdrubalis inuenit Q. Martius, Scipionū in Hispania ultor: isq; clypeus supra fores Capitolinę ædis usq; ad incendium primum fuit. Maiorū quidem nostrorū tanta securitas in ea re annotatur, ut L. Manlio, Q. Fuluio coss. anno urbis quingentesimo LXXV. M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra asignabantur. De picturæ initijs incerta, nec instituti operis quæstio est. Aegyptij sex milibus annorū apud ipsos inuentam, priusquam in Græciam transiret, affirmant, uana prędicatione, ut palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circunducta. Itaq; talem primam fuisse: secundam singulis coloribus & monochromaton dictam, postquam operosior inuenta erat: duratq; talis etiam nūc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, uel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent ascribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius, Hunc aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientē à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certe hodieq; antiquiores urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidē nullas æque demiror, tam longo æuo durantes in orbitate tecti, ueluti recentes. Similiter Lanuuij, ubi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudę ab eodem artifice, utraq; excellentissima forma, sed altera ut uirgo, ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebiturq; quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primum dignitas picturæ, & qui uictorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. Cap. IIII

APud Romanos quoq; honos mature huic arti cōtigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorū traxerunt Fabij clarisimę gentis, princepsq; eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno urbis conditæ CCCCL, quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proxime celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij poëtę pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clarioremq; eam artē Romæ fecit gloria scenę: Postea nō est spectata honestis manibus, nisi forte quis Turpilium equitem Romanū è Venetia nostrę ætatis uelit referre, hodieq; pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabat tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo prætorius, etiam proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam cōtumelia erat. Fuit & principum uirorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij consularis triumphalisq;, à Cæsare dictatore cohæredis Augusto dati, cum natura mutus esset, cum Messala orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturā docendū censuit, idq; etiā diuus Augustus cōprobauit. Puer magni profectus in ea arte obijt. Dignatio antè præcipua Romæ increuit (ut existimo) à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam

Iam picturę prælij,quo Carthaginiēses & Hieronem in Sicilia deuicerat,proposuit in la tere curiæ Hostiliæ,anno ab urbe condita quadringentesimononagesimo. Fecit hoc quidem & L.Scipio,tabulamq; uictoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idq; ægre tulisse fratrem Africanū tradunt,iratum haud immerito,quoniā filius eius in illo prælio captus fuerat. Nō dissimilē offensionē & Aemiliani subijt L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat,sitū eius expugnationesq; depictas proponendo in foro,& ipse assistens populo spectanti singula enarrando : qua comitate proximis comitijs consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnā admirationem picturæ, cum ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autē exter-
10 nis autoritatē Romæ publice fecit primus omniū L. Mummius,qui cognomen Achaici uictoria dedit. Namq; cū in præda uendenda rex Attalus VI M sestertium emisset Aristidis tabulam,Liberū patrem cōtinentem,pretiū miratus, suspicatusq; aliquid in ea uirtutis quod ipse nesciret,reuocauit tabulam Attalo multū querente,& in Cereris delubro posuit,quam primam arbitror picturā externam Romæ publicatam. Deinde uideo & in foro positas uulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub ueteribus,cū testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse qualē me reris? Talem,inquit,ostendens in tabula pictū infic etissime Gallum exerentem linguā. In foro fuit & illa pastoris senis cū baculo, de qua Teutonorum legatus interrogatus,quanti eum æstimaret,respondit, sibi donari nolle talem uiuum uerumq;. Sed præcipuam autoritatem fecit publice tabulis Cæsar di-
20 ctator, Aiace & Medea ante Veneris genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa,uir rusticitati propior quàm delicijs. Extat certe eius oratio magnifica,& maximo ciuium digna de tabulis omnibus signisq; publicandis: quod fieri satius fuisset, q̄ in uillarum exilia pelli. Verū eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S. XII M. In thermarum quoq; calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulo ante cum reficerentur sublatas. Super omnes diuus Augustus in foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictā faciem habent & triumphum, Idem Castores ac uictoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in curia quoq;,quam in comitio cōsecrabat,duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, astante cum baculo sene,
30 cuius supra caput tabula bigæ dependet: Niceas scripsit se inussisse,tali enim usus est uerbo. Alterius tabulæ admiratio est,puberem filium seni patri similem esse,salua ætatis differentia,superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, uel unā si quis tantū hanc tabulam æstimet,potētia artis, cum propter Philocharem ignobilissimos alioquin Glaucionem filiumq; eius Aristippū,senatus populusq; Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minime comis imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi,de pigmentis Cap. V

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent,diximus,cū de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea
40 genera picturę uocauerit,qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint,dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorū, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit,& inuenit lumen atq; umbras,differentia colorum alterna uice sese excitāte. Deinde adiectus est splendor,alius hic q̄ lumen: quem quia inter hoc & umbram esset,appellauerunt tonon : cōmissuras uero colorum & transitus,armogen.

De coloribus natiuis,& factitijs. Cap. VI

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrūq; natura aut mixtura euenit. Floridi sunt quos dominus pingenti præstat,miniū, armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicū, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur,alij fiunt. Nascuntur sinopis,ru

brica,paraetonium,melinum,eretria,auripigmentũ. Cæteri finguntur, primumq́ quos in metallis diximus. Præterea è uilioribus ochra, cerussa usta, sandaracha, sandix, syricum,atramentum. Sinopis inuenta est primum in Ponto,inde nomen, à Sinope urbe. Nascitur & in Aegypto,Balearibus, Africa:sed optima in Lemno & in Cappadocia,effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit,excellit. Glebis suus colos,extra maculosus. Hacq́ usi sunt ueteres ad splendorẽ.Species sinopidis tres,rubra, & minus rubens,& inter has media.Pretiũ optimæ in libras XIII denarij. Vsus ad penicillũ,aut si lignũ colorare libeat. Eius quæ ex Africa uenit, octoni asses:cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius,quæ pressior uocatur,& est maxime fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina uero blandus,emplastrisq́ & malagmatis siue sicca cõpositione eius,siue liquida facilis,contra ulcera in humore sita,ueluti oris,sedis. Aluum sistit infusa:Fœminarũ profluuia,pota denarij pondere. Eadem adusta,siccat scabricias oculorum,è uino maxime.Rubricæ genus in ea noluere intelligi quidam secũdæ autoritatis. Palmam enim lemniæ dabãt,minio proximam. Hæc est multũ antiquis celebrata, cum insula in qua nascitur.Nec nisi signata uenundabatur,unde & sphragidem appellauere. Hac miniũ sublinunt,adulterantq́. In medicina præclara res habetur: Epiphoras enim oculorũ mitigat,& dolores circumlita. Aegilopas manare prohibet.Sanguinem reijcientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienũ renumq́ uitia, & purgationes fœminarum. Item & contra uenena,& serpentiũ ictus terrestrium marinorumq́,omnibus ideo antidotis familiaris.Ex reliquis rubricę generibus,fabris utilissima Aegyptia & Africana, quoniã maxime sorbentur. Picturis aũt apta nascitur & in ferrarijs metallis. Ex ea fit ochra,exusta rubrica in ollis nouis luto circũlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat,ideoq́ & emplastris cõuenit,igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris X & melini græciensis duabus mixtis, trituq́ unà per dies XII leucophorum fit,hoc est,glutinũ auri, cum inducitur ligno. Paraetonion nomen loci habet ex Aegypto,spumam maris esse dicunt solidatam cum limo, & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atq́ Cyrenis. Adulteratur Romæ creta cimolia decocta conspissataq́. Pretiũ optimo in pondo sex X. E candidis coloribus pinguissimum,& tectorijs tenacissimum propter leuorem. Melinũ candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoq́ nascitur, sed eo nõ utuntur pictores propter nimiam pinguedinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa uenas scrutantes. In medicina eundem usum habet quem eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Preciũ in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationẽ in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua ueteres ad nauium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit,ut diximus. Vsta casu reperta incendio Piræi,cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias su pradictus. Optima nunc Asiatica habetur,quæ & purpurea appellaẽ. Pretiũ eius in libras æris V. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine usta nõ fiunt umbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius usi. Refrigerat emollitq́. Explet uulnera si coquatur, ad siccãda præcipue utilis, & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura. subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & Ochram Iuba tradit in insula rubri maris Topazo nasci:sed inde non peruchuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret diximus. Fit adulterina & ex cerussa nõ in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretiũ in libras asses quini. Hæc si torreatur,æqua parte rubrica admixta sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse,illo uersu:

> Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & syricum,quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & san

dyce

dyce mixtis. Atramentum quoq; inter factitios erit, quanquã est & terra geminæ origi/
nis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur.
Inuenti sunt pictores, qui è sepulchris carbones infectos effoderẽt. Sed importuna hæc
omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina uel pice exustis. Propter
quod officinas etiã ædificauere, fumũ eum nõ emittentes. Laudatissimũ eodem modo fit
è tædis. Adulteratur fornaciũ balinearumq; fuligine, quo ad uolumina scribẽda utunt.
Sunt qui & uini fecem siccatam excoquant: affirmantq;, si ex bono uino fex fuerit, Indici
speciem id atramentũ præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è
uinaceis fecere, tryginon appellant. Apelles cõmentus est ex ebore cõbusto facere, quod
10 elephantinũ uocãt. Apportatur & Indicũ ex India, inexploratę adhuc inuentionis mihi.
Fit etiã apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tædis ligno
combusto, tritisq; in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarũ natura, sed ex his nõ fit.
Omne aũt atramentũ sole perficitur, librariũ gummi, tectoriũ glutino admixto. Quod
autem aceto liquefactum est, ægre eluitur. E reliquis coloribus quos à dominis dari dixi/
mus propter magnitudinem pretij, ante omnes est purpurissum è creta argentaria: cum
purpuris pariter tinguitur, bibitq; eum colorem celerius lanis. Præcipuum est primũ, fer/
uenti aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximũ egesto eo addita creta in ius
idem. Et quoties id factum est, leuat bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteo/
lanum potius laudatur q̃ Tyrium aut Getulicum, uel Laconicum, unde preciosissimæ
20 purpuræ. Causa est, quod hysgino maxime inficitur, rubiãq; cogit sorbere. Vilissimum
à Canusio. Pretiũ huic à singulis denarijs in libras ad XXX. Pingentes sandyce sublita
mox ouo inducentes purpurissum, fulgorem minij faciunt. Si purpurã facere malunt, ce/
ruleum sublinũt, mox purpurissum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico.
Ex India uenit harundinũ spumæ adhærescente limo, cum teritur nigrum. At in diluen
do mixturã purpuræ ceruleiq; mirabilẽ reddit. Alterũ genus eius est in purpurarijs offi/
cinis innatans cortinis, & est purpuræ spuma. Qui adulterant, uero Indico stercora co/
lumbina aut cretam Selinusiam, uel anulariam ultro inficiunt: Probatur carbone. Reddit
enim quod syncerũ est flammã excellentis purpuræ, & dum fumat odorem maris olet.
Ob id quidam è scopulis id colligi putant. Pretium indico denarij uiginti in libras. In me
30 dicina Indicum rigores & impetus sedat. Siccat oris ulcera. Armenia mittit quod eius no
mine appellatur. Lapis est hic quoq; chrysocollę modo infectus. Optimumq; est quod
maxime uiride est, cõmunicato colore cum ceruleo. Solebant libræ eius trecenis nummis
taxari. Inuenta per Hispanias harena est, similem curã recipiens. Itaq; ad denarios senos
uilitas redijt. Distat à ceruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorẽ. Vsum
in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeq; in palpebris. Sunt etiamnum no
uitij duo colores è uilissimis, uiride quod Appianum uocatur, & quod chrysocollam lu/
team mentitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit ex creta uiridi æstimatum sester/
tijs in libras. Anulare quod uocãt, candidum est, quo muliebres picturæ illuminant. Fit
& ipsum ex creta admixtis uitreis gemmis ex uulgi anulis, unde & anulare dictum.

40

Qui colores udo nõ inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primum gladiatorum pugnæ propositæ sunt Cap. VII

EX omnibus coloribus cretulam amare, udoq; illini recusant, purpurissum, Indicum
ceruleum, melinum, auripigmentũ, appianum, cerussa. Ceræ tingunt ijsdem his co/
loribus ad eas picturas quæ inurunt, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam
uero & onerarijs nauibus: quoniã & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pin
gi. Innatq; pugnaturos ad mortem, aut certe cædem, speciose uehi. Qua contemplatione
tot colorum tanta uarietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immorta
lia illa opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Põtica, ex nigris

atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clariſsimi pictores, cum tabulæ
eorum ſingulæ oppidorum uenirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrãtibus,
& India conferente fluminũ ſuorum limum, & draconum & elephantorũ ſaniem, nulla
nobilis pictura eſt. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita eſt, quoniã, ut
ſupra diximus, rerum non animi pretijs excubatur. Et noſtræ ætatis inſaniam ex pictu/
ra non omittã. Nero princeps iuſſerat coloſſeum ſe pingi CXX pedum in linteo, incogni/
tum ad hoc tẽpus. Ea pictura cum peracta eſſet in Marianis hortis, accenſa fulmine cum
optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cum daret Antij munus gladiatorũ,
publicas porticus inueſtiuit pictura, ut conſtat, gladiatorum miniſtrorumq́ꝫ omnium ue
ris imaginibus redditis. Hic multis iam ſeculis ſummus animus in pictura. Pingi autem
gladiatoria munera atqꝫ in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo ſuo à
quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamq́ꝫ pictam in ne/
more Dianæ poſuit.

De ætate picturæ, operum & artificũ indicatura, nobilitates CCCV. Cap. VIII

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurrã, neqꝫ enim inſtituti ope/
ris eſt talis executio. Itaqꝫ quoſdam uel in tranſcurſu, & in aliorum mentione obi/
ter nominaſſe ſatis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipſa conueniet attingi, ſiue
extant, ſiue intercidêre. Non conſtat ſibi in hac parte Græcorum diligentia, tam multas
poſt olympiadas celebrando pictores q̃ꝫ ſtatuarios autores. Primumq́ꝫ olympiade no/
nageſima, cum & Phidiã ipſum initio pictorem fuiſſe tradatur, clypeumq́ꝫ Athenis ab
eo pictum. Præterea in confeſſo ſit, octogeſimatertia fuiſſe Panæum fratrem eius, qui cly
peum intus pinxit in Aegide Mineruæ quam fecerat Colotes Phidiæ diſcipulus, & in
faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confeſſo perinde eſt, Bularchi pictoris
tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarũ nouiſsi
mo, qui & Myrſilus uocitatus eſt, repenſam auro. Tanta iã dignatio picturæ erat. Id cir/
ca ætatẽ Romuli acciderit neceſſe eſt: duo enim deuiceſima olympiade interijt Candau/
les, aut (ut quidam tradunt) eodem anno quo Romulus, niſi fallor, manifeſta iam tum cla
ritate artis atqꝫ abſolutione. Quod ſi recipi neceſſe eſt, ſimul apparet multo uetuſtiora
principia eſſe, eosq́ꝫ qui monochromatis pinxerint, quorum ætas non traditur, aliquan/
to antè fuiſſe, Hygiænontem, Diniam, Charman, & qui primus in pictura marem fœ/
minamq́ꝫ diſcreuit, Eumarum Athenienſem figuras omnes imitari auſum, quiq́ꝫ inuen/
ta eius excoluerit, Cimonem Cleoneum. Hic catagrapha inuenit, hoc eſt obliquas ima/
gines, & uarie formare uultus, reſpicientes, ſuſpicientes'ue & deſpicientes. Articulis etiam
membra diſtinxit. Venas protulit, præterq́ꝫ in ueſte & rugas & ſinus inuenit. Panæus
quidem frater Phidiæ, etiam prælium Athenienſium aduerſus Perſas apud Maratho/
nem factum pinxit. Adeo iam colorum uſus percrebuerat, adeoq́ꝫ ars perfecta erat, ut in
eo prælio iconicos duces pinxiſſe tradatur, Athenienſium, Milciadem, Callimachũ, Cy/
negyrum, Barbarorum Darium, Tiſſaphernem.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt Cap. IX

QVinimo certamen picturæ etiam florente eo inſtitutum eſt Corinthi ac Delphis:
primusq́ꝫ omnium certauit cum Timagora Chalcidenſe, ſuperatus ab eo Pythijs,
quod & ipſius Timagoræ carmine uetuſto apparet, chronicorum errore nõ dubio. Alij
quoqꝫ poſt hos clari fuere ante nonageſimam olympiadem, ſicut Polygnotus Thaſius,
qui primus mulieres lucida ueſte pinxit, capita earum mitris uerſicoloribus operuit, pluri/
mumq́ꝫ picturę primus cõtulit. Siquidẽ inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, uultũ ab
antiquo rigore uariare. Huius eſt tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiã eius fuerat:
in qua dubitaẽ, aſcendentẽ cum clypeo pinxerit, an deſcendentem. Hic Delphis ædem
pinxit. Hic & Athenis porticum quę Pœcile uocatur, gratuito, cum partem eius Mycon
mercede pingeret, unde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod eſt publi

cum

cum Græciæ cōcilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris co gnomine distinguitur, cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem olympiade fuere Aglaophon, Cephisodorus, Phrylus, Euenor pater Parasii et præceptor maximi pi ctoris, de quo suis annis dicemus: oēs iam illustres, non tamen in quibus hærere exposi tio debeat, festinās ad lumina artis, in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesimatertia olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primusq́ gloriam penicillo iure cōtulit. Eius est sacerdos adorās, & Aiax fulmine incēsus, qui Pergami spe ctatur hodie: Neq; ante eum tabula ullius ostēditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fo res apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, 10 audentemq́; iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnā gloriam perduxit, à quibusdā falso in octogesimanona olympiade positus, cum fuisse necesse est Demophilum Himeræū, & Nesæam Thasium, qnoniā utrius eorū discipulus fuerit am bigitur. In eum Apollodorus supradictus uersus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoq; tantas acquisiuit, ut in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextū nomen suū ostentarit. Postea donare opera sua instituit, quod ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopē, in qua pinxisse mores uidetur, & athletā. Adeoq́; sibi in illo placuit, ut uersum subscriberet, celebrem ex eo, inuisurū aliquem facilius q̄ imitaturū. Ma gnificus est Iupiter eius in throno astantibus dijs: Et Hercules infans dracones strangu 20 lans, Alcmena matre corām pauente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus articulisq́; alioquin tantus diligētia, ut Agrigētinis facturus tabu lam, quam in tēplo Iunonis Laciniæ publice dicarent, inspexerit uirgines eorū nudas, & quinq; elegerit, ut qđ in quaq; laudatissimū esset, pictura redderet. Pinxit & monochro mata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timāthes, Androcydes, Eupōpus, Parasius.

De auibus per picturam deceptis, & quid difficillimum in pictura. Cap. x

DEscendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille detulisset uuas pictas tanto successu, nt in scenam aues aduolarēt, ipse detulisse linteum pictum traditur, ita ueritate repræsentata, ut Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto lin teo ostendi picturam, atq; intellecto errore cōcederet palmam ingenuo pudore, quoniā 30 ipse uolucres fefellisset, Parasius aūt se artificē. Fertur & postea Zeuxis pinxisse puerum uuas ferentem, ad quas cum aduolasset auis, eadem ingenuitate processit iratus operi, & dixit, uuas melius pinxi quàm puerum. nam si & hoc consummassem, auis timere de buerat. Fecit & figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cum inde musas Fului us Nobilior Romā transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena est in Philippi portici bus: Et in Concordiæ delubro Marsyas religatus. Parasius Ephesi natus, & ipse multa constituit. Primus symmetriā picturæ dedit, primus argutias uultus, elegantiā capilli, ue nustatem oris, cōfessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc est in pictu ra summa subtilitas, Corpora enim pingere & media rerum, est quidem magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & desinētis picturæ modū 40 includere, rarū in successu artis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic de finere, ut promittat alia post se, ostendatq́; etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concesse re Antigonus & Xenocrates, qui de pictura scripsere, prædicantes quoq; nō solum con fitētes. Alia multa graphidis uestigia extāt in tabulis ac membranis eius, ex quibus pro ficere dicuntur artifices. Minor tamen uidetur sibi comparatus in medijs corporibus ex primendis. Pinxit & Demon Atheniensiū, argumēto quoq; ingenioso. Volebat nanq; uarium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericor dem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemq́;, & omnia pariter ostendere. Idem pinxit & Thesea qui Romæ in Capitolio fuit: & Nauarchum thoracatū. Et in una tabula quę est Rhodi, Meleagrū, Herculem, Persea. Hæc ibi ter fulmine ambusta, neq;

obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum, quam picturã amauit Tiberius princeps: atq; ut autor est Decius Eculeo LX sestertijs æstimatã, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantemq; in manibus eius. Et Philiscũ & Liberum patrem astante Virtute, & pueros duos, in quibus spectãe securitas & simplicitas ætatis: Item sacerdotẽ, astante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobilissimæ, Hoplitides: alter in certamine ita decurrẽs, ut sudare uideatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiatur. Laudanẽ & Aeneas Castorq; ac Pollux in eadem tabula: Item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Fœcundus artifex, sed quo nemo insolẽtius & arrogantius sit usus gloria artis. Nanq; & cognomina usurpauit Abrodiætum se appellando alijsq; uerbis principem artis, & eam ab se cõsummatã. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, qui est Lyndi, talem à se pictum, qualẽ sæpe in quiete uidisset. Ergo magnis suffragijs superatus à Timãthe Sami in Aiace armorumq; iudicio, herois nomine se moleste ferre dicebat, quod iterũ ab indigno uictus esset. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens. Nam Timanthi uel plurimum affuit ingenij. Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cum mœstos pinxisset oẽs, præcipue patruum, cum tristitiæ omnem imaginẽ consumpsisset, patris ipsius uultum uelauit, quẽ digne non poterat ostendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, ueluti Cyclops dormiẽs in paruula tabella: cuius & sic magnitudinem exprimere cupiẽs, pinxit iuxtà Satyros, thyrso pollicẽ eius metiẽtes: atq; in omnib. eius operibus intelligit plus semper q̃ pingitur, & cum ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, artẽ ipsam cõplexus uiros pingendi, quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ætate docuit Aristidem præclarum artificẽ, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Est Eupompi uictor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, ut diuiserit picturã in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicũ & quod Asiaticũ appellabãt. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicũ, Sicyoniũ, Atticum. Pamphili pictura est cognatio, & prælium ad Phliuntẽ, & uictoria Atheniensium. Item Vlixes in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnib. literis eruditus, pręcipue Arithmetice & Geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse: docuit neminem minoris talento annis decem, quã mercedẽ & Apelles & Melanthius ei dedere. Et huius autoritate effectũ est Sicyone primũ, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturã in buxo, docerenẽ, reciperenturq; ars ea in primũ gradũ liberaliũ. Semper quidẽ honos ei fuit, ut ingenui eã exercerent, mox ut honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerenẽ. Ideo neq; in hac, neq; in toreutice, ullius q seruierit opera celebrantur. Clari etiã CVII olympiade extitere, Echion & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ Liber pater, item Tragœdia & Comœdia, Semiramis ex ancilla adipiscẽs regnũ, anus lampadas præferens, & noua nupta uerecundia notabilis. Verum oẽs prius genitos futurosq; postea superauit Apelles, eousq; olympiade CXII in pictura prouectus, ut plura solus propè q̃ cæteri omnes contulerit, uoluminibus etiam æditis quæ doctrinam eam cõtinent. Præcipua eius in arte uenustas fuit, cum eadẽ ætate maximi pictores essent: quorũ opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deesse ijs unam illam Venerem dicebat, quã Græci charita uocãt, cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminẽ parem. Et aliã gloriã usurpauit, cũ Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretẽ. Dixit em̃ omnia sibi cũ illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare, quód manũ ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiã diligentiam. Fuit autẽ non minoris simplicitatis q̃ artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitũ est, inter Protogenẽ & eum quod accidit: Ille Rhodi uiuebat: quò cum Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantũ sibi cogniti, continuo officinam petijt.

Aberat

Aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatã picturæ, anus una cu stodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogauitq́ʒ à quo quæsitũ diceret: Ab hoc, inquit Apelles: arreptoq́ʒ penicillo lineam ex colore duxit summę tenuitatis per tabulã. Reuerso Protogeni quæ gesta erant anus indicauit. Ferunt artificẽ protinus con templatum subtilitatem, dixisse Apellem uenisse: non enim cadere in alium tam absolu tum opus. Ipsum tunc alio colore tenuiorem lineam in ipsa illa duxisse, præcepisseq́ʒ abe untem, si redisset ille, ostenderet, adijceretq́ʒ hunc esse quem quæreret, atq́ʒ ita euenit. Re uertitur enim Apelles, sed uinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes uictum se confessus in portũ deuolauit, hospi 10 tem quærens. Placuitq́ʒ sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in pala tio, auide antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud cõtinentem quàm lineas uisum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicien tem, omniq́ʒ opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua cõsuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in prouer bium uenit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atq́ʒ post ipsam tabulam latens, uitia quæ notarentur auscultabat, uulgũ diligentiorem iudicem q̃ se præ ferens. Ferũtq́ʒ à sutore reprehensum, quod in crepidis una intus pauciores fecisset ansas; eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillãte circa crus, in 20 dignatum prospexisse denunciantem ne supra crepidam sutor iudicaret: quod & ipsum in prouerbium uenit. Fuit enim & comitas illi, propter quã gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinã uentitanti: nam ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto. Sed & in officina imperite multa disserenti silentiũ comiter suadebat, rideri eum dicens à pue ris qui colores tererent. Tantum erat autoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quan quam Alexander ei honorẽ clarissimo præbuit exemplo. Namq́ʒ cum dilectam sibi ex pallacis suis præcipue nomine Campaspen nudã pingi ob admiratione formæ ab Apel le iussisset, eumq́ʒ tum pari captũ amore sensisset, dono dedit eam. Magnus animo, ma ior imperio sui, nec minor hoc facto quàm uictoria aliqua. Quippe se uicit, nec thorũ tan tum suũ, sed etiam affectum donauit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, ut quæ 30 modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt q̃ Venerẽ Anadyomenen illo pictã exem plari putãt. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi con stituit. Sordebat ille suis, ut plerũq́ʒ domestica: percontantiq́ʒ quanti licitaret opera effe cta, paruũ nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit, famamq́ʒ dispersit se emere, ut pro suis uenderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendũ artificẽ, nec nisi augentib. pretiũ cessit. Imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut incredibile dictu Apion grãmaticus scriptũ reliquerit, quendã ex facie hominũ addiuinantẽ (quos meto poscopos uocant) ex ijs dixisse aut futuræ mortis annos aut præteritæ. Nõ fuerat ei gra tia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo, quo regnante Alexandriã ui tẽpestatis expul sus, subornato fraude æmulorũ plano regio inuitatus, ad regis cœnã uenit. Indignantiq́ʒ 40 Ptolemæo, & uocatores suos ostendenti, ut diceret à quo eorũ inuitatus esset, arrepto car bone extincto è foculo, imaginẽ in pariete deliniauit, agnoscẽte uultũ plani rege ex incho ato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginẽ altero lumine orbam, primus excogitata ratione uitia condendi: obliquam nanq́ʒ fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius de esse uideretur: tantumq́ʒ eã partem è facie ostendit, quam totã poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantiũ imagines. Quæ aũt nobilissima sint, nõ est facile dictu. Ve nerem exeuntẽ è mari diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyo mene uocatur, uersibus Græcis tali opere, dum laudatᷓ, uicto, sed illustrato. Cuius inferio rem partem corruptam qui reficeret non potuit reperiri. Verum ipsa iniuria cessit in glo riam artificis. Consenuit hæc tabula carie, aliamq́ʒ pro ea Nero principatu substituit suo

Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliã Venerem Cois, superaturus etiam suã illam priorem. Inuidit mors peracta parte, nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrũ Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ xx talentis auri. Digiti eminere uidenẽ, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretiũ eius tabulæ in nũmo aureo mensura accepit non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompã, Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerũ porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius Abronem Samij, & Menandrũ regem Cariæ Rhodij. Item Ancæũ: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdũ: Romæ Castorem & Pollucem cũ uictoria & Alexãdro Magno. 10 Item belli imaginẽ, restrictis à tergo manibus, Alexandro in curru triumphante: Quas utrasq; tabulas diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in utrisq; excisa facie Alexandri diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ tẽplo Herculem auersum, ut (quod est difficilimũ) faciem eius ostendat uerius pictura ꝙ promittat. Pinxit & heroa nudum, eaq; pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine, quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus: Nanq; ambitu æmulos præualere sentiens, singulorũ picturas inductis equis ostendit: Apellis tantũ equo abhinniuere, idq; postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus Persas, Archelaum cum uxore & filia, Antigonum thoracatũ cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantiũ uirginum choro mixtã, 20 quibus uicisse Homeri uersus uidetur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi nõ possunt, tonitrua, fulgetra, fulguraq;: Bronten, Astrapen, Ceraunobolon appellant. Inuẽta eius & cęteris profuere in arte. Vnũ imitari nemo potuit, quòd absoluta opera attramẽto illinebat ita tenui, ut idipsum repercussu claritates colorũ excitaret, custoditetq; à puluere & sordibus, ad manũ intuenti demũ appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorũ aciem offenderet, ueluti per lapidẽ specularem intuentibus è longinquo: & eadẽ res nimis floridis coloribus austeritatẽ occulte daret. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus: Is omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expresſit, quos uocant 30 Græci ethe: Item perturbationes, durior paulo in colorib. Huius pictura est, oppido capto ad matris moriẽtis ex uulnere mammã adrepens infans: intelligiturq; sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinẽ infans lambat: Quam tabulã Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactusq; in singulos mnas denas à tyranno Elatensiũ Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè cum uoce. Et uenatores cum captura. Et Leontionem pictorem. Et Anapauomenen propter fratris amorem morientẽ. Item Liberũ patrẽ & Ariadnen, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdũ & puerũ, in Apollinis, cuius tabulæ gratia interijt pictoris inscitia, cui tergendam eã mãdauerat M. Iunius prætor sub die ludorũ Apollinariũ. Spectata est in æde Fidei in Capitolio imago senis 40 cum lyra puerũ docẽtis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantũ ualuit, ut Attalus rex unam tabulam eius c talentis emisse tradatur. Simul, ut dictum est, & Protogenes floruit: patria ei Caunus, gentis Rhodijs subiectæ. Summa eius paupertas initio, artisq; summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant cõstare. Quidam & naues pinxisse usq; ad annum L argumentum esse, quòd cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nausicam uocant, adiecerit paruulas naues longas in ijs, quæ pictores parerga appellant, ut appareret à quibus initijs ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo

plo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis uixisse, quoniã simul famem su-
stineret & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quater colorẽ indu-
xit subsidio iniuriæ & uetustatis, ut decedẽte superiore inferior succederet. Est in ea canis
mire factus, ut quem pariter casus & ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spu-
mam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte (quod difficillimũ erat) sibi ipse satis fe-
cisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, & uidebatur nimia ac longius à ueri-
tate discedere, spumaq́ illa pingi nõ ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura ue-
rum esse non uerisimile uellet, absterserat sæpius mutaueratq́ penicillum, nullo modo si-
bi approbans. Postremo iratus arti quòd intelligeretur, spongiam eam impegit inuiso lo-
10 co tabulæ, & illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecitq́ in pictura fortu-
na naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia
impacta secutus dicitur, cum pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Proto-
genes monstrauit & fortuna. Propter hũc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex,
cum ab ea parte sola posset Rhodũ capere, non incendit, parcentemq́ picturæ fugit oc-
casio uictoriæ. Erat tũc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est Demetrij castris.
Neq́ interpellatus prælijs inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interro-
gatusq́, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodijs bellũ esse, nõ
cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelã eius stationes, gaudens quòd posset manus ser-
uare quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, ultro ad eũ uenit hostis: relictisq́ ui-
20 ctoriæ suæ uotis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem. Sequiturq́ tabulam
eius tẽporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem
Anapauomenon uocãt, ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenens. Fecit & Cy-
dippen, Tlepolemon, Philiscum tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam &
Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis philosophi; qui etiam suadebat, ut
Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quæ-
dam artis libido in hæc potius eum tulere. Nouissime pinxit Alexandrum ac Pana. Fe-
cit & signa ex ære, ut diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mi-
rabatũ Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim dijs dedit in singulos mnas trecẽ-
nas: Idemq́ Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Ni-
30 comachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptũ Proserpinæ: quæ tabula fuit
in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio
alia quã Plancus imperator posuerat, Victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic pri-
mus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, deumq́ matrem in leone se-
dentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris, Scyllamq́ quæ nunc est Romæ
in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte uelocior. Tradunt nanq́ conduxisse pingen-
dum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti poetę monumentum,
præfinito die intra quem perageretur, nec multo ante uenisse, tyranno in pœnam accen-
so: paucisq́ diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fra-
trem, & Aristoclem filiũ, & Philoxenũ Eretrium, cuius tabula nullis postferẽda Cassan-
40 dro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & Lasciuiã, in qua
tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quas-
dam picturæ uias & compendiarias inuenit. Annumeratur his & Nicophanes elegans
& concinnus, ita ut uetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi,
& cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle
abest Apellis discipulus Perseus, ad quẽ de hac arte scripsit, q huius fuit ætatis. Aristidis
Thebani discipuli fuerunt & filij, Niceros & Aristippus, cuius est Satyrus cũ scypho co-
ronatus. Discipuli eius fuerũt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nan-
que subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte pau-
cis postferendus: proposito nescio an destruxerit se, quoniã humilia quidem secutus, hu-
militatis

militatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrinasq; pinxit,& asellos & obsonia ac similia,ob hoc cognominatus Rhyparographos,in ijs consummatæ uolupta tis. Quippe eæ pluris uenicre quàm maximæ multorũ. E diuerso meniana,inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub ueteribus. Hic scenas optime pinxit,sed hominẽ pingere nõ potuit. Contrà Dionysius nihil aliud quàm homines pinxit,ob hoc Anthropographus cognominatus. Parua & Callides fecit. Itẽ Calaces comicis tabellis. Vtraq; Antiphilus. Nam & Hesionam nobilem pinxit,& Alexandrum ac Philippum cum Minerua,qui sunt in schola in Octauię porticibus:et in Philippi Liberũ patrẽ,Alexandrũ puerum,Hippolytũ tauro emisso expauescentẽ:In Pompeia uero Cadmũ et Europen. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli uocantur. Ipse in Aegypto natus didicit à Ctesidemo. Decet nõ sileri & Ardeatis templi pictorem,præsertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod est in ipsa pictura his uersibus. 10

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & pòst semper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimã parietum picturam,uillas,et porticus,ac topiaria opera, lucos,nemora,colles,piscinas,euripos,amnes,littora, qualia quis optarat,uarias ibi obambulantium species,aut nauigantium,terra'que uillas adeuntium asellis aut uehiculis. Iam piscantes,aucupantesq;,aut uenantes,aut etiam uindemiãtes. Sunt in eius exemplaribus nobiles palustri accessu uillæ,succollantium specie mulieres labentes trepidæq; feruntur: plurimæ prætcrea tales argutiæ,facetissimi sales. Idemq; subdialib. maritimas urbes pingere instituit,blandissimo aspectu minimoq; impendio. Sed nulla gloria artificũ est,nisi eorum qui tabulas pinxere,eoq; uenerabilior apparet antiquitas. Nõ enim parietes excolebant dominis tantũ,nec domos uno in loco mãsuras,quæ ex incẽdijs rapi non possent. Casula Protogenes cõtentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectorijs pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorũ ars urbibus excubabat, pictorq; res cõmunis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulo ante diuũ Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem,semper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaq; in pictura eius scorta numerabãtur. Fuit & nuper grauis ac seuerus,idemq; floridus,humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua spectantem aspectans quacũq; aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoq; cum grauitate, quod semper togatus quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit,& ideo non extant exempla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priscus,qui Honoris & Virtutis ædes imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt:sed Priscus antiquis similior. 20 30

De auium cantu compescendo,& quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit,sparsimq; precia mirabilia picturarum. Cap. XI

NOn est omittenda in picturæ mẽtione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium,minaciter cum ijs postero die expostulauit, somnum ademptum sibi uolucrum cõcentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circumdedere loco. Eoq; terrore aues tum siluisse narratur,& postea cognitum est ita posse cõpesci. Ceris pingere ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidã Aristidis inuentũ putant, postea consummatum à Praxitele. Sed aliquanto uetustiores encausticæ picturæ extitere, ut Polygnoti & Nicanoris & Archesilai Pariorũ. Lysippus quoq; Aeginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν, quod profecto nõ fecisset,nisi encaustica inuẽta. Pãphilus quoq; Apellis præceptor non pinxisse tantũ encaustica, sed etiã docuisse traditur Pausiam Sicyonium 40

primum

primũ in hoc genere nobilẽ: Brietis filius hic fuit, eiuſdẽq; primo diſcipulus. Pinxit et ipſe penicillo parietes Theſpijs cũ reficerenť, quõdã à Polygnoto picti, multũq; cõparatione ſuperatus exiſtimabatur, qm̃ nõ ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maxime q; pueros: hoc æmuli eum interpretabãtur facere quoniã tarda picturæ ratio eſſet illa. Quãobrẽ arti daturus & celeritatis famã, abſoluit uno die tabellã, quæ uocata eſt hemeresios, puero picto. Amauit in iuuenta Glycerã municipẽ ſuã, inuentricem coronarũ, certandoq; imitatione eius, ad numeroſiſsimã florum uarietatẽ perduxit artẽ illã: poſtremo pinxit illã ſedẽtẽ cũ corona, quæ ẽ nobiliſsimis eius tabula appellata eſt ſtephanoplocos, 10 ab alijs ſtephanopolis, qm̃ Glycera uendit ando coronas ſuſtentauerat paupertatẽ. Huius tabulæ exemplar, quod apographon uocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionyſio Athenis. Pauſias aũt fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatã in Pompeij porticibus boum immolationẽ. Eam enim picturã primus inuenit, quã poſtea imitati ſunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cum longitudinem bouis oſtendere uellet, aduerſum eum pinxit, nõ trãſuerſum, unde & abunde intelligitur amplitudo. Dein cum oẽs, quę volunt eminentia uideri, cãdicantia faciãt, coloremq; cõdiant nigro: hic totum bouẽ atri coloris fecit, umbræq; corpus ex ipſa dedit, magna prorſus arte in æquo extantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic uitam egit, diuq; fuit illa patria picturæ. Tabulas enim oẽs ex publico propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam 20 trãſtulit. Poſt eum eminuit lõge ante oẽs Euphranor Iſthmius, olympiade C I I I I. idem qui inter fictores dictus eſt à nobis. Fecit & coloſſos & marmora ac ſcyphos ſcalpſit: docilis ac laborioſus ante omes, & in quocunq; genere excellens ac ſibi æqualis. Hic primus uidetur expreſſiſſe dignitates heroum, & uſurpaſſe ſymmetriã. Sed fuit uniuerſitate corporum exilior, capitibus articuliſq; grãdior. Volumina quoq; compoſuit de ſymmetria & coloribus. Opera eius ſunt, equeſtre prælium, X I I dij. Theſeus, in quo dixit, eundem apud Paraſium roſa paſtum eſſe, ſuum uero carne. Nobiles eius tabulæ Epheſi, Vlixes ſimulata neſania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium cõdens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulã Argonautas H—S CXLIIII Hortenſius orator mercatus eſt, eiq; ædem fecit in Tuſculano ſuo. Euphranoris aũt diſcipulus fuit Anti 30 dotus. Huius eſt clypeo dimicãs Athenis, & luctator, ubicenq; inter pauca laudatus. Ipſe diligẽtior q̃ numeroſior, & in coloribus ſeuerus, maxime inclaruit diſcipulo Nicea Atheniensi, qui diligentiſsime mulieres pinxit. Lumen & umbras cuſtodiuit, atq; ut eminerẽt ẽ tabulis picturæ maxime curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Aſia Romã à Syllano, quam in curia diximus poſitã: item Liber pater in ęde Concordiæ: Hyacinthus, quẽ Cæſar Auguſtus delectatus eo ſecũ deportauit Alexandria capta, & ob id Tiberius Cæſar in templo eius dicauit hanc tabulã: & Diana. Epheſi uero eſt Megabyzi ſacerdotis Epheſiæ Dianæ ſepulchrum. Athenis necromantia Homeri. Hanc uendere noluit Attalo regi talentis LX, potiuſq; patrię ſuæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus ſunt Calypſo & Io, & Andromeda, Alexãder quoq; in Pompeij por 40 ticibus pręcellens, & Calypſo ſedens. Huic quidem aſcribuntur quadrupedes. Proſperrime canes expreſſit. Hic eſt Niceas, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quę maxime opera ſua probaret in marmoribus, quibus Niceas manum admouiſſet: tantum circumlitioni eius tribuebat. Non ſatis diſcernitur alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciunt olympiade centeſima X I I. Niceæ cõparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glauconis Corinthij diſcipulus, & auſterior colore, & in auſteritate iucundior, ut in ipſa pictura eruditio eluceat. Pinxit in tẽplo Eleuſine Phylarchum, Athenis frequentiam quam uocauere polygynæcon. Item Achillem uirginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in una tabula, quaq; maxime inclaruit, agaſonem cum equo. Quod niſi in iuuenta obijſſet, nemo ei cõpararetur. Eſt nomen & Heraclidi Ma

cedoni. Initio naues pinxit: captoq; rege Perseo Athenas cõmigrauit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor idemq; philosophus, magnæ in utraq; scientia autoritatis. Itaq; cum L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus ut sibi q̃ probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemq; pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerũt, professi eundem in utroq; desiderio præstantissimum, quod edicto quoq; Paulus indicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris genetricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. Talentum Atticum X VI taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium, palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem: præcipue tamen 10 ars ei fauisse in Gorgone uisa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit, cuius sunt Epaminõdas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sũt quibus & Mechopanes eiusdem Pausię discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talesq; sunt eius picturæ: cum Aesculapio filiæ Hygia, Aegle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquẽs, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroq; proceribus, nõ silebũtur & primis proximi. Aristodides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem cõflante laudatur, ac pulchra aliâs domo splendescẽte, ipsiusq; pueri ore. Itẽ lanificio, in quo properant omnium mulierũ pensa. Ptolemæo uenãte. Sed & nobilissimo Satyro cũ pelle pantherina, 20 quem Aposcoponta appellãt. Aristophon Ancæo uulnerato ab apro cum socia doloris Astipale: numerosaq; tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicę classis præcidentẽ. Artemon Danaen mirantibus eam prædonibus, reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobilissimas aũt quæ sunt in porticibus Octauiæ operibus, Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate cõsensũ deorum in cœlum euntem, Laomedõtis circa Herculem & Neptunũ historiã. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympiæ citra pulueris iactũ (quod uocãt aconiti) uicit: coniti Nemea. Ctesilochus Apellis discipulus petulãti pictura innotuit, Ioue Liberũ parturiẽte depicto mitrato, & muliebriter ingemiscẽte inter obstetricia dearum. Cleon Admeto. Ctesidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia. Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit uo- 30 lutantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat. Eamq; tabulã in portu Ephesi proposuit, ipse uelis raptus est. Regina tolli uetuit, utriusq; similitudine mire expressa. Cratenus comœdos Athenis in Pompio pinxit. Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur, idem & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Habron amicitiã & cõcordiam pinxit, & deorum simulacra. Leontiscus Aratum uictorẽ cum trophæo, psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerẽ inter Gratias & Cupidines, Herculem tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidem cum prælium nauale Aegyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum uolebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in littore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias 40 Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam, Simonides Agatharchum & Mnemosynen. Simus iuuenẽ requiescentẽ in officina fullonis, quinquatrus celebrãtem, idemq; Nemesin egregiam. Theodorus uero emungentem: idem ab Oreste matrẽ & Aegistũ interfici, bellumq; Iliacũ pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus, & Cassandram quæ est in concordiæ delubro: Leontium Epicuri cogitantem, Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamirã citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytemnestrã, Paniscum, Polynicen regnũ repetẽtem, & Capanea. Nõ omittetur inter hos insigne exemplũ. Nanq; Erigonus tritor colorum

Neal-

Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Aeginetæ fictoris. Illud uero perquam rarum ac memoria dignum, etiam supre/ma opera artificum imperfectasq́; tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quã diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione esse q̃ perfecta. Quippe in ijs liniamenta reliqua, ipsęq́; cogitationes artificum spectantur, atq; in lenocinio cõmendationis dolor est. manus cum id agerent extinctæ desideratur. Sũt etiãnum nõ ignobiles quidem, in transcursu tamẽ dicendi, Aristonides, Anaxãder, Ari/stobulus Syrus, Archesilas Tisicratis filius, Coribas Nicomachi discipulus, Carmani/des Euphranoris, Dionysodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege ui/10 xit, Euthymedes. Heraclides Macedo. Mydon Soleus Pyromachi statuarij discipulus, Mnasitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidis filius et discipulus, Nessus Habronis fi/lius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius & Stadius Nicosthenis discipuli, Xe/non Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Ephesi est antiquissimæ picturæ. Irene Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine. Calypso senem & præstigiatorẽ Theodorum. Alcisthene sal/tatorem. Aristarete Nearchi filia & discipula Aesculapium. Lala Cyzicena perpetua uir/go M. Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore imagines mulierũ maxime, & Neapolitanum in grandi tabula, suam quocq; imaginem ad speculum. Nec ullius uelocior in pictura manus fuit: artis uero tãtũ, ut multũ manipretio antecederet ce/20 leberrimos eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias, de qua hoc solum memoratur, di/scipulum eius fuisse Autobulũ. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, & in ebore cestro, id est uiriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus, nec sole nec sale uentisq́; cor/rumpitur. Pingunt & uestes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida uel postq̃ attriuere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fece/re, non apparet in uelis, sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum ex/trahũtur picta. Mirumq́;, cum sit unus in cortina color, ex illo alius atq; alius fit in ueste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec postea ablui potest, ita cortina non du/30 bie confusura colores si pictos acciperet. Digerit eos ex uino, pingitq́; dum coquit. Et adustæ uestes firmiores fiunt, quàm si non urerentur.

Plastices primi inuentores, de simulacris, & uasis fictilibus, & pretio eorũ. Ca. XII

DE pictura satis superq́;, contexuisse his & plasticen conueniat. Eiusdem opere terræ fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Co/rinthi filiæ opera: quę capta amore iuuenis, illo abeũte peregre, umbrã ex facie eius ad lu/cernam in pariete lineis circũscripsit. quibus pater eius impressa argilla typũ fecit, & cũ cæ/teris fictilibus induratum igni proposuit, eumq́; seruatum in nympheo donec Corin/thum Mummius euerteret tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inue/nisse Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulsos. Dema/40 ratum uero ex eadem urbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscum regem po/puli Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrãmum, ab ijs Italiæ traditã pla/sticen. Dibutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretã fingere. Primusq́; personas tegularũ extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia protypa uocauit. Po/stea idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorũ orta, propter hunc plastæ appellati. Ho/minis autem imaginẽ gypso è facie ipsa primus omnium expressit, ceraq́; in eam formã gypsi infusa emendare instituit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit, ante eum q̃ pulcherrimas facere studebãt. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuitq́; res in tantũ, ut nulla signa statuæue si/ne argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, q̃ fundendi æris. Pla

ſtæ laudatiſsimi fuere Damophilus & Gorgaſus, ijdēq; pictores: qui Cereris ædē Ro/
mæ ad circum maximũ utroq; genere artis ſuæ excoluerunt, uerſibus inſcriptis Græce,
quibus ſignificarunt, à dextra opera Demophili eſſe, à parte læua Gorgaſi. Ante hanc
ædem Thuſcanica omnia in ædibus fuiſſe, autor eſt M. Varro. Ex hac cum reficeretur,
cruſtas parietũ exciſas tabulis marginatis incluſas eſſe. Item ſigna ex faſtigijs diſperſa.
Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos ap/
pellatᷣ. M. Varro tradit ſibi cognitũ Romæ Poſim nomine, à quo factas Romæ uuas, itē
piſces, ita ut non ſit aſpectu diſcernere à ueris. Idem magnificat Archeſilaum L. Luculli
familiarem, cuius proplaſmata pluris uenire ſolita artificibus ipſis, ꝙ aliorum opera. Ab
hoc factam Venerem genetricem in foro Cæſaris, & priuſq; abſolueretur, feſtinatione 10
dedicandi poſitā. Deinde eidē à Lucullo H—S. L X ſignum Felicitatis locatum, cui mors
utriuſq; inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere uolenti, exemplar è gypſo fa/
ctum talēto. Laudat & Paſitelem, qui plaſticen matrem ſtatuariæ ſcalpturæq; & cælatu
ræ eſſe dixit, & cum eſſet in omnibus his ſummus, nihil unquam fecit antequam finxit.
Præterea elaboratā hanc artem Italiæ & maxime Hetruriæ: Turianumq; à Fregellis ac
citum, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiē Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum
fuiſſe, & ideo miniari ſolitũ. Fictiles in faſtigio tēpli eius quadrigas, de quibus ſæpe dixi/
mus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieq; materiæ nomen in urbe retinet. Hę
enim tum effigies deûm erant laudatiſsimæ. Nec pœnitet nos illorum qui tales coluere.
Aurum enim & argentum ne dijs quidem conficiebant. Durant etiam nunc pleriſq; in 20
locis talia ſimulacra. Faſtigia quidem templorum etiam in urbe crebra & municipijs mi/
ra cælatura, & arte æuiq; firmitate certiora auro, certe innocentiora. In ſacris quidem e/
tiam inter has opes non murrhinis cryſtallinisúe, ſed fictilibus prolibatur ſimpuuijs: in/
enarrabili terræ benignitate, ſi quis ſingula æſtimet, etiam ut omittantur in frugum, uini,
pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorũ, metallorum generibus, beneficia eius
quæq; adhuc diximus, uel quę aſſiduitate ſatiant figlinarũ opera imbricibus, tubulis, te/
gulisq; ad balineas hamatis, uel ad tecta coctilibus laterculis frontatisq;, aut quæ rota fi/
unt, etiam fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex ſepti
mum collegiũ figulorũ inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus dolijs cōdi malu
ere, ſicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atq; populi nigræ folijs. Ma/ 30
ior quoq; pars hominũ terrenis utitur uaſis. Samia etiamnũ in eſculentis laudātur. Reti/
net hanc nobilitatem & Arretiũ in Italia: & calicũ tantũ Surrentũ, Aſta, Pollentia: in Hi/
ſpania Saguntum, in Aſia Pergamũ. Habent & Tralleis opera ſua, & Mutina in Italia,
quoniam & ſic gentes nobilitantur. Hęc quoq; per maria terraſq; ultro citroq; portanᷣ,
inſignibus rotæ officinis Erythris. Hodieq; in tēplo oſtēduntur amphoræ duæ propter
tenuitatem conſecratæ, diſcipuli magiſtriq; certamine, uter tenuiorem humum duceret.
Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc ſeueritatis quoq; exemplis:
Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia uini amphoram dediſſet dono ei,
cuius ſuffragij latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripa/
tinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœnarum lautitia. Vna erat murenarum, 40
altera luporum, tertia myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus, ut tamen eos præfer
re Græciæ etiam philoſophis poſsimus. Siquidem in Ariſtotelis hæredũ auctione L X
patinas ueniſſe traditur. Nam nos cum unam Aeſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura
auium diceremus ſeſtertijs D C ſteriſſe, non dubito indignatos legentes. At Hercules,
Vitellius in principatu ſuo C C ſeſtertijs condidit patinā, cui faciendæ fornax in campis
exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, ut etiam fictilia pluris conſtent, quàm
murrhina. Propter hanc Mutianus altero conſulatu ſuo in cōquiſitione exprobrauit pa
tinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius ueneno Aſprenati reo Caſ/
ſius Seuerus accuſator obijciebat interiſſe C X X X cōuiuas. Nobilitantur ijs oppida quo/

que, ut Rhegium, & Cumæ. Samia testa matris deûm sacerdotes qui galli uocantur, uiri litatem amputant, nec aliter citra perniciē, si M. Cęlio credamus, qui linguā sic amputandam obiecit graui probro, tanquā & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid nō excogitauit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quę uocant signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

Terræ uarietates, & de puluere Puteolano, & alijs terræ generibus quæ in lapidem uertuntur. Cap. XIII

Verum & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur pessimā eius partem, ideoq; puluerē appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, 10 mersumq; protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utiq; si cumano misceatur cæmēto. Eadē est terræ natura & in Cyzicena regione, sed ibi non puluis, uerum ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri. Et in fonte Cnidio dulci intra octo menses terrā lapidescere. Ab Oropo quidē Aulidem usq; quicquid terræ attingitur mari mutatur in saxa. Non multū à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinēda maria fluctusq; frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studijs. Inde certe Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leōnato & Cratero ac Meleagro Alexādri Magni ducib. sabulū hoc portari cū reliqs militaribus cōmercijs reperio. Plura de hac parte nō sum dicturus, nō Hercules magis q̄ de ter 20 ræ usu in ceromatis, quibus exercēdo iuuentus nostra corpora, uires animorū perdidit.

De parietibus formaceis, & lateritijs, & eorum ratione. Cap. XIIII

Quid? non in Africa Hispaniaq; ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniam in forma circundatis utrinque duabus tabulis inferciuntur uerius quàm instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, uentis, ignibus, omniq; cęmento firmiores? Spectat etiā nunc speculas Annibalis Hispania, terrenasq; turres iugis montiū impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorū uallis accōmodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neq; harenoso, multoq; minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, uel si iam ex sabuloso, è masculo certe. Finguntur optime 30 uere: nam solstitio rimosi fiunt. Aedificijs non nisi bimos probant. Quin & intritam ipsam eorum prius q̄ fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria, Didoron quo utimur, longum sesquipede. latum pede, alterum tetradoron. Tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum uocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinq; palmis, prout sunt, nominantur. Eadē est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in ulterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati nō merguntur in aqua. Sūt enim è terra pumicosa, cum subigi potest utilissima. Græci, præterq̄ ubi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant, ideo & ad publica opera & regias domos adduntur. Sic extruxere murum Athenis, qui 40 ad montem Hymettum spectat: sic Patris ædes Iouis & Herculis, quamuis lapideas columnas & epistylia circundarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Croesi, quam gerusian fecere: Halicarnassi Mausoli: quæ etiā nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritijs parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in ædilitate ad comitium exornandū Murena & Varro. Quod opus cum per se mirum esset, trāslatum tamē magis mirabantur. In Italia quoq; lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm unam cōtignationem tolerat. Cautumq; est ne cōmunis crassior fiat, nec intergeriuorum ratio patitur.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ. Cap. XV

HAec sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generib. uel maxime mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Aeolijs inter Siciliã & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimũ in Melo insula. In Italia quoq; inuenitur in Neapolitano Campanoq; agro, collibus qui uocantur leucogæi: quod est cuniculis effossum perficitur igni. Genera quatuor: uiuum quod Græci apyron uocant, nascitur solidum, hoc glebosum. Eo solo ex omnibus generibus medici utuntur. Cætera eñi liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum aũt effoditur, translucetq;, & niret. Alterũ genus appellant glebam, fullonum tãtum officinis familiare. Tertio quoq; generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemq; confert. E/ 10
gula uocatur hoc genus. Quarto aũt ad ellychnia maxime conficienda. Cætero tanta uis est, ut morbos comitiales deprehẽdat nidore, impositũ igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo, prunaq; subdita circũferens, exardescentis repercussu pallorẽ dirum uelut defunctorũ, offundente conuiuijs. Natura eius calfacit, concoquit, sed & discutit collectiones corporũ, ob hoc talibus emplastris malagmatibusq; miscetur. Renibus quoq; & lumbis in dolore cũ adipe, mire prodest impositũ. Aufert & lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon uocatur à celeritate auellẽdi, auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoq; extussientibus, & contra scorpionũ ictus. Vitiligines uiuum nitro mixtum, atq; ex aceto tritum & illitum tollit. Item lendes in palpebris, aceto sandarachato admixto. Habet & in religionibus locum ad expiãdas 20
suffitu domos. Sentitur uis eius & in aquis feruentibus. Neq; alia res facilius accenditur, quo apparet ignium uim magnam etiam ei inesse. Fulmina et fulgura quoq; sulphuris odorẽ habent, ac lux ipsa eorũ sulphurea est. Et bituminis uicina est natura, alibi limus, alibi terra. Limus è Iudææ lacu, ut diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc utraq;, & in densitatem coeunt. Est uero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidũ gignitur. Liquidum est & apolloniaticum, quæ omnia Græci pissasphalton appellãt ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorisq; oleacei in Sicilia, Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissime sic adhærescens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei uice: item ad scabiem iumentorum. Sunt 30
qui & naphthã, de qua in secundo diximus uolumine, bituminis generi asscribant. Verum ardens eius uis ignium naturæ cognata, procul ab omni usu abest. Bituminis probatio, ut quàm maxime splendeat, sitq; ponderosum ac graue. Leue autem modice, quoniam adulteratur pice. Vis quæ sulphuris, sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorũ & albugines Babylonium efficax traditur, item ad lepras, lichenas, pruritusq; corporum. Illinitur & podagris. Omnia aũt eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medẽtur simul cum nitro illita. Tussim ueterem & anhelitus cum uino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitq; aluum. Cum aceto uero potum discutit concretum sanguinẽ, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum, Cum farina hordeacea impo 40
situm, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur eodem ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum discutit cum uino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in uino pòtum elicit. In reliquo usu æramentis illinitur, firmatq; ea contra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoq; usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrarijs fabrorum officinis tingendo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs usibus. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro cãdidum & nigrum

& nigrum, exigua coloris differentia, cum situsus magna: quoniam inficiendis claro co-
lore lanis candidum liquidumq; utilissimum est, contraq; fuscis aut obscuris nigrum. Et
aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoq;, hoc est terræ exudantis natu-
ra. Corriuatum hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidum
fit: gignitur autem in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis
Sardinia, Melo, Lipara, Strõgyle. Laudatissimũ in Aegypto, proximũ in Melo. Huius
quoq; duæ species, liquidum spissumq;. Liquidi probatio, ut sit lympidũ lacteumq;, sine
offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon uocant. An sit adulte-
ratũ, deprehenditur succo punici mali, Syncerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum ge-
10 nus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideoq; hoc uocãt paraphoron.
Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admixto sanat oris ulcera, papu-
las, pruritusq;. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus
alarum sudoresq; sedat. Sumitur pilulis cõtra lienis uitia, pellendumq; pruritũ ac per uri-
nam sanguinẽ. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admixtis. Concreti aluminis u-
num genus schiston appellant Græci, in capillamẽta quædã canescentia dehiscens. Vn-
de quidã trichitin potius appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin uocant, ut sit su-
dor quidã eius lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus aluminis siccat, minusq; sistit
humorẽ inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, uel illitum, uel
oris ulceribus, dentibusq;, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseri-
20 tur apte, uerendisq; utriusq; sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. Inertioris
est alterum generis, quod strongylen uocãt. Duæ eius species, fungosum atq; omni hu-
more dilui facile, quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis
spongiæ simile, rotundumq; natura, candido propius, cũ quadam pinguedine sine hare-
nis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat.
Optimũ ex omnibus quod melinũ uocant, ab insula Melo, ut diximus. Nulli uis maior
neq; astringendi, neq; denigrandi, neq; indurãdi. Nullum spissius. Oculorum scabritias
extenuat, cõbustum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinẽ
quoq; sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanugi-
nem summam. Omniũ generũ uis in astringendo. Vnde nomen Græcis, Ob id oculo-
30 rum uitijs aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium ulce-
ra. Putrescentia ulcerum cõpescit cũ adipe, et hydropicorũ eruptiones siccat. Et aurium ui-
tia cũ succo punici mali. Et unguiũ scabritias, cicatricũq; duritias & pterygia, perniones.
Phagedænas ulcerũ ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata. Lepras cum succo ole-
rum. Cum salis uero duabus partibus uitia quæ serpunt. Lendes & alia capillorũ anima-
lia permixtum aquæ. Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero & pice.
Infunditur & dysentericis. Vuam quoq; in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia quę in
cæteris generib. diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectũ. Nam ad reliquos usus
uitæ in corijs lanisq; perficiendis, quanti sit momenti, significatum est. Ab his per se om-
nia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

40

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & Pigniti, & Ampeliti medicinæ. Cap. XVI

SAmiæ duæ sunt, quæ syropicon, & quæ aster appellãtur. Prioris laus, ut recens sit &
leuis, linguæq; glutinosa. Altera glebosior, candida. Vtraq; uritur, ac lauatur. Sunt
qui præferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisq; quæ siccandi
causa componuntur, oculorum quoq; medicamentis miscentur. Eretria totidem diffe-
rentias habet. Nanq; & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mol-
litie, & quod si æra præducantur uiolaceũ reddit colorẽ. Vis & ratio eius in medendo di-
cta est inter pigmẽta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua sicca

tacque solibus, iterum ex aqua trita ac reposita, donec confidat, & digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro concussu. Est in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus eius qui Samiæ. Vsus ad mulierum maxime cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris est hæc, & aqua dilui celerrima. Eademque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. Pignitis Eretriæ simillima est, grandioribus tantum glebis & glutinosa, cui effectus idē qui cimoliæ, infirmior tamē. Bitumini simillima est ampelitis. Experimētū eius, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricans colos maneat tostæ. Vsus ad molliendum discutiendumque. Ad hæc medicamētis additur, præcipueque in calliblepharis & inficiendis capillis.

Cretæ genera ad uestiū usus cimolia, Sarda, Vmbrica, saxū, argentaria. Cap. XVII 10

CRetæ plura genera. Ex iis cimoliæ duo ad medicos pertinētia, candidum, & ad purpurissum inclinans. Vis utrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque & parotidas cohibet. Et lichenas illita, pustulásque. Si uero aphronitrum & nitrum adiiciatur, & acetum, pedum tumores sanat, ita ut in sole curatio hæc fiat, ut post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est, sudorésque immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex uino sumpta in balineis. Laudatur maxime Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius cimoliæ usus in uestibus. Nam Sarda quæ affertur è Sardinia, candidis tantum assumitur, inutilis uersicoloribus, & est uilissima omnium cimoliæ generum: preciosior Vmbrica, & quam uocant saxum. Proprietasque saxi, quod crescit in macerando, atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis uestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius L. Aemilius censores dedere ad populum ferēdam. Adeo omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: primum abluitur uestis Sarda, dein sulphure suffitur, mox desquamatur cimolia, quæ est coloris ueri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & effunditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit cimolia, & quodā nitore exhilarat cōtristatos sulphure: candidis uestibus saxum utilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro cimolia tymphaico utitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Est & uilissima qua circum producere ad uictoriæ notam, pedesque uenalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talemque Plotium mimicæ scenæ conditorem, & astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, item grāmaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos uidere proaui. 20 30

Qui & quorum liberti præpotentes. Ca. XVIII

SEd quid hos refero aliquo literarū honore cōmēdatos? Talē in catasta uidere Chrysogonum Syllæ, Amphionē Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetriū Pompei, Augenque Demetrii, quanquam & ipsa Pompei credita est: Hipparchum M. Antonii, Menam & Menecratem Sex. Pompeii, aliosque deinceps, quos enumerare iam nō est, è sanguine quiritium & proscriptionū licentia ditatos. Hoc est insigne uenalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunæ: quod & nos adeo potiri rerū uidimus, ut prętoria quoque ornamēta decerni à senatu iubente Agrippina Cl. Cæsaris uiderimus libertis: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illò, unde cretatis pedibus aduenissent. 40

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana. Cap. XIX

PRæterea sunt genera terræ proprietatis suæ dē quibus iam diximus, sed & hoc loco reddēda natura: Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat, Balearis & Ebusitana serpentes.

C. Plinii

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVI

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. Cap. I

LAPIDVM natura restat, hoc est, præcipua morũ insania, etiam ut gẽmæ cum succinis atq; crystalli cũ murrhinis sileant. Omnia nanq; quæ usq; ad hoc uolumen tractauimus, hominum causa genita uideri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam cõpages telluris uiscerib. densandas, simul ad impetus fluminũ domãdos, fluctusq; frangẽdos, ac minime quietas partes coercẽdas durissima sui materia. Cędimus hos, trahimusq; nulla alia q̃ deliciarũ causa, quos transcẽdisse quoq; mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris, nunc ipsæ cædunẽ in mille genera marmorũ: promõtoria aperiuntur mari, & rerũ natura agitur in planũ. Euehimus ea quæ separandis gẽtibus pro terminis cõstituta erant, nauesq; marmorũ causa fiunt, ac per fluctus sæuissimã rerum naturę partẽ, huc illucq; portantur iuga montiũ maiore etiamnũ uesania, q̃ cum ad frigidos potus uas petitur in nubila cœloq; proximæ rupes cauantur, ut bibatur glacie. Secum quisq; cogitet quæ pretia horum audiat, quas uehi trahiq; moles uidet. Sed & q̃ sine his multorũ fuerit beatior uita, ad quãq; multorũ neces sit necesse ista facere, imò uerius pati mortaleis, quos ad usus, quasue ad uoluptates alias, nisi ut inter maculas lapidũ iaceãt, ceu uero non tenebris noctium dimidiæ parti uitæ cuiusq; gaudia hæc auferẽtibus. Ingens ista reputantẽ subit etiã antiqtatis rubor. Extãt cẽsoriæ leges, glandia in cœnis gliresq; & alia dictu minora apponi uetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa trãsiri, quæ uetaret lex nulla lata est.

Quis primus in publicis operibus ostẽderit. Cap. II

DIcat fortassis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidẽ falso. Trecentas LX. colũnas M. Scauri ędilitate ad scenã theatri tẽporarij, & uix uno mẽse futuri in usu, uiderũt portari silentio legũ. Sed publicis nimirũ indulgẽtes uoluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis uia irrepũt uitia quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos usus illa uenere, ebora, aurum, gemmę, aut quid omnino dijs relinquimus? Verum esto indulserint publicis uoluptatibus, etiámne tacuerunt maximas earũ atq; adeo duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoreis in atrio Scauri collocari? nec clàm illud occulteq; factũ est. Satisdari sibi damni infecti egit redẽptor cloacarũ, cum in palatium extraherẽtur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere utilius fuerat, q̃ tacere tantas moles in priuatam domum trahi prẹter fictilia deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. Cap. III

NEc potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam uitę rudimẽto. Iam eñ L. Crassum oratorẽ illum, qui primus peregrini marmoris colũnas habuit in eodẽ palatio, Hymettias tamẽ ñec plures se, aut lõgiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinam appellauerat. Nimirũ ista omisere moribus uictis: frustraq; interdicta quæ uetuerant cernentes, nullas potius q̃ irritas esse leges maluerũt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnatũ atrium habet? Sed prius q̃ de marmoribus dicamus, hominum in ijs præferenda dicemus pretia. Ante igitur artifices percensebimus.

Qui primũ laudati in marmore scalpendo, & quibus tẽporibus. Cap. IIII

MArmore scalpendo primi omnium inclaruerũt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priusque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit offi-

cinarum

cinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locauerãt Sicyonij, quæ prius q̃ absoluerẽtur, artifices iniuriam questi abierunt in Aetolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrorq; dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis deorũ simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequijsq; impetratũ est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod é cœlo postea tactum est.

Nobilitates operũ & artificũ in marmore CXXVI. marmor pariũ & Mausoleũ. Ca. V

CVm ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea sciẽtia fuere, Hipponactis poetæ ætate, quẽ certũ est LX olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proauum usq; retro agat, inueniet artis eius originem cũ olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas uultus erat, quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum ij proposuere ridẽtium circulis. Quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos cõpulisse, quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, nõ uitibus tantũ censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianã manibus eorũ factã. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius uultũ intrãtes tristẽ, exeuntes exhilararũ putãt. Romæ signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quæ diuus Augustus fecit. Patris quoq; eorũ & Deli fuere opa, & in Lesbo insula. Dipœni quidẽ Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Oẽs aũt tantum cãdido marmore usi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychnitem appellare, quoniã ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut autor est Varro, multis postea cã didiorib. repertis, nuper etiã in Lunensiũ lapidicinis. Sed in Pariorũ mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis diuidentium soluta imaginẽ Sileni intus extitisse. Non omittẽdum hanc artem tanto uetustiorẽ fuisse q̃ picturã aut statuariã, quarum utraq; cum Phidia cœpit LXXXIII olympiade, post annos circiter CCCXXXII. Et ipsum Phidiã tradunt scalpsisse marmora, Venerẽq; eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniẽsem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis cõpluria in ædibus sacris, præclaraq; Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaq; è suis operibus pleraq; nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicitq; Alcamenes nõ opere, sed ciuitatis suffragijs, contra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signũ suũ uẽdidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positũ est Rhamnũte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in matris magnæ delubro in eadẽ ciuitate Agoracriti opus. Phidiã clarissimũ esse per oẽs gentes quæ Iouis olympij famã intelligunt, nemo dubitat: sed ut merito laudari sciãt etiã qui opera eius nõ uiderũt, proferemus argumẽta parua & ingenij tantũ. Neq; ad hoc Iouis Olympij pulchritudinẽ utemur, nõ Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cum sit ea cubitorũ XXVI: ebore hæc & auro constat: sed scuto eius in quo Amazonũ præliũ cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte deorũ & gigantum dimicationẽ, in soleis uero Lapitharũ & Centaurorũ: adeo momẽta omnia cõpacta artis illius fuere. In base aũt quod cælatũ est, Pandoras genesin appellauit. Ibi dij sunt XXX numero nascentes, Victoria præcipue mirabili. Periti mirantur & serpentẽ, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sint obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, & non solum Praxitelis, uerum & in toto orbe terrarum

rum Venus,quam ut uiderent multi,nauigauerunt Gnidum. duas fecerat, simulq; uendebat,alteram uelata specie,quã ob id quidem prætulerunt optione,quorũ conditio erat Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gnidij emerunt,immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidijs mercari rex Nicomedes,totum æs ciuitatis alienum,quod erat ingens, dissoluturum repromittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur,ut cõspici possit undiq; effigies deæ,fauente ipsa,ut creditur, facto. Nec minor ex quacunq; parte admiratio est. Ferunt amore captũ quendam cum delituisset noctu simulacro cohæsisse,eiusq; cupiditatis esse indicem maculam. Sunt
10 in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, Liber pater Bryaxidis,& alter Scopæ & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, q̃ quòd inter hæc sola memoratur. Eiusdẽ est Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ uisebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius.atq; in eo quoq; simile amoris uestigiũ reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora. Triptolemus. Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio:item & Mænades, & quas Thyadas uocant, & Caryatidas,& Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephisodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatũ est Pergami symplegma, signum nobile,digitis cor
20 pori uerius q̃ marmori impressis. Romæ eius opera sunt Latona in palatij delubro. Venus in Asinij Pollionis monumentis, & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Aesculapius ac Diana. Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaethontem,qui Samothraciæ sanctissimis ceremonijs coluntur. Item Apollinem Palatinũ, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duasq; chametæras circa eam, quarũ pares in Asinij monumentis sunt, ubi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in circo Flaminio Neptunus ipse & Thetis atq; Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones, chorusq; Phorci & pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, præclarum opus etiam si totius uitæ fuisset. nunc uero præter supradicta, quæq; nescimus, Mars est etiamnum se
30 dens colosseus eiusdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad lauicanã portam eunti. præterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicã illam Gnidiam antecedens, & quemcunq; alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam oblite rat,ac magni officiorum negociorumq; aceruí omnes à cõtemplatione talium abducũt, quoniam ociosorũ,& in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoq; Veneris, quam Vespasianus imperator in operibus Pacis suæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis Sosiani, Niobem cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Aegypto aduectus, utrius manus sit,iam quidem & auro occultatus: Similiter in curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum
40 affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine auctoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus unus Liberum patrem palla uelatus humeris præfert: alter Liberum similiter, tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæq; nymphæ uelificantes sua ueste. Nec minor quæstio est in Septis, Olympum & Pana Chironemq; cum Achille qui fecerint, præsertim cum capitali satis datione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauêre Mausoleum. sepulchrũ hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo qui obijt olympiadis centesimæ anno II. Opus id ut esset inter VII miracula ij maxime artifices fecere: patet ab austro & septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus,

toto

toto circuitu pedes quadringētos XI. attollitur in altitudinē XXV cubitis: cingitur columnis XXXVI. Ab oriente cælauit Scopas, à septētrione Bryaxis, à meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusq́ꝫ peragerēt, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obijt. Nō tamen recesserunt, nisi absoluto iā, id gloriæ ipsorū artisq́ꝫ monumentū iudicātes, hodieq́ꝫ certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanq́ꝫ supra pteron pyramis altitudine inferiorē æquauit, XXIIII gradib. in metę cacumen se cōtrahens. In summo est quadriga marmorea, quā fecit Pythis. Hæc adiecta C X L pedū altitudine totū opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in palatio Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratiōe est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cuius contēplatione admonent ædi tui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylæis Atheniensiū, quas Socrates fecit, alius ille q̄ pictor, idem ut aliqui putāt. Nā Myronis illius, qui in ære laudaē, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius ut fuit acris uehementiæ, sic quoq́ꝫ spectari monumenta sua uoluit. In ijs sunt centauri nymphas gerētes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci non cælatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pāphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphiō & Dirce & taurus, uinculūq́ꝫ ex eodē lapide, à Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parentū ij certamē de se fecere, Menecratē uideri professi, sed esse naturalē Artemidorū. Eodē loco Liber pater Eutychidis laudatur, ad Octauiæ uero porticū Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Itē Latona & Diana, & musæ nouem. & alter Apollo nudus. Eum qui citharā in eodē tēplo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauię uero porticus in æde Iunonis ipsam deam Dionysius & Polycles: aliā Venerē eodē loco Philiscus. Cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouē, qui est in proxima æde fecerunt. Pana & Olympū luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterū in terris symplegma nobile, Venerē lauantem sese. Dædalum stantē Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiæ opus, quod in palatio super arcum diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula colūnis adornata. Id est quadriga currusq́ꝫ, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinē illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenē historiarū scriptorē. Deinde multorū obscurior fama est, quorundā claritati in operibus eximijs obstāte numero artificū, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte qui est in Titi imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendum. Ex uno lapide eū & liberos draconūq́ꝫ mirabiles nexus de cōsilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter palatinas domos Cæsarū repleuere probatissimis signis Craterus cū Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cū Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippę Pantheū decorauit Diogenes Atheniēsis, & Caryatides in colūnis templi eius probanē inter pauca operū: sicut in fastigio posita signa, sed ꝑpter altitudinē loci minus celebrata. Inhonorus est nec in tēplo ullo Hercules, ad quē Pœni om̄ibus annis humana sacrificauerunt uictima, humi stans, ante aditū porticus ad natiōes sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarū unā adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui & quinq́ꝫ uolumina scripsit nobiliū operum in toto orbe. Natus hic in Græcię Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cū ijs oppidis, Iouem fecit eburneū in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei cū in naualibus ubi ferę Africanæ erant, per caueam intuens leonē cælaret, ut ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera cōplura dicitur, sed quæ fecerit nominatim non refertur. Arcesilaum quoq́ꝫ magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerosq́ꝫ ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent

rent,alij è cornu cogerent bibere,alij calciatent ſoccis,omnes ex uno lapide.Idem & à Coponio XIII. nationes, quæ ſunt circa Pompeium, factas autor eſt. Inuenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios,feciſſe marmorea.Nec Sauron atque Battachum obliterari conuenit,qui fecere templa Octauiæ porticibus incluſa, natione & ipſi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant,ác ſua impenſa conſtruxiſſe,inſcriptionem ſperãtes.Qua negata,hoc tamen alio loco & modo uſurpaſſe. Sunt certe etiamnum in columnatum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumenta rana atque lacerta. In Iouis æde extitiſſe picturam cultuisque reliquos omnes fœmineis argumentis conſtat. Etenim facta Iunonis æde cum inferrentur ſigna,permutaſſe geruli traduntur,& id religione cuſtoditum, uelut ipſis dijs ſedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus eſt, qui Iouis eſſe debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam conſecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca,& Callicrates cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non eſt.

Quando primum marmorum in ædificijs uſus,& quis primus Romæ cruſtauerit parietes,& quibus ætatibus quæq; marmora in uſum uenerint,& quis primus marmora ſecuerit,& ratio ſecandi: de harena. Cap. VI

HÆc ſint dicta de marmorum ſcalptoribus,ſummaq; claritate artificum,quo in tractatu ſubit mentem non fuiſſe tum autoritatem maculoſo marmori:fecere è Thaſio, Cycladum inſularum, æque & è Lesbio:liuidius hoc paulo. Verſicolores quidem maculas,& in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentiſſimus luxuriæ interpres primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis,nec lautitiæ cauſa (nondum enim iſta intelligebantur) ſed quia firmiores aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla Capitolinis ædibus aduexerat columnas.Fuit tamen inter lapidem atq; marmor differentia iam & apud Homerum,dicit enim Paridis os marmore ſaxo percuſſum,ſed hactenus regias quoque domos cum laudatiſſime præter æs,aurum,electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primũ(ut arbitror)uerſicolores iſtas maculas Chiorum lapidicinæ oſtenderũt,cũ extruerent muros,faceto in id M.Ciceronis ſale, omnibus enim oſtentabant ut magnificum: Multo,inquit,magis mirarer, ſi Tiburtino lapide feciſſetis. Et Hercules non fuiſſet picturæ honos ullus,non modo tantus,in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inuentũ. Antiquiſſima,quod equidẽ inueniã, Halicarnaſſi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt,lateritijs parietibus.Is obijt olympiadis C. anno II.urbis Romæ anno CCC.II. Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formijs natum, equitẽ Romanũ,præfectũ fabrorum C.Cæſaris in Gallia. Neq; indignatio ſit tali autore inuẽta re.Hic nãq; eſt Mamurra Catulli Veronẽſis carminibus proſciſſus, quẽ ut res eſt,domus ipſius clarius q; Catullus dixit habere, quicquid habuiſſet comata Gallia.Nanq; adiecit idẽ Nepos eũ primũ totis ædibus nullã niſi è marmore columnam habuiſſe,omnes ſolidas è Caryſtio aut Lunenſi.Deniq; M.Lepidus Catuli in conſulatu collega,primus omniũ limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione.Is fuit conſul anno urbis DC.LXVI. hoc primũ inuecti Numidici marmoris ueſtigium inuenio,non in columnis tantũ cruſtisue,ut Mamurra caryſtiũ poſuit,ſed in maſſa & uiliſſimo liminũ uſu.Poſt hunc Lepidũ fermè quadriennio L.Lucullus conſul fuit,qui nomen(ut apparet ex re)Lucullco marmori dedit, admodum delectatus illo, primusq; Romam inuexit,atrum alioqui,cũ cætera maculis aut coloribus cõmendentur. Naſcitur autẽ in Nili inſula,ſolumq; penè horum marmorũ ab amatore nomen accepit.Inter hos primũ(ut arbitror)marmoreos parietes habuit ſcena M.Scauri,non facile dixerim ſectos an ſolidis glebis politos,ſicuti eſt hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim ſecti marmoris ueſtigia inuenerat Italia.Sed quiſquis primum inuenit ſecare luxuriamq;

diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro uidetur fieri, serra in prætenui linea premente harenas uersando, tractuque ipso secante. Æthiopica hæc maxime probatur. Nam id quoque accessit, ut ad Æthiopas usque peteretur quod faceret marmora, imò uero etiã in Indos, unde margaritas quoque peti seueris moribus indignũ erat: hæc proxime laudatur. Mollior tamen quæ ex Æthiopia. Illa nulla scabricie secat. Indica non æque leuigat, sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ uitium est & coptidi, quæ uocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est harena nõ minus probanda, ex quodam Adriatici maris uado, æstu nudante obseruatione non facili. Iam quidẽ quacũque harena secare e fluuijs omnibus fraus artificũ ausa est, quod dispendium admodum pauci intelligũt. Crassior enim harena laxioribus segmẽtis terit, & plus erodit marmoris, maiusque opus scabricia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuãtur crustæ. Rursusque Thebaica polituris accõmodatur, & quæ fit e poro lapide aut e pumice. 10

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorũ. Cap. VII

Signis è marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia, ita uocantur cotes in insula Cypro genitæ. Vicere postea ex Armenia uectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta noticia, nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto enim quoque loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium uiride, cunctisque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberij primum principatu reperta. Differentiaque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt: Augustum undatim crispum in uertices. Tiberiũ sparsim conuoluta canicie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum inueniũtur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicũtur ambo capitis dolores sedare adalligari, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipue ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmãris naturæ: cuius usus conuenit ijs, quæ urenda aut secanda sunt, ex aceto illitus. Obstupescit enim ita corpus, ut nõ sentiat cruciatum. Rubet porphyrites in eadẽ Ægypto, ex eo cãdidis interuenientibus punctis, leucostictos uocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiũt lapidicinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in urbem ex Ægypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo postea certe imitatus est. Inuenit eadem Ægyptus in Aethiopia, quem uocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI. liberis circà ludẽtibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis eius intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis de lubro Serapis, ut putant Memnonis statua dicatus: quem quotidiano solis ortu contactum radijs, crepare dicunt. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi nasci putauere nostri ueteres: Sed in Germania potorijs uasis inde factis primum, dein pedibus lectorum sellisque, Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorũ ostendisset: post quinquẽnium deinde, triginta duorum pedum longitudine columnas uidisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta uidimus in cœnatione, quã Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat. 20 30 40

De alabastrite, & lygdino, & alabandico. Cap. VIII

HVnc aliqui lapidem alabastriten uocant, quem cauant ad uasa unguentaria, quoniam optime seruare incorrupta dicitur. Idem & ustus emplastris conuenit. Na-

scitur

sciturẽ circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatissimus uero in Carmania, mox in India: Iam quidem & in Syria Asiaq́;. Vilissimus autẽ & sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur q́; maxime mellei coloris, in uertice maculosi atq́; non translucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid simile uitro est. Paulum distare ab eo in unguentorum fide multi existimant lygdinos in Tauro repertos, amplitudine qua lances craterasq́; non excedãt, antea ex Arabia tantum aduehi solitos, candoris eximii. Magnus & duobus cõtrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mẽsuræ nõ ultra bina cubita, candore proximo ebori & quadã similitudine. E diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanq́; & Mileti nascens, ad purpuram tamen
10 magis aspectu declinante. Idemq́; liquatur igni, ac funditur ad usum uitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadã utilitate naturali cõueniens. Circa Syenem uero Thebaidis syenites, quem ante pyrrhopœcilon uocabãt. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine obeliscos uocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumẽtum in effigie est, & ita significatur nomine Aegyptio. Primus omniũ id instituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, somnio iussus, & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiesq́; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Postea & alii regum in supradicta urbe, Sochis quatuor numero, quadragenorũ & octonũm cubitorum longitudine: Ramises autẽ is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idemq́; digressus inde, ubi fuit Mneuidis regia, po-
20 suit alium, longitudine undecenis pedibus per latera cubitis quatuor.

De obelisco, & Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in circo magno. Cap. IX

OPus id fecisse dicũtur XX. M. hominum. Ipse rex cum subrecturus esset, uereretur q́; ne machinæ ponderi non sufficerent, quo maius periculum curæ artificum denunciaret, filium suum adalligauit cacumini, ut salus eius apud moliẽtes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectũ est, ut cũ oppidum id expugnaret Cambyses rex, uentumq́; esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui urbis nullã habuerat. Sunt & alii duo, unus à Smatre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenũ octonũ cubitorum. Alexandriæ statuit unũ octoginta cubitorũ Ptolemæus Philadelphus, quẽ exciderat Nectabis rex purũ: maiusq́; opus fuit in deuehendo statuendó-
30 ue multo quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate, Callixenus à Phœnice, fossa perducta usq́; ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauesq́; duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinq́;: postea egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodẽ, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoẽ positus à rege supradicto, munus amoris in cõiuge, eademq́; sorore Arsinoẽ. Inde eũ naualibus incõmodum Maximus quidã præfectus Aegypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum uult fastigiũ addere auratum, quod postea omisit. Et alii duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templum, quos excidit Mesphees rex quadra-
40 genũm binũm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculiq́; gratia puteolis naualibus perpetuis dicauerat, sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatã, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ unquam in mari uisa sunt mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere ædificatis perductam Ostiam, portus gratia mersit, alia ex hoc cura nauium quæ Tiberi subuehant. Quo experimento palàm fuit, non minus aquarum huic amni esse quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem diuus Augustus in circo magno statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnãte Pythagoras in Aegypto fuit, centum uiginti quinq́; pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is uero qui est in campo Martio, nouem pedum minor, à Sesostride. Inscripti

ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo qui est in campo Martio pro gnomone. Cap. X

EI qui est in campo, diuus Augustus addidit mirabilem usum ad deprehendendas solis umbras, dierumq; ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret umbra Romæ confecto die sexta hora, paulatimque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret; digna cognitu res & ingenio fœcũdo. Manlius mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius uertice umbra colligeretur in semetipsam, alia atq; alia incremẽta iaculantẽ apice, ratiõe (ut ferũt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue solis ipsius dissono cursu, & cœli aliqua ratione mutato, siue uniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, ut deprehendi & in aliis locis accipio, siue urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoq; dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. Cap. XI

TErtius Romæ in Vaticano, Caii & Neronis principũ circo, ex omnibus unus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdẽ remanet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem uisu reddito ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Ægyptiis & sphinge. Cap. XII

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regũ pecuniæ ociosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa à plerisq; traditur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset ociosa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit, uestigiaq; complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphi, nõ procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem ubi fuit Mœridis lacus: hoc est fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ undiq; annauigãtibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilíq; inter Memphin oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia pass. à Memphi sex, uico apposito quem uocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, uel magis miranda, qua syluestria sunt accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, & uolunt inuectam uideri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum c. XLIII. est, altitudo à uentre ad summũ apicem in capite LXII. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapidicinis constat. Trecenta LX. hominum milia annis XX. eam cõstruxisse produntur. Tres uero factæ annis LXXVIII. & mensibus IIII. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ uanitatis autoribus. Aliqui ex iis prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cepas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorũ laterum, altitudo à cacumine pedes XXV. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares DCC. XXXVII. cõprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior, Aethiopicis lapidibus assurgit CCCLXIII. pedibus inter angulos. Vestigia ædificationum nulla extant. Harena late pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quanam ratione in tantam altitudinem subuecta sint cementa. Alii enim nitro ac sale adaggeratis cũ crescẽte opere, ac peracto fluminis irrigatiõe dilutis: alii lateribus è luto factis exstructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos: Nilũ enim nõ putant rigare potuisse multo humiliorẽ. In pyramide maxima est intus puteus octogintasex cubitorum, flumen illõ admissum arbitrãtur. Mensuram altitudinis earum omniumq; simi-

lium

tium deprehendere, inuenit Thales Milesius, umbram metiendo, quã hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: Supremumq; illud, ne quis regum opes miretur, minimam extitisse laudatissimam, à Rhodope meretricula factã. Æsopi fabularum philosophi conserua quondã & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quã constitisse DCCC. talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Usus eius, nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuncianda uada, portusq; introitum: sicut iam tales cõpluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Rauennæ. Periculum in continuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Ægyptio, Lemnio, & Italico. Cap. XIII

Dicamus & labyrinthos, uel portentosissimũ humani ingenij opus, sed non ut existimari potest falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, ut tradunt, IIIMDC. a Petesuco rege, siue Tithoë. Quanquã Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimeq; Psammetichi. Causam faciendi uarie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulchrum Mœridis, plures soli sacrum id extructum, quod maxime creditur. Hinc utique sumpsisse Dædalũ exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantũ portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursusq; ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pauimentis puerorumúe ludicris campestribus uidemus) breui lacinia milia pass. plura ambulationis cõtinentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumq́ue in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti. Aegyptius, quod miror equidem, introitu columnisq; reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mire infestauere. Positionem operis eius singulásque partes enarrare non est, cum sit in regiones diuisum atque in præfecturas (quas uocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem uastis domibus attributis: præterea templa omnium Aegypti deorum contineat, supérque Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum ulnarum, senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad uiarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula prius excelsa, porticusq; ascendũtur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarũdam autem domorum talis est situs, ut adaperientibus fores, tonitruũ intus terribile existat. Maiore autem in parte trãsitus est per tenebras: aliæq; rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellãt. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon spado Nectabis regis, ante Alexandrũ Magnũ annis quingẽtis. Id quoq; traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantũ centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantq; adhuc reliquiæ eius, cum Cretici Italiciq; nulla uestigia extent. Nanq; & Italicũ dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulchri causa, simul ut externorum regũ uanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cum excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione eius uerbis: Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inq; basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quò si quis improperet sine glomere li-

ni, exitũ inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides stant quinque, quatuor in angulis, & in medio una, in imo latæ pedum septuagenûm quinûm, altæ centũquinquagenûs: ita fastigiatæ, ut in summo orbis æneus & petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeãt excepta catenis tintinnabula, quæ uẽto agitata, lõge sonitus referãt, ut Dodonæ olim factũ. Supra quẽ orbẽ quatuor pyramides insuper singulæ extãt altæ pedũ centenũ. Supra quas uno solo quinque pyramides, quarũ altitudinẽ Varronẽ puduit adijcere. Fabulæ Hetruscæ tradũt eandẽ fuisse, quã totius operis: adeo uesana demẽtia quæsisse gloriã, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni uires, ut tamẽ laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. Cap. XIIII.

LEguntur & pensiles horti, imò uero totũ oppidum fecisse Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos subito educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiẽte. Etiamnum hoc minus mirum, quod flumine medium oppidũ interfluente. Quæ si fuissent, nõ dubium est dicturum Homerũ fuisse, cum centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ uera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis uiginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræmotus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea substrauere carbonibus, dein uelleribus lanæ. Vniuerso templo lõgitudo est CCCC.XXV. pedum, latitudo ducentorũ uiginti, columnæ centum uiginti septem à singulis regibus factæ, LX. pedum altitudine: ex ijs XXXVI. cælatæ, una à Scopa. Operi præfuit Ctesiphon architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, ut sensim totum in cubili sideret. Difficillime hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec sedit in cubili, anxio artifici mortis destinatio ne suprema. Traduntque in ea cogitatiõe fessum nocturno tempore in quiete uidisse præsentem deam, cui templum fiebat, hortantẽ ut uiueret, se composuisse lapidẽ: atque ita postero die apparuit, pondereque ipso correctus uidebatur. Cætera eius operis ornamẽta plurium librorum instar obtinent, nihil ad specimen naturæ pertinentia.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ. Cap. XV

DVrat & Cyzici delubrum, in quo filum aureũ cõmissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamẽtis, lenique afflatu simulacra refouente, præter ingeniũ artificis ipsa materia quãuis occulta in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro ancora usi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita uocatur locus) sæpe profugum fixere plumbo. Eadem in urbe iuxta portam quæ Thracia uocatur, turres VII. acceptas uoces numerosiore repercussu multiplicant: nomenque huic miraculo Echo est à Græcis datũ. Et hoc quidem natura locorũ euenit, & plerunque conuallium, ibi casu accidit. Olympiæ autem arte mirabili modo in porticu quam oppidani heptaphonon appellãt, quoniam septies eadem uox redditur. Cyzici & buleuterion uocãt ædificium amplum sine ferreo clauo, ita dispositа contignatione, ut eximantur trabes sine fulturis ac reponãtur. Quod item Romæ in ponte sublicio religiosum est, posteaque Codite Horatio defendente ægre reuulsus est. Verũ & ad urbis nostræ miracula transire cõueniat, nongentorumque annorum dociles scrutari uires, & sic quoque terrarum orbem uictum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referẽtur miracula, apparebit. Vniuersitate uero aceruata, & in quendam unum cumulum coniecta, nõ alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut circum maximum à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cũ ædificijs iugerum quaternum, ad sedem CC.LX. milium inter magna opera dicamus, nonne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumque diui Augusti, tem-

sti,templum Pacis diui Vespasiani imperatoris Augusti,pulcherrima operum quæ unq̃:
Pantheon Ioui ultori ab Agrippa factum,cum theatrum antè texerit Romæ Valerius
Ostiensis architectus ludis Libonis.Pyramidas regũ miramur opera,cum solum tantum
foro extruendo H-S mille ducentis Cæsar dictator emerit. Et siquidẽ impensæ mouent
captos auaritia animos,P.Clodius quem Milo occidit,sestertijs CXLVII. milibus domo
empta habitauerit:quod equidem non secus ac regum insaniam miror. Itaque & ipsum
Milonem sestertia DCC. M. æris alieni debuisse,inter prodigia animi humani duco. Sed
tunc senes aggeris nastum spatium,& substructiones insanas Capitolij mirabantur:præ
terea cloacas,operum omnium dictu maximũ suffossis montibus, atq; (ut paulo ante re-
10 tulimus)urbe pensili,subterq; nauigata,à M. Agrippa in ædilitate post consulatum,per
meatus corriuati VII. amnes,cursuq; præcipiti torrentium modo rapere atque auferre o-
mnia coacti,insuper mole imbrium concitati uada ac latera quatiunt:aliquando Tiberis
retro infusi recipiunt fluctus, pugnantq; diuersi aquarum impetus intus,& tamen ob-
nixa firmitas resistit:trahuntur moles internæ tantæ,non succumbentibus causis ope-
ris:pulsant ruinæ sponte præcipites,aut impactæ incendijs,quatitur solum terræmotibus:
durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC. prope inexpugnabiles:non omittendo
memorabili exemplo,uel eo magis,quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum
est:cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret,essetq; labor incertũ longior
an periculosior,passim conscita nece quiritibus tædium fugientibus,nouum & inexcogi-
20 tatum antea posteaq; remedium inuenit ille rex,ut omnium ita defunctorum figeret cru-
cibus corpora spectanda ciuibus,simul & feris uolucribusq; laceranda.Quamobrem pu-
dor Ro.nominis proprius,qui sæpe res perditas seruauit in prælijs,tunc quoq; subuenit.
Sed illo tempore imposuit iam erubescens,cum puderet uiuos,tanq; puditurum esset ex-
tinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur,ut uehem fœni large onustam trãsmit
teret.Parua sunt cuncta quæ diximus,& omnia uni comparanda miraculo,anteq̃ noua
attingam.M.Lepido,Q.Catulo consulibus,ut constat inter diligentissimos autores,do-
mus pulchrior nõ fuit Romæ,quàm Lepidi ipsius.At hercule intra annos XXXV. eadem
centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione,qui uolet,marmorũ mo
lem,opera pictorum,impendia regalia,& cum pulcherrima laudatissimaq; certantes cen-
30 tum domos,posteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Profecto incen-
dia puniunt luxum:nec tamen effici potest,ut mores aliquid ipso homine mortalius intel
ligant.Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totam cingi domibus
principum,Caij & Neronis,& huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic ha-
bitarunt illi qui hoc imperium fecere,tantas ad uincendas gentes triumphósque referen-
dos ab aratro aut foco exeuntes,quorum agri quoq; minorem modum obtinuere quàm
cellaria istorum.Subit uero cogitatio,quota portio harum fuerint areæ illæ,quas inuictis
imperatoribus decernebant publice ad exædificandas domos.Summúsque illarum ho-
nos erat,sicut in L.Valerio Publicola,qui primus consul fuit cum L.Bruto,post tot meri-
ta,& fratre eius,qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adijci decreto,ut domus
40 eorum fores extra aperirentur,& ianua in publicum rejceretur. Hoc erat clarissimum in-
signe inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Caios uel duos Nerones
ne hac quidem gloria famæ frui,docebimúsque etiam insaniam eorum uictam priuatis
operibus M.Scauri,cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ciuiles,maiusq;
sit Syllæ malum tanta priuigni potentia,quàm proscriptio tot milium.Hic fecit in ædilita
te sua opus maximum omnium,quæ unquam fuere humana manu facta,non tempora
ria mora,uerum etiam æternitatis destinatione:Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex alti-
tudine CCCLX. columnarũ,in ea ciuitate,quæ sex hymettias non tulerat sine probro ciuis
amplissimi.Ima pars scenæ è marmore fuit,media è uitro,inaudito etiã postea genere lu-
xuriæ.Sũmæ tabulis inauratis columnæ,ut diximus:imæ duodequadragenũm pedum.

Signa ærea inter columnas, ut indicauimus, fuerunt tria milia numero. Cauea ipſa cepit hominum LXXX. milia, cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata urbe, tantóque maiore populo, ſufficiat large XL. M. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica ueſte, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, ut in Tuſculanam uillam reportatis quæ ſuperfluebant quotidiani uſus delicijs, incenſa uilla ab iratis ſeruis, concremaretur ad H-S M. Aufert animum, & à deſtinato itinere digredi cogit contẽplatio tam prodigæ mentis, aliamq́ connecti maiorẽ inſaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæſarianis partibus obijt, funebri patris munere, cum opibus apparatúque non poſſet ſuperare Scaurum: unde enim illi uitricus Sylla, & Metella mater proſcriptionum ſectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis ſodalitijs rapinarum prouincialium ſinus? cum iam ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet, quando hoc certe incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi: ingenio ergo utendum fuit: operæpretium eſt ſcire quid inuenerit, & gaudere moribus noſtris, ac noſtro modo nos uocare maiores: Theatra duo iuxtà fecit ampliſſima è ligno, cardinum ſingulorum uerſatili ſuſpenſa libramento: in quibus utriſque antemeridiano ludorum ſpectaculo ædito inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repente circumactis ut contrà ſtarent, poſtremo iam die deſcendentibus tabulis, & cornibus inter ſe coëuntibus, faciebat amphitheatrũ, & gladiatorum ſpectacula ædebat, ipſum magis autoratũ populum Romanũ circumferens. Quid enim miretur quiſque in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an autorem? auſum aliquem hoc excogitare an ſuſcipere? parère an iubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infida inſtabiliq́ ſede. En hic eſt ille terrarum uictor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculũ ſuum plaudens. Quæ uilitas animarum iſta? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt. Ecce populus Romanus uniuerſus uelut duobus nauigijs impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſeipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur tribunitijs concionibus gratia, ut penſiles tribus faceret. Qualis hic in roſtris? Quid non auſurus apud eos, quibus hoc perſuaſerit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit uniuerſus. Variauit hanc magnificentiam ſuam ſeſſis turbatiſque cardinibus, & amphitheatri forma cuſtodita, nouiſſimo die duabus per medium ſcenis athletas ædidit, raptiſq́ è contrario repente pulpitis eodem die uictores è gladioribus ſuis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium imperator, non opibus inſignis, uti qui nihil in cenſu habuerit præter diſcordiam principum. Sed dicantur uera æſtimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius rex fecit. Is iuſſus à ſenatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere, nouam à nomine ſuo appellatam cuniculis per montes actis intra præturæ ſuæ tempus adduxit. Agrippa uero in ædilitate ſua, adiecta Virgine aqua cæteris corriuatis atque emendatis, lacus DCC. fecit: præterea ſalientes CV. caſtella CXXX. complura etiam cultu magnifica: operibus ijs ſigna CCC. ærea aut marmorea impoſuit, columnas ex marmore CCCC. eáque omnia annuo ſpatio. Adijcit ipſe in ædilitatis ſuæ commemoratione, & ludos unde ſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea CLXX. quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedẽtes aquarum ductus nouiſſimum impendium operis inchoati à C. Cæſare, & peracti à Claudio, quippe à lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atq́ Ceruleus fontes. Erogata in id opus † ſeſtertia quingẽta LV. M. Quod ſi quis diligentius æſtimauerit aquarũ abundantiam in publico, balineis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, uillis, ſpatióq́ aduenientis extructos arcus, montes perfoſſos, cõualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuiſſe in toto orbe terrarũ. Eiuſdẽ Claudij inter

19

29

39

40

Vide Budæum

maxima

maxima equidem ac memoranda duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in uertice machinis, aut silex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab iis qui uidere, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo, item uias inter montes excisas, mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum, tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapidicinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: Exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium ulcera. Quæ si
10 uera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generibus & medicinis. Cap. XVI

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetē occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat uocem saxis, ut diximus, respondentem homini, imò uero & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur namque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit, atque ut propius uenit, assistit, tenetúrque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (ut autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque &
20 passim inuenitur, ut in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cum armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat. Æthiopicū, è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra, tertium in Echio Bœotiæ, quartum circa Alexandriam Troadem, quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, ruffi nigrique sunt. Bœotius uero ruffi coloris plus habet quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideóque sine uiribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, similisque pumici. Compertum tanto meliores esse quāto sunt magis cerulei. Aethiopicis laus summa datur, pondusque argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopia Zimiri: ita uocatur regio
30 harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinemque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem quæ magneti hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum est, quod magnetem quoque aliū ad se trahit. Omnes aūt ii oculorum medicamentis prosunt ad suam quisque portionem, maximeque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritique. Alius rursus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidē theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De utraque natura sæpius diximus.

De lapidibus qui cito absumunt corpora in eis condita, & de his qui diu seruant, & de asio lapide & medicinis eius. Cap. XVII

Lapidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eūdem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili uena scinditur. Corpora defunctorum condi-
40 ta in eo, absumi constat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & uestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt & in oriente, quæ uiuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autē seruandis corporibus nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus uocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ similes ait, quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ii desinunt & noui reperiuntur. Alius gustu salsus podagras lenit, pedibus in uase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum uitia in iis lapidicinis sanantur, cū in metallis omnibus crura uitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem simili-
50 pumici

pumici russo. Admixtus æri Cyprio mammarum uitia emēdat. Pici autem resinæ ue stru mas & panos discutit. Prodest & Phthisicis linctu. Cum melle uetera ulcera ad cicatricem perducit, excrescētia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi ac sup purata siccat. Fit cataplasma ex eo podagris, mixto fabæ lomento.

De ebore fossili & lapidibus osseis & palmatis & aliorū generibus. Cap. XVIII

IDem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophra stus autor est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inue niriq; lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar dictator Pompeiū uicit, reperiūtur, idq; quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas uenit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, q̃ in Italia. E diuerso albos co ranos duriores, quàm parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissi lire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiā lucere. Idem molas uersatiles Volsinijs inuen tas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigijs. Nusquam hic utilior quàm in Italia gignitur, lapisq; non saxum est. In quibusdam uero prouincijs omnino non inuenitur. Sunt quidā in eo genere molliores, qui & cote leuigantur, ut procul intuentibus ophitæ uideri possint. Neq; est alius firmior, quando & lapidis natura, ut ligni, similiter imbres solesq; aut hyemes non patitur, in alijs atq; alijs generibus. Sunt qui & lunam non tole rent, & qui uetustate rubiginem trahant, coloremúe candidum oleo mutent.

De curalio uel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medi cinis eius, & melitino lapide & uiribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spongijs, de phrygio lapide & natura eius. Cap. XIX

MOlarem quidā pyriten uocāt, quoniā sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri uolūt, & in metallis quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur uarie. Ab alijs iterum tertioq; in melle, donec consumatur liquor. Ab alijs pruna prius, dein melle, & postea la uantur ut æs. Vsusq; eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenua re, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusisque ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos uiuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarij, qui clauo uel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis uel folijs, dicto celerius ignem trahunt. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad leuigādam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle ulcera dolorésque mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic ueneficijs resistit omnibus, priuatim magorum. Gæoden ex argumento appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum & testium uitijs. Melitites lapis succum remittit dulcē mellitumq; tusus. Et ceræ mixtus eruptionibus pituitæ maculisq; corporis medetur, & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, & uuluarum dolores impositus uelleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atq; infra XII. stadia colligi. Niger est, pla nus, pumicosus, nō multum à ligno differens, leuis, fragilis, odore si teratur grauis. Fictilia ex eo inscripta nō delentur. Cum uritur, odorem sulphureum reddit. Mirumq; accēditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatq; uuluæ strangulationes. Deprehēdit sonticum morbum & uirginitatem suffitus. Idem ex uino decoctus, dentibus medetur. Strumisq; ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti magi in ea quam uocant axinomantiam, & peruri negant, si euenturū sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniūtur in spon gijs, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos uocant, quoniam uesicæ medentur, calculos rumpunt in uino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur antè uino perfusus, flaturq; follibus, donec ruffescat, ac rursus dulci uino restingui tur, & hoc trinis uicibus, tingendis uestibus tantum utilis.

De

De hæmatite & quinq; generibus eius, & schisto. Cap. xx.

SChistos & hæmatites cognationē habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus mi-
nij colorem imitatur. Vritur ut Phrygius, sed non testinguitur uino. Adulteratur schi-
sto. Hæmatiten discernūt uenæ rubentes, & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis mi-
re conuenit. Sistit profluuium mulierum potus. Bibūt eum & qui sanguinem reiecerunt,
cum succo punici mali. Et in uesicæ uitijs efficax. Bibitur & in uino contra serpentiū ictus.
Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in ijs commodior cro-
co similis, peculiarius splendet. Proficit oculorū lachrymis in lacte muliebri: procidentésq;
oculos præclare cohibet. Hæc est sentētia eorū qui nuperrime scripsere. Sed Sotacus è ue-
10 tustissimis autoribus, quinq; genera hæmatitarū tradit præter magnetem: principatum
dat ex ijs Æthiopico, oculorū medicamentis utilissimo, & ijs quæ panchresta appellant.
Item ambustis. Alterum androdamanta dicit uocari, colore nigro, pondere ac duritia insi-
gnem, & inde nomē traxisse, præcipuéq; in Africa repertum. Trahere aūt in se argentum,
æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum san-
guineum, & esse ad iocineris uitia præcipui remedij. Tertiū genus Arabici facit, simili du-
ritia, uix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis
elatiten uocari, quandiu crudus sit: coctū uero miltiten, utilem ambustis, ad omnia utilio-
rem rubrica. Quinti generis schiston hæmorrhoidas reprimētem. In totū autē hæmatitas
omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad uitia sanguinis.
20 Idem autor schiston alterius generis quàm hæmatiten tradit, quem uocant anthraciten.
Nasci in Africa nigrum, attritum aquarijs cotibus reddere ab ea parte quæ fuerit ab radi-
ce nigrum colorem, ab altera parte croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & samio, & arabo, & pumicibus. Cap. xxi.

AEtites lapis ex argumento nominis magnā famam habet. Reperitur in nidis aqui-
larum, sicuti in decimo uolumine diximus. Aiūt binos inueniri, marem & fœminā.
Nec sine ijs parere quas diximus aquilas, & ideo binos tantum. Genera eorū quatuor. In
Africa nascentem pusillū & mollē, intra se ac uelut in aluo habentē argillam suauem, can
didam, ipsum friabilē, quem fœminei sexus putāt. Marem aūt qui in Arabia nascitur, du-
rum gallæ similē, aut subrutilū, in aluo habentē durū lapidē. Tertius in Cypro inuenitur,
30 colore illis in Africa nascētibus similis, amplior tamē atq; dilatatus, cæteris eīm globosa fa-
cies. Habet in aluo harenā iucundā & lapillos, ipse tam mollis ut etiā digitis frict. Quarti
generis taphiusius appellatur, nascēs iuxta Leucadē in Taphiusa, qui locus est dextra na-
nigātibus ex hac ad Leucadē. Inuenitur in fluminibus cādidus & rotūdus. Huic est in al-
uo lapis, qui uocat̃ callimus, nec quicq; tenerius. Aëtitæ omnes grauidis adalligati mulie-
ribus uel quadrupedibus in pelliculis, sacrificati uteri animalium cōtinent partus, non nisi
parturiant remouēdi, alioqui uuluæ excidūt. Sed nisi parturiētibus auferātur, omnino nō
pariunt. Est & lapis Samius in eadē insula, ubi terrā laudauimus, poliēdo auro utilis. Vti-
lis & in medicina oculorū ulceribus cum lacte, quo supradictū est modo, cōtra ueteres la-
chrymationes. Prodest & cōtra uitia stomachi potus, uertigines sedat, mētésq; cōmotas re
40 stituit. Quidā & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates, Acopis
etiā miscetur. Probat̃ grauitate & cādore. Vuluas & partus cōtineri adalligato eo tradunt.

Arabus lapis ebori similis, dētifricijs accōmodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas
sanat cū lanugine linteorū, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumi-
cum natura, appellantur quidē ita & cætera saxa erosa annis: in ædificijs musea uocāt, de-
pendentia ad imaginē specus arte reddēdam. Sed & ij pumices qui sunt in usu corporū le
uigandorū fœminis, iam quidem & uiris, atq; (ut ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in
Melo, Scyro, Æolijs insulis. Probatio in candore & in minimo pondere, & ut quamma-
xime spongiosi aridiq; sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medici-
na, extenuare, siccare. In ustrina ter siccantur, ita ut torreantur carbone puro, ac toties uino
testin-

restinguantur albo. Lauantur deinde ut cadmia, & siccati conduntur quamminimū uliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorum maxime medicamentis. Vlcera purgat eorum leniter, expletq; cicatrices & emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos potius quàm restinctos, terere malunt ex uino. Adduntur etiam ad malagmata capitum uerendorumq; ulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immēso potu impleātur periclitari: tantamq; refrigerandi naturam esse, ut musta feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus. Cap. XXII

Autoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantum aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiumq; lapidem in ijs prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus. Aliqui psaronium uocant. Tertium ex chalazio chrysiten. Medici autē & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides qui succum reddunt, oculorum medicamentis utiles existimantur, ideoq; Æthiopici maxime ad ea probantur. Tænarium uero lapidem & Pœnicum, & hæmatiten ijs medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur. Ex alio Tænario qui niger est, & ex Pario lapide nō æque medicis utilem. Potiorem ex lapide alabastrite Ægyptio, uel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis ex quo uasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est qui cauatur, tornaturq; in uasa coquendis cibis utilia, uel ad esculentorū usus, quod in Comensi Italiæ lapide accidere scimus. Sed in Siphno singulare, quod excalfactus oleo nigrescit durescitq;, natura mollissimus: Tanta qualitatum differentia est. Nam molliciæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra, qua lignum, faciliusq; etiam, secant ad tegularum & imbricum uicem: uel si libeat, ad quæ uocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem sectiles sunt. Specularis uero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tātum dabat, nec tota, sed intra centum milia passuum circa Segobricam urbem. Iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa. Postferendos omnes tamen Hispaniæ, & Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breues, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non & saxo inclusus sub terra inuenitur, extrahiturq;, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmēti modo, nunq; adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ, quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidē concrescere manifesto apparet, quod cū feræ decidēre in puteos tales, & medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post unam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota perpetiendi solis rigorisq;: nec senescit, si modo iniuria absit, cum hoc etiā in cementis multorum generum accidat. Inuenere & alium usum in ramentis quoque, circum maximum ludis circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant uenæ, ex argumēto phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiā foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm specularium modo, tanq; inclusa luce non transmissa. In Arabia quoq; esse lapidē uitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus, Iuba autor est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primumq; cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximā laudem habuere, secundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræq; oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent,

pollēt,ex aqua Arſinoeticę. Repertę ſunt & in Italia aqua trahētes aciē acerrimo effectu. Necnō & trās Alpes,quas paſſernices uocāt. Quarta ratio eſt ſaliua hominis proficienti um in tonſtrinarū officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hiſpania citeriore in eo genere præcipuę. Reliqua multitudo lapidū in totum ædificijs inutilis eſt mortalitate molliriæ. Quædā tamē loca nō alium habent,ſicut Carthago in Africa: exercetur halitu maris,fricatur uento,& uerberatē imbri. Sed cura tuētur picando parietes, qm̄ & tectorij calce roditur. Sciteq; dictum eſt,ad tecta eos pice, ad uinum calce uti,quoniam ſic muſta cōdiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. in Liguria quoq;, Vmbria, & Venetia,albus lapis dentata ſerra ſecatur. Hi tractabiles in opere,laborē quoq; tolerant, ſub tecto duntaxat. Aſpergine & gelu pruiniſq; rumpuntē in teſtas,nec contra humores & aurā maris robuſti. Tiburtini ad reliqua fortes, uapore diſſiliunt. Nigri ſilices optimi, quibuſdā in locis & rubētes. Nonnuſq; uero & albi, ſicut in Tarquinienſi Anicianis lapidicinis circa lacum Volſinienſem. Et in Statonienſi ſunt, quibus ne ignis quidē nocet. Iidem & in monumēta ſcalpti,contra uetuſtatē quoq; incorrupti permanent: ex ijs formæ fiunt,in quibus æra funduntur. Eſt & uiridis lapis,uehemēter igni reſiſtens,ſed nuſquam copioſus. Et ubi inuenitur,lapis,nō ſaxum eſt. E reliquis pallidus, in cęmento raro utilis. Globoſus,contra iniurias fortis, ſed ad ſtructurā infidelis,niſi multa ſuffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis,ſemper ueluti madens. Remediū eſt in lapide dubio,æſtate eū eximere,nec ante bienniū eum inſerere tecto,domitum tēpeſtatibus. Quæ ex eo læſa fuerint,in ſubterranea ſtructura aptantur utilius. Quæ reſtiterint, tutum eſt uel cælo cōmittere. Græci è lapide duro ac ſilice æquato cōſtruūt ueluti lateritios parietes. Cum ita fecerint,iſodomon uocāt genus ſtructuræ. At cum inæquali craſſitudine ſtructa ſunt, pſeudiſodomon. Tertium eſt emplecton,tantūmodo frontibus politis. Reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri,ut cōmiſſuras antecedentiū medij lapides obtineant,neceſſarium eſt in medio quoq; pariete,ſi res patitur: ſi minus,utique à lateribus. Medios parietes farcire fractis cęmentis. Dictyotheton uocant reticulatam ſtructuram, quam frequentiſſime Romæ ſtruunt,rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri,& ad perpendiculum reſpondere oportet.

De ciſternis & calce, & harenæ generibus, & mixtura calcis & harenæ, & uitijs ſtructuræ, & tectorijs & columnis. Cap. XXIII

ET ciſternas harenæ puræ & aſperæ quinq; partibus,calcis q̄ uehementiſſimę duabus conſtrui cōuenit,fragmentis ſilicis nō excedentibus libras. Ita ferratis uectibus calcari ſolū parieteſq; ſimiliter. Vtilius geminas eſſe,ut in priore uitia cōſidant aquæ,atq; per colum in proximā tranſeat maxime pura aqua. Calcem è uario lapide Cato cenſorius improbat. Ex albo melior q̄ ex duro,& ſtructuræ utilior. Quæ ex fiſtuloſo,tectorijs. Ad utrunq; damnatur ex ſilice. Vtilior eadem ex effoſſo lapide quàm ex ripis fluminū collecto. Vtilior è molari,quia eſt quædam pinguior natura eius. Mirum,aliquid poſtq; arſerit,accendi aquis. Harenæ tria genera. Foſſitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatē,melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur foſſitia,nec trans maria. Ruinarū urbis ea maxime cauſa, quòd furto calcis ſine ferrumine ſuo cæmenta cōponuntur. Intrita quoq; quo uetuſtior eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriumqúe niſi ter harenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris haber. Vliginoſa & ubi ſalſugo uitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græcia tectorijs etiam harenatum quod inducturi ſunt, prius in mortario ligneis uectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non niſi à gleba oportet. In Elide ædes eſt Mineruæ, in qua frater Phidiæ Pannæus tectorium induxit lacte & croco ſubactum,ut ferūt: ideoq; ſi teratur in

ea hodieq; saliua pollice, odorē croci saporemq; reddere traditur. Columnæ in æde den sius positæ, crassiores uidentur. Genera earum quatuor. Quæ sextā partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ uocantur: quæ nonam Ionicæ: quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthijs eadem ratio quæ Ionicis. Et differētia, quoniā capitulis Corinthiarum eadem est altitudo quæ colligitur crassitudine ima, ideoq; graciliores uidentur. Ionici eīm capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinū delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua prius fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuitq; altitudinis octaua pars in crassitudine, & ut spiræ haberent crassitudinis dimidiū, septimæq; partes detraherētur summarū crassitudini Præter has sunt quæ uocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari late re tum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso. Cap. XXIIII

CAlcis & in medicina magnus usus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: urit, discutit, extrahit, incipientesq; serpere ulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo tēperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoq; cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur. Eadē cōpositione & strumis. Maltha è calce fit recēti. gleba uino restinguitur. mox tunditur cum adipe suillo & fico, duplici linamento: quæ res omniū tenacissima, & duritiam lapidis antecedēs. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nā & è lapide coquit̄, ut in Syria ac Thurijs, et è terra fodit̄, ut in Cypro ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, nō dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquūtq; fimo bubulo, ut celerius urantur. Omniū aūt optimū fieri cōpertum est è lapide speculari, squamamue talem habente. Gypso madido statim utendum est, quoniā celerrime coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinā resolui patitur. Vsus gypsi in albarijs, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris familiarem in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

De pauimentis & quando primum Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primum cameræ. Cap. XXV

PAuimenta originē apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratiōe, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami strauit quem uocant asaroton oecon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæque euerri solent, ueluti relicta fecerat paruis è testulis tinctisq; in uarios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuscās. Apricantur aliæ scabētes sese in canthari labro. Pauimenta credo primum facta, quæ nunc reuocamus barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certe ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis capitolini æde primum factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata uero pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille uersus: Ante pauimenta atque emblemata uermiculata. Subdialia Græci inuenere, talibus domos contegentes: facile tractu tepente, sed fallax ubicunque imbres gelant. Necessariū binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi. Deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium uero seruari in pedes denos sesqununcem, ac diligenter eote despumare, quernisq; axibus cōtabulare. Quę torquentur inutilia putant. Imò & filice aut palea substerni melius esse, quo minor uis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subijci. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum etiamnum unum genus Græcanicum. Solo festucato inijcitur rudus, aut testaceum pauimentum. Dein spisse calcatis carbonibus inducitur sabulo calce ac fauilla mixtis, materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, &

est forma

est forma terrena. Si uero cote depolitum est, nigri pauimēti usum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certe crustis, extatq́ hodie quod in fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimēta in cameras trāsiere è uitro: nouitium & hoc inuentū. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit, in reliquis albaria adornauit: non dubie uitreas facturus cameras, si prius inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, ut diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & uitri natura indicanda est.

De origine uitri, & ratione faciendi, & de obsidiano uitro, & generibus multiformibus uitri. Cap. XXVI

10 PArs est Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitima Iudææ, intra mōtis Carmeli radices paludē habens, quæ uocatur Cendeuia. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinq́ M.p. spatio in mare perfluēs iuxta Ptolemaidē coloniā. Lentus hic currit, insalubris potu, sed ceremonijs sacer, limosus, uado profundus. Nō nisi refuso mari harenas fatetur. Fluctibus enim uolutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nūc & à marino credunt̄ astringi morsu, non prius utiles. Quingentorū est passuū non amplius litoris spatiū: idq́ tantum multa per secula gignendo fuit uitro. Fama est appulsa naue mercatorum nitri, cum spar si per littus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri è naue subdidisse. Quibus accensis permixta harena littoris, trāslucentes nobilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originē uitri. Mox, ut est astuta & ingeniosa solertia, non fuit
20 contenta nitrū miscuisse, cœptus addi & magnes lapis: quoniā in se liquorē uitri quoq; ut ferrum trahere creditur. Simili modo & calculi splendentes multifariā cœpti uri, deinde conchæ & fossiles harenæ. Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullum cōparari Indico. Leuibus aūt aridisq́ lignis coquitur, addito cyprio ac nitro, maxime ophirio. Continuis fornacib. ut æs liquatur, massæq́ fiunt colore pingui nigricātes. Acies tanta est quacunq́, ut citra ullum sensum ad ossa cōsecet quicquid afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingiturq́. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondā ijs officinis nobili: siquidem etiā specula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio uitri. Iam uero & in uulturno mari Italiæ harena alba nascens, sex M.p. litore inter Cumas atq; Lucrinum, quæ mollissima est, pila molaq́ te-
30 ritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pondere uel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa quæ uocatur ammonitrū: atq; hæc recoquitur, & fit uitrū purum, ac massa uitri candidi. Iam uero & per Gallias Hispaniasq́ simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum uitri temperamentum, ut flexibile esset: & totā officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaq́ fama crebrior diu ꝙ certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta uitri arte, quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos, H—s. sex milibus uenderet. In genere uitri & obsidiana numerātur, ad similitudinē lapidis quē in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & trāslucidi, crassiore uisu, atq; in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: uidimusq́
40 & solidas imagines diui Augusti, capti materia huius crassitudinis: dicauitq́ ipse pro miraculo in templo concordiæ obsidianos quatuor elephātos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremonijs repertam ibi in hęreditate eius qui pręfuerat Aegypto, obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materię origo, nunc uitri similitudine interpolata. Xenocrates obsidianū lapidē in India & in Samnio Italiæ & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere obsidianū, ad escaria uasa & totum rubens uitrum, atq; nō translucens, hęmatinon appellatum. Fit & album & murrinum, aut hyacinthos sapphirosq́ imitatum, & omnibus alijs coloribus. Nec est alia nūc materia sequacior, aut etiam picturæ accōmodatior. Maximus tamē honos in candido trāslucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus uero ad potandū argenti metalla &

auri pepulit. Est aũt caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor : cũ addita aqua nitreæ pilæ sole aduerso, in tantũ excandescant, ut uestes exurant. Fragmẽta teporata agglutinã tur tantum, rursus affundi non queunt, præterꝗ abrupta sibi met, ueluti cum calculi fi/unt, quos quidã abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis uersicolores. Vitrum sulphuri concoctũ ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus quæ cõstant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia. Cap. XXVII

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi uitrũ, alibi argentũ, alibi miniũ, alibi plumbi gene ra, alibi pigmẽta, alibi medicamẽta fundit. Igne lapides in æs soluunť, igne ferrum gi/gnitur, ac domať, igne cremato lapide cæmẽta in tectis alligaнť. Alia sæpius uri prodest. Eadẽꝗ materia aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs. Quando ipse carbo uires habere incipit restinctus, atꝗ interijsse creditus, maioris fit uirtutis. Immẽsa & improba rerũ naturæ portio: & in qua dubiũ sit plura absumat, an pariat. Est & ipsis ignibus medica uis. Pestiletię quæ solis obscuratione cõtrahitur, ignis suffitu multiformi ter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id mõstrauere diuersis locis. Ad cõ/uulsa uiscera aut cõtusa, ut M. Varro autor est: ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis est in/quit foci. Inde eẽ cinis luxatis potus medetur : ut licet uidere gladiatores cum deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculũ genus morbi, quo duos cõsulares nuper absum/ptos indicauimus, querneus carbo tritus cũ melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoꝗ ac iam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere. Non prætereo & unũ foci exemplũ, Romanis literis clarum: Tarquinio Prisco regnãte tradunt repente in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus: eamꝗ quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidã. Ita Seruium Tullum natum, qui re/gno successit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse uisum, creditumꝗ Laris familia ris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVII

PROOEMIVM.

VT NIHIL instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctũ coacta rerũ naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt uarietati, coloribus, materiæ, decori, uiolari e/tiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas uero extra pretia ulla taxationemꝗ humanarũ opum arbitrantes, ut plerisꝗ ad summam absolutamꝗ rerum naturæ contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmatum, & quibus initijs in tãtum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorumꝗ. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt, Prome/thei uinculorum interpretatione fatali: primumꝗ saxi fragmentum inclusum ferro ac di/gito circundatum, hoc fuisse anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Ro/mæ habuit. Cap. I

HIs initijs cœpit autoritas, in tantũ amorẽ elata, ut Polycrati Samio seuero insularũ ac litorũ tyrãno felicitatis suæ, quã nimiã fatebatur etiã ipse, satis piamenti in unius gẽmæ uolũtario dãno uideretť, si cũ fortunę uolubilitate paria faceret: planeꝗ ab inuidia eius abũde se redimi putaret, si hoc unũ doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio

nauigio in altū, anulū mersit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus, escæ uice raptum, ut faceret ostentū, in culinam domini rursus fortunæ insidiãtis manu reddidit. Sardonychem eam gemmã fuisse constat: ostenduntq; Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimū propè locū tot prælatis obtinentē. Post hunc anulū regia fama est gēmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanq; habuisse traditur achaten, in qua IX Musæ & Apollo citharam tenēs spectarentur, non arte, sed spōte naturæ ita discurrētibus maculis, ut musis quoq; singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia quę tradatur magnopere gemmarū claritas extat apud autores, prætereq; Ismeniam choraulem, multis fulgentibusq; uti solitum, comitante fabula uanitatē eius, indicato in Cypro sex aureis denarijs smaragdo in qua fuerat sculpta Amymone, iussisse numerari. Et cum duo relati essent, imminuto precio, male me Hercules curatum, dixisse. multum enim detractum gēmæ dignitati. Hic uidetur instituisse, ut omnes musicæ artis hac quoq; ostentatione cēserentur, ueluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, ut sic quoq; par uideretur. Tertius qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritiã electas: forte quadã his exēplis initio uoluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationē arrogent, ut palam sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gēma quę demonstratur, illibata intactaq; est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiã smaragdos solitos. Cõfirmat hanc eãdem opinionē edictū Alexandri Magni, quo uetuit in gemma se ab alio scalpi q̃ à Pyrgotele, non dubie clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quiq; diui Augusti imaginē similem expressit, qua postea principes signabãt, Dioscorides. Sylla dictator traditiõe Iugurtæ semper signauit. Est apud autores & Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse, uulgato Stilonis Præconini sale, quid nam fuisse facturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas in matris anulis iam indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio tēporum nomine eius reddi postulabat, non infacero lepore accipientiū, ænigmata afferre eam sphingē. Quin etiam Mœcenatis rana, per collationem pecuniarū in magno terrore erat. Augustus postea ad euitanda cõuitia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro alijq; eiusdē ætatis autores cõfirmant, multum prælatã Scauri. Hoc exemplo Cæsar dictator sex dactyliothecas in Veneris genetricis consecrauit. Marcellus Octauia genitus in palatina Apollinis æde unam. Victoria tamē illa Pompeij primum ad margaritas gemmasq; mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & uestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis trãslatis in triūpho Pompeij, & natura crystalli & medicinis, & luxuria circa ea, & quãdo primū inuēta myrrhina, & luxuria circa ea, & natura myrrhinorū, & quæ mentiti sunt autores de succino. Cap. II

IDuti planius noscatur, uerba ex ipsis Pompeij triumphorū actis subijciam. Ergo tertio triumpho quem de piratis, Asia, Ponto, gētibusq; & regibus in septimo operis huius uolumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie calend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor: & ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarū magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinē accedente, in eo fuit luna aurea pondo XXX: lectos triclinia res tres: uasa ex auro & gemmis abacorum nouem. Signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis. Coronas ex margaritis triginta tres. Montem aureum quadratum cum cer

uis & leonibus,& pomis omnis generis,circundata uite aurea. Muſeum ex margaritis,in cuius faſtigio horologium erat. Imago Cn. Pompeij è margaritis,illa regio honore grata,illius probi oris uenerãdiꝗ per cunctas gentes,illa inquam ex margaritis,ſeueritate uicta & ueriore luxuriæ triumpho. Quàm profecto inter illos uiros duraſſet cognomen Magni,ſi prima uictoria ſic triũphaſſes. E margaritis Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quã gerere te fas nõ ſit,hinc fieri tuos uultus? ſic te precioſum uideri? Nonne illa ſimilior tui eſt imago,quam Pyrenæi iugis impoſuiſti? Graue profecto fœdũꝗ probrum erat, ni uerius iræ deorum oſtentũ credi oporteret:clareꝗ intelligi poſſet,iam tum illud caput orientis opibus ſine reliquo corpore oſtẽtatum. Cætera triumphi eiuſdem ꝙ uirilia. Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæſtoribus, qui oras maris defendiſſent, H—S. bina milia,cõmilitibus ſingulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit cauſam Caij principis,qui ſuper omnia muliebria ſocculos induebat è margaritis: & Neronis principis,qui ſceptra,& perſonas,& cubicula uiatoria unionibus conſtruebat. Quinimo etiam ius uidemur perdidiſſe corripiendi gemmata potoria, & uaria ſupellectilis genera,anulos tranſeuntes. Quæ enim non luxuria innocẽtior exiſtimari poſſit? Eadem uictoria primum in urbem murrhina induxit. Primusꝗ Pompeius ſex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum uſum trãſiere, abacis etiam eſcarijsꝗ uaſis inde expetitis. Excreſcitꝗ indies eius rei luxus,murrhino L X X X ſeſtertijs empto,capaci planè ad ſextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos conſularis, ob amorem obroſo eius margine,ut tamen iniuria illa preciũ augeret:neꝗ eſt hodie murrhini alterius præſtantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum uorauerit,licet exiſtimare ex multitudine: quæ tanta fuit, ut auferente liberis eius Nerone Domitio theatrum peculiare trans Tiberim hortis expoſita occuparẽt:quod à populo impleri canente ſe,dum Pompeiano præludit,etiã Neroni ſatis erat:qui uidit tunc annumerari unius ſcyphi fracta membra,quæ in dolorem credo ſeculi inuidiamꝗ fortunæ,tãquam Alexandri Magni corpus in conditorio ſeruari ut oſtentarẽtur, placebat. T. Petronius conſularis moriturus,inuidia Neronis principis, ut menſam eius exhæredaret, trullam murrhinam CCC ſeſtertijs emptam fregit. Sed Nero,ut par erat principem,uicit omnes, CCC ſeſtertijs capidem unam parando. Memoranda res, tanti imperatorẽ patremꝗ patriæ bibiſſe. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec inſignibus, maxime Parthici regni:præcipue tamẽ in Carmania. Humorem putant ſub terra calore denſari, Amplitudine nuſquam paruos excedunt abacos. Craſſitudine raro, quanta dictum eſt uaſi potorio. Splendor his ſine uiribus,nitorꝗ uerius ꝙ ſplẽdor. Sed in precio uarietas colorum,ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram candoremꝗ,& tertium ex utroꝗ igneſcentem,uelut per tranſitum coloris purpura rubeſcẽte, aut lacte candeſcente. Sunt qui maxime in ijs laudent extremitates,& quoſdã colorũ repercuſſus,quales in cœleſti arcu ſpectantur. His maculæ pingues placent, translucere quicꝗ aut pallere uitiũ eſt. Item ſales uerrucæꝗ non eminẽtes, ſed ut in corpore etiã plerumꝗ ſeſsiles. Aliqua & in odore cõmendatio eſt. Contraria huic cauſa cryſtallum facit, gelu uehemẽtiore concreto. Non aliubi certe reperitur, ꝙ ubi maxime hybernæ niues rigent:glaciẽꝗ eſſe certum eſt,unde & nomẽ Græci dedere. Oriens & hanc mittit,ſed Indicæ nulla præfertur. Naſcitur & in Aſia,uiliſſima circa Alabandã & Orthoſiã, finitimisꝗ montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor eſt, & in quadã inſula rubri maris ante Arabiã ſita naſci,quæ Neron uocetur. Et in ea quæ iuxta gemmã topazion ferat,cubitalemꝗ effoſſam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Luſitania naſci per ꝙ mirandi ponderis,immẽſis iugis depreſſis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Epheſius,aratro in Aſia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno,nec niſi inter cautes creditum fuerat. Similius uero eſt, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus ſæpe deportari. Sudines uero negat niſi ad me-

ad meridiem ſpectantibus locis naſci,quod certũ eſt, nõ enim reperitur in aquoſis, quanquã in regione prægelida,uel ſi ad uada uſq; glaciẽtur amnes. Cœleſti humore paruaq; niue id fieri neceſſe eſt.ideo caloris impatiẽs,niſi in frigido potu abdicatur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus,nõ facile ratio inueniri poteſt, eo magis quod neq; mucronibus eadem ſpecies eſt,& ita abſolutus eſt laterum leuor,ut nulla id arte poſſit æquari. Magnitudo ampliſſima adhuc uiſa nobis erat,quã in Capitolio Liuia Auguſta dicauerat, librarum circiter L.Idẽ Xenocrates autor eſt, uas amphorale uiſum, & aliqui ex India cryſtallum ſextariorum quatuor. Nos liquido affirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci adeo inuijs,ut plerunq; fune pendẽtes eam extrahant. Peritis ſigna & indicia nota ſunt.
10 Infeſtantur plurimis uitijs,ſcabro, ferrugine, maculoſa nube,occulta aliquando uomica, præduro fragiliq; centro & ſale appellato.Eſt & ruffa aliquibus rubigo. Alijs capillamẽtũ rimę ſimile. Hoc artifices cælatura occultãt. Quę uero ſine uitio ſunt,puras eſſe malũt, acenteta appellantes,nec ſpumei coloris lympidæ aquæ. Poſtremo autoritas in pondere eſt. Inuenio medicos,quæ ſunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare quàm cryſtallina pila aduerſis poſita ſolis radijs. Alius hic furor, H—S C L M trullam unam nõ ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amiſſarum rerum nuncio accepto, duos calices cryſtallinos in ſuprema ira fregit illiſos. Hæc fuit ratio ſeculum ſuum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta ſarciri nullo modo queũt. Mire ad ſimilitudinem acceſſere uitrea, ſed prodigij modo, ut ſuum precium auxerint
20 cryſtalli, non diminuerint. Proximum locum in delicijs fœminarum tamen adhuc tantum, ſuccina obtinẽt, eandemq; omnia hæc quam gemmæ autoritatẽ, ſane maiorem aliquibus de cauſis cryſtallina & murrhina, rigidi potus utraq;. In ſuccinis cauſam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occaſio eſt uanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum,cum hoc quoq; interſit uitæ,ſcire poſteros quicquid illi prodidere mirãdum. Phaethontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrũ omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum uocamus: & electrum appellatum,quoniam ſol uocitatus ſit Elector, plurimi poetæ dixere,primiq;,ut arbitror, Aeſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod eſſe falſum Italiæ teſtimonio patet. Diligẽtiores eorum, Electridas inſulas in
30 mari Adriatico eſſe dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuiſſe certũ eſt. Nec uero ullas ibi appoſitas eſſe, in quas quicq; curſu Padi deuehi poſſit. Nam quod Aeſchylus in Iberia, hoc eſt in Hiſpania, Eridanum eſſe dixit, eundemq; appellari Rhodanũ, Euripides rurſus & Apollonius in Adriatico littore confluere Rhodanũ & Padum, faciliorem ueniam facit ignorati ſuccini in tanta orbis ignorantia. Modeſtiores ſed æque falſum prodidere, in extremis Adriatici ſinus rupibus inuijs arbores ſtare, quæ canis ortu hoc effunderẽt gummi. Theophraſtus in Liguria effodi dixit. Phaethontem in Aethiopia Ammonis obijſſe,ob id delubrum ibi eſſe atq; oraculum,electrumq; gigni. Philemon foſſile eſſe, & in Scythia erui duobus locis. Candidum atq; cerei coloris quod uocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur
40 ſualternicum. Demoſtratus lyncurion id uocat, & fieri ex urina lyncum beſtiarum. E maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atq; candidum. Alij dixere langurium, & eſſe in Italia beſtias langurias. Zenothemis langas uocat eaſdem, & circa Padum ijs uitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem ſentẽtia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere,quas electridas uocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æſtuarium oceani Mentonomon nomine, ſpacio ſtadiorum ſex milium. Ab hoc diei nauigatione inſulam abeſſe Abalum. Illò uere fluctibus aduehi, & eſſe concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem uti eo,proximiſq; Teutonis uendere. Huic & Timæus credidit, ſed inſulam Baltiam uocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Nicias ſolis radiorum ſuccum intelligi

uoluit. Hos circa occasum credit uehemētiores in terram actos, pinguē sudorē in ea parte oceani relinquere, deinde æstatibus in Germanorū littora eijci. Et in Aegypto nasci simili modo, & uocari Sacal. Item in India, gratiusq; thure esse Indis. In Syria quoq; fœminas uerticillos inde facere, & uocare harpaga, qa folia & paleas uestiūq; fimbrias rapiat. Theophrastus oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontoriū eijci, quod & Xenocrates credidit, qui de ijs nuperrime scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Adanticum mare esse lacum Cephisida, quē Mauri uocāt electrū. Hunc sole excalfactū è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locū Sycionē appellatum, & Cratin amnem in oceanū effluentē è lacu, in quo aues quas meleagridas & penelopas uocat, uiuere. Ibi nasci ratione eadem qua supra dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim 10 magnā hortum hesperidū esse, ex quo in stagnū cadat, colligi uero à uirginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo uocabulo significetur omnia uasa ferre bona, fluere à septentrione in exortiuum Oceanū iuxta montē syluestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores ea aphyracoras uocari, qua appellatiōe significetur prędulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ littoribus esse insulam, uocariq; eam Oserictam, cedri genere syluosam, inde defluere in petras. Xenocrates non succinū tantum in Italia, uerumetiam thieum uocari, à Scythis uero sacrinum, qnoniā & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super oēs est Sophocles Tragicus poeta, quod equidē miror tanta grauitate cothurni, & præterea uitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiā fieri dixit è lachrymis meleagridū auium Meleagrū 20 deflentiū. Quod & credidisse eum, uel sperasse alijs persuaderi posse, quis non miretur? quámue pueritiā tam imperitā posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lachrymásue tam grandes, auesq; è Gręcia, ubi Meleager perijt, ploratū isse in Indos? Quid ergo? non multa ęque fabulosa produnt poetæ? Sed hoc ea in re quæ quotidie inuehatur atq; abundet, & hoc mendacium coarguat, serio quemquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio, & medicinæ. Cap. III

Certum est gigni in insulis septentrionalis oceani, & à Germanis appellari glessum, itaq; & à nostris unam insularū ob id Glessariam appellatā, Germanico Cęsare ibi 30 classibus rem gerente, Austrauiā à barbaris dictam. Nascitur aūt defluēte medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundātia. Densatur rigore uel tepore autumnali. Cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certe in littora expellitur, ita uolubile, ut pēdere uideatur atque considere in uado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinū appellantes. Pineæ aūt arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quod accensum tędæ modo ac nidore flagret. Affert à Germanis in Pannoniam maxime prouinciam. Inde Veneti primum, quos Gręci Henetos uocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticū. Pado uero annexa fabulæ uidetur causa, hodieq; transpadanarum agrestibus fœminis, monilium uice succina gestantibus, maxime decoris gratia: sed & medicinæ: quando tonsillis 40 creditur resistere, & faucium uitijs, uario genere aquarum iuxta illos infestāte guttura ac uicinas carnes. DC ferè M. p. à Carnunto Pannoniæ, abest littus Germaniæ ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id cōparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc cōmercia & littora peragrauit, tanta copia inuecta, ut retia arcendis feris podium protegentia succinis nodarentur, arma uero & libitina totusq; unius diei apparatus esset è succino. Maximum pōdus is glebæ attulit XIII librarū. Nasci & in India certum est. Archelaus qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, poliriq; adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quædam intus trāslucentia, ut formicæ aut

cæ aut culices,lacertæq́ quas adhæsisse musteo non est dubiũ & inclusas indurescẽti.Genera eius plura.Candida odoris præstantissimi.Sed nec his nec cereis preciũ.Fuluis maior autoritas.Ex ĩs etiãnum amplior trãslucentibus, præterq́ si nimio ardore flagrent, imaginẽq́ igneam inesse,nõ ignem,placet. Sũma laus falernis à uini colore dictis, molli fulgore perspicuis.Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat.Verũ hoc quoq́ notũ fieri oportet,quocunq́ modo tingui libeat,hœdorũ seuo & anchusæ radice,quippe etiam conchilio inficiuntur. Cæterum attritu digitorũ accepta ui caloris attrahunt in se paleas & folia arida,ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoq́ succini oleo addito flagrant dilucidius diutiusq́ q̃ lini medulla. Taxatio in delicĩs tanta,ut hominis quamuis parua
10 effigies, uiuorũ hominũ uigentiumq́ precia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis.In Corinthĩs æs placet auro argentoq́ mixtũ,in cælatis ars & ingenia. Murrhinorũ & crystallinorũ diximus gratiam:uniones,quòd capite circũferuntur, gemmæ digitis, in omnibus denicq́ alĩs uitĩs ostentatio aut usus placet,in succinis deliciarũ tantum conscientia. Domitius Nero in cæteris uitæ suæ portentis, capillos quoq́ coniugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat,quodam etiã carmine succina appellando. Et quoniam nullis uitĩs desunt preciosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorũ inuenitur aliquis in medicina, sed nõ ob hoc fœminis placẽt. Infantib. adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunq́ ætati cõtra lymphationes prodesse tradit.Et urinæ difficultatib. potũ, adalligatũq́. Hic & differentiã nouã
20 attulit appellando chrysolectrũ quasi coloris aurei, & matutino gratissimi aspectus, rapacissimũ ignium,& si iuxta fuerint,celerrime ardescens. Hoc collo adalligatũ,mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo auriũ uitĩs. Et si cũ melle attico cõteratur, oculorũ quoq́ obscuritatibus. Stomachi etiã uitĩs uel per se farina eius sumpta,uel cum mastice ex aqua pota. Succina etiã gẽmis,quę sunt trãslucidę,adulterãdis magnũ habẽt locum,maxime amethystis,cũ omni,ut diximus,colore tingantur. De lyncurio proxime dici cogit autorũ pertinacia. Quippe etiam si nõ electrũ id esset,lyncurium tamẽ gẽmam esse contendunt. Fieri aũt ex urina quidẽ lyncis,sed egestã terra protinus bestia operienteeam, quoniã inuideat hominũ usui. Esse aũt qualem in igneis succinis colorẽ,scalpiq́. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere,sed æris etiã ac ferri laminas,quod Diocles
30 quidẽ & Theophrastus credidit.Ego falsum id totum arbitror,nec uisam in æuo nostro gemmam ullam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur,calculos uesicæ eo poto elidi,& morbo regio occurri,si ex uino bibatur,aut si portetur. Et tamen nunc gemmarum cõfessa dicemus à laudatissimis orsi. Nec uero id solum agemus,sed ad maiorem utilitatem uitæ obiter coarguetur magorum infanda uanitas,quãdo illi uel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. Cap. IIII

MAximum in rebus humanis,nõ solum inter gemmas,precium habet adamas, diu non nisi regibus & ĩs admodũ paucis cognitus, unus modo in metallis repertus, perq́ raro comes auri,nec nisi in auro nasci uidebatur. Veteres eum in Aethiopũ tantum
40 metallis inueniri existimauere,inter delubrũ Mercurĩ atq́ insulam Meroen, dixeruntq́ non ampliorem cucumeris semine,aut colore dissimilẽ inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur. Indici non in auro nascentis,sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt,& laterum sexangulo leuore turbinatus in mucronẽ, aut duabus cõtrarĩs partibus,quo magis miremur,ut si duo turbines latissimis suis partibus iungantur,magnitudine uero etiã auellanæ nuclei. Similis est huic quidem arabicus, minor tantum,similiter & nascens,cæterum pallore gentis, & in auro non nisi excellẽtissimo natalis.Incudibus hi deprehenduntur,ita respuentes ictum,ut ferrum utrinq́ dissultet, incudesq́ etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulq́ ignium uictrix natura,& nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita uis Græca interpretatione

accepit

accepit. Vnũ ex ijs uocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterũ macedonicũ in Philippico auro repertũ, & hic est cucumis femini par. Post hos Cyprius uocatur in Cypro repertus, uergens in æreũ colorẽ, sed in medicina, ut dicemus, efficacissimus. Post hũc est siderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nã & ictibus frangitur, & alio adamãte perforari potest, quod & Cyprio euenit, breuiterq́ue ut degeneres nominis tantũ autoritatẽ habent. Idq́ue, quod totis uoluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaq́ue, quam antipathiã ac sympathiã appellauere Græci, nõ aliter clarius intelligi potest. Siquidẽ illa inuicta uis duarum uiolentissimæ naturæ rerum ferri ignisq́ue contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter q̃ recenti calidoq́ue macerata, & sic quoq́ue multis ictibus, tunc etiam præterq̃ eximias incudes malleosq́ue ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentũ? quóne casu repertũ? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animaliũ? Numinum profecto muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, sed uoluntas. Et cum feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur crustas, ut cerni uix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferroq́ue includuntur, nullam non duritiã ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut iuxtà positus ferrũ nõ patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atq́ue auferat. Adamas & uenena irrita facit, & lymphationes abigit, metusq́ue uanos expellit à mente, & ob id quidã eum anachiten uocauere. Metrodorus Scepsius, in eadẽ Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinũ, quod equidẽ legerim, solus dicit. & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximũ apud nos Indicis Arabicisq́ue margaritis pretium est, de quibus in nono diximus uolumine inter res marinas.

De smaragdi generibus, & gemmis uiridibus & translucidis. Cap. v

Tertia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoq́ue uirentes frondesq́ue auide spectamus. Smaragdos uero tanto libentius, quoniam nihil omnino uiridius cõparatum illis uiret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibusq́ue gemmas non alia gratior oculorũ refectio est, ita uiridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur uisu, inficientes circa se repercussum aera, nõ sole mutati, non umbra, non lucernis, semperq́ue sensim radiantes, & uisum admittentes, ad crassitudinẽ sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & concaui, ut uisum colligant. Quapropter decreto hominum ijs parcitur scalpi uetitis. Quanquam Scythicorum Aegyptiorumq́ue duritia tanta est, ut nequeãt uulnerari. Quorum uero corpus extensum est, eadem qua specula ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullis maior austeritas, nec minus uitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem Bactriani, quos in cõmissuris saxorũ colligere dicuntur etesijs flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia ijs uentis maxime harenæ mouẽtur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærarijs inueniuntur. Quapropter principatum ex ijs Cyprij obtinent. dosq́ue eorum est nec in colore liquido nec diluto, uerum ex humido pingui, quaq́ue perspiciatur imitante translucidum mare: pariterq́ue translucet & nitet, hoc est colorẽ expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiã in gurgitem, ut territi instrumẽta refugerẽt thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & uitia demonstrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omniũ eadem. Quędã tamen nationum peculiaria,

sicut

ficut in homine. Ergo Cyprij uarie glauci, magisq; ac minus in eodē smaragdo alijs par/
tibus tenorē illum Scythicę autoritatis nō semper custodiunt. Ad hoc quibusdā intercur
rit umbra, surdusq; fit color, qui improbatur etiam dilutior. Hincq; genera distinguun/
tur. Et sunt aliqui obscuri, quos uocant cæcos, alij densi nec è liquido translucidi: quidam
uaria nubecula improbati. Aliud est hoc q̄ umbra de qua diximus. Nubecula enim albē
cantis est uitium: cum uiridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in
fine uisum candor. Hæc coloris uitia: illa corporis, capillamentū, sal, plumbago. Ab ijs
Aethiopici laudātur à Copto dierū trium itinere, ut autor est Iuba, acriter uirides, sed nō
facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere posuit Hermineos & Persicos. Illos
10 extumescentes pinguiter. Persicos uero non translucidos, sed iucundi tenoris, uisum im/
plere, quem non admittant, felium pantherarumq; oculis similes. Nanq; & illos radia
re nec perspici. Eosdē in sole hebetari, umbris refulgere, & longius q̄ cæteros nitere. O/
mnium horum etiāmum uitium, quod fellis colorem aut aeris habet. In sole dilucidi qui/
dem ac liquidi, sed non uirides. Hæc uitia & Atticis maxime sentiuntur in argētarijs me/
tallis repertis in loco qui Thoricos uocatur, semper minus pingues, & è lōginquo specio/
siores. Frequens & ijs plumbago, hoc est, ut in sole plumbei uideantur. Illudq; peculiare,
quod quidā ex ijs senescunt, paulatim uiriditate euanida, & sole læduntur. Post hos Medi
ci plurimū uiriditatis habent, interdū & è sapphiro. Ii sunt fluctuosi, & rerum imagines
complexi, ut uerbi gratia papauerum aut auium, pinnarumq; uel catulorū aut similium.
20 Qui non omnino uirides nascuntur, uino & oleo meliores fiunt, neq; est aliorū magnitu/
do amplior. Carchedonij nescio an in totū exoleuerint, postq; metalla æris ibi defece/
runt, & semper tamen uilissimi fuere minimiq;. Iidem fragiles sed colore incerti, & uiren/
tium in caudis pauonum columbarūq; collo plumis similes, ad inclinationem magis aut
minus lucidi, uenosi quidē squamosiq;. Peculiare erat in his uitium sarcion appellatum,
hoc est quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonē in quo legebantur, smaragdi/
tes uocatus est. Iuba est autor smaragdum quem cholon uocant, in Arabia ædificiorū or
namentis includi, & lapidē, quem alabastriten Aegyptij uocant. Cōplures uero è proxi/
mis Laconicos in Taygeto mōte erui Medicis similes, & alios in Sicilia. Inferitur smarag
dis & quæ nocatur tanos, è Persis ueniens gēma, ingrate uiridis, atq; intus sordida. Item
30 chalcosmaragdos è Cypro turbida æreis uenis. Theophrastus tradit in Aegyptiorū cō/
mētarijs reperiri, regi eorū à rege Babylonio missum smaragdū munere IIII cubitorū lō/
gitudine, & triū latitudine. Et fuisse apud eos in Iouis delubro obeliscū è IIII smaragdis
XL cubitorū longitudine, latitudine uero in parte quatuor, in parte duorum. Se autem
scribente esse in Tyro Herculis templo stantem pilam è smaragdo, nisi potius pseudo/
smaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte sma/
ragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cogno/
minatus Plistonices, paulo antè scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Aegypti
colosseum Serapin è smaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certe si/
milem habere berylli uidentur, in India originem habentes, raro alibi reperti. Poliuntur
40 omnes sexangula figura artificū ingenijs, quoniā hebescunt, ni color surdus repercussu
angulorū excitetur. Aliter em̄ politi nō habent fulgorē eundem. Probatissimi sunt ex ijs
qui uiriditatem puri maris imitantur. Proximi qui uocantur chrysoberylli, & sunt paulo
pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, &
à quibusdam proprij generis existimatur, uocaturq; chrysoprasus. Quarto loco nume/
rantur hyacinthizontes. Quinto quos aeroides uocant. Post eos aūt cerini. Ac deinde o/
leagini, hoc est colore olei. Postremi crystallis ferè similes. Hi capillamenta habent, for/
desq;, alioquin euanidi, quæ sunt omnium uitia. Indi mire gaudent longitudine eorū, so/
losq; gemmarū esse prædicāt, qui carere auro malint, & ob id perforatos elephantorum
setis religant. & alios cōuenit nō oportere perforari, quorū sit absoluta bonitas, umbilicis

ſtatim ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex ijs facere malunt, quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos pu-tant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoq; auro repercuſſa aut omnino caſtigata cauſa perſpicuitatis ad craſſitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè quę in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallo inuēto adulterare repererunt, ſed præcipue beryllos.

De opali generibus, & uitijs & experimentis, & uarijs gemmis Cap. VI

Minimum, ijdemq; plurimum ab ijs differunt opali, ſmaragdis tantū cedētes. India ſola & horum eſt mater. Atq; ideo eis precioſiſsimā gloriā cōpoſitores gemmarū 10 & maxime inenarrabilem difficultatē dederunt. Eſt enim in ijs carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgēs purpura, eſt ſmaragdi uirens mare, & cuncta pariter incredibili mi-xtura lucentia. Alij ſummo fulgoris argumento colores pigmentorū æquauere. Alij ſul-phuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem auellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Siquidem extat hodieq; huius generis gemma, pro-pter quā ab Antonio proſcriptus Nonius ſenator eſt, filius Strumę Nonij eius, quē Ca tullus poeta in ſella curuli uiſum indigne tulit, auusq; Seruilij Noniani quē conſulem ui-dimus: illeq; proſcriptus fugiens, hunc è fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certū eſt ſeſtertijs uiginti milibus ęſtimatū. Sed mira Antonij feritas atq; luxuria, propter gemmā proſcribentis. Nec minor Nonij cōtumacia, proſcriptionē ſuam aman 20 tis, cum etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periditari ſciant. Vitia opali, ſi color in florem herbæ, quæ uocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallū, aut grandinem: ſi ſal interueniat aut ſcabritia, aut pūcta oculis occurſantia: nulloſq; magis India ſimilitudine indiſcreta uitro adulterat. Experimentū in ſole tantum. Falſis enim cō-tra radios libratis digito ac pollice, unus atq; idem tranſlucet colos in ſe conſumptus. Ve ri fulgor ſubinde uariat, & plus huc illucq; ſpargit, & fulgor lucis in digitos fundit. Hāc gemmam propter eximiam gratiam pleriq; appellauere pęderota. Sūt & qui priuatum genus eius faciunt, ſangenonq; ab Indis uocari dicunt. Traduntē naſci & in Aegypto, & in Arabia, & uiliſsimi in Ponto. Itē in Galatia ac Thaſo & Cypro. Quippe opali gra-tiam habet: ſed mollius nitet, raro non ſcabet. Summa coloris ex ære & purpura cōſtat, 30 uiriditas ſmaragdi deeſt. Conſtatq; melior ille color, cuius fulgor uini colore fuſcatur, q̄ qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maxime ſenatuſconſul-to. Minus certa ſunt de quibus & uiri indicant. Singulorum enim libido ſingulis precia facit, & præcipue regū. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut tradit Demoſtratus, & in-de Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimā. Quamobrem proximū ei dabimus lo-cum. Sardonyches olim ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc eſt uelut carnib. ungue hominis impoſito, & utroq; trāslucido. Taleſq; eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidē duo reliquas omnes quæ non tralucerent, cæcas appellātes, quæ nunc nomē abſtulere. Nullo ſardarum ueſti-40 gio Arabicæ ſunt, cœperūtq; pluribus hæ gēmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæ-ruleum imitante, & unguē: creditum enim candido pingi, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis nō habitas in honore Zenothemis ſcribit: tan tæ aliâs magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim cōſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniā ſolæ propè gemmarum ſcalptæ, ceram non au-ferrent. Perſuaſimus deinde & Indis, ut ipſi quoq; ijs gauderēt. Vtiturq; perforatis utiq; uulgus tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarū argumentum. Arabicæ excellūt cando-re circuli prælucido atq; nō gracili, neq; in receſſu gemmæ aut in deiectu renitēte, ſed in ipſis umbonibus nitēte, præterea ſubſtrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereū aut

corneum

cornců inuenitur, etiã circuli albi: quædã in ijs cœlestis arquus anhelatio est. Superficies uero locustarũ maris crustis rubentior. Iam melleæ aut feculentæ (hoc enim nomen est uitio) improbantur, & si zona alba fundat se, nõ colligat. Simili modo, si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil eñi in sua sede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cætera probandæ, sed pallida zona. Exponenda est & onychis ipsius natura propter nominis societatem: hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma esse candorem unguis humani similitudine. Item chrysolithi colorem & sardæ & iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere uarietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis uenis oculi modo, interuenientibus quarundam
10 oculis obliquis uenis. Sotacus & Arabicã onychẽ tradit. Sed eam à cæteris distare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis pluribusúe, aliter ꝗ̃ in Sardonyche Indica, Illic enim momentũ esse, hic circulum. Arabicas onychas nigras inueniri cãdidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbũculi, parte chrysolithi & amethysti, totumq́ id genus abdicat. Veram autem onychẽ plurimas uariasq́ cum lacteis zonis habere uenas, omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentũ suauitate grata. Nec sardæ natura differẽda est, diuiduæ ex eodem nomine: obiterq́ ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorum, & uitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus Cap. VII

20 Principatũ habent carbunculi, à similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdã apyroti uocari. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & carchedonios uocauere, propter opulentiã Carthaginis magnæ. Adijciunt Aethiopicos, & Alabandicos, in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiãtur Alabandis. Præterea in omni genere masculi appellãtur acriores, at fœminæ languidius refulgentes. In masculis quoq; obseruãt liquidioris alios flãmæ, nigrioris alios, & quosdam lucidius, ac magis cęteris in sole flagrantes. Optimos uero amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti uiolam exeat: proximos illis, quos uocant syrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem ubicunq;, maxime solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerunq; sordidos, ac semper fulgoris retorridi: Aethiopicos pingues, lu-
30 cemq́ non emittentes, sed cõuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorẽ carbunculi debere candidum esse positi, extremo uisu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id à plerisq; hunc carbunculũ candidum uocari. Qui languidius & liuidius ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse. Indicos etiam in sextarij unius mensurã cauari. Archelaus carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, uel sole, & inclinatione acrius ꝗ̃ cæteros excitari. Eosdem umbrãte tecto purpureos uideri, sub cælo flãmeos, contra radios solis & scintillare, ceras signantibus his liquescere, quamuis in opaco. Multi Indicos carchedonijs candidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere, etiamnum in carchedonijs maribus stellas intus ardere, fœminas fulgorẽ uniuersum fundere extra se. Alabandicos cæteris nigriores esse scabrosq́. Nascunť & in Thracia colo-
40 ris eiusdem, ignem minime sentientes. Theophrastus autor est & in Orchomeno Arcadię inueniri, & in Chio. Illos nigriores, è quibus & specula fieri. Esse et Trœzenios uarios interuenientibus maculis albis. Item Corinthios ex pallidiore candidos. Massilia quoq; importari Bocchus & Olyssipone scripsit magno labore ob argillã sole adustis salibus. Nec est aliud difficilius, quàm discernere hæc genera, tãta est in eis occasio artis, subditis per quæ trãslucere cogantur. Aiunt ab Aethiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterãtur uitro simillime, sed cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centrosa scobe deprehendunť & pondere, quod minus est uitreis, aliquando & pustulis argenti modo relucẽtibus. Est & anthracitis appellata, in Thesprotia fossilis, carbo

tibus similis. Falsum arbitror quod & in Liguria nasci tradiderũt,nisi forte tũc nascebãtur. Esse in ijs & præcinctæ candida uena traduntur, harum igneus color ut superiorum est. peculiare quidem quod iactatæ in ignem uelut intermortuæ extinguunt: cõtrà aquis perfusæ exardescũt. Cognata est huic sandastros,quã aliqui garamãtiten uocant, nascitẽ in India loco eiusdem nominis. Gignitẽ & in Arabia ad meridiẽ uersa. Cõmendatio summa,quod uelut in trãslucido stellantes, intus fulgẽt aureæ guttæ,semper in corpore,nunquam in cute. Accedit religio narrata à siderũ cognatione ab inspectoribus, quoniã ferè stellarum hyadũ & numero & dispositione stellanẽ,ob id Chaldæis in ceremonijs habitæ. Et hic mares austeritas distinguit,quodã uigore apposita tingens. Indicę quidẽ etiam hebetare uisus dicunẽ. Blandior fœminis flãma, alliciens magis quàm accendens. Sunt qui præferãt Arabicas Indicis, fumidæq; chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias uero negat poliri sandastros propter teneritatẽ, & ob id in magno errore sunt, qui sandaresos uocãt. Inter omnes constat, quantũ numero stellarum accedat, tantũ & precio accedere. Affert errorẽ aliquando similitudo nominis, sandaser,quod Nicanor sandaserion uocauit,alij sandaseron. Quidã uero hanc sandastron,illã sandareson,in India nascentẽ illam quoq;,& loci nomen custodientẽ: mali colore,aut olei uiridis, omnibus improbatã. Ex eodem genere ardentiũ lychnites appellata à lucernarum accensũ præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiã,totaq; Caria ac uicinis locis,sed probatissima in Indis, quam quidã remissiorem carbunculũ esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias. Vnam quæ purpura radiet,alterã quæ cocco: à sole excalfactas,aut digitorũ attritu,paleas & chartarũ fila ad se rapere. Hoc idẽ & Carchedonius facere dicitur, quanq; multo uilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus,ut incolæ putant,imbre diuino. Inuenitur ad repercussum lunæ,maxime plenæ. Carthaginem quondam deportabaẽ. Archelaus & in Aegypto circa Thebas nasci tradidit,fragiles,uenosas, morienti carboni similes. Potoria uasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ cõtumaciter resistunt,partemq; ceræ in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda utilissima,quæ nomen cum sardonyche cõmunicauit. Ipsa gemma uulgaris, & primũ Sardibus reperta. Sed laudatissima circa Babyloniam cum lapidicinæ quædam aperirenẽ, hærens in saxi corde. Hocq; modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus alijs locis,sicut in Paro & Asso. In India trium generum,rubrum, & quod demum uocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucent,crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Aegyptum,quæ bractea aurea sublinũtur. Et in his autẽ mares excitatius fulgent. Fœminæ pinguiores sunt,& crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum & Philemonem fabulæ superbiũt. Nec ullæ translucentiũ tardius suffuso humore hebetanẽ,oleoq; magis quàm alio liquore. Damnantur ex ijs melleæ, & ualidius testaceæ.

De generibus topazij,& callaide,& de gẽmis uiridib. non trãslucentibus. Cap. VIII

EGregia etiamnũ topazio gloria est,suo uirenti genere,& cum reperta est prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula,quæ Chitis uocaẽ: in qua Troglodytæ prædones, cum diutius fame & tempestate pressi, herbas radicesq; effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazion insulã in rubro mari à cõtinente stadijs CCC abesse tradit, nebulosam,& ideo quæsitã sæpe à nauigãtibus,ex ea causa nomẽ accepisse. Topazin enim Troglodytarũ lingua significationẽ habere quærendi. Ex hac primum importatã Berenicæ reginæ,quæ fuit mater sequẽtis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis,ac mire placuisse,& inde factã statuam Arsinoæ Ptolemęi Philadelphi uxori quatuor cubitorũ,sacratam in delubro, quod aureum cognominabaẽ. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrũ oppidum nasci dicunt. Et duo eius genera faciunt,prasoidem atq; chrysopteron similẽ chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad porri succũ

dirigitur

dirigitur. Est aũt amplissima gemmarũ. Eadem sola nobiliũ limam sentit, cæteræ naxijs
cotibus poliunt̃. Hæc & usu atteritur. Comitatur eam similitudine propior q̃ autoritate
callais è uiridi pallens. Nascitur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi mõtis Phicaros
ac Asdathas amplitudine conspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Syncerior multo
præstantiorq́ in Carmania. Vtrobiq; aũt in rupibus inuijs & gelidis, oculi figura extu-
berans, leuiterq́ adhærẽs, nec ut agnata petris, sed ut apposita. Quapropter scandere ad
eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculũ terret. Ergo fundis è lon-
ginquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc uectigal hocq́ gestamen diuites in
ceruice gratissimũ norunt. hic census, hæc gloria à pueritia deiectorũ numerum prędican
10 tium, in quo uaria fortuna. Quidam ictu primo cepere pręclaras, multi insectãdo nullas.
Et uenatus quidẽ callaidis talis: sectura formant̃, aliâs fragiles. Optimus color smaragdi:
ut tamen apparet, ex alieno est quod placeant. Inclusæ decorantur auro, aurumq́ nullæ
magis decent.. Quæ sunt earum pulchriores, oleo, unguento, & mero colorẽ deperdunt.
Viliores constantius repræsentant, neq; est imitabilior alia mendacio uitri. Sunt qui in
Arabia inueniri eas dicunt in nidis auium, quas melancoryphos uocant. Viridantium et
alia plura sunt genera. Vilioris est turbæ prasius, cuius alterũ genus sanguineis punctis
obhorret. Tertiũ uirgulis tribus distinctũ est cãdidum. Pręfertur his chrysopraſius, por
ri succum & ipsa referens, sed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Huic & ampli
tudo ea est, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrime. India & has gene-
20 rat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cum intueare fallaci. Sudines dicit & in Syue-
ro Atticæ flumine nasci. Est autem color fumidæ topazij, aut aliquando melleæ. Iuba
in Aethiopia gigni tradit, in littoribus amnis, quem Nilum uocamus, & inde nomen
trahere. Non translucet molochites spissius uirens, à colore maluæ nomine accepto, red-
dendis laudata signis, & infantium custodia quadam innato contra pericula ipsorũ me-
dicamine. Viret, & sæpe translucet iaspis, etiam si uicta à multis, antiquitatis tamen glo-
riam retinens. Plurimę ferunt eam gentes, smaragdo similẽ Indi: Cypros durã glaucoq́
pingui: Persæ aeri similẽ, ob id uocat̃ aerizusa. Talis & Caspia est, cerulea circa Thermo-
doontem amnem, in Phrygia purpurea, in Cappadocia ex purpura cerulea, atq; non re-
fulgens. Amisos Indicę similem mittit, Chalcidon turbidã. Sed minus refert nationes q̃
30 bonitates distinguere. Optima ergo quæ purpuræ quicq; habet, secunda quæ rosæ, ter-
tia quæ smaragdi. Singulis aũt Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos
uocatur borea, cœlo autumnali matutino similis, & hæc erit illa quæ uocat̃ aerizusa. Simi
lis est & Sardæ, imitata & uiolas. Nõ minus multæ species reliquæ, sed omnes in uitio ce
ruleæ aut crystallo similes, aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (ut arbitror) cogno
mine, uelut è multis eiusdem generis cõposita gemmis. Quãobrem præstantiores funda
claudunt̃, id est patentes, nec præterq; margines auro amplectente. Vitiũ est et breuis in
ijs nitor, & longe splendens, & sal, & omnia quæ in cæteris. Et uitro adulterant̃, quod ma
nifestum fit, cum extra fulgorẽ spargunt, atq; non in se cõtinent: nec diuersæ quas sphra-
gidas uocant, publico gemmarũ dominio ijs tantum dato, quoniam optime signent.

40 De iaspidum generibus. Cap. IX

TOtus uero oriẽs pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex ijs smaragdo similis est:
& transuersa linea alba media præcingitur, & grãmatias uocatur: quæ pluribus, po-
lygrammos. Libet obiter uanitatem magicam hic quoq; coarguere, quoniam hanc con-
cionantibus utilem esse prodiderũt. Est & onychipuncta, quæ iasponyx uocatur, & nu-
bem complexa, & niues imitata: hæc stellata rutilis punctis est, & sali Megarico similis:
& ueluti fumo infecta, quæ capnias uocatur. Magnitudinem iaspidis XI unciarum uidi
mus, formatamq́ inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per se cyanos, accom
modato paulo ante iaspidis nomine, colore ceruleo. Optima Scythica, dein Cypria, po-
stremo Aegyptia. Adulteratur maxime tinctura, idq; in gloria regis Aegyptij ascribit̃,

qui primus eam tinxit. Diuiditur aũt & hæc in mares fœminasq;. Ineſt ei aliqñdo & au
reus puluis, nõ qualis in ſapphirinis. Sapphirus eñ & aureis punctis collucet. Ceruleę &
ſapphiri, raroq; cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſq; tamen perlucidę. Præterea
inutiles ſcalpturæ interuenientibus cryſtallinis centris. Quę ſunt ex ijs cyanei coloris, ma
res exiſtimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis deſcendentibus. Prin/
cipatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoq; parte, quæ finitima Syriæ Pe/
træa uocatur, & in Armenia minore, & in Aegypto, & in Gallia reperiuntur. Sordidiſſi/
mæ autem uiliſſimæq; in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quod uſq; ad ui/
ni colorẽ accedens, prius q̃ eum deguſtet, in uiolã deſinat: fulgorq; quidã in illa purpu/
ræ nõ ex toto igneus, ſed in uini colorem deficiens. Perlucent aũt omnes uiolaceo colore, 10
ſcalpturis faciles. Indicę abſolutũ felicis purpuræ colorẽ habent: ad hancq; tingentiũ offi
cinæ dirigunt uota. Fundit aũt eum aſpectu leniter blandum, neq; in oculos ut carbun/
culi uibrat. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon
uocant, talem gemmam ſacodion. Dilutior ex eodem ſapinos uocatur. Eadem parani/
tes in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem uini habet. Quin/
tum ad uiciniam cryſtalli deſcendit, albicante purpuræ deiectu. Hoc & minime probatͣ,
quando præcellens debet eſſe in ſuſpectu uelut ex carbuculo refulgens quidam in purpu
ra leuiter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pęderotas uocari, alij anterotas, multi Veneris
gemmã, quod maxime uidetur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ. Magorũ ua/
nitas reſiſtere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Præterea ſi lunæ nomen ac ſo/ 20
lis ſcribatur in ijs, atq; ita ſuſpendãtur è collo capillis cynocephali uel plumis hirundinis
reſiſtere ueneficijs. Iam uero quoquo modo adeſſe reges adituris. Grandinẽ quoq; auer
tere ac ſimilia, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nam è ſmaragdis quo/
que ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperentur, aut ſcarabei: quæ quidem ſcripſiſſe eos non
ſine contemptu & irriſu generis humani arbitror. Multum ab ea diſtat hyacinthos, ta/
men è uicino deſcendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethyſto fulgor uiola/
ceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, euaneſcit antequam ſatiet,
adeoq; nõ implet oculos, ut penè nõ attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore. Hya/
cinthos Aethiopia mittit & chryſolithos, aureo colore tranſlucentes. Præferuntur ijs In
dicæ, &, ſi uariæ non ſint, Bactrianæ. Deterrimæ aũt Arabicæ, quoniam turbidæ ſunt & 30
uariæ, & fulgoris interpellati nubilo macularũ, etiam quæ lympidæ contigere, ueluti ſco/
be ſua refertæ. Optimæ uero ſunt quæ in collatione aurum albicare quadam argenti fa/
cie cogunt. Funda includuntur perſpicuæ. Cæteris ſubijcitur aurichalcum. Tametſi iam
expertes gemmarum uſu appellantur aliqui & chryſelectri, in colorem electri declinan/
tes, matutino aſpectu iucũdiore. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in ijs duræ ſunt
ruffæq;, quædam molles & ſordidæ. Bocchus autor eſt, & in Hiſpania repertas, quo in
loco cryſtallum dicit ad libramentum aquæ puteis defoſſis inde erutam. Et chryſolithon
x II pondo à ſe uiſam. Fiunt & leucochryſi, interueniente candida uena. Sunt in hoc ge/
nere capniæ. Sunt & uitreis ſimiles, ueluti croco refulgentes. Vitreæ uero ut uiſu diſcerni
non poſſint. Tactus autem deprehendit, tepidior in uitreis. In eodem genere ſunt me/ 40
lichryſi, ueluti per aurum ſyncero melle tranſlucente, quas India mittit, quan q̃ ad iniu/
riam fragiles. Eadem & xyſtion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarũ dux eſt pæde
ros, quanquam poteſt quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pul/
chritudines nominis, adeo decoris prærogatiua in uocabulo facta eſt. Eſt & ſuum genus
expectatione tanta dignum. Coeunt in tranſlucidam cryſtallum uiridis ſuo modo aer
ſimulq; purpura, & quidã uini aureus nitor, ſemper extremus in uiſu, ſed purpura coro/
natus madere ſingulis uidetur his et pariter omnibus. Nec gemmarũ ulla eſt liquidior, ca
piti iucunda, ſuauis & oculis. Laudatiſſima eſt in Indis, apud quos argenon uocatͣ. Proxi
ma apud Aegyptios, ubi ſenites. Tertia in Arabia, uerum ſcabra. Mollius radiat Põtica
&

& Asiatica. Ipsæ uero molliores sunt, Galarica & Thracia & Cypria. Vitia earũ langor, aut alienis turbari coloribus,& quæ cæterarum. Proxima candicantiũ est Asteria,principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quandam continet,ac transfundit cum inclinatione, uelut intus ambulantem ex alio atq; alio reddens, eademq; contraria soli regerens candicãtis radios, unde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida est quæ uocatur astrios, crystallo propinquans,in India nascens,& in Pallenes littoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidam causam nominis reddunt,quod astris opposita fulgorem rapiat,ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullamq; minus obnoxiam uitio.
10 Cerauniam enim uocari quæ sit deterior. Pessimam lucernarũ lumini similẽ. Celebrãt & astroiten,mirasq; laudes eius in magicis artibus Zoroastrẽ cecinisse. Quidam diligẽtius de ea produnt. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similẽ esse,& radiare candido ut solem. Est inter cãdidas,& quæ ceraunia uocatur,fulgorẽ siderum rapiens. Ipsa crystallina splendoris cerulei in Carmania nascens. Albam esse Zenothemis fatetur,sed habere intus stellam concursantẽ. Fieri & hebetes ceraunias,quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere stellã eam, quæ post totidẽ menses relãguescat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ,nigras rubentesq;, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotundæ,urbes expugnari & classes,easq; betulos uocari: quæ uero lõgæ sunt,ceraunias. Faciunt & aliam raram admodũ,& Parthorũ magis quæsiram,quoniã non aliu
20 bi inueniatur q̃ in loco fulmine icto. Proximũ cerauniæ nomen apud eos habet,quæ appellatur iris. Effoditur in quadã insula rubri maris,quę distat à Berenice urbe LXM pass. cætera sui parte crystallus. Itaq; quidã radicẽ crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa sole,species & colores arquus cœlestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutãs, magnaq; uarietate admirationẽ sui augens. Sexangulam esse ut crystallũ constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in sole aperto proiectas,radios in se cadẽtes discutere: Aliquas uero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores uero nõ nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeãt,sed ut repercussu parietũ elidant,optimasq; quę maximos arquus facit simillimosq; cœlestibus. Est & alia iris ceræ similis, prædura: quam Horus crematam tusamq; ad ichneumonum
30 morsus remedio esse, nasci aũt in Perside tradit. Similis est aspectu,sed non eiusdem effectus quæ uocatur zeros,alba nigraq; macula in transuersum distinguẽte crystallũ. Expositis per genera colorum principaliũ gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. Cap. X

Achates in magna fuit autoritate,nũc in nulla est: reperta primũ in Sicilia iuxta flumen eiusdẽ nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine,numerosa uarietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates,hæmachates, leucachates, dendrachates,uelut arbuscula insignis, antachates cũ uritur myrrhã redolens, coraloachates guttis aureis sapphiri modo distincta,qualis copiosissima in Creta,sacra appellata. Putant eam contra araneorũ & scorpionũ ictus
40 prodesse. Quod in Siculis utiq; crediderim, quoniã primum eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadẽ pollent,& alijs magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorũ, etiam esseda & staticula,& equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoq; sedant in os additæ. Phrygiæ uiridia non habent. Thebis Aegyptijs repertæ carent rubentibus uenis & albis. Et hę quoq; contra scorpiones ualidæ. Eademq; autoritas & Cyprijs est. Sunt qui maxime probent uitream perspicuitatẽ in his. Repeuiunt & in Thracia,& circa Oetam,& in Parnaso,& in Lesbo ac Messene,similes limitũ floribus,& Rhodo. Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes,potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis uero suffitu earũ tempestates auerti, & præte-

rea flumina ſiſti. Argumentum eſſe, ſi in feruentes cortinas additæ refrigerent, ſed ut prō
ſint leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli ſimilem abominantur, diſcordialem do
mibus. Eam uero quæ unius coloris ſit, inuictam athletis eſſe. Argumentum eius, quod
in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas ſubferuefacta, unum colorem
ex omnibus facit minij. Acopis nitro ſimilis eſt, pumicoſa, aureis guttis ſtellata. Cum hac
oleum ſubferuefactum perunctis laſſitudinem (ſi credimus) ſoluit. Alabaſtrites naſci-
tur in alabaſtro Aegypti, & in Syriæ Damaſco, cādore interſtincto uarijs coloribus: hęc
cremata cum foſſili ſale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias
uocant in uentriculis gallinaceorum inuentas, cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ: qui-
bus Milonem Crotonienſem uſum in certaminibus, inuictum fuiſſe uideri uolunt. An-
drodamas argenti nitorē habet ut adamas, quadrata, ſemperꝗ teſſellis ſimilis: magi pu
tant nomen impoſitum ab eo, quod impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit
an alia argyrodamas, autores non explicant. Antipathes nigra non tranſlucet. Experi-
mentum eius ſi coquatur in lacte, facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa. Eamꝗ cōtra ef-
faſcinationes auxiliari magi uolunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc uideretur, niſi ab-
nueret duritia: putant contra dolores neruorum prodeſſe habentibus. Aromatites &
ipſa in Arabia traditur gigni, ſed & in Aegypto circa Pyras, ubique lapidoſa, & myrrhę
coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur,
coloris ferrei. Aſpilatem Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere
cameli pilo ſpleneticis alligari, inueniriꝗ in nido Arabicarū alitum. Et aliam eodē nomi-
ne ibi in Leucopetra naſci argētei coloris, radiantē, contra lymphatū habendā. Atizoen
in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradit, argenteo nitore fulgētem, magnitudine
trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, neceſſariam magis regem conſti-
tuentibus. Augites non multis alia uidetur eſſe quàm quæ calais. Amphitane alio nomi-
ne appellatur chryſocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur au
ro ſimilis quadrata figura: affirmaturꝗ natura eius quæ magnetis, niſi quod trahere quo
que aurum traditur. Aphrodiſiace ex candida ruffa eſt. Apſyctos ſeptenis diebus calo-
rem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam uenis rubentibus. Pu
tant prodeſſe contra frigora. Aegypullā Iacchus intelligit, per album ſarda nigraꝗ ue-
na tranſeunte: uulgus autem in nigra radice ceruleam facit. Balanitæ genera duo ha-
bent, ſubuirides, & Corinthij æris ſimilitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica ue-
niens, medias ſerante flammea uena. Coptos & Batrachitas mittit. Vnam ranæ ſimi-
lem colore, alteram ebori, tertiam rubentis è nigro. Baptes, mollis alioquin, odo-
re excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentē.
Hæc propter ſuam ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum deo dicatur. Aliam autem quam
Belum uocant, in Arbelis naſci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine, uitrea
ſpecie. Batoptenus ſiue baropis nigra, ſanguineis & albis nodis alligata dicitur, ue-
lut portentoſa. Botrytes alia nigra eſt, alia pampinea, incipienti uuæ ſimilis. Zoroa-
ſtres crinibus mulierū ſimiliorem Boſtrychiten uocat. Bucardia bubulo cordi ſimilis,
Babylone tantum naſcitur. Brontia capitibus teſtudinum ſimilis, & cum tonitruis ca-
dens (ut putant) fulmine icta reſtinguit, ſi credimus Boloe nimbo inueniuntur, gle-
bæ ſimilitudine. Cadmitis eadem eſſet quam oſtracitin uocant, niſi quod hanc ceru-
leæ interdum cingunt bullæ. Callis ſapphirum imitatur, candidior, & littoroſo ma-
ri ſimilis. Capnites quibuſdam uidetur ſuum genus habere, plurimis ſpiris fumida, ut
ſuo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia naſcitur, ebori ſimilis. Callainas fe-
runt plures coniunctos ſemper inueniri. Catochites Corſicæ lapis eſt, cæteris maior,
mirabilis, ſi uera traduntur, impoſitam manum ueluti gummi retinens. Catopyri-
tes in Cappadocia prouenit. Cepites, ſiue cepocapites, candida eſt, uenarum nodis
coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, teſtæ colorem habet. Cinædiæ
inue-

inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongæ, euentucp mirandæ, si modo est fides, præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: Circos piris: Corsoides caniciei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctæ. Corallis minio, gignitur in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrum colorem habet, prædurae naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. Cissites circa Copton nascitur candida, & uidetur intus habere partū, qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitū reddit, tragœdis, ut suadent, gestanda. Chelidoniæ duorū sunt generū, hirundinū colore, & altera parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, uel portentosissima magorum mendacijs. Melle enim colluto ore impositam linguæ, futurorum diuinationem præstare promittunt: quintadecima luna & silente, tota die: decrescēte uero ante solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horam. Sunt & chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa uaticinantur. Ea uero quæ sit aureis guttis, cum scarabeo deiecta in aquam feruentē, tempestates auerti. Chlorites herbacei coloris est, quā dicūt magi inueniri in motacillæ auis uentre, cōgenitam ei: ferrocp includi iubent ad quædā prodigiosa moris sui. Choaspites à flumine dicta est, uiridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chrysophis aurum uidetur esse. Cepionides in Aeolidis Atarne, nūc pago, quondā oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, aliàs uitreæ, aliàs crystallinæ, aliàs iaspideę. Sed & sordidis tantus est nitor, ut imagines reddant ceu specula. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochos beryllo similis est. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale utriusqp sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem uini facit, & ebrietati resistere putatur. Draconites siue draconita è cerebro fit draconum, sed nisi uiuentibus abscisso nunquam gemmescit, inuidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui uisam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis uehi quærentes tradit, & uiso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere. Esse autem candore translucido, nec postea poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: Vna, in qua nigra effigies cordis eminet: Altera, eodem nomine uiridi colore, cordis speciem repræsentat: Tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisacp fragmentis testium effigiem repræsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & cādidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cum sit candida, ad inclinationes rubescere uidetur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumeces in Bactris nascit̄, silici similis, & capiti supposita uisa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, sanctissimi deorum sibi, Assyrij appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, ceruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo, non adeo candida. Eurotias situ uidetur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua dij facile surgebant. Epimelas fit, cum in candida gemma superne nigricat colos. Galaxiā, aliqui galactiten uocant, similem proxime dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis uenis. Galactites ex uino colore lactis est. Eandem dicunt leucam, & leucographiā appellāt, & synnephiten, tritā lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicūt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdū albis uenis circumligatum galactiten uocent. Galaicos argyrodamanti similis est, paulò sordidior. Inueniuntur autem binæ uel ternæ. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, ueluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quocp gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem

trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ in terra nõ nascitur, sed deficiente lu na cælo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoq; uanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est quàm coralli/ um: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur: emollit maria, fulminibus & ty/ phoni resistere affirmant. Genianen eadem uanitate inimicorum pœnas efficere pro/ mittũt. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis uenis distincta. Causa nominis, quoniã deiecta in uas aquæ fulgorem solis accedentem percussu sanguineo mutat, maxime Aethiopica: eadem extra aquam speculi modo so/ lem accipit, deprehenditq; defectus, subeuntem lunam ostendens. Magorũ impuden/ tiæ uel manifestissimũ in hac quoq; exemplum est, quoniam admixta herba heliotro/ pio, quibusdam quoq; additis precationibus, gerentem conspici negent. Hephæstites quoq; speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimen/ tum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in solem addita aridam mate/ riam accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumento uiriditatis in candida gemma uel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexe/ contalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracites alternat tota, miluinis nigricans ueluti plumis. Ham/ mites ouis piscium similis est, & alia uelut nitro composita, prædura alioquin. Hammo/ nis cornu inter sacratissimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur prædiuina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspi/ 20 citur, ex igneo colore radians auro, portante secũ in extremitatibus candidam lucẽ. Hyę niæ ex oculis hyænę, & ob id in uase inueniri dicũtur: & si credimus, linguæ hominis sub ditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inuenitur, sanguineo colore, nõ omittenda promissis ad coarguendas barbarorũ insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, huma na gemmis attribuit fata: has non cõtentus oculorum & iocinerum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudicijsq; interposuit: in prælijs etiam eas salutares pronunciauit. Est & alia eiusdem generis, quæ uocatur henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem huma/ num exprimũt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris cõtra regios morbos. 30 Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio uiridi similis, latior prioribus, penè sine pondere uenis luridis. Quartũ genus in eodem colore nigris uenis descẽdentibus. Io/ uis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrusso colore, in attritu sudorem purpureũ emanat. Alia eodem nomine candida, pul/ uereo aspectu. Ion apud Indos uiolacea est, sed raro saturo colore lucet. Lepidotes squa mas piscium uarijs coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomẽ habens, inuenitur & India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi speciem candidam nigramq; continet.

Leucopetalos cãdorem niuis ex auro distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succũ mellis. Limoniates eadem uidetur quę smaragdus. De lipare hoc tantũ traditur, suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus Rhodio marmori similis 40 est aureis uenis, politur ex marmore, amplitudine in angustias coeunte, ut inutilia exterã/ tur. Leucochrysos sit chrysolitho interalbicãte. Memnonia qualis sit, nõ tradit̃. Me/ dea nigra est, à Medea illa fabulosa inuenta, habet uenas aurei coloris, sudorẽ reddit cro ci, saporem aũt uini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Persis accepta est & rubri maris montibus multicolor, cõtra solem uarie refulgẽs. Merocłes porracea lacte sudat.

Morion Indica quę nigerrimo colore translucet, uocatur pramnion, in qua miscetur & carbũculi colos Alexandrinũ, ubi Sardiæ Cypriũ. Nascitur & in Tyro & in Galatia. Xe nocrates & sub Alpibus nasci tradit. Hæc sunt gẽmæ quæ ad ectypas scalpturas aptan/ tur. Myrrhites myrrhæ colorẽ habet, faciemq; minime gemmę, unguenti odorem, attrita

etiam

etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes uerrucis. Myrsinites melleū
colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gēmam candida distinguen/
te linea: Mesomelas, nigra uena quemlibet colorem secāte per medium. Nasamonites
est sanguinea, nigris uenis. Nebrites Libero patri sacra, nomen traxit à nebridum eius
similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdem. Nympharena urbis & gētis Persicæ
nomen habet, similis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluoq́
ac uiridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam uocant, sicut cerannia & bron
tia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundemq́ effectū habere quem brontia,
narratur. Præterea in aras addita ea, traditur libamenta non amburi. Orites globosa
10 specie, à quibusdam & siderites uocatur, ignem non sentiens. Ostracias siue ostracites
est testacea durior, altera achatę similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tan
ta inest uis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius. Ostraciti ostrea nomen & simi
litudinem dedere. Ophicardelon Barbari uocant, nigrum colorem binis lineis albis in
cludentibus. De obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniunť & gemmę eodē
nomine ac colore, nō solū in Aethiopia Indiaq́, sed etiā in Samnio, ut aliqui putāt, & in
littoribus Hispaniensis oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus cōstat. Pango/
nius non longior digito, ne crystallus uideatur, numero plurium angulorū cauetur. Pa
neros qualis sit, à Metrodoro non dicitur, sed carmen Timaridis reginæ in eadem dica/
tum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatē. Quidam
20 hanc pansebaston uocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis,
nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet,
alia montium conualliumq́ effigies. Phloginos, quem & chrysiten uocant, ostreæ Atti/
cæ assimulata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex balani similitudine appellať: Phy/
cites, algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem usque candido descendente. Pæ/
antides, quas quidam gemonidas uocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, mede/
riq́ parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentū Tiresiæ inueniuntur,
specie aquæ glaciatæ. Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgen/
tes spargit radios. Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt, prasini colo/
ris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno
30 similem. Sauriten in uentre uiridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites
bubulas carnes præsentat. Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem
lunæ continens, redditq́ eam in dies singulos crescentis minuentisq́ numero, nasciq́
putatur in Arabia. Siderites ferro similis, litigio illata discordias facit, quæq́ nascitur in
Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit uariantibus guttis. Spongites spongiæ nomen re/
præsentat. Synodontites è cerebro piscium est, qui synodontes uocantur. Syrtitæ in litto
re Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes, in/
tus autem stellas continent languidas. Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fi/
stula cauatur. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, à radice nigrum, me/
dio sanguineum, summo candidū. Telirrhizos cinerei coloris aut ruffi, candidis radici/
40 bus spectatur. Telicardios colore cordis, Persas, apud quos gignitur, magnopere dele/
ctat, maculamq́ appellāt. Thracia trium generū est, uiridis, aut pallidior, tertia sangui/
neis guttis. Tephritis nouæ lunæ speciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei co/
loris. Tecolithos oleæ nucleo similis uidetur, neq́ est ei gēmæ honos, sed lingentiū calcu
los frangit, pelliťq́. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in se speciem ruffi crinis.

Veientana Italica gēma est, Veijs reperta, nigrā materiā distinguēte limite albo. Zan
thenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in uino palmeo
& croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nasciť,
Procōnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur:

magorum

magorum gemma esse narratur, neque aliud amplius de ea.

De gemmis quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs quæ à cæteris rebus. Cap. XI

EST etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Siquidem à membris corporis habent nomina, Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros eiusdem oculus dicitur: deus & hic colitur Syris. Triophthalmos cũ onyce nascit̃, tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites uiperæ, scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos, caprino oculo: Item alia suillo. Et à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet: scarabeorũ cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo sanguinea, in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, item aspidi quam uocari chelidoniã inuenio. Atenarũ similitudo est in ammochryso, uelut auro harenis mixto. Cenchrites milij granis uelut sparsis. Dryites è truncis arborũ, hæc & ligni modo ardet. Cissites in candido collucet ederæ folijs, quæ totã tenent. Narcissites uenis etiam ederæ distinguitur. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyten ab oliuæ nucleo dicta est, huic aliquãdo inesse piscium spinæ uidentur. Chalazias grandinum & colorem & figurã habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis cãdicat. Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam uidetur flamma quæ non exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando uidentur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea ueluti in ouis liquor. Polytrix in uiridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pãtheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chrysolithũ aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota, quamuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus. Crocian croci. Polia caniciẽ quandam sparti indicat, eandem duriorem, nigra spartopolios. Rhodites à rosa est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominũ nõ est in borsycite, in nigro ramo sa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, uelut in petra cãdidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorũ euocatas teneri. Dendritide alba defossa sub arbore quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures magisq́ monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dita mendacia.

De gemmis nascentibus & factitijs, & figuris gemmarum. Cap. XII

GEmmæ nascuntur & repente nouæ ac sine nominibus: ut Lampsaci in metallis aurarijs una inuenta, quæ propter pulchritudinẽ Alexandro regi missa fuit, ut autor est Theophrastus. Cochlides quoq́ nunc uulgatissimæ fiunt uerius q̃ nascũtur: in Arabia repertis ingenti. glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusq́ sine intermissione: ita omni terreno uitiosoq́ decusso purgatã purãq́ glebam artificũ ingenio uarie distribui in uenas, ductusq́ macularum q̃ maxime uendibili ratione sectantiũ: quondamq́ tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in oriente frontalia atq́ pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs omnes gemmę mellis decoctu nitescunt, præcipue Corsici, in omni alio usu acriora abhorrentes. Quæ uariæ sunt, & ad nouitatẽ accedere calliditate ingeniorum cõtigit, ut nomen usitatũ non habeant, Physes appellant, uelut ipsius naturæ admirationẽ in ijs uenditãtes, cum finis nominũ non sit, quæ persequi nõ equidẽ cogito, innumera ex græca uanitate cõficta. Indicatis nobilib. gẽmis, etiam plebeis rarorũ generum

rum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modo meminisse cõueniet, increscentibus uarie maculis ac uerrucis, linearum'que interueniẽte multiplici ductu & colore, mutata sæpius nomina in eadem plerunque materia. Nunc cõmuniter ad omnium gemmarum obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum. Cauæ aut extuberãtes uiliores uidentur æqualibus. Figura oblonga maxime probatur, deinde quæ uocatur lenticula, postea clypeidos & rotunda, angulosis minima gratia. Veras à falsis discernẽdi magna difficultas: quippe cum inuentũ sit, ex ueris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è ceraunijs glutinant gemmis, ita ut deprehendi ars non possit, aliunde nigro, aliunde cãdido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis: Quinimo
10 etiam extant cõmentarij autorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæ'que trãslucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex alijs. Neque est ulla fraus uitæ lucrosior.

De ratione probandarum gemmarum. Cap. XIII

NOs contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, quando etiam luxuriam aduersus fraudem muniri decet, præter illa quæ in principalibus quibus'que generibus priuatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, postea uetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si grauiores sentiuntur, post hæc corpore. Fictitijs pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute in capillamento, fulgoris incõstantia, prius quam ad oculos perueniat desinens
20 nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimũ experimento excusant mangones gemmarũ. Recusant similiter & lima probationem. Obsidianæ fragmenta ueras gemmas non scarificant. Fictitiæ scarificationis candicantiam fugiunt. Tanta'que differentia est, ut aliæ ferro scalpi non possint, aliæ nõ nisi retuso, uerum omnes adamante. Plurimũ uero in his terebrarũ proficit feruor. Gemmiferi amnes sunt Acesinus & Ganges: terrarum autem omnium maxime India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarũ atque terrarum facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunque cœli conuexitas uergit, pulcherrima est omniũ, rebus'que merito principatũ naturæ obtinens, Italia, rectrix parens'que mũdi altera, uiris, fœminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstantia, ingeniorũ claritatibus, iam situ ac salubritate cœli
30 atque temperie, accessu cunctarũ gentium facili, littoribus portuosis, benigno uentorũ afflatu. Etenim contingit recurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasus'que mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animaliũ innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est quo carere uita non debeat, nusquã est præstantius. fruges, uinum, olea, uellera, lina, uestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigarijs præferri ullos uernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu licuit exercere, nullis cessit. Et ijs nũc in se grauida pro omni dote uarios succos, & frugum pomorum'que sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam, quacunque ambitur mari.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIAE FINIS.

BASILEAE PER HIERONYMVM FROBENIVM
& Nicolaum Episcopium, Mense Augusto.
Anno M. D. XLV.

CLARISS. VIRO DOMINO DAMIANO A GOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

HAud facile erat Damiane optime post Hermolaũ super historia Pliniana
annotanti, impudentiæ arrogantiæ'ue opinionem euadere, si primus tale
aliquid attentassem, Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc gene-
re lucubrationes magno applausu exceptas uideo, non opinor ullis apo-
logijs opus, quod quæ pro parte uirili animaduerti ipse quoq; studiosis
cõmunico. Et tamen etiamsi alius nemo post illũ annotasset, dicere pote
ram: manere illi mansuramq; suam gratiam, quod labore suo nos maxi-
ma parte laboris leuarit: qui ut primus hanc uiam ingredientibus muni-
uit: ita neminem quo minus eiusdem industriæ successionem capesseret uetuit, modo suis ue
stigijs insistere studeret: & fortassis quædam quæ uir ille restituit, post eius obitum à librarijs
denuo uitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos quotquot aliquid castigationi-
bus Plinianis adiecimus: neq; enim statim doctior est qui posterior aliquid deprehendit, sed
sæpenumero felicior. Equidem quamuis cupide arripuerim conferendi exemplaria munus,
quod partim iam expertus essem, id publico studiosorũ commodo me facturum: annotatio-
nes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorũ amicorum autoritate cõpulsus: quibus neq;
quicquam pernegari decebat, & illis sciebam cõsilij sui rationẽ constare. Nec hæc dico quod
hoc modo uelim culpam in illos translatam, imò non deprecor arrogantię crimen, nisi in his
annotatiõibus euicero, me nihil temere, nihil superuacanee mutasse, sed tamẽ libentius Per-
siorum quàm Læliorũ iudicio staturus, quãtumuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectio-
nem habeat: idq; non sine causa. Nam ille sua per modestiam extenuare maluit: nos nõ nostra
in mediũ proponimus, sed Pliniana ex uetustissimis archetypis reuocata adferimus. Namq;
eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certissimam usu comperi. Quid enim
certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterũ longe integerri-
mum, deprauatius alterum, ita tamen ut sincerioris lectionis manifesta etiã nunc uestigia re-
tineat: maxime si phrasin quoq; Plinianam diligenter obserues. Me certe hic oculatiorem fe-
cit cum diuturna in cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eo attentius in his uersor,
quod non mihi solum caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluũt prospectum cupio:
tum hic ipse autor plus minus decies non oscitanter perlustratus ac proinde iam familiarior.
Et in prima quidem editione quædam nõ exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia
ultro & à nemine dum demãdata ea prouincia: at in secũda accuratius idem egimus, sed tum
quoq; ob angustiam temporis saltuatim duntaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere ui
debatur, exemplaria consulendo. Nunc postremo nactus plusculum ocij, à capite usq; ad cal-
cem totum opus contuli: tantumq; erratorum sublatum est, quantum superesse non eram cre
diturus, ni ipse periculum fecissem: non solum eius generis quæ sensum uitiãt: sed etiam quæ
orationis uenustatẽ deformant, maiora pleraq; quàm pro literarũ numero. Dicet aliquis: Tu
ne igiť postulas, ut quicquid quomodocũq; mutasti, pro sincera lectione recipiamus, quod
nemo ante te postulauit, quantumuis doctior. Hic quisquis est non aliud responsum feret, q̃
diuersam esse meam atq; illorum castigandi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde
se non satis explicabant, uel ex autorum quos citat Plinius collatione uel alioqui coniecturis
probabilibus, interdum uarijs, adiutare lectorẽ pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus
consensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò ueriorem lectionem, eam in cõ
textum reposui. sicubi hæsi, quod sanè præterquam in nomenclatura herbarum, perraro inci
dit in tanto archetyporum præsidio: locum alijs disquirẽdum relinquere malui quàm frustra
uexare. Quoniam uero ingenue fatendum erat nõnulla hodieq; deprauata manere, si quis eis
quoq; restituendis operam impendere uolet, aut etiam à nobis attacta retractare, unum ora-
bitur, à diuinationibus non semper feliciter cadentibus abstineat, & ea demum adferat, quæ
non solum speciem sinceritatis præ se ferant, uerum etiam alicuius ex tam multis manu scri-
ptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam uero opellam ideo tibi uir integerrime dedi
caui, quod & te hoc genus studijs cum primis delectari animaduerti, & affectionis erga te
meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse uolui, simul ut per te hic
meus conatus innotescat Italis quoq;, apud quos nunc uiuis, quorumq; exacta
iudicia demiror, & candorem exosculor. Vale. Basileæ calendis Ia-
nuarij, Anno. M. D. XXXV.

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORVM archetyporum collatione, in aliquammulta Pliniani operis loca, ab alijs antea parum animaduersa.

EX LIBRO SECVNDO Cap. VIII.

Circulorum quoq; cœli ratio in terræ mẽtione aptius dicetur, quando ad eam pertinet tota signiferi modulatio, inuẽtionibus nõ dilatis.) Si hoc modo legamus, quo referentur hæc uerba, inuentionibus non dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hic nihil. ut iam demus signiferi modulationem hic recte posse dici. Veteres codices habent: quãdo ad eam tota pertinet, signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt tota referatur ad ratio, non ad modulatio, quæ uox in manuscriptis non est: & sensus sit: de uno signifero circulo hic se dicturũ, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius coniũgendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare non uidetur necesse. satis est in eis quæ maioris sunt momenti fidem codicum quos sequimur approbare. Tertiũ Martis, quod quidam Herculis uocant, ignea ardentis solis uicinitate, binis ferè annis conuerti.) Vetus lectio, ignei, ardentis à solis uicinitate: quẽadmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutaremq; fieri deum.) De sydere loquitur, nõ de deo. Scriba proxime sequentẽ particulam Deinde, deprauauit in deũ Inde. Vt temporũ ratio facilius solis itineri congruat.) Facilius redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, hic idem & Sosigenes, magno manuscriptorum codicum cõsensu. refertur autem ad Timæum. quin & in Catalogo mox post Timæum Sosigenes subijcitur, Eodem uersu in utroq; exemplari est peculiaris syderum ratio non statio. Cap. IX. Quæ mensis exitu latet, cum laborare iam creditur.) Antiquorum atq; emendatorum codicum lectio est: cum laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eo quod tunc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam qui primus occurrit lib. 28. cap. 7. nõ segnius silente luna, coitusq; tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronẽ: A Tenedo tacita per amica silentia lunæ. ubi interlunium significat, noctisq; obscuritatem, Græcorum insidijs accommodam. Reperiuntur quidem apud poetas solis labores, & luna laborãs, uerum illi tum de eclipsibus loquuntur. reliqui tamen uulgatam lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui nisi mature animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. Tertio inde uersu illic legitur de Endymione: & ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem. Dein remota in coitu.) Scripsi morata. Remorari enim actiuã significationem habet: . nde remora piscis, quod naues remoretur. Omnium quæ in cœlo prænosci potuerũt magistra.) Lego pernosci, ut intelligas certam & absolutam cognitionem. de præsagijs Plinium hic non loqui indicant quæ mox subsequuntur: in duodecim mensiũ spacia, &c. Sequẽti uersu lege: ipsa toties solem: non ipsum. Cap. XI. Immensum esse constat, quia arborum &c.) Verbum constat, redundat. refertur enim hæc tota oratio ad præcedens uerbum aperitur. & qui arborum, habent ueteres codices, nõ quia. Scriba a literam geminauit. Cap. XVI. Hoc uno protinus intelligi potest uisu.) Lege: hoc non protinus. Cap. XVIII. In triquetro semi ambitur orbe.) Legendum seminani ambitur orbe. Cap. XXV. Fiunt & hirci, uillorum specie.) Scribo hirti. Item uersu à fine pag. 6. spiræ modo, non spinæ. Pag. sequentis uersu undecimo: Eo sidere significari, non eo signo. Cap. XXVI. Non modo an obirent nascerẽturq;, sed omnino aliqua transirẽt.) Melius: non modo an obirẽt nascerenturúe, sed an om. &c. Cap. XXVII Atqui hæc ego ratis temporibus.) Rectius: Atq; hæc ego statis temporibus. Cap. XXXI. Semel in meridie. Vetus lectio. Semel & meridie. Exemplaria consentiunt. Mox post singula paria consulum adiecimus coniunctionem, quo euidentius anni ab inuicem secernerentur.

Cap. XXXII. Alter cõsul est C. Fannius, non L. Annius. Cap. XXXV. Postquam in lunæ magnitudinem facta sit.) Miror cur hic hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: Factus est mihi deus in protectorem, & in locum refugij. Nostri codices habent, lunæ magnitudine. Cap. XXXVIII. Infra lunam hæc sedes multo inferior (ut animaduerto propemodum constare infinitum) ex superiore natura aeris, & terreni halitus miscens utraq; sorte cõfunditur.) Planior lectio: Infra lunã hæc sedes multoq; inferior (ut animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aeris, infinitũ & terreni halitus miscens, utraq; sorte confunditur. Attestantur ambo exemplaria. Cap. XLVII. Veteres quatuor omnino seruauere per totidẽ mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Heberius mox iudicatum id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili & concisa. Proximis inter utranq; media placuit.) Est quidem sensus idem in antiqua lectione: mirum tamen quantum sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias transponendo, alias diuisas componendo, unamq; continuam orationẽ in plures minutas inepte concidendo

dendo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est: Aleriensis fortasse non est. Nunc uide sinceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino seruauere, per totidem mundi partes, (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & cōcisa: proximis inter utranq; media placuit. Quod si quis cōtendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectam: primū exemplaria consentiunt: deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorū hæc solertia est, deprauationibus speciem aliquā sinceritatis affingere, quorum impudentia sæpius q̃ uellem ansam destomachādi præbet. Argesten intelligit & Cæciam.) Distingue ut Cæcias sequētibus cohæreat. & Cæciam aliqui uocant Hellespontiam. Saluberrimus autē omnium aquilo, quia siccus & frigidior. noxius auster, fortasse quia magis humidus.) Non uideo cur hic quoq; libuerit castigatoribus tantum uerborum transponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auster qui Græcis Notus, sæpius quidem imbrifer, interdum tamē serenificus est, uel Horatio teste: Albus ut obscuro detergit nubila cœlo Sæpe Notus, neq; semper imbres adfert: utroq; modo noxius, atq; etiam magis quoties est siccus, quod tunc etiam æstuosus sit. Id an non satis Latine Plinius expressit his uerbis? Saluberrimus autem aquilo. Noxius auster: & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Sequenti uersu in ambobus legitur: Etesiæ nocte desinūt fere, non flare. & quorsum attinebat supponere flare: cū æque perfecta locutio sit: Etesiæ noctu desinunt. Nec male nostri in sequenti uersu: cum uocantur ornithiæ, pro quo in uulgatis est: qui uocantur. Nam & ornithiæ sunt Etesiæ, æque stati.

Cap. XLVIII. Rursusq; deiecti in terrā, obducta nubium cute.) Antiqua scriptura rursusq; deiecti, interim obducta. Quod si maiore depresse nubis eruperit specu, sed minus alto q̃ procella.) Scribo lato, nō alto. Superius enim dixerat: si late siccam ruperint nubē, procellam gignunt. Cap. XLIX. Quod si simul rupit nubem, exarsitq;, & ignem habuit, aut postea concepit, fulmen est.) Lego, nō postea concepit. Id addit ad differētiam presteris, quem in fine præcedentis capitis dixit, rupta nube demum dum furit accendi. Vortex autem hoc meādo distat à turbine, quo stridor à fragore.) Non displicet quod habēt nostra exēplaria: uortex autem remeando distat à turbine, & quod stridor à fragore. Quæ à septētrione descendunt ad teporem, qualis est omnis campaniæ tractus) Rursus in ambobus est: quæ à septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus.

Cap. LII. Saturni ea sidere proficisci.) Deest præpositio: à Saturni sidere.

Cap. LIII. Impetratū Vulsinijs & urbe & agris depopulatis subeunte monstro quod uocauere Oltam.) Sincera lectio: Impetratum Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod uocauere Voltam. Alioqui serum erat Iouis tonantis auxilium, iam depopulata urbe. Quod autem ad monstri nomē attinet, Tusci terram uocabant uolam. Inde Volta, terrigena belua. Cap. LV. Quia nō nullæ earū sunt fulmine dirutæ,) Magis idonea causa est in manuscriptis uoluminibus: nulla nō earū fulmine diruta. Cap. LXIII. Cuius numen ultimū iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit unam syllabam nescio quis, imprecamur rati scribendo, pro precamur irati. Dicebant enim male precantes: sit tibi terra grauis. Sicut contrà bene precantes: Sit tibi terra leuis: Vt est uidere in epitaphijs. Irati precamur defunctis terram grauem, cupiētes & ipsam eis iratā, quasi nesciamus solam nunq̃ homini irasci. Cap. LXVIII. Iam primum in dimidio computari mihi uidetur, tanq̃ nulla portio ipsi decedat oceano.) Mihi redundat. nam ipse improbat eam opinionem. & pro decedat decidatur legendū. portio terræ deciditur oceano, eiq; accedit nō decedit. Europā Asiamq; dispartit.) In nostris exēplaribus pro dispartit legitur dispescit. Cap. LXX. Neq; enim (ut dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attollit, ut undiq; non cernātur hæc sidera.) Primū non mundus hic, sed hoc polo, legendum: deinde: aut undiq; cernerent hæc sidera. aut, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic lib. 19. cap. 5. Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores ilico fiunt. Cap. LXXI. Eundemq; remeans obuium contrario præuertebat occursu.) Malui quod est in scriptis exemplaribus, præteruertebat. præuertimus enim ad eandem metam nobiscum tendentes, non obuios. Et æque integra locutio est absq; cōiunctione que. Cap. LXXII. Vasaq; horoscopa nō ubiq; eidem sunt usui. Lege eadem. s. uasa Cap. LXXVIII. Ipsoq; crinium argumento.) Melius crurum q̃ crinium. Cap. LXXXVIII. In eadem & oppidū haustum profundo: alioq; motu terræ statinas emersisse: & alio, prouolutis montibus insulā extitisse Prochytam.) Veteres codices pro Statinas habent stagnum, ut intelligas omnia in una insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnum emersisse, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu, sed alio post alium. Cap. LXXXIX Domiston & Prienen Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio.) Illic uerius legitur: Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Cap. XCIIII. Similiter in Reatino.) Hæ tres uoces

cum fine huius capitis cohærent, non cum sequentis initio. Cap.XCVIII. His adde, ut nihil quod equidem nouerim prætercam, Aristoteles.)Legendum, addit.& sequēti uersu redundat, affirmat. Cap.CIII. In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.)Hominem peritum regionum qui tam leui momento Clitumnū ex Vmbria in Hetruriam traduxit. Vetus lectio: In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit. In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ oues nigro lacte æque gentes alunt. Cui absurdum uisum est Scythicam gentē equino lacte ali, is multo uaniora credidisset, quæ Pausanias de uictimis ex hoc armēto tradit, & sacras quoq; dapes apud illos equinis uisceribus cōstare. Certe apud Maronem legisse debuerat: Et lac concretum cum sanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur uetus lectio: in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt.

Cap.CVI. In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.)Nulla insula proprie uocatur Aeolia, sed ex septē Aeolijs uni nomen est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio: In medio mari Hiera insula iuxta Italiam & cæt.

Cap.CVII. Quid quod innumerabiles partus, sed naturales scatent?)Pro partus illic legitur parui. naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionem: parui quia hactenus de magnis loquutus. Cap.CVIII. Quæ mensura Artemidoro attestante efficit.)Melius: Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO. Cap. I

Ibida quæ Clausa, Stici quod Iulienses.)Antiqui codices uerius. Ilipula quæ Laus: Astigi quod Iulienses, ac mox pro Auia Ecdanū, Arialdunū: pro Hebura, Vbeda: pro Ipho, Ippo: pro Tuati, Tucci. & subijcit: omnia Basteraniæ: quod aliquis in obuia deprauauit. Obulco, quod Botificense.)Lege Pontificense. Ferē enim barbaris oppidorū in hoc tractu nominibus latina cognomina adiūgit. mox, Ilipa cognomine magna, Italica. magna redundat.

Ab ora uenti prope Menobam.)uenienti lege non uenti. Cap.III. Oppida oræ prima, Vrci.)Lege, oræ proxima. Qui Phoeensium fuere soboles.)Scribo Phocēēsium, à Phocæa Ioniæ, non à Phoeide Helladis. Oscenses regionis Basteraniæ.) Rectius Vescitaniæ. Hæc mediterranea est regio, illa maritima: quamuis & illa suam habeat Oscam, ab hac diuersam. ac mox pro Carcenses, Cinnenses, Cortenses: illic legitur, Carenses, Cincenses, Cortonenses. In ijs sunt Gyri,)Legendum Giguri, attestante Ptolemæo. Cap.IIII. Amnis Cema.)Cum omnes geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatoribus libri erit Cemā pro Varo supponere reclamātibus manuscriptis codicibus. Cap.V.

A Corsica minus CXX.)Est quidem huic fermè par interuallum & inter Corsicam, magis tamen placet Corcyram legi quàm Corsicam, quemadmodum habent uetusti codices. alioqui Corsica ante Sardiniā non ante Issam ponenda erat. eo uidelicet ordine, quo ipsæ insulæ sitæ sunt. Fluuius Padus.)Pado est in nostris exemplaribus, ad differentiā Eridani. Oppido Vendiatiorū, ciuitas Cemelion.)Melior uetus lectio: oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atq; Gallicas in ciuitates diuidere: cuiusmodi nunc imperitum uulgus communitates uocat. Sic inter Belgarum ciuitates numerantur, Remi, Treuiri, Eburones, Neruij, Morini, atq; alij. singulę ciuitates plura habebāt oppida, pro suis quæq; opibus: quædam exiguæ non plus uno. Ita hoc loco Vediantiorū ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longe ab ora. Et Vediantij dicūtur ea forma, qua in eisdem alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diuersi sunt ab his trans Padum uicini Carnis. Arentanis græca gente.)Scribo Atintanis à recto Atintan, sicut Acarnan. Fluentini præfluenti Arno appositi.)Non mutaui lectionem: omnes tamen quotquot uidi manuscripti codices, Florētinos habēt. Ibi fuere Amyclæ.) Antiqua lectio: & ubi fuere Amy. mox Dein lacus Fundanus: lege addendo iuxta fidem ueterum codicum Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus. Meminerūt huius loci Tacitus & Tranquillus. Item sequenti uersu pro, oppidum Formiæ antiq. Læst. sedes: oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimauere, antiqua Læstrigonū sedes. Nauigatiōe à Circeijs.)Lege, nauigatio. et pro, Capua ab XI campo dicta: illic est tantū, Capua ab campo dicta. nec multo post Verulani pro Nerulanis. Compita earum CCLXV. pass.)Sincera lectio: cōpita larum CCLXV. attestatur Ouidianus uersiculus: Compita grata lari, compita grata cani. nam in compitis sacrum anniuersarium laribus fiebat. unde cōpitalia dicta, dies ei sacrificio status. & uerba quæ subijciuntur intelligēda sunt de paribus inter se à miliario ad omnes portas spatijs. Quod si quis altitudinem.)Melius, Quō si quis. Paulo post pro Ficulnea ueteres habent Ficana. & pro Aenepolis constanter habent Antipolis. Verisimileq; est Pelasgos aut Arcadas qui cum Aboriginibus Saturniam tenebant, hoc nomē Ianiculo indidisse, quod id oppidulum sibi ex aduerso situm esset. Ibidem quod Antēnas pluratiuo numero malui scribere, Virgiliū quoq; secutus sum non solum libros manu descriptos. Mutucumenses, Olliculani.)Nostra exēplaria, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani. Atq; ita consit LIII populorum nume-

numerus.In antiquo Latio LIII populi.)Sincera lectio:Ita ex antiquo Latio. Pæstum à Græcis Posidonia appellatum.)Præpositionem castigatores de suo adiecerunt.Idem factum & alijs locis plurimis. Cratis fluuius pater, ut dixere,Scyllæ.)Alius est Cratis, non in hac ora sed in fronte Italiæ circa Thurios.Legendum igitur,Crataeis fluuius mater,ut dixere,Scyllæ: testantibus Homero simul & emendatis exemplaribus Plinianis. Oppida habet ciuiũ Romanorum Palmam & Pollentiã,latina Cinium & Cunici,quod fœderatum Bochorũ fuit.) Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue. Legendum enim: & fœderatum Bochri fuit. Sensus est:olim V in ea insula oppida fuisse,duo ius ciuitatis habuisse,duo ius Latij.quintum fœderatum Romanorum fuisse,idq; intercidisse.qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges,nec sensit eodem prope modo dictum,Fuit,quo illud,Fuit Ilium. Iamnonem & Magonem.)Scio Stratonẽ has solas enumerare.fieri tamen potuit ut tertiam Saniserã aut ignorauerit,aut prudens tanquam minus nobilem prẹterierit.Verisimile est autẽ eam solam indigenarũ fuisse,reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas uocabula punica indicãt.Sequenti uersu pro Meraria legendum Menariæ, à menis piscibus salsamẽto aptis. Cap.VI. Et Barpona,Menaria,Colubraria, Venaria.) Barpona uox est nihili & ficticia, Lege & paruæ,Men.Col.Ven. Cap.VIII. Inter se autẽ hæc promontoria late distant his spatijs.Antiqui codices:inter se aũt hæc promõtoria ac latera distant his spatijs. Cephaledis,Aleuntiũ,Agathyrsum.)Vera lectio. Cephalœdis,Aluntiũ, Agathirna.hãc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodieq; nomẽ retinet. Cap.IX. Cui successit Aeolus.)Lege:qui successit Aeolo,& Mongonis uox est deprauata.nã Milogõis siue Melogonis scribẽdum est,à prouẽtu ouiũ, μηλογονὶς. Cap.XI. Amita,Pactius,Aufidus.) Scribendum:amnes,Pactius,Aufidus. In fine capitis intercidit una uox.integra lectio est, Norbanenses,Palionẽses,Sturnini. Cap.XII. Succẽtes,Lucentes.)Scribo Fucentes, Lucẽses,Fucẽtes à Fucino lacu, Lucẽses à luco quopiã. & pro Mutustæis Mutuscæos.Virg. Oliuiferæq; Mutuscæ.& Aequiculos,nõ Aequicolas.Est enim diminutiuũ. Cap.XIIII.

Forosemproniẽses, Ingninini.)Imò Inguini. hodie Eugubini dicũtur. Aestini, Sentinates.)Pelestini nõ Aestini. Supra Interamnani.)Lego,supra Interamnam.cohærent eñ hæ duæ uoces cũ præcedentib. Cap.XV. Regiates, Vrbinates.)Imò Vmbranates,nã Vrbinates in VI regione censent. Cap.XVI. Finibus Ligurũ Gabiennorũ.Lege Vagiennorũ,quorũ oppidũ Augusta,nõ longe à fonte Padi. Cap.XVII. Transpadana appellatur ab eo regio nona.)Quia mox cap.18.sequitur, Venetia decima regio, castigator pro sua sapiẽtia hic ex undecima fecit nonã,oblitus supra Liguriã ex descriptiõe D.Augusti dici nonam regionẽ.is totã Italiã diuisit in regiones undecim.Quod si hæc nona est, quẹnam erit undecima? Sequenti uersu nõ est fluctuoso alueo,sed fructuoso,uidelicet ob importationem uariarum merciũ. Cap.XIX. Pola quæ nũc Iulia pietas.)Rectius Pietas Iulia.Solet enim ferè in talibus oppidorũ nominibus substantiuũ adiectiuo præponi. Sic in Hispania,Fama Iulia, Concordia Iulia.Similiter in Italia Laus Pompeia. In mediterraneo regiõis decimæ, Colonia Cremona: Brixia, Cenomannorum agro: Venetorũ aũt Natri Ateste.)Antiqua & sincera lectio:In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona Brixia Cenomannorũ agro, Venetorũ autem Ateste.Error est nõ simplex.primũ sola Cremona Colonia uocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint:deinde Natri coloniarum enumeratiõi inseritur,quo nomine nulla usquã colonia legitur.paulo post Fertini legendum non Feltrini.nam hoc posterius nomen recens est,& ex illo altero uetere deprauatũ. Cap.XXI. Populorũ pauca effatu digna aut felicia nomina.)Melius,facilia. Insulæ in eo sinu, Absyrtiũ,Arba.)Integra lectio:Insulæ eius sinut cũ oppidis, præter supra significatas, Absyrtium, Arba.

Cap.XXII. Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.)Legendum, Petũt in eam iura descripti in decurias. Stæi,Colentini.)Issæi,nõ Stẹi. Cap.XXIIII. Iam tamẽ colonia D.Claudij Sabaria,& oppida Carabãtia,Iulia.)Restituimus:iam tamẽ colonia D.Claudij Sabaria & oppido Iulia Scarabantia habitantur. Cap.XXVI. Electridas uocauere, in quibus prouenit & succinum.)Scribo,proueniret succinum. Adeo ut ijs quas earũ designẽt,haud unquam constiterit.)Particula ijs redundat:quẽadmodum sequenti uersu hæc dictio, Trucones:si credimus uetustis iuxta atq; emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO Cap. V

INtus autem ipsa Messene,Ithome,Oechalia,Arene,Pteleon,Thryon,Dorion,Thamyræ uatis clara temporibus.)Lege, Dorion,Zancle,uarijs clara temporibus.Sensus est, hẹc oppida nõ simul claruisse,sed diuersis tẽporibus aliud post aliud effloruisse. pleraq; heroicis tẽporibus nobilia fuere,inter quæ post Zancle eminuit,cæteraq; obscurauit,& ad ultimũ Zanclen Messene,aliquanto post Peloponnesiacum bellum opera Thebanorum condita. Locus Thyræ,Gerania.)Thyrea est in uetustis exemplaribus:& sic Herodotus quoq; nominat. Apesas,Antes.) Pro his duobus nominibus unũ reposuimus, Apesantus, ex fide eorun-

dem codicum. Sic enim Apesas dicitur Apesantus latina terminatiõe, sicut elephas elephantus. Cap. VII Oppida, Sidûs, Cremion.) Sidûs incuria scribarum omissum fuerat.

Cap. XII. In quem mutatam Vlyssis nauem.) Neminem offendat quod ubiq; Vlixem scripsi, sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione ut putarem barbare dici Vlixem. Postea reperi apud Plutarchum ὀλυσσέα Romanos Vlixem sua lingua appellare. Sed hæc leuiora passim consectari non est propositũ, duntaxat in annotationibus: in cõtextu & talium est habita ratio. Paulò post pro Arnoxiæ Oxiæ scribendũ, attestantibus Græcis geographis. Ophiusa, Buto, Aranus.) Scribo ad fidem codicum quos sequor, Butoa, Rhamnûs. & sequẽti uersu pro Plachiæ Platiæ. rursus huic proximo pro Lycades Lichades, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. Eodẽ uersu pro Phocasia Phocaria, à phocis, hoc est uitulis marinis. Mesatia, Eantiron.) Lege, Mesate, Aeantion: quasi dicas Aiacis fanũ. aliquãto post montis Abnobæ non Arnobæ. In ora Carcinite.) Scribo, In ora à Carcinite. Cap. XIII. Circa Istrum Apolloniatarũ una.) Lege, citra Istrum. aliquanto post: corpora prægrãdes ipsorum aures tota contegant: non integant. Cap. XVIII. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in oceanum, à fine Osismiorum circuitu DCXXV M. p. longitudine. In latitudine CXXV M.) Vera lectio: circuitu DCXXV M. p. ceruice in latitudinẽ CXXV M. Ceruicẽ uocat Isthmon, qua insula ceu caput, continẽti ceu corpori cohæret. Sequẽti uersu pro Vanneres Nannetes, pro Cauritani lege Carnutani, pro Eburones Eburouices. ac mox Secusiani liberi, pro Secusii, Albij liberi.

Cap. XIX. In primo uersu, Bituriges liberi redũdat. nã hoc ipso capite post aliquot uersus horum facit mentionem. Bergebi, Tarbeli quatuor, Signani, Cocossates, Sexagnani.) Veteres codices: Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani. In fine capitis deerat nomen insulæ: & in Aquitanico sinu Vliarus. Cap. XX. Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalem.) Deest una dictio. ab ortu æqu. fusa in oc. br. Eodẽ capite Pesici scribendũ, non Pisici, & pro Gronijs Grauij, quasi Graij. Cap. XXI. Oppidum & flumen Eumenium.) Lege Minium. Cap. XXII. Abest à cõtinente proxima parte minus pedes DCC.) passus non pedes. Nostri Tartesson appellant, quam Pœni quondam Gadira: nam Gadira punica lingua septũ significãt.) Antiqui codices: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita punica lingua sepem significante.

EX LIBRO QVINTO Cap IX

CAesareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cum Theseo? Antiqua lectio, in Iseo, hoc est in Isidis fano: cuius numen, initio ab Aegyptijs orto, tota Africa religiose colebat.

Elephantis insula infra nouissimum cataracten CCCCM pas.) Scribẽdum IIIM pas. Est enim cataractis uicina. Copiosa Indicarum Arabicarumq; mercium Nilo proximum emporiũ.) Coptos emporij nomen est, quod in copiosa deprauauerũt. Infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris templo inclytum, septem dierum itinere in Libyam remotum à flumine.) O crassum erratũ. Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atq; adeo inter ripenses urbes recensetur, si tantum spacij inter eam & flumen interest? Itaq; reposuimus ex manuscriptis: VIIMD p. in L. r. à. fl. Cap. X. XV M. laxitate inserta.) Insessa nõ inserta. Ac mox: quinta situs parte regiæ dicata. non regi. Et paulo post, XI enim reperiuntur, super quę IIII. lege super ?? Cap. XII. Qui subtilius diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen uolunt esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumęa & Iudæa: deinde Phœnicen, deinde Syriam.) Mollius erat, circa Euphratem. Sed præstat ab exemplaribus non discedere, quæ sic habent: Qui subtilius diuidunt, circumfundi Syria Phœnicen uolunt, & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde phœnice, deinde Syria. Hic nulla mentio Euphratis. Syria Phœnicen à lateribus, & à tergo amplectitur: frontem mare alluit. eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice & Syria Antiochena. Cap. XIII. Iamnes duæ, altera uicus.) Scribo, altera intus. Cap. XIIII. Pars enim Syriæ iuncta.) Vetus, Pars eius Syriæ iuncta. Et inter toparchias est Gophnitica non Zophantica. attestatur Iosephus. Nomen Iudęæ modo Herodiũ.) Portentosa deprauatio, Legendum ut cohæreat cum præcedentibus: Hierosolyma longe clarissima urbium orientis, non Iudęæ modo: Herodium cũ oppido. Est autem Herodium arcis nomen. Cap. XVII. Haud procul ab Aspaltite.) Vetus lectio, haud procul Asphaltite. Cap. XXVII. A mari relata, ubi uocabatur Olmia.) Legendum Hormia. à portu. Lalassis fluuius.) Dele fluuius, quæ uox non habetur in manuscriptis. Est enim Lalassis oppidi nomẽ teste Stephano. Cæterum decurrit uerbum ad Isauriã referendum, quòd decliuis sit quà uersus mare protenditur, editiore situ mediterraneo. metaphora castigatorẽ parum attẽtum fefellit. Oronda, Sagalessos.) Oroanda est in codicibus manuscriptis, & apud Liuium. Edigis, Paropamissus, Circius.) Scribo, Emodus Paropamissus, Cirtius. In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam Aeolis, media Doride. circumfunditur mari utroq; latere ambiente.) Hominem geographiæ peritũ, quisquis Dorida

Ioniam

Ioniam inter & Aeolidem collocauit. Quid autem est libros deprauare, si hoc non est? Sincera lectio manet etiam nunc in antiquis exēplaribus. In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circumfunditur, ad mare utroq; latere ambiens. Sic superius cap. 12. dixerat Syria Phœnicen circumfundi. Nec dubium est utrūq; locum ab uno castigatore data opera tam belle deprauatū. Cap. XXVIII. Amnis Ninus.) Hermolao placet Ninus, de quo tamen subdubitat: manuscripti libri, tum etiam typis excusi quidam Indum habent. Et sunt nōnulli amnes binonimes. atq; haud scio an huic ipsi nomen mutatū narret Liuius, posteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est.

Cap. XXIX. Fuit in ora eius oppidum Temnos, nunc in extremo sinu Smyrnæ Chesseopolis promōtorium. Leuce dein oppidum, quod insula fuit finisq; Ioniæ.) Sincera lectio: Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod fuit insula, finisq; Ioniæ Phocæa. Cap. XXX. Pergamū quod intermeat Silenus.) Selinûs non Silenus. Cap. XXXI. Elysia, Nymphalis, Mœris.) Lege: Lasia, Nymphais, Macris. Proximaq; Cynorodussa.) Lege: proximaq; Cauno Rodussa. Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamon.) Verius: prȩter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon. posteriorē à similitudine patellæ dictam apparet. ac mox: Ciserussa, Therion, Archia.) Legendum Ciserussa, Therionarce. hæc inde dicta, quod in ea uenenatȩ bestiolæ obtorpescāt. Argiæ numero uiginti, Ethecusa.) Lego, et Hyerussa: quasi dicas Pluuialis.

Bolbulæ, Phæate, Priapos.) Vetus lectio pro Phæate habet Phanæ, & sic etiam Liuius nominat. Cap. XXXII. In quo portus Azari.) Amyci non Azari. Is fuit Bebricum rex, pugil e..imius, à Polluce in eo certamine uictus & occisus, cum Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO Cap. I

CAlpeq; Africæ auulsa multo maiora absorbuisse q̃ reliquerit spatia.) Antiqui codices habent: tanto maiora: non, multo maiora. Cap. II. Carābis uadoso excursu.) Lege, uasto excursu. paulo post: colonia Sinope Pteria. Pteria redundat. Cap. III. Megapolin, Zelam.) Scribe: Magnopolin, Zelam. & in fine capitis: Sortira, Amasia, Comana: Lege addendo: Sonra, Amasia. Comana, nunc manteum. hoc est oraculum. Testis est Strabo.

Cap. IIII Nunc manteum Genetarum, Chalybum.) In antiquis uoluminibus hoc caput sic incipit: Gentes, Genetarum, Chalybum. Mox est Pharnacea op. non Pharnace: & Pyxites flu. non Pysites. Cap. VII. Iaxamatæ Medorum (ut ferūt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi.) Legendum Sarmatæ. Nam Iaxamatarum gens non erat tam ampla, ut in multa genera diuidi posset, & mox subijcit, Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni. Paulo post est: saltuosis conuallibus asperas: non saxosis. Cap. IX. Adiabenen Tigris & mōtes in VII. M. p. cingunt.) Vera lectio: Adiabenen Tigris & montiū sinus cingūt. Cap. XII.

Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneæ.) Planctæ legēdum. Hom. ὡς δὴ μετὰ πλαγκτάς. hoc in suo quisq; codice emendet. Cap. XV. Adiabenis connectuntur Cadurci quondam dicti, nunc Gordieni, præfluente Tigri, Hyspiratitæ Paredoni appellati.) Veteres codices: Adiabenis connectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitȩ Paredoni appellati. Cadurci Galliæ sunt prouinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt, Corduenos uocantes. Pratitarum mētio fit & 25. capite. Circa finem huius capitis legendum: stadia 15680. prodendo: nō, procedendo:

Cap. XVI. Fertilitatis inclytæ locus Darieū mons, gentes Tapyri, Auariaci.) Lege & distingue sic. locus Darieum. mox gentes, Tapyri, Anariaci. aliquanto post est, aduersa montis Paropamisi, & aduersus fontes Indi. ubi legendum, auersa mōtis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi. Item pro Demodamante Demonax repositus est: cuius nominis fuit & philosophus Luciani ætate nō incelebris. Persæ illos Sacas uniuersos appellauere.) Plinius scripsit, in uniuersum appellauere. Sic enim & alibi sæpe loquitur. Cap. XX. Pagungæ, alij. hi montium qui perpetuo tractu oceani oram tenent incolæ.) Manuscripti codices. Pagungæ: iam hi montium &c. Elegans uero q mox nescio quis XM elephātorum posuit pro X elephātis. Mutani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ.) Lege Montani super hos. quibus enumeratis subijcit Taxilas iam in plana demisso tractu. Cap. XXII. Patrem Mabaciem cōmeasse eò.) In uetustis codicibus est: patrem Rachiæ com. cò. nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum. Agros diligenter coli, pomis abundare.) Plus est in manuscriptis. ag. dil. coli, uitis usum non esse, po. abundare. Cap. XXIII. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius opidū Alexandria.) Lege & distingue sic. Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorū deinde, cuius oppidum Alexādria. Arianæ partem esse Dararin aliqui uolunt. Pro Dararin scribo Daritin. Circumuectus in mediterranea Persidis & Indiæ.) Ex India, nō & Indiæ. Mille milibus pass. ab Alexādria abest oppidum Heliopolis.) Scribendum: duo M. p. Scriptum erat hoc modo. MM. id typographi uerterunt in mille milia, adeo nulla ratio habita est numerorum, perinde ac si minimum referat: deinde ex

Iuliopoli fecerũt Heliopolim, quæ alibi sita est. Ibi regnat Paridion.) Lego, Pãdion. Aut Mechiris Aegypti intra diem sextum.) Lege addendo: aut utiq; Mechiris. Cap. XXVI.

Habet ipsa ab ortu Caspios.) Adde coniunctionem: Habet ergo ipsa. Antiochiam quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore cõdita, Nicatoris uel Arbelis uocatur.) Nostra exemplaria habent: Antiochiã quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis uocatur. Arabis cognominata est ad differentiam aliarum, ideo quod esset inter Arabas sita. Nicator uero regis est cognomen, non Præfecti nomen. Supra Sicielassi tria milia passuum, per quos Lycus &c.) Illic tantũ legitur: Supra Silci, Classitæ, per quos Lycus &c. pauloq; post Gobares, non Cobares. Ferunt ei plebes urbanæ DC. esse.) Et hic uitiatus est numerus. legẽdum est: Ferunt ei plebis urbanæ DCM esse. alioqui male eohærent sequentes accusatiui situm & agrũ.

Cum Persæ quoq; schœnos & parasangas alia mensura determinent.) Lege addendo, alij alia mensura determinent. Sensus est, non debere cuiquam mirum uideri quod inter autores de spatijs earum regionum parum constet, cum apud ipsos Persas locorũ indigenas alibi magis alibi minus prolixæ sint parasangæ: quod idem apud Germanos quoq; in miliarijs accidit. Cap. XXVII. Alterum deinde transit lacum, qui Tesbites appellatur.) Thospites non Tesbites. aliquanto post est, Zagrus mons non Sagrus. Susianis ab oriente sunt Chosiei.) Addo unam dictionem: ab oriente proximi sunt. Sunt enim his ab oriente & aliæ gentes, sed nulla æque propinqua ac Chosiei. Circuit arcem Susarum ac Dianæ templum augustissimum cum illis gentibus & ipse in magna ceremonia sit) Vetusta exemplaria. Circuit arcem Susorum ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia. Præter asylum Persarum uenientem ad unum ex Susianis oppidũ.) Lege & distingue: præter asylum Persarum uenientem, & unum ex Susianis, uidelicet asylis. Oppidum iuxta eum Magoa. Pasiones Sogdonaci filius.) Pasines est in antiquis exemplaribus: & sic Græci geographi uocant πασίνυ χάρακα. Cap. XXXVIII. Insula Deuuadę.) Deuadæ scribo, ut sit genitiuus: sicut aliquanto post Dioscoridu pro Dioscoriada. Sic enim solent denominari à præfectis classium. eadem ratione in hoc ipso capite leges Malchu insulam, ubi hactenus in impressis in exemplaribus corrupte Malacho legebatur. Sueleni, Sarraceni, Arrareni. Oppidum in quo &c.) Scribendum: Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum. Amyelome colonia Milesiorum.) Milesij colonijs suis, uel in barbarissimas gentes deductis, græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodum uidere licet in tot eorum colonijs per oram Ponticã dispersis. Proinde magis placet Ampelone, à uinetis, quæ appellatio est in manuscriptis exemplaribus, q̃ Amyelome uox Græcis nihil significans. Cap. XXIX. A Troglodytico uero.) à præpositio redundat. præcedit ẽm in fine proximi capitis, Arabiæ latere, absq; præpositione. Fuit & Cambiso.) Scribo Cambysu paterno casu & græca inflexione. Sic enim pleraq; in eo tractu oppida nominantur, ἠρώων πόλις, καμβύσου πόλις. Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnenses non pauciores, Cardamin, Topazos.) Lego Holonesi non pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ græcæ sunt uoces στεναὶ δειραί. Insula ibi Cytis, topazium ferens. & ipsa ultra syluas, ubi Ptolemais.) Lege & distingue: topazium ferẽs & ipsa. ultra syluæ. ut intelligas non in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri. deinde Ptolemaidis cognomen non est Epitherias sed ἐπὶ θήρας, quemadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνης. Horarũ sex consumuntur umbræ.) Non leue & hoc mendũ. Castigauimus sic: hora sexta consumuntur umbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem. Insula Casitis.) Vetusta exẽplaria, Colocasitis. Dictam apparet à prouentu copioso colocasiæ. Celetum testudinum.) Eadem exemplaria habent celtium: & sic Græci quoq; hoc genus uocãt, κέλτιον. Animal spingion.) Scribo, sphingion. Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroen demũ uiridiores syluarumq; aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorumq; uestigia.) Scio uerbum hoc aperire, interdum perquam eleganter dici de nauigantibus, maxime quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen uidetur hic non habere locũ. proinde malui & hic manuscripta sequi exẽplaria, quæ hanc lectionem habent: Herbas circa Meroen demũ uiridiores syluarumq; aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorumq; uestigia. Insula Diodori, & aliæ desertæ.) Addendum hic: per cõtinentem quoq; deserta. ut intelligamus, quicquid littoris ex aduerso harum insularum, inter sinum Abaliten & Gazam situm est, totum esse desertum & incultum. Gentes Troglodytarum Iuba tradit.) Scribe, idem Iuba. Gaucomen, Emeũ, Pidibotas, Endondacometas.) Sincera lectio. Grau comen, E.P. Hebdomecontacometas, ac si latine dicas Grai uicũ & Septuagintauicanos à numero uicorũ. Enonimiton Aethiopũ.) uera lectio extat in manuscriptis Euonymiton, Græca appellatiõe, quòd accolant sinistrã Nili ripam aduerso flumine nauigantibus. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.) Legẽdum nõ tractu, sed Tatu. est enim genitiuus græcus. & insulæ nomen Τάτου νῆσος. & dextro, ad alueum refertur.

Delubrũ Ammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, & ibi. Dicit ẽm in Meroe quoq; Ammo

Ammonis delubrũ esse, diuersum ab illo Libyco, in quo oracula reddebantur, & quod Alexander adijt Ammonem patrem, ut credi uolebat, salutaturus. Cap. XXX. Inde Paropas oppidum, Nauos, Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secãdæ, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipani, Candrogari, Arabum summorũ.) Hic nostra exemplaria quæ sequimur discrepant à uulgatis æditionibus, inter se uero cõsentiunt: ubi sic legitur. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setũdum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas dicit ideo, quia superius ex Bionis cõmentarijs relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt aũt appellatiõis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. Meridiana parte imminens mari mõs. Illic legitur: à media eius parte im. m.m. Cap. XXXI. Contra hoc promontoriũ Gorgones insulæ narrãtur.) Lege Gorgades, quod est denominatiuum à Gorgon. Cap. XXXII Ex quibus perducti sunt à Iuba duo.) Iubæ est in uetustis codicibus. Iuba enim nunq̃ illuc nauigauit, sed ab ipsius classiarijs hi canes ei aduecti sunt. Cap. XXXIII. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Isicum. Cap. XXXIIII. Besicã Thraciam, Mædiam.) Est quidem Mædia Thraciæ pars sicut & Besica, magis tamen placet ita additum mediam, quemadmodum superius dixit Hispania media: itemq; septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua: quod hæ prouinciæ longe lateq; pateant. huc accedit quòd in manuscriptis nõ est diphthongus. paulopost Galliam, Aquitaniam, lege coniunctim Galliam Aquitanicam. & uersu sequenti, in parte Venetiæ, non in partem.

EX LIBRO SEPTIMO Cap. XI

Atqui etiam hodie minoris potes.) Melius ueteres, atq; etiã hodie. Cap. XI Sed ubi paululũ tẽporis inter duos conceptus intercessit, uterq; est perfectus.) Lege, uterq; perfertur. Cap. XVI Quod alij Orionis, alij Etionis, fuisse tradũt.) Vetus lectio: quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Hunc Otum tam uasto corpore tantisq; uiribus praeditum fuisse poetæ narrãt, ut socio Ephialte fratre, Martem ipsum ex insidijs aggredi sit ausus. hos Maro Aeneid. 6. Aloidas uocat. sequenti uersu illic legiť, monumentis creditur: non, traditur. & recte, mea sententia: quod hoc posterius ab historicis memoriæ proditum sit, non à poetis. Salamiam Euthimenis filium.) Scribo, Salamine. Quid enim attinebat nominare puerũ? Sic mox: in filio, inquit, Cornelij Taciti. Cap. XVII. Id esse sparsis manibus.) Rectius est, passis manibus. Sequenti uersu hæc uox, quibusdam, priore loco redundat: neq; in nostris archetypis geminatur. Cap. XX. Obnixo contra nitentibus iumentis.) Lego, obnixus. ac mox: & ducenaria duo humeris: non, duobus. & sequenti uersu, quingenario thorace, non quinquagenario. Cap. XXIII. Leænæ meretricis exemplum.) Exemplum redundat. Sequenti uersu est, Anaxarchi, non Anaxarchus. Cap. XXIIII. Sui uero nominis oblitus Messala Coruinus.) Et hic oblitus redundat. Cap. XXVI. Belloq; ciuili, quod omnia concutiebat externa.) Quid opus erat hic conciebat, mutare in concutiebat? quasi non recte dictum esset, externos hostes, Mithridatem aliosq;, intestinis Romanorum bellis excitos fuisse, ratos inuicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tẽpus opportunius fore. Cap. XXVIII. L. Sicinius Dentatus.) Siccium uocant manuscripti codices, atq; etiã Liuius & Dionysius Halicarnasseus. Ante xxij annos bina cœperat spolia.) Verior antiqua lectio: ante decimũ septimum annũ, nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. at hoc idem ante uigesimum secundum in tam insigni uiro mirum uideri non debuerat. Quas Trebia Ticinusq; aut Trasymenus ciuicas coronas dederet?) Coronas aliquis interpretans primo in spatio quod uersus dirimit, adscripsit: ea uox deinde in contextũ irrepsit: alioqui elegantius subintelligitur, queãdmodũ in laurea. Cap. XXX. Ille semper alioquin exitiali appellans nomine uniuersos, ex Italia pellendos censuit Græcos.) hæc tria uerba, exitiali appellans nomine, nec in uetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodũ sapiunt, & alioqui etiam absq; eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea ommisimus, maxime cum similem superuacanea uerbula infulciẽdi licentiã sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehenderimus. Quo potius quàm uniuersi populi & illius gentis amplissimo testimonio, & in tota uita tua, & ad consulatũ tantum operibus electis?) Nostrorum codicũ lectio melior: quo potius q̃ uniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua consulatus tantũ operibus electis. Roscio theatralis seditionis autori leges ignouerunt, notatasq; sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerũt.) Et hoc indidem restituimus ad hunc modũ: Roscio theatralis autori legis ignouerũt, notatasq; se discrimine sedis æ.a.t. Cap. XXXVII. Cui ob meritũ honores illos, quos Herculi, decreuit Græcia.) Sensus utcunq; manet, à uerbis Plinij discessum est. Legendum: quod ob meritũ honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Ibidẽ Cleombrotus Ceus legitur, nõ Theombrotus. hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. Relato è funere homine & cõseruato.) Lego, seruato. Laudatus Ctesiphon.) Lege addendo: Laudatus est & Cesiphon.

Cap.

Cap.XXXIX. Sed hoc pretium belli non hominis fuit: tam Hercule, quàm libidinis non fortunæ Peronetomi spadonis, Seiano III. M. D. mercante à Sutorio Prisco.) Hic locus multũ torsit eruditos, multa frustra diuinantes. Atqui expedire illos potuerant ex hac difficultate exemplaria uetusta: quæ nobis certe cum hic, tum alibi sæpe egregie succurrerunt. Ea sic habent: tam Hercule, quàm libidinis non formæ, Pæzontem è spadonibus Seiani III. M. D. mercante Sutorio Prisco. Nomen conuenit homini probroso, quale est Comazon, quem Heliogabalus Imp. in delicijs habitũ ad cõsulatum usq; euexit. Porrò participia interdum uerti in propria nomina, nouum uideri non debet, cum etiã passiua forma quædam in hoc genere reperiãtur. ut Sozomenus. is fuit ecclesiasticæ historiæ scriptor. Cap.XL. Numerus dierum computatur, ubi quæritur pondus.) Non erat mutanda uetus lectio: numerus dierum comparatur: hoc est, numeri dierum feliciũ infeliciumq; inter se conferuntur, uter maior sit.

Cap.XLI. Lampido Lacedæmonia refertur.) Reperitur melius, quàm refertur. Et Ambusti filius Rullianus est non Rutilianus, in Liuianis ęque ac Plinianis uetustis exemplaribus.

Ca.XLIII. Sed accusatus, atq; de iure uirgarum in iudicum cõsilium missus.) Plenior ac planior est antiqua lectio: sed accusatus, atq; de iure uirgarum in eum, iudicum in consiliũ missus. Neq; ẽm in omnes passim ius uirgarũ magistratus habebat, sed in tergum ciuis Ro. nihil illi licebat. paulopost legendũ supremo somnio, non somno. Cap.XLIIII. Quod superest, nescio maior gloriæ an indignationi dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratã Catinij audaciã semper fuisse inultam.) Codices antiqui habent: nescio morum gloriæ an indignationis dolori accedat. Subindicat Plinius, maiorem ulciscendi libidinem ætate sua regnasse, quàm Metellorum de quibus loquitur tempore, cum mores P. R. adhuc minus corrupti essent. Cap.XLV. Proscriptionis inuidia in collegam.) In collegã redundat. Sollicitudo martis Actiaci Pannonicíq; belli, ruinæ pontis.) In exemplaribus nostris cõstanter legitur: sollicitudo martis Actiaci, Pannonici belli ruina è turri. Videtur aliquis data opera lectionẽ mutasse ex Trãquillo. Hærede hostis sui nõ suo filio excessit.) Nihil opus erat addere duas uoces: satis plena erat uetus lectio, nempe hæc: hærede hostis sui filio excessit. Sed hic quoq; glossula interpretis irrepsit in contextũ. Cap.XLVIII. Cui astipulatur Damiates.) Damastes legendũ. is fuit historiarũ scriptor, patria Sigiensis ex Hellespõto. Cap.L. Hebescunt sensus, membra torquentur.) Torpent, non torquentur. Cap.LI. Profundi humoris è corpore effluuium.) Vetus & sincera lectio, præfandi humoris. Sic ẽm Plinius more suo uerecunde genitale semen circumloquitur, ac si dicat cum præfatione honoris aurium nominandi. Cap.LII. Nam Cælium Tuberonem.) Scribo C. Aelium Tuberonem. Tuberonũ enim familia Aeliæ gentis est. mox est Hermotimus non Hermotinus. Se enim ab inferis remissum, habereq; quod nunciaret.) Vetus, habere quæ nunciaret.

Cap.LIII. Duo Cæsares, prætor & prætura populi Ro: functus.) Legẽdum, prætor & prætura perfunctus. Cum populo admodũ placuisset.) Adde is, Is cũ p.a.p. Cap.LIIII. Et tamen multifarie priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam dictatorem traditur esse crematus.) Lege: Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus. Cap.LVI. Vtiq; in Gręciam attulisse è Phœnice Cadmum XVI numero.) Legẽdum, intulisse. Hic nescio quis subiecit latina elementa, cum Pli. de græcis literis loquatur. quare sustulimus ea: nec enim sunt in archetypis. Doxius Cælij filius.) Cæli, non Cælij. Phœnices, ut Theophrastus.) Tirynthij non Phœnices, teste Pausania. paulopost est Aeacus inuentor argenti, non Ceacus. Terebram, glutinum, ichthyocollam.) Malim ueterem lectionẽ, ter. glu. lithocollã. Staphilus Stheni filius.) Imò Sileni. Bouem & aratrum Briges Atheniensis.) Scribo, Buzyges. ex re nomen habet. Inducias Lycaon.) Lycanor uerius. Cithara ædita carmina composuit Terpander.) Lege Citharœdica car. Prosaicam orationem.) Apage prosaicam: Scribo, prosam orationem. In Græcia uero Pyrrus Dædali cognatus.) Euchir non Pyrrus, attestantibus grecis scriptoribus. Hippagum Salaminij.) Vetus lectio habet Samij pro Salamin s.

Cap.LVIII. Græca inscriptio plenior erit hoc modo: Ναυσικράτης τιζαμγνς ἀθλωσῶ τό-ξ ὁ ἀθλωσῷ ἀνέθηκεν. Vbi omissum erat cui numini anathema consecratum esset.

Cap.LX. Nasica collega Lanati.) Lænatis legi debet.

EX LIBRO OCTAVO Cap. I

QVippe intellectus illis sermonis patrij, & in primis obedientia.) Rectius legitur in manuscriptis, & imperiorum obediẽtia. Indicis Arabici minores.) Veteres codices: Indis arant minores, Supra quoq; libri sexti cap. xix. de elephantorum apud Indos usu dixit: Iis arant, ijs inuehuntur. Adhoc cap. huius lib. xi. docens ubi nascantur, Arabię non meminit.

Cap.II. Aut lasciuiente pernicitate colludere.) Sincera lectio ueterũ codicum: aut lasc. pyrrice col. est autem πυῤῥίχη saltationis genus Cretensibus inprimis familiare. Lecticas etiã ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes.) Nec lecticæ puerperas imitabãtur nec

elephanti lecticarij.qua propter sic scripsimus:lecticis etiam ferentes quaterni singulos,puer peras imitantes. Cap.III. Circa hos belli cura summa.) Veteres rectius: circa hos beluis summa cura. Cap.VII. Et illum dimitti pactus si interemisset.Solus ergo in harena congressus,magno Pœnorum dolore confecit.) Scribo ex fide nostrorum exemplarium: & ille,dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, m.p.d.c. Et non longe à fine huius capitis:pari equitum ex aduerso dimicante:non e diuerso. Cap.VIII. Antea domitandi gratia gregis,equitatu cogebant in conuallem.)Distinguendum: domitandi gratia, greges equ.co. Cap.XV. Cuius contactus sequentes,ut ignis aliquis comburat.) Nimium est,cōburat.amburat,satis erat. Cap.XVI. Non tanquam periculo coactus,sed tanquam amentia iratus.)Amentiæ,legi debet. Velut deputans abscōsione turpitudinē.) Noua elegantia,dignior tamen Apuleianis istis quàm Plinio. Simplicior est uetus lectio:uelut abscondente turpitudinem loco. Leonum simul pugnam plurium.)Turbatus est ordo: restituimus sic.Leonum simul plurium pugnam. Non sine ostento quodam, tempore illo generosos spiritus iugum subire prodigio significante.Et hic ueram lectionē commonstrant archetypa, nempe hanc:non sine ostento quodam temporum,generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante. Quod ab eo factum Græci σωτῆρ☉, id est, saluatoris templum Dionysii appellauere.)Antiqui codices:quod ab eo facto Græci κεχηνότ☉ Διονύσ appellauere.ab eo facto scilicet ab hiatu leonis. Cap.XXI. Nec flexu multiplici,nec ut reliquæ, corpus impellit.)Posterius nec redundat. Interficiunt eos,cauernis facile cognitis sola tabe. necant illi simul odore, moriunturq́.) Verba quæ proximo uersu præcedūt,faciunt ut magis probem ueterem lectionem,uidelicet hæc:sæpe enim enectum cōcupiuere reges uidere, proinde sic lego:Inijciunt eas cauernis,facile cognitis sola tabe.necant illæ simul odore, moriunturq́, Inijciunt eas,mustelas scilicet, regiæ cupiditatis mercenarij ministri. alioqui mihi non fit uerisimile,mustelam esse adeo nocendi auidam,ut ultro latebras basilisci peruestiget, & uel cum certa sua pernicie tam dirū monstrū lacessere non dubitet. Non dissimile est quod de uiuerris in cuniculorum uenatu narrat infra cap.55.Inijciūt eas,inquit,in specus, qui sunt multifores in terra. Cap.XXII. Itaq; Copas qui olympionicas scripsit.) Antiqui codices, Agriopas.Nomen est Doricum,quale Gorgopas. Et in lupum se cōuertisse.) Conuertisse dixit.pro conuersum esse.itaq; se redundat.Sic uertere quoq; sæpe est apud Liuium reperire:id consiliū in caput autoris uertit,& similes locutiones. Sequitur:Eundem x anno restitutum,athletice restitisse in pugilatu,uictoremq́; uictoria olympia reuersum. Vetus potior: eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, uictoremq́; olympia reuersum.Sic Horatius:Magna coronari quis uictor olympia. & athleticæ est ἀθλητική, sicut arithmeticen dicimus. Cap.XXIII. Nec pedibus pauendas tantū serpentes.)Restitue luxatum ordinem.Nec pedibus tantum. Eosq; non in fronte aut ex aduerso cernere.) aut redundat. Cap.XXVII. Iaculando ea petendoq; deficiat.)Quanto melior antiqua lectio:iaculando se appetendoq; deficiat. Cap.XXX. Alternis annis esse marem, alternis fœminam fieri.)Germana lectio:alternis annis mares alternis fœminas fieri. Cap.XXXI.

Theophrastus autor est,angues eo modo & stelliones senectutem exuere, eamq; protinus deuorare.)Quo nam referendum est illud,eo modo:nihil enim precedit,quò referri possit.& exuuias deuorari,ut de stellionibus uerū esse ipse Plinius lib.30.cap.10.testatur, ita de anguibus manifestò falsum est,cum eæ passim reperiantur.Legendum itaq; anguis modo:non, angues eo modo. Eosdem pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia.)Hoc quoq; sicut id quod præcedit,ex autoritate Theophrasti refertur.Quid igitur attinebat ueterē lectionem mutare?Eosdem pestiferi morsus in Græcia,innoxios esse in Sicilia. Cap.XXXII.

A partu duas habent herbas,quæ aros & seselis appellantur:pastæ redeunt ad fœtum: illos imbui lactis primo nolunt succo.)Cur illos potius q̄ illum?Sed longe aliter scripsit Plinius: illis imbui lactis primos uolunt succos. illis,aro & sesili, quod intelligant eis occultam quandam uim inesse,fœtui suo salubrē. Cap.XXXVI. Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur.)Rursus data opera uitiata lectio. Opinor parum latinum doctulis istis uidebatur, infracto colapho exanimantur.ò industriam colapho dignam. Arborem auersi diripiūt.) Bellum & hoc,sed quis unquā id uidit saltem scriptum aut pictum?Legendum igitur quemadmodum habent magno consensu uetusti codices:arborem auersi derepunt: hoc est nō proni, sed posterioribus primū pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes ne ruant:id quod notū est omnibus, qui modo uel semel ursum ab arbore descendentē uiderūt. atq; in hoc quoq; hominē imitantur,præter morē quadrupedū.quamobrem pulchre cohæret cum eo quod proxime præcedit:Ingrediūtur & bipedes. Cap.XXXVII. Conduntur & alpini,quibus magnitudo media est.) Vera lectio uetus,quibus magnitudo melium est.

Sunt his pares & in Aegypto:similiter residēt in clunes.)Lege similiterq; residūt in clunes. Aliquāto post,maleficio eo,aliquis de industria mutauit in maleficio illo, nimirū quo minus esse.

esset uocalium. Grande uero operæpretiũ. Cap. XXXVIII. Sufflata cute distentæ ictus hominum & morsus canũ arcent.) Manente sensu, uerba tantũmodo mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent, sufflatæ cutis distentu. Cap. XXXIX. Vel annua fame edurant.) Rectius, durant. Scriba dormitans e literã geminauit. Cap. XL. Canes defendere Cimbros cæsis dominis eorum plaustris impositi.) Legendum, Canes defendere Cimbris cæsis domus eorũ plaustris impositas. Cui nomẽ Hyrcani reddidit Durides.) Duris lege quemadmodũ primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerũ scriptor. Et reginam Bithyniæ Consingin uocant ueteres codices, non Consygnẽn. Scrutatur uestigia atq; persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro retrahens. quamuis aquã transiliẽs se occultasset, q̃ significans demonstratio est, cauda primum deinde rostro.) Hæc oratio media sui parte male sarta est. Consulamus archetypa. Illic reperio sic scriptũ. Scrutatur uestigia atq; persequitur, comitantem ad ferã inquisitorem loro trahens: qua uisa, q̃ silens & occulta, q̃ sig. dem. &c. qua scilicet fera à cane uisa. Vides nimirũ lector, quantum intersit. Et ab ea quæ fœmina sit ex primipara genita citius cerni.) Hic quoq; longe aliter habent incorrupta exemplaria, ubi legitur faunos cerni, quam dictionem deprauator non intellexit.

Cap. XLI. Sequẽti neruo exempto nec canes rabidos fieri.) Repone: nec caudam crescere, nec c. r. f. Sed hoc erratum recens est, nequid dolo dissimulem. Cap. XLII. Laceratumq; pariter aurigã inuenimus.) Quid hic facit auriga, cuius longe aliud officium est. Lege non pariter aurigam, sed prorigam unica uoce. proriga enim appellatur qui equos admittit, ut est apud Varronem lib. 2. c. 7. In fine capitis legendum: præterq; uesicæ conuersio: nõ, præterq̃. est enim is morbus iumentorum proprius non hominum. Simile mendum & alibi aliquoties in hoc autore occurrebat. Cap. XLIII. Vt bibãt cogẽdæ exonerãdæúe sunt.) Melius, exorandæúe. hoc est, cogendę sunt, nisi malis eblandiri ut bibant. Notũ est, in Celtiberia singulas quadragenis milibus nummorum emi.) Lege, quadragenis millibus enixas. cum enim dixisset, quæstus ex ijs opima prædia exsuperare, qui ferè ex fœtura solet fieri uberrimus, hoc subiecit exemplum. Cap. XLV. Sunt autores, ipsa complente decimũ mensem duos parere, nunc raro geminos.) Hæc lectio nihili est, Plinius longe aliud scripsit. Sunt autores, ipso complente decimũ mensem die parere. Gignunt raro geminos. Cap. XLVIII. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythras uocant: item Bætica ut Canusium: furuas Tarentum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus usus medicatus.) Facile agnoscas & hic eundem castigatorem. Sincera lectio est hæc. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polẽtia iuxta alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas uocant: item Bætica: Canusium fului, Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus usus medicatus. Quippe ahenis coquentium extractæ, indumentis usu ueniunt.) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctissimi uiri. Vetus ac sincera lectio: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti usum ueniunt. Loquitur de lanarum purgamentis. est autem tomentum, culcitræ fartũ. Martialis: Culcitra tomẽto q̃ uiduata suo. & de tomento nõ de indumẽto accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequuntur: Antiquis enim torus è stramẽto erat. Sicut uillosa, & etiam uentralia.) Coniunctio & superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi uult hic M. Anci tẽplum? aut quisnã fuit iste supposititius M. Ancus? Certo scio in Ro. historia neminẽ hominũ aut deorũ esse hoc nomine. Dicet aliquis, de Anco Marcio accipiẽdum. at ex omni regum Ro. numero solum Romulum consecratũ legimus. Sed quid ego his lectorem remoror, cum in prõptu sit in archetypis uerũ nomen: in tẽplo Sangi. Equidem demiror quod hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus grammaticis ut etiam in Liuiana historia uno atq; altero loco in Ianum sit demutatus. & est quidem unius numinis utrunq; nomen, sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehementer suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malã gratiã debere: nam huius primi opera typographi Ro. sunt usi. Vndulata uestis primo laudatissimis fuit.) Lege, è lautissimis. ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerũt. Quid significat acu facere, latine scientibus? Lego: Acu facere id (hoc est pingere: nam pictæ uestis mentio præcessit.) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exẽplaria. Cap. L. Mares q̃ maxime simos, longis auriculis, infractisq; armis q̃ uillosissimos probant.) Lege & distingue: Mares quammaxime simos, longis auribus infractisq;, armis quàm uillosissimis, probãt. Cap. LII. Primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus.) Et hic & lib. 9. cap. 56. in antiquis exemplaribus cõstanter legitur Fuluius Lippinus.

Cap. LIIII. Mira solertia, uisco inungunt oculos, calceariq; imitatione uenantium tradunt.) Vetusti codices: uisco inungi, laqueisq; calceari. nam utroq; modo capiuntur. Sequenti uersu Cornelius superflue adiectus est. nam & hoc ex autoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Corneliũ autorẽ retulit. alioqui cum duo sint in indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomen adiecisset. Itẽ sequenti uersu lege, nouã exultatione adorare, nõ noua exultationẽ adoriri. Cap. LV. Vltima huius capitis dictio dilabidas est, nõ labili.

Cap.

Cap.LVI. Damæ mansuescunt raro, cum feræ iure dici non possint.) Cum Plinius hic perquam elegantem transitionem faciat ad reliqua animãtia, ut uidere licet in manuscriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint. Complura namq; sunt nec placida nec fera &c. demiror quibus intemperijs agitatus deprauator lectionem mutãdam putarit, ac damas hic inserendas, quãuis iam ante in alio genere recẽsitas, nec hic ullo modo quadrantes. Et quasi hoc parum esset, titulum quoq; quem Plinius fecit De semiferis, ipse uertit De damis. Sic nobis hic uere literarius porcus bonos autores castigat, Et talia dissimulanter transilit Hermolaus, dum Aristotelem, dum Theophrastũ, dum id genus alios consulit, dum Ro. editionem cum Veneta confert, non paucis locis utranq; ex æquo uitiatam, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamẽ in primis curandum erat. quod non illius insectandi causa dictum accipi uelim, cui perpauci in literis cõferri possunt, præferri fortassis nemo: sed ut appareat, hanc uiam succurrendi ueterum monumentis, quam nos ingredimur, esse longe certissimã, si modo uiri docti negociũ id qua par est cura ac religiõe tractandũ suscipere non grauetur. Cap.LVII. Quos cẽsoriæ legis princeps, Q. Scaurus & M. in cõsulatu non alio modo cœnis ademere q cõchylia.) Vbi nam legitur istuc consulum par? imò ubi Q. Scaurus? deinde ubi sic loquuntur latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionem. Integra sic habet: quos censoriæ leges, princepsq; M. Scaurus in consulatu: hoc est censores, & ante eos Scaurus cõsul, cœ. ad. Sic enim dictum est hic princeps, quomodo apud Poetam: Princeps ærata Tarchon secat æquora prora, id est, primus. Librarij ferè non aliter scribebant que coniunctionem quàm primæ literæ puncto postposito. id lector imperitus prænomen putauit: unde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO Cap. VIII

DElphinus non tantum hominis amicum animal, uerũ & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectius: non homini tantum amicum animal uerum & musicæ arti, m. s. c.

Ex hominum manibus uescens, ferensq; se tractandũ.) Lege, præbensq; se tractandũ. Paulo post Amphilochi scribendum, non Amphilochij, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro.

Cap.X. Et cooperta terra, ac pauita corpore.) Melius, ac pauita pectore. Cap.XIII. Ipsis in somno mugitus, unde nomen urtuli accipiunt. Tenent disciplinam.) Lege & distingue: unde nomen uituli. Accipiunt tamen disciplinã. Cap.XV. Silurus grassatur ubicunq; est omne animal appetens, equos innatãtes sæpe demergens, præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisboũ & in Danubio. Mari extrahit̃ porculo marino simillimus.) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini, sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Boristhenis, Gangis. horum medio catalogo non satis apte inseritur marinus quidam piscis innominatus. sequenda igitur antiquorum codicũ lectio, ut post Lisboum nouæ orationis initium faciamus. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus. Is uulgo Italorum etiam nunc semilatino nomine moro appellatur, ob salsamenta illis notus, gustu aspectuq; porcinam salitam nonnihil referentia, Germanis Husio dictus, quasi ὗς, sicut mario ἀπὸ τ̃ μωρίου. Cap.XVI. Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.) Nostri codices melius: Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt piscibus præscita.

Cap.XVII. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit.) Lego: Optatus è libertis, scilicet ipsius principis. notum est autem ex Tranquillo & Tacito quanta fuerint potentia liberti Cæsarum. Cap.XVIII. His aquam acceptam ore remittunt.) Quisquis hic ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον, Vetus ordo est hic: his aquam emittunt, acceptam ore.

Cap.XIX. Miratur Arcadia suum exocœtum.) Deest coniunctio &. Commemorato enim Verbani & Larij piscium miraculo, subijcit, Miratur & Arcadia. Nam stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.) Scribendum coniunctim: Nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est. Cap.XXVII. Item miluus subit in summa maria.) Has uoces, item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hic non suo loco assuit. Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè, cornuta, quæ ab his nomen traxit.) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus: Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. ut periphrasi utatur, de uulgo nota loquens. alioqui superuacaneum uideri potest, de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alteram lectionem mauult, fruatur. Cap.XXIX. Terreni maiores quàm pelagici.) Lege pelagij, πελάγιοι. Sic Græci longe à littoribus dissita uocant: nostri πέλαγος, altũ. In fine capitis liburnicarum ludens imagine scribẽdum ex fide archetyporum, pro liburnicarum gaudens imagine. Cap.XXX. Simulq; eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte tristi. Id enim ubi constat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.) Antiquior lectio: nisi forte tristi (id enim constat) omine nauigantium, humana calamitas in causa est.

Cap. XXXIII. Nauigant ex his neritæ, præbentesq́ concauã sibi partem, & alterã auræ opponentes, per summa æquorum uelificant.) Primum rectius legitur ueneriæ. Sunt enim conchæ non gratæ modo Veneri, sed etiã cognatæ, ob cõmunem e mari originem: celebrisq́ est eius deę effigies, cõcham, atq́ haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. deinde mirum quod non concauam partem auræ præbeat concha, sed diuersam, cum concaua sit uelificationi aptior. Sequenda igitur & hic uetera exẽplaria. Nauigãt ex his ueneriæ, prębentesq́ concauam sui partem & auræ opponentes, p. s. æ. u. Castigator nõ intelligens quid Latinis significet præbere se & hunc locum corrupit, & suprà præbẽs se tractandũ, in ferens se tract. deprauauit, quemadmodum illic annotauimus. Cap. XXXIIII. Iam quidem in tota rerum natura damnosissimum uentri mare est.) Ventri superest, nec habebatur in archetypis manuscriptis. Cap. XXXV. Animæ hominis periculo quæsita maxime placent.) Idem castigator nec hic sensit quæsita positũ pro acquisita. proinde uitiauit ueterem lectionẽ: anima hominis quæsita m. p. ac mox: E tantis solis ardoribus, atq́ Indicis quoq́ insulis petunt, & admodum paucis.) Sincera lectio: atq́ Indis quoq́ in insulas petuntur, & admodum paucas. Nec aliter ferè Plinius hoc uerbo utitur, quamuis ubiq́ studiũ fuit literatori nescio cui syntaxin temere mutare. Speciem uero inani inflatam.) Vetus lectio, speciem modo inani inflatam, modo, id est, tantummodo, frequens apud hunc scriptorem.

Præcipuum custodiunt, pelago altius mersæ, q̃ ut penetrent radij.) Tu scribe: quare præcipuũ custodiunt pelagiæ, altius mersæ quàm ut penetrent radij. De pelagijs piscibus supra monui. Nam apud Græcos nõ est, nec apud barbaros inuentores eius aliud q̃ margaritę.) Lege addẽdo. Nam apud Græcos id nõ est, ne apud barbaros quidẽ inuentores eius aliud q̃ margaritæ. mox est, squamas assimulat, nõ assimilat, quod Gallicũ idioma sapit. Enormes & feri colorisq́ marmorei.) Vetus lectio: enormes ferè c. q́. m. Lauticiã eius omnẽ apparatumq́ detractãs.) Imò obtrectans. Gerebatq́ auribus tum maxime.) Scribe: Gerebat cum maxime. In primis elegans locutio, sed persæpe apud bonos autores scribarum uel oscitantia uel peruersitate mutata. Vniones conuiuis ad sorbendum dedit.) Melius absorbendos dedit. Cap. XXXVI. Quia cùm uita sua succum eum euomunt.) Sua superest. Fraudatam se protinus luxuria credat, nos indiligentiæ damnet.) Magis placet uetus lectio: fraudatam profecto se luxuria credat, nosq́ indiligentiæ damnet. Cap. XXXVII. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq́ conchis textu, ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca clusiles mordacesq́ concharũ, quales uidemus has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes. appetũt eas purpuræ.) Et hic locus pessime est à castigatoribus acceptus. Deprauationibus singillatim commonstrandis prolixior esse nolo: collatio eas satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic: Capiũtur autem purpuræ paruulis rarisq́ textu ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacesq́ conchæ, ceu mitulos uidemus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ.

Cap. XXXIX. In conchyliata ueste cætera eadem sine buccino, præterq́ ius temperaturę. Aeque pro indiuiso humani potus excremento dimidia & medicamina addũt.) Hæc perobscura sunt, nec mirũ cum sint deprauata. Legendũ: præterq́ ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento: dimidia & medicamina addunt. Hoc est, præterq́ quod buccinũ detrahitur, etiã hoc interest, quòd hic ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidium inditur eius, quod in purpuræ tinctura indi solet. Præter Plinius utitur pro præterea. id ubiq́ fefellit castigatorẽ, qui exceptionem esse putabat. Cap. XL. Sed alia sunt, nec habẽt finem uitia: iuuatq́ ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterũ, & ipsa adulterare adulteria naturæ.) Sincerior lectio: Sed alia sunt e fine initia: quod pulchre quadrat cum his uerbis, lusus geminare miscendo iterum. Cap. XLIII. Glanus qui & glanis uocatur.) Castigatior lectio: Cautius qui glanis uocatur. nam sic præcedentibus pulchrè cohæret. Cap. LI. Plani piscium quibus cauda nõ obest aculeiq́, ut testudines & raiæ, in coitu superueniũt.) Ita ne testudines inter planos pisces numerantur? Rectius: Plani pisciũ quibus cauda non est, aculeatiq́, ut testudines in coitu superueniũt, id est, testudinum modo. Spari, torpedo, squali.) Sargi, non spari. Circa finem capitis est coalescit uulnus, nõ callescit. Cap. LIII. Postea uisum tanti in extrema Italia petere Brundisium ostreas.) Rectius in extremã Italiam, familiari Plinio locutione. Cap. LVII. In cauernis aquas hebetes remanere.) Vetus lectio, in cauernis aquas habentibus remanere.

EX LIBRO DECIMO Cap. III

INgenitum est ei, testudines raptas frangere.) Legendum: ingenium est ei, id est, natura. Quarti generis est percnopterus, eadem moratur per lacus.) Vetusta exemplaria: percnopterus, eadem oripelargus. Sequenti uersu: ut quã uerberet coruus: nihil erat necesse mutare in, utpote quam Cap. VIII. Traditum est, missas in sublime ibi excipere eos.) Melius, missas in sublime sibi. Cap. IX. Ac rictu columbis potius.) Vetus lectio: ac uictu

columbi

columbi potius: ut intelligamus eam & leguminibus uesci præter reliquorũ accipitrum morem. ad hoc rictum uix puto inueniri de ullis auibus, nedum de columbis. Cap. XIX.

Vncos ungues habentes omnino non congregantur, & sibi quoq; prædantur.) Lege: & sibi quæq; prædantur. Cap. XXII. Scipio an Metellus uir consularis, an M. Sextius.) Prius an superfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur. Cap. XXVIII.

Et Cyrenaici Achorem.) Legendum, & Elei Myiagron. Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias. ibidem, qua litatũ est illi die, non postq; litatum est illi deo. Cap. XXXIII.

Madefactũ multa aqua pennis puluerẽ spargũt.) Lege madefactę multa aqua. In genere item ripariarũ est.) Antiqua lectio: In genere parrarũ est. Parrarũ & Horatius meminit, tanq; inauspicatarũ. Impios parræ recinentis omen Ducat. Eadem iam pauore libera, ac materna uocante cura.) Rectius: Eadem in pauore libera ac materna uacans cura. Non enim narrat quid perdix facere soleat abducto per dolũ à nidis aucupe, (nam tunc uolatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illum alioqui utatur, cum aut non habet pullos, aut longe aliò loco habet. Cap. XL. Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu.) Lege grandioris. Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus. Cap. XLII. Super omnia humanas uoces reddũt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, Psittacem uocant.) Legendum, psittaci quidem etiam sermocinantes. nam hæc uerba, super omnia humanas uoces reddunt, ad præcedentia referunt̃. præterea legendũ, sittacen uocat. & ita adhuc nõnullis barbaris nominat̃. nam quod ad terminationes attinet, altera græca est, latina altera, neutra barbara. Vltimorũ hoc capite uerborũ uera lectio est, ac cibis blandiente, non ad ciues. sensus est apertus. Quin & proxime sequentis cap. extrema uerba deprauate leguntur: quæ poturo sufficeret: pro, quantum poturo suff.

Cap. XLIII. Hunc siue æmulatione incitatus manceps.) Nihilo deterius habuit pristina lectio, æmulatione uicinitatis: & plena erat locutio etiã absq; participio. Cap. XLIX.

Venerunt in Italiam Bebriacẽses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim adhuc uocantur) turdorũ specie.) Quibus nam bellis ciuilibus? nam plura fuerunt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses uocabant̃, uerba per parenthesim interiecta, post hanc uocem Bebriacenses statim subijci debuerant. Præclare adiuuerũt hic quoq; nostra exemplaria, ubi sic legitur. Venere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouę aues (ita enim adhuc uocantur) turdorum specie, &c. Loquitur de bello ciuili Otoniano, quod ob cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidũ, Bebriacẽse nominat. & externæ uerbũ est superuacaneũ, inscitia castigatoris adiectũ. is quisquis fuit, non sentiens & pro etiam dictum, putauit aliquid deesse. Cæterũ aues ipsæ nouæ appellatæ sunt cum recens aduenissent, ac deinde ea appellatio mansit, etiam post multos annos ab earũ aduentu: id quod satis indicare poterat uel titulus capitis, De nouis auibus. Sic enim & hic & in primo libro constanter habet̃ in manuscript. uoluminib. Cap. L. Gallinaceos quoq; pascẽdi lacte addito cibis.) Non multum fortasse refert, attamen antiqua scriptura est, lacte madidis cibis.

Cap. LV. Liuia Augusta.) Vetus lectio, Iulia Augusta. Nec erat mutãda. nam tametsi hæc ipsa gentilicio nomine Liuia primum dicta est, tamen iam natu grandior, ut marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta cõsalutata, & peræq; honoris gratia in gentem Iuliam ascita, Iulia Augusta uocari cœpit, relicto priore nomine. quemadmodum ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis autorũ monumẽtis, duntaxat quoties Augustæ cognomen addit. Cap. LX. Nec aliâs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen paruis.) Legendũ: nec alia plures. s. parit quàm melancoryphus. Tanto fœcũditas maior paruis. Cap. LXI. Cui membrana ceu pennæ.) Melius, cui & membranaceæ pinnæ uni. Cap. LXIII. Ea de causa ingrediuntur in conceptu.) Melius quadrabit si legas in coitu, ut est in manu scriptis. Vicisse Olympia prægnantem equã Hecratidis Thessali inuenimus.) Scribo, prægnantẽ Echecratidis. Cap. LXIIII. Ex omnibus quæ perfectos fœtus, uel tantos & innumerosos ædũt.) Lege: Ex omnibus quę perfectos fœtus, sues tantum & numerosos ædunt. Cap. LXX. Qui ob id cogunt̃ in nassas.) Lege, quæ ideo conijciuntur in nassas. Cap. LXXIII. Orygem perpetuo sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentẽ cum mirabili modo ad remedia sitientium.) Germana lectio: Orygem perpetuo sitientia Africæ generãt, & natura loci potu carẽtem, mirabili modo ad remedia. Sequenti uersu ubi legitur, saluberrimi liquoris haustu uesicis: dele haustu.

Cap. LXXIIII. Vulpes & milui: angues & mustelæ & sues.) Codices antiqui melius: Vulpes & Nili angues: mustelæ & sues. Componit enim animalium paria inter se dissidentium. De aspide miraculum à Philarcho traditur: Is enim autor est, &c.) Vetus lectio: De aspide miraculum Philarcho reddatur. Vult enim Plinius fidem rei quam narrat penes autorem Philarchum esse. Id cum non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO Cap. VII

NIgra crusta est prima, saporis amari.) Lege, Comosis crusta est prima. Explanat eñ has uoces, comosin, pissoceron, propolin. ac primo comosin. Cap. X Apprehensis ponduſculo lapillis se librant.) Melius, apprehensi ponduſculo lapilli se librant. Cap. XI. Fucus ademptis alis in alueum traiectus.) Scribo, reiectus. Cap. XII. Itaq; cum prima.) Lego pro cum, tum, hoc est, Vergiliarũ exortu. Cap. XIII. Qua feruoris ipsius spuma concrescit.) Scribe quæ, uidelicet membrana. nam si spuma nominatiuus non ablatiuus esset, in quam dixisset, potius quàm qua. Cap. XIIII. Contra copia ignauiam affert. Maciem melle non erithace pascunt.) Non leue erratum. Lege, ac iam melle non erithace pascunt: ut sit sensus, si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit. Quia deprauato, ac iam, in Maciem non belle cohæret, Ergo diligentiores: pro una uoce Ergo, suppositæ sunt tres, Qui autem sunt. Mox, Dies status inchoandi: melius quàm, statutus. In fine capitis pro non alia suauitas usus q;, reposuimus, non alia suauitas uis q;. Cap. XV. Apnssimum in æstimatione è thymo.) Vetus lectio, Aptissimum existimatur è thymo. & sequenti uersu pro, cum sit, quod fit. Sequens probatio ut sit odoratum & dulce, reglutinosum.) Quid hoc uerbi est reglutinosum? Restituimus: odoratum, ex dulci acre, glutinosum. Cap. XVI. Aequitas etiam in eis obstringitur.) Lege addendo uoculam, Aequitas quidem etiam in eis obstringitur, nec caret sua elegantia particula quidem. Sicut sequenti uersu temerarie fecit qui detraxit uocem Ergo, scribens in primis præcipitur, pro in primis ergo præcipitur. Nam ubi incubauere, fauos liuidos faciunt.) Antiqui codices, Nam nisi incubauere. ut quod præcedit ad opera, non de mellificio sed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit. Tertio inde uersu adde uerbum existimatur: ulceribus aptissimum existimatur. Quam probabilem aliâs sententiã fucorum euentus coarguit.) Prouentus non euentus. Cap. XVII. Cum procedit, unà est totum examen circa eum cõglobatur.) In uetustis codicibus aliter legitur ac distinguit: Cum procedit, unà est totum examen, circaq; eum conglobatur. Bellum uero quod mox assidui custodes autoritatis, nescio quis deprauauit in, assidua custodientes autoritate. Apparatus indicio diem tempestiuũ eligentium.) Lego, apparatus indice, nempe murmure, quod nomen proxime præcessit. Si quà lassatus deficit, aut forte aberrauit, odore prosequitur.) Verior lectio: Si qua lassata def. a. f. a. odore persequitur. nam lassari & aberrare in regem competere non potest. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes.) Vt uerior ita multo elegantior uetus lectio: Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suauitatem &c. & continenter. Sedere in castris ducis Drusi Imperatoris, tunc prosperrime pugnatum.) Lege: in castris Drusi Imp. cum prosp. pug. & circa finem cap. alterutra pars, quæ suis: non, quem suis. & sequenti uersu: maxime rixa in conuehendis floribus exorta: non, Maxima rixa & in c. f. e. Cap. XVIII. Aliqui non nisi in tantum adacto intestinum sæpe assequatur.) Vetus lectio: ut intestini quippiam sequatur. sequenti uersu redundabat, dein. Adrepentesq; foribus opertas suflant: ab hoc spatio prouolant.) Restituimus ex fide ueterum codicum: adrepentesq; foribus per eas sufflãt: ad hoc prouolant. hoc est: ad flatum ranarũ prouolant apes. Cap. XIX. Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolans.) Adde uoculam hic. papilio etiã hic. quod non de quouis papilione loquatur. & aduolitãs frequentatiua forma legendũ. sed grauius erratum mox sequitur, utpote non simplex. Filis etiã araneus, quacunq; incesserit, alarum maxime lanugines obtexit. non enim de araneo loquitur, sed tertium nocendi modum papilionis narrat: filis etiam araneosa, quacunq; incessit, alarum maxime lanugine obtexit.

Cap. XXII. Prima eas retorquere rursusq; texere inuenit.) Veteres codices: redordiri rursusq; texere. Cap. XXIII. Hanc ab his quoq; cogi subigiq;.) Quoq; redundat, sicut antepenultimo uersu duæ dictiones, more ceræ: quæ cera ex postremis syllabis uerbi lentescere nata est. Et primã dictionẽ huius capitis quæ est Bombyces, mutatis postremis literis perperã assuerunt fini uigesimisecundi capitis, cum ibi nõ minus grauiter q̃ argute dictum sit, ut denudet fœminas uestis: ac si dicat nihil absurdius fieri posse, q̃ cum uestis ad tegendum partes quibus pudor debetur inuẽta, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit si dicas uestis bombycina, ac nõ simpliciter uestis. Nec puduit has uestes etiã uiros leuitate usurpare, propter onera æstiua.) Ita ne hæ uestes propter onera usurpantur, ac non magis propter leuitatẽ? Verior lectio: Nec puduit has uestes usurpare etiã uiros, leuitatem propter æstiuã. Primum fœminarũ lasciuia his usa est, quæ gauderent nuditatẽ suã per eas spectari. Deinde uiri quoq; usurpare cœperũt, ob delicatã leuitatem æstati conuenientẽ.

Cap. XXIIII. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen substantiuum poscit: & habetur sanè in manuscriptis: circinato orbe adnectens. circinatũ uocat tam absolutum, ut circino ductus uideri possit. Derelicto laxo prætẽti summa parte.) In his quidẽ uerbis nullum

lum cõmodum sensum uideo. Quod si legas ut in nostris archetypis habetur: derelicta lasso pretenti summa parte: sensus erit: prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudi ne ab araneo derelictam. ubi arbitrari licet, legendum est, non liceat. Pariunt autem oua ea in telas expansa, quia saliunt.) Pro expansa lege, & sparsa. Ideo sparsa, quia saliunt. Pariunt autem trecentos. Reposuimus: pariunt autẽ & tricenos. Cap. XXVIII. In Thraciæ partibus iuxta Olynthum.) Vetus lectio, in Thracia iuxta Olynthũ. Quod in hoc annotaui, ne indocti qui sic loqui solent, exemplum apud Plinium inueniri iactent. Cap. XXIX.

Iidem quippe noctibus non uolare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiã longinqua maria ab ijs transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maxime miremur, famẽ quoq;, quam propter externa pabula petiere, sciunt imminere.) Non obscurum erit ex collatione, quanto & hic antiqua lectio sit incorruptior. Iidẽ quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab ijs transiri, continuata pluriũ dierum (quod maxime miremur) fame quoq;, quam propter externa pabula petere sciũt. Italiam ex Africa magna cohorte infestant.) Scribo, Italiam ex Africa maxime coortæ infestãt.

Cap. XXXII. Multa autem insecta & aliter nascũtur, atq; asilus in primis ex rore.) Asilus nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locum habere potest, ubi de papilionibus fit mentio, non de asilis. Sequenti uersu est inde porrigitur uermiculus, non oritur.

Cap. XXXVII. Alij præfixa his pila cuspidãt.) Malim ut uetus: alij præfixa hastilia cuspidant. præcedit enim cornibus. Oculos unicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differentes.) Vetus lectio melior: Oculus unicolor nulli, cum cãdore omnibus medius color differens. Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.) Legi debet: humectant, coniuent. Ab ijsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocãtur: quis parui utriusq; ocelli, Lucini iniuriæ cognomen habuere.) Locus est fœde corruptus. Exemplaria manuscripta habent: Ab ijsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocabãtur: qui paruis utrisq;, Ocellę: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinũ & Coclitem, quod hic sit unoculus natus, ille per uim eluscatus. Porrò Coclitem eo modo opici ex Cyclo pe detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autem Coclites Horatiorum gẽtis, sicut Seruiliorum Ocellæ, Fabriciorum Luscini, Pompeiorum Strabones, Papiriorum atq; Aeliorum Peti. Bobus bis mutantur.) Vetus lectio: Boues bimi mutãt. Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, & linguam etiam ac palatum. Cap. XXXIX.

Quæ uero ratio crocodilis, si non cruori, sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.) Lectio sanè inepta, castigãda ad exẽplaria uetera sic: Ceu uero nõ crocodilis duritia tergoris tribuatur & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilitatem animi constare cute operimentisq; corporum putabant. Velut languidiores cum mẽstrui cursus stetere.) Legendum, ut & lanugines oris, c. m. c. s. Cap. XL. Primogeniti in quaq; parte sues primas premunt, & si escæ sunt faucibus proximæ.) Prodigiosa deprauatio, cum à Plinio scriptũ sit: Primis genitis in quoq; partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ, scilicet mammæ. Cap. XLI. Tenuissimum camelis, mox equabus.) Manuscripti codices habent equis, nusquam obseruantes recẽtiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus, equabus, asinabus. Sicut & supra 40. cap. Asinis à fœtu dolẽr, non Asini. Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus. Cap. XLII. Duobus alpes generibus pabula sua approbant, Dalmatiæ Docleatem mittunt, Centronum terræ Natusicum.) Vetus lectio: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum. Dalmaticas uocat iuga à Carnis ad Dalmatas usq; pertinentia. Cap. XLV. Sunt autẽ crura his obliqua, humani poplitis modo.) Pollicis non poplitis. Qua perfossa, ceu uinculis, spiritus fugit.) Legendũ, ceu iugulo, scilicet perfosso. Cap. XLVI Leo etiamnũ tortuosos.) Scribo tortuosius. Cap. XLVII.

Confirmãt & apodas habere, nycterin & drepanin, in eis quæ rarissime apparent.) Nycterin pro rara nõ agnosco, quæ Græcis uespertilionẽ sonat, uolucrẽ potius q̃ auẽ, raræ aui rarũ nomẽ magis conuenit, quẽadmodũ habet antiqua scriptura, & apodas habere, & ocen & drepanin. Cap. LI. Hinc tot cãtib. & modulis flexiões.) Antiqua lectio potior: hinc tot cantus & moduli flexionesq;. Cap. LIII Qui uenena serpẽtium suctu è corporib. exigerẽt.) Melius, corporibus eximerent. Scythæ sagittarũ ungũt aciẽ.) Vetus lectio, Scythæ sagittas tingunt.

EX LIBRO DVODECIMO Cap IIII

VNam quam peculiarius Virgilius celebrauit ebenum.) Rectius manuscripta uolumina: Vnam è peculiaribus Indiæ Virg. celebrauit ebenum. Cap. V. Quorũ pondera adeo in terram curuantur, ut anno s. i.) Incorruptiora exemplaria: quorum imi adeo &c.

Cap. VI. Quo sapientiores Indorum uiuunt.) Lege, sapientes, id est, philosophi.

Cap. IX. Facilius hoc & crustosius amariusq; & gummosum.) Lege addendo iuxta fidem ueterũ codicũ: Facilius hoc & crustosius amariusq;, at Indicum humidius & gũmosum. Ibidem legitur, in libras X. terni, nõ X tantum. Cap. XIII. Vt alij existimauere frutice

 uenoso

uenoso.)Exemplaria nostra quæ ob uetustatem sequimur, habent, frutice myrtuoso. Quod nescio cur debuerit magis absurdum uideri,quàm gummosus & similes Plinianæ uoces.

Cap.XIIII. Græci stagoniam & atomum tali modo appellāt, minorē autem Arabiā.) Imò orobiam à magnitudine ὀρόβου, hoc est erui. Vltimo huius capitis uersu lege,potius quàm in micas frietur. Cap.XVI. Facillime autē adulteratur Indica myrrha.) Scribo,fallacissime autem adult. Cap.XVIII. Periti rerum astruxerunt.)asseuerant, non astruxerunt.

Cap.XIX. Reuehunt uitrea & ænea.)Melius,& ahena. Sterilior imbre,ceu diræ naturæ.) Vetusti codices:sterilior imbre,cæduæ naturæ.& mox illic legitur,uenia cędendi,non metendi. Deinde sorte germina discerni.) Cremia,nō germina:quæ uox uel ex psalmographo nota esse poterat. Cap.XX. Per Nabathęos Troglodytasq́ confines,qui considere ex Nabathæis.) Vetus lectio: per Nabathæos Troglodytas, qui considere ex Nabathæis. Vt intelligamus coloniam à Nabathæis negociatoribus in Troglodyticen deductam.

Cap.XXIII. Eandem quæcunq́ sit aspalatho.) Lege, eandem quæ sit aspalatho.

Cap.XXV. Maxime probatur quod ante semel fluxit.) Melius uetus exemplar, Maxime probatur quod ante semen fluxit, id est, antequam semē prolatum sit.Paulopost illic legitur:Exit & in Pamphylia,sed aridior:non,acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO Cap. I

PRimumq́ id scire conuenit,mutata autoritate ad peius trāsisse gloriam.) Sincera lectio: mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Cap.III. Vestes prolongant tempus.)Antiqui codices:Vestes prorogant tempus. Summa cōmendatio eorū,ut transeuntem fœminam odor inuitet,etiam aliud agētem.) Magis placet quod in ijsdem codicibus habetur:ut transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes.Neq́ enim usqueadeo corrupti fuerunt Romanorum mores,ut frequentior esset uiris quàm fœminis unguētorum usus. ac mox: Sed quosdam crassitudo maxime delectat,idipsum approbantes.) Illic est,spissum appellantes,non idipsum approbantes. Atq́ Caium principem solitum lauari.) Lege,atq́ Caium principem solia temperari,scilicet iussisse. Vtinamq́ dicere possemus,quis primus instituisset ista,nimirum hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicere aquilæ. Duas uoculas,ita est,quibus perquam eleganter Plinius utitur,scribarū siue potius castigatorū temeritas deprauauit in, ista. Sic enim scribitur ac distinguitur in emendatis uoluminibus. Vtinamq́ dicere possemus,quis primus instituisset.Ita est,nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ.Sic lib.7.cap.40. dixit, Ita est profecto, alius de alio iudicat dies. Item lib.18.cap.6.Itaq́ est profecto,opera non impensa cultura constat.Præterea lib.24.cap.1. Ita est profecto,magnitudo populi Ro.perdidit ritus,uincendoq́ uicti sumus. Cap.IIII.

Genera earum plurima:& prima fruticem nō excedentia:sterilem hanc,aliubi et ipsum fertilem,breuemq́ ramis obiri umbra foliorum.)Emendata lectio:sterilem hūc,aliubi & ipsum fertilem,breuiq́ ramorum orbe foliosum.qui error tam crassus est,ut mirum sit à nemine deprehensum. Præterea cæsum à dorso puluinato, & in aluo media fissura plerisq́ umbilicatum.)Reposuimus ex manuscriptis:Præterea cæsum à dorso puluinata fissura,& in aluo media plerisq́ umbilicatum. Quod erat prius,pomis refertam.)Pro his uerbis longe alia sunt in antiquis uoluminibus,nempe hæc:eratq́ cum hæc proderem fertilis. Cap.VII. Certoq́ eam fugit alienus humor, qui aluum omnem rigat.) Lege:qui aliam omnem rigat.

Cap.XI. Neq́ ad alios usus illis,quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus usus est rebus,nondum sparto cōmunicato.) Sincera lectio: Nec alijs usus est quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus,n.s.c. Cap.XII. Quæ potuit esse segminibus utrinq́ amputatis.) Scribo resegminibus. Minus sorbet.Politur & charta magis,ut splendeat.)Lege & distingue: Minus sorbet politura charta, magis splendet. Deprehenditur & lentigo oculis,sed medijs inserto glutinamentis ceu tenia iunco papyri bibulo,ibi uix litera fundente se.) Voluminum ueterum emendatior lectio:sed inserta medijs glutinamentis tenia, fungo papyri bibula,uix nisi litera fundente se. Nam fabrili à gūmi cōmissuræ fragiles sunt.) In eisdem codicibus melius est: Nam fabrile gummisq́ fragilia sunt. Fabrile uidelicet glutinum.& gummis genitiuus est à gummi, κόμμι κόμμιος. Minimum hunc modum intergerit.) Lege,minimum hoc modo intergerij. Cap.XIII. Quod eo magis miror,si etiam num Homero condente Aegyptus non erat.At cur si iam hic erat usus,in plumbeis linteisq́ uoluminibus scriptitatū cōstet?Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti,codicillos datos nō Epistolas prodidit?)Hic tenebrio nescio quis aliquot uoces ex 11.cap.repetitas,sed deprauate, infulcire ausus est.nam uetusta exemplaria omnia tantum habent: Q.e.m.m.f.e. H.c.Ae,non erat:aut cur si iam hic erat usus in ipsa illa L.B. &c. Agnoscis erudite lector Plinianum orationis fluxum,nullam interpolatoris operam desiderantem.ó impudentiam.

Cap.XV. Interijt nuper incendio quam Cethegus decedens libris 14.permutauerat.) Vetus lectio:Interijt nuper incendio à Cethegis descēdēs,H-S.xiiij.permutata. A Nomio

Tiberij

Tiberij Cæsaris liberto.) Lege addendo: Item à Nomio, nam duas recēset amplissimas, Ptolemæi unam, alteram Nomij. Operimēto conchylij & laminæ per mediam uestitam fuisse.) Pro pessima opera malam gratiā meritus est, quisquis hic Pliniana uerba, aliquot de suo additis, interpolare non est ueritus. Nam sincera scriptura tantū habet: operimento laminæ uestita, quemadmodū lateritij parietes ornatus causa marmoreis crustis uestiuntur. Nutriuntur optime splendescuntq́; manuq́; sicca fricantur ab alienis maxime: nec abaculis læduntur, ut in his genitæ.) O belle tractatum Plinium. Vide obsecro lector, quantū hæc à germana lectione discrepent, quæ talis est. Nutriuntur optime splendescuntq́; manu sicca fricatæ à balineis maxime: nec à uinis læduntur, uti bis genitæ. Cap. XVIII. Totumq́; abire in lacum.) In altum, non in lacum. Cap. XIX. Punicum malum cognomen sibi uendicat.) Lege, cognomine sibi uendicat. Cap. XXI. Semine colore & specie foris.) Farris, nō foris. Cap. XXIIII. Vtilitas herbosa ergo, & eo lætior satietas, quod perquam modico pinguescunt & quadrupedia.) Exemplaria uetera: Vtilitas quæ eruo, sed ocyor satietas, perquā modico pinguescente quadrupede. Obiterq́; inter ordines allium capessere fertile est.) Lege: allium & cepe seri fertile est. Cap. XXV. Vix ut respicere è naui tutum sit.) Prospicere non respicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO Cap. I

SVbdiales inambulationes umbrosis operculis opacat.) Sincera lectio, umbrosis pergulis. ut est uidere in emendatis manuscriptis. Cap. II. Vua tā parua, ut nisi pinguissimo solo coalere non possit.) Rectius, colere nō prosit. In neglecto solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non prouenit.) Legendum, In eligendo solo morosa. Morosam in eligendo ideo dicit, quod ei nec pingue nec gracile satis conueniat. Tuncq́; Albanum ui num æmulantur.) Restituimus ex uetustis codicibus Albano uino æm. Sic Martialis: Aemula Baianis Altini littora uillis. locutiōe à græcis accepta, ἐφάμιλλαι ταῖς... leuius hoc uideri poterat, nisi in his leuibus tam sæpe scribæ ludere sibi permittant. Mœrica cōtra omnes ictus firmissima.) Veteres libri, contra omne sidus fir. Cap. III. Et coronaria naturæ lusu stephanitis.) Scribo, coronario naturæ lusu. Cap. IIII. Cum C. Gracchus tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus.) Latinius nostra exemplaria, plebem seditionibus agitans.

Raro quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis milia nūmûm.) Vetus lectio, nec nisi in nepotatu. Cap. VI. Pucino retulit acceptos non aquoso.) Lego, pucino retulit acceptos, non alio usa. Cum eadem uitis aliud alijs locis pullulet.) Maluimus et hic nostros manuscriptos sequi, in quibus est, aliud alijs locis polleat. Cap. VII. Nec Cymoliti per se gratia.) Nostri ueteres codices Tmoliti habent, cuius & apud Græcos fit mentio.

Cæsarē non aliud potaturum.) Scribo, poturū. Cap. XIII. Interfectam fuisse à marito.) Scribo ad exemplar uetus, interfectam fuste à marito, attestante Gellio. Aromaticis delectatos.) Lege Aromatite. id est quod nunc Hippocratis uocant, cuius inuentū uideri uolunt. Cap. XIIII. Sic quoq; diu transmarina fuerunt in autoritate ad atauos usq; nostros, etiā falerno iam reperto, sicut apparet ex illo cōmico uersu Anaxipolis Thasij: Quinq; Thasij uini inde depromam, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos uersus scriptitasse? an forte græce quidē scripsit, sed togatas fabulas. alioqui inepte citatur testis, ubi agitur de autoritate quæ fuit uinis in Vrbe atq; Italia. Subijciam & hic uererē lectionem quo magis appareat deprauatio. Sic quoq; postea diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos usq; nostros: quin & falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu: Quinque Thasii &c. Neq; enim ratio temporū patitur ut legamus ad atauos, de uinis quæ post Opimium consulem in precio fuerunt. Milia cadorum congiorum.) Lege, cadorum cōgiariorum, id est qui congium caperent. Sequenti uersu est C. Sentius, non Censius. Hortensius super decem cados hæredi reliquit.) Non uideo cur hoc magnum uideri debeat, cum Lucullo eiusdem uini plusquam C. M. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptum sit. uerior est dubio procul manuscripta lectio XM. cadorum, quod scribæ hoc modo scribere solent X̄. inde lapsus occasio. Cap. XV. Quid ni? Et Cæsar dictator triumphi sui cœna uini falerni amphoras C. Chij cados C. in conuiuia distribuit.) Conuiuia hic uocat certum cōuiuarum numerum unà discumbentium, qui ferè intra Musarum numerum consistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septem conuiuium, nouem conuitium. Quare nimio plus essent centum cadi uel Cyclopum conuiuio. Itaq; malui antiquam scripturam sequi. Quid, non & C. d. t. f. c. u. f. amphoras, Chij cados, in conuiuia distribuit, id est in singula cōuiuia singulos cados singulasq́; amphoras. Cap. XVI. Fit & è pomis.) Melius, Fiunt & è pomis. ac mox: primumq́; è palmis, non, proximumq́; ei è pal. Myrtitem Cato quemadmodū fecerit, hoc paulopost indicabimus.) Melius, Myrtitem Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulo indicabimus. Ex cæteris herbis colatis.) colatis redundat. Qualem & redolent salicum Pauinorū in palustribus uindemiæ.) Lege, qualem & salicum redolent Patauinorum in p. u.

Cap. XVII. Adeò nihil intentatum in uita fuit.) Elegantius datiuo casu. adeo nihil intentatum uitæ fuit. Cap. XVIII. Aspendios, damnata à feris.) Damnata aris, lege. σπένδειν enim libare significat. Aegyptus & ecbolinam habet abortiuos faciẽtem.) Vetus, Aeg. & ecbolada habet, abortus facientem. Sic & maris nauigio.) Rectius, mari nauigato.

Cap. XIX. Prolibare dijs nefastũ habetur uino.) Rectius in uetustis codicibus scribitur uina, sicut tertio ab hinc uersu polluta & Græca. Præcepta tradiderint.) Præcepta condiderint, est in ueteribus, idq; non ineleganter, ut nihil opus fuerit mutare. Anni prioris uina nonnusquã fece acetóue condiunt.) Vetus lectio: Nonnusquã prioris uini fece acetóue cõdiunt. Cap. XX. Iterum sponte feruere: qua calamitate cum deferbuit deperit sapor.) Cum deferbuit uoces sunt superuacaneæ, & ab interprete primum adiectæ. Acor aut fumidum uirus, aut picis adustio.) Lege, picis aũt adustio. nam superiora resinæ uicia sunt, hoc picis. Asia picẽ Indicã maxime probat, Gręcia Piericã.) Non Indicã, quod absurdũ erat, sed Idæam ab Ida cantatissimo Troadis mõte, attestante etiã Theophrasto. Cap. XXI. Sic coopercula doliorum medicãda.) Imò opercula. error natus ex geminatione literarum.

Cap. XXII. Postera die ex ore halitus fœtidi.) Veteres codices diserte habẽt, halitus cadi, ut intelligamus eos nimia temulentia cadũ olere. Cũ priorẽ diẽ quotidie perdãt, imò uero & uenientẽ.) Nihilò deterior erat uetus lectio: illi uero & ueniẽtem. L. Pisonẽ urbis Romę curatorẽ ab eo delectũ.) Sincerior lectio extat in antiquis uoluminib. L. Pisonẽ urbis Ro. curæ ab eo delectũ. hoc est, ad curã. Præfectus urbis creatus est, nõ curator: & præfecturã circumloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO Cap. I

OLeam Theophrastus celeberrimus è Græcorum autorib.) Moderatius Plinius, Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus. M. Seruius T. F. ædilis curulis.) Antiqua scriptura, M. Seius L. F. Certe Seruius prænomen est, non nomen. Nec desiderare rastros, aut falcẽ ullam, aut curam.) Elegantius uetus: Nec desiderare rastros aut falces, ullámue curã. Cap. III. Has enim ocissime occupat æstas, quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.) Vera lectio: has ẽm ocyssime occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Cum omni hora oleũ decrescat.) Lege, omni mora. Cap. V. Quam earum in his locis optimam esse dicant.) Veteres codices: Quã earum finitimis locis o. e. d. nec erat opus mutare. Cap. VI. Præterea conchas & plumbeas cortinas aere uitiari.) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic: præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære uitiari. refertur enim ad decapulandum quod præcessit. Cap. VII. Suis herbis componũt inter Cappadociam & Seleuciam quod Seleucinum uocant.) Vera lectio uetus, inter Cappadociam & Galatiam quod Selgiticum uocant. Idem erratum deprehendimus & castigauimus lib. 23. cap. 4. scribendo sic: Selgiticũ neruis utile diximus. E pice fit quod picinum appellant.) Lege pissinum, non picinum, ut sit græca uox. Cap. XI. Præcocia uero mustea.) Scribo præcoci, referendo ad proxime præcedens prouentu. E strutheis odoratissima.) Lege à strutheis, id est post struthea. Cap. XIIII. Tamen peculiare nomen dedit.) Lege addendo: his tamen peculiare. his. s. lanatis, quorum mentio præcessit. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant. Belgemela à folijs. folium enim unũ, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira uero denominatio à gemino folio belgemela. sed cur potius à gemino, cum sæpius unicum erumpat? Antiqua exẽplaria aliter habent: quæ spadonia appellant Belgæ. Melofolijs folium unum, aliquando & geminũ, erumpit. Mirum autem uideri non debet si Belgæ spadonia uocabãt Romano & nõ Gallico uocabulo ut qui prouinciales id temporis essent: apud quos ipse Plinius aliquãdiu uixit, unde hoc pomum in eius noticiam uenit, urbanis alioqui non admodum notũ. Melefolium uero dictio est ex gręca ac latina composita, quasi μηλόφυλλον. Cap. XV. Reliquorum nomina aliter in alijs locis appellantur.) Scribe addendo, aliter in alijs atq; alijs l. a. Condũtur uero pira ut uuæ, ac totidem modis, non aliter quàm in cadis. Præterea quæ pomis proprietas piris quoq; uini, similiter ijs ægris medentes in escã dant.) Vera lectio: Conduntur uero pira ut uuæ, ac totidem modis, nec aliud in cadis præterquam pruna. Pomis proprietas pirisq; uini: similiterq; in ægris medentes cauent. Cap. XVII. Eandem pomis in uino subigunt.) Melius, uino subigũt. Oleo aspergi ex ore, ut de palmis diximus.) Hoc nusquam dictum est, sed particula ut redundat. mox legendũ, De palmis diximus. ut sit transitus ad reliqua. Ac si dicat, nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secundas mensas de earum fructu dici. nunc de ficis proxime dicendũ. Cap. XVIII. Ad nos ex alijs transiere gẽtibus Chalcidicæ, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mamillanę similitudinem mammarum habent.) Legẽdum ex fide ueterum exemplariorum: Ad nos ex alijs transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mamillanæ similitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiserat Chias Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexandrinæ enixiores. Candicãs teri

na, co

na,cognomine delicata.)Eadem exemplaria ueram,etiam nunc,lectionẽ retinent. Nam Alexandrina e nigris est,cãdicante rima,cognomine delicatæ. Alioqui nõ bene cohæret,quod mox subsequitur:Nigra & Rhodia est. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admonuit.)Elegantior uetus lectio:Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit.

Cap.XIX. Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est putri eius tabe, ex qua nati ad cognatam uolant.) Antiquior lectio & melior.Ergo culices pariter fraudati alimento in matre,putri eius tabe,ad cognatam uolant. Cap.XX. Setaniæ tamen maius pomũ est.) Tamen superuacaneũ est, natum ex proximis syllabis taniæ,nec ad sensum quicquam facit. Cap.XXI. Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.) Cui nam obnoxia? Sincera lectio:hæc obnoxia acori. odore & suauitate rotunda præcellunt. cæteris uini sapor. Et rufatur capillus primum prodeuntibus nucleis.) Nuculis non nucleis.

Cap.XXIII. Molitura etiam præstant.)Vetus,Moluntur etiam, & præstant &c.

Cap.XXV. Minus quinquẽnio est.)Satis latine dixerat Plinius, minus quinquennio est;nec erat cur mutaretur. Cap.XXVIII. Aliquorum lignum ipsum in usum & pomi uicem,ut grana myxis,quas in Aegypto gigni diximus.) Vetus lectio: Aliquorum lignum ipsum in usu & pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Dixit aũt Plin. his uerbis:Pomũ longius piro,inclusum amygdalæ putamine & corio,colore herbido.

Cap.XXIX. Antequam piper reperiretur, illam obtinens uicem.) Illius obtinens uicem,legendum est. Plebeia torrida ac squalida.)Scribo retorrida: qua uoce libenter utitur. Quin & uirgę anuli.)Lege,uirgei anuli. Papyriũ Nasonem.)Massonem non Nasonem, attestante Liuio. Cap.XXX. Et postea accessere genera eius. Hanc syluestrem &c.) Quam hanc? Libri uetusti:Postea accessere genera:tinus,hanc syluestrẽ &c. Alioqui male cohæret,accessit & regia,nisi tinus præcedat. Folio crispo ac breui,quę inuenitur rara.)Lege, inuentu rara. Præferenda utiq; myrto & oleæ est.)Vetus lectio:præferenda ei utroq; olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO Cap. I

NAuigantibus similes,cum integant aquæ circundata naufragijs. Cum uero recesserint, fugientes cum mari pisces circa tuguria uenantur.) Vera lectio: nauigantibus similes cum integant aquæ circundata,naufragis uero cum recesserint: fugientesq; cum mari &c.

Non pecudes hos habere,non lacte ali ut finitimos. Ne cum feris quidem dimicare cõtingit.)Melius:Non pecudem his habere,non lacte ali; ut finitimis,ne cũ feris quidem dim.con.

Potus non nisi ex imbre.) Legendum addendo, Potus ijs.& sequenti uersu,Et hæ gentes certe.Certe,superfluit. Cap.II. Roborum uastitas intacta.) Et hic adde unam dictionem:æuis roborum uastitas intacta. Cap.III. Veluti po.R.ipsa corona imposita.)Ipsi, non ipsa. Longum est nec ex institutione operis.) Vetus lectio, nec instituti operis.

Cap.IIII. Quicq; patriæ muros primus scandens, audentem irrumpere occidit. Quicq; ciuem maluit seruare quàm hostem occidere.) An nõ hæc inter se pugnant? sicut nec id apte cohæret quod mox subijcitur, Vtq; eum locum in quo sit actum, obtineret hostis eo die. O strenue nauatam à deprauatore operam, & cui nulla ex his quæ hic memorantur, corona dignum sit præmium. Restituimus ex fide manu descriptorum hoc modo: quæ sub ipso Ioue datur, cuiq; muros patria gaudẽs rumpit. Confert enim leges Romanas de ciuica, cum illa Græcorum de Hieronicis, hoc est sacrorum certaminum uictoribus, in quorum honorem patria cuiq; sua redeunti murorum partem diruebat, quà oppidum intraret: tanquam nihil opus esset mœnibus ciuitati, quæ tales uiros gigneret. mox subijciuntur capita legum. Ciuem seruare. Hostem occidere. Vtq; eum locum in quo sit actum, hostis obtineat eo die.

Cap.V. Nec non & in copia frugum.) Veteres codices: nec non & inopia frugum.

Distinguemus ergo proprietate naturaq;, & ubi res coget,etiam græcis nominibus utendum.) Vtendum superfluit. nam omnia referuntur ad uerbum Distinguemus. Cap.VI.

Continentur hispido calyce, per genera plus minus complectente.) Scribe addendo, plus minus cutem complectente.cutem glandis scilicet. Cap.VII. Gignunt & aliæ ramorum eius pilulas corpori non pediculo adhærentes.)Legendum,Gignunt & alæ ramorũ eius pilulas,corpore non ped.adh.Item circa finẽ capitis:& in folio rubente aquosos nucleos candicantes.non rubentes,quod nescio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

Cap.VIII. Granum hoc,primoq; ceu species frutices paruos aquifoliæ ilicis. quisquilium uocant.)Sincera lectio:primoq; ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis.cusculium uocant.Est enim Hispanum uocabulum non Romanum: & cusculiatum uidetur olim dictum, quod nunc deprauate scarlatum. Signum hoc eius,quod in tenebris decerpitur.)Quo,non quod. Græci cortices arborum appellant.)Vetus,corticis arborẽ. Cap.XVIII. Tingendi causa,ad seruiorum uestes.) Illic legitur,ad seruitiorum uestes. Cap.XXIIII. Et apud nos uere palmæ à matre integræ decerpuntur: meliores enim sunt, quæ non diuisæ fuerint.) Integra lectio; Et apud nos fere palmis à messe decerpuntur. ex his meliora, quæ sese

non

non diuiserint. Loquitur de folijs. Decidua à populo quernaq;. Rectius, decidua populea quernaq;. Cap. XXV. Cæteræ uere concepto.) Vetus lectio: cæteræ uero cœpturo.
Sic fit, ut dum prima cacumina impelluntur, se cutis aperiat, geniculato incremēto.) Et hic diuersa lectio, ut prima cacumina impelli secutis appareat. Cap. XXVI. Cedri & iunipe rus & ilex annuæ ferè habentur, nouusq; fructus in ijs cum autumno pendet.) Nostra exemplaria: Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. Cap. XXIX. Quoniam omnis infirmitas cœlo magis accidit.) Lege, cœlo magis obnoxia est. Cap. XXXII. Fastidio balsamum alibi nasci natura q̃ in Syria noluit ferè: Nec non & palmam nasci ubiq;, aut natam parere.) Si dixisset alibi q̃ in Iudæa, uerisimilius erat. neq; enim in tota Syria nascitur, aut ulla alia eius parte præterquā Iudæa. Antiquior ac uerior lectio hæc. Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: nec nō & palma nasci ubiq; aut nata parère. Cælum nullo modo quit flecti.) quit redundat. Mutari naturam in ijsdem locis, atq; improuiso ualere.) Exemplaria uetera: atq; pro indiuiso ualere. An in Lycijs frigidisq; montibus nascitur. Lege. at in Lycijs Phrygijsq; m.n. Cap. XXXVI.
Durantq; eius alta tecta.) Eius non est quò referatur. Lego, Durātq; æuis. Sic supra: æuis roborum uastitas intacta. Et canore tibiæ ipso educendæ.) Melius: & canere tibię ipsæ docendæ: nec aliter est in emendatis exemplaribus. Cap. XXXVII. Licet populi uitibus placeant, & cæcubum ducant.) Lege, & cæcuba educent. Sequacis ad iuncturas lenticiæ.) Rectius, ad uincturas. Mollioribus uasis quàm ut è corio fiant.) Vilioribus, non mollioribus.
Deciduæ salici fertilitas.) Legi debet: Cædua salici fertilitas. Cap. XXXVIII. Ictus ab altero capite uel grauis sentiatur.) Atqui magis conueniebat uel leuissimus. Legendum itaq;, uel graphij, nō uel grauis. est autem graphium, ut uulgo etiam notum est, stilus ferreus, quo in ceratis tabellis quicquid libuerit exarare solemus. Fagis pectines transuersi in pulpa apud antiquos. Inde & uasis honos.) Distingue. Apud antiquos inde & uasis honos.
Cap. XL. CXX modij tunc lentis pro saburra ei fuere. Pudendum erratū, cum tam modica saburra uix mediocri nauigio sufficiat, nedum illi usq; ad miraculum ingenti. ἀλλὰ τῶν ποιήτων ἡ φρόντις ἐπικλάσθη, modo sensus sit utcunq; grāmaticus. Vera lectio est. CXXM. modiûm lentis. Quas & ipsas esse modicas admodum miror.) modico. f. simulacro. Id miratur, quod alioqui iuncturæ ferè nullæ sint, nisi in grandibus simulacris. Nónne simulacrū Iouis in arce è cupresso durat.) Veteres codices, simulacrum Veiouis. Cap. XLIIII. Et dilutior in punicis.) Restituimus ex archetypis nostris, & dulciori in punicis. Sensus est, quo dulciora poma, eo minus uiuacem esse arborem. Decem arbores metiens.) mittens nō metiens. Quod notat̃ & in spina fullonia.) Scribo: quod uero in spina fullonia. pendet enim à præcedente uerbo gignatur. Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.) Rectius, Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO Cap. III.

IN aquilonem obseruare uites et arbores poni suasere.) Lege, in aquilonem obuersas uites.
Cap. IIII. Sed idem solum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè pascit quàm uitijs. Affligit agricolam & carbunculus terræ, quæ ita uocatur. Emendari uitem hac terra putatur.) Longe emēdatior ac planior uetus lectio, id quod uel absq; cōmonstratore cuiuis latine scienti perspicuum esse potest. Est autem hæc. Sed idem solum ubicūq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm uitijs posset, affligit agricolam. Et carbunculus terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Hæc lectio belle quadrat & ad præcedentia & ad sequentia. Itē uites aduri, quod non antea, Thracia sensit admoto Hebro.) Nostra exemplaria uerius, Aenos sensit. Campos Rosciæ dixit Italiæ sumē esse.) Roseæ scribendum, ut est in ueteribus. Virg. Et rosea rura Velini. Cap. VIII. Harenacea utūtur, si aliqua nō sit. in uliginosis uerticibus & si alia sit ubi hos gentiū solos nouimus &c.) Emendatior lectio: Harenacea utuntur, si alia nō sit: in uliginosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, & reliqua. Vbij germanica gens erat, sed in gallicam ripam à Romanis traducta, quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis colonia. Cap. X Amygdalæ in argilla molli meridiem spectanti seri iubentur.) Amygdala legi debet, & iubet nō iubentur. Præcedit enim proximo uersu Mago, cuius hoc est præceptū. ac mox eodem uersu, Gaudere & dura: non Gaudere eas in dura. Quo in genere & cum parui sunt auelluntur.) Vetusti codices magno consensu habent, & cum perna sua auelluntur: & ita melius cohæret cum his quæ sequuntur. Nanq; & huic principio eligi solum refert.) Melius, Nanq; ad principium e.s.r. Non omittendum naturæ miraculum, ex tam paruo gigni arbores.) Magis placet uetus lectio: non omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.
Cap. XI. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos. In faucibus imisq; palmū & pedem.) Restituimus mutata distinctione sic. Latos pedes ternos in faucibus, imosq; palmū & pedem. in faucibus. i. summa sui parte. imosq; i. ima sui parte. Cato crassiorem quinq;

digitis

digitis non omisit. Idem ait attinere meridianam cœli partem signari in cortice.) Scribo & distinguo: Cato crassiorem quinque digitis nō omisisse: idem, attinere &c. Cato referri debet ad præcedens uerbum, præcipiunt. Et non omisisse eleganti eclipsi dictum est, ac si dicat ideo à Catone omissum præceptum hoc, quia nullius sit momenti. Cap. XII. Illam inscitiam pudendam esse conuenier, & adultas inter sese luctari iusto plus.) Pudenda sane inscitia loců hunc deprauatū apparet, cum in antiquis uoluminibus recte legatur: adultas interlucare iusto plus. Interlucari autem arbores dicuntur, quoties adempta ramorum parte, quantum opacitati earum detrahitur, tantum luci accedit: unde & interlucare dictum. Cap. XIIII.

Ne excutiatur in uento. ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio: ne exacuatur in uento, ne cortex à ligno decedat alterutri. præcessit enim: calami exacutio medullam ne nudet. Cap. XV. Atque ut gemmascere incipiens ligetur calamus.) Legendum pro ligetur legatur. Ac mox: ut inde potius distillaret mucor. ubi humor pro mucor legebatur.

Cap. XVIII. Autumno ablaqueato, & stercus adijcito.) Lege addito, non adijcito. Sic enim Cato loqui solet. Vt eadem olivueta constent.) Integra lectio est: ut æuis eadem olivueta cōstent. Sic supra lib. 16. cap. 2. æuis roborū uastitas intacta. Eiusdem cap. 36. Durantque æuis tecta alta. Mirumque quæ Pallas castigatori hanc mentem dederit, ut eam uocē ubique aut omitteret aut deprauaret. Confessa enim de tempore serendi æque ratio est uere & autumno. Id ex magna parte fieri decreuere.) Rectius in archetypis legitur & distinguitur hoc modo: Connexa enim de tempore serendi æque ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Ac mox, naturæ totius, nō potius. Ideo faciles corticum esse amplexus.) Illic habetur, complexus. Cap. XX. Ideo nucibus potius quàm radice p. c. i.) Scribo, potius quàm uiuiradicibus. Cap. XXI. Et prædictis uelut armamentis uinearum.) Hæc uerba quæ nescio quis fini præcedentis perperā assuerat, huius capitis initio adposuimus, melius hic cohærentia. Id enim cum decisi nec intorti trigemmes.) Lege, Iidem cū decisi. Paulopost pro in area restituimus marra. Oculorū exinde materia emicat cū aqua, trigesimosexto mēse ui uiradix transfertur.) Scribo & distinguo, O. i. m. emicat, cum qua XXXVI. mense u. t. Detraxere hoc experimenta seminarij curaque. Sequitur uinearum ratio.) Distinguēdum, detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur u. r. Cap. XXII Sulco latitudo palæ est.) Lege addendo, sulco latitudo palæ satis est. Eodem uersu in quanque partem, non quancunque.

Quæ ex his longiores fient, ut uites binas accipiant. E diuerso aliæ labuntur.) Antiqua lectio, Qui ex his longiores fient, ut uites binas accipiant è diuerso, aluei uocabuntur. Intrà biennium autem fructus. Malui uererem lectionē: Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit quàm in trāslato. Ideo utriusque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum puluinosumque reddi incremento.) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria cō sentiunt, sic habet. Id utrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Operarum ista computatio est. In latifundijs uero legitima naturæ festinatio.) Vetus lectio: operarum ista computatio est in latifundijs, non legitima nat. fest.

Cap. XXIII Et ulmus detruncata à media inter ramorum scamna digeritur.) Legendum, in ramorum scamna. Meridianum solem spectare palmites debent.) Non male est in manuscriptis, spectare palmæ debent. nam sequitur mox: rami à profectu digitorum modo subrigi. nec de uitibus loquitur, sed de arboribus, quæ uitibus maritantur. Traduces gallica cultura binis utrinque lateribus, si pedum quadrageno distet spatio, quaternis uiceno, inter se obuij miscentur alliganturque uno conciliati, uirgultorum comitatu obiter ligati quà deficiant. Aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in uiduam arborē iunco.) Repræsentabimus & hic ueterem lectionem, quam ueriorem esse certe illi facile iudicabunt, quibus id culturæ genus usu cognitum est, etiā hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis. Traduces gallica cultura bini utrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se miscentur alliganturque unà conciliati, uirgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorū, adalligato protenduntur in uiduam arborem unco. Sed quia uilitate redituū impendia exuperent.) Reditum non redituum. Vilitas enim de uino intelligi debet. Cariosasque tātum uitis partes incipientes marcescere deputādo.) Antiqua scriptura, incipientes inarescere. Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere quò uelis. Plagas in arborum tonsura supinare, uelut calices faciēdi.) Satis apparet deprauatorem hunc neque literaturā calluisse nec agriculturam. Reponenda igitur ex uetustis exemplaribus incorrupta lectio, & hoc modo distinguendum: quàm detorquere quò uelis plagas. In arborum tonsura supiniore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Cap. XXIIII. Itaque per hyemes cœli rigore probamus. Non enim solum infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ.) Verior lectio, & cū proxime præcedentibus Plinij uerbis melius cohærēs, est hæc. Itaque per hyemes cœli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ. Vnde partium adhibita

adhibita ſocietate, nominum quoq; cum hominum miſerijs.) Caſtigauimus ex fide manu de ſcriptorum; Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoq; cum hominum miſerijs. Idq; aues corticis ſono experiuntur.) Adde caui. aues caui corticis ſo. exp. Quapropter & grando in ijs cauſis intelligi debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit. Deeſt cōiunctio &. & quod pruinarū iniuria euenit. Sunt enim tria diuerſa mala. Naſcitur hoc malum tempore humido & lento.) Lege, tepore humido. Quod araneum uocant.) quod particulam ſcriba de ſuo adiecit. Legendum (araneum uocant) per parentheſin. Idem peccatum ſcribarum & alijs locis, nec in hoc ſolo autore, deprehendere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.) Male detracta eſt coniunctio, cum ſcriptum ſit: Et ibi autem & in reliquis partibus.

Intereunt pleraq; exciſa ſtirpe.) Lego, & fiſſa ſtirpe. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.) Vetus ſcriptura mollius, Olfatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum. Cap. XXV Inter uitia arborum eſt & prodigijs locus.) Et hic neſcio quis tres primas huius capitis uoces fini præcedentis aſſuerat. Cap. XXVI Autūno uaria. & hoc eſt ex natura ſoli.) Scribo, uaria, & ex natura ſoli. Cæterū maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua ſeri & arari non conuenit.) Antiqua lectio manuſcriptorum uoluminum: etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. quod ſane aptius ad pręcedentia de Hiſpanorum uindemijs uerba quadrat. In Sulmonenſi Italiæ agro Fabiano.) Lege addendo, in Sulmonenſi Italiæ agro, pago Fabiano. Tanto magis ſi niues ſcateant.) Quis unquam uel uidit uel legit niues ſcatere? Vſqueadeo nihil referre putant iſti quem ſermonē etiā facundiſſimis autoribus affingant. Scribi debet, ſi niues iaceant. Cap. XXVII.

Et ab ima parte circumforato defluens pituita abſtrahatur.) Abſtergeatur, nō abſtrahatur.

Similis ſtercoratio. Gaudēt ea &c.) Melius. Similis fimi ratio. Gaudent ea, & reliqua. Eo anno uiolenta, proximo dulcia futura.) Lege uinolenta. De punicis loquit̃. Cap. XXVIII.

Multi talpas amurca necant.) Lege addendo. Multi & has & talpas. & has. ſ. formicas, quarum mentio proxime præcedit. Vltimo uerſu legendum: cuius rei rationem quoq; eodem uolumine tradidit.

EX LIBRO DECIMOOCTAVO Cap. I

TEnebris quoq; & ipſarum noctium quieti inuidentium gemitu.) Neſcio quis detraxit unum uerbum minime hoc loco ſuperuacaneū. Legendū enim Tenebris quoq; ſuis &c.

Cap. III. Pilumni qui pilum piſtrinis inuenerunt.) Lego, inuenerat. eſt enim paternus caſus Pilumni, ſicut mox Piſonis. Et unus tātum apud autores Latinos memorat̃ Pilumnus, qui ob hoc ipſum inuentū ſuū à priſcis cōſecratus eſt. Ludos boum cauſa celebrātes, bupetios uocabāt.) Vetus ſcriptura, bubetios. Noxāue duplionemúe decerni.) Antiqui cod. noxiámue. & ſic alibi quoq;. Marci quidē Curij poſt triumphos.) Manius eſt uerū prænomē huius Curij. Et quidē ut tradit Norbanus nudo.) In huius libri indice, ubi recenſet Plinius quos autores ſequatur, nullus eſt Norbanus: & in manuſcriptis exemplaribus tantum eſt: & quidem ut traditur nudo, nulla omnino Norbani in hoc loco mētione. D. Syllanus ſapientiæ cōpoſitiſſimæ. Quos ſequeremur prætexuimus in hoc uolumine.) Hæc duo uerba ſapientiæ compoſitiſſimæ neq; apte cohærent Syllano, & alioqui ſunt deprauata. Incorrupta lectio eſt hæc. Sapientes uero complures, quos ſequentes prætexuimus in hoc uolumine. Aliquot inquit reges & duces ſcripſerunt de agricultura, ſapientes uero. i. philoſophi complures.

Cap. VI. Nouiſſimus uillam in Miſenenſi poſuit C. Marius ſepties conſul, ſed peritia caſtrametandi, ſicut comparatus ei in cæteris etiam Sylla felix, quos cæcos fuiſſe dicere conuenit. Nec iuxta paludes ponendam eſſe, neq; aduerſo amne.) Næ hic caſtigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc uide germanam lectionem. ſic ut comparatos ei cęteros etiam Sylla Felix cæcos fuiſſe diceret. Cæcos ideo, quòd cum Marius nouiſſimus in Miſenenſi uillam ædificaret, tamē commodiſſimo eam ſitu poſuit, quem alij præoccupare neglexiſſent ob imperitiam eligendi. Id teſtimonium eo grauius fuit, quia ab inimico prolatum. poſtea ſequitur, Conuenit nec iuxta pal. &c. Non fraudabo magnitudine hac quoq; ſua Cn. Pompeiū.) Vera lectio: non fraudando magnitudine hac quoq; ſua Cn. Pompeio, Qua locutione per ſeptimum caſum cum ſæpe Plinius utatur, tamē caſtigatores ferè ſemper mutare eam auſi ſunt.

Omnium ſententijs abſolutus itaq; eſt. Profecto opera non impenſa cultura conſtat.) Diſtinguendum aliter hoc modo. Omnium ſententijs abſolutus. Itaq; eſt profecto, opera nō impenſa cultura conſtat. Fruteta igni optime tolluntur.) Lego frutecta. Sic enim à frutice fructectum denominatur, ſicut à carice carectum. Humidum agrum foſſione concidi.) Melius, foſſis cōcidi. Foſſas autē retuſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, imbricibus ac ſupinis lateribus procumbere.) Male tractato loco ſuccurrimus auxilio ueterum codicum hoc modo. Foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari ne procidant, aut ſupinis lateribus procumbere. hæc lectio longe eſt planior. Cretoſum enim ſolū opponit ſolutiori, & pro natura terræ foſſas alia atq; alia latera habere debere præcipit.

cipit. Ora utrinq; lapidibus ſtaturninari.) Plenior antiqua lectio: Ora autem earum binis utrinq; lapidibus ſtaturninari. Cap. VII. At communis quadrupedum hominumq; uſui lupinus.) Commune lupinũ, neutro genere, legi debet. Sed nullum frumẽto põderoſius.) Lege: Sed nullum frumentum ponderoſius eſt. nam Plinius milium quoq; frumenti genus facit, ut ex quo tum panem ruſtica plebs conficeret, cum hodie in pulte ſit eius uſus, in panificio perraro. Et fortunatam Italiam frumento caneſcere candido.) Magis conuenit canere quàm caneſcere inchoatiua forma: nec habent inchoatiuum uetera exemplaria. Sequẽti uerſu lege, peculiaris hodieq;. Adijcit Sardium ſex libras.) Vetus lectio: adijcit Sardum ſelibras: quod ueriſimilius eſt, cum ſequatur: Bœoticum totã libram addit. porrò ſelibras, diſtributiue dixit. Lex naturæ certa eſt in quocunq; genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum eſſe frumentum quod in ſubactu congium aquæ capiat.) Emendata lectio: Lex certa naturæ, ut in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam in permixtis, ut Cyprio & Alexandrino.) Rectius, Quibuſdam in binis mixtis. In Bœotia & Africa genus.) In Bætica, nõ Bœotia. Seri non ualet, niſi in ſicca & ſ.t.) Elegantius, ſeri non uult. Quod quadrageſimo die quo ſatum eſt matureſcit.) Lege, quàm ſatũ eſt.

Proximum trimeſtri, quod eſt minime ponderoſum, tritico.) Scribo: Proximum è trimeſtri quodam minime ponderoſo tritico. Probatur autem leuitate & leuore, atq; ut recẽs ſit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum utuntur.) Verior antiqua lectio: atq; ut recens ſit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum utuntur. Significat autem amylum tametſi rem exoticã, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuiſſe notum. Ignibus durato, ac poſtea emollito.) Molito, non emollito. Ita ſapientes agricolę triticum cibarijs tantum ſerunt.) Legẽdum, Itaq; ſapiẽtes. Quod in Hiſpania & Carthagine Aprili menſe collectum eſt.) Lego in Hiſpaniæ Carthagine. Ea eſt Carthaginẽſium colonia, ab aliquibus Noua, ab alijs Spartaria cognominata. Cap. VIII. In Aegypto aũt & Syria, Ciliciaq; & Aſia, ac Græciæ parte peculiares.) Nec hic operæprecium erat mutare ueterẽ lectionem hanc: Aegypto autem & Syriæ, Ciliciæq; & Aſiæ ac Græciæ peculiares. Et mox,

Aegyptus ſimilaginem conficit è tritico ſuo, nequaq; Italiæ parẽ.) Scribo Italicæ. Obſidionis famem deſcribens.) famem exprimens eſt in emendatis codicibus. Pulte fritilla cõficiuntur.) Legendum fitilla, atteſtante Arnobio, libro aduerſus gent. ſeptimo. Cap. IX.

Et cibarij tria, furfurum ſemodium. Melius, furfurumq; ſemodius. Cap. X Tritico nihil eſt fertilius: hoc enim natura ei attribuit.) Vetus lectio: hoc ei natura tribuit, Sequenti uerſu eſt Byzacio Africæ campo, non Byzantio. Triticũ ante perfundi aqua multa iubet, poſtea euelli, deinde ſole ſiccatum pilo repeti.) Euelli hic male conuenit, ubi de piſtrinis ſermo eſt. Magis placet quod habẽt uetera exẽplaria, eualli, Sicut paulò poſt iterum eodem uerbo utitur Plinius. Et ipſa autem, inquit, quę eualluntur uariam piſturarum rationem habent. Acus uocatur cum per ſe pinſitur ſpica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modo, non etiam frangitur. Id Baſilienſes molitores uernacula ſua lingua renlen dicunt: quomodo alij uocent neſcio. Cap. XI. Cum fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculæ admixtione fermentabatur.) Abſurda lectio, reſtituenda ad uerum ſic: eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur. hoc eſt, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentũ ei præparabatur. Vulgo uero nec ſufferuere faciunt.) Lege, ſufferuefaciunt, compoſita dictione.

Cum apud ueteres põderoſiſſimo cuiq;, præcipuo tritico ſalubritas perhibita ſit.) Craſſum hercle erratum, pro ponderoſſimo cuiq; tritico præcipua ſalubritas. A feſtinatione, ut ſpeuſici.) Imò ſpeuſtici. Non pridem etiam è Parthis aduecti.) Lege è Parthis inuecto, aliâs oratio erit parum congrua. Durat ſua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: cũ nouem diebus macerata, decimo ad ſpeciem tracta, & ſubacta uuæ paſſæ ſucco eſt. Ibi poſtea in furnis, ollis indita quæ rumpantur ibi, torrent.) Admetiar & hic totidem uerbis ueterẽ lectionem: ea per ſe ſatis coarguet iſtam ſuppoſititiam. eum nouem diebus macerãt, decimo ad ſpeciem tractæ ſubigunt uuæ paſſæ ſucco: poſtea in furnis, ollis inditum quæ rumpantur ibi, torrent. Vtitur tractæ uocabulo & Cato cap. 76. Galliæ ſetis equorum inuenere, Hiſpaniæ lino.) Scribe, Galli è ſetis, Hiſpani è lino. Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.) Melius manu deſcripti libri. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima, ſicut in primis.

In Campania tamen laudatiſsimus campus eſt montibus ſubiacẽs.) Lego laudatiſſima, & aliter diſtinguo: ſicut Veronenſi Piſanoq; agro, in Campania tamẽ laudatiſſima. Deinde eſt nouæ orationis initium. Campus eſt ſubiacens montibus. Extatq; D. Auguſti decretum, quo anno ad uicena milia.) Scribe, quo annua u.m. Alica adulterina fit maxime è Zea.) Rectius, Alica adulterina fit, maxime quidem è Zea. Ac mox legendum, difficulter deterũt utriculos, non conterunt. Cap. XII. Ob hoc Pythagorica ſentẽtia damnata: uel, ut alij tradidere, quoniam mortuorum animæ ſunt in eã.) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica ſententia

damnata: ut alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur. Album nigrumq́; est & columbinum, quod alij uenerium uocant, candidum, rotundum, leue. Arietino minus, quod religio peruigilijs adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, ueluti pisum.) Hæc partim sunt deprauata, partim (quod non leuius est crimē) perperam distincta: quamobrem totam orationem retexam, Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrūq́; est & columbinum, quod alij uenerium uocant, candidum, rotūdum, leue, arietino minus, quod religio peruigilijs adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosi, ueluti pisum. Siliquæ rotundæ ciceri, cæterisq́; leguminum longæ.) que redundat. Cap. XIII. In transcursu eas attigere nostri.) Scribo ea. Sunt eīm rapa Plinio ubiq́; neutri generis, sicut mox, Quadrupedes & fronde eorum gaudent: non earum. Masculinum fœmininumq́.) Antiqua scriptura: masculum fœmininūq́, ac rursum αὖθις αὖ rapam lætiorē, pro eo quod recte erat: Rapa lætiora. Quota luna procedente hyeme nix prima ceciderit.) Scribendum præcedente. Cap. XIIII.

Et unum hoc seritur non arata, ubi fuerit maxime sabulosa.) Incorrupta lectio: seritur non arato: quærit max. s. &c. Cap. XVI. Degeneratq́; ex leguminibus cracca.) Lege: degeneransq́. nam & hæc pabulū est. Marris à solo radi.) Melius ad solum. quemadmodum dicimus ad uiuum radi. Ac mox, Ita reliquæ, non itaq́. Et paulopost deplere sanguinem, nō repellere. Sunt enim contraria deplere & replere. Cap. XVII. Quippe cū Germaniæ populi edant eā.) Melius, serant eā. frumentū esse probat, quòd cultura proueniat. Cap. XXI.

At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superflua: quæ fecit indulgentia cœli.) Sincera lectio: omnia hæc superuacua fecit indulgentia cœli. Cap. XXII. Vt mersis capitibus totis eas quærant uiribus.) Viribus abundat. Satis est, mersis capitibus totis. & attestantur antiqui codices. Cap. XXIII. Nisi hic male substrauisse pecori colonum appareat.) Integra lectio: Nisi hoc contingat, male substrauisse pec. col. appareat. Cap. XXIIII. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neq́; alio modo utilius dispergitur.) Antiqua scriptura: utilius discernitur. Nihilq́; in contrarium præripere quadam falsa diligētia.) Hæc uerba neq́; cohærent cum superioribus, neq́; sensum habent probum. Germana lectio est: idq́; in contrarium præcepere quidam falsa diligentia. Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ, sed contemplanda tamen, grandi uitæ emolumento.) Posteriora uerba aliter leguntur in uetustis exemplaribus nempe sic: sed tentanda tam grandi uitæ emol.

Cap. XXVI. Foueas aperire, aquā de agro pellere.) Vetus lectio: Incilia aperire, aquā de a. p. Bubus glandem tunc aspergi conuenit, in iuga singula modios ccxl.) Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollendus est omnino, cum absoluta sit locutio etiam absq́; eo, q. d. iugatim singulos modios. Non utiq́; VI. idus Febr. sed siue ante quàm uer præuenerit, siue postquā hiemarit.) Confer ueterum codicum lectionem, & senties quanto pulchrius cū ad præcedentia tum ad sequentia quadret. Illic sic legitur, sed siue antè, quando præuernat, siue pòst, quando hiemat. Quando præuernat, hoc est, quando prœmature uer incipit: quando hiemat, hoc est, quando hiems nondum desæuijt. in priore uerbo elegans est compositio. posterius ex græco χειμάζειν translatum est. Cap. XXVII. Dedi ecce tibi herbas horarum indices. & ut ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces. Heliotropium ac lupinum circumaguntur cum sole.) Antiqua scriptura melius: & ut ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumagūtur cum illo. Cap. XXVIII. Itali fœnisex dextera una manu secāt.) Restituimus ex nostris manuscriptis: Italus fœnisex dext. u. m. secat.

Ex hoc usq́; ad brumam decrescunt dies, qui creuerunt sex mensibus. At sol ipse ad aquilonem scādens, asper, ardua emensus ab ea meta incipit flecti.) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet, in uetere nihil est offendiculi. In hoc usq́;, à bruma dies creuerūt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea m. i. f. Et huius ueterinorum pabulo uersa folia stringis, stringens autem deputas.) Sincera lectio: & huius uertam. pabulo folia eius stringis, uitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedentia, quæq́; mox sequuntur, magis etiam probabitur, euidentius ueritate eius elucente. nos breuitati studemus. Transisse solstitiū cantu ne putes.) Emendati codices: Transisse solstitiū caueto putes. Et huius folia circumaguntur.) Scribendum, & huius circumagam. ut supra tertio ab hoc uersu, & huius uertam. Nec quæq́; unquam annonæ intulere caritatem.) Lege: quæq́; nunquam an. in. ca. Paulopost lego, sapientiæ adsectatoribus. Cap. XXX. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & raritas operariorum.) Elegantius est, & caritas operarum. Alij omnino pendunt, & ab afflatu extenuari granum arbitrantur.) Quid est, omnino pendunt? Legendum, alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur. Cap. XXXI. Vindemiator Aegypto non exoritur.) Scribo, Vindemiator Aeg. nonis exoritur. & paulopost, Arcturus uero medius, non Medis. Sed iam & calendis Ianuarij defectu uasorum uindemiantes uites uidi.) uites superfluit. Sed æqui patrisfamiliâs modus est annonæ, cuiusq́; anni ui-

litate

litate.) Quanto elegãtior uetus lectio? S.e.p. modus est, annona cuiusq; anni uti. quemadmodum dicimus, uti foro. Cap. XXXV. Cum repente stellarum fulgor obumbratur, uti neq; nubilo neq; caligine fluitans, graues denũciãtur tempestates.) Nostra exẽplaria rectius: Cum repente stellarũ fulgor obscuratur, idq; neq; nubilo neq; caligine, pluuia aut graues denunciantur tempestates. Cum à septentrione, uentum.) Illic legitur, uentum eum. s. aquilonem. Sole occidente, si ex utraq; parte eius cœlum patet, tempestatem significabunt.) Cœlum petent. s. nubes. Nisi ita legas, non est quò referas uerbũ significabunt. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua ueniunt parte: item spargentes aquam, item turbantes tranquillitatem.) Posterior pars castiganda sic: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Seq; lambentes contra pluuiam.) Lege, contra pilum. Formicæ absconditæ concursantes.) Addenda particula uel. absconditæ, uel concursantes.

EX LIBRO DECIMONONO — Cap. I

TExtumq; rursus tunditur clauis.) Lego, textumq;. ut de tela intelligatur. Quaternis denarijs stipula eius permutata quondam ut auri.) Equidem stipulas auri nusquam antea reperi. In manuscriptis exemplaribus legitur, scripula. id ponderis genus est. Ad cliuum usq; in Capitolium.) Rectius, ad cliuum usq; capitolinum. Cap. II. In sicco præferunt è canabi funes. Et spartum alitur etiam demessum, ueluti natalium sit impensa.) Germana lectio. at spartum alitur etiam demersum, ueluti natalium sitim pensans. Superius enim dixerat, iuncum esse aridi soli. Distinguunĩ & colore, ruffo nigroq;, & intus candido. Laudatissima sunt quæ Africæ crescunt. An'ne uitium id terræ, neque enim aliud intelligi potest, malum'ne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & uiuat'ne, an non, haud facile arbitror intelligi posse.) Ita quidem legitur in uulgatis editionibus, sed longe aliud est in emendatis exẽplaribus manu descriptis. Distinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido, laudatissimæ Africæ. Crescãt, an'ne uitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine qua futurum est: & uiuant'ne, an nõ, haud facile arbitror intelligi posse. Cap. III. Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.) Melius, suauitate odoris ac saporis. Quibusdam locis acceptantur riguis & seruntur.) Absona lectio. Elegantiæ integritas in nostris manuscriptis exemplaribus extat. Quibusdã locis accepta riguis feruntur. Sed hoc serius deprehendimus, pagina in qua hæc leguntur iam impressa: mutet in suo quisq; libro. Diuq; iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur laser, multo infra Cyrenaicũ. Id quoq; adulteratur gummi.) Vetus lectio, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum: id quoq; adulteratum gummi. Mirum quantum conferens candori mollitiæq;. Aeque nascitur satiua ubiq;.) In uetustis codicibus tantum est, Nascitur satiua ubiq;. Aeque Echo opinor addidit, quòd præcedens oratio in eas syllabas exeat. Cap. IIII. Epicurus hortorũ magister.) Antiqui codices habent, otij magister, quod magis probatur. Alias in Numidia atq; Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.) Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo: alias in Numidiam atq; Aethiopię sepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. in Numidiam peti, quod uerbum eodem uersu præcedit: non in Numidia aucupari, cum nullum sit aucupiũ numidicarum, quæ cicures sunt gallinaceiq; generis. de his enim accipiendum est. E frugibus quoq; quoddam alimentum excogitasse luxuriam.) Lego addendo, excogitasse sibi luxuriã. ac mox, alio pane procerum, alio uulgi, non alios. Et quæ minime accederẽt ad desiderium panis.) Vitiauit elegantiam sermonis, quisquis hic ad pręepositionem de suo addidit. Scribendum erat, accenderent des. Ac mox, Iam quoq; in fenestris, quoq; superuacaneũ est, nec habetur in emendatis codicibus. Et contingat aliqua gratia operi curæq; nostræ.) Mollior est antiqua lectio, operæ curæq; nostræ. Cap. V. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt, in cibis non insalubres, tamen plurimum natant. Oleum odere mire.) Aliter legitur in nostris exemplaribus ad hunc modum: nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum, Natura oleum odere mire. Quod de semine eius faciunt.) Lego, quòd è semine eius faciunt. Nostri armoracion.) Imò armoraciam. Est enim latinum nomen. Adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus, ut ex auro dicaretur rhaphanus.) ò battologiam. quid opus erat repetere rhaphanus? Scripsit & Morchion Græcus.) Moschion nõ Morchion. Fuit eius nominis medicus, cuius libellum latine uersum uidimus, nondũ publicatum. Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.) In præpositio redũdat. Lege, qui decoctis extrahitur. Siser his seritur mensibus, Februario, Martio, Aprili.) Vetus lectio, Siseris satus mensibus, Febr. &c. mox est, Pluribus modis austeritate uicta, nõ Plurimis. Sed hoc genus leuiora nõ semper annotamus, ob euitandũ lectoris tediũ. quale est mox melle uuisq; passis, cum scribendum sit, uuis'ue, & aliquanto post, folia quę sunt in eis ampla, pro quæ sunt his. Effodiunĩ bulbi ante uer. At deteriores ilico fiunt, si finduntur.) Si findunĩ su

perfluit. Sic enim eſt in uetuſtis uoluminibus. Effodiũtur bulbi ante uer, aut de.il. fiunt. aut, id eſt, alioqui. Sic lib.2.cap.70. aut undiq; cernerentur hæc ſidera. Cap.VI. Sectiui duo genera.hoc herbaceũ folio.) hoc redundat. Sunt qui & allium & ulpicum inter opalia ac ſaturnalia ſeri aptiſsime putent.) Veteres codices, inter Cõpitalia ac Saturnalia. Pulchriusq; exiſtimatur tale.) Antiqua lectio: pulchriusq; tale exiſtimãt quidam. Sed hoc ad ſenſum nihil refert. Cap. VII. Mirum in betæ ſemine: non enim totũ eo anno gignitur.) Non male antiqua ſcriptura: non enim totũ eodem anno gignit. Nil ocimo fœcundius. cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, lætius proueniet. Satum etiã pauitur terra adacta cuminum, & qui ſerunt precantur ne exeat.) Sincera lectio: cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, ut lætius proueniat. ſato pauitur terra. Et cuminum qui ſerunt precãtur ne exeat. Atteſtantur uetuſti codices manuſcripti. Cap.VIII. Eſt autẽ ſatiuis differentia in folio.) Legendum: Et ſatiui aũt differentiæ in folio. Alij coloris & temporis ſatus genera diſcreuere.) Scribo, Alij colore, & tempore ſatus, genera diſcreuere. Cappadocas, Græcas. Longiora his folia, caulesq; lati.) Sine cauſa mutata eſt uetus lectio. Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulisq; lati. Tametſi ad ſenſum perparum refert. Medici innocentiorem q̃ olus eſſe iudicauere.) Verba quæ ſequuntur poſtulant ut legamus nocentiorem, quemadmodum legitur in antiquis uoluminibus. Errori occaſionẽ præbuit poſtrema litera præcedentis dictionis. Sequẽti uerſu: utq; ualidis potius in cibo ſint: que redundat. Sed teneritas in dote fit. Frigora non tolerat.) Antiqua ſcriptura rectius: ſed teneritas in dote, ſi frigora non tolerat. Eſt etiã ſua gratia nonnunquã plantæ habitũ excellentibus, halmyridia uocant.) Vera lectio ueterum exemplariũ: nunquã plantæ habitũ excellentibus. Intelligendum eſt eñ de plantis braſsicæ. huc facit diminutiua uox, ἁλμυρίδιον. Viret thyrſo primũ emicante: qui caulem educens, tempore ipſo quo faſtigiatus eſt in toros ſtringitur.) Duæ uoculæ quo & eſt redundant: & ſtriatur lege non ſtringitur. nam inter toros interueniũt ſtriæ, ſicut in aruo inter porcas ſulci. eadem ratione ſtriatæ columnæ apud Vitruuiũ leguntur. Sic & melopepones ſtriato cortice conſpiciuntur. Nullum gratius his ſolum q̃ Rauennatiũ. Hortorũ indicauimus corrudam. Hunc intelligimus ſylueſtrem aſparagum, quẽ Græci orminum aut myacanthon uocant.) Diſtingue, q̃ Rauennatium hortorũ. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo ſylueſtrem aſparagũ. Apricis gauder & ſiccis, terra quãmaxime latericia.) Lego, lateraria. Latericios parietes dicimus, ex lateribus cõſtructos. Laterariã terrã, quæ apta ſit fingẽdis laterib. A Cornelio Cethego in cõſulatu collega Q. Flaminij.) Quintius Flamininus eſt uerũ nomen. Liguſticũ ſylueſtre eſt. In Liguriç ſuæ montib. ſerit. Vbiq; ſuauius ſatiuũ, ſed ſine uirib.) Integra manente ſcriptura, uitioſa diſtinctio ſenſum in contrariũ deprauauit. tu ſic diſtinguito. Liguſticũ ſylueſtre eſt in Liguriç ſuæ montibus, ſerit ubiq;: ſuauius &c. Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.) Legendũ, planta tralata. Cap.X. Nanq; & ocimũ ſe necat, degeneratq; rite in ſerpyllũ.) Vera lectio, Nanq; & ocimũ ſenecta degenerat in ſerpyllum. Item cõtra formicas.) Lege, Idem. ac mox: remedium monſtrauit limũ marinũ aut cinerem obturãdis earũ foraminibus. pro eo quod uulgo deprauate legit, limo marino aut cinere obturatis. Naporum medicinæ ſunt.) Scribo, medicina eſt. & proxime ſequenti uerſu, Quo ſi amiſſo, nõ Quæ. Cap. XII. Solummodo ex omnibus lapathũ ſylueſtre melius. Hoc in ſatiuũ rumex uocatur, naſciturq; fortiſsimum. Traditur ſemel ſatũ durare, nec unquã uitiari terra.) Demiror quã ob rem caſtigatoribus uiſum ſit ab archetypo hic diſcedere. Verera exemplaria habẽt ſic: Solum uero ex omnibus lapathum ſylueſtre melius, hoc in ſatiuis rumex uocat, naſciturq; fortiſsimũ. traditur certe ſemel ſatũ durare, nec uinci unq; à terra. Quç ſunt ſylueſtria.) Atqui non de ſylueſtribus ſermo eſt, ſed de hortenſib. Legendum igitur, Quæ ſunt & ſylueſtria. Alioquin extra inſidit pulueris modo.) Vetus lectio: aliquãdo extra inſidit. Sed perparum refert utro modo legas.

Apio eximi in coctis obſonijs aceto, in eodem cellario in ſaccis odorem uino grauem.) Quis intelliget hæc? Sincera lectio: Apio eximũt coqui obſonijs acetũ, eodem cellarij in ſaccis odorem uino grauem. Vera aũt uniuſcuiuſq; natura non niſi medico effectu prænoſci poteſt.) Pernoſci, non prænoſci.

EX LIBRO VIGESIMO Cap. I

IN fine procemij legendum, Tantũ uenia ſit à minimis ſed à ſalutaribus ordienti.) non, ordiemur. Suſcipitur aqua cœleſti, atq; ſubſidet. Deinde in ſole cogit in paſtillos.) Legengum, atq; ſubſidit. deinde ſole cogitur. Idq; melius quo uetuſtius erit, quod iam CC annis ſeruatum eſſe, autor eſt Theophraſtus.) Nec hic uideo cur mutanda fuerit uetus lectio, niſi quod caſtigatores, dum archetypa legere neſciunt, nihil non corrumpunt. Atqui nõ ſatis eſt ſolum ſenſum utcunq; reddere, uerba etiã ipſa autoris optima fide annumeranda ſunt. Repoſuimus igitur uetera hoc modo. Melius quo uetuſtius: fuitq; iam CC annis ſeruatũ, ut autor eſt Theophraſtus. Partus uero, ſi in arietis lana alligatũ inſcientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domũ ipſam.) Vtrum tandem iubet eximi, partũ ne

ipſum

ipſum, an ſemẽ adalligatũ? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hic antiquã ſcripturam: ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domũ. Iã euidens eſt, de ſemine accipiendũ, quod rap: m ab exitu fœtus efferri domo uult, ꝙ omnis mora periculoſa ſit. Tanta uis educendi ineſt. Su- pereſt una uox, ipſam. Lege ipſum. ut cũ ſequentibus cohæreat: Ipſum cucumim, & reliqua. nam hactenus de ſucco & ſemine eius loquutus eſt. Cap. II. Sanat & humores ſubitos.) Tumores, non humores. Radix ſanat ulcera concreta in modum faui, quẽ cerion uocãt.) Scribo, quæ cerion uocant. nam melius ad ulcera refertur. nec aliter legitur in emẽdatis co- dicibus. Item millepedem: ſepa Græci uocant.) Lege, millepedæ. ſ. morſus. Et putreſcit locus ipſe. Cucumis odore defectũ animi.) Diſtingue, Ipſe cucumis. Idem erratũ & proximo capite annotauimus. Cap. III. Non niſi ſaxoſis naſcens.) Adde præpoſitionẽ in ſaxoſis.

In morbo uero regio utiliter ſemina eius inſumunẽ.) Legendũ, In morbo regio utiliter ſe- mina eius ſumuntur. Item ſpinæ & lumborum ac coxarum dolores.) Lego, coxendicum.

Et ardores capitis, & maxime infantium.) Vetus: & ardores capitis, in antium maxime.

Democritus in totum ipſum abdicauit in cibis.) Rectius in totum ea abdicauit. ea. ſ. rapa. & ſequenti uerſu ab eis, non ab eo. ibidem condirentur, non condiretur. item prodeſſe non prodeſt, ut ex autoritate Dionyſii dictum accipiamus: & iam antea monui de rapo neutri ge neris, quod perpetuo raparius iſte caſtigator in rapam tranſmutauit, ꝙ uulgus ita loquatur.

Hoc ad albicantem cutem.) Albicare latinum non eſt, hoc ſignificatu. ad leuigandam legi debet, non albicandam. ac mox: Nam ut ſupra diximus, erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia inutilis.) Hoc nuſꝗ ſuperius dictum eſt, & primæ quatuor uoces non habentur in uetuſtis codicibus, quamobrẽ & nos deleuimus. Cap. IIII. Quanꝗ & alibi naſcitur, utilior urinæ duntaxat eijciendæ.) Ciendæ, non eijciendæ. In aqua folijs eius decoctis, bi- bere uel ſuccũ ipſius cyathis binis. Contra phlegmoni ipſos illinire tuſos utile. Inchoantib. uero recentem corticẽ cum melle.) Hic fœdiſsimã deprauationem ſuſtulimus, adiuti exem- plaribus antiquis. Legendũ enim, Aquã folijs eius decoctis bibere, uel ſuccũ ipſius cyathis binis cõtra phthiriaſes: Phlegmoni ipſos illinire tuſos, liuori uero recẽti corticẽ cum melle. Nec eſt neceſſe addere hanc dictionẽ, utile. pendet enim oratio à præcedenti uerbo Prodeſt.

Cæterum ceraſtis ſcorpionibus aduerſatur, uel ipſo ſemine infectis manibus impune tra ctantibus. Impoſito raphano ſcorpionibus, moriuntur. Non multo mitius hunc locum de- prauator tractauit. Caſtigauimus unde & priorẽ hoc modo. Cætero ſcorpionib. aduerſaẽ: uel ipſo uel ſemine infectis manib. impune tractabis: impoſitoꝗ raphano ſcorpiones moriunẽ.

Hydropicis quoꝗ & aceto & ſinapi ſumpti.) Scribo, ex aceto aut ſinapi ſumpti. Hippo- crates capillis mulierũ defluos fricari raphanis.) Vetus lectio: capitis mulierũ defluuia frica- ri. Cap. V. Et Phagedænas ulcerũ ſiſtit recẽs cum melle impoſitũ. Vel aridæ farinæ in ſperſam radicẽ eius Dieuches &c.) Lege & diſtingue ſic. & phagedænas ulcerũ ſiſtit recens cum melle impoſitũ, uel aridũ farina inſperſum. Radicẽ eius Dieu. &c. Inde quoꝗ eſt pro- uerbiũ.) Melius: Indeꝗ eſt prouerbiũ. Similimã ſtaphylino herbã ſerit, quã alij gingidion uocant. Tenuius tamẽ & amarius, eiuſdẽꝗ effectus eſt coctũ crudumꝗ ſtomachi magna uti- litate.) Ex his uerbis intelligiẽ gingidion coctum eiuſdẽ effectus eſſe cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, uidelicet gingidij eundem eſſe effectũ, quẽ ſtaphylini. Sed nihil mirum ſi deprauatis uerbis & perperã diſtinctis etiam ſenſus uitiatus eſt. Proinde rectius legitur hoc modo: quã alij gingidion uocant, tenuius tantũ & amarius, eiuſdẽꝗ effectus. Eſtur coctũ cru dumꝗ, ſtomachi magna utilitate. Faſtidium abſtergit.) Abſterget grãmatiſta neſcio quis mutauit in abſtergit, quaſi uero alterũ parum latine dicatur. In eadẽ ſentẽtia eſt Diocles) Lege addendo, In eadẽ ſententia eſt & Diocles. Heraclides contra argentũ uiuũ dedit, & Veneri ſubinde offenſantem, ægriſꝗ ſe recolligentibus. Hunc Hiceſius ideo ſtomacho uti- lem uideri dixit, qm̃ nemo tres ſiſeres edendo continuaret: eſſe tamen utilem conualeſcenti- bus ad uitam tranſeuntibus.) Primum offenſanti legendũ pro offenſantẽ. deinde particula hunc ſuperfluit. præterea utile bis mutatum eſt in utilem, nõ recte. Apparet enim ſiſer inter illa nomina cõnumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat, Siſer erra ticum ſatiuo ſimile eſt. Sed grauiſſimum eſt erratum, quod neſcio quis pro ad uinũ tranſeun tibus, ſcripſit ad uitam tranſeuntibus, nõ ſentiens uerba hæc de hydropoſia ægrorũ & œno- poſia intelligenda. Et quoniã pleroſꝗ ſimilitudo nominũ Græcorum confundit, cõtexe- mus & de ſeſeli.) Vetus lectio hic & in indice de ſili, nec erat neceſſe græcã uocem pro latina ſupponere. quod eñ græci medici σίλι μασσαλιωτικὸν uocant, apud Marcellũ qui ſub Theo doſio floruit, ſil Maſsilienſe legitur. qui mutauit lectionẽ, putabat ſil, pigmẽti tantũ nomen eſſe, cum ſit uox polyſema. Boum morbis medeẽ uel ſi contritũ infunditur.) Satis erat: Bo um morbis tritũ infundiẽ: nec egebant Pliniana uerba tali interpolatore. Siccata autẽ in umbra farina tuſa & cõuulſis & inflationib. & arterijs medeẽ.) Legendũ: Sicatæ aũt in um- bra farina tuſſi & cõuulſis &c. Satiuæ olfactu ipſo & delachrymationi & caligini medenẽ,

magis uero ſucci inunctione.) Caligini tantum his uerbis remedia traduntur, ſi legamus ita ut Plinius ſcriptum reliquit, nempe ſic: olfactu ipſo & delachrymatione caligini medentur. Significat delachrymationem acrimonia ceparum excitam oculorum caligini prodeſſe.

Purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto ſerpentium morſibus, inter ipſasq; multipedes ex aceto.) Dele inter, & pro multipedes repone multipedæ. ſ. morſibus. Ipſasq;, uidelicet cepas. Et ſi ſuccum ieiuni quotidie edant.) Succum ſuperuacanea dictio eſt. Stomacho utilia eſſe, ac ſpiritus agitationi.) Lege, ſtomacho utilia eſſe ſpiritus agitatione. Apparet eundem caſtigatorem ſupra in hoc ipſo capite ex delachrymatione feciſſe delachrymationi Cap. VI. Porro ſectiuo profluuia ſanguinis ſiſti in naribus, contrito eo obturatis.) Scribo, Porrum ſectiuum profluuia ſanguinis ſiſtit, naribus contrito eo obturatis. Neque enim hoc ita ut ſuperius ex autoritate Varronis refert, ſed tranſitum facit ad aliam ſpeciem: quemadmodum eſt uidere in emendatis exemplaribus. Vlcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.) Lege, perpetuo humore manans. Epinyctidis eſt deſcriptio. Sanguinem reijcientibus ſuccus eius cum caule aut thuris farina uel acacia datur.) Scribendum cum gallæ aut thuris farina. Alio magna uis, magnæ etiam utilitates, contra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.) In uetuſtis uoluminibus nec Etiam eſt, nec Quorumlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur, depellit: item hyoſcyamum: contra canum morſus. Inq; uulnera cum melle imponitur.) Vetus & ſincerior lectio: A. q. a. n. p. uocatur, debellat: item hyoſcyamum, canum morſus, in quæ uulnera &c. Attritis corporum partibus, uel ſi ueſica intumuerit.) Scribendum, uel ſi in ueſicas intumuerint, hoc eſt, etiamſi ueſicas produxerint attritæ partes. Vel ſi decocta aqua colluantur.) Decocti, non decocta. Porrò ſi indicare pergam quotieſcunq; in diſtinguẽdo peccatum eſt, uereor ne lectori tedioſum ſit. Sic & uoci plus confert.) Plus redundat. Aut ſi ſanguis etiam excreetur uel purulenta ſint, Et pituitæ ſub pruna coctum, potum, & cum mellis pari modo ſumptum.) In antiquis uoluminibus tantum eſt: Aut ſi ſanguis excreetur uel purulenta, ſub pruna coctum, & cum mellis pari modo ſumptum. Cætera uerba ſatis apparet eſſe nugatoris alicuius additamẽta. Quartanas quoq; excutere potum caput unum cum laſerpitij obolo. In uino auſtero tuſsim, & alio modo acceptum. Suppurationes quantas libet ſanat fractæ incoctum fabæ, atq; ita in cibo ſumptum.) Omnia hic confuſa ac uitiata, diſtinguenda emẽdandaq; in hunc modũ, idq; ex fide archetyporũ, ut reliqua. Quartanas quoq; excutere potum caput unum cũ laſerpitij obolo in uino auſtero, Tuſſim & alio modo ac pectorũ ſuppurationes quãtaslibet ſanat, fractæ &c. Senſus eſt, tuſſim & hoc modo ſanari, & illo altero remedio iam cõtra quartanas dicto. Iumentis urinã reddere, atq; non torqueri tradunt.) Iumenta, non iumentis. Cap. VII. Huius lac expiſſatum.) Scribe, ſpiſſatum. Thyrſo & folijs ſcabritia.) Vetus lectio: & ipſo & folijs ſcabritia. & ipſo. ſ. caule, quod nomẽ proxime præcedit. Quidã et è ſatiuis colligunt, ſucco minus efficaci.) Melius legeſ, Quidã & è ſatiuis colligunt ſuccum minus efficacẽ. & tertio inde uerſu: nunc nõ paucæ reſtant, nunc ſuperfluit. Nec nulla res maiorẽ in cibis auiditatẽ incitat inhibetq;. Eadẽ in cauſa alterutrinq; modus.) Lege & diſtingue: nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetq; eadẽ: in cauſa alterutraq; modus eſt. Nũc pulchre cohærebit quod ſequitur: Sic & aluũ copioſiores ſoluunt, modicæ ſiſtunt. Cap. VIII. Nigræ radices ita in aqua coctæ, pruriginẽ tollunt.) Lege, porriginem tollunt. Cap. IX. Ergo uel cum uino tritam ſorbendam, uel ex olei intinctu ſumendam.) Incorruptior lectio, Ergo uel cum his tritam ſorbendam, uel ex hoc intinctu ſumendam. pendet enim hæc oratio à præcedente.

Et alij compeſcere mala corporis.) Lege addendo: & alij uero. Semen eius toſtum auxiliatur contra ſerpentes, fungorumq; uenena. In tauri ſanguine folia cocta ſpleneticisq; in cibo data, & cruda illita cum ſulphure & nitro, proſunt.) o bellum medicum: hic nimirũ tauri ſanguinem etiam pro antidoto præberet. germana lectio eſt hæc: contra ſerpentes, fungorumq; uenena, & tauri ſanguinem. Folia cocta ſpleneticis in cibo data, &c. Neruis utiles: ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus. Qui ſunt ruffi ex his citiſſime ſanant.) Lege & diſtingue: ideo paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui ſunt ruffi &c. Elixos aſſis minus utiles eſſe adijciunt.) Scribo adijcit, ſcilicet Diocles. Cap. X. Veſicæ quoq; niſi coctum aqua. Si canibus detur, occidi eos.) Diſtingue & caſtiga ſic: Veſicæ quoq; niſi decoctum: quæ aqua ſi canibus detur, occidi eos. Alioqui canes non ueſcuntur aſparagis.

Cap. XI. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore ſententiarũ autoritate eſt.) Varietate nõ autoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum exiſtimatur. Ipſius quoq; uiſus claritati inimicum.) Lego, epulis feralibus dicatum eſſe, uiſus quoq; claritati inimicũ. Nam hoc ex Chryſippi et Dionyſii autoritate refertur: ideoq; melius per infinitũ legitur abſq; uerbo exiſtimatur. Semen datur ex tribus cyathis ex uino albo.) Antiqua ſcriptura potior: Semen datur & arquatis ex uino albo, arquatis. i. ictericis. Cap. XII.

Ocimum

Ocimum quoq; Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho, urinæ, oculorum quoq; claritati.) Duo uerba esse dicens, aliquis de suo adiecit, mirum ni elegantię causa. Alij uero si eo die feriatur quispiam à scorpione qui ederit ocimum, sanari non posse.) Vera lectio: Afri uero, si eo die feriatur quispiã à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.) Rectius, acriter defendit. Cap. XIII. Sestius adijcit, hoc serpentes fugare.) Vetus lectio: Sextius adijcit, ustum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.) Lege, cũ melle attico. Dederũt & cum bitumine infrictam.) Infriatam, non infrictam. Item uitiligines uel rugas, strumas, & similia cum hirci no & adipe suillo.) Codices ueteres. Item uitiligines, uerrucas, strumas, & similia, cũ strychno & adipe suillo. Cap. XIIII. Iis cõmanducatis & impositis sanari elephantiã, sicut Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdã experimento, propter pudorẽ facie illita cõpertum est.) Elephantiasin, non elephantiã hunc morbũ Plinius uocare solet. Legendũ igiť pro Elephantiam sicut, elephantiasin, & benè habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animũ excitat, & sapor auiditatem in cibis: ideo in mammarũ mixtura familiares ipsæ accessere, ut coire densereq; lac non patiantur.) Tota uia aberratũ est. Vera lectio est hæc, ideo embammatũ mixturæ familiaris. Ipsa acescere ac coire denseriq; lac non patitur. Embãmata græce uocanť intinctus, ad excitandã orexim inuenti. Recentis succus nariũ uitia spiritu subducto emẽdat.) Scribo, spiritu subductus. Impetigines quoq;, uel si teneatur tantũ, prohibet.) Intertrigines legendũ, quemadmodũ est in archetypis. Morbo regio in uino albo ab alienis datur.) Lego, à balineis datur. Cap. XV. Propter colũ quoq; bibiť, illiniturq; uel penicillis feruẽs, uel astringitur fascijs.) Vetus lectio: Propter colũ quoq; bibitur illiniturq;, uel penicillis feruens apprimitur fascijs. Nanq; & panibus subigitur.) Vetus lectio, subditur. sic cap. 17. Panis etiã crustis inferioribus subditũ. Sunt & quidam qui cunilam bubulã appellauerint.) Quidam superuacanea uox est hoc loco. Cap. XVI. Trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærentibus.) Melius cohæreścentibus. Cap. XVII. Castore taliter demonstrante.) Vetus lectio: Castor & aliter monstrabat, ut intelligamus alterũ piperitidis genus. Sequenti uersu lego, utilem. s. demonstrabat. Luxata & cõtusa in aceto.) Archetypa, Luxata & incussa. Vrinã & menstrua ciet.) Plinius scripsit urinã & menses ciet. sicut paulopost, Pythagoræ inter pauca laudatum, non à Pythagora: quod genus deprauationis frequens est in hoc opere. Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas.) Lege addendo, è uino radicem eius. Et mox, extrahendisq; siqua in oculos inciderint. Dysentericis & tenasmis datur.) Rectius, dysentericis & in tenasmo. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verum & radicem ad renes.) Castigauimus ad exemplaria hoc modo: tritũ cum menta è uino: radicem & ad renes. Pythagoras quidem non corripi uitio comitiali in manu habentes.) Legendũ, Pythagoras quidem negat corripi. Cap. XVIII. Sed satiui albi calyx ipse teritur, & bibitur somni causa, Semen elephantijs medetur.) Scribendũ erat, & è uino bibitur. Item, elephantiasi, non elephantijs. Succus & hic, & herbæ cuiusq;.) Lege cuiuscunq;. Sequenti uersu, ut lactucis, nõ aut. Prætorij uiri patrem in Hispania baiuli.) Bauili malim, ut sit loci nomen, quemadmodum dicimus Bilbili, Sacili. Cum his aurium dolori instillatur.) Melius: cum hoc & aurium dolori. cum hoc. s. rosacco. Sic & folijs ipsis utuntur ad sacros ignes. Item uulnera cum aceto.) Si sic legamus, & podagræ unũ remediũ peribit, nec sacro igni suũ ut oportet adhibebiť. Sincerã lectionem etiamnum retinent antiqui codices. Sic & folijs ipsis utũtur. Item ad sacros ignes & uulnera ex aceto. Experimentum opij est primum odore: sincerum enim perpeti non mos est. Dein in lucernis.) Indidem castigauimus & hæc. Sincerũ eñ perpeti non est. mox in lucernis. Sed hic latinitatis grauior iactura est q̃ sensus. Fœdiore mendo mox pro in pustulas coit, scriptũ est, in posca coit: cum tamen experimentum fiat in aqua, non in posca. Cap. XIX. Inter satiua & syluestria medium genus, quod nisi in aruis esset sponte nasceretur, rhœam uocauimus & erraticum.) Lectio uetus magis Plinium sapit: Inter satiua & syluestria medium genus, quoniã in aruis sed sponte nasceretur. r. u. & e. Alterum est in syluestribus generibus heraclion, uocatus ab alijs aphron.) Elegantior est uetus lectio. Alterum è syluestribus genus heraclion uocatur, ab alijs aphron. Cap. XX. Dysenteriæ & uomicis datur ex aceto.) Nostra exemplaria habent, estur ex aceto. Caput inde litum distillationem toto anno non sentire.) Illic legiť: caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Aliquanto post pro Coquitur difficillime reposuimus, coqueretur. refertur enim ad præcedentẽ particulam Tanq;. Hippocrates uuluarum uitijs id infundi.) Lege, infundit. Duritias omnes uel cocto uel crudo utiliter illini putant.) Scribo, putauit. s. Lycus. Cocto aut per se, aut cum malua, aut lenticula.) Rectius, uel per se, uel cum malua aut lenticula. Cap. XXI. Aculeos omnis extrahũt illitæ crudæ, aut cum anetho potæ. Decoctæ uero cũ radice sua leporis marini uenena restringunt.) Incorrupta scriptura aliter habet: illitæ crudæ cum nitro. potæ uero decoctæ cum, &c.

Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autẽ syluestre.) Non hoc dicit, lapathum herbam esse syluestrem, sed præter satiuum esse etiam aliud lapathi genus syluestre. Quare melius legitur adiecto &. Est autem & syluestre. Folijs aquosis.) Rectius acutis, ut est in ueteribus uoluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam uideri potest. Oxylapati semen lotum in aqua cœlesti, sanguinẽ prodest reijcientibus, adiecta acacia lentis magnitudine, prodest.) Prius prodest redundat. Radicis tantũ altitudine differens, & erga dysentericos efficacis effectus, potum ex uino.) Veteres codices habent: & erga dysentericos efficaci effectu, potu ex uino. Vt intelligamus hoc quoq; differre à reliquis lapathi generibus, quod peculiarem uim contra dysenteriã habeat. Cap. XXI. Sensus atq; sternutamenta capitis purgat.) Lege, sternutamentis caput purgat. Et uuluarũ conuersionem suffitũ excitat odore.) Melius, Et uuluarum conuersione suffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & salis.) Scribo, olei & salis. Ruptis, conuulsis, spasmatum neruis salutare.) Spasticis neruis. non spasmatum. In ouum inane succum adijcit is.) Rectius addit, quàm adijcit. Fugat & odore, cominus si uratur.) Legendum fugat & odore omnes, si uratur. omnes. s. serpentes. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.) Antiqui codices habent ad iocinerũ desideria, familiari Plinio locutione. Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue in succo potum.) Lego, siue succo potum. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha. Cum uino sedat parotidas. Cũ melle aut adipe aut cera stomachi solutiones inspersum polentæ modo.) Aliter legitur & distinguit̃ in uetustis codicibus. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac uino sedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera. stom. s. i. p. m. Ad iocineris dolores estur cũ uua passa, & ad phthisim utilissime. Semine fiunt & ecligmata.) Nimis sæpe in distinguendo pecatum est, maxime in his medicinalibus libris, aliquando non uno loco in eodem capite, ut in hoc ipso. Distinguendum ad hunc modum. Ad iocineris dolores estur cum uua passa. Ad phthisim utilissime è semine f. e. Cap. XXIII. Prodest uesicæ cũ uino leui, & fœminarum menstruis.) Lege addendo, P. u. c. u. leni, & fœ. menstruis hærentibus.

Cap. XXIIII. Sed ante discessum ab hortensibus.) Elegantius, Sed discessuri ab hortensibus, unam compositionem ex his clarissimam subtexemus.

EX LIBRO VIGESIMOPRIMO Cap. II

QVin & uocabulum ipsum tarde inde cõmunicatum est.) Inde superfluit. Cap. III. Cælare eos primum instituit P. Claudius.) Malo ueterem scripturam: primus instituit. Qui coronam, ipse pecuniáue eius, uirtutis ergô arguitur, quam serui equiue meruissent, Pecuniam partã lege dicit, nemo dubitauit.) Verba Plinij quibus duodecim tabularũ legem interpretatur, restituimus ex fide archetyporũ. Quam serui equiue meruissent, pecunia partã lege dici, nemo dubitauit. Videlicet quia serui ipsi & equi pecunia parantur. Ingensq; & his seueritas.) hinc, non his. P. Mutianus, cum demptam Marsiæ.) Munatius scribi debet. Cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius describunt.) Antiqua exemplaria habent: literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam esse. Florum quidem P. R. honorem Scipioni tantum adhibuit. Suario cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdã negociatoris.) Pro adhibuit lege habuit, pro Suario Serapio. nam idem nomen fuit negociatori. Huius fit mentio & libri 7. cap. 12. Nec ei fuit in bonis funeris impensa.) Vetus lectio, Nec erat in bonis. Leuius hoc, fateor, sed cum uideam in hoc capite tam multa de industria mutata, nihil dubito quin hoc quoq; mendum eidẽ debeamus cui cætera. Sequenti uersu est, quaq; præferebatur: non quaq; parte fer. Et aliquanto post pro quod nocerẽt capiti, legendum quæ nocent. Quoniã & in hoc est aliqua ualetudinis portio, in potu atq; hilaritate præcipue, odorum ui surripiente fallaciter solertiam. Nanq; scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur ab ore eius lusisse extremis coronæ floribus: ueneno illitis. Ipsaq; capiti imposita &c.) Egregie hoc loco adiuuerũt nostra exemplaria, in quibus ita legitur. in potu atq; hilaritate præcipue odorũ ui surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanq; apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, ferẽ pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus ueneno illitis, ipsaq; capiti imposita. Est aũt perquã familiare Plinio, septimo casu orationẽ claudere. Quis istas timeret insidias?) Nihilo peior erat uetus lectio, Quis ita t. i. Adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio & ratio adest.) Rectius ironice, occasio aut ratio deest. Cap. IIII. Contra genera eius nostri fecere.) Cõtra redũdat. Vilissimã uero plurimis, sed minutissimis, spermoniã.) Pro spermonia emẽdati codices habẽt spineolã, à spinis denominatã, quemadmodũ in alio genere coroneola à coronis nomẽ traxit. Pangæus nanq; mons in uicino fert est.) Lege, Pangæus mons in uicino fert. Negauit centifoliam in coronis addi.) Antiquior lectio est, in coronas addi. Quæ græcula altera est.) Vetus lectio, Quæ è græcis altera est. Cap. V. Nec ullis florũ excelsitas maior.) Melius, nec ulli. Ita odor colorq; duplex, ut alius calicis, alius staminis

minis.) Non male uetus, & alius calicis, alius ſtaminis. nam ita ad præcedentia refertur.

Inuenta eſt in his & ratio inſerendi.) Rectius, Inuenta eſt & in his. Menſe Martio macerantur, ut colorem accipiant.) Magis placet, percipiant. ac ſi dicat, ut colorem perbibant.

Cap. VI. Calathiana munus autumni, cæteris ueris.) Scribo, cæteræ ueris. Vincit numero foliorum marinam quinq; folia non excedentem.) Quid opus repetere folia? ſatis erat, quinq; non excedentem. Foliorum exilitate uſq; in fila extenuata.) In antiquis uoluminibus legitur, attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco.) Croco aut ſcriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. Sicut paulopoſt: gaudet calcari & atteri pede. Pede non eſt in manu ſcriptis. Cap. VII. Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum.) Rectior lectio: Troianis temporibus iam erat honos ei. hos certe flores, &c. Dicet aliquis, leuicula ſunt iſta, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipſe æquóne animo ferret huiuſcemodi leuicula in ſuis ſcriptis à librarijs deprauari. At multo plus religionis debetur ueterum monumentis. Omnis autem uerno tempore acrior, & matutinis: Quicquid ad meridianas horas diei uergit, hebetatur.) Verior lectio uetus: quicquid ad meridianas horas dies uergit. Animalium nullum odoratum, niſi de pantheris quicquam dictum eſt, ſi credimus.) Vetus lectio: niſi de pantheris quod dictum eſt credimus. Dixit autem hoc lib. 8. cap. 17. tametſi quidã illic odorem in colorem deprauauerant. Vt irin atq; ſaliuncam, & quanquam nobiliſsimi ſit odoris utraq;.) Lego, quanq; nobiliſsimi odoris utranq;. Proxima in Macedonia, longiſsima hæc & candicans. Et ex illis tertium locum habet Africana.) Lege & diſtingue: longiſsima hæc & candicans & exilis. Tertium l. h. Pannonia hanc gignit & Norica.) Scribo Norici. alioqui Noricum dicendum erat, ſicut Illyricum. Superq; cætera ad famam etiam dignitatis.) Legendum ad famam etiam ac dignitates. Cap. VIII. In quibus unguenta uiciſſe naturam gaudent. Luxuria ueſtibus quoq; prouocauit eos flores, qui colore commendantur.) Hæc uerba non deprauarunt modo homines inſulſiſsimi, uerumetiam partem eorum hinc reuulſam præcedentis capitis fini aſſuerunt. Scribendum, In quibus unguento uiciſſe naturã gaudens luxuria, ueſtibus quoq;, &c. Paria nunc cõponuntur, & natura atq; luxuria depugnante.) Lege, depugnant. Cap. IX. Folia ſmilacis & ederæ in coronamenta ſe dedere, coronæq; earum obtinent principatum.) Hanc tam ingenioſam deprauationem mirum ni profeſſor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud ſonat. Folia in coronamentis ſmilacis & ederæ corymbiq; earum obtinent principatum. Quia noſtris maiore ex parte nomen dare ijs defuit cura.) Non minor priore hic error, utcunq; ſenſus manet. Plinius enim longe alijs uerbis uſus eſt: quia noſtris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Cap. X. Non durante attico thymo niſi in afflatu maris ſeratur.) Seratur ſuperuacaneum uerbum eſt, natũ ex ultima litera maris, & prima dictione ſequentis orationis Erat. Abrotonum iucundi odoris eſt & grauis. Floret æſtate.) Elegantius, Abrotonum odore iucunde graui, floret æſtate. Alliosa enim admodum ſunt, & ſole nimio læduntur.) Hic particulam neceſſariam, per incuriam librariorum omiſſam, denuo adiecimus: & ſole tamen nimio læduntur. Cap. XI. Eruitur poſt æquinoctiũ uernum radicitus, ſiccaturq; ad lunam XXX. diebus, ita lucens noctibus.) Lege, Erui, ſiccari, lucere: quod hæc omnia ex commentarijs Democriti referantur. Sequitur enim Magos Parthorumq; reges uti hac. Et in Italia quidem, ut diximus poſt roſam.) Satis erat, in Italia quidem. Coniunctio hic addita uitiat ſermonem. Cæterum hyacinthus maxime durat.) Lego, è cæteris hyac. m. d. Sed hæc ita, ſi deuulſa crebro prohibeatur in ſeminibus.) Legendum prohibeatur in ſemen abire. atteſtantur uetera exemplaria: & alioqui ex illis uerbis nullus ſenſus elici poteſt. Alterum candidius, qui ferè naſcitur ad tumulos.) Rectius, in tumulis. Cap. XII. Hoſtilia uicus abluitur Pado.) Melius, alluitur. Cap. XIII.

Nos tamen trademus quæ cõperimus. Herba eſt alba, uexatio quidem iumentorum eſt, ſed præcipue caprarũ, appellata ægolethron.) Antiqua ſcriptura potior. Nos trademus quæ comperimus. Herba eſt ab exitio & iumentorũ quidẽ, ſed præcipue caprarũ, appellata ægolethron. Huius flores cõcipiũt noxiũ uirus, aquoſo uere marceſcente.) Lege, marceſcẽtes.

Aliud genus in eodẽ Ponti ſitu uiget, ex annona mellis.) Codices uetuſti lõge aliud habẽt. Aliud genus in eodẽ Ponto gẽte Sannorũ mellis: quod ab inſania quã gignit, mænomenon appellãt. Hi ſunt quos poſterior ætas Tzanos uocauit, Lazis conterminos. Vtraq; Colchica gens fuit in clientela fideq; Conſtantinopolitani Imp. Et in Mauritania Cæſarieñſi, Getulia contermina Maſſylis.) Emendatior lectio: & in Mauritaniæ Cæſarienſis Getulia cõtermina Maſſæſulis. Nam & Getuli & Maſſæſuli hanc prouinciã incolebãt, quod ipſe Plinius ſupra docuit. Remediũ aduerſus has utiq; non differendũ.) Lege remedio, non remediũ. De quo loquẽdi modo iam ſupra capite tertio monui. Ca. XIIII. Circũlini aluearia fimo bubulo utiliſsimũ. Operculũ à tergo eſſe ambulatoriũ, ut properatus intus ſit proſper. Si magnus ſit

uterus

utetus alucarijs,prouentus autem sterilis, ne operandi desperatione curã abijciant,id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.) Huius lectionis absurditas magis detegetur, collata ad germanã lectionem,quã ex fide ueterũ codicum restituimus ad hũc modum. Circumliti alueos fimo bubulo utilissimũ.operculum à tergo esse ambulatoriũ, ut proferatur intus si magnus sit alueus, aut operatio sterilis,ne desperatione curã abijciant: id paulatim reduci,fallente operis incremento. Post has Corsica,quoniã ex buxo fit,& habere aliquantã uim medicaminis putatur.)Lege:quoniã ex buxo fit, habere quandam uim m.p. Inde ligulis eligunt florem.i. candidissima quæq;:transfunduntq; in uas,quod exiguũ marinæ habeat frigidæ.)Toties expertus fidem ueterũ codicũ,nc hic quidem ausus sum ab eis discedere. Illi pro eligunt habẽt hauriunt.Item,quod exiguũ frigidæ habeat. Siccant sole,lunaq;.hoc enim candorem facit,si sic siccantur. Et ne liquefaciãt, protegunt tenui linteo.) Melior uetus lectio: Siccant sole lunaq;. hæc enim candorem facit.siccantes, ne liquefaciant, p. t.l. Cap. XV.

Maximeq; Aegyptus,frugum fertilissima,sed ut sola ijs carere posit.)Non parum detraxit elegantiæ,quisquis hic particulam quidem detraxit.Legendum enim frugũ quidem fertilissima. Hanc à Nilo metũt.)Scribo,è Nilo. Folijs latissimis,etiã si arbores cõparentur.) Rectius,arboreis. Scandix,come.ab alijs tragopogon.) Vetur lectio: scandix quæ ab alijs tragopogon uocatur. Syluestriũ duæ species. Vna mitior est simili caule, tamen rigido,itaq; & colu antiquæ mulieres utebantur,exilis,quam quidã atractylida uocãt.) Legendum: itaq; & colu antiquę mulieres utebantur ex illis,quare q.a.u: Cap.XVI. Et ex diuerso stans anchusa,inficiendo ligno cerisq; apta.Est aũt mitior ijs anthemis,& phyllanthes, anemone, & aphace.)Lege:Ediuerso stant,anchusa inficiendo ligno cerisq; radice apta,et è mitioribus anthemis,& phyllanthes,& anemone, & aphace. Sic enim melius quadrabit ad præcedẽtia.

Cap.XVII. Perdicio,quã & Aeoliæ & Aegyptij edunt,nomen dedit auis.)Verior lectio:Perdiciũ & aliæ gentes q̃ Aegyptij edunt.Supra dixerat,Aegyptios præ cæteris gentibus herbis uesci:nunc dicit,perdicium herbã etiam aliarum gentiũ cibum esse. Iulio mense secari iubet.)Lege addendo.Iulio mense toto secari iubet. Cap.XVIII. Iunio mense eximi,ante Iulium mediũ præcipiens.)Melius,Iunio mense eximi ad Iul.m.p. Vsus ad nassas marinas,uitiliũ nexus elegantiũ.)In antiquis codicibus tantũ est,uitiliũ elegantiã. Quanq; professus efficacissimũ esse aduersus calculosos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere nõ dubitat.)Sincera lectio:quanq; ꝓfessus efficacissimũ esse.aduersus calculos eo fouet.Fœminis quidem abortus facere nõ dubitat. Largiori tanta uis expellit eas.) Legendum,Largiori tanta uis,ut expellat eas. Laudatissimus ex Nabatæa iuncus.)Nõ erat opus hic repetere,iuncus. Cap.XIX. Ita ut à balineis inarescãt corpora.)Scribo,inarescant corpori.

Lieniq; & ruptis uulsis prosunt.Et menstruis fœminarũ in uino decoctæ: Impositæq; cum melle neruis præcisis medentur. Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.) Lege & distingue: Lieniq; & ruptis uulsis prosunt & menstruis fœminarũ. In uino uero decoctæ, impositæq; cum melle,neruis præcisis medentur. Lichenas. Cap.XX. In hunc locum dilata cum disputaremus de peregrinis arboribus. Vetusta exemplaria tantum habent,dilata in peregrinis arboribus,id est,in mentione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierum. Nardi uero eius quam Phu eodem loco appellauimus, &c.) Antiqua scriptura melius. Sistit purgationum mulierum impetus. Eius uero quod phu eodem loco appellauimus,& reliqua. Crocũ cum melle non soluitur.) Cum redundat.Sequenti uersu pro uino & aqua,lege, uino aut aqua. Collyrio uni nomen dedit.) Lege addendo, Collyrio uni etiã nomen dedit. Dentientibus præcipua est,& tussientib.) Scribo,dentientibus præcipue. Partẽ eius seruantiũ,& quarundam aliarũ herbarũ,sicuti plantaginis,substituentium,si parũ mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursusq; ut plus operis acquirãt, p. e.q.s.e.l.i.) Incorrupta lectio etiamnũ durat in uetustis codicibus manudescriptis.Partẽ eius seruant,& quarundam aliarũ herbarum,sicuti plantaginis:si parũ mercedis tulisse se arbitrantur,rursusq; opus quærunt, partem eam quam seruauere,eodem loco infodiunt:credo,ut uitia quæ sanauerint,faciant rebellare. Cap.XXI. Ciet menstrua:& si cruda detur,hydropicorũ aquã sistit.Sistit uerbũ superfluit.nam ciet ad utrunq; refertur. Coxendicibus imponitur cum uino. Articularibus morbis trium obolorum pondere,&c.) Lege addendo non pauca uerba: Coxendicibus imponitur & articularibus morbis & luxatis tritũ ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionẽ articularibus morbis t.o.p. Præterea putant usu eius quandã datã gratiam ijs ueneremq; cõciliari.)Hæc dictio datã superflua est. Coquitur panis cum farina hordeacea.Lege, Concoquit panos. Cap.XXII. Mouet & narium sternutamenta.Aridũ non narium. Cap.XXIII. Imposita ulcerũ facit stipticã uim.) Scribe, ulcus facit septica ui.i. corrosiua. Cap.XXXI. Vt radice eius propius admota soporentur, illã sopore enecante uim earum.)Sic scilicet Plinius loqui solet.Scribo,soporetur illa sopore enecans uis earum.

Cap.XXXII. Nec de cnico siue atractylide uerbosius disputetur.Aegyptia herba est, & magnum

magnum contra uenenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiã Plinius alijs extulit
uerbis, ꝗ̃ quæ in uulgatis legũtur editionib. Nec de enico siue atractylide uerbosius dici par
esset, Aegypnia herba, ni magnum contra uenenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VIGESIMOSECVNDO Cap. II

IAm uero infici uestes scimus admirabili succo.) Fuco nõ succo. Stans & in sicco carpit,
quo frugi mundos exculpat usu alioquin fulgennis. Instrui luxuria poterat certe innocen-
tius.) Pro usu alioquin fulgẽtis, antiqua scriptura habet: His alioqui fulgentibus instrui po-
terat luxuria, certe innocentius. Et in sacris legationibus ꝗ̃ uerbenæ.) quàm redundat.)
Cap. IIII. Vlli nisi ab uniuerso.) Scribo, nulli nisi ab u. distinctione etiam mutata.
Cap. V. Donatus est ea L. Sicinius.) L. Siccius legendum, ut etiam supra libro octauo
monuimus. Hic Decius postea consul, & imperio & collegio se pro uictoria deuouit.) Le
ge: Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro uictoria deuouit. Intelligendum de
Manlio Imperioso. Cap. VI Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona
Sertorio etiã cessit.) Vera lectio: Ipse tamẽ obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Ser-
torio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianũ, in quo præcipua fuit opera proscriptorum
à Sylla. Cohortibus seruatis, totidemq́ ad eas seruandas eductis.) Lege addendo, tribus
coh. ser. Quod & statuæ eius in foro suo diuus Augustus scripsit.) Adscripsit non scripsit.
Addidere uiuendi pretia delitiæ luxusq́.) Pretio non pretia. Aliorũ hanc operã esse cre
dimus.) Vetus lectio: Aliorũ hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiã naturæ.)
Melius. in quibus ipsis. s. aculeatis. Cap. XI. Hæmorroidæ quoq; & dysenteriæ infusa.)
Scribo. hæmorrhagiæ. Cap. XXI. Imposita uero herba, aut inde omnino respersum, pro-
tinus mori.) Antiqua scriptura: aut uda omnino respersum. Sequẽti uersu lege addendo: uel
si herba ipsa. Infantes quoq; ulcerati.) Lege, exulcerari. Cap. XXII. Constat bulbos
eius cum ptisana decoctos aptissime mederi.) Scribo, aptissime dari. Folijs in quocunq;
morbo decoctis magis medici utũtur.) Legendum, Fere in quocunq;. de bulbis enim accipi
debet, nõ de folijs. Vtrunq; prodesse dysentericis & exulceratis.) Melius. etiã exulceratis.
hoc est, etiam si sit dysenteria cum exulceratione intestinorum, quod sanè periculosius est.
Contra sanguinẽ tauri demonstrãt succo eius uti.) Paulo elegantius uidetur: demonstrat
succũ eius. Optimus quidẽ ex ijs cibus. Vetus lectio magis placet: optimi quidem hos cibi.
ut cum præcedentibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri uel chalybis aliqua rubi
go.) In ueteribus tantum est, ferriúe aliqua rubigo. Cap. XXIII. Cõmunes in omni eo
rum genere obseruationes.) Illic legitur, in omni eo genere. Item hyeme ꝗ̃ æstate utilius,
ueruntamen aquam bibentibus.) Scriptura uetus, Item hyeme quàm æstate utilius, & tum
aquam bibentibus. Atq; ex aceto his qui coagulũ lactis sorbuet int.) Lege, æque ex aceto.
Qui se eadem causa præcipitauit.) Scribe, ea de causa. Mox est coniecturam sæpius falla-
cem: non, sæpe. Cap. XXIIII. Calefacta incitat uomitiones.) Rectius, inuitat. Quem
centesimum annum excedentem cum D. Augustus hospes interrogaret, quanã ratione ma-
xime uigorem illũ animi corporisq; custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.) Ad
sensum quidẽ nihil refert, libet tamen reponere ueterem lectionẽ, ab audaculis temere mu-
tatam. Centesimũ annũ excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanã r. m. u. i. a.
corporisq; custodisset. at ille respondit. Cap. XXV. Leuatusq; siccatis pedibus mirabili
modo.) Et hic nihilo peius erat antea, mirabilẽ in modum. Ad iocineris dolores eam in po
sca positam concoqui opus est.) Veteres codices melius: eam cum posca concoqui opus est.
Quæ à farina hordei distat, eo quod torreť. Ad stomachũ utilis.) Antiqui codices, à farina
hordei distat eo quod torreť, ob id stomacho utilis. Dať tepida sorbẽda, efficaciter prodest.)
Lege: datur tepida sorbenda efficacitet. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem
redactis.) Emẽdata exemplaria habent, ad habitudinem redactis. ut de hecticis intelligatur.
Neruorũ doloribus & alijs feruens in sacco ponitur.) Scribendũ imponitur. Amplius
hoc oculis imponiť.) Melius est: hoc amplius oculis imponiť. Et per se drachmæ pondere
exinaniũt.) Lego, exinanit. s. granũ. Quoniã in aluo nõ tumesceret.) Vetus, intumesceret.
Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.) Antiqua lectio, cum ouo & passi tribus ouis.
Mox est auenacea farina, nõ auenæ farina. Sitanius, hoc est trimestris.) Scribe, hoc est è tri
mestri. s. frumento. Et uini, in saccis additus.) Rectius, in saccos additus. Fabaliũ etiã sili
quarũ cinis.) Scribo ex ueteri exemplari, siliquarumq́. nec redundat coniunctio, quando fa-
balia hic substantia uox est, ut alibi quoq; apud hunc ipsum autorem. Sed si largius suma
tur, aluus soluitur.) Sed superfluit. Horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur.) Ve
tus lectio: minuere creditur. Refertur enim hoc ex uulgi opinione, non ex autoritate medi-
corum. Maculas ex toto corpore emendat.) Particula ex superuacanea est. Aqua deco-
ctum perniones & pruritus sanat.) Decocti nõ decoctũ. Si uero ad mellis crassitudinẽ de-
coquantur satiui.) Adde necessariã particulam uel, decoquanť uel satiui. Supra enim dixit syl
uestres

uestres efficaciores esse. Si uero cœlesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.) Discoquantur non decoquãtur, Sequenti uersu uerbũ solent redundabat. Item fistulis, cũ axungia ueteri, ne intus addatur.) Lege addendo, ita ne intus addatur. Nascitur inter uitia segetis auenæ græcæ genere.) Græcæ superfluit. Estur & per se, & in patinis cũ tenera est decocta.) Posterius & redundat.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO. Cap. I

ET ad expiationem sanguinis quoq; adhibent, non ultra gargarizationes.) Quid faciũt gargarizationes in expiatione? Legendum igitur, ad expuitionẽ sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos græci uocant. Ideo & purgationibus ancipitem temperant.) putant non temperãt. Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. Huius enim colorem nigrũ esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit ueris asparagis.) Vetus lectio: huius enim nigrũ esse diximus. Asparagos eius Diocles p.u.a. Ossa infracta efficacius extrahit ꝙ supradicta.) Plinius scripsit, uel efficacius, id est, efficacius etiam. Aiunt si quis in uilla eam extruxerit, fugere accipitres, tutasq; fieri aues uillaticas. Aliter eadem in iumento homineq; flegma aut sanguinem qui sercatur, talos circumligata sanat.) Hostibus eueniat ita tractari, ut hic Plinius tractatus est. Equidem peruelim discere quanã ratione radices exstruantur apud istos deprauatores, ut ne cætera portenta exagitem. præstat enim sincerã indicare lectionem, ex archetypis erutã. Aiunt si quis uillam ea tinxerit, fugere accipitres, tutasq; fieri uillaticas alites. Eadem in iumento homineq; phlegma aut sanguinẽ qui se ad talos deiecerit, circũligata sanat. Quòd sunt candida, aut nigra, aut inter utrunq; alia ex alijs, in quibus uinũ fiat, alia ex quibus passum.) Emendata lectio: aut inter utrunq;, aliaq; ex quibus uinũ fiat, alia ex quibus passum. Albana neruis utiliora. Stomacho minus quę sunt dulcia, uel austera Falerna utiliora.) Lege, austera uel Falerno utiliora. Somno uero ac securitatibus iamdudũ hoc fuit.) Sic enim legendũ ac distinguendũ sublata dictione accõmodatũ, quæ redundabat. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & oẽs alias rosiones foris in spongia impositũ.) Legendũ, In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositũ. omni alia. s. sanguinis fluxione. Cap. II. Quandiu extinguatur descensionis periculum denunciãs.) Descensionis superfluit. Cap. III. Succus eorũ carbunculantibus excrescentibus circa oculos ulceribus.) Dele excrescentibus. Nam lachrymã quæ ab arbore ipsa distillat, æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est. Reperti sunt qui dentium dolores illinendos censerent, uenenũ esse prædicantes.) Hic una oratio, praua nescio cuius industria, in duas dissecta est. Legendum enim cõiunctim, Nam lachryma quæ ex arbore ipsa distillat, æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent. Non enim lachrymã ipsam miratur, sed eorum potius temeritatem qui tam ancipiti remedio uti non dubitarent, cum etiã ipsi uenenum faterentur. In fine cap. legendum, cum decocto lupinorum, non lupino. Cap. IIII. Fauces exasperat, & uenena omnia cohibet hebetatq;.) Emẽdatior lectio: & uenena omnia hebetat: absq; uerbo cohibet.

Cum pari portione mellis ac opij.) Lege, mellis acapni. Cæterum iners & graue sapore corpori.) Dele superfluã uocem corpori. Cap. VI. Expetitur in grauidarũ malacia, & quoniam gustatu moueat infantem.) Lego Expetitur grauidarum malaciæ, quoniã g. m. i.

Cytinus uocatur à græcis.) Satis erat, uocatur græcis. Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores. Cap. VII. Quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigescunt.) Scribendum, perfrigescunt. Folia eius trita illita hæmorrhoiã sistunt.) Lege, hæmorrhagiam. Post additur omphacij aridi pondus sextariorum duorum, aut myrrhæ sextarij unius, croci unius. Sed hæc simul mixta uel trita, miscentur decocto.) Hic sextarij pro denarijs sunt suppositi, ut indicant uetusta exẽplaria, in quibus sic legitur. post additur omphacij aridi pondus X duorum: aut myrrhæ X unius, croci X unius. hæc simul trita miscentur decocto. Cap. XIX. Lenius succo oleum est ex eadem myrto, & uinum quo nunquam inebriatur.) Lege addendo, lenius & uinum. Et folijs crematis utuntur & succo decocto.) Lege, & succo & decocto.

EX LIBRO VIGESIMOQVARTO Cap. I

SImilis uis Rhodiæ Cretæ, & argillæ nostratis concordia ualentiũ. Pix oleo extrahitur.) Hæc dictio concordia, nouã orationem incipit, hoc modo. Concordia ualent, cum pix oleo extrahitur, quãdo utrunq; piguis naturæ est. Cap. IIII. Emollit, discutit, humore siccat strumas.) Lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Vlcera cõmanducato impositoq; optime sanari.) Scribo, cõmanducato impositoq;. Cap. V. Defuncta corpora incorrupta conseruat.) Vera lectio: incorrupta æuis seruat. De hac locutione & supra libro XVI. monui. Cap. VI. Chamæpitys latine aiuga appellatur, diciturq; propter abortus.). Vetus & sincera lectio, Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus. Abiga ab abigẽdo partu, aiugæ cũ abortu nihil est cõmune. Cap. VIII. Ita ut puero quinq; folia tribus cyathis dentur.) Rectius diluantur ꝙ dentur. Aceris radix contusa iocineris doloribus

bus utilisſime imponitur.) Lege efficaciſsime imponitur. Cap.IX. Grauis quidam autor in medicina, uirgam ex eadem fractam &c.) Antiqua ſcriptura, Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractam. ac mox: Vulgus infelicem arborem eam appellat: non, infelicem eam arborem. Cap.XI. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant.) Lege addendo, Alia eſt erythrodanus. Tingentibus & radicula ramos præparat.) Lanas non ramos. Gummi genera diximus.) Lege, Gũmium. Cap.XIII. Sed & frutex humilior atq; ſpinoſus in Niſyro.) Scribo æque ſpinoſus. nõ atq;. Calculorumúe ex uino decoctum, uel præſentaneum remedium eſt.) Niſi legas, Cauliculorum ex uino decoctũ, neq; præcedentia cohærebunt apte, neq; ſequentia. Vel efficaciorem ſtomaticen præbuere.) Rectius, præbuerint. Cap.XIIII. His ſubnectemus ea, quæ Græci &c.) Non male uetus ſcriptura, His ſubtexemus. Cap.XV. Atq; is nidor per infundibulum imbibitur in uetere tuſſi.) Antiqui codices habent, per infurnibulum. Cap.XVII Pythagoræ uere eſſe pertinax fama antiquitasq; uindicant.) Duæ uoces, uere eſſe, redundant. Quod feciſſe ſcimus Cleemporũ cum & alia ſuo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio: quod feciſſe Cleemporum cum alia ſuo & nomine ederet, quis credat? Achemenidon colore eſt electri ſine folio naſcens in Tardaſtilis.) Legendum, Achemenidon colore electri ſine folio, naſci in Tardaſtilis. nam & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco.) Lege dicturis. abunde ſit dicturis Cap.XVIII. Celebratur autem à Græcis ſtratiotes. Eſt ea in Aegypto tantum, & inundatione Nili naſcitur.) Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis ſtratiotis, ſed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili naſcitur.

Cap.XIX. Qui perunctus eſt, ſi deſpuat ad ſuam dexteram ter.) Lege: qui perunctus eſt, deſpuit ad ſ.d.t. Tueturq; & ab inflammationibus placat.) Scribo: tueturq; ab inflammationibus plagas. Decoctum ex uino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.) à balineis, non è balneis. Et cum caro unguibus excreuerit,) Increuit nõ excreuerit. Diocles difficile parientibus ſemen eius dedit acetabuli menſura tritum in nouem cyathis ſæpe ad tertias partes bibere, ut qui biberint in calida lauarentur.) ò grammaticũ deprauatorem, cui parientes maſculini ſunt generis. Emendata lectio hæc eſt. Diocles difficile parientibus ſemen eius dedit, acetabuli menſura tritum in nouem cyathis ſapæ: ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo ſudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox à balneo reliquum, pro ſummo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMOQVINTO Cap. I

IPſa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gratia gignente eas tellure.) Satis erat dixiſſe, medicinæ tantũ gignente eas tellure. Gratia, doctulus quiſpiam de ſuo adiecit. Tantum ab excogitandis nouis, ac adiuuãda uita mores abſunt: ſummũq; opus ingeniorum diu in hoc fuit, &c.) Codices uetuſti iuuanda habent non adiuuanda: & diu iam hoc, non diu in hoc. Omniumq; uitam clariorem fecere cognominibus herbarum.) Illic legitur, omniũ uniq; uitam. Cap.II. Pompeius Lenæus, Magni Pompeij libertus.) Pompeij non additur in emendatis exemplaribus, nec refert addidiſſe: ſatis eſt, Magni libertus. Atq; ſubſcripſere effectus.) Deeſt una particula neceſſaria. Legendum, atq; ita ſub. e.

Verũ & pictura fallax eſt ex coloribus tam numeroſis, præſertim in æmulatione naturæ, multumq; degenerat tranſcribentiũ ſors uaria.) Rectior eſt antiqua ſcriptura. Verum & pictura fallax eſt, & coloribus tam numeroſis, præſertim in æmulatione naturæ, multum degenerat tranſcribentium ſors uaria. Atq; effigie quidem indicata, & nudis plerunq; nominibus defuncti.) Scribo: aliqui ne effigie quidẽ indicata, & nudis plerunq; nominibus defuncti. Durat tamen tradita perſuaſio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi. In eo nanq; fœminarum ſcientiam præualere.) Malo ueterem lectionẽ: ueneficijs & herbis id cogi, eamq; num fœminarũ ſcientiã præualere. Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius utitur. ut ſupra 22. libro, 24. capitis initio: Eam quoq; num, quam lamium inter genera earum appellauimus, Sic enim eo loco legendum indicauimus. Vulgus caſtigatorum quicquid rarum eſt pro deprauato damnat, ſuoq; mox arbitratu mutare ſibi permittit. Ea deinde lectio paſſim recipitur, etiam ſummatibus in literis uiris talia ut minutiora diſſimulãtibus. Hinc fit, ut ſexcentis locis apud autores Latinos etiam nunc ſuppoſitum ſit pro etiamnum, aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipſum etiam nunc, latine dicatur, ſicut hodieq;: ſed perſępe non ſuo loco poſitum reperitur, idq; deprauatorũ (ut dixi) opera. Multiq; Circeios agros, ubi habitauit illa.) agros redundat, nec eſt in antiquis exemplaribus. Sunt enim Circeij oppidum in Latio maritimũ, & antiqui Latij finis. Tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa, non autẽ eſſet, poſt ea fluminis limo inuecta.) Incorruptior eſt uetus lectio: cum etiam quæ rigatur Aegyptus illa non eſſet, poſtea fluminis limo inuecta. Tantum enim Aegypto, aggerente Nilo, acceſſit, ut Pharos inſula, quam Homerus ætate ſua unius diei curſu à continente abeſſe ſcribit, poſtea litorali urbi Alexandriæ ponte iungeretur. Inde & ple-

rosq; uideo existimare.) Lege addendo, ita uideo existimare. Sed quare nunc non plures noscantur causæ: nisi quod eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, utpote qui soli inter illas uiuant.) Et hic uetus potior. Sed quare nõ plures noscantur, causa est quod eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, ut qui soli inter illas uiuant. Vt radicẽ syluestris rosæ, quã cynorhodon uocant, eblanditã sibi aspectu pridie in fruteto, mitterer filio bibendã in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.) Atqui Lusitania remotissima est à Roma nõ proxima. Recurrendũ est ad archetypa, ubi sic legitur: ut radicem syluestris rosæ, quã cynorhodon uocant, blanditã sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, &c. Nunc probe quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo uicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma uenientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit in lacte, idq; præcedentibus uerbis pro sua sapiẽtia attexuit. eadẽ autoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione ulla erga ueterum monumenta, nec lectorum respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typographi nonnunq; ampla mercede conducunt, ne non habeant similes labra lactucas.

Alius est quem nos in priori uolumine eiusdem nominis diximus.) Legendum, Alius est quàm quos in p.u. Tria enim dracunculi genera monstrauit cap. 16. Aliudq; miraculũ exeuntis è terra.) o temeritatem, quorsum attinebat priorem lectionem mutare, exerentis se terra. Sed belle pensatum est damnum scilicet, mox scribendo, in terram se cõdentis, pro in terram condentis. Cap. III. Stomacacen medici uocabant, & sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.) Haud multo minus detrimenti accepisse bonos libros, dum confunditur lectio ineptis distinctionibus, quàm dum deprauatur, cum alijs innumeris hic quoq; locus & qui proxime sequetur testes esse possunt. Non solum enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperam distinctum est, sed etiam deprauãdi occasio uix aliunde sæpius contingit. Veterum codicum lectio talis est. Stomacacen medici uocabant & sceletyrben ea mala. Reperta &c. Miror quidem quæ nominis esset causa, nisi forte confini oceano Britanniæ uelut propinquam dicauere. Nõ enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Etiam tum libera Britannia fuit quidem: & hic quondã ambitus, nominibus suis eas adoptandi.) Sequamur & hic archetypa uetera, & statim multum lucis accedet. Mirorq; nominis causam, nisi forte confines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Non eñ inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britania libera, Fuit quidem & hic &c. Non fortassis crederet aliquis cum hæc nostra friuola quoq; existimentur.) Vetus lectio melior: nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis. Cap. IIII. Laudatissima herbarum est Homero teste, quam uocari à dijs putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat.) Incorruptior lectio: Laudatissima herbarum est Homero quam uocari à dijs putat moly, & inuentionem eius M. a. Versu penultimo lege, Mireq; ut contra uenenum, non Mireq; contra uenenum. Cap. V.

Instillauit auribus surdis succum.) Antiqua lectio, auribus olidis. Cum exta super eam proiecta essent, fertur adhæsisse lieni.) Fertur redundat: pendent enim hæc à præcedenti uerbo, constat. Cui ante omnes plebs astans plausit.) Stans non astans. Is fuit non uulgaris honor: nam sedẽs in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. Antiqui radicem, cortices quàm carnosissimos eligebant.) Melius, radicem cortice quam carnosissimo seligebant. Turgescentemq; in longitudinem findebant.) Lege addendo: turgescentemq; acu in longitudinẽ findebant. Nunc ramulos ipsos ab radice sui grauissimi corticis, ita dantes.) Vetus lectio: Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita dant. Cap. VI.

Alteram lenem, scordotin siue scordion, ipsius manu descriptam.) Antiqua scriptura, Alteram Lenæus, scordotin siue scordion, ipsius manu adscriptam. Atq; in alpibus, pluribusq; locis in Lycia.) Emendatiores codices: & in alpibus uero, plurimisq; alijs locis.

Medetur & omnium morbis decoctæ succus.) ouium non omnium. Cap. VII.

Sunt qui ab Artemide artemisiam cognominatam putent, quoniã priuatim medicatur fœminarum malis.) Antiqui codices melius, Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatã putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyiam inuocare, quẽadmodum Romanæ Iunonem Lucinam implorabant. Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide hoc est Diana denominatã herbam, non à uenatrice. Vis tanta est, ut uel è longinquo succus excipiatur incisæ conto. Suscipitur excipulis uentriculo hœdino. Humor lactis uidetur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.) Non paulo sincerior est antiquorum uoluminum lectio. Vis tanta est ut è longinquo succus excipiatur. incisæ conto subditur excipulus uentriculo hædino. humor lactis uidetur effluere: siccatus cum coit, thuris effigiem habet. Cap. VIII. Aliam quoq; amplissimam, quam spartaniã uocant. Magna & ea cõmendatio, quod in ore eam habentes famẽ sitimq; nõ sentiant.) Cum dicit, magna & ea cõmendatio, satis apparet quod & alium

alium eius usum indicauit Plinius: alioqui & non habet quod coniungat. Quo fit ut libenter accedam archetypis quæ sic habent: Aliam utilissimā ad ea quæ spasmata uocant. Aliam .f. Scythicen. Certe in indice spartaniæ nulla fit mentio, ut iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuspiam opera nouā herbam hic subito enatam, Plinio ipsi ne per somnum quidem cognitā.

Vt in quibus etiamnum hodie in uirorum lætiore conuictu.) Emendata exēplaria habēt, in numeroso & lætiore conuictu. Seruilius Damocrates primus medentium.) Rectius, è primis medentium. Leuius & quod paulo post, ut dein in balneū descēdatur in calidam, scriptum est pro, ut deinde in balineis descendatur in calidam. Imponitur in ipsa inflāmatione, sed imminuta.) Vetus lectio, non in ipsa infl. Cap. IX. Serpentes necat, cuicunque admota fuerit: & his torporem adfert.) Exemplaria uetusta: cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert. Sensus est, eam uim huic quoque therionarcæ inesse, quam magicæ illi supra memoratæ: unde & nomen utrique commune, θηριονάρκη: ac si dicas feræ torpor.

Cap. X. Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent.) Vetus lectio, folia erant plant. Sic Virg. de malo Medica: Et si non alium late iactaret odorem, Laurus erat. Cap. XIII.

Quanquam mala in alijs terris mandantur.) Manuscripti codices habent, in aliquibus terris. Hæc cōmanducata, si oculis subinde religetur, plumbū quod est genus uitij, ex oculis tollit.) Sincera lectio: Hac commanducata si oculus subinde liniatur, plumbum quod est genus uitij, ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMOSEXTO. Cap. I

Sine dolore quidem ullo, aut sine pernicie uitæ.) Elegātius: sine dolore quidē illos, ac sine pernicie uitæ. Nec nisi usq; in ossa corpus exustum esset, non rebellante tædio.) Et hoc mollius est in manudescriptis codicibus: ni usq; in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. H—S C C elocasse in eo morbo ad curandū sese.) ad redundat. Duricia rubens uarijs modis.) Vetus lectio, uaricis modo. Ad posterū uero nigrescente.) Lege ad postremum.

Quid hoc esse dicemus. Rectius, dicamus. Parum enim erant homini cętera morborum genera, cū supra C C C essent, nisi etiā noua timerētur. Neq; ipsi homines pauciora sibi opere suo negocia important.) In emendatis exemplaribus legitur certa morborū genera, non cætera. deinde neq; ipsi aūt, cōiunctione adiecta. præterea, opera sua, non opere suo. Cap. II.

Sedere nanq; in his scholis auditioni occupatum gratius erat.) Malim ueterē lectionem, auditioni operatos, id est, operam dantes. Sic apud Nasonem, Studijs operata Mineruæ.

Cap. III. Asclepiades ætate Magni Pompeij rhetoricæ magister, nec satis in ea arte quæstuosus.) Nihilo deterior est antiqua scriptura: orandi magister, nec satis in ea arte quæstuosus. Ambulationem, gestationesq;, cum unusquisq; semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis ut essent uera quæ facillima erant, uniuersum prope humanum genus circumegit in se.) Sincera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc: ambulationē, gestationes: quæ cū unusquisq; semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis ut essent uera quæ &c. Cap. IIII. Siccentur æthiopide Pontinæ paludes.) Adde aduerbiū hodie. Siccētur hodie Aethiopide. Transit enim à priscis tēporibus ad sua. Castigator delicatulus hiatu offensus submouit aduerbiū, ut illi quidē uidebatur, superuacaneum. Nanq; apud eundem Democritū inuenitur cōpositio medicamenti, quo pulchri boniq; & fortunati gignantur liberi. Cur nunq; Persarum regi talis est dedita?) Præclare sanè de Plinio merent, qui illi talē sermonē affingunt, qualis uix hoc seculo in aliquo uel mediocriter erudito ferri posset. Quid eīm sibi uolunt hæc uerba, cur nun quā Persarū regi talis est dedita? Scribendū iuxta archetyporū fidem: Nam quæ a.e. D.i.c. medicamenti, q.p.b.q; & f.g. liberi, cur nunq; Persarū regi tales dedit? hoc est pulchros bonos et fortunatos. atq; ita melius iam hæc oratio ad præcedētia quadrabit. Igitur demonstratarū priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adijciemusq; quas ratio dictauerit.) Elegantius: reliquos effectus reddemus: adijciemus ut quasq; ratio dictauerit. Vt rumicis radix trita ex aceto illinit.) Parum quidem ad sensum refert, malo tamē & in talibus probatorū exēplarium fidē sequi, ubi sic legitur: ut r.r.t. ex aceto illinat. Petris tantū adhærens ut muscus.) Lege totū adherens. Nam & muscus petris totus adhæret. Proserpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio. cum muria ex menis & oleo trita. Vt nō ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis menis. Cap. V Condurdon herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item uerbenaca cum plantagine, digitorū uitijs omnibus, & priuatim pterygijs, Quinq; foliū medei pectoris uitijs, Vel quod grauissimū est tussis, huic medetur panacis radix in uino dulci.) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt quā cæteri. Vel hic locus quot mendis scatet? Itaq; totum retexemus, nostra exemplaria sequendo. Condurdum h.s.f.r.s.i.c.c. strumas: i.u.c.p. Digitorum uitijs omnibus, & priuatim pterygijs quinquefolium medetur. In pectoris uitijs uel grauissimum est tussis &c. Cap. VII. Plantago autem per se sumpta in cibo

cum lente alicæúe sorbitione.) Legendũ, aut per se sumpta in cibo, aut cũ lente alicæúe sorb.

Capnion herbã qui edere, bilem per urinã trahunt.) Vetus lectio melior, Capnon herbã qui edere, bilem per urinam reddunt. Radix uero cõsiliginis quam nuper inuentam diximus, suum & pecorum omniũ remedium præsens est. Pulmonũ uitio uel traiecta tantum in auricula.) Et hic uetus potior. Radix herbæ consiliginis quam nuper inuentã diximus, suum quidẽ & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum uitio, uel t.t.i.a. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi allidit unda.) Alludit, non allidit. Cacuminib. thymo, dulcis, & sitim sedat.) Mollius est, dulcis & sitim sedans. Cap. VIII. Psyllum in aqua cum radicibus decoctum.) Antiqua scriptura, Psyllium in aqua: Acori radicis decoctũ. Vtrobiq; subintelligitur uerbum bibitur, ibidem præcedens. Naturæ ei, molliendi, siccãdi, coquendi.) Rectius, concoquendi. Cochlearibus quinq; additis in cyathis tribus uini.) Latinius est, in cyathos tres, Sicut mox, in aquam mulsam addito pondere XII. Sumitur & ecligmate ad pectoris uitalia.) Vitia, non uitalia. Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.) Legendum: bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam. Radix eius in aqua mulsa XII pondere denariorum.) Nimium sanè hoc pondus esse uel cæco appareat. Lego X.II. pondere. Errori occasionem dedit nota denarij. Scammonium quoq; dissolutionem facit.) Lege addendo, dissolutionem stomachi facit. Virus redolens, fuminosum lingua tactu lactescens.) Scribo gummosum, linguæ tactu lactescens. Quod fit herbæ farina & tythimali marini succo.) Lege, erui farina. A radice folijs pendet.) Legendum, folijs pendulis. Farina erui, aut fici.) Ficis, non fici. Folijs tusis priore minus efficax.) Lege addendo: Fit & è folijs tusis. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decoctæ in uino.) Vetus lectio: colluuntur & radicis decocto è uino. Dentes repetere superuacaneum est: & decocti significatio satis nota. Et ipsum etiam in asperis nascens.) etiã redundat. Ita ut sit totũ acetabuli modo.) Rectius, acetabuli modus. Peucedani succus inflationes & ructus gignit.) Longe aliter antiqui codices: Peucedani succus inflationes, ructus gignens. nam & huc referendum uerbum discutit, quod proxime præcedit. Datur in somnum euntibus, addito nitro seu polenta. Simul si post cibum detur.) Vera lectio: datur & in somnum euntibus addito nitro uel polenta, si multo post cibum detur.

In uino ictericis dari atq; illini, utilissimum est.) Antiqui codices: hoc in uino enterocelicis dari. Et enterocelarum remedium huic loco magis apposite conuenit, sequundum ordinem membrorum. Itemq; genitalium inflammationem.) Adde omnẽ: inflammationem omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium nomas hypocisthis alba.) Legendũ, S.r.i.e. cohibet, genitalium n.h.a. Nam cohibet tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas. Præcipueq; eius usus ad stranguriam.) Elegantius absq; coniunctione: præcipui usus. Verum largior quoq; inflationes.) Scribe, uerum æquo largior inflationes. & sequenti uersu, humorem trahit, non dolorem. Vesicæ autem callitrichon trita, similis cumino, medetur, & data ex uino albo.) Vetus lectio: trita simul cum cumino, & d. ex u.a. Nec est necesse repetere uerbum medetur, eodem uersu præcedens. Paruis è radice folijs quinis.) Melius, à radice. Cap. IX. Plurimum remedium esset si uirgo imponat.) Lege, plurimum referre si uirgo imponat. Cap. X. Quæ talis est, mollugo uocatur. Similis & asperioribus folijs asparago.) Scribendum: quæ talis est mollugo uocatur: similis sed asperioribus folijs, asperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, utrunq; à peculiari qualitate denominatum. Cap. XI. Ramosum & interuallis binum palmorum.) Rectius, Ramosam ex interuallis. ut binum palmorum interualla inter ramos intelligantur.

Phthisin sanat, & plantaginis succus, si bibaẽ. Et ipsa decocta in uino cum sale & oleo, à somno matutino refrigerat.) Magis placet quod in uetustis habetur codicib. Phthisin sanat, & plantaginis succus, si bibaẽ, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo à somno matutino refrigerat. Certe hæc lectio magis Plinium resipit: nec medicos dissensuros puto, ad quorũ tribunal hunc locum reijcio, sicut & eum qui mox subtexetur. Quinquefolij cõtrita folia ex uino sumpta dieb. XXX in betonicæ farinæ pondo denariorũ xiij. cum aceti scillitici cyatho.) In ijsdẽ codicibus longe aliud legitur, & quidẽ rectius, quantũ ego uideo. Quinquefolij contrita folia ex uino pota diebus XXXI: betonicæ farina pondere xiij cum aceti scillitici cyatho.

E diuersos lethargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbiũ (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo.) Agnosco eundem, quem prioribus duobus locis, castigatorem: quem si offendebat soporifera uis in peucedano, eadem opera poterat id omnino tollere, cõtentus euphorbio suo: nunc manet idem scrupulus, neq; docet quomodo sit euphorbiũ adhibendum. Sincera lectio in nostris exẽplaribus est hæc, hoc præstante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Eruptiones pituitasq; emendat plantago.) Scribo, Eruptiones pituitæ emendat, plantago, cyclamini radix. Cap. XIII. Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorsionibus.) Legendum & hoc amplius à uocis aut lateris

contentio

contentionibus. Erisithale est flore luteo.) Lege, Erisithales. Cap.XIIII. Spicula sagittariorum extrahit.) Sagittarum, & non sagittariorum. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, uerum etiam uiris in usu est.) Antiqua scriptura: uerum iam & uiris est in usu. Cum dicit iam, significat nouum eius usum apud uiros esse, postquam mores degenerare cœperunt. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis.) Satis aparet inepte dici, hyssopum ex oleo fotum. In nostris exemplaribus durat sincera lectio. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO Cap. I

CRescit apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis.) Libens audirē quidnā mouerit castigatorē, ut unam particulam in ipso statim initio detraheret, idq; cōtra fidem archetyporum, quæ sic habent. Crescit profecto, apud me certe, t.i.a.a. Nunc uero deorum fuisse eam apparet, aut diuinā etiam cum homo inuenerit: eandem omnium parentem genuisse hæc & ostendisse.) In emendatis codicibus est, cum homo inueniret. Ibidē coniunctio geminatur, & genuisse hæc & ostendisse. Verumetiā montes, & excedentia in nubibus iuga, pastusq; pecorū & herbas quoq; inuicē ostentant.) Hic quoq; ueteres codices à uulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur: Verumetiā montes, & excedentia in nubes iuga, partusq; eorū & herbas quoq; inuicē ostentante. s. Romanæ pacis maiestate. Cap.II. Hoc quoq; tamen in usus humanæ salutis uertêre, scorpionum ictibus aduersari experiēdo aconitum.) Cum hæ particulæ, hoc quoq;, nihil aliud q̄ aconitum referant, non erat opus repetere. Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt.

Cap.III. Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse ipsa, præter hominem. Ipsa nō est in emendatis exemplaribus, sensu nihilominus absoluto. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenenata, nunc demonstrare quale sit aconitum,) Rursus illic minus est uerborum ac syllabarū, nullo tamen sensus detrimēto, hoc modo. F.e.n.e.q.n.d.uenena, mōstrare q.s.a. Poterant uideri casu aliquot literæ omissæ, nisi toties deprehensa esset, quidlibet in quiduis mutandi temeritas, etiā gratis nullaq; occasione inuitante. Cap.IIII. Præterea in Aethiopia nascuntur & in Ida.) Lego, præter Aethiopiam nasc. & in Ida. Huius uetustæ nidor urinam cit.) Scribo, Huius ustæ nidor urinam ciet. Radice una, ceu palo in terra dimissa.) Rectius in terrā demissa. Vsus in multis & principalis aluum soluere, cum penè sit sola medicamentorum quæ per se id præstant. Confirmat etiam stomachū, adeo ut non infestet ulla uis contraria.) O hominē (ne quid durius dicā) male feriatum, quisquis hunc locum suo more interpolauit, pro elegantissima Plinij locutione suas nugas substituens. Germana lectio hæc est. Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cum penè sola medicamentorum quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla ui contraria.

Vsus eius ad collectiones inflammationesq;: quin emēdat omnia quæ helxine.) Pro quin emendat omnia, ueteres codices habent, & in eadem omnia. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticē unum habens densum.) Pro fluctuans lege fluctuati. s. nominis: pro habens, habet. Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.) Argutior est uetus lectio, Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item aristogeton, in uulneribus praeclara.) Hic stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eiq; uirtutes quæ sunt anonymi attribuere, cum sit legendū Aristogitoni, & subintelligendum præcedens participium celebrata. Quin & in indice Aristogiton inter externos autores connumeratur. Cap. V. Arction aliqui potius arcturum uocant.) potius redundat. Sed ascyron maiores habet ramos qui ascyroides uocantur.) Dele has duas uoces, sed ascyron: atq; ita lege: maiores habet ramos quod ascyroides uocant. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit: quod ascyroides herbę nomen sit, non ramorum. Comæ tritæ ueluti cruentatæ.) Rectius, cruenrant: hoc est cruorē reddunt.

Cap.VII. Actea graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.) Vetus lectio, caulibus asperis geniculatis. Cap.VIII. Trahit eadem potione secundas semine, lac minuit in uino, aut mulsa aqua pota.) Lege & distingue hoc modo. Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin uocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, paruisq;, semipedis longitudinis, in terra stratis.) Antiqua scriptura: folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Et albi genus chrysolachani traditur.) Veteres codices, Et aliud genus ch.t. Cap.X. Caulem habet duorum palmorum.) Imò cubitorum. loquitur enim de pæonia. si quis dubitat de fide codicum, suis certe oculis credere cogetur, si hos modo consulere libuerit. Cap.XI.

Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti.) Nō Hippoglossa, sed Hypoglossa. Nō enim ab equinę linguæ similitudine dicitur, sed quod paruū folium ceu lingua de folio eius exeat. Aliqui ægonichon uocant, alij dios pyron, alij heraclean.) Vetusta exemplaria

pro heraclean habēt heracleos,ut sit genitiuus quemadmodū dios,& subaudias pyron: ac si latine dicas Iouis Herculisúe triticū. Quod & magis miror, qm̄ utilis prodatur sanguinē excreantibus.)Legendū,Quod eo magis miror. Cap.XII. Vis ei styptica & exulcera trix.)Scribo septica.i.corrosiua,ut nunc medici uocant. Sequēti uersu scribo:in Augustum mensem incurrente, non in Augusto mense. Ergo species lymphantiū hoc modo animorum esse credimus.) Vera lectio:ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim. Folijs rutæ,similis gramini.) Antiqua lectio: folijs rutæ,semine graminis. De Polygono siue sanguinaria loquitur. Mares aūt semine tantū differunt, quod est incipiente oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionem habent.Mares aūt semine tantum differens, quod est incipientis oliuæ.Mares autem.s.partus facit: quod hic quoq; subintelligi debet.

Cap.XIII. Folijs lenticulæ densis, amaris, aduersis in se.) Lege,aduersis inter se. De trichomane loquitur. Tragonia herba qualis sit non traditur.) Vetera exemplaria & hic in contextu pro tragonia constanter habent trachiniam,& in margine adnotatam:nec aliter est in primo libro,qui indicis uicem obtinet. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantum insula, in maritimis.) Paulo elegantius est: nascitur in Cretæ tantum insulæ maritimis. Phrygiæ omnino non nasci.)Lege,non innasci.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO Cap. I

QVanq; & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiusq; curæ rerum q̄ copiæ institimus.)Antiqui codices multo melius.(Quanq; & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id non minus uere ipse quoq; usurpare possem, ut qui nihil magis dum hæc tracto præ oculis habuerim q̄ ueterū iuxta atq; emendatorū exemplariū inter se consensum:cuius propositi nec dum pœnitet, & bona quædam spes pollicetur, candidos quosq; qui Musarum fores pulsant hanc nostrā opellam non omnino fastidituros: fieriq; potest ut & illis qui iam intra adyta penetrarūt, nonnihil conferat: de ijs duntaxat loquor qui Plinianæ lectionis auidi non semper uetera exēplaria ad manus habent,quò recurrere possint,quotiescunq; scrupulus aliquis inciderit. Sanguinē quidem gladiatorū bibunt,ut bibētib.populis procul sint comitiales morbi.)Quāto melior uetus lectio: Sanguinē quoq; gladiatorū bibunt,ut uiuētibus poculis, comitiales morbi. Cū è plagis hunc ne ferarū quidē admoueri ori fas sit humano.) Scribo iuxta fidem nostrorū exemplariorū:cum plagis ne ferarum quidē admoueri ora fas sit humana.Idq; magis ad præcedētia quadrat. Quasi uero sanitas uideri possit,feram ex homine fieri. Quin morbo dignū, nō ipsa medicinæ gratia,egregia hercule frustratione si nō prosit. Aspici humana exta nefas habetur,quanto magis mandi.)Et hic locus est unus è pulchre cōtaminatis.Restituimus,unde cætera,sic:quasi uero sanitas uideri possit,feram ex homine fieri,morboq; dignum in ipsa medicina,egregia hercule frustratione si nō prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequēti uersu Fecisti redundat. Vitam quidē non adeo extendendā censemus, ut quoquo modo pertrahēda sit.)Sincera lectio.Vitam quidē nō adeo expetendā censemus,ut quoquo modo trahenda sit. Vel ex hoc capite abunde perspicuum esse potest, & nostrū laborem minime superuacuū esse,& illos persæpe falli,qui librorū typis excusorū fiducia de ueteribus manuscriptis uix unq; cogitāt, ignari quantū sibi in priscorū monumētis cōspurcādis sacrilega publicoq; odio digna quorundā nō dico amusorū sed plane asinorū audacia permiserit:cū nō raro fiat ut tenebrio quispiā plus mendarū in unum aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat,q̄ quantū septem alij docti uiri,omni conatu adnisi,perpurgare sufficiant. Cap.II. In titulo capitis scribe:ostenta & sanciri & depelli. Extat Tucciæ uestalis incestæ precatio.)Atqui incesti crimen falsum erat: legendū igitur, incesti deprecatio.ac mox sequenti uersu,anno urbis, nō anno urbis Romæ. Nam Romæ nugator aliquis addidit contra omniū doctorum cōsuetudinē. Sic dicimus anno ab urbe cōdita, nō ab urbe Ro. Et omnia approbantibus DCCCXX. annorū euentibus.)Lege, ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.)Precatione,nō precationis. Et quod ibi statim subtexitur,Quod si semel recipiatur,in antiquis uoluminibus non male legitur:cum si semel recipiatur. Neq; diras aues,neq; ulla auspicia pertinere ad eos,qui quamq; rem ingredientes obseruare se ea negauerint.) In emendatis codicibus non additur aues: quibus eo libentius accedo q supra in hoc ipso capite sic legatur:quoties ipsę diræ obstrepentes nocuerint.Et solent plerunq; uoculas tales assuere glossularij,longe interdū à scopo aberrantes, quod & hic factum equidē non dubito. Quinetiā & legum ipsarum in xij tabulis uerba sunt.)Rectius antiqua scriptura:Quid non & legū &c.Inepte enim simul ponuntur etiam &. Non pauci etiam serpentes ipsas recantari,& hunc unum esse ipsis intellectū.)Aliquāto mollior est uetus lectio: & hunc unū illis esse intellectū:q̄ si repetatur, ipsas, ipsis. Incendio inter epulas nominato,aquā sub mensa profundi abominamur.) Quem non offendat huius lectionis absurditas? aut quis nō sentiat,alterā esse sincerā, quæ in impressis etiā quibusdā codicibus habetur

betur? incendia inter epulas nominata aquis sub mensas profusis abominamur. Aqua profusa pulclu e conuenit incendium abominantibus: at quid causæ uel cōminisci possumus, cur ad incendium nominatū aquæ effusionē abominari debeamus? aut cur aquā effundi potius abominemur, q̄ incendij mentionem? Priusquā eam ipsam nominaret, alius'ue ei prædiceret.) Lege: priusquā ipse eam nom. Nam ipse & alius, sibi inuicem opponūtur. Carmina quædam extant contra grandines, contraq; morborū genera, contra ambusta. Quædam etiā in partus. Sed in prodendo obstat ingens uerecundia.) Antiqua exemplaria hoc loco non parum discrepant à uulgatis editionibus: contraq; morborū genera, contraq; ambusta, quædam etiam experta. sed prodendo obstat ingens uerecundia. ut de experimentis intelligatur non de partubus. Cap. III. Hominum monstrificas naturas & ueneficos aspectus plenius diximus in portentis gentiū.) Plenius superfluit. Nam in insula Nili Tentyrij.) Tentyra potius quàm Tentyrij. Cap. IIII. Sed & alios efficaces eius usus recognoscat uita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, cōtagia regerimus, Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræq; claudicatis occursu.) Primū ita redundat, natū ex præcedēti dictione uita. deinde sinistræ similiter superfluit, Legendum enim, fascinationes repercutimus dextræq; claudicatis occursum. quæ postrema uox cum finalem literā casu aliquo amisisset, nec iam compareret alter accusatiuorum, castigator ne nihil ageret cōiunctio, de suo adiecit sinistræ: itaq; error errorem peperit: ut ferè fit quoties absq; archetyporum præsidio, ex nobis ipsis sinceram lectionē addiuinare conamur, iustissima hercle frustratione, sed graui studiosorum incōmodo, quibus ad hunc modum nimiū sæpe os sublinitur. Veniam quoq; à deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. Etiā eadem ratione terna, &c.) Etiam aptius præcedentibus cohæret, in sinum etiā proprium. Nunc mirū dicemus, sed experimento facile.) Dele nunc. Sic enim magis aures ferit, atq; ad attentionem excitat, Mirum dicemus: & sic ferè Plinius loqui solet, nec aliter habēt probatę fidei exemplaria: quod dissimulassem, ni studiū esset nō sensus modo suos reddere Plinio, sed uerba etiam ipsa, quantū fieri potest, annumerare. Leprasq; ieiuno illitu arceri.) Ieiunæ, non ieiuno. ac mox, Marcion, nō Martion. Adiecta precatione, se uinxisse eādem & soluturum.) Scribo & distinguo: se uinxisse, eundem & soluturum. Eæ sunt: abstinere à cibo nimio.) Scribe, Abstinere cibo omnino.

Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos potus sequi.) Hic duæ dictiones superfluūt, præter hominem, hominis uidelicet alicuius maleferiati assumentum. Item posca oculos contra lippitudines, certa experimēta sunt.) Sic enim claudendum hoc caput, ut sequentis initium sit, Sicut totius corporis, contra quàm in uulgatis editionibus hæc capita distinguuntur. Cap. V. Vltimoq; probro maius in cisiis triumphalibus sedenti dicebatur, uel in capitolio epulanti.) Tota hic aberratum est uia: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptum est: ultimoq; probro manus in cibis triumphali seni deducebaī, uel in capitolio epulanti. Sensus est iam planus, qui antehac erat obscurissimus. Cap. VI.

Digitis pectinatim inter sese amplexis.) Magis placet antiqua scriptura: digitis pectinatim inter se implexis. Nam è diuerso scandentesq;.) Lege, Nam euersos scandentesq;.

Atq; etiam quotidiani cinctus tali modo.) Rectius, Tali nodo. Augurium ex homine ipso non est timendi mortem in ægritudine.) Scribendum, Auguriū ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine. Contra aurium pituitas uermiculosq;.) Lego, aurium pura, id est, aures suppuratas. Vlcera capitū, prurigines, nomas.) Pro prurigines malim porrigines, quod est in antiquis exemplaribus. Cap. VII. Alij cum hysopo & adipe anserino.) œsipo, nō hysopo. Est autem œsipum, ut Nasonis uerbis utar, succus ab immundę uellere raptus ouis. Pulmonum quoq; incommoda lacte mulieris sanantur, cui admisceatur impubis pueri urina & mel atticum, omnia singulorum cochlearium mensura. Murmura quoq; auriū eijci inuenio.) Confusa sunt remedia, hoc modo distinguenda. Pulmonū quoq; i. l. m. sanantur. cui si admisceatur i. p. u. & m. a. o. s. c. mensura, m. q. a. e. i. Anguli oculorum subinde madificent.) Madefiant, nō madificentur. Non segnius & in silente luna coitus suos maribus exitiales esse.) Legendum: non segnius & silente luna, coitusq; tum maribus exitiales esse. non segnius ad præcedentia refertur. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum ire illas per media arua, retectis super clunes uestibus.) Vera lectio, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per m, &c. Item nouella uitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatissima transferatur, rutam & ederas ilico mori.) Lege, Item nouellas uites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas ilico mori, Suffragantur & hic quemadmodum in cæteris uetusta exemplaria. Aciem in cultris tonsorum hebetari, æs contactum graue uirus odoris accipere.) Scribo, heberescere. & odoris redundat. Nam bitumen in Iudæa nascēs, sola hac ui sponte superari. Et fila uestis contactæ, ut docuimus, ne igne quidem uincunī quo cuncta. Cinisq; etiā ille, si quis aspergat eū lauandis uestib. purpuras mutat, floribus colorē adi-

mit, ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus.) Aliter in nostris exẽplaribus legitur, & quidem non paulo melius: itaq; retexemus totũ, illaq; sequemur. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac ui superari, filo uestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem uincitur quo cuncta: cinisq; etiã ille si quis aspergat lauandis uestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. De bitumine Iudaico meminit supra lib. 7. cap. 15. Quæ Lais & Cleophantus inter se cõtraria prodidere.) Scribendum Lais & Elephantis. Fuit autem utraq; meretrix, & utraq; de rebus muliebribus scripsit, posterior etiam de cõcubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaq; mox: aut inter ipsas pugnantia, cum hæc fœcunditatẽ fieri ijsdem modis quibus illa sterilitatem pronunciaret. Catalogus quoq; autorum quos Plinius hoc libro sequitur Laida & Elephantida coniungit. Cæterum pro radice brassicæ uel myricæ, in manuscriptis est brassicæ uel myrti. Bythus Dyrrhachinus hebetari aspectu speculorũ nitorem tradit. Iisdem aduersa rursus contuentibus, omnem talem uim resolui, si nullum piscem habeant secum.) Bonam hercule operam deprauator hic nauauit, cuius præmium equidem non aliud darem q̃ magnum aliquod malum, iam sexcenties promerito. Sinceram lectionẽ archetypa cõmonstrant, nempe hanc. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorẽ tradit, ijsdem auersa rursus contuentibus: omnemq; uim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Vestis omnino ita infectæ portiuncula, acu uel licio, brachiali inserta.) Lege, ac uel licio. quasi dicat, uel unico filo. Sic & comitiales excitari, morbosq; sanari.) morbosq; sanari de suo aliquis attexuit, contra ueterum archetyporum fidem. Supposita tantum calici lacinia menstruo tincta tali.) Satis erat: supposita tantũ calici lacinia tali: idq; Plinij ciuilitatem magis decebat, cætera haud dubium quin glossularius aliquis, ut solent, adiecerit.

Correptam subnecti collo: & ita discuti morbum.) Dele &. Cap. VIII. Promoscidis tactu capitis dolor leuaſ, efficacius si & sternutet.) Rectius, si & sternuat. Sanguis & ischiadicis prodest.) Syntecticis, non ischiadicis, si ueteribus ac emendatis uoluminibus credere libet. Mox ne nihil ageret castigator Leonis adipes custodiunt, in adeps custodit mutauit: & magorũ uanitas promittit, in uanitates promittunt. Similiter dentis.) Lege, similia. s. promissa. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio illigatas.) Scribo adalligatas. Permutationes sexus ex his annua uice diximus, cęteraq; monstrifica naturę eius.) Antiqua scriptura, De permutationis sexus annua uice diximus, cæteraq; de monstrifica natura eius. Præcipue pantheris esse in metu hyenæ dicuntur.) Germane latina lectio hæc est. Præcipue pantheris terrori esse traduntur. nam hyenã hic repetere quorsum attinebat? Facilius autem capi, si cinctus suos uenator, flagellumq; & ipsos equos septenis alligauerit nodis.) Elegantior simul & uerior est uetus lectio, flagellumq; imperitans equo septenis alligauerit nodis.

Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.) Lege, degustatum ter. quod non parum referre putatur in eiuscemodi remedijs. Promisso in triduũ conceptu.) Melius, intra triduum. In triduum aliud significat ut cum dicimus, assumpto in triduum commeatu, id est, quantũ tribus diebus sufficiat. Mulieri prægnanti à pectore hyenæ caro, & pili septem & genitale, à ceruice si alligẽtur dorcadis pelle collo suspensa, cõtineri partus promittunt.) Repræsentabitur & hic uetus lectio, uel quo ex collatione ueritas facilius eluceat. Mulieri candida à pectore hyenę caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigenſ dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. ut suspensa neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio cõseruatis.) adseruatis, non conseruatis. Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.) Scribo, mulierum menses: quod Plinio est usitatius. Membranã quæ fel continuerat, à cardiacis potam.) Codices uetusti, quæ fel contineat, cardiacis potam. Quæ autẽ in uesica inuenta sit urina, additis oleo ex sesamo, & melle asiano haustã prodesse acrimoniæ ueteri.) Deprauator quantum uideo non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exemplaria nõ addunt asiano, neq; medici inter mellis genera asiaticum celebrant. & pro acrimoniæ, habent ægrimoniæ.

Siue lucernis, siue uisu, siue peluibus.) Illic legiſ, siue lucernis, siue pelui. Nec uideo quid hic siue uisu faciat. Fimũ qui in intestinis inuentus sit.) Scribo, quod in intestinis inuentũ sit. nam neutro genere Plinius hoc nomen usurpat. A cane uero morsis adipem illitum, & corium si sit substratum.) Aeque pleno sensu scriptum erat, & corium substratum. Quid sibi uolunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumenta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? Perunctos omnibus odio euenire.) Venire, nõ euenire. Contra ducum ac potestatum iniquitates comministrant.) Quid malum cõministrant? commonstrant legi debet. Si omnino aliquantulũ quis secum habeat.) Non male uetus lectio: si omnino tantum aliquis secum habeat. Plinius ait sufficere si tantum habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcumq; eius partem. Canini eius dentes febres statas arcent repleti, sunt enim caui.) Lege addendo, thure repleti. Adulterant amylo

aut cimolia

aut cimolia, ſed maxime ſturni, quos captos oryza tantum paſcunt.) Coniector multum aberrauit à ſcopo. Vera lectio eſt hæc: ſed maxime qui captos oryza tantũ paſcunt. Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinã eſſe, utpote longe deteriorem, nimirum mutato animalis uictu. Præterq̃ in riſu coarguentium.) Lego, præterq̃ ubi irriſu coarguendum.

Eundem ſalutarem eſſe parturientibus circa domum. Sin uero domibus inferatur perniciosiſsimum.) Egregie deprauatum & hoc, non minus quàm ſuperiora. Reſtituetur in integrum hoc modo. Eundem ſalutarem eſſe parientibus, ſi ſit domi: ſi uero inferatur, perniciosiſsimum. Eſt enim uerus ſenſus longe alius q̃ ille prior: eſt autem hic. Chamæleontem ſalutarem eſſe, ſi multo ante parturitionem illatus ſit: ſin idem parturienti iam ſuperueniat, perniciosiſsimũ eſſe. Suffragantur ubiq; uetuſti codices. Siniſtrum, mirũ quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ uelis & quibus uelis mittantur, puter referre.) Sincera lectio ex archetypis petita eſt hæc: Siniſtrum humerum quibus monſtris cõſecret, q.ſ.q.u.& q.u. mittantur, pudet referre. Capitis dolores, inſperſo uino, in quo latus alterutrum maceratũ ſit, ſanari fœminis.) Mirum uero ſi hoc remediũ in ſolis fœminis uim ſuã exerit, in maribus nõ item. Diſtinctio praua ſenſum deprauat. nam fœminis paternus caſus eſt & ſequentis orationis initiũ hoc modo. Fœminis ſiniſtri uel pedis cineri ſi miſceatur &c. Quibus in uerbis Vel detractum erat, Si tranſpoſitũ. Serpentes fugari liene inſtillato.) At quonã inſtillandus eſt, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus inſtillato. Nam & hoc experimentum & duo proxime ſequentia, de felle, non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorũ codicum.

Illita inimicorũ immane odium & omnium hominũ his conciliare.) Certe ad inimicorũ odium nullo opus eſt ueneficio, ut qui ultro & exoſi ſunt & oderunt uiciſsim. Verior igitur uetus lectio: illita inimicorũ ianuæ odium om.h.h.c. Prodeſt contra ſagittas uenenatas, ut Apelles tradit, poſtea ſumptus.) Vetus lectio: Prodeſt & cõtra ſagittarũ uenena, ut Apelles tradit, ante poſteaq; ſumptus. Vt intelligamus eum præſeruatiuã etiam uim habere. Præterea eiuſdem decoctũ cum melle ſumptum uenerem inhibere.) Paulo melius legetur, eiuſdẽ decocti ius cum melle. Eſt crocodilo cognatio quædam affinitasq;.) Affinitas ſuperuacua eſt. Sequenti uerſu lege detrahendi ſanguinis, non trahendi. Plurimi aũt ſuper Saiticã inter Aegypti præfecturas.) Lege, ſuper Saiticã præfecturam. ac rurſus, Item fimũ ſuffitu, non fimus. &, dentes è parte læua, addita præpoſitione. Tandem finẽ fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, ſed nõ niſi proximus capitis fini. Porrò uel hoc caput argumento eſt, quod tot mendis refertũ hactenus Pliniũ (ut cæteros autores taceã) habuerimus, nõ tam librariorum oſcitantiã in culpa eſſe, q̃ male literatos iſtos caſtigatores, iuſtius diuinatores aut cõiectores appellandos: qui tamẽ alibi plus, alibi minus, prout collibitũ eſt, ſe exercuerũt. cæterũ ſcribæ inſcitia labi ſolent, nõ temeritate: errataq; eorũ non magni negocij ſit deprehẽdere, maxime cordato & erudito lectori. illi contrà homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non cõtaminantes, planeq; iuxta Flacci dictum, mutant quadrata rotundis. Dicas eos manibus ſe deuouiſſe, niſi omnes quotquot poſſunt bonos autores ſuis uenenis infecerint, ſuiſq; fœtoribus conſpurcauerint. Sed deſinat ſtomachatio, & ſi nimio quàm uellem iuſtior, & ad præſens potius negotium redeamus. Cap. IX. Sicuti è lactis uſu, utiliſsimum cuiq; maternum, nutricis exitioſum eſt.) Vt in ipſo ſtatim portu impegit egregius gubernator: nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitioſum eſſe? Cur igitur tantum ubiq; nutricum numerum uidemus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, q̃ inter eos qui maternis uberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis uſu. Quæ uerba à prioris capitis fine pendent. Deinde. Vtiliſsimum cuiq; maternũ. Alioqui iuxta priorem lectionem non utiliſsimũ erat, ſed planè neceſſariũ. Sequitur, Concipere nutrices exitioſum eſt. Sic enim quæ ſequunt̃ nunc demũ probe quadrabunt. Minus inflat quodcunq; decoctũ. Sanat uuas, lichenas. Ad omnia utile contuſa aut luxata, maxime renes, ueſicã, interanea, fauces, pulmones.) Obſecro quid cõmune licheni cũ uuis? aut quis unquam fando audiuit, luxatos renes, ueſicam, interanea, fauces, pulmones? uel ueſicam contuſam, interaneáue, aut pulmonem. Quid igitur præſidij reliquũ eſt niſi in archetypis? ea ſic habent. Minus inflat quodcunq; decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes &c. Nam ut in Achaia bubulum biberẽt phthiſici ſyntecticiq; & cachectæ, diximus in ratione herbarum.) In Arcadia, nõ Achaia. Dixit autem hoc lib. 25. cap. 8. Quod eſt maxime coactum, in ſummo fluit. At id exemptum addito ſale, oxygala appellant.) Sic nobis tranſcribunt uetera exemplaria, qui nec legere ſciũt nec ſcribere. Lege, in ſummo fluitat. id exemptum, &c. Quod magis uitus reſpuit, hoc præſtantius iudicatur.) Quid eſt, uitus reſpuit? Lege. reſipit. Præſtantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum aceſcit utiliſsimum eſt ſtomacho.) Legendum in recens quod uelis aceſcere, utiliſsimum ſtomacho. Proxima in communibus laus eſt adipi, ſed maxime ſuillo. Apud antiquos etiam religioſus erat.) Elegantior lectio, Proxima in

ma in communibus adipis laus eſt, ſed maxime ſuilli, apud antiquos etiam religioſi. Me-
dicorum aliqui admixto anſeris adipe, taurorumq; ſeuo & byſſopo.) Rurſus œſipum depra-
uatum in hyſſopum. Vbi notandum ſympathian quandam eſſe œſipo cum adipe anſerino,
quandoquidē & ſupra cap. 7. ad podagras, ad uuluæ dolores, eædē ſpecies miſcent. Omni-
no enim nō niſi ad ea quæ purganda ſint, aut quæ non ſint exulcerata & calida recipitur.) Le
gendum, aut quæ nō ſint exulcerata, falſa petitur. ſ. axungia. Iamq; probe quadrabit, quod ha
ctenus ad præcedentia non congruebat. Mox ſequenti uerſu contra phthiſes lege, non con-
tra tuſsim. Sic enim in probatæ fidei uoluminibus ſcriptum eſt, & aliâs non bene conueniet
quod mox ſequitur, ſcapulis eorum qui phthiſin ſentiunt. Parotidas admixta farina è ſal-
ſamentaria teſta: quo genere proficit ad ſtrumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tol
lit.) Scribo, Parotidas admixta farina ſalſamentariæ teſtæ: quo genere proficit & ad ſtrumas.
Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit. nam & hęc uox balneū uitioſa eſt, cum uterq;
Plinius balineū appellet. Quin & græcis quadriſyllabum eſt Βαλάνειον. Multi priuatim ſic
taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.) Elegantius eſt, tau-
rorum leonumq; pantherarum & camelorum. ut quædam coniunctionum ceu catena necta
tur. Inter omnia autem cōmunia animalium, fel præſtantius in effectu.) Reſtituimus unde
cætera ſic: Inter omnia autem communia animalium uel præſtantiſsimi effectus fel eſt. Vis
eis, &c. Item equarum præterq; uirginum erodit, emarginat, ulcerat.) Lege, emarginat ul-
cera. Tantum poteſt ſympathia illa de qua loquuntur.) Loquimur, non loquuntur. Hir-
corum ſanguini tanta uis eſt, ut ferramentorum ſubtilitas non aliter acuatur aut induretur,
aut ſcabritia poliatur, uehementiusq; quàm lima.) Antiqua lectio: ut ferramentorum ſubtili
tas non aliter acrius induretur, ſcabricia tollatur uehementius q̃ lima. Et ideo ſuis quæq;
dicentur effectibus.) Lego, quiſq; ſuis dicetur. nam de ſanguine tantum loquitur. Vt ſi quę
ſunt, extractas cauernis mandāt.) Scribo, mandentes. Nam ut pro utpote ponitur hoc loco.
Fugiunt & omnino aliquid cerui habentes.) Vetus lectio, omnino dentem cerui haben-
tes. nam omnino ad habentes refertur. Sic ſupra cap. 8. ſi omnino tantum aliquis ſecum ha-
beat. Aut medulla perunctos ſeuo'ue cerui aut uituli.) Hinulei, non uituli. Cap. X.
Item lactis hauſtus cum uua aminæa.) Taminia, non aminæa, cuius uſus in medicina nul-
lus eſt. Fimum quoq; caprarum in aceto decoctum & illitum in ictus ſerpentium, placet,
& recentis cinis in uino.) Antiqua lectio planior: Fimo quoq; caprarum in aceto decocto il-
lini ictus ſerpentium placet, & recentis cinere in uino. Canis rabidi morſu facta uulnera
circumcidunt ad uiuas uſq; carnes. Quidam carnem uituli admouent.) Lege & diſtingue,
C. r. m. f. u. c. ad uiuas uſq; partes quidam, carnemq; uituli admouent. Hoc idem præſtare
& pellis è ceruice ſolida exiſtimatur: quippe tanta uis eſt animalis. Præter ea quæ retulimus,
& ueſtigia eius calcata equis afferunt torporem.) Similis error priori. Legendum: quippe
tanta uis eſt animalis, præter ea quæ retulimus, ut ueſtigia eius calcata equis afferant torpo-
rem. Veruntamen fortiora eadem quàm in equis intelligi debent.) Scribo, fortiora omnia
eadem. Et toxica expurgantur.) Exemplaria uetuſta habent, expugnantur, ut hoc de anti-
pathia intelligatur. Omnia ſeſami quoq; iure poto.) Vera lectio, Omaſi quoq; iure. Neq;
enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, ſed ex animantibus. Ius omaſi & 12. cap.
eſt inter remedia. Cap. XI. Cum ſucco oleris, ita ut uncto inareſcat.) Codices uete-
res, ita ut unctio inareſcat. Sed & corruptos dentes confirmari.) Iidem codices pro corru-
ptos, habent combuſtis. ſ. oſsibus. Aſinæ quoq; lacte percuſſu uexatos.) Manuſcripti co-
dices, Aſinino quoque lacte. Caſtigator ueritus, ne forte quis de maris aſini lacte id accipe-
ret, ſcripſit aſinæ. ô ſolertiā aſininam. Equarum uirus à coitu in lychnis accenſum.) Melius
in ellychnijs. Cap. XII. Poppeaq; hoc uxor Neronis principis inſtituit.) In uetuſtis ex-
emplaribus tantum eſt, Poppea hoc Neronis principis inſtituit. Sicut dicimus, Cornelia
Grachi, Terentia Ciceronis. Friuolum licet uideatur, non tamen omitttendum.) Eadem
exemplaria non addunt licet: tantum eſt, Friuolum uideatur, ἀωρηκῶς. Aeſtates, & quæ
diſcolorem faciunt cutem.) Decolorem non diſcolorem. Hirci fel & lentigines tollit, ad-
mixto caſeo & uino, ſulphure ſpongiæq; cinere.) Lege, & uiuo ſulphure, ſpongiæq; cinere.
Labrorum ſciſſuris cum adipe anſerino.) fiſſuris, nō ſciſſuris. Et bouis ungulæ cinis ex
aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto decoctū, teſteſq; uulpini.) Lege addendo, Et bouis un-
gulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto. Item ſeuum caprinum cum calce, aut fi-
mum ex aceto decoctum, teſteſq; uulpini. Prodeſt & ſapo: Gallorum hoc inuentum ruti-
landis capillis, ex ſeuo & cinere. Optimus fagino & carpino.) Optimus non ad cinerem re-
fertur, ſed ad ſaponem. ſed his duabus uocibus ſeuo & cinere, redduntur aliæ duæ, fagino &
caprino, quod poſterius in carpino deprauatum eſt. Vngues contuſos fel uniuſcuiuſq; ani
malis circumligatum.) Scribo, fel cuiuſcunq; animalis circūligatum. Cap. XIIII. Vtun
tur ad utrunq; uitium & coagulo hædi in uino myrteo, magnitudine fabæ poto: & ſangui-
ne, &

ne,& eiusdem in cibo formato, quem sanguiculum uocāt.) Lege:& sanguine eius in cibum formato. Item in uino myrtite, non myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testis suis mixtis, in uini potione. Melius, cochleis africanis cum testa sua tusis mixtus.

Cap. XV. Calculos expellunt lienes equini.) Legendum lichenes equini: itaq; scriptum uisitur in uetustissimis exemplaribus. alioqui satis erat dicere, lien equinus. Demonstrant urinā facere in canis cubiculo, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubiculo.) Vtrobiq; cubili legendum: nam canis cubiculum nemo unquam Latinus dixit.

Quem dicunt cum interficiatur reddere urinam liquidiorem in initio, sed in terra spissantem se.) Quem, calculum non onagrū. Proinde rectior est antiqua scriptura, Quem dicitur cum interficiatur reddere urina, liquidiorem initio sed in terra spissantem se. Cap. XVI.

Perniones ursinus adeps, rimasq; pedum omnes arcet.) Sarcit, non arcet. Iniurias à calceatu.) Vetus lectio, è calceatu. Potum uero sublime ex aqua.) Hæc uerba male in uulgatis editionibus distrahunt à præcedentibus:& sub limine scribendum, pro sublime. nam hoc ad magicā superstitionem attinet:& remedium ex magorum autoritate præscribitur. Quis hoc quæso inuenire potuit. Quæ est ista mixtura? Cur digitus bubonis potissimum electus est?) Et hic uetus lectio paulo melior. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæ'ue est ista mixtura? cur digitus potissimū bubonis electus est? Cap. XVII. Lupi & capræ seui cyatho, uel lactis pari mensura, deploratū phthisicum conualuisse certus autor affirmat.) Mira uero mixtura, si credere dignum est. Equidem malim ueterem lectionē, ut uerisimiliorem. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.) Imò deiecta. pumex enim non secat. Sequēti uersu pro Ruborem lege Rubori. pendet enim & hoc à uerbo illinitur. Sunt qui id coxisse aceto, utilius putēt.) Rectius, sunt qui incoxisse aceto utilius putent. Cap. XVIII. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.) uisci, nō musci, attestantibus uetustis exemplaribus. Cap. XIX. Quod si mortuus partus sentiat, lien ex a.d.p.c.) lichen, nō lien. Tædium ueneris fieri dicit Aeschines.) Legendum, Osthanes. Is fuit uir Persa, professione magus. Et testiculi equini aridi, ut potioni interseri possint.) Interi, nō interseri. Cap. XX. Insuper pedes boum, si prius cornua pice liquida perunguntur.) Emendati codices, Non subteri pedes boum, si &c.

EX LIBRO VIGESIMONONO Cap. I

QVanquam non ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone cōdita, ancepsq; ac lubricum esse rerum omnium nouarū principium, nec aliud utiq; gratiæ, quàm sterilis difficultatis in promendo.) Quis obsecro in postremis uerbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In uetustissimo codice scriptum repperi, Quanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsq; lubricum esse rerum omnium nouarum, talium utiq; quæ steriles gratiæ difficultates in promendo. Cæterum lubricum hic substantiuum nomen est, idq; fefellit eum qui principium adiecit. Mirumq; & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari contigerit.) Contigerit redundat.

Scribere in templo eius dei qui auxiliatus esset.) Scribo, quid auxiliatum esset:& eius dei, ad Aesculapium refertur. A Creonte Agrigentino.) Legendum, Acrone Agrigentino, se primo casu, In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio.

ἄκρον ἰατρὸν ἄκρον, ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου,
κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes uenarū pulsu discreto.) Rectius descripto. Censusq; quanquā exhaustis opibus Neapoli exornata ut hæredi H—S CCC relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.) In manuscriptis reperio: censusq;, quanquā exhausti opibus Neapoli exornata, hæredi H—SCCC reliquere, quantū ad eam ætatem Aruntius solus. ut hæc uerba de ambobus fratribus accipiantur. Nullius histrionum par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat. Vetusta scriptura. Nullius histrionū equarumq; trigarij comitatior egressus in publico erat. Vult enim autoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius assectantiū, qua in re cōfert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigisq; qui Circensibus trigas equarū agitarent, qua exercitatione Nero quoq; ipse eius temporis Romanorū princeps in primis delectabat. Iamq; pulchre cōgruet quod mox subiungitur: cum Crinas Massiliensis, &c. Nullo idem censente, ne uideatur assertio alterius.) Melius, accessio alterius. itaq; legitur in incorruptioribus exemplarib. Iis ipsis scilicet quæ nūc nos trademus.) Tractamus non trademus. Intelligendum enim etiam de iam dictis. Quæ nos per genera usus sui differimus Rectius quem. i. cōmentarium. Quinimo transit in conuicium.) Lege, transit cōuiciū. nam hoc est quod mox dicit, ultroq; qui periere arguunt. At de iudice ipso quales in consiliū eunt, statim occasuri.) occisuri, non occasuri. crassum sanè erratū, quod tamen non unam æditionem occupauit. Non deseram Catonē tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, ut à senatu illum qui ita censebat.) Lege, aut senatum illum. nam aliquantò post

ita scr-

ita sermonem hunc claudit. Hęc fuerint dicenda pro senatu illo. Non sunt artis ista, sed hominum.) Paruulum erratum, sed non leuis momenti. Legendum enim, Non sint artis ista, sed hominum. Archontio uulnerum medico.) Reposuimus ex uetusto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Ostendit digitum sed impudicum, Alconti Dasioq; Symmachoq;. Et ab ijsdem deficiētibus cibo sæpius die ingesto.) Cibos ingestos lege, ut cum præcedentibus cohæreat. Illa prodidere imperij mores.) Scribo, perdidere. Neq; enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit.) nefas superuacuum est. subintelligitur enim fastidio. Ordiemur autem à confessis, hoc est lanis ouibusq;.) Lege lânis, ouisq;, de quibus secundo & tertio capitibus. Nec deesset materiæ pompa.) Elegantius, Nec deerat. Cap. II. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spissius.) Legendum: & alio modo indita auribus obturatis spissius, atq; ita legitur in probatis exemplaribus. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo aspersa sanat.) Illic legitur expressa, non aspersa. Sordes quoq; caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæq; farina, & illitæ dentibus mire prosunt, etiam labentibus.) Lege, tusæq; in farinam. Item pro labentibus labantibus. i. uacillantibus.

Cap. III. Sic & illita lienicis.) illita redundat. Cibis quot modis iuuent notum est, cum transmittant fauciũ tumorẽ.) Vetus lectio, Cibo, quot modis iuuent notũ est, cũ transmeent fauciũ tumorẽ. ac mox: simulq; uim potus & cibi habeãt, nõ uini usum. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneum remediũ erit.) Scribo, hoc præsentius. Equitẽ Romanum euocatum.) Pro euocatum legi debet è Vocontijs. nam Vocontij Gallię ciuitas est, & ouorũ genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atq; ita habent uetusta exẽplaria. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æque q̃ in coruis.) Atqui è coruis nõ admodum multa remedia traduntur, Vetusti codices habent, æque quàm in capris. & recte. nãq; id miratur Plinius, quod ex animalib. morbo obnoxijs tãta sit remediorũ copia, ansere uidelicet & capra. Huc facit quod libri præcedentis cap. 10. mox circa initium enumeratis aliquot è capra remedijs subijcit, quod quidẽ miror, cum febri negetur carere. Verum errori occasionẽ præbuit, quod & coruus aliquot mẽsibus singulis annis ægrotare dicatur, æque q̃ anser. Cap. IIII.

Præcipue in ascensu siderum.) assensu, non ascensu. alioqui male quadrat quod sequitur: cum lumine lunæ fibrarum numero crescente ac decrescẽte. ac mox, serpentes persequitur, legendum non prosequitur. De mustela. Tribuunt ei & successus petitionum à potestatibus, & à dijs etiã precum, morborum remedia beneficiorũ munere.) Vera lectio. morborũ remedia, ueneficiorum amuleta. Propitiatis oratione dijs, fortunatam domum facere promittunt.) adoratione, non oratione. Itẽ si quis eam ipsam in uapore baculo sustineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendũ, aiunt enim pręcauere: attestantibus emendatis codicibus, alioqui nec præcedentia cõgruunt, nec sequentia. Democritus quidẽ monstrat quædã ex his confici.) Germanior lectio, Democritus quidẽ monstra quædã ex his cõficit. Vnde monstrificæ dicuntur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. Quidã oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atq; illa illinunt.) Lege, atq; ita illinũt. Cap. V.

Oportet igne cõburi omnia, modo ut semel diximus.) Sincera lectio, Oportet aũt comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus. Cap. VI. Alij lacte mulierum cum brassica cinerẽ muscarũ subijciunt, quidã mel tantũ.) Subigunt lege nõ subijciunt: & mel le non mel. Additis duabus sextis denarij sextiui, ut omnia cęsypo illinantur.) è stibi, non sextiui. Porrò stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorũ tractatiõe. Cinis lacertæ uiridis, uel in uino albo sole coactus.) Vetusti codices, Lacertæ uiridis fel in uino albo sole coactum.

Quibus pluma aurium modo eminet,) Illic legitur, aurium modo emicat. Apollonius Tyanæus.) Lege, Pitanæus. Est autem Pitane Acolidis oppidum in Asia. Nam ut Tyanei testimonio Plinius utatur, temporum ratio uix patitur: ad hoc non memorantur ulla Apollonij Tyanei in hoc genere scripta. Et præcipue spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.) Antiqua scriptura: imposita per frontẽ ad duo tẽpora. Venantur eum formicæ circũ ligatæ capillo in cauernã eius coniectæ, efflato prius puluere ne sese condat: & ita formicæ complexu extrahitur.) Antiquior lectio: Venãtur eum formica circũligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur.

At Hercule Diodorus & morbo regio & orthop noicis restitisse tradit.) Rectius: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO. Cap. I

IStos enim quisq; communi auditu saltem cognitos habet.) Melius quadrat uetus lectio: Quotus enim quisq; auditu saltem cognitos habet. Siquidẽ Protea & Sirenũ cantus apud eum nõ aliter intelligi uolũt: Circen utiq; & inferorũ euocationẽ solum hac agi.) Quanto elegantior antiqua lectio? Circe utiq; & inferorum euocatione hoc solum agi. Troianis itaq; temporibus quum Chironis medicinis contenta esset solo Marte fulminãte, miror.

equidem

equidem illis populis famam eius intantum adhæsisse, ut Menander quoq; literarũ sublitatibus peritus, in eadem Telmesso genitus Thessalam cognominarit fabulam, cõplexam ambages fœminarum detrahentium lunam.)Non dubito quin & hic uetus lectio, tanto sit uerior, quanto tum simplicior est tum planior, Sic enim habet. Troianis itaq; tẽporibus, Chironis medicinis cõtenta, & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famã eius in tantum adhæsisse, ut Menander quoq; literarum subtilitati genitus, Thess. &c. Orphea putarem è propinquo primũ intulisse, ad uicinas usq; superstitiones ac medicinæ profectũ, si nõ ex Persis esset uis tota, in Thraciamq; magice delata fuisset.) Hic quoq; temere discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur: si non expers sedes eius tota Thrace magices fuisset.

Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.) germana Plinij uerba sunt, in sepulchrũ eius petitis. ac mox: cætera in uiro illo probant: non, de uiro. Est & alia magices factio, à Mose etiamnum & Iochabele Iudæis pendens.) Modo dixit, Est & alia, id est, etiã alia: quid igitur opus repetere etiamnum? Emendati certe codices aliud habent, nempe sic: à Mose & Iamne & Iotape Iudęis pendẽs. Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit coràm Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, magus insignis, quo factũ opinor ut Plinius Mosen quoq; similiter magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ, dum pro & iamne legit etiamnũ: tertium nomen etiam typis excusa quædam exemplaria habent, recte quidem mea sententia, cum Hebræum sit & apud Hebræos autores reperiatur. Palamq; in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio.)Lege, palamq; in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Quid ipse ego hanc memorem artem oceanũ quoq; transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britaniã, quæ hodie eam attonite celebrat.)Elegantior & germanior lectio: Sed quid ego hæc cõmemorem in arte oceanũ quoq; transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieq; eam att. cel. Cap. III. Canum, qui rabiem præferũt capitum cinis.) Scribendũ, qui rabie perierunt. At in superiore dolore duos superiores adalligant.)Lego, At in superiorum dolore. Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.)Lege & distingue. Fit eodem modo & dentrifriciũ. Cauis dentibus cinis è murino fimo indit. Vanũ esse arbitror, canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniã neutrũ in Italia uisum est.) Antiqua scriptura, uanũ arbitror esse, canis ortu angues candidos membranã exuere, quoniã nec in Italia uisum est. Pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo utilius est.) Vetus lectio: & ideo tolerabilius est. Cap. IIII.

Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit smectica ui.) Scribo, Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui. Sequẽti uersu lege, cõtectusq; brassica, pro cõtentusq;. Cap. VI. Iure pecudum stomachus recreatur.) Perdicum non pecudum. Item uipera porcelli modo inassata.) Viuerra non uipera. Caninus si uiuenti exprimat.) Lege, eximatur. Eliberat & lacerta uiridis eo dolore uiua, in olla ante cubiculũ dormitorij eius cui medetur suspensa.)Emendati codices, Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculum dormitorium eius cui medetur suspensa. Cap. VII. Resistit & cochlea sicut diximus in suspiriosis temperata.) Nisi legas, sistit aluum & cochlea, quemadmodum est in uetustis iuxta atq; incorruptis exemplaribus, non quadrabit quod paulopost sequit: Sistit & anatum mascularũ sanguis. Cap. VIII. Aluum cit & gallinaceorũ decoctum ius.)Legendum, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius. Vel herinacei, uel uespertilionis. Et anserinus cũ cerebro, & alumine & œsypo.) Melior uetus lectio, uel herinacei cum uespertilionis cerebro, & alumine & œsypo. Loquit de cinere herinacei. Cochleas africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.) Scribo, iuxta fidem archetyporum, poto cinere: non, pro cinere. Cap. IX. Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.) Quis unq; uidit seuũ muris? Lego & distinguo, Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. Quod si putrida ulcera, cera ad cicatricem perducunt.)Lege, cera addita ad c. p. Cap. X. Nunc autem reuertemur ad ea quæ totis corporibus medenda sunt.) Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea quæ totis corporibus metuenda sunt. Si dexter pes circumscribatur, ac uestigiũ id defodiatur.) Effodiatur, non defodiatur. Item fel cum melle pręcipue anguinũ.) Agninum, non anguinum. Ibidem, Lichen mulæ, non lien. Eadem omnia prædicant ex uipera.)Rursus uiuerra in uiperã est deprauata. Vult enim eadẽ esse remedia è syluestri mustela, uiuerra appellata, quæ iam è domestica cõmonstrauit. Et sequenti uersu abstergeant, Plinianũ erat non abstergant: quod tamen semper mutatum est, sicut ciet in cit, & cient in ciunt, balineum in balneum, aqua calda in calidam, & alia id genus non pauca. Cap. XI. Bubonis quidem oculorum cinerem.)Non male antiqua lectio, Bubonis certe oculorum. Si luna, rasis barbis eorum.) Vetus lectio, radijs barbisq; eorum. Quoniã eius erit copia spei de tecto.) Argutius est: quoniã miseria spei delectat: suffragantibus uetustis exẽplaribus. Cap. XIII.

Cinis cochlearũ terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.) In emendatis exemplaribus non est mentio cineris. tantum est, Cochlearũ terrena: sed & ipsæ extractæ testis. Sicut paulopost,

Eadem ratione & terrena cochlearũ prosunt:totæq; exemptæ tusæ & impositæ, recentia uulnera sistunt. Quanq; & hic posterior locus in uulgatis editionibus deprauate legebatur,nimirum eiusdem opera,cuius & superior. Fimo quoq; ipso ouium sub testa calefacto.) Sub testo,non sub testa.Est aũt testum uas testaceum sub quo placentæ coquuntur. Vtitur hac uoce Cato quoq; cap.76. Adeo ad neruos quoq; abscissos illitis solidari infra septimũ diem Democritus persuaserit:itaq; in melle seruãdos censet.) Antiqua scriptura:adeo ut neruos quoque abscisos illitis solidari infra septimũ diem persuasum sit: itaq; in melle seruãdos censent.

Bubonis cerebro cum adipe anserino mire uulnera dicuntur glutinari, quæ uocantur cacoerhe. Cinis etiam fœminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoq; auis cocta in oleo,cui liquato miscetur butyrũ ouillum & mel, ad ulcera sananda ualet.) Operæpretium est & hic cõferendi causa ueterẽ adscribere lectionẽ. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire uulnera dicitur glutinare: quæ uero uocantur cacoerhe, cinis fœminũ arietis cum lacte muliebri,diligenter prius elutis linteolis: ulula auis cocta in oleo,cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vides lector totam hãc orationẽ pendere ab illis uerbis,dicitur glutinare:nihilq; opus esse tam multis adiectis,ut iam mutata ac perperam distincta taceam Cap.XIIII. Muliebribus malis mẽbranæ à partu ouium proficiunt.) Lego,In muliebribus malis. Alio modo africanæ binæ cum fœnogræco quod tribus digitis capiatur,additis melle cochlearibus quatuor. Illinunt aluo, prius irino succo perunctæ.) Lege addẽdo,distinctione quoq; mutata,hoc modo: Alio modo africanæ binæ tritæ cũ fœnigræci quod tribus digitis capiatur,additis mellis cochlearibus quatuor, illinunt &c.

Miscentur lomento æquis portionibus.) Vetus,æquis partibus. Putant & ter circundatas ouo perdicis,non inclinari.) Circumductas,non circundatas. Cap.XV. Infantib. qui lacte concreto uexantur,præsidium est anguinũ coagulum.) Quis unquam uidit anguinum coagulum? Scribo:præsidio est agninũ coagulum. Lacertæ uiridis admotę dormientibus morsu emendantur.) Quid opus erat repetere uerbum emendantur, cum in proxime præcedenti uersu habeatur? Et sequenti uersu lego, harundini alligata suspenditur, non adalligata.nam adalligata uocare solet,quæ Græci periapta, superstitiosa ferè ac magica remedia quæ suspensa collo aut brachio alligata gestãtur. Cogunt cõcipere inuitas setæ ex cauda mulæ,si iunctis inter se colligent in coitu.) Antiqua lectio:si iunctis euellant,inter se colligatæ in coitu. Byturos uocari,qui uites in Campania rodant.) Scribo,erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO Cap. I

QVæ causa fulmina edidit.) elidit,non edidit Cap.II. Alibi frigidæ,alibi calidæ,alibi inunctæ.) Lege,alibi iunctæ.i.una cum calidis frigidæ eodẽ in loco. Sestias in Narbonensi prouincia.) Melius,Sextias. Ibi cõpositis uoluminibus eisdem nominibus.) Scribo:uoluminibus eiusdẽ nominis. Lacus Amphion uitiligines tollit.) Imò Alphion: nam ab hoc effectu etiã nomen inuenit.uitiligo enim ἀλφὸς græcis dicitur. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem,plurimis bullis stillantem.) Rectius, bullis stellantem: quod in emendatis exemplaribus legitur. Eudicus in Hestiea Euthice.) Scribendũ,in Hestięotide.

At Lusis Arcadiæ quodã fonte mures terrestres bibere & conuersari.) Viuere,nõ bibere.

In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit unus,ex quo bibentiũ subtiliores sensus fieri Varro tradit.) Triplex erratum,nec tamen cuiuis deprehendi facile,nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo: In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus &c. unde prouerbium κίσκου νίκης.quanquam autem parœmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitũ affirment, ἰρωνικῶς tamen proculdubio accipiendum est, quemadmodum illud Sapientum octauus, aut ἄνθρωπος θηλῦς. Mirum quoq; & quod cum piscibus transit.) Vetus lectio:mirumq; φ cum piscibus transit. Leue hoc uideri poterat, nisi hæc ipsa menda non uno loco occurreret. Non procul ab Euripidis poetæ sepulchro.) ab redundat. Sic enim Plinius loqui solet:non procul sepulchro. Item calidæ aquæ in Eubœa. In Lebedo nanq; alluit riuus, in quo saxa in altitudinem crescunt.) Antiqui codices, Item calidæ aquę in Eubœæ Delio:nam quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt. In fine secundi cap. In quibusdam speluncis utroq; modo columnas faciũt.) Lego & distinguo, In quibusdam speluncis utroq; modo, columnasq; faciunt.nam hæ uoces utroq; modo, ad uerbum præcedens durescunt, referuntur.

Cap.III. Cursu enim procursuq; ipso extenuari atq; proficere.) Legendũ, Cursu enĩ percussuq; ipso. Et ut sæpe ad uicina lactis accedens.) Scribo,ad uiciniam lactis. Quædã aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt,quarũ non in alto origo est, hybernis enĩ cõstat imbribus: quædam canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunq; ante oppidum Pellam: Incipiẽte enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.) Malui ueteres codices sequi,in quibus sic legitur: quædam canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunq. Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris,&c. Cap.V

Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.) Vera lectio: Illa mutatio mira, ubi

nulla

nulla euidens causa apparet. Cap. VI. Cum alioqui lauari calida frequẽter indicarit.) Induceret, non indicarit Idem ad corpora siccanda. Qua de causa & frigidi mari utuntur. Praeterea est alius usus simplex.) Scribo iuxta fidem emendatorũ codicum, Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari utunt̃. Praeterea est alius usus multiplex. Difficilius perfrigescunt marina calefacta.) calefacti non calefacta. Ibidem pro mãmas rigentes, uetusti codices habent mãmas sororiantes: nec dubito quin rectius, quandoquidẽ hoc uocabulo praeter alios etiam Politianus utitur. Sequẽti uersu lege: Aurium grauitatem, capitis dolores.

Cap. VII. Et in Capadociae puteis ac fonte quem in salinas egerunt.) Congruentior erit lectio si legas, Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in salinas ingerũt. Quicunq; ligno conficitur sal, niger est.) Vetus lectio, Quicunq; ligno confit sal. At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.) In uetustis exemplaribus tantum est, At è stagnis Tarennnus ac Phrygius. Salinarum sinceritas summã fecit suam differentiam. Quaedam enim fauilla salis, quae leuissima ex eo est & candidissima, flos salis appellatur. Et flos quidẽ salis in totum diuersa res.) Verbosior haec lectio est, at uetus multo elegantior simul & uerior. Salinarum sinceritas summã fecit suam differentiã quadam fauilla salis, quae leuissima ex eo est & candidissima: appellatur flos salis, in totum diuersa res. Cap. VIII. Nunc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis spartariae & cetarijs. sociorum appellatur.) Antiqui codices melius: laudatissimũ in Carthaginis spartariae cetarijs, sociorum id appellatur. Laudatur & Clazomene garo.) Illic legitur, Laudãtur & Clazomenę. ac mox: sicut muria Antipolis ac Thurij, iam uero & Dalmatia. Quod prius non recte legebatur Antipolis ac Thuria. Iam uero in Dalmatia. Nãq; & alece scabies pectoris sanatur.) Imò pecoris. Cap. IX.

Defuncta autem ac putrescentia ita uendicans, ut durent ea per secula.) Sincera lectio: defuncta etiam à putrescendo uendicant, ut durent ita per secula. Ad hoc maxime probatur Tragasaeus aut Caunites.) In uetustis codicib. pro Tragasaeo Tattaeus legitur. Is in Phrygia conficiebatur. Cap. X. Magnus & nitro usus, qui dicetur suo loco.) Legendum & uitro. i. ad uitrũ. quod enim promittit suo loco se dicturũ, id lib. 36. ca. 26 in mẽtione uitri dicit.

Podagricis in balneis ungi solia nitro prodest.) Vetus lectio; Podagricis in balineis uti solio nitri prodest. Cap. XI. Item abstergẽdae lippitudini utilissimi. Eam quae tenuissima est, mollissimã quoq; esse oportet.) Rectius Iidem abstergendae lippitudini utilissimi, eosq; tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur & integris partibus, & fluxione occulta laborantibus, quae discutienda sunt.) Vetus lectio, sed fluctuatione occulta laborantibus, quae discutienda sit. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quando aliud imponi oportet, sic ut sanas quoq; partes spatiose operiant.) Lege & distingue: Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficacius quàm aliud. Imponi oportet sic, &c.

EX LIBRO TRIGESIMO SECUNDO Cap. I

HOmines quibus in pastu est, piscem olent.) Vetus lectio, quibus impactus est. alioqui non quadrabit quod subiungitur: caetero moriunt̃ tondem diebus, quot uixerit lepus.

Vitulos marinos ternas heminas capere.) Absurda hercle lectio. Legi debet, mitulos ternas heminas capere. Id conchae genus est. Cap. II. Nouacula & ferrũ quae pisce tacta sunt, olent.) Codices antiqui, Nouacula pisce quae tacta sunt, ferrum olent. Item in Labra Gnidij Iouis fonte.) Legendum, Item in Labradij Iouis fonte. Nam in Lyciae Limira fonte Apollinis, quem Cinum appellant.) Dissentiunt ab hac lectione uetera exemplaria, quae sic habent. Nam in Lyciae Myris, fonte Apollinis quem Curium appellant. Et Curius Apollinis est cognomen, non fontis nomen. Cap. IIII. Vrinã earũ aliter q̃ in uesica dissectarum, inueniri posse non arbitror, & intra eam esse. Haec quoq; portẽtosa à magis demonstratur, aduersus aspidum ictus singulare remediũ. Efficacior est tamen ut aiunt cimicib. admixtis.) Emendati codices: & inter ea hoc quoq; esse, quae portentosa magi demonstrent, aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen ut aiunt cimicibus admixtis. Cap. V.

Saepius uero quantum ueneficium praestaret menstruis mulierũ.) Praestaret redundat. Adinueniri obiecta rana formicis.) Lege, id inueriri. Cinis eorum seruatus prodest pauori. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.) Germana lectio, C. e. s. prodest pauore potus periclitantibus ex c. r. m. Cap. VII. Huius corporis humorẽ penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrãt afferre. Scribo iuxta fidem ueterum codicum, specillis derasum. Est autem specillum instrumentũ inungendis oculis aptum: quemadmodũ legimus lib. 7. cap. 53. C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.) Subinde, non deinde. Cap. IX.

Pisciculi minuti ex uentre eius quos deuorauerit exempti.) Lego, Qui deuorauerit Itẽ uituli marini, cuius cinis & adeps prodest.) Cinis redundat per anadiplosin praecedentis uocis paulum immutatae natus. Morbos abigit ius mitulorum.) Hoc ius praecellit iuri Caesareo pariter ac Pontificio, si uerum est quod hic legitur. Sed extra iocum, pro morbos abigit,

legi debet, Corpus auget. Cap.x. Neruos præcisos purpurarũ cauum quo se operiũt, tusum glutinat.) Antiqua lectio: Neruos uel præcisos purpurarum callum quo se op. Intelli go autem operculum quale & in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calycem contractæ suo succo uictitant. Secari harundine: ferro enim intingi, uitiumq; trahere natura deserente.) Ferro enim infici, legendum: & desinente pro deserente, attestantibus ue tustis codicib. Ita pueros pubescere negauit mango salpe obstetrix.) Vera lectio, Ita pueros mãgonizauit Salpe obstetrix. Iecur ranæ dryophytes & calamitæ.) Incorruptiores co dices: Iecur ranæ diopetis uel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerum ranunculorum, ut cũ imbre delapsæ, uel certe ex imbre prouenisse uideri possent. hos opinor hic diopetes uocari, quod Græci διοπετὲς nominent quicquid est ex aere delapsum, quasi à Ioue demissum. Legitur hoc uocabulũ & supra. Pulmone marino si cõfricetur lignũ, ardere uidetur, adeo ut faculã ita præluceat.) Malo quod in uetustis est codicibus, adeo ut baculũ ita præluceat. baculum aũt neutro genere dixit, quemadmodum Græci βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO PROOEM.

VIdemusq; superexcauatos montes, mirãtes. &c.) Sincera lectio, uiuimusq; super excauatam, mirantes. &c. Et in sede manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertiliq; qua secetur.) Pro qua secetur, melius leges quaqua calcatur, ut est in probatę fidei uo luminibus. Cui enim fodiendi causa medicina est?) Nostra exemplaria elegantius, Quoto enim cuiq; fodiẽdi causa medicina est? Quàm innocẽs, quàm beata, imo uero & delicata esset uita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras concupisceret, haberetq; non nisi quod secum est?) Vetus lectio nonnihil uariat: ea ex uetustis exemplaribus totidẽ uerbis adscribetur. Q. i.q.b.i.u.& d.e.u. si nihil aliud quàm supra terras concupisceret, breuiterq; nisi quod secum est?

Parum enim erat naturæ unam inuenisse uitæ pestem, nisi in pretio etiã esset sanies auri.) Illic legitur: Parum eñ erat unam uitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiã sanies.

Cap.I Manus & prorsus sinistræ maximam autòritatem conciliauere auro, nõ quidem Romani, quorum more ferendum erat bellicæ uirtutis insigne.) Quanto melius nostri codices: non quidẽ Romanæ, quorũ more ferreum erat id & bellicæ uirtutis insigne. Nec pręter Numæ Seruijq; Tullij alia, nec L. quidẽ Bruti.) Lege, ac ne L. quidem B. Quanquàm & de nomine ipso ambigitur, id Græci à digitis appellauere.) Potior lectio, Quanquàm & de nomine ipso ambigi uideo. Græci à digitis appellauere. Aequa fortuna triumphãtis & serui coronam sustinentis.) Antiqua scriptura magis arridet: æque triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Et conditas artes uestes ac uasa aurea.) Alius pro artes scripsit arte, atq; ita locum belle castigatum putauit, cum legi debeat, & cõditas arcis uestes. Et qui primus instituit, cũctãter id fecit.) Melius, Et quisquis primus instituit. Inter Cepionẽ quoq; & Drusum ex anulo in auctione nauali inimicitiæ cœpere.) Venali, nõ nauali. Multi prætura functi in ferreo consenuerint.) Lege addendo: multi prætura quoq; functi. L. Fusidiũ illum, quem Scaurus in uita sua scribit.) Antiqui codices, ad quem Scaurus de uita sua scripsit. Nullosq; omnino anulos maior pars gentium hominũq;, etiã qui sub imperio nostro degunt, hodie habent.) Lego, hodieq; habet. Alij uero & huic unum tãtum, quo signanda signent. Cõditurq; ille ut res rara, & ad iniuriæ usus indigna, uelut è sacrario promitur.) Prætulerim & hic ueterem lectionem. A.u.& h.u,t. quo signantem signent. Conditus ille ut res rara, & iniuria usus indigna, uelut è sacrario promitur. Porrò, quo signantẽ signent, sic dictũ est, quemadmodũ illud apud Satyricum: sed quis custodiat ipsos custodes. Alij bracteas in ferunt leuiore materia, & propter casum gemmarũ tot sollicitudinẽ putant.) Quis hæc uerba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modo Plinius uel mediocriter cognitus sit? Imò quis non statim ineptam orationem & uitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic. Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gẽmarum sollicitudini putant.

Demumq; uel plurimũ opum, ita scelera anulis fiunt.) Bene exercuit castigatorem & hoc caput, ut uideo, quamuis non bonam gratiam meritũ. germana lectio est, Deniq; ut plurimũ opum scelera anulis fiunt. Hoc profecere mancipiorũ legiones, & in domo turba externa acta, Seruorũ quoq; causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores etc.) Quid est in domo turba exrerna acta? Sincera lectio, & in domo turba externa, ac seruorũ quoq; causa nomenclator adhibẽdus. Aliter apud antiquos, singuli &c. Nunc rapiendæ cõparantur epulæ, pariterq; qui rapiant eas. Sed & claues quoq; ipsas signare non est satis.) Elegãtius absq; cõiunctione sed. Nunc r.c.e.p.q.q.r.eas: & c.i.s.n.e.s. Et hoc est quod supra dixit: quo signantẽ signent. Celebratiorẽ quidem usum cum fœnore cœpisse, argumẽto est consuetudo uulgi, ad sponsiones etiã num anulo exiliente, ab eo tẽpore quo nondum erat arra uelocior.) Nec hic uideo cur mutare libuerit ueterẽ lectionẽ: ea sic habet. Celebratior quidẽ usus cum fœnore cœpisse debet: argumẽto est c.u.ad s.e.a. exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi forma lib. 9, cap. 41, dixit, Pœnitentia hoc primũ debet inuenisse. Seruatumq;

tumq́ in hodiernũ diem est.) Diem elegantius subintelligitur q̃ exprimitur. Cap.II.
Propter hoc etiamnum Nongenti uocabantur ex nominibus selecti, ad custodienda suffragiorũ scita in comitijs.) Plebiscita passim legimus apud bonos latinæ linguæ autores, at suffragiorũ scita equidem nusq̃ legere memini. præstiterit igitur & hic ueterũ codicũ fidem sequi, toties iam expertã, Præter hos etiamnum Nongenti uocabantur ex omnib. selecti ad custodiendas suffragiorũ cistas in comitijs. Cũ C. Sulpitius Galba iuuenalem famã apud principẽ popinarũ pœnis aucuparetur, occupatusq́ in his esset, quæstus in senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis.) O bellum castigatorẽ. at quid erit corrũpere ueterũ monumenta, si hoc castigare dicitur. An illi parum integra uidebatur hæc uetus lectio? Cũ C. Sulpicius Galba, dum iuuenalem famam apud principẽ popinarum pœnis aucupatur, questus esset in senatu &c. Quod ad equestrem ordinẽ pertinet.) Rectius, attinet. Cap.III.
Antonius Sopus in contumeliã naturæ uilitatem auro fecit, opus proscriptione dignũ.) Sopus redundat, nam de triũuiro intelligendũ est, ad cuius tabulas proscriptorias alluditur.
Cap.IIII. Tum maxime Augustum de cruore eius cœnare.) Aliæ æditiones, de cruce eius. Vtraq; dictio uitiosa. Legendũ, de crure eius. Vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partem in hospitalẽ cœnã insumpserit. Cap.V. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.) Melius, & colori blanda Cap.VI. Lineas ex argento nigras fieri produciq; miramur.) Vetus lectio: Lineas ex argento nigras produci pleriq; mirantur. Nãq; ideo etiam platyophthalmon id appellauere, quoniã in collyrijs mulierumq; epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorũ.) Tutius & hic uetusta exẽplaria sequemur, quæ sic habent. Nanq; ideo etiam pleriq; platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarũ intelligitur. Quæq; subsidit in mortario abigiturq́.) Lege, abijciturq́. Alij tritum in aqua triplici linteo siccant, fecemq; abijciunt.) Saccant, nõ siccant. Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarum.) anulorum melius quadrat quàm auellanarum: atq; ita legitur in emendatis exemplaribus. Temperare, purgare, explere, ulcerũ tumores lenire.) Scribe ex fide ueterum codicum: temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Itemq; perniões cum myrto & cera & abdomine.) In exemplarib. quorum fidem sequimur, tantum est cum myrtis & cera, abdominis nulla mentione.
Cap.VII. Minium quoq; & nunc inter pigmẽta magnæ autoritatis, & quondã apud Romanos nõ solum maximæ, sed etiam sacræ religionis, ut autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati. Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitã.) Codices nostri longe melius distingunt, ubi sic legitur: & quondã apud Romanos nõ solum maximæ sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri &c. Cap.VIII. Dum ne quid prætereat in uiscera, ac uulnus attingat.) Lego, dum ne quid penetret. Cap.IX. Quin etiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis.) Alius excultis mutauit in exculptis, atq; ita rem acu se attigisse putauit, cum legendum esse expulsis, uetusta exemplaria nobis indicent. Plurimumq; refert concaua sint & poculi modo, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua.) Antiqui codices sic habent, Plurimumq; refert concaua sint & poculi modo, an parmæ threcidicæ, media depressa an elata, trauersa an obliqua. Optima apud maiores fiebant brundisina.) Fuerãt, non fiebant: atq; ita legitur in emendatiorib. uoluminibus. Conflatur in fictili circũlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falsum denarij spectatur exẽplar.) Falsi rectius q̃ falsum. Cap.X. Eum qui primus acceperit hoc nomẽ, decoxisse.) Cognomẽ, non nomen. M. Crassus negabat diuitẽ esse, nisi qui reditu annuo legionẽ tueri posset.) Nec hic uideo cur diuitem nescio quis maluerit q̃ locupletẽ, quantumuis reclamantib. probatæ fidei exẽplaribus. Iuuat enim insectari inexplebilem istam habẽdi cupiditatẽ.) Nihilo minus elegãs est, habendi cupidinẽ, quod in nostris legitur exẽplaribus. C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino COSS.) Censorino, nõ Cyrino. Cap.XI. Nec copia tantũ argẽti fuerat uitæ, sed ualidius pœnæ metu pretium.) Antiqua scriptura melius, sed ualidius penè manus pretiũ. Alioqui ex uulgata lectione quis sensus cõmodus elici possit, equidẽ nõ intelligo. Parthica signa & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid sibi uelint hic parthica signa per Achaicã uictoriã Romã inuecta, nisi forte castigator iste Achaiã, ex qua hæc spolia erãt, Parthorũ prouinciã fuisse existimauit. Certe manudescripti codices pro parthica habẽt parta. s. uictoria. quam lectionẽ si recipimus, nihil supererit scrupuli. Vt liberet amplecti uitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui ueterũ, ut C. Marius.) Lege & distingue sic. ut liberet amplecti uitia & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterũ. C. Marius &c. atq; ita legitur in emẽdatis codicibus. Cap.XII. Vidimus & ipsi Valerium Fuscum.) Arellium, non Valerium, suffragantibus uetustis uoluminibus. Hunc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiã Mineruã in templo.) In tẽplo superfluit.

Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & uenatio in ſcyphis. Magna fama poſt hos celebratus eſt Antipater.) Exemplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modum. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido. Acragantis & uenatio in ſcyphis magnam famam habuit. Poſt hos celebratus eſt Calamis, & Antipater, quiq; &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata ſint. Mox Cyzicenus Tauricus. Item Ariſton & Onychus Mitylene laudatur.) Legẽdum, Mox Cyzicenus Tauriſcus, item Ariſton & Eunicus Mitylenæi laudantur. Cap. XIII. Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accuſatum.) Sincera lectio. Demetrium à tota ſeplaſia Neronis principatu accuſatũ: atteſtantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterum Seplaſiæ nomine pigmentorum atq; aromaticarum ſpecierũ negociatores ſignificantur, origine uocabuli à Campanis deducta, quorũ uicus erat Seplaſia, huiuſcemodi mercibus atributus.

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO Cap. I

IMò uero ante argentum ac penè etiã ante aurum, Corinthium.) Lege, Corinthio. ſ. pretiũ eſt. Docuimus quandiu P.R. ære ſignato tantum uſus eſſet.) Scribo, ære tantũ ſignato. Cap. II Quippe cũ tradatur non alia de cauſa Verrẽ, quem Cicero dãnauerat, proſcriptum eſſe ab Antonio, q̃ꝙ Corinthijs ſe ei ceſſurũ negauiſſet.) Vetus lectio: proſcriptũ cũ eo ab Antonio: hoc eſt, cum Cicerone. Cũ antea in ſeculo fictores nobiles eſſe deſiſſent.) Rectius: cum ante ſeculo. ſ. ante centũ annos. Sunt ergo uaſa tantũ Corinthia, quæ iſti elegantiores nũc æs ſculpendo trãsferunt modo in lucernas, modo in trullas.) Vetuſti codices ſic: quæ iſti elegantiores modo in eſculenta transferunt, modo in lucernas aut trulleos. Eſculenta dixit quæ alibi eſcaria. Inſula ipſa eſt, nec gignẽs, ſed officinarũ tẽperatura nobilitata.) Vetus lectio melius quadrat, Inſula & ipſa, nec æs gignens, ſed officinarũ temp. nobilitata. Cap. III. Accenſio cãdelabri talis fuit, ut autor eſt Dion. Iuſſu præconis Cleſippus fullo gibbere & prẹterea alio fœdus aſpectu fabricatus eſt, emẽte id Gegania ſeſtertijs L. eodemq; oſtentante in cõuiuio emptum, ludibrij cauſa nudatus, atq; impudentia libidinis receptus in thorũ, mox in teſtamentũ, prædiues numinũ uice illud candelabrũ coluit.) Quis intelliget hæc?) Nũc uide quantũ præſtãt uetera exẽplaria, in quibus ad hunc modum legitur. Acceſſio cãdelabri talis fuit Theonis iuſſu præconis Cleſippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aſpectu, emente id Gegania ſeſtertijs L. eadẽq; oſtentante cõuiuio emptũ ludibrij cauſa nudatus, atq; impotẽtia libidinis receptus in thorũ, m. i. t. p. n. u. i. c. c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo eñ crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendũ, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius. Cap. IIII. Et iã omniũ municipiorũ & fori ſtatuæ ornamentũ eſſe cœpere, prorogariq; memoria hominũ, & honores legi æuo & baſibus inſcribi.) Aliquanto melior eſt antiqua lectio: & iam omniũ municipiorũ foris ſt. o. e. c. p. q. m. h. & honores legendi æuo baſibus inſcribi. Cap. V. Togatæ effigies antiquitus ſtatuæ dicabanẽ.) Codices ueteres uerbis uariant, ſi non ſenſu. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et ſequenti uerſu pro, ab epheborum gymnicis exẽplaribus, illic legitur, ab epheborum è gymnaſijs exemplaribus. Mancinus eodem habitu ſibi inſtituit, quo deditus eſt.) ſtatuit, non inſtituit. Vnde & noſtri currus nati in his qui triumphaſſent.) In uetuſtis codicibus tantum eſt, Vnde & noſtris currus in his qui triumphaſſent. Neſcio an primo honor talis à populo.) Rectius, neſcio an primo honore tali à populo. Equidem & Sibyllæ tres iuxta roſtra ſunt, minores ſint licet. una quã Pacuuius Taurus ædilis plebis inſtituit, duæ quas M. Meſſala.) Magis placet uetus ſcriptura, Equidem & Sibyllę iuxta roſtra eſſe non miror, tres ſint licet. una quam Sex. Pacuuius Taurus &c. Cap. VI. Et ante ædem Caſtorum fuit M. Tremelij.) Lego, Q. Marcij Tremuli. Qui regem Antiochum, dilaturum ſe reſpõſum dicentem.) Noſtri codices. Hic regem Antiochum, daturum ſe reſponſum dicentem &c.

Habuit è diuerſo Annius fœcialis. Equeſtrem ſtatuam contra Iouis Statoris ædem in ueſtibulo ſuperiore domus Valeriæ fuiſſe Publicolæ conſulis filiæ, eamq; ſolam fugiſſe, Tiberimq; tranſnatauiſſe.) Sincera lectio ex antiquis exemplaribus repoſita eſt hæc. E diuerſo Annius Fœcialis, equeſtrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in ueſtibulo Superbi domus, Valeriæ fuiſſe Publicolæ conſulis filiæ: eamq; ſolam refugiſſe, Tiberimq; tranſnauiſſe. Paſſimq; ſtatuæ in clientelas ſunt receptæ.) Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporum reſtituimus, Paſſimq; clientes in clientelas ita ſunt recepti. Cap. VII.

Vt trecentorum quinquaginta quinq; dierum nota.) Craſſum erratum, cum nunquã minus CCCLX in anno numerati ſint. Deorum tantũ putarem eſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen Romani nominis odio inditum eſt, Vulſinios pulſatos propter centum & decem ſtatuarũ ſigna obijceret.) Emendati codices: Deorũ tantum putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen à Ro. nominis odio inditũ eſt, propter duo milia ſtatuarum Volſinios expugnatos obijceret. Signorum quoq; inexplicabili multitudine, cum Lyſippus ad ſexcenta X opera feciſſe tradatur, ante omnia, ut arti claritatem poſſent dare uel

ſingula

ſingula.)Illic legitur,ſingulorum quoq; inexplicabili multitudine, cum Lyſippus ad ſexcenta x opera feciſſe prodatur,tantæ omnia artis,ut claritatem poſſent dare uel ſingula. Solitum enim ex immani pretio cuiuſq; ſigni.) Lege ex manipretio. quod nunc uulgus illiteratum manufacturæ pretiū uocat. Cap. VIII. Cephiſiodotus,Leochares,Epatodorus.) Scribo, Cephiſodotus,Leochares, Hypatodorus.& paulopoſt pro Tymoles Timocles,atteſtantibus uetuſtis exemplaribus. Proprium eiuſdem, ut uno crure inſiſterent ſigna excogitaſſe,ut ait Varro.)Plus uerborū habent uetuſta exemplaria.P.e.u.u.c.i.ſ.excogitaſſe:quadrata tamen ea eſſe tradit Varro, & pené ad unum exemplum. Cuius ſigna ad ædem fortunæ huiuſce deæ ſunt ſeminunda,unde & laudata ſunt.) Malui ſequi archetypa, ubí ſcribitur hoc modo:cuius ſigna ad ædem fortunæ huiuſce deę ſeptem nuda,& ſenis unū,laudata ſunt. Tale ſenile ſignum corinthiū graphice deſcribit Plinius iunior in quadam epiſtola. nec nouum eſt fortunæ ſimulacra nuda depingi, ſicut & occaſionis. Quamobrem Athenienſes eam honore habere uolentes, ne tamen ſcortū celebraſſe uiderentur, animal nominis eius fecere.) Antiqua lectio melior. Quamobrem Athenienſes & honorem ei habere uolentes, nec tamen ſcortū celebraſſe, animal nominis eius fecere. Canachus Apollinem nudum, qui Phileſius cognominat̃ in Didymæo Aeginetici æris temperatum.) Lege,æginetica æris temperatura. Et uirtutem egregiam, utraſq; coloſſeas.) Scribo, Et uirtutem & Græciam, utraſq; coloſſeas. Alioqui non eſt quod referat hæc dictio utraſq;. Eutychides Eurotam fecit,in quo artem ipſam amne liquidiorem plurimi dixere.) Noſtra exemplaria: Eutychides Eurotam,in quo artem ipſo amne liquidiorē plurimi dixere. Leocras aquilam ſentientem quid rapiat in Ganymede & quid ferat.)Lego,& cui ferat. Boethi quanquam argento melior.) Melioris rectius quàm melior. Habet quoq; huius gratiam doryphorus.Elegantius. Habet gratiam ſuam huius quoq; doryphorus. Vnam ſolummodo Zenonis Cypriam ſtatuam in expeditione non uendidit Cato.) Scribendum, Vnam ſolummodo Zenonis ſtatuā Cypria in expeditione non uendidit Cato. Cap. X. Cadmiæ effectus,ſiccare, ſanare.) Melius,ſiccare,perſanare. Cap. XII. Prodeſt autem & dentium dolori,ſi contineatur atq; colluatur.) Imò colluat. Cap. XIII. Ariſtonidas artifex cū exprimere uellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare uolentis, & præcipitato illo reſidentis pœnitentiam, ferrum & æs miſcuit.) Incorrupta manuſcriptorum codicum lectio hæc eſt. Ariſtonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato reſidentem,pœnitentiamq;,ferrum & æs miſcuit.

EX LIBRO VIGESIMOQVINTO Cap. II

QVæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erāt.) Argutius eſt quod in uetuſtis ſimul ac emendatis codicibus legitur hoc modo: triumphabantq; etiā dominis mutatis ipſæ domus. Cap. III. Omnes ab umbra hominis lineis circumducta.)Ab præpoſitio rędundat. Primus inuenit eos colores,teſte(ut ferunt)Arato,Cleophantus.Quos'nam colores,cum modo dixerit,ſine ullo etiamnum colore.Deinde quoties ita loquimur,ut ferunt, rumori nos credere ſignificamus, nō certo alicuius teſtimonio: quid igitur hic facit Aratus? qui tamen non eſt in enumeratione ſcriprorum quos in hoc libro Plinius ſequitur. Quo fit ut facile hic uetuſtis codicibus aſſentiar ubi ſic legitur. Primus inuenit eas colorare teſta, ut ferunt, trita Cleophantus Corinthius. Nimirum ſimpliciſsimus color cōueniebat rudimentis artis, quandoquidem abſolutiſsimi etiam artifices, Apelles & eius ætatis alij, non niſi quatuor coloribus pinxiſſe leguntur. Durauere & cæterę,antiquiores & ipſæ.)Satis apparet hanc dictionem cæteræ hic locum non habere.Antiqui codices habent, Durauere & Cære,Ea urbs eſt Hetruriæ, olim Agilla à Pelaſgis cultoribus uocitata. Niſi forte quis Turpilium equitem Ro.é Venetia noſtræ ætatis belle referat.)Velit referre melius quàm belle referat,ſuffragātibus antiquis exemplaribus. Paulo ante cum reſtringerent̃ ſublatas.)Lege, cum reficerentur.ſ.thermæ. Cap. IX. Superatusq; eſt ab eo Pythis.)Legendum,ſuperatus ab eo Pythijs.nam Pythia Delphis celebrabantur. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxiſſe uidetur.)Vetus lectio eſt,in qua pinxiſſe mores uidetur. Cap. X. Ipſius autoritas tanta fuit, ut diuiſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicū & Aſiaticum. Aſiaticum appellabant propter hūc qui erat Sicyonius. Dimiſſo Helladico tria facta ſunt, Ionicum, Sicyoniū, Atticum.) Vitiatam lectionē caſtigauimus ex fide ueterum codicum in hunc modum:quæ ante eum duo fuere, Helladicum,& quod Aſiaticum appellabant.Propter hūc qui erat Sicyonius,diuiſo Helladico tria facta ſunt.Ionia Græcorū fuit colonia in Aſiā deducta:Athenæ aūt caput erāt ueræ Helladis, in qua eſt & Sicyon, altera poſt Athenas picturæ patria.unde mox generibus ipſis cognomina ſunt facta, Atticū, Sicyoniū, & Ionicum olim Aſiaticum appellatum. Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt picturā,in buxo docerentur.)Secutus archetypa noſtra lego & diſtinguo:diagraphicen,hoc eſt pict.in buxo,docerent̃.ut ea uoce rudimenta picturę intelligamus.neq; enim oēs pueri in

 abſolutos

absolutos artifices euadebant. est autem διαγραφή, unde diagraphice deducitur, tabella buxea, in qua pueri scribere uel pingere meditabantur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφειν uocant. & diagrammata proprie dicuntur descriptiones mathematicæ, deformationesue architectonicæ. cæterum buxus ad id potissimum electa est propter materię leuorem simulque densitatē, quòd minime colores biberet, nec lineas fluidas redderet. Voluminibus editis, quæ doctrinā eam continent.) Lege addendo, uoluminibus etiam editis. Vnde ut, iam diximus ab alio pingi se uetuit inueterato edicto.) Melius aliquanto cohærebit oratio, si iuxta ueterem scripturam legamus hoc modo: nam ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto. porrò hæc dictio inueterato, haud dubie nata est ex uetbi uetuit literis aliquot ab oscitante scriba repetitis, ac mox à castigatore quopiā quò ei tum uisum est detortis. Imaginū ille similitudines adeo indiscrete pinxit.) Rectius, imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit. Tantumque ea in parte è facie ostendit.) Melius uetus: tantumque eam partem. Sed legentes meminerint, omnia ea constare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretiū accepit aureos mensura, nō numero.) Cui hic suboletet mendum? Est tamen non simplex. Nam uetus ac sincera lectio habet sic. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manus pretium eius tabulę in auro mensura accepit non numero. Vt intelligamus, in opere artem fuisse pretiosam nō colores. Est & equus eius sine fine dictus in certamine.) Aptius quadrabit ad sequentia, si legas, Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri uersus uidetur idipsum scribentis.) Melius, describentis. Vt idipsum repercussu claritates oculorū excitaret.) Colorum, non oculorū. Ex illaque reposuit ablatos colores.) Vetus lectio melius: & illa reposuit a.c. Cyliscum tragœdiarum scriptorem.) Scribo Philiscum.

Impetus animi & libido in hæc quædā artis eum potius tulere.) Melior ordo, Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Tradunt namque conductum eum ab Aristrato Sicyoniorū tyranno ad pingendum quod is faciebat Telesti poetæ monumentū.) Vera lectio, Tradunt namque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorū tyranno quod is faciebat Telesti poetæ monumentum. Aristratus locauit pingendum, Nicomachus conduxit. Parua & Callides fecit.) Scribo Callicles. Vnde hoc genus picturæ gryllus uocatur.) Vetus lectio, grylli uocantur. est enim picturæ nominatiuus, & hoc genus dixit pro huius generis. Plurimæ præterea faciles argutiæ.) Legendum: plurimæ præterea tales argutiæ.

Quamobrem daturus celeritatis famā, absoluit uno die tabellam.) Lege addendo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.) Scribo: quæ è nobilissimis eius tabula appellata est steph. Quoniam Glycera coronas uenditando sustinuerat paupertatem.) Vetus lectio: quoniā Glycera uenditando coronas sustentauerat paupertatem. Cap. XI. Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.) Thespijs non Thebis habent ueteres codices. Imitati sunt multi, æquauit aūt nemo.) Elegantius absque coniunctione, æquauit nemo. Hic primus uidetur & expressisse dignitates, insignia heroum, & usurpasse symmetriam.) In emendatis exemplaribus tantum est, Hic primus uidetur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam. Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlixes simulata uesania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux fasce gladium condens.) Antiqua scriptura uerior: Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata insania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Huius est clypeo dimicans Athenis.) Addidimus Athenis, quòd ibi pictura ea seruaretur. Non satis discernitur alius eodem nomine. At hūc eundem quidam faciunt olympiade CXII.) Lege & distingue sic. Non satis discernitur alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant olymp. CXII. Ioue Liberū parturiēte depicto mitrato & muliebriter ingemiscēte inter obstetrices & dearū clamorem.) Antiqua lectio, inter obstetricia dearū. obstetricia, sicut famulicia, seruitia. nec enim credendum pictorū tanto deo alias obstetrices quàm deas admouisse. Superest unum uerbum clamorem. pro eo reposuimus, Cleon Admeto, ut sit pictoris & picturæ appellatio, & referatur ad uerbum præcedens Innotuit. Nealees Venerem, solers hic arte ingenioso operi superpinxit. Siquidem cum prælium, &c.) Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. siquidem cum prælium nauale, & reliqua. Theontius Epicurum cogitantem.) Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem. ut sit picturæ nomenclatura non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa nimirum ex amatoris domestica consuetudine, in tantū ut libros quoque contra Aristotelem scripserit, quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem, à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. Mydon solus.) lego, Mydon Soleus. i. Solensis. Sunt enim σόλοι Ciliciæ oppidum, & alterum eiusdem nominis in Cypro. ac mox: Stadius non Tadius. Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.) Melius, antiquissimæ picturæ. Discipulum eius fuisse Antobolum.) Scribe, Autobulum.

Hoc cum

Hoc cum fecere nõ apparet in uelis sed in cortina pingi. In feruẽtes aquas mersa post momentum extrahuntur picta.) Incorruptiora exemplaria aliter distinguunt, mutata non nihil etiam lectione. Hoc cum fecere nõ apparet in uelis, sed in cortinã pigmenti feruentis mersa post momentum extrahuntur picta. Cap. XII. M. Varro tradit sibi cognitum Romę Possumium nomine, à quo factas Romæ tubas. Item pisces, quos aspectu discernere à ueris uix posses.) Crediderim nostros potius codices germanã habere lectionem hoc modo. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ uuas, item pisces, ita ut non sit aspectu discernere à ueris. Cuius proplasticen pluris uenire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera.) Illic legitur: cuius proplasmata pluris uenire solita artificib. i.q.a.o. Fictilem eã fuisse, & ideo mirari solere.) Vetus lectio: Fictilem eum fuisse, & ideo mirari solitũ. Et arte firmitateq́; æui sanctiora auro.) Scribo, & arte æuiq́; firmitate certiora auro. Firmitate certiora magis quadrat q̃ sanctiora. Sequenti uersu, Sed fictilibus prolibatur sympulis,) Antiqui codices pro sympulis habenr simpuuijs, quod uocabulũ & apud Satyricũ in eodem significatu reperitur. Quis ausit Simpuuiũ ridere Numæ, priscũq́; catinũ.

Vter tenuiorẽ humum circũduceret.) Melius duceret, hoc quidem in loco, assentientibus uetustæ scripturę uoluminibus. Exprobrauit patinarũ paludes Vitellio, memoria nõ ulla fœdiore, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interisse CXXX conuiuas.) Hæc lectio nullo modo consistit, cum neq; Asprenas neq; Cassius usq; ad Vitellij principatum uixerit. Emendati codices aliter habent. Exprobrauit patinarũ paludes Vitellij memoriæ, q̃ illa fœdiores, cuius ueneno, &c. Vitellij memoriæ dicit nõ Vitellio, quia tum iam suppliciũ dederat Vitellius. ut sit sensus fœdiorem fuisse in Vitellio principe tam immanem profusionẽ, quàm in Asprenate priuato ueneficiũ. Parietes quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circumdati utrinq; duabus tabulis infarciuntur.) Confer nunc sinceram lectionem: formaceos, quoniam in forma circumdatis utrinq; duabus tabulis inferciũtur. Quos ædificijs non idoneos probanr,) Tolle quos, & scribe, Aedificijs nõ nisi bimos probant. Halicarnassi mausolea.) Lego Mausoli. s. regiam pendet enim oratio à præcedentibus. nec de Mausoleo hic loquitur, sed de Mausoli domo, cuius & sequenti libro cap. 6 meminit. Cap. XV. Fungosum atq; omnium ore dilui facile.) Legendum, omni humore dilui facile.

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO Cap. III

Columnas habuit in eodem atrio, Hymettias.) Lego, in eodem palatio. Quẽ M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinã appellauerat.) Quem redundat. Ante igitur artifices censebimus.) Melius, percensebimus. Cap. V. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminũ distrinxit eos in tantũ, ut credatur aliquos ex ijs ad laqueum cõpulisse.) Melius, amaritudinem carminũ distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse. Quemadmodũ enim gladium distringimus petituri hostem, ita hic Hipponax metaphorice dicitur amaritudinem carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse.

Cuius opera Athenienses cõplura in ædibus sacris posuere, præclaramq́; Veneris imaginem extra muros, quæ appellatur Aphrodite exopolis.) Er hic uetus lectio est incorruptior. Cuius sunt opera Athenis cõplura in ædibus sacris, præclaraq́; Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legendum pro exopolis, Pausanias quoq; in Atticis attestatur. Proferemus argumento paruo & ingenij tantum.) Argumenta parua, nõ argumento paruo. Scopæ uero laus cum his certantis. Fecit Venerem.) Legendũ, Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem. Et quencunq; alium locum nobilitant.) Scribo & quencunq; alium locum nobilitatura. neq; aliter legi cõmode potest. Romę quidem magnitudo operum est iam obliterata à magnis officiorum negociorumq́; aceruis, quæ omnes à cõtemplatione talium abducunt.) Aeque fœdum & hoc mendum sustulimus ex fide ueterum codicum hoc pacto. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorũ negociorumq́; aceruui omnes à c.t.a. Sinceritas lectionis euidentius in contextu apparebit, collatis præcedentibus ac sequentibus. Ex quibus unus Liberum patrem palla uelatus Veneris præfert.) Vetusti codices pro Veneris habent humeris. Hippiades & Hermerotes Taurisci.) Vetus lectio Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci. Eodẽ loco Liber pater Eutychidis manu laudatur.) Manu superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitum Lysiæ opus.) Melius uetus scriptura. Ex honore apparet in magna autoritate h. Lo. & sic rectius quadrabunt quæ sequuntur. In honore est & in templo illo Hercules ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt uictima, humi stans ante aditum porticus agnitiones sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis.) Clariorem & hũc locum fecit collatio ad manuscriptos codices, qui sic habent. Inhonorus est nec in templo ullo Hercules, ad q. p. o. a. h. s. uictima, h. st. a. a. p. ad nationes. Sitæ fuere & Th. &c. Suffragatur huic lectioni quod mox in eodem capite legitur his uerbis: Idem

& à

& à Coponio quatuordecim nationes, quæ sunt circa Pompei, factas autor est. Quarum unam amauit eques Ro. Iunius Pisciculus.) Scribendũ, adamauit. Alij calciarent soccos, & omnes ex uno lapide.)Lego alij calcearẽt soccis, omnes ex uno lapide. Nec minus Sauron atq; Batrachum obliterari conuenit.) Vox hæc, minus, delenda est ut hoc loco planè superuacanea. Cap. VII. Argumento xvi liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelliguntur.) Emendata lectio. argumento Nili xvi. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incremẽti augentis se amnis intelliguntur. Onychem etiã tum in Arabiæ montibus, nec usquã alibi, nasci putauere nostri ueteres, sed in Germania.) Pro sed legendum Sudines, nomen scriptoris, qui & in catalogo recensetur. ac mox Chiorum magnitudine cadorum, non & urceos m.c. Nos ampliores triginta uidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorũ potentissimus exædificauerat.) Magis placet uetus lectio: N.a.t.u. in cœnatione, quã Calistus Cęsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat. Cap. VIII. Ad terenda collyria quadam utilitate naturæ alia cõueniens.) Lego, quadã utilitate naturali conueniens. Cap. IX

Hac admiratione opus effectum est, ut cum op. id ex. Cambyses &c.) Scribo, Hac admiratione operis, nõ opus. Pedalibus spatijs ex eodem lapide.) Spatijs redundat. Postea egestis laterculis alleuata naue.) Scribo alleuatas naues. Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.) Lege, in portu ad Cæsaris templum. Cap. XI. Tertius est in Vaticano.) Rectius, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequenti uersu in emendatis codicibus legitur: fractus est in molitione: non, fractus in molitudine eius. Cap. XII. Alij lateribus è luto factis extracto contis in priuatas domos distributo.) Vera lectio: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Minimã extitisse laudatissimã à Rhod. mer. factam.) Melius, minimam ex his, sed laudatiss. Cap. XIII

Refecit unus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.) Longe aliter legitur in manuscriptis uoluminibus: Refecit unus omnino pauca ibi Circãmon spado Nectabis regis.

Cap. XIIII. Leguntur & pensiles hortos, imò uero totum oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ.) Restituimus: Legitur & pensilis hortus, imò uero totum oppidum, Aegyptiæ Thebæ. Sequenti uersu pro subito subter. Cap. XV. Id M. Agrippa fecit in ædilitate post consulatum, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu præcipiti torrentiũ modo rapere atq; auferre omnia coactis. Insuper mole imbrium cõcitati uada ac littora quatiunt.) Melius quadrat, mea quidem sententia, uetus lectio. à M. Agrippa in ædilitate post consulatum, per meatus corriuati septem amnes, cursuq; præcipiti torrentiũ modo rapere atq; auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati uada ac latera quatiunt: & reliqua. Is iussus à senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere.) Vera lectio: Is i. à s. aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, d. r. Inenarrabili profecto impendio & operariorum multitudine.) Elegantius, & operarum multitudine. Cap. XVI. Et Magnesiacũ è Macedonia ei contermina.) Legendum, è Magnesia Macedoniæ contermina. Cap. XVII. Et uestes & calciamenta illita mortuis lapidea fieri.) Prodigiosa sanè lectio, & à uetere multũ degenerans, quæ sic habet: & uestes & calciamẽta illata, omnia lapidea fieri. In pelliculis scarificati uteri animalium.) Ridiculum, pro sacrificatorũ an. Paulopost pro, in ustrina ter siccant, duę tantũ uoces repositæ. s. trina ustione. Cap. XXII. Græci è lapide duro ac silice æquo.) Melius silice æquato. Cap. XXIII. Et cisternas harena pura & aspera quinq; partibus.) In antiquis exemplaribus est, Et cisternas harenæ puræ asperæ quinq; partibus. Cap. XXIIII. Et lapide speculari, squamã uitalem habente.) Legendum, squamam'ue talem habente. Quod malthatur, oleo perficitur ante.) Perfricatur non perficitur. Cap. XXV. In Italia è festucis cannea: hoc aperte ex nomine ipso intelligi potest.) Nihil simile est in uetustis uoluminibus, ubi sic legitur: in Italia fistucis pauita: hoc certe ex n. i. i. p. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, ut pronum uitium. Et hoc certe inuentũ ab Agrippa in thermis quas Romæ fecit. Figlinũ opus encausto pinxit.) Et hic uetus lectio magis arridet. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è uitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinũ opus encausto pinxit. Cap. XXVI. Sex M. P. à littore inter Cumas atq; Lucrinum.) à præpositio redundat, non otiosa modo sed & sensum uitians. Fit & intincturæ genere obsidianum, ad escaria uasa totum rubens uitrũ, atq; non translucens, hæmation appellatum.) Legi debet: Fit & tincturæ genere obsidianum ad escaria uasa, & totum rubens uitrum atq; non translucens, hæmatinon appellatum. Nam alterum & necessario addendum, cum diuersa genera sint obsidianum & hæmatinon, hoc rubens, illud uero nigricans. Cap. XXVII. Repente in foco comparuisse genitale.) Lege addendo. repente in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMOSEPTIMO Cap. I

MVltum enim detractum erat gemmæ dignitati.)Erat redundat.sunt enim uerba Ismeniæ choraulæ. Vt sibi quoq; par uideretur.) Legendum, ut sic quoq; par uideretur.

Sed nulla peritia electas,sed forte quadam. His exemplis initio uoluminis oblatis.) Lege, & distingue sic. sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis,& reliqua. Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactaq; ab Ismeniæ ætate post multos annos, apparet scalpi etiã smaragdos solitos.) Melior uetus lectio. Polycratis gemma quæ demonstratur,illibata intactaq; est. Ismeniæ ætate multos post annos,a. s.e.s.s. Quiq; diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant.) Adde nomen artificis: quiq; d.A.i.s.e.q.p.p.s.Dioscorides. Quidnam fuisse acturum eum si Scipio à patre eius interemptus esset.)Facturum nõ acturum. Vitiũ enim est latinitatis hoc loco,grauius ꝙ prima fronte uidetur. Cap.II. Seueritate uicta & ueriore luxuria quàm triumpho.) Antiqua scriptura: & ueriore luxuriæ triumpho. quasi luxuria tunc uerius triumphauerit ꝙ Pompeius.

Ni uerius sit eum deorum ostentũ credi oportere.) Rectius nostra exemplaria: ni uerius iræ deorum ostentũ credi oporteret. Qui sceptra personis histrionum,& cubicula uiatoria unionibus consternebat.)Scribo iuxta fidem ueterum codicum:qui sceptra, & personas histrionum, & cubicula uiatoria unionibus construebat. Dum Poppeanis præludit.) Non Poppeanis, sed Pompeiano.s.theatro. ut intelligamus theatrum hoc transtyberinum Pompeiani fuisse præludiũ. Nam Nero priusquã probe perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris, postremo in Pompeij theatro in conspectu totius populi Ro.ineptire nõ erubuit. Hoc artifices litura occultant.) Antiqua lectio,cælatura oc. Alioqui nõ quadrat quod sequitur, puras e.m. nam puræ hic cælatis opponuntur. Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine,ab oceano spatio stadiorũ sex millium.) Sincera lectio antiquorum uoluminum est hæc. Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuariũ oceani Mentonomon nomine, spatiõ stadiorũ sex milium. Centum ferè.M. p. abest à Carnunto littus Pannoniæ, quò id à Germania inuehitur.)In emendatis codicibus legitur sic: DC ferè M.p.à Carnunto Pannoniæ abest littus id Germaniæ ex quo inuehiẽ. Cap.IIII. Omniũ profecto muneris talis inuentio hominis est.)Scribo,Numinum profecto muneris talis inuentio omnis est. Cap.V. Quapropter principatum ex ijs Aegyptij obtinent.)Nisi legas Cyprij,ut est in uetustis exẽplaribus, nec præcedẽtia quadrabunt,nec sequentia. Mox iuxta Carchedonem in qua legebatur smaragdites dictus est.) Lego,Mons in quo legebanẽ iuxta Carchedonẽ smaragdites dictus est. Cap.VI. Sunt & Armeniacæ,ut cæteræ improbandæ,sed pallida zona.) Recta lectio:cætera probandæ, s.p.z. Sequentis uersus scripturam emendauimus sic:hoc in gemmã transilit ex lapide Carmaniæ. Vltimus etiã huius capitis uersus sic legendus:obiterq; omnium ardentium gemmarũ indicanda. Cap.VII. Callistratus fulgorẽ carbunculi debere candidum esse posuit,extremo uisu nubilantem,& si ita attollatur exardescentem.) Et hic uerã lectionem,unde cætera, transcripsimus:C.f.c.d.c.e.positi,e.u. nubilantem,si at.ex. Opponuntur.n.poni & attolli.qui positi genitiuum in uerbũ posuit uertit,non latinitatis solum oblitus erat, sed etiam uerbi dicit, quo ex præcedẽtibus huc quoq; refertur.& paulo post legendum, Indicos etiã in sextarij unius mensuram cauari. nam deprauata lectio nullam certã mensurã definiebat. Sicut in Ephyra & Asso.) Nostri codices:sicut in Paro.alioqui Corinthũ potius dixisset ꝙ obsoleto nomine Ephyrã. Cap.VIII.

Cæteræ saxo & cote poliũtur.) imò naxijs cotibus, ut extat in uet.cod.nõ à Naxo una è cycladibus,sed ab alia Cretensi. Stephanus. ναξία λίθος, ἡ κρητικὴ ἀκόνη. Cretẽsis cotis mentio fit etiã decimoctauo uolumine in ratione pratorũ. Ergo euntes è lõginquo incessunt,& cũ toto musco excutiũt.)Pro euntes scribo fundis:ergo fundis è longinquo incessunt. Hoc uectigal hocq; gestamen diutius in ceruice gratissimũ norunt.) Diuites,nõ diutius. Quidam ictu primo cepere præclaras,multi in secundo nullas.)Non in secundo,sed insectando. Et quidem callaides tali sectura formantur.)Qualinam sectura? Nihil enim præcessit quò referatur.Incorruptiores codices habẽt: Et uenatus quidem callaidis talis. Sectura formanẽ,&c. Et uenatum apte nominat propter funditores. Neq; est mutabilior alia aut mendacior uitri.)Reposuimus sincerã lectionem hoc modo. Neq; est imitabilior alia mendacio uitri. Et nilion,fulgoris si ante habeas breuis,& cũ intueare fallacis.) Antiqua scriptura:fulgore hebeti, aut breui & cum intueare fallaci. Smaragdo similem indicæ. Cyprij dicunt glaucum pinguemq;.)Melius quadrat uetus lectio,siue præcedentia consideres siue sequentia.Est aũt hæc:smaragdo similem Indi,Cypros duram glaucoq; pingui.Et sequenti uersu,pro talis & iaspis est. Scribo, Talis & Caspia est. Thracia Indicæ similem mittit, Chalcidia turbidam.) Antiqua lectio: Amisos Indicæ similem mittit,Chalcidon turbidam.Est autẽ Amisos Ponti urbs, sicut Chalcidon Bithyniæ. Cap.IX. Quæ ex ijs smaragdo similis est, è petra per transuersum linea alba præcingitur.) Legendũ,smaragdo similis est,& per transuersum,&c.

Indicæ

Indicæ absolutum purpuræ colorem habent.) Addendum felicis purpuræ, hoc est, cuius tinctura feliciter successit. Cap.x. Candore intercincto uarijs coloribus.) Interstincto, id est, distincto; διασίκτῳ. De alabastrite. In India & Persidis Acidiæ monte.) Scribo, & Perside ac Ida monte. Batrachitas mittit & Coptos.) Melius, Coptos & batrachitas mittit.

Et fulmine tacta restinguit.) Vetus lectio, fulmine icta. De brontia loquit. De cœlo tacta legi sæpe, fulmine tacta non memini legere apud latinitatis autores. Et alia parte purpureæ.) Lego, & altera parte. Hoc de secundo genere chelidoniarum intelligendum. Deiectam in aquã feruentem tempestates tueri.) Scribendum, deiecta in aquã feruentem tempestates auerti: de chelonitide. Proxime sequenti uersu restituimus, in motacillæ auis uentre. quis enim unquam Scyllam auem aut uidit aut legit? Ad Dardanum nunc pagum quondam oppidum.) Vetus lectio, Atarne nunc pago quondam oppido. Lactis succo ac sapore notabilem.) Lege addendo, tritam lactis sac. s. n. Cap.xi. Adunephros eiusdem Theu dactylus hic & à Syris colitur.) Quis intelliget hæc? Sincera lectio: Adadunephros eiusdem oculus nominatur. Fuit autem Adadus unus è priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit. hunc Syri ob merita consecratum in cœlitum numerum retulerunt, diuinisq; honoribus ceu peculiare suæ gentis numen usq; ad Plinij tẽpora colere perseuerauerunt. Sed etiam in Samo, ut aliqui putant.) In Samnio ueteres codices habent: & sequenti uersu Panehrus. Sic enim apud Græcos quoq; terminatur. ac paulo post additam fœcunditatem, non addictã, Item pro philoginos phloginos. Iuxta monumentũ Tiresiæ inueniunt, speciesq; est eis aquæ glaciatæ.) Satis erat, specie aquæ glaciatæ. Plinius non solet huiusmodi hiatus reformidare. Sequenti uersu legendum, Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniũt, p.c. Triophthalmos Ionacæ nascitur.) Scribo cum onyce nascitur. Pyrene ab oliuæ nuclæo.) Imò pyren, ipsius nuclei uocabulo. Cap.xii. Cochlites quoq; nunc uulgatissimæ.) Lego cochlides. alioqui cochlitæ dixisset. Cap.xiii. Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges.) Malim ueterem lectionẽ, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

F I N I S

INDEX IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM AD EXEMPLVM IO. CAMERTIS, MVTATIS QVIBVSDAM quæ ad hanc æditionem non congruebant, nonnullis etiam adiectis.

FRO BEN

ELENCHVS IN XXXVII

PLINIANAE HISTORIAE LIBROS, IN QVO CVIVSVIS ANIMANtis, plantæ aut metallicæ speciei naturã ac uires medicas, & si quid præterea cognitu utile iucundum'ue, per ordinẽ alphabeti notasq́; arithmeticas, primo paginas mox uersus indicantes, facile reperias.

Aemilius

Aniso

Reliqua quere parte secunda

Archesilai

B

C

Caius

Chamæleontis

Claudij

Collectio

Concordia

Elephan

Etesiæ

F

Fabius

Gurgulio

I

K

L

Lithanici

Lumborum

Mortuos

N

Nascun-

O

Occhi

Ostracias

P

Partus

Philocles

Pisces

Prace

Q

Rhodi

Senectutis

Simorum

Stella

Terræmotus

Vermicn-

Victoriatus

Vuæ

X

Z

Prioris Elenchi Finis.

Alexandria

Arbalo

Axantos

Chij

D

Enche-

F

Gara-

H

Lepria

Massycites

Micboe

N

Saldubæ

Suriates

Thassos

V

Veneti

PARTIS SECVNDAE FINIS

FRO BEN